

సత్యశోదన

చెన్నమనేని ఆత్మకథ

సత్యశీర్ధన

చెన్నమనేని ఆత్మకథ

© చెన్నమనేని

ప్రచురణ: 9 అక్టోబరు 2010

ప్రతులు: 1000

వెల: రూ. **200/-**

చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు

1141, ఎం.ఎల్.ఎ., కాలనీ, రోడ్ నెం.12

బంజారా హిల్స్, హైదరాబాద్-500 034

ఫోన్: 040-23397720

విష్ల కంప్యూటర్ సర్వీసెస్

(డిజైనర్స్) & మల్టీకలర్ ఆఫ్సెట్ ప్రింటర్స్)

నల్గుంపు, హైదరాబాద్ - 500 044.

ఫోన్: 27676910, 27654003, 27677078

చైతన్య స్వరీతసు

భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ చరిత్రలో తెలంగాణా సాయుధ పోరాటానికి ఒక ప్రత్యేకమైన స్థానం ఉంది. 1946 నుంచి 1951 వరకు జరిగిన ఐదు సంవత్సరాల పోరాటకాలంలో ఎన్నో పరిణామాలు వచ్చాయి. భారతదేశం స్వాతంత్ర్యాన్ని సమప్రార్థించు కొని, రిపబ్లిక్‌గా ఏర్పడి, ప్రపంచంలో మరెన్నో దేశాలు స్వాతంత్రం కావడానికి పథ నిర్దేశం చేసింది. ఏడుతరాల అసఫ్ జాహీల ఆధిపత్యం నుంచి హైదరాబాద్ సంస్థానం విముక్తి చెంది భారతదేశంలో భాగమైంది. భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలోనేగాక, అంతర్జాతీయ స్థాయిలో కోమినెస్టర్స్ వేదికగా తెలంగాణా సాయుధ పోరాటం పై చర్చలు జరిగాయి. వందల సంవత్సరాల అణచివేతనుంచి ప్రజలు సాయుధులై తిరగబడి సంచలనాన్ని సృష్టించడం సైద్ధాంతిక అధ్యయనాలకు, పరిశోధనలకు ఒక ముఖ్యం శమైంది.

ఇరవయ్యా శతాబ్ది ప్రథమార్థం ప్రజా ఉద్యమాల నుంచి స్వార్థం తెలియని నాయకులు ఉద్ఘాటించిన స్వార్థయిగంగా చరిత్రలో నిలుస్తుంది. కమ్యూనిస్టు ఉద్యమం సైతం అలాంటి ఎందరో మహోనాయకులను దేశానికి అందించింది. అందులో పలువురు తెలుగు వారున్నారు. పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య, చండు రాజేశ్వరరావు, మాకినేని బసవపుస్తుయ్య తరిమెల నాగిరెడ్డి మొదలైన వారు ఆవిభక్త మద్రాసు రాష్ట్రం నుంచి నాయకులుగా ఎదిగివస్తే పూర్వ హైదరాబాద్ సంస్థానం నుంచి బద్దం ఎల్లారెడ్డి, రావి నారాయణరెడ్డి మఖ్యాం మొహియుద్దీన్, దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావు తదితరులు నాయకత్వశైఖలలోకి ప్రవేశించారు. అలాంటి నిస్వార్థ, నిష్పత్తంక రాజకీయ నాయకులలో ఒకరు శ్రీ చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు.

పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య రచించిన “వీర తెలంగాణా విష్వవపోరాటం గుణపాతాలు”, వై.వి.కృష్ణారావు, తుమ్మల వెంకట్రామయ్య, ఏటుకూరి బలరామమూర్తి, పరకాల పట్టాభి రామారావు సంకలనం చేసిన “ఆంధ్రప్రదేశీలో కమ్యూనిస్టు ఉద్యమ చరిత్ర”, దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావు ప్రాసిన “తెలంగాణా ప్రజల సాయుధ పోరాట చరిత్ర”, మాకినేని బసవపుస్తుయ్య గ్రంథం “తెలంగాణా పోరాటం-వాస్తవాలు” రావి నారాయణరెడ్డి అధ్యయన పత్రం “తెలంగాణా నగ్నసత్యాలు” మొదలైన సాహిత్యం నాటి ఉద్యమం తీరుతెన్నులను గురించి, నాయకులు నిర్వహించిన పొత్రను గురించి విలువైన సమాచారాన్ని అందిస్తున్నావి. రావి నారాయణ రెడ్డి స్వీయ చరిత్ర “నా జీవన పథంలో...” అలనాటి ఉద్యమ పరిస్థితులను గురించి ఆయన అభిప్రాయాలనూ, అనుభవాలనూ తెలియజేస్తున్నది.

జప్పుడు మీ చేతుల్లో ఉన్న “సత్యశోధన” గ్రంథం లీ చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు ఆత్మకథగా కడచిన శతాబ్ది రెండవ పాదం నుంచి తెలంగాణా రంగస్థలంగా సంభవించిన రాజకీయ పరిణామాలపై ఇంతవరకు వెలువడిన సాహిత్యాన్ని సుసంపన్చుం చేస్తున్నది.

రాజేశ్వరరావుగారు ఈ పుస్తకానికి పెట్టిన “సత్యశోధన” పేరును జ్ఞాపకం చేస్తున్నది. గాంధీజీ తన పుస్తకంలో లక్షీంచినది విశుద్ధ సత్యం. అదే దైవమని ఆయన భావన, ఆయన విశ్వాసం. “సత్యప్రతంలో ప్రయోగాలు” అని ఆయన తన పుస్తకానికి పేరు పెట్టినప్పటికీ అహింస, బ్రహ్మచర్యాది ఇతర ఆశయాలు, ఆదర్శాలతో తాను చేసిన ప్రయోగాలు సైతం గ్రంథంలో ఉన్నాయని ఆయనే ప్రాసుకున్నారు. రాజేశ్వరరావు గారి గ్రంథంలో ప్రయోగాలు లేవు, శోధన మాత్రమే ఉంది. ప్రజా జీవితంలో అల్లుకుపోయిన స్వీయ జీవిత సంఘటనలను గురించి ప్రాస్తు, సమకాలీన రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంఘిక పరిణామాలపై తనవైన అభిప్రాయాలను, విశ్లేషణలను కూర్చుచేసి ఈ గ్రంథంలో మనకు అందించారు. సత్యాన్ని చెప్పడంలోనూ పద్ధతులు ఉంటాయి. రాజేశ్వరరావు గారు “సత్యంబ్రాయాత్, ప్రియం బ్రాయాత్, నబ్రాయాత్ సత్యమ ప్రియం” అనే వైదిక ధర్మాన్ని పాటించారు. అప్రియమైన సంగతులేవి ఈ గ్రంథంలో కనిపించవు. మాకినేని బసవపున్నయ్య “తెలంగాణ పోరాటం-వాస్తవాలు” పుస్తకంలో ప్రాసిన కొన్ని వ్యాఖ్యలకు, విమర్శలకు రావినారాయణరెడ్డి “జీవనపథంలో...” వేదికగా సమాధానమిచ్చారు. అలాంటి ప్రయత్నమేదీ రాజేశ్వరరావు గారి పుస్తకంలో కనిపించదు. బహుశ అవసరం కలిగి ఉండకపోవచ్చు కూడా. సుదీర్ఘ సాంగత్యం తర్వాత కమ్యూనిస్టు పార్టీని ఎందుకు వదలవలసి వచ్చిందో చెప్పినప్పుడు సైతం ఎవరిని ఒక్కమాట అనలేదు. “పార్టీ పూలతోటలో నా స్థానం చెదరని పరిమళం... పార్టీ గ్రంథాలయంలో నా స్థానం ఆదర్శపుస్తకం...” అన్నారాయన కవితాత్మకంగా.

ఎన్నటియేడు వసంతాలు చూసిన రాజేశ్వరరావుగారి జీవితం మొదటి మూడు దశాబ్దాలు మోతుబరి రైతు కుటుంబంలో బాల్యం, విద్యార్థి ఉద్యుమాలు, తెలంగాణ సాయంధపోరాటం, ప్రౌదరాబాద్ సంస్థాన విలీనం మొదలైన ఘట్టాలను దర్శించాయి. విద్యార్థిగా ఉన్న కాలంలో శ్రీమతి అరుణా అసఫలీ నుంచి ఆమె స్వదస్తారితో వచ్చిన ఒక ఇంగ్లీషు ఉత్తరం ఆయన రాజకీయ జీవితానికి ప్రేరణ కలిగించినట్లు కనిపిస్తుంది. అరుణా అసఫలీ అప్పటికి కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు పార్టీలో ఉన్నారు. “క్రీట్సిండియా” ఉద్యమ

కాలంలో ఆమె అజ్ఞాతవాసంలో ఉండి సాయుధ పోరాట భావజాలంవైపు ఆకర్షితురాలవు తున్నారు. సహజంగానే ఆమె లేఖ ఆవిధమైన భావాలనే అందిస్తుంది. ఉత్తరాన్ని బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారికి చూపిస్తే ఆయన సంతోషంచి రాజేశ్వరరావుగారిని రాజకీయాలలో క్రియాశీల పాత్ర నిర్వహించమని ప్రోత్సహించారు. నాటి నుంచి ఆంధ్రమహసభతో, ఆర్యసమాజంతో, కమ్యూనిస్టు ఉద్యమ నాయకులతో ఆయనకు అనుబంధాలు పెరిగాయి. కమ్యూనిస్టు భావాలకు ఆకర్షితుడైనప్పటికీ, రాజేశ్వరరావుగారికి భగవద్గీతాది గ్రంథాల అధ్యయనంవల్లనేమీ, ఆర్య సమాజ సంపర్కంవల్లనేమీ, భారతీయ సంస్కృతీ సంప్రదాయాల పట్ల గౌరవాభిమానాలు ఏర్పడ్డాయి. అంబేడ్కర్ భావాలను గ్రహించి, అభిమానించడం సైతం ఈ దశలోనే జరిగింది. ఈ విధమైన వైవిధ్యంతో కూడిన భావాల మధ్య ఆయన సంఘర్షణ చూడలేదు, సమస్యయొమే గమనించారు. విద్యార్థన కూడా నిరాఫూటం గానే సాగింది. “లా” చదివేటప్పుడు మాత్రం ఆయన ఇతర వ్యాపకాల పట్ల మొగ్గుచూపిస్తుండడం వల్ల ప్రిన్సిపల్ “నీవు లీడరు కాదలచుకున్నావా, ప్లీడరవుతావా?” అని అడగువలసి వచ్చింది. అప్పుడు ఆయన “లా” పూర్తి చేసి వుంటే ప్లీడరు అయ్యేవారేమో. భూస్వామ్య వాతావరణంలో పెరిగినప్పటికీ కమ్యూనిస్టు కావడం, కమ్యూనిస్టు అయినప్పటికీ భారతీయ సంస్కృతిని అభిమానించడం, సత్యసాయిని దర్శించినా, వైష్ణవీ దేవి ఆలయానికి వెళ్లినా ఏ విధమైన మూడువిశ్వాసాలకు తల్గుకపోవడం రాజేశ్వరరావు గారి మూర్తిమత్తు ప్రత్యేకతలు. సరోజిని నాయుడు, సర్ సి.వి.రామన్ వంటి ప్రముఖులను కలుసుకునే అవకాశాలు ఆయనకు అప్పుడే కలిగాయి. రాజకీయ జీవితంలో ఒక పార్ష్వమైన రైతునేవకు సైతం ఆకాలంలోనే ఆరంభం జరిగింది.

రాజేశ్వరరావుగారి జీవితం నాల్గవ దశకం నుంచి దాదాపు అధ్యశతాబ్ది కాలం కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యక్రమాలకూ, శాసనసభ్యత్వానికి, రైతు ఉద్యమాలకూ, మరికాన్ని ప్రజాహిత వ్యాపకాలకూ అంకితమైంది. రైతు సంఘం అధ్యక్షుడుగా ఆయన అనేకమైన వ్యవసాయ సమస్యలను అధ్యయనం చేశారు. రైతు సమస్యలను గురించి అవగాహన కలిగించుకొని పరిష్కారాలకూ ప్రయత్నించారు.

కొత్త సహస్రాభి ప్రారంభమయ్యే కాలానికి ఆయన కమ్యూనిస్టు పార్టీని వదలి తెలుగు దేశంలో చేరారు. స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో పనిచేసి త్యాగాలు జేసిన సమరయోధులకు ఫించన్న ఇప్పించడం, “స్వ” (సల్వ్ ఎంప్లాయ్ డ్ వెల్స్ ర్ సొసైటీ) సంస్థ పరంగా విస్తుతంగా గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాలను నిర్వహించడం ఆయన ముఖ్య కార్యక్రమా

లైనాయి. తెలుగు దేశం పార్టీలోనూ క్రియాశీలక పాత్రను నిర్వహిస్తానే ఉన్నారు. తెలుగుదేశం పార్టీలో ఉన్నప్పుడు సైతం ఆయన సోషలిస్ట్ భావాలలో మార్పేమి రాలేదు.

కమ్యూనిస్ట్ పార్టీనీ వదలడం పార్టీలోని విభేదాలవల్ల కాదని రాజేశ్వరరావుగారు చాలా స్పష్టంగా ఈ గ్రంథం ద్వారా ప్రకటించారు. ఆయన పార్టీ మారినందుకు ఆశ్చర్య పడిన చాలా మందికి ఈ ప్రకటన సంతృప్తి కలిగించి ఉంటుంది. “నేను పార్టీ సభ్యత్వం నుంచి ఉపసంహరించుకోవడానికి సిద్ధాంత విభేదాలు, రాజకీయ వ్యవహారాలు కానేకాదు” అని ఆయన స్పష్టం చేశారు.

కమ్యూనిస్ట్ పార్టీలో ఉన్నప్పుడు పార్టీ విధానాలతో విభేదించిన సందర్భాలు ఉన్నాయి. వాటిని ఆయన దాచుకోలేదు. పార్టీ వేదికలపై నుంచే ఆయన తన అభిప్రాయాలను ప్రకటించారు. అలాంటి ఏడు సందర్భాలను ఆయన ఈ గ్రంథంలో వివరించారు. 1942 “క్రీట్జండియా” ఉద్యమాన్ని పార్టీ వ్యతిరేకించడం, 1948లో నెప్రూ ప్రభుత్వాన్ని సాయుధ తిరుగుబాటు చేసి కూల్చివేయాలని తీర్చానించడం, ప్రాద్రాబాద్ సంస్థానం విలీనం తర్వాత కూడా సాయుధ పోరాటాన్ని కొనసాగించాలని పార్టీ నిర్దయించడం రాజేశ్వరరావుగారికి నచ్చని కొన్ని సందర్భాలు. తెలంగాణ పోరాటం నాలుగు వేలమంది ప్రాణాలను బలిగంటే అందులో ఎక్కువ మంది సంస్థానం విలీనం తర్వాతనే మరణించడం పార్టీ తప్ప నిర్దయం తీసుకోవడం వల్లనేనని ఆయన తన వాదానికి అనుకూలంగా ఒక దృష్టాంతాన్ని చూపించారు.

రాజేశ్వరరావుగారు మచ్చుకైన ఎక్కడా ఈ పుస్తకంలో ఆత్మస్తుతి, పరనిందా చేయక పోవడం ఆశ్చర్యం కలిగిస్తుంది. ఇది ఈ గ్రంథం ప్రత్యేకతగా కూడా పేర్కొనువలసి ఉంది. విమర్శించకపోగా, ఆక్షేపించకపోగా ఆయన ఇతర పార్టీలకు చెందిన వారిలో మంచిని చూడటానికి ప్రయత్నించారు. సంచీవరెడ్డిగారిని “సత్యపురుషుడు” అన్నారు. బ్రహ్మనందరెడ్డి గొప్ప రాజనీతిజ్ఞుడన్నారు. వి.బి.రాజు రెవిన్యూమంత్రిగా తాను సిరిసిల్ల నియోజకవర్గం శాసనసభ్యుడిగా ఉన్నప్పుడు జరిగిన ఒక సంఘటనను ఉదహరించి పార్టీ రాజకీయాలకు అతీతంగా శ్రీ రాజు ఎలా శాసనసభ్యులను గౌరవించారో చెప్పారు. నాటి నుంచి సిరిసిల్ల పట్టణంలో (వివిధ పార్టీల) ప్రజాప్రతినిధుల మధ్య సయోధ్య, సహనం, సహకారం నెలకొన్నాయని, అదే సంస్కృతి నేటికి కొనసాగుతున్నదనీ ప్రాశారు. అలాగే డాక్టర్ చెన్నారెడ్డి ముఖ్యమంత్రిగా ఉన్నప్పటి ఒక సంఘటనను ఉదహరించి పార్టీ రాజకీయాలకు అతీతంగా ఎలా పనిచేయవచ్చునో తెలియజేశారు. “కిషన్జీ”గా

పత్రికలలో తరచూ పేరు కనబడే మావోయిస్టు నాయకుడు మల్లోజు కోటేశ్వరరావును పోలీసులు ఒకప్పుడు పట్టుకున్నారు. అతడిని “ఎన్కొంటర్” చేస్తారని భయపడిన అతడి తండ్రి రాజేశ్వరరావుగారి సహాయం ఆర్థించారు. రాజేశ్వరరావుగారు చెన్నారెడ్డి గారితో మాటల్లాడి అసెంబ్లీలో ప్రస్తావించారు. అప్పటికే కిషన్జీకి ప్రాణపాయం తప్పింది. కాంగ్రెస్ నాయకులనే కాదు, తెలుగుదేశం పార్టీని స్థాపించిన శ్రీ ఎన్.టి.రామారావు చేసిన మంచి పనులనూ, తరువాత తొమ్మిది సంవత్సరాలు ముఖ్యమంత్రిగా పనిచేసిన శ్రీ చంద్రబాబు నాయుడిగారి సామరాధైన్సీ కూడా రాజేశ్వరరావుగారు ప్రశంసించారు. మంచిని చూడటమనే అయిన విధానానికి ఇవి నిదర్శనాలు.

మంచి పనులను గుర్తించడం అంటే పార్టీలు చేసిన తప్పులను ఉపేక్షించడం కాదు. పార్టీలను రాజేశ్వరరావుగారు ఫూటుగా విమర్శించిన ఘట్టాలు ఉన్నాయి. కాంగ్రెస్ పార్టీని ఆయన కుమ్ములాటల పార్టీ అన్నారు. భూమి పంపిణి చేశామనడం బూటక మన్నారు. “ఎన్కొంటర్” పేరిట జరిగే హత్యకాండను ఖండించారు. 1956 నుంచి తెలంగాణ ప్రాంతానికి జరిగిన అన్యాయాలను వెలికితీసి చెప్పడంలో ఆయన ఏ వేర్పాటువాడ నాయకుడికి తీసిపోలేదు. ఉదాహరణకు అంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన తర్వాత తెలంగాణాలో తరిభూముల విస్తరణం తగ్గటం తలవంపులు తెచ్చిందన్నారు.

గ్రంథాన్ని ఆసక్తికరం చేయడానికి రాజేశ్వరరావుగారు ఎడనెడ రసవత్తర సంఘటనలతో రచనను అలంకరించారు. జిజ్ఞాసు కలిగిన వారు తెలుసుకొని ఆనందించ టానికీ, విజ్ఞానవంతులు కావడానికీ ఉపయోగపడే సమాచారాన్ని అక్కడక్కడ పొందు పరిచారు. “జనవరి 26వ తేదీని రిపబ్లిక్ దేగా ఎందుకు ఎంచుకున్నారు?”, “ఎందుకు ఆగస్టు 15వ తేదీనే స్వాతంత్ర్యదినంగా నిర్ణయించారు?” లాంటి ప్రశ్నలకు ఇందులో జ్ఞానదాయకమైన సమాధానాలు లభిస్తాయి. విష్ణవవీరుడు భగత్సింగ్ తనను ఉరి తీయడానికి ముందు జైలు నుంచి కాంగ్రెస్ నాయకులకు ఒక ఉత్తరం ప్రాస్తు “సంపూర్ణ స్వరాజ్యం ధనిక వర్గాల ప్రయోజనాలు కాపాడటానికేనా? రైతులూ, కూలీల సమస్యలను పట్టించుకొని పరిష్కరించడానికి కూడానా?” అని ప్రశ్నించారట. జవహర్లాల్ నెహ్రూ భద్రపరచుకొన్న ఈ లేఖ జనవరి 26వ తేదీన ప్రాసినది కనుక, ఆ రోజును రిపబ్లిక్ దినంగా ఎంపిక చేశారని మార్క్యుస్టు నాయకుడు హరికిషన్సింగ్ సూర్యీత్ ఒక వ్యాసంలో వెల్లడించారట.

పదవితో నిమిత్తం లేకుండా ప్రజాసేవ చేయవచ్చునని రాజేశ్వరరావు రచించిన “సత్యశోధన” నిరూపిస్తుంది. సిరిసిల్ల నియోజకవర్గాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి ఆయన రాజకీయ సంబంధాలు ఏవీ అడ్డురాలేదు. అయితే పదవులు వద్దని అనడం లేదు. “పదవి అనేది యుద్ధావీరుడి చేతిలో కరవాలం” అన్నారాయన.

ఏడు దశాభ్యాల క్రియాశీల జీవితం నుంచి రాజేశ్వరరావుగారు అందిస్తున్న సందేశం ఏమిటి? “మానవత్వమే గమ్యం” అన్నారాయన. “మానవత్వం వెల్లివిరినే సమాజమే నా ఛ్యేయం” అని నినదిస్తున్నారాయన. పారకుల హృదయాలలో షైతన్య కుసుమాలు పూయించాలన్నదే తన ఈ రచన పరమోద్దేశం అన్నారు రాజేశ్వరరావుగారు. నిజమే చెస్తుమనేని వారు కూర్చున ఈ గ్రంథంలోని స్వీయానుభవాలను పరిశీలిస్తే స్పృహించేది ఇదే. “సత్యశోధన గ్రంథం” ఒక షైతన్య ప్రింట్సులా సాగిపోతుంది.

- పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావు

ఆత్మియ స్వందన

ఆత్మియులు చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు గారు తమ స్వీయ చరిత్ర ముందుమాటలో అన్నట్టగా ఆత్మకథ అంటే సాంత కథ మాత్రమే కాదు. తనవైన, తాను సాక్షిగా నిలిచిన వాస్తవాల్ని సజీవంగా ఆవిష్కరించడం కూడా. ఆయనే అన్నట్టగా “ఇది ప్రాయదానికి సాహసాన్ని సిరాచుక్కలుగా మలచుకోవలసిందే”. ఇందుకు ఈ గ్రంథమంతా తార్మణమే. ఆయన కరీంనగరం జిల్లాలోని మా సిరిసిల్లా ప్రాంతియుడే. రాజేశ్వరరావు గారు స్వయంగా అన్నట్టగా తాము పుట్టింది సంపన్న కుటుంబంలో అయినా ఆయన అభ్యుదయ భావాల సంస్కరంతో పెరిగారు. ఉన్నాన్నియా విశ్వవిద్యాలయంలో విద్యార్థిగా, విద్యార్థి నాయకుడుగా, కమ్యూనిస్టు పార్టీ వికాసానికి పట్టుదలతో పనిచేశారు. 1944లో ఆయన భగవద్గీతపై భౌతికవాద దృష్టితో చేసిన ప్రసంగానికి శ్రీమతి సరోజిని నాయుడు మురిసిపోయి వెన్నుతట్టారు. 1947 సెప్టెంబర్ 2వ తేది జెండా పండుగ రోజు ప్రాదర్శాబాదు నడిబోడ్డులో త్రివర్ష పతాకను ఎగుర చేసిన సాహసి రాజేశ్వరరావుగారు. ఈ విషయాన్ని అనాటి ‘రయ్యతీ’ పత్రిక ప్రధానాంశంగా రాశింది. తరువాతి కాలంలో కమ్యూనిస్టు పార్టీకి వారు అందించిన సేవ ఎంతగా దాని అభివృద్ధికి తోడ్పడిందో ఈ గ్రంథంలో ప్రతి అధ్యాయం అద్దం పట్టి చూపుతుంది. వారు చేసిన రైతాంగ పోరాటం భూస్వాములకు హడలు పుట్టించింది. పేద రైతుల వెన్ను తట్టింది. శాసనసభా సభ్యులుగా వారి సేవలు సర్వాంగిణమైనవి. కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలలోని లోపాలను నిర్వయంగా ప్రకటించారు. దేశంలో జరిగిన అనేక సమకాలీన రాజకీయ పరిణామాలను తార్మికంగా విశ్లేషించారు. “శాసనసభలో విలువల వలువల్ని వలవాడ్ని! ప్రజాస్వామ్య పవిత్రతని అపవిత్రం చేయవద్దని” కవితాత్మక విమర్శ చేశారు. చైనా దురాక్రమణ వార్త వినగానే కరీంనగర్లో సభ ఏర్పాటు చేసి చైనా వైఫారిని ఖండించారు. తమ ఏడు దశాబ్దాల క్రియాశీల రాజకీయ జీవితం మానవతా గమ్యాన్ని దర్శించటమే అని ప్రకటించడంలో వారి సముద్రాత్మ లక్ష్యం స్పురిస్తుంది. 1969లో ఉవ్వెత్తున ఎగసిన ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమాన్ని తమ పార్టీ సిద్ధాంతాలకునుగుణంగానే వ్యతిరేకించానని వారు స్వయంగా చెప్పుకున్నారు. ఆరు పర్యాయాలు శాసనసభా సభ్యులుగా ఎన్నికె ప్రజాసేవలో నిమగ్న మనస్సులయ్యారు.

చెన్నమనేని వారు తమ కుటుంబానికి సంబంధించిన విషయాలను ఎంతో ఆత్మియంగా చెప్పుకున్నారు. ఒకవైపు ప్రజాసేవను, మరోవైపు కుటుంబ జీవితాన్ని రెండు కట్టగా భావించారు. ఆయన కవితాత్మకంగా రాశిన ఈ వాక్యాలు వారి జీవితాశయాన్ని ప్రతిభింబిస్తాయి.

“పార్టీ యజ్ఞంలో నేను సమిధను
పార్టీ చీకట్లో నేను ప్రమిదను
పార్టీ పోరాటంలో నేను ఔనికుడిని
పార్టీ నిర్మాణంలో నేను కార్బికుడిని
పార్టీ పాత్యంశంలో నేనాక ముఖ్యంశాన్వయతాను
అవును నా పాత్ర ఇంకా సరేషం!
నేనాక విశేషం”

ఈ వాక్యాలలో ఆయన జీవనాది స్పృందిస్తుంది. ఆయన జీవనపురోగతి ప్రతి బింబిస్తుంది. రాజేశ్వరరావుగారి ఆత్మకథా రూపక సత్యశోధన అన్నితరాల వారికి కరదీపిక అవుతుందని నా విశ్వాసం. రాజేశ్వరరావుగారికి ఇవే నా సుహృదాభీనందనలు.

సి.నారాయణరెడ్డి

ఎక్స్ ఎం.పి.

అధ్యక్షులు

ఆంధ్ర సారస్వత పరిపత్ర

ఆత్మకథాత్మక సత్యనేషణ

ప్రోదరాబాదు సంస్థాన విమోచనోద్యమం ఒక ఉజ్జ్వల ఇతిహసం. అందులో క్రియాశీల నేతృత్వం వహించిన ఒక్కాక్క యోధుడి జీవితం ఒక్క వీరగాఢ, తరగని గని. త్రవ్యినకొద్దీ వెలువదుతున్న అపారమైన జ్ఞాపకాల జ్ఞాన సంపద.

ఇప్పటికే తెలంగాణా సాయుధ పోరాట వీరయోధులు రావి నారాయణ రెడ్డి, ఆరుట్ల రామచంద్రా రెడ్డి, దేవులపల్లి వెంకటేశ్వరరావు, పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య, కె.ఎల్. మహేంద్ర, నల్లా నర్సింహులు, ధర్మబిక్షు మొదలైన వారి విలువైన గ్రంథాలు వెలు వడినాయి. చారిత్రాత్మక తెలంగాణా సాయుధ పోరాటానికి సంబంధించిన విభిన్న పార్యాలను ఆయా గ్రంథాలు పరిచయం చేశాయి. తమ తమ దృష్టి కోణాల నుండి ఈ నాయకులు ఉద్యమాన్ని వ్యాఖ్యానించారు, విశేషించారు.

స్వాతంత్ర సమరయోధులు, సుదీర్ఘ రాజకీయ జీవితానుభవం గల పెద్దలు, మాన్యులు శ్రీ చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు గారు ఆత్మకథను సత్యశోధనగా ప్రకటిస్తున్నారు. నిజంగానే ఈ గ్రంథమంతా ఒక సుదీర్ఘ సత్యశోధన. ఒక నిర్విరామ నిరంతర సత్యనేషణ. ఈ గ్రంథం కేవలం ఒక వ్యక్తి స్వియ చరిత్రకు పరిమితం కాలేదు. చరిత్రలో అంతర్యాహికిగా ప్రవహించిన ఆత్మకథాత్మక జీవనప్రవంతి. నడుస్తున్న చరిత్రలో శ్రీ చెన్నమనేని ఒక ప్రముఖ పాత్రదారి. కొన్ని సన్మిశ్రాలలో సూత్రధారి. మరికొన్ని సందర్భాలకు ఒక క్రియాశీల సృజనాత్మక సాక్షి.

మానవజాతి చరిత్రలో 20వ శతాబ్దానికి అత్యంత ప్రాధాన్యత ఉన్నది. వ్యక్తుల స్వేచ్ఛకోసం పోరాడారు. జాతులు విముక్తి కోసం సంఘర్షించాయి. దేశాలు స్వాతంత్ర్యం కోసం ఉద్యమించాయి. ‘మార్పిజం-లెనినిజం’గా పిలువబడుతున్న శాస్త్రీయ దార్శనికత ప్రపంచ వ్యాపిత పరిణామాలకు దిక్కుచిగా నిలిచింది. పోరాటయోధులకు కరదిపిక్కె వెలుగుబాటలు చూపింది.

1923 ఆగస్టు 31న జన్మించిన శ్రీ చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు గారు 13 సంవత్సరాల ప్రాయంలోనే సిరిసిల్లలో జరిగిన 4వ అంధ్రమహాసభలలో స్నాచ్ఛంద సేవకుడిగా పాల్గొన్నారు. ఈ మహాసభలు ప్రోదరాబాదు సంస్థానంతో పాటు కరీంనగర్ జిల్లా రాజకీయ ఉద్యమాలను మలుపుత్తిప్పాయి. 7 దశాబ్దాలకు పైగా తిరిగిన ప్రతి మలుపులోనూ రాజేశ్వరరావుగారి ప్రమేయం, చురుకైన భాగస్వామ్యం ఉంది.

దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య గారి సమావేశం కోసం ఏర్పడిన ‘స్వాలర్స్ డిబెటింగ్ సౌసైటీ’ అనే విద్యార్థి సంఘం కార్యదర్శిగా ప్రారంభమైన శ్రీ సిహెచ్. రాజకీయ జీవితంలో 1942 నాటి క్రిష్ట్ ఇండియా ఉద్యమ సందర్భంగా అందిన అరుణా ఆసఫ్ లీ గారి ఉత్తరం విద్యార్థి ఉద్యమ నాయకుడిగా తొలి గుర్తింపు. 10వ తరగతి విద్యార్థిగా, విద్యార్థి సంఘం అధ్యక్షుడిగా ప్రారంభమైన ఉద్యమ జైత్రయాత్ర అప్రతిపాతంగా, అవిచ్ఛిన్నంగా కొనసాగడం ఒక స్వార్థిదాయకమైన మహా ప్రస్తావం.

కమ్యూనిస్టు పార్టీ సభ్యత్వం, సరోజినీ నాయుడు ప్రశంస, న్యాయవాద విద్యను పూర్తి చేసిన తర్వాత పీడరా? లీడరా? నిర్ణయించుకోవాలిన అనివార్యత, రాజకీయ జీవితానుభవాలు, క్రియాలీల ఉద్యమ భాగస్వామ్యం, అజ్ఞాతవాసం, జైలు జీవితం, శాసనసభ్యులుగా సామాజిక సేవకార్యక్రమాలు... ఇదంతా ఒక వ్యక్తి జీవిత ప్రస్తావం. దీనికి పూర్వ రంగాన్ని ఏర్పరిచిన ప్రపంచవ్యాప్త సంచలనాలు, దేశ రాజకీయ పరిణామాలు, ప్రాదరాబాదు సంస్థాన స్థితిగతుల సమాలోచనం ఈ సత్యశేధన.

నిజాం రాజరిక దుర్గార్ దుష్ట వ్యవస్థ నుండి, భూస్వాముల దోర్జ్నాయల నుండి, అమానుషమైన వెట్టి చాకిరి నుండి ప్రాదరాబాదు సంస్థానం విముక్తి పొందడానికి చారిత్రాత్మక మహా సంగ్రామమే జిరిగింది. సత్యాగ్రహాల నుండి సాయుధ పోరాటం వరకు విస్తరించింది. మట్టి మనుషులు మహా వీరులయ్యారు. సామాన్య మానవులు మాన్యులైన మహానాయకులుగా రూపొందారు. భూమికోసం, భుక్తికోసం, విముక్తికోసం ఉద్యమించారు. అపారమైన త్యాగాలు చేశారు. ప్రాణాలను తృణప్రాయంగా అర్పించారు. భారత జాతీయోద్యమంలోనే ఒక విలక్షణమైన ఉద్యమంగా విశిష్టమైన స్థానాన్ని సంపాదించుకున్నారు. నిర్వంధాలను మొక్కాలోని ధైర్యంతో ఎదుర్కొన్నారు. నాయకులను కంటిరెప్పుల్లా కాపాడుకున్నారు. చేతికి దొరికిన ఆయుధంతో శత్రువులను ఎదిరించారు. కైర్యసాహసాలను ప్రదర్శించారు. నిజాం మిలటరీని, రజాకార్ మూకలను మట్టి కరిపించారు. భారతదేశానికి స్వాతంత్రం లభించిన తర్వాత 13 నెలలకు ఈ చీకటి సంస్థానానికి విమోచనాన్ని సాధించారు.

62 ఎళ్ళ తర్వాత సెప్టెంబరు 17 విమోచనమా? విలీనమా? విద్రోహమా? అన్న మీమాంసను కొండరు వ్యక్తులు, కొన్ని సంస్థలు, మరికొన్ని రాజకీయ పార్టీలు తమ తమ ప్రయోజనాల పరిమితులతో చర్చనీయంశం చేస్తున్నారు. అనేక సందేహాలను, సంధిగ్రహమైన రేకెత్తిస్తున్నారు.

సరిగ్గా ఈ నేపథ్యంలోనే సంస్థన విమోచనోద్యమంలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొన్న యోధులు శ్రీ చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు తమ 87వ జన్మదినోత్సవ సందర్భంగా వెలు వరిస్తున్న ‘సత్యశోధన’ గ్రంథం ఎంతో విలువైనది. ప్రామాణికమైనది. సందర్భాన్ని విత్యమైనది.

విమోచనోద్యమానికి అనుకూలంగా ఉన్న ఆనాటి భౌతిక పరిస్థితులు, పోరాటంలో పాల్గొనవలసిన అశేష ప్రజల సంసిద్ధతలును ఈ గ్రంథం సోపపత్రికంగా నిరూపిస్తున్నది. అలాగే 1948 సెప్టెంబరు 17 తర్వాత మారిన పరిస్థితులు, సాయుధ పోరాటం కొనసాగింపు తద్వారా సంభవించిన కష్టమణిలు, పోరాట విరమణకు దారితీసిన కారణాలను రాజేశ్వరరావు గారు సహాతుకంగా చర్చించారు. క్షేత్ర స్థాయిలో నాయకత్వం వహిస్తున్న రావి నారాయణ రెడ్డి, మఖ్మాం, ఆరుట్ల రామచంద్రారెడ్డి గార్ల అనుభవపూర్వక అవగాహనను విశ్లేషించారు.

సాయుధ పోరాట విరమణ (1951) మొదటి సార్వత్రిక ఎన్నికలు (1952) భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాల ఏర్పాటు, కమ్యూనిస్టు పార్టీలో విభేదాలు, భారత్తె చైనా దురాక్రమణ దాడి, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలో చీలికలు, తదనంతర రాజకీయ, సామాజిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక పరిణామాలన్నింటినీ తమ స్పీయు అనుభవాలతో, అంచనాలతో జోడించి రాజేశ్వరరావు గారు అబ్బాకీవ్గా రికార్డు చేశారు. విభిన్న సందర్భాలలో పార్టీ లైన్సో విభేదించిన అంశాలను వివరించారు.

పొర్కమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యంపై విశ్వాసం గల రాజేశ్వరరావు గారు ఆరు పర్యాయాలు శాసనసభ్యులుగా గెలుపాందారు. కొన్ని పర్యాయాలు ఓటమిని చవి చూశారు. జయాప జయాలతో నిమిత్తం లేకుండా నిరంతరం రాజకీయ ఉద్యమాలతోనూ, ప్రజా పోరాటాలతోనూ పెనవేసుకుపోయిన ఆదర్శప్రాయమైన జీవితాన్ని కొనసాగిస్తున్నారు.

1942 నుండి 1952 వరకు ఒక దశాబ్దకాలం విధాన్ధి ఉద్యమం, ప్రొదరాబాదు సంస్థన విమోచనోద్యమం, రహస్య జీవితం, కారాగార వాసం.

1952 నుండి 1972 వరకు రెండు దశాబ్దాల కాలం కరీంనగర్ జిల్లా రైతు సంఘు నాయకత్వ బాధ్యతలు, రైతాంగ పోరాటాలు.

1973 నుండి 1998 వరకు పాతిక సంవత్సరాలు అంధ్రప్రదేశ్ రైతు సంఘానికి నాయకత్వం.

1999 అగస్టు 9న 77 సంవత్సరాల వయసులో 55 సంవత్సరాల కమ్మునిస్టు పార్టీ సభ్యత్వానికి ఐచ్చికంగా రాజీనామా సమర్పించిన కారణాలు కేవలం వైయుక్తికమైనవే తప్ప రాజకీయమైనవి కావని ప్రకటించడం రాజేశ్వరరావు గారి నిజాయితీకి తార్మాణం. సుదీర్ఘమైన రాజకీయ జీవితంలో పార్టీ నిర్ణయాలతో విభేదించిన అంశాలను వివరిస్తూనే ఈ విభేదాలేవి పార్టీ నుండి తమ నిప్పుషుణకు కారణాలు కావని పేర్కొనడం గమనార్థం.

తెలుగుదేశం పార్టీలోకి చేరడం మొదలుకొని ఇప్పుడు నడుస్తున్న ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం దాకా; భారత సరళీకృత, ఆర్థిక విధానాలు మొదలుకొని ప్రపంచీకరణ పరి ణామాల పరకు శ్రీ చెన్నమనేని విశ్లేషణ చారిత్రక యదార్థాలపై యథాతథ పరిణామాలపై అధారపడి కొనసాగింది.

మాన్యులు శ్రీ చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు గారి అసాధారణమైన వ్యక్తిత్వం, ఎగుడు దిగుళ్ళను చవి చూసిన అపారమైన జీవితానుభవం, పాతాలను, గుణపాతాలను నేర్చుకున్న రాజకీయ ఉద్యమానుభవం, పార్టీల కతీతంగా నాయకులలోని సుగుణాలను గౌరవించే ఉత్తమ సంస్కరం.... భావితరాలకు అందించే ధృష్టితో వీరిని స్వీయ చరిత్ర రాయమని కోరిన వారిలో నేనొకట్టి. అలాగే నా శిఖ్యరాలు దాాతంగెళ్ళ శ్రీదేవిరెడ్డి ఈ గ్రంథం శుభ్ర ప్రతిని సిద్ధం చేయడంతో రాజేశ్వరరావు గారికి సహకరించింది. ప్రాదరూబాదు సంస్కార విమోచనానంతరం పుట్టిన నాకు ఈ గ్రంథంపై నాలుగు మాటలు రాసే అవకాశం కల్పించిన శ్రీ రాజేశ్వరరావు గారి సహ్యదయతకు నమస్కారం. ఒక పోరాట యోధుడి జీవితం, వ్యక్తిత్వం, ఉద్యమం నేటి తరానికి స్వార్థిదాయకం.

ప్రోఫెసర్ ఎస్టీ సత్యనారాయణ

అధ్యక్షవర్గ సభ్యుడు

అఖిల భారత అభ్యరథ రచయితల సంఘం

సత్యరోధన

(చెన్నమనేని ఆత్మకథ)

నా మాట

ఆత్మకథ అంటే సాంత కథ మాత్రమే కాదు. తనవైన, తాను సాక్షిగా నిలిచిన వాస్తవాల్ని సజీవంగా ఆవిష్కరించడం కూడా. ఇది ప్రాయదానికి సాహసాన్ని సిరాచుక్కలుగా మలచుకోవల్సిందే! నిజంగా ఇది ఒక తపన మాత్రమే కాదు, ఒక శోధన.... అంతకు మించి ఒక వేదన!

మిత్రులు, అభిమానులు, బంధువులంతా కొన్ని సంవత్సరాలుగా కోరుతున్న కోరికను సాకారం చేయదానికి సుదీర్ఘంగా ఆలోచించాను. ఇందుకు నా అర్థత గురించి పదేపదే ప్రశ్నించుకున్నాను. ఆ ప్రశ్న నుండే నా ప్రయత్నానికి అంకురార్పణ జరిగింది. అదే అంతరాత్మ ప్రబోధం! ఇక వెంటనే సానుకూల నిర్ణయానికి వచ్చాను.

19వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధ భాగం నుండి స్వాతంత్రోద్యమ జ్యోలలు వేగంగా వ్యాపించాయి. 1857 నాటి ప్రథమ స్వాతంత్ర్య పోరాటం ఇందుకు నిదర్శనం. ఈ ఉద్యమాల నుండి సమరపీరులు ఉదయించారు. సమర్థులు ఉత్తేషితులయ్యారు. ఆ సాహసులు ప్రజలను సుసంఘటితం చేస్తూ ఉద్యమాల రూపకల్పన చేశారు. రవి అస్తమించని బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యాన్ని, వారి తాబేదారులైన దేశీయ సంస్థానాదీశుల్ని గడగడలాడించారు. 20వ శతాబ్దం రెండవ దశకంలో గాంధీగారు రంగప్రవేశం చేసి, సహాయ నిరాకరణోద్యమానికి నాయకత్వం వహించారు. అపూర్వంగా జనసమీకరణ చేసి దేశ స్వాతంత్ర్య పోరాటానికి పటిష్టమైన పునాదుల్ని వేశారు. అప్పుడే ఆయన ‘మహాత్ముడు’గా మహాస్నాతుడై మన చరిత్ర పుటల్ని పునీతం చేశారు.

తర్వాత 1930 నాటి శాసనోల్లంఘన ఉద్యమం, 1942 నాటి క్రీట్ ఇండియా పోరాటం, ఆ తర్వాత విజ్ఞంభించిన నావికుల తిరుగుబాటు, పోలీసుల సహాయ నిరాకరణ, విద్యార్థి పోరాటాలు, ఆజాద్ హింద్ సైనికులపై విచారణకు వ్యతిరేకంగా పెల్లుబికిన దేశవ్యాప్త నిరసనోద్యమాలు, మొదలగునవి మన ఆగస్టు 15, 1947 నాటి స్వాతంత్ర సముప్పునకి దారితీసిన మహాస్నత మహా పోరాట ఘట్టాలు!

మన స్వతంత్రం ఒక అపూర్వ సందర్భం! వేలాది దేశభక్తుల త్యాగఫలం! దేశమాత పాదాల చెంతనే ప్రాణాలొదిలిన ఎందరో అనస్య సామాన్యాల విజయాధ్యాయం! స్వతంత్రం తర్వాత 500 దేశీయ సంస్థానాలు స్వతంత్ర భారతంలో విలీనం కాగా, నిజాం నవాబు తానొక్కడే తన పైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని భారతదేశంలో విలీనం చేయకుండా స్వతంత్ర పైదరాబాద్ దేశంగా ప్రకటించుకోవడం జరిగింది. ఈ స్వతంత్ర పైదరాబాద్ సంస్థాన విమోచన ఉద్యమం దేశ స్వతంత్రోద్యమాలలో చివరి ఘట్టం! ఇది దేశ స్వతంత్ర సమరంలో మూడవ తరానికి చెందిన స్వతంత్ర ఉద్యమం. ఈ ఉద్యమంలో తెలంగాణా రైతాంగపోరాటంలో పాల్గొన్న వేలాదిమంది సమరయోధుల సరసన విద్యార్థి ఉద్యమ నాయకుడిగా నేను సైతం రంగప్రవేశం చేశాను. ఇది నాకు గర్వకారణం! ఇంతేకాదు, విలీనోద్యమం విజయవంతమయ్యే వరకు భాగస్వామిని కావడం నా అదృష్టం! ఇదే స్వార్థి, ఇదే సేవానిరతి, నా ఆఱువఱువున నిండి నన్ను ఎంతో ప్రభావతుచ్ఛి చేయడంలో... నా ఆరుపదులకు మించిన కాలం ప్రజాజీవితాన్ని స్వచ్ఛందంగా గడవగలిగాను. ఇది నా భాగ్యం! నా జన్మ సౌభాగ్యం!!

ఆరు పర్యాయాలు శాసనసభ్యుడిగా గెలుపొంది, పొర్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యాన్ని ప్రజాసేవలో ప్రజలసాధనంగా మలుచుకునే నిరంతర ప్రయత్నం నా అనుభవం! నా జీవితానుభవాల్చి అక్కరబద్ధం చేస్తూ ఆత్మకథ రూపంలో రాబోవు తరాలకి అందివ్వడం నా కర్తవ్యంగా నేను భావిస్తున్నాను. స్వార్థిదాయకం, ఆదర్శం, మీటికి తోడు ఆసక్తికరం అయిన ఘట్టలకి మాత్రమే పరిమితమై పారకుల హృదయాల్లో చైతన్య కుసుమాల్చి పూయించాలనే నా ఈ ప్రయత్నం ఆశించిన ప్రయోజనంతో పరిధవిల్లుతుందని విశ్వసిస్తూ....

ఆత్మియబంధువు
చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు

విషయసూచిక

1.	బాల్యం-ఉన్నతవిద్య (1923-1942).....	1
2.	కళాశాల విద్యార్థి దశ (1943-1948).....	14
	(ఎ) విద్యార్థిగా నేను .... నా వ్యక్తిత్వం :	15
	(బి) నాకు తెల్పిన రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం... పరిస్థితులు...	26
	(సి) నిషేధానంతర పరిస్థితులు ... ప్రార్థి స్థితిగతులు:	30
	(డి) దేశ స్వాతంత్ర్యం... ప్రార్థిలో కీలక పరిస్థితులు	33
	(ఇ) హైదరాబాద్ సంస్థానంలో రాజకీయాలు... నా అనుభవాలు.....	37
3.	రహస్య జీవితం - జైలు జీవితం (1948-1952)	44
	(ఎ) రహస్య జీవిత కాలం.....	44
	(i) కమ్యూనిస్టు ప్రార్థి సభలు - సభ్యుడిగా నా అనుభవాలు	46
	(ii) విలీనోద్ఘమ విజయం	50
	(iii) విమాచనాంతర పరిస్థితులు	51
	(బి) అరెస్టు - జైలు జీవితం	85
4.	నేను... నా రైతు పోరాటాలు (1953-1957).....	103
	(ఎ) రైతాంగ ఉద్యమాలు - నా అనుభవాలు - నేవలు...	111
5.	1957-67 సాధారణ ఎన్నికలు... నా పాత్ర	131
	(ఎ) శాసనసభ్యుడిగా నా ఆగమనం	133
	(బి) రెండవ శాసనసభ శాసనసభ్యుడిగా నా వివిధ అనుభవాలు	136
	(సి) 1962 మూడవ సాధారణ ఎన్నికలు... వైఫల్యాలు.....	149
6.	పైనా దురాక్రమణ	159
	(ఎ) పొర్ట్లో చీలికలు - విభిన్న స్వరాలు	160
	(బి) కరీంనగర్ జిల్లాలో చీలిక ప్రభావం	164
7.	1967 సాధారణ ఎన్నికలు :	166
	(ఎ) పొర్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో... :	167
	(బి) 1969 - ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం.....	186
	(సి) భూపోరాటం - నా జీవితానుభవం.....	189
	(డి) కమ్యూనిస్టుల వాద వివాదాలు	194
	(ఇ) కాంగ్రెస్ పాలన - గిరిజన ఉద్యమాలు	196
	(ఒ) వివాదాలు-విపరీతాలు :	197
8.	70వ దశకం-నేను చూసిన చారిత్రాత్మక సంఘటనలు.....	202

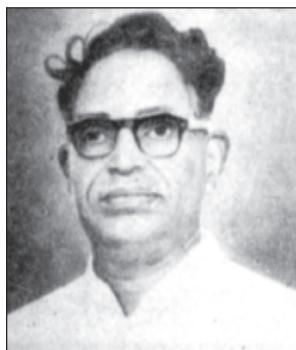
9. నేను-నా కుటుంబం.....	213
10. రాజకీయ సిరిసంపద సిరిసిల్ (1978-1985).....	242
(ఎ) చేసేత పరివ్రమ	242
(బి) నా విదేశీ పర్యాటనలు	250
(సి) నా వ్యక్తిగత, సామాజిక, అనుభవాలు	255
(డి) అప్పణ్ణ ప్లైష్...	263
(ఇ) గిట్టుబాటు ధరలకై ఉద్యమం	268
(ఎఫ్) ప్రయాత్నాలు - ఘలితాలు.....	270
(జి) తెలుగుదేశం పార్టీ ఆవిరావుం... ప్రత్యామ్నాయ పరిష్కితులు	275
11. రాజకీయ చిత్రపటం (1985-1994)	281
(ఎ) కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు-నేను చూసిన లోటుపాట్లు.....	281
(బి) శాసనసభ విలువల పరిరక్షణలో...	291
(సి) రాజీవ్గాంధి హత్యోదంతం.....	298
(డి) తెలంగాణ ఆమరవీరుల స్వరక్తుస్తు.....	300
12. రాజకీయ రంగులరాట్టం (1994-2004).....	313
(ఎ) తెలుగుదేశం పార్టీలో సంక్షోభం.....	314
(బి) ముఖ్యమంత్రిగా చంద్రబాబు నాయడు	316
(సి) నాయకుడికి నా నిర్వచనం	331
(డి) SEWS	332
(ఇ) జర్రునీ కోర్టులో మరుపురాని అనుభవం	335
(ఎఫ్) నేను... నా జీవిత మైలురాళ్ళు....	339
(జి) రేపటి శభోదయం.....	340
(హెచ్) భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ నుండి నా నిర్మిషణం నిజానిజాలు	341
(i) నా ‘రాజీనామా’ ప్రయోజనం.....	347
(ii) పరిష్కితుల తారుమారు	350
(iii) తెలుగు దేశం పార్టీలో నేను	351
(iv) తెలుగుదేశం పార్టీ ఓటమి - కారణాలు.....	353
13. రాజకీయ చదరంగం (2004-2010).....	359
(ఎ) కేంద్రంలో రాష్ట్రంలో కాంగ్రెస్ జయకేతనం	359
(i) రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిగా రాజశేఖర్ రెడ్డి	359
(ii) సిరిసిల్లకు మంచినీటి పథకం	361
(బి) జలయజ్ఞం... ఒక పరిశీలన	363
(సి) “రాజీవ్ ఆరోగ్య శీ” పథకం... ఒక పరిశీలన.....	371

(డి) ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో పడగనీడలు	373
(ఇ) రాజకీయ అవినీతి	380
(i) స్వేచ్ఛం కొరకై	380
(ii) ఉజ్జ్వల భవిష్యత్తుకి... ..	381
(ఎఫ్) రాజకీయ... సామాజిక... ఆర్థిక... విశ్లేషణ	383
(i) భూ సమస్య	383
(ii) గ్రామాభివృద్ధి దేశాభివృద్ధి.....	387
(జి) నా తాత్ప్రిక చింతన... ..	393
(i) విలువలు-మర్యాదలు	399
(హెచ్) 12వ శాసనసభా సమీక్ష	402
(జి) నేను, నా 12 వ, శాసనసభా అనుభవాలు	406
(i) శాసనసభ అంచనాల కమిటీ రాష్ట్రోల పర్యాటన	409
(ii) శాసనసభ అంచనాల కమిటీ జిల్లాల పర్యాటన	417
(iii) రాష్ట్రపతి దర్జనం	421
(iv) నా జన్మదిన వేదుకలు	422
(v) నా పడవ ప్రమాదం	424
(vi) నేను, నా పొత్ర	426
(కు) సేవ్స్ స్పెష్చియంద సంస్థ - రమేష్ పొత్ర	427
(జై) దా॥ చెన్నమనేని రమేష్ ప్రత్యక్ష రాజకీయ ప్రవేశం	433
(కె) రాజశేఖరరెడ్డి గారి దుర్భరణం	436
14. వివిధ రంగాలు-తులనాత్మక పరిశీలన	439
(ఎ) విద్యారంగం	439
(బి) సంక్లేష రంగం	440
(సి) ఆదాయం వ్యయం (బడ్జెట్)	444
(i) ఆర్థిక సమాచారం	451
(డి) పోలీసు, న్యాయ వ్యవస్థలు - వాటి తీరు తెన్నులు	452
15. పరిపాలనా సంస్కరణలు - సుపరిపాలన	455
(ఎ) సుపరిపాలనకు పది సూత్రాలు.....	460
16. అభ్యుదయ, రాజకీయార్థిక, తాత్ప్రికత.. ..	463
(ఎ) సామాజిక సంస్కరణలు	473
(బి) అభ్యుదయ ఉద్యమాల విజయం	495
17. వామపక్ష తీవ్రవాదం.....	502
18. తెలంగాణ నగ్నసత్యాలు	515
ముగింపు	549

మార్గదర్శకులు

కీ.ఎస్. శ్రీ పశుపతి వెంకట రామారావు గారు, అడ్వెకెట్
న్యూటంట్ర్యూ సమరయోధులు

కీ.ఎస్. బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు
న్యూటంట్ర్యూ సమరయోధులు
సుప్రసిద్ధ తెలంగాణ కమ్యూనిస్ట్ నాయకులు

అంకితం

మాతాపితరులు
కీర్తిశేషులు చెన్నమనేని శ్రీనివాసరావు-చంద్రమ్మ గారలకు

1. బాల్యం-ఉన్నతవిద్య (1923-1942)

పైరాదరాబాద్ సంస్థానంలో తెలంగాణా ప్రాంతం కరీంనగర్ జిల్లాలో ఆనాటి సిరిసిల్ల తాలూకా, ఈనాటి బోయినపల్లి మండలంలోని మానువాడ గ్రామం నా జన్మభూమి. అది మా అమృతమ్మగారి గ్రామం. మా సాంత గ్రామం వేములవాడ మండలంలో వున్న మారుపాక. నా జన్మ గురించి మాతామహాలైన శ్రీ జోగినపల్లి హన్మంతరావు గారు, మా నాన్న చెన్నమనేని శ్రీనివాసరావుగారికి ప్రాసిన ఉత్తరం ఈవిధంగా వుంది.

“రక్కాక్కి నామ సంవత్సర శ్రావణ బహుళా ఎనిమిది శుక్రవారం పగలు 1.18 ఘుడియల పొద్దు అయినంక కృతికా మూడవపాదం వృశ్చికా నక్కతానికి చిరంజీవి లక్ష్మీ సేవకురాలయిన చంద్రమ్మ సుఖప్రసవం జరిగి మగశిశువు జన్మించాడు. వేదమూర్తిగారిని విచారించగా అంతా క్షేమంగా నున్నదని చెప్పినారు”

పై ఉత్తరాన్ని చదివిన మా చిన్నాన్న చెన్నమనేని లక్ష్మీరావు గారు ఉత్తరం పై పక్కన ఉర్దూ భాషలో ఈ విధంగా ప్రాసి సంతకం పెట్టి వున్నారు.

“శుక్రవారం మొహర్ మాసం 16వ తేదీ 1333 ఫసలి”

నా జన్మదినం గోకుల అష్టమి కావడం ప్రతి సంవత్సరం గుర్తుండేదినం. దీన్నిబట్టి సౌధారణంగా 31.8.1923, నా జన్మదినంగా చెప్పుకోవచ్చు. మా తల్లిదండ్రులు ఆగర్భాత్మిమంతులు. మేము మొత్తం పస్నేండుమంది సంతానం. వీరిలో ఎనిమిది మంది సోదరీమణలు కాగా, నలుగురం సోదరులం!

నా సోదర సోదరీమణలు నా ఆత్మీయ ఆస్తులు! నేను అందరిలో మూడవ వాడిని కాగా, అన్నాదమ్ముళ్ళలో మొదటివాడిని. శ్రీమతులు - కీ.శే. బుచ్చమ్మ, కీ.శే. సత్యమ్మ, కీ.శే. లలితమ్మ, కీ.శే. యశోదమ్మ, పుష్పలత, కీ.శే.సుగుణ, రత్నమ్మ, శ్రీదేవిలు నా అక్కాచెల్లెళ్ళు! సి.పెచ్. హనుమంతరావు, సి.పెచ్. వెంకటేశ్వరరావు, సి.పెచ్. విద్యాసాగర్ రావులు నా తమ్ముళ్ళు! మారుపాకలో భూస్వాములైన దేశముఖ్యల కుటుంబమాది!

మా ఆస్తిపాస్తుల విషయానికి వస్తే నాంపెల్లి పరగణాలోని ఎనిమిది, పది, గ్రామాలలో వందలాది ఎకరాలకి మావాళ్ళ యజమానులు. కాగా మా నాన్నగారి వాటాకి రెండు, మాడు, గ్రామాలలో సుమారు 150 ఎకరాల పట్టాభూమి వచ్చింది.

దీన్ని మేము నలుగురం అన్నాతమ్ముళ్ళం పంచకోగా, తర్వాత అమ్ముకోగా, నాకు.... హనుమంతరావుకి మిగిలింది శూన్యం. చిన్న తమ్ముళ్ళకి మిగిలింది నామమాత్రం. కాగా మా నలుగురికి ఉమ్ముడిగా మిగిలింది నాగారం గ్రామంలోని పాత పెంకుచీల్లు. ఈ ఇల్లు మా అనుబంధపు గంధం! మా అనురాగాలకి భపంతి! మా గతకాలపు చెరగని అపూర్వ జ్ఞాపకాలకి నిలువెత్తు నిదర్శనం! ఈ ఇంట్లో కొలువుదీరిన మా తల్లిదండ్రుల బోమ్మలు మా కన్నుల పండుగ! మనసస్నేహిగా చెప్పాలంటే ఈ ఇల్లు మా అందరి యాత్రాస్థలం.

ముఖ్యంగా మా పూర్వీకుల గురించి క్షుణ్ణంగా తెలుసుకోవాలని నేను చాలా ప్రయత్నించాను. నా ప్రయత్న ఫలితంగా కథలు తప్ప, సాక్షాంధారాలు దొరకలేదు.

18వ శతాబ్ధి ప్రారంభంలో ఆసిఫ్ జాహి వంశీయులైన నిజం నవాబులు తమ రాజ్యాన్ని పరిపాలించడానికి ఉత్తర దక్షిణ భారతదేశంనుండి తమ బంధుమిత్రులతో పాటుగా పరిపాలనా వైపుణ్ణం వున్న కుటుంబాలను ఆహ్వానించారు. అందులో ముస్లింలు, కాయస్తులు, ఆంధ్రులు వున్నారు. కృష్ణ, గుంటూరు జిల్లాల నుండి జమిందారీ కుటుంబాలకు చెందిన కొందరు వెలమలు, రెడ్డు, బ్రాహ్మణులు ఆ ఆహ్వానితుల్లో వున్నారని బహుళంగా ప్రచారంలోకి వచ్చిన కథ! వీరికి గ్రామాల సముదాయాలైన పరగణాలను అప్పగించి స్థానిక కైతు సామాన్యం నుండి పన్నులు, శిస్తులు వసూలు చేసే బాధ్యతల్ని అప్పగించారు. అందుకు ప్రతిఫలంగా పెద్దగా కమీషన్సు, అధికార సూచికలుగా “దేశాయి” “సర్దీశాయి” “దేశముఖు” “సర్దీశేశముఖు” వంటి బిరుదులు కూడా ఇచ్చారు. వీరు రాజు తర్వాత రాజులుగా చెలామణి పొందారు. కాలక్రమేణా సమాజంలో విష్ణువాత్సకమైన మార్పులు వచ్చేసి, ప్రజాచైతన్యం... ప్రజా ఉద్యమాలు... నవ సమాజ నిర్వాణంలో కొత్తపుంతల్ని తొక్కాయి. ఫలితంగా భూస్వామ్య విధానాలు, బిరుదులు, కాలగర్భంలో కలిసిపోయాయి.

నా ప్రాథమిక విద్య మా అమ్ముమ్మ గారైన లక్ష్మీమ్మ గారి వద్ద మానువాడ గ్రామంలో ప్రారంభమయింది. నాకు ముగ్గురు మేనమామలు. కాగా చిన్న మేనమామ జోగినపల్లి అనందరావుగారు వయసులో నాకంటే రెండేళ్ళ మాత్రమే పెద్దవాడు. చదువులో ఒక సంవత్సరం ముందుండేవాడు. సమకాలికులం కాబట్టి బంధుత్వంతో పాటుగా స్నేహం కూడా మా మధ్య బలపడింది. ఒకే స్నానులు, ఒకే ఇంటిలో ఒకే గది, మా అనుబంధాన్ని నానాటికీ పెంపొందింపజేయడంలో బాగా తోడ్పడ్డాయి. ముఖ్యంగా, సామాజిక స్పృహలో

మేము భాగస్వాములం! రాజకీయ జీవితంలో అత్యంత సన్నిహితులం! మా ప్రేమ బంధం కలిసి మెలిసి స్వాతంత్ర్య సమరయోధులుగానూ సాహసించింది! నిజంగా మా బంధం అపురూపమైనది. అవును! నా ఆనందనేస్తం ఆనందరావుని ఈనాటికి నేను దర్శించుకుంటాను. ఎనుబై వసంతాల పైబడిన మా వయసు మేము కల్పుకున్నప్పుడు మాత్రం ఎనిమిది సంవత్సరాలే అవుతుంది. అవును మరి! నిరుటి బాల్యం ఇంకా వాడిపోలేదు.

సిరిసిల్ల నియోజకవర్గానికి ప్రథమశాసనసభ్యులుగా, మెట్టపల్లి నియోజకవర్గానికి రెండవ శాసనసభ్యులుగా ఆనందరావు ఎన్నుకోబడినప్పుడు నా ఆనందం వర్ణనాతీతం! అయిన జీవితం ఎన్నో ముఖ్యమైన విశేష అనుభవాలతో కూడుకుని వుంది. అవన్నీ నాకు తెరిచిన పుస్తకం! మొత్తానికి నా చిన్న మేనమామ నా ఆత్మియనేస్తం!

కరీంనగర్ హైస్కూల్‌లో 3వ తరగతి నుండి 10వ తరగతి వరుకు చదివాను. హైస్కూల్ విద్యార్థిగా మా బావగారైన పోల్యూపల్లి వెంకటరామారావు గారి ఇంట్లో వుండేవాడిని. ఆయన అడ్వైట్సుగా పనిచేసేవారు. కరీంనగర్ కోర్టులో అడ్వైట్సు పట్టపొంది ప్రాణీసు చేసే నలుగురు వకీళ్లలో ఆయన ఒకరు. ఆయన మంచి మేధావి, వక్త! అడ్వైట్సుగా పనిచేయడానికి ముందు ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో తెలుగుపండిట్గా పనిచేసిన జ్ఞాన సంపన్ముదు కూడా! ముఖ్యంగా ప్రపంచజ్ఞానంలో ప్రథమస్థానాన్ని, రాజకీయ పరిజ్ఞానంలో పటిష్టస్థానాన్ని సంపాదించుకోగలిగిన విజ్ఞాన సర్వస్యం ఆయన! ఆప్సట్లో కరీంనగర్ జిల్లా ఆంధ్రప్రదేశ్ సభకు కీ॥శే॥ బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు కార్యదర్శిగా, వారు అధ్యక్షులుగా కొనసాగుతుందేవారు. ప్రతిసంవత్సరం జరిగే ఆంధ్ర మహాసభలో యువతరానికి చెందిన అభ్యుదయవాదిగా ఆయన వాసికెక్కారు. ప్రతిరోజూ గోలకొండ పత్రిక, ఆంధ్రపత్రికలతో పాటుగా “హిందూ” ఆంగ్లపత్రికను ఆయన తప్పకుండా పరించేవాడు. ఆయన గురించి ఇంకా చెప్పాలంటే .... రైతాంగానికి సంబంధించిన వందలాది కేసులను ఉచితంగా వాదించి గెలిచిన లాయరుగా, రాజకీయ నాయకుడుగా కీర్తి ప్రతిష్టలు సంపాదించుకున్న యుక్తిపరుడు! ఇలాంటి జ్ఞానమాంత్రికుడితో విద్యార్థిగా బావమరిదిగా నాకు అత్యంత సాన్నిహిత్యం ఏర్పడింది.

30వ దశకం జాతీయ, అంతర్జాతీయ రాజకీయాలలో తీవ్రమైన పరిణామాలు చోటుచేసుకున్న సమయం. ఇవి భారతదేశ రాజకీయాలలో మార్గిజం సిద్ధాంతంతో కమ్యూనిస్టులు రాజకీయ రంగప్రవేశం చేసిన రోజులు. బద్దం ఎల్లారెడ్డి (కమ్యూనిస్టు),

పోల్చుంపల్లి (జాతీయవాది)ల మధ్య అనుదినం జరిగే ఆసక్తికరమైన చర్చలను వాదోపవాదాలను ఆసక్తిగా వింటూ దేశాభిమానాన్ని రాజకీయ చైతన్యాన్ని బాగా అస్వాదించగలిగాను. ఇది నామాచ్ఛాష్టం! స్థాలకాయుడై కాస్త బద్దకంగా వుండే బావగారు చాలా పనులకోసం నాపై ఆధారపడేవారు. ‘హిందు’ పత్రిక వార్తలను, సంపాదకీయాలను, వ్యాసాలను నాతో చదివించుకునేవారు. రాబోవు కాలానికి ఇది నాకు బాగా ఉపకరించింది. పత్రికా పరసం నా నిత్యకృత్యంగా పరిణమించింది. నా ఈ అలవాటు నన్ను ఎంత దూరంతీసుకెళ్లిందంటే.... సమకాలీన సమస్యలు, వాటి శాస్త్రీయ పరిపూర్వంపై అవగాహన కల్పించుకునే దిశగా అనుహ్యంగా పయనించడం మొదలయ్యంది. నాలో సామాజిక సునిశిత దృష్టి, భవిష్యత్తు కార్యాచరణల పట్ల ఆసక్తి - ఆలోచన, ఒక విష్వవాత్సర్క దృక్పథం, మొదలైన ధోరణల ఆవిర్భావానికి బాల్యావస్థలోనే పునాదులు ఏర్పడడం మొదలైంది. ఇదంతా పోల్చుంపల్లి వారి సహచర్యల చలువే అని ప్రత్యేకంగా చెప్పేదేముంది?! కాబట్టి పోల్చుంపల్లి వారిని ఈ సందర్భంగా... “ఉద్దేశ్యం కనపడకుండానే నేను అనే శిల్పాన్ని చెక్కునారంభించిన శిల్పకారుడు” అని ప్రస్తుతించవచ్చు. నా విషయంలోనేకాదు, కరీంనగర్ జిల్లా ప్రజాఉద్యమాలకు ఆయన ఒక ప్రజ్వలన! పతాక శీర్షిక!!

1936లో సిరిసిల్లలో జరిగిన నాల్గవ ఆంధ్ర మహాసభ ప్రత్యేకమైనది. ఈ సభ సంస్థానంతో పాటుగా కరీంనగర్ జిల్లా రాజకీయ ఉద్యమాలకు నాందీప్రస్తావన లాంచిదని ఈ సందర్భంగా చెప్పవచ్చును. ఆపునూరు వేఱుగోపాలరావుగారు అధ్యక్షులుగా, కొడిమేల భూమయ్య వకీలుగారు ప్రధాన కార్యదర్శిగా పనిచేసిన ఆపోనసంఘుం కరీంనగర్ జిల్లా వ్యాపితంగా వున్న దేశభక్తులు, విద్యావంతులను బహుళంగా ఆకర్షించింది. మాడపాటి హనుమంతరావుగారు మహాసభ అధ్యక్షులుగా, వారి సతీమణి శ్రీమతి మాడపాటి మాణిక్యమృగారు మహాళావిభాగ అధ్యక్షురాలిగా చక్కని సందేశాలను ఇచ్చారు. వెట్టి చాకిరికి వృత్తిరేకంగా, రైతు రక్షణకు సంబంధించి తీర్మానాలు ఆమోదింపబడ్డాయి. వందలాది కార్యకర్తలలో పౌరహక్కుల చైతన్యాన్ని, సేవాభావాన్ని ఈ మహాసభ అంకురింపజేసింది. అప్పుడు నా వయసు 12 ఏళ్ళు మాత్రమే. ఈ బాలవయసులో స్వచ్ఛంద సేవకుడిగా పెద్దలకు సేవలందించే సదవకాశం నాకు లభించడం నా అధ్యప్పంగా భావిస్తున్నాను.

మాడపాటి నిండుతనం, బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి పరిశ్రమ, రుద్రంగివాసి చెన్నమనేని నరసింగరావుగారి స్థామ్యం, భూమయ్య ‘సార్’గారి ప్రేమతత్వం నన్ను ఎంతో ఆకర్షించాయి. అలనాటి ఈ భావజాలవు పరిమళాలు ఈ నాటికీ నా హృదయంలో వసివాడలేదంటే నమ్మంది!

నన్న సంభ్రమాశ్చర్యాలలో ముంచెత్తిన ఒక ఘటన గురించి ప్రస్తావిస్తాను. ఈ సంఘటన మరుపురానిది. కరీంనగర్జిల్లా ఆంధ్రమహాసభ సాయకత్వంలో పోల్చుంపల్లి వెంకటరామారావు, బధ్దం ఎల్లారెడ్డిగార్ల మధ్య అన్యోన్యుత గురించి వ్రాశాను. ఒకనాడు వీరిద్దరు పోల్చుంపల్లి వారి కార్యాలయంలో కూర్చొని గాంధీజం, మార్కొజం సిద్ధాంతాల గురించి వాడిగా వేడిగా చర్చించుకుంటున్నారు. అలవాటు ప్రకారం నేను ఆ పక్కనే నిలబడి వున్నాను. అంతలో ఎదుటిద్వారం నుండి ఓ బక్కపలచని పొట్టిగానున్న వ్యక్తి ప్రవేశించాడు. అతడు ఖద్దరు, ధోతి, లాల్చి, కండువా, గాంధీ టోపి ధరించి వున్నాడు. అతడ్ని చూడగానే వీరిద్దరూ హాచావిడిగా లేచి ఆయనకు వినపుంగా పాచాభివందనం చేశారు. అప్పుడాయనగారు ఎంతో హుందాగా “నన్న దేశభక్త కొండా వెంకటపుయ్య అంటారు” అని చెప్పుకున్నారు. ఆయనగారు అనుకోకుండా దర్శనమిచ్చిన కారణాన్ని వీరిద్దరూ అడగగా - “ఎవరో ఒక వ్యాఖ్యాంలో వారిని సాక్షిగా పేర్కొనడం, కోర్చు వారికి సమన్లు పంపించడం” కారణంగా తెల్సొచ్చింది. పోల్చుంపల్లివారు ఇంకేమాత్రం ఆలస్యం చేయలేదు. ఆ వెంటనే అడ్డోటు దుస్తులు ధరించి, వెంకటపుయ్య గారిని వెంటే తీసుకుని కోర్చుకు వెళ్డడం, కేసుని వాయిదా వేయించడం, అంతా కలలోలా రెండు గంటల్లో జరిగిపోయింది. ఆ తర్వాత ముగ్గురు సమావేశమయ్యారు. ఈ సమావేశంలో ‘పంతులుగారి రాక సందర్శంగా సాయంకాలం ఆంధ్రమహాసభ కార్యకర్తల సమావేశాన్ని నిర్వహించాలని నిర్ణయించుకున్నారు’. కాని ఆటంకం కలిగింది. పోలీసు అధికారి ‘అనుమతి కోసం ఎన్నోరోజులు కావాలన్నారు’. వీరు విశ్వప్రయత్నం చేశారు. కాని ఫలించలేదు. తుడు పోలీసు అధికారే ఒక సలహా ఇచ్చాడు. పంతులుగారు సాయంకాలం స్థానిక విద్యార్థులతో మాత్రమే మాట్లాడుతారు. అందుకోసమై విద్యార్థి సంఘం తరపున ఒక పిటిషన్ ఇవ్వాలనుకున్నారు. అలాగే ‘స్టౌలర్స్ డిబేబింగ్ స్పాస్టిట్’ అనే విద్యార్థి సంఘాన్ని సృష్టించి, దానికి నన్న కార్యదర్శిగా పేర్కొంటూ సంతకం చేయించి, పోలీసు అధికారికి పిటిషన్ అందజేయడం జరిగింది. వెంటనే ఇక అనుమతి లభించింది. దాని బలంతో కరీంనగర్లో సిఫ్ట్వాడిలో ఒక బహిరంగ ప్రదేశంలో సమావేశం జరిగింది. విద్యార్థులతోపాటుగా చాలామంది ప్రజలు ఈ సభలో పాల్గొన్నారు. పంతులుగారు తమ సుదీర్ఘ ప్రసంగాన్ని వినిపించారు. శారహక్కులు మొదలుకొని, దేశ స్వాతంత్ర్య ఉద్యమాల ఆవశ్యకత వరకు ఈ ప్రసంగంలో ప్రస్తావనకు వచ్చాయి. ఆయన ప్రసంగం కారుచీకటిలో కాంతిరేభగా, మండుటెండలో చలువపందిరిలా ఎందరిలోనో చైతన్యాన్ని మేల్కొల్పింది. నేనూ ప్రభావితుడ్ని అయ్యాను. ఒంటరిగా ఉన్న నాలో విద్యార్థిసంఘం, దాని ప్రాధాన్యత సుస్థిరంగా బలపడింది. అప్పుడు నాలో నేనే ఒక జాగ్రత్తిని దర్శించుకున్నాను. ఇక

అనతికాలంలోనే కరీంనగర్లో పై విద్యార్థిసంఘానికి మంచి ప్రాచుర్యాన్ని గుర్తింపుని సాధించుకోవడంలో సఫలీకృతులం అయ్యాం!

కరీంనగర్లో ఆర్య ప్రతినిధి సభ పేరిట ఆర్య సమాజ కార్యక్రమాలు ప్రారంభ షైనాయి. రాంపాల్ లాహార్ టి దీనికి ప్రధాని. ఆర్యసమాజ కార్యక్రమాలలో హిందూధర్మ ప్రచారంతో పాటుగా యోగాభ్యాస కార్యక్రమాలు ప్రత్యేక శ్రద్ధతో నిర్వహింపబడ్డాయి. ఇవి యువతరాన్ని బాగా ఆకర్షించాయి. శారీరక మానసిక ఆరోగ్యాలకి సంబంధించిన సాహిత్యం పరిచయం చేయబడేది. కాకతాళీయంగా ఈ కార్యక్రమానికి వెళ్లిన నన్ను శ్రీరాంపాల్ లాహార్ టి గారు బాగా ఆకర్షించారు. అంతేకాదు, విగ్రహాధన వ్యతిరేకత, హేతువాద ప్రాధాన్యత, మూడునమ్మకాల వ్యతిరేకత, దయానంద సరస్వతి రచించిన సత్యాగ్రహ ప్రకాశిక' నన్ను ప్రత్యేకంగా ఆకట్టుకున్నాయి. తరుచుగా ప్రచారకులు చేసే విలువైన ప్రసంగాలు, ప్రైదరాబాద్ నుండి వచ్చే పండిట్ నరేంద్రజి గారి హేతుబద్ధ తాత్ప్రిక వాదన, యువతరాన్ని బాగా ప్రేరించింది. కార్యాన్నిఖులను చేసింది.

ఆర్యసమాజ సిద్ధాంతం ఊహాజనిత భావవాదం కాదని, సమాజాన్ని సంస్కరిస్తూ స్వతంత్రంతోపాటు సమసమాజాన్ని సాధించే భౌతిక ఉద్యమమని ఘుంటాపథంగా ఉద్ఘాటించే ఆయన వాదన ఒక ఛైతన్య దీపిక! పొరహర్కులకు నోచుకోక, సాధ్యాజ్యవాద పూర్వదల్ బానిన బంధనాల నుండి విముక్తి సాధించడానికి తపూతహాలాడుతున్న యువతరాన్ని ఈ ధర్మ ప్రచారం జూగ్యతం చేసింది. శారీరకధారుడ్యంతో పాటుగా, మానసిక పటుత్వాన్ని సమకూర్చడంలో ఆర్యసమాజం పాత్ర అభినందనీయం. ఈ సమాజం నేర్చిన దేశభక్తితో అత్యధికులు స్వతంత్ర పోరాటంలో... సమ సమాజ ఉద్యమాలలో గణనీయమైన పాత్ర వహించగలిగారు.

మరో ఘటన కూడా మరుపురానిది. గమనార్థమైనది. ఏడవతరగతిలో నా సహధ్యాయి రాకూర్ మహదేవీసింఘు గారు ఉండేవారు. ఆర్యసమాజ్ భావజాలం, తీవ్రవాద స్వభావం, కొందరు ముస్లిం విద్యార్థులకు అసహనంగా వుండేది. ఒకానొకరోజు తరగతి నడుస్తూపుండగానే ఒక ముస్లిం విద్యార్థి రాకూర్తో గిల్లికయ్యం పెట్టుకోవడం జరిగింది. ఇందుకు రెచ్చిపోయిన రాకూర్ తన జేబులో వున్న చిన్నకత్తితో ఆ విద్యార్థిని పొడవబోయాడు. ఇంతలో పెద్ద గొడవ జిరిగింది. హెడ్ మాస్టర్గా వున్న కేశవులు గారు అక్కడికి పరుగెత్తుకొచ్చారు. రాకూర్ని ఆ కత్తి ఇవ్వమని అడిగారు. రాకూర్ నిరాకరించాడు. హెడ్ మాస్టర్ బలవంతంగా ఆ కత్తిని లాక్ష్మీబోయాడు. పెనుగులాటలో హెడ్ మాస్టర్గారి

చేతికి చిన్న గాయమైంది. ఇంకేముంది? పోలీసులు రంగప్రవేశం చేసారు. పొడిమాస్టర్‌పై హత్యాప్రయత్నం చేసాడనే అభియోగంతో రాకూర్ చేతులకు కాళ్ళకు సంకెళ్ళు వేసి జ్ఞాలుకి పంపించారు. ఈ సంఘటన కరీంనగర్ పట్టణంలో దావానలంలా వ్యాపించింది. ఇక హిందూ-ముస్లిం తగాదాగా తయారైంది. పోలీసులు అప్రమత్తులయి ఆవాంఛనీయ సంఘటనలకు తావు ఇవ్వకుండా బందోబస్తు నిర్వహించారు. అయినప్పటికీ పట్టణమంతా అట్టుడికినట్లుగావుంది. కేసులో నిందితుడికి కిరిషమైన శిక్ష పదేలా ఒక వర్గం వారు ప్రయత్నాలు మొదలుపెట్టగా, నిందితుడిని నిర్దోషిగా విడుదల చేయించుకోవాలని మరో వర్గంవారు ప్రయత్నాలు మొదలుపెట్టారు. కేసు కొన్ని నెలలు నడిచింది. అప్పట్లో కరీంనగర్లో సెఫన్ కోర్టు వుండేది కాదు. సెఫన్ జడ్డిగారు వరంగల్ నుండి ప్రతి వాయిదానాడు వచ్చేవారు. ఈనాటికీ వున్న రోడ్సు భవనాలతాథ అతిధిగృహంలో విచారణ జరిగింది. ప్రతి వాయిదాకి కోర్టు ఆవరణ జనారణ్యమయ్యేది. ఉభయవర్గాల ప్రజలు క్రిక్కిరిసేవారు. వకీలు పోల్చుంపల్లి వెంకటరామారావు గారితో పాటుగా కరీంనగర్లోని న్యాయవాదులు, పైదరాబాద్ నుండి ప్రత్యేకంగా వచ్చే సుప్రసిద్ధ న్యాయవాదులు పాల్గొనేవారు. వీరిలో కీ.ఎ. శ్రీ కె.ఎన్.రావు, నందాపూర్కర్ గార్ల పేర్లు నాకు బాగా జ్ఞాపకం. వీరు తర్వాత కాంగ్రెస్ పార్టీ నాయకులుగా మంచి పేరు సంపాదించుకున్నారు.

కేసులో సాక్ష్యధారాల ఘట్టం ముగించిన తర్వాత ఆర్ధమైంట్లు జరిగినవి. వాదించే బాధ్యత పోల్చుంపల్లి గారికి ఇచ్చారు. జడ్డిగారు ఒకింత అహంకారాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నట్లు అగుపడింది. దీంతో నిందితుడిగా రాకూర్కి శిక్ష తప్పదేమో అనే అనుమానం చోటుచేసుకుంది. అయినప్పటికీ పోల్చుంపల్లివారు సుదీర్ఘంగా వాదించారు. ఇతర లాయర్లు అందించిన ఉపమానాలను జడ్డిగారికి చదివి వినిపించారు. తాను ధరించవలసిన నల్లని గొనును చేతిపై వేసుకుని తమ వాదని గంభీరంగా కొనసాగించారు. ఇంతలో ఉన్నట్టుండి జడ్డిగారు ‘ఆపండి మీ వాదన’ అంటూ కంఠమెత్తి ఆజ్ఞాపించారు. అందరూ ఒక్కసారిగా ఉలికిష్టది చూసారు. అందరి ముఖాల్లోనూ ఏదీ అర్థంకాని ప్రశ్నార్థకం! జడ్డిగారు తనదైన హందాతనంతో ‘గౌరవ అడ్డకేటుగారు మీ చేతిపై వున్న గొనును సరిగ్గా ఉపయోగించండి” అని గర్జించారు.

ఇందుకు పోల్చుంపల్లి వారు ఏమాత్రం తొట్టుపాటు పడలేదు. పైగా మునుపటికంటే ఒకింత ఎక్కువ హూందాతనాన్ని తనవదనంలో పులుముకుంటూ .... “గౌరవనీయ ఏలినవారు కూడా తమ గొనును కుర్చిపై వేయకుండా సరిగ్గా ధరించుకోవలసిన అవసరం వుందని మరచిపోయారు” అన్నారు.

అంతే! జష్టిగారు ఆ వెంటనే లేచి తమ గౌనును ధరించారు. అప్పుడు పోల్చుంపల్లి వారు తాపీగా, ధీమాగా, తమ గౌనుని మడతవిప్పి కప్పుకోవడం జరిగింది. ఇది ఒక అధ్యుత సన్నివేశం! అహార్ప సన్నివేశం! చిరస్వరణీయ సన్నివేశం! ఇందుకు వందలాది ప్రేక్షకులు ఆశ్చర్యచక్తితులయ్యారు. విజయవిలాసానుభూతిని పొందారు.

తేసులో చివరకు బలమైన సాక్ష్యాధారాలు దొరకలేదు. ఈ కారణంగా తాకూర్ మహాదేవ్ సింఘుని నిర్దోషిగా భావిస్తూ విడుదల చేయడం జరిగింది.

బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారి విషయాన్ని ప్రస్తావిస్తే ఆయన ఒక వ్యక్తి మాత్రమే కాదు, ఆయన ఒక శక్తి! ఒక సంస్థ! ఒక వ్యవస్థ! సంచలనాలని సృష్టించగలిగే రాజకీయ ప్రవక్త! ఎప్పుడూ ఊరకుండేవారు కాదు. ఏమీ తోచకపోతే హైదరాబాద్ సంస్థానం దాటి ఆంధ్ర మహారాష్ట్ర ప్రాంతాల్ని ఓపికగా పర్యటించేవారు. బ్రిటిష్ ఇండియాలో ప్రజలకున్న కనీస సౌకర్యాలు కూడా సంస్థాన ప్రజలకు లేవంటూ కరవత్రాలు ముద్దించి పంచేవారు. గోలకొండ పత్రిక వారథిగా ప్రమరించేవాడు. పోలీసులకి ఒక రకంగా మనస్యాంతిని, విద్రాంతిని కరువుచేసేవాడని చెప్పువచ్చు. దీంతో పోలీసులు ఆయని ఆదునుచికినప్పుడల్లా అరెస్టు చేసేవారు. పోలీసులకి ఈయన నిరంతర శత్రువు. కరీంనగర్ నడిబజారులో వీరి రెండుకాళ్ళకు, చేతులకు సంకెళ్ళ వేసి నడిపించుకుపోవడాన్ని నేను చాలాసార్లు చూశాను. వీరు అరెస్టు కాబడినప్పుడల్లా పొల్చుంపల్లి వారు కోర్టుకు వెళ్ళి బెయిలు తీసుకువచ్చి విడిపించుకూవడం ఒక ఆనవాయితీగా వుండేది. అలాగే విడుదల తర్వాత ఇద్దరూ కలిసి రాజకీయ కార్యక్రమాలు చేపట్టడం అనేది ఒక పరిపాటిగా కొనసాగేది. బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి సన్నిహిత సహచరులు అనభేరి ప్రభాకరరావు, సింగిరెడ్డి భూపతిరెడ్డి, కె.వి. దామోదరరావు, అమృతలాల్ శుక్లా, గట్టేపల్లి మురళీధర్రీరావు గారు. ఒక్కొర్కురు ఒక్కోసేనానిగా బద్దం వారికి తమవైన సహయసహకారాలని... అండడండలని... నిష్టల్చుపుంగా అందించేవారు. ఈ సహచరగణాలు రాత్రింబవళ్ళు గ్రామాల పర్యటన చేస్తూ, ఆంధ్రమహాసభా సందేశాన్ని జిల్లా నలుమూలలా వ్యాపింపజేయడంలో బాగా శ్రమించారు. ప్రతి తాలూకాలో స్థానిక నాయకత్వాన్ని సృష్టించి, రైతులకు-చేనేత కార్యకులకు - అపారమైన సేవల్ని అందజేసిన అతిరథులు వీరు.

హైదరాబాద్ లో 1938 నాటి “వందేమాతర ఉద్యమం” గురించి ప్రస్తావిస్తే... ఈ ఉద్యమం సంస్థాన ప్రజల దేశభక్తిని ఇనుమడింపజేసింది. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదులు ఆనాటి ఉమ్మడి బెంగాల్ రాష్ట్రాన్ని రెండుగా చీల్చి, ‘విభజించి పాలించే’ కుట్రపన్నడం

జరిగింది. బెంగాల్ ప్రజలు ఇందుకు ఏమాత్రం బెంగ చెందకుండా, తమ ఉక్క ఉద్యమ బలంతో సంఘటితమై, ఈ కుటుని భగ్గం గావించడం అనేది నిజంగా ఒక మహోవరిత్! ఈ మహోద్యమం నుండి ఆగ్నిపర్వతం నుండి పెల్లుభీకిన లావాలూ బంకించండ్ర చట్టిస్తూ గారిచే విరచింపబడిన ‘వందేమాతరం’ గేయం ఒక అపూర్వస్మృష్టి! ఒక అలజడి!! ఒక ఒరవడి!!! ప్రతి దేశ శౌరుడి ప్రధాన అభిమానం కూడానూ! ఈ గేయం ఉరకతెత్తిన ప్రవాహమై.... తొలివేకువయై.... దేశ వ్యాపితంగా స్వతంత్ర గేయంగా భాసిల్చింది.

హైదరాబాద్ సంస్థానంలో.... ముఖ్యంగా ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయం దాని అనుబంధ కళాశాలల్లో విద్యార్థులంతా ప్రతిరోజు నల్లని పేర్యానీల యూనిఫోరమలతో కళాశాలల్లోకి రావాలని ప్రభుత్వం ఉత్తర్వులు ఇచ్చింది. దీన్ని హిందూ విద్యార్థులు తీవ్రంగా వ్యతిరేకించారు. అధికారుల ఆదేశాలను ధిక్కరిస్తూ కళాశాలల్లో ‘వందేమాతరం’ గేయం ఆలపించడం ప్రారంభించారు. ఈ ధిక్కరానికి పూనుకున్న వందలాది విద్యార్థులను ప్రభుత్వం కళాశాలలనుండి బహిష్కరించింది. ఇందుకు చాలామంది విద్యార్థులు విద్యాభ్యాసానికి స్వస్తి చెప్పగా, మిగతా చాలామంది విద్యార్థులు పొరుగు రాష్ట్రాలలో నాగపూర్ తదితర కళాశాలల్లో తమ విద్యను కొనసాగించడం జరిగింది. ఈ చారిత్రాత్మక ఉద్యమంలో పాల్గొన్న వారెండరో రాజకీయాల్లోకి ప్రవేశించి తమ తమ రాజకీయ పార్టీల నాయకత్వస్థానాలను అలంకరించారు.

సంస్కార్ కాంగ్రెస్, కమ్యూనిస్టు పార్టీ, సోపలిస్టు పార్టీ నాయకులు ఎందరో ఈ వందేమాతరం ఉద్యమకారులుగా వుండటం గర్వకారణం! ఇటువంటి సంచలనాత్మక విద్యార్థి ఉద్యమ ప్రభావం... సంస్కాన జిల్లాలన్నిటితో పాటుగా కరీంనగర్ జిల్లా విద్యార్థులపై కూడా పడింది. వారిలో స్వాతంత్ర్య వైతన్యాన్ని రగిలించింది. విద్యార్థులు, వ్యాపారస్తులు, కొందరు ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు, జాతీయ ఉద్యమాలతో ఆకర్షితులు కావడం క్రమంగా పెరిగింది. ఇందులో కొందరు కరీంనగర్లో నెలకొల్పబడిన ‘ఉస్కానియా ఆంధ్రభాషా నిలయం’ వద్ద ఒకరినొకరు కలుసుకునేవారు. ఆనాటి రాజకీయ పరిస్థితులలో ‘ఉస్కాన్ అలీభాన్’ అనే రాజుగారి పేరును పెట్టితే తప్ప గ్రంథాలయానికి అనుమతి లభించేది కాదు. తెలంగాణాకు చెందిన దేశభక్తులకు “ఆంధ్ర” అను పేరు జాతీయతకు, తెలుగుతనానికి చిహ్నంగా వుండింది. ఈ గ్రంథాలయంలో తెలుగు దినపత్రికలు అయిన “గోలకొండ” “ఆంధ్ర పత్రిక” “కృష్ణాపత్రిక” “స్వతంత్ర” పత్రికలు లభించేవి. ఈ పత్రికల్లో దేశ స్వతంత్రోద్యమాలపై వార్తలు, విశేషాలు, వ్యాసాలు ప్రచురింపబడేవి. ఇవి చదివే చక్కని అవకాశం కలిగింది నాకు. ఈ గ్రంథాలయాన్ని నిరాటంకంగా నడిపించి,

పొరకులందరి అభిమానాన్ని విశేషంగా చూరగొన్న నిర్వహకులు శ్రీ కిషన్‌రావు (వకీలు)గారు, కార్యకర్త, మధురకవి. వారి మధురస్మృతికి జోహర్లు అర్పించడం ఆనందదాయకం!

దేశ వ్యాపితంగా స్వాతంత్ర్యోద్యమం నిత్యనూతన వైశాల్యం పొందుతూ యువతరం భాగస్వామ్యంతో మండడుగు వేస్తున్న సమయం! మహాత్మాగాంధి గారు ఈ ఉద్యమానికి సమరశీలతను సంతరింపజేశారు. అవి రెండవ ప్రపంచయుద్ధం కొనసాగుతున్న రోజులు. ఆ యుద్ధంలో పాల్గొన్న హిట్లర్ నాయకత్వంలో నాజీ జర్మని, ముస్లిమిని నాయకత్వంలో ఇటలీ ఫాసిజం, టోజో నాయకత్వంలో జపాన్ మిలటరికస్టలు, ఐక్యంగా ప్రపంచాన్ని జయించి తమ రాక్షస పరిపాలనను నెలకొల్పడానికి సాహిసించినారు. వాటికి వ్యతిరేకంగా అగ్రగాజ్యాలుగా వున్న బ్రిటన్, ప్రాస్, అమెరికా దేశాలు తమ మిత్ర పక్షాలతో కలిసి పోరాడాయి. ఈ తరుణంలో భారత జాతీయ కాంగ్రెస్.... గాంధి, నెహ్రూగార్ల నాయకత్వంలో అటు యుద్ధాన్ని, నాజీజం, ఫాసిజంలను తీవ్రంగా ఖండిస్తూనే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం భారతదేశానికి స్వప్తంత్ర్యాన్ని ప్రకటించాలని డిమాండు చేసింది. ఈ చర్య ఫాసిస్టు వ్యతిరేక శక్తులను బలోపేతం చేస్తుందని వివరించింది. కాని బ్రిటిష్ ప్రధాని చర్బిల్ సనేమిరా అన్నాడు. జాతీయ కాంగ్రెస్ దీనిని సవాలుగా స్వీకరించింది. ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం ఇండియాను విడిచివెళ్ళాలని ‘క్రైట్ ఇండియా’ నినాదాన్ని ఇచ్చింది. 8.8.1942 నాడు బొంబాయిలో జరిగిన అభిలభారత కాంగ్రెస్ కమిటీలో ఈ తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టి అమోదించడం జరిగింది.

8.8.1942 నాడు మేము కరీంనగర్ హైసూడ్లో పదవ తరగతికి యథాక్రమం హోజరయ్యాం. మాసైన్ మాస్టర్ యాసీన్ అల్విగారు తరగతికి వచ్చారు. మేమంతా సైన్ పారం చెబుతారనుకున్నాం. కాని మాస్టర్గారు తెల్లవారే జరగనున్న క్రీట్ ఇండియా ఉద్యమం గురించి వివరంగా చెప్పారు. “చావో బ్రతుకో తెల్పుకోడానికి మన జాతి తలపెట్టిన మహాసంగ్రామం క్రీట్ ఇండియా ఉద్యమం. విద్యార్థి యువకులు స్వాత్మక్క కళాశాలలకు స్ఫూర్తి చెప్పి ఈ విష్ణువోద్యమంలో భాగస్వాములు కావాలి” అంటూ మాస్టరు తన వివరణలో పిలుపునిచ్చారు. నేను భావోద్వగుర్పారితుట్టి అయ్యాను. నా సహచర కార్యకర్తలతో ఈ నూతన పరిణామం గురించి, అందుకు మా కర్తవ్యం గురించి చర్చించాను.

తెల్లవారేసరికి గాంధిగారు, తదితర నాయకులు, అరెస్టు చేయబడి జైలుకు పంపబడ్డారని - జైలులోనే నిరాహారదీక్షకు పూనుకున్నారని - రేడియో వార్తలు నలుదిశలా ప్రతిధ్వనించాయి. దీంతో దేశభక్తులు, రాజకీయ చైతన్యవంతులు ఎక్కడివారక్కడ గుమిగూడి తమ తక్షణ కార్యాచరణ గురించి చర్చించుకున్నారు. నేను నా సహచర విద్యార్థులం గాంధిగారి నిరాహారదీక్షకు మధ్యతుగా నిరాహారదీక్షకులు చేపట్టాలని నిర్ణయించుకున్నాం. ఇక ఆలస్యం చేయలేదు. వందలాది విద్యార్థులం కలిసి కరీంనగర్ పట్టణాన్ని ఆసుకుని వున్న దద్దిరమ్మకుంటలోని గిడ్డి పెరుమాండ్ల దేవాలయ ప్రాంగణంలో నిరాహారదీక్షాశిబిరాన్ని ఏర్పాటు చేసుకున్నాం. సాయంకాలం వరకు నిరాహారదీక్షను కొనసాగించాం. పట్టణంనుండి రాజకీయ నాయకులలో ప్రముఖులుగా ఆంధ్ర మహాసభ, ఆర్యసమాజ నాయకుల బృందం మా సత్యాగ్రహ శిబిరాన్ని దర్శించింది. జాతీయ పోరాటం పట్ల సంఘిభావాన్ని సముచితంగా తెలియజేసిన యువతని ఆభినందించింది. నిరసన దీక్షని విరమించుకున్న తర్వాత మా విద్యార్థి బృందం మరింత సంఘటితమై జాతీయ విమోచన ఉద్యమంలో చురుకుగా పాల్గొనాలని ప్రతిజ్ఞ చేసుకునడం జరిగింది.

అక్కడ్డునుంచి ఇంటికి వెళ్ళాను. నా పేరుతో ఒక కవరు కనబడింది. అది నాగపూర్లో పోష్టు చేయబడినట్లు చూసి ఆశ్చర్యపోయాను. చించి చూడగా అది శ్రీమతి అరుణా ఆసఫలీగారి స్వదస్తారితో అంగ్రూలో ప్రాయబడిన ఉత్తరంగా తెల్పింది. ఒక్కసారిగా సంభ్రమశ్యర్యానికి లోనై ఉక్కిరి బిక్కిరి అయిపోయాను. ఆమె ఉత్తరం ఇలావుంది...

“విద్యార్థి లోకానికి ఇది నిజమైన పరీక్ష సమయం. స్వతంత్రపోరాటంలో చాహో బ్రతుకో తేల్చుకోవాల్సిన సమయం. క్రైస్త ఇండియా నినాదం బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యహాదాన్ని తరిమి కొట్టించవలసిన చివరిపోరాటం”

ఆమె పిలుపు నా నరనరాల్ని ఉద్వేగపూరితంగా తాకింది. అందుకే ఇక ఏ మాత్రం ఆలస్యం చేయలేదు. బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారిని కలిసి ఉత్తరం చూపించాను. అప్పుడు ఆయన నన్ను ప్రోత్సహిస్తా...” ఇదీ నీ విద్యార్థి సంఘానికి గుర్తింపు. మరింత ఉత్సాహంతో కడలండి” అన్నారు. ఇక మా బావగారైన పోల్చుంపలి వారు పరోక్షంగా సంతోషపడుతూ “మావాడిని అప్పుడే రాజకీయాల్లోకి లాగుతున్నారా?!” అన్నారు.

పదవతరగతి విద్యార్థిగా, విద్యార్థి సంఘ అధ్యక్షునిగా, నా కార్యక్రమాల్ని క్రమక్రమంగా విస్తరించుకున్నాను. సంఘానికి ప్రత్యేక కార్యాలయాన్ని కూడా ఏర్పర్చుకుని, దాదాపు ప్రతిరోజుగా సాయంకాలం వేళ పనిచేసుకోవడం ప్రారంభమయ్యాంది. కాగా

శుక్రవారం సెలవురోజు. కార్యాలయానికి సెలవు కాని నాకు సెలవు కాదు. వారం రోజుల రాజకీయ పరిణామాలపై స్పష్టమైన వివరణ ఇచ్చుకోవాల్సిన కొండంత బాధ్యత నా ఘుజస్సులుదాలపై వుంది. దీన్ని నేను జయప్రదంగా నిర్వహించగలిగాను. దీంతో నాలో రాజకీయ అవగాహన, ఉద్యమస్థాయి, సామాజిక చతురత, లోకికం, చైతన్యం నానాటికి పెంపొందించబడింది. ఈ అభివృద్ధిని నాలోనే ఉంచుకోలేదు. తోటి విద్యార్థి కార్యకర్తలకు అందిప్పగలిగాను. ఇది నాకు మంచి అనందాన్ని ఇచ్చేది.

ఈ దశలోనే ఆంధ్రమహాసభ నాయకత్వం.... ముఖ్యంగా బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారితో నా సంబంధాలు మరింతగా ఘనీభవించినాయి. యుద్ధం రోజుల్లో ధరలు పెరుగుతున్న నేపథ్యంలో విద్యార్థి సమస్యలపై ఆందోళన కార్యకర్తాలు చేపట్టడం అనివార్యమైంది. రాజకీయంగా బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు వాడించే వాదనలపట్ల అభిమానం పెరిగింది. ఈ అభిమానం కొత్తదికాదు. అంతకు మునుపే మార్పిజం సిద్ధాంతాన్ని నమ్మిన కమ్యూనిస్టు నాయకులుగా ఆయనపట్ల నాకు అపారమైన గౌరవం వుందని వేరే చెప్పనక్కర్దేదు.

ముఖ్యంగా స్వతంత్రమంటే... ఆర్థిక, సామాజిక, స్వతంత్రం! సముచితమైన స్వేచ్ఛ! పేదరిక నిరూలన! ఈ భావాలు నాలో బలమైన బీజాలుగా నాటుకున్నాయి. మొత్తానికి నేను నేనుగా వుండకుండా ఒక సమాజ కార్యకర్తగా జీవించడం మొదలయ్యింది. ఈ విధమైన నాకు హైదరాబాద్ నుండి “అఖిలభారత విద్యార్థి సంఘం” తరువున దాని ప్రధాన కార్యదర్శి శ్రీ జవాద్ రజ్జు సంతకంతో ఉత్తరాలు రావడం ప్రారంభమైంది. ప్రతి ఉత్తరానికి బాధ్యతగా సమాధానాలు ఇస్తూ నా కర్తవ్యాన్ని తు.చ. తప్పకుండా పాటించేవాడ్చి. ఇలా వుండగా ఒకరోజు.... ఆంధ్రమహాసభ కార్యాలయంలో బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు, అనఫేరి ప్రభాకరరావుగారి సమక్షంలో నన్ను ‘భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలో కాండిడేట్ సభ్యుడిగా చేర్చుకోవడం జరిగింది. ఈ విషయం తెల్పిన మా బావ పోల్చుంపల్లివారు ఎల్లారెడ్డిగారితో “నన్ను ఒప్పించలేకపోయావుగాని, మావాడ్చి మాత్రం బుట్టలో వేస్తున్నావు. యువకులకు శాస్త్రీయ రాజకీయ అవగాహన ఎంతయినా అవసరమే కదా!” అన్నారు. తర్వాత నాతో ఈ విధంగా ప్రపచించారు.

“కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతం చాలామంచిది. దాన్ని మన భారతదేశానికి ఎలా వర్తింపజేయాలో నేర్చుకోవాలి”

ఈమాటలు నాలో జవాబుదారీతనాన్ని అమాంతంగా పెంపొందించాయి. పార్టీసభ్యుడిగా క్రమశిక్షణతో అంకితభావంతో పనిచేయడం ప్రారంభించాను. 1943వ

సంవత్సరంలో నా 10వ తరగతి పూర్తయ్యింది. ఉన్నానియూ విశ్వవిద్యాలయంలో ఇంటర్‌మీడియట్ ప్రథమ సంవత్సరంలో చేరిపోయాను. ఐతే అదివరకే నాకు పరిచయం వున్న విద్యార్థిసంఘు నాయకులు, కమ్యూనిస్టుపార్టీ నాయకులు మొదలగు వారికి నేను మరింత సన్నిహితం కావడానికి విశ్వవిద్యాలయం చదువు బాగా తోడ్పడింది.

నేను పైదరాబాద్ వెళ్ళే సమయంలో మానాస్సుగారు చేసిన హితబోధ పేరొస్టరగినది. వారు ‘భూస్వామ్య వాతావరణం-దేశముఖుల పెత్తనం నేపద్యం’ కలిగి వున్నపుటికీ అత్యంత ఉదార స్వభావం కలిగిన మంచి వ్యక్తి! “ఎవరికీ కీడు తలపెట్టకూడదని, అందరికీ తోచిన మేలు చేయాలని, మంచి ఉద్యోగం సంపాదించుకుని కుటుంబాన్ని పోషించాలని, దేశసేవ చేస్తూ గౌరవంగా జీవించాలని, సమస్యలకు భయపడకుండా దైర్యంగా వాటిని ఎదురించి ముందడుగు వేయాలని, తప్పులు చేయకూడదని, తలదించకూడదని, బాధల్ని భరించాలని, వైఫల్యాలకి కృంగకూడదని,... ఇవి విజయంలో ఒక భాగమని, నిన్నటి నిరాశని తలుచుకుని కుమిలే కంటే రేపటి వేకువ కోసం ఎదురుచూడడం అత్యుత్తమమనీ” పదే పదే చెప్పడం ఆయన ఉత్తమ వ్యక్తిత్వానికి నిదర్శనం!

నాన్నగారిని ఎన్ని పర్యాయాలు కలిసి సన్నిహితంగా మాట్లాడినా పై సూత్రాలనే వల్ల వేసేవారు. చివరకు నా 1950నాటిరహస్య జీవితంలో బహు కష్టంగా వారిని మా స్థావరంలోకి పిలిచిన సందర్భంలోనూ తాను “మఖ్యాం” తదితరులతో మాట్లాడుతూ కూడా పై మాటలనే ఉటంకించారు. దీన్ని బట్టి నాన్నగారిది ఎంత స్థిరమైన మనస్తత్తుమో అర్థం చేసుకోవచ్చు.

వారి మాటలను గౌరవిస్తూ ఆనాటి అస్థిరపరిస్థితుల్లో అత్యంత జాగ్రత్తగా, ఆలోచనాత్మకంగా నా కర్తవ్యాన్ని నిర్మించడానికి నా శాయశక్తులా ప్రయత్నించగలిగాను.

* * *

2. కశాశాల విద్యార్థి దశ (1943-1948)

1943 నుండి 1948 వరకు గల ఐదు సంవత్సరాల కాలం నా జీవితంలో ప్రధానమైన మైలురాయి! నా జీవితానికి సంబంధించిన ప్రత్యేకతకి ఓ గేటురాయి!!

నేను ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో సి' హస్టల్ 22వ గదిలో చేరాను. అప్పట్లో సి' హస్టల్ అనేది విద్యార్థి రాజకీయాలకి కేంద్రచిందువు. మాకంటే పూర్వం నుండే ఈ పేరు వుంది. నా సహాయాయులు కీ.శే. ముకుందలాల్ మిట్రా, కీ.శే. అలిగెరెడ్డి కిషనెరెడ్డి, జె.గౌతమ్యరావు, జె.ఆనందరావు తదితరులమంతా ఇదే హస్టల్లో ఉండేవాళ్ళం. మరాల్యాడా, కర్నాటక ప్రాంతాలకు చెందిన ప్రముఖ విద్యార్థినాయకులు కూడా మాత్రే పాటుగా వుండేవారు. అయితే నా రూంమేట్గా వుండే కీ॥శే॥ కె.వి.నరసింహరావుగారు నాకంటే ఒక సంవత్సరం సీనియర్. రాజకీయంగా ఆయనకు కాంగ్రెస్ భావాలు, నాకు కమ్యూనిస్టు భావాలు వుండేవి. అయినప్పటికీ స్నేహపరంగా ఇద్దరం ఎంతో అన్యోన్యంగా ఐదు సంవత్సరాల కాలం కలసి జీవించాం. ఇది మా మంచి మైల్లి బంధానికి ఓ మచ్చతునప్క!

ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయానికి ఓ ప్రత్యేకత వుండింది. మా పూర్వ విద్యార్థులు కొన్ని మంచి సంప్రదాయాలని నెలకొల్పడం జరిగింది. విద్యార్థులు హిందూ ముస్లిం వర్గాలుగా విభజింపబడలేదుకాని, చాలావరకు హిందూ విద్యార్థులు జాతీయప్రవంతిలో భాగంగా వుండగా... ముస్లిం విద్యార్థులు అధికంగా నైజాం పాలన పక్కం వుండేవారు. ఇలాగని మొత్తం ముస్లిం విద్యార్థుల్ని నైజాం పక్కపాతంగా ఊహించడం తప్ప. జాతీయవాదులైన ముస్లిం విద్యార్థులు కూడా చాలామందే వుండేవారు. “వందేమాతరం” ఉద్యమం-దేశభక్తి సంప్రదాయాలను, జాతీయ చైతన్యాన్ని, హిందూ ముస్లిం బక్యూతా సిద్ధాంతాన్ని బహుళంగా ప్రచారంలోకి తెచ్చింది. విద్యార్థులు దేశరాజకీయాలలో పాలుపంచుకుంటూనే, విశ్వవిద్యాలయ కార్యక్రమాలలో ఉత్సాహంగా పాల్గొనే వారు. విశ్వవిద్యాలయానికి ఒక విద్యార్థి సంఘం ఉంటే దానిని ప్రభుత్వం రద్దుచేసింది.. దీన్ని పునరుద్ధరించాలని అన్ని విద్యార్థి సంఘాలు కోరగా, అటు ప్రభుత్వంగాని ఇటు యూనివర్సిటీ యాజమాన్యం గాని అందుకు ఒప్పుకోలేదు. ఇందుకు విద్యార్థిసంఘాలు ఏకమై వ్యతిరేకపోరాటాన్ని పెద్ద ఎత్తున చేయవల్సివచ్చింది. విద్యార్థి పోరాటపటిమకు విశ్వవిద్యాలయం యాజమాన్యం దిగివచ్చింది. కాగా.... “నాయకత్వంలో హిందూ-ముస్లిం విద్యార్థులు చెరిసగం వుండాలని” ఒక షరతుని విధించింది. ఇందుకు విద్యార్థి సంఘాలు

ఒప్పుకోలేదు. ప్రజాస్వామ్య పద్ధతిలో ఎవరు గెలిస్తే వారే అధికారంలో వుంటారని, ఇందుకు కుల మత తారతమ్యం వుండదని పట్టబట్టాయి. దీంతో ప్రతి తరగతిలో ఎన్నికలు జరిగినప్పటికీ, విశ్వవిద్యాలయస్థాయిలో ఏకాభీష్టాయం కుదరనందున సంఘాన్ని పూర్తిగా రద్దు చేయవల్సి వచ్చింది.

“అఫీల భారత హైదరాబాద్ విద్యార్థి సంఘం” గురించి ఈ సందర్భంగా ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఎందుకంటే... స్వతంత్రంగా పనిచేసే విద్యార్థి సంఘులు వున్నప్పటికీ, విద్యార్థులందరిలో సామాజిక-రాజకీయ-ఖైతన్యాన్ని చురుకుగా పెంపాందించి, వారిలో ఐక్యతని నిర్మించిన ఈ సంఘుం... భావితరాలకి ఒక భాగ్యసంపదగా భావింపబడింది! మంచి తెలివితేటలు, సమయస్వార్థి కలిగిన శ్రీయుతులు ఓంకార్ ప్రసాద్, కీ.శే. జవ్యాద్ రజ్జీ, కీ.శే. డా॥పరాంజపె ఈ సంఘుం వ్యవస్థాపకులలో అగ్రగణ్యులు. వీరు మంచి సాహసవంతులు. అనేక విద్యార్థి ఉద్యమాలు నిర్వహించి యూనివర్సిటీ నుండి బహిప్యుతులైనారు. వీరి నాయకత్వం పటిష్ఠమైనది. మా తరం విద్యార్థులం నాయకులుగా ఎదగడానికి వీరి నాయకత్వం మంచి మార్గదర్శకాన్ని చూపింది.

మా తరం విద్యార్థి నాయకులుగా.... కీ.శే. వెంకట రామారావు, కీ.శే.రఘీ అహ్మద్, బాసితుల్లా బేగ్, విరల్ కులకర్, గంగాధర్ చిట్టిన్, గోపాలరావు కుత్రిదేకర్, తదితరుల్ని చెప్పుకోవచ్చు. అలాగే డా॥ సిపోచ్. హసుమంతరావు, బి. నరసింగరావు తదితరులు రహస్యకాలం - ఆ తర్వాతకాలం - విద్యార్థినాయకులుగా గణనీయమైన సేవల్ని అందివ్యగిలిగారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ తర్వాత ‘అఫీలభారత హైదరాబాద్ విద్యార్థి సంఘం’ మరింత విస్తరించింది. తన విస్తృత నాయకత్వంతో విశిష్ట పాత్రాని విశేషంగా పోషించగలిగింది.

(ల) విద్యార్థిగా నేను .... నా వ్యక్తిత్వం :

ఒక విద్యార్థిగా నా వ్యక్తిగత అనుభవాలు విశ్వవిద్యాలయ ప్రాంగణంతో ప్రగాఢంగా అల్లుకుని వున్నాయి.

యూనివర్సిటీలో ఇంటర్వీడియట్ మరియు బి.ఎస్.సి. పూర్తి చేసుకున్న 1943-46 సంవత్సరాల మధ్య నాలుగు సంవత్సరాల కాలంలో విద్యార్థి నాయకుడిగా నా పూర్తి కాలాన్ని పార్టీ నిర్మాణానికి, పార్టీ వికాసానికి, విద్యార్థి సంఘ అభివృద్ధికి కర్తవ్య దీక్షగా

అంకితం చేశాను. కేవలం పరీక్షల సమయంలో మాత్రమే చదివి, పరీక్షల్ని విజయవంతంగా ప్రాయండం జరిగింది. ముఖ్యంగా.... క్లాసు పుస్తకాలు నాలో సబైక్లు నాలెడ్డికి దోహదపడగా, నాకున్న కమ్యూనిస్టు సాహిత్యాభిమానం నాలో ప్రాపంచిక జ్ఞానానికి తోడ్పడింది. మార్పిస్టు లెనినిస్టు సాహిత్యం, పార్టీ సాహిత్యం బాగా చదవడం - చర్చించడం జరిగేది.

సైన్సు కాలేజీలో మా సబైక్లులకు సంబంధించిన కొందరు అధ్యాపకులు యూనివర్సిటీలో తమకంటూ ఒక ప్రత్యేక స్థానాల్ని సంపాదించుకోగలిగారు. వీరు మంచి మేధస్సుతో విద్యార్థుల్ని ఇట్టే ఆకట్టుకునేవారు. వారిలో జీవశాస్త్ర శాఖాధిపతి శ్రీ బి.కె.దాస్ ఒకరు. ఆయన అనునిత్యం ఈ క్రింది మాటల్ని ప్రబోధించేవారు.

“కృషి” లేదా “పరిశ్రమ” అనబడే పక్కతి ప్రతిప్రాణికి ప్రసాదించిన చైతన్యస్థాయి. ప్రాణి చలన సహితం! ఇది సంచలనం ద్వారానే తన మనగడని కొనసాగిస్తూ పరిణామక్రమంలో ఉన్నతస్థాయికి చేరుకుంటుంది. కృషిలేకుండా మేధస్సు ఉద్ధరింపబడదు. ప్రతి విద్యార్థికి తన మేధోశక్తిని పెంపాందించుకోవడానికి నిరంతర పరిశ్రమ అవసరం” అని చెప్పేవారు. “లక్ష అక్కరాల పుస్తకానికి ఒక్క అక్కరమే ప్రారంభం” అన్నట్టగా వారి ఉపదేశం... ఉద్ఘాటన... పరిజ్ఞానవాక్యులు... విద్యార్థుల మెదక్కలోతుల్ని బలంగా తగిలేవి. దాన్సీగారి తర్వాత గురుతుల్యులుగా మరో ఇద్దరు పెద్దలు చిరుస్యరణీయులు. వారు... భౌతికశాస్త్ర శాఖాధిపతులు శ్రీ రావాడ సత్యనారాయణగారు, రసాయనశాస్త్ర శాఖాధిపతులు శ్రీ ఇల్లెందుల సీతారామారావుగారు. పీరిద్దరు పరస్పరం మంచి మిత్రులు. ముఖ్యంగా... పరిపూర్క జాతీయవాదులు. గాంధిగారి పరమభక్తులు. దేశస్వతంత్రత-సౌభాగ్యం- హారస్వేచ్ఛ-వీరి అభిమతం. పైదరాబాద్ సంస్థానంలో సంస్థాన విమోచన రైతాంగ సమస్యల పరిపూర్ణాల కోసం జరిగే ప్రతి పోరాటానికి తమ నైతిక తోడ్పాటుని అందించే సహకారశీలురు. తమ ఉద్యోగ ధర్మాన్ని నెరవేరుస్తూ, ఉద్యోగాన్ని కాపాడుకుంటూ, శక్తివంచన లేకుండా విద్యార్థులలో దేశభక్తి-బావవ్యాప్తిని పెంపాందింపజేయడానికి అహర్నిశలు కృషి చేసిన సుగుణవంతులు. వీరిరువురి భావజాలం గురించి విశ్వ విద్యాలయాధికారులకు తెలిసినా, వీరి ప్రశంసాపూర్వక క్రమశిక్షణ పాండిత్యాన్ని చూసి గౌరవించేవారు. వీరు ఒకసారి నాతో విశ్వవిద్యాలయంలో నిగూఢంగా వున్న దేశభక్తుల గురించి తెలియజేస్తూ, ఆ సందర్భంలోనే తమ గాంధీగారి దర్శనానుభవం గురించి ఆసక్తికరంగా వివరించారు. గురువారం రాత్రి పైదరాబాద్ నుండి ట్రైన్లో ‘వార్డ్’ బయలుదేరి వెళ్ళి, శుక్రవారం గాంధీగారిని కలుసుకుని, తనివితీర్పుకుని అదేరోజు తిరుగుప్రయాణమై వార్డ్ స్టేషన్కు చేరుకున్నారట. అదే స్టేషన్లో వీరికి యూనివర్సిటీ

వైన్ చాస్పులర్ ఆజంగారు కనిపించారట. ఇంకేముంది? ఇద్దరూ ఒకింత తడబడి, అందోళన చెంది, ఆ వెంటనే తమాయించుకుని వైన్ చాస్పులర్ గారికి నమస్కారం చేశారట. వైన్ చాస్పులర్గారు వీరిని చిరునవ్వగా చూస్తూ “మీరిద్దరు ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చినట్టు?” అని ప్రశ్నించారట. అందుకు సూటిగా సమాధానం ఇవ్వకుండా వీరిద్దరూ “తామెందుకు ఇక్కడికి దయచేశారు?” అని తిరిగి ప్రశ్నించారట. ఇరువురి రాక విశేషం ఒకబో! కాబట్టి వెంటనే ఇరువురూ ఐక్యమై, గాంధీమహాత్ముడి ఔన్నత్యం... నిరాడంబరత్యం... గురించి చర్చించుకున్నారట.

ఈ తర్వాత రావాడ సత్యనారాయణగారు వైన్ చాస్పులర్ పదవిని అలంకరించడం జరిగింది. తమదైనరంగంలో విశేషంగా వున్న పరిజ్ఞానం, బహుముఖ ప్రతిభ, సామాజిక స్పృహ, ఒక మనిషిని ఎంత ఎత్తుకు తీసుకు వెళ్తుండో రావాడ గారిని, ఇల్లోందుల గారిని చూస్తే అర్థమైపోతుంది.

1944వ సంవత్సరంలో నా జీవితంలో జరిగన రెండు ఘుటనలు ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోదగినవి. వాటిలో... విద్యార్థి దశలోనే మన ప్రియతమ భారతకోకిల శ్రీమతి సరోజిసీనాయుడు గారి ప్రశంసని అందుకోవడం, విద్యార్థి దశలోనే నేను వివాహం చేసుకోవడం.

ఉస్సానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రతి సంవత్సరం కృష్ణ జయంతి రోజు వ్యాసరచన పోటీలు నిర్వహించడం ఆనవాయితీగా వుండేది. ఐతే 1944వ సంవత్సరం నిర్వహించిన పోటీలో “భగవద్గీత” పై ఇంగ్లీష్, ఉర్దూ భాషల్లో వ్యాసరచన గావించాల్సిన సందర్భం. కాగా నేను, నా సహచరుడు కె.వి.నరసింగరావుగారు ఈ పోటీలో పాల్గొన్నాం. నేను ఉర్దూ భాషల్లో నుద్దిర్చ వ్యాసం ప్రాస్తూ... “భగవద్గీత కావ్యం మానవ సమాజ సంస్కరణలను ఎత్తి చూపిన సాంస్కృతిక భండకావ్యం. ఆధునిక సమాజ పునరుజ్జీవనకు ఇది మార్గదర్శకం. ఇది భావవాద ప్రధానం కాదు, భౌతికవాద ప్రవచన కళాభండం” అంటూ నా వాదనని నిర్మయింగా ఉటంకించాను. కె.వి.గారు ఇంగ్లీష్లో వ్యాసం ప్రాస్తూ... “భగవద్గీత ఆధ్యాత్మిక చింతనకు మూలగ్రంథం” అంటూ వక్కాణించారు. ఈ వ్యాసాలను చదివి విజేతుల్ని ఎంపిక చేసే న్యాయనిర్దేశ శ్రీమతి సరోజిసీనాయుడుగారు. అనాడు సాయంకాలం సభ జరిగింది. ‘మజ్జాం మొహియుద్దిన్’ గారు సభకు విశిష్ట అతిధిగా విచ్చేసారు. సభానంతరం బహుమతి ప్రధానం ఆరంభమైంది. నాకు, కె.వి.గారికి ఇద్దరికి మొదటి బహుమతి వచ్చింది. కె.వి.గారికి బహుమానంగా ‘భగవద్గీత’ గ్రంథాన్ని

అందించారు. నాకు మాత్రం రష్యన్ రచయిత రచించిన ‘సోషలిస్ట్ సిక్స్ ఆఫ్ ది వరల్డ్’ గ్రంథాన్ని బహుమతిగా అందజేశారు. అయితే ఆ సమయంలో శ్రీమతి సరోజినీ నాయుడుగారు నా వీపుని ప్రశంసాపూర్వకంగా తదుతూ “కుమారా! నీ అభిప్రాయాలతో నేను ఏకీభవించడంలేదు. కానీ బహు కష్టపడి భగవద్గీత కూడా భౌతికవాదాన్నే ప్రబోధిస్తుందని ప్రాసాదు. ఒక నాటికి నీవు మంచి కమ్యూనిస్టువి కాగలవు” అన్నారు. అందుకు ఆ పక్కనే వున్న మఖ్యాంగారు ఒక్కసారిగా నవ్వి “తను ఇప్పటికే కమ్యూనిస్టు పార్టీ సభ్యుడు” అన్నారు. ఇందుకు అక్కడున్న వాళ్ళంతా నవ్వారు. ఈ నా అనుభవం నాకు ఇంకా నిన్నమొన్నటిలాగే తోస్తుంది. నేను ఇప్పుడు తలపండిన వాడిని ఐనప్పటికీ, ఈ ప్రశంస గుర్తొచ్చినప్పుడల్లా చిన్నపిల్లాడిలా తోస్తుంది.

ఈక ఇదే 1944 సంవత్సరంలో నా వివాహం జరిగింది. ఇంటర్ మీడియట్ మొదచిసంవత్సరం పూర్తి చేసుకున్న వేసవిలో నేను పెళ్ళికొడుకుని అయ్యాను. నా పెద్ద మేనమామ గౌర్వాని రాంగోపాల్ రావు గారి పెద్దకూతురు లలితాదేవి పెళ్ళికూతురు. అప్పుడు ఆమె వయసు 16 ఏళ్ళు. స్కూల్ విద్యార్థిని. ముఖ్యంగా మేమిద్దిరం చిన్ననాటి నుండి ఒకే కుటుంబసభ్యులుగా వున్నవారం కాబట్టి కొత్తగా పెళ్ళిచూపుల తతంగాలు జరగలేదు. మా బంధుమిత్రులంతా మా చిన్నతనం నుండే మమ్మల్ని కాబోయే జంటగా చెప్పుకుంటుండటం జరిగేది. నాతోపాటుగా నా సోదరి కీ.సే. యశోద వివాహం కూడా జరిగింది. మా వివాహాలు మా పెద్దల నిర్ణయాలు. ఇక్కడ ఇక వేరే ఆలోచన లేనేలేదు.

నేను పెళ్ళికొడుకునై మా అత్తగారి గ్రామం వేములవాడకు పల్లకిలో వెళ్లాను. గ్రామంపక్కనే వున్న మూలవాగులో ‘ఎదురుకోలు’ తతంగం జరిగింది. ఇది ఆనాటి ఆచారం. పెళ్ళినాటికే అతివాద రాజకీయాలు నా అణువణువున బలంగా నాటుకపోయి వున్నాయి కాబట్టి, పెళ్ళి ద్వారా అదనంగా రాబోయే బరువు బాధ్యతలు నన్ను బాగా ఆలోచింపజేసినవి. అయినా నేను భయపడలేదు. “పెద్ద పేరున్న కుటుంబంలో పెద్దవాడిగా మరియు రాజకీయంగా మానసిక బలవంతుడిగా వుండి వివాహాన్ని అదనపు బాధ్యతగా భావించడం దేనికి? ఇదోక సహజక్రతువు! సంతోషంగా స్నేకరించాలి! ఆనందంగా జీవించాలి! భాగస్వామికి సరైన న్యాయం చేయగలగాలి” అని ఆలోచించాను. అంతేకాదు పెళ్ళి తర్వాత మొదచిరోజే నా భార్య లలితాదేవితో “నా రాజకీయ భవిష్యత్తు గురించి ప్రస్తుత రాజకీయాలు, అందులో అస్థిరపరిస్థితుల గురించి విపులంగా వివరించాను. అలాగే సహధర్మచారిణిగా ఆమె సహాయసహకారాలు నాకు ఎంత అవసరమో విశదీకరించాను...” నా మాటల్ని విన్న లలితాదేవిలో ఎటువంటి ఆందోళన లేదు.

“ధర్మపత్నిగా ఎల్లవేళలా నా వెంట వుండటమే తనకు సంతోషం... సాభాగ్యం” అని వాగ్దానం చేసింది. ఇందుకు నేను చాలా సంతోషించాను. ఒకరకంగా గర్వపడ్డాను. త్రీ సమానత్వాన్ని, త్రీ సేవచ్ఛ, త్రీ స్వాతంత్రాన్ని మనసారా కోరుకుంటూ పురుషాధిక్యత చేసే వెకిలి నిర్వాకాల్చి వ్యతిరేకించే నేను, నా భార్యని విజయవంతంగా నా వెంబడించుకోవడంలో ఎలాంటి సంకోచాల్చి పెట్టుకోలేదు. ఈ సందర్భంగా ఆమెను నా విజయంలో భాగస్వామిగా కీర్తిస్తున్నాను.

1943 సంవత్సరం గురించిన మరొక ముఖ్య విశేషం వుంది. ఇది నా జీవితానికి సంబంధించినది కాదు. సమాజానికి, దేశానికి, మానవత్వానికి సంబంధించినది. ఒక విద్యార్థిగా ఈ దుర్భటస్తునకి నిలువునా చలించిపోయాను. అది... 1943 సంగా నాటి బెంగాల్ కరువు! దీనిని చర్చిస్తే... ఈ కరువు భారతదేశ ప్రజలందరినీ విషణ్ణుల్ని జేసింది. నదీనదాలకు నిలయమైన బెంగాల్లో ఆహారకొరత తీవ్రంగా ఏర్పడటం అనేది యాదృచ్ఛికం కానేకాదు. ఇది ఉద్దేశ్యపూర్వకమైన పెద్ద కుట్టి! పండిన పంటలను దుర్ఘాటితో దాచిపెట్టి కృత్రిమ ఆహారకొరతని సృష్టించి అమాయక ప్రజల జీవితాలతో ఆడుకోవడం ఒక రాక్షస చర్య! ఈ చర్య కారణంగా 35 లక్షల మంది త్రీ పురుషులు ఆకలితో అలమటించి ప్రాణాలు కోల్పోవడం అనేది నిజంగా పైశాచికం! వికృతం! అంతకు మించి మహాఘోర అకృత్యం! యావత్త భారతావనిని కుదిపేసిన ఈ కుటీల ఘుటన ఎప్పటికీ మరువర్లేనిది. చరిత్ర పుటలకు రక్తపు మరకల్ని అంటేంచిన ఈ దుశ్శర్యని గుర్తు చేసుకుంటే గుండె అలిసిపోతుందంటే నమ్మంది!

కరువు బారిన పడి మెతుకు గింజలు కరువై, జానెడు పొట్ట నింపుకోవడం కోసం మరేదారి కానరాక, ప్రేమతత్వాన్ని, మాతృతవ్వాన్ని, మమకారాన్ని బలవంతంగా అనువులు బాసుకుంటూ పసిపిల్లల్ని సైతం అమ్ముకోవాల్సిన దుస్థితి దాపురించిందని చెప్పడానికి మనసు విలపిలలాడిపోతుంది. అలాంటిది కస్తుపిల్లల్ని కారుజ్యం మరచి దీనాతిదీనంగా అమ్ముకోవడమంటే అది ఎంత విలయ తాండవమో అర్థమౌతుంది. ఈ భయానక సరక ప్రాయ పరిస్థితులు దేశ ప్రజల హృదయాల్చి ద్రవింపజేశాయి.

కృత్రిమ ఆహార కొరతను సృష్టించే దళారుల్ని, వారిని రక్షించే ప్రభుత్వ విధానాలను వ్యతిరేకిస్తూ తిరుగుబాటు చైతన్యం ఊపిరిపోసుకుంది. ముఖ్యంగా కరువుకు మూలకారణమైన బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య పరిపాలకులను తుదముట్టించడమే ఏకైక పరిష్కారం అనే దృఢసంకల్పం దేశచైతన్యవంతుల్ని ఉద్యమింపజేసింది.

కరువు, దీన స్థితిగతుల గురించి ఆనాటి పత్రికల్లో వచ్చిన వార్తలు, కథనాలు, కార్యాన్నలు, యువతరాన్ని తట్టి మేల్కొల్పాయి. దీంతో దేశం నలుమూలల నుండి వేలాది మంది యువతి యువకులు స్వచ్ఛంద సేవకులుగా కదిలి, కలకత్తా తదితర ప్రాంతాలకు వెళ్ళి అనాధలకు, ఆర్థులకు, అభాగ్యులకు, అన్నార్థులకు, తమ విలువైన సేవల్ని అందించారు.

సాటి మానవుల మానవతాదృక్పుధం కరువు పీడితుల్ని కొంతవరకు ఉపశమింప జేసింది. అయితే ఈ ఫోరకలిలో కరువు బాధితులకు తమ అభయహస్తాన్ని అందివ్యాపంలో అందరితోపాటుగా కమ్యూనిస్టు పార్టీ అనస్యసామాన్యమైన కృషి చేసింది. యువతరంలో సేవతత్తురతా భావాన్ని నెలకొల్పుతూ దేశభక్తికి నిర్వచనాన్ని సమకూర్చింది. బొంబాయి నుండి కరీంనగర్ జిల్లాకు చెందిన బీడీకార్బూక నాయకులు మల్లారం గ్రామస్థులు బి.నారాయణగారి దళం చేసిన సేవ కొనియాడడగినది!

ఈ బెంగాల్ గురించి నామను పడిన వేదనని ఎలా చెప్పాలో ఏమని చెప్పాలో అర్థం కావడంలేదు. ఎందుకంటే... అది భాషకందని బాధాప్రవాహం! దీన్ని కొంతవరకు ఇలా చెప్పుకోగలను.

మానవత్వమా... దానవత్వం నిన్ను గాయపరిచిందా?

మనిషితనమా... మృగతత్వం నిను మోసపుచ్చిందా?

మంచితనం అణువంతయినా లేని... ఓ

కర్మశ పాషాణ కలిన పాపిష్టి దుర్మార్గల్లారా...

మీ జన్మని తరతరాలు భీ కొడతాయి!

కన్నీళ్ళని కష్టాలని అమాయకులకు అందించిన

ఓ పాతకుల్లారా...

ఓ నరహంతకుల్లారా...

మీ జన్మని ఆ కాలం సైతం అసహ్యం అంటోంది...

అపరాధం అంటోంది...

ఇది నిజం!

ఇక మరిచిపోలేని మరో విషయం గురించి కూడా చర్చిస్తాను. మహో శాస్త్రవేత్త...

ప్రజ్ఞాతాలి... ప్రతిభామూర్తి.... సర్ సి.వి.రామన్ గారితో నా ప్రత్యేక అనుభవం నిజంగా అపురూపమైనది. ఒకసారి ఆయన ఉస్కాన్నియా విశ్వవిద్యాలయానికి వచ్చారు. ఆయన

రాక విద్యార్థిగా నాలోనే కాదు, చాలామంది విద్యార్థుల్లో ఆసక్తిని రేకెత్తించింది. అయిన ఒక విజ్ఞాన భాండాగారం. కాబట్టి, కొందరు విద్యార్థులు తమ ప్రశ్నల నివృత్తికోసం ముందే సిద్ధమై వున్నారు. ఆర్ట్స్ కాలేజీ ఎకనామిక్స్ విభాగంలో వున్న హోలులో సర్ సి.వి.రామన్‌గారి ప్రత్యేక ఉపన్యాస కార్యక్రమాన్ని గౌరవసభగా ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. నోబెల్ బహుమాన గ్రహిత ఉపన్యాసాన్ని విని తరించడానికి విద్యార్థులంతా అక్కడికి చేరుకున్నారు. రామన్‌గారు సుదీర్ఘంగా ఉపన్యాసిస్తూ ఒక సందర్భంలో “నాకు ఈ రాజకీయ నాయకులంటే చెడ్డ కోపం... వారిని నమ్మకుడదు” అన్నారు. సభానంతరం ఏమైన సందేహాలు వుంటే ప్రశ్నించి నివృత్తి చేసుకోండని సభాధ్వంసులు కోరారు. ఇందుకు కొందరు సైన్సుకు సంబంధించిన ప్రశ్నలు అడిగి సమాధానాలు పొంది సంతృప్తి చెందారు. కాగా నేను సభాధ్వంసులవారితో అనుమతి పొంది “రాజకీయాల గురించి రామన్‌గారు మాట్లాడిన మాటలు ఎంత వరకు సమంజసమో వివరించాలి” అని కోరాను. అందుకు రామన్‌గారు చిరునవ్వుతో “కుమారా! రాజకీయాలు నా వృత్తి కాదు. నేను ఒక శాస్త్రవేత్తను. అయినా ఒక హౌరుడిని కదా! బ్రిటిష్ వారితో ఐక్యంగా పోరాడపల్సిన ఈ తరుణంలో గాంధీగారు ఒకటంటే, నెప్రూగారు మరొకటి అంటున్నారు. ఇది చాలదన్నట్లు రాజుజీ మరేదో వాడనని లేవదీస్తారు. మనం ఎవరిమాట నమ్మాలి? అసలు వారికి ఎవరు ఏమని చెప్పాలి? రాజకీయాలు కూడా శాస్త్రోకంగా వుంటే మంచిది కదా!?” అని వివరించారు. ఇందుకు సభికులు కరతాళధ్వనులు చేశారు. నేను ఆయన వివరణకు సంతృప్తి చెందాను.

మరొక మరుపురాని విషయం “తెలుగు విద్యార్థి సంఘం” ఏర్పాటు ఉదంతం! అప్పట్లో ప్రాథమిక విద్య మొదలుకుని విశ్వవిద్యాలయం వరకు ఊర్ధ్వాలోనే చదివి నేర్చుకోవాల్సిపచ్చేది. తెలుగులో మాట్లాడటం ఒక న్యానత! ఒక నామోపి! కాగా ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ‘తెలుగు శాఖ’ ఉండేది. దానికి రాయపోలు సుబ్బారావు గారు అధిపతి కాగా, సహాయకులుగా ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు కొనసాగుతుండేవారు. బహు తక్కువ మంది విద్యార్థులు మాత్రమే తెలుగు భాషపు తమ రెండవ ప్రాధాన్యతా భాషగా ఎంచుకుని నేర్చుకుంటుండేవారు. నేను సైన్సు విద్యార్థిని అయినప్పటికీ భాషాభిమానం వున్న విద్యార్థిని కాబట్టి అన్ని శాఖల్లో వుండే తెలుగు విద్యార్థులతో కూడిన “తెలుగు విద్యార్థి సంఘం” నిర్మాణానికి ఆలోచన చేశాను. నాకు అత్యంత ప్రియమిత్రులైన శీలం సిద్ధార్థెడ్డిగారి ఆమోద సహకారాలతో “తెలుగు విద్యార్థి సంఘానికి” పునాదులు పడ్డాయి. నేను అధ్యక్షుడిగా, శీలం వారు కార్యదర్శిగా తెలుగుకు సంబంధించి

కొన్ని కార్యక్రమాల్ని క్రమంగా ప్రారంభించడం, పక్కానికి ఒక మారు తెలుగుశాఖలో సమావేశం కావడం, వ్రాతపత్రికల ద్వారా ఉపస్థితిలద్వారా తెలుగు భాషని గూర్చి వివిధాలుగా చర్చించుకోవడం, అంతా సహజంగా జరిగిపోతోంది. అయితే విశ్వవిద్యాలయ అధికారుల విషయమై కీడెంచి మేలెంచిన తెలుగు శాఖాధిపతులు రాయప్రోలు వారికి మా కార్యక్రమాలు ..... మింగుడు పడలేదు. ఇలాగని మేము ఎవ్వరికో భయపడి వెనకడుగు వేయలేదు. మా పట్టుదలకి రాయప్రోలు వారు కొద్దిగా చల్లబడి మాకు సహకరించసాగారు. ఇలావుండగానే రాయప్రోలువారి అనుమానం నిజమవుతూ విశ్వవిద్యాలయం ఉపాధ్యక్షులు అలీయావర్జనంగ్ మా తెలుగు కార్యక్రమాలు అన్నింటినీ వెంటనే కట్టిపెట్టమని తీపుంగా ఉత్తర్వులు ఇచ్చేశారు. ఇందుకు మేము అధికారులకు తగిన సమాధానం చెప్పి, తిరిగి సానుకూల నిర్ణయం జరుగక మునుపే మా రాజకీయ కార్యక్రమాలలో మేము తప్పనిసరై మునిగిపోవాల్సి వచ్చింది. ప్రియనేస్తం సిద్ధార్థ్మగారు గట్టి కాంగ్రెస్ వాది! అయినప్పటికీ పట్టువదలని కమ్యూనిస్టుగా నేను అతడి మైత్రీబంధాన్ని కోరుకోవడంలో పార్టీ అంతరాలు లేవు. కేవలం నిస్పాద స్నేహత్వపు పరిమళాలు మాత్రమే వన్నాయి!

నా మనసు లోతుల్లో మధురానుభూతిగా మిగిలిపోయి వున్న మరో సంఘటన గురించి కూడా ఇక్కడ చర్చిస్తాను. ప్రస్తుతం రిపబ్లిక్ డేగా జరుపుకొనబడే జనవరి 26 తేదీ మనందరికీ పండుగరోజు! కాంగ్రెస్ పార్టీ స్వతంత్ర ఉద్యమ నిర్మాణంలో అత్యంత కీలకమైన పాత్రమన పోషించింది. మహాత్మాగాంధి నాయకత్వంలో 1930 కరాచీ కాంగ్రెస్ లో దేశానికి అరకార అధికారాలు కాకుండా, పరిపూర్జ స్వరాజ్యం కావాలని తీర్మానం జరిగింది. ఆ తర్వాత దేశభక్తులంతా ప్రతి సంవత్సరం జనవరి 26 తేదీనాడు పరిపూర్జ స్వరాజ్య సాధనకై ప్రతినిఖునాలని పిలుపునివ్వడం జరిగింది. అదేవిధంగా భారతదేశ వ్యాపితంగా దేశభక్తులు తమ వీలునుబట్టి సమావేశమౌతూ కూడా స్వరాజ్య సాధన కోసం ప్రమాణాలు చేసేవారు. ఈ స్వరాజ్యకాంక్ష ప్రమాణం హైదరాబాద్ సంస్థానంలో ఉస్కానియా విశ్వవిద్యాలయంలో బహిరంగంగా చేయడం అసాధ్యంగా వుందేది. దీనితో విద్యార్థి నాయకులమంతా దగ్గరగా వుండే అడవి ప్రాంతానికి వెళ్లి స్వరాజ్య ప్రమాణాన్ని చేసి విధినిర్వహణ గావించేవాళ్ళం! ఇలా “జనవరి 26వ తేదీనే ఎందుకు ఎంచుకున్నారు?” అని ఒకసారి ప్రశ్నించుకుంటే సమాధానం తెల్పినవాళ్ళు ఏ కొండరో! అందరికీ మాత్రం సమాధానం తెలియదు. ఆ కారణాన్ని ఇప్పుడు వివరిస్తాను. అదేంటంటే... ఇటీవల అమరజీవి... విఫ్ఫపవీరుడు... భగత్సింగ్ గారి శతజయంతి ఉత్సవాల సందర్భంగా

భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ (మార్కిస్టు) ప్రధాన కార్యదర్శి కీ.శే. హరికిషన్‌సింగ్ సూర్జిత్ గారు ఒక వ్యాసం రచించారు. ఆ వ్యాసం ద్వారా జనవరి 26వ తేదీ గురించిన పరమసత్యం బహిర్గతం అయ్యాంది. “భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ దేశానికి సంపూర్ణ స్వరాజ్యం కావాలని తీర్మానించిన సందర్భంలో ఉరిశిక్షను ఎదుర్కొబోతూ భగత్‌సింగ్ జైల్లో వున్నాడు. జైల్లోంచే దేశ స్థితిగతుల్ని ఎప్పటికప్పుడు అవగాహన చేసుకుంటున్న భగత్‌సింగ్ కాంగ్రెస్ నాయకత్వానికి ఒక ఉత్తరం ప్రాయిదం జరిగింది. సంపూర్ణ స్వరాజ్యం కేవలం ధనాడ్యవర్గాల ప్రయోజనాలని రక్షిస్తుందా? లేక దైతు కూలీల జీవిత సమస్యల్ని పరిష్కరిస్తుందా?” అంటూ ఉత్తరంలో ప్రశ్నించారు. వారిని ఉరితీసిన తర్వాత వారి గదిలో దౌరికిన కాగితాల్లో ఈ ఉత్తరం ఒకటి. పండిట్ జవహర్‌లల్ నెప్రథాగారు ఈ ఉత్తరాన్ని త్రచ్చగా భద్రపరిచారు. ఈ ఉత్తరం ప్రాసిన తేది జనవరి **26** కావడం ఇక్కడ ముఖ్య విశేషం. ఆ తర్వాత నెప్రథాగారు గాంధీ గారితో కలిసి రాజ్యంగబద్ధంగా జనవరి 26న రిపబ్లిక్ దినోత్సవంగా నిర్ణయించడం జరిగింది.

ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజాప్రభుత్వంగా ప్రకటింపబడే స్వతంత్ర భారత రిపబ్లిక్ రాజ్యంగాన్ని ఈ జనవరి 26 తేదీన ఆవిష్కరించటం ఆ అమరాలు భగత్‌సింగ్‌కి దక్కిన అరుదైన అపూర్వ గౌరవం! ప్రతి సంవత్సరం మనం నిర్వహించుకునే రిపబ్లిక్‌దే... సమరయోధు భగత్‌సింగ్ త్యాగోన్నతికి జాతి నిర్వహించ తలపెట్టిన పవిత్ర కర్తవ్యం. ఆయన సందేశం చిరస్వరణీయం! అందుకు యావత్ జాతి అంకితం... పునరంకితం!!

1946వ సంవత్సరం గురించి కూడా ప్రస్తావిస్తాను. ఈ సంవత్సరం నాకు తీరని శోకాన్ని మిగిలింది. విద్యార్థిగా రాజకీయబలాన్ని ఎంతపేంపొందించుకుంటున్నానో, ఆప్పుడిగా అంతగా కృంగిపోయాను. నన్ను, నా జీవితాన్ని, ఎంతో ప్రభావితం చేసిన పోల్చుంపలి వెంకట రామారావు గారు ఊఫిరితిత్తులు, ఉదరకోశవ్యాధితో ఈ 1946లో కీర్తి శేషులయ్యారు. స్వతంత్ర భారతాన్ని చూడకుండానే మేఘా నక్షత్రం రాలిపోవడం వారి కుటుంబానికి, అత్మియులకు, అభిమానులకు, ఆప్పులకు, శ్రేయోభిలాఘులకు మాత్రమే కాదు... కరీంనగర్ జిల్లా ప్రజా ఉద్యమాలకే ఓ పెద్ద దెబ్బ! తీరనిలోటు! పూడ్చుకోలేని లోటు! వారి సహచరులైన రావి నారాయణరెడ్డి, బద్దం ఎల్లారెడ్డిగార్లు సమర్పుదైన ఒక ఆంధ్రమహాసభ నాయకుడై కోల్పోయినందుకు తీవ్ర సంతాపాన్ని ప్రకటించారు. ఇక నా అనుభవం గురించి చెప్పాలంటే... ఆయన ఎడబాటు నాకు తగిలిన ఓ బలమైన శరాఫూతం! నేను నిండుగా మునిగిన ఓ అగాధం! ఆయన మరణం నుంచి తేరుకోవడానికి నేను చాలా కష్టపడ్డాను. చక్కని రాజకీయ భవిష్యత్తుని అర్థాత్ తరంగా వదిలి వెళ్లిపోయిన

ఆయన నిజంగా పూజనీయులు! ధన్యజీవి! ఈ సందర్భంగా ప్రస్తుతం ఆయన గురించి నా మనసులోని మాటను చెప్పాలనిపిస్తుంది...

“ఓ ఉన్నతుడా!

నీ పాత్రను బాధ్యతగా నిర్వహించి వెళ్లిపోయావ్

ఉన్నవాళ్లం

నీ అదుగుజూడల్ని అనుసరిస్తాం...!

నీ సృజతుల్ని స్ఫూరిస్తాం...!!”

పోల్చుంపల్ని వారు మరణించిన కొన్నాళ్లకే, బద్దం వారి సహచరుల్లో ఒకరైన అనభేరి ప్రభాకరరావు, భూపతిరెడ్డి గార్లు 1947లో వీరమరణం పొందారు. వీరు తమ జైత్రయాత్రలో మందుకు పయనిస్తా.. నిజాం సైనికులు - రజాకారు మూకల దాడిని ఎదురిస్తా... మాంధాపురం కొండల్లో 8 మంది దళ సభ్యులతో సహా ఆత్మబలిదానం చేశారు. వీరికి విషపువందనాలు! పైదరాబాద్ సంస్థానం భారతదేశంలో విలీనం కావాలని ప్రారంభించిన సాయఁధ పోరాటంలో మొదలు పెడ్డ దళాలను ఏర్పాటు చేసి జైత్రయాత్రలను నిర్వహించడం జరిగింది. ఈ దళం దెబ్బతినడంతోనే గెరిల్లా పోరాట ఎత్తుగడలను అనుసరించడం జరిగింది. ఇది అమూల్యమైన అనుభవం.

ఈవిధంగా రకరకాల అనుభవాలతో కాలం ముందుకు పయనిస్తోంది. అన్నింటిని ఎదురుచే మానసిక స్థయిర్యం నాకు తెలీకుండానే నాలో బలపడిపోసాగింది. నేను ఇక ఉన్నతవిద్య దశలోకి ప్రవేశించాను. ‘నిజాయతి, న్యాయం, ధర్మం, ఇవన్నీ సమాజంలో స్థిరంగా స్థానం పొందాలి. అందుకు మన వంతు కృపిగా పాటుపడాలి. గెలవాలి. ఈ దృఢసంకల్పంతో నేను 1947 జూన్ నెలలో లా కాలేజీ ఎల్.ఎల్.బి. మొదటి సంవత్సరంలో చేరాను. క్రితం నెలలోనే అంటే 1947 మే నెలలో నేను అమ్మాయికి తండ్రినయ్యాను. నన్ను రాజకీయాలలో బాగా ఆకర్షించిన ‘అరుణ ఆసఫ్ లీ’ గౌరవార్థం నాకూతురికి ‘అరుణ’ అని నామకరణం చేయడం జరిగింది. ముఖ్యంగా నా పెళ్ళినాటి నుండి 1948 అజ్ఞాతవాసం వరకు నా భార్య లలిత పూర్తిగా పుట్టింట్లోనే వుండిపోయి విద్యార్థి నాయకుడిగా నా కదలికల్ని, నా అనుభవాలని, నా భావాలని, నా సమస్యల్ని ఓపికగా పంచకుంటూ వచ్చింది.

లా కాలేజీలో ప్రవేశించినపుటినుండి ప్రతిరోజూ ఏదో ఒక కొత్త కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించవలిసి వచ్చేది. సమాజాన్ని, ఆపై దేశాన్ని ఉద్ధరించాలనే నా సంకల్పం ఎందరో

విద్యార్థుల్ని ఆకర్షించింది. కాబట్టి ప్రతిరోజు విద్యార్థులు మనస్ఫార్టిగా తమ తరగతుల్ని వదిలి మేం నిర్వహిస్తున్న ప్రదర్శన కార్యక్రమాల్లోకి రావడం జరిగేది. ఇలా వుండగా ఒకరోజు ‘లా’ కాలేజీ ప్రైవీపల్ ‘మొస్టీగార్’ నన్ను ప్రత్యేకంగా పిలిచి “నీవు లీడర్ అవుతావా? లీడర్ అవుతావా? ఏదో ఒకటి నిర్ణయించుకో” అని అన్నారు. అందుకు నేను ఏమాత్రం తటపటాయించలేదు.

“నేను ఏమోతానో కాలమే నిర్ణయిస్తుంది. ప్రస్తుతానికి ఈ సంస్థానం భారత యూనియన్లో కలిసే వరకు పోరాడక తప్పదు. ఇది మీరు గమనించండి” అని చెప్పాను.

ఆ రోజు ఆ మాటలు ఎంత ప్రగాఢంగా వన్నాయో అంతే ప్రగాఢంగా ఆ తర్వాత నా పోరాటం కూడా కొనసాగింది. దేశ అభ్యస్తుతికోసం నేను రాజకీయంగా ఎంత కష్టపడినా, లా చదివి మంచి అడ్యోకేట్ కావాలీ అనేదే నా బలమైన కోరిక. కానీ ఆ కోరిక నెరవేరలేదు. నాయకుడిగా మిగిలిపోయాను. నా ఈ విషయంలో నా ప్రాణమిత్రుడు, అభ్యధయకవి, ‘మఖ్యాంగారు ఉర్దూలో చెప్పిన కవితాత్మక వాక్యాలు నాకు ఎప్పుడూ స్వరణీయమే. మరెప్పుడూ మార్గదర్శకమే.

‘ప్రాణికోటిని ప్రపంచాన్ని వెంబడించుకో...
 కాలాన్ని విశ్వాన్ని వెంబడించుకో
 దార్ఢనికులు ఏనాడో
 భావాత్మక ప్రపంచీకరణని దర్శించుకుంటే...
 ఈనాడు సమాజం
 భౌతిక ప్రపంచీకరణని చవిచూస్తున్నది -
 సామాజిక స్పృహ కలిసి
 అభ్యధయ సంస్కరణలకై పాటుపడే
 మిత్రులారా!
 మీ ఎపరి వ్యక్తిగత కోరికా నెరవేరలేదు
 కాలమే ఆక్కడ న్యాయనిర్దేశిత!!’

మాటల తోటలో నిత్యసత్యం పరమార్థపరిమళాలతో ఎంత ముచ్చటగా... మరెంతో సూటిగా వుందికదూ!! మహేసుభావులు మఖ్యాంగారి మాటలు నా ఒక్కడి జీవితానికి కాదు, ఎందరో జీవితాలకు అనునయం! అనుకున్నట్టగా అడ్యోకేటుని కాకపోయానా, ప్రస్తుతం నేను వన్న రంగంలో నా డ్వారా ఎందరో తమ జీవితాలని పునర్విర్మించుకున్నారు. ఇది నాకు చాలా సంతోషం!

(జ) నాకు తెలివున రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం... పరిస్థితులు...

1939-40లో ప్రారంభమై నుమారు 5 సంవత్సరాల వరకు కొనసాగిన రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం ప్రపంచ రాజకీయ చిత్రపటాన్ని పూర్తిగా మార్చివేసింది. అన్నిదేశాల అంతరంగిక, రాజకీయ, ఆర్థిక విధానాలు ప్రపంచయుద్ధ జయాపజయాలపై ఆధారపడే పరిస్థితి ఏర్పడింది. బానినదేశాలు సైతం తమ స్వాతంత్రోద్యమాల దిశను, గతిని నిర్ణయించుకోవడంలో ఈ ప్రట్యేక పరిస్థితిని పూర్తిగా గమనంలో వుంచుకోక తప్పలేదు. అయితే ముఖ్యంగా ఇక్కడ నిష్పక్షపాత చరిత్రకారులు... రాజకీయ విశ్లేషకులు నిర్ధారించిన ఒక సత్యమేమిటంటే... “రెండవ ప్రపంచయుద్ధం పెట్టుబడిదారి దేశాల మధ్య కేవలం తమ తమ సామ్రాజ్యాలను విస్తరించుకోవడమో లేదా రక్షించుకోవడం లక్ష్యంగా మాత్రమే జరిగిన యుద్ధం...”

పేరుకు మాత్రం సరిహద్దు తగాదాలుగా, ఆర్థికసమస్యలుగా, జాతిమత దురహంకారంగా అగుపడినపుటికీ దాని వెనక దాగివున్న ‘సామ్రాజ్య విస్తరణ కాంక్ష’ అనతికాలంలోనే బహిర్గతమైపోయింది. 1930లో పెట్టుబడిదారి దేశాలను తీవ్రంగా కుదిపేసిన ఆర్థికమాంద్యం, ఆయా దేశాలను తిరిగి కోలుకోలేని విధంగా దెబ్బతీసింది. ముఖ్యంగా మొదటి ప్రపంచయుద్ధంలో ఓటమి పాలైన జర్మనీ జపాన్ దేశాలు కక్షసాధింపు ధోరణిని అనుసరించాయి. దీనిలో భాగంగా తమ ఆర్థిక, రాజకీయ ప్రాబల్యాన్ని తిరిగి పెంపాందించుకునే దిశగా తెగించాయి. బ్రిటన్, ప్రాస్ట్స్లాంటి దేశాలతో తలబడి వారి వలసదేశాలను కైవసం చేసుకుంటే తప్ప తమ లక్ష్యం నెరవేరదనే కృత నిశ్చయానికి వచ్చేశాయి. జర్మనీలో ‘హిట్లర్’ నాజీ పార్టీ నాయకుడిగా రాజ్యాన్ని సాధించాడు. అలాగే ఇటలీలో ఫాసిస్టు పార్టీనేతగా ‘ముసోలినీ’ పేరు గడించాడు. జపాన్లో జనరల్ టోచో, మిలిటరిస్టుగా రాజ్యాధికారాన్ని స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. వీరంతా కుమ్మకై ప్రపంచాన్ని వాటాలుగా పంచుకునే లక్ష్యంతో యుద్ధానికి తెగించారు. హిట్లర్, ముసోలినీలు పశ్చిమదిశనుండి, టోచో తూర్పుదిశ నుండి యుద్ధ విధ్వంసాన్ని ప్రారంభించడం జరిగింది. ఇందుకు బ్రిటన్, ప్రాస్ట్స్ దేశాలు ఐక్యప్రాంట్‌గా కలిసికట్టగా ఎదురుదాడుల్ని నిర్వహించాయి. తర్వాత అమెరికా దేశం కూడా ఈ ఐక్యప్రాంట్లో చేరింది. అందరు ఊహించినట్టుగానే నాజీ, ఫాసిస్టు దేశాలు తమ సైనికబలంతో మిత్రపక్షాలను వెనక్కు నెట్టడం జరిగింది. తూర్పున జపాన్ సైన్యాలు తమ జైత్రయాత్రను కొనసాగిస్తూ వచ్చాయి. చైనాతో సహా ఆగ్నేయ ఆసియా, దక్షిణాసియాలను కబలించడానికి సాహసాపేతంగా పురోగమించినవి. నాజీ, ఫాసిస్టు, శక్తులు తమ విస్తరణ కాంక్షను విజయవంతంగా

కొనసాగించడం కోసమే... కమ్యూనిస్టు పాలనలో వున్న రష్యాను కైవసం చేసుకోవాలనే దుస్సహస్రానికి నడుం బిగించాయి. తర్వాత రష్యాతో హిట్లర్ చేసుకున్న తాత్కాలిక నిర్వ్యద్ద ఒడంబడికను మధ్యలోనే ధిక్కరించి తమ సైన్యాన్ని రష్యాపైకి మళ్ళీంచారు. అనితికాలంలోనే యూరప్‌లోని చిన్న చిన్న దేశాలను కబలించారు. ఇదే వేగంతో రష్యాను జంయించి ధిల్లీలో జనరల్ టోజోతో కరచాలనం చేయాలని ఊహిగానాలను ఉద్దేశపూర్వకంగా వ్యాపింపజేశారు.

నాజీజం, ఫాసిజంలకు రష్యాపై దాడి చేయడం ద్వారా పెద్ద దెబ్బ ఎదురయ్యాంది. నాజీజం, ఫాసిజం సైన్యాలు ఊహించని దెబ్బకు బిత్తరపోయాయి. సోవియట్ యూనియన్ ప్రదర్శించిన యుద్ధపటిమ, దీక్షాదక్షత, తెగింపు ప్రపంచ రాజకీయవేత్తల భయాందోళనల్ని చల్లార్థడంలో గొప్ప పాత్రనే నిర్వహించగలిగాయి. కరినంగా కరుడుగట్టిన ఫాసిజం, నాజీజంలను, ఎదురులేని ఎర్రసైన్యం తప్పకుండా ఓడించి తీరుతుందనే దృఢతర విశ్వాసంతో ప్రపంచం ఊహిరిపీల్చుకుంది. ప్రపంచకార్యికులు, శ్రమజీవులు, స్వాతంత్య సమరయోధులు సోవియట్ రష్యాను తమ ఆశాజ్యోతిగా కిర్తించుకోవడం ఆరంభించారు. ముఖ్యంగా అమానుష శక్తుల్ని తిరోగుమనం పట్టించడమే కాకుండా తిప్పికొట్టి తోకముడించే అవకాశాలు మెండుగా కనిపించడం, సోషలిజాన్ని - ప్రజాస్వామ్యాన్ని - ప్రథమ శత్రువుగా పరిగణించి ప్రపంచ మారణహోమానికి తెగించిన ఆరాచకశక్తుల్ని మట్టికరిపించే నమ్మకం బలపడటం వంటి సానుకూల పరిస్థితుల మధ్య కార్యిక శక్తులు తమ తమ ఆత్మస్థయిర్యాన్ని ఇనుమడింపజేసుకోగలిగాయి.

ప్రపంచమానవాళి మాదిరిగానే భారతదేశ ప్రజలు, స్వాతంత్య సమరయోధులు, ప్రజాస్వామ్యవాదులు, రాజకీయాలకు అతీతంగా పై పరిణామాన్ని ఆప్యానించారు. అందరూ అనుకున్నట్టే స్టాలిన్ గ్రాండ్ యుద్ధంలో నాజీ సైన్యం ఓటమి పాలైంది. దారిలో తూర్పు యూరప్ దేశాలలో రహస్యంగా పోరాటం జరిపిన జాతీయ స్వతంత్ర శక్తులు, కమ్యూనిస్టు పార్టీల నాయకత్వంలో తాము కోల్పోయిన స్వాతంత్ర్యాలను తిరిగి సాధించుకోగలిగాయి. ఇటు ఆసియాలో అప్రతీపుతంగా ఆర్యాటాలతో విస్తరించిన జపాన్ సైన్యం, బర్మా-ఇండోచైనా-మలయా లాంటి జాతీయ విముక్తి సైన్యాలతో తలపడవలసి వచ్చింది. అడుగుగునా ప్రజాసైన్యాలు, గెరిల్లా దళాలతో పోరాడవల్సి వచ్చింది. పశ్చిమాన తిరోగుమనం చెంది భంగపడిన నాజీ, ఫాసిస్టు శక్తుల ఓటమి ప్రభావం జపాన్ సైనిక శక్తులపై పడింది. ఇక్కడకూడా తిరోగుమనం ప్రారంభమైంది. చివరకు 1945 చివరలో రెండవ ప్రపంచయుద్ధం సమాప్తమైంది. నాజీ, ఫాసిస్టు, మిలటరిస్టు శక్తుల అహంకారం

పటూపంచలయింది. దీంతో... అమెరికాతో సహా ఏర్పడిన ఐక్యమాటమి విజయకేతనాన్ని ఎగురవేసింది. ఈ విజయోత్సవానికి మూలం సోవియట్ రష్యా ఎర్రపైన్యం చూపించిన అనితరసాధ్యమైన త్వాగ్భావమేనని ప్రపంచ ప్రజలు గుర్తించారు. మిత్రపక్షాలైన అమెరికా, బ్రిటిష్, ప్రాస్టులు మాత్రం గెలువుకు కారకులు తామేనన్న అహంభావాన్ని ప్రదర్శించాయి. యుద్ధానంతర చర్యలలో ఈ విషయం చాలా స్పష్టంగా అగుపడింది.

ముఖ్యంగా ఈ రెండవ ప్రపంచయుద్ధం గురించి భారత రాజకీయ పార్టీలలో భిన్నస్వరాలు లేకపోలేదు. స్వాలంగా నాజీజం, ఫాసిజం, మిలటరిజంకి వ్యతిరేక భావాలు కలిగినపుటికి సూక్ష్మదృష్టి పరిశీలనపై ఈ భిన్నస్వరాలు వినిపించాయి. ఈ భిన్నత్వమే దేశంలో సమైక్య జాతీయ స్వాతంత్రోద్యమాన్ని నిర్మించడంలో ప్రధాన అవరోధంగా పరిణమించింది.

క్రీట్ ఇండియా తీర్మానాన్ని ఆమోదించిన ఆగస్టు 1942 నాటికే ఫాసిస్టు శక్తులు రష్యాపై తమ దాడిని కొనసాగించడం జరిగింది. అప్పటికి భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ సభ్యులు, సోషలిస్టు పార్టీ సభ్యులు, జాతీయ కాంగ్రెస్‌లో వున్నారు. కొందరు నాయకత్వ స్థానాన్ని అలంకరించి కూడా వున్నారు. ముఖ్యంగా చెప్పాలంటే యుద్ధం గురించి కాంగ్రెస్ నాయకుల్లో ఒక నిఖితాభిప్రాయం లేదు. వీరంతా ఎవరికివారే యమునాతీరే అనుచందన వ్యవహారించేవారు. గాంధీగారి గురించి చెప్పాలంటే అయినకు అహింసా సిద్ధాంతం ప్రధానం. ఆయన దృష్టిలో యుద్ధం తప్పుడు భావన! యుద్ధంలో తలవడే రెండు పక్షాల్లో ఒక పక్షం మంచిది, రెండోది చెడ్డది అనడానికి ఆస్ట్రారమే లేదు. ఇక నెప్రూ, పట్లే, ఆజాద్ మొదలగు వారికి నాజీజం... ఫాసిజంలు మానవాళిమనగడకే ప్రమాదమని తెలుసు. ఐక్యరాజ్యాలు గెలలాలని కూడా వీరు కోరుకుంటున్నారు. కానీ జాతీయ కాంగ్రెస్ అనుసరించాలిన వైభారి, ప్రాపం గురించిన స్పష్టత కొరవడుతున్నది. కాంగ్రెస్‌లో ఒక వర్గం గురించి చెప్పే... అది వరకే స్వదేశం నుండి జర్మనీకి వెళ్లి, నాజీ సైన్యం సహాయంతో స్వదేశాన్ని విముక్తి చేసుకోవాలనే అభిప్రాయం కలిగిన సుభాష్ చంద్రబాస్‌గారి భావాలను కొందరు పూర్తిగా బలపర్చారు.

అయితే సోషలిస్టు పార్టీ వారిది ఇందుకు పూర్తిగా భిన్నాభిప్రాయం. “శత్రువుకు శత్రువు పరమ మిత్రుడు” అనే పందొమ్మెదవ శతాబ్దపు రాజనీతి వీరి వాదనలో కీలకాంశం. ప్రపంచయుద్ధంతో నిమిత్తం లేకుండా బ్రిటిష్ దేశం ఎదురుచ్చన్న ఇబ్బందులను అనరాచేసుకుని, వాటిని ఒక అవకాశంగా ఉపయోగించుకుని, మనదేశంలో బ్రిటిష్

వ్యతిరేకపోరాటాలను ఉద్ఘతం చేయాలని వారు భావించారు. ఇందుకు సాయుధంగా హింసాయుతంగా విచ్చిన్నకర చర్యల సహితంగా తిరుగుబాటు చేయాలనేది వీరి సంకల్పం. ఆగస్టు 9 పిలుపు తర్వాత ఈ దివశి తమ కార్యక్రమాలను విస్తరింపజేయాలని వీరు నిశ్చయించారు. అంతేకాదు, తమ కార్యక్రమాలన్నీ కూడా కాంగ్రెస్‌పార్టీ పిలుపు మేరకే నిర్వహిస్తున్నామని చెప్పుకునేవారు, చెప్పాలంటే కాంగ్రెస్‌వారికి ఔను లేదా కాదు అని ఖచ్చితంగా చెప్పే దైర్యం లేనేలేదు. కాంగ్రెస్‌పార్టీలో అంతర్భాగం అయినప్పటికీ భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీకి మాత్రం ఒక స్పృష్టమైన అవగాహన ఏర్పడి వుందేది.

సామ్రాజ్యవాదులు, ఫాసిస్ట్, నాజీ శక్తుల మధ్య యుద్ధం ప్రారంభం కావడం ఒక పరిస్థితి! యుద్ధం అనేది వారి వారి మధ్య వలసదేశాల పునఃపంపకం కోసమని ప్రపంచం గుర్తించడం అత్యంత సహజం. ముఖ్యంగా బాసినదేశాలు తమ రాజకీయ స్వాతంత్ర్యాలకై పోరాడటం జరిపితే, ప్రజాస్వామ్యదేశాలు తమ ప్రజాస్వామ్య విలువల పరిరక్షణకై అందోళన చేయడం అర్థం చేసుకోగలిగిన అంశం! అయితే సోషలిస్ట్ దేశమైన రష్యాదేశాన్ని ఆక్రమించి ప్రపంచ కమ్యూనిస్ట్ ఉద్యమాలనే మట్టుపెట్టడానికి, ఆ తర్వాత... ప్రపంచ స్వాతంత్రోద్యమాలను, ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలను కాలరాయడానికి ఫాసిస్ట్... నాజీ... నియంతలు తలపెట్టిన వ్యుహం అతి దారుణం! ఈ పరిస్థితిని ప్రపంచజ్ఞానం కలిగిన ప్రజాస్వామ్యవాదులు ఎట్టి స్థితిలోనూ జీర్ణించుకోవడం జరగదు. మొదటి, రెండవ ప్రపంచ యుద్ధాల్ని చూసిన రాజకీయవాదులు ఎవ్వరూ అంతర్జాతీయ దృక్కూఢం లేకుండా వుండలేరు. అందులో సోవియట్ రష్యాలో నాజీ ఫాసిస్ట్ శక్తులు ఓడినట్టిరు ఒక సువర్షచరిత్ర! ఇంటింటా పెల్లుబికిన ప్రజాచైతన్యం గమనిస్తే కరుడుగట్టిన కమ్యూనిస్ట్ వ్యతిరేకులు కూడా కళ్ళు తెరవక తప్పదు. ఇంతటి గొప్ప ప్రచండ అనుభవాన్ని గమనిస్తూ కూడా కొండరు కాంగ్రెస్‌పార్టీ వారు, సోషలిస్ట్ పార్టీ వారితో సహ ఎంతటి సంకుచిత జాతీయత... గుడ్డి కమ్యూనిస్ట్ న్యతిరేకత... కలిగివున్నారో చూస్తే ఆశ్చర్యం కలుగక మానదు. నిజంగా ఈ ప్రవర్తన చాలా హేయమైనదే! 1943 సుండి యుద్ధం ముగిసే 1945 నాటి పరకు అన్ని రంగాలతో పాటు విద్యార్థి రాజకీయాలలో సైతం ఇదే ప్రధాన చర్చనీయాంశం! కాగా, “అభిల ప్రౌదరాబాద్ విద్యార్థి సంఘం” నాయకత్వ పట్టడల, సంకల్పబలం, ఈ వితండవాడాన్ని సమూలంగా అడుగడుగునా ఎదురించింది. అదృష్టవశాత్తు ఫాసిస్ట్, నాజీ, సైనాల తిరోగమనం మా అభిల ప్రౌదరాబాద్ విద్యార్థి సంఘ భావనకు వాదనకు వన్నె తెచ్చింది. మాలో ఆత్మస్థయిర్యాన్ని, ఆత్మ విశ్వాసాన్ని ఇనుమడింపజేసింది. చివరకు కాంగ్రెస్‌వాదులు, సోషలిస్ట్ పిడివాదులు దెబ్బకాచుకునే

స్థితిలో పడిపోయారు. దేశవ్యాపితంగా విద్యార్థి తదితర ప్రజాసంఘాలు పునర్నీర్మాణం మరియు పునర్జీవనం పొందడం జరిగింది.

భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ కాంగ్రెసు పార్టీ నుండి వెలివేయ బడింది. ఆ తర్వాత కమ్యూనిస్టు పార్టీ వాసివంక బోలీదు. తనదైన పంథాలో ముందుకు పయనించింది. ప్రజాభాషణయ్యంలో మంచిపేరు ప్రభ్యాతులు సంపాదించుకోగలిగింది. ముఖ్యంగా రెండవ ప్రపంచయుద్ధంగురించి, ‘ప్రజాయుద్ధం’ అనుభవం గురించి స్థాలంగా సక్రమమైన అంతర్జాతీయ వైఫారిని అనుసరించినప్పటికీ... ఆచరణలో జరిగిన తప్పులను విస్మయించరాదు. అవి...

1. కార్బికులు, రైతులు, విద్యార్థి, యువకులు యుద్ధకాలంలో ఎలాంటి పోరాటాలకు పూనుకోకూడదనే శిలాశాసనం పార్టీకి పెద్ద నష్టమే కలిగించింది.
2. సామాన్య ప్రజల నిత్యజీవిత ఉద్యమాలకు దూరం కాగా, ఆ మేరకు కష్టమానిస్టులను పూడ్చుకోవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది.

ఏది ఏమైనా గాంధీ, నెప్రూం వంటి ప్రముఖ జాతీయ నాయకులు మాత్రం నిజాయతీగా వ్యవహరించారు. సోవియట్ రష్యా అద్వితీయంగా నిర్వహించిన పొత్రను, కమ్యూనిస్టులు అనుసరించిన అంతర్జాతీయ దృక్పథాన్ని కొనియాడారు. భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఎడల... మేధావి వర్ధం, ప్రజాస్వామ్యవాదులలో, గౌరవ మర్యాదలు పెంపాందింప బడినవి. వాటిని సామ్య చేసుకుని తిరిగి కార్బికు, రైతు ఉద్యమాలను విస్తరింపజేయడానికి అపూర్వ అవకాశం అందివచ్చింది. యుద్ధసంతరం భారతదేశ వ్యాపితంగా వెల్లివిరిసిన ప్రజాచైతన్యం మరియు ప్రజా ఉద్యమాలు ఇందుకు నిలువెత్తు నిదర్శనం!

(సి) నిషేధానంతర పరిస్థితులు ... పార్టీ స్థితిగతులు:

1934లో నిషేధింపబడిన భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీపై 8 సంవత్సరాల తర్వాత... అంటే 1942 జూలైలో నిషేధం తొలగింపబడింది. యుద్ధకాలంలో మరియు యుద్ధసంతర కాలంలోని నూతన పరిస్థితుల్లో కమ్యూనిస్టు పార్టీ చురుకుగా పనిచేయగలిగింది.

1943 మే మాసంలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రథమ మహాసభ ముంబయిలో జరిగింది. గదర్ పార్టీ వ్యవస్థాపకులు... 25 సంవత్సరాల కాలం పాటు జైలు జీవితం గడిపిన త్యాగధనుడు... బాబాసోహన్ సింగ్ భక్తాన్, మరియు చిటకాంగ్ విష్వవీరులలో అగ్రగామిగా పనిచేసి ఐదు సంవత్సరాలపాటు జైలు జీవితం గడిపిన కల్పనాదత్త వంటి

విష్ణవవీరులు ఈ మహాసభలో ప్రతినిధులుగా పాల్గొనడం ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోదగిన విషయం! ఇదొక గర్వకారణం!

కామెండ్ పి.సి.జోషి నాయకత్వంలో కమ్యూనిస్టుపార్టీ నిత్యనూతన వృద్ధి పొందింది. అన్నిరంగాల్లో వున్న నిషోతులు, దేశభక్తులు, విజ్ఞానులు అందరితో పార్టీ సన్మిహిత సంబంధాల్ని ఏర్పర్చుకుంది. కమ్యూనిస్టు పార్టీతో నిర్మాణ సంబంధాలు లేకపోయినప్పటికీ, దేశ స్వప్తంత్రం దేశ అభ్యర్థయం తమ ప్రథమ కర్తవ్యంగా కలిగిన పౌరులు అనేకులు ప్రజాసంఘాలలో సమీకృతులైనారు. అఖిలభారత విద్యార్థి ఫెడరేషన్, అఖిల భారత ట్రైడ్ యూనియన్ కాంగ్రెస్, అఖిల భారత కిసాన్ సభలు వినూత్తు ఉత్సవంతో ముందుకు కదిలాయి. దేశ స్వప్తంత్రం, ప్రజాస్వామ్యంతోపాటుగా, కష్టజీవుల కడగండ్లను తొలగించే నూతన ఆర్థిక సామాజిక వ్యవస్థ గురించి బహుళంగా ప్రజాసమీకరణ చేయడం జరిగింది.

అఖిలభారత అభ్యర్థు రచయితల సంఘం, ఇండియన్ పీపుల్స్ థియేటర్ ఆధ్వర్యంలో దేశంలోనే కీర్తి ప్రతిష్ఠలు పొందిన ప్రముఖ కళాకారులు ప్రత్యేక ఆకర్షణగా నిలిచారు. అనేకానేక దేశభక్తులను స్వప్తంతోద్యమంలోకి ఆకర్షించిన గుర్తింపు ఒక్క భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీకి దక్కింది అని చెప్పడంలో సందేహం లేదు. అతిశయోక్తి అంతకన్నా లేదు. ఈ నేపథ్యంలో ప్రజా పోరాటాల ఉధృతిపై రాజకీయ ప్రభావం గమనార్థమైనది. బొంబాయిలో ప్రారంభమైన నావికుల తిరుగుబాటు దేశవ్యాప్తంగా విస్తరించింది. నావికులు తమ పడవలపై కాంగ్రెస్, ముస్లింలీగ్, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ పత్రాకాలను ఏకంగా కట్టి ఎగరవేయడం జరిగింది. ఈ పరిణామం రానున్న చివరి స్వప్తంత పోరాటానికి సంకేతం! అలాగే ధీల్లీ పోలీసులు ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా ఉద్యమించారు. విద్యార్థులు దేశం నలుమూలల్లో విశాల ఐక్య ఉద్యమాల ద్వారా సత్యర స్వప్తంత్రం, శాంతి వంటి అభ్యర్థు నినాదాలతో ముందడుగు వేశారు. అన్నింటికి తలమానికంగా పనిచేసిన ఉద్యమం, ఆజాద్ హింద్ సైనికులను సైనిక శాసనాలతో లార్టఫిలాలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం చేపట్టిన విచారణ తత్తంగానికి వ్యతిరేకంగా నిర్వహింపబడిన దేశవ్యాపిత పోరాటం.. ముఖ్యంగా నేతాజీ సుభాష్ చంద్రబాస్ గారి రాజకీయ ఎత్తుగడ అందరికి అమోదయోగ్యం కాకపోయినా... వేలాది మంది భారతీయ యువతీయువకులు తమ మాతృదేశ విముక్తికి చేసిన అనస్యాసామాన్య త్యాగాలను మాత్రం దేశం ఎప్పటికీ మరిచిపోలేదు. అన్ని రాజకీయ పక్షాలు సమైక్యంగా ఈ దేశభక్తులను సగారవంగా విడుదల చేయాలని పోరాటం సలిపినవి. చివరకు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం దిగిరాక తప్పలేదు. తలదించిన ఈ ప్రభుత్వం నామమాత్రపు విచారణతో సరిపెట్టుకోవల్సి వచ్చింది. ఇది గొప్ప విజయం!

యుద్ధకాలంలో మరియు యుద్ధానంతర కాలంలోనూ బ్రిటన్ భారత స్వతంత్రం విషయంలో అనేక కపట నాటకాలు ఆడింది. అట్లాంటిక్ చాఫ్టర్ ద్వారా యుద్ధానంతరం దేశాలన్నింటికి స్వతంత్రం ప్రకటింపబడుతుండని బ్రిటన్... అమెరికాలు... సంయుక్తంగా ప్రకటించాయి. అనలు ప్రథాని 'చర్చిల్' పార్లమెంట్లో దీన్ని వ్యతిరేకించడం జిరిగింది. అనేక పార్టీలు, మతాలు, కులాలు, భాషా సంస్కృతులు గలిగిన భారతదేశం స్వతంత్రాన్ని నిలబెట్టుకోలేదని చెప్పాడు. అయితే దానికి అధినివేశ ప్రతిపత్తి మాత్రమే వుంటుందని; రాష్ట్రాలు, సంస్కారాలకు స్వయం పాలనాధికారాలతో పాటుగా దేశం నుండి విడిపోయే హక్కులు వుంటాయని ప్రకటించడం జిరిగింది. ముఖ్యంగా హిందూ ముస్లిం వైరుద్ఘాన్ని వినియోగిస్తూ దేశాన్ని ముక్కులు చెక్కులుగా చీల్చే ప్రయత్నం చేశారు. కాంగ్రెస్ నాయకులు దీనిపై తమ తమ భిన్నాభిప్రాయాల్ని వ్యక్త పరిచారు. కాగా చివరకు మతాన్ని ఆధారం చేసుకుంటూ ముస్లిం మతాధిక్యత గల ప్రాంతాలను కలిపి 'పాకిస్తాన్' దేశంగా విభజించే రాజనీతికి ఒడిగట్టినారు. బ్రిటన్ లేబర్ పార్టీ ఆధ్వర్యంలో క్లెమంట్ అట్లి నాయకత్వంలో ఏర్పడిన ప్రభుత్వం కూడా ఇంచుమించు టోరి ప్రభుత్వం అనుసరించిన విభజించి పాలించు అనే సిద్ధాంతాన్ని అమలుపరిచింది. కేవినేట్ మిషన్సు భారత్కు పంపి, సుదీర్ఘపర్చులు జరిపి, వాటి ఘలితంగా 'స్వతంత్ర భారత్' ప్రకటన చేయడానికి నిరాకరించడం జిరిగింది. భారతదేశ వ్యాప్తంగా పెల్లుల్చికిన తిరుగుబాటు ఉద్యమాలు, తిరుగుబాటు చైతన్యం, ప్రపంచవ్యాప్త ఒత్తిడి మొదలగువాటి ఘలితంగా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వెనక్కి తగ్గింది. కొద్ది సవరణలతో మౌంట్ బాటన్ అవార్డును తయారు చేసి అతడినే భారత గవర్నర్ జనరల్గా నియమించింది. 12 మాసాల కాలంలో ఇది మూడవ ప్రతిపాదన. జూన్ 1946 నాటి క్యాబినేట్ మిషన్ ప్లేన్ మొదటిది కాగా, ఫిబ్రవరి 47 నాటి అట్లి ప్రతిపాదన రెండవది. ఇక జూన్ 1947 నాటిది మూడవది. ఈ మౌంట్ బాటన్ అవార్డును బ్రిటిష్ ప్రభుత్వంతో పాటుగా భారతదేశ ప్రథాన రాజకీయ పార్టీల స్నాల అమోదం లభించింది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం ఈ అవార్డు ద్వారా పూర్ణ స్వరాంజుగాని సర్వసత్తాక అధికారాలను గాని ఇవ్వలేదు. ఐప్పటికీ మౌలికంగా రాజ్యాధికారాన్ని బదలాయించడానికి రెండుగా ఏర్పడే భారత్, పాకిస్తాన్ దేశాలుగా గుర్తించడానికి అంగీకరించింది. రాజ్యంగ నిర్ణాయక సభ ద్వారా తమ భవిష్యత్తును తామే రూపొందించుకునే హక్కును గుర్తించింది. మౌంట్బాటన్ అవార్డుపై వివిధ జాతీయ పార్టీలు, వారి నాయకులు, వెలుబుచ్చిన అభిప్రాయాలు గమనార్థం. ఈ అభిప్రాయాలు ఈ క్రింది విధంగా వున్నాయి.

“ఈ అభిప్రాయాన్ని నేను సంతోషంగా స్వీకరించడం లేదు”

-పండిత్ జవహర్లాల్ నెప్టూ (జాతీయ కాంగ్రెస్ పార్టీ)

“మేము ఈ ప్రతిపాదనల పట్ల సంతృప్తిగా వున్నాము. కానీ ఇందులోని కొన్ని వివాదాస్పద అంశాలను కూడా ఒప్పుకుంటున్నామని చెప్పలేము”

- జిన్మా (ముస్లిం లీగ్ పార్టీ)

“మేము ఈ ప్రతిపాదనల పట్ల సంతోషంగా వున్నామని ఎవ్వరైనా అనుకుంటే అది అనత్యం. ఈ ప్లాను అందరినీ సంతృప్తి పరిచేదిగా లేదు. సిక్కులను కూడా సంతృప్తి పరుచదు”

- బలదేవ్‌సింగ్ (సిక్కుజాతి ప్రతినిధి)

“దేశ విభజనను తెచ్చిపెట్టే బ్రిటిష్ వారి ప్లానుకు మేము పూర్తిగా వ్యతిరేకం. ఇది క్విట్ ఇండియా ఉద్యమ స్వార్థికి వ్యతిరేకంగా వుండి, దేశ ఆర్థిక సైనిక కేంద్రాలపై తమ యాజమాన్యాన్ని కొనసాగించేదిగా వుంది. అయినా ఇది బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం తన పతనావస్థలో ప్రవేశ చెట్టిన పథకం”

- పి.పి. జోషి (భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ ప్రధాన కార్యదర్శి)

“దేశ విభజన ఉధేశ్వరును బ్రిటిష్ వైఖరికి మేము వ్యతిరేకం. ఇది క్విట్ ఇండియా ఉద్యమ స్వార్థిని వ్యతిరేకించేదిగా వుంది”

జయప్రకాష్ నారాయణ (సోషలిస్ట్ పార్టీ నాయకులు)

(డి) దేశ స్వాతంత్యం... పార్లీమెంట్ కీలక పరిస్థితులు

15 ఆగస్టు తర్వాత జరిగిన భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ కేంద్ర కమిటీ సమావేశం ఒక సుదీర్ఘ తీర్మానాన్ని ప్రవేశచెట్టింది. “హౌంట్ బాటన్ అవార్డు ద్వారా సాధించబడిన స్వాతంత్రం ఒక బూటుకమని, దేశం ఇంకా ఆర్థికంగా సైనికంగా సాప్రాజ్యవాదం పిడికిలో మిగిలివుండని, దేశీయసంస్థానాలు... ఫ్లౌడర్ శక్తులు... విదేశీ పెట్టుబడులు... యథాతథంగా వుండే స్వాతంత్రం ప్రజాహితం కాదని” ఈ తీర్మానంలో విశేషించబడింది. సోవియట్ నాయకులు మరియు తదితర దేశాల కమ్యూనిస్ట్ నాయకులు కూడా పై విధంగానే విమర్శించారు. వీరి వాదన ఒక్కటే... అది - “స్వాతంత్రమంటే సోవియట్ రఘ్యాలో ప్రజలు సాధించిన విష్వవ విజయంగా వుండాలి. కష్టజీవుల కడగండ్లను తుదముట్టించేదిగా వుండాలి”

అభిప్రాయాలు, ప్రతిక్రియలు ఏ విధంగా వన్నప్పటికీ భారత్, పాకిస్థాన్ దేశాలు తమ తమ జాతీయ పతాకాలను ఎగరవేస్తూ బ్రిటిష్ పతాకాన్ని క్రిందికి దించేసాయి. దేశవ్యాప్తంగా స్వతంత్రదినోత్సవం ఘనంగా జరిగింది. దేశానికి స్వతంత్రం సిద్ధించిందని, ఇక యావత్ భారత జాతి బానిస నంకెళ్ళని తెంచుకని స్వేచ్ఛ జీవనంలోకి ప్రవేశించిందని, దేశం నలుమూలలా విజయోత్సవ భావనలు వ్యాప్తిచెందిన ఆఘడియలు... నిజంగా అక్షరించ అసాధ్యమయ్య ఆనంద వీచికలు!

ఇక్కడ మన దేశ స్వతంత్రానికి సంబంధించిన ఒక వివరణ అందిస్తాను. 15 అగస్టు అర్థరాత్రివేళ స్వతంత్ర పతాకాన్ని ఎందుకు ఎగరవేశారు? దీని వెనక వన్న కథ ఏమిటి? ప్రశ్నలకు సమాధానం ఇటీవలే దృష్టికి వచ్చింది.

“బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదులు ప్రప్రథమంగా మనదేశాన్ని వలసదేశంగా ఆక్రమించి ఆగస్టు 15వ తేదీన తమ పతాకాన్ని ఎగరవేసుకున్నారు. కాబట్టి మనదేశాన్ని వదిలివెళ్లా స్వతంత్రాన్ని మన హస్తగతం చేసేందుకు కూడా 15 అగస్టునే వారు ఎంచుకున్నారు. ఐతే బ్రిటిష్ వారు నిర్దయించిన ముహూర్తాన్ని అంగీకరించకుండా ఒకరోజు ముందే అధికార మార్పిడి క్రతువును పూర్తి చేధామనేది మన వారి అభిప్రాయం. కాని 14 అగస్టు అర్థరాత్రి వరకు మంచి ఘడియలు లేవని మన వేదమూర్తులు తెలియజేశారు. దీంతో 14వ తేదీ అర్థరాత్రి దాటగానే 15వ తేదీ ప్రారంభంలో బ్రిటిష్ వారు అనుకున్న విధంగానే అధికార మార్పిడి జరగాలని మనవారు నిర్దయించుకోవడం జరిగింది. రాజ్యంగ నిర్దాయక సభ సమావేశాన్ని అర్థరాత్రివరకు నిర్వహించి ఆ తర్వాత అధికార మార్పిడి కార్యక్రమానికి ఉపక్రమించాలనేది మన వారి ఆలోచన. అంతా అనుకున్నట్టుగానే జరిగింది. భారత ప్రధాని ఆ అర్థరాత్రి చేసిన ప్రసంగం చారిత్రాత్మకమైనది. ప్రసంగంలోని ప్రకటన ఈ క్రిందివిధంగా వుంది.

“ప్రపంచమంతా నిద్రించుచున్న ఈ అర్థరాత్రివేళ భారతజాతి తన నిద్రావస్థనుండి మేల్కొని తన అదృష్టదేవత ఒడిలోకి చేరుతున్నది”

భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ దేశ స్వతంత్రం గురించి అనుసరించిన వైఖరి పూర్తిగా అనంబద్ధంగా స్వీయమానసిక ధోరణితో కూడి వుండటం చరిత్ర బుజువు చేసిన సత్యం. మార్పిస్టు తత్వవాదు వెలుతురులో పరిక్రించినప్పటికీ రాజకీయ స్వతంత్రాన్ని, ఆర్థిక సామాజిక స్వతంత్రంతో పోల్చుడానికి వీలుపడడు. కార్బూక కర్మక వర్గాలు తమ సుసంఘటిత వర్గవోరాటం, ఆ తర్వాత రాజకీయ విప్లవాల ద్వారానే, నిజమైన ఆర్థిక సామాజిక

స్వతంత్రాన్ని సమానత్వాన్ని సాధించగలుగుతాయని చెప్పవచ్చు. జాతీయ పెట్టుబడిదారి వర్గ నాయకత్వంలో నిర్వహింపబడిన జాతీయ స్వతంత్ర ఉద్యమం సాధించగలిగేది కేవలం తమ వర్గానికి స్వతంత్రమే! దీనిని జాతీయబూర్జువా వర్గం, సాప్రాజ్యవాద బూర్జువా వర్గంతో కుటిలనీతితో కుదురుకున్న ఒప్పందంగానూ లేదా జాతిస్వతంత్రాన్ని సాప్రాజ్యవాదానికి తాకట్టి బెట్టినట్టుగానో వర్షించడం అనేది... చారిత్రక పరిణామాలను అసమగ్రంగా - ఏకపక్షంగా - ఒంటెద్దు పోకడతో చూచినట్లు వుంది. తర్వాత కాలంలో ఇంత పెద్ద పొరపాటు గుర్తించలేదని కాదు, లోతైన ఆత్మ మిమర్శతో సరియైన గుణపాఠాలు నేర్చుకునే విధంగా ఈనాటికీ తీర్మానించలేకపోవడం ఒక పెద్ద బలహీనత! ఇది యాధృచ్ఛికం కాదు. 1948లో రెండవపార్టీ, కాంగ్రెస్లో చేయబడిన తీర్మానం ‘ఈ స్వతంత్రం బూటుకమని’ ఘూటు పదజాలంతో ఖండించడం జరిగింది.

భారత జాతీయోద్యమంలో కాకలు తీరిన నాయకులుగా త్యాగధనులుగా మేధావులుగా పేరు గడించిన కమ్యూనిస్టు నాయకులు ఇంతటి పొరపాటు చేయడానికి కారణం లేకపోలేదు. సోవియట్ విష్వవానంతరం ‘కమ్యూనిస్టు ఇంటర్ నేషనల్’ అను సంస్థను ‘కోమినెటర్న్’ అను పేరుతో స్థాపించడం జరిగింది. ప్రపంచదేశాలలో కమ్యూనిస్టు పార్టీల నిర్మాణం గావిస్తూ, అయి దేశాల్లో విష్వవోద్యమాలను నిర్మించడానికి అవసరమైన సైద్ధాంతిక రాజకీయ మార్గదర్శకత్వం వహించడం ఈ సంస్థ ప్రథాన లక్ష్యం! మాస్క్ కేంద్రంగా 24 సంవత్సరాలు పనిచేసి 1943 నాటి రెండవ ప్రపంచ యుద్ధవాతావరణంలో దీనిని రద్దు చేయడం జరిగింది. ఈ ‘కోమినెటర్న్’ నిర్వహించిన మూడవ మహాసభ మరియు ఆరవ మహాసభల్లో ఆమోదింపబడిన మార్గదర్శక తీర్మానాలు చాలా ముఖ్యం. అపి కమ్యూనిస్టు పార్టీల అవగాహనలో కీలకమైన మార్పులకు కారణభూతంగా పనిచేసినవి. జాతీయ విమోచన ఉద్యమాలు కార్బికవర్గ పార్టీలయిన కమ్యూనిస్టు పార్టీల నాయకత్వంలో నిర్వహించబడి తీర్మానిని, జాతీయ బూర్జువా వర్గాలకు దేశభక్తిగాని - దేశ ప్రజలైన కార్బిక వర్గాల ఆర్థిక సామాజిక ప్రయోజనాల పరిరక్షణ కోరికగాని - వుండనే వుండడు. పైగా ఈ జాతీయ బూర్జువా వర్గాలు ఎల్లప్పుడూ సాప్రాజ్యవాదులతో చేతులు కలుపుతూ అధికార పంపిణికి పూనుకుంటూ వుంటాయి. కాబట్టి వీటితో పొత్తు ఎట్టి పరిస్థితుల్లోనూ కుదరదు. అభివృద్ధి చెందని వెనకబడిన దేశాలలో పారిత్రామిక కార్బికుల సంఖ్యాబలం చాలా తక్కుపగా వుంటుంది. కాబట్టి కార్బిక వర్గ నాయకత్వ పొత్తును కార్బికవర్గ సిద్ధాంతాలతో పునీతమైన కమ్యూనిస్టు పార్టీలు పోషిస్తాయి. కాబట్టి “కమ్యూనిస్టు పార్టీలు, వాటి నాయకులు, పుట్టుకతో వచ్చిన అన్యవర్గ ధోరణలను విడనాడి

కార్యిక వర్ధ మనస్తత్వాన్ని ఉద్యమాల ద్వారా మరియు త్యాగాల ద్వారా సంపాదించుకో గలగాలి”. మార్పిజం, లెనినిజం పేరట ప్రపంచ వ్యాపితంగా ప్రచారంలోకి వచ్చిన పై సిద్ధాంత భావజాలం అనేక అనర్థాలకు దారితీసింది కూడా! సర్వకాల సర్వవస్థలలో పై సూత్రాలను మక్కికి మక్కి అమలు పరచడం వలన, కమ్యూనిస్టు పార్టీలు విధివిధానాలు జన జీవన ప్రవంతి నుండి విడిపోక తప్పలేదు. పరిపూర్వ దేశభక్తి, త్యాగనిరతి కలిగిన ఎందరో పార్టీలో కీలక తీర్మానాలు... నిర్ణయాలతో... విభేదించి చల్లగా తప్పకోవడం జరిగింది. అంతేకాదు విష్ణవ సిద్ధాంతాన్ని వ్యతిరేకించారని - క్రమశిక్షణారాహిత్యానికి పూనుకున్నారని - పార్టీ నుండి మరందరో వెలివేయబడటం కూడా జరిగింది. ఘలితంగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ కొన్ని కీలక సందర్భాలలో జన జీవన ప్రవంతికి దూరం కావడం, గొప్ప సిద్ధాంతం కలిగివున్నప్పటికీ క్రమంగా ప్రజాబలాన్ని కోల్పోవడం, తద్వారా ప్రజాభిమానాన్ని విస్తరించుకోలేకపోవడం వంటి దుష్పలితాలు తారసిల్లాయి.

భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ తర్వాత రెండవ జాతీయ పార్టీగా దినదిన ప్రవర్ధమానం చెంది, దేశ రాజకీయాల్చి ప్రభావితం చేయవలసిన కమ్యూనిస్టు పార్టీ ముక్కలుగా చీలిపోయి చివరకు తమ ఉనికిని కాపాడుకునే ఆత్మరక్షణ పరిస్థితిలోకి నెట్లబడటం నిజంగా విచారకరం. రెండవ ప్రపంచయుద్ధం నేపద్యంలో 7వ ‘కోమిన్ టర్న్’ మహాసభలో బల్లేరియా కమ్యూనిస్టు నాయకులు శ్రీ డిమిట్రోవ్గారు ప్రవేశపెట్టిన తీర్మానం గమనార్థమైనది. “కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతాన్ని ఒక పిడివాదంగా రూపొందించడం సరికాదని, ప్రతిదేశానికి వేరు వేరు సామాజిక ఆర్థిక సాంస్కృతిక సాంప్రదాయాలు వుంటాయని, వీటి వెలుతురులో స్థానిక పార్టీలు తమ తమ సిద్ధాంతం మరియు కార్యాచరణను రూపొందించుకోవాలని చెప్పారు. వలస దేశాలలోని కమ్యూనిస్టు పార్టీలు తమ దేశాలలోని జాతీయ బూర్జువా వర్గాలతో పైత్రిని ఏర్పాటు చేసుకోవాలి” అని ఆయన స్పష్టం చేశారు. ఒక నాడు లెనిన్ మహాశయుడే ఈ విశాలదృష్టి అవసరం అని ‘కోమిన్ టర్న్’ మహాసభలో వాదించియున్నాడు. అయితే సుప్రసిద్ధ భారత నాయకులు ఎమ్.ఎన్. రాయ్గారు దీన్ని వ్యతిరేకించారు. ఏదివీమైనా డిమిట్రోవ్ గారి 7వ ‘కోమిన్టర్న్’ తీర్మానం అమలులోకి రాలేదు. అదివరకే నరనరాన జీర్ణించుకుపోయన బంటెద్దుపోకడ పార్టీని నిర్విర్యం చేసింది.

పార్టీలో ఈ విధంగా కతినమైన పరిస్థితులు దాపురించడం పార్టీకి నష్టం కలిగించిందని వేరే చెప్పేదేముంది? భారతదేశంలో జాతీయ కాంగ్రెస్ నాయకత్వంలో అనగా జాతీయ బూర్జువా నాయకత్వంలో నిర్వహించబడిన జాతీయ స్వతంత్ర ఉద్యమాన్ని

భారత కమ్యూనిస్టులు సరిగ్గా అర్థంచేసుకోలేకపోయారు. పైగా ఈ స్వతంత్రం బూటకమని, సాప్రాజ్యావాదంతో అధికారాన్ని పంచుకోవడమేనని అభిప్రాయపడటం జరిగింది. కాని దేశవ్యాప్తంగా ప్రజాబాహుళ్యం మాత్రం ఇది ‘జాతీయ స్వతంత్ర ఉద్యమానికి’ విజయం అని, 1947 ఆగస్టు 15 నాటి అధికార మార్పిడి సుదీర్ఘకాల బానిసత్వం నుండి శాశ్వత విమోచనమని మనసారా భావిస్తూ విజయోత్సవాలని జరుపుకుంది. ఈ విధంగా ప్రజాబాహుళ్యంలో ఏర్పడిన స్వతంత్రతా వెల్లువనుండి జాతీయ రాజకీయపార్టీలు విడిపోవడానికి వీలుకాని భౌతిక పరిస్థితులు ఏర్పడ్డాయి. దీంతో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీపైతం లాంఘనంగానైనా విజయోత్సవాలలో భాగస్వామికాక తప్పలేదు. అందుకే... ప్రజాబలాన్ని అధిగమించి, ప్రజాభిప్రాయాన్ని ధిక్కరించి, ప్రజాచైతన్యాన్ని తిరస్కరించి, ఏ రాజకీయ పార్టీగాని-ఏ రాజకీయ నాయకత్వం గాని - మరే రాజకీయ ఉద్యమంగాని - ఏమీ చేయలేవు అని ఈ సందర్భంగా నాకు చెప్పాలనిపిస్తుంది. ఆనాటి ప్రజల విజయోత్సవం ఎంత శక్తివంతంగా వుందో, ఆ శక్తిలోంచి పెల్లుబికిన అచంచల దేశభక్తి ఎంత పదిలంగా వుందో అది నిరంతరం! తరం తరం!!

(ఇ) పైదరాబాద్ సంస్థానంలో రాజకీయాలు... నా అనుభవాలు...

పైదరాబాద్ సంస్థానంలో రాజకీయ పరిస్థితి గురించి చెప్పాలంటే అది పూర్తి విభిన్నతని సంతరించుకుని వుండటం జరిగింది. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వెనకటిసుండి దేశీయ సంస్థానాలు స్వతంత్రదేశాలుగా వుండాలని ప్రత్యక్షంగా ప్రోత్సహించి వుండటమే, నైజాం నవాబు తన రాష్ట్రం స్వతంత్ర దేశంగా వుంటుందని ప్రకటించుకోవడానికి అసలు కారణం అని చెప్పవచ్చు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం విధిధ రాయబారాలతో రాష్ట్రాలకు స్వయం నిర్ణయాధికారాలు వుండాలని, విడిపోయే హక్కు పైతం వుండాలని ప్రతిపాదించడం కూడా జరిగింది. కేంద్ర కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం కృషి ఫలితంగా దేశంలోని సుమారు 500 సంస్థానాలు భారత యూనియన్లో చేరిపోతున్నట్లు ప్రకటించుకున్నాయి. కొంతకాలయాపన జరిగిన తరువాత కాశీర్ మహోరాజు హరిసింగ్ తమ సంస్థానం భారత యూనియన్లో చేరుతున్నట్లు ప్రకటించుకోవల్సివచ్చింది. అతి చిన్న సంస్థానమైన జూనాగఢ్ మహోరాజు అసలు సంస్థానాన్ని వదిలి పారిపోగా, అక్కడి ప్రజలు భారతదేశంలో విలీనమవుతున్నట్లు ప్రకటించుకున్నారు. కాగా ఒక్క పైదరాబాద్ సంస్థానం విషయంలో మాత్రం మొండి వైఖరి స్పష్టమైంది. సర్వస్వతంత్రాన్ని ప్రకటించుకోవడం, ‘ఆజాద్

‘పైదరాబాద్’ అంటూ తీర్మానించుకోవడం, మొండితనానికి నిదర్శనాలు అని చెప్పవచ్చు.

1930 నాటి నుండి రాజకీయ చైతన్యాన్ని క్రమక్రమంగా నిర్మించిన ఆంధ్రమహసభ స్టేట్ కాంగ్రెస్, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ, అర్య సమాజ్ సంస్థలు ‘ఆజాద్ పైదరాబాద్ నినాథాన్ని పూర్తి స్థాయిలో వ్యతిరేకించాయి. తీవ్రంగా ఖండించాయి. ఈ నిరాకరణ కేవలం అభిప్రాయాల వరకే పరిమితం కాలేదు. ఎలాంటి జాప్యూ లేకుండా పైదరాబాద్ సంస్థానం భారత యూనియన్‌లో విలీనం కావాలని ప్రకటిస్తూ, సువిశాల ఐక్య ఉద్యమ నిర్మాణంతో, నిజం ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి తీసుకు వచ్చే కార్యరంగంలోకి దూకినవి.

తెలంగాణ ప్రాంతంలో బలమైన రాజకీయ శక్తులుగా ఎదిగిన ఆంధ్రమహసభ, కమ్యూనిస్టు పార్టీల విజ్యంభన అవిభ్రాంతంగా కొనసాగింది. సంస్థాన కాంగ్రెస్, సోషలిస్టు పార్టీలు విలీనోద్యమానికి పిలుపునిచ్చాయి. విలీనం కోరే రాజకీయ పార్టీలు సమైక్యంగా పోరాదాలని సున్పట్టంగా కోరడం జరిగింది. తెలంగాణ ప్రాంతంతోపాటుగా మరాట్వ్యాదా, కర్నాటక పరిషత్తులు, కాంగ్రెస్ పార్టీ, కమ్యూనిస్టు పార్టీలు ఈ పిలుపుని ఆమలు పరిచినవి. అనుత్తికాలంలోనే ఈ ఉద్యమం విశాల ఉద్యమంగా అభివృద్ధి చెందింది.

ఆగస్టు 15 తేదీ తెల్లవారేపాటికి పైదరాబాద్ పట్టణంలోని వివిధ కూడళ్ళలో, కార్యాలయాల భవనాలలో, త్రివర్ష పతాకాలు రెపరెపలాడినవి. ఒకరోజు ముందే చేసుకున్న ఏర్పాట్ల ఘలితంగా సుల్తాన్ బజార్లో వున్న ‘ఆభిల పైదరాబాద్ విద్యార్థి సంఘ కార్యాలయం’ పై ఆనాటి రాష్ట్ర కార్యదర్శి శ్రీ రఘి అహ్మద్గారు త్రివర్షపతాకాన్ని ఎగరవేశారు. అయితే... విద్యార్థి సంఘ ప్రయత్నాన్ని ఓడించడానికి సిద్ధపడిన వందలాది పోలీసులకు ఎదురైన ఎదురుసవాలు నిజంగా ఆశ్చర్యం కలిగించక మానదు. అదేంటంటే... ఆ రాత్రి కార్యాలయ భవనంలోనే నిద్రించిన విద్యార్థి నాయకులు రఫీ అహ్మద్, విరల్ కులకర్ణి తదితరులు జెండా వందనం చేసి అతి చాకచక్కంగా పోలీసులకు దొరకకుండా అక్కుడినుండి తప్పించుకోవడం ఆనాడు పెద్ద సంచలనాన్ని సృష్టించినది.

ప్రధానంగా 1947 ఆగస్టు 15వ తేదీనుండి సంస్థాన రాజకీయాలు మరింత వేడెక్కినవి. కాంగ్రెస్ పార్టీ, కమ్యూనిస్టు పార్టీలు ఐక్యంగా గ్రామ, గ్రామాన జాతీయ స్వాతంత్ర పతాకాన్ని ఎగురవేయ సంకల్పించినాయి. అభిలపక్ష పిలుపు మేరకు 1947 సెప్టెంబర్ 2వ తేదీ జెండా పండుగగా నిర్వహించడం జరిగింది. ఈ సందర్భంగా విద్యార్థిసంఘం, పార్టీ, సన్మాన ఒక ప్రధాన కేంద్రంలో జెండా ఎగురవేయాలని ఆదేశించడం జరిగింది. నారాయణగూడాలో వున్న కేశవమెమారియల్ పైసుల్ ప్రాంగణంలో జెండా

ఎగురవేయాలని నిర్ణయించుకున్నాం. దీన్ని పోలీసులు వసిగట్టారు. స్వాళును దిగ్భంధించారు. కేవలం విద్యార్థులను మాత్రమే లోపలికి అనుమతించారు. నా మార్గాన్ని నేను ఎంచుకుని, ఒక ముస్లిం విద్యార్థిగా శేర్వాణి పైజామా తొడుక్కుని లోపలికి ప్రవేశించాను. వందలాది మంది విద్యార్థులు గుమిగుడగా 9 గంటల సమయానికి ఒక తాత్కాలిక గద్దెపై త్రివర్ష పతాకాన్ని ఎగురవేశాను. విద్యార్థులు జేజేధ్యానాలు చేశారు. నేను ఇక వెంటనే శేర్వాణి, పైజామా వదిలి, లోపలసున్న నిక్కర్ ఆఫ్ పర్ట్రో సైకిల్పై బయటకు రావడం, ఎవరికి దౌరకకుండా రహస్య స్థలానికి వెళ్లిపోవడం అంతా ప్రఖాలీకాబద్ధంగా చకచక జరిగిపోయింది. ప్రోదరాబాద్ నడిబోడ్సులో జరిగిన ఈ ఉదంతం ఆనాడు పెద్ద సంచలనాన్నే కలిగించింది. ఈ సంఘటనకు విద్యార్థిలోకం సంప్రమాశ్చర్యాలతో సగర్వంగా తల ఎత్తుకుంది. ఈ విషయం గురించి తెల్లవారి సెప్పెంబర్ 3వ తేదీ 'రయ్యత్' అనే ఉర్దూ పత్రికలో సంపాదకులు... నిర్వాహకులు... సుప్రసిద్ధ జాతీయ కాంగ్రెస్ నాయకులు శ్రీ ముందుముల నర్సింగరావుగారు తమ సంపాదకీయంలో ఈ క్రిందివిధంగా కీర్తించడం జరిగింది.

“ఒక యువకుడు పోలీసుల కండ్లుగప్పి అత్యంత సాహసంతో జాతీయ జెండా నెగరవేసిన ఉదంతం జాతి జాగ్రూతికి ప్రతీకగా నిలుస్తుంది”. ఈ కార్యక్రమంలో విద్యార్థులకు తోడ్పుడిన ప్రిన్సిపాల్ కీ॥శే॥ ఖండేరావు కులకర్నిగారి దివ్యస్వృతికి నా జోపోర్లు.

తర్వాత విక్కరీ ఫ్లై క్రొండ్లో వీతనాం ప్రజాపోరాటం పట్ల సంఖ్యావాన్ని ప్రకటించే బహిరంగ సభ జరిగింది. ఆ సభలో ప్రధానోపాయసకునిగా పాల్గొన్న నేను, ఉపాయంగా పోలీసులను తప్పించుకునే అవసరం ఏర్పడింది. తర్వాత ఇంకో సంఘటన కూడా జరిగింది. కరీంనగర్ జిల్లా జవారిపేట గ్రామంలో జెండా వందన కార్యక్రమానికి నన్ను ఆహ్వానించారు. వారం రోజుల క్రితమే పోలీసులు, రజాకర్లు, శ్రీ బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి స్వగ్రామం గాలిపల్లిపై దాడిచేసి వారి ఇంటిని తగలబెట్టారు. హత్యలు లూటీలు జరిపారు. ఈ గాలిపల్లి పక్క గ్రామమే జవారుపేట. ఈ గ్రామ నాయకులు శ్రీ ఆశిర్భద్రి గారితో పాటు, గాలిపల్లి గ్రామానికి చెందిన బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారి అన్నగారైన బద్దం నరసింహరెడ్డి గారు, మరియు మరో పక్కగ్రామమైన ముసభానిపేట గ్రామ పెద్దలు... సిరికొండ సుర్యారావు గార్లు, భూస్వాములు అయివుండటం ఆనాటి రాజకీయ పరిస్థితికి అద్దం పడుతుంది. నేను బాగా సుదీర్ఘంగా ఉపస్థిసించగలనని ప్రత్యేకంగా నన్ను ఆహ్వానించడం జరిగింది. వారి కోరిక మేరకు నేను ఆ సభలో పాల్గొన్నాను. వందల సంఖ్యలో రైతులు,

యువకులు, మహిళలు సభలో పాల్గొన్నారు. రాత్రి 9 గంటలకు ప్రారంభమైన సభ 12 గంటల వరకు కొనసాగింది. నేను ఒక గంటకు తక్కువ కాకుండా మాటల్లాడి వుంటాను. ఇంతే ఆ తర్వాత నా ఉపన్యాసాన్ని మరో గంటవర్కైనా నడిపించాలని సిరికొండ సూర్యారావు గారు ఆజ్ఞాపించారు. ఎందుకని ఆరాదీస్తే... ‘ఆ రోజు ఆ గ్రామాన్ని కొల్లగొట్టడానికి గృహ దహనాలు గావించడానికి పోలీసులు, రజాకర్లు వస్తారు’ అని తెల్పింది. వారు ఇంకా రాలేదు కాబట్టి, వారు వచ్చే వరకు నా ఉపన్యాసంతో సభను జరపాలి అనేది వారి ఉద్దేశ్యం. 12 గంటల తర్వాత పిరికి పందలు భయపడి పారిపోయారు. ఇక సభను సమాప్తం చేద్దామని బద్దం నరసింహారెడ్డిగారు అభిప్రాయపడగా, ఆశిరెడ్డిగారు సభను ముగించేశారు. అయితే ఇక్కడ ఒక ఘుటన. ఆ అనుభవాన్ని చెప్పాను. వచ్చిన ఒక ముసలమ్మను నేను ఈవిధంగా అడిగాను.

“బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు మొన్నటివరకు గాలిపల్లి గ్రామంలోనే వున్నట్టు తెల్పింది. ప్రస్తుతం వారు ఎక్కడున్నారు?”

ఇందుకు ఆ ముసలమ్మ “నాయనా!?” అయినను పోలీసులు వట్టకుని కాల్చింపుతారని భూదేవి రెండుముక్కలుగా పగిలిపోయి తనలోకి తీసుకుపోయింది. ఇక ఆయన ఎవ్వరికీ దొరకడు. విమోచన ఔన్యాన్ని తీసుకుని వస్తాడు” అని అమాయకంగానే అయినప్పటికీ అపారవిశ్వాసంతో చెప్పింది.

‘అందర్ గ్రోండ్’ పదానికి ఆమె చెప్పిన ఆర్థం విని నేను చాలా ఆశ్చర్యపోయాను. తర్వాత విషయాన్ని విజయవాడలో వున్న బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారికి చెప్పగా అక్కడివారంతా నవ్వుకున్నారు.

సంస్థాన వ్యాపితంగా నిర్వహించబడిన జెండా వందన కార్యక్రమాలు ప్రతి తెలంగాణా ప్రాంతంలో యుద్ధ ప్రాతిపదికన జరిగినవి. ఆంధ్రమహాసభ కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యకర్తలు పోలీసు రజాకర్ల దాడిని తిప్పికొట్టే విధంగా సమైక్యంగా సాయుధంగా సిద్ధపడ్డారు. వందలాది గ్రామాలలో జెండా వందనాలు పోరాట కేంద్రాలుగా మారినవి.

కాలం నిశ్శబ్దంగా ముందుకు సాగుతోంది. పోరాటాలు కూడా ముందుకు సాగుతున్నాయి. కాని ఇందులో నిశ్శబ్దం లేదు. నిర్వీర్యాన్ని మట్టుపెట్టే నిప్పురవ్వలు వున్నాయి. అది తెలంగాణా రైతాంగ సాయుధ తిరుగుబాటుకు ప్రారంభదశ. తెలంగాణా జిల్లల్లో నాయకులు బకరిధ్వర కాదు, వందలాది మంది సాహన వీరులుగా స్వాతంత్య సమరయోధులుగా గ్రామగ్రామాలనుండి విజ్యంభించారు.. తమ వెంట వేలాదిమందిని సైనికులుగా నడిపించారు. వారి త్యాగధనం వర్ణణాతీతం! ప్రజాబలం నిరుపమానం!

రాను రాను సమస్యలు మరింత జటిలమై పోయాయి. నైజాం ప్రభుత్వం రజాకారు నాయకత్వానికి పూర్తిగా లొంగిపోయింది. గ్రామగ్రామాన పోలీసులు, రజాకార్లు రాక్షస రాజ్యాన్ని నెలకొల్చారు. గృహాదహనాలు, లూటీలు, మానభంగాలు పెచ్చరిల్లినవి. ఆత్మరక్షణ కొరకు పార్టీ సాయంధ ప్రతిఫుటనకై పిలుపునిచ్చింది. వందలాది యువకులు సాయంధ త్రినింగ్ పొందడానికి, చావో రేవో తేల్చుకోవడానికి, స్వప్ఖందంగా సిద్ధపడ్డారు. రాష్ట్ర విద్యార్థి నాయకత్వం కొత్తసవాళ్ళను ఎదురొచ్చవలసి వచ్చింది. వేలాది యువకులకు సాయంధ తర్వీదు ఇప్పడం, తెలంగాణా వ్యాపితంగా రైతుకూలీల్ని గెరిల్లు దళాల్లో చేర్చడం, అంతా తప్పనిస్తైపోయింది. ఇలాంటి వివత్సర పరిస్థితుల్లో ‘అఖిల ప్రైదరాబాద్ విద్యార్థి సంఘం’ కార్యవర్గాన్ని రహస్యంగా సమావేశపరిచి నన్ను ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఎన్నుకోవడం జరిగింది. క్రమంగా పరిస్థితుల్లో గుణాత్మకంగా మార్పు వచ్చింది. నేను నా కర్తవ్యం గూర్చి సుదీర్ఘంగా ఆలోచించాను. పరోక్షంగా మానాన్న గారి అభిప్రాయాన్ని తెల్పుకున్నాను. ఆయన నాకు తన అభయం అందిస్తూ “గౌరవంగా బతకాలంటే నిర్భయంగా ధైర్యంతో వుండాలి” అన్నారు. తర్వాత నా సతీమణి లలిత మనోగతాన్ని కోరాను. ఆమె నాకు చేయాతని అందస్తూ “ఎన్ని కష్టాలు ఎదురైనా నేను మీ వెంటే వుంటాను” అంది. ఇరువురి మాటలు నాలో ఆత్మబలాన్ని పెంచాయి. ఇంక నేను ఎంత మాత్రం వెనక్కి చూడదల్చుకోలేదు. విధి నిర్వహణే నా తక్షణ కర్తవ్యంగా నిర్ణయించుకుని కార్యాచరణలోకి పాదం మోపాను. ఇందులో భాగంగా మొదట విజయవాడలో నిర్వహించబడిన నాయకుల స్థాయి సైనిక శిక్షణలో పాల్గొన్నాను. ఒక మాసంలో సైనిక, రాజకీయ శిక్షణలు పూర్తిచేసుకుని రహస్య జీవితాన్ని ప్రారంభించాను.

ప్రైదరాబాద్ నగరంతో పాటుగా వరంగల్లు, కరీంనగర్, నల్లగొండ, గుల్బర్గా, నాందెడ్, ఔరంగాబాద్ శిక్షణా కేంద్రాల నిర్వాహకులతో కలిసి విద్యార్థి విభాగాన్ని నెలకొల్చాము. ఆ తర్వాత స్వయంగా ప్రైదరాబాద్, మహరాష్ట్ర సరిహద్దులో ధిలీ రహదారిలో వున్న ‘చాందా’ పట్టణాన్ని రక్షణ కేంద్రంగా ఎంచుకున్నాం. అక్కడ నాతో లలిత, ఆనందరావుగారు, వారి సతీమణి రాధమృగారు స్థావర నిర్వాహకులుగా వుండటం జరిగింది. ఆదిలాబాద్ జిల్లాపార్టీ నాయకులు రామకృష్ణాప్రే, దాజి శంకర్రావు, బాసెట్టి గంగారాం, కుమారస్వామి గార్డతో పాటుగా కరీంనగర్ జిల్లా నాయకులు వుండేవారు. కరీంనగర్ జిల్లా నాయకత్వానికి గోదావరి తీరాన కాళేశ్వర దేవస్థానానికి అవతలి ఒడ్డుపై వున్న సిర్వంచ కేంద్రంగా ఎంచుకోవడం జరిగింది. సైనిక శిక్షణలతో పాటుగా రాజకీయ శిక్షణలు నిర్వహించబడ్డాయి. అయితే ముఖ్యంగా మా వెంట ఒక్క సంవత్సరం

కూడా సరిగ్గాలేని మా పాప అరుణ వుండటం ఇక్కడ పేర్కొనుదగింది. మా సహచర నాయక గణం మా పాపని లాలించడం, ఆడించడం, ముద్దాడటం, కాలక్షేపం చేయడం, మొదలగునవి మా ఆనాటి మధురస్మృతులు. మా పాప తన బాల్యాన్ని మాతోపాటుగా ఒక విభిన్న వాతావరణంలో గడిపింది.

చాందాలో కాంగ్రెస్ పార్టీవారు కూడా ఒక క్యాంపు నిర్వహించారు. వారికి సైనిక శిక్షణ ఇచ్చేవారు లేని సమయంలో మా క్యాంపులో వున్న సుశిక్షితులైన సేనానిని పంపించడం జిరిగేది. ఆ క్యాంపు నిర్వహకులు, నా సహాయాలు, నాలుగు సంవత్సరాలు యునివర్సిటీలో ఒకే గదిలో జీవిస్తూ రాజకీయాలు నడిపిన కె.వి. నరసింగరావు గారు. ఆ క్యాంపుకి శ్రీ పి.వి.నరసింహరావుగారు, పి.నరసింగరావు గారు తరుచూ రావడం మరియు కొంతకాలం తమ తమ బాధ్యతల్ని నిర్వహించడం ఆ చీకటి రోజుల్లోని వెలుగురేఖలాంటి అనుభవాలు.

సరిహద్దులో వున్న క్యాంపులో సైనిక రాజకీయాల్లో శిక్షణతోపాటు సాహిత్యాన్ని, అయిధాలను సంపాదించి గ్రామీణ ప్రాంతాలకు వాటిని తరలించడం అనేది ముఖ్య కర్తవ్యం. అత్యంత చాకచక్కంతో రైలుమార్గం, రోడ్లు మార్గాల ద్వార ఈ కీలకమైన బాధ్యతని నిర్వహించేవారు. ఈ గురుతర బాధ్యతల నిర్వహణలో ఎందరో ఊరుపేరు కూడా తెలియని అజ్ఞాత వీరులు ఆత్మార్ఘణాలు చేయడం జరిగింది. చరిత్రలో వారి త్యాగాన్ని చిత్రించ వీలు లేకుండా మాయమై పోయిన వారిని ఊహించి జోహోర్లు అర్పించే దుఃఖభరిత సందర్భాలు ఎన్నో వున్నాయి. ఈ సందర్భంగా వారికి ప్రస్తుతం నా విష్ణవ జోహోర్లు అర్పిస్తూ...

ఓ అజ్ఞాత వీరుల్లారా...

అజేయల్లారా...

ఓ అభండ హరుల్లారా...

అనంద సామాన్యల్లారా...

అవంచల మీ ఘనచరితకి ఎదురులేదు...

అద్భుత మీ వీరగాఢకి సాటిలేదు...

మా ఒక్కాక్క కప్పిటి బొట్టు

మీ మీ త్యాగధనాన్ని స్ఫురిస్తోంది

జోహోర్... జోహర్... జోహర్...

చరిత్రకెక్కని విజేతల్లారా విష్ణవ జోహర్!

మరుపే రాని మహాన్నత జ్ఞాలలూరా
మీ సన్నిధికి ఇదే మా అక్కర జోహర్!!

సత్యాగ్రహమే ప్రధాన పోరాట వంధాగా నిర్ణయించిన సంస్థాన కాంగ్రెస్ నాయకత్వం... ప్రభుత్వ ఖజానాకు ఆబ్యారి ఆదాయాన్ని శూన్యం చేసే లక్ష్యంతో తాటి, ఈత చెట్లను నరికివేసే కార్యక్రమానికి పిలుపు నిచ్చింది. ఆగస్టు, సెప్టెంబర్ మాసాలలో ఈ పని జరిగింది. కాని కార్యకర్తలు వెంటనే పట్టుబడిపోయారు. నిర్వంధం పెరిగిన కొద్ది సత్యాగ్రహ పోరాట రూపం సరిపడలేదు. శత్రువు చేస్తున్న సాయుధ దాడులను తట్టుకుని ఆత్మరక్షణని పరిపుష్టం చేసుకోవాలంటే స్వాతంత్య సమరయోధులు సాయుధులు కాక తప్పలేదు. కాంగ్రెస్ పార్టీలో స్వామి రామనందతీర్థగారి నాయకత్వంలో బలమైన యువతరం సాయుధ ఆత్మరక్షణ పోరాటానికి పిలుపునిచ్చింది. సంస్థానం నలుషైవులా తెలంగాణా, మరట్వాదా, కర్ణాటక, సరిహద్దులలో ఉభయపార్టీల నాయకత్వంలో విడివిడిగా 100కు మించిన చిన్నా పెద్దా క్యాంపుల నిర్మాణం జరిగింది. తిరిగి గ్రామీణ ప్రాంతం అడవులలో ఉపక్యాంపుల కేంద్రాలు నిర్వహించడం జరిగింది. సరిహద్దులో నున్న క్యాంపులన్నిటికి ఇండియన్ యూనియన్‌లోని ఆయారాష్ట్రాల రాజకీయ నాయకులు మరియు ప్రజల ప్రత్యక్ష పరోక్ష తోడ్పాటు బ్రహ్మండంగా లభించింది. ఈ బలమే సమర యోధులకు వరంగా పరిణమించి, శత్రువుకు శాపంగా మారింది!

* * *

3. రహస్య జీవితం - జైలు జీవితం (1948-1952)

(ఎ) రహస్య జీవిత కాలం

1947 అగస్టు 15, ఆ తర్వాత ప్రాదరూబాద్ సంస్థనంలో ముఖ్యంగా తెలంగాణా ప్రాంతంలో పెల్లాబికిన ప్రజా ఉద్యమం చరిత్రాత్మకమైనది. రాజకీయ పార్టీలకు అతితంగా ప్రాదరూబాద్ సంస్థనం ఇండియన్ యూనియన్లో విలీనం కావాలనే ఏకైక నినాదంతో ఈ తిరుగుబాటు ఉద్యమం నిర్వహించబడింది. భారత కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం ఆనాడు ప్రాదరూబాద్లోనీ భారత ప్రభుత్వ విజెంటుగా వున్న శ్రీ కె. ఎమ్. ముస్తి ద్వారా విలీనానికి విశ్వప్రయత్నాలు చేసింది. నైజాం నవాబు సనేమిరా అన్నాడు. నవాబుకి ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం వెనుదన్నగా నిలిచింది. ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా నవాబుకి నిధులను-ఆయుధాలను కూడా అందజేసే ఏర్పాటుకు కూడా శ్రీకారం చుట్టింది. కాగా మాంక్షన్ అనే బ్రిటిష్ ఏజెంటు ద్వారా విమానంలో ఆయుధాలను సమకూర్చిన ఉదంతం వెలుగులోకి వచ్చింది.

ముఖ్యంగా నవాబుకి ముస్లిం మతచాందసం తలకెక్కింది. సంస్థనం ఒక ముస్లిం దేశంగా చెలామణి అవుతుందని, ఇక ప్రతి ముస్లిం ఒక రాజులా బ్రతక గల్గుతాడని మజ్లిస్ విష ప్రచారం చేసింది. అంతేకాదు స్థానిక హిందువులను క్రమంగా మతమార్పించేయించి, తద్వారా ఇస్లాం మతాన్ని విస్తరించగల్గుతామనే వితండవాదాన్ని రేకెత్తించి, గుడ్డి మతతత్వాన్ని ముస్లిం ప్రజలలో ప్రేరేపించింది కూడా!

రజూకార్ సంస్థ మజ్లిస్ అధినాయకుడైన భాసిం రజ్జీ చేసే ప్రసంగాలు ముస్లిం యువతలో మత విశ్వాసాల్ని రెచ్చగొట్టాయి. మతమౌధ్యంలో ముంచేత్తాయి. తెలంగాణా గ్రామసీమల్లో ఈ మతతత్వాన్ని రాజకీయంగా ఎదిరిస్తూ ఆంధ్ర మహాసభ, కమ్యూనిస్టు పార్టీలు ఎలాంటి అవాంఘనీయ సంఘటనలు జరగకుండా ముందస్తుగా జాగ్రత్తపడ్డాయి. అంతేకాదు, భారత నడిబోడ్సులో ఒక రాచరిక వ్యవస్థ ఉండటానికి వీలులేదని - తక్షణం ప్రాదరూబాద్ సంస్థనం ఇండియన్ యూనియన్లో చేరిపోవాలని-ప్రజాభిప్రాయాన్ని, ప్రజా ఉద్యమాన్ని నిర్వహించడంపై కేంద్రీకరించాయి. సంస్థనంలో జాతీయవాదులుగా వున్న ముస్లిం మేధావులు, ప్రజాస్వామ్యవాదులు గణానియంగా వున్నారు. అయితే మత తత్వం మహమృదిలా వ్యాపిస్తున్న నేపథ్యంలో వారు ఛైర్యంగా విలీనోద్యమంలో పాల్గొనేకపోయారు. ఇది వారి వారి జాతీయాభిమాన హృదయాన్ని బాధ పెట్టిన ఉదంతం.

కమ్యూనిస్టుపార్టీ నాయకులు కార్మిక నాయకులుగా వున్న మఖ్యంగారు, జవాదీరజ్జీగార్లు మంచి కాకలు తీరిక లౌకికవాదులు. వీరి జాతీయ వాదం గురించి

ప్రత్యేకంగా చెప్పాలిన అవసరం లేదు. ఉర్దూ పత్రిక ‘పయాం’ సంపాదకులైన భాజి అబ్బుల్ గఫార్భాన్ మంచి జాతీయవాది. వీరి అణువణువున జాతీయత నిండి వుండేది. ఇక మరో ఉర్దూ పత్రిక ‘ఇమ్రోజ్’ సంపాదకులు పోయబుల్లాఖాన్ గురించి ఈ సందర్భంగా ప్రత్యేకంగా చెప్పాకోవాలిన అవసరం ఎంతయినా వుంది. ఈయన మతతత్త్వానికి మతవాదానికి బద్ధ వ్యతిరేకంగా పోరాటం సలిపాడు. తన పత్రికలో జాతీయ సమగ్రత గురించి, సంస్థాన విలీన అవశ్యకత గురించి నిరంతర వ్యాసాలు సంపాదకీయాలు ప్రాస్తుండేవాడు. ఒక ముస్లిం పాత్రికేయుడు ఎవ్వరికీ భయపడకుండా జాతీయవాదంతో ప్రదర్శించిన దైర్యసాహసాలు కొనియాడదగినవి. అయితే పోయబుల్లాఖాన్ వైఖరి మజ్జిన్ నాయకుడు భాసిం రజ్జీకి మింగుడుపడలేదు. దీంతో ‘భాన్ చేయి నరికి వేసి రచనల్ని అపవచ్చింది’గా కోపోద్దేకాలతో ప్రకటించాడు. అయినపుటికీ భాన్ దైర్యంగా వున్నాడు. కాని ఆ కొడ్డి రోజులకే ఓ రాత్రివేళ తన పత్రికా కార్యాలయం నుండి రిక్లూలో ఇంటికి తిరిగి వెళ్తున్న భాన్ని, రజాకర్ దుండగులు అడ్డుకుని, అతడి చేతిని నరికి, ఆ తర్వాత అతడి ప్రాణాలు కూడా తీసి, తమ రాక్షసత్వాన్ని నిరూపించుకున్నారు. హృదయవిదారకరమైన ఈ సంఘటన సంస్థానంలో దేశవ్యాపితంగా పెద్ద సంచలనాన్ని కలిగించింది. అందరి హృదయాల్ని ద్రవింపజేసింది. ప్రజాతంత్ర ఉద్యమాలు, పాత్రికేయులు, ఈ దురాగతాన్ని తీప్రంగా ఖండించడం జరిగింది. భాన్గారి ఆత్మార్పణ సందర్భంలో నేను రహస్యంగా వున్నాను. అయినపుటికీ ఘటనాస్థలాన్ని చూడడం, అమరవీరుని భాతీక కాయాన్ని దర్శించుకోవడం అంతా ఒక అత్యంత బాధాకర సన్నిహితంగా చెప్పుకుంటున్నాను.

సునంఘటిత శక్తిగా ఉద్యమ నిర్వహణ చేపట్టిన భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ, ఈ ఉద్యమాన్ని వర్ధపోరాటంగా కూడా మలుపు తిప్పింది. రజాకార్ ప్రభుత్వానికి మద్దతుగా నిలిచి, విషాదోద్యమాన్ని దెబ్బతీయడానికి తెగించిన భూస్వాములు, మరియు వారి గుండా తండూలు, వారు ఏ మతానికి ఎందిన వారైనపుటికీ వారి వారి ఆటలు కట్టించాలని కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ నిర్ణయించుకుంది. ఈ నిర్ణయంలో భాగంగా ప్రజాకంటక భూస్వాముల భూములను నిరుపేదలకు పంచిపెట్టాలనుకుంది. 1947 చివరి మాసంలో భూపంపిణీ ఉద్యమాన్ని ప్రారంభిస్తూ... 200 ఎకరాలకు మించి భూములు కలిగి వున్న వారి అదనపు భూములను పేదప్రజలకు పంచిపెట్టింది. ఈ భూసంస్కరణ ఉద్యమం సంవత్సరంలోగానే విస్తరించింది. నల్గొండ, వరంగల్, ఆ తర్వాత పక్కజిల్లాలోకి వ్యాపించింది. ఈ ఉద్యమ కార్యక్రమంలో నుమారు 10 లక్షల ఎకరాల అదనపు భూములను పేదలకు పంపకం

చేసినట్లు, 2000 గ్రామాలు భూస్వాముల పెత్తనం నుండి విముక్తి సాధించి ‘సంఘం’ నాయకత్వంలో ప్రత్యామ్నాయ ప్రభుత్వాల ఆధినంలోకి వచ్చినట్లు, అనాటి ఒక ప్రాథమిక అంచనా! అలాగే తెలంగాణా వ్యవ్సంగా కనీసం 15-20 వేలమంది జైళ్ళపొలుకాగా, 40-50 వేలమంది విమోచన పోరాటంలో పాల్గొన్నట్లుగా కూడా అంచనావేయడం జరిగింది. చివరివరకు ఒక అంతర్యద్వారంలా కొనసాగిన మహోజ్వల తిరుగుబాటు పోరాటంలో నాలుగువేలమంది గెరిల్లా సైనికులు, సామాన్యప్రజలు తమ ఆత్మబలిదానం చేసినట్లుగా కూడా అంచనా వేయడం జరిగింది. హైదరాబాద్ సంస్థాన విమోచన నినాదంతో ప్రారంభమై తెలంగాణా రైతాంగ తిరుగుబాటుగా చరిత్రపుటల్లో సువర్ణాకూరాలతో లిఖించబడిన ఈ ఉద్యమం అత్యంత ప్రధానమైనది. కొందరు కాంగ్రెస్ నాయకులు మాత్రమే భూస్వామ్య వర్గాల పట్ల పక్షపాత వైఫారితో తెలంగాణా ఉద్యమం అనేది తీవ్రవాదుల సృష్టిమాత్రమేనని, అరాచకవాదుల ఆగడాలు మాత్రమేనని బూటకపు ప్రచారం చేశారు. ఏది ఏమైనా సంస్థానాన్ని భారత యూనియన్లో విలీనం చేయడానికి కమ్యూనిస్టుల నాయకత్వంలో నిర్వహించబడిన ఈ తిరుగుబాటుని, ఈ అప్రతిపత్తి నాయుధసమరాన్ని దేశంతో పొటుగా ప్రపంచం నలుమూలలా గుర్తించగలిగింది. శ్లాఘించగలిగింది.

(i) కమ్యూనిస్టు పార్టీ సభలు - సభ్యుడిగా నా అనుభవాలు :

పార్టీ రెండవ కాంగ్రెస్: 1948 ఫిబ్రవరి 28 నుండి మార్చి 6 వరకు భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ రెండవ కాంగ్రెస్ కలకత్తా నగరంలో జరిగింది. హైదరాబాద్ ప్రతినిధి వర్గంలో ఒక సభ్యుడిగా నేను ఆ కాంగ్రెస్లో పాల్గొన్నాను. వారంరోజులు జరిగిన చర్చలను వింటూ, పత్రాలను చదువుతూ, పార్టీ విధానంలో వచ్చిన మాలికమైన మార్పును సునిశితంగా గ్రహించే అవకాశం నాకు కలిగింది.

1947-15 అగస్టు నుండే స్వప్తంత్రం గురించి, దేశ సామాజిక ఆర్థిక పరిస్థితుల గురించి, అన్నింటికంటే ముఖ్యంగా దేశప్రజల రాజకీయ చైతన్యసాధాయి గురించి, అవగాహనలో తీవ్రమైన మార్పు చోటు చేసుకోబోతున్నట్లు బలమైన సంకేతాలు వచ్చాయి. రెండవపార్టీ కాంగ్రెస్ తీర్మానం స్వప్తంగా ఒక సోషలిస్టు విప్లవ తిరుగుబాటుకు పిలుపు నిచ్చింది. ఈ రాజకీయ తీర్మానం, ఆ తర్వాత కేంద్ర కమిటీ వివిధ అంశాలపై చేసిన రాజకీయ విశేషణలు, ఈ క్రింది విధంగా వివరణలు ఇవ్వడం జరిగింది.

స్వప్తంగా భారత దేశంతో పొటుగా బానిసదేశాలన్నింటిలో ఆర్థిక సంక్లోభం తీవ్రతరమైనది.

జాతీయ పెట్టుబడి వర్గాలతో పాటు వాటి రాజకీయపార్టీలు సామ్రాజ్యవాదంతో చేతులు కలిపాయి.

సామ్రాజ్యవాదుల మధ్య వైరుధ్యాలు బాగా పెరిగాయి. ఈ నాడు ప్రపంచానికి ప్రధాన శత్రువు అమెరికన్ సామ్రాజ్యవాదం.

ఈతర్వాత సోషలిస్టు విఫ్లవానికి అవసరమైన భౌతిక పరిస్థితులు పరిపక్వమైనాయని, ప్రజలలో తమ జాతీయ పెట్టుబడిదారి పార్టీలపై మిగిలివున్న కొద్దిపాటి భ్రమలను తొలగిస్తూ ఉద్యమాలను నిర్ణయించడమే తరువాయిగా పిలుపునివ్వడం జరిగింది.

ఆగ్నేయాసియా యువజన మహాసభ : కలకత్తా నగరంలో జరిగిన ఆగ్నేయాసియా యువజన మహాసభలో నేను ప్రైదరాబాద్ సంస్థాన యువ ప్రతినిధి వర్గానికి నాయకుడిగా పాల్గొన్నాను. ఇది నాకు గొప్ప అనుభవం! ఈ మహాసభ ఆగ్నేయాసియా యువజన మహాసభగా జరిగినప్పటికీ, ఇందులో ఆగ్నేయాసియాతో పాటుగా పాశ్చాత్యదేశాల యువనాయకులు కూడా పాల్గొన్నారు. ఆచరణలో ఈ మహాసభని ‘కమ్యూనిస్టు యువ నాయకత్వ ప్రపంచ మహాసభగా అర్థం చేసుకోవచ్చును.

తెలంగాణలో జరుగుతున్న తైతాంగ తిరుగుబాటు ఉద్యమం గురించి సవివరమైన రిపోర్టుని నేను ఈ సందర్భంగా సమర్పించాను. దీన్ని డా॥రాజబహుద్దార్గార్ గారు చక్కని ఇంగ్లీషులో ఘూటైన పదజాలంతో ప్రాశారు. దీన్ని చదివిన వారంతా విఫ్లవ తెలంగాణ అందించే ‘విఫ్లవానుభవాల గాఢ’ గా అభివర్ణించారు. నన్ను అభినందించారు. నాకు ఆనందంతో పాటుగా సంతృప్తి లభించింది. ఈ అమూల్యమైన అవకాశాన్ని వినియోగించుకుంటూ చైనా, బర్జు, వియత్నా, ఇండొనేషియా, మలేషియా, సింగపూర్ మరియు పాశ్చాత్య దేశాల నాయకులతో నేను నా విఫ్లవ సంకల్పం గురించి ఉద్యమ స్థితిగతుల గురించి క్షుణ్ణంగా మాట్లాడటం జరిగింది. ప్రతినిధులంతా ‘విఫ్లవాల విజ్యంభణ-వాటి విజయ అవకాశాల’ గురించి సంపూర్ణ విశ్వాసాన్ని ప్రకటించారు. అంతేకాదు, భారత యువనాయకులు శ్రీ సత్యపాల్దాంగ్, గీతాముఖ్యై లాంటి కమ్యూనిస్టు నాయకులు జాతీయ కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు పార్టీల నాయకత్వపు వైఫల్యాలపై నిప్పులు చెరిగారు. మరియు ‘యువత సోషలిస్టు విఫ్లవ కార్యాచరణకై వేఱికళ్ళతో ఎదురుచూస్తున్నది’ అని నొక్కి వక్కాణించారు.

వివిధ నాయకులతో మంతనాలు, అవగతమౌతున్న వాస్తవాలు, బేరీజు వేసుకోగలుగుతున్న పరిస్థితులు నాలో ఉత్సాహాన్ని రెట్టింపుచేశాయి. దీంతో ఆయాదేశాల

నాయకులతో రాత్రింబవళ్ళు అత్యంత సన్నిహితంగా, లోతుగా చర్చించాను. ఎన్నో విషయాలు తెలిసాయి. ముఖ్యంగా నస్న ఒక 'తెలంగాణ నాయకుడు'గా వారంతా అమిత ఆప్యాయతలతో ఆదరాభిమానాలతో ఆహ్వానించి, ఓపికగా చర్చించేవారు. ఇక్కడ తెలంగాణ నాయకుడిగా నాకు లభించిన గుర్తింపు, గౌరవం, మరిచిపోలేనిది!

బర్మానుండి అక్కడి కమ్మానిస్టు పాట్లే ప్రధాన కార్యదర్శి కాథాకిన్ఫాన్ఫున్ గారితో ఇంటర్వ్యూ చేసి మాట్లాడాను. వీరు అంతకు ముందు జపాన్ ఫాసిజింతో వీరోచితంగా పోరాడిన 'ఆంటి ఫాసిస్టు పీపుల్స్ ప్రీడం లీగ్' అనే సువిశాల జాతీయ ఐక్య వేదికకు ప్రధాన కార్యదర్శిగా పనిచేసి వున్నారు. ఆ ప్రంటుకు అధ్యక్షులుగా కీ.ఎస్.అంగోస్టాన్గారు పనిచేసి ఉన్నారు. ఈయన ఎవరో కాదు, ఈనాటి (బర్మా) మయన్సార్లో ఔనిక ప్రభుత్వాన్ని ఎదురించి, గృహానిర్మంధాన్ని అనుభవించుచున్న మహిళామజి, నోబెల్ బహుమాన గ్రహీత 'అంగోస్టాన్ సూకీ' గారికి స్వయం తండ్రిగారు. ఇక నా ఇంటర్వ్యూ విషయానికి వస్తే...ఫాకిన్ ఫాన్ఫున్గారు ఈ క్రింది విషయాల్ని నాతో వివరించారు. ఆ సమయంలో ఆయన పరిపూర్ణ ఆత్మవిశ్వాసంతో కన్నించారు.

"మా వద్ద ఒక లక్షమంది సుశిక్షితులైన సైనికులు వున్నారు. ఫాసిస్టు సైనికులు పారిపోతూ వదిలిన మారణాయధాలు కోకొల్లులుగా వున్నాయి. కలకత్తానుండి వెళ్ళిపోగానే బర్మాలో విముక్త ప్రాంతాన్ని ప్రకటించి, పోటీ ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేస్తాం. దానికి నేనే ప్రధాన మంత్రిగా వుంటాను"

తిరోగమన కథనాలు : కలకత్తా నుండి తిరిగి పైపాదరాబాద్ చేరుకున్న తర్వాత రహస్య స్థావరానికి వెళ్ళిపోయాను. అక్కడ ప్రతిరోజు వార్తా పత్రికలలో పై పరిణామాల వార్తల కోసం నిరీక్షించేవాడిని. 'చైనా విష్వవిజయం' వార్త నాలో గొప్ప సంతృప్తిని ఆనందాన్ని కలిగించింది. అయితే మిగతాలేదాల నుండి వచ్చే వార్తలు మాత్రం రోజురోజుకి నన్ను కృంగదీసాయి. ఇవి తిరోగమనం కథనాలు. చరిత్రపుటల్ని తడిపిన రక్తసిందూరాలు. అవి ఈ విధంగా వున్నాయి...

బర్మాలో ఫాకిన్ ఫాన్ఫున్ ప్రధానిగా పోటీ ప్రభుత్వం ఏర్పడిందని, ఆ తర్వాత ఆ ప్రభుత్వం తమ స్థావరాలను అధికార సైన్యాలకు వదిలి అడవులలో తలదాచుకున్నదని, చివరకు ఎన్కోంటర్లో ప్రధాని ఫాకిన్ ఫాన్ఫున్ హతమయ్యారని చదివి తెల్పుకున్నాను. చాలా బాధపడ్డాను. ఆయనతో స్వయంగా మాట్లాడాను కాబట్టి దగ్గర సంబంధంగా తోచిన ఆయన స్పృతులు కొంతకాలం వరకు కళ్ళముందు సజీవంగా కదిలినట్టు అనిపించింది.

ఇలాంటి తిరోగునం కథనాలు ఇంకా ఇతర దేశాలనుండి రావడం జరిగింది. విచారకరమైన హృదయవిదారకరమైన వార్తలు చదివి తెల్పుకోవాల్సిన దుర్దతికి ఎంతో చింతించాను. మరెంతో చలించిపోయాను. ప్రపంచంలో అత్యధిక కమ్యూనిస్టు పార్టీ సభ్యులు కలిగిన దేశంగా ‘ఇండోనేషియా’ పేరును చెప్పుకోవచ్చు. అక్కడి ప్రతినిధి వర్గాన్ని నేను కలకత్తాలో కలిసి స్వార్థపొంది వున్నాను. యుద్ధానంతరం ఆ దేశంలో అత్యంత జనాకర్షణ గల నాయకుడు ‘సుకార్ణోగారు దేశాధ్యక్షులుగా ఎన్నుకోబడ్డారు. మనదేశంలో గాంధి గారిని జాతిపితగా ఎలా కీర్తిస్తున్నామో ఆ దేశంలో సుకార్ణో గారిని కూడా అలాగే ‘జాతిపిత’గా భావించేవారు. అయితే అక్కడి కమ్యూనిస్టు పార్టీ అధినేత, ప్రధాన కార్యదర్శి - ఐడిట్ గారిని, సుకార్ణోగారు తన ప్రధాన రాజకీయ సలహాదారుడిగా నియమించుకోవడం జరిగింది. ఇండోనేషియా కమ్యూనిస్టుల నేవాతత్తురతని గౌరవిస్తూ సుకార్ణోగారు ఈ నిర్ణయం తీసుకోవడం జరిగింది. కాగా, అంతర్జాతీయంగా జాతియ బూర్జువా పార్టీల ప్రజా వ్యతిరేకతను తీప్రంగా ఖండించిన నేపథ్యంలో, అక్కడి కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఇండోనేషియాలో సుకార్ణో నాయకత్వాన్ని తొలగించడానికి తెగించింది. ఈ విధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో ఒకరోజు ‘కమ్యూనిస్టుల విశ్వాసఫూతుకం కారణంగా దేశాధ్యక్షులు సుకార్ణో మరణించాడు’ అనే వార్త పిడుగులా వెలుపడింది. నేను చాలా దిగ్రాంతి చెందాను. సుకార్ణో మరణం తర్వాత ఇండోనేషియాలో యావత్తు ప్రజాసామ్రాసం కమ్యూనిస్టు పార్టీకి వ్యతిరేకంగా తిరగబడ్డారు. ఈ తిరుగుబాటు మహానంగామమై లక్ష్లలాది కమ్యూనిస్టులు హతమార్చబడ్డారు. అప్పుడు ‘ఇండోనేషియాలో ప్రవహించే నదుల్లో నీటికి బదులుగా కమ్యూనిస్టుల రక్తం ప్రవహించింది’ అనే ఒళ్ళు గుర్తొడిచే వార్తలు చదివి నేను నిలువెత్తునా కంపించిపోయాను. కలవరపడిపోయాను. అంతేకాదు -

‘మానవాళి మనుగడకు శ్రీరామరక్షగా గుర్తించబడిన మార్గిస్టు సిద్ధాంతం ఏమైపోయింది?’ అంటూ పరితపించిపోయాను.

కోమిస్టర్స్ భాష్యకారులు స్టోలిన్, మావోలాంటి నియంతలు చేసిన నిర్వాకం హృదయవిదారకరం. ‘పీత్సనాంలో దేశ జాతీయనాయకుడు ‘హోచిమిన్’ స్వయం కమ్యూనిస్టు పార్టీ నాయకులు కావడం వలన విదేశీ సలహాలు పాటించబడలేదు. అక్కడిపార్టీ ఆనాటి నుండి ఈ నాటి వరకు అన్ని ఆటుపోట్లను తట్టుకుంటూ తన విష్వవక్రతవ్యాలను విజయవంతంగా నిర్వహించగలిగింది.

(ii) విలీనోద్యమ విజయం :

భారతప్రభుత్వం నైజాం ప్రభుత్వంతో జరిపిన యథాతథ ఒడంబడికతో పాటుగా రాయబారాలన్నీ విఫలం అయ్యాయి. చివరకు కమ్యూనిస్టుల బూచ్చరికగా చూపెట్టినా ప్రయోజనం లేకుండాపోయింది. మరోవైపు దేశవ్యాప్తంగా దేశభక్తులు... నైజాం సైన్యం మరియు రజాకారు మూకలు జరుపుతున్న అరాచకాలను తీవ్రంగా ఖండించారు. భారత ప్రభుత్వం ఇంకేమాత్రం జాప్యం చేయకుండా సంస్థానాన్ని బలప్రయోగం ద్వారానేనా విలీనం చేసుకోవాల్సిందేనని గట్టిగా కోరారు. ఈ నేపథ్యంలో భారతప్రభుత్వం ప్రజాపక్షాను నిలబడుతూ సంస్థానం నలువైపుల నుండి సైనిక చర్యను ప్రారంభించింది. 1948 సెప్టెంబరు 13వ తేదీనాడు ప్రారంభించబడిన ఈ ‘పోలీస్ అక్షన్’ను నైజాం పోలీసులు గాని, రజాకార్ దళాలుగాని ఎదిరించలేకపోయాయి. అయినా వీడని మొండిసాహసంతో, అసమానమైన సైనిక బలాల జైత్రయాత్రను సైతికంగా త్రప్పుపట్టిన నైజాం తొత్తులు ఎదురించిన ప్రతిసారీ విఫలమై పోయారు. చివరకు ప్రజాకంటకులు మళ్ళికరవక తప్పలేదు. ప్రజాద్వీపులు తోకముడవక తప్పలేదు.

సెప్టెంబర్ 13న ప్రారంభమైన ‘పోలీస్ అక్షన్’ సెప్టెంబర్ 17న ముగిసింది. భారత హోంశామాత్యులు సర్దార్ వల్లభాయ్ పటేల్గారికి నిజాం రాజు లౌంగిపోయాడు. భారతయునియన్లో చేరిపోతున్నట్టు సంతకాలు చేయడం కూడా జిరిగింది. ఇది ప్రాద్రాబాద్ సంస్థాన ప్రజలు సాధించిన మహా ఘనవిజయం! ఈ ఉద్యమానికి పిలుపునిచ్చి తమ శక్తివంచన లేకుండా పోరాడిన రాజకీయ పార్టీలు సాధించిన మహా గొప్ప విజయం! నిజాం నిరంకుశ పాలనను అంత మొందించడంతో పాటుగా, రాక్షస ప్రభుత్వానికి తమ అండదండల్ని అందించిన ప్రజాకంటక భూస్వాముల భరతం పట్టిన కమ్యూనిస్టు పార్టీ సాధించిన అపూర్వ విజయం!

ఇక దేశంలో రాచరిక వ్యవస్థకు చరమగీతం పలకడం జరిగింది. ప్రాద్రాబాద్ సంస్థానం రాజకీయ ప్రజాస్వామ్య జీవితంలోకి ప్రవేశించడం జరిగింది. ఇది తెలంగాణా రైతాంగం చూపిన బాటలో ... తీప్రమైన రాజకీయ ఆర్థిక సంస్కరణల సాధనలో... నూతన శకానికి తెరతీస్తూ కొత్త సూరీడి వెలుగులకు ఆహ్వానం పలికినట్టయ్యాంది. ప్రాద్రాబాద్ సంస్థాన ప్రజలలో... ముఖ్యంగా తెలంగాణా ప్రాంత ప్రజల చైతన్యంలో గొప్ప మార్పు చోటు చేసుకుండని చెప్పువచ్చు. వీరు నిరంకుశ నైజాం గడ్డ దిగినందుకు, ప్రజాకంటక రజాకర్లు మళ్ళి కరిచినందుకు వేడుకలు జరుపుకున్నారు. గ్రామ గ్రామాన జాతీయ పతాకాలను ఆవిష్కరించుకున్నారు. అద్భుతానందాల్చి తనివితీరా పంచుకున్నారు.

కమ్యూనిస్టు పార్టీ, ఆంధ్ర మహాసభల వేలాదిమంది కార్యకర్తలు ఈ నూతన బాధ్యతల నిర్వహణకై సుశిక్షితులుగా, కార్యదక్షులుగా, సంసిద్ధంగా వుండివున్నారు.

విలీనోద్యమ విజయం తెలంగాణా ప్రాంత ప్రజలకు పునర్జన్మలాంటిది. అందుకున్న అద్భుతవరంలాంటిది. నవాబు అనే బూజు దులిపిన ఈ విజయం ఆజరామరం! ఐతే... 15 ఆగస్టు 1947 నుండి 1948 సెప్టెంబర్ 17వ తేదీ వరకు, అంటే 13 మాసాలుగా కొనసాగిన ఈ సంస్థన విమోచన విషాదోద్యమంలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ నిర్వహించిన పాత్ర అద్వితీయమైనదిగా చెప్పవచ్చు. ఇది జాతీయపోరాటంగా దాదాపు అన్ని రాజకీయ పార్టీల భాగస్వామ్యంతో జరిగినప్పటికీ... కమ్యూనిస్టుల పోరాట పచీమని ప్రత్యేకంగా ప్రశంసించుకోవల్సిందే! ఆకాశంలో నక్కత్రాల మధ్య దేదీవ్యమానంగా వెలుగుతూ తన ప్రత్యేకతని చాటుకునే జాబిలివలె కమ్యూనిస్టు పార్టీ పోరాటానికి అన్వయించు కోవచ్చును. ఇది ఎంతమాత్రం అతిశయోక్తి కాదు.

(iii) విమోచనాంతర పరిస్థితులు :

విలీనోద్యమం, విలీనోద్యమ విజయం, అనేక అనుభవాల్చి అందించింది.

రాజకీయ స్వతంత్రంతో పాటుగా, సామాజిక ఆర్థిక స్వతంత్ర నినాదాన్ని బహుళంగా ప్రచారంలోకి తెచ్చిన ఘనత ఒక్క కమ్యూనిస్టు పార్టీకే దక్కుతుంది. అలాగే బడుగు బలహీన దళిత వర్గాలలో వర్గచైతన్యాన్ని సృష్టించి దానిని పోషించి విస్తరింపజేసిన ఘనత కూడా కమ్యూనిస్టు పార్టీ స్వంతం అని చెప్పవచ్చు. ముఖ్యంగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్ తెలంగాణా ప్రజా ఉద్యమాన్ని ఆతివాద తీవ్రవాద దృష్టితో చూసింది. ఇదే దృష్టితో ‘తెలంగాణా సాయంధ పోరాటాన్ని’ ‘పోలీన్ ఆక్షన్’ తర్వాత కూడా కొనసాగించాలని, కొనసాగిస్తూ విస్తరింపజేయాలని పిలుపునిచ్చింది. వందలాది దళాలతో సంఘటితమైన వేలకొలది సాయంధ ప్రజా సైనికులు తమ ఆయుధాల్చి క్రిందబెట్టకూడదని విస్తరించాలని కూడా పార్టీ పిలుపు నిచ్చింది.

విజయోత్సవాలను గ్రామ గ్రామాన జరుపుకున్న ప్రజలు అంతలోనే బెంబేలు పడాల్చివచ్చింది. ఎందుకంటే... ప్రజాదోహలుగా నైజాం తొత్తులుగా ముద్రపడి, ప్రజలు ఆగ్రహించి గురై గ్రామాలను వదిలి పట్టణాలకు పారిపోయిన భూస్వాములు తిరిగి గ్రామాలను చేరుకోవడం జరిగింది. ప్రజలు పంచుకున్న భూములలో అత్యధిక భాగాల్చి తిరిగి కైవసం చేసుకోవడం కూడా జరిగింది. ఈ భూస్వాముల్లో అత్యధికులు అమాంతంగా కాంగ్రెస్ తీర్థం పుచ్చుకుని తమకు రాజకీయ అండదండల్చి సమకూర్చుకుని వున్నారు.

జలాంటి పరిస్థితుల నేపథ్యంలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ అనుసరించిన రాజకీయ విధానం, కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు ఒక సహాలుగా మారింది.

కమ్యూనిస్టు పార్టీ రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్‌తో చేసిన తీవ్రవాద విధానంతో తెలంగాణ సాయుధ పోరాటం కొనసాగింపును ఆత్మరక్షణ పోరాటంగా ప్రకటించింది. “పోలీస్ ఆక్షన్” ఒక నాటకం. అది ప్రజల విష్వవ తిరుగుబాటుని అంచదానికి తలపెట్టబడిన చర్య మాత్రమే!” అని తీర్మానించింది. అలాగే “వందల సంఖ్యలో గెరిల్లా దళాల్ని కొనసాగించాలి. ప్రజా వ్యతిరేక ప్రభుత్వాన్ని కూలద్దోయాలి” అంటూ పిలుపునిచ్చింది.

కమ్యూనిస్టు పార్టీ వైభారి మింగుడుపడని కేంద్ర ప్రభుత్వం కరిసంగా వ్యవహారించింది. దేశవ్యాప్తంగా సోషలిస్టు విష్వవ నినాదంతో విస్తరించాలన్న పార్టీ వ్యాపోల్ని దెబ్బతీయడానికి కంకణం కట్టింది. ఇందులో భాగంగా హైదరాబాద్‌లో ఏర్పడిన సైనిక ప్రభుత్వానికి అవసరమైన అన్నిరకాలైన అండదండల్ని సమకూర్చింది. ఘలితంగా ‘పోలీస్ ఆక్షన్’ తర్వాత రెండుమాడు మాసాలలోనే పెద్దవెత్తున కమ్యూనిస్టు పార్టీ మరియు దాని సాయుధదళాలపై ఈ సైనిక ప్రభుత్వం విరుచుకుపడింది. అత్యంత క్రూరులైన సంజపు’లాంటి పోలీసు అధికారులకు తెలంగాణా జిల్లాలను అప్పగించింది. 1949లో ప్రారంభమైన ఈ అణచివేత కార్యక్రమం 1951 మధ్యభాగం వరకు కొనసాగింది. ‘పోరాటాన్ని ఉపసంహరించుకుంటున్నాం’ అని కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రకటించిన తర్వాతే అణచివేత కార్యక్రమం చల్లారింది. ఐతే ఈ అసమాన “ఆత్మరక్షణ” పోరాటాన్ని వేలాది గెరిల్లా సైనికులు తమ శక్తివంచన లేకుండా నిర్వహించక తప్పలేదు.

1948 సెప్టెంబర్ 17న జరిగిన ‘పోలీస్ ఆక్షన్’ తర్వాత తమ సాయుధ పోరాటాన్ని వెంటనే ఉపసంహరించుకోవాలని ప్రజాబాహుళ్యం కోరదం జరిగింది. పార్టీ క్రేయాభిలాషలు, ప్రజాస్వామ్యవాదులు, అదేపనిగా ఈ విషయాన్ని పార్టీకి తెలియజేశారు. తెలంగాణా ప్రాంతానికి చెందినవారై వుండి, సాయుధ పోరాటాన్ని ప్రారంభించిన నాయకులు సైతం, మారిన పరిస్థితులలో ‘సాయుధ పోరాటం’ ఆపవల్సిందిగా తమ నిశ్చితాభిప్రాయాన్ని తెలియజేశారు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్‌లో ఆమోదింపబడిన ‘ఆత్మహత్యాసదృశ్యమైన సోషలిస్టు విష్వవ నినాదాన్ని వ్యతిరేకించినవారు ఈ పరిణామాలను తీవ్రంగా ఖండించడం జరిగింది. ఈ అసమాన యుద్ధంలో పదులు కాదు, వందలు కాదు, 2-3 వేలమంది కార్యకర్తలు నేలకొరిగి అమరవీరులు అయ్యారు. అయితే తెలంగాణా సాయుధపోరాటంలో వీరమరణం పొందిన నాలుగువేల మంది,

తాము మరణించి తమ సిద్ధాంతాల్ని బ్రతికించుకున్నారు. ఈ నాలుగువేల మరణాల్లో అధికశాతం మరణాలు ‘పోలీస్ ఆక్షన్’ తర్వాత కొనసాగిన ‘సాయుధ పోరాటకాలం’లో జరిగినవే!

పరిపూర్ణ దేశభక్తి, త్యాగనిరతి, సమ సమాజ స్థాపన లక్ష్యాలుగా పనిచేస్తున్న కమ్యూనిస్టు పార్టీ... మరణించిన తమవీరులకు శ్రద్ధాంజలి ఘటించింది. పోయిన వీరులంతా అమరజీవులు. పార్టీ అనే తల్లిని వీడిన ముద్దుబిడ్డలు. వారందరికీ నా జోహర్లు.

విద్యార్థి యువ నాయకుడిగా, ఈ పరిణామాలను నా కళ్యారా చూడవల్సిరావడం నా దురదృష్టం! ఇందుకు నేను సర్వదా బాధపడుతున్నాను. ముఖ్యంగా సభలలో సమావేశాలలో క్రమశిక్షణను పాటిస్తూనే పై విధానాన్ని తీవ్రంగా వ్యతిరేకించడం జరిగింది. ఐనా గత్యంతరం లేదు. ఆ సుదీర్ఘ కాల వ్యవధిలో రహస్య జీవితంలో పార్టీ కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తూ, పార్టీని రక్షించుకోడానికి శక్తి వంచన లేకుండా కృషిచేస్తూ గడపడం జరిగింది. మరో ముఖ్య విషయం పార్టీకి సంబంధించిన ఈ అంతరంగిక పోరాటంలోని అనేక విపరాలు ప్రాయం అసంబధంగా నిష్పయోజనకరంగా ఉంటుంది. రాజకీయ సంస్కృతి రాజనీతిజ్ఞతకి విరుద్ధంగా గూడా ఉంటుంది.

చాలా ఆలస్యంగానైనా పైద్ధాంతిక పొరపాటును గుర్తించి కమ్యూనిస్టుపార్టీ ఆత్మవిమర్శ చేసుకోవడం జరిగింది. ఎన్ని పొరపాట్లు జరిగినా - అత్యంత కలినమైన రాజకీయ పరిస్థితులలో నిద్రావస్థ నుండి తెలంగాణా ప్రజలను తట్టి మేల్కొల్పి, ప్రజాకంటక భూస్వామ్య రాచరిక వ్యవస్థను సవాలు చేసే పరిస్థితుల్ని స్ఫురించి, తన ప్రత్యేకతను చాటుకున్న కమ్యూనిస్టు పార్టీని, దాని సేవల్ని, దాని నాయకత్వాన్ని, దాని శక్తిని ప్రజలు మరిచిపోలేదు. నిజం! కాబట్టే 1952వ సంవత్సరంలో జరిగిన మొదటి సార్వత్రిక ఎన్నికలలో తెలంగాణా ప్రాంతంలో కమ్యూనిస్టు అభ్యర్థులు భారీ మొజారిటీతో విజయధంకా ప్రోగించారు. వీరిలో రావి నారాయణరెడ్డిగారు నల్గొండ పార్లమెంటు స్థానం నుండి దేశంలోనే అత్యధిక మొజారిటి సాధించిన అభ్యర్థిగా రికార్డు స్థాపించారు. దా॥ జయసూర్య గారు పార్లమెంటు సీటుతో పాటుగా అసెంబ్లీ సీటుని కూడా కైవసం చేసుకున్నారు. వరంగల్ జిల్లాకు చెందిన రాఘవరావుగారు పార్లమెంట్ సీటుతో పాటుగా రెండు అసెంబ్లీస్థానాలను కూడా కైవసం చేసుకున్నారు. మొత్తానికి తెలంగాణలోని వంద స్థానాల్లో కమ్యూనిస్టులు 50 సీట్లు గెలుచుకోవడం జరిగింది.

కమ్యూనిస్టు అభ్యర్థులు సాధించిన విజయం ప్రజల విజయం. సామాన్యుల విజయం. కష్టజీవుల విజయం. ఈ సందర్భంగా నా స్పూన్డనని ఈ విధంగా చెప్పుకుంటాను.

దేశభక్తుల త్యాగఫలంగా, సామాన్యుల మనోబలంగా, కమ్యూనిస్టులపై కార్బూక కర్డక జీవులు ప్రదర్శించిన విశ్వాసానికి ప్రతీకగా, వారి వారి అభిమానానికి అద్దం పట్టిన ఈ విజయం ఒక అఖండం! ఈ స్వాత్మి ప్రచండం!

ఈక నా రహస్య జీవితకాలం ఎన్నో అనుభవాల్చి మిగిల్చింది. 1947వ సంవత్సరం సెప్టెంబర్ నుండి 1951వ సంవత్సరం అక్షోబర్లో అరెస్టు అయ్యేవరకు, అంటే సుమారు నాలుగు సంవత్సరాల వరకు కొనసాగిన ఈ రహస్య జీవితకాలంలో వ్యక్తిగతంగానే కాదు, సామాజికంగా లౌకికంగా రాజకీయంగానూ ఎన్నోన్నో పాతాలు నేర్చుకున్నాను. 1952 వ సంవత్సరం ఫిబ్రవరిలో సాధారణ ఎన్నికల ముందు పెరోల్పై విడుదలై, ఎన్నికల పిమ్మట తిరిగి అరెస్టు కాబడి, సుమారు ఒక్క సంవత్సరకాలం జైలులిస్త అనుభవించాను. ఇది నాకు గొప్ప అనుభవం! అంతే కాదు, ఓ కొత్త అధ్యయనం కూడా!

నా రహస్య జీవిత కాలంతో ముడిపడి ఉన్న కొన్ని ఘటనల్ని చెప్పాలనిపిస్తుంది. ఆ జీవితంలో నేను అనుభవించిన, నేను ఎమర్కున్న పరిస్థితుల్ని కొన్ని సమస్యల్ని వరుసగా అవిప్పురిస్తున్నాను...

చిక్కడపల్లి ఉదంతం : ఈ ఉదంతం ఒక అనుభవాలతోట! పోలీస్ చర్య తర్వాత కూడా కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రజాసంఘాలపై విధించిన నిషేధాన్ని ప్రభుత్వం ఎత్తివేయలేదు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్ తీర్మానం ప్రకారం ‘నెప్రూశా ప్రభుత్వాన్ని కూలద్రోయడమే పార్టీ తక్కణ కర్తవ్యంగా ప్రకటించడం జరిగింది.

కమ్యూనిస్టు పార్టీ నాయకుడిగా హైదరాబాదీలో వున్న నన్ను అరెస్టు చేయడానికి ప్రత్యేక నిఘూ విభాగం పనిచేసింది. నేను చిక్కడపల్లి దేవాలయం సమీపంలో ఒక ఇంటిని ఆడ్డెకు తీసుకుని వున్నాను. నాతో పాటుగా మా అమృగారు, నా భార్య లలిత, మా పాప అరుణ, నా సోదరుడు హనుమంతరావులు వుండేవారు. నిండు జనారణ్యంలోనే అయినప్పటికీ అది మా రహస్య స్థావరం. ఈ స్థావరాన్ని కాపలాకాస్తూ, మా అన్ని అవసరాల్ని తీర్చే బాధ్యతను నా మిత్రుడు శ్రీ ఎన్. ధర్మరావుగారు చూస్తుండేవారు. అతడు నాకు మిత్రుడే కాదు, నేను ఎంతో అభిమానించిన నా ఆత్మియ బంధువు కీ.శే. పోల్చుంపల్లి వెంకట రామారావు గారికి మేనల్లుడు కూడా! ఇతడు ఎల్.బి.సి. అధికారిగా ఉండేవాడు.

ఇక్కడ నా జీవితపు దినచర్య చాలా పక్కందీగా వుండేది. నేను రేయింబవళ్ళు అప్రమత్తంగా వుండేవాడిని. రాత్రుళ్ళు నారాయణగూడాలో వున్న ధర్మావగారి ఇంటిలో గడుపుతూ, తెల్లవారకమునుపే సైకిల్స్‌పై చిక్కడపల్లి స్థావరాన్ని చేరుకుని పగళ్ళు గడిపేవాడిని. ఎలాగోలా పోలీసులు నా స్థావరం ఆచూకీ పసిగట్టేసారు. ఇంకేముంది? ఇంకేమాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా నన్ను అరెస్టు చేసేందుకు కట్టుదిట్టమైన ప్రణాళికను సిద్ధం చేసుకుని ఇంటిని చుట్టుముట్టారు. ఇంటి ముందు, ఇంటి చుట్టూ, సాయుధ పోలీసులు కాపలా కాస్తున్నారు. నేను యథాప్రకారంగా తెల్లవారురుమా ర్యాల్ గంటల వేళ సైకిల్ పై నా స్థావరానికి వెళ్ళేదారికి చేరాను. అక్కడ ఒక పోలీసు నా సైకిల్ని ఆపి, సైకిల్ హ్యాండిల్ని బిగ్గరగా పట్టుకుని, ఉర్దూబాపలో “ఈ రోజు సిపెచ్. రాజేశ్వరరావుని అరెస్టు చేసేందుకు అన్ని ఏర్పాట్లు చేశాం. ఆయన స్థావరం చుట్టూ గట్టి కాపలా పెట్టాం. కాబట్టి తెల్లవారే వరకు చిక్కడపల్లి నుండి లోపలి మనిషి బయటకు వెళ్ళరాదు, బయటి నుండి కూడా లోపలికి ఎవ్వరూ పోవడానికి వీలులేదు” అన్నాడు. అప్పటికిగాని పరిస్థితి నాకు అర్థమైపోగా, ఆ జవాను నన్ను గుర్తించలేదు కాబట్టి దైర్యంగా ఇలా అన్నాను.

“అయిన ఎవరో నాకు సంబంధం లేదు. నేను మాత్రం కాచిగూడా స్టేషన్లో ఊికెట్లు కొన్నాను. మా కుటుంబాన్ని రిఝ్యూలో తీసుకువెళ్ళాలి. ఆలస్యం కాకూడదు కదా!?”

అందుకు అతడు - “ఐతే పక్కనే ఎవార్డు కాంగ్రెస్ కమిటీ అధ్యక్షులు సత్యనారాయణరెడ్డిగారు ఒక గుడారంలో వున్నారు. వెళ్ళి వారి అనుమతి తీసుకుని లోపలికి వెళ్ళవచ్చు” అన్నాడు.

నేను కాసేపు ఆలోచనలో పడిపోయాను. ఎందుకంటే నన్ను అరెస్టు చేయడానికి సత్యనారాయణరెడ్డి స్వయంగా ప్లానువేసినవాడు. నన్ను బాగా గుర్తుపట్టగలదు. కాబట్టి అక్కడికి ఎంతమాత్రం వెళ్ళలేను. అందుకే ఎక్కువనేపు కాలయాపన చేయకుండా, ఆ వెంటనే ఆ జవానుతో ఇలా అన్నాను.

‘అంతదూరం ఎందుకులే! నేను తిరిగి వెళ్ళి ఈ టిక్కెట్లు వాపసు చేస్తాను’. మా ప్రయాణాన్ని వాయిదా వేసుకుంటాం!”

నా మాటలకు జవాను స్పందించాడు. కాబట్టే నా సైకిల్ హ్యాండిల్స్‌పై నుండి తన చేతిని వెంటనే తొలగించేసి -” వెళ్ళండి. తిరిగి ఈ పూట రాకండి” అంటూ ఆజ్ఞాపించాడు.

నేను తిరిగి వెళ్ళి నా కేంద్రానికి చేరుకున్నాను. తెల్లవారగానే చిక్కడపల్లి ఇంటిపై పోలీసులు దాడి చేసారు. అక్కడ నేను లేకపోవడంతో నా ఆచూకీ గురించి ఆరాతీసారు.

‘మాకు తెలియదు’ అంటూ మా వాళ్ళంతా ఏకత్రాటిపై నిలబడ్డారు. పోలీసులు ఇళ్ళంతా సోదాచేసి దొరికిన పుస్తకాల్చి, కాగితాల్చి పోలీస్ వ్యాన్లో పడవేసారు. తర్వాత నా సోదరుడ్ని ఉండేశిస్తూ “నీవు కూడా కమ్మునిస్టువేనా?” అని గద్దించారు. అందుకు నా సోదరుడేం తక్కువ తినలేదు. వెనక్కి తగ్గి తప్పించుకునే ప్రయత్నమూ చేయలేదు. “అవను! నేను కమ్మునిస్టు పార్టీ సభ్యుడినే” అని ఒకింత కోపంగానే చెప్పాడు. ఆ వెంటనే ఒక అధికారి కల్పించుకుంటూ... అయితే నారాయణగూడా పోలీస్ స్టేషన్కి మాతోరా! మీ పుస్తకాలన్నీ ఇంటికి వాపసు తెచ్చుకోవచ్చు” అన్నాడు. ఇందుకు నా సోదరుడు నిర్భయంగా సంసిద్ధుడై పోలీసుల వెబడి వ్యాన్ ఎక్కు స్టేషన్కి వెళ్ళాడు. అక్కడ పోలీసులు నా సోదరుడ్ని అరెస్టు చేసి జైలుకు పంపించారు. ఆ తరువాత కలిన కారాగారంగా పేరుగాంచిన మరాటావ్వాడాలోని జాల్నా జైలుకు తరలించారు.

ఆనాటికే సాయం పోరాటాన్ని ఉద్ఘతం చేయాలని, జైళ్ళలో కూడా పోరాటాలు చేయాలని, అవసరమైతే జైలులో కూడా అధికారులతో తలబడాలని పార్టీ పిలుపునిచ్చింది. జైళ్ళలో పార్టీ కమిటీలు వేసి బైదీలకు రాజకీయ శిక్షణ, పోరాట కార్యక్రమాల విధివిధానాల గురించి తెలియజేయాలని సూచించింది. జైలు కమిటీలో నా సోదరుడు సిహాచ్. హనుమంతరావుగారు ప్రముఖులుగా పనిచేశారు. ఏరు నిరంతర ఉద్యమాలకు పూనుకున్నారు. ప్రభుత్వం కమ్మునిస్టు బైదీలకు ఆహారం, తదితర సౌకర్యాలను తీవ్రంగా తగ్గించింది. కొంతకాలం తర్వాత... ఆహార కొరత, నిర్బంధ విధానం తదితర కారణాల వల్ల హనుమంతరావు ఆరోగ్యం తీవ్రంగా దెబ్బతిన్నది. జీర్ణశక్తి పూర్తిగా తగ్గి నిస్పత్తువ పెరిగింది. దీంతో జైలు అధికారులు అనారోగ్యం కారణంగా ఆయనకు ప్రాణాపాయం జరుగుతుందని భయపడిపోయారు. ఇంకే మాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా ఆయన్ని జైలునుండి విడుదల చేశారు. అసలే అనారోగ్యంతో బాధపడుతున్న నా సోదరుడు, బహుకష్టంగా - నడవలేని దీన స్థితిలో - జాల్నా టైల్స్సేషన్కు చేరుకున్నాడు. అక్కడి వరకు ఎలా చేరుకున్నాడో అంతా కలలోలాగా సాగిపోగా, పూర్తిగా శక్తి సన్సగిల్లిన పరిస్థితిలో, అక్కడే ష్లోటఫాం పైవున్న బెంచీ కింద పడుకుండిపోయాడు. తర్వాత కానేపటికి ఒక టైల్స్ కూలీ చీకటిలో అటుగా వచ్చి, తన వద్ద నున్న సిగ్గుల్ లైటు వేసి, బెంచీ కింద పడుకున్న నా సోదరుడ్ని ‘ఎవ్వరూ?’ అంటూ పలకరించి, అంతలోనే “బాపూ మీరా?” అంటూ నా సోదరుడ్ని గుర్తుపట్టిన ఘుటన మా పుణ్యఫలం.

అతను కరీంనగర్ జిల్లా సిరిసిల్ల తాలూకాలోని చీర్లవంచ గ్రామానికి చెందిన వ్యక్తి. అతడి పేరు ఎల్లయ్య. చిన్నవాడుగా నాగారం గ్రామంలో మా ఇంటిలో ఉండ్యేగం

చేస్తూ, పిల్లవాడిగా వన్న హనుమంతరావుని ఎత్తుకుని ఆడించేవాడు. అందుకే సోదరుడ్ని అంత త్సరగా గుర్తుపట్టగలిగి, “ఆ హనుమంతరావు ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో కనిపించడం ఏమిటనే” ద్రిగ్వాంతికి లోషై, అప్పునా కాదా అనే అహనమృకానికి షైతం ఒక్క క్షణం గురై, ఈ తర్వాత వెంటనే తేరుకుని “బాపూ? హనుమంతరావు బాపూ” అంటూ కలవరపడిపోయాడు.

అప్పటికే పూర్తిగా నీరసించిపోయిన నా సోదరుడు జీవచ్ఛవమై వున్నాడు. ఎల్లయ్యకి పరిస్థితి అర్థమైపోయింది. ఇక ఏమాత్రం కాలయాపన చేయలేదు. నా సోదరుడ్ని అమాంతంగా భుజాలమై ఎత్తుకుని తన గుడిసెకు తీసుకెళ్ళి, స్నానం చేయించి గుడ్లు మార్చి, తినిపించి, ఆ తర్వాత హైదరాబాద్లో ఒక స్థావరానికి జాగ్రత్తగా చేర్చాడు. సమాచారం తెల్పుకున్న మానాన్న గారు ఆదుర్మాగా వచ్చి, సోదరుడ్ని కరీంనగర్ తీసుకెళ్ళి, ఇంటిలో పునఃఆరోగ్య ప్రాప్తికోసం అమ్మానాన్నలే స్వయంగా పరిచర్యలకు పూనుకున్నారు. ఇదంతా సంభ్రమాశ్చర్యాలతో కూడిన గాఢ! ఒకవైపు సోదరుడు క్లేమంగా వచ్చాడన్న ఆనందం, మరోవైపు ఆరోగ్యం పూర్తిగా క్లీషించిపోయిందనే బాధ, రెండూ కలగలిసి మా కుటుంబ సభ్యుల్ని చాలా కాలం మెలిపెట్టాయి. క్రమంగా సోదరుడు కోలుకున్నాడు. ఇంట్లోనే వుంటూ విక్రాంతి తీసుకోవడం, పార్టీ సమాచారాన్ని తెల్పుకోవడం ఎప్పటికప్పుడు చేస్తూనే వున్నాడు.

ఈ క్రమంలో పార్టీ పిలుపు ప్రకారం కరీంనగర్ జిల్లాలో కూడా గెరిల్లా దళాలు ఏర్పడి తమ కార్యక్రమాల్ని నిర్వహించసాగాయి. మంధని, మహాదేవపురం, జగిత్యాల, సిరిసిల్ల అడవి ప్రాంతాలలో గెరిల్లా దళాలు తమ స్థావరాలను రహస్యంగా ఏర్పాటు చేసుకోవడం జరిగింది. గ్రామగ్రామాలు తిరిగి పోరాట సందేశాల్ని వ్యాపింపజేయడంలో గెరిల్లా దళాలు చురుగ్గా పనిచేస్తున్నాయి. ఇంట్లో విక్రాంతిగా వుంటూ ఈ వార్తల్ని ఎప్పటికప్పుడు తెల్పుకుంటున్న సోదరుడిలో భావావేశాలు, భావోద్రేకాలు పొంగిపొర్ల సాగాయి. దళాలు నిరవధికంగా పార్టీకోసం పనిచేస్తుంటే, తానూ ఓ భాగస్వామియై ముందుకు సాగాలనుకున్నాడు. అనుకున్నదే తడువు వెంటనే కార్యాచరణకు సంసిద్ధుడయ్యాడు. అమ్మానాన్నలు వారించారు. తోఱుట్టువులూ వారించారు. క్రేయాభిలాషులు కూడా సమయం కాదన్నారు. అయినాసరే సోదరుడు పట్టుదల వీడలేదు. సనేమిరా అన్నాడు. పార్టీమీద అభిమానం అణువణువున ప్రేరేపిస్తుండగా, పూర్తిగా విక్రాంతి తీసుకోకుండానే వెళ్ళి దళాలలో చేరిపోయాడు. అంతంతమాత్రం సహకరిస్తున్న ఆరోగ్యంతో దళ యాత్రలు నిర్వహించాడు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో విక్రాంతి కొరవడిన

నా సోదరుడికి ఆరోగ్యం తిరిగి దెబ్బతిన్నది. నడవలేని పరిస్థితి ఏర్పడింది. సోదరుడి ఈ అవస్థ గురించిన వార్త నాకు చేరింది. నేను వెంటనే సోదరుడికి కబురు పంపిస్తూ “రాష్ట్ర కేంద్రానికి” చేరుకోమన్నాను. నా మనవిని సోదరుడు పట్టించుకోలేదు. వున్నచోటునుండి కార్యక్రమాలను నిర్వహించసాగాడు. ఇది ఆయన దీక్షాదక్షతకు నిదర్శనం!

నేను మాత్రం తీవ్రంగా బాధపడిపోయాను. సోదరుడు కోలుకోవాలని, విధినిర్వహణలో ఆరోగ్యపంతుడిగా పాల్గొలని తావత్త్రయపడిపోయాను. అందుకే రాష్ట్ర నాయకులైన ముఖ్యాంగారిచే ఉత్తరం ప్రాయిస్తూ ‘తప్పకుండా రావల్సింది’గా కోరాను. మఖ్యాం గారి మాట కాదనలేని నా సోదరుడు, మేమంతా కలిసి వుండే మా రహస్య స్థావరానికి వెంటనే చేరుకున్నాడు. వచ్చిన సోదరుడై చూసి అందరం విస్తుపోయాం. ఆయన పరిస్థితి చాలా హృదయవిదారకంగా వుండింది. వెంటనే అందుబాటులో వున్న వైద్యసదుపాయాలను సమకూర్చి చికిత్స చేయించాము.

జించి దగ్గర వుంటూ తన ఆరోగ్యాన్ని చూసుకుంటూ జీవిస్తే సోదరుడు రాజాలా బ్రతకగలదు. కానీ అన్ని సుఖాల్చి వదిలేసి ప్రజలకోసం, ప్రజాక్షేమం కోసం పాటుపడున్న ఆయన తపన నిజంగా ప్రశంసించదగ్గది. ఈ సందర్భంగా... పార్టీకోసం పాటుపడిన, పాటుపడాలనుకుంటున్న సైద్ధాంతిక సోదరులందరికి నా వందనాలు.

మా రహస్య స్థావరంలోనే ఆవసరమైన విశ్రాంతి తీసుకుంటూ, చికిత్స అందుకుంటున్న నా సోదరుడు కొద్దికాలం తర్వాత కొద్దిగా కోలుకున్నాడు. అయితే ఈ విశ్రాంతి సమయంలోనూ భాళీగా వుండటం ఆయనకు ఇష్టం లేదు. అందుకే రహస్యస్థావరంలో వుంటున్న దళ సభ్యులకు రాజకీయ శిక్షణ అందించే బాధ్యతని తను తీసుకున్నాడు. ఇలా తను ఒక బాధ్యతను నిర్వహిస్తూనే, మరోవైపు తన ఆరోగ్య భద్రతను సరిచూసుకోవడం జరిగింది. ఇలా తాత్కాలికంగా కొంత విశ్రాంతి దౌరికినప్పటికీ తిరిగి అరెస్ట్ కాక తప్పలేదు. మళ్ళీ అతడి ఆరోగ్యం గూర్చి భయపడ్డాం. పోరాట విరమణ ప్రకటన తర్వాత విడుదల అయ్యాడు. విడుదలయ్యాక ఆయన జీవన విధానంలో మార్పు చేటు చేసుకుంది. అతడు అంతకు పూర్వం కరీంనగర్ పైసుక్కల నుండి బహిష్కృతి పొందిన కారణంగా మెట్రీక్యులేపన్ చదువు అసంపూర్తిగా మిగిలిపోయి వుండింది. అసంపూర్తిగా మిగిలిపోయివున్న మెట్రీక్యులేపన్నని, ఇంటర్ పరీక్షలని ప్రయోచుగా పూర్తి చేసుకున్నాడు. తర్వాత నిజాం కళాశాల నుండి అర్థర్శాస్త్రంలో బి.ఎ. చదివాడు. ఆ తరువాత ఉన్నానియా విశ్వవిద్యాలయం నుండి ఎమ్.ఎ. పూర్తి చేశాడు. మాస్టర్ డిగ్రీ

పూర్తయ్యక ధిలీలోని ఇనిస్టిట్యూట్ ఆఫ్ ఎకనామిక్ గ్రోతెలో డాక్టరేట్ పట్టా పొంది, అక్కడే లెక్చర్స్‌గా... ప్రాఫెసర్స్‌గా... తన బాధ్యతల్ని విజయవంతంగా కొనసాగిస్తూ ప్రశంసా పత్రాల్ని పొందాడు. అంతేకాదు, అర్థశాస్త్రంలో వ్యవసాయ విభాగానికి నిష్టాతుడిగా ప్రామాణిక వ్యాసాలను, గ్రంథాలను రచించాడు. తన ప్రతిభా పాటవాలతో వందలాది విద్యార్థులకు మరియు ఎందరో ప్రభుత్వ ఉద్యోగులకు అభిమాన గురువుగా గుర్తింపు సంపాదించుకున్నాడు. ఈ విధంగా విద్యామార్గంలో అంచలంచెలుగా ఎదిగి ధిలీ ఇనిస్టిట్యూట్కి డైరక్టర్స్‌గా ఎనలేని సేవల్ని అందించి రిటైర్ అయ్యాడు. కేంద్ర ప్రభుత్వం వారిని ప్రణాళికా సంఘ సభ్యులుగా నియమించింది. ఆ తర్వాత కేంద్ర పైనాన్ కమీషన్ సభ్యులుగా నియమించబడినారు. ఆ తర్వాత పైదరాబాద్ సెన్ సంస్కు కూడా డైరక్టర్స్‌గా పనిచేసి ఆ సంస్కు సముచితమైన గుర్తింపు సాధించిపెట్టడం జరిగింది. ఈ విధంగా ఇంతింతై వటుడింతైన చందాన సాగుతున్న నా సోదరుడి జీవన ప్రయాణంలో మరొక అద్వితీయమైన మైలురాయిగా భారత అధ్యక్షనిచే ‘పద్మభూషణ్’ అవార్డు అందుకోవడాన్ని చెప్పుకోవచ్చు. దేశ సేవలో అత్యున్నత ప్రమాణాలను పోషించడమే కాకుండా, వ్యవసాయార్థశాస్త్రంలో నిష్టాతుడిగా మంచి పేరు ప్రభ్యాతుల్ని సంపాదించుకున్న మేధావిగా నా సోదరుడు నిజంగా విశిష్టమైనవాడు. దేశానికి కాకుండా మా కుటుంబానికి గొప్ప గౌరవాన్ని ఆపాదించి పెట్టిన నా సోదరుడి పట్టుడల, పరిశ్రమ ఎందరికో ఆదర్శప్రాయం!

సిటీ కాలేజీ ఘటన : ఈ ఘటన ఒక సమస్యల తోరణం అని చెప్పవచ్చు! అవి అత్యంత కలినమైన నిర్వంధ విధానం కొనసాగిన రోజులు. కమ్యూనిస్టు ఉద్యమాల అణచివేతలో అందేవేసిన చేయిగా పేరొందిన సంజప్పుగారు పోలీస్ అధిపతిగా వున్నాడు. రహస్యంగా వున్న నాయకులను పట్టుకుని కాల్చి చంపడం తప్పిస్తే ఎలాంటి విచారణ జరిగేది కాదు. మా సహచరుడైన రంగాచారిని ఆయుధాలు సమకూర్చిపెట్టడనే అభియోగం పై వరంగల్ జైలులో తైదీగా వుంచారు. అయితే పోలీస్ అధికారి సంజప్పు స్వయంగా వరంగల్ జైలుకి వెళ్ళి రంగాచారిని బయటకు పిలిచి, బలవంతంగా దగ్గర్లోవున్న అడవుల్లోకి పట్టుకు వెళ్ళి, నిర్ధాక్షిణ్యంగా కాల్చి చంపడం జరిగింది. ఇలాంటి ఘటనలు మరెన్నే గ్రామాల్లో జరిగాయి. సామాన్య ప్రజాసీకం కమ్యూనిస్టు నాయకుల్ని, కార్యకర్తల్ని, వ్యక్తిగతంగా గౌరవించేవారు. అంతేకాదు కమ్యూనిస్టుల అవసరాల్ని తీరుస్తూ సురక్షితంగా తప్పుకునేలా సూచనల్ని సలహాల్ని సహాయాల్ని ఆపారంగా అందించేవారు.

అది ఆసమాన శక్తుల మధ్య అనవసరమైన సాయథ సంఘర్షణ కొనసాగుతున్న తరుణం! రాజకీయ పరిస్థితులు మాకు ఏమాత్రం సహకరించని సందర్భం! ఈ విధమైన

విపత్సర పరిస్థితుల్లోనూ పార్టీ ఆదేశాలను తూ.చ. తప్పకుండా పాటిస్తున్న సాహసాపేత సమయం! అన్నింటికి మించి అభిప్రాయ భేదాలు చర్చించుకోడానికి కూడా అనువైన పరిస్థితులు లేని ప్రతికాలత! ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో నేను సిటీకాలేజ్లో ఇంటర్ చదువుతున్న పార్టీ సభ్యుడు ఎక్యాల్ ఇంటల్లో రహస్య జీవితం గడువుతున్నాను. అప్పట్లో ఉర్రూ భాషకు ప్రాముఖ్యం ఎక్కువ. కాబట్టి ఉర్రూ భాషలో “నెప్రూ ప్రభుత్వాన్ని కూలద్రోయదమే విద్యార్థుల తక్షణ కర్తృవ్యం” అంటూ కరపత్రం ప్రాసి, సైక్లో చేసి, పంపకం చేయించడం జరిగింది. సిటి కాలేజీలో బాహాటంగా విద్యార్థి కార్యకర్త అయిన ఎక్యాల్ కరపత్రాల్ని పంచిపెట్టడు. విషయం తెల్పుకున్న పోలీసులు కాలేజీకి వచ్చి ఎక్యాల్ని అరెస్టు చేసి పోలీన్ వ్యాన్ ఎక్కించారు. వచ్చిన పోలీసులు ఎవరోకాదు, నన్ను నిర్వంధించడానికి ప్రశ్నేకంగా ఏర్పాటు చేయబడిన గూఢచారి దళం! ఏరు తగిన వ్యూహంతో కాలేజీకి వచ్చి వున్నారు. కాబట్టి ఎక్యాల్ని అరెస్టుచేసి నేరుగా స్టేషన్కి తీసుకు వెళ్కుండా ‘తన ఇంటికి తీసుకువెళ్చమని’ ఒత్తిడి చేశారు. గత్యంతరం లేని పరిస్థితుల్లో ఎక్యాల్ తన ఇంటి దారి చూపాడు. ఈ పరిణామాన్ని కనిపెట్టిన చురుకైన మరొ ముస్లిం విద్యార్థి, పోలీన్ వ్యాన్ ఎక్యాల్ ఇంటికి చేరుకోక మున్పే... సైకిల్పై వేగంగా నేను పుంటున్న ఆ ఇంటిని చేరుకున్నాడు. “ఎక్యాల్ ఇంటిలో వుండే కమ్యూనిస్టు నాయకుడ్ని మరియు కమ్యూనిస్టు సాహిత్యాన్ని” కాపాడాలీ అనేదే ఆ విద్యార్థి ఉధేశ్యం. అందుకే సైకిల్పై అతివేగంగా ఆయాసపడుతూ రొప్పుతూ వచ్చిన ఆ విద్యార్థి “తలుపులు తీయండి. పోలీసులు వస్తున్నారు. బయటకి వచ్చి తప్పించుకోండి” అంటూ తీవ్రమైన గొంతుతో గడ్డిగా అరిచాడు. ఆ సమయంలో ఇంటిలో నేను, ఎక్యాల్ తల్లి మాత్రమే వున్నాం. పరిస్థితి ఆమెకు ఏమీ అర్థంకాలేదు. నేను ఆమెకు ఎక్యాల్ స్నేహితుడు గయాసుద్దిన్నగా తెలుసు. ఇంతకు మించి ఏమీ తెలీదు. కాబట్టి ఆ హాదావిడిలో ఆమె ఏం జరుగుతుందో తెలియక నిశ్చేష్టరాలిగా నిలబడిపోయింది. నేను ఆమెకు పరిస్థితి వివరించి చెప్పే స్థితిలో లేను. అప్రమత్తుడినై బయటకు వచ్చి, వచ్చిన యువకుడి సైకిల్ పై ఎక్కి క్షణాల్లో పరారైపోయాను. కొంతదూరం వెళ్కాక ఆ పక్కనేవున్న ఒక సందులో తలదాచుకున్నాం. మేం అలా వెళ్కిపోయిన రెండుమాడు నిమిషాల వ్యవధిలో పోలీన్ వ్యాన్ ఎక్యాల్ ఇంటికి రావడం, పోలీసులు వాడి ఇల్లంతా గాలించడం, వాడి తల్లిని నా గురించి ప్రశ్నించడం, ఆమె తనకు తెలిసిన కథనాన్ని చెప్పేయడం, అంతా చకచక జరిగిపోయింది. నేను లేనందున పోలీసులు దొరికిన నా దుస్తుల్ని, పుస్తకాల్ని సైక్లో యంత్రాంగాన్ని తీసుకు వెళ్కిపోయారు. తమతో పాటుగా ఎక్యాల్ని కూడా తీసుకువెళ్లి కటకటాలపాలు చేసి

చిత్రహింసలకు గురిచేశారు. ఆ తర్వాత కొన్ని మాసాలకు జామీన్సై విడుదలై వచ్చిన ఎక్యాల్, పాకిస్తాన్ వెళ్లిపోయాడు. దీంతో ఆ మిత్రుడై కలినే అవకాశం నాకు మళ్ళీ దొరకలేదు. కాగా ఆ రోజు సిటీ కాలేజీ సుండి సైకిల్సై పరుగెత్తుకు వచ్చి, నన్ను కాపాడిన ఆ ముస్లిం విద్యార్థి మరెవరో కాదు, ఈ నాటి మొయినుద్దిన్ గారు, ఏరు పార్టీలో క్రియాశీల కార్బూక్టర్గా చేరడం జరిగింది. మహిళా విద్యార్థి నాయకులైన జఫీర్ను ప్రేమించి పెళ్ళి చేసుకోవడం జరిగింది. సిద్ధిపేట దగ్గరున్న మంగోల్ మొయినుద్దిన్ గారి స్వగ్రామం. ఏరు పార్టీలో చురుగ్గా పనిచేస్తూ పార్టీ నిర్మాణంలో జిల్లా కార్బూదర్భిగా, రాష్ట్ర కార్బూవర్గ సభ్యులుగా వలు బాధ్యతల్ని పరిపూర్వంగా నిర్వహించగలిగారు. ముఖ్యంగా కలకత్తాలో జరిగిన అభిల భారత శాంతి మహాసభలో సంచలనాత్మక ఉపన్యాసం చేసి, పొలిట్బూరో మన్సునల్ని అందుకున్నారు. స్వాతంత్య సమర యోధులుగా ఈ నాటికి నాతో సాన్నిహిత్యాన్ని కొనసాగిస్తున్న ఆప్తమిత్రుడు మొయినుద్దిన్!

నవాబుగాలి కబాబులు: ఈ సంఘటన ఒక అందోళనా తరంగం! ‘పోలీస్ ఆక్షన్’ తర్వాత కమ్యూనిస్టు నాయకులు హిందువుల ఇళ్ళల్లో తలదాచుకొనడం కష్టతరమైపోయింది. కేవలం ఇండియన్ యూనియన్ ప్రభుత్వ వ్యూతిరేక భావాలు కలిగిన ముస్లింల ఇళ్ళల్లో మాత్రమే రక్షణ పొందడం సుసాధ్యంగా వుండింది. ఈ పరిస్థితుల్లో కమ్యూనిస్టు పార్టీకి ముస్లిం మేధావులు మరియు బుద్ధిజీవుల కొరత అనేది లేనేలేదు. ఇది కమ్యూనిస్టు పార్టీ సాధించుకున్న విజయంలో ఒక భాగం. ముస్లింల సహాయ సహకారాలు ఆ రోజుల్లో పార్టీకి, పార్టీ సభ్యులకు ఎంతగానో ఉపయోగపడినవి.

సిరిసిల్ల నివాసి, సుప్రసిద్ధ వకీలు గారైన ‘ఆగాయి’గారి కుమారుడు కీ.శే. సిగ్గుతుల్లా నా శిమ్యాల్లో ఒకడు. ఇతడు నాకు మంచి మిత్రుడు కూడానూ! మెండ్రెన తెలివితేటలు కల్గిన ఇతడు చురుకైన విద్యార్థి సంఘ కార్బూక్టర్! రహస్య జీవితంలో వున్న నన్ను ఒక నవాబు ఇంటిలో వుండే ఏర్పాటు గావించాడు. ఆ నవాబుగారితో నాకు ఏమూత్రం పరిచయం లేదు. అయినప్పటికీ ఆనాటి పరిస్థితుల్లో సులభంగానే ఒకర్ని ఒకరం అర్థం చేసుకోవడం జరిగింది. కాగా, నేను నేనుగా కాకుండా ముస్లిం మతస్థిగిగా ‘గయాసుద్దిన్’ పేరుతో నవాబుగారికి పరిచయం కావడం జరిగింది. నా వేష భాషలు పూర్తిగా మారిపోయాయి. ప్రతి శుక్రవారం అక్కడికి దగ్గరగా వున్న మసీదులో ముస్లిం సోదరులతో కలిసి ప్రార్థనలు చేయడం బాగా అలవాత్తిపోయింది. కాగా దేగ కన్నులతో నా ఆచూకీ గురించి గాలిస్తున్న పోలీసులు, ఆగాపూరాలో వున్న ఈ నవాబు ఇంటి పరిసరాల్లో నేను చెన్నమనేని

వుంటున్నట్టు పసిగట్టారు. ఇంకేముంది? ఆ ప్రాంతంలో కాపలా పెంచారు. అనుమానస్తుల్ని ప్రశ్నిస్తున్నారు. ఈ స్థితిలో నా శిష్యుడు మిత్రుడు సిగ్గుతుల్లు నవాబుగారిని కలిసి పరిస్థితిని వివరించి చెప్పాడు. అంతా విన్న నవాబుగారు పెద్దగా స్పృధించలేదు. గంభీరంగా వుండిపోయాడు. తోడుగా... “గయాసుద్దీన్ గారు రాత్రిపూట ఎప్పటిలా నిర్మయంగా మా ఇంటిలోని గదిలోనే వుండాలి” అంటూ మరీ మరీ చెప్పాడు. నేను మాత్రం నా జాగ్రత్తలో నేను వుండసాగాను. ఇలా వుండగా ఒకరోజు రాత్రి రెండవ సినిమా పూర్తి అయ్యేవేళ యథాక్రమం నవాబు గారి ఇంటికి వచ్చాను నేను. ఇంటిలోకి అడుగుపెట్టి పెట్టగానే నవాబుగారితో పాటుగా యుసిఫారంలో పున్న ఇద్దరు పోలీస్ అధికారులు దర్జనమిచ్చారు. వారిని చూడగానే పట్టుబడిపోతానేమాన్న ఆందోళన కలిగింది. అయినప్పటికీ నాలోని భావాలు బయటపడనియకుండా నన్ను నేను తమాయించుకుని ఏమీ తెలియని వాడిలా వుండిపోయాను. కాగా, నవాబుగారు నన్ను తాగిన నిషా కళ్ళతో చూస్తూ “ఏం గయాస్థాయి? ఇంత రాత్రిపరకు పనిచేస్తే ఎలా? వేళకు నిద్రకూడా అవసరం లేదా?” ఉర్దూలో చాలా సహజంగా అడిగాడు.

నేను చిరునవ్వు నవ్వుతూ నా గదిలోకి వెళ్ళి గడియ వేసుకున్నాను. నవాబుగారి గంభీరం ఆరోజు నాకు అర్థం కాలేదు. “నన్ను కాపాడాలనే ఉద్దేశ్యం ఆ గంభీరం చాటున దాగివుంది” అని అప్పటికి గాని అర్థమయ్యాంది నాకు.

తెల్లవారాక సిగ్గుతుల్లు నన్ను కలిసి విషయాన్ని ఈ విధంగా వివరంగా తెలియజేశాడు. అది ఏంటంటే... నా కోసం వెదుకుతున్న పోలీస్ అధికారులను నవాబుగారు ప్రత్యేకంగా పిలిపించి, వారికి కడుపునిండా త్రాగించి, భోజనం ఏర్పాట్లు గూడా గావించారు. ముస్లిం ఇండ్స్లో అతి రుచిగా తయారుచేయబడే కబాబులు ఆనాటి ముఖ్య అపోరం. ఆ ఒక్కరాత్రి కాదు, ఆ ప్రాంతంలో పర్యాచించే ప్రతిరూపి తన ఇంటికి వచ్చి విందు భోజనాన్ని స్థీకరించాలని నవాబు గారు వారితో వాగ్దానం చేయించుకున్నారు. ఇంతేకాదు, మంచి చాకచక్కం ప్రదర్శిస్తూ... పోలీసు అధికారులు తిరిగే ప్రాంతాలు చేసే ప్రయత్నాల వివరాలు అన్నింటిని పోలీసుల్నే విందు సమయంలో అడిగి తెల్పుకోవడం, ఆ విషయాల్ని సిగ్గుతుల్లాకు తెలియజేయడం, సిగ్గుతుల్లు నాకు చేరవేయడం, చేరిన సమాచారం ప్రకారం నేను-నాకు సంబంధించిన వారందరూ జాగ్రత్తపడటం అంతా పకడ్చంధిగా సాగిపోయేది. ఆ ప్రాంతంలో నిర్మయంగా తిరిగే సదుపొయాలు నవాబు గారి పుణ్యమా అని సమకూరాయి. ఈ విధంగా మాకు ఎంతో సహాయపడిన నవాబుగారి సమయస్థాట్లికి ఎప్పటికీ మరెప్పటికీ కృతజ్ఞతలు!

మేము జైలునుండి విడుదల అయ్యాక నవాబుగారు చేసిన సహాయానికి కృతజ్ఞతల్ని తెలియజేయడం కోసం నవాబుగారి ఇంటికి వెళ్ళాము. ఆయన దివంగతులయ్యారని తెల్పింది. చాలా బాధపడ్డాం. ఆ తర్వాత కొద్దికాలానికి మిత్రుడు సిగ్గుతుల్లు కూడా అకాల మరణం పొందాడు. ఈ వార్త వినడమే నా దురదృష్టంగా భావించి విపరీతంగా కృంగిపోయాను.

‘సజ్జమండి’ స్థావరం : ఈ స్థావర జీవితం ఒక నిరంతర యుద్ధం! ప్రౌదరాబాద్ పాతబస్తీ లోని పురానాపూర్ సమీపంలో సబ్బిమండి వున్నది. అక్కడ విశాల ప్రాంతంలో ఒక పెద్ద ఇంటిని ఆడైకు తీసుకున్నాం. స్థానిక పార్టీ నాయకులు ఈ ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. అది 1949వ సంవత్సరం. ఈ సంవత్సరంలోని చాలాకాలం ఆ ఇంట్లోనే రహస్య జీవితం గడపడం జరిగింది. ఆ ఇంట్లో నాతో పాటుగా నా భార్య లలిత, మా పాప, మరియు ముఖ్య నాయకులు వుండేవారు. వారు.... శ్రీయుతులు మఖ్మాంగారు, రైల్వే కార్బిక నాయకులైన టి.బి.విరల్రోపుగారు, ఆర్.బి.సి. యూనియన్ వ్యవస్థాపకులైన భాసింగారు, కార్బిక నాయకులు బలరాంగారు, మరియు శ్రీమతి బలరాంగారు, ఇంకా కీ.శే. ఇందిరగారు, కీ.శే. సుశీలగారు మొదలగువారు. మేమంతా ఒకరికాకరం పైద్దాంతిక మిత్రులం!

ప్రాధ్రంతా ఇంట్లోనే వుంటూ, రాత్రిపూట ఎవ్వరికి వారు తమ తమ రంగాలకు సంబంధించిన పనుల్ని చూసుకుంటూ, రాత్రి రెండవ సినిమా పూర్తయ్యే సమయానికి జనాలలో కలిసి ఇంటిని చేరుకునేవాళ్ళం. ఇంట్లో మేమే యజమానులం. మేమే పనివాళ్ళం. ఇంటికి సంబంధించిన వంట, పరిశుభ్రత మొదలగు పనుల్ని వంతులవారీగా చేసుకునేవాళ్ళం. ముఖ్యంగా పండుగలు, ఉత్సవాలకు సంబంధించిన రోజుల్లో పూర్తిగా ఆయా క్రతువులను నిర్వహిస్తుండేవాళ్ళం. అక్కడ మేము ఓ ఉమ్మడి కుటుంబ జీవులం! కులమత తేడాలు లేని సమ సమాజ పరికల్పనలో పరస్పరం గౌరవించుకున్న సమున్నత స్నేహితులం!

ఆనాటి రాజకీయ వాతావరణంలో పార్టీ అనుసరించిన రాజకీయ విధానాలు, ఎత్తుగడల గురించి మేము తీవ్రంగా చర్చించుకునేవాళ్ళం. పార్టీ నాయకులు, కార్బుకర్తలు సిద్ధాంత పరిరక్షణ కోసం చేస్తున్న త్యాగాలు మరియు అనుభవిస్తున్న బాధలు గాధలు మమ్మల్ని నైరాశ్యానికి గురిచేసేవి. ఒక్కసారి నిరుత్సాహపడేవాళ్ళం. అయితే ఇదే నిరుత్సాహంతో మునిగిపోకుండా, తిరిగి సిద్ధాంత ప్రాధాన్యతను నెమరువేసుకుంటూ... ఒకరి కొకరం వైర్యం చెప్పుకుంటూ... ఆత్మ స్ఫుర్యాన్ని పెంచుకునేవాళ్ళం.

ఇలా ఉండగా ఒకరోజు ఆర్.టి.సి. యూనియన్ వ్యవస్థాపకులు భాసింగారు బయటకు వెళ్లి తిరిగిరాలేదు. మేం అందోళనకు గురి అయిపోయాం. తెల్లవారేవరకు ఆయన కోసం ఎము చూసాం. ఆయన జాడ కనబడకపోవడంతో ఏదో కీడు శంకించి అందోళనతో మునిగిపోయాం. పూర్తిగా తెల్లవారాక ‘భాసిం’ గారు అరెస్టు అయ్యారనే వార్త తెల్సుకుని ద్రిగ్మాంతి చెందాము. ఆ తర్వాత మరికొంత కాలానికి టి.బి. విరల్రావు గారు కూడా అరెస్టు అయ్యారు. ఇక ఆ రహస్య స్థావరంలో మిగిలిపోయిన వాళ్ళల్లో నన్ను మఖ్యాంగారిని తీసుకుంటే... మేము ఇద్దరం రాజకీయంగా పూర్తిగా ఏకాభిప్రాయం కలవారమని పోర్టీకి తెలుసు. మాతో ఎన్ని పర్యాయాలు చర్చించినా “అనాటి రాజకీయ వాతావరణంలో సాయంధ పోరాటాన్ని కొనసాగించడం అంటే అది ఆత్మహత్యా సదృశ్యమే! కాబట్టి పోరాటాన్ని వెంటనే ఉపసంహరించుకోవాలి” అని ఘంటావధంగా చెప్పేవాళ్ళు. మా ఇద్దరి మీద పోర్టీ ఒత్తిడి కూడా పెంచింది. ఈ ఒత్తిడి ఎంతవరకు వచ్చిందంటే నెలసరి పంపబడే జీతాలు కూడా మాకు పంపకుండా మానేయడం వరకు వచ్చింది. ఈ పరిస్థితుల్లో నేను ఆర్థిక సమస్యను అధిగమించే ప్రయత్నంగా నా భార్య లలితకు సంబంధించిన 12 తులాల చంద్రహోరాన్ని అమ్మేసాను. అది అమృగా వచ్చిన డబ్బుతో రెండు మాసాల ఖర్చుల్ని సరిచూసుకోగలిగాం. ఆ తర్వాత కరీంనగర్ నుండి ఒక మిత్రుడు అందించిన నిధితో మరో రెండు మాసాల కాలం గడిచిపోయింది. ఆ తర్వాత తీవ్రంగా ఇబ్బంది పడాల్చి వచ్చింది. ఆ స్థావరంలో పున్న పెద్దలతో పాటుగా మా పాప అరుణ కూడా పస్తులు వుండాల్చిన పరిస్థితులు కూడా దాపురించాయి. డబ్బులులేక, రేషన్ తెచ్చేవారు లేక, మేము అనుభవించిన బాధలు నిజంగా చెప్పునలవి కాదు. ఒకనాడు ఎలాగోలా శనగలు సంపాదించి వాటితో నాలుగురోజులు గడిపాము. ఇలాంటి గడ్డ పరిస్థితుల్లో మా మేనమామ, పోర్టీ అభిమానులు, పోర్టీ మిత్రులు, శ్రీ ఆనందరావు గారు తమకు కూతురు జన్మించిందనే సంతోషంతో పదిరూపాయలు పంపించారు. ఆ సమయంలో అవి మహోభాగ్యంగా తోచాయి. ఆ డబ్బుల్లో ఒకపూట హాయిగా భోజనం చేయడానికి పెద్ద ప్లాన్ వేసుకున్నాం. మంచి బిర్యానీ పండుకుని అందరం కలిసి తృప్తిగా భోజనం చేసే అలోచన అందరి నోర్లు ఊరించింది. కాగా వంట మసాలాలు కొనితెచ్చే బాధ్యతని మఖ్యాంగారికి అప్పగించగా ఆయన సంతోషంగా వెళ్లి వంటకు కావల్సిన సరుకుల్ని కొని తెచ్చారు. రెండవరోజు వారు కొని తెచ్చిన సరుకులతో బిర్యానీ పండుకున్నాం. తీరా తినేసరికి భరించలేని కారంతో నోర్లు మండిపోయాయి. మసాలాలో సాజీరా మోతాడుకి మించి ఉపయోగించామని అర్థం చేసుకుని చాలా బాధపడ్డాం.

ఇలాగని బిర్యానీ వృధా చేయడం మాకు ఇష్టం లేదు. అనటే కరువు పరిస్థితిలో అల్లాడిపోతున్నాం. కాబట్టి బిర్యానీని ఒకసారి కడిగి ఆరబెట్టుకుని ఆ తర్వాత హాయిగా ఆరగించాం. ఇంతలోనే మరో బాధాకర పరిణామం జరిగింది. యథాక్రమంగా నేను, మఖ్యాంగారు, ఇద్దరం రాత్రి పొడ్చుపోయాక ఇంటికి చేరుకున్నాం. మేము వచ్చే సమయానికి చిరునవ్వులతో ఆహ్వానం పలికే నా భార్య లలిత గాని, శ్రీమతి సుశీల గారు గాని మాకు కనబడలేదు. మాకు వెంటనే ఏమీ అర్థం కాలేదు. తీరా చూస్తే నా భార్య లలిత మా గదిలో నిండుగా దుష్టటి కప్పుకుని పడుకుని వుంది. మాపాప నిద్రపోతోంది. ఇక శ్రీమతి సుశీలగారు వేరే గదిలో మాటా మంతీ లేకుండా నిశ్చబ్బంగా పడుకుని వుంది.

“ఏంటిలా?” నాలో నేనే ప్రశ్నించుకుంటూ లలిత వద్దకు వెళ్లి “ఏం జరిగింది? ఇలా పడుకుని వున్నారు?” ప్రశ్నించాను.

లలిత చట్టి చప్పుడు చేయలేదు. ఇలాగని ఆమె నిద్రపోలేదు. మెలుకువతోనే వుంది.

“ఏం జరిగింది? మాకు ఏం అర్థం కావడం లేదు?” మళ్ళీ అడిగాను.

అయినప్పటికీ లలిత దగ్గర్నుండి సమాధానం లేదు. నేను ఇక పదే పదే ప్రశ్నించాను. కాస్సేపటి తర్వాత లలిత నావైపు కోపంగా చూస్తూ లేచి కూర్చుని - “మీరు పార్టీకి ట్రోహం చేసి శత్రువులతో కలిసిపోతున్నారని పార్టీ నాయకులు భావిస్తున్నారు. పార్టీలోని గొడవలు ప్రాణాంతకం కావల్సిందేనా?” సూటిగా అడిగింది.

“ఏంటి? ఏం మాట్లాడ్చున్నాపసలు? మేము ఏంటి... పార్టీకి ట్రోహం చేయడమేంటి? ఇది కలలో కూడా ఊహించరాని మాట” అప్పటికీ నాలో ఆందోళన తగ్గలేదు.

“పార్టీ కార్యదర్శిగారు ఇందాకే వచ్చి వెళ్ళారు. దాదాపు రెండు గంటలపాటు మాతో మీ గురించి మాట్లాడారు. మీరు పార్టీలో వుంటారా? పార్టీకి ట్రోహం చేసి దూరంగా వుంటారా అని మాట్లాడారు. మేము ఆయనకు సర్ది చెప్పాము. పార్టీని వదిలి వెళ్లే ఖర్చు రానేరాదని చెప్పాము...” చెప్పుకు పోయింది లలిత. ఆ సమయంలో ఆమెలో పార్టీమీద అభిమానం కొండంత కనబడింది.

ఇక అప్పటికిగాని పరిస్థితి నాకు అర్థమైపోగా, రాజకీయ అభిప్రాయ భేదాలు కుటుంబాల్ని బాధపెట్టే దుర్దశ పరకు వచ్చినందుకు బాధపడిపోయాను. తర్వాత మఖ్యాం గారికి అంతా వివరించి చెప్పాను. ఆయన మహిళలు ఇద్దర్నీ కూర్చోబెట్టుకుని సుదీర్ఘ పాతాన్నే వారికి బోధించారు.

“పార్టీలోని ఆంతరంగిక పోరాటం ఎట్టి పరిస్థితుల్లోను పార్టీకి హనికలిగించదని, పార్టీని సరైన మార్గంలో పెట్టి పార్టీ ఐక్యతను బలోపేతం చేయడమే తమ ఉద్దేశ్యమని, జని కేవలం మిత్ర వైరుధ్యమే తప్ప శత్య వైరుధ్యాలు కావు అని” సిద్ధాంత వెలుతురులో అయిన బోధన మహిళల్ని ఆ వెంటనే మాములు మనుషుల్ని చేసింది.

జంతటితోనే మఖ్యాంగారు మిన్నకుండిపోలేదు. తెల్లవారాక పట్టణ కార్యదర్శి గారిని పిలిపించి “పార్టీ ఆంతరంగిక పోరాటం-రాజకీయ విభేదాలు” గురించి ప్రబోధం చేశారు. ఆ కార్యదర్శిగారు మఖ్యాంగారి ఉపదేశం అంతా విన్నాక ఇలా అన్నారు.

“నేను ఏదో వేళాకోళానికి అలా మాట్లాడాను. అంతమాత్రానికి వారు అంతగా సీరియస్ అయ్యారా!?” కార్యదర్శి నటిస్తున్న గురుభక్తికి మేమంతా నవ్వుకున్నా.

అభిమాన జి.ఎన్.: ఈ సంఘటన మరపురానిది. ఒక రోజు రాష్ట్ర కమిటి నాయకులు... నా అభిమాన మిత్రులు అయిన శ్రీ భీంరెడ్డి నరసింహరెడ్డిగారు నన్ను కలుస్తారనే కబురు అందుకున్నాను. వారితో కలిసి మాట్లాడేందుకు వారు సూచించిన స్థలానికి సకాలంలో చేరుకున్నాను. అదొక రహస్య స్థావరం. కార్మిక కుటుంబం నివసించే ఇల్లు. ఆ ఇంటికి నేను ఇదివరకే సుపరిచితుడై. కాబట్టి వారు నన్ను సాదరంగా ఆహ్వానించి, రాత్రి భోజనం కూడా చేసి వెళ్ళాల్సిందిగా కోరదం జరిగింది. కానేపటికి భీంరెడ్డి నరసింహరెడ్డిగారు రానే వచ్చారు. బహుకాల దర్శనం కాబట్టి ఒకరికొకరం కుశల ప్రశ్నల అనంతరం అసలు విషయానికి వచ్చాం.

“తమర్చి రాజకీయంగా మెప్పించి రావాలీ అనేది నాకు పార్టీ కార్యదర్శిగారి ఆదేశం” చెప్పారు భీంరెడ్డిగారు.

అందుకు నేను చిరునవ్వు నవ్వాను.

“ముందు భోంచేయండి. తర్వాత తీరిగ్గా మాట్లాడుకోవచ్చు” ఆ వెంటనే అక్కడే వన్న ఇతర మిత్రులు మమ్మల్ని కోరారు.

అందుకు నేను సరే అన్నట్టుగా ఒకమారు తల పరికించి, ఆ తర్వాత భీంరెడ్డి గారికి వినబడేట్టుగా “మీరు ఒప్పించి మెప్పించగల్లుతారని అనుకుంటున్నారా?” ప్రశ్నించాను.

అందుకు అయిన ఒక చిరునవ్వు విసిరి “నేను నిన్ను ఒప్పించలేను. నీవు నన్ను ఒప్పించలేవు. పార్టీ ఆదేశాన్ని పాటించి కేవలం నిన్ను కలిసిపోదామనే వచ్చాను” అన్నారు.

అందుకు ఇద్దరం కడుపుబ్య నవ్వుకున్నాం. తర్వాత “కాలం మాత్రమే తప్పాప్పాల్చి తేల్చి సమస్యల్చి సద్గుమణిగేలా చేస్తుందని” అనుకున్నాము. అదృష్టవశాత్తు ఇదే జరిగింది. ఆలస్యం కారణంగా అనేక కష్టసమైలు ఎదురైనపుటికీ, చివరంకి పార్టీ ఆత్మవిమర్శ చేసుకోక తప్పలేదు. దీంతే 1951 మధ్య భాగంలో సాయుధపోరాటాన్ని విరమించుకోవడం జరిగింది. మంచి స్వాతంత్ర సమర సేనాని, నా ప్రియమిత్రుడు భీంరెడ్డిగారు తాను గతించేవరకు ఈ ఉదంతాన్ని గుర్తుచేసేవారు. ఇంతేకాదు, నా మనోసంకల్పాన్ని పదేపదే ప్రశ్నించేవారు. ముఖ్యంగా “చైనా మార్కెం”గా పిలువబడే విధానం విజయవంతమైతే గనుక, భారతదేశంలో తెలంగాణా ప్రాంతం యొన్నానుగా నిలుస్తుందని, కామ్మెండ బి.ఎన్.రెడ్డి జనరల్ ‘జుదే’గా కీర్తింపబడుతారని ప్రగాఢంగా అనుకునేవాళ్ళం.

ప్రైదరాబాద్ పట్టణ కమిటీ కరపత్రం : ఈ సంఘటన ఒక దుమారం. సామాజికంగా మానసికంగా ఒక అందోళనను రగిలించిన ఒక విషాయము.

1949వ సంవత్సరంలో ప్రైదరాబాద్ పట్టణ పార్టీ కమిటీ వారు ఒక కరపత్రం అచ్చువేయించి అందరికీ పంచిపెట్టారు. ఈ కరపత్రంలోని విషయం ఆనాటి పార్టీ విధివిధానాలకు పూర్తిగా వ్యతిరేకం. కేవలం ఒక ఊహజనితం మాత్రమే కరపత్రంలో అచ్చువేయబడింది. కాగా, దేశంలో మరియు అంతర్జాతీయంగా వున్న కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేకులు ఇదే అదనుగా ఆ కరపత్రాన్ని సమకూర్చి పెట్టారు.

“ప్రైదరాబాద్ సంస్థానంలో ప్రధానంగా తెలంగాణా ప్రాంతంలో రైతాంగ సాయుధ తిరుగుబాటు ఉన్నతస్థాయికి చేరుకున్నది. కాబట్టి ప్రైదరాబాద్ సంస్థానం ఇండియన్ యూనియన్లో చేరకుండా స్వతంత్ర ప్రైదరాబాద్గా వుంటే, అటువంటి సంస్థానాన్ని విముక్తి ప్రాంతంగా ప్రకటించుకోవచ్చ). తెలంగాణా విశాలాంధ్రలో భాగంగా వుంటే విముక్త తెలంగాణాకు ఇబ్బందులు తప్పవు. కాబట్టి సంస్థానం స్వతంత్రంగా విముక్తి ప్రాంతంగానే వుండాలి. దీనిని విముక్తి ప్రాంతంగాచేస్తూ విఫ్లవోద్యమాన్ని దేశమంతటా విస్తరింపజేయవచ్చు.” ఈ విషయం తెలియగానే రాష్ట్ర కమిటీవారు ఈ కరపత్రాన్ని తీవ్రంగా భండించారు. ఇది పార్టీ విధి విధానం కాదని, దీనికి పార్టీ అనుమతి లేదని స్పష్టపరిచారు. అయినపుటికీ కె.ఎమ్. మున్సిగారు, తర్వాత భారత జాతీయ కాంగ్రెస్, గోరంతను కొండంత చేస్తూ... చీమను భూతథ్రంలో చూపెడుతూ - “కమ్యూనిస్టులు నైజాంతో కుమ్మక్కయి ఆజాద్ ప్రైదరాబాద్ నినాదాన్ని ఇవ్వడం జరిగింది” అనే విష ప్రచారాన్ని గావించారు. ఇంతేకాదు మరో అడుగు ముందుకు వేస్తూ “కమ్యూనిస్టు పార్టీ

నాయకులైన రావి నారాయణరెడ్డిగారు, మఖ్యాం మోహిసుద్దినగారు ఇధరూ నిజం నవాబుతో కలిసి ఆజాద్ ప్రాదరాబాద్ నినాదాన్ని నిజం చేసే ఒప్పందాన్ని కుదుర్చుకున్నారు” అంటూ అభూత కల్పనలకు సైతం తెగించారు.

దురదృష్టం ఏమిటంటే... కొందరు మనదేశ చరిత్రకారులతో పాటుగా, విదేశీ చరిత్రకారులు సైతం ఈ కవ్యిత కథనాన్ని నమ్మి తమ తమ పుస్తకాల్లోకి ఎక్కించుకున్నారు. ఇది నిజంగా చాలా అన్యాయం. ఇటీవల స్వాతంత్య సమరయోధులకు పెస్సన్నీ మంజూరు చేయించే సందర్భంగా, కమ్మునిస్టులకు పెస్సన్నీ ఇప్పుకూడదంటూ కేంద్ర ప్రభుత్వం మొరాయించడం కూడా బాధని మిగిలిన విషయం. కమ్మునిస్టు పార్టీకి, పార్టీ నాయకులకు, వచ్చి పడిన ఈ అపఖ్యాతిని తొలగించడానికి నేను, శ్రీ రావి నారాయణ రెడ్డిగారు, ఎంతగానో ప్రయాస పడాల్సి వచ్చింది. మా కష్టం ఘలిస్తూ వేలమంది స్వాతంత్య సమర యోధులకు పెస్సన్నీ మంజూరు అయ్యాయి. అయినప్పటికీ ఇంకా చాలామందికి పెస్సన్నీ రావళియేవన్నది.

కల్పన జననం : ఈ సంఘటనని కష్టకాలంలో తారసిల్లిన ఒక మలయమారుతంగా అభివర్షించవచ్చు.

మేం మా రహస్య స్థావరాలను భద్రతా అవసరాలను బట్టి తరుచూ మార్చుకోవల్సి వచ్చేది. ఏ రహస్య జీవితం గడుపుతున్న వారికైనా ఈ పరిస్థితి అనివార్యమే! ముఖ్యంగా సాధారణంగా స్థావరం నుండి బయటకు వెళ్ళి, విధిలేక అరెస్టు కాబడిన పార్టీ నాయకులు ఎవ్వరూ కూడా పార్టీ రహస్యాలను పోలీసులకు చాలావరకు చెప్పులేదు. అక్కడక్కడా తప్పని పరిస్థితుల్లో మినహాయింపులు లేకపోలేదు. అట్లాంటప్పుడు తీవ్రమైన కప్పాలే కలిగాయి.

ఒకానొక స్థావరంలో నేనూ, నా కుటుంబంతో పాటుగా మఖ్యాంగారు మరియు నా సోదరుడు హనుమంతరావుగారు కొంతకాలం కలిసి వున్నాం. అక్కడి కథ ఈ విధంగా వుంది.

నా పేరు రమణరావు అని, నేను అడ్డుకేటుగా పని నేర్చుకుంటున్నాను కాబట్టి రాత్రిపూట సీనియర్ అడ్డుకేటు కార్యాలయానికి వెళ్ళి వస్తుంటానని చెప్పుకోవడం జరిగింది. ఇక మఖ్యాంగారి విషయానికి వస్తే ఆయన గురించి చుట్టూపక్కల వాళ్ళు చాలామంది “అతను ఎందుకు ఎప్పుడూ ఒక గదిలో కూర్చుని ఏదో దీర్ఘంగా చదువుతుంటాడు?” ప్రశ్నించేవారు. కాబట్టి వారిపై ఎవ్వరికీ ఏ మాత్రం అనుమానం రాకుండా “ఆయన

పేరు మాధవరావు అని, స్వయంగా నాకు అన్నగారని, ఇటీవలే భార్య మరణించిన కారణంగా ఎప్పుడూ అదోలా వుంటారని' చెప్పుకోవడం మా స్వజనాత్మకత. అలాగే మాది నల్లగొండ జిల్లా అని, భూస్వాములమని, కమ్యూనిస్టుల బాధితులమని చెప్పుకోవడం కూడా ఒక యుక్తి!

నేను అడ్డుకేటుగా చుట్టుపక్కల వాళ్ళు చాలామంది నాతో న్యాయపరమైన సలహాలు తీసుకుని సంతృప్తిపడేవారు. ముఖ్యంగా అక్కడ మాపై ఎవ్వరికీ ఎలాంటి అనుమానం రాలేదు. మంచి వ్యక్తులుగా మమ్మల్ని అందరూ అభిమానించేవాళ్ళు. కలుపుగోలుగా వుండేవాళ్ళు.

మేము ఇక్కడ వన్నప్పుడే... అంటే 1950వ సంవత్సరం నవంబర్ 24వ తేదీన మా రెండ అమ్మాయి కల్పన జన్మించింది. లలిత గర్జవతిగా వున్నప్పటి నుండి, బాలింత తనం చేసేవరకు కూడా సరైన సపర్యలు చేసే ఆడదిక్కు లేకపోవడం మాకు చాలా ఇబ్బందుల్నే కలిగించింది. సహచరులుగా వున్న మఖ్యాంగారు, హనుమంతరావుగారు, ఇద్దరూ మాకు ఎంతో తోడ్పడ్డారు. హనుమంతరావు తోడ్పాటు గురించి చెప్పే... గర్జవతిగా వున్న లలితను తరుచుగా వైద్యపరీక్షల నిమిత్తం మొజంజాహి మార్కెట్లో వున్న బన్నిలాల్ ఆసుపత్రికి తీసుకువెళ్ళడం, తీసుకురావడం అంతా అతి జాగ్రత్తగా గావించేవాడు. తర్వాత అదే ఆసుపత్రిలో లలిత ప్రసవం జరిగాక, తల్లి బిడ్డలకు అన్ని బాగోగుల్ని తనే దగ్గరుండి చూడటం నిజంగా మా అద్భుతం. ఈ విషయంలో హనుమంతరావుకి మేము ఎప్పుడూ బుఱపడి వుంటాం.

ఇక మఖ్యాంగార తోడ్పాటు గురించి చెప్పే... చంటిపాపతో లలిత ఆసుపత్రినుండి ఇంటికి వచ్చాడ, నేను ఆమెకు అవసరమైన సపర్యలు చేస్తుంటే, తను దగ్గరుండి పెద్దమనిపిగా సలహాలు ఇచ్చేవారు. మా పెద్దపాప ఆలనా పాలనా స్వయంగా తనే చూసేవారు. అరుణకి చీరకట్టుకోవడం ఇష్టమని, చిన్న చీరను పోలిన గుడ్డను తీసుకొచ్చి కట్టించి లాలించేవాడు. చాలాసార్లు పెద్దవారందరికీ అన్నం దొరకక శనగలు లేదా జొన్సుపిండి రొట్టెలతో కాలం గడపవల్సి వచ్చేది. ఇలాంటి సమయాల్లో మఖ్యాంగారు తన చేతి రుమాలులో అన్నం మూటగట్టుకుని తెచ్చి చిన్నపాప అరుణకు తినిపించేవారు. ఇలా ఒక్కసారి కాదు రెండు మూడు సార్లు కాదు, చాలాసార్లు చేశారు. ఇది ఆయన ప్రగాఢ ప్రేమానుబంధానికి చక్కని నిదర్శనం! ఇవి పవిత్ర హృదయంతో ప్రజా ఉద్యమాలలో అంకిత భావం కలిగిన నాయకులు సృష్టించి పోషించిన అద్భుత మానవీయ విలువలు!

ఇంకా చెప్పాలంటే... ఈనాటి బంగ్లాదేశ్‌లో గల చిట్టగాంగ్ తిరుగుబాటు ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించి, అనేక సంవత్సరాలు జైలు జీవితం గడిపిన వీరనారీమణి కల్పనాదక్త ఆదర్శంగా మా రెండవ అమృత్యుకి ‘కల్పన’ అని నామకరణం చేసుకున్నాం. మా ఆదర్శాన్ని సహచరులు అభినందించారు. అరుణ, కల్పన, ఇద్దరినే కంటికి రెప్పలా కాపాడుకుంటూ, ఎంతో ఓపికగా ఇంటి బాధ్యతలు అన్నింటని కూడా చూసుకునేది లలిత. ఈ విషయంలో ఆమె ఓర్పునేర్చుల్చి సైతం మా సహచరులు ఎంతో శ్లాఘించేవారు. అక్కడ ఈ విధంగా మేము గడిపిన సమిళ్లి జీవితం... వావి వరుసలతో కష్ట సుఖాలను పంచుకుంటూ సాగిపోయింది.ఆ జీవితం ఎప్పుటికీ మరుపురాని పుట!

పులిఇడ్డ పెండ్యాల దర్శనం : ఈ అనుభవం పేర్కొనుదగింది. విద్యార్థి నాయకులు, కార్యకర్తలు, వివిధ దళాలలో సభ్యులుగా చేరిపోతున్న రోజులవి. సాయుధ దళాలలో చేరిన వారి సమస్యలను, అవసరాలను, అనుభవాలను, పంచుకునే ఉన్నేశ్యంతో ఆయా దళాలతో కలిసి తిరిగే అవకాశం కలిగింది నాకు. ఇలాంటి క్రమంలోనే పెండ్యాల రాఘవరావుగారి దళంతో కలిసి వారంరోజుల జీవితాన్ని గడపడం నా కార్యక్రమం. ఈ నా కార్యక్రమాన్ని విజయవంతంగా నిర్వహించేందుకు రాఘవరావు గారి దళానికి సంబంధించిన సాంకేతిక వివరాలు అన్నింటినీ సేకరించాను. కరీంనగర్ జిల్లా పెద్దపల్లికి మొదటి శాసనసభ్యులుగా గెలుపోందిన కీ.శే. ముత్తుయ్యగారు ఈ విషయంలో నాకు సహాయ సహకారాల్ని పరిపూర్ణంగా అందించారు.

నేను ముత్తుయ్యగారితో కలిసి రాఘవరావు దళాన్ని కల్పికునేందుకు గాను చాందా నుండి తైలులో బయలుదేరడం జరిగింది. ఖాజిపేట తర్వాతి స్టేషన్లో పోలీసులు తారసపడి మా ఇద్దరినీ ప్రశ్నించి, మా బ్యాగుల్ని కుణ్ణింగా సోదా చేశారు. మా బ్యాగుల్లో ఎద్దుల బేరగాళ్ళ వద్దవుండే పగ్గాలు తప్ప పోలీసులకు మరేమీ దొరకలేదు. ఆంధ్రాప్రాంతం నుండి వచ్చిపోయే పశువుల బేరగాళ్ళమనేది మా కథనం. ఈ విషయమై ఎవ్వరికీ మాపై ఎలాంటి అనుమానం కలగకుండా మా వేషభాషల్ని పూర్తిగా మార్చేశాం. ముఖ్యంగా ముత్తుయ్యగారు అంధ్రయాసలో పోలీసులతో భలే మాట్లాడారు. సందేహం లేకుండా పోలీసులు మాధృష్టిలో వెలివాళ్ళయిపోయారు. మేము అక్కడినుండి బయలుదేరి కాలినడకతో గ్రామాలు దాటుతూ సుమారు 15-20 మైళ్లవరకు వెళ్ళాము.

ఎటుచూసినా ప్రజల్లో ఒకింత భయాత్మాతమే అగుపించింది మాకు. అన్ని అనుభవాల్ని మనోఫలకంపై ప్రోదిచేసుకుంటూ ముందుకు సాగిపోయి, ఒకచోట చిన్ననది

ఒడ్డున కూర్చుని, వెంట తెచ్చుకున్న సద్గిమూట విప్పుకుని భోజనం చేశాం. తర్వాత కానేపు అక్కడే విశ్రాంతి తీసుకుని, ఆ తర్వాత తిరిగి నెమ్మదిగా బయలుదేరాం. ఒక గంట ప్రయాణం తర్వాత, ప్రకృష్ట ఎత్తుయిన ప్రదేశంలో వున్న ఒక రైతు మమ్మల్ని చూస్తూ “దగ్గరగా రండి” అని పిలిచాడు. మేము వెంటనే ఆ రైతుని సమీపించాం.

“ఈ రోజు పోలీసులు పెద్ద సంఖ్యలో జీవులు లారీలలో తిరుగుతున్నారు. పెండ్యాల రాఘవరావు దళాన్ని పట్టుకోవడానికి వాళ్ళు తమ శాయశక్తులా ప్రయత్నిస్తా తీవ్రంగా గాలిస్తున్నారు. మీరు తినిపారేసిన కాగితాలు నిన్నటి ప్రజాశక్తి వార్తాపత్రికలు. అవి గాలికి కొట్టుకుపచ్చి పోలీసుల జీవుకి ఎదురుగా అగుపడ్డాయి. వాటిని గమనించిన పోలీసులు తాము నెదుకుతున్న దళం ఈ దరిదాపుల్లోనే వున్నదని అర్థం చేసుకుని గాలింపుని మరింత ఉర్ధుతం చేశారు” అనే సమాచారం రైతు ద్వారా మాకు తెల్పింది.

నిజమే! చాందాలో మాకు సద్గికట్టించిన లలిత, నిన్నటి పేపర్లో రొట్టెల్ని చుట్టి ఇచ్చిందని మాకు వెంటనే అర్థమైపోయాంది. రైతుపై కూడా మాకు నమ్మకం కుదిరింది. రాఘవరావు దళం గురించి అడిగాము. అతడు సూచించిన ఆచూకీ మాకివ్వబడిన దిశలోనే వున్నందున సంతృప్తి చెంది, అక్కడ్నుంచి ముందుకు కదిలాం. మరొక ఫుడియ తర్వాత ఒక చెట్టుపై నిలుచున్న సెంట్రి మమ్మల్ని నిలువరించి “ఈరోజు పోలీసు బలగాలు తీవ్రంగా గాలిస్తున్నాయి. మీరెవరు? ఎవరికోసం వచ్చారు?” అంటూ కేకేసాడు. ఆ సెంట్రిపై కూడా మాకు నమ్మకం కుదిరింది. కాబట్టి మాపేర్లు, గుర్తులు వివరించి మేము పచ్చిన పని గురించి తెలియజేశాం. ఆయన మాకు మేం వెళ్ళాల్సిన దిశ సూచించాడు. ఆ దిశలో మేము పయనిస్తూ ఓ కొండలోయవైపుగా వెళ్ళాం. అంతలో ఓ కంచుకంరం గంభీరంగా వ్రోగింది.

“నిలబడండి! ముందుగు వేయకండి! జాగ్రత్త!!” అంటూ ఆ కంరం మమ్మల్ని పెచ్చరించింది.

ఆ కంరం మా మిత్రసేనానిదే అని అర్థమై మా పేరు, ఊరు తెలియజేశాం. అంతలోనే లోయలో దళసభ్యులంతా తమ తుపాకుల్ని ఎక్కుపెట్టి నిలబడివున్న భంగిమ మాకు కనబడింది కాగా దళపతి మాత్రం చేతిలో స్నేహగ్ం పట్టుకుని, గుఢ్ల ఉరిమి చూస్తూ, మాకు ఎదురుగా రావడం మేము గమనించాం. మేము చూస్తూ అలాగే నిలబడి పోయాం. దళపతి మాకు ఎదురుగా వచ్చిరాగానే ముఖంలో చిరునవ్వ పులుముకుని మమ్మల్ని సాదరంగా ఆహ్వానించడం, మాకు బోలెడంత ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించింది. తర్వాత

“తాము శత్రువుల బారినుండి తప్పించుకునే ప్రయత్నంలో వుండగా, మారాక గురించి తెల్పిందని” రాఘవరావుగారు స్వయంగా చెప్పారు. మేము మాకు దారిలో ఎదురైన అన్ని అనుభవాల్ని వారికి వివరించాం. తర్వాత వారి దళంతో కలిసి సురక్షిత ప్రాంతానికి బయలుదేరి వెళ్ళాము.

వారి దళంతో వున్న విద్యార్థి యువకులతో ప్రత్యేకించి మాట్లాడుతూ, వారిలో నిజీప్తమై వున్న సిద్ధాంత బలాన్ని గమనిస్తూ... తృప్తి పదుతూ... అక్కడే నాలుగురోజులు గడపడం నిజంగా ఒక మంచి అనుభవం!

ఇక పులిబిడ్డ పెండ్యాల రాఘవరావు గారి గురించి, వారి దళ నాయకత్వం గురించి చెప్పాలంటే... ముందుగా ఆయన ఒక ‘మహానాయకుడు’ అనే మాటను ఆయనకు ప్రతిపాదించవచ్చు. ఆయన నాయకత్వం, విధివిధానాలు, ఈ క్రింది విధంగా వుండేవి.

- ❖ అప్పటికే పార్టీలో నెలకొని వున్న రాజకీయ భేదాభిప్రాయాలను గురించి ఏమాత్రం దళ సభ్యులతో ఉటంకించకుండా, కేవలం వైజాం నిరంకుశ పాలన - గ్రామీణ భూస్వాములు కొనసాగిస్తున్న ఆరాచకాలు - దొర్రన్నాలు గురించి మాత్రమే వివరించి చెప్పేవారు.
- ❖ సంస్కార విమోచనం, విశాలాంధ్ర నిర్మాణం, దున్నేవాడిదే భూమి నినాదాన్ని సాధిస్తూ గ్రామరాజ్యాలను ఏర్పర్చాలనడం, అందుకు త్యాగాలకైనా సిద్ధపడాలని బోధించడం, మొదలగు విషయాల్ని మంచి కర్తవ్యదీక్షగా విపులీకరించేవారు.
- ❖ కొనసాగిస్తున్న పోరాటం తప్పకుండా విజయవంతమౌతుందని, శత్రునేనలు అనతికాలంలోనే మట్టికరిచిపోతాయని, అకుంతిత విశ్వాసంతో దళ సభ్యులకు ధైర్యసాహసాలను నూరిపోసేవారు.
- ❖ పిరికితనాన్ని, వెనకడుగుని తీవ్రంగా నిరసిస్తూ... నీతి నియమాలను అక్కరాలా పాటిస్తూ... సంపూర్ణ క్రమశిక్షణాని అందించేవారు.
- ❖ తన దళసభ్యులతో పాటుగా, సానుకూల గ్రామీణ ప్రజల్లో సైతం నవ చైతన్యానికి నాంది పలికేవారు.
- ❖ రాత్రుక్కు దళ సమావేశాల్లో విమర్శలు ఆత్మ విమర్శలు జరిగేవి. ఇలాంటి సమయాల్లో పెండ్యాలగారు మంచి సమయస్వార్తిని ప్రదర్శించేవారు. అందరిలోనూ అత్యుపిశ్వాసాన్ని పెంపొందించే దిశగా ప్రపర్తించేవారు.

ఈ విధంగా తమదైన సముచిత ధోరణితో నాయకత్వాన్ని కొనసాగిస్తున్న రాఘవరావుగారు, ఒకానొక రోజు ఆ దళానికి సంబంధించిన ఒక బలహీనుడు ఎన్నిసార్లు చెప్పినా వినిపించుకోకుండా జరిపిన అత్యాచారాన్ని తీవ్రంగా నిర్మిశామాటంగా ఎత్తి చూపిస్తూ ఖండించడం జరిగింది. ఆ కోపంతోనే ‘తగిన శాస్త్రి జరిగి తీరుతుంది’ అని తీర్చు చెప్పారు. ఆ బలహీనుడి మారుపేరు శంకర్. రెండవరోజు ఆ దళంలో శంకర్ కనబడలేదు. అందరూ అందోళన చెందారు. కానీ దళంలో ఎవ్వరూ కూడా శంకర్ ఆచూకీ గురించి రాఘవరావు గారిని ప్రశ్నించే సాహసం చేయలేదు. నేనే సమయానుకూలంగా ఛైర్యం చేసుకుని, రాఘవరావుగారి వద్దకు వెళ్లి, శంకర్ ప్రస్తావన తెచ్చారు.

“అతడికి శిక్షగా ఈ దళం నుండి వెలివేసి, వేరే దళంలోకి పంపించి వేశాను” అని చెప్పారాయిన. ఆయన సమాధానాన్ని అందరూ అర్థం చేసుకున్నారు. అవినీతి అరాచకం పట్ట దళ నాయకుడికి వుండే ఆగ్రహం, అసహనం, ఎంత ప్రగాఢమైనవో ఈ సంఘటనతో బుజువయ్యాంది.

ఆ తర్వాత కొంతకాలానికి రాఘవరావు గారితో ఒంటరిగా చర్చించే అవకాశం దొరికింది నాకు. అప్పుడు నేను ఆయనతో రాజకీయాలగురించి, పార్టీ విధి విధానాల గురించి లోతుగా చర్చించాను. ఆ చర్చలో ఆయన చాలా విషయాలు మాట్లాడారు. పార్టీ విధానాల్ని తూ.చ. తప్పకుండా అమలు పరచడం, పార్టీలో ఐక్యత ఎంత విలువైనదో తెలియజెప్పడం వంటి విషయాలకు ఆయన ఇచ్చిన ప్రాధాన్యత నిజంగా ఎంతో ప్రాముఖ్యతని సంతరించుకుని వుండటం ఆయన ఉత్తమ తత్వానికి ప్రతీకగా చెప్పావచ్చు.

పోరాటవిరమణ తరువాత కేసులన్నింటినీ ఎదురించి, 1952 ఎన్నికలలో పార్లమెంటుతో పాటుగా అసెంబ్లీ స్థానానికి కూడా పోటీ చేసి, రెండింటిని కైవసం చేసుకున్న గౌప్య ప్రజా నాయకులు రాఘవరావుగారు. మదమ తిప్పని మహానాయకులు, అలసట ఎరగని స్వాతంత్య సమర సేనాని, తెలంగాణ ఆణిముత్యం, అన్నింటికి వెరసి కమ్యూనిస్టు పార్టీకి దొరికిన ఒక అధ్యుత వరం... అమరజీవి మన రాఘవరావుగారు! ఆయన జ్ఞాపకాల సన్నిధికి ఒకమారు నా సలాం!

కలకత్తాలో బాంబుల తయారీ సిక్కణ : 1950వ సంవత్సరం ప్రారంభంలో కలకత్తా నగరాన్ని సందర్శించే అవకాశం నాకు మళ్ళీ లభించింది. అంతకు మునుపు 1948లో రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్ ప్రతినిధిగా, ఆ తర్వాత ఆగ్నేయాసియా యువజన మహాసభ ప్రతినిధి వర్గ నాయకుడిగా కలకత్తా సభల్లో పాల్గొన్న విషయాన్ని ఇది వరకే తెలియజేశాను.

కాగా ఈ మారు మాత్రం బాంబులు తయారు చేసే ప్రత్యేక శిక్షణా శిబిరంలో నేను పాల్గొనాలనే రాష్ట్ర పార్టీ నిర్ణయం ప్రకారం నేను కలకత్తా వెళ్డడం జరిగింది. అక్కడి నా అనుభవాలు విభిన్నమైనవి.

కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయంలో సీనియర్ రసాయనశాస్త్ర ప్రాఫెసర్లు మా అధ్యాపకులు, వారితో పాటుగా బాంబుల విద్యలో అనుభవాలు గడించిన నిపుణులు మరికొందరు వుండేవారు. బాంబుల తయారీలో పాతాలు నేర్చుకోవడం కలకత్తా నగరంలోనే అయినప్పటికీ, ప్రయోగాల నిమిత్తం మాత్రం సామాగ్రిని తీసుకుని - రెండు గంటలు ప్రయాణం చేసి ఓ చిన్న కుగ్రామాన్ని అనుకుని వున్న అడవికి చేరుకున్నాం. మా ప్రయోగాల్ని విజయవంతంగా ముగించుకుని తిరుగు ప్రయాణం ప్రారంభించాం. దారిలో ఓ ఇద్దరు పోలీసులు మేము ప్రయాణిస్తున్న మా రెండు జీపులను అడ్డగించారు. సోదా చేస్తామని హెచ్చరించారు. ఆ తక్కణం మా అంగరక్షకులుగా వున్న ఇద్దరు యువకులు అప్రమత్తులై, ఆ ఇద్దరు పోలీసుల్ని వెంబడించి తరమడానికి ప్రయత్నించారు. ఈ ప్రయత్నంలో భాగంగా బెంగాళీ భాషలో కొన్ని నినాదాలు చేశారు. అంతే! చుట్టూవున్న పల్లెల్లుండి కనీసం ఓ 50 మంది దాకా హుటాహుటిన మా వైపు పరుగిత్తుకొచ్చారు. అందరూ కలిసి ఆ ఇద్దరు పోలీసులకు దేహపుట్టి చేశారు. తర్వాత నిర్ణయంగా మా జీపుల్ని వెళ్ళమని చెప్పారు. మేము ఒకవైపు అందోళన చెందుతూనే ప్రయాణం చేసి, సురక్షితంగా మా స్థావరానికి చేరుకున్నాం.

స్థావరానికి చేరుకున్నాక అక్కడి గ్రామాలు అన్ని కమ్యూనిస్టు పార్టీకి పెట్టిని కోటలని, ఆ ప్రాంతాలకు పోలీసులు రాలేరని, మా అంగరక్షకులు చెప్పారు. ఇలా వుండగా మరొకరోజు మరొక సంఘటన జరిగింది. కలకత్తా నగరం నడిబొడ్డులో వున్న మా స్థావరంలో యథాక్రమం బాంబులు తయారు చేసి భద్రపరిచివుంచాం. మాలో ఎవ్వరికి తెలియకుండా మా మిత్రుడు ఒకడు దాచిపెట్టిన ఒక బాంబును తీసుకువెళ్లి ఆ పక్కనే వున్న పోలీస్ స్టేషన్స్‌కి విసిరేశాడు. ఇంకేముంది? బాంబు పెద్ద శబ్దంతో పేలింది. వెంటనే పోలీసు బలగాలు రంగ ప్రవేశం చేశాయి. పరిసర ప్రాంతాల సోదాకు వెనువెంటనే పూసుకున్నాయి. ఆ యువకుడు మాత్రం పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చి స్థావరంలో చేరిపోయాడు. అతడు కొత్తగా మాలో చేరిన బెంగాళీ యువకుడు. వచ్చి చేరిపోయిన వాడు మళ్ళీ ఊరుకుంటాడా? తనేదో గొప్ప ఘనకార్యం చేసినట్టుగా విజయగర్వంతో ఊగిపోతూ... “మన బాంబు బ్రహ్మందంగా పనిచేసింది” అని బెంగాళీ భాషలో అన్నాడు. కాని అతడు చేసిన అరాచక చర్య నాకేమాత్రం నచ్చలేదు. కాబట్టి పార్టీ నాయకుడికి తెలియజేసి

అతడిపై చర్య తీసుకోవాలిందిగా పట్టుబట్టాను. ఇతరులంతా నన్ను వారించారు. తెలిసో తెలియకో జరిగింది చిన్న పొరపాటు కాబట్టి దాన్ని వదిలివేయాలన్నారు. అంతేకాదు, సష్టం జరిగింది పోలీసులకే కదా! బాగా జరిగిందిలే!’ అన్నట్టగా పరోక్షంగా అతడ్ని బలపరిచారు కూడా! బెంగాలీల మనస్తత్వం గురించి లోతుగా ఆలోచించడానికి ఈ ఉదంతం నాకు ఎంతో తోడ్పడింది. ఇదంతా ఏది ఏమైనా కలకత్తాలో వున్న ఒక నెలరోజులలో రెండు వారాలు సాంకేతిక పరమైన శిక్షణ ఇవ్వబడింది. మిగతారెండు వారాలు ప్రయోగాత్మక కార్యక్రమాల శిక్షణ పొందాం.

ముఖ్యంగా తెలంగాణా సాయుధ గెరిల్లా పోరాటాన్ని భాషించని వారు లేరు. అంతటి మహోద్యమానికి ప్రతినిధిగా నన్ను దాదాపు పూజించని వారు కనబడలేదు. అలాంటి సాయుధ పోరాటం మొదట బెంగాల్లో జరగవల్పింది కాని, ఆంధ్రాలో ఎలా జరిగిందని ఆశ్చర్యపడ్డ వాళ్ళూ లేకపోలేదు. అంతేకాదు, “మీరు ఓ నాలుగువారాలు అగండి, బెంగాలులో ఒకటి కాదు, నాలుగు తెలంగాణాల్ని సృష్టిస్తాం” అని సగర్వంగా ఛాలెంజిగా ప్రకటించినవారు మరికొందరు. సాయుధ పోరాటానికి సాంఘిక రాజకీయ నేపథ్యం వుంటుందని, కాని శత్రు వర్గాల హింసకు ప్రతిహింసగా అనివార్య పరిస్థితులలో ఈ ఉద్యమం తీవ్రస్థాయికి చేరుకుంటుందని, నేను నా అభిప్రాయాన్ని ఎంతగా వివరించినా వారు మాత్రం ‘మనం తలుచుకోవడమే ఆలస్యం అంత గొప్ప విషయం కాదు’ అన్నట్లుగా మాటల్లాడేవారు.

26 జనవరి 1950 భూక్తాండ్రులు: ప్రప్రథమంగా భారత రిపబ్లిక్ దినోత్సవాన్ని గొప్పవేడుకగా నిర్వహించాలని ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. కాని అది వేడుక కాదని, సామ్రాజ్యవాదానికి లొంగిపోయి సర్వసత్తాక అధికారం పేరిట జరుగుతున్న మహాద్రోహపూర్విత చర్య” అని పార్టీ ప్రకటించింది. కాబట్టి ఆ రోజుని “సర్వే సర్వత్రా నిరసనదినం”గా నిర్వహించాలని కూడా పిలుపునిచ్చింది. ఈ సమయంలో రహస్య జీవితం గడువుతున్న నేను, నా సహచరులు, ఆ నిరసన ప్రదర్శనలో పాల్గొనకుండా భద్రతా వలయంలో వుండాలని పార్టీ ప్రత్యేకంగా చెప్పడం జరిగింది. కలకత్తాలోని గొప్ప మైదానంలో ఈ నిరసన సభ జరుగుతున్నదని, పార్టీ క్రేణులన్నీ సకాలానికి సర్వసన్నద్యులుగా చేరుకోవాలని, ఒక దినపత్రికలో ప్రకటనని కూడా విడుదల చేసింది పార్టీ. అయితే మేము ఈ సభలో పాల్గొనకపోయా కనీసం దూరంగా ఒకచోట కాంపొండ్సు ఆనుకుని అయినా నిలుచుండామని మా దళం నిర్ణయించుకుంది. సాయంకాలం 5 గంటలకు సభ ప్రారంభం కావల్సి వుంది. సభలో కనీసం 10వేల మంది ప్రజలు, అంతా కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ

కార్యకర్తలే పాల్గొన్నారు. పోలీసు బలగాలు కూడా కనీసం 10వేల సంఖ్యకంటే తగ్గలేదు. సభకు నలుషైపులా మోహరించిన ఈ పోలీసులు విధి నిర్వహణ నిమిత్తం అప్రమత్తులై వున్నారు. సరిగ్గా సభా ప్రారంభం సమయానికి సబాధ్యక్షులు, కలకత్తాలోని సుప్రసిద్ధ అడ్వోకేటు, రెండు కళ్ళూ లేకపోయినప్పటికీ తన విప్పవ చైతన్యంతో ప్రపంచాన్ని చూస్తున్న జ్ఞానశీలి, అనితరసాధ్యుడు అయిన నాయకుడు లేచి అనూహ్యాషైన సమాచారాన్ని సభికులకు అందించాడు. ఆ సమాచార సారాంశం ఈ విధంగా వుంది.

“ఇప్పుడే పోలీస్ కమీషనర్ గారి నుండి ఉత్తరం వచ్చింది. వారు ఈ సభను నిపేధించుచున్నారు... ఈ ప్రభుత్వం అత్యంత ప్రధానమైన మానవమాక్షరించి పోర స్వతంత్రాన్ని హరించివేసింది. దీన్ని నేను తీవ్రంగా భండిస్తున్నాను.”

సభానాయకుడి నుండి ప్రకటన అలా వెలువడిందో లేదో ఇలా సభలో కలకలం మొదలయ్యింది. సభికులనుండి పోలీసులపైకి బాంబుల వర్షం కురిసింది. వెంటనే పోలీసులు నలుషైపుల నుండి కాల్పులు జరిపారు. ఇంకేముంది? దట్టమైన పొగలు కమ్ముకుని అంతా చీకటి మయమైంది. దూరంగా వున్న ప్రజలలో ఆందోళన, అలజడి, హడావిడి, అన్నీ ఒక్కమ్మడిగా కనిపించాయి. సభ మధ్యభాగంలో మాత్రం తుపాకులు, బాంబుల మోత, సుమారు ఒక అరగంట వరకు వినిపించింది. మేము ఈ విపత్తు పరిస్థితుల్లో ఏమీ చేయలేని నిస్సహాయులమై, తప్పుకుని, మా స్థావరానికి బయలుదేరి వెళ్ళారు. దారిలో ఒక హోటల్ వద్ద పెద్ద రేడియోను లాలీలతో పగలగొడ్డున్నారు. మేం అటుగా వెళ్ళి ఆక్కుడున్న వాళ్ళని -

“ఎందుకు?” అని ప్రశ్నించాం.

“రేడియోలో సర్దార్ పటేల్ సందేశం ప్రసారం అవుతోంది” అనే సమాధానం విసబడింది. ఈ మాట కమ్మునిస్టుల మీద మంచి అభిమానానికి ఒక మచ్చుతునకగా భావించవచ్చు.

తెల్లవారాక పత్రికలలో నిన్న జరిగిన సంఘటనలో 8మంది పాటీ కార్యకర్తలు, 10మంది పోలీసులు మరణించగా ఇంకా అనేకమంది గాయపడినట్టుగా చూసి ద్రిగ్మాంతి చెందాను.

ఈ విధంగా ప్రథమ రిపబ్లిక్ దినోత్సవాన్ని జరుపుకున్న తీరు తెన్నులు గుండెను బరువెక్కించాయి. భారమైన హృదయంతో రాజకీయ విధానాలను విశ్లేషించుకున్నాను.

1942 ఆగస్టు 9 పరిణామాలు, 1947 ఆగస్టు 15 అనుభవాలను నెమరు వేసుకుంటున్న నాకు ఈ 26 జనవరి 1950 చీకటిరోజు ఘటన పూర్తిగా కళ్ళు తెరిపించింది. నాలోవున్న మానవీయతని తట్టిలేపింది.

రెండవ పార్ట్ కాంగ్రెస్ తీర్మాన దుష్పలితాలు కళ్ళకు కట్టినట్లు అర్థమైపోగా, నన్ను వేసు సంభాషించుకున్నాను.

కలకత్తాలో అభిల భారత శాంతి మహాసభ : ఈ మహాసభ ప్రపంచ యవనికపై శాంతిగీతాల్ని ప్రవహింపజేసింది. ఆ ప్రవాహ పరుగుల్లో ప్రజల క్షేమాన్ని కోరింది.

భారత కమ్యూనిస్టు పార్ట్ అనుబంధ సంస్థగా ‘అభిలభారత శాంతి సంఘం’ పనిచేసిన విషయం తెలియంది కాదు. అతివాదులు, పార్ట్ మిత్రులు, పార్ట్ నాయకులు, ఈ మహాసభ నిర్వాహకులు! ఈ సభ కలకత్తాలో జరిగింది. హైదరాబాద్ నుండి ప్రతినిధి బృందం ఇందులో పాల్గొన్నది. నేను మాత్రం పొలిట్బూర్సో సలచోచేరకు ఈ సభలో పాల్గొనేదు. భారతదేశం నలుమూలల నుండి కనీసం 1000 మంది ప్రతినిధులు ఈ సభకు హోజురైవుంటారు. వీరందరికీ మహాసభ నిర్వాహకులు - ఆహ్వాన సంఘం - వేర్పేరు హోటళ్ళలో బసలు ఏర్పాటు చేశారు. సభ ఆర్థాటంగా ఆరంభమైంది. ప్రపంచ శాంతి గీతాలు, సాంస్కృతిక ప్రదర్శనలు, శోభాయమానంగా నిర్వహించబడ్డాయి. నాయకుల ఉపన్యాసాలు మాత్రం ‘శాంతికి’ ‘ప్రపంచశాంతి’కి నూతన అర్థాన్ని ఆపాదిస్తూ కొనసాగాయి.

‘తిష్ఠ వేసిన సాప్రూజ్యవాదం సమూలంగా నశించినపుడు, పెట్టుబడిదారీ వర్గదోషింది తుదముట్టించబడినపుడు మానవుడిని మానవుడు దోచుకునే దురావస్థ కూకటివేళ్ళతో పెకిలించబడినపుడు, ఈ సమాజంలో నుస్రితరశాంతి సంపూర్ణంగా శాశ్వతంగా స్థానం సంపాదించుకోగలుగుతుంది’ అని ప్రవచించిన ఆనాటి ఉపన్యాస ప్రవాహాలు ఇప్పటికీ నా చెపుల్లో గింగురుమంటుంటాయి.

హైదరాబాద్ నుండి వచ్చిన ప్రతినిధి, అందునా తెలంగాణా సాయంధ పోరాట రణరంగం నుండి నేరుగా మహాసభకు రహస్యంగా చేరుకున్న మహామృద్గ మొయినుద్దీన్ గారి గంభీరోపన్యాసం ఆ మహాసభ మొత్తాన్ని ప్రేరిపించింది. ఉద్రాతలూగించింది. ప్రత్యేక గుర్తింపును సంపాదించుకుంది.

“తాను తెలంగాణా సాయిధ పోరాటం నుండి ఈ మహాసభకు వచ్చానని, ప్రస్తుతం తెలంగాణాలో రావి నారాయణరెడ్డి, మఖ్మాం మొహియుద్దీన్, దామి రాజ్ బహుదూర్ గార్ వంచి విష్ణువ వీరుల సారథ్యంలో అనలు సిసలైన శాంతి పోరాటం విజయవంతంగా జరుగుతున్నదని” మహామృద్ద మొయినుద్దీన్గారు ప్రతినిధుల కరతాళ ధ్వనుల మధ్య ప్రకటించారు. నిజంగా ఆ ఉద్యోగ్ని క్షణాలు ప్రతి కమ్మానిస్ట్లు వ్యాదయాంతరంగంలో ఎగిసిపడే విష్ణువోద్యమ చైతన్య స్ఫవంతికి ప్రతీకలు!

సభ అనంతరం ప్రతినిధులు ప్రాంగణం వదిలి ఎవరి బసకు వాళ్ళు వెళ్ళిపోయారు. వాళ్ళు అలా వెళ్ళారో లేదో ఇలా పోలీసు బలగాలు విరుచుకుపడి వారందరినీ అరెస్ట్ చేయడం, నిర్వంధించడం, అంతా ఒక కలలా సాగిపోయింది. వచ్చిన 1000 మంది ప్రతినిధులకు కనీసం 2000 మందిని అరెస్ట్ చేసి తీసుకుపోయారు.

ఇంతటితో పోలీసులు తమ దౌర్జన్యకాండని ఆపలేదు. కలకత్తానగరం, బెంగాల్ రాష్ట్రంలోని వివిధ పార్టీ కార్యాలయాలపై విచక్షణారహితంగా విరుచుకుపడ్డారు. ఓ రాత్రి పోలిట్బూర్యార్సుండి ఒక ప్రత్యేక దూత నా సాపరానికి చేరుకున్నాడు. పోలిట్బూర్యా సభ్యులు కామ్యునిస్ట్ గారి సంతకంతో వున్న ఒక ఉత్తరాన్ని ఆ దూత నాకు అందించాడు. ఆ ఉత్తరంలో ప్రాసివున్న “మీ స్క్యూదరాబాద్ ప్రతినిధి మహామృద్ద మొయినుద్దీన్ చేసిన ప్రసంగం చరిత్ర సృష్టించింది. ఇందుకు అభినందనలు” అనే ప్రశంసాపూర్వక వ్యాఖ్యలు ప్రతి కమ్మానిస్ట్లకు గర్వకారణం. కానీ ప్రస్తుతం బయట కమ్మానిస్ట్లల పరిస్థితి కంావికలంగా వుంది. కాబట్టి ఆ ఉత్తరాన్ని చదివాక నాకు నవ్వాలో ఏదవాలో ఏమీ అర్థం కాలేదు.

వీడి ఏమయినా శతాబ్దాల తరబడిగా బానిసత్తాన్ని అనుభవిస్తూ... 20 వ శతాబ్దంలో కూడా ఇంతగా సామాజికంగా నాగరికంగా ఆర్థికంగా వెనకబడి వున్న భారతీయులు అభివృద్ధి మార్గాన పయనించడానికి అనుసరించవలసిన శాస్త్రీయ పంథా అన్వేషించబడాలని, సత్యశోధన జరగాలని, నా మనోవాంఘ మరింతగా ధృఢపడింది. పొరపాటు ప్రయోగాలు నేర్చుతున్న గుణపాతాలు పార్టీకి మార్గదర్శకం కావాలనే ఆకాంక్ష కూడా మరింత బలపడింది. కాబట్టి అక్కడి నుండి స్క్యూదరాబాద్ చేరుకున్న తర్వాత మరింత పట్టుదలతో అంతరంగిక పోరాటానికి పూనుకోవడం జరిగింది.

ఒక మిత్రుడు విదేశాల నుండి తిరిగి వస్తూ ఒక పోర్టబుల్ టైప్‌రైటర్ను నాకు బహుకరించాడు. నాకై నేను టైపు నేర్చుకున్నాను. ఈ విద్య నాకు చాలాసార్లు ఉపకరించింది.

ప్రతి జాతీయ అంతర్జాతీయ ఘటనలో ఏవైనా చర్చనీయ అంశాలు వుంటే నా అభిప్రాయాన్ని పార్టీకి నిర్వయంగా తెలియజేసేవాడిని. విద్యార్థి యువజన రంగాల నిర్వహణ బాధ్యతలను పార్టీ ఆజ్ఞానుసారం నిర్వహిస్తునే... నాలో పొంగిపోర్చే సైద్ధాంతిక రాజకీయ విభేదాలను అరపరికలు లేకుండా దైర్యంగా పార్టీ ముందు వుంచేవాడ్ని.

ముఖ్యంగా నాటై పోలీసులు ఒక కేసు పెట్టారు. ఆ కేసుకు ఆధారంగా నా పేరుతో భద్రపరిచిన పైలు చూస్తే నాకే ఆశ్చర్యం కలిగింది. రాష్ట్ర నాయకులు నా ఉత్తరాలు అన్నింటిని భద్రపరచడం మాత్రమే కాదు, ఆ ఉత్తరాలను వస్తు వైవిధ్యంగా వేరుచేసి భద్రపరిచారు. ఇది నా మీది వారి అభిమానానికి, గౌరవానికి తార్కాణం. ఈ పైలు మొత్తం పోలీసుల స్వాధీనంలోకి వచ్చింది.

బొంబాయి యూతు: ఈ యూతుకు నా అనుభవాల పుస్తకంలో ప్రత్యేక స్థానమే వుంది. రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్ సిద్ధాంతం ప్రకారం భారతదేశం యావత్తు సోషలిస్టు విప్పవానికి సంసిద్ధంగా వున్నది. ‘ఇది ప్రధానంగా రష్యాలో నిర్వహించబడినట్టుగా పట్టణాలలో కార్బికవర్డు నాయకత్వంలో విప్పవ తిరుగుబాటుతో’ ప్రారంభమౌతుంది. గ్రామాలు దీన్ని అనుసరిస్తాయి. అయితే ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఆనాటి ఆంధ్రరాష్ట్ర పార్టీ కమిటీ పూర్తిగా వ్యతిరేకించింది. ఇది అతిపాదుల దుందుడుకు సిద్ధాంతం అని ఆరోపణలు చేసింది. ఇంతేకాదు, దీనికి బదులుగా చైనాలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ అనుసరించిన సాయుధ గెరిల్లా పోరాట మార్గం అత్యంత ఆవశ్యకమని, దానికి గ్రామీణ ప్రజలు సంసిద్ధంగా వున్నారని వాదించింది. ముఖ్యంగా గ్రామాల ఆధారంగా విముక్తి ప్రాంతాలు అవతరిస్తాయని, అక్కడ నిర్మితమైన విమోచన సైన్యాలు పట్టణాలను విముక్తి చేస్తాయని, వారి బలమైన వాదన!

కేంద్ర కమిటీలో మెజారిటీ సభ్యులు ఆంధ్రా వాదనను బలపర్చడం వలన ఒక పార్టీ మహాసభను 1950లో కలకత్తాలో నిర్వహించారు. అంతవరకు రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్లో ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఎన్నుకోబడిన బి.టి.రందివే స్థానంలో ఆంధ్రాలైనుకు అధినేతగా నిలిచిన చండ్ర రాజేశ్వరరావుగారిని ప్రధాన కార్యదర్శిగా ఎన్నుకున్నారు. కేంద్రకమిటీ పొలిట్బూర్యాలలో తీవ్రమైన మార్పులు, చేర్పులు, జరిగాయి.

ముఖ్యంగా 1950 వ సంవత్సరంలో చేపట్టబడిన గెరిల్లా పోరాట విధానం అనతికాలంలోనే అనూహ్య అవాంతరాలను ఎదుర్కొన్నది. పులిని చూసి నక్క వాతలు పెట్టుకున్నట్టు తెలంగాణాలో నిర్వహించబడిన సాయుధ తిరుగుబాటును అన్ని ఇతర రాష్ట్రాలలోనూ విస్తరింపజేయడం జరిగింది.

రఘుస్వంగా వున్న పార్టీనాయకులు దళాలుగా ఏర్పడి మెరుపుదాడులకు పూనుకున్నారు. ప్రజల ప్రత్యేకమాత్ర అనేది లేని పరిస్థితులలో ప్రజల నుండి వెలివేయబడిన పార్టీ కార్యకర్తలు, నాయకులు, సులభంగా శత్రువులయాల్లో చికిత్సాకౌతప్పలేదు. అంధధ్రాంతంలో వందలాదిగా, దేశవ్యాప్తంగా వేలాదిగా కార్యకర్తలు నాయకులు ఆత్మార్పణ చేయవలసి వచ్చింది. పార్టీ శ్రేణులలో అభ్యంతరాలు, అభిప్రాయభేదాలు, విపరీతంగా పెరిగిపోసాగాయి. దీంతో రాజకీయంగానే గాక, నిర్మాణపరంగానూ పార్టీ తీవ్రమైన సంక్లోభంలో కూరుకు పోయింది.

జైలునుండి విడుదల కాబడిన ముగ్గురు అఖిలభారత స్థాయి నాయకులు కామేడ్ అజయ్యఫోష్, డాంగె, ఘూటేగారలు సంయుక్తంగా ఒక పత్రాన్ని ప్రాసి రఘుస్వంగా పార్టీశ్రేణులకు అందించడం జరిగింది. ఈ పత్రంలో వారు చెప్పాలనుకున్న విషయాన్ని సూటిగా ఎలాంటి మొహమాటం లేకుండా చెప్పేసారు.

“పార్టీ అనుసరించిన రెండు రకాల విధానాలు కూడా దేశ రాజకీయ ఆర్థిక పరిస్థితులకు సరివడవని, అవి కేవలం అతివాద దుందుడుకుతనాన్ని మాత్రమే ప్రదర్శిస్తున్నాయని, వాటిని తక్షణం విడునాడి పార్టీ శ్రేయస్సుని కాపాడాలని” వారు ఎంతో తాపత్రయపడుతూ ప్రాతపూర్వకంగా ప్రవచించారు.

అప్పటికి విద్యార్థి రంగ ఉపసంఖు సభ్యులుగా రంగంలో వున్న నేను, డాక్టర్ పరాంజపె మరియు ఓంకార్ ప్రసాద్ ముగ్గురం కలిసి సంయుక్తంగా పై ముగ్గురు నాయకులు ప్రతిపాదించిన విధానాన్ని బలపరుస్తా ఒక పత్రాన్ని తయారు చేశాము. బొంబాయిలోని కేంద్రకార్యాలయంలో వుంటూ మా పత్రాల్ని వివిధ రంగాల అధినేతలకు అందించాము.

‘తెలంగాణాలో ఇంకా అనేక కష్టసప్షోలతో కొనసాగుతున్న సాయంధ పోరాటాన్ని ఉపసంహరించుకోవాలి, జైలునుండి విడుదలైన వారంతా, రఘుస్వంగా వున్నవారంతా, ఒక కనైస్సన్లో కూర్చుని రాజకీయ కర్తవ్యం గురించి వెంటనే చర్చించి ఓ నిర్దయానికి రావాలి’ అని మేము కోరడం జరిగింది.

ముఖ్యంగా మేము ముగ్గురం, పై ముగ్గురు నాయకులతో కలిసి సుదీర్ఘంగా చర్చించాం. నివేదించాం. పార్టీ ఐక్యత, పార్టీ భద్రత, పార్టీ భవిష్యత్తు, పార్టీ ప్రాభవం మొదలగు వాటి గురించి తక్షణ చర్యలకై ఒత్తిడి చేశాం. ఆ ముగ్గురు నాయకులు మా అభిప్రాయాలతో ఏకీభవించినపుటికీ, కార్యాచరణ చర్యల గురించి తమ నిస్సహితును

నిర్మాహమాటంగా తెలియజేశారు. ఇది వారి అననుకూలత! ఈ విధమైన తరుణంలో ఒకరోజు కేంద్ర కార్బూలయానికి జి.ఆర్.క. అను నాయకుడు వచ్చారు. వారు మా ముగ్గురిలో నన్న మాత్రమే బొంబాయిలో వున్న ఆంధ్రరాష్ట్ర కమిటీ రహస్య కార్బూలయానికి రావల్పిందిగా కోరడం జరిగింది. నా సహచరులిడ్డరి అనుమతితో, మా పత్రాల సహాతంగా నేను జి.ఆర్.క. గారిని అనుసరించాను.

నిరాటంకంగా బొంబాయి పరిసరాలలోనున్న స్థావరానికి వెళ్ళాము. గేటు దాటి లోపలికి ప్రవేశించగానే నాకు సుపరిచితుడైన నాయకుడు ఒకరు నాకు ఎదురుగా వచ్చి “నిన్ను ఎవరు బొంబాయి రమ్మున్నారు? ఎవ్వరి అనుమతితో ఇక్కడ పత్రాలు పంచు తున్నావు?” అంటూ నన్న తీవ్రంగా గద్దించారు.

అందుకు నేను సమాధానం చెప్పబోతుంటే నన్న కనీసం నోరైనా తెరవనీయకుండా, అ వెంటనే తానే కల్పించుకుంటూ... “నోర్చూయి! నీ అంతు, నిన్న ఇక్కడికి పంపించిన నాయకుని అంతు చూస్తాను” రెట్టింపు ఆగ్రహంతో మాటల తూటాలు వదిలి, నేనందించిన పత్రాన్ని పరపరా చింపి ఆ పక్కన కసిగా పారవేశారు.

నాలో ఆవేశం తన్నుకొచ్చింది. లోలోపలే వుడికి పోయాను. కాని దేనికైనా సమయం కావాలి కదా. అందుకే... ‘నాకూ పొరుషముంది. నేనూ తెలంగాణా వాడినే. తగిన మూల్యం చెల్లించుకోవాల్సిన కాలం నీకు ఎంతో దూరం లేదు” అంటూ ఆ నాయకుడి గురించి సవాల్ విసురుతూ వెనుదిరిగాను.

నన్న తీసుకొచ్చిన జి.ఆర్.క. గారు నన్న పార్టీ కేంద్ర కార్బూలయంలోకి ప్రవేశపెట్టి వెళ్ళిపోయారు. నేను అక్కడ ఒకటి రెండురోజులు వుండి, కలవాల్సిన వాళ్ళందరిని కలిసి, ఆ తర్వాత రహస్యంగా నా దారిన నేను పైదాదరాబాద్ చేరుకున్నాను.

తెలంగాణా సాయుధ పారిాట ఉపసంహారణ : అజయ్ ఫోవ్, డాంగే, చండ్ర రాజేశ్వరరావు, మాకినేని బసవపున్నయ్య గార్లు మాస్కో వెళ్లి - ‘సోవియట్ పార్టీ సహాయంతో భారతదేశంలో పార్టీ అనుసరించాల్సిన రాజకీయ విధివిధానాల గురించి చర్చించినట్టుగా, మరియు ఈ చర్చలలో కామ్యూనిస్ట్ సోవియట్ ప్రతినిధి బృందం పాల్గొన్నట్టుగా’ వార్తా పత్రికల ద్వారా తెల్పుకున్నాను. కాగా, పార్టీ వర్గాల ద్వారా ప్రత్యేకంగ తెలిసిన సమాచారం మాత్రం ముఖ్యమైనది. అది ఏంటంటే... “సోవియట్ ప్రతినిధి వర్గంలో కామ్యూనిస్ట్ తో పాటుగా కామ్యూనిస్ట్ లు మాలటోవ్, మేలంకోవెనుస్లోవ్ గార్లు పాల్గొన్నారు. తెలంగాణా ప్రాంతంలో సాయుధ పోరాటాన్ని భోగోళికంగా మైనర్లిక్

పరిస్థితుల్లో ఇంకెంతోకాలం కొనసాగించడం కష్టతరం కాబట్టి, దానిని వెంటనే ఉపసంహరించుకోవాలని తీర్మానం జరిగింది' అని తెల్పింది. ఈ అంశం గురించి కొమినెట్టు స్థానంలో ఏర్పడిన 'కొమిన్ ఫార్మ' పత్రిక 'ఫర్ ఎలాస్టింగ్ పీస్' అండ్ ఫార్ పీపుల్స్ డెమాక్ససి' లో సుదీర్ఘ వ్యాసం వెలువడింది. ఇది సంపాదకీయ వ్యాసం. 'పార్టీలో అన్ని వర్గాలు ఈ సంపాదకీయం వెలుతురులో తమ వ్యాపారం, ఎత్తుగడలను అమూల్యగంగా సంస్కరించుకోవాలి' అని కోరడం జరిగింది. ఈ విధంగా భావిభారత రాజకీయ చరిత్రను సృష్టించవలసిన బరువు బాధ్యతలను సోవియట్ రఘ్య అధినేత చేతిలో పెట్టి నిశ్చేష్టులుగా తిరుగుముఖం పట్టవల్సిన దయనీయమైన పరిస్థితిని భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ నాయకులు అనుసరించక తప్పలేదు.

1951వ సంవత్సరం మధ్య భాగంలో తెలంగాణ సాయం పోరాటాన్ని ఉపసంహరించడం జరిగింది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని కమ్యూనిస్టు పార్టీని రాజకీయంగా, నిర్మాణపరంగా పటిష్టపరిచే ఉద్దేశ్యంతో బొంబాయిలోని ఒక రహస్య స్థావరంలో మహా సమావేశాన్ని నిర్వహించడం జరిగింది. ఈ సమావేశంలో భిన్నాభిప్రాయాలు కలిగి లీగర్లగానూ, రహస్యంగానూ వున్న ముఖ్యాలంతా పాల్గొన్నారు. నేను ఈ సమావేశంలో పాల్గొనడంతో పాటుగా నాయకుల ఇంగ్రీష్ ఉపన్యాసాలను తెలుగులోకి అనువదిస్తూ, ప్రతినిధుల తెలుగు ప్రసంగాలను ఇంగ్రీష్‌లోకి తర్జుమా చేసి ప్రాతపూర్వకంగా నాయకులకు అందించే బాధ్యతను నిర్వహించే అవసరం అవకాశం రెండూ కలిగాయి. ఈ అనుభవంతో ఆ తర్వాత రెండు దశాబ్దాల వరకు పార్టీలో ఈ విధమైన ప్రత్యేక బాధ్యతను నేనే తరచుగా నిర్వహించడం జరిగింది.

ఈ సమావేశంలో పాల్గొన్న కామెండ్ అజయ్యఫోష్గారి 'మధ్యమార్గం' అందరికీ అమోదయోగ్యంగా అగుపడింది. 'మధ్యమార్గం' అనగా రెండు వేర్పేరు మార్గాలు తమ ఉనికిని వదులుకోలేదని ద్వేతకమౌతుంది.

ఇక్కడి ముఖ్యవిషయాన్ని క్లప్పంగా వివరిస్తే అవి ఈ విధంగా వున్నాయి.

- ❖ దేశవ్యాప్తంగా పట్టణాలు, గ్రామాలు కేంద్రాలుగా వున్న ప్రజలు ఏ మాత్రం సాయంద పోరాటానికి సంసిద్ధంగా లేరు.
- ❖ మార్కెజం ఒక శాస్త్రం మాత్రమే! దీనిని బహు బాధ్యతతో చారిత్రక పరిణామాల వెలుతురులో అన్యయంచాలి.

- ❖ భారతదేశంలో వివిధ వర్గాల ప్రజల ఆర్థిక సామాజిక సమస్యలపై నిరంతర ఉద్యమాలు నిర్వహించాలి.
- ❖ పలుకుబడి సంపాదించుకోవడం, పార్లమెంటరీ వేదికలను ఇందుకు బాగా ఉపయోగించుకోవడం, ఉపయోగించుకోవాలిన ఆవశ్యకత మొదలగునవి వివరించబడ్డాయి.
- ❖ ముఖ్యంగా ‘పార్టీలో ఒకవర్గం ప్రజలలో పెల్లుబుకుతున్న అతివాద చైతన్యాన్ని తక్కువగా అంచనా వేయడమనేది కేవలం సంస్కరణావాదుల లక్షణం! ఇదే పార్టీని పీడిస్తున్న ప్రధాన బలహీనత!’ అని తీర్మానించడం కూడా జరిగింది.

విది ఏమైనా పార్టీలో వోటు చేసుకున్న విభేదాలకు సైద్ధాంతిక మూలమనేది ప్రజల రాజకీయ చైతన్యస్తాయిని బేరీజు వేయడంలో వుంది. పాత అవగాహన అమాంతంగా తొలిగిపోవడమనేది చాలా కష్టమని ఆ తర్వాత పరిణామాలు రుజువు చేసాయి. ముఖ్యంగా తెలంగాణ ప్రాంతంలోని సాయంథ పోరాట ఉపసంహరణ, దళాల పునరావాసం, ప్రభుత్వం కొనసాగించిన నిర్వంధాన్ని ఎదురించడం, ప్రజా సంఘాల పునర్నిర్వాణంలో ఏకాభిప్రాయాల కొరత అందులో కొట్టాచ్చినట్లుగా కనబడింది. వాస్తవానికి పార్టీలో రెండు అవగాహనలు కొనసాగాయి. 1962లో భారతదేశంపై చైనా దాడి తర్వాత రెండు భిన్నాభిప్రాయాలతో పార్టీ చీలిపోయే వరకు అవగాహనాలోపం స్పష్టంగా కనబడింది.

బాబాసాహేబ్ అంబేద్కర్ భావజాలం : అది 1946 వ సంవత్సరం. ఈ సంవత్సరంలో అంబేద్కర్ గారిని నేను స్వయంగా కల్పుకుని లోతుగా మాట్లాడటం అనేది మరుపురానిది. అభిలభారత విద్యార్థి మహాసభ బోంబాయిలో జరిగింది. ఈ సభలో పాల్గొనేదుకు ప్రౌదరాబాద్ సంస్కారం నుండి బయలుదేరిన ప్రతినిధి బృందంలోని ప్రముఖులలో నేను కూడా పున్నాను. అక్కడే ఒక బీచ్‌లో బాబా సాహేబ్ అంబేద్కర్గారి సభ జరుగుతున్నట్లుగా తెల్పుకున్న మేము ఆసక్తిగా ఆ సభకు వెళ్ళాము. సభ ప్రారంభానికి ముందే అంబేద్కర్గారు మమ్మిల్ని పిలుచుకుని మాతో మాట్లాడేందుకు తమ అమూల్యమైన కొంత సమయాన్ని కేటాయించుకున్నారు. మేమంతా విద్యార్థి ఫెడరేషన్‌కు చెందిన కమ్యూనిస్టులమని తెలుసుకున్న ఆయన మాతో చాలా లోతుగా, చాలా వాడిగా చర్చించారు.

ఆయన చర్చలోని కొన్ని ముఖ్యంశాల్ని తెలియజేసే అవకాశం నాకు ఇప్పుడు రావడం నాకు ఆనందంగా వుంది. ఆ వివరాలు...

‘మార్గిజం మంచి సామాజిక శాస్త్రం! చారిత్రక భౌతిక వాదం, సామాజిక ఆర్థిక వర్గ స్వభావ విశ్లేషణ, వర్గ పోరాటాల ఆవశ్యకత, తదితర విషయాలు శాస్త్రీయంగా వున్నాయి. ఈ సిద్ధాంతాల్ని విభిన్న చారిత్రక, సాంస్కృతిక నేపథ్యాలు గల వివిధ సమాజాలకు అనువర్తింపజేయడం అనేది, ఆ మహామహాడు కార్లొమార్క్స్‌గారు అందించిన ఆదేశం! మన భారత సమాజంలో నెలకొనివున్న ముఖ్య ప్రతిబంధకం కులవ్యవస్థ. ఇది చాలా విచారకరమైన వ్యవస్థ. దీన్ని ఆ గౌతమ బుద్ధుడు వంటి మహా మనీషి సైతం పెకలించలేకపోయారు. కరిన ఈ వాస్తవాన్ని భారత కమ్యూనిస్టులు గుర్తించ నిరాకరించడం ప్రధానమైన లోపం. మార్గిజంలో ‘హింస’ అను భావాన్ని గొప్పగా చిత్రించి, అది అనివార్యమనుకోవడం కూడా కమ్యూనిస్టు పార్టీల అవగాహనాలోపం. కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఈ లోపాలను గుర్తించి, భారతదేశంలో కులమత విభేదాలను తొలగించడానికి తన వంతు ప్రయత్నంగా, ప్రాధాన్యతగల ఉద్యమాలు నిర్వహించాలి. అప్పుడే వర్గపోరాటం సత్సులితాలను ఇస్తుంది. ఇది నా ప్రగాఢ విశ్వాసం! కులాలుగా చీలివున్న మన భారత సమాజం అభివృద్ధి మార్గాన నడవాలంటే వెనకబడిన దళిత నిమ్మ జాతులకు రాజకీయాధికారంలో సముచితమైన పాత్ర సమకూర్చక తప్పదు. ఇది నా అభిమతం. ముఖ్యంగా నేను చెప్పున్నది మార్గిజం అనే సువిశాల భావజాల పరిధిలోకి వస్తుంది. కానీ, భారత కమ్యూనిస్టులు అగ్రవర్ష అహంభావ మాయాజాలంలో చిక్కుకుని వున్నారు. వీరు ఈ మాయాజాలం నుండి విముక్తి పొందడం తక్కణ ఆవసరం...”

ఈ విధంగా సాగిన ఆయన మాటల ప్రవాహం నిర్మిస్తామాటంగా ముక్కుసూటిగా వుంది. అయితే నేను మొదట అంబేద్కర్‌గారి భావజాలాన్ని అపార్థం చేసుకున్నాను. ఆయన తనదైన ధోరణిలో మాత్రమే మాట్లాడుతున్నట్టుగా తప్పగా భావించాను. కానీ ఆచరణలో దాని ప్రాముఖ్యతని గుర్తించక తప్పలేదు. ఆయన నిజంగా ఒక సమసమాజ యోగి!

యుగయుగాల జానిస భావాలు తొలగి ఉద్యమ ప్రవంతిలో సముచిత పాత్ర పోషించాలంటే దళిత వెనకబడిన తరగతుల సామాజిక ప్రాబల్యాన్ని గుర్తించడం, రాజ్యాధికారంలో వారికి సముచిత సగౌరవ స్థానాన్ని అందించడం, అదే ప్రజాస్వామ్య కర్తవ్యం! ఆర్థిక అసమానతల తొలగింపు పోరాటాలు విజయవంతం కావాలంటే సామాజిక అసమానతను తొలగించే రాజకీయ ప్రక్రియలు అనివార్యం. అంబేద్కర్‌గారి అభిమతాన్ని కొంతయినా ఆర్థం చేసుకున్న నాకు కీ.శే. బ్రాహ్మణందరెడ్డిగారు తన పరిపాలనకాలంలో ‘వెనకబడిన తరగతుల ప్రథమ కమీషన్ సభ్యుడు’గా పనిచేసే అవకాశాన్ని కల్పించారు. నా సలహాలకు తగు ప్రాధాన్యత కల్పిస్తా రిపోర్టులో పొందుపరిచారు. ఆ తర్వాత

వి.పి.సింగ్ గారు ప్రధానిగా వున్నప్పుడు నియమించిన ‘మండల్ కమీషన్ నివేదిక’ వెనకబడిన తరగతులకు రాజకీయాదికారంలో సముచిత వాటాను అందించే విషయం బహుళంగా ప్రాచుర్యం పొందింది.

(జ) అరెస్టు - జైలు జీవితం

1951వ సంవత్సరం మధ్యలో తెలంగాణ సాయంథ పోరాట విరమణ తర్వాత, ‘కొత్త సమయాలు వాటి పరిష్కారానికి కొత్త ప్రయత్నాలు’ అనే అవసరాన్ని తెరమీదికి తేవడం జరిగింది. ఈ దశలో జైలు నుండి విడుదల కాబడిన వారి సంఖ్య గణనీయంగా పెరిగింది. అయినపుటికీ వివిధ జైల్లల్లో త్రుగ్గుతున్న వారి సంఖ్య తగ్గలేదు. ముఖ్యంగా రహస్యంగా జీవిస్తూ అనుకోని పరిస్థితుల్లో పట్టుబడే నాయకులు, మరియు దళ సభ్యులు, కార్యకర్తల సంఖ్య సైతం క్రమంగా పెరిగింది. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో కమ్యూనిస్టు పార్టీని బలహీనపరిచి, హర్షిగా నిర్వీర్యం చేసేందుకు ప్రభుత్వం తనదైన ప్రయత్నాలు కొనసాగిస్తూ, దొరికే అవకాశాల్ని అదునగా తీసుకోసాగింది. ఈ నేపథ్యంలో పార్టీలోని వివిధ వర్గాలకు అరెస్టులు చిత్రహింసలు తప్పలేదు. చివరికి మేమున్న స్థావరం ఆచూకీ కూడా పోలీసులకు తెల్పిపోయింది. అక్కడ నేను, నా భార్య లలిత, రావినారాయణరెడ్డిగారు, ఏరి సతీమణి సీతాదేవిగారు, ఇంకా సిహెచ్. హానుమంతరావు, సికింద్రాబాద్ పార్టీ నాయకులు శ్రీధర్ మరియు కార్మిక నాయకులు బలరాంగార్లు వుండే వాళ్ళం. మాతో జిల్లా రాష్ట్ర కమిటీ సంబంధాల్ని నెలకొల్పిన ‘కారియర్’ అరెస్టు అయినట్టుగా, రహస్యాలు తెలియజేయాలంటూ వారిని హింసించినట్టుగా మాకు తెల్పిపోయింది. ఈ పరిస్థితుల్లో తక్కడ తరుణోపాయంగా ఏం చేయాలనేది అందరం కల్పి చర్చించుకున్నాం. ఆ రహస్య స్థావరాన్ని వెంటనే భారీ చేసి వెళ్లిపోవడమే క్షేమదాయకమని ఏకాభిప్రాయం కుదుర్చుకుని, దారుల్ని కూడా సూచించుకున్నాం. ఇదంతా వేగంగా జరిగిపోయింది.

రావి నారాయణరెడ్డిగారు పోలాపూర్ వెళ్లి ఆ తర్వాత బొంబాయి వెళ్ళాలని, హన్సుంతరావు నల్గొండ జిల్లాకు వెళ్లిపోవాలని, శ్రీధర్ - బలరాంగార్లు పట్టణంలోనే సురక్షిత వేర్వేరు స్థావరాలకు చేరుకోవాలని, నేను నా సహచరులతో బొంబాయి వెళ్ళాలని నిర్ణయించుకుని దాన్ని వెనువెంటనే ఆచరణలో కూడా పెట్టాం. కాగా మా దగ్గరున్న మహిళలు ఇద్దరు లలిత, సీతాదేవిగారు మాత్రం బహిరంగంగా వున్న ఎ. గురువారెడ్డిగారి ఇంటికి వెళ్లిపోయారు. ఇలా ఎక్కుడివాళ్ళం అక్కడికి వెళ్లిపోతూ ఇంటికి తాళం వేసేసాం.

ముఖ్యంగా గురువారెడ్డి గారి గురించి చెప్పే... అప్పట్లో ఆయన ఇంటికి అత్యంత ప్రాధాన్యత వుందేది. అందరికంటే ముందే ఆయన అరెస్టు కాబడి, తర్వాత విడుదల అయ్యారు. ఆయన తన సతీమణి సత్యవతిగారితో కలిసి జీవించేవారు. ఈ దంపతులు ముఖ్యంగా జైలునుండి విడుదలైన వారికి, రహస్యంగా వున్నవారి ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను జాగ్రత్తగా అందజేసేవారు. నిజంగా ఈ భార్యాభర్తలు అందించిన సేవల్ని పొర్టీ ఎప్పటికి మరిచిపోలేదు. అవి అనితర సాధ్యాలు! పోలీసులకు ఈ పరిస్థితి తెలిసినా అత్యంత జాగ్రత్తగా ఈ కార్యకలాపాల్ని కొనసాగించడం ఆ దంపతులు నిర్వహించిన అద్భుతమైన కళాచాతుర్యం! మా ఇద్దరు అమ్మాయిలు అరుణ, కల్పనలతో కలిసి నా భార్య లలిత చాలాకాలం గురువారెడ్డిగారి ఇంట్లోనే గడిపింది. ఆ సమయంలో మా బంధుమిత్రుల సహకారం కూడా కొనియాడదగింది. వీరిద్దరి సహాయ సహకారాలే లేకపోతే గనుక నా భార్య పిల్లలు చాలా కష్టపడాల్సి వచ్చేది. ఇందుకు సదా కృతజ్ఞుడిని!

చూస్తుండగానే ఒక నెలరోజులు గడిచిపోయాయి. రహస్యస్థావరం నుండి వెళ్ళిపోయిన వారమంతా తిరిగి పైప్పాదాభాద్ నగరానికి చేరుకున్నాం. పరస్పర సంబంధాల్ని ఏర్పర్చుకున్నాం. తిరిగి ఈ పరిస్థితుల్లో మాకంటూ ఒక రహస్య స్థావరం కావాలి కాబట్టి, ఆ స్థావరం కోసం ఇబ్బంది పడాల్సిపచ్చింది. కాగా ఇంతకు మునుపు మేము వదిలిపెట్టి వెళ్ళిన స్థావరాన్ని పోలీసులు స్వీధించేసుకోలేదు. బయట తాళం వేసి వుంది కాబట్టి యుక్కిగా వదిలివేసారు. రహస్యజీవులు తిరిగి అందులోకి చేరుకున్న తర్వాత పెద్ద ఎత్తున దాడిని నిర్వహించి, అందర్నీ ఒక్కముడిగా పట్టేయాలి అనేదే పోలీసుల పన్నాగం. ఈ నిఘాను అర్థం చేసుకోలేకపోయిన నేను, నా సహచరులైన రావి నారాయణరెడ్డి, శ్రీధర్, బిలారం గార్లు, అందరం తిరిగి అదే స్థావరానికి చేరుకున్నాం. దీంతో పోలీసుల వ్యాహం ఘలించింది. ఇక హనుమంతరావు మాత్రం నల్లగొండ పర్యటన ముగించుకున్నాక పోలీసులకు పట్టుబడిపోవడం జరిగింది.

పోలీసులకు మేము పట్టుబడిపోయిన విధానాన్ని వివరిస్తాను. నేను, నా సహచరులు తిరిగి స్థావరాన్ని చేరుకున్నాం. మేము గత కొంతకాలంగా ఇక్కడ వుండటం లేదు కాబట్టి, పోలీసులు ఇక ఈ స్థావరం గురించి పట్టించుకోరనుకున్నాం. ఇది మా భ్రమ! అయితే ఒకానోకరోజు రావినారాయణరెడ్డిగారి గురుసమానులు పెద్దలు శ్రీ రాజూ బహాదుర్ వెంకటరామిరెడ్డిగారు తీవ్రమైన అస్ఫష్టతకు గురైనట్లుగా తెలిసింది. దీంతో రావిగారు బయటకు వచ్చి రాజూ బహాదుర్ గారిని సందర్శించి పరామర్శిద్దామనే నిర్ణయానికి వచ్చారు. ఆయన నిర్ణయాన్ని నేను కూడా సమర్థిస్తూ, ఒకరోజు రాత్రిపూట

రావిగారిని కాచిగూడాలోపున్న వారి బావమరిది ఇంట్లో వదిలిపెట్టి రావడం జరిగింది. మా స్థావరంపై ఓ కన్సైసి వుంచిన పోలీసులకు, రావిగారు బయటకి వచ్చారన్న సంగతి తెలిసిపోయింది. పోలీసులు ఇంకేమాత్రం ఆలస్యం చేయలేదు. మేము వుంటున్న ఇంటిపై దాడిచేసి దొరికిన వాళ్ళందరినీ అరెస్టు చేసే నిర్లయానికి వచ్చారు. ఆ సమయంలో ఇంట్లో నేను, శ్రీధర్, బలరాం గార్లు మాత్రమే వున్నాం. అది మధ్యాహ్నసమయం! నేను నా టైపురైటరు ముందు కూర్చుని టైపు చేసుకుంటున్నాను. బయటి నుండి తలుపులు తడుతూ కేకలు వినబడ్డాయి. ఇంకేముంది? అంతా అయిపోయిందనుకున్నాం. అశవదులుకున్నాం. నిస్సపోయులుగా మిగిలిపోయాం. బయటినుండి కేకలు ‘తలుపులు తీయండి’ అన్నట్టగా వినబడుతూనే వున్నాయి. నేను దైర్యం చేసి వెళ్లి తలుపులు తీసాను. పోలీసు బలగాలు మెరుపువేగంతో ఇంట్లోకి చౌరబడ్డాయి. వచ్చిన వాళ్ళల్లో ముగ్గురు సరిగ్గుల్లో ఇన్నిపెక్కర్లు, నలుగురు సబ్బ ఇన్నిపెక్కర్లు, డజనుదాకా కానిస్టేబుళ్ళు వున్నారు. వీళ్ళంతా పెద్దదిగా వున్న మా స్థావరాన్నంతా సోదా చేశారు. కాగా వారిలో ఒక సబ్బ ఇన్నిపెక్కర్ మాత్రం ‘మారణాయుధాలు వుండవచ్చు’ అనే అనుమానాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ మూలమూలన సోదా చేయించాడు. పైగా నాతో ఏకవచనంతో ‘నీ భార్య ఎక్కడా?’ నీ తమ్ముడెక్కడా?” అంటూ గుచ్ఛి గుచ్ఛి అడిగినాడు. నేను ఏదో సమాధానం చెప్పి, నా సహచరులిడ్డరితో కలిసి వెళ్లి పోలీస్ వ్యాన్ ఎక్కి కూర్చున్నాను. ఇక మమ్మల్ని పోలీస్ హెడ్ క్లార్స్ పక్కనే వున్న క్యాంపుకి తీసుకు వెళ్ళారు.

అరెస్టు అయ్యక శ్రీధర్, బలరాం గార్లు ఇద్దరినీ ఒక గదిలో వుంచి - నన్ను ఒక్కడినే ఒక చీకటి గదిలో పడవేశారు. నా రెండు చేతులు కాళ్ళను గొలుసులతో బంధించి, నన్ను ఒక మంచానికి కట్టివేశారు. ఆ స్థితిలో నాకు నలుగురు సాయుధుల్ని కూడా కాపులా వుంచారు. సరిగ్గా తొమ్మిది రోజుల వరకు నన్ను నానా చిత్రహింసలకు గురిచేశారు. నానుండి రహస్యాలు రాబట్టే విశ్వప్రయత్నం చేస్తూ నాకు ప్రత్యేక నరకాన్నే చూపించారు. ఈ విధి నిర్వహించిన సరిగ్గు ఇన్నిపెక్కర్ శ్రీ యుతులు దారాశాఖాన్, అయ్యంగార్, వెంకోబరావు మరియు డి.ఎస్.పి నరింగ్ ప్రసాద్ పేద్దను నేను ఎప్పుడూ మరిచిపోలేను. వీరంతా ఇప్పుడెక్కడున్నారో ఎలా వున్నారో తెలియదు కాని, ఆ మధ్యలో నేను శాసనసభ్యుడిగా వున్నప్పుడు వచ్చి ఆప్పుడప్పుడు కలిసేవారు. ముఖ్యంగా నా విషయంలో వారు ఎంత కలినంగా ప్రవర్తించినా, 9 రోజులు వారితో వ్యవహరించిన నా వ్యక్తిగత అనుభవాలు మాత్రం ఎప్పటికీ చిరస్మరణీయమే!

ముఖ్యంగా నేను అరెస్టు చేయబడిన మొదటి రోజే లలిత నాకోసం భోజనం తీసుకువచ్చింది. కాని అందుకు అధికారులు అనుమతి ఇప్పులేదు. తోడుగా ‘ఇక మీదట

భోజనం తీసుకురావడ్డ’ అంటూ అశ్వంతరం చెప్పేవారు. కాగా, ‘భోజనం నిమిత్తం అరు అణాలు బేటా ప్రభుత్వం నుండి ప్రతిరోజు ఇచ్చేవారు. దానితో మూడుపూటల ఆహారం భుజించాలి...’ ఇది అక్కడి నిబంధన. కాని వాస్తవం వేరు. ఇచ్చే ఆరు అణాలు నుండి మూడు అణాల్ని మధ్యసున్న పోలీసులు కాజేసేవారు. లేదంటే ఆహారంలో సగభాగం తినేసేవారు. ఏది ఏమైతేనేం అక్కడ శైదీలకు నిలువుదోపిడి మాత్రం తప్పలేదు మరి.

అక్కడ వున్నన్ని రోజులు నేను అనుభవించిన కష్టాలు ఇప్పటికీ నా కళ్ళముందు కదులుతుంటాయి. ‘నా ఈ శరీరమేనా ఆనాడు అన్ని బాధల్ని అనుభవించినది?’ అని అన్విస్తుంటుంది. కాలకృత్యాలు తీర్చుకోవడానికి కూడా స్వేచ్ఛలేదు. వాటి అవసరం వచ్చిన ప్రతిసారీ కాపలాదారులకు తెలియజేయాలి. అప్పుడు వారువచ్చి నన్ను బంధించిన గొలుసుల్ని సడలించి పట్టుకున్నాకే నేను ముందుకు కదలాలి. ‘ఇంత కలినం అవసరం లేదు’ అని నేను పోలీసులకు నచ్చజెప్పడానికి చేసిన ప్రతి ప్రయత్నం వృథా అయింది. వాళ్ళు నా మాట భాతరు చేసే వాళ్ళు కాదు. పైగా మరింతగా రెచ్చిపోయేవాళ్ళు.

అధికారులు ప్రతిరోజు రాత్రివేళ మాత్రమే వచ్చి ప్రశ్నలు సమాధానాలు ప్రాసుకుపోయేవారు. నేను అనుభవిస్తున్న ఆహారం మొదలగు సమస్యల గురించి వారిని అడిగినా, అది తమకు సంబంధం లేదంటూ దాటువేసేవారు ముఖ్యంగా ఒంటరిగా పడుకున్నప్పుడు చాలా అలోచనలు వచ్చేవి. వయసు మళ్ళీన అమృతాన్నలు, చిన్నపిల్లలుగా వున్న నా సోదరులు, వారి చదువులు, పెళ్ళి కావలిన నా సోదరీమణులు, వీరందరికీ అందరికంటే పెద్దవాడుగా నేను నిర్వహించవలిన గురుతర బాధ్యతలు నన్ను కలవరానికి గురి చేసేవి. భార్య పిల్లలకు చేయవలిన న్యాయం నన్ను ఆందోళనకు గురిచేసేది. అయినా అన్నింటినీ ఓర్చుకున్నాను.

ముఖ్యంగా సామాజిక స్పృహతో నాటుకుపోయిన సామాజిక బాధ్యతలు నన్ను ఎప్పటికప్పుడు ఘైర్యపరిచేవి. ఈ బాధ్యతలతో నిర్వహించిన పోరాట అనుభవాలు నన్ను కలవరపాటులోంచి తట్టిలేపేవి. సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, అసమానతల నేపథ్యంలో న్యాయం కోసం పోరాటాలు సలిపి, నాకంటే పౌచ్చుగా కష్టసప్లోలను అనుభవించి, జీవితాల్చే చేజార్చుకున్న ఎందరో త్యాగధనుల త్యాగనిరతి నాలో అపారమైన అత్యవిశ్వాసాన్ని పెంపాందింపజేసేది. వీటన్నిటికి తోడుగా మానాన్నగారు ఎప్పుడూ చెప్పే ‘గౌరవం’ ‘ఘైర్యం’ ‘నిర్భయం’ మాటలు నాలో కొత్త ఊహిరిని నింపేవి. ఈ విధంగా నన్ను నేనే ఘైర్యపరుచుకుంటూ, నన్ను నేనే ఓదార్చుకుంటూ, నన్ను నేనే పునర్నీర్చించుకోసాగాను.

ఇలా వుండగా ఒకరోజు అధికారులను గట్టిగా ప్రశ్నించాను. ‘నాపై వారుచేసే ఆరోపణ పత్రాన్ని ఇవ్వాలని, రాజ్యంగం చట్టం పేరుతో వచ్చిన పోర హక్కులను పాటించి తీరాలని’ ఒక హెచ్చరికగా చెప్పాను. అలాగే ‘చార్లీష్ట్ అనే అభియోగ పత్రాన్ని తయారు చేసి ఇస్తామని’ కూడా వినప్రతగా చెప్పారు. ఈ ఘటన తర్వాత నా పరిస్థితి పూర్తిగా తారుమారై పోయింది. క్రింది అధికారులు ఇచ్చే కొద్దిపాటి ఆహారాన్ని కూడా ఇవ్వడం మానేశారు. కనీసం నాలుక తడుపుకోడానికి గుక్కెడు మంచినీళ్లు ఇవ్వడం సైతం మానేశారు. ఆ రాత్రి ఒక పెద్ద అధికారితో నా ఈ అవస్థ గురించి తెలియజేసుకున్నాను. అంతే బాధలు రెట్టింపు అయ్యాయి. ఎంత రెట్టింపు అంటే... నా కాలకృత్యాల సమయంలో నా కాపలాదారులు నన్ను బంధించి యున్న గొలుసుల్ని సైతం సదలించడం మానేశారు. తట్టుకోలేకపోయాను. ఈ దీనావస్థలో చేసేది ఏమీ లేక కాపలాదారుల్ని ప్రాథేయపడ్డాను. వారు నాకు సహకరించారు.

ఇలా వుండగా ఇంకోరోజు రాత్రి 12 గంటల సమయం కావొస్తుంది. ఆ సమయంలో ‘నీన్ను పై అధికారులు రమ్యంటున్నారు’ అంటూ పోలీసులు వచ్చారు. గత్యంతరం లేదు కాబట్టి నేను వారిని అనుసరించాను. అదే భవనంలో వున్న ఒక గదిలోకి నన్ను తీసుకువెళ్లారు. ఆ గదినిండా మనములను చిత్రపోంసలకు గురిచేసే పరికరాలు, రకరకాల భయానకమైన ఆయుధాలు కనబడ్డాయి. నన్ను అలా తీసుకుని వెళ్లారోలేదో ఇలా డి.ఎస్.పి.గా పనిచేస్తున్న నర్సింగ్ ప్రసాద్ వచ్చి తన కుర్చీ మీద కూర్చుని, ఒక పక్కా వేడీల యుక్తంగా నిలబడివున్న నన్ను చూస్తూ “అయ్యా! అంత పెద్ద మనిషికి బేడీల వేశారు! పైగా గొలుసులతో బంధించారు! ఆయన ఒక అడ్వైకేటు. వెంటనే అవన్నీ తొలగించండి” అంటూ ఆజ్ఞాపించారు. ఆ చూపుల్లో ఆ మాటతీరులో హేళన స్ఫుర్షంగా కనిపించింది.

నేను అలాగే హోనంగా నిలబడివున్నాను. సంకల్ప సిద్ధిలో అలాంటి అవమానాలు చాలా సహజమే కదా! అయినా తుఫాన్లు చూసిన వాడిని. ఆయన మాటల తుంపరలు నాకో లెక్కా?

“మీలాంటి పెద్దవారు మాలాంటి చిన్న చిన్న అధికారులు, జవాన్లు చేసే తప్పుల్ని క్షమించాలి” ఎంతో ఆప్యాయతని మరంతో అమాయకత్వాన్ని నటిస్తూ తనే కల్పించుకున్నాడు డి.ఎస్.పి. నర్సింగ్ ప్రసాద్.

అప్పటికి నాలో ఏవిధమైన భావాలు లేవు. నాదైన ధోరణిలో అలాగే హోనంగా నిలబడి వున్నాను. తర్వాత నాకు కాఫీ తీసుకువచ్చి ఇచ్చారు. ఆ తర్వాత నాతో ప్రశ్నలకు చెన్నమనేని

ఉపక్రమిస్తా... ఉదాసీన గర్వంతో ఆ పక్కనే వున్న పైక్కు చూపిస్తూ “ఇవన్నీ తమరు పార్టీ నాయకత్వానికి పంపించిన పత్రాలు” అని చెప్పుడు నర్సింగ్ ప్రసాద్.

“అవి మీ స్వాధీనంలోకి ఎలా వచ్చాయి?” అప్పటికిగాని ప్రశ్నించాను నేను.

“మీ కార్యాలయాన్నే స్వాధీనం చేసుకున్నాం. ఈ కాగితాలు ఒక లెక్కా?” నర్సింగ్ ప్రసాద్ గారిలో ఒకింత అహంభావం స్ఫుర్పించి.

“సరే! ఇంతకు ఇప్పుడు నేనేమి చేయాలి? సమయం అర్థరాత్రి దాటిపోయింది కదా?” అడిగాను నేను.

“తమరు మాకు కొన్ని రహస్యాలు తెలియజేయాలి. మాతో సహకరించని వారికి దండ ప్రయోగం తప్పదు మరి” అంటూ చుట్టూ ప్రదర్శనగా వున్న పరికరాలవైపు ఒకమారు చిరునవ్వగా చూపాడు అతడు. ఆ చిరునవ్వలో ఎంత పొగరువుందో అది నేను ఇప్పటికీ మరిచిపోలేదు.

“మీరు ఏమైనా చేసుకోవచ్చు. మా విలువైన పత్రాలన్నీ మీ స్వాధీనంలో వున్న తర్వాత ఇక నాతో రాబట్టుకోవాల్సిన సమాచారం ప్రత్యేకంగా ఏమీ వుండదు” ఖూబిండిగా చెప్పొను.

“తమరు, తమరితో పాటుగా లీగల్గా... రహస్యంగా... వున్న సుమారు వందమంది నాయకులు నిర్వహించిన సమావేశ స్థలం ఎక్కడో మాకు చెప్పాలి” అడిగాడు నర్సింగ్ ప్రసాద్.

“మీరు ఎంత భయపెట్టినా తెలియని విషయాన్ని తెలిసినట్టగా చెప్పడం కుదరడు” శాంతంగా అన్నాను.

“తమరికి కుదరకపోతే దండన విధించకుండా వదిలి పెట్టడం మాకు కూడా కుదరడు” ఆ వెంటనే అన్నాడు అతడు.

“విద్యావంతుడికి గౌరవ మర్యాదలు ఇవ్వాలని ఇదివరకే చెప్పారు మీరు. కాని మీరు ఇప్పుడు ప్రవర్తిస్తున్న తీరు, ఉపయోగించే భాష, అభ్యంతరకరంగా వుంది” నేను కూడా ఆ వెంటనే అన్నాను.

అందుకు అతడు నామైపు ఒక ఐదారు క్షణాలు సూటిగా చూసి - ఓ... మరిచిపోయాను...” తిరిగి గుర్తు చేసుకుంటున్నట్టగా అన్నాడు.

అంతకుముందు అతడు ప్రదర్శించిన గౌరవం వేళాకోళంతో కూడినదేనని నాకు తెలియంది కాదు. అయినపుటికీ అతడి ప్రవర్తనా తీరు నాకు నచ్చుకపోయినా, నేను కావాలనే అలా గుర్తు చేసాను. ఎందుకంటే... ఎంతయినా చదువుకున్నవాడు కదా, ఎదుటివాడు శత్రువయినా వాడికంటూ ఒక మనసుంటుందని వాడికంటూ కొన్ని విలువలుంటాయని, అర్థం చేసుకుని ప్రపర్తిస్తాడని భావించాను. నా భావన నిజమయ్యాంది. వున్నట్టుండి అతడు ఆత్మ విమర్శ చేసుకున్నాడు.

“మేము పోలీసు ఉద్యోగస్థులం. మేము ప్రదర్శించే మర్యాద అమర్యాదలు కేవలం విధి నిర్వహణ కోసమే! కాబట్టి మీరు మా ఈ విషయంలో ఏమాత్రం బాధపడవల్సిన అవసరం లేదు” అతడు నామైపు సూటిగా చూస్తూ చెప్పాడు. ఆ గొంతులో ఒకింత నిజాయితీ తొణికిసలాడింది మరి.

అప్పటికి సమయం రెండుగంటలు రాటింది. ఇక నన్ను ప్రశ్నలతో ఇబ్బంది పెట్టుకుండా, ‘వెళ్ళి పడుకో’ మని చెప్పారు - నేను వెళ్ళిపోయాను. ఈ తర్వాత మరో రెండు రోజులు చిల్లర మల్లర ప్రశ్నలతో కాలం గడిచిపోయింది. ఈ విధంగా ఎనిమిదోజులు గడిచిపోయాయి. తొమ్మిదవ రోజు రాత్రి 2 గంటల వేళ ముగ్గురు సబ్బ ఇన్నిపెక్కర్లు సాయథ బలాల సమేతంగా వచ్చి నా గదిలో హడావిడి సృష్టించారు.

“వెంటనే మాతో రా” కలినంగా అరిచారు.

గొలుసులతో కట్టివేయబడి వున్నాను కాబట్టి, లేవలేని పరిస్థితిలో అలాగే పడుకుండిపోయి అర్థం కానట్లుగా వాళ్ళను చూడసాగాను. పోలీసులు వచ్చి నన్ను అమాంతం పైకి లేపారు.

“ఊ... వచ్చేసేయ్” నన్ను అలాగే రఘున్నట్టుగా హూంకరించారు. నేను అలాగే చేశాను. వెళ్ళి పోలీస్ వ్యాన్లో ఎక్కి కూర్చున్నాక ఒక సర్కిల్ నన్ను ఉధేశిస్తూ తోటివాళ్ళతో ఇలా అన్నాడు.

“సిహాచ్. రాజేశ్వరరావు మామూలు మనిషికాదు. మంచి విద్యావంతుడు, తెలివైనవాడు. హింసావాదాన్ని పూర్తిగా వ్యుతిరేకించే అత్యుత్తమ సాయకుడు. వారు మనకు తప్పకుండా సహకరిస్తాడు”

తర్వాత పోలీస్ వ్యాన్ ముందుకు కదిలింది. నన్ను ఎక్కడికి తీసుకువెళ్ళారు? ఎందుకు తీసుకు వెళ్తున్నారు? నాకేమీ అర్థం కావబ్బేదు. పరిస్థితులు నావికాదు కాబట్టి పరిసరాల్ని గమనిస్తూ నిశ్శబ్దంగా కూర్చుండిపోయాను.

నేను కూర్చున్న వ్యాసుకు తోడుగా ఇంకా అదనపు పోలీసు జీవులు వ్యాసులు మమ్మల్ని అనుసరిస్తున్నట్టుగా అర్థమైంది. అలాగే మా ప్రయాణం హైదరాబాద్ పట్టణాన్ని దాటుకుని, మహాబుబ్ నగర్ దిశగా వెళ్తున్నట్టుగా కూడా అర్థమైంది.

కొంతవరకు ప్రయాణం చేశాక, హైదరాబాద్ నవాబులు విక్రాంతి భవనాలుగా నిర్మించి వదిలేసిన మేడలు, ఇశ్కు, కలిగిన శంషాబాద్ దగ్గరి ప్రాంతంలో వాహనాలను నిలిపివేశారు. నన్ను దిగమన్నారు. నేను నెమ్ముదిగా వ్యాసు దిగాక ఒక సర్కీల్ నా దగ్గరగా వచ్చి -

“ఈ ప్రాంతంలో మీరు నిర్పహించిన సమావేశం ఎక్కడ ఏ ఇంట్లో జరిగింది?” చుట్టూ చూయిస్తూ ప్రశ్నించాడు.

అంతలోనే ఇంకో సర్కీల్ నాకు అతి దగ్గరగా వచ్చి నా చెవిలో మెల్లగా “సీపు ఈ రోజు ఆ ఇంటిని చూపెట్టకపోతే నిన్ను ఇక్కడే కాల్చి చంపుని మాపై అధికారులు ఆజ్ఞాపించారు” అని చెప్పాడు.

“నిజంగా ఆ ఇల్లు ఎక్కడో నాకు తెలియదు” బదులిచ్చాను నేను. ఇలాగని వాళ్ళు నన్ను పూరికే వదిలిపెట్టాల్సెదు. రాత్రి 3.30 నుండి తెల్లవారు రూము 5.30 వరకు ఆ ప్రాంతాన్నంత గాలిస్తూ చాలా ఇశ్కుని నాకు చూపిస్తూ తమక్కావల్సిన ఇంటికోసం నన్ను చాలా ఇబ్బంది పెట్టారు. వాళ్ళు చూపించిన ప్రతి ఇంటినీ నేను ‘కాదు’ అనే చెప్పాను.

నేను అక్కడ చూసిన ప్రతి ఇంట్లో ఎవరో ఒకరు వున్నారు. కాపలాదారులై వుంటారు అనిపించింది. ఇదేమైనపుటటికీ మొదట్టుంచి నాతో కాస్త అభిమానపాత్రుడుగా మెలిగే సర్కీల్ దారాశాఖాన్ నెమ్ముదిగా నా పద్ధతు వచ్చి “మీ ఇబ్బందిని నేను అర్థం చేసుకున్నాను. కాబట్టి తమరు ఈ గడ్డ పరిస్థితిని అధిగమించే ఒక ఉపాయం చెప్పాను. ఇందుకు మీరు పూర్తిగా సహకరిస్తే మీ గండం కడతేరినట్టే” అన్నాడు.

“చెప్పండి” అన్నాను నేను.

“మరేం లేదు జవ్వాద్రజ్జీగారు తన వెంట మిమ్మల్ని ఆ ఇంటికి తీసుకువెళ్ళిన మాట వాస్తవం. ఆయన అరెస్ట్ అయ్యాక మేము ప్రశ్నిస్తే ఇదే ప్రాంతంలో వున్న ఒక నిర్మాణప్యమైన ఇంటిని చూపెట్టాడు. దాని ధృవీకరణ కోసమే ఈ రోజు ఈ విధంగా తమర్చి ఇబ్బందికి గురిచేయాల్చి వస్తుంది. నాకు ఆ ఇల్లు తెలుసు. కాబట్టి నేను ముందు నడుస్తూ ఆ ఇంటి దగ్గరకు చేరగానే పెద్దగా దగ్గుతాను. మీరు ఆ ఇంటిని మావాళ్ళకు చూయించండి. ఇంక అంతే చాలు! మీరు క్షేమంగా వుంటారు” చెప్పుకుపోయాడు అతడు.

మా ఇద్దరి మాటలు ఎవ్వరికీ అనుమానం రానంతగా సాగుతున్నాయి. ఇందుకు ఇద్దరమూ జాగ్రత్త పడ్డాము. కాగా తప్పించుకునే మార్గం దొరికినప్పటికీ నేను ఆలోచనలో పడిపోయాను. ఎందుకంటే... నేను ఆ ఇంటిని ధృవీకరిస్తాను సరే, మరి ఆ ఇంట్లో మకాం వున్న వాళ్ళ తర్వాతి పరిస్థితి ఏంటి? నా కోసం వాళ్ళని ఎందుకు ఇబ్బంది పెట్టాలి? పదే కష్టమేదో నేనే పడాలి” అంటూ నా మనసు నన్ను ప్రశ్నిస్తుంది.

నా మనసును అర్థం చేసుకున్న వాడిలా దారాశాభాన్ ఆ వెంటనే ఇలా చెప్పాడు.

“అది భూత్ బంగా! దాంట్లో ఎవ్వరూ వుండరు కాబట్టి మీ ధృవీకరణ ఎవ్వరికీ ఏవిధమైన హాని కలిగించదు”

నేను సంతోషించాను. ఇక అంతా అనుకున్నట్టుగానే సాగిపోయింది. నేను క్లేమంగా బయటపడ్డాను. అనుకున్న పని పూర్తయ్యాక మా వాహనాలు తిరిగి పోలీసు క్యాంపుకు చేరుకున్నాయి. అప్పటికి తెల్లవారింది.

ఇక అదేరోజు నన్ను చంచల్గూడా జైలుకు పంపించే ఏర్పాటు చేశారు. నేను ఒక చిన్న బ్యాగులో నా గుడ్డల్ని సర్దుకుని మమ్మల్ని తీసుకువెళ్ళే వ్యాను వడ్డకు చేరుకున్నాను. అక్కడే వెనకడవ్వారం వద్ద నా సహచరులు ఇద్దరు బి.లీడర్, బలరాంలు దర్శనమిచ్చారు. వాళ్ళిద్దరిని అక్కడ చూడగానే చాలా ఆనందం కలిగింది. ఏళ్ళ తరబడినట్లు వియోగం తర్వాత సంబరం కలిగింది. ముగ్గురం బాగోగులు మాట్లాడుకుంటూ వ్యాను లోపలికి ఎక్కి కూర్చున్నాం. వ్యాన్ ఇక బయలుదేరింది.

“హాలో సి పోచ్ బాగున్నారా?” రావి నారాయణరెడ్డిగారి గొంతు నన్ను కుశలమడిగింది.

నేను ఆశ్చర్యంగా గొంతు వినిపించిన వైపుగా చూసాను. రావిగారు డ్రైవర్ పక్క నీట్లో కూర్చుని, మమ్మల్నే చూస్తూ చిరునవ్వులు చిందిస్తున్నారు.

“మా అరెస్టుకు ముందే కొత్తాల్గోరి కోసం బయటకు వచ్చిన రావిగారు పోలీస్ వ్యాన్లోకి ఎలా వచ్చారబ్బా?” నాలో నేనే ప్రశ్నించుకుంటూ రావిగారిని అదే ఆశ్చర్యంతో చూడసాగాను.

“నన్ను అత్తవారింట్లో అల్లుడులాగా చూసుకున్నారు. మిమ్మల్ని మాత్రం చాలా ఇబ్బంది పెట్టారని తెలిసింది” వెంటనే అన్నారాయన. ఇందుకు నేను ‘అవును! నిజమే!’ అన్నట్టుగా తలాడించాను. తర్వాత అన్ని విషయాలు నాకు తెలిసిపోయాయి. మరి అసలు

అక్కడి విషయం ఏంటంటే... ఆరోజు మేము అరెస్టు కాబడినప్పుడు రావిగారు కొత్యోల్ వెంకటరావిద్దిగారిని పరామర్శించేందుకు వెళ్లారని ఇంతక్కితమే చెప్పాను. అయితే రావిగారు కొత్యోల్ గారిని పలకరించిన వెంటనే పోలీసులు వారిని అరెస్టు చేసి ఇదే క్యాంపులో ఒక ప్రత్యేక గదిలో వుంచి, ప్రత్యేక సౌకర్యాలని కూడా కల్పించారు. అంతేకాదు, మా గురించిన సమాచారాన్ని కూడా వారికి ప్రతిరోజూ తెలియజేసేవారు. వారి గురించి మాత్రం మాకు ఏమాత్రం తెలియనిచ్చేవారు కాదు. ఈ జైల్లో వున్నప్పుడు నేను చాలాసార్లు రావిగారి గురించి అధికారులను అడిగితే వారు నాకు “రావినారాయణ రెడ్డి తమ స్వంతగ్రామమైన బోల్లెపుల్లిలోనే వున్నారు” అని అబర్దం చెప్పేవారు.

చంచల్గూడా జైలులో నన్ను, రావి నారాయణ రెడ్డి గారిని ఒకే సెల్లో వుంచారు. అది 1951వ సంవత్సరం అక్సోబర్ నెల అనుకుంటాను. మేము వుండే ఆ సెల్ చాలా చిన్నదిగా అసౌకర్యంగా వుండేది. 9X12 అడుగులకంటే మించని ఆ ఇరుకు సెల్ మాకు ఒక నరక కూపమే అయింది. మలమూత్రాలకు ఒక డబ్బు అదే సెల్లో ఒక మూలగా వుండేది. ఇదొక మహారోత్! జీవశ్వవాల్లా ఈ రోతను భరించాం. ఇక పడుకోడానికి ఒక తట్టు, తిన్డానికి ఒక రాతి పక్కొం, తాగడానికి ఒక లోటు ఇచ్చారు. అవి ఏమాత్రం శుభ్రంగా లేకుండేవి. కనీసం తినే తిండిలో కూడా శుభ్రత లేకుండేది. చూస్తేనే వెగటు పుట్టే అహోరాన్ని ఇచ్చేవారు. అన్నంలోకి ఇచ్చే చారు గురించి చెప్పే, అది ‘రంగు నీళ్ళు’ అని చెప్పవచ్చు.

జైలులో మా అసౌకర్యాల గురించి అధికారులతో పోట్లాడ్డం జరిగింది. ఒక నెలరోజుల తర్వాత మా పోరాట ఫలితంగా మమ్మల్ని కొఢిగా పెద్దదిగా వుండే గదిలోకి మార్చారు. క్రమంగా సౌకర్యాలు పెంచారు. ప్రతిరోజూ చదువుకోడానికి రెండు దినపత్రికల్ని ఇచ్చేవారు. వైద్యం కొరకు జైలు ఆసుపత్రికి కూడా తీసుకువెళ్ళేవారు. ఈ విధంగా జైలు జీవితం మాకు అలవాటై పోయింది.

ఇదే జైలులో శిక్ష అనుభవిస్తున్న రజాకార్ నాయకుడు ఖాసింరజ్యే వుండే గది, మా గదికి ఎదురుగా వుండేది. తర్వాత వైజాం ప్రభుత్వంలో కేబినేట్ మంత్రులుగా వున్నవారంతా జైలు పెద్ద హేలులో వుండేవారు. వారికి సకల సౌకర్యాలు సమకూర్చేవారు. ఒకరకంగా వాళ్ళది జైలు జీవితం కాదు. జైలు అనే అంతఃపురంలో వాళ్ళు గడుపుతున్న విలాసవంతమైన రాజభోగం!

“వాళ్ళకి ఆ విధమైన రాజభోగాలు అవసరమా?” అని మేము దైర్యంగా ప్రశ్నించాం కూడా. అందుకు అధికారులు ఏ మాత్రం తడబడకుండా “జైలు మాన్యవర్ల ప్రకారం

మంత్రి పదవ్యుల్ని అలంకరించిన వాళ్ళంతా మొదటిశ్రేణికి చెందిన ఛైదీలుగా గుర్తింపబడుతారు. వాళ్ళకు సౌకర్యాలు ఇచ్చి తీరాల్చిందే” అని చెప్పారు.

“మరి మా సంగతి ఏంటే?” మళ్ళీ ప్రశ్నించాం.

“మీరు కమ్మానిస్సు తీప్రవాహులు. మీ స్థానం ఇంతే! ఎక్కువ మాటల్లాడితే ఇంతకంటే దిగజారుతుంది” అని తెగేసి చెప్పారు.

ఈ విధంగా మాజైలు జీవితం ఒక శాపంగా సాగిపోతూనే వుంది.“అసలు మాపై అభియోగాలు ఏమిటి? ఎంతకాలం ఈ శిక్ష అనుభవించాలి?” ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానాలు చెప్పేనాథుడే లేదు. కాకపోతే ఎదారిలో ఓ చిన్న చలివేంద్రంలా వారానికి ఒకసారి బంధుమిత్రులను కలవడానికి అవకాశం కల్పించేవారు. ఈ అవకాశాన్ని నా భార్య లలిత సద్వినియోగం చేసుకునేది. కొండంత ఊరటని కల్పించి వెళ్ళాడి.

భర్తకు దూరంగా పిల్లలతో కలిసి శ్రీ గురువారెడ్డిగారి ఇంట్లోనే వుండే లలిత, నా కోసం వచ్చిన ప్రతిసారీ ఏహో తినుబండారాల్ని తీసుకుని వచ్చేది. పెల్లల్ని కూడా వెంటతీసుకొచ్చేది. కాగా, కటకటాల వెనకనుండి మాటల్లాడే నన్ను చూసి మా చిన్న పాప కల్పన లోపలికి వస్తునంటూ తన బుజ్జి చేతుల్ని చాచేది. తన వయసు అప్పుడు కేవలం ఒక్క సంవత్సరం దాటింది అంతే! నా దగ్గరకి వచ్చే ప్రయత్నం చేసే నా చిట్టితల్లిని నేను అప్పుడు లాలించేవాడిని.

ముఖ్యంగా లలిత ఒంటరిగా జైలుకు రాకుండా, ఆమెకు తోడుగా ఒక యువకార్యకర్త వచ్చేవాడు. అతడి పేరు శ్రీ యం. హనుమంతరావు. ఇతడు మా సోదరుడు హన్సుంతరావుకు మంచి సహచరుడు. ప్రస్తుతం ఇతడు కరీంనగర్లో సుప్రసిద్ధ ఆడ్డుకేటుగా పేరు గడించి వున్నారు. ఆనాటి నుండి ఈ నాటి వరకు వీరు మా కుటుంబానికి మంచి ఆప్తమిత్రులు... ఆత్మీయబంధువులు! ఇక గురువారెడ్డి దంపతుల గురించి చెప్పే... వారు మా పాలిట అదృష్టదేవతలు! ఇందుకు మరోసారి వాళ్ళకు నేను నా కృతజ్ఞతల్ని తెలియజేసుకుంటున్నాను. ధన్యవాదములను కూడా అందజేసుకుంటున్నాను.

ముఖ్యంగా చెప్పాల్నివచ్చేది మరొకటి వుంది. అది ఏంటంటే... జైలు జీవితంలో కష్టాలు కన్నీళ్ళు మాత్రమే కాదు, వింతలు వినోదాలు కూడా తారసపడి మనసుకి హాయిని అందిస్తుంటాయి. నవ్విస్తుంటాయి. ఇలాంటి సంఘటన ఒకటి చెప్పాను.

సౌధారణంగా జైలు లోపలికి వెళ్ళిందుకు ఒక పెద్ద ద్వారం వుంటుంది. ఆ పెద్ద ద్వారంలో మరో చిన్నద్వారం వుంటుంది. ఈ చిన్న ద్వారంలోంచి ఒకసారి ఒకే మనిషి

దూరే అవకాశం వుంటుంది. అయితే ఒక బైది మాత్రో ఒకరోజు ఛాలెంజిగా ఇలా చెప్పాడు.

“ఆ చిన్న ద్వారం గుండా ప్రతిరోజు ఒక ఏనుగులాంటి జంతువు దూరివస్తుంది. పోతుంది కూడాను”

“అదెలా సాధ్యం?” మాకేం అర్థం కాలేదు.

“మన వద్ద డబ్బులు వుండాలేగాని, మన అధికారులు అన్ని ఏర్పాట్లు గావిస్తారు. తాగడానికి, తినడానికి, మరెన్నో అవసరాలు తీర్చడానికి, అధికారులు సిద్ధంగా పున్నారు. మీరు పెడ్డలు. మీకు ఇప్పుడ్నీ తెలియవు” అన్నాడు ఆ బైది.

జింతేకాదు, అక్కడి బైదిలలో జేబుదొంగల సంఖ్య కూడా గణనీయంగా వుందని, వాళ్ళలో మంచి చేతివాటం ప్రదర్శించే బైదిలకు ప్రత్యేక ప్రశంసలు కూడా వుంటాయని తెల్పింది. కాగా... ప్రతిరోజు మా గదికి ఆహారం, మంచినీరు అందించేవాడు కూడా ఓ బైదియే. పైగా మంచి చేతివాటం కలిగినవాడై వుండటం ఇక్కడి విశేషం! ఇతడి పేరు రాముడు. దొంగరాముడు. ఇతడు నడుస్తుంటే ఘల్లు ఘల్లుమని చప్పుడు వస్తుండేది. సాధారణంగా జైలు నిబంధన ప్రకారం రెండు వర్యాయాలు జైలు పాలయిన వాడి చేతికి ఒక కడియం తొడుగుతారు. ఆ తర్వాత ఎన్ని పర్యాయాలు జైలుకు వస్తే అన్ని ఉంగరాలను ఆ కడియాలకు తగిలిస్తారు. ఆ ఉంగరాలు ఘల్లు ఘల్లుమని చప్పుడు చేస్తుంటాయి.

ఇలా ఉండగా ఒకరోజు జైళ్ళ ఇన్నిపెక్కర్ జనరల్గారు తనిఫీకి వస్తున్నారని తెల్పింది. ఆ తనిఫీ సమయంలో బైదిలంతా ఎవ్వరి బ్యార్కలో వాళ్ళు వుండాలి. అధికారులు, సిబ్బంది క్రమశిక్షణగా ఎవ్వరి బాధ్యతలో వాళ్ళు వుండాలి. ఈ విషయమై ఉదయం నుండే అందరికీ హాచ్చరికలు చేశారు. దీంతో ఎక్కడివారక్కడే నిశ్శబ్దంగా వుండిపోవడం జరిగింది. జైళ్ళ ఇన్నిపెక్కర్ జనరల్ గారు రానే వచ్చారు. ఆయన పేరు భోనాని. దేశ విభజన తర్వాత సింధు రాష్ట్రం నుండి వచ్చిన ఉద్యోగి. ఆజానుబాహుడు. మొదట డిటెన్స్యాలుగా రాజకీయ బైదిలుగా వన్న మమ్మల్ని కలిశాడు. తర్వాత వివిధ బ్యార్కలలో వన్న బైదిలను చూశాడు. ఆ తర్వాత ఒకచోట కొంత సమయం వెచ్చించి, అక్కడి జైలు చుమ్మల్ని తన రెండు చేతుల్లో పట్టుకుని, జేబుదొంగల నుండి వారి చేతివాటం, నైపుణ్యత గురించి అడిగి తెల్పుకున్నాడు. వారి నైపుణ్యాన్ని నేర్చరితనాన్ని తెలుసుకున్న తర్వాత అనందంగా అక్కడ్చుంచి, జైలు సూరిందెంట్ కార్యాలయాన్ని తనిఫీ చేయడానికి వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో ఒక కానిస్టేబుల్ భోనానిగారి వద్దకు వచ్చి - “ఒక బైది మీకు ఈ

పెన్నును కానుకగా సమర్పించుకున్నారు” అంటూ వినపుతగా తన వద్ద కలాన్ని భోనానిగారికి అందించాడు. అంతే! భోనాని ఆ కలాన్ని ఒకమారు అలా చూసి, ఇలా భృకుటి ముడిచి, ఆ వెంటనే తన జేబు తడుముకని, ఒక్కసారిగా నోరెళ్ళబెట్టాడు. ఎందుకంటే ఆ పెన్ను భోనాని గారిదే! ఇందాక ఆయన జేబుదొంగలతో మాట్లాడ్డున్నప్పుడు ఒక జేబుదొంగ ఆయన జేబులో వున్న కలాన్ని తెలివిగా తస్కరించాడు. మరి ఆ దొంగ ఎవ్వరో కాదు, మాదొంగ రాముడే!

నాలుగు మాసాల జైలు జీవితం చంచల్గూడాలో గడిచిపోయింది. అప్పటికిగానూ నన్ను ‘ప్రివెంటివ్ డిటెస్సన్ ఆట్టు’ క్రింద అరెస్టు చేసి నిర్వంధించినట్టుగా నాకు నోటీసులు ఇచ్చారు. పాటీ ఆధ్వర్యంలో ప్రముఖ లాయర్లతో కూడిన డిఫెన్సు కమిటీ ఒకటి చురుకుగా పనిచేస్తుండేది. దాని ప్రథాన కార్యదర్శిగా కీ॥శే॥ శ్రీ మనోహర్ రాజ్ సక్కేనా గారు పనిచేస్తుండేవారు. ఒకానొకరోజు నేను, రావి నారాయణరెడ్డిగారు, సేక్కేనా గారిని ఒక ప్రత్యేక ఇంటర్వ్యూలో కలవడం జరిగింది. మాతో మాట్లాడుతూ ఆయన... “ప్రివెంటివ్ డిటెస్సన్ ఆట్టు క్రింద నిర్వంధించబడే వారి గురించి వాదించడమే కష్టమని, అది హారహక్కులను హరించే చట్టమని, మన రాజ్యంగ మౌలిక సూచాలకే విరుద్ధమని” తెలియజేయడం జరిగింది అలాగే “త్వరలోనే సుప్రింకోర్పులో నడుస్తున్న కేరళ కమ్యూనిస్టు నాయకులు ఎ.కె.గోపాలన్ కేసు తీర్చు రాగానే ఇటువంటి బైద్దిలకు విముఖీ కలుగుతుంది” అని దైర్యంగా చెప్పడం కూడా జరిగింది. ఐతే “ఈ చట్టం ప్రకారం నిర్వంధించబడిన బైద్దిలతో చర్చించడానికి ప్రతి మూడు నెలలకు ఒకసారి ఒక కమీషన్ ద్వారా పునర్విచారణ చేయాలనే నిబంధన స్పష్టంగా వున్నది”. ఈ నిబంధన ప్రకారం అప్పటి ప్రభుత్వం నా కేసుల్ని పరిశీలించడానికి అప్పటి “యువజారట్లు” ఆ తర్వాత జడ్జిగా పనిచేసిన కీ.శే.పి. జగన్మహామాన్ రెడ్డి గారిని నియమించింది. ఒకటి రెండు వాయిదాల తర్వాత చంచల్గూడా జైలులోనే జస్టిస్ గారు నన్ను కలిసే ఏర్పాట్లు చేశారు. నా పరిచయం తర్వాత “నేనేమయినా వాదించదలుచుకున్నానా?” అని అడిగారు.

“తప్పకుండా వాదిస్తాను. నాకు పూర్తిగా అన్యాయం జరిగింది” విన్నపించుకున్నాను.

ఇక ప్రభుత్వం తరువున వాదించడానికి డి.యస్.పి. నర్సింగ్ ప్రసాద్ గారు తమ పత్రాల సమేతంగా అక్కడికి చేరుకున్నారు.

“మొదట అతడ్చి ఈ చట్టం క్రింద నిర్వంధించడానికి కారణాలు వినాలి. మీరు మీ వాదనను ప్రారంభించండి అని డి.యస్.పి గారిని ఆజ్ఞాపించారు జస్టిస్ గారు.

డి.ఎస్.పి గారు వెంటనే నాకు సంబంధించిన పైళ్ళను తెరిచారు. అందులో నేను రాష్ట్ర కేంద్ర కమిటీకి ప్రాసిన వివరాలతో కూడిన డాక్యుమెంట్లు వున్నాయి. అవి అతని సంఖ్యలో 25 కాగా, పేజీలలో 120కి మించి వున్నాయి. ప్రతికాగితంపై ఎరుని సిరాతో గీతలు గీసిన భాగాలు కొట్టొచ్చినట్టుగా కనిపిస్తున్నాయి. ముఖ్యంగా ఆ ఉత్తరాలు అన్నే కూడా దాదాపుగా సాయుధ పోరాట పంథాకు సంబంధించినవే! 1948 సెప్టెంబర్ 20 వ తేదీ నుండి నేను అరెస్టు కాబడిన తేదీవరకు, అంటే దాదాపు మూడు సంవత్సరాల అజ్ఞాత జీవితంలో ప్రాయబడినవే!

జస్టిస్ గారు డి.ఎస్.పి.గారి వాదనను నిలిపివేశారు. తర్వాత నేను ఇంగ్లీష్‌లో ప్రాసిన ట్రైప్‌రైటింగ్ ఉత్తరాలను తీసుకుని కనీసం ఒక గంటపొటుగా ఏకాగ్రతగా చదివారు. ఆయన చదువుతున్నంతసేపు నేను ఆయన్నే తదేకంగా గమనించాను. ఆ సమయంలో ఆయనలో క్రమంగా మారుతున్న ముఖ్యకవశికలు నాకు అనుకూలంగా తోచాయి. దీంతో నాకు ఎంతో సంతృప్తి, మరంతో ఆనందం, ఎదలోతుల్లోంచి పుట్టుకొచ్చింది. వీటన్నిటికి మించి నా రాజకీయ భావజాలాన్ని ఆయన అర్థం చేసుకుని వుంటారనే విశ్వాసం నాలో ఉప్పేత్తున కలిగింది.

“ఈ యహితుడ్ని నిర్వంధించడానికి ఈ కాగితాలే ఆధారమా? లేక ఐ.పి.సి. క్రింద నేరారోపణలు వున్నాయా?” నా ఉత్తరాలు చదివిన తర్వాత డి.ఎస్.పి. గారిని ప్రశ్నించారు జస్టిస్ గారు.

ఇందుకు జస్టిస్ గారు తలను చిన్నగా పంకించి - “సరే తిరిగి తమ వాదన కొనసాగించవల్సింది” అన్నారు.

డి.ఎస్.పి. సర్కిన్గ్ ప్రసాద్ గారు మళ్ళీ తన వాదనను వినిపించారు. మొత్తానికి ఆయన నా గురించి ఎన్ని చెప్పినా చివరకు మాత్రం “ఈ హింసావాది” అంటూ నా నిర్వంధాన్ని సమర్థించడం జరిగింది.

మరొక అర్థగంట గడిచింది. అప్పుడికే జస్టిస్ గారు స్వయంగా నా తరువున వాదించడం ప్రారంభించారు. ఆయన వాదన సారాంశం ఈ క్రింది విధంగా వుంది.

“ఇండోనేషియాలో డచ్ సామ్రాజ్యవాద హింసాకాండను తీవ్రంగా ఖండించారు. దీన్ని ఎదురించడానికి సాయుధ సమరం న్యాయసమృతమే అని అంటున్నారు.

చైనాలో బ్రిటిష్ మరియు అమెరికాలు కొనసాగించిన అంతర్యద్వంలో, మావో నేటుంగ్ ఆధ్వర్యంలో, అప్రతిపత్తంగా ముందడుగు వేస్తున్న యుద్ధం... సంపూర్ణంగా దీశ స్వతంత్ర పోరాటమని - ఇది సమర్థనీయమని అన్నారు.

ఇందో చైనాలో ఫ్రైంచ్ సాప్రాజ్యావాదుల దమనకాండకు వ్యతిరేకంగా కమ్యూనిస్ట్ నాయకుడు హోచిమిన్గారి నాయకత్వంలో నడుస్తున్న సాయుధ సమరం సమర్థనీయం అంటున్నారు.

బర్యా, మలేషియా, సింగపూర్ లలో జరుగుతున్న సాయుధపోరాటాలు జాతీయ విముక్తి పోరాటాలుగా అభిప్రాయపడ్డారు.

ఇవి మాత్రమే కాదు, ఇవన్నీ వివరిస్తూనే పోలీస్ చర్యకు పూర్వం హైదరాబాద్లో నిర్వహించబడిన సాయుధపోరాటం కూడా విమోచనపోరాటంగానే చెప్పాడు. కానీ పోలీసు చర్య తర్వాత ఎలాంటి సాయుధపోరాటానికి ఆవశ్యకత లేదంటూ అన్ని ఉదాహరణల ద్వారా బుజువు చేశారు..."

ఈ విధంగా నా గురించి వాదించిన తరువాత జస్టిస్ గారు తమ గంభీరవదనంతో డి.యస్.పి.గారిని ప్రత్యేకంగా చూస్తూ “అసలు మీరు ఈ కాగితాలు చదివారా? చదివితే ఇతడు ‘హింసావాది’ అని మీరు ఎలా అనగలుగుతున్నారు?” నిలదీసినట్టుగా అడిగారు.

డి.యస్.పి. గారి నుండి ప్రతిసమాధానం రాలేదు. జవాబు ఇవ్వలేని స్థితిలో అతడు నీళ్ళు నమలడం జరిగింది.

“అసలు నేరపరిశోధన బాధ్యతని పోలీసులకు అప్పగించడం చాలా పెద్ద తప్ప! దీనికంటూ స్వతంత్ర సంస్థ ఒకటి వుండాలి. అది జవాబుదారీతనంతో పనిచేయాలి” జస్టిస్ గారు ఆ వెంటనే అన్నారు. నేర పరిశోధన తీరు తెన్నులపై జస్టిస్ గారికి తీవ్రమైన ఆగ్రహం వచ్చినట్టు, అంతే తీవ్రమైన అసహనం కూడా కలిగినట్టు నాకు ఆ సమయంలో అర్థమయ్యాది.

తర్వాత ఆయన నా పైలుని తీసుకుని “ప్రివెంటివ్ డిటెన్షన్ ఆట్ క్రింద ఇతడ్చు నిర్వంధించడానికి నాకు ఎలాంటి బలమైన కారణాలు కనబడలేదు. కాబట్టి ఇతడ్చు వెంటనే బేపరతుగా విడుదల చేయండి” అంటూ సృష్టంగా ఉత్తర్వులిచ్చారు. ఇది నా నైతిక విజయం! నా సిద్ధాంత విజయం!

ఆ తర్వాత సరిగ్గా వారం రోజులకు ప్రథమ సాధారణ ఎన్నికల ప్రకటన వచ్చింది. ఈ ప్రకటన వచ్చాక, అంటే 1952 ఫిబ్రవరి మొదటివారంలో చంచల్ గూడా జైలునుండి నన్ను విడుదల చేశారు. కాగా ఈ విడుదల ఆర్డరులో “ప్రౌదరాబాద్ సంస్థానాధిపతిలయిన నిజాం ప్రభువుగారు మిమ్మల్ని తాత్కాలిక సెలవుపై విడుదల చేశారు. కాబట్టి ఈ సెలవు కాలంలో మీరు కరీంనగర్ జిల్లా సరిహద్దుల్ని దాటి ఎక్కుడికీ వెళ్ళకూడదు” అంటూ ఆజ్ఞాపించడం జరిగింది.

అలాగే ఇంకాక విషయం ఏమిటంటే... మొదటగా నన్ను చంచల్ గూడా జైలునుండి వరంగల జైలుకు తీసుకెళ్ళి అక్కడ్నుంచి కరీంనగర్ జైలుకు పంపి, ఆ కరీంనగర్ జైలు నుండి పోలీసు జీపులో కరీంనగర్ పి.డి.ఎఫ్. కార్యాలయం దాకా తీసుకువెళ్ళి, అక్కడ నన్ను విడుదల చేశారు.

అనుభవాల వెలుతురులోంచి... ఆత్మవిమర్శ బిశగా... :

1948-1951 సంవత్సరాల కాలం చాలా చిన్నదే అయినా భారత కమ్యూనిస్ట్ ఉద్యమంలో ఈ కాలపు అనుభవం చిరస్తరణీయమైనది. కాలమాన పరిస్థితులు, వివిధ వర్గాల మరియు వర్గాల పైత్యస్థాయి, వీటిని గమనించే సామాజిక అవసరం. సమాజ తీరుతెన్నులు, రాజకీయ పరిణామాలు, మొదలగు విషయాల్లో ఈ కాలపరిమితి చెరగని ముద్రవేసింది.

ముఖ్యంగా తప్పు చేయడం తప్పుకాదు, అనుభవాలనుండి గుణపాతాలు నేర్చుకోకపోవడవే తప్పు! నిజం! చాలాసార్లు తప్పులు అనేవి నహజంగా దొర్లిపోతుంటాయి. ఈ సహజత్వంలోంచే వాస్తవాన్ని గ్రహించుకోగలగాలి. ఆ విధమైన గ్రాహ్యకశక్తిని వ్యక్తిగాని, పార్టీగాని అలవర్పుకోవాలి. అప్పుడే అక్కడ పరిపూర్ణత సిద్ధిస్తుంది. అయితే ఇందుకు కొంతకాలం సమయం వెచ్చించబడుతుంది. పార్టీకి స్వతంత్రంగా అలోచించి, సక్రమమైన నిర్దయాలు తీసుకునే అనుభవసంపదను కాలం అందించింది అని సమర్థంగా చెప్పవచ్చు. దీన్ని విపులంగా చర్చిస్తే...

- ❖ 1942 అగస్టు 9 ఉద్యమకాలంలో రెండవ ప్రపంచయుద్ధంలో ఐక్యరాజ్యంగా నుండిన బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదాన్ని అతిగా బలపర్చడం, తుడు చిన్న చిన్న వర్ధపోరాటాలకు అడ్డుకట్టలు వేయడం అనేవి దొర్లిన తప్పులుగా గుర్తించడం జరిగింది.
- ❖ అగస్టు 15వ తేదీ స్వాతంత్ర్యం బూటకమని ప్రకటించడం కారణంగా ప్రజాబాహుళ్యం నుడి దూరం కావడం జరిగింది.

- ❖ ఎంతో సాహసిపేతంగా 1948వ సంవత్సరం నెప్పెంబరు మాసంలో శైదరాబాద్‌లో జరిగిన పోలీస్ చర్యను అర్థం చేసుకోకుండా, సాయుధ పోరాటాన్ని కొనసాగించడం వల్ల తెలంగాణలో అనవసర కష్టసమయాలు జరిగిపోయాయి.
- ❖ మొత్తం జాతీయ పెట్టబడిదారీ వర్గాన్ని ధనిక రైతాంగాన్ని ప్రజా శత్రువులుగా ప్రకటించడంతో ఒంటరిగా మిగిలిపోవాల్సిన దస్థితి ఏర్పడింది.
- ❖ కొంతకాలం రష్య మార్కమని, మరికొంతకాలం చైనా మార్కమని, పాక్షిని నమ్మకన్న ప్రజలను కార్బూక్టర్లను తీవ్రంగా ఇబ్బంది పెట్టడం మరియు వారి వారి జీవితాలతో చలగాట మాడటం జరిగింది.
- ❖ విషప రష్యాను రక్షించుకోవడం కోసం ‘రష్య భద్రత ప్రపంచ ప్రజా ఉద్యమాల బాధ్యత’ అనే మార్కంలో మొదట కోమినెటర్న్ సంస్థను నెలకొల్పడం, ఆ తర్వాత కోమిన్ పారం సంస్థలను నెలకొల్పడం, తద్వారా అన్ని దేశాలలో కమ్యూనిస్టులకు వ్యాహారం ప్రతివ్యాహాలతో పాటుగా కర్తవ్య నిర్దేషన చేయడం అనేది అత్యంత హనికరంగా పరిణమించింది.
- ❖ సామాజికశాస్త్రమైన మార్కిజాన్ని వివిధ సమాజాల విభిన్న పరిణామాల దశలలో నిర్మిషంగా అనువర్తింపజేస్తూ... అనుభవాల వెలుతురులో సృజనాత్మకంగా పట్టువిడుపులతో వ్యవహరించకుండా, మార్కిజాన్ని ఒక మూఢనమ్మకంగా - గుడ్డిగా - బండసూత్రంగా, పంచాంగంగా - పాటించకూడదనే ఒక గొప్ప పారం నేర్చుకోవడం అనేది ఓ గొప్ప అనుభవం. అలాగే మావో గారి వైరుధ్యాల సిద్ధాంతాన్ని కూడా సామాజిక పరిస్థితిని విశ్లేషించే సాధనంగా కాకుండా, ఛాందస మతాచార్యులు బోధించే మంత్రంగా దిగజార్ఘడం రాజకీయాలలో క్షంతవ్యంగాని నేరం.

వీడి ఏమైనా 1948-1951 మధ్యకాలంలో నేర్చిన విలువైన అనుభవ భాండాగారం రాజకీయవాదులు అందరికీ ఓ కరదీపికలా ఊవకరించింది అని చెప్పవచ్చు.

జంతటి విలువైన గుణపాతాలు, కర్తవ్యబోధనలు, భవిష్యత్తు బంగారుబాటలు నేర్చుకోలేని వారు మరియు నేర్చుకున్నాకూడా వాటిని అన్వయించుకోలేని వారు, పాక్షి నుండి చీలిపోవడం... చీలి చిత్తికిపోవడం... చిత్తికి ప్రజాతంత్ర ఉద్యమాలకు కొరగాకుండా పోవడం అనేవి బాధాకర పర్యవసానాలుగా చెప్పుకోవచ్చు.

ఎవ్వరైనా, ఏ స్థాయిలో వున్నవారైనా, అనుభవాల ద్వారా పరిపూర్ణతని పొందాలి. పొందిన పరిపూర్ణతలోంచి రేపటి ప్రయోజనకర ప్రణాళికల్ని సిద్ధం చేసుకోవాలి. వాటిని సిద్ధంపజేసుకుని పార్టీని సంస్కరింపజేయాలి. పార్టీ సంస్కరమే నాయకుడి సంస్కరం. నాయకుడి సంస్కరమే ప్రజా సంస్కరం. ప్రజా సంస్కరమే సమాజ సంస్కరం. సమాజ సంస్కరమే దేశ సంస్కరం! ఇది నిజం! నిష్పులాంటి నిజం!

* * *

4. నేను... నా రైతు పోరాటాలు (1953-1957)

ఆనందాలు... అంతెష్టున ఎగిసి ఎగిసి
 అనుభూతులు... సుతిమెత్తగా మురిసి మురిసి
 పరిమళాల మైత్రీవనం మెరిసి మెరిసి
 నిస్యటి సూరీడు అలసి సొలసి
 కొత్తవేకువనై వెలసి
 నేను వచ్చాను
 సిద్ధాంతపు వెలుతురునై
 మళ్ళీ ప్రకాశిస్తాను...
 అప్పను! నేను మళ్ళీ ప్రకాశిస్తాను!!

సుమారు 5 సంవత్సరాల రహస్య మరియు జైలు జీవితం తర్వాత ఒక్కసారిగా పాత మిత్రులందరినీ కల్పుకున్నాను. ఇదొక గొప్ప ఆనందం! ఈ ఆనందాల్చి... అనుభవాల్చి వెంచేసుకున్న నేను, ఇంకా వారం పదిరోజుల్లో జరగబోయే పోలింగ్కి అన్ని కార్యక్రమాలను సిద్ధం చేస్తున్నప్పుడు ఎంతో ఉత్సాహాతుడిని అయ్యాను.

నా బాల్యమిత్రుడు, సహాయాయుడు, కరీంనగర్ జిల్లా పిడిఎఫ్ కార్యదర్శి కీ.ఎస్.ముకుందలాల్ మిల్కోగారు ఈ కార్యక్రమాల్చి సిద్ధం చేయడంలో ప్రత్యేకపూర్త వహించారు. ముఖ్యంగా కరీంనగర్ జిల్లా సహ తెలంగాణా ప్రాంతం అంతటా రాజకీయ వాతావరణం ఆనాటి కమ్యూనిస్టు పార్టీ (పిడిఎఫ్ పార్టీ)కి అనుకూలంగా వుండటం జరిగింది.

కార్యకర్తల కోలాహలం, పార్టీట్రేఱల హడావిడి, ప్రజలలో ఉత్సాహం, ఇవన్నీ నన్ను బాగా ప్రభావితుడై చేశాయి. ఘలితంగా రెట్లింపు ఉత్సుకత నాలో అంకురించగా... నా అఱువఱువున నిండివున్న పార్టీ మీద అభిమానం, నన్ను వివశుష్టి చేసింది. నిజం! ‘పార్టీకోసమే బ్రతకాలి, పార్టీని బ్రతికించాలి, పార్టీ నీడలో అశేష ప్రజానీకం సేదతీరాలి’ అంటూ నాలోని శ్రమ, బాధ్యత, నన్ను మరింత బలోపేతం చేశాయి. ముఖ్యంగా నేను జైలు నుండి ఒక నియోజకవర్గానికి అభ్యర్థిగా నామినేషన్ వేసే ప్రయత్నం తీవ్రంగా జరిగింది. ఓటరు లిస్టలో నాపేరు చేర్చించడం, హైదరాబాద్ జైలులో వున్న నాతో సంతకాలు చేయించడం, ఆ తర్వాత హుటాహుటిన మెట్స్పల్లి రిటర్మింగ్ అధికారికి

నామినేపన్ పత్రాలు అందజేసే ప్రయత్నం జరిగింది. కానీ అరగంట ఆలస్యం కావడం వల్ల నామినేపన్ పత్రాలు స్వీకరించబడలేదు. అప్పట్లో రిటర్నుంగ్ ఆఫీసర్లుగా పనిచేసిన ఇ.వి. రాంపెడ్డిగారు ఈ విషయమై తమ విచారాన్ని వ్యక్తం చేశారు. ఇతడు యూనివర్సిటీలో నా సహధ్యాయిగా వుండేవారు! నాకు అవకాశం రాకపోవడంతో, ఆ నియోజక వర్గానికి స్వప్తంత అభ్యర్థిగా కీ.శే. గంగుల భూమయ్యగారిని బలపరుస్తా పార్టీ (పి.డి.ఎఫ్) అతడ్ని బరిలోకి దింపింది. పార్టీ బలపర్చిన భూమయ్యగారికి అఖండ మెజారిటి లభించింది. గెలిచిన భూమయ్యగారు కృతజ్ఞాదే... తన జీవితాంతం నాకు, పార్టీకి సానుభూతిపరుడిగా మిగిలిపోయారు. పెద్దమనిషి, మంచి మనసు గల వాడు అయిన భూమయ్యగారిపై నాకు కూడా మంచి గౌరవ మర్యాదలు పున్నాయి.

కీ.శే. బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు కరీంనగర్ పార్లమెంట్ అభ్యర్థిగా వున్నారు. అప్పట్లో రిజర్వ్ సీట్లు వుండేవి కాదు. డబల్ మెంబర్ నియోజకవర్గాలు వుండేవి. అంటే ఒక పెద్ద నియోజక వర్గానికి ఒక జనరల్ అభ్యర్థి, మరొక రిజర్వ్ అభ్యర్థి వుండటం జరిగేది. అనాటి ‘షెడ్యూల్ కాస్ట్ ఫెడరేషన్’ సంస్థది ఏనుగు గుర్తు కాగా, కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ (పి.డి.ఎఫ్) అభ్యర్థుల గుర్తు ‘చేయ’ గుర్తు వుండేది. ఆ ఎన్నికలలో పిడిఎఫ్ బలపర్చిన స్వప్తంత అభ్యర్థులు, సోపలిస్ట్ పార్టీతో పాటుగా 10 అసెంబ్లీ స్థానాలను కైవసం చేసుకోవడం జరిగింది. పార్లమెంటు స్థానాలు కూడా గెలవడం జరిగింది. ఇక నా విషయానికి వస్తే నేను ప్రభుత్వ ఉత్తర్వుల ప్రకారం కరీంనగర్ జిల్లా కార్యక్రమాలలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొన్నాను.

ప్రధానంగా పట్టణాల వరకు పరిమితమైన నా విద్యార్థి ఉద్యమ అనుభవాలు, అదివరకే నన్ను పరిపూర్ణ సామాజిక వ్యక్తిగా మార్చాయి. ఇక ఇప్పుడు గ్రామసీమలు తిరుగుతూ రైతులు, మ్యవసాయకూలీల సామాజిక ఆర్థిక సమస్యలను ప్రత్యక్షంగా చూసే అవకాశం లభించింది. నాలో నరనరాన సాంద్రంగా పేరుకుపోయి వున్న సామాజిక బాధ్యత ఈ సువర్చావకాశాన్ని సంపూర్ణంగా వినియోగించుకోవాలనుకుంది. కాబట్టే జనరల్ ఎన్నికల తర్వాత ఆ వెంటనే జరిగిన పురపాలక సంఘాల ఎన్నికలలో పాల్గొన్నాను. ఈ ఎన్నికలలో కరీంనగర్ పట్టణంతో పాటుగా... పెద్దపల్లి, జగిత్యాల, కోరుట్ల, వేములవాడ, సిరిసిల్ల వంటి పట్టణాల్లో పిడిఎఫ్ మరియు దాని మిత్రపక్షాలు విజయం సాధించాయి. అనాటికి కొత్తగా వచ్చిన జాగిర్ధారి ఇనాందారి రద్దు చట్టం, కౌలు చట్టం, భూ గరిష్ఠ పరిమితి చట్టం మరియు బంజరు భూములు నిరుపేదలకు పంచే నియమనిబంధనలు అత్యంత కీలకమైనవి. అంతకు ముందు సుమారు ఆరు ఏడు సంవత్సరాలుగా సంస్థాన

రైతాంగం సాగించిన రైతుకూలీల ఉద్యమాల సత్ఫులితాలే ఈ చట్టలు! అంతేకాదు, తెలంగాణ రైతాంగ సాయుధ తిరుగుబాటు ఉద్యమ విజయాలే ఈ చట్ట స్వరూపాలు! ఈ చట్టలలో పున్న లోటుపాట్లను సవరించడానికి పోరాచుతూ, వీటిద్వారా రైతాంగానికి సంక్రమించే ప్రయోజనాన్ని రైతు సంఘాల ద్వారా వారికి అందించే చక్కని కార్యక్రమాన్ని పార్టీ చేపట్టడం జరిగింది. రాష్ట్రస్థాయి నుండి గ్రామస్థాయి వరకు రైతు సంఘాల్లో స్థాపిస్తూ, ఈ పోరాటాల ద్వారా రైతాంగానికి తమ సేవల్ని అందించే అపూర్వ అవకాశాన్ని నేను బాధ్యతగా నిర్వహించడం జరిగింది. అంతేకాదు, వేలాది జనాలమధ్య తిరుగుతూ, చట్టల గురించి వివరిస్తూ, రైతులను సంఘుటిత పరుస్తూ, అనతికాలంలోనే రైతు నాయకుడిగా గుర్తింపు సంపాదించుకున్నాను.

సరీతానికి చింతకాయలు రాలవు అన్నట్టుగా భూస్వాములు మా మాటలు అన్నలు వినిశేదు. కొలు రైతులను బేడభలు చేయడం మరియు బంజరు భూములను ఆక్రమించుకోవడం అంత తమ ఇష్టారాజ్యంగా ప్రవర్తించసాగారు. దీనికి తోడుగా కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం, దాని యంత్రాంగం, తాము ఆమోదించిన చట్టలను ధిక్కరిస్తూ భూస్వాముల పక్షాన నిలబడింది. దీంతో ఇక పోరాటం అనివార్యమైంది. రైతు బాంధవుడిగా కొలు రైతులకు వ్యవసాయకూలకు జరుగుతున్న అన్యాయం నా హృదయం తట్టుకోలేకపోయింది.

మెమోరాండాలు, నివేదికలు, దరఖాస్తులతో పాటుగా సొక్కొత్తూ భూములను వదలకుండా నిలబడటం, అవసరమైన చోట భూములను ఆక్రమించుకోవడం వంటి పోరాటాలు క్రమక్రమంగా ఉధృతమయ్యాయి. జిల్లాలో రైతు సంఘ జిల్లా కార్యదర్శిగా వివిధ తాలూకాల్లో కనీసం వంద గ్రామాల్లోని భూస్వాములతో ధీ కొనడం జరిగింది. ఈ పోరాటపటమే రైతు సంఘానికి గుర్తింపుని పెంపాందించింది. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో ఒక భూస్వామి స్థానిక డి.ఎస్.పి గారికి ఓ సుదీర్ఘ వినతి పత్రాన్ని సమర్పిస్తూ నా గురించి లేనిపోని అభూతకల్పనల్ని సృష్టించాడు.

“సిహెచ్ రాజేశ్వరరావు తన పెరోల్ ఆర్డర్ని ధిక్కరించి కరీంనగర్ జిల్లా సరిహద్దున వన్న గోదావరి నది దాటి ఆదిలాబాద్ జిల్లాలోని లక్ష్మణాపేట తాలూకాలో వన్న కొలు రైతులను సైతం రెచ్చగొడుతున్నాడు... అంటూ నా గురించి ఆ భూస్వామి రేపిన దుమారానికి స్పందించిన డిఎస్పి గారు, కలెక్టర్గారి అనుమతితో సిహెచ్ రాజేశ్వరరావు పెరోల్ని వెంటనే రద్దు చేయాలి. లేదంటే ప్రమాదాలు జరుగుతాయి” అంటూ ప్రభుత్వానికి

నివేదించారు. ఇంకేమంది? వారం రోజుల్లోనే ప్రభుత్వం కొత్త ఉత్తర్వులిచ్చింది. దీనిప్రకారం “ప్రభుత్వం విధించిన పరతుల ఉల్లంఘన కారణంగా మీ పెరోల్ని రద్దుచేస్తా, తిరిగి డిటెక్షన్ చట్టం క్రింద మీ నిర్వంధం కొనసాగాలని తెలియజేయడమైంది” అంటూ ప్రభుత్వ నిర్ణయం నా రైతాంగ పోరాటానికి ఓ బలమైన కళ్యంలా వచ్చిపడింది. రైతు పోరాటాల్లో నిమగ్నమైవున్న నాకు, రేపటి రైతు జీవితాల్లో కొత్త వసంతాల్ని పూయించాలనుకుంటున్న నాకు, ఇది ఓ శరాఫూతం కూడా! “ఇక కోలుకోడానికి ఎన్నాళ్ళు పడుతుందో?” పరిస్థితిని జీర్ణించుకోలేని స్థితిలో నా హృదయం తల్లడిల్లింది. అంతలోనే మళ్ళీ నన్ను నేను ఛైర్యపరుచుకున్నాను.

ఉత్తర్వులు రావడమే ఆలస్యం పోలీసులు వచ్చారు. గత్యంతరం లేని పరిస్థితుల్లో నేను పోలీసు అధికారుల వెంబడి కరీంనగర్ జైలుకు వెళ్ళాను. అక్కడ్నుంచి నన్ను వరంగల్ సెంట్రల్ జైలుకు, తర్వాత ప్రైదరాబాద్ ముప్పేరాబాద్ జైలుకు, ఆ తర్వాత గుల్బార్గా జైలుకు తీసుకువెళ్ళారు. ఇలా మొత్తంగా ఐదు నెలల కారాగార శిక్షను అనుభవించాల్ని వచ్చింది.

ఈ ఐదు నెలల జైలు జీవితంలోనూ కొత్త అనుభవాలు ఎదురయ్యాయి. కొత్త అనుభూతులు కలిగాయి. కొత్త పరిచయాలు తారసిల్లాయి.

ముఖ్యంగా ఈ సారి డిటెన్యూలుగా మంచి సౌకర్యాలు పొందడం జరిగింది. పడుకోడానికి మంచి మంచాలు పరుపులు ఇవ్వబడ్డాయి. భోజనం నిమిత్తం ప్రత్యేక వంటమనిషిని కేటాయించారు. అన్ని దినపుత్రికలు పుస్తకాలు అందుబాటులో పెట్టారు. ప్రత్యేకించి గుల్బార్గా జైలులో కీ.ఎస్. కె.ఎల్. మహేంద్రగారితో ఒకటి రెండు నెలలు గడిపిన అనుభవం జీవితకాలం మరువలేనిది. ఇదే సమయంలో మహిళాశ్రద్ధల భూక్తలో వుండే ఏరీ సతీమణి కీ.ఎస్. ప్రమీలాబాయి గారితో పరిచయం కూడా చిరస్తరణీయమైంది.

ఆ నాటికి పి.డి. యాక్సుని సహార్ చేసిన సుప్రసిద్ధ ఎ.కె.గోపాలన్ కేసు సుప్రింకోర్టు విచారణకు వచ్చింది. ఈ కేసును వాదించాడానికి భారత అద్వైతుల్తో పాటుగా, బ్రిటిష్ కు చెందిన “క్రీన్స్కోన్సిల్” బిరుదాంచితులైన శ్రీ డి.ఎన్.ప్రైట్ గారు వచ్చారు. తర్వాత సమున్నత న్యాయస్థానం సముచితంగా స్పుందినస్తా... “పి.డి.యాక్సు పూర్తిగా రాజ్యంగ విరుద్ధము, నిప్పురుణంగా ఒక పోరుడి స్వేచ్ఛను హరించే అధికారం ఏ ప్రభుత్వానికి లేదు” అంటూ నిప్పుర్గా తీర్చు ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ తీర్చు వెలువడిన వెంటనే మేమంతా బేపరతుగా విడుదలయ్యాం. జైలునుండి విడుదల కాగానే నేను నేరుగా రైతు ఉడ్యమ కార్యక్రమాల్లో

పాల్గొన్నాను. ఈ విధంగా రైతులకోసం పాటుపడాలనే నా మనోవాంఛ మళ్ళీ పునః ప్రాణం పోసుకోవడం నాకు ఎంతో ఆనందాన్ని కలిగించింది. దీనికి తోడుగా 1952 ఎన్నికలలో సాధించిన పార్టీ అఖండ విజయం నన్ను నూతనోత్సాహంలో ముంచెత్తుతుంటే, ప్రజల ఆదరాభిమానాలు ఉక్కిరిబిక్కిరి చేశాయి కూడా!

నిర్వుంధ విధానం కొనసాగినపుటికీ హారసత్యాలు గణనీయంగా అందుబాటులోకి వచ్చాయి. రైతులు సాధించుకున్న అపూర్వ విజయాలు వివిధ చట్టాల రూపంలో వెలుగులోకి వచ్చాయి. అయితే ఉద్యమబలంతో ఈ చట్టాలని అమలు జరిపించే ఆవసరం ఎంతగానో ఏర్పడింది. ఇదే క్రమంలో పార్టీ నిర్మాణ బాధ్యతలు నిర్వహిస్తా... కరీంనగర్ జిల్లా పార్టీ కార్యదర్శిగా పూర్తి సమయాన్ని కేటాయించడం, రైతుసంఘ జిల్లా కార్యదర్శిగా కూడా బాధ్యతల్ని భూజాన వేసుకోవడం, ఒక యజ్ఞంలా కొనసాగింది. కాగా, జిల్లాపార్టీ కార్యాలయ నిర్వహణ మరియు కార్యదర్శిగా జిల్లా నలుమూలలా పర్యటించడం... నన్ను అనేక ఆర్థిక ఇబ్బందులకు గురి చేసింది. సంకల్పయాత్రలో ఇలాంటి ఆర్థిక ఇబ్బందులు తప్పవనే ఆత్మదైర్యం నన్ను ఎప్పుడూ కూడా వీడలేదు. ఆశావాదిని కాబట్టి నిరాశావాదం నా దరి చేరలేదు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో ఏడుగురు పార్టీ శాసనసభ్యులు ప్రతినెలా వారికి జీతంగా లభించే 150 రూపాయల్లోంచి 10 రూపాయల్ని పార్టీ నిధికి అందించాలని తీర్చాన్నించాం. ఈ విధంగా ఈ నిధిని సేకరించి కార్యాలయ నిర్వహణ బాధ్యతల్ని చూడటం మరియు ఉద్యమాలలో భాగస్వామిని కావడం అనేది ఒహుప్రయాసగా కొనసాగాయి. అయినపుటికీ దైర్యంగా ముందుకు సాగుతూ అవిత్రాంతంగా కష్టపడ్డాను. సమాజాన్ని ఉధరించడం కోసం సాగుతున్న ఈ కష్టం నా దృష్టిలో ఒక పవిత్రమైన తపస్సు!

ప్రభావతి జననం: ఇక నా కుటుంబం విషయానికి వస్తే ఇంటికి పెద్దవాడిగా కుటుంబ బాధ్యతల్ని నేనే నిర్వహించేవాడిని. ఈ బాధ్యత నిర్వహణలో ఎన్నో కష్టసప్తాల్ని చవిచూడాల్సి వచ్చింది. అన్నింటినీ ఓపికగా భరించుకున్నాను. ముఖ్యంగా నాటై ఆధారపడ్డ కుటుంబం ఆనందంగా జీవించడం కోసం నా ఎన్నో ఆనందాల్ని వదులుకున్నాను. ఒకప్పుడు మా నాన్నగారు మాకోసం ఎంతో కష్టపడ్డారు. కేవలం వ్యవసాయ ఆదాయంతో పెద్ద కుటుంబ భారాన్ని దైర్యంగా మోసారు. ఒక పెద్ద భూస్వామ్య కుటుంబం కాబట్టి స్థాయికి తగ్గకుండా, కుటుంబ గౌరవ మర్యాదలకు ఏమాత్రం భంగం కలగకుండా, తన బాధ్యతని నిర్వర్తించడం నిజంగా అందరికి ఆశ్చర్య కలిగించింది. ఇది ఆయన ఆత్మవిశ్వాసానికి, ఆత్మ దైర్యానికి ఓ నిలవెత్తు నిదర్శనం. ముఖ్యంగా నాన్నగారికి వ్యవసాయంలో నూతన పోకడల్ని ప్రవేశపెడుతూ అధికోత్సత్త్వాని సాధించాలని, తద్వారా లాభాలు అర్థించాలని ఎంతో

పట్టుదలగా వుండేది. ఈ కృషిలో ఆయన మంచివేరు సంపాదించుకోగలిగారు కూడా! ఇలా దృఢసంకల్పం కలిగిన నాన్నగారికి అమ్మ ఒక తోడూ నీడా! ఈ విధమైన ఆదర్శదంపతులకు కాలక్రమేణా వృద్ధావ్య సమస్యలు ఎదురై సతమతం చేశాయి. నా కుటుంబ బాధ్యతానిర్వహణా సమయానికి వారు ఈ సమస్యలతోనే వున్నారు. ఆ పరిస్థితిలో వారికి ఏ విధమైన చిన్న బాధగాని, చిన్నలోటుగాని కనబడనీయకూడదనేది నా గట్టి ప్రయత్నం. ఈ ప్రయత్నంలో నా వ్యక్తిగత సమస్యల్ని నేను ఏమాత్రం పట్టించుకోలేదు. ఈ పరిస్థితుల్లోనే ముగ్గురు చెల్లెళ్ళు ఇద్దరు తమ్ముళ్ళ చదువు బాధ్యత నన్ను ఎంతో భయ పెట్టాయి. ఇలాగని నేనెప్పుడూ వెనకడుగు వేయలేదు. ఎప్పటికప్పుడు నన్ను నేను దైర్యపరుచుకున్నాను. ఇక అలాగే మా ఇద్దరి కూతుళ్ళ పోషణ నిర్వహణలోనూ నేనెప్పుడూ నిస్సహయుడిని కాలేదు. సమర్థుడైన తండ్రికి కొడుకుగా జన్మించాను కదా, నాలోని తండ్రి కూడా సమర్థవంతంగా ముందుకు పయనించాడు. నా ఈ పయనంలో నాకు కొండంత దైర్యాన్ని అందిస్తూ నన్ను వెస్తుంటి నడిచింది నా భార్య లలిత! ఇక్కడే కాదు, ప్రతిచేటా అమె నా అడుగులో అడుగు వేసింది. నా రాజకీయ, నా కుటుంబ, నా సామాజిక, నా ఆర్థిక, నా ప్రాపంచిక, తదితర స్థితిగతుల్లో సహార్థచారిణిగా అమె పోషించిన పాత్ర అర్ధితీయమైనది. అపురూపమైనది. ప్రస్తుతం మా వయసు 80 వసంతాలు పైబడ్డాయి. వెనక్కి తిరిగి చూసుకుంటే మా దాంపత్యం వయసు 65 వసంతాలు! గత జీవిత కాల అనుభవాలు మా దాంపత్య బంధాన్ని, దాని బలాన్ని రుజువు చేశాయి. ఇప్పటికీ మా మధ్య అదే ప్రేమ, అదే అభిమానం, అదే గౌరవం, అదే సహకారం, అదే ఆప్యాయతలు ఆగుపడుతూ మా బంధాన్ని ఎందరికో ఆదర్శప్రాయం చేస్తున్నాయి. మేము సత్యం! మా ప్రేమ నిత్యం!! మా ఈ అందమైన అనుబంధాన్ని విడదీనే శక్తి ఒక్క కాలానికి మాత్రమే వుంది. ఆ కాలం మా ప్రేమానురాగాల్ని గుర్తించి మాలో ఏ ఒక్కరినో విడదీయకుండా, విడదీనే సమయానికి ఇద్దరినీ ఒకేసారి విడదీస్తే బాగుండుననిపిస్తుంది. ఎందుకంటే ఒకరు లేకుండా ఒకరం బ్రతకడమంటే అది అసాధ్యమే అనిపిస్తుంది. ఈనాడు ప్రేమ వివాహాలు చేసుకునే దంపతులు కావచ్చు. పెద్దలు కుదిర్చిన వివాహాలు చేసుకునే దంపతులు కావచ్చు. వాళ్ళ ఎవ్వురైనప్పటికీ మా దాంపత్య రహస్యాన్ని వారు గ్రహించగలిగితే... ఎన్నోచేట్ల జరుగుతున్న ‘విడాకులు’ అనే భయంకరమైన ఎడబాట్లు కనుపురుగొతాయి. ఈ నమ్మకం నాకూ వుంది. ఇక ప్రస్తుతం చర్చిస్తున్న విషయానికి వస్తే... నేను కుటుంబ బాధ్యతల్ని నిర్వహించడంలో నాన్నగారు చెప్పే గౌరవం... దైర్యం... నిర్భయం... మాటలు నాకు మంచి ఉపదేశ మంత్రాలై ముందుకు

నదిపించడంలో సహకరించాయి. నా చదువు సంస్కరాలు నాన్నగారి వాక్యాల్ని ధృవీకరించాయి. నా తల్లిదండ్రుల పరిపూర్ణ ఆశీర్వాదాలు. నిజంగా నాకు గొప్ప వరాలై ఉపకరించాయి. నన్ను అర్థం చేసుకునే భార్య దొరికింది. ఆదరించే బంధు మిత్రులు దొరికారు. అందరి ఆదరాభిమానాల మధ్య నా కుటుంబ కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చుకోవడంలో కృతకృత్యుడిని అయ్యాను. చెల్లెళ్ళ పెళ్ళిక్కు అనుకున్న సమయానికి నిరాటంకంగా లక్షణంగా జరిగిపోయాయి. తమ్ముళ్ళ చదువులు కూడా నిరాటంకంగా సాగిపోయాయి. కుటుంబ ఆర్థిక పరిమితుల్ని స్థితిగతుల్ని చిన్నపుటినుండి గమనించిన నా తమ్ముళ్ళు ఎంతో ఓర్పుతో నేర్చుతో మరంతో కష్టపడి చదివి అనుకున్నది సాధించుకోగలిగారు. ఇందుకు ఎంతో సంతోషిస్తున్నాను.

ఇక నా సంతానం గురించి చెప్పుకుంటే అప్పబికి జన్మించి వున్న అరుణ, కల్పనలు మురిపాల్చి మూటగట్టుకున్న ముద్దుబిడ్డలు. ఏర్పడి తర్వాత 1952వ సంవత్సరం డిసెంబర్ 26 వ తేదీన మా మూడవ కూతురు ‘ప్రభావతి’ జన్మించింది. వైజాం వ్యతిరేక సాయుధ పోరాటంలో 14 మార్చి 1946వ తేదీన జిల్లాల్లో ప్రథమంగా అమరుడైన ప్రభాకర్ణరావుగారి సంస్కరణగా మా అమ్మాయి పేరు ‘ప్రభావతి’గా నామకరణం చేసుకోవడం జరిగింది. మా అమ్మాయి ఒక్కతీకే కాదు, ఆ కాలంలో మా బంధుమిత్రుల కుటుంబాలలో జన్మించిన చాలామందికి ప్రభాకర్ణరావుగారి పేరు పెట్టుకోవడమే జరిగింది. ఇది దేశభక్తికి చిహ్నంగా గుర్తింపు పొందడం కూడా జరిగింది.

మా అమ్మా నాన్నగార్లు మరియు అత్తమామ గారలు తమ మనవరాళ్ళను ఎంతో ప్రేమగా చూసుకునేవారు. వారి ప్రేమానురాగాల మధ్య మా ముగ్గురు కూతుక్కు సంపూర్ణంగా సేద తీరేవాళ్ళు. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే “అమ్మమ్మ, నాన్నమ్మ తాతయ్యల ఒడి మా ముగ్గురు అమ్మాయిల అనురాగాల బడి!”

ఆర్థికంగా ఎన్ని కష్టాలు నష్టాలు ఎదురయినప్పటికీ మా కుటుంబం నిత్యం అనందంగా వుండేది. ఇలాంటి ఆనందాల్ని ఆటంకపరుస్తా నాన్నగారు నెత్తురుపోటు జబ్బుతో తీవ్రంగా బాధపడటం ఆరంభమయ్యింది. నేను 1957వ సంవత్సరంలో ‘చాప్పదండి’ శాసన సభ్యుడిగా గెలిచిన తర్వాత, నాన్నగారి ఆరోగ్య సంరక్షణకై శక్తివంచనలేకుండా చికిత్య చేయించాను. అయినా ఘలితం దక్కలేదు. తన 69 సంవత్సరాల వయసలో 1959వ సంవత్సరంలో నాన్నగారు మమ్మల్ని అందరినీ భోతికంగా వీడి వెళ్ళిపోయారు. మేము అంతా శోక సముద్రంలో మునిగిపోయాం. మా

పెద్ద దిక్కు కొండంత అండ, మాకు దూరం కావడాన్ని నేను చాలాకాలం వరకు జీర్ణించుకోలేకపోయాను. మా చిన్న చెల్లిలు శ్రీదేవి నాన్నగారికి అవసానదశలో చేసిన సేవలు కొనియాడదగినవి. ఇప్పటికీ ఈ వయసులో నాన్నగారిని గుర్తు చేసుకుంటే గుండె చెరువవుతుంది.

నాన్నా...

మీరు నేర్చించిన ఛైర్యం

ఈ భౌతిక ప్రపంచాన

పంచభూతాల్లో కనబడుతోంది...

మీరు పంచిన ప్రేమ

జిదిగో...

ఇక్కడే... మా జీవితాల ముంగిళ్ళల్లో

తచ్చుర్చాడుతోంది...

మన అవస్థలు ఎన్నయినా వ్యవస్థను

సంస్కరించాలనే మీ సంకల్పం

నీడలా వెంటాడుతోంది...

మనలోని వృక్షి సామాజిక శక్తిగా

ఎదగాలనుకునే మీ ఆశయం

గుండె చప్పుడై వినబడుతోంది...

సిద్ధాంతాలు రాద్ధాంతాల కోసం కాదు

రేపటిని ఉధరించడం కోసమే అనుకునే

మీ ధ్యేయం

మా ఊహిరి శబ్దమై ప్రవహిస్తోంది.

అప్పను నాన్నా...

మీరెళ్ళిపోయారు కాని

మీ ‘మార్గం’ మా దగ్గరే వుంది...

ఏది ఏమైనా... గాయాల్ని మాన్సుతూ, కాల చక్రం వేగంగా ముందుకు వెళ్ళిపోయింది. మారిన పరిస్థితులు, మారిన ప్రాపంచిక ఫ్లితిగతులు, మారిన రాజకీయ వాతావరణం, ఎన్నో ఎన్నోన్నో జీవిత మజిలీల్ని చూయిస్తూ సాగిపోతున్నాయి. ఇలాంటి పరిస్థితుల నేపథ్యంలో మా అమ్మానాన్నల చల్లని ఆశీర్వచనాల పుణ్యంతో... మా సోదర

సోదరిమఱలం, మరియు మా సంతానం, అందరం కూడా మంచి సహాయ సహకారాలతో పరస్పర సదవగాహనతో ప్రేమావాత్సల్యాలతో కలిసి మెలిసి ఓ సమిష్టి కుటుంబ జీవనాన్ని సాగిస్తున్నాం.

(ఎ) రైతాంగ ఉద్యమాలు - నా అనుభవాలు - సేవలు...

కరీంనగర జిల్లాలోని విపరీత రాజకీయ పరిస్థితులు, ప్రజల ఆర్థిక సామాజిక సమస్యలు, తరతరాల రాచరిక పాలన, భూస్వాముల పెత్తనం, మొదలగునవి ప్రధానంగా పరిప్యరించాల్చినవిగా పరిగణనలోకి వచ్చిన విషయాలు. ముఖ్యంగా ప్రజల్లో ఎన్నుకోబడిన ప్రజాప్రతినిధుల సహాయంతో తమ సమస్యల్ని సమూలంగా పరిప్యరించుకోగలుగుతాము' అనే విశ్వసం బలపడి వుండటం జరిగింది. ప్రజల విశ్వాసాన్ని నిజం చేస్తూ... రాచరిక పాలనలకు చరమగీతం, రైతుస్వామ్య విధానాలు అమలులోకి రావడం జరిగింది. దీంతో పీడిత ప్రజలలో నూతన ఆశలు చిగురించాయి!

ముఖ్యంగా జిల్లా పార్టీ కార్యదర్శి, రైతు సంఘ కార్యదర్శి బాధ్యతలు నన్ను అవిశ్రాంతంగా ముందుకు పయనింపజేస్తున్నాయి. వివిధ తాలూకాల్లో ఉద్యమాల నాయకులుగా ఎదిగిన వారందరినీ నేను సంఘటితం చేసి, వారికి నిర్మాణ బాధ్యతల్ని అప్పగిస్తూ ఉద్యమాన్ని నిర్వహించడం ఒక యజ్ఞంలూ జరిగింది. అయితే... పార్టీకి పటిష్టమైన పునాదులు వేసి రైతులు, చేసేత కార్బూకుల పక్షాన నిలబడి పోరాటాలు నిర్వహించిన అనభేరి ప్రభాకరరావు - సింగిరెడ్డి భూపతిరెడ్డి గార్లు అమరులు కావడం వలన జిల్లా ప్రజాఉద్యమానికి ఒక తీరని లోటుగా పరిగమించింది. ఇలాంటి నేపథ్యంలో ఉద్యమాన్ని నిర్వహించడంలో అనభేరి - సింగిరెడ్డి గార్ల సహచరుల సహాయ సహకారాలు పుపులంగా లభించాయి. వీరు... అమృతలాల్ శుక్లా, కె.వి. దామోదరరావు, గట్టేపల్లి మురళీధర్ రావు, పోల్పాని చోక్కారావు, జాపా లక్ష్మిరెడ్డి, మల్లేశం, దేశిన మల్లయ్య, ముత్తయ్య, నంబయ్య, డా॥ సి.పెచ్చ. వెంకట రామారావు మొదలగువారు. వీరంతా మొదటి శ్రేణి నాయకులు! వీరితో పాటుగా రంగప్రవేశం చేసిన రెండవక్రేణి నాయకత్వం కూడా జిల్లాలో పార్టీ ప్రజా సంఘాల నిర్మాణాన్ని విస్తరింపజేయడంలో కృషి సలిపింది. ఈ కృషిలో భాగంగా స్థానిక పోరాటాలకు నాయకత్వం వహించడం జరిగింది.

జిల్లాల్లో పీడిఎఫ్ పార్టీ శాసనసభ్యులుగా గెలిచిన వారి విపరాలు ఈ విధంగా వున్నాయి.

డా॥ వెంకటరామారావు (కరీంనగర్), జె.దామోదరరావు (ఎలగందుల), జె.ఆనందరావు (సిరిసిల్ల), బద్దం మల్లారెడ్డి (జగిత్యాల), కాశింపేట వెంకటరెడ్డి (ఇందుర్తి), ఎల్. ముత్తయ్య (పెద్దపల్లి), ఏలేటి రాజిరెడ్డి - అడ్వైటేటు (సుల్తాబాద్) గార్లు. వీరంతా పార్టీ ప్రజా సంఘాల నిర్మాణంలో సముచితంగా తోడ్పుడటం జరిగింది. వీరిలో ఏలేటి రాజిరెడ్డి అడ్వైటేటుగారు జిల్లా రైతు సంఘు అర్ధక్షులుగా పనిచేసి తమ విశిష్టమైన సేవల్ని అందించడం కూడా జరిగింది. వీరందరితో పాటుగా పార్లమెంటు స్థానాన్ని పెద్ద మెజారిటీతో కైవసం చేసుకున్న లీ బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు జిల్లాస్థాయిలో ప్రజా ఉద్యమానికి అన్నివిధాలైన సహకారాన్ని అందించారు. అంతేకాదు, పార్టీకి సంబంధించి తెలంగాణా కమిటీకి కార్యదర్శిగా, ఆంధ్రప్రదేశ్ పార్టీ రైతు సంఘు నాయకులుగా, తమ గణనీయమైన సేవల్ని దైర్యంగా అందివ్వడం కొనియాడగినదని చెప్పవచ్చు. అలాగే 1952 సాధారణ ఎన్నికలలో గెలిచిన ఇతర శాసనసభ్యులు, పార్లమెంటు సభ్యులు, ప్రజాతంత్ర ఉద్యమాలకు తమ శక్తివంచన లేకుండా కృషిసలవడం జరిగింది. ఇక పెద్దాలు కులాల ప్రతినిధులుగా గెలిచిన రాజమణిదేవి (సిరిసిల్ల - ఆనాటి ద్విసభ్యుని నియోజక వర్గం), బుట్టి రాజారాం (యు.సి. జగిత్యాల), గంగుల భూమయ్య (స్వతంత్రం - మెట్టపల్లి), గులుకోట శ్రీరాములు (సోపలిస్టు పార్టీ - మంధని), వెంకట నారాయణరెడ్డి (స్వతంత్రం-హజురాబాద్), కె.కేశవరెడ్డి (కాగ్రెన్ - పరకాల), అలాగే ఎమ్.ఆర్. కృష్ణ పార్లమెంట్ రిజర్వు స్థానం నుండి ఎన్సి అభ్యర్థిగా గెలవడం జరిగింది. కృష్ణగారు అదే రిజర్వు స్థానం నుండి వరుసగా నాలుగుసార్లు గెలవడం ప్రశంసించదగింది. ఈ అందరు శాసనసభ్యులు, పార్లమెంటు సభ్యులు, అన్ని పార్టీల నాయకులు, తమ సహాయ సహకారాలను సందర్శించితంగా అందివ్వడం మరియు అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో సమిష్టిగా పాల్గొనడం అనేది చక్కని సంప్రదాయానికి పునాదులు వేసినట్టు అయ్యింది.

1947 ఆగస్టు 15 తర్వాత ఏర్పడిన కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు క్రమంగా వ్యవసాయ భూముల యాజమాన్యానికి హూలిక సంస్కరణలు చేపట్టడం జరిగింది. వ్యవసాయ భూములు 70-80 శాతం వరకు జాగీర్లలు, జమీందారులు, మొభాసాదారులు, ఇనాందారులుగా పిలువబడే భూస్వాముల యాజమాన్యంలో వుండేవి. ఈ భూముల్ని దున్నే రైతులు కేవలం కొలురైతులుగా వుండేవారు. ప్రభుత్వ రికార్డ్లలో ఎక్కడా కూడా కొలురైతుల పేర్లు నమోదు కావడం వుండదు. కాగా 1949వ సంవత్సరంలోనే ఈ విధమైన వ్యవస్థను పూర్తిగా రద్దు చేస్తూ ఒక చట్టం కూడా చేయడం జరిగింది. ఈ చట్టం ప్రకారం లక్షలాది సామాన్య రైతులు ఆయా భూములపై యాజమాన్యపు హక్కుల్ని పొందడం జరిగింది. దీని పేరు ఆసామిషిక్కి చట్టం.

శ్రాదురాబాద్ సంస్థానంలో జరిగిన రైతాంగ తిరుగుబాటు మహళ్లో ద్వారమం ఫలితంగా 1949 చట్టంతో పొటుగా ఇతర చట్టాలు కూడా అమలులోకి వచ్చాయి. అని... 1950లో రక్షిత కౌలు చట్టం, 1952లో వ్యవసాయ భూముల పై గరిష్ట పరిమితి చట్టం, 1954-55లో పహాణిలో భూమిపై సేద్యం చేసినట్టు ఎవరిపేరు వున్నా ఆ భూమి విస్తరణపై ఆ రైతును యజమానిగా గుర్తించాలనే చట్టం అమలులోకి వచ్చాయి. ఈ చట్టాల వెలుతురులో తమతమ భూములపై కేవలం సేద్యం చేసినట్టుగా చూపేటి, పట్టెదార్లుగా భూస్వాముల పేర్లు నమోదయిన ప్రతి సందర్భంలోనూ రైతులు మేల్కొని, తమ పేర్లను యజమానులుగా ప్రాయించుకున్నారు. ఈ విధంగా లక్షలాది రైతులు పట్టెదార్లుగా మారడం జరిగింది.

‘అసామిషిక్క’ చట్టం ప్రకారం ఆయా వ్యవసాయభూములలో భూస్వామి పేరు యజమానిగా నమోదయినపుటికీ, మొదటి నుండి ఆయా రైతులు మాత్రమే సేద్యం చేసినట్టు రికార్డు ఉంటే, చట్టం ప్రకారం ఆ రైతే యజమానిగా గుర్తింపు పొందుతాడు. దీంతో కౌలు చెల్లించడంగాని, కొనుగోలు చేయడం గాని ఇక అవసరం లేదు.

1950 ‘కౌలుదారి’ చట్టం ప్రకారం కౌలు రైతులు తాము కౌలు చెల్లించినంతకాలం రక్షిత కౌలుదార్లుగా వుంటారు. దీని ప్రకారంగా కౌలు రేటు పంటలో తివా భాగం కంటే మించరాదు. భూస్వామి ఆ భూమిని అమృదల్చుకుంటే, మొదలు కౌలుదారుడికి ఆ భూమి కొనుగోలు చేసే హక్కు వుంటుంది. ఈ కౌలుదారుడు అనుమతి ఇస్తేనే భూమిని ఇతరులకు అమృవచ్చు! అందులోని ‘38 ఇ’ సెక్షన్ ప్రకారం భూస్వామికి సీలింగు పరిమితికి సరిపడిన భూమి స్వంత సేద్యం క్రింద ఉన్న ఎడల, ఆయా రక్షిత కౌలుదార్లు యజమానులుగా గుర్తింపబడుతారు. అలాగే ‘50 బి’ సెక్షన్ ప్రకారం తన కౌలుదారుకు భూమిని అమ్మిన ఎడల ఎలాంటి రిజిస్ట్రేషన్ పన్ను చెల్లించవలిసిన అవసరం లేదు. కేవలం రెవిన్యూ కార్యాలయంలో పేర్లు మార్చుకుంటే సరిపోతుంది. వ్యవసాయ భూముల గరిష్ట పరిమితి చట్టం ప్రకారం వివిధ రకాల, జలాధారాల ప్రకారం ఈ పరిమితి విధించబడింది. స్కూలంగా 54 ఎకరాల మెట్ట, 27 ఎకరాల తరి (ఒక పంట పండేది) గిరిష్ట పరిమితిగా విధించడం జరిగింది. అంతకు మించి భూమిని భూస్వామి అభిప్రాయానుసారం ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుంటుంది. ఇందుకు నిరీత నష్టపరిహరాన్ని కొన్ని వాయిదాలలో చెల్లిస్తుంది. ఇక మిగులు భూములను ప్రభుత్వ అవసరాలతో పొటుగా భూములు లేని నిరుపేదలకు పంపకం చేస్తుంది. ఇందుకు నష్టపరిహరాన్ని వాయిదాల ప్రకారం ప్రభుత్వమే వసూలు చేసుకుంటుంది. అయితే ఈ విధమైన పట్టాభూములే

కాకుండా, ప్రతి గ్రామములో ప్రభుత్వం యజమానిగా కొన్ని భూములుండేవి. పశుగ్రాసం కోసం ప్రతిగ్రామములో వున్న మొత్తం వ్యవసాయయొగ్యమైన భూమికి 10% బంచరాయి భూమిగా వుంచి, ఆపై మిగిలిన భూమిని నిరుపేదలకు వ్యవసాయం నిమిత్తమై పంపిణీ చేసే నిబంధన ఉండింది. అయితే... భూ దాహంతో భూ ఆక్రమణాలు పెరిగిన నేపథ్యంలో 10% నిబంధనను సడలించి 5% మార్గదం, ఆ తర్వాత 0% చేర్చడం క్రమంగా జరిగింది.

1930వ దశకంలో రైతులు ఆర్థిక ఇబ్బందుల కారణంగా భూమి శిస్తులు చెల్లించలేకపోతూ, తమ పట్టాభూములకు రాజీనామాలు పెట్టారు. ఈ విధంగా రాజీనామాలు పెట్టబడిన భూముల్ని ‘భారజ్జ్భాతా’ భూములుగా గుర్తించేవారు. అంటే... ‘భాతా నుండి తొలగించబడిన భూములు’ అని అర్థం. ఇవి ప్రభుత్వానికి సంబంధించిన భూములుగానే చెప్పబడతాయి. కాబట్టి ఈ భారజ్జ్భాతా భూముల్ని కూడా నిరుపేదలకు పంచదానికి వీలు కలిగింది.

వ్యవసాయానికి యొగ్యం కాని పోరంబోకు భూములు కూడా ప్రభుత్వ భూములుగా వుండేవి. ఇవి క్రమంగా సేద్యం లోకి తేబడ్డాయి. రైతులు చెమటోచ్చి పోరంబోకు భూముల్ని దున్ని పట్టాలు చేయించుకున్నారు. గ్రామం మధ్య గ్రామాన్ని ఆనుకుని వున్న భూములు ఇండ్ప స్టులుగా వుండినవి. ఇవేకాకుండా ప్రతిచెరువులో ముంపుకు గురి అయ్యే భూములు శికంభూములుగా, చెరువు లోతట్టు భూములుగా వుండినవి. ఇలాంటి భూముల్ని మాత్రం వ్యవసాయ నిమిత్తం పట్టా చేసే నిబంధన లేదు. ఎవ్వున్నా నిబంధనల్ని ఉలంఫించి దురాక్రమణ చేస్తే పెద్ద పెనాల్టీలు విధించేవారు. ఇవన్నీ కాకుండా నదులు, కాలువలు, వాగులు, వంకలను ఆనుకుని వున్న భూములు, ప్రవాహాలు తమ దారి మళ్ళదం వలన తేలే భూములు, నద్ది పోరంబోకు లేక నద్ది బరామద్ భూములుగా ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలో వుండినవి.

బక్కవైపు జనాభా పెరుగుదల, మరోవైపు వ్యవసాయమే ఏకైక జీవనాధారం, ఈ రెండు కారణాల వల్ల భూములపై ఒత్తిడి బాగా పెరిగింది. మధ్య దళారీ వ్యవస్థలను రద్దు పరిచి దున్నేవాడికి భూమి ఇవ్వాలనే నినాదం ఉప్పేత్తున జనంలోంచి బయలుదేరింది. ఆంధ్ర మహాసభ, కమ్యూనిస్టు పార్టీలు, ఈ నినాదం పై సువిశాల జన సమీకరణ గావించాయి. ఈ విధంగా 1946లో ఆరంభమైన ఈ భూపోరాటం 1952 నాటికి విజయభేరి ప్రోగించింది. తరతరాల భూస్వామ్య వ్యవస్థ బూజని వదిలించింది. ‘బాంచను కాల్పొక్క’ అనే రైతు ‘నేనే రాజు’ అంటూ సగర్యంగా మీసాలు మెలివేశాడు. ఇది నిజంగా

ఆర్థిక సామాజిక విప్లవం! అణగారిన వ్యవస్థ నుండి అప్రమై చెలరేగిన సామాన్యాడి జీవన విజయం!

శిస్తు వసూలు ప్రక్కియ రైతాంగానికి ఒక గండంగా పరిణమించింది. మాలి పటేలు, పట్టారీలు, కరణాలు లేక వారి గుమస్తాలు, కొన్ని మినహాయింపులున్నప్పటికీ సాధారణంగా రైతాంగాన్ని పీచి పిప్పి చేసేవారు. శిస్తులు, వన్నులు వివిధ రకాలుగా వుండేవి. ఖుష్మి భూమిశిస్తు భూగుణాన్ని బట్టి వేర్పేరుగా వుండేది. తరిభూమి రేటు విప్పయానికి వస్తే... ఒక పంట పండే భూముల రేటు, రెండు పంటలు పండే భూముల రేటు, వేర్పేరుగా వుండేవి. ముఖ్యంగా చెరువులో నీరున్నప్పటికీ తరిభూమి సేద్యం చేయకుండా ఉంచితే అందుకు అపరాధ పన్ను విధింపబడేది. ఈ విధానాన్ని గైర్ మజూవా పన్ను' లేదా 'తావాన్' అనేవారు. ఇది శిస్తుకు పదిరెట్లు వరకు వుండేది. అలాగే సంబంధిత చెరువులోకి నీరు చేరిందా లేదా అని నిర్ధారించుకోడానికి ఆశ్లేషకార్తి చివరి వరకు హద్దుగా నిర్ణయించి, వారే జరిమాన విధించేవారు. ఈ అపరాధ పన్నుని తగ్గించడం గాని, లేదా పూర్తిగా రద్దు చేయడం గాని, అంతా జిల్లా కలెక్టర్ గారి ఆధీనంలో వుండేది. దీంతో రైతులు వకీళ్ళను నియమించుకుని కలెక్టర్గారికి అప్పేలు చేసుకోవడం, తద్వారా ఖర్చుల పాలు కావడం జరిగిపోయేది. ఆంద్రమహాసభ నాయకులు ఇటువంటి పరిస్థితులకు తమ ప్రాతినిధ్యం వహించి, ప్రతి సంవత్సరం రైతాంగానికి తమవైన సేవల్ని గణనీయంగా అందించేవారు. రైతు క్షేమమే తమ క్షేమంగా భావించేవారు.

ముఖ్యంగా గ్రామాధికారుల నిలువుదోషిడి, దళిత వర్గాల వెట్టి చాకిరి, కౌలు రైతుల దీనావస్త, బంజరు భూముల పట్టాలు మొదటగునవి ఆనాటి ప్రధాన సమస్యలు. ఈ సమస్యలు సదరు ప్రజల్ని తీవ్రంగా ఇబ్బంది పెట్టేవి. మానసికంగా శారీరికంగా హింసకు గురిచేసేవి. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ రావడం, ప్రజలలో చైతన్యం క్రమక్రమంగా ఒక స్ఫురణిగా ప్రవహించడం, సంఘనేవకులకు మంచి వాతావరణాన్నే కల్పించినట్టుయ్యంది. నేను రైతాంగానికి సంబంధించిన చట్టాలను, వాటి నియమ నిబంధనలను, చాలా కూలంకశంగా అధ్యయనం చేయగలిగాను. వందలాదిగా వన్న గ్రామీణ సమస్యల్ని ఏ చట్టం ప్రకారం ఎలా పరిష్కరించాలో, ఆయా నిర్దప్ప సమస్య స్వభావాన్ని బట్టి వుంటుంది. ముఖ్యంగా సంబంధిత అధికారులకు ప్రాతినిధ్యం వహించి, సమస్యల్ని పరిష్కరింపజేయడంలో నేను విభిన్న అనుభవాల్ని ఎదురుప్పాశాస్తును. అలాగే సమస్యలు జటిలంగా వున్నప్పుడు ఉద్యమ బలంతో వాటిని పరిష్కరించగలిగే అవగాహన, అనుభవాలు కూడా నాకు తెల్పివచ్చాయి. ఇంకా... తాలూకా, జిల్లా,

రాష్ట్రసాయలో రైతు సంఘు కార్యకర్తలకు సమస్యలు-వాటి పరిష్కార మార్గాలు' అనే అంశంపై సదవగాహన కల్పించే గొప్ప అవకాశం కూడా నాకు లభించింది. కరీంనగర్ జిల్లాలోనే మా ప్రత్యక్షపోరాటాలు పరోక్ష ఫలితాల ద్వారా సుమారు 3 లక్షల ఎకరాల వ్యవసాయ భూమిని రైతాంగానికి అందుబాటులోకి తేగలిగాము. భూములకు సంబంధించిన సమస్యలు, పటీల్ పట్టారీల అక్కత్యాలు, సాంఘికంగా జరిగే అత్యాచారాలు, మొదలగు వాటికి వ్యక్తిరేకంగా జరిగిన అనేకానేక పోరాటాల్లో నేను స్వయంగా పాల్గొన్నాను. ఐతే ఆయా పోరాటాల్లోనీ ముఖ్య ఘట్టాలను మాత్రమే ప్రియమైన పారకులతో పంచకోవాలనేది నా ఆభిలాష, పోరాటాల ఫలితంగా సాధించిన విజయాలు, ఎదురైన అనుభవాలు, అందిపుచ్చుకున్న అనుభాతులు, మరియు నా మానసిక ప్రవృత్తి మొదలైనవి నా రాజకీయ జీవిత తత్వంగా మిగిలిపోయాయి. ఎన్నో సంఘటనల్లో ఎదురైన కొన్ని ఘటనల్ని నాకు నేనే మార్గదర్శకంగా ఎంచకోవడం కూడా జరిగింది. ఏది ఏమైనా నా ఆలోచన సరళికి మరింత పదనుపెడుతూ, నా జీవన సరళికి దిశానీర్దేశం చేసిన అపూర్వ విజయాలు, నేను అనే పుస్తకంలో ప్రముఖ పాఠాలుగా మిగిలిపోయాయి.

ఘటన 1 : కరీంనగర్ ప్రక్కనే 'అలుగునూరు' గ్రామం వుంది. అక్కడి భూస్వామితో స్వతంత్రం వచ్చిన నాటి నుండి గ్రామస్తులు పోరాటం సాగిస్తున్నారు. వంద ఎకరాలకు మించి వున్న తరి భూమికి, ఆ పక్కనే ప్రవహించే మానేరు నది నుండి స్వంత కష్టంతో కాలవలు త్రప్పుకుని నీరందించుకునే రైతులు, నదీ 'నాలా' క్రింద కూడా తరీధారాలు చెల్లంచేవారు. అయితే సుమారు వంద వరకు వున్న కౌలు రైతులను భూముల నుండి బేదభలు చేసి ఆ భూములను అధిక ధరలకు అమ్ముకోవాలిని సదరు భూస్వామి కుటిల ప్రయత్నం. ఈ ప్రయత్నాల్ని ఎదురించి పోరాటుతన్న ఆ గ్రామస్తుడు స్వయంగా కౌలు రైతు. ఆయన పేరు జాపా లక్ష్మిరెడ్డి. ఈయన రైతులందరికి నాయకుడు. నేను పైస్యాల్లో చదువుకుంటున్నప్పుడు నా సీనియర్ విద్యార్థిగా వుండేవాడు. నాకు అప్పటి నుండి అతను బాగా పరిచయం. ప్రత్యేకంగా చెప్పాలంబే ఆయనలోని దీక్ష, పట్టుదల, కృషి, పోరాటపటిమ అనస్యసామాన్యం. ఉద్యమబాటలో ఆయనది పెద్దపేరు. ఇటువంటి అనితరసాధ్యుడు రైతు సంఘానికి నాయకత్వం వహిస్తూ నిర్విరామంగా కష్టపడ్డాడు. విజయమే ఏకైకలక్ష్మీగా ఉద్యమపోరుని నిర్పహించాడు. నేను జైలు నుండి విడుదల కాగానే 1952 ఎన్నికల తర్వాత రైతు సమస్యని ఒక పోరాటంగా చేపట్టడం అదే ప్రథమం. కాగా ఆ భూస్వామి కండబలం మెండుగా కలిగినవాడు. పైగా శ్రీమంతుడు. కాంగ్రెస్ నాయకుల్ని పూర్తిగా వశపర్చుకున్న రాజకీయ బలవంతుడు. దీంతో తనని

ఎవ్వరూ ఏమీ చేయలేరనే అహంకారం, ధీమా, అతని అణువణువున నిండిపోయి వుండేది. ఇలాంటి పరిష్కితుల్లో రైతులంతా కలిసి రైతు సంఘంగా ఏర్పడి కమ్మానిస్టు పార్టీ జెండా క్రింద చేరిపోయారు.

ప్రజలు ఏకత్రాటిపై నిలబడటం భూస్వామిని రగిలించింది. దీంతో రైతులను చీల్పడానికి, రైతు నాయకులపై కేసులు బనాయించడానికి భూస్వామి చేయని ప్రయత్నమంటూ లేదు. పోలీసుల జోక్కంతో వికృతంగా ప్రవర్తించడం, తన మనుషులతో అరాచకంగా వర్తించడం ఆ భూస్వామికి ఒక దినచర్యగా మారిపోయింది. ఈ క్రమంలో రైతులు మరింత ఐక్యమైపోయారు. ఇక సమావేశాలు, ఊరేగింపులు, కోర్టులలో కేసులు వాదించడాలు, అంతా నిత్యకృత్యమైపోయింది. కొన్ని సందర్భాలలో రైతు నాయకుడు లక్ష్మారెడ్డి గారికి భద్రత ఒక సమస్యగా పరిణమించేది. అయినప్పటికీ అన్ని ఆటుపోట్లను అధిగమిస్తూ ఆరు సంవత్సరాల సుదీర్ఘ ఉద్యమ బలంతో రైతులకు ఆయా భూములపై శాశ్వత యాజమాన్య హక్కుల్ని సాధించుకోవడం జరిగింది.

రైతు నాయకుడు జె.లక్ష్మారెడ్డి గారితో పాటుగా లింగారెడ్డి, రాంరెడ్డి వంటి రైతు నాయకులు ఈ ఉద్యమ నిర్మాతలుగా తమ వంతు కృషిని సలిపారు. ముఖ్యంగా లక్ష్మారెడ్డిగారు చాలాకాలం సిపిఐ పార్టీలో కొనసాగినప్పటికీ, 1964 చీలిక తర్వాత సిపిఎమ్లో చేరడం జరిగింది. ఆ తర్వాత అనతికాలంలోనే సిపిఐ (ఎమ్ ఎల్)లో చేరిపోవడం జరిగింది. నక్కలిజం ప్రారంభదశలో తీవ్రవాద దళం పెద్దపల్లి డిఎస్సిపి ని కాల్చి చంపడం, దీనికి ప్రథాన సూత్రధారి పౌరుక్కుల సంఘ నాయకుడిగా వున్న జె.లక్ష్మారెడ్డి గారేనని పోలీసు అధికారులు భావించడం, ఈ భావనతో లక్ష్మారెడ్డి గారిని వారి స్వగృహంలోనే కాల్చి చంపడం, అంతా ఒక మాయులా జరిగిపోయింది. ఇక అక్కడినుండే హింస-ప్రతిహింస ప్రారంభమైంది.

ఏది ఏమైనప్పటికీ... రైతు బాంధవుడు... విష్టవ వాది... పౌరుక్కుల నేతు... లక్ష్మారెడ్డి గారిని పోలీసులు బూటకపు ఎన్కోంటర్లో కాల్చిచంపడాన్ని మేమంతా తీవ్రంగా వ్యతిరేకించాం. ఖండించాం. అప్పుడే కాదు, ఇప్పటికీ జరుగుతున్న బూటకపు ఎన్కోంటర్లు... అరచేతిని అడ్డుపెట్టి సూర్యకాంతిని ఆపాలని ప్రయత్నిస్తున్నావే!

ఫుటన 2 : అది మా స్వంత గ్రామం మారుపాక! గుమస్తా పట్టారీ శిస్తు వసూలు చేస్తున్న సందర్భం! అయితే పట్టారీలు శిస్తు వసూలు నిమిత్తం మొదట ఒక అధికారిక రిజిస్టర్ తయారు చేయడం జరుగుతుంది. ఈ రిజిస్టర్లో వాస్తవంగా ఆయా రైతులు

చెల్లించవలసిన మొత్తాన్ని విడివిడిగా కూడా చూపేడుతారు. దీనికి తోడుగా పై రైతునుండి ఎంత వసూలు చేయాలో, చట్టానికి అతీతంగా అనవసర అపరాధపు పన్నులు కలిపి లెక్కకు మిక్కిలిగా వసూలు చేయాలనే చిట్టకూడా తయారు చేసుకునేవారు. దీనిపేరు ‘భపావని’గా చెప్పబడేది. ఈ తప్పుడు పనిని అన్నిగ్రామాలలో అందరు పట్టారీలు కొనసాగించేవారు. పై అధికారులకు ఇందులో మామూళ్ళు చెల్లించడం మామూలే! కాగా ఒకరోజు కరీంనగర్ పార్ట్ కార్యాలయానికి మారుపాక గ్రామానికి చెందిన ఓ ఇద్దరు దళిత యువకులు వచ్చారు. నాతో గ్రామ పట్టారీ చేస్తున్న అక్రమ వసూళ్ళు గురించి, తమకు తెలిసిన మేర వివరించి చెప్పారు. వారు చెప్పిందంతా ఓపికగా విని, తర్వాత వారిద్దరినీ వెంటబెట్టుకుని గ్రామానికి చేరుకున్నాను. నేను గ్రామానికి చేరుకునే సరికి, గడ్డపై కూర్చుని శిస్తు వసూళ్ళలో మునిగిన గుమస్తా పట్టారీ నన్ను చూడగానే ఒకింత భయపడిపోయారు. నేను ఏమాత్రం ఆలస్యం చేయలేదు. వెంటనే పట్టారీ వద్దకు వెళ్ళి ‘అనలు వసూలు బాకీ రిజిస్టరు’ని మరియు ‘భపావని రిజిస్టరు’ని రెండింటినీ లాక్కున్నాను. నిమిషాల్లో వందలాది రైతులు నా చుట్టూ చేరిపోయారు. వారంతా నాతో ఫిర్యాదులు గుప్పించారు. అందరి ఫిర్యాదు విని, ఆ తర్వాత అస్సలు కాగితానికి, భపావని కాగితానికి తేడాను గమనించాను. మోసం బట్టబయలు అయ్యింది. దళితులు శిఖం భూమి (చెరువు లోతట్టు భూమి)ని దున్ని శనగలు పండించగా, వారికి పెనాల్టీ లేకా తావాన్ క్రింద అస్సలు శిస్తు, 100% పెనాల్టీతో కలిపి ఎకరానికి 9 రూపాయలు మూత్రమే కాగా, పట్టారీ గారు 90 రూపాయలు వసూలు చేసిన వైనం నాలో ఆగ్రహాన్ని కల్పించింది.

“జదేం లెక్కా? వసూలు చేసిన డబ్బు ఎక్కడుంది?” ఆగ్రహాన్ని అఱుచుకోలేని పరిస్థితిలో పట్టారీని గద్దించాను.

“శనగల ధర బాగా పెరిగింది. కాబట్టే ఎక్కువ డబ్బు వసూలు చేయడం జరిగింది...” నా కోపానికి జడిసి లోలోపలే వణికిపోతున్న పట్టారీ, పైకి మాత్రం బింకాన్ని ప్రదర్శిస్తూ బదులు చెప్పి “ఆ చాప క్రిందే డబ్బు వుంది” చూయించాడు.

అప్పటికీ నాకోపం తగ్గలేదు. సామాన్య రైతాంగాన్ని మోసం చేసిన ఆ పట్టారీపై రగిలిపోతునే వున్నాను. ఆ విషయం నా ముఖంలోనే ప్రస్తుతమౌతుండగా, అదే అదునుగా చేసుకుని, పట్టారీపై ఆ దళితులంతా చేయి చేసుకోబోయారు. నేను వారిని ‘పద్మ’ అంటూ వారించాను. నా మాటని గౌరవిస్తూ దళితులు మిన్నకుండిపోయారు.

“ఇంకెప్పుడూ ఇలాంటి మోసాలు చేయవద్దు” నేను ఆ పట్టారీని పౌచ్చరించి, ఆ తర్వాత అధికంగా వసూలు చేసిన మొత్తాలను అక్కడికక్కడే రైతులకు పంపకం చేశాను. రైతులంతా సంతోషించారు. నన్ను తమ దేవుడిని చేసి పాగడ్లతో ముంచెత్తారు.

అవిద్య, అజ్ఞానం అనే అంధకారంలో మునిగివున్న రైతులను దోషించి చేసిన ఈ గ్రామాధికారులు, ఆకలితో వున్నప్పుడు తన పిలల్ని తనే చంపితినే పెద్ద పులుల్లాంటి వారు. ఇదే పంథాని అనుసరించే తాచుపాముల్లాంటి వారు. ఇలాంటి కథలు ఆరోజుల్లో కోకళ్ళలు!

ఘటన 3 : అది తక్కువల్లి గ్రామం! కరీంనగర్, ఆదిలాబాద్ జిల్లాలలో పేరు గడించిన ఒక భూస్వామి ఆ గ్రామ ప్రజల పాలిట ఒక శాపంలా పరిణమించి పున్నాడు. అతడి గురించి చెప్పాలంటే అతడిది రాక్షస ప్రశ్నత్తి. అనుకున్నది ఎంత అసాధ్యమైనదే అయినా సాధించుకుని తీరుతాడు. ఇందుకోసం ఎదులి వాళ్ళ ప్రాణాలు పోయినా లెక్కచేయడు. ఒక నియంత! ఒక దుష్టపర్వం! ఇంకా చెప్పాలంటే అతడొక విషకీటకం! అతడి దుర్మాగ్నికి ఒక ఉదాహరణ తీసుకుంటే... ఒక పోలీసు అధికారి అతడి దుష్టత్వాన్ని చూడజాలక, సాహసించి ఎదుర్కొబోయాడు. ఇంతమాత్రానికి ఆ పోలీసు అధికారిని ఆ భూస్వామి తన రివాల్వర్టో కర్పుంగా కాల్చి పొరేశాడు. ఇందుకు గ్రామ గ్రామమే వణికిపోయింది. బాధపడిపోయింది. కానీ ఏం చేస్తారు? “పౌచ్చరిస్తే పోయేదానికి హతమే చేసాడు” అనుకుంటూ ఆ గ్రామ ప్రజలు ఎవరి నోళ్ళు వాళ్ళే నాకేస్తసుకున్నారు.

ముఖ్యంగా చెప్పాలంటే... అతడిపై కేసులు వుండవు. ఒకవేళ వున్న సులువుగా తప్పించుకోగలడు. రాజకీయ అందదండలు, ఆర్థిక బలం మెండుగా కలిగివున్న అతగాడి నిర్వాకాల గురించి అందరికీ క్షుణ్ణంగా తెలుసు. అతడి చేతి క్రింద సాయథులైన పదిమంది స్వంత మనుషులు వుండేవారు. వీరు ఆడిందే ఆట పాడిందే పాటగా వుండేది. ‘పంది కొక్కే కాదు, కొక్కు చుట్టూ ఎలుకలు తిరిగి కొంపను పాడుచేసినట్టుగా’ ఆ భూస్వామి మరియు అతగాడి మనుషుల కారణంగా సామాన్య జనులకు ఇబ్బందులు కలిగేవి. ఇవన్నీ నాకు మొదటిప్పుంచి బాగా తెలుసు. కాబట్టి ‘బలవంతమైన సర్పం చలిచీమల చేత చిక్కక తప్పుడు’ అనే నీతి పద్మాన్మి అతగాడి విషయమై అన్యయించుకున్న సందర్భం లేకపోలేదు.

ఇలా వుండగా ఒక రోజు నేను యధాక్రమంగా ఉదయం 9 గంటల వేళకు జిల్లాపార్టీ కార్యాలయానికి చేరుకున్నాను. ఆ రోజు నా సహచర నాయకులు ఎవ్వరూ కూడా కార్యాలయానికి రాలేదు. వారంతా ఎవరి కార్యక్రమాల నిమిత్తం వారు వెళ్ళిపున్నారు.

నేను కార్యాలయం లోపలికి వెళ్లి కూర్చున్నాను. అంతలో సుమారు 40-50 మంది మహిళలు ఓ గుంపుగా కార్యాలయానికి వచ్చారు. వాళ్ళలో ఆందోళన, ఆయసం స్వప్తంగా కనబడుతున్నాయి. నేను వాళ్లని చూసి చూడగానే “వీళ్ళకేదో తక్షణ న్యాయం జరగాల్సి వుంది” మనసులోనే అనుకున్నాను. వాళ్లు నాకు సమీపంగా వచ్చి తమ గోదుని దీనంగా వినిపించుకున్నారు. ఆ వివరాలు ఈ విధంగా వున్నాయి.

‘వాళ్లంతా తక్షణపల్లి గ్రామానికి చెందిన మహిళలు. అందరూ కలిసి సుమారు 30 మైళ్ళ దూరం నుండి కాలిసడకన వచ్చారు. తన ఆరాచకాలతో అక్కత్యాలతో నానాటికి పెట్టిగపోతున్న ఆ గ్రామ భూస్వామి తన మదాంధకారానికి తోడుగా కామాంధకారాన్ని కూడా చేర్చుకున్నాడు. ఆ ఫలితమే క్రితంరోజు ఒక ముస్లిం మహిళ బన్ను దిగి ఇంటికి వెళ్లుండగా అతడి కన్ను ఆమెపై బడటం, వెంటనే తన సేవకుల్ని ఉసిగొలిపి ఆమెని బలవంతంగా తన వద్దకు రప్పించుకోవడం, ఆ తర్వాత నిస్సపోయురాలైన ఆమెని కిరాతకంగా అత్యాచారం చేయడం, అంతా ఒకదారుణంగా జరిగిపోయింది. ఆ కీచక భూస్వామిని ఎదురించలేని ఆ అభాగ్య స్త్రీ తనకు జరిగిన అన్యాయాన్ని సాటి మహిళలతో రోదిస్తూ విన్నవించుకుంది. అంతా విన్న మహిళల్లో అన్నాళ్ళవరకూ నిద్రాణమై వున్న అత్యాభిమానం ఒక్కసారిగా కట్టలు తెంచుకుంది. ఇక ఆ భూస్వామి కొనసాగించే రాక్షస చర్యల్ని ఇంకేమాత్రం భరించలేని స్థితిలో స్నేహితులో శక్తి శివమెత్తింది. దీంతో ఇక గ్రామ మహిళలంతా ఏకమయ్యారు. ‘ప్రాణాలు పోయినా ఘర్యాలేదు గాని మానాభిమానాన్ని కొల్లగొట్టిన దుర్మార్గుడిని శిక్ష పడకుండా వదిలిపెట్టలేము’ అంటూ శపథం బూని తరంగాలై తరలి వచ్చారు.’

ముఖ్యంగా న్యాయం కోసం ఆ మహిళలు కమ్మానిస్టు పార్టీ చౌరవనే ఎంచుకోవడం అనేది ఇక్కడ గమనించాల్సిన విషయం. సమాజంలోని అన్యాయాల్ని ఎదురించడంలో, ప్రాపంచిక జీవనాన్ని భంగపరిచే దొష్టాల్ని నిర్మాలించడంలో, మానవీయ విలువల్నీ ఎండగట్టే అసురనీతిని శిక్షించడంలో, కమ్మానిస్టు పార్టీకి వున్న శక్తి అనంతమని భావించిన ఆ మహిళలు ‘కమ్మానిస్టు పార్టీ అండడంలు వుంటే తప్పకుండా న్యాయం జరుగుతుంది’ అని ఏకగ్రేవంగా తీర్మానించుకుని, ఏకంగా జిల్లా కార్యదర్శిని అయిన నన్ను కలిసిరావాలని బయలుదేరి వచ్చారు. వచ్చిన ఆ మహిళా మఱలతో నేను విపులంగా చర్చించాను. వాళ్ళలోని పట్టుదల నాకు హిమాలయమంత ఎత్తుగా కనబడింది.

‘నిద్రాపరాలు మానుకని అయినా సరే పంతం నెగ్గించుకుంటాము. మాకు సరైన న్యాయం జరిగేవరకు విత్రమించము’ అని నిర్ణయించుకున్న ఆ మహిళల్ని నేను పరిపూర్ణంగా అభినందించాను. అంతేకాదు, పూర్వదల్ వ్యవస్థ అమానుష అనాగరిక

సంస్కృతిని తుదముట్టించే ఆగ్రహం నాలోనూ పెల్లుబుకుతుంటే, పార్టీ తరువున వాళ్ళకి అభయం అందించాను.

ముఖ్యంగా భూస్వామి గురించి విపులంగా తెలిసిన వాడిని కాబట్టి, వాడి కర్మకోరలు పీడకం కోసం ‘ఉద్యమం తప్ప గత్యంతరం లేదు’ అనిపించింది. అయితే ఆ భూస్వామి సామాన్యాదు కాదు కదా! నన్ను కూడా ఏమైనా చేయవచ్చు. చేసే అవకాశం వుంది కూడా! అయినప్పటికీ నేను జడవలేదు. నా వ్యక్తిగత భద్రత గురించి ఏమాత్రం ఆలోచించలేదు. ఆలోచించడానికి అది సమయం కాదు కూడా! ముఖ్యంగా... ‘నాకేం జరిగినా ఫర్మాలేదు. మహిళాలోకానికి న్యాయం జరగాలి’ అనేదే నా దృఢ సంకల్పం!

భూస్వామిని ఎదుర్కొనేందుకు రంగం సిద్ధం చేసుకున్నాం. పదులుగా వున్న మహిళలు వందలమందిగా పోగయ్యారు. వారికి పురుషులు కూడా తోడై దేనికైనా సిద్ధమే అంటూ తెగింపుగా ముందుకు వచ్చారు. వీరంతా తిరిగి కాలినడకన గ్రామాన్ని చేరుకున్నారు. నేను మాత్రం అనుకున్న ప్రకారం సాయంకాలానికి బస్సు ద్వారా బయలుదేరి వెళ్ళాను. అయితే బస్సు దిగిన తర్వాత 9-మైళ్ళు నదివిపోవడానికి నేను సిద్ధపడ్డాను. అనుకున్నట్టుగా నేను బస్సు దిగగానే, అక్కడి హమాలీ సంఘ నాయకుడు రాజయ్య నాకు అగుపించి, మర్యాద పూర్వకంగా పలకరించాడు. నేను విషయాన్నంతా అతడికి వివరించాను.

“బంటరిగా పోవడం ఎంతయినా ప్రమాదం! మరి ఆలోచించి వెళ్ళండి” అంతా విన్నాక అన్నాడు రాజయ్య.

“విధిలేదు. వెళ్ళక తప్పదు” అన్నాను నేను.

“అయితే నేను తోడుగా వస్తాను” అని, తానూ ఒక లారి చేతబూని నన్ను అనుసరించాడు రాజయ్య.

అలా ఇద్దరం ముందుకు సాగిపోయాం. దారిలో విషయం తెలుసుకున్న ప్రజలు చాలా అశ్వర్యపోయారు. ఎందుకంటే ఆ రాక్షసుడిని వ్యతిరేకిస్తూ వెళ్ళిన వారెవ్వరూ ప్రాణాలతో తిరిగి రాలేదు మరి! ఇదే విషయాన్ని నాతో హెచ్చరికగా చెప్పారు కూడా! కాని ఆ హెచ్చరికల్ని లెక్క చేయకుండా ధైర్యంగా అలాగే ముందుకు నడిచి వెళ్ళిపోయాము. మేము గ్రామం చేరుకోగానే 400-500 మంది స్త్రీ పురుషులు భాజాభజంతీలలో మమ్మల్ని స్వాగతించారు.

ప్రతి పురుషుడి చేతిలో లారి, ప్రతి స్త్రీ కాశెబూసి, వుండి, యుద్ధానికి సంసిద్ధమైన సమయాన్ని స్పష్టంగా ఆవిష్కరింపజేయడం జరిగింది.

ముఖ్యంగా అది-రాష్ట్రంలో... దేశంలో... భూస్వాములంటే భయం తొలగిపోతున్న కాలం! పదిమంది గూడాల అక్కయ్యలను వందలాది మంది కలిసి ఓడించి తీరే తెలంగాణా పోరాట సమయం! ‘తాను తెగితే కత్తి తెగుతుందనే’ నానుడి గుర్తించిన కార్యకర్తలు విజ్యంభించారు. నాయకులకు కొండంత బలమై తెగించారు. ఊరంతా కలియతిరిగి భూస్వామి గడి ముందే రెండుగంటలు ప్రసంగించడం అనేది ఈ నాటికీ మరపురాని విషయం. ఈ విధంగా ప్రజాశక్తి తెగువని చూసిన భూస్వామి అవమానభారంతో కృంగిపోయాడు. ఎదురేలేని తనను ఎదురించ వచ్చిన ప్రజా సైన్యాన్ని చూసి విలివిల లాడిపోయాడు. దీంతో ఇక తలత్తుకుని గ్రామంలో తిరగలేక, తలదించుకుని బ్రతకలేక, ఆ రాత్రికిరాత్రే ఊరు విడిచి వెళ్ళిపోయాడు. దీంతో ప్రజలు ఆనందంగా ఊపిరి పీల్చుకున్నారు.

తిరిగి ఆరు సంవత్సరాల తర్వాత అతడు గ్రామపెద్దల అనుమతితో గ్రామ ప్రవేశం చేశాడు. ప్రజలతో తనకున్న వ్యాజ్యలన్నింటిని శాంతియతంగా పరిష్కరించుకున్నాడు. ఈ విధంగా అసామాన్యమైన ట్రై శక్తి ఒక మృగాన్ని మానవియంథాలోకి తీసుకొచ్చింది. మరియు ఆనాటి స్ట్రీ శక్తి రాజకీయంగా నేను బలోపేతం కావడానికి కూడా ఎంతగానో సహకరించింది.

ఘటన 4 : అది ధర్మారం గ్రామం. ఆ గ్రామంలో దేవడిగా భావించబడే ఓ భూస్వామి భూ భాగవతం! అతడు సూటికి సూరుపాట్లు ధర్మపరిపాలన సాగిస్తుంటాడని, నిస్స్వర్థ నేవా తత్త్వరుడని ఆ గ్రామ ప్రజల ప్రగాఢ విక్ష్యాసం! ‘ప్రజలు తనపై వుంచిన ఈ నమ్మకాన్ని ఆ భూస్వామి ఏ విధంగా సొమ్ము చేసుకున్నాడు?’ అనేదే ఈ కథ!

1944-45లో గ్రామ రికార్డుల్లో ‘ఏ భూమిని ఎవ్వరు దున్నిసట్టుగా ప్రాయబడివుంటే వారే ఆ భూమిపై యాజమాన్యపు హక్కులు పొందుతారు అనే చట్టం వచ్చింది. ఈ చట్టాన్ని ‘భాష్టాపహణి’ అంటారు. ఈ చట్టం రావడంతో తెలంగాణవ్యాప్తంగా రైతాంగంలో గొప్ప చైతన్యం వెల్లువలా వచ్చింది. ప్రతి గ్రామ గ్రామాన రైతులు రికార్డుల్లో తమ పేర్లు నమోదు అయినవా? లేవా? అనే సందేహంతో కరణాల చుట్టూ తిరిగి తమ సందేహాల్ని నివృత్తి చేసుకునేవారు. ఒకవేళ తమ పేర్లు ప్రాయబడి వుండకపోతే ద్రాయించుకునేవారు. అయితే గ్రామాధికారులు విపరీతంగా లంచాలు తీసుకుని ఈ పని చేసిపెట్టేవారు. ఈ క్రమంలో భాగంగా ధర్మారం గ్రామ రైతులు స్వయంగా పట్టారీ బాధ్యతల్ని కూడా నిర్వహిస్తున్న భూస్వామిని తమ పొలాల గురించిన వివరాలు అడిగారు. గోముఖవ్యాప్తమైన ఆ భూస్వామి ‘తమరు ఎవ్వరూ సందేహపడాల్సిన అవసరం లేదు. అంతా సక్రమంగా

వంది' అని నమ్మబలికి ఆ సమయానికి తప్పించుకున్నాడు. కాని నిజం నిష్పులాంటిది. అది ఎప్పటికైనా భగ్గమంటుంది. అంతేకదా!? కొంతకాలం తర్వాత గ్రామ రైతుల్లో భూస్వామిపై అనుమాన బీజాలు మొలకెత్తాయి. దీంతో రైతులు స్నానిక రైతు సంఘు నాయకుల సహాయంతో జిల్లా కార్యాలయానికి తెలియజేశారు. నేను ఆ భూస్వామి గురించి క్షుణ్ణంగా తెలుసుకున్నాను. అతడి గుణగణాలు ఈ విధంగా వున్నాయి.

అతడికి వున్నదనుకున్న “ధర్మ”గుణం మచ్చుకైనా లేదు. కాని వున్నట్టుగా ఇన్నాళ్ళూ నటించాడు! దాదాపుగా చాలా గ్రామాల్లో భూస్వాములు అనుసరించే దౌర్జన్యం, హింస వంటి క్రపార్థారిత బుద్ధులు అతడి దరిదాపుల్లోనైనా లేవని అందరూ విశ్వసించారు. కాని వారి నమ్మకం ఇప్పుడు వమ్మయిపోయింది! ప్రతి రైతు కుటుంబంతో అత్యంత దగ్గరి సంబంధం కలిగివుండి, ఆయా కుటుంబ పెద్దలని ఆన్నా తమ్ముడూ అంటూ తారతమ్య భేదం లేకుండా ప్రేమతో మెలుగుతాడనేది ఇన్నాళ్ళ వరకూ నమ్మకంగా సాగిన కపటనాటకం. అంతేకాదు, ఎప్పరికి ఏ విధమైన కష్టం వచ్చినా దేవుడిలా వచ్చి అదుకుంటాడని, ప్రజల కష్టసుభాలలో భాగస్వామి అవుతాడని, అందరూ తన కుటుంబసభ్యుల్లాంటి వారేనని, తన గ్రామం తన కుటుంబమని, ఎంతో సఖ్యతని మరంతో మంచితనాన్ని ఇంకెంతో మానవతాధర్మాన్ని ఇప్పటివరకు వ్యాపింపజేసుకుని ప్రజల గుండెల్లో ఓ బాంధవుడిలా సుస్థిర స్థానం సంపాదించుకోగలిగాడు. కాని ఆ స్థానం ఇప్పుడు బీటలు వారుతోంది! ముఖ్యంగా ఆ గ్రామంలో వున్న భూముల పేర్లు, సరిహద్దులు, అతడి అరచేతిలో వున్నాయి. దీంతో ప్రతి సంవత్సరం ఏ రైతు ఎక్కడ దున్నుకోవాలో తనే స్వయంగా తెలియజేయడం అనేది ఇన్నాళ్ళ వరకూ సాఫీగా సాగిన భాగోతం! అలాగే శిస్తు వసూళ్లలో ఎలాంటి ఇబ్బంది గాని, దౌర్జన్యం గాని వుండదు. రైతులు ఎంత ఇస్తే అంతే పుచ్చకుంటాడు. మిగతా శిస్తు వున్నప్పుడు వీలును బట్టి ఇష్టమని ఉదారంగా చెప్పాడు. అయితే అస్సులకే శిస్తు చెల్లించలేని రైతుల శిస్తులు పెద్ద హృదయంతో తనే చెల్లిస్తాడు. కాగా ఇవన్నీ సంవత్సరం పొడవునా అసలు, వడ్డితో సహా రాబట్టుకుంటాడు అనేది ఇక్కడ కొనమెరుపు. ఇంకా చెప్పాలంటే తిండి గింజల్ని అమ్మించి బాకీలు తీర్చుమంటాడు. తిండికిలేకపోతే నాగులపై తానే ధాన్యాన్ని పంపిస్తాడు. ఇలాంటి భూస్వామితో తలపడే సమస్య ఓ పోరాటంగా నాకు ఎదురయ్యాంది. దీన్ని నేను ఒక సహార్థగా తీసుకున్నాను.

పట్టారీ రిజిస్ట్రరు నా చేతికి రాలేదు గాని, రైతులు చాలా కాలం నుండి యజమానులుగా దున్నుకుంటున్న భూములు సుమారు 1200 ఎకరాలుగా వున్నట్టుగా,

ఆ భూములు మొత్తంగా తమ కుటుంబ సభ్యుల పేర ప్రాసుకున్నట్టగా రూధిగా తెల్పింది. ఈ విషయమై ఇతర పెద్దల్ని భూస్వామి వద్దకు పంపించి అడిగిస్తే... ఒకసారి అవునదాడు, మరోసారి కాదంటాడు. ఇంకోసారి రైతులంతా తన బీడ్లు, సోదరులు, వారే నా కుటుంబం అంటాడు. అంతేకాదు, ప్రశాంతంగా బ్రతుకుతున్న తన పల్లెలో ఎవ్వరూ కూడా చిచ్చపెట్టకూడదంటూ అతి మంచితనాన్ని ఒలకబోస్తాడు కూడా!

ఈ విధంగా ఆ భూస్వామి తీరు నాకు ఒక గందరగోళం అయ్యింది కాగా గ్రామంలో రైతులలో 3 వంతుల మంది తమకు తీరని అన్యాయం జరిగిపోతుందని తెలిసి కూడా, తమ భూస్వామి తమకు ఇంత అన్యాయం చేయరనే గుడ్డి నమ్మకంతో వుండటం వారి అమాయకత్వానికి ఒక నిదర్శనం! ఏది ఏమైనప్పటికీ మూడు పల్లెలు కలిపి సుమారుగా 250 కుటుంబాలకు చెందిన రైతాంగం తల్లిడిలిపోయే పరిస్థితి ఏర్పడింది 1954-1955లో ప్రారంభమైన ఈ పోరాటం 5,6 సంవత్సరాల కాలం సుదీర్ఘంగా కొనసాగింది. నేను 1957లో చొప్పదండి నియోజకవర్గానికి శాసనసభ్యుడిగా ఎన్నికైన రెండు సంవత్సరాల తర్వాత వరకు 50 పర్యాయాలు ఆ గ్రామాన్ని దర్శించి వుంటాను. 15-20 పర్యాయాలు పెద్ద బహిరంగ సభలు నిర్వహింపబడటం జరిగింది. దీంతో 100 మంది కార్యకర్తలపై 10-15 రకాల కేసుల్ని బనాయించడం జరిగింది కూడా! ముఖ్యంగా రైతులను ఏకత్రాటిపై నిల్వేచెట్టడం ఓ పెద్ద సమస్యగా వుండింది. జటిలంగా వున్న ఈ సమస్య పరిష్కారం నిజంగా నాకు మరో పెద్ద సమస్యగానే పరిణమించింది. చివరకు ఆనాటి రెవెన్యూ శాఖామాత్యుల సలహో ప్రకారం సామరస్య పరిష్కార ప్రతిపాదన చేశాము. ఇందుకు ఏ మాత్రం అంగీకరించని భూస్వామి ‘భూములు మొత్తంగా తమవేనని, రైతులంతా అధికార అనధికార కౌలుదారులు మాత్రమేనని’ మొండిగా వాదించడం జరిగింది. అనేక వాయిదాల తర్వాత అంతిమంగా పరిష్కారానికి కూర్చున్నాం. అప్పుడు ఆ భూస్వామి కొంచెం తగి ‘300 ఎకరాలు రైతులకు ఇస్తానని, అది కూడా తాను ఇచ్చిన చోటే తీసుకోవాలి’ అని పరతు విధించాడు. దాన్ని చూసిన రైతుల్లో ఒకడ్సారిగా దిగ్రమ కలిగింది. భూస్వామి వైభారిని జీర్ణించుకోలేకపోయారు. తమ సహనాన్ని కూడా కోల్పోయారు. ఫలితంగా ఇన్నాళ్ళూ తమకు నమ్మకద్రోహం చేసిన ఆ భూస్వామితో పోరాటం జరిగి తాడోపేడో తేల్చుకోవాల్సిందేనని శపథపూర్వకంగా నిర్ణయించుకున్నారు. అయినప్పటికీ ఆ భూస్వామిలో ఎలాంటి అదురు బెదురు లేదు. ‘వీళ్ళు నన్నేం చేస్తారు?’ అనే ధీమాతో వున్నాడు. రైతులు సంఘటితులై సంప్రదింపులు, పరిష్కారాల ప్రక్రియలు నిలుపుదల

చేయాలని - ప్రత్యక్ష పోరాటమే సమస్య పరిష్కారానికి సరైన మార్గమని - మరింత గట్టి నిర్ణయంతో ముందడుగు వేశారు. దీంతో ఉద్యమాన్ని సమర్థిలంగా నిర్వహించగలగడం జరిగింది. కాగితాలు, పత్రాలు, రైతుల చేజిక్కాయి. వీటితో రైతులు అధికారుల వద్దకు పెద్ద పెద్ద ప్రదర్శనలు నిర్వహించి తక్కణన్యాయం కోసం డిమాండ్ చేశారు. ఈ విధానాల్లో భాగంగా పోలీసు దౌర్జన్యాలు, కేసులు, రైతుల్ని ఇబ్బంది పెట్టే ప్రయత్నం చేసినా... రైతులు వాటిని లక్ష్యించటలేదు. ఈ విధంగా రైతాంగ ఉద్యమం ఒక ఉప్పేనలూ ఉద్యతంగా ఎగిసింది. ఒక సంవత్సరకాలం ఆందోళనలతో గడిచిపోగా, అప్పటికి భూస్వామి విసిగి వేసారిపోయాడు. రైతుల క్రోధాగ్ని ఇక చల్లారదనే ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. దీంతో 'సంప్రదింపుల పరిష్కార సంకేతాలు' అందించాడు. ఈ సంకేతాల్ని అందుకున్న నేను ఎంతమాత్రం ఆలస్యం చేయలేదు. పెద్ద మనిషిగా వున్న బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారితో కలిసి నేను సంప్రదింపుల చివరి ఘట్టాన్ని నిర్వహించడం జరిగింది.

భూస్వామి, ఆయన బంధుగణం, వందల సంఖ్యలో సమావేశానికి హోజ్జై ఒకవైపు కూర్చున్నారు. మరోవైపు రైతు సంఘ సభ్యులు, రైతు నాయకులు కూర్చున్నారు. ఇరువైపుల సహకారంతో ప్రతి సర్వే నంబరు గురించి చర్చించడం జరిగింది. ముఖ్యంగా ఐదు సంవత్సరాల నిర్నిరూప పోరాటఫలితంగా భూస్వామికి తెలిసిన విషాలు అన్ని కూడా నాకూ అవగతమై వున్నాయి. దీంతో ప్రతివాదిని తిప్పికొట్టే విషయ పరిజ్ఞానం నాకు పరిపూర్ణంగా బోధపడివుంది. సుదీర్ఘ చర్చ అనంతరం ఎవ్వరి భూములు వారి పేర తిరిగి ప్రాయిడం, ఆ తర్వాత రైతులే 300 ఎకరాల భూమిని భూస్వామికి వదిలి వేయాలని తీర్చానించడం, అంతా వెనువెంటనే జరిగిపోయాంది. ఆది కూడా రైతులు నిర్ణయించిన భూముల్నే భూస్వామికి వదిలివేయాలి అనేది తీర్చాన సారాంశ! భూస్వామికి ఇక దిక్కుతోచలేదు. ప్రజల ముందు గత్యంతరం లేని పరిస్థితిని ఎదురుంటూ, రైతు సంఘు నాయకుల ప్రతిపాదనను పంచి బిగువున ఆమోదించడం జరిగింది. ఈ విధంగా అత్యంత కీలకమైన వ్యక్తి అయిన ఆ భూస్వామితో భూ పరిష్కారం అసాధ్యం అనే స్థితి నుండి సుసాధ్యమయిన పరిస్థితి వరకు కదిలివచ్చింది. ఇందుకు రైతాంగ ఐక్యత బాగా ఉపకరించింది. ఈ ఉద్యమంలో భాగస్వాములైన రైతు సంఘు నాయకులు నిరంతరం ఓపికగా వ్యవహరించారు. ఎత్తుకు పై ఎత్తులు వేస్తూ తెలివిగా నడుచుకున్నారు. ముల్లును ముల్లుతోనే తీయాలనే చందాన అలుపులేకుండా యుక్తిగా ప్రవర్తించారు. వీరు కలిసికట్టగా అంకితభావంతో సాధించిన ఈ ఘన విజయం చరిత్రాత్మకం! కీ.సే. సాదుల నంబయ్య, ఎలేటి చినరాజిరెడ్డి, పెదరాజిరెడ్డి, లస్సుయ్య గారలు ఈ విజయ పరంపరలో

చిరస్తరణీయులు! ప్రారంభం నుండి ఉద్యమం చివరివరకూ అన్ని వేళలా మార్గదర్శకత్వం వహించిన నాకు ఇది గొప్ప అనుభూతిని మిగిల్చింది!

ఘటన 5 : అది రేణుగుంట గ్రామం. కరీంసగర్ పట్టణానికి సమీపంగా వున్న ఈ గ్రామంలో ఒక పెద్ద చెరువు వుంటుంది. నీటి పారుదల శాఖాధికారి ఆధీనంలో వుండే ఈ చెరువు క్రింద సుమారుగా 400 ఎకరాల పొలాలు వున్నాయి. ఏటా రెండు పంటలకు పుష్టలంగా నీరందించే ఈ నీటి వనరు ఆ గ్రామ ప్రజల పాలిట కల్పవృక్షం! అయితే ఈ చెరువులో వున్న షికం భూమి (చెరువు లోతట్టు)లో సుమారు 30 ఎకరాల భూమిని స్వాధీనం చేసుకోవాలనే దుర్భాగ్యి ఆ గ్రామ భూస్వామికి కలిగింది. రాజు తలుచుకుంటే కొరడా దెబ్బలకు కొరతే లేదన్నట్టుగా ఆ భూస్వామి అత్యంత తెలివితేటల్ని ఉపయోగిస్తూ ఆ వెనువెంటనే పన్నగం పస్తుడం జరిగింది. తన పన్నగంలో తన అనుచరుల్ని పాత్రలుగా చేసి... “తమ గ్రామానికి చెరువు అక్కర్చేదు” అని దాని క్రింద భూములు వున్న రైతాంగమంతా కోరుతున్నట్టుగా దరఖాస్తుల్ని సృష్టించేసాడు.

నిబంధనల ప్రకారం అందరూ కల్పి ఇటువంటి నిర్ణయాలు తీసుకున్నప్పుడు ఆ నిర్ణయాన్ని ముందుగా నీటి పారుదల శాఖకు తెలియజేయాలి. ఈ శాఖలోని వివిధ స్థాయి అధికారులు, ఆ తర్వాత రెవెన్యూశాఖలోని అధికారులు, స్థానిక పరిశీలనలు జరిపి పై స్థాయి అధికారులకు రిపోర్టు పంపిస్తారు. దీనిని రెవెన్యూ బోర్డు వారు అమోదించాలి. అమోదం తర్వాత ప్రభుత్వం నుండి ఉత్తర్వులు వెలువడాలి. ఉత్తర్వుల పిమ్మట షికం భూమిని నిషిద్ధ జాబితాల నుండి తొలగించి, భూమిలేని నిరుపేదలకు పట్టాలపై ఇవ్వాలి. అయితే నిజంగానే చెరువులు అవసరంలేని పరిస్థితులలో పై కార్యక్రమాల నిర్వహణ అంత సులువుగా జరిగిపోదు. అందుకు కొన్ని సంవత్సరాల సమయం పడుతుంది. కానీ భూస్వామి చౌరవతో అన్ని పనులు లోలోపలే త్వరితగతిన జరిగిపోవడం జరిగింది.

ఈ రోజు నేను మంచి నిద్రలో వున్నాను. అంతలో ఎవ్వరో వచ్చి తలుపులు తడుతున్నట్టుగా శబ్దం వినిపించింది. లేచి కూర్చుని తైం చూసాను. మధ్యరాత్రి కావస్తుంది.

“ఈ రాత్రివేళ ఎవ్వరు వచ్చి వుంటారు? ఏమో!? ఎవ్వరికైనా ఏమైనా ఆపద కలిగి వుందేమో!?” అనుకుంటూ వెళ్ళి తలుపులు తీసాను. ‘ఏం జరిగేది వుంటే అదే జరుగుతుంది’ అనే మొండిదైర్యం మాత్రమే నాలో వుంది. ఏది ఏమైనప్పటికీ నేను తలుపులు తీసేసరికి ఎదురుగా దాదాపుగా 40-50 మంది రైతు స్త్రీ పురుషులు అందోళనగా నిలబడి వున్నారు.

“ఏంటే ఏం జరిగింది?” అడిగాను.

వారు విషయాన్నంత వివరించి చెప్పారు. వారు చెప్పిన దాని ప్రకారం “రెండు మూడు లారీల నిండుగా వచ్చిన గూండాలు గడ్డపారలు, పారలు, చేతబూని ఊరి చెరువుకు పెద్ద గండిని పెడుతున్నారు. గ్రామ రైతులంతా వారిని అడ్డుకునే ప్రయత్నం చేస్తూ విఫలమౌతున్నారు. ఇక వారు రైతు సంఘ నాయకులకు పరిస్థితుల్ని వివరించి చెప్పడానికి ఇక్కడికి కాలినడకన పరుగెత్తుకుని వచ్చారు”

వారి భాధ నాకు అర్థమైపోయింది.

“మీరు వెళ్లండి. మేము వస్తాము” చెప్పాను వాళ్ళకు.

నా అండదండలు వాళ్ళల్లో కొండంత ఆశల్ని కలిగించినా వారి అందోళన మూత్రం తగ్గేలేదు. కాబట్టే రైతు స్త్రీలు కన్నీళ్ళపర్యంతమౌతున్నారు. కొంగులు ముఖానికి అడ్డుపెట్టుకుని రోదిస్తూ... “చెరువు పారకంతో ముదురు కలువుకు వచ్చిన 400 ఎకరాల పొలాలు సర్వసాశనమైపోతాయని, తమ బతుకులు అన్యాయంగా బజారుపాలోతాయని” తమ అవేదనని దీనాతిదీనంగా వెలగుక్కుకున్నారు.

‘మరేం భయంలేదు. బాధపడాల్సిన అవసరం లేదు. అంతా సర్దుకుపోతుంది. మీరు వెళ్లండి’ వాళ్ళకు మరోసారి నా ధైర్యం చెప్పాను. వాళ్ళ నా మాట మీద నమ్మకం వుంచి బ్రతుకు మీద కొండంత ఆశతో ఆక్కడుంచి వెళ్ళిపోయారు.

“ఆ భూస్వామిలో నిజంగా ఎంత రాక్షసత్వం? ఎంత ఆశ వున్నా ఇంతటి అఘాయిత్యానికి పాల్పడటమా? ఎదుటి వాళ్ళ బతుకుల్ని ఇంత దారుణంగా నాశనం చేయడమా? నిజంగా అతడికి ఎన్ని గుండెలు? అసలు అతడికి ఇష్టారాజ్యంగా అనుమతి ఇచ్చింది ఎవరు?” ఆలోచిస్తూ ఆ రాత్రికి రాత్రే... కీ.శే. పి.చోక్కారావు, జాపా లక్ష్మిరెడ్డి గార్లతో కలిసి ఒక జిపులో ఆ గ్రామానికి బయలుదేరి వెళ్డడం జరిగింది.

మేము వెళ్లేసరికి ఎటూ చూసినా భీభత్తకర వాతావరణం మాకు అగుపడింది. కట్టలు తెంచుకుని వరదలా పారుతున్న చెరువునీరు, ఆ నీటి ప్రవాహంలో కొట్టుకుపోతున్న వర పొలాలు, అది చూస్తూ గుండెలు బాదుకుంటూ... అరుస్తూ... దిక్కుతోచని స్థితిలో కకావికలమైపోతున్న బాధిత రైతులు, అంతా ఒక యుద్ధభూమిలా వుంది. అంతా చూసి మేము నిశ్చేష్టులమై పోయాం. ఆ తర్వాత కానేపటికి తేరుకుంటూ... మా చుట్టూ గుమిగూడిన రైతుల్లో చైతన్యాన్ని నూరిపోస్తూ...

“స్త్రీ, పురుష భేదం లేకుండా వెంటనే తిరగబడండి. మీ సత్తా చూపించండి. ఎవ్వరికీ భయపడొద్దు. భయపడితే బాధపడాల్సి వస్తుంది. బాధపడితే భయంగా బతకాల్సి వస్తుంది” అంటూ తిరుగుబాటుకు పిలుపునిచ్చాము.

అప్పటికే అక్కడికి చేరుకున్న రైతు నాయకులు దేశిన మల్లయ్య, అన్నెబోయిన మల్లయ్య, పూదరి ఎల్లయ్య, మేర మల్లేశం తదితరులు మా పిలుపుకు స్పందించారు. ఇక ఆలస్యం జరగలేదు. గ్రామ రైతాంగం స్త్రీ పురుష భేదం లేకుండా రైతు నాయకులతో కలిసి కదం తొక్కింది.

చెరువు కట్టను త్రైంచి వేసిన రౌడీమూకలమై కసితో తిరగబడి, ఎక్కడి వారినక్కడే బంధించి, అవే పౌరలు, గడ్డపారలు తట్టల సహాయంతో గండి పూడ్చడానికి పూనుకోవడం జరిగింది. ఆ గండిని శాత్మాలికంగా పూడ్చేవరకు తెల్లవారి పోయింది. ఇంతటితో పోరాటం ఆగిపోలేదు. చుట్టుపక్కల గ్రామాల రైతులకు మా పిలుపు నందిద్దాం. దీంతో రైతాంగ బలం విపరీతంగా పెరిగిపోయింది. అయినప్పటికీ భూస్వామిలో పొగరు చావలేదు. ఎంతకయినా తెగించేందుకు అతడు సిద్ధంగా వున్నాడు. కాబట్టి ముందు ఆలోచనతో మేమే పొచ్చరికలు జారీచేస్తూ...” కట్టను తిరిగి త్రైంచడానికి వచ్చిన వాళ్ళేవ్వరూ ప్రాణాలతో బయటకు పోలేరు” అంటూ తెలియజేసాం. అంతే కాదు, మా జాగ్రత్తలో మేము వుంటూ వెంటనే జిల్లా కలెక్టర్తో సహా సంబంధిత అధికారులను కలిసాం. అక్కడ మాకు ఎదురు దెబ్బ తగిలింది. అది ఏంటంటే... ‘భూస్వామి చేపట్టిన పని ఎంతమాత్రం చట్టవిరుద్ధమైనది కాదని, అంతా చట్టబద్ధంగా నియమనిబంధనల సహాతంగానే జరిగింది’ అంటూ అందుకు సంబంధించిన కాగితాలను మాకు చూపెట్టారు. మేము ఇందుకు చేసేది ఏమీ లేదంటూ వెనకడుగు వేయలేదు. అసలు స్థానిక రైతులకే తెలియకుండా ఒక భూస్వామి ఇంత పక్కుందీగా ఇంతటి దుర్మార్గానికి తెగించడం సబబు కాదని, కరపత్రాల ద్వారా తీవ్రంగా ఖండించాం. స్థానికంగా చెరువును కాపాడుకునే ప్రయత్నాలు చేశాము. రెండు వారాలు గడవక ముందే ప్రభుత్వం నుండి మరొక ఉత్తరం వచ్చింది.

‘ప్రభుత్వ సిబ్బంది సహాయంతో ఆ చెరువును పూర్తిగా తెగ్గొట్టాలి’ అనేది ఆ ఉత్తర సారాంశం. వెంటనే వెళ్ళి కలెక్టర్ని కలిసాం. అందుకు ఆయన తన నిస్పహయతను వెలిబుచ్చుతూ, దాని వెనక జరిగిన తతంగం ఏదీ కూడా తనకు తెలియదని చెప్పేసాడు.

మాలో ఇక ఆవేశం పొంగిపొల్చింది. తన పలుకుబడితో ప్రభుత్వాన్నే ఆడిస్తున్న ఆ భూస్వామి అంతు చూడాల్సిందేనని గట్టిగా మాలో మేమే శపథం పూనుకున్నాము. మా

ప్రయత్నాన్ని రెట్లింపు చేశాము. రైతులకు న్యాయం జరగాలనేది మా ఆకాంక్ష! దీనికి సహార్గా ప్రభుత్వం ఉత్తర్వుని అమలు పరచడం, ప్రభుత్వ సిబ్బందితో పాటుగా కిరాయి గూండాలు ఆయుధాలయుక్తంగా చెరువుపై వడటం, తిరిగి కట్టను త్రైంచే కార్యక్రమానికి పూనుకోవడం, అంతా వేగంగా జరిగిపోయాయి. అయితే వారు తలపెట్టిన పని పూర్తికాకముండే జిల్లావ్యాపిత రైతు నాయకులు, కార్యకర్తలు, రైతాంగం, రేణిగుంట గ్రామాన్ని చుట్టుముట్టడం జరిగింది. రెపరెషలాడే ఎర్రని జెండాల నీడలో చావో రేవో తేల్చుకోడానికి వీరంతా చెరువు కట్టిపై బైటాయించారు. పరిస్థితి గమనించిన కిరాయిగూండాలు, ప్రభుత్వ అధికారులు, వచ్చిన దారినే వెనుతిరిగారు. ఇది రైతులు సాధించిన ఘనవిజయం!

ఈ విధంగా భూస్వామి పన్నిన దుష్ట పన్నాగం రైతుళక్తి ముందు పటాపంచలయ్యంది. భూస్వామి దుర్మార్గాన్ని అక్కరాలా అమలు జరుప ప్రయత్నించిన కుటిల ప్రభుత్వం తోకముడిచింది. భూస్వామికి స్వయంగా బంధువుగా వున్న ఒక మంత్రిగారి బంధుప్రీతి ఈ దిగజారుడుతనానికి మూలకారణం అని తర్వాత తేటతెల్లమైంది. కొన్నాళ్ళకు మంత్రివర్గంలో మార్పులు జరిగి నీటిపారుడల శాఖా మంత్రిగా నియమించబడిన శ్రీ మొయిన్ నవాజ్జింగ్ గారికి ఈ ఉదంతాన్ని తెలియజేయగా ఆయన ఎంతో ఆశ్చర్యపోయారు.. ‘కంచే చేసు మేసినట్టుగా వుంది’ అంటూ తన విచారాన్ని వ్యక్తం చేశారు. అంతేకాదు, ఒకరోజు తన ఇతర పనులు అన్నింటినీ పక్కకు పెట్టి రేణిగుంట గ్రామాన్ని సందర్శించి, అక్కడి పరిస్థితుల్ని పూర్తిగా అవగతం చేసుకుని, ‘భవిష్యత్తులో చెరువుకి దాని కట్టకి ఏ విధమైన ప్రమాదం వాటిల్లకుండా కిరినమైన చర్యలు చేపట్టాలని నీటిపారుడల శాఖ అధికారులని, కలెక్టరుగారినీ ఆదేశించడం జరిగింది’.

దిశా నిర్దేశం, లక్ష్మీపుద్ధి, పూర్తిగా కొరవడిన ప్రభుత్వం చేసిన నిర్వాకాన్ని జిల్లా ప్రజలు తీవ్రంగా థిండించారు. రైతుల పక్కాన నిలబడుతూ భూస్వామ్య వ్యవస్థను నిరసించారు. ఈ విధంగా ప్రభుత్వాన్ని సైతం భయపెట్టిన రైతాంగ విజయం నా జీవితంలో మరో గొప్ప అనుభూతి అని చెప్పాకోవచ్చు.

జిల్లావ్యాప్తంగా కొనసాగిన కౌలుదారీ పోరాటాలు, భూ గరిష్ట పరిమితి చట్టం అమలుకై జరిగిన ఉద్యమాలు, మాలో నూతనోత్సాహాన్ని రెట్లింపుజేసాయి. జరిగిన ఎన్నో రైతు పోరాటాలు ఎన్నెన్నో అనుభవాల్ని మిగిల్చాయి. కాగా రేగొండ, ఇందుర్తి, నిమ్మపల్లి, చందుర్తి, ముల్యాల వంటి గ్రామాల్లో జరిగిన రైతు పోరాటాలు పేర్కొనదగినవి!

పుజూరాబాద్ తాలూకాలో సోషలిస్ట్ పార్ట్ నాయకులు కీ.శే. పి.నరసింగరావు, వెంకటరావు, బి. వెంకటయ్య, పడాల చంద్రయ్యగార్ల నాయకత్వంలో వందల ఎకరాల భూములపై రైతాంగానికి శాశ్వత హక్కుల్ని సంపాదించడం జరిగింది.

ఆనాడు జరిగిన రైతు పోరాటాలు, సాధించిన విజయాలు, ఎన్నోరైతు కుటుంబాల్లో ఆశాజ్యోత్సవాల్ని వెలిగించాయి. ఇందుకు తమ పూర్తి సహాయ సహకారాల్ని అందించిన కమ్యూనిస్ట్ పార్ట్ నాయకత్వాన్ని కార్యకర్తల కృషిని రైతాంగం కొనియాడింది. తమ ఇలవేల్పులుగా ఆరాధించడం కూడా జరిగింది. నేను చూసిన ఎందరో నిరుపేద రైతులు భూముల్ని సాధించుకున్నప్పుడు పొందిన ఆనందం ఇప్పటికీ నా కళ్ళముందు కదులుతుంది. ‘ఎదుటివాళ్ళ ఆకలిని తీర్చాము’ అనే ఆనందం వాళ్ళను గుర్తుకు చేసుకున్నప్పుడల్లా ఇప్పటికీ మనసారా కలుగుతునే వుంటుంది.

రమేష్ జననం: 1956వ సంవత్సరం ఫిబ్రవరి మాసం 3వ తారీఖు రోజున మా నాలుగవ సంతానంగా మగ శిశువు జన్మించడం జరిగింది.

నా అభిమాన సహచరుడు, ప్రపంచశాంతి సంఘనేత, భారతశాంతి సంఘ ప్రధాన కార్యదర్శి, శ్రీ రమేష్ చంద్రగారి పేరు నిలపాలని మా అబ్బాయికి ‘రమేష్’ అని నామకరణం చేసుకున్నాం. ఆ తర్వాత నలుగురు పిల్లల తండ్రిగా నేను కుటుంబ నియంత్రణ ఆపరేషన్ వాసెక్టమీ చేయించుకున్నాను.

కొందరు బంధువులను ఒప్పించి, మెప్పించి, కుటుంబ నియంత్రణ కార్యక్రమాలను ప్రోత్సహించడం ఒక కార్యక్రమంగా చేసాను. క్రమంగా సమాజంలో ఒకరిద్దరు పిల్లలు చాలు అనే అభిప్రాయం బహుళంగా ప్రచారంలోకి వచ్చింది.

మా నలుగురు పిల్లల సందడి మా ఇంట్లో కోటి వెలుగుల ఆనందాన్ని నింపింది. మా అరమరికలు లేని సంసారానికి తీపి గురుతులుగా జన్మించిన మా సంతానం మా కలల సాకారం! అప్పుడప్పుడూ అనిపిస్తుంటుంది... మనిషి ఎంత ఎత్తుకి ఎదిగినా, ఎన్ని పైదాంతిక సూత్రాల్ని ఒంటబట్టించుకున్నా, ఆ మనిషి మరెక్కడా పొందలేని ఆనందాన్ని ఒక్క కుటుంబంతోనే పొందగలడు అని!

* * *

5.1957-67 సాధారణ ఎన్నికలు... నా పాత్ర

ఆశాటి ప్రపంచ రాజకీయాలు, వాటి పరిణామాలు, దేశంలో ఏర్పడిన నెప్రూప్రభుత్వ విధి విధానాలపై తీవ్రమైన చర్చలు జరిగాయి. కాగా, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ సైద్ధాంతికంగా రెండు అవగాహనలతో కూడి వుండటం వలన పై నుండి క్రింది వరకు వాదోపవాదాల మధ్య తీవ్రంగా నలిగిపోయింది.

1948వ సంవత్సరం నాటి రెండవ పార్టీ కాంగ్రెస్ ఆమోదించిన అతివాద దుందుడుకు రాజకీయ విధానాల పరిణామాలను, మరియు ఆ తర్వాత 1951వ సంవత్సరంలో జరిగిన అఖిల భారత పార్టీ మహాసభ రూపొందించిన పార్టీ కార్యక్రమాల పరిణామాలను, అత్యంత అస్త్రితో అమలు పరుస్తూ ఎన్నో గుణపాతాలు నేర్చుకున్న నా సైద్ధాంతిక రాజకీయ అలోచనా సరళిలో మౌలికమైన మార్పులు చోటు చేసుకున్నాయి. ఈ మార్పులు నా రాజకీయ విశేషణ శక్తియుక్తుల యవనికపై ప్రతిభావంతంగా పరివర్తనం చెందాయి. ఈ పరివర్తనలో నా రాజకీయ భవితవ్యం పరిధివిల్సింది.

నేను పార్టీ ఆంతరంగిక చర్చలలో చురుకుగా ప్రముఖంగా పాల్గొనే వాడిని. 1951వ సంవత్సరంలో జరిగిన అఖిల భారత మహాసభ, ఆ తర్వాత ప్రతిష్టాత్మకంగా 1953వ సంవత్సరంలో పొరుగు రాష్ట్రంలోని మధురైలో జరిగిన మూడవ కాంగ్రెస్, 1956లో పాల్లాటలో జరిగిన నాలుగవ పార్టీ కాంగ్రెస్లలో ఒక నిశ్చితమైన రాజకీయ అవగాహనతో తీర్మానాలను బలపర్చడం గాని-తీర్మానాలకు సవరణలు ప్రతిపాదించడం గాని-ఒక ముఖ్య కర్తవ్యంగా భావించడం జరిగింది. ముఖ్యంగా ఎనిమిది సంవంత్సరాలలో చర్చించిన అంశాలు ఈ క్రింది విధంగా వున్నాయి.

1. 15 అగస్టు 1947 నాడు సాధించింది అసలైన స్వాతంత్యం కాదు. అది బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదానికి లొంగిపోయి చేసుకున్న ఒడంబడిక మాత్రమే.
2. నెప్రూ ప్రభుత్వం దేశంలో భూస్వామ్య బడా బూర్జువా వర్గాలకు మాత్రమే ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నది. ఈ ప్రభుత్వం మోసపూరిత నినాదాలు చేస్తూ ప్రజలను మధ్యపెట్టే ప్రయత్నాలు చేస్తోంది. కాని ఆచరణలో ప్రజా వ్యతిరేకణి ఎదురుంటున్నది.
3. దేశంలో కాంగ్రెస్ పార్టీ పలుకుబడి అనేది పూర్తిగా క్రీడదశకు చేరుకున్నది. ప్రజలు ప్రత్యామ్నాయ పరిపాలనకై పోరాడటానికి సంసిద్ధంగా వున్నారు.

4. ఆర్థిక సంక్లోభం విషమించిపోయి అది రాజకీయ సంక్లోభంగా పరిణమించింది.
5. పార్టీ విష్వవ నినాదంతో చొరవ తీసుకోగానే విష్వవ పరిస్థితి ఏర్పడుతుంది.

పై ఐదు విషయాలు పార్టీపై విపరీతమైన ప్రభావాన్ని చూపించాయని, ప్రజా వ్యతిరేకతని పెంపాడించాయని వేరే చెప్పకన్నాడు. ముఖ్యంగా దేశం సాధించిన సంపూర్ణ రాజకీయస్వాతంత్యం, ప్రతి హౌరుడి గుండెల్లో గౌరవప్రదమైన స్థానాన్ని సంపాదించుకుంది. కుల మత వర్గ జాతి ఫ్లేదాలు లేకుండా సమసమాజ భావనతో ప్రతి ఒక్కరు జరుపుకునే పవిత్రమైన పంచగ మన దేశ స్వాతంత్యం! అలాగే 1950 జనవరి 26వ తేదీ నుండి నిజంగానే సర్వసత్తాక రిపబ్లిక్‌ను ఏర్పాటు చేసుకున్నాం. కాగా, జాతీయ ప్రభుత్వం దాని ప్రధాని నెప్పుగారిని బడా బూర్జువా భూస్వామ్య వర్గాల ప్రతినిధిగా పేరు పెట్టడం అనేది ఎంతమాత్రం ఆమాదయోగ్యం కాదు! ముఖ్యంగా ప్రజాసంఘాలు పోరాటాల ద్వారా ప్రజా సమస్యల పరిప్యురానికి పూనుకోవాలి తప్ప, విష్వవ పరిస్థితులు ఏర్పడ్డాయని దుందుడుకు ఎత్తుగడల్ని అనుసరించరాదు. ప్రధానంగా... సుదీర్ఘ ప్రజా ఉద్యమాల ద్వారా నిర్మింపబడే సువిశాల ఐక్య సంఘటనల నాయకత్వంలో పొర్కమెంటరీ వ్యవస్థలో సుపరిపాలన సాధించగలుగుతాము అనేది నిజం! ఈ తర్వాతనే సోషలిస్ట్ వ్యవస్థను సాధించగలుగుతాం అనేది ఇంకో నిజం! ఈ నిజానిజాల కోణంలో స్థాలంగా పై అభిప్రాయాలు కలిగిన పార్టీ నాయకుల సంఖ్య క్రమంగా పెరిగిందని చెప్పవచ్చు.

1956లో జరిగిన సోవియట్ పార్టీ 20వ కాంగ్రెస్, 1959లో జరిగిన షైనా పార్టీ మహాసభలు, భారత రాజకీయ పరిస్థితుల విశ్లేషణలో పై అభిప్రాయాల్ని సమర్థించడం జరిగింది. అయితే పార్టీలో ఈ భావజాలాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ స్థాలంగా 1948 పార్టీ కాంగ్రెస్ ఇచ్చిన అవగాహనను కొనసాగించిన వారు మారలేదు. దీంతో విభిన్న అభిప్రాయాల నేపథ్యంలో వాదోపవాదాలు కొనసాగాయి. ఘలితంగా ప్రజాసమస్యలపై కేంద్రికరణ తగ్గుతూ, పార్టీలో విభిన్న దృక్పథాలు కలిగిన గ్రూపుల నిర్మాణత్వం రోజురోజుకు పెరిగిపోయింది. ఈ పరిస్థితి చివరకు ఒకరినొకరు శత్రువులుగా భావించుకునే గడ్డస్థితి వరకు వచ్చింది.

కరీంనగర్ జిల్లా పార్టీ పరిస్థితిని ఈ సందర్భంగా చర్చిస్తే, జిల్లా పార్టీలో కూడా తీవ్ర రాజకీయ విభేదాలు చోటు చేసుకున్నాయి. కీ.శే. అమృతలాల్ శుక్లాగారు ఒక వర్గానికి నాయకత్వం వహించగా, నేను మరొక వర్గానికి ప్రాతినిధ్యం వహించక తప్పలేదు. ఈ పరిస్థితుల్లో జిల్లాపార్టీ కౌన్సిల్ సమావేశం చొప్పదండిలో జరిగింది. ఏకధాటిగా

రెండు రోజులు రాత్రింబవళ్ళు ఒకే అంశంపై విస్మృతస్థాయి చర్చ జరిగింది. ఈ అంశం ఏంటంటే... “పార్టీకి రాజకీయ విధానమా? లేకా నిర్మాణం ప్రధానమా?” అనే విషయం! ఈ సమావేశంలో మనస్సులో వుండి వున్న విభిన్న సైద్ధాంతిక అవగాహనలను సూటిగా చర్చించలేకపోతూ, వేరే పేరుతో చర్చించడం జరిగింది. ఈ కుతర్క సమాచారాన్ని తెల్పుకున్న బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు అక్కడికి వచ్చి - ‘పార్టీ పటిష్టంగా వుండాలంటే రెండూ ప్రధానమేనని, ఈ వ్యధా చర్చలు అనవసరమని తేల్చి చెప్పేసారు. ఇక అదే సంవత్సరం అంటే 1956 మార్చి నెలలో జిల్లా పార్టీ మహాసభ జరిగింది. అదివరకు మూడు నాలుగు సంవత్సరాలు తాత్కాలిక కార్యదర్శిగా పనిచేసిన నాకు, కీ.సే. అమృతలాల్ శక్తా గారి మధ్య కార్యదర్శి పదవికి తీవ్రమైన పోటీ ఏర్పడింది. ఇందు నిమిత్తం రెండు క్యాంపులు నిర్వహించబడ్డాయి. ఎవరి ప్రయత్నాల్ని వారు కొనసాగించుకోవడం జరిగింది. అంతేకాదు, విజయంపై ఎవరి ధీమా వారిదే! ఈ విధమైన నువ్వు నేనా అనే పరిస్థితుల మధ్య చివరకు ఏమైనప్పటికీ గణనీయమైన మెజార్టీతో నేను విజయం సాధించాను. నేను గెలుపొందినందుకు నా తరువు వర్ధం సంబరాలు చేసుకుంది. కానీ నాలో ఏదో తెలియని వెలితి! ఎందుకంటే... ఒకే పార్టీలో రెండు గ్రూపులు ఏర్పడటం, పోటీవడటం, నిజంగా నాకు మింగుడువడలేదు. అయినప్పటికీ నాయకులు, కార్యకర్తలు, అందరిమధ్య నా విజయ సందర్భాన్ని మనసారా ఆస్పాదించాను. ఆనాటి పార్టీ విభేదాల తీవ్రతను తెలియజేయడానికి ఈ సంఘటన ఒక మచ్చుతునక! ఆ తర్వాత విభేదాన్ని విడనాడి పార్టీ భవితప్పం కోసం అందరూ కలిసి పనిచేయాలనే నా ప్రయత్నం అక్కరాలా ఫలించింది. ఘలితంగా 1957 ఫిబ్రవరి నెలలో జరిగిన ఎన్నికల నాటికి పార్టీని ఐక్యపర్చగలిగాము. ఇది నాకు సంతోషం!

(ఎ) శాసనసభ్యుడిగా నా ఆగమనం

1957 సాధారణ ఎన్నికలు రానే వచ్చాయి. అన్ని స్థానాలకు పోటీ చేయాలని పార్టీ నిర్ణయించింది. జిల్లాలోని 13 అసెంబ్లీ స్థానాలలో అభ్యర్థుల్ని నిర్ణయించడం, వారి విజయానికి కృషి చేయడం, ఆనాటి పరిస్థితులలో మాత్రమే సాధ్యమయ్యందని చెప్పవచ్చును. ముఖ్యంగా జిల్లాలో మంచి పలుకుబడిని సంపాదించుకుని ప్రథమస్థానాన్ని అలంకరించిన కమ్యూనిస్టు పార్టీ, విజయ దుండుభి ప్రోగ్రామచే దిశగా దైర్యంగా అడుగులు ముందుకు వేయగలిగింది. అభ్యర్థులందరికీ తగిన ఏర్పాటును గావించిన పిమ్మట, నేను పోటీచేయవల్సిన చొప్పుడండి నియోజకవర్గంపై ఉప్పి కేంద్రీకరించడానికి సరిగ్గా 9 రోజుల సమయం మాత్రమే మిగిలింది.

నాకు పెద్ద పెద్ద పరిచయాలు, కావల్సినంత పలుకుబడి వున్నప్పటికీ... ఎన్నికల యంత్రాంగాన్ని ధీటుగా ఎదుర్కొనుడానికి సమకూర్చుకోవాల్సిన నిధులు మాత్రం మృగ్యం! నా ఈ వెనకబడివున్న ఆర్థిక పరిస్థితుల్ని అర్థం చేసుకుని అండగా నిలిచిన వారు లేకపోలేదు. వాళ్ళందరికీ నా మనసఃపూర్వక కృతజ్ఞతాభివందనాలు! వారి వివరాలు ఈ విధంగా వున్నాయి. సిరిసిల్లలో ఒక దేశాయిగా మా చిన్నాన్న గారైన శ్రీ చెన్నమనేని వెంకటరావుగారు ఉదారంగా తమ గ్యారేజీలో చెడిపోయి వున్న ఫోర్స్రూకారుని ఉపయోగించు కోమన్సారు. ప్రైసుమ్మాల్లో సహధ్యాయిగా వుండి డ్రైవర్ ఓండ్స్‌గం చేసుకుంటున్న మిత్రుడు జగదీష్ సింగ్‌గారు ఉచితంగా డ్రైవర్గా పనిచేసేందుకు ముందుకు వచ్చాడు. కాగా కారు రిపేరుకు మరియు దాని ఇంధనం ఖర్చుకు కనీసం 1000 రూపాయలు అవసరం అయ్యాయి. తర్వాత మరో 500కై అదనపు ఖర్చులు అయ్యాయి. ఈ మొత్తం 1500 రూపాయల్ని కరీంనగర్ పట్టణంలో వుండే ఇద్దరు వ్యాపారస్థులు, ఒక హోటల్ యజమాని సమకూర్చుడం జరిగింది. ఈ విధంగా సమకూరిన 1500 రూపాయలతో నేను ఆనాడు చొప్పడండి శాసనసభ్యుడిగా విజయం సాధించాను. నాతో పాటుగా విజయం సాధించిన వారిలో సిరిసిల్ల నుండి అమృతలాల్ శుక్లా, కె. సరసయ్య, మెట్టపల్లి నుండి ఆనందరావు (అదివరకు సిరిసిల్లా శాసనసభ్యులుగా వుండేవారు), ఇందుర్తి నుండి పి. చోక్కారావు, మేడారం నుండి లక్ష్మారెడ్డిగార్లు వున్నారు. కాగా బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు రెండవ పర్యాయం కరీంనగర్ పార్లమెంట్‌కు పోటీచేసి ఓడిపోవడం జరిగింది. ఈ తర్వాత కొద్దిమాసాలకు ఎన్నికల కమీషన్ ‘బుగ్గరం’ అభ్యర్థి ఎన్నిక చెల్లదని ప్రకటన చేసింది. ఈ స్థానాన్ని పార్టీ కైవసం చేసుకోవాలనేది నా పట్టుదల. అయితే గెలిచేందుకు అభ్యర్థిత్వం ధీటుగా వుండాలి కాబట్టి ‘బద్దం ఎల్లారెడ్డి’ గారిని పోటీచేయాల్సిందిగా కోరాను. కానీ ఆయన ససేమిరా అన్నారు. అయినప్పటికీ నేను నా పట్టుదలను వదల్లేదు. ప్రైదరాబాద్ వెళ్ళి రావి నారాయణరెడ్డిగారిని కలిసి, ఆయన సహకారం తీసుకుని, బద్దం వారిని ఎలాగొలా కష్టపడి ఒప్పించగలగడం జరిగింది. ఇదొక పెద్ద కృషి కాగా, ఆయన సాధించాల్సిన విజయానికి మేము నిర్వహించాల్సిన బాధ్యత మరొక పెద్ద కృషిగా మా ముందు వుండింది. ఆయన విజయాన్ని మేము ఒక సవాల్గా తీసుకున్నాం. తెలంగాణా జిల్లాల నలుమూలలుండి ఎంతో మంది కార్యకర్తలు, నాయకులు పార్టీ చూరపతో కదిలివచ్చారు. రావి నారాయణరెడ్డిగారు నిధులు సేకరించే బాధ్యతని తీసుకుని అవిక్రాంతంగా కృషిచేసారు. నేను ఎన్నికల ఏజెంట్ బాధ్యతని తీసుకుని ఎక్కడా ఏ విధమైన పొరపాట్లు జరగకుండా జాగ్రత్తపడ్డాను. ఆ సమయంలో ముఖ్యమంత్రిగా నీలం సంజీవరెడ్డిగారు

వన్నారు. అయిన క్యాబినెట్ మంత్రులు మొత్తం కోరుటలో మకాం వేశారు. ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో గెలుపు ఓటములు ఒక ప్రిస్టేజీగా మారిపోగా, రెండువారాల హోరాఫోరి ప్రచార యుద్ధం కొనసాగింది. చెదురుమదురుగా కొన్ని ఘర్షణలు జరిగాయి. చివరకు బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు అభండ మెజార్ట్లో గలిపోందారు. ఈ విజయం ఒక్క కరీంనగర్ జిల్లాలోనే కాకుండా, తెలంగాణావ్యాప్తంగా గోప్త విజయంగా గుర్తింపు పొందింది. ఈ విధంగా శాసనసభ్యుడిగా నా ఆగమనం, ఆ తర్వాత బద్దం వారు కూడా శాసన సభ్యత్వానికి ఎంపిక కావడం, అంతా ఒక యుద్ధప్రాతిపదికగా సాగిపోయింది!

వైరుధ్యాలు... పార్టీ కాంగ్రెసులు

పార్టీలో ఏర్పడిన అభిప్రాయబేదాల్ని ఎన్నికల నిమిత్తం తాత్కాలికంగా సర్దుబాటు చేయగలిగినా, ఆ తర్వాత ఆ వైరుధ్యాలు తిరిగి తలెత్తడం జరిగింది. వైరుధ్యాల ఫలితంగా 1958వ సంవత్సరం ఏప్రిల్ మాసంలో పంజాబ్ రాష్ట్రంలోని అమృతసర్లో ప్రత్యేక పార్టీ కాంగ్రెస్‌ని నిర్వహించడం జరిగింది.

ముఖ్యంగా కేంద్ర ప్రభుత్వ వర్గ స్వభావం మరియు భారత ప్రజల చైతన్యస్థాయి గురించి ఏర్పడిన ఏఫోదాలు ఏమాత్రం తగ్గలేదు. ఇంకా ముదురుపాకాన పడ్డాయి. సరికదా... 1960లో సోవియట్ మరియు చైనా కమ్యూనిస్టులు అందించిన ఉచిత సలహోలు అగ్నికి ఆజ్యం పోసినట్టుగా మారినవి. భారతదేశంతో పాటుగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలన్నింటికి తమ సలహోలు మార్గదర్శకాలని వారు అధికారపూర్వకంగా ఆదేశించడం జరిగింది. ప్రధానంగా ప్రపంచ సోషలిస్టు విఫ్లవ విజయం తథ్యమని, పెట్టుబడిదారీవిధానం పూర్తిగా పతనావస్థకు చేరుకున్నదని, వేరు వేరుగా అయినప్పటికీ వారిరువురూ ఒకే సూత్రికరణ చేశారు.

1953లో కోమినెటర్న్ వ్యవస్థ రద్దు చేయబడిన తర్వాత రఘ్యా, చైనా, కమ్యూనిస్టు నాయకులు చేసిన 1960 నాటి రెండు పత్రాలు అతివాద దుందుడుకుతనానికి, తీవ్రవాదానికి, ప్రాణం పోయడం జరిగింది. 1948వ సంవత్సరంలో ప్రారంభమైన జబ్బు ముదిరి 12 సంవత్సరాలు నిరాటంకంగా రావణకాష్టంలా కొనసాగింది. మార్గిజం అనే పదుషైన సైద్ధాంతిక శాస్త్రాన్ని దేశ చరిత్ర-సంస్కృతి-సంప్రదాయాలు-ప్రజల మానసిక ప్రవృత్తి-మొదలగు చైతన్యస్థాయిలతో సంబంధం లేకుండా కేవలం పాండిత్య ప్రకర్షగా తయారైంది.

1961 ఏప్రిల్ మాసంలో విజయవాడలో నిర్వహించబడిన టెపార్ట్ కాంగ్రెస్ లో రెండు రకాల డాక్యుమెంట్లు చర్చనీయంశంగా మారినవి. ముఖ్యంగా చర్చలు ఒక కొలిక్కిరాకపోవడం వలన, కార్బూదర్చిగారైన అజయ్యకుమార్ఫోషారు భిన్నత్వంలో ఏకత్వాన్ని చూపించే ప్రయత్నం చేయడం మామూలుగా జరిగే పనే! ప్రధానంగా చెప్పాలంటే... దేశాభివృద్ధి మార్గాన్ని శోధించడం, ఆ సత్య వెలుగుల్ని లోకానికి ప్రసరింపజేయడం, అందుకు అవసరమైన అనుభవాలను సమీకరించడం, విష్ణువకారుల నిరంతర నిర్మిరామ ప్రయత్నం! ప్రత్యేకించి చెప్పాలంటే... స్వజనాత్మకతతో నిత్య నూతన విజయాలు సాధిస్తూ ప్రజాభాషుళ్యంలోకి చొచ్చుకుపోకుండా పార్టీ స్తంభించిపోవడానికి అనాటి పిడివాదమే ప్రధానకారణం! ఎదగవలసిన వయసులో ఎదగలేక, తీవ్ర అనారోగ్యానికి గురి అయిన పార్టీ, వయసు మీద పదేటప్పటికీ తన శక్తిసామర్థ్యాలను కోల్పోయి... కనీస శక్తిని సైతం సంతరించుకోలేకపోవడం నిజంగా దురదృష్టకరం!

మనసులోని మాట సూటిగా చెప్పాలి అంటే... పార్టీలో వైరుధ్యాలు లేకుండా, వ్యక్తిగత కార్బూణ్యాలు లేకుండా, వర్గ వైపుమ్యాలు లేకుండా, సమ సమాజ లక్ష్యాన్ని ఒంట బట్టించుకుని ప్రతి ఒక్క నాయకుడు అనాటి నుండి పనిచేసి వుండి వుంటే... ఈనాడు ప్రజాభాషుళ్యంలో కమ్యూనిస్టులకు తిరుగులేదు! మన వేళల్తో మన కళనే పొడుచుకున్న చందాన పార్టీ చీలడం, ఆపై పార్టీల ప్రాభవం మనకబారడం, అంతా స్వయంకృతాపరాధం!

(జి) రెండవ శాసనసభ శాసనసభ్యుడిగా నా వివిధ అనుభవాలు

రెండవ శాసనసభ శాసనసభ్యుడిగా ఎన్నుకోబడిన నేను, అదివరకు నిర్వహించిన జిల్లా పార్టీ కార్బూదర్చి భాధ్యతల్ని కీ.శే. సిహాచ్. వెంకటరామారావుగారికి అప్పగించి, రాష్ట్రరెతు సంఘు భాధ్యతల్ని క్రమంగా చేపట్టడం జరిగింది. ఎందుకంటే... రైతు సేవకుడిగా నేను పూర్తి చేయవల్సిన పనులు ఇంకా మిగిలి వున్నాయి. నా మీద కొండంత నమ్మకంతో రైతాంగం తమ న్యాయం కోసం ఎదురుచూస్తూ వున్నారు. అందరికీ తగు న్యాయం జిరిగేవరకు పోరాడాలీ అనేది నా తపన! అయితే భూసమస్యలు, పటీల పట్టారీల అక్రమాలు, నానాటికీ పెరిగిపోతూ నా సమయాన్ని హరించివేసాయి. అయినప్పటికీ నేను నా సహనాన్ని మాత్రం వీడలేదు. ముఖ్యంగా రైతాంగ సమస్యల పరిష్కారానికి తోడ్పుడే చట్టాలు, వాటి నిబంధనలు, అందుకు అనుసరించాల్సిన విధానాలను వివరించడం నాకు నిజంగా చాలా ఇష్టంతో కూడుకున్న పని! ఈ ఇష్టంతో కరీనగర్ జిల్లాతో పాటుగా

ఇతర తెలంగాణజిల్లాలు మరియు ఆంధ్రప్రాంతంలోనూ ఓపికగా పర్యచించడం జరిగింది. కాగా, ప్రార్థిలో చురుకుగా ప్రవర్తించే నాకు, అతివాద రాజకీయ ఉపన్యాసాల ద్వారా కార్యకర్తలను ప్రోత్సహించడం అనేది అదనపు విధిగా వుండింది. కార్యకర్తలో నిరాశ, నిస్పృహ, బాధ, నైరాశ్యం వంటి తదితర అనంగీకార రుగ్మతలకు స్థానం ఇవ్వకుండా... ‘విష్వవాత్సుకమైన మార్పులకు మరింతో కాలవ్యవధి లేదని, అనతికాలంలోనే గొప్పమార్పులే సంభవిస్తాయని, ఆశావాదం అన్నింటికన్నా బలమైనదని గొప్పదని నా ఉపన్యాసాల ద్వారా ప్రభావితం చేసేవాడిని. నా ఉపన్యాసాలు సరైన తెలుగు నుడికారాలతో ఘూటుగా హేతుబద్ధంగా వుండి పలువురు పెద్దల్ని కూడా ఎంతగానో ఆకర్షించేవి. కాబట్టే ఉపన్యాసం ముగిసిన తర్వాత వచ్చి నన్ను అభిసందించినవాళ్ళు లేకపోలేదు. ఈ విధంగా నేను అతి తక్కువకాలంలో మంచివక్తగా పేరు సంపాదించుకోగలిగాను. ఐతే క్రమంగా ‘మాటల గారడి’ అనేది గతి తర్వానికి హానికరం అనే నిజాన్ని గుర్తించాను కూడా!

ముఖ్యంగా నా ఉపన్యాసాల పటిమ గురించి విశ్లేషణలోకి వెళ్లే... తెలంగాణ సాయుధ పోరాటానికి సహాయ సహకారాలకై 1947-48 సంవత్సరాలలో ఆంధ్రా ప్రాంతంలో అనేక బహిరంగ సభలలో ప్రసంగించిన అనుభవం నాకుంది. ఈ అనుభవం నాలో భాషాప్రౌప్యాన్ని పెంపాందింపజేసింది. ప్రత్యేకించి చెప్పులంతే నేను తెలంగాణ ప్రాంతానికి చెందిన వాడిని అయినపుటికీ, నా భాషాతీరులో ఎక్కడా కూడా తెలంగాణా యాన కనబడకుండా స్వచ్ఛమైన తెలుగులో ప్రసంగించాలనేది ఆనాటి నా నిరంతర తపన! ఈ జిజ్ఞాస వల్ల నాలో భాషా సంస్కరం పెరిగింది! భాషపై పటుత్వం పెరిగింది! భాషలో ఎత్తుపల్లుల అవగాహన పెరిగింది!

అనెంబ్లీలో శ్రీ పుచ్చలపల్లి సుందరయ్యగారు నాయకులుగా, శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి గారు మరియు శ్రీమతి ఆరుట్ల కమలాదేవి గార్లు ఉపనాయకులుగా, నేను విపగా పనిచేయడం జరిగింది. అయితే 40 మందికి మించిన శాసన సభ్యులకు శాసనసభా విధివిధానాల గురించి తెలియజేసే బాధ్యత నాదే! ఈ బాధ్యత నాలో అపారమైన రాజకీయ పరిజ్ఞానాన్ని పెంపాందింపజేయడంలో దోహదపడింది. ఇక అలాగే కొన్ని సందర్భాల్లో సభ్యులకు వారి వారి ప్రసంగ వ్యాసాల్ని ప్రాసి ఇచ్చే బాధ్యత కూడా నాదే కావడం మూలానా నా భాషపై నేను మంచి అధికారాన్ని సంపాదించుకోగలిగిన స్థాయిని కైవసం చేసుకున్నాను. ఇది నాకు బాధ్యతలనుండి పుట్టుకువచ్చిన అపూర్వమైన అదృష్టం!

ఈ విధంగా విభిన్న బాధ్యతల మధ్య నా జీవితం వివిధ అనుభవాల్ని ప్రోది చేసుకుంటూపోయింది. ఒక సంవత్సరం గడిచిన తర్వాత ఒక ఉదంతం జరిగింది. ఆ

తర్వాత మరో ఉదంతం కూడా జరిగింది. ఈ రెండూ ‘కుల’ ఉదంతాలు. ముందుగా వీటిని వివరిస్తాను. తర్వాత ఇతరత్రా చర్చిస్తాను.

కమ్ముళ్ళినిస్టు కులం 1 : అప్పట్లో శాసన సభ స్థికర్గా శ్రీ అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావుగారు కొనసాగుతుండేవారు. శ్రీ కళా వెంకట్రావుగారు రెవిన్యూ మంటివర్యులుగా పనిచేస్తుండేవారు. కాగా రెవెన్యూ వ్యవహారాలలో సౌధారణంగా ఉర్దూ పదాలు చాలా దొర్దడం జరుగుతుంటుంది. కాబట్టి ఇందులో తెలంగాణాప్రాంతంలో వాడుకలో వుండే ఉర్దూపదాల అర్థం తెల్పుకోడానికి కళా వెంకట్రావుగారు తరుచుగా నాతో మాట్లాడేవారు. ఇలా వుండగా ఒకరోజు సభ జరుగుతుండగా, స్థికర్గారు తమ చాంబర్లో కూర్చుని, కళా వెంకట్రావు గారిని ప్రత్యేకంగా పిలిపించుకుని, నా గురించిన ప్రస్తావన తీసుకువచ్చి “రాజేశ్వరరావు చాలా చక్కగా మాట్లాడతాడు. ఆయన మనవాడే” అని అన్నారట. అందుకు నా గురించి బాగా తెలిసిన కళాగారు “అవును! అందుకే అంత మంచి తెలుగులో అనగ్గరాజంగా మాట్లాడగలడు” అన్నారట. ఇంతలో ఆ చాంబర్లోకి మరో మంటివర్యులు కీ.శే. జె.వి. నరసింగరావుగారు ప్రవేశించారట. ఈ పెద్దలుభయులు జె.వి.గారితో నా ప్రస్తావన తీసుకొచ్చారట. అది విన్న జె.వి.గారు “అవును! ఆయన చాలా బాగా మాట్లాడగలడు. ఆయన మావాడే” అన్నారట. ఇక్కడ మనవాడే, మావాడే, మాటలు కులానికి సంబంధించినవి. కాబట్టి విభిన్నకులస్థుడైన నరసింగరావుగారు ఆ మాట మాట్లాడగానే స్థికర్గారు ఒక్కస్థారిగా ఆశ్చర్యపోతూ “వింటి? రాజేశ్వరరావు బ్రాహ్మణుడు కాదా?” అన్నారట. అంతటితో హరుకోకుండా వెంటనే తమ మనిషిని ఒకర్ని హాలులోకి పంపించి, సభలో కూర్చుని వున్న నన్ను పిలిపించారు. స్థికర్గారి పిలువుని గౌరవిస్తూ నేను వెంటనే బయలుదేరి వెళ్లి, అక్కడున్న వారందరికి నమస్కరించాను.

“మీరు బ్రాహ్మణులు కాదా? వెలమలా?” నేను వెళ్గానే తన ముఖం నిండుగా ఒకింత ఆశ్చర్యాన్ని, ఒకింత అపనమ్మకాన్ని పులుముకుని మరీ సూటిగా ప్రశ్నించారు స్థికర్గారు.

“అదేమిటండి కులాల ప్రసక్తి? నేను కమ్ముళ్ళినిస్టునండి!” వెంటనే సమాధానం చెప్పాను. అంతే కాళేశ్వరరావు భంగపడినందుకు కళాగారు, జె.వి.గారు మరీ మరీ నవ్వారు. నేను మాత్రం అక్కడుంచి వెళ్లిపోయాను. కాని నాలో అదే సమయంలో ఒక రకమైన సందేహం మొదలయ్యాంది. అదేంటంటే... స్థికర్గారు ఇకమీదట నాకు సభలో అవకాశం ఇవ్వకపోవచ్చు” అని! కాని ఆ తర్వాత నా సందేహం అబద్ధం అని

తేటతెల్లమైంది. స్వికర్గారు కులం గురించి అసలు పట్టించుకోలేదు. విలువల్ని పోషించారు. ఎప్పుడూ ఆప్యాయతతో ఆదరించారు. ఏ మార్పులేని ప్రేమతో సహకరించారు. దీని ఆధారంగా ఒక మాట చెప్పువచ్చు-

“గౌరవ మర్యాదలు ఇచ్చిపుచ్చుకోవడం ఆ కాలపు పెద్దలు వేసిన వెలుగుబాటు”

కమ్ముద్దునిస్టు కులం 2 : పై ఫుటన జరిగిన మరో సంవత్సరానికి ఈ ఉదంతం జరిగింది. ఇది ఆసక్తికరమైన ఉదంతం! సభలో వున్న దళిత శాసనసభ్యులు, ముఖ్యులు ఒకచేట సమావేశయ్యారు. వీళ్లంతా దళిత సభ్యుల సమావేశాన్ని నిర్వహించి, సమన్వయంతో పనిచేయడం ఒక బాధ్యతగా కొనసాగించాలనుకున్నారు. అయితే కృష్ణజిల్లాలో చల్లపల్లి జమీందారుగారితో పాటుగా ద్విసభ్య నియోజక వర్గానికి గెలిచిన శ్రీ రాజేశ్వరరావుగారు ఇక్కడ ప్రమఖులు! ఆయన మాటల్లాడుతూ “సిహెచ్. రాజేశ్వరరావుగారు దళితవర్గానికి సంబంధించిన మంచి నాయకుడు. అందుకే దళితుల సమస్యలపై, దళితుల హక్కులపై, సంపూర్ణవిశ్వాసంతో మాటల్లాడగలడు” అని గట్టిగా చెప్పారట. ఆయన మాటలకు అక్కడన్న అందరూ అపుననుకున్నారట. కాగా నా గురించి తెలిసిన ఒకరిద్దరు మాత్రం “సిహెచ్. రాజేశ్వరరావుగారు దళితుడు కాదు” అని నమ్మబిలికారట. కానీ ఈ ఒకరిద్దరి మాటల్ని మెజార్టీగా వున్న సభ్యులు ఎప్పరూ వినిపించుకోలేదట. దీంతో నా కులం గురించి తీవ్ర చర్చ జరగడం, పందం కానుకోవడం వరకు వచ్చేయడం, అంతా ఒక రభసలా జరిగిపోయిందట. చివరకు ఆ సమావేశంలో వున్న ఇద్దరు వ్యక్తులు విరామ సమయంలో నా వద్దకు వచ్చి, జరిగినదంతా చెప్పాకువచ్చి, నా కులం గురించిన నిజాన్ని అశ్చర్థించారు. నేను యథాక్రమంగా స్పందిస్తూ “కులాల ప్రస్తావన అక్కర్లేదు. నేను కమ్ముద్దునిస్టు కులానికి చెందినవాడిని అనుకోండి” అని హితువు చెప్పాను. వారు మళ్ళీ మాటల్లాడలేదు. వెంటనే వెనుతిరిగి వెళ్లిపోయారు. కాగా శాసనసభలో నాతో కలిసినప్పుడల్లా వారు ఈ ప్రస్తావన తీసుకువచ్చేవారు. ‘అగ్రకులస్థడినై వుండి కూడా అణగారిన వర్గాల కోసం శ్రమిస్తుండటం నిజంగా అభినందనీయం’ అంటూ వారు నన్ను పొగిడేవారుకూడా!

పుచ్చలపల్లి సుందరయ్యగారు, రెడ్డి వర్గానికి చెందిన వ్యక్తి! కానీ ఈ విషయం చాలామండికి తెలియదు. ఇంకా ఇలాగే కమ్మ కులానికి, వెలమ కులానికి చెందిన వ్యక్తులు ఎందరో కమ్ముద్దుల్లో వున్నారు. వీళ్లంతా అణగారిన కులాల కోసం పీడిత జనంకోసం శ్రమిస్తుంటారు. సాధిస్తుంటారు. ఈ కులాల ప్రస్తావన సందర్భంగా ఒక చిన్న హితువు...

కులము కులమంటారు కులమెక్కడుంది?
 మతము మతమంటారు మతమెక్కడుంది?
 నెత్తురంటుకుని పుట్టిన శిశువు మేనిపై
 కమ్మానిజం కనబడుతోంది...
 ప్రతి తొలిసంధ్యలో మలిసంధ్యలో
 ఆకాశాన ఎరువుజీర కమ్మానిజాన్ని కాపాడుతోంది!
 కనబడేదే నిజం!
 కనిపించని కులమతాలు మనకెందుకు?

చక్రవర్తుల వారి ఉదంతం: రాజ్యాంగంలోని ఆర్థికర్ 105/194లో పార్లమెంటు మరియు శాసన సభ్యులకు కొన్ని ప్రత్యేక హక్కులు ఇవ్వబడ్డాయి. చట్టసభలలో తమ విద్యుత్ ధర్మ నిర్వహణ సందర్భంగా చేసిన ప్రసంగాలలో వెలిబుచ్చే వివిధ అభిప్రాయాల గురించి ప్రశ్నించే అధికారం కోర్కెకు కూడా వుండదు. వారికి సాధారణ చట్ట పరిధి నుండి రక్షణ కల్పించబడుతుంది. కాగా అనేక సంవత్సరాలలో ‘హక్కుల గురించి వాటి ఉపయోగం గురించి, అపార్థాలు చోటుచేసుకోవడం జరిగింది.

ఒకరోజు పత్రికలో ఒక అసాధారణమైన వార్త చదివాను. మద్రాసు రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి గారైన శ్రీ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారిగారు కమ్మానిస్టుల్ని ఉద్దేశించి తీవ్రమైన ఆరోపణ చేశారు. ‘తిండి తిప్పులు లేని, ఎందుకూ పనికిరానివారంతా కమ్మానిస్టులైపోతారు’ అనేది ఆయన ఆరోపణ సారాంశం. ఈ వార్త చదివి నేను ఒకవైపు అశ్వర్యపోయాను. మరోవైపు ఒకింత కోపంతో ప్రతిస్పందించాను. ఒక శాసనసభ్యుడిగా నా ప్రతిస్పందనని ఈ విధంగా తెలియజేస్తూ పిటిషన్ ఇచ్చాను.

“ఒక కమ్మానిస్టు పార్టీ శాసనసభ్యుడిగా నా వ్యక్తిగత గౌరవ ప్రతిష్టలను నిర్వ్యక్తికంగా విమర్శించిన శ్రీమాన్ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారి నా సభా హక్కులను భంగపరిచారు. వారిపై చర్య తీసుకోవాలింది”

స్పీకర్గారు వెంటనే అనుమతి ఇస్తూ ముద్దాయికి నోటీసు ఇవ్వాలిందిగా అజ్ఞాపించారు. కార్యాలయం వెంటనే ఆ పని చేసింది. వారం రోజులు గడువకముందే మద్రాసు ముఖ్యమంత్రి కార్యాలయం నుండి నా పిటిషన్కు ఈ క్రింది విధంగా సమాధానం వచ్చింది.

“ముఖ్యమంత్రి శ్రీ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారిగారు ఒక సందర్భంగా చేసిన ప్రసంగంలో దొర్రిన మాటలకు చింతిస్తూ, తగు విచారాన్ని ప్రకటిస్తున్నాం”.

స్వీకర్గారు ఈ ప్రకటనను నాకు తెలియజేస్తూ పైలును మూసి వేయాల్సిందిగా ఉత్తర్వులు ఇచ్చారు.

పెద్ద మనసుకు ఇది అతి పెద్ద తార్మణం! నా అనుభవరాహిత్యానికి గొప్ప గుణపారం!

రోడ్స్, వంతెనల ఉదంతం : వేములవాడ ప్రకృష్టన్న మూలవాగుపై అప్పట్లో వంతెన వుండేది కాదు. అలాగే. కరీంనగర్-సిరసిల్ ప్రధాన రహదారితో కలిసే రోడ్డుకూడా వుండేది కాదు. వేములవాడ నుండి కాలినడకన నాంపల్ని వెళ్ళి, అక్కడి నుండి బ్స్ ప్రయాణం చేయడం ఒక శ్రవంగా జరిగేది. లారీలు మాత్రం అదే మార్గం తిప్పాపురం వరకు వచ్చేవి. సరుకులను ఈ ఒడ్డునుండి గ్రామంలోకి తరలించడం అనేది కూలీల ద్వారా మరియు ఎడ్డబండ్డద్వారా కొనసాగేది. అయితే అదివరకు వున్న జిల్లా అభివృద్ధిభోర్డు సభ్యులు, వేములవాడ ప్రముఖులు కీ.ఎస్. పొలాస నాగభూషణంగారు అందులో నామినేట్ చేయబడిన సభ్యులు. ఈయన రోడ్డు నిర్మాణం గురించి, వంతెన నిర్మాణం గురించి, తీవ్రంగా ప్రయత్నం చేయడం జరిగింది.

నేను 1957లో శాసనసభ్యుడిగా ఎన్నుకోబడిన తర్వాత ఆయన కృషికి నా సహాయ సహకారాల్ని అందించాను. దీంతో అనుకున్న విధంగా వంతెన, రోడ్డు నిర్మాణం, సాధించుకోగలిగాము. ఇందువల్ల ప్రజలకు ఎంతో మేలు జరిగింది. రాకపోకల సౌకర్యంతో వారి జీవితాల్లో ఆనందం వెల్లివిరిసింది. ప్రజల కష్టసుభాల్లో భాగస్వామిగా నేను తృప్తిపడ్డాను.

ఉద్యోగాల ఉదంతం : మొదటించి తెలంగాణ ప్రాంతానికి అనేక విషయాల్లో అన్యాయం జరుగుతూ వస్తుంది. ఇందులో ఉద్యోగరంగంలో ప్రధానంగా తీవ్రమైన అన్యాయమే జరిగిందని చెప్పవచ్చు!

ఉద్యోగాలు ఇచ్చేవారు, ప్రాంతీయతత్త్వానికి అతీతంగా లంచాలు తీసుకుని ఉద్యోగాలు ఇవ్వడం అనేది మామూలు! కాగా కరీంనగర్ జిల్లాకు సంబంధించిన 14 మంది అర్దత కలిగిన అభ్యర్థుల్ని పక్కకు పెట్టి, ఆ తర్వాత అప్లికేషన్లు పెట్టుకున్న అర్దత లేని అభ్యర్థులకు ఉద్యోగాలు ఇచ్చిన ఉదంతం ఒకటి నా దృష్టికి వచ్చింది. సిరిసిల్ చెన్నమనేని

తాలూకాకు చెందిన ఒక యువ ఉపాధ్యాయుని నాయకత్వంలో భంగపడిన అభ్యర్థులు నన్ను కలిసి తమ బాధని వినిపించుకున్నారు. నేను స్పుందించాను. వారికి తప్పకుండా న్యాయం జరిగేలా చూడాలని గట్టిగా సకల్చించుకున్నాను.

కీ.శే. పట్టాభిరామావుగారు ఆనాటి విద్యాశాఖ మంత్రులు! నేను శాసనసభలో మంత్రివర్యులకి స్వాప్యవ్యవధి ప్రశ్నవేశాను. ఇందుకు మంత్రిగారు సమాధానం ఇస్తూ నా ఆరోపణ సత్యదూరమంటూ త్రోసిపుచ్చారు. నేను అప్పటికే సేకరించివున్న ఆధారాల సహితంగా మంత్రిగారి సమాధానమే సత్యదూరమంటూ వాదించాను. స్నీకర్ణగారు జోక్యం చేసుకుని “రాజేశ్వరరావుగారి ఆధారాల్ని పరిశీలించి, ఈరోజు ఆసెంబ్లీ ముగించకముందే మీ నిర్ణయాన్ని తెలియజేయవల్సింది” అంటూ మంత్రిగారిని ఆదేశించడం జరిగింది.

సభ ముగింపు సమయానికి వచ్చింది. గ్యాలరీలో కూర్చుని మంత్రిగారి సమాధానానికి వేచివున్న ఉపాధ్యాయ యువక బృందంలో అసలేం జరుగుతుందోనన్న అందోళన అనివార్యమైంది. నేను కూడా మంత్రిగారి సమాధానానికి ఆసక్తిగా ఎదురు చూస్తున్నాను. అనుకున్న సమయం రానేవచ్చింది. సభాప్రాంగణంలో “నేను సూచించిన 14 మందికి ఉద్యోగాలు ఇస్తున్నట్టు ఆర్దర్షు చేతబూనిన అధికారి నా వద్దకు వచ్చి నమస్కరించాడు. ఉపాధ్యాయ యువత ఇందుకుగానూ అమితోత్సహంతో నన్ను చుట్టుముట్టి అభినందల వర్రం కురిపించడం జరిగింది. న్యాయం రక్షింపబడినందుకు నేను ఎంతో సంతోషించాను. తర్వాత ఈ విషయాన్ని కాలక్రమంలో పూర్తిగా మర్చిపోయాను. కాగా, ఆనాటి ఉపాధ్యాయ నాయకుడు ఇటీవల ఒక సెమినార్లో నన్ను కలిసి ఈ విషయాన్ని ప్రస్తావిస్తూ నన్ను ప్రశంసించడం ఒక మధురానుభూతి. ఆ ఉపాధ్యాయ నాయకుడు ప్రస్తుతం రిటైర్ అయ్యారు. కాలం ఎంతో ముందుకు వెళ్లిపోయింది. అయినప్పటికీ వారిలో కృతజ్ఞతాభావం మాత్రం వసివాడలేదు!

అర్థకు ఉదంతం : వేములవాడ దేవాలయం అర్థకు సమస్య పరిష్కారానికి చాలా కాలం పట్టింది. అయినప్పటికీ అర్థకులకు అనుకూలంగా పరిష్కారం కావడం ఒక పెద్ద విజయం! ఈ విజయాదంతాన్ని వివరిస్తాను.

జాగీర్లు రద్దుకావడంతో మహారాజు కిషన్పురసాద్గారి జాగీర్ గ్రామమైన వేములవాడ భాల్స్పుగామంగా మారింది. అదివరకు దేవాలయ నిర్వహణ బాధ్యతలు జాగీర్ పరిపాలన ఆధినంలో వుండేది. జాగీరు తాహశిల్దారు వేలం పాటలో దేవాలయ నిర్వహణ బాధ్యతల్ని స్థానిక బ్రాహ్మణులకే అప్పగించడం జరిగేది. వేలం పాటలో పెద్దగా పోటీలు వుండేవి

కాదు. ఎవ్వరో ఒకరు పాట పాడటం, పోటీ లేకుండా బాధ్యతల్ని దక్కించుకోవడం, అతిసాధారణంగా జరిగిపోతుందేది. తిరిగి నిర్ణీత కుటుంబాల సభ్యులు దేవాలయంలో జరిగే వివిధ క్రతువుల్ని నిర్వహించేవారు. కాగా జాగీర్లు రద్దు అయ్యాక పరిస్థితుల్లో మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి. ఈ మార్పుల్లో భాగంగా రాష్ట్రపభుత్వం దేవాలయాల నిర్వహణ బాధ్యతల్ని దేవాదాయ ధర్మాదాయశాఖకి అప్పగించింది. ఈ శాఖవారు తమ అధికారుల ద్వారా బాధ్యతల్ని నిర్వహించేవారు. అవసరం వున్నచోట పూజారులను మరియు ఇతర దేవాలయ సిబ్బందిని నెలజీతంకు నియమించేవారు. దీంతో దేవాలయ ఆదాయంపై ఆధారపడి తాతలకాలం నుండి బ్రతుకు బండిని ఈడ్సీన వందలాది బ్రాహ్మణకుటుంబాలు వీధినపడే పరిస్థితి దాపురించింది. ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో బ్రాహ్మణుల్లో తీవ్రమైన ఆందోళన కలిగింది. భవిష్యత్తుపై ఆందోళన పెరిగింది. నన్ను వచ్చి కలిసి తమ దీనపరిస్థితిని గూర్చి వివరించుకున్నారు. వారి బాధను నేను పరిపూర్ణంగా అవగతం చేసుకుని, వీలైనంతపరకు న్యాయం సమకూర్చులని యోచించాను.

అప్పట్లో దేవాదాయ ధర్మాదాయ శాఖామాత్యులుగా శ్రీ కల్యారి చంద్రమాళిగారు కొనసాగుతుందేవారు. వీరు ప్రముఖ స్వాతంత్య సమరయోధులు మరియు సాత్మ్వక గుణ సంపన్నులు. నేను వీరి వద్దకు వెళ్లి పూజారుల పరిస్థితిని గురించి వివరించి చెప్పాను.

ముఖ్యంగా “జాగీర్ వ్యవస్థలు పుట్టకముందు నుండే రాజరాజేశ్వర, భీమేశ్వర, దేవాలయాల యాజమాన్య బాధ్యతల్ని సంపూర్ణ హక్కులతో బ్రాహ్మణులే నిర్వహించేవారని, కాబట్టి యాజమాన్య బాధ్యతల్ని ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకోవడం సంప్రదాయ విరుద్ధమని” కీ.శే. శనగరం నరసయ్య మరియు గడ్డెక్కరి రాజయ్యగార్లు సాక్షాధారాలయక్కంగా అర్ఘుకుల సమస్యపై వాడించారు. వీరికి నా రాజకీయ సహాయసహకారాలు పుష్పలంగా వుండటంతో తమ వాదనని మరింత వాడిగా వేడిగా దైర్యంగా వినిపించగలిగారు. అంతా విన్న మంత్రిగారు వారికి నచ్చచేప్పే ప్రయత్నం చేస్తూ...” ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ వితరణ తర్వాత, చట్టాలు చేస్తూ, దేవాలయాల నిర్వహణ బాధ్యతల్ని ప్రభుత్వమే చేపట్టడం రాజ్యాంగపిద్ధమూ మరియు చట్టబద్ధము” అంటూ తిరిగి తనదైన వాదనని వినిపించారు. నిజానికి మంత్రిగారికి పూజారుల దయనీయమైన పరిస్థితి అర్థమైంది. అయినప్పటికీ అయిన చట్టాల్ని గౌరవిస్తూ ప్రభుత్వ పక్షాన నిలబడ్డారు. నేను ఇందుకు అంగీకరించలేదు. నాదైన వాదనని వినిపిస్తూ “మారిన కాలంలో బ్రాహ్మణుల జీవనాధారంగా వున్న దేవాలయాల ఆదాయాన్ని పూర్తిగా ప్రభుత్వం హస్తగతం చేసుకోవడం సాంప్రదాయ

విరుద్ధమే కాదు, పౌరుల ప్రాథమిక హక్కులకు భంగకరం' అంటూ పూజారుల పక్కన నిలబడ్డాను. చివరికి ఏమైతేనేం మంత్రిగారు మా వాదనని కాదనలేదు. కష్టసాధ్యంగానే అయినప్పటికీ ఆయన్ని ఒప్పించగలిగాము. దీంతో అంతకు పూర్వం నుండి పచ్చిన సంప్రదాయాన్నే తిరిగి కొనసాగించాలనే నిర్దయానికి వచ్చాం. ఈ నిర్దయం ప్రకారం... 'మొత్తం దేవాదాయంలో మూడవ వంతు దేవాలయ సిబ్బందికి జీతభత్యాల క్రింద భర్చు చేయాలి. మరో మూడవ వంతు ఆదాయాన్ని దేవాలయ పునరుద్ధరణ మరియు యాత్రికుల సౌకర్యాల నిమిత్తం వెచ్చించాలి. మిగతా మూడవ బాగం బ్రాహ్మణుల కుటుంబాలకు వంచాలి!'

ఈ విధంగా నిర్దయం జరిగిన తర్వాత బ్రాహ్మణులు యథాక్రమం వంతులవారిగా పూజాకార్యక్రమాలను సంతృప్తికరంగా నిర్వహించడం మొదలుపెట్టారు. ఈ విధంగా కొంతకాలం గడిచింది. ఇంతలో ప్రభుత్వం మళ్ళీ మొదటకొచ్చింది. లేనిపోని పేచీలు పెడుతూ, అమానుషంగా పూజారుల జీవితాలతో ఆడుకోవడం జరిగింది. దేవాలయాల మీద సర్వాధికారాలు తమవే అన్నట్టగా వ్యవహారించసాగింది. అయితే... 'బ్రాహ్మణుల అనువంశిక హక్కుల నష్టపరిషోరం చెల్లించకుండా ప్రభుత్వం ఈ విధంగా సర్వాధికారాలు తీసుకోవడం రాజ్యాంగవిరుద్ధం' అంటూ పూజారుల తరువున తిరిగి నా వాదనని వినిపించాను. సమస్య జటిలమైంది కాబట్టి అంతసులువుగా ఒక కొలికిర్కాలేదు. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో కొంతకాలం తర్వాత కరీంనగర్ జిల్లా వాస్తవ్యాలైన శ్రీ పి.పి. నరసింహరావుగారు దేవాదాయశాఖ బాధ్యతల్ని స్వీకరించడం జరిగింది. వీరు జిల్లాకు సంబంధించిన వారే కాబట్టి సమస్య పరిష్కారం ఇక సుగమం అవుతుందనే కొండంత నమ్మకంతో వారిని కలిసి తిరిగి నా వాదనని వినిపించాను. కాని ఆయన నుండి నిరాశే ఎదురయ్యాంది. "ఆ జిల్లా నాది. నేను బ్రాహ్మణుడను. నా వల్ల ఈ సమస్య పరిష్కారం సాధ్యపడడు" అంటూ మంచివారైన పీవి గారు తప్పించుకున్నారు. అయినప్పటికీ నేను వదలలేదు. నా వెనక వున్న పెద్దలు నన్ను వదల్లేదు. ఈ విధంగా పరిస్థితులు తీవ్రతరం అయ్యాయి. చివరకు దేవాలయ ఆదాయం నుండి నిర్దీత భాగాన్ని పూజారులకు ప్రతి సంపత్తిరం అందజేయాలనే తలంపుతో 'ఘర్షణటి' నిర్దయించడం జరిగింది. అలాగే యథాక్రమం పూజాక్రతువులు నిర్వహించబడాలని తీర్మానించాం. ఐతే దీని తర్వాత కూడా ఈ చర్చ ముగించబడకుండా కొనసాగింది. ఘలితంగా అర్థక కుటుంబాలకు చెందిన వ్యక్తులను నెలవేతనం పై అవసరంమేర పూజారులుగా నియమిస్తా, వారికి జీతభత్యంతో పాటుగా కరువుభత్యాలు కూడా ఇవ్వాలని సవరించడం జరిగింది. ఈ

‘ఘర్షపట్టి’ లాంఘనంగా మారి, నానాటికి పెరిగిపోతున్న కుటుంబ అవసరాలకు సరిపోని పరిస్థితులలో, మరింత సదలింపు జరిగి ప్రభుత్వం అర్థక కుటుంబాలకు సంబంధించిన యొగ్యతగల వారిని తామే నియమిస్తూ వారిపై తమ ఆజమాయిషి చేసే పరిస్థితి ఏర్పడింది. అమాంతంగా వందలాది బ్రాహ్మణ కుటుంబాలు వీధిన పడిపోకుండా సుదీర్ఘకాలం క్రమక్రమంగా పరిపర్తన సాధించడమే లక్ష్యంగా పెట్టుకున్న నేను, చివరకు అనుకున్నది సాధించాను. ఇది గొప్ప విజయం! ఈ విజయం నాలో గొప్ప సంతృప్తిని, సంతోషాన్ని కలిగించింది!

ముఖ్యంగా వేములవాడ గ్రామ పారిశుద్ధం కోసం దేవాలయ ఆదాయం నుండి నీర్ణీతశాశాన్ని గ్రామ పంచాయితికి అందివ్వాలనే ప్రభుత్వ నిర్ణయం, గ్రామ పరిశుద్ధతలో ఎంతగానో తోడ్పుడుతున్నది. కాగా దీన్ని మరింతగా పెంచాల్సిన అవసరం ఎంతయినా వున్నది!

రాజరాజేశ్వరి కళాశాల పొర్పటు: అప్పట్లో కరీంనగర్లో కళాశాల అంటూ లేదు. ఇందువల్ల చదువుకునే విద్యార్థులకు కళాశాల విద్య ఒక సమస్యగా మారిపోయింది. కాబట్టి ప్రైటేటుగా కొన్ని నిధుల్ని సమకూర్చుకుని, ప్రభుత్వ సహాయంతో పూర్తిస్థాయి కళాశాలను నిర్వహించాలనే ఒక మంచి తలంపు జిల్లా ప్రముఖ రాజకీయ కార్యకర్తల్లో కలిగింది. వీరిలో కీ.శే. కె.వి. నరసింగరావు, పి.వి. నరసింహరావు, వై. హనుమంతరావు, మరియు నేను ముఖ్యులం! కరీంనగర్లో వుండే శ్రీ ఓబులోర్డ్డి, యస్.పి.గారి సతీమణి - ప్రముఖ సంఘ సేవకులాలు శ్రీమతి రంగమ్మ ఓబులోర్డ్డి గార్ల ప్రోత్సాహం మా ఆలోచనకు ఎంతగానో తోడ్పడింది. దీంతో కార్యాచరణకు త్వరితగతిన పూనుకున్నాం. కాగా, విర్మాటు చేయబోయే కళాశాలకు ‘రాజరాజేశ్వరి కళాశాల’గా నామకరణం చేయాలని, అందుకు దేవస్థానం నుండి అవసరమైన ప్రారంభ నిధులు సేకరించాలని అభిప్రాయపడటం జరిగింది.

ప్రైదరాబాద్ న్యూసెన్స్ కాలేజీలో ప్రిన్సిపల్గా పనిచేసిన శ్రీ బార్లింగే గారిని ప్రిన్సిపల్గా ఆప్సోనించాం. ఆయన నిర్వహణలో కళాశాల అభివృద్ధి చెందుతుందనేది మా అందరి నమ్మకం. కాలేజీ విర్మాటు విషయమై ఇక నా ప్రయత్నం విషయానికి వస్తే, నేను విద్యార్థుల నుండి కొంత మొత్తాన్ని విరాళంగా వసూలు చేశాను. నా ఈ ప్రయత్నాన్ని శ్రీమతి రంగమ్మ ఓబులోర్డ్డి గారితో పాటుగా సహచరులు అందరూ అభినందించారు. ముఖ్యంగా కళాశాల విర్మాటు విషయమై మాతోపాటుగా శ్రీయుతులు ముకుందలాల్

మిత్రా, సి.ఆనందరావు అడ్వైకేట్, జువ్వాడి గౌతమరావు తదితరులు ఎవ్వరి బాధ్యతల్ని వారు విజయవంతంగా నిర్వహించారు. ఇక లెక్కరర్ల ఎన్నికల కమిటీ విషయానికి వస్తే ప్రతిభలకు ప్రాణం పోయాలని, ఆ ప్రతిభలతో మరెందరో ప్రతిభావంతులు తయారు కావాలని ఆశిస్తూ, ఆ కమిటీలో నేను నాతో పాటుగా పి.వి, కె.వి గార్లు వుండటం జరిగింది. మా ఎన్నిక అతి జాగ్రత్తగా జరిగింది. ఆనాడు మేము ఎంపిక చేసిన అధ్యాపకులలో ఈనాటి సుప్రసిద్ధ విద్యావేత్త శ్రీ వి.కొండల్రావు గారు, మాజీమంత్రి శ్రీ కె.విజయరామారావుగార్లు వున్నారు. ఇతర అధ్యాపకులు తర్వాత కాలాల్లో ఆయి రంగాల్లో సముచిత స్థానాన్ని అలంకరించడం జరిగింది.

కళాశాల అభివృద్ధి కోసం మా అందరితో పాటుగా క్రమంగా కొందరు ప్రముఖులు కూడా తమ చేయూతని అందిస్తూ తోడ్పడం జరిగింది!

ప్రధానంగా... తెలుగు సాహితీ ముద్దుబీడ్డగా, తెలుగు తేటల ఆత్మియబంధువుగా తెలుగు వెన్నెల వెలుగుబాటగా, తెలుగు భాషకే మక్కటాయమానంగా, తెలుగు జాతికే గర్వకారణంగా వెలుగొందిన సుప్రసిద్ధ తెలుగు మహాకవి - జ్ఞానపీర్ అవార్డు గ్రహీత - కవిసప్తమాట శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారిని ఆ తర్వాత కళాశాల ప్రిన్సిపల్గా ఎన్నుకోవడం అనేది కళాశాల చరిత్రలో ఒక సువర్ణఫుట్ట! తెలుగు సాహిత్యపు అఖండ జ్యోతి విశ్వనాథగారు ప్రిన్సిపల్గా రావడం, తర్వాత కళాశాల పూర్తిస్థాయి ప్రభుత్వ కళాశాలగా అభివృద్ధిపథాన పయనించడం, అంతా మేము కలలు కన్నట్టుగానే జరిగిపోయింది. ఈ కళాశాల దినదిన ప్రవర్తమానం చెంది, ఈ నాడు ఒక విశ్వవిద్యాలయంగా పరిణితి చెందడం అనేది అందరి అదృష్టం! అందరికి అనందకరం! మరియు ఇది అందరి సమిష్టి విజయం!

జటీలపరికాలంలో ఈ కళాశాల స్వర్ంద్రోత్సవం జరిగింది. నేను ఈ వేదుకలో పాల్గొని వారు అందించిన గౌరవ పురస్కారాన్ని అనందంగా స్థీకరించాను. ఈ సందర్భంగా... ఆనాడు అంకురదశలో వున్న కళాశాలని, ఈనాడు ఒక మహా పటవ్యక్తమై ఎందరో మేధావుల్ని తయారు చేసిన కళాశాలని, ఆప్రమేయంగా నాలో నేను పోల్చుకుని ఎంతో ఆశ్చర్యపోయాను.

సత్యాన్వేషకులు సంజీవయ్య : 1960వ సంవత్సరంలో ముఖ్యమంత్రి పదవిని అలంకరించిన దామోదరం సంజీవయ్యగారు నాకు మంచి సన్నిహితులు నాతో ఆయన స్నేహపూర్వక సహచర్యం మరుపురానిది! ఆయనలోని అనురాగమూర్తి చిరస్నరణియం!

సంజీవయ్యగారు మంచి విద్యాధికులు. ఆయన నేర్చిన విద్య ఆయన్ని ఒక అఖండ జ్ఞాన సంపన్ముఢిని చేసింది. ఆ సంపద ఆయన భవిష్యత్తుకి బంగారు బాటల్ని వేసింది. ఆయన ఒక మంచి నిరాడంబర జీవి! ఈ తత్వం ఆయన్ని సామాజికంగా ఎదగడంలో ఎంతో తోడ్పుడింది! ఇంకా... ఆయనలోని వినప్రత, శాశీల్యత, గంభీరత, పారదర్శకత ఆయన్ని ఒక మూర్తిభవించిన మహామనీషిగా చూపెట్టడంలో ఎంతగానో సహకరించాయి! చెప్పాలంటే... ఆయన ఒక నీతిపుస్తకం! ఆయన్ని చదివితే మనం ఒక గౌరవప్రద డిగ్రీని పుచ్చుకున్నట్టే అని చెప్పడంలో నిజంగా అతిశయోక్తి లేనేలేదు!

నేను ఎప్పుడు తనని కలిసినా, ఆ సమయంలో తాను ఎంత పనిలో వున్నా కానేపు అన్నింటినీ పక్కకుపెట్టి ఎంతో ఆప్యాయతతో పలకరించేవారు. ఆయన చూపే ఆదరణలో ఒక ప్రోటొపాహం... ఒక ప్రోధ్వాలం... ఈ రెండింటికి మించి ఒక గొప్ప ప్రొథత్తుం అనేది స్పృష్టమాతుంటుంది. ఇది ఎదుటి వ్యక్తులలో ఇనుమడించే ఆత్మ విశ్వాసానికి రాచబాటల్ని వేస్తుంది!

నేను ఎప్పుడు ఏ పనితో వెళ్లినా కాదనకుండా పూర్తిచేసే సంజీవయ్యగారు ఒక పని రాక్షసుడు! చెప్పాలంటే ఆయనలోని రాజనీతి ఆయన్ని ఒక గొప్ప చరిత్రకారుడిని చేసింది! బడుగు, బలహీన వర్గాల అభ్యస్తుతి గురించిన సమస్యలపై నాతో పరస్పర అభిప్రాయాల్ని పంచుకునే ఆయనలోని సునిశిత అవగాహనా చైతన్యం నిజంగా కొనియాడదగింది. రాజకీయంగా కాంగ్రెస్ పార్టీకి చెందిన వారిలో కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేకణ అనేది ప్రబలంగా వున్నప్పటికీ ఆయన మాత్రం ఒక అజాత శత్రువుగా, సత్యాన్వేషకుడిగా, నన్ను మిక్కిలి ఆకర్షించారు. కాబట్టీ పార్టీ తారతమ్యం లేకుండా నేను ఆయన అభిమానిని అయ్యాను!

ఒకసారి సంజీవయ్యగారు కరీంనగర్ పర్యటనకు వచ్చి రోడ్సు భవనాలశాఖ అతిథి గృహంలో కొన్ని గంటలసేపు గడిపారు. ఆ సమయంలో అధికార అనధికార పెద్దలు విడివిడిగా ఆయనతో సమావేశమయ్యారు. నేను ఆయన పక్కనే వున్నాను. అన్ని గమనిస్తున్నాను. ముందు అధికారులతో సమావేశం పూర్తికాగానే, అనధికారులను ఒకరి తర్వాత మరొకర్ని ముఖ్యమంత్రి సన్నిధికి పంపించారు. అనధికారులు అంటే అప్పట్లో పెద్దపెద్ద భూస్వాములు, పెద్ద పెద్ద వాటిజ్యవేత్తలు ముందుండేవారు! ఐతే జిల్లాలో పేరు మొసిన భూస్వాములు ప్రత్యేకంగా ఖరీదైన వేషధారణలో వచ్చి ముఖ్యమంత్రిగారికి వంగి వంగి దండాలు పెట్టారు. కొందరు భూస్వాములైతే పాదాభివందనాలు చేశారు.

మరికొందరైతే సాష్టాంగ నమస్కారాలు చేశారు. వీరంతా అగ్రవర్జు అహంభావులు! అయినప్పటికీ... ముఖ్యమంత్రి గారి ముందు ఏ విధమైన అహంభావాన్ని గాని, తమ దర్శాన్నిగాని ప్రదర్శించకుండా కేవలం ఆయన్ని మెప్పించే ప్రయత్నంగా లొంగి కనబడ్డారు. వారంతా వెళ్లి పోయాక సంజీవయ్యగారు నాతో తమ సామాజిక స్ఫూర్హాను ఎంతో లోతుగా వివరణ ఒక సత్య చంద్రిక! అది ఈక్రింది విధంగా వుంది.

‘తాను ఒక దళిత కుటుంబం నుండి వచ్చిన వాడినని, తమ తండ్రి మాల జంగంగా పాటలు పాడేవారని, సామాజికంగా తాను ఒక అట్టడుగు కుటుంబానికి చెందినవాడినని, అటువంటి కుటుంబం నుండి వచ్చిన తనను... ఈనాడు అగ్రవర్జులకు చెందిన హేమూ హేమీలు పొదాభివందనాలు చేయడం వెనుక ఒకే ఒక కారణం వున్నదని, అది... ‘అధికారం’ తప్ప మరొకటి కాడని’ ఎంతో సామ్యంగా చెప్పుకుపోయారు. ఇంకా... ‘దళిత బడుగు బలహీన వర్గాలను రాజకీయంగా సాధికారులను చేయడం ద్వారానే సామాజికంగా నెలకొనివున్న అనమానతల్ని తొలగించగల్లుతామని, తద్వారా సమసమాజంలో అట్టడుగు వర్గాలు గౌరవప్రదంగా నిర్వయంగా జీవించగల్లుతాయని’ అత్యుపిత్యాసంతోచెప్పారు. అలాగే... ‘భాభా సాపోబ్ అంబేద్కర్ గారు రాజ్యాంగబడ్డంగా దళితులకు రిజర్వేషన్ కల్పించడం వలన ఎంత విష్ణువాత్మకమైన మార్పులు సంభవించాయో, ఆ మార్పుల కారణంగా నిమ్మజాతులు ఎంత అభివృద్ధిని సాధించాయో వివరిస్తూ... వెనకబడిన తరగతుల వారందరికి రాజకీయ సాధికారత అనేది తప్పనిసరిగా అవసరమని, దీనిని తాను ప్రోత్సహిస్తానని’ నొక్కి చెప్పారు.

నాలో అదే మనస్తత్వం, అదే ఆలోచనాధోరణి, అదే రాజకీయ సంకల్పం, అదే వ్యవహార సరళి వుండటం వలన ఆయన దృక్పథం నాలో ఎంతో సంతోషాన్ని కలిగించింది. పరిపూర్ణమైన ఎంతో తృప్తిని కలిగించింది. వీటితోపాటుగా ఆయన పట్ల వున్న నా అభిమానం ఇనుమడించింది. నేను ఆశించిన అభివృద్ధికోసం, నేను ఎదురుచూస్తున్న సమాజం కోసం, పాటువడే మరో నాయకుడు వున్నాడనే దైర్యం... భరోసా... నాలో రెట్టింపు అయ్యాయి కూడా! ఇది నాలోని నమ్మకానికి, ఛైతన్యానికి ఒక ఊతం!

ముఖ్యంగా... నాకు తెల్పినంతవరకు సంజీవయ్యగారిలో ప్రత్యేకించి ఒక కాంగ్రెస్ నాయకుడు ఎప్పుడూ కనిపించలేదు. ఆయనలో ఒక ప్రజానాయకుడు ఇట్టే కొట్టొచ్చినట్టు కనిపించేవాడు. తన ప్రజలంతా అభివృద్ధి చెందిన దేశంలో జీవించాలనేది ఆయన ధ్యేయంగా వుండేది. తనకు కులపక్షపాతం అస్తులు వుండేదికాదు. కాకపోతే నిమ్మజాతుల

సామాజిక వెనకబాటుతనం మాత్రం ఆయన్ని బాధపెట్టేది. వాళ్ళని తన కులస్థులుగా కాకుండా, సమాజంలో వెనకబడిన వ్యక్తులుగా మాత్రమే వాళ్ళ అభివృద్ధి గురించి ఆలోచిస్తూ... వారి వారి పురోగమనాల దృష్ట్యై మార్గాన్వేషణ గావించేవారు! మొత్తానికి ఏది ఏమైనపుటటికీ దామోదరం సంజీవయ్యగారిని ఈ సందర్భంగా నేను... ‘మట్టిలోంచి పుట్టిన మాణిక్యమా నీకు జోహోర్... బడుగు వర్ధ భాను ప్రకాశమా నీకు జోహోర్...’ అని స్మృతిస్తున్నాను!

(సి) 1962 మూడవ సాధారణ ఎన్నికలు... వైఫల్యాలు

1962వ సంవత్సరంలో మూడవ సాధారణ ఎన్నికలు జరిగాయి. 14 సంవత్సరాలుగా అటు కేంద్రంలో, ఇటు రాష్ట్రంలో, ఎదురులేకుండా పరిపాలన సాగించిన కాంగ్రెస్ పార్టీ, తిరిగి ఎన్నికల్లో గలిచి అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకోవడానికి సిద్ధపడింది. అప్పటికి భారతదేశ జనాభా 44 కోట్లకు పెరిగింది. కాగా స్వతంత్రానికి పూర్వం చేసిన వాగ్దానాలను అమలు పరచడానికి 14 సంవత్సరాల సుదీర్ఘకాలం సైతం సక్రమంగా వినియోగించబడలేదు. ఇది అధికార దుర్యాన్యియోగానికి ఒక పెద్ద తార్యాం!

ఈ సందర్భంగా పంచవర్ష ప్రణాళికల గురించి చర్చిస్తే... మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళిక లాంఘనప్రాయమైపోయింది. రెండవ పంచవర్ష ప్రణాళికా కాలంలో సోయియట్ రష్యా సహాయంతో భారీ పరిశ్రమలని నెలకొల్పడం జరిగింది. ఇక మూడవ పంచవర్ష ప్రణాళిక ప్రారంభించబడుతున్న దేశానికి ఒక దిశా నిర్దేశం జరగలేదు. విదేశి పారిశ్రామిక వాణిజ్యవేత్తలు యథాపూర్వం దేశ సంపదను లాభాలు మరియు కమీషన్లు జీతభత్యాల రూపంలో తరలించుకోవడం జరిగింది. ఇంకా... 70 శాతం జనాభాకు జీవనాధారమైన వ్యవసాయరంగంలో మౌలిక సంస్కరణలు కొరవడి వున్నాయి. ముఖ్యంగా భూస్వాములు అంతకు ముందు ఎన్నడూలేని విధంగా కోట్లది కోలు రైతులను భూముల నుండి బేదభలు చేయడం జరిగిపోయింది. అలాగే కొన్ని భారీ పరిశ్రమలు నెలకొల్పబడినపుటటికీ కుటీర పరిశ్రమలు, వస్తు తయారి పరిశ్రమలు, పెట్టుబడులు మృగ్యమై ఎగుమతి ప్రోత్సహకాల లేమితో చతురిలబడిపోవడం జరిగింది. లక్షలాది శ్రమజీవులు నిరుద్యోగం మరియు అధికధరలతో అభిద్రతా భావాన్ని ఎదుర్కొనుపలసి వచ్చింది. జాతీయ సగటు అభివృద్ధి రేటు 2-3 శాతానికి మించడం లేదు. ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో కేవలం కుటీర మ్యానుఫాక్చరింగ్ పరిశ్రమల పునరుట్టివన, తీవ్రమైన భూసంస్కరణలు మాత్రమే ఆర్థికాభివృద్ధికి మరియు మానవాభివృద్ధికి తోడ్పుతూయాని భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీ తన

ఎన్నికల ప్రణాళికలో స్వప్తం చేసింది. అయితే... ఎన్నికల ఫలితాలు పార్టీ ఆశించిన మేరకు ఉత్సాహకంగా వెలువడలేదు. ఇవి పార్టీని పీకలలోతు నిరాశలో ముంచేసిన ఫలితాలు!

1952 ఎన్నికలు, 1955 అంధ్రా ఎన్నికలు, 1957 ఎన్నికలలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ దేశవ్యాప్తంగా సాధించిన విజయాలు పార్టీని బలపేతం చేశాయి. కాగా 1962 ఎన్నికలు విజయాల్ని తగ్గించుకుని పార్టీని బలహీనపర్చాయి. పార్టీలో నెలకొని వన్న అనైక్యత, కొరవడిన ప్రజా సంబంధాలు, కొలిక్కిరూని సిద్ధాంతాలు పార్టీ ఓటమికి మూలకారణాలుగా చెప్పుకోవచ్చు. అప్పుడు కరీంనగర్ జిల్లాలో ఏడు స్థానాల్ని తైవసం చేసుకున్న పార్టీ ఈ ఎన్నికల్లో ఒక్క సీటును కూడా దక్కించుకోలేకపోవడం నిజంగా విచారకరం!

ఈ 1962 ఎన్నికల్లో నేను సిరిసిల్ల నుండి పోటీ చేయడం బాగుంటుందని, నాకు అక్కడ గెలుపు అవకాశాలు విస్తృతంగా వున్నాయని జిల్లా కమిటీ మరియు అక్కడి తాలూకా కమిటీలు సంయుక్తంగా తీర్మానించాయి. అయితే రాష్ట్ర నాయకత్వం మాత్రం నన్ను పార్ట్ మెంటుకు పోటీ చేయాల్సిందిగా ఆదేశించింది. అలాగే బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారిని సిరిసిల్ల అసెంబ్లీ స్థానానికి పోటీ చేయవల్సిందిగా ఆదేశించింది. కాగా మేము ఇద్దరమూ ఓడిపోయాం. మా ఓటమి ఎంత ఘోరంగా వుండంటే ఇద్దరికి డిపాజిట్లు దక్కలేదు. ఇందుకు నేను బాధపడలేదు. నామోషీ అంతకన్నా పడలేదు. యుద్ధరంగంలో గెలుపు ఎవ్వరో ఒక్కరి పక్కానే నిలబడుతుందిలే అని నా ఓటమిని సర్దిపుచ్చుకోలేదు. ఓటమికి కారణాలు విశ్లేషించుకున్నాను. నాయకత్వబలం గురించి, ప్రజాబలం గురించి పార్టీ బలం గురించి నిజానిజాల్ని అంచనా వేసుకున్నాను. పొరపాట్లు అవగతం అయ్యక వాటిని సరిదిద్దుకోవడంపై ఒక అవగాహనకు వచ్చాను.

ఎన్నికల్లో ఓటమి ఎదురైనప్పటికీ జిల్లావ్యాప్తంగా పార్టీ యంత్రాంగం ప్రజాసంఘాల నిర్మాణం కుడి ఎడమల తేడాలో కొనసాగింది.

ముఖ్యంగా... పార్టీలో నెలకొని వన్న అంతర్యాధం పార్టీ బలహీనతకు స్వప్తమైన బాటల్ని వేసిందనే నిజం, పార్టీ లోని నాయకులకు విడమర్చి వేరే చెప్పకుర్చేక పోయినప్పటికీ... ఎవ్వరి పంతం వారిదే అన్నట్టగా పరిస్థితులు దాపురించడం నిజంగా పార్టీకి జరిగిన తీవ్రమైన నష్టం! సిద్ధాంత వెలుతురులో పరిస్థితుల్ని గమనిస్తే నష్టం అనేది వుండదు. కానీ నెలకొన్న విభేదాలు ఆ వెలుతురుల్ని దేవీప్యమానానికి బదులుగా మసకబారించడం కమ్యూనిస్టు చరిత్రలోనే ఓ కళంకం!

1957లో కమ్యూనిస్టుల విజయం

ప్రప్రథమంగా కేరళ రాష్ట్రంలో కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వం ఏర్పడ్డం జరిగింది. కమ్యూనిస్టుల ఈ విజయంలో ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియద్వారా కమ్యూనిస్టులు విజయం సాధించలేరు అనే సందేహానికి పూర్తిగా తెరపడింది. పార్టీలో వున్న పైధాంతిక చర్చలపై కూడా పెద్ద ప్రభావమే పడింది.

ముఖ్యంగా ప్రజా సంక్లేషమాన్ని ఆశించే కమ్యూనిజం, అధికారంలోకి రాగానే తనవైన అభివృద్ధి పనుల్ని లాంఘనంగా కొనసాగించింది. అవి మచ్చుకు ఈ విధంగా వున్నాయి -

భూసంస్కరణల చట్టాన్ని ఆమోదించి రైతాంగానికి గొప్ప రక్షణ సమకూర్చగలిగింది. ఉపాధ్యాయుల సంక్లేషమార్థం విద్యాబిల్లును ఆమోదించింది.

కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వం ఈ విధంగా తన ప్రజాసంక్లేష సంస్కరణల్ని కొనసాగిస్తూపోతే రాబోవు కాలంలో కమ్యూనిస్టుల శక్తి వటవ్యక్తమై బలంగా వేళ్ళానుకుపోతుందని, అప్పుడిక ఒక్క కేరళలోనే కాకుండా దేవవ్యాప్తంగా కమ్యూనిస్టుల ప్రాబల్యం పెరిగి తీవ్రమైన మార్పులు చోటు చేసుకుంటాయని, భూస్వామ్య స్వార్థపర శక్తులు కేరళ ప్రభుత్వాన్ని కూల్చుడానికి విశ్వప్రయత్నాలు కొనసాగించడం జరిగింది. ముందు ఊహించినట్టుగానే దేశ విదేశి అభివృద్ధి నిరోధకులు సాగిస్తున్న కుటిల ప్రయత్నాలకు కేరళ ప్రభుత్వం ఏ మాత్రం తొణకలేదు. తనదైన అభివృద్ధిపథాన్ని నిరాదంబరంగా కొనసాగించుకుంటూ పోయింది. ప్రజాపక్షమై పరిస్థితులకు ఎదురీదసాగింది. అయినప్పటికీ కుటులు ఆగలేదు. అమెరికన్ ప్రభుత్వ అధినాయకుడైన జాన్ పాస్టర్ డల్టెన్స్ భారతదేశంలో స్థానికంగా సంభవించిన కమ్యూనిస్టుల విజయం అత్యంత ప్రమాదకరమైనదిగా ప్రకటన చేశాడు. వీరి విజయం అమెరికా సహాయానికి తీవ్ర ప్రతిబంధకమని తేల్చి చెప్పేసాడు. ఇక భారతదేశంలో అమెరికన్ రాయబారిగా పనిచేసిన ‘మాయనిహన్’ అను ప్రబుద్ధుడైతే ‘భారతదేశంలో కమ్యూనిజాన్ని అణిచివేయడానికి కాంగ్రెస్ పార్టీకి సి.ఐ.ఎ. ద్వారా నిధులను కూడా అందజేయడం జరిగిందని’ నిర్దారించాడు కూడా! ఈ విధమైన ప్రతికూల శక్తుల మధ్య రెండు సంవత్సరాలు గడవక ముందే కేంద్ర ప్రభుత్వం కేరళ కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వాన్ని అర్థాంతరంగా రద్దుచేయడం ప్రజాస్వామ్య చరిత్రలోనే మరుపురాని ఘటన! ఈ విధమైన తీవ్రతర పరిణామాల సమయంలో శ్రీమతి ఇందిరాగాంధిగారు కాంగ్రెస్ పార్టీ అధ్యక్షులుగా కొనసాగుతుండగా, పండిట్ నెహ్రూగారు ప్రధానిగా వుండటం గమనార్థం!

ముఖ్యంగా కమ్యూనిస్టు విజయాన్ని ఓర్కుకోలేని శక్తులు ఎన్ని వున్నప్పటికీ, ప్రజల గుండెల్లోంచి మాత్రం కమ్యూనిజాన్ని తొలగించలేకపోయారు. ప్రజాభిమానాన్ని సంపూర్ణంగా చూరగొన్న ఆనాటి కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వం, అధికారికంగా పడిపోయా, ప్రజల అభిమానంలోంచి మాత్రం జారిపోలేదు. ఇదే కమ్యూనిస్టుల అసలు సిసలైన ఘన విజయం!

భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల నిర్మాణానికి ఉద్యమాలు

కేరళరాష్ట్రంలో కమ్యూనిస్టుల్ని అరాచక శక్తులు ఎదురుస్తున్న కాలంలోనే భారతదేశ వ్యాప్తంగా భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రాల నిర్మాణానికి ప్రత్యేకంగా పెద్ద పెద్ద ఉద్యమాలను నిర్వహించడం జరిగింది. ఈ ఉద్యమాలు నిర్వహణలో కమ్యూనిస్టుల చౌరవ అమోఘుం! అద్వితీయం!

దేశ సమైక్యత, సత్వర అభివృద్ధి, నిరుద్యోగ నిర్మాలన, ఉపాధి అవకాశాలు తదితర విషయాల్లో సంపూర్ణ విజయాల్ని కైవసం చేసుకుని తద్వారా అభివృద్ధి చెందిన భారత దేశాన్ని ప్రపంచ యవనిక మీద కళ్యాచా చూడ్డానికి భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాల నిర్మాణం ఎంతయినా అవసరమని, ఆ అవసరాన్ని కమ్యూనిస్టులు గుర్తింపులోకి తీసుకురావడం ఒక మంచి పరిణామం! రాజకీయాలకు అతీతంగా విశాల ప్రాతిపదికపై జరిగిన ఈ ఉద్యమాలు మంచి విజయాల్ని సాధించగలిగాయి. అయితే కేంద్రం, రాష్ట్రాలలో ఏర్పడిన కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాలు మాత్రం వెనకబడిన ప్రాంతాల అభివృద్ధికి చేసిన వాగ్దానాలను చిత్తపుద్ధితో అమలుపరచలేకపోయాయి. పైగా తమ రాజకీయ ప్రయోజనాల సాధనకై వేర్పాటువాద ఉద్యమాలను కూడా నిర్వహించి, జాతీయ సమైక్యతకి తీరని హాని కలిగించాయి. భాషాప్రయుక్తంగా ఏర్పడే చిన్న రాష్ట్రాల నిర్మాణం, అభివృద్ధికి అనివార్యం అనే వాతావరణాన్ని సృష్టించారు. ముఖ్యంగా ఈ కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాలు తెలంగాణా ప్రాంతానికి ఇవ్వబడిన హామీలు ఒక్కటి కూడా అమలుపరచలేదు. ఇది ఫోరమైన నమ్మకద్రోహం!

పోచంపాడు (శ్రీరాం సాగర్) నిర్మాణం

1963 సం॥లో ఆ నాటి పోచంపాడు ప్రాజెక్టు అయిన శ్రీరాంసాగర్ ప్రాజెక్టును పండిట్ జవహర్లాల్ నెప్రూగారు శంకుస్థాపన చేశారు. ఆ తర్వాత నెప్రూగారు నిజమాబాద్లో బహిరంగ సభను నిర్వహించారు.

నిజాం కాలం నాటి నుండి ఆలోచించబడిన ఈ ప్రాజెక్టు ద్వాంను కృష్ణాపురం గ్రామం వద్ద కాకుండా, సుమారు 10 కిలోమీటర్ల దిగువన పోచంపాడు గ్రామం వద్ద నిర్మించడం అభ్యంతరకరమని ఆనాటి జిల్లా రైతు సంఘం అభిప్రాయపడటం జరిగింది. ఎందుకంటే... ఈ విధమైన నిర్మాణం వల్ల సిరిసిల్ల తాలూకా ఎగువ ప్రాంతం సిద్ధిపేట వరకు నీరందించడం సాధ్యపడదు. కాబట్టి ఈ నిర్మాణాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ రైతు సంఘం నాయకత్వంలో నేను ఒక వినతి పత్రాన్ని నెప్రూగారికి సమర్పించడం జరిగింది. నా పత్రాన్ని పరిశీలించిన నెప్రూగారు వెంటనే స్పుందిస్తూ ‘ప్రాజెక్టును క్రిందకు ఎందుకు నిర్మించవల్ని వచ్చిందో, అందుకు కారణమైన పరిస్థితుల్ని’ విపులంగా వివరించారు. ఇంజనీర్ల సహాయంతో ఆయన ఇచ్చిన వివరణ ఈ క్రింది విధంగా వుంది -

‘అంద్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన తర్వాత ముంపుకు గురయ్యే గ్రామాలు అధికంగా మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలోకి చేరిపోయాయి. ఇందుకు మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం తన అభ్యంతరాన్ని తెలియజేసింది. కాబట్టి ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో వేరే గత్యంతరం లేక, ప్రాజెక్టు ద్వాంను క్రిష్ణాపురం వద్ద కాకుండా పోచంపాడు వద్ద నిర్మించవలసి వచ్చింది. పోచంపాడు వద్ద 100 టి.ఎమ్.సిల నీరు నిలవ వుంటుంది కాబట్టి, భవిష్యత్తులో కాలం కలిసివస్తే కరెంటు ద్వారా ఎత్తిపోతల ద్వారా నీటిని ఎగువ ప్రాంతానికి మళ్ళీంచగలుగుతాం’.

నెప్రూగారు మా సమస్యకి వివరణ ఇచ్చిన తర్వాత, నన్ను ప్రత్యేకంగా గుర్తిస్తూ... “కుమారా! నీ కోరిక న్యాయమైనదే! అయినపుటికీ ఇప్పుడు సాధ్యపడదు. భవిష్యత్తులో సాధ్యపడవచ్చు. ఓపిక వుంచండి. అంతా బాగా జరుగుతుంది!” అంటూ నా భజం తట్టి చిరునప్పగా చెప్పారు. ఆ తర్వాత సెలవు తీసుకున్నారు.

ఇక అప్పటినుండి నేను ‘ఎత్తిపోతల’ నినాదాన్ని వదల్లేదు. రాష్ట్రంలో ఏర్పడిన ప్రతి ప్రభుత్వంతో అదేపనిగా పోరాటంలో ఎదురైన అనుభవాలు మరుపురానివి! చివరకు శ్రీపాదసాగర్, ‘ప్రాణహిత-చేవెళ్ల ప్రాజెక్టు’ రూపంలో 46 సంవత్సరాల సుదీర్ఘకాలం తర్వాత సాకారం పొందే పరిస్థితి అగుపడుచున్నది.

ప్రతిరైతు భాగ్యవంతుడు కావాలి. మట్టినీ, నీటిని నమ్ముకున్న రైతుకు ఎప్పుడూ అన్యాయం జరగకూడదు. రైతు కష్టం కడగంఢు కాకూడదు. శ్రమ నిర్వ్యాం కాకూడదు. ఇందుకు నేను ఎంత కష్టమైనా నష్టమైనా వెనకడుగు వేయకుండా నా ప్రయత్నాన్ని సాగించాలి అనుకున్నాను. సాగించాను. చాలా వరకు సాధించాను. ఇది నా విజయం కాదు. రైతు విజయం!

అడ్డకేటుగా నా ప్రస్తావం : రాజకీయనాయకుడిగా, శాసనసభ్యుడిగా, రైతుసంఘ నాయకుడిగా, ఇన్నాళ్ళా అనేక ఒడిదుడుకులతో అనుభవాలతో అవగాహనలతో కొనసాగిన నా జీవితం.... 1962 సాధారణ ఎన్నికల వైఫల్యం తర్వాత పూర్తిగా మారిపోయింది. నేను నా కుటుంబ బాధ్యతల నిర్వహణకై ఇంకా మిగిలివున్న లా కోర్సు పూర్తిచేసి కరీంనగర్ పట్టణంలో లాయర్స్ గా ప్రాక్ట్షన్ పెట్టాలనే నిర్ణయానికి వచ్చాను.

ముఖ్యంగా... నాకు పార్టీ నుండి ప్రోత్సాహం అనేది అంతగా లేదు. అయినప్పటికీ ప్రజా సమస్యల కోసం ఏదో ఒకటి చేయాలనే తపన నా నుండి వీడిపోలేదు. కాబట్టి నేను ఒకటి అనుకున్నాను. 'ప్రజాసేవకు రాజకీయం ఒక్కటే కాదు, అనేక మార్గాలు వన్నాయి. వాటిలో నేను ఎంచుకున్న వృత్తిద్వారా కూడా వీలైనంతవరకు సముచితమైన సేవల్ని అందించవచ్చు' అని!

ఎంతో పట్టుదలగా, మరెంతో ఆశగా, ఇంకెంతో దీక్షగా, మిగిలిపోయిన ఒక సంవత్సరం లాకోర్సును ఉన్నానియా యునివర్సిటీ నుండి విజయవంతంగా పూర్తిచేసుకున్నాను. తర్వాత... కీ.శే.శై వేముగంటి మాధవరావుగారి వద్ద ఒక్కసంవత్సరం జూనియర్ గా (అప్రెంటిస్)గా పనిచేసి, హైకోర్సు నుండి పట్టా పుచ్చుకున్నాను. వేముగంటి గారు నా చిరకాలమిత్రుడు, మరియు హైకోర్సులో మంచి లాయరు! కాబట్టి అతడితో పనిచేయడం వల్ల నా నైపుణ్యతాస్థాయి బాగా విస్తరించింది. పెంపాందించుకున్న అనుభవంతో 9-8-1964 నాడు కరీంనగర్లో అడ్డకేటుగా బోర్డు పెట్టాను. అయితే జూనియర్ గా పనిచేసిన అనుభవంతో సబ్జెక్ట నాలెడ్జ్ ఎంత పెరిగినప్పటికీ ఉద్యోగ జీవితం నాకు కొత్తకాబట్టి, మొదట్లో చాలా ఇబ్బంది పడాల్చి వచ్చింది. కాగా నాకు కలిగిన ఈ ఇబ్బందిని నా పెద్ద భావమరిది శ్రీ జి.మోహన్ రావుగారు తొలగించారు. ఆయన నా కంటే వయసులో 15 ఏళ్ళు చిన్నవాడైనప్పటికీ, లాయరుగా నాకంటే పెద్దవాడు. కాబట్టి తనకున్న అనుభవంతో నాకు తగిన సూచనలు అందిస్తూ నాకు బాగా తోడ్పడ్డాడు. ఇది నా అదృష్టంగా భావిస్తున్నాను.

ముఖ్యంగా మోహన్ రావుగారిది ఎంత మంచి వ్యక్తిత్వం అంటే, ఆయన కొన్నిసార్లు నా కోసం తన పనుల్ని కూడా పక్కకు పెట్టేవాడు. ఇది నాకు నచ్చేది కాదు. అయినా ఆయన నా మాట వినిపించుకునేవాడు కాదు. నాతో కలిసి పనిచేస్తూ, సందర్భానుసారంగా కొన్ని కొత్త కొత్త విషయాల్ని గురించి వివరిస్తూ, మెళకుపుల్ని నేర్చిస్తూ ఉద్యోగ జీవితం గూర్చిన అన్ని అనుభవాలను కాచి వడగట్టాడు. ఇలా ఆయనతో నేను రెండున్నర సంవత్సరాలు ప్రాక్ట్షన్ చేశాను. అప్పటికి నాకు ఉద్యోగ జీవితం బాగా అలవాత్రింది.

అంతకు పూర్వం రాజకీయ నాయకుడిగా విభిన్న బాధ్యతల్ని నిర్వహించడం మూలానా నాకు రెవెన్యూ సమయాల్ని అర్థం చేసుకోవడమే గాక, వాటిని పరిష్కరింపజేయడంలో తగిన అనుభవ సంపద ఉండటం అనేది నా అదనపు అర్థాత్! ఈ అర్థతతో ఫీజులు తీసుకోకుండానే అలాంటి కేసుల్ని చాలా సులువుగా పరిష్కరించసాగాను. అయితే నా ఈ ధోరణి నా సహచర వక్కిళ్ళకు నచ్చలేదు. దీంతో ఒకరోజు ఒక ప్రతినిధివర్గంగా అందరూ నన్ను కలిసి.... “ఫీజులు తీసుకోవడం, వాదించడం, గెలవడం మన వృత్తి! ఫీజులు లేకుండా మీరు వాదించడమంటే తోటి వక్కిళ్ళ పొట్టకొట్టడమే! మీరు బతకండి. మమ్ముల్ని బతకనీయండి. ఇందులో ఎలాంటి అన్యాయం లేదు. ఆలోచించి మీ పద్ధతిని మార్చుకోగలరు” అంటూ గట్టిగా చెప్పారు. వారి బాధ నాకు అర్థమైంది. కాబట్టి వృత్తిరిత్యా వారి అభిప్రాయాలతో ఏకీభవించి, నా పద్ధతికి సంబంధించి ఎవ్వరికీ ఏ విధమైన నష్టం జరగకుండా తగు జాగ్రత్తలు తీసుకోవడం ప్రారంభించాను.

ఈ విధంగా అడ్డకేటుగా నా ప్రస్తానం మొదలైంది. రాజకీయ నాయకుడిగా ప్రజలు నన్ను ఎంతగా గౌరవించారో, అడ్డకేటుగా కూడా ప్రజలనుండి ‘మంచి’ పేరును సంపాదించుకోగలిగాను. పరిస్థితులు మారడం, పరిస్థితులతో పాటుగా జీవన విధానం మారడం, అంతా కాల నిర్దయమై నా ప్రమేయం లేకుండా జరిగిపోయింది. అయితే అడ్డకేటుగా కొనసాగుతున్నప్పటికీ నా ఆశయం... సంకల్పం... సిద్ధాంతం.... ‘కమ్మానిజమే’ అయివున్నాయి!

అడ్డకేటు వృత్తి నా ట్రైతిపాత్రమైనప్పటికీ, పరిస్థితుల ప్రాబల్యంరీత్యా ఈ వృత్తిలో నా జీవితం సంపూర్ణంగా కొనసాగలేకపోయింది. ఈ విషయమై ముఖ్యంగారు స్పందించిన తీరుని మొదట్లోనే చర్చించాను.

ముఖ్యంగా నా బంధువర్గంలో చాలామంది అడ్డకేటు వృత్తిలో కొనసాగినవాళ్ళే! లాయర్ వృత్తిని స్వీకరించడమంటే ‘సాహసాన్ని’ కోటుగా ధరించడమే! తెలివితేటలు, తెగింపు సమపాళ్ళల్లో వున్నప్పుడే ఈ సాహసపు కోటుని ధరించే వీలు వుంటుంది. నా ఈ నమ్మకానికి అనుగుణంగా నన్ను నేను మలుచుకున్నాను. మలవబడ్డాక రాజకీయాల్లో నా సాహసాన్ని ప్రదర్శించుకున్నాను.

ముఖ్యంగా నేను అడ్డకేటుగా కొనసాగినంతకాలం నాలో ఎప్పుడూ కూడా ఎక్కడా కూడా ఒక ‘జంకు’ అనేది కలగలేదు. ఈ సందర్భంగా నాన్నగారు ఒకానొకసారి ప్రదర్శించిన ‘దైర్యం’ గుర్తుకొస్తుంది - అది తెలియజేస్తాను.

నాన్నగారి జ్ఞాపకాలు డైరీలోంచి...

కరీంనగర్ కేంద్రంగా పార్టీనాయకుడిగా నా పూర్తి సమయాన్ని కేటాయించి వనిచేస్తున్న రోజులవి! నా కుటుంబంతో పాటుగా కరీంనగర్లోనే మకాం పెట్టి అంకితభావంతో పార్టీ క్రేయస్సు కోసం కష్టపడటం నాకు ఎంతో తృప్తిని కలిగించేది. నా చిన్నతమ్ముళ్ళు ఇద్దరు మాత్రే పాటుగా వుంటూ ఎంతో కష్టపడి చదువుకుంటుండేవారు. అమ్మానాన్నలు మాత్రం వూర్లోనే వుంటూ తరుచుగా మా వద్దకు వస్తూపోతూ వుండేవారు. ఇంటికి కావల్సిన అన్ని సరుకులు వూరి నుండే వచ్చేవి. ఇది నా ఆర్థిక స్థితిగతులకు బాగా తోడ్పడేది.

ముఖ్యంగా హోల్ట్టెమర్ కార్బూకర్గా నేను నెలకు 20 రూపాయల్ని మాత్రమే ప్రయాణ భర్యుల నిమిత్తం పార్టీనుండి పొందేవాడిని. అదికూడా జిల్లాలోని 7 మండి పార్టీ శాసన సభ్యులనుండి ప్రతి శాసనసభ్యుడు 10 రూపాయలుగా బహుకష్టంగా నేకరించి కార్బూలయ నిర్వహణకు పూనుకునేవాడిని. పార్టీకోసం నేను పడే శ్రమ చూసి మా నాన్నగారు ఎంతో గర్వపడేవారు. ‘ఎప్పటికైనా నీవు ఎంతో ఎత్తుకు ఎదుగుతావురా! ఆ శక్తి నీలో వుంది!’ అని ఎప్పుడూ చేపే నాన్నగారు, నన్ను తన కూడుకుగా కంటే ‘పార్టీ నిర్మాణ కార్బూకుడుగా’ ఎంతో అభిమానించేవారు. ఈ అభిమానం తోడుగా కుటుంబ ఆర్థిక పరిస్థితులు ఎంత కలినంగా వున్నప్పటికీ వాటి గురించి నిరాశ చెందలేదు. కుటుంబ భర్యుల నిమిత్తం మిత్రులవద్ద చేబదులు తీసుకోవడం, వాటిని తిరిగి సకాలంలో వడ్డి లేకుండా చెల్లించడం, మరియు కుటుంబ గౌరవాన్ని-వ్యక్తిగత పరపతిని-పరిరక్షించుకుంటూ ఆర్ధాటాలకు పోకుండా జీవన ప్రమాణాలకు ఏ విధమైన లోటు రాకుండా నా బాధ్యతల్ని నేను అన్నివిధాలా పరిపూర్కంగా నిర్వహించుకోవడం, ఇప్పుడు కష్టసాధ్యంతో కూడుకున్నప్పటికీ... ఎంతో ఓర్చుగా నేర్చుగా నెట్టుకుంటూ వచ్చాను. ‘నాన్న’ అనే దైర్యం నిజంగా నాకు నీడలా వెన్నుంటింది అని చెప్పడానికి నేనెంతో గర్వపడుతున్నాను.

నాన్నగారు వ్యవసాయబాధ్యతల్ని ఒంటరిగా తెలివిగా నిర్వహించుకునేవారు. ఆయనలో ఎంతో ఆత్మస్థయర్థం ఆత్మవిశ్వాసం వుండేవి. ఈ లక్ష్మణాలు నాకు నా బాధ్యతల నిర్వహణలో మార్గదర్శకాలుగా ఉపయోగపడ్డాయని చెప్పడంలో ఎంతమాత్రం అతిశయోక్తి లేదు. అలాగే పార్టీలో నేను సంపాదించుకుంటున్న మంచిపేరు నాకు పెట్టుబడిగా ఉపయోగపడింది. నాన్నగారు చెన్నమనేని శ్రీనివాసరావుగారుకి మారుపేరు శక్తి! ఆయన శక్తి యుక్తిని తెలియజేసే ఉదంతాన్ని వివరిస్తాను...

అది నేను, నా తమ్ముడు హనుమంతరావు రహస్య జీవితం గడువుతున్న కాలం. భూస్వామ్య కుటుంబంలో పుట్టి పెరిగిన మేము కమ్మానిస్టు గెరిల్లాలుగా పనిచేయడం, మా వై వర్గాలని తీవ్రమైన ఆశ్చర్యానికి గురిచేసింది.

ఉత్తర భారతం నుండి వచ్చిన ఒక సైనిక బృందం ఓ సాయంకాలం మా గ్రామమైన నాగారానికి బయలుదేరింది. తన ఇద్దరు కుమారులను కమ్మానిస్టు నాయకులుగా మార్చిన మా నాన్నగారు శ్రీనివాస్రావు దేశ్ముఖ్‌గారిని ఆటపట్టించాలనే తలంపుతో వారు మా గ్రామానికి బయలుదేరడం జరిగింది. 10 గుర్రాలపై స్వారీ చేస్తూ వారు మా ఇంటిని చేరుకున్నారు. చేరిన వెంటనే ఆలస్యం లేకుండా “శ్రీనివాస్రావు దేశ్ముఖ్‌గారు వెంటనే ఇంటిలో నుండి బయటకు రావాలి” అంటూ ఉర్రూలో కబురు పెట్టారు. ఇందుకు మా నాన్నగారు వారు కోరిన విధంగా వెంటనే బయటకు రాకుండా మా గుమస్తా ద్వారా - “వారెవరు? ఎందుకు వచ్చారు? వచ్చిన పని ఏంటో ముందు తెలపవల్సింది” అంటూ చెప్పి పంపడం జరిగింది.

“తాము ఉత్తర భారతం నుండి వచ్చిన సైనిక బృందం!” అంటూ గుమస్తా ద్వారా నాన్నగారికి తెలియజెప్పారు వాళ్ళ.

విషయం తెలుసుకున్న నాన్నగారు వెంటనే బయటకువచ్చి, అందరినీ కూర్చోబెట్టి, చక్కని ఉర్రూభాషలో కుశల ప్రశ్నలు వేసారట. నాన్నగారి మర్యాదపూర్వక స్వాగతానికి సర్దార్ (డశనాయకుడు)గారు బాగా తృప్తి చెంది, ఆ తర్వాత నెమ్ముదిగా “మీ ఇద్దరు కుమారులు ఎక్కడున్నారు? వారి గురించిన ఆచాకీ వివరాలు మాకు కావాలి” అని కోరడం జరిగింది.

“నాకు నిజంగా ఏమీ తెలియదు” గుంభనంగా సమాధానం చెప్పారు నాన్నగారు.

అందుకు సర్దార్‌గారు కాస్తా తీవ్రంగా కంఠమెత్తి “మీకు అన్నీ తెల్పు! మీరు అబద్ధాలు చెప్పున్నారు” అనడం జరిగింది. సర్దార్‌గారి మాటలు నాన్నగారిని ఉడికించాయి. దీంతో ఉద్దేశంతో వెంటనే లేచి నిల్చాని, సర్దార్ని సూటిగా చూస్తూ - “మీకు కమ్మానిస్టుల్ని ఎదురించి పట్టుకునే సత్తా ఉంటే ఆ పనిని ఛైర్యంగా కానివ్వండి. మీ పిరికితనాన్ని వదిలిపెట్టి, నా కొడుకులు ఇద్దర్నీ పట్టుకుని అరెస్టు చేసి నా ముందు నిల్చోబెట్టండి. నిల్చోబెట్టి మీ తుపాకీ నాకివ్వండి. మీ కళ్ళముందే నా కొడుకులు ఇద్దరినీ కాల్చి చంపుతానో లేదో మీకే తెలుస్తుంది” ఆవేశంగా చెప్పుకుపోయారు నాన్నగారు.

నాన్నగారి మాటలకు సర్దార్గారు, ఇతర దళసభ్యులు నిశ్చేష్పులయిపోయారు. ఆ తర్వాత నాన్నగారు వారందరికీ ఉత్తరాది వంటకాలతో విందు భోజనం ఏర్పాటు చేయించారు. భోజనాలు ఆరగించాక రిజర్వ్ సైనికులు వంగి వంగి సలాంలు పెడుతూ మా గ్రామాన్ని వదిలి వెళ్లారు.

నాన్నగారిని ఆటపట్టించాలని వచ్చిన వాళ్ళకి నాన్నలో ఒక ఉన్నతుడు కనిపించాడని వేరే చెప్పుకొల్చేదు. నాన్నగారి గురించి మరోమాట చెప్పాలంటే... నాన్న ఆత్మియతలు, అభిమానాలు, ఒక తన కుటుంబం చుట్టూ మరియు ఒక్క తను నమ్మిన గౌరవ మర్యాదల చుట్టూ పరిశ్రమించడం మాత్రమే అనుకుంటే పొరపాటు! ఆయనకు కమ్మాన్నిస్ట్టు పార్టీతో ప్రత్యక్ష సంబంధం లేకపోయినా ఆయన సిద్ధాంతం ఒక పవిత్రగ్రంథం! వ్యక్తుల వల్ల సంస్థలు బలోపేతం కావాలి! వాటివల్ల ప్రజలు బాగుపడాలి! ప్రజల క్లేమంతో దేశం వర్ధిల్లాలి! ఇది ఆయన సైజం! ఇది నిజం!

* * *

6. చైనా దురాక్రమణ

భూరతదేశ ఈశాన్య సరిహద్దుగా శతాబ్దానికి ఏంచిన కాలం నుండి గుర్తింపు పొందిన ‘మాక్ మోహన్’ లైనును సరిహద్దుగా గుర్తించ నిరాకరిస్తూ, అరుణాచల్ ప్రదేశ్‌తో సహా అంతా చైనా భూభాగమే అనే వితండ వాదనకి తెరతీస్తూ, చైనా ప్రభుత్వం నీచంగా ప్రవర్తించింది. ఒకటికి రెండు పర్యాయాలు భారతదేశంపై దురాక్రమణ జరిపింది.

చాలాకాలం నుండి చైనాదేశంతో మంచి స్వేచ్ఛ సంబంధాల్ని పెంపొందించుకున్న భారత ప్రధాని నెప్రూగారికి, చైనాదేశ విపరీత ప్రవర్తన పై ఎటూ తోచలేదు. అయిన చాలా ద్రిగ్వాంతికి లోనై చైనా ద్రోషోన్ని జీర్ణించుకోలేకపోయారు. ప్రపంచ శాంతి, పంచశీలాల ఆలాపన చేసిన చైనా కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వం... ఇంత త్వరగా భారత శత్రువుగా మారిపోవడాన్ని యావత్త ప్రపంచం నమ్మలేకపోయింది.

దేశంలో ఏర్పడిన విపరీత పరిస్థితుల నేపథ్యంలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలో అదివరకే ఏర్పడి ఉన్న సిద్ధాంత విభేదాలు మరింత బలపడ్డాయి. ఈ విభేదాల లోగిలిలో రెండు వాదనలు వినిపించాయి.

1. కమ్యూనిస్టు రాజ్యంగా వున్న చైనా దేశం దురాక్రమణకు తనంతట తాను ఎట్టిపరిస్థితుల్లోనూ పూనుకోలేదు. భారత సైన్యం రెచ్చగొట్టే చర్యలు జరిపింది. కాబట్టి చైనా తెగించింది అనేది ఒక వాదన.
2. పాత అంగీకార వెలుతురులో చైనా ప్రభుత్వం, భారతదేశ సమగ్రతను - సరిహద్దుల పవిత్రతను - గౌరవించక తప్పదు అనేది రెండవ వాదన.

పార్టీలో నెలకొన్న ఈ విధమైన విభిన్న వాదనలు పార్టీకి నష్టం కలిగించే దిశగా పయనించాయి. పార్టీలోని విభేదాలను చాకచక్కంగా వినియోగించుకునే ఉద్దేశ్యంతో కేంద్ర ప్రభుత్వం రాజకీయ అత్యవసర పరిస్థితిని ప్రకటించింది. తర్వాత దేశవ్యాప్తంగా అతివాద తీవ్రవాద భావాలు కలిగిన కమ్యూనిస్టు నాయకులు అందర్నే అరెస్టు చేసింది.

ముఖ్యంగా నేను ‘చైనా దురాక్రమణ’ గురించిన వార్తల్ని రేడియో ద్వారా వినగానే వెంటనే మాగ్రామం నుండి కరీంనగర్ పట్టణానికి బయలుదేరి వెళ్ళాను. అప్పటికే దావానంలా వ్యాపించిన వార్తతో పురపాలక సంఘ టోనుహోల్స్ ‘పోరసంఘం’ పేరుతో అభిలపక్క సమావేశాన్ని ఏర్పాటు చేయడం. చైనా దురాక్రమణి గురించిన వ్యతిరేకతని

ప్రదర్శించడం జరిగింది. వివిధ పార్టీల సభ్యులు, నాయకులు, కార్యకర్తలు మాత్రమే కాదు, ప్రజాబాహుళ్యం వేనోళ్ళ చైనా తీరుని ఖండించం నా కళ్ళారా చూశాను.

కొందరు కమ్యూనిస్టు పార్టీ కార్యకర్తలు పార్టీలో నెలకొని వున్న విభిన్న పరిస్థితుల దృష్ట్యా ఎటూ తోచని స్థితిలో నిశ్చేష్టులుగా వుండిపోయారు. కాగా మరికొందరు కార్యకర్తలు మాత్రం చైనా నుండి సైన్యాలు భారతదేశంలోకి చేరడం వెనక పెద్దకారణమే వుండనుకున్నారు. ఆ కారణాన్ని చైనా సైన్యాలు కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాన్ని గద్దె దింపి, కమ్యూనిస్టు పార్టీకి అధికారాన్ని అప్పిగిస్తుందిగా విశేషించుకున్నారు. ఈ విధమైన భావజాలాన్ని బలపరిచే నాయకులంతా కొలది గంటల వ్యవధిలోనే రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా అరెస్టు చేయబడటం జరిగింది. ఈ అరెస్టు కాబడిన నాయకులలో బద్దం ఎల్లారెడ్డిగారు ప్రముఖులు! బద్దంవారు జైలుకి పంపబడిన తర్వాత జైలులో ఈ అంశం తీవ్ర వాదోపవాదాలకు దారి తీసింది. ముఖ్యంగా బద్దం ఎల్లారెడ్డి గారు మొదట చైనా వైఫారిని బలపర్చినప్పటికీ, చివరకు చైనా దురాక్రమణ చర్యను మాత్రం తీవ్రంగా ఖండించారు. నా విషయానికి వస్తే దేశ పరిస్థితులు, పార్టీలోని పరిస్థితులు అంతా గందరగోళంగా తోచాయి. పార్టీ చీలిపోయే దశకు చేరుకున్నప్పాడు కుటుంబమే విడిపోతున్న భావజాలానికి గురయ్యాను. బద్దంగారు సైతం పార్టీ చీలికను పూర్తిగా వ్యతిరేకించారు. అయిన జైలు నుండి విడుదల అయ్యాక సిపిఐ లోనే కొనసాగుతూ పార్టీలోని అంతర్గత సమస్యల విషయమై చాలా సతమతమయ్యారు.

రోజు రోజుకి పార్టీలో ఒకరికొకరు శత్రువుల్లా మారిపోసాగారు. ఎక్కడా కూడా కలిసివుండే సమైక్యభావాలు కనిపించడంలేదు. 1964 ఏప్రిల్ 11వ తేదీన జాతీయ కొన్సిల్ సమావేశం నుండి... మైనారిటిగా వున్న 32 మంది కొన్సిల్ సభ్యులు 'రాజీకీయ సైద్ధాంతిక విభేదాల' కారణంగా బయటకు వెళ్లిపోవడం జరిగింది. ఈ పరిస్థితి పార్టీలోని పోరుకు అద్దం పడుతుందని వేరే చెప్పక్కురేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని తెలాలి పట్టణంలో ప్రశ్నేక కనైస్సన్ ని ఏర్పాటు చేశారు. ఇందులో దేశం నలుమూలల నుండి ఒక లక్ష పార్టీ సభ్యులకు ప్రాతినిధ్యం వహించిన 146 మంది ప్రతినిధులు పాల్గొనడం జరిగిందని ప్రకటన చేశారు.

(ఎ) పార్టీలో చీలికలు - విభిన్న స్వరాలు :

1964 వ సంవత్సరం డిసెంబర్ నెలలో కలకత్తాలో ఏడవ పార్టీ కాంగ్రెస్ ను నిర్వహించి, 'మార్కిస్టు కమ్యూనిస్టు పార్టీ'ని స్థాపించడం జరిగింది. ఇక్కడే పార్టీ కార్యక్రమ నిబంధనావళికి అవసరమైన సపరణలు చేయడం జరిగింది.

1948వ సంవత్సరంలో పార్టీలో ప్రారంభమైన సైద్ధాంతిక రాజకీయ విభేదాల కారణంగా 16 సంవత్సరాల తీవ్ర అంతరంగిక పోరాటం తర్వాత రెండుగా పార్టీ చీలిపోక తప్పలేదు

భారత ప్రభుత్వ వర్గ స్వభావం' ప్రథాన చర్చనీయాంశంగా వుండింది. భారత ప్రభుత్వం దేశంలోని బడా పెట్టుబడిదారుల నాయకత్వంలో నడుస్తున్న పెట్టుబడిదారీ భూస్వామ్య ప్రభుత్వమని వారి వాదన. కాగా కమ్యూనిస్టు పార్టీ వాదన మాత్రం 'భారత ప్రభుత్వం జాతీయ పెట్టుబడిదారీ వర్గ నాయకత్వంలోని పెట్టుబడిదారి భూస్వామ్య ప్రభుత్వం'గా వుండింది. ముఖ్యంగా ఈ విభేదం షైకి చిన్నదిగా అగుపడినా, వివరిస్తే మాత్రం చాలా పెద్దదిగానే వుంటుంది.

మార్కిస్టు పార్టీ అవగాహన ప్రకారం... భారత ప్రభుత్వం ప్రపంచ సామ్రాజ్యవాదంతో కలుస్తుంది. దేశ స్వతంత్ర ఆర్థికాభివృద్ధికి వ్యతిరేకంగా పనిచేస్తుంది. ఇటువంచి ప్రభుత్వాన్ని ప్రజలు వ్యతిరేకిస్తా... ప్రజాతంత్ర విష్ణవంతో కూలదోయడం ద్వారా మాత్రమే ప్రగతికి రాచబాటలు వేయగలుగుతాం.

రెండవ అభిప్రాయం ప్రకారం... జాతీయ పెట్టుబడిదారి వర్గ నాయకత్వంలోని పెట్టుబడిదారి భూస్వామ్య వర్గ ప్రభుత్వం, జాతీయ అభివృద్ధికోసమై చర్యలను చేపడుతుంది. స్వాలంగా సామ్రాజ్యవాద వ్యతిరేక వైఫలిని అలీన విధానాన్ని అనుసరిస్తుంది. సామ్రాజ్యవాదంతో మొతక వైఫలిని అనుసరించవచ్చును. కాని దానికి దాసోహం అంటూ లొంగిపోవడం జరగదు. పేదరికాన్ని నిర్మాలించే సంస్కరణలు చేపట్టడం మరియు సువిశాల ప్రజాతంత్ర ఉద్యమాల ద్వారా పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియలో మౌలికమైన మార్పుల్ని సాధించవచ్చును. అలాగే ప్రజావ్యతిరేక వర్గాలను అధికారం నుండి తొలగిస్తూ... ప్రజాహిత జాతీయ శక్తుల బక్యతాబలంతో ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణలను చేయగలుగుతాం. కార్బూకవర్గ బక్యతతో, శ్రమజీవుల ఉద్యమ బలంతో, సోషలిస్టు వ్యవస్థ నిర్మితమాతుంది. ఇదంతా ఏది ఏమైనప్పటికీ బక్య సిపిఐగా ఒక అతివాద భావజాలానికి ఏకైక ప్రతినిధిగా వున్న పరిస్థితి అంతరించింది. ఆచరణ, అనుభవ జ్ఞానంతో సంబంధంలేని పిడివాడం అక్కడనే నిలిచిపోలేదు. 6 సంవత్సరాల అనతికాలంలోనే బడా పెట్టుబడిదారివర్గ నాయకత్వంలోని ప్రజాకంటక ప్రభుత్వాన్ని కూల్చుదానికి పరిష్కారులు పరిపక్యంగా వున్నాయా? లేదా? అనే అంశంపై మార్కిస్టు పార్టీలో తిరిగి అంతరంగిక పోరాటం చోటు చేసుకోవడం జరిగింది. వర్గాలు ఏర్పడ్డాయి.

‘ఇంకా పరిపక్వం కాలేదని’ ఒక వర్షం వాదించగా, ‘అటువంటి విఫ్లవ పరిస్థితులు చేజారిపోతున్నాయని’ రెండవ వర్షం తీప్తంగా వాదించింది. దీంతో మార్పిస్తు పార్టీ తిరిగి రెండగా చీలక తప్పలేదు.

చీలిపోయిన వర్షం భారత కమ్యూనిస్టుపార్టీ (మార్పిస్తు లెనిస్తు) సిపిఐ (ఎమ్సెల్)గా నామకరణం పొందడం జరిగింది. ఈ విధంగా 85 సంవత్సరాల సుదీర్ఘకాలంలో అనేకానేక చీలికలతో కమ్యూనిస్టు పార్టీలు నిర్విర్యం కావడం చూస్తూనే వున్నాం.

ముఖ్యంగా అందరూ శత్రువర్దాలుగా ప్రకటించిన బూర్జువా భూస్వామిక వర్దాలు నిర్భయంగా తమ ఇప్పురాజ్యాన్ని ఏలుకుంటూపోవడం బాధాకర పరిణామం. 63 సంవత్సరాల స్వరాజ్యం తర్వాత 120 కోట్ల భారత జనాభాలో, 83 కోట్ల స్థ్రీ పురుషులు, రోజుకు తలసరి 20 రూపాయల ఆదాయంతోనే బ్రతకపలసిన దుస్థితి దేశాన్ని పీడిస్తున్నది. నిరక్షరాస్యత, నిరుద్యోగం, అనారోగ్యం, తదితర విపత్కుర పరిస్థితులు దేశ సౌభాగ్యతని నిర్విర్యం చేస్తున్నాయి. ఏ సిద్ధాంతానికినా నిజజీవిత పరిస్థితుల అవగాహన, మరియు దాని మంచి చెడులు, పునాదులు వేస్తాయి. జీవితానుభవాల సత్యశోధన నుండే సిద్ధాంతాలు ఉత్పన్నం అవుతుంటాయి.

చెప్పాలంటే... ఒక్క కమ్యూనిస్టులు మాత్రమే కాదు, ప్రజాతంత్రం-ప్రజాస్వామ్యం కోరే మధ్యతరగతి జాతీయ పార్టీలు ఒక కనీస కార్యక్రమ ఆధారంగా సుపరిపాలన దిశలో పయనించాలి. తద్వార సమైక్య ఉద్యమ బలంతో ప్రభుత్వాలను మార్చగలగాలి. అన్నింటికంటే ముఖ్యంగా దేశంలో పేరుకుపోయిన పేదరికాన్ని నిరూలిస్తూ, జాతి సంపదను పెంచుతూ, దాన్ని సర్వజనహితం గావించడం అనేది తక్షణ కర్తవ్యం!

1964లో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీలో చీలిక ఏర్పడిన తర్వాత, ఎదురుయ్యే ప్రతి అనుభవం ‘చీలిక పొరపాటు’ అని వేనోళ్ళ చాటి చెప్పడం జరిగింది. కాబట్టి పార్టీలు కలువకపోయినా కార్యక్రమాల ఆధారంగా అతివాద ప్రజాతంత్ర శక్తుల బక్య ఉద్యమాలు మాత్రం అత్యవసరం అని నేను అభిప్రాయపడుతున్నాను.

కమ్యూనిస్టు పార్టీలో ఏర్పడిన చీలికకు ప్రధానకారణం మార్పిస్తు సిద్ధాంతమేనని పెట్టుబడిదారి వర్గమేధావుల వాదన! ఈనాటి శాప్త సాంకేతికాభివృద్ధి నేపథ్యంలో, ప్రపంచీకరణ వాతావరణంలో, మార్పిజానికి కాలం చెల్లిందని పెట్టుబడిదారీ విధానమే శరణ్యమని ఈ మేధావుల అభిమతం! అయితే... మార్పిజం అనేది పిడివాదం కాదని, అది ఒక స్వయం చలిత శాప్తమని, అది భౌతిక పరిణామాలను విశ్లేషించే సాధనం

మూత్రమేనని, దానికి మరణం లేనేదని శాస్త్రియ సమాజవాదుల విశ్వాసం! కాగా... ‘ఒక సిద్ధాంతం అనేకానేక అనుభవాల సమూహం! సామాజిక పరిణామాల్చి ప్రోత్సహించే ఓ పరికరం! అదొక విలువల సమూహం! పరిణత సామాజిక పరిస్థితుల ప్రభావంతో కొత్తకలానికి అనుగుణమైన సరికొత్త సిద్ధాంతం మార్గదర్శకంగా ఉదయించక తప్పుడు’ అని తెలియజేసిన మహామహాపాధ్యాయుడు కారల్మార్పు క్రియాశీలత- సృజనాత్మకత నిత్యసూతన తత్వాల మేలుకలయికే మార్పిగం! కాగా నా స్వరం ఏమిటంటే.... “మానవత్వం కేంద్రబిందువుగా, హేతువాదం చోదక శక్తిగా, బహుముఖ మానవాభివృద్ధి లక్ష్యంగా వుండేమార్గాలు ఒకటైనా అంతకు మించయినా అనుసరిణేయమే! ఉత్సత్తి సాధనాల నిరంతర అభివృద్ధి మరియు ఉత్పత్తి ఘలితాల పంపకంలో సమాయం, సమ సమాజానికి మూలం. చలన రహిత, పడికట్టు భావజాలం, ఒకే మూసలో బోసిన నమూనాల ఆచరణ అనేవి కేవలం భావదాస్యానికి మార్గాలు! ఈనాటి కోట్లానుకోట్ల బాధాతప్పటాదయాలు సంతోషాల్చి అందుకోవాలని, దేశాభిమానులు నిజమైన దేశభక్తితో ముందడుగు వేయాలని, అరాచక శక్తిల్చి మోసగాళ్ళని తరిమి కొట్టాలని, షైతస్వపంతమైన ప్రజావాహిని పునర్విర్మించాలని, సమరశీల ప్రజా ఉద్యమ ప్రవాహంలో సామాజిక రాజకీయ రుగ్మతలు సమూలంగా నాశనమైపోవాలని, అదే ఏకైక శాస్త్రియ మార్గమని నా ధృడ విశ్వాసం!”

నా ఏడు దశాబ్దాల క్రియాశీల రాజకీయ జీవితం, సమాజసేవ, వీటి సారాంశం మానవత్వ గమ్యాన్ని దర్శించడమే! అరమరికలు లేని జీవితం నాకు ఎంతముఖ్యమో, అలాంటి సమాజం కూడా నాకు అంతే ముఖ్యం! నాది అదే ధ్వయం! ఈ భావంతో నేను వేసే ప్రతి అడుగు సమసమాజ సత్యాన్ని రుజువు చేస్తుంది. ఈ రుజువే నా సత్యశోధన! నా భావాల్చి, నా అభిప్రాయాల్చి, నా ధృక్ప్రాయాల్చి, నా సంకల్పాల్చి, నా ఆశయాల్చి భావితరాలు అవగతం చేసుకుని నేను ఆశించే గమ్యాన్ని చేరుకుంటారని నేను ఆశిస్తున్నాను. పెట్టుబడిదారి విధానం కాలగర్జుంలో కలుస్తుంది. మానవత్వం పరిమళించే మరో ప్రపంచం తప్పకుండా ఆవిష్కరింపబడుతుంది.

భూస్వామ్యపు బూజు వదిలింది

రాచరికపు కోట కూలింది

కార్పిక శ్రామిక కర్మక విఫ్ఫప పయనం

విజయ శంఖం వ్రాదింది!

కదలండి... కదిలించండి...

ఇంకా పీటలు వేసుకున్న
 బడా బూర్జువా విధానాల్ని సమూలంగా
 భూస్తాపితం చేసేయండి!
 రేపు మనదే...
 ఎల్లుండి మనదే...
 ఆ తర్వాత రోజులన్నీ మనవే...
 రండి... రారండి... అందర్నీ రప్పించండి...
 సమసమాజ స్థాపనకై సాహసించండి!!

(జ) కరీంనగర్ జిల్లాలో చీలిక ప్రభావం :

కరీంనగర్ జిల్లాలో పార్టీ చీలిక ప్రభావం ఉద్యమానికి తీవ్రమైన నష్టం కలిగించింది. అమృతలాల్ శుక్లా నాయకత్వంలో ఒక చిన్న వర్గం సిపిఎమ్గా ఏర్పడింది. ఇటు సిపిఎ కార్బకర్టలో కూడా తీవ్ర అసంతృప్తి చోటు చేసుకున్నది. 1962లో అసెంబ్లీ పార్ట్ మెంట్ ఎన్నికలలో ఓడిపోవడం కూడా ఈ స్తుభుతకు ఒక ప్రధాన కారణంగా చెప్పుకోవచ్చును.

పార్టీలో పరిస్థితులు ఎలా వున్నప్పటికీ పార్టీ, ప్రజాసంఘాల కార్యకర్మాల నిర్వహణ కొనసాగింది. జిల్లాలో అతిక్లిప్ట పరిస్థితులలో ప్రజల వెన్నంటి వుండి త్యాగాలు చేసిన చరిత్రగలిగిన కమ్యూనిస్టు పార్టీని, ఆటుపోట్ల నుండి రక్షించుకోవడం కష్టసాధ్యమే అయినప్పటికీ అసాధ్యం మాత్రం కాలేదు. నేను అడ్డుకేటుగా ప్రతిరోజు కోర్రుకు వెళ్లినా... పార్టీ పబ్లిష్టుతు, రైతు ఉద్యమాలు, పార్టీ పునర్నిర్మాణం, తదితర విషయాలకు తగు సమయం వెచ్చించేవాడిని. రాష్ట్ర కార్బుదర్గా పనిచేసిన శ్రీ తమాళరెడ్డి సత్యనారాయణగారు చాలాసార్లు 'పార్టీ ప్రయోజనం గురించి - అందు నా ప్రయత్నం గురించి' నాతో మాట్లాడటం మంచి జ్ఞాపకం!

ముఖ్యంగా నాకు కుటుంబ బాధ్యతలు పెరిగిపోయాయి. పార్టీ ప్రయోజనం గురించిన పరిస్థితులు కూడా నా చుట్టూ చేరిపోయాయి. నాన్నగారి అడుగుజాడల్లో నడుస్తూ వ్యవసాయాత్మకులో అధిక దిగుబడిని సాధించాలని, వాణిజ్య పంటల ద్వారా ఆదాయాన్ని పెంచుకోవాలని, తద్వారా తోటి రైతులకు ఆదర్శంగా నిలవాలనే ఆలోచనలు కూడా నాలో మొగ్గతొడిగాయి. దీంతో ప్రతి శనివారం గ్రామానికి వెళ్లి ఆదివారం రాత్రికి కరీంనగర్ చేరేవాడిని. చేతిలో వున్న కాస్త డబ్బుని సేరిదారునికి, పాలేర్లకు ఇచ్చి, పైర్ల రక్కణ గురించి ప్రత్యేక జాగ్రత్తల్ని చెప్పేవాడిని. ఈ విధంగా మూడు సంవత్సరాలు

వ్యవసాయరంగంలో నిర్విరామ కృషి చేశాను. కాని ఫలితం దక్కలేదు. అప్పుల తిప్పలు తప్పలేదు. ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో నేనొక ఆలోచన చేసి దాన్ని అమలు జరిపాను. అది ఏంటంటే... “వ్యవసాయ భూమినంతా ఆరుగురు పాలేర్చు, ఒక సేరిదారునకు అప్పగించాను. ఆరు జతల ఎడ్డులు, ఇతర వ్యవసాయ పనిముట్లు పూర్తిగా వారికే హస్తగతం చేశాను. భూమిశిస్తుతో సహ ఇతర వ్యవసాయక ఖర్చులన్నీ కూడా వారే భరించాలని చెప్పాను. మరియు కరీంనగర్, హైదరాబాద్లలో వున్న మా కుటుంబాలకు అవసరమైన 12 క్వింటాళ్ళ పరిశుభ్రమైన బియ్యం మాత్రమే వారు మాకు అప్పగించే ఒప్పందం కడుర్చుకున్నాను.” నా అర్థశాస్త్ర అనుభవంలో ఈ పద్ధతే సరైన గిట్టబాటు వ్యవసాయంగా నాకు తోచింది. వారు నా నిర్ణయాన్ని వెంటనే అంగీకరించడం నాకు ఎంతో సహకారంగా తోచింది. ఈ విధంగా ఐదు సంవత్సరాల కాలం వరకు అనుకున్నది అనుకున్నట్టుగానే జరిగిపోయింది. ఆ తర్వాత పశువులు చనిపోవడం, ఇతర కష్టప్పాల కారణంగా ఈ వ్యవసాయం ఇక తమ వల్ల కాదంటూ వారు చేతులెత్తేశారు. దీంతో భూములను నలుగురం పంచుకుని ఎవ్వరి వీలు ప్రకారం వారు అమ్ముకోవడం మినహా గత్యంతరం లేదనే నిర్ణయానికి వచ్చేశాం అనుకున్న వెంటనే నాగారం, మారుపాక గ్రామాలలో వున్న సుమారు 150 ఎకరాల ఖుమ్మి మరియు తరి భూములను పంచుకున్నాం. ఒకటి రెండు చిన్న చిన్న సవరణలు, చోటు చేసుకున్నప్పటికీ నేను చేసిన పంపకాన్ని నా ముగ్గురు సోదరులు సంతోషంగా ఆమోదించారు. అయితే... కేవలం మేము నలుగురం అన్నాదమ్ముళ్ళమే కూర్చుని, ఇతరులు ఎవ్వరి జోక్కం లేకుండా, సామరస్యంగా భూముల పంపకం చేసుకోవడం జరిగింది. ఆ తర్వాత ఎవ్వరి వీలు ప్రకారం వారు పొలాల్ని అమ్ముకోవడం జరిగింది.

అసలు విషయం కరీంనగర్ జిల్లాలో పార్టీ పరిస్థితి గురించి తిరిగి ప్రస్తావిస్తే... ‘సమీపిస్తున్న ఎన్నికల్లో పార్టీని గలిపించుకోగలమా?’ అనే సందేహాలు నాయకుల్లో, కార్యకర్తల్లో అతి సహజంగా చోటు చేసుకున్నాయి. ఇలాగని ఎవ్వరూ నిరాశ చెందలేదు. పార్టీ బలోపేతం కావడం కోసం ఎవ్వరికి వారు ప్రయత్నాలు సాగించారు. ముఖ్యంగా... చీలిక ప్రభావం పార్టీ భవితవ్యాన్ని గురించి ఆలోచింపజేసినప్పటికీ... ‘పడిన ప్రతిసారీ లేచి నిలబడాలి’ అనే నీతివాక్యాన్ని నేను ఎప్పుడూ మరిచిపోలేదు.

* * *

7. 1967 సాధారణ ఎన్నికలు :

1967 సాధారణ ఎన్నికలు రానే వచ్చాయి. తిరిగి 'సిరిసిల్ల' నియోజక వర్గం నుండి నేను బరిలో దిగాలని, అక్కడి పాట్టివారు మరియు ఇతర ప్రమభులు నాపై ఒత్తిడి తీసుకువచ్చారు. నేను రాజకీయాలు ఒంటబట్టిన వాడిని కాబట్టి, ప్రస్తుతం సాగిస్తున్న జీవనవిధానానికి దూరం కాక తప్పలేదు. ఈ సమయంలోనే శ్రీమతి ఇంద్రాగాంధీగారు 'గరీబి హరావో' నినాదాన్ని లేవనెత్తుతూ రాజకీయాల్లో చురుకుగా పాల్గొనడం జరిగింది.

కాలానుగుణంగా నా జీవితం తిరిగి రాజకీయరంగ ప్రవేశం చేయడం, ఆనాటి నా స్వంత ప్రణాళికలకు నేను దూరం కావడం అంతా యాద్యచ్ఛికంగా జరిగిపోయింది. ఇందుకు నా కుటుంబసభ్యుల ప్రోత్సాహం పరిపూర్ణంగా లభించింది. ఇక పాట్టి కార్యకర్తల సహాయ సహకారాల గురించి వేరే చెప్పక్కలేదు. వారి హర్షాతీరేకాలు మిన్నంటాయి.

సిరిసిల్లలో గొప్ప బహిరంగ సభను నిర్వహించడం జరిగింది. సభకు హోజురైన ప్రజల్లి చూస్తే విజయం తథ్యం అనిపించింది. అయితే... సభలకు హోజరయ్యే ప్రతి ఒక్కరూ ఓటు వేస్తారనుకోవడం పొరపాటు అనే సంగతి కూడా నాకు తెలియంది కాదు. ఏది ఏమైనప్పటికీ... నా గెలుపు కోసం అందరి సమిష్టి కృషి కొనసాగింది. నా ప్రత్యర్థి ఎవ్వరోకాదు, అంతకుముందు ఒద్దం ఎల్లారెడ్డిగారిని ఓడించిన కాంగ్రెస్ అభ్యర్థి జె.నరసింగరావుగారు. ఈయన వ్యక్తిగతంగా మంచి స్నేహశీలి. కాంగ్రెస్లో అత్యంత ఉత్తముడు! 1952లో యువకుడిగా పి.డి.ఎఫ్. కార్యక్రమాలలో చురుకుగా పాల్గొన్న మంచి కార్యకర్త!

ఎన్నికలు చూస్తుండగానే వూర్తయ్యాయి. జె.నర్సింగరావుగారిని నేను ఓడించ గిలిగాను. విశ్వసించిన ప్రజలు నాకు విజయాన్ని అప్పజెప్పడం నాలో కొత్త చైతన్యానికి తెర తీసింది. ముఖ్యంగా పాట్టి వేరే సీట్లల్లోనూ పోటి చేసినప్పటికీ, జిల్లలో నేను ఒక్కడిని మూత్రమే గెలిచాను. ఇది నా రాజకీయ, సామాజిక, వ్యక్తిగత జీవితానికి ఓ పెద్ద గుర్తింపునే తీసుకువచ్చింది.

నా ప్రత్యర్థి నర్సింగరావుగారి విషయానికి వస్తే ఆయన గెలుపు ఓటముల్లి పట్టించుకోలేదు. తను ఓడినప్పటికీ నా పట్ల అత్యంత గౌరవ మర్యాదల్ని ప్రదర్శించారు. అంతేకాదు, ప్రజా సమస్యల పరిష్కారం విషయమై మంచి సహాయ సహకారాల్ని ఇచ్చి పుచ్చుకున్నారు. చెప్పాలంటే ఆయన ఒక ప్రజాబంధువు! తోటి నాయకుల పట్ల గౌరవం అనే ఆభరణం థరించిన మంచి స్థితప్రజ్ఞుడు!

సిరిసిల్ల నుండి విజయం సాధించిన తర్వాత పునఃప్రారంభమైన నా రాజకీయ ప్రస్తావంలో బరువులు బాధ్యతలు పెరిగాయి. ఈ సమయంలో నేను అనుకున్నది ఒక్కటే. అది... ‘నమ్మిన ప్రజలను, నమ్మకంగా వెన్నంటిన కార్యకర్తలను, ఇతరులను ఎప్పుడూ కూడా నిరాశపర్చకూడదు. దృష్టికి వచ్చిన ప్రతి సమస్యను పరిష్కరించాలి. ఇతర సమస్యల్ని అన్వేషించాలి. అసాధ్యం అనేది వుండకూడదు. ప్రజల విషయంలో పార్టీల్ని కాకుండా క్రేయస్సునే దృష్టిలో వుంచుకోవాలి’ అని!

(ఎ) పార్లమెంటరీ ప్రజాసాహిమ్య వ్యవస్థలో... :

మనదేశంలో స్వాతంత్ర్యానంతరం స్వపరిపాలనా విధానంగా ట్రిటన్లో వున్న పార్లమెంటరీ ప్రజాసాహిమ్యాన్ని ఎన్నుకున్నాం. రాజ్యంగ నిర్దేశులు వివిధ ప్రజాసాహిమ్య పద్ధతులను విశ్లేషించిన తర్వాత ఈ విధానమే ఉపయుక్తంగా వుంటుందని ఏకగ్రివంగా తీర్మానించడం జరిగింది.

ప్రజలు తమ అధికారాన్ని తమచే ఎన్నుకోబడిన ప్రజా ప్రతినిధులకు హాస్తగతం చేశారు. తిరిగి వారు కార్యవర్గాన్ని ఎన్నుకుంటారు. ఈ ఎన్నుకోబడిన కార్యవర్గం, పరిపాలనా యంత్రాంగం సహాయంతో ప్రజల అవసరాలు మరియు కష్టసుఖాలకు సంబంధించి అవసరమైన చట్టాలకు నియమనిబంధనల్ని రూపొందించి అమలు పరుస్తుంది. తమను ఎన్నుకున్న శాసనసభకు ఈ కార్యవర్గం జవాబుదారిగా వుంటుంది. ఈ శాసనసభ ప్రజాబాహుళ్యానికి జవాబుదారిగానూ వుంటుంది. అయితే ఈ ప్రక్రియ సమర్థవంతంగా పనిచేయాలంటే ఈ క్రింది నాలుగు ప్రధానాంశాలు కీలకం.

1. పార్లమెంటరీ ప్రజాసాహిమ్య వ్యవస్థ, దీని వివిధ ఉపాంగాల నిర్మాణం మొదటి అంశం.
2. శాసనసభ స్వయంగా తన కార్య విధానాన్ని ప్రజోపయోగంగా నిర్వహించడానికి నియమనిబంధనల రూపకల్పన చేసుకోవడం, అనుభవాల వెలుతురులో వాటిని ఎప్పటికప్పుడు అవసరమైన సవరణలతో పాటిస్తూ తమ బాధ్యతల్ని నిర్వర్తించడం రెండవ అంశం
3. ప్రజల సామాజిక, ఆర్థిక, మానసిక స్థితిగతులను గమనిస్తూ గుర్తిస్తూ తదనుగుణంగా తమ కర్తవ్యాన్ని రూపొందించుకోవడం మూడవ అంశం.
4. పై మూడు గురుతర బాధ్యతలను సమర్థవంతంగా నిర్వహించగలిగే వ్యక్తులను చెన్నమనేని

ఎన్నుకోవడం, పాలనా యంత్రాంగాన్ని నియమించడం, అభివృద్ధి పథాన్ని అందుకోవడం అతి ముఖ్యమైన నాల్గవ అంశం.

శాసనసభలోకి నా పునర్ప్రవేశం: సమాజంలో 80% వరకు పున్న గ్రామీణ, పట్టణ పేద ప్రజల ఆర్థిక సామాజిక సమస్యల శాశ్వత పరిష్కారానికి - నియోజకవర్గ ప్రజల కోరికల తండ్రుల పరిష్కారానికి ఎంతో ఉత్సాహంగా నాలుగవ శాసనసభలోకి రెండవ పర్యాయం నేను అడుగుపెట్టాను.

పార్టీలో చీలిక ఘలితంగా తగిన శాసనసభ సంభ్యా బలంతో, అసంభ్యాకంగా పున్న సమస్యల పరిష్కార భారాన్ని ఎలా మోయగలుగుతామో అనే సందేహం కలిగినప్పటికీ, మొక్కానోని ఆత్మవిశ్వాసంతో నాతోచి పదిమంది కమ్యూనిస్టు శాసన సభ్యులతో కలిసి ప్రజాసమస్యలకోసం సమిష్టిగా కృషి చేయడం జరిగింది. నన్న పార్టీ నాయకుడిగా ఎన్నుకోవడం జరిగింది. నాకంటే ముందు శాసనసభా పార్టీ నాయకులుగా పనిచేసి, మంచితనానికి మారుపేరుగా నిలిచిన పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య గారూ మరియు వేములపల్లి శ్రీకృష్ణ గార్లని నేను ఆదర్శంగా తీసుకున్నాను.

నేను మొదటిసారి శాసనసభ్యుడిగా (1957-62) పున్నప్పాడు పుచ్చలపల్లి వారి పనితనాన్ని చాలా దగ్గర్చుండి చూసేవాడిని. వారినుండి నేను నేర్చుకున్న గుణపాతాల్లో 'పరిశ్రమ' అత్యంత ప్రాధాన్యమైనది. ఈ పరిశ్రమ ద్వారానే నేను నా వ్యక్తిగత, రాజకీయ, సామాజిక, జీవితాల్లో అనేక కోణాల్లో స్పష్టతని సాధించుకోగలిగాను.

ఆదర్శ సభాపతి జ.వి.: నేను చూసిన ఒక మంచి సభాపతి శ్రీ బి.వి. సుబ్బారెడ్డి గారు. ఎంతో అనుభవజ్ఞులైన సుబ్బారెడ్డి గారు చాలాకాలం సభాపతిగా తమ బాధ్యతల్ని ఆదర్శంగా నిర్వహించగలిగారు. ఆయన సభాపతిగా పార్టీ రాజకీయాలకు అతీతంగా వ్యవహరిస్తూ స్వతంత్రంగా నిర్ణయాలు తీసుకునేవారు. సభలో వివిధ సభ్యులు లేవనెత్తే వివిధ అంశాలపై కూలంకశంగా అవగాహన కల్పించుకోవడం కొరకై అధ్యయనం చేయడం అనేది అత్యంత అవశ్యకం. అధ్యయనం తర్వాతే ఏ విషయాన్నయినా ఓర్పుగా నేర్పుగా తెలివిగా స్వస్థనాత్మకంగా చర్చిస్తూ తమ భావాల్ని స్పష్టంగా ప్రకటించే అవకాశం వుంటుంది. అలాగే పార్టీ తాలూకు ప్రకటిత విధానాన్ని సందర్భచితంగా మెప్పించే రీతిలో వివరించాల్సి వుంటుంది. ఈ విషయాలన్నింటిలో సుబ్బారెడ్డి గారు కాకలు తీరినవారుగా కనబడేవారు. చెప్పాలంటే అయినది విశిష్ట వ్యక్తిత్వం. చర్చలకు చక్కగా తోడ్పడే వ్యక్తులను బాగా ప్రోత్సహించేవారు. పక్షపాతఫోరణిని అసలు దరికి రానిచేవారు కాదు. కాబట్టి అలాంటి

సభావతుల్ని శాసనసభకే అలంకారాలుగా చెప్పుకోవచ్చు. అంతేకాదు, అలాంటి వ్యక్తుల నాయకత్వం ద్వారా ఆదర్శాలు పునర్నిర్మితమౌతాయి.

దేశంలో, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కాంగ్రెస్ పార్టీ అధికారాన్ని నిర్వహించింది. అప్పటికి కాంగ్రెస్ పార్టీ అధికారాన్ని సవాల్‌చేసే ఇతర పార్టీలు రంగంలోకి రాలేదు. కమ్యూనిస్టు పార్టీలు తమ సిద్ధాంతపటిమ, నీతి నిజాయితిలతో, శ్రమ జీవుల సమస్యలను సమర్థవంతంగా చర్చించగలిగే దిట్టులుగా గుర్తింపు సాధించాయి. అయితే కమ్యూనిస్టులకు కాంగ్రెస్ పార్టీ అధికారాన్ని సవాల్ చేసే పరిస్థితులు మాత్రం లేవు అనే చెప్పవచ్చు. ఒకవేళ వున్నా శాసనసభలో సంఖ్యాబలం అనేది పూర్తిగా తగ్గిపోయివుంది.

కాంగ్రెస్ పార్టీ అనైతిక పైఖలి: కాంగ్రెస్ పార్టీ కుమ్మలాటల పార్టీ! ముఖ్యమంత్రి పదవికోసం, ఇతర మంత్రి పదవుల కోసం, అంతర్గత విభేదాలు ఆ పార్టీకి అనవాయితిగా వస్తున్నాయి. మొదట్టుంచి కూడా కాంగ్రెస్ పార్టీకి ఐక్యత లేదనే చెప్పవచ్చు. చివరకు బజారులో పడి కాంగ్రెస్ నాయకులు ఒకర్ని ఒకరు సవాలు చేసుకున్న ఘటనలు కూడా చాలా వుండినవి. చెప్పాలంటే కాంగ్రెస్ పార్టీ ప్రభుత్వాలు ఎంతో విలువైన పంచవర్ష ప్రణాళికల్ని కేవలం లాంఛనప్రాయం చేసినవి. బడ్జెట్ కేటాయింపుల్లోనూ, పరిపాలనా నిర్వహణని సాగించడంలోనూ, ఎక్కడా కూడా ఒక స్పృష్టత అనేది వుండేది కాదు. నాయకులు స్వయంగా చూసుకోవాలిన పనుల్ని సైతం నిర్లక్ష్యంగా తమ తమ అధికారులకు వదిలివేయడం జరిగేది. మంత్రులు, శాసనసభ్యులు, కేవలం తమకు అవసరమైన సమస్యల పరిష్కారం కోసం మాత్రమే ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని వినియోగించేవారు. ఇక ఇతర సమస్యల్ని గాలికి వదిలిపెట్టేవారు. అభివృద్ధిపడ్డ సరైన అవగాహన లేకపోవడం, అధికారుల ఇష్టారాజ్యాన్ని నిలువరించలేకపోవడం, పదవుల వెనుక పరుగులు తీయడమేగాని వాటి నిర్వహణ బాధ్యతల్ని విస్తరించే నాయకుల నిర్వాకం, మొదలగునవి ప్రజాస్వామ్య దేశాన్ప్రజాభక్తుకంగా ఎదగడం విచారకరం! దశాబ్దాలు గడిచినా అవినీతి దినదినాభివృద్ధి చెందడమే తప్ప, అవినీతిని అంతముందించే ప్రత్యామ్నాయ శక్తులు ఎదగకపోవడం ప్రధానంగా ప్రజాస్వామ్య విలువలు నవ్వులపాలు కావడానికి మూలకారణం అయిందని అని చెప్పవచ్చు.

రాజకీయ పార్టీల మధ్య సయోధ్య లేకపోవడం, రాజకీయ నాయకుల మధ్య సామరస్యం లేకపోవడం వంటి కారణాలు ప్రజల కష్టసుభాల్ని గురించి ఆలోచించలేని దుస్థితికి హేతువులు! ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ బలహీనపడటానికి ప్రబల కారణం

అధికారపక్షమేనని ఖచ్చితంగా చెప్పవచ్చు. ఎందుకంటే అధికార పక్షం ప్రతిపక్షాలను శత్రువర్గాలుగా భావించి, వాటితో కలిసి పనిచేయడానికి అన్నిస్థాయిల్లో నిరాకరణకు పూరుసుకోవడం అనేది అప్రజస్వామికంగా జరిగిపోయింది. కాగా ప్రజావ్యతిరేక లక్షణాన్ని పుణికిపుచ్చుకున్న అధికార పక్షపు తీరుకు మినహాయింపుగా, ఓ మంచి ప్రజాప్రతినిధి... కాంగ్రెస్ మంత్రి తమ బాధ్యతా విలువల్ని పోషించిన ఉదంతాన్ని ఈ సందర్భంగా వివరిస్తాను.

1. రాజుగారి రాజీవీతిజ్ఞత : 1967 సంవత్సరంలో నేను సిరిసిల్ల శాసనసభ్యుడిగా గెలిచినప్పుడు, కాంగ్రెస్ పార్టీ ప్రభుత్వంలో శ్రీ వి.బి.రాజుగారు రెవిస్యూ మంత్రిగా పనిచేశారు. సిరిసిల్లలో జరిగిన ఒక కార్యక్రమానికి నేను వారిని ఆహ్వానించాను. వారు వెంటనే అంగీకరించారు. ఐతే అప్పుడు నాకు సొంత కారు లేదు కాబట్టి, నేను రాజుగారి కారులోనే రావల్సిందిగా వారు కోరడం జరిగింది. ఇందుకు నేను కూడా సమ్మతించాను. మేము అనుకున్న సమయానికి ప్రయాణం చేసి సిరిసిల్ల గ్రామ సరిహద్దుకు చేరుకున్నాము. మేము అక్కడికి చేరుకునేరికి దాదావు రెండుమాడు వందలమంది కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలు త్రివ్రాపతాకాల్చి చేతబూని మంత్రిగారికి ఆహ్వానం పలుకుతూ, గౌప్య ఊరేగింపుగా సభాస్థలానికి తీసుకు వెళ్లాలనుకున్నారు. స్థానిక కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు ఒక జీపుని కాంగ్రెస్ జెండాలతో అలంకరించి, మంత్రిగారిని ఆ జీపులోకి ఆహ్వానించారు. మంత్రిగారు ఆ జీపులోకి ఎక్కడానికి వెళ్తూ, తనతో సహా నన్ను కూడా రమ్మని ఆహ్వానించారు. కాంగ్రెస్ కార్యకర్తల తర్వాత సుమారుగా మూడు నాలుగు వందల మంది బీడి కార్బూకులు, చేసేత కార్బూకులు, ఎర్జిజండాలతో మాకు స్వీగతం పలకడానికి సిద్ధంగా వున్నారు. వారి అభిమానానికి చేతులెత్తి అభివాదం చేస్తూ, మంత్రి గారిని అనుసరించబోయాను.

“వద్ద సార్! కాంగ్రెస్ జీపులో కమ్యూనిస్టులు ఎక్కడం జరగదు....” అంటూ కాంగ్రెస్ పార్టీ అధ్యక్షులు నాకు అడ్డు తగిలారు.

నేను ఒక్కసారిగా నిశ్చేష్టుడిని అయ్యాను. అయినపుటికీ నా భావాల్ని కనబడ నీయకుండా నాడైన గంభీరంతో వెనుతిరగబోయాను. వెంటనే రాజుగారు నన్ను వారిస్తూ ఇలా స్పష్టం చేశారు. “నేను కమ్యూనిస్టు శాసనసభ్యుడి ఆహ్వానంపై ఆయన నిర్వహిస్తున్న కార్యక్రమంలో పాల్గొనడానికి వచ్చానే గాని, కాంగ్రెస్ పార్టీ ఆహ్వానంపై నేను ఇక్కడికి రాలేదు...”

అయినపుటికీ కాంగ్రెస్ పార్టీ అధ్యక్షులు తమదైన పట్టదలని వదల్లేదు. నేను ఎక్కుకుండా కేవలం మంత్రిగారితో జీపు నడవాలంటారు. పార్టీ పక్షపాత వైభిరితో

ఆలోచిస్తున్న వాళ్లలో వ్యక్తిగతమైన గౌరవమర్యాదల్ని గురించిన కనీస ఇంగితజ్ఞానం కనబడలేదు. మంత్రిగారు కాసేపు వారిని ఒప్పించే ప్రయత్నం చేసి విఫలమయ్యారు. తర్వాత ఆయనకు కోపం వచ్చింది. ఎక్కిన జీవునుండి నా రెండు చేతులు పట్టుకుని దిగుతూ “రాజేశ్వరువు గారూ మనం నడిచి వెళ్లం” ఖచ్చితంగా ప్రకటించారు. తర్వాత ఇద్దరం కలిసి కొంచెం దూరం ముందుకు కదిలాం. అంతలో మనసు మార్చుకున్న స్థానిక కాంగ్రెస్ నాయకుడు వెంటనే మా దగ్గరకు పరుగున వచ్చేసి “ఇద్దరూ కలిసి జీవులోనే రండి సర్” వేడుకోలుగా అన్నాడు. నేను అంగీకరించాను. మంత్రిగారు సంతోషించారు. అలా ఇద్దరం కలిసి కాంగ్రెస్ జీవులో సభాస్థలికి వెళ్లాము. కార్యక్రమంలో పాల్గొన్న మంత్రిగారు తన ప్రసంగంలో ‘ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రజా ప్రతినిధులకు ఇవ్వవలిసిన గౌరవ మర్యాదలు’ గురించి స్పష్టంగా వివరించారు. ఇక అది మొదలు సిరిసిల్ల పట్టణంలో ప్రజాప్రతినిధుల మధ్య సయోధ్య, సహనం, సహకారం వంటి సమన్వ్య విలువలకు బీజాలు పడ్డాయి. ఈ నాటికీ ఇదే సంస్కృతి సిరిసిల్లలో కొనసాగుతుండటం సంతోషదాయకం!

2. వెనిగెళ్లాల సత్యదృష్టి: శాసనసభలో ప్రశ్నేత్తరాల ప్రాభవం, ప్రయోజనం గురించిన ఓ అనుభవం వివరిస్తాను. ఈ అనుభవం నా చిరకాల మిత్రులు, సుల్తానాబాద్ నుండి పి.డి.ఎఫ్. టిక్కెట్టుపై గెలుపొందిన శ్రీ ఎ.రాజారెడ్డిగారికి సంబంధించినది. ఆయన స్వయంగా ఒక అడ్వైకేటు. కరీంనగర్ పాత పోలీస్ స్టేషన్కి సమీపంలో ఒక ఇల్ల కొన్నారు. అయితే ఆ ఇంటి పక్కనే ఒకతను లైసెన్సులేని కల్లుదుకాణాన్ని కొనసాగించడం జరిగింది. ఆ కల్లు దుకాణాన్ని తొలగించాలని అడ్వైకేటుగా రాజారెడ్డిగారు చేసిన ప్రయత్నాలు ఏవీ ఘలించలేదు. కాగా ఒకరోజు నన్ను అక్కడికి పనిగట్టుకుని తీసుకెళ్ళి లైసెన్సులేని ఆ కల్లు దుకాణాన్ని చూపెట్టి - “శాసనసభ్యుడిగా తమరి పలుకుబడిని ఉపయోగించి ఆ కల్లు దుకాణాన్ని తొలగించాలి. లేనిచో ఈ చుట్టుపక్కల ప్రాంతంలో ఇళ్లను ఎప్పరూ కూడా అద్దెకు తీసుకోరు” అని గట్టిగా చెప్పాడు.

వాస్తవాన్ని కళ్లారా చూసిన నేను, ఆ కల్లు దుకాణం గురించి శాసనసభలో స్వల్పవ్యవధి ప్రశ్నవేశాను. ఆనాడు స్పీకర్గా వున్న శ్రీ బి.వి.సుబ్బారెడ్డిగారి అనుమతితో నేను ఈ ప్రశ్న వేయడం జరిగింది.

“కరీంనగర్ పట్టణంలో పాత పోలీస్ స్టేషన్ పక్కన యధేష్టగా లైసెన్సులేని కల్లుదుకాణం నడుస్తున్నదా లేదా? ఒకవేళ నడుస్తున్నట్టయితే అట్టి దుకాణాన్ని వెంటనే తొలగిస్తారా?” అనేది నా సూటి ప్రశ్న.

ఆనాటి ఎక్కుజు శాఖామాత్యులు శ్రీ వెనిగిళ్ళ సత్యనారాయణరావుగారు నా ప్రశ్నకు సభలో సమాధానం ఇస్తూ “గౌరవ సభ్యులు చేసిన ఆరోపణ సత్యదూరము, అటువంటి దుకాణమే అక్కడలేదు” అన్నారు.

నేను వారి సమాధానాన్ని సవాలు చేస్తూ “మంత్రిగారు వాస్తవాన్ని తెల్పుకోకుండా, తమ ఉద్యోగస్థులు ఇచ్చిన అనత్య సమాచారాన్ని అమాయకంగా చిలుకపలుకులుగా చదువుతున్నారే తప్ప, బాధ్యతగా పరిశీలించడం లేదు” అంటూ వాదించాను.

స్వికర్ణగారు జోక్యం చేసుకుని - “మంత్రిగారు! అలస్యం లేకుండా ఇదే రోజు భోజనానంతరం తమ కారులో రాజేశ్వరరావుగారిని వెంట తీసుకుని కరీంనగర్ వెళ్లి, అయిన చెప్పిన ప్రాంతంలో అటువంటి కల్లుదుకాణం ఉన్నదో లేదో పరిశీలించి రావల్సిందిగా కోరుతున్నాను” అంటూ ఆజ్ఞాపించారు.

ఆ తర్వాత సభ ముగిసింది. నేను బస్సులో మా క్యార్బర్కి వెళ్లి భోజనం చేసి కూర్చున్నాను. మంత్రిగారు రానే వచ్చారు. ఇద్దరం కలిసి కరీంనగర్ వెళ్లాము. నేను ఇదివరకే కల్లుదుకాణాన్ని చూశాను కాబట్టి, నేరుగా మేము ప్రయాణించిన కారుని కల్లు దుకాణం ముందుకు తీసుకెళ్లి నిలబట్టించాను. మా రాకను గమనించిన ఆ కల్లుదుకాణం యజమాని, ఎవ్వరో పెడ్డ పాటీ వచ్చిందని భ్రమపడుతూ... హుపారుగా కుర్చీలు బలలు సరిచేస్తూ, గ్లాసులు సీసాలు వాటిపై సద్గై ప్రయత్నం మొదలెట్టాడు. అదంతా మంత్రిగారు కళ్ళారా చూసి ఆశ్చర్యపోయారు. తర్వాత ఇంకేమాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా ఎదురుగానే వన్న పోలీస్ స్టేషన్లో సబ్జిన్సిపెక్టర్ కోసమై కబురు చేశారు. సమయానికి ఎక్కడో వన్న పోలీసు అధికార్లు, ఎక్కుజు అధికార్లు, పరుగెత్తుకు వచ్చారు. పంచనామా జిరిగింది. పంచనామాలో లైసెన్సు లేకుండా కల్లు దుకాణం నడుస్తుందని బుజువయ్యంది. మంత్రిగారికి చాలా కోపం వచ్చింది. దీంతో కలినంగా వ్యవహారిస్తూ “లైసెన్సు లేకుండా చట్టవ్యతిరేకంగా కల్లు దుకాణం నడుపుతున్న వ్యక్తిపై కేసుపెట్టి తగిన చర్యలు తీసుకోవాలి. తెల్లవారేసరికి ఈ దుకాణం మూసివేయాలి. తమ విద్యుత్కథర్మాన్ని విస్తరించిన ఎక్కుజీశాఖ అధికారులపై కూడా చర్యలు తప్పవు” అంటూ హెచ్చరికల్ని జారీ చేశారు. మాతో సృష్టింపబడిన వాతావరణానికి అందరూ ఒక్కసారిగా భయపడిపోయారు. తప్పించుకునే ప్రయత్నంగా కాళ్ళబేరాలకు సిద్ధమయ్యారు. మంత్రిగారు ఎవ్వర్నీ వినిపించుకోలేదు. ఇక ఇద్దరం తిరుగు ప్రయాణం అయ్యాం. ఈ ప్రయాణంలో మొత్తంగా - “అధికారులు అందించే తప్పుడు సమాచారాల గురించి, వాటివల్ల సంభవించే కష్టానప్పాల గురించి, ప్రశ్నేత్తరాల ప్రాధాన్యత గురించి” చర్చించుకోవడం జిరిగింది.

పెద్దమనిషిగా, నిపుడ్కపొతంగా, సత్యాన్వేషిగా తనదైన బాధ్యతని నిర్వహించిన వెనిగెళ్ళ సత్యనారాయణగారికి నా మిత్రుడు రాజారెడ్డిగారు తన హోర్టిక కృతజ్ఞతలు తెలియజేయడం జరిగింది. ఇక నా సహాయానికి అతడు చూపించిన కృతజ్ఞతామరాగాలు చెపులేనివి. ముఖ్యంగా ఈ విషయంలో స్థికర్ బి.వి.సుబ్బారెడ్డిగారి స్వతంత్ర నిర్ణయం శాసనసభ స్వతంత్రతకు ఎంతగానో తోడ్పడింది.

ఈ సంఘటన అప్పట్లో కరీంనగర్ పట్టణంలో పెద్ద సంచలనాన్ని కలిగించింది. శాసనసభాపతి, మరియు సంబంధిత మంత్రుల గౌరవమర్యాదల్ని ఇనుమడింపజేయడంలో ఈ సంఘటన ఎంతగానో దోహదపడింది.

పార్టీల మధ్య సయోధ్య, సదవగాహన, వ్యక్తిగత స్నేహ సంబంధాల ఆవశ్యకత, ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకే ప్రాణప్రదం అంటూ ఈ సందర్భంగా నోక్కి చెప్పవచ్చు. అలాగే అధికార ప్రతిపక్ష పార్టీల మధ్య ప్రజా సమస్యల సత్వర పరిష్కార ప్రక్రియకు సంబంధించి నెలకొనే పోటీలు ప్రజాస్వామ్యానికి ఆరోగ్యకరం అని కూడా చెప్పవచ్చు. ముఖ్యంగా శత్రుభావం. ద్వేషం, అసహనం, సహాయానిరాకరణ వంటి రాచరికపు రాక్షణ్యాలకు ప్రజాస్వామ్యంలో గుర్తింపు ఉండరాదంటూ కోరుకుంటున్నాను. అలాగే సహాయ సహకార విలువలు క్రమంగా నశించుకోవడం, ప్రతి విషయాన్ని సంకుచిత రాజకీయ ధోరణిలో ఆలోచించడం అనేవి నేటి కాల పరిస్థితులుగా నాకు అగుపడు తున్నాయి. ఈ విధమైన ధోరణి ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకే హానికరంగా భావిస్తున్నాను!

3. సత్కారుపుడు సంజీవరెడ్డిగారు : నేను 1957లో ప్రప్రథమంగా శాసనసభ్యుడిగా బాధ్యతల్ని స్థికరించినపుడు స్థికర్ గా శ్రీ అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావుగారు, ముఖ్యమంత్రిగా శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డిగారు వుండేవారు. వీరిద్దరిలో స్వాతంత్య సమరయోధులలో సహజంగా వుండే దేశభక్తి, సేవా తత్పరత, జాతీయతల్ని గమనించి నేను ఎంతగానో సంతోషించాను. ముఖ్యమంత్రిగారిలో కొంత కాలిస్యం... కొంత అసహనం... కనబడినా, వాస్తవ పరిస్థితుల్ని తక్షణం ఆర్థం చేసుకుని ఆ వెంటనే ఒక సదైన నిర్ణయానికి వచ్చే సద్గణం ఆయన స్వంతం. ఇది ఎంతో ఆనందదాయకం మరియు సూటిదాయకం!

సంజీవరెడ్డిగారు రెండవసారి ముఖ్యమంత్రిగా వన్నప్పుడు కర్మాలు జిల్లా ప్రయవేటు బస్సురూట్లను జాతీయం చేయడాన్ని ఆయా యజమానులు ప్రైకోర్సులో సవాలు చేశారు. ప్రభుత్వ నిర్ణయంపై మండిపడ్డారు. చివరకు ప్రైకోర్సు యజమానులకు అనుకూలంగా తీర్పునివ్వడం జరిగింది. అంతేకాదు, ప్రభుత్వ వివక్షతను ఎండగట్టింది. దీంతో

సంజీవరెడ్డిగారు జరిగిన పరిస్థితులకు నైతిక బాధ్యత వహిస్తూ, ఆ వెంటనే తమ ముఖ్యమంత్రి పదవికి రాజీనామా సమర్పించుకున్నారు. ఈ విధంగా కోర్టు తమ తీర్పులో “పరోక్షంగానైనా ప్రభుత్వ వివక్షతా అంశాన్ని ఉటంకించినందుకు” తీవ్రంగా ప్రతిస్పందించిన సంజీవరెడ్డిగారు రాజీనామాతో తమదైన ఆత్మగౌరవాన్ని నిలబెట్టుకున్నారు. ఈ రాజీనామాతో తమ జవాబుదారీతనాన్ని ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజలముందు ప్రదర్శించడ మయ్యాంది. ఇది ఆయనకు కీర్తి కిరీటంగా ఆయన రాజకీయ జీవితంలో ఎంతగానో తోడ్పడింది.

4. సత్యజీవి కాసు బ్రహ్మినందరెడ్డిగారు : నేను రెండవ పర్యాయం శాసనసభ్యుడిగా ఎన్నుకోబడినప్పుడు ముఖ్యమంత్రిగా శ్రీ కాసు బ్రహ్మినందరెడ్డిగారు కొనసాగుతున్నారు. ఆయనకు పెట్టణి ఆభరణాలైన సౌమ్యం, శాంతగుణం నన్ను ఎంతగానో ఆకర్షించాయి. నేను భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ శాసనసభాపక్ష నాయకుడిగా శక్తివంచన లేకుండా కృషి చేస్తూ, సక్రమ సమాచారాన్ని ప్రబలసాధనంగా వినియోగించుకోగలిగే వాడిని! సిపిఎమ్ నాయకులుగా నా సరసన వుండే పుచ్చలపల్లి సుందరయ్యగారు, తరిమెల నాగిరెడ్డి గార్దతో ఈ విధానంలో పోటీపడుతూ కర్తవ్య నిర్వహణ గావించే నన్ను కాసుగారు తన సత్యదృష్టితో గమనించి వున్నారు. కాబట్టి చాలాసార్లు నన్ను వ్యక్తిగతంగా అభినందిస్తూ ఆయన మాటల్లాడిన ఆణిముత్యాల్లాంటి మాటలు నాకు ఇప్పటికీ మంచి జ్ఞాపకం!

ముఖ్యంగా కాసువారు కొనసాగుతున్న పార్టీ గురించి నాకు ఎప్పుడూ ఆలోచన లేదు. శాంతికాముకుడిగా మాత్రమే ఆయన నాకు నుపరిచితులు. కాబట్టి ఆయనతో సాన్నిహిత్యానికి, స్నేహసంబంధాలకి నేను ఆరాటపడ్డాను. ఆనతికాలంలోనే సాధించుకోగలిగాను కూడా! ఈ సాధన ఎంత ఎత్తుగా వుందంటే... కాసుగారు ముఖ్యమంత్రిగా పెద్దరికంతో ప్రతిపక్షనాయకులు అందరికి గౌరవ మర్యాదల్ని అందజేస్తూ, నాతో మాత్రం వ్యక్తిగత ఆత్మియతాసురాగాల్ని ప్రదర్శించేవారు. అంతేకాదు, సమస్యల పరిష్కారంలో నలపళ్లి ఇచ్చిపుచ్చుకునే విధానాన్ని అనుసరించేవారు. ఈ అనుసరణకు ఒక మంచి ఉదాహరణని కూడా వివరిస్తాను.

కరీంనగర్ జిల్లా పరిషత్తు ఎన్నికల సందర్భంగా... కాంగ్రెస్ పార్టీ అభ్యర్థుల ఎంపికలో జిల్లా కాంగ్రెస్ లోని రెండు పర్మాలలో ఏకాభిప్రాయం కుదరలేదు. పైగా తీవ్రమైన పోటీలు ఊహందుకున్నాయి. దీంతో కాంగ్రెస్ నాయకులు అంతా ముఖ్యమంత్రి గారిని కలిసి, వారి సలహా ప్రకారం నడుచుకోవాలనే నిర్ణయానికి రావడం జరిగింది. కరీంనగర్

జిల్లావాసి, కృష్ణారెడ్ మంత్రి శ్రీ పి.వి. నరసింహరావుగారు గ్రూప్ రాజకీయాలకు దూరంగా వూంటూ తటస్థవైఫలిని అనుసరించడం జరిగింది. కాబట్టి జిల్లావాసులు ఏకంగా ముఖ్యమంత్రిగారినే కలిసేందుకు సిద్ధమయ్యారు.

అప్పటి ముఖ్యమంత్రి, స్నేహశీలి, పరిపాలనాదళ్లు
కీ.శే. కాసు బ్రహ్మనందరెడ్డి గారితో సమాలోచనలు

అవి శాసనసభ జరుగుతున్న రోజులు. ఉభయగ్రూపులు ఎంతో హడావిడిగా గత రెండురోజుల నుండి శాసనసభ ప్రాంగణంలో ముఖ్యమంత్రిగారి దర్శనం, ఆపై వారి నిర్ణయం కోసమై ఎదురు చూస్తున్నారు. ముఖ్యమంత్రిగారు తగు సమయాన ఉభయ గ్రూపు నాయకుల్ని పిలిపించుకుని “తెల్లవారి నామినేషన్ వేసే సమయానికి నా ప్రతిపాదనని ఒక సీల్లు కవరులో పెట్టి పంపిస్తాను. దాని ప్రకారం మీరు మీ నామినేషన్నని వేసుకోగలరు” అని ఎంతో శాప్యంగా చెప్పి వారిని పంపించారు. తర్వాత శాసనసభలో వారికి ఎదురుగా కూర్చుని వున్న నా వైపు చూస్తూ ‘తమ వద్దకు రమ్మని నన్ను కోరుతున్నట్టుగా’ నేను గమనించాను. కానీ నేను వెంటనే నిర్ధారణకు రాలేదు. రెండవసారి అదేపనిగా నన్ను పిలిచినట్టుగా గుర్తించిన నేను, వెంటనే లేచి నా ద్వారం

గుండా బయటకు వెళ్లి ముఖ్యమంత్రిగారి గదిలోకి ప్రవేశించాను. అప్పటికి ఆయన ఇంకా సభలోనే వున్నారు. నేను వచ్చినట్టుగా వారి సహాయకుడి ద్వారా కబురు చేశాను. వారు వెంటనే తమ గదిలోకి వచ్చేసి గది తలుపుల్ని మూయించారు. నాకు పరిస్థితి ఏంటనేది స్పష్టంగా అర్థం కాలేదు. కాకపోతే ఏదో ముఖ్యమైన సంగతే నాతో చర్చించబోతున్నారనేది మాత్రం అర్థమయ్యాంది.

“కరీంనగర్ జిల్లా పరిషత్ ఎన్నికల్లో అధ్యక్ష పదవికి ఆ తర్వాత ఆయా పదవులకు, అర్పులైన వారి పేర్లను కాగితం మీద ప్రాసి ఇప్పాలి” ఆయన వెంటనే అసలు విషయానికి వచ్చేసారు.

నేను ఒక్కసారిగా బిత్తరపోయాను. నేను కరీంనగర్ జిల్లావాడిగా ఆ జిల్లా వ్యక్తుల గురించి తెలిసిన వాడిని. కాని ప్రతిపక్ష నాయకుడిని కదా! అంత పెద్దమనిపి నన్ను మరీ పిలిచి సలహా కోరినప్పుడు నేను ఏమని సలహా ఇచ్చేది? ఇదే విషయాన్ని ఆయనతో వినపుతగా విన్నవించుకున్నాను కూడా! అందుకు ఆయన చిన్నగా నవ్వుతూ “డార్జోఫయ్య నీ సంగతి నాకు బాగా తెల్పు! నీవు మా పార్టీలోని మంచివారపరో నిజాయితిగా ఖచ్చితంగా చెప్పగలవు!” అన్నారు.

ఈక నేను రెండో మాట మాట్లాడలేదు. ఆయన ఆజ్ఞాపనని అర్థంచేసుకున్నవాడినై, ప్రతిపక్షనాయకుడిగా కాకుండా ఒక సామాజిక హారుడిగా నిజానిజాల్ని బ్రతికిస్తూ నాకు తెల్పిన మంచివారిపేర్లని క్రమంగా ప్రాసి ఇచ్చాను. కాసువారు నేను ప్రాసిన పేర్ల క్రమాన్ని వెంటనే తైపు చేయించి, ప్రత్యేక దూత ద్వారా నామినేషన్ సమయానికి ఒక గంట ముందే అందజేయించడం జరిగింది.

అందిన క్రమం ప్రకారం కాంగ్రెస్ అభ్యర్థులంతా నామినేషన్లు వేశారు. అప్పట్లో ప్రతిపక్ష పార్టీలు చాలా బలహీనస్తితిలో వున్నాయి. కాబట్టి ఎన్నికల్లో కాంగ్రెస్ వారు మాత్రమే ఎన్నుకోబడ్డారు. తర్వాత కొన్ని నెలలకు ముఖ్యమంత్రిగారు రాష్ట్రప్యాప్తంగా జిల్లా పరిషత్ అధ్యక్షుల సమావేశాన్ని నిర్వహించారు. ఈ సందర్భంగా విందు భోజనం సమయంలో ఆయన కరీంనగర్ జిల్లా పరిషత్ అధ్యక్షులతో పరిచయం గావించుకున్నారు. ఈ పరిచయం వేదికగా కరీంనగర్ జిల్లా పరిషత్ అధ్యక్షులుగా ఎన్నుకోబడిన కీ.శే. శీనివాసరావుగారికి కాసువారు “చెన్నమనేని రాజీశ్వరరావుగారి సహాయంతో నేను తమరి పేరుని తెల్పుకుని సూచించడం జరిగింది” అని చెప్పారట. అసలు నిజాన్ని తెల్పుకున్న శీనివాసరావుగారు ఎంతో ఆనందపూర్వకంగా నా క్వార్టర్స్కు వచ్చి తమ కృతజ్ఞతల్ని

తెలియజేసుకున్నారు. నేను సంతోషించాను. తర్వాత... “స్వయానా ముఖ్యమంత్రిగారే నన్ను పిలిచి మంచి వ్యక్తుల పేర్లు సూచించమని చెప్పారు” అంటూ శ్రీనివాసరావుగారికి జరిగినదంతా వివరించాను.

ముఖ్యమంత్రి గారు సూచించిన శ్రీనివాసరావుగారి ఎన్నిక సర్వత్రా ఆమోదయోగ్య మైనందున ప్రజాసుకూల కార్యక్రమాల నిర్వహణకై సముచితమైన సలహాల్ని కూడా ఆయనకు అందజేయడం జరిగింది.

ఈ విధంగా కాసువారి సమున్నతతత్వం, నిరాడంబరత, నిష్పక్షపాత వైభరి, సంకుచిత రాజకీయాలకు మరియు వ్యక్తుల వ్యక్తిగత ఇష్టాఇష్టాలకు అతీతంగా స్పష్టం కావడంలో ఓ గొప్ప రాజనీతిజ్ఞత వుంది. ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియను ప్రజాహితంగా ప్రయోగించిన ఓ ఉత్తమోత్తమ నేర్చరితనానికి ఇదొక తార్కాణం! ఈ విషయమై నా సంగతి వివరిస్తే... గ్రూపు రాజకీయాలకు అతీతంగా నేను చేసిన సత్యశోధన నాకు బాగా తృప్తిని కలిగించింది. ఒక మంచి నాయకుడికి నా ద్వారా అవకాశం కల్పించాననే సంతోషం అపారంగా మిగిలింది.

బ్రహ్మనందరెడ్డిగారి హాయంలోనే నాకు మరొక మహత్తరమైన అనుభవం ఎదురుయ్యాంది. ఆ విషయాన్ని కూడా వివరిస్తాను. ఈ విషయంలోనూ బ్రహ్మనందరెడ్డిగారి రాజనీతిజ్ఞత చెక్కుచెదరకపోవడం విశేషం! అయితే ఆయన వ్యక్తిగత మనస్తత్వం మాత్రం బాధపడింది. అయినప్పటికీ రాజనీతికి ఆయన కట్టబడక తప్పలేదు. వివరాల్లోకి వెళ్లే...

1969 డిసెంబర్ చివరివారంలో అహ్మదాబాద్, బోంబాయి నగరాల్లో పోటాపోటీగా జరిగిన రెండు సభల్లో కాంగ్రెస్ రెండుగా చీలింది. సిండికేట్ కాంగ్రెస్ కు శ్రీ మొరార్జి దేశాయిగారు నాయకత్వం వహించగా, ఇండికేట్ కాంగ్రెస్ కు శ్రీమతి ఇందిరాగాంధిగారు నాయకత్వం వహించారు. పరిస్థితులు దాయాదుల గొడవల్ని తలపించాయి. ఇలాంటి పరిస్థితల్లోనే దేశాధ్యక్షపదవికి ఎన్నికలు వచ్చాయి. విజయావకాశాల్ని దృష్టిలో వుంచుకుని, అధికార కాంగ్రెస్ పార్టీ అత్యధిక మెజారిటీ శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డిగారి పేరుని ప్రతిపాదించడం జరిగింది. అయితే సంజీవరెడ్డిగారు సిండికేటు సభ్యులు. అయినప్పటికీ ఇందిరాగాంధిగారు పార్టీ సభ్యుల మెజారిటీ దృష్ట్యా మరేం చేయలేక సంజీవరెడ్డి గారి పేరుని ప్రతిపాదిస్తూ పత్రాలు సమర్పించారు. ఇలాగని శ్రీమతి గాంధిగారిలో సంజీవరెడ్డిగారి గెలుపు విషయమై ఏ విధమైన స్వార్థం లేదు అనుకోవడం పొరపాటు. ఎందుకంటే... సంజీవరెడ్డిగారు సిండికేటు సభ్యులు కాబట్టి అతడ్ని ఎలాగైనాసరే ఓడించి తీరాల్సిందేనని ఆమె లోలోపలే కంకణం కట్టుకుని వున్నారు.

సంజీవరెడ్డిగారికి పోటీగా ప్రముఖ కార్యిక నాయకులు శ్రీ వి.వి. గిరిగారు స్వతంత్ర అభ్యర్థిగా అధ్యక్షపదవికి నామినేషన్ వేసారు. ప్రచారాలు ముమ్మరంగా సాగాయి. కమ్యూనిస్టులతో సహీ ఇతర ప్రతిపక్ష పార్టీలు వి.వి. గిరిగారిని బలపర్చడం జిరిగింది. కాగా, అంధ్రప్రదేశ్ అసెంబ్లీలోని ప్రతిపక్ష సభ్యులు నన్ను గిరిగారి ఎన్నికల ఏజెంటుగా నిర్ణయించారు. వారు రాగానే వారి ఓట్లరుయిన ప్రతిపక్ష సభ్యులకు పరిచయ కార్యక్రమాన్ని రూపొందించాం. అంతా సజావుగా సాగిపోయింది. వారిని విమానాశ్రయం నుండి ఎంత సాదరంగా అప్పోనించామో అంతే సాదరంగా వీడ్సోలు పలికే సందర్భం రానే వచ్చింది. విమానాశ్రయంలో నేను, గిరిగారు ఇద్దరమే వున్నాం. గిరిగారు నెమ్మిగా నాతో కల్పించుకుంటూ “మీకు బ్రహ్మనందరెడ్డిగారితో వ్యక్తిగత సంబంధాలు వున్నాయా?” అని ప్రశ్నించారు.

“చాలా మంచి సంబంధాలు వున్నాయి” బదులిచ్చాను. గిరిగారు ఇంకేం అడగలేదు. వెంటనే తన జేబులోంచి ఒక కవరు తీసి నా చేతిలో పెట్టి “ఈ కవరుని జాగ్రత్తగా బ్రహ్మనందరెడ్డిగారికి అందజేయగలరు” అని చెప్పారు.

నేను “సరే” అని చెప్పాను. తర్వాత నేను తెల్లవారి ముఖ్యమంత్రిగారిని కలిసి గిరిగారు అందించి వెళ్లిన కవరుని అందజేశాను. ఆయన ఆక్షాడికక్కడే ఆ కవరును చింపి ఉత్తరాన్ని చదివారు. నేను బ్రహ్మనందరెడ్డిగారినే గమనిస్తున్నాను. ఎప్పుడూ నవ్వుతూ వుండే బ్రహ్మనందరెడ్డిగారు ఆ ఉత్తరం చదువుతూ ఒక్కసారిగా ముఖం మాడ్చుకున్నారు. అంతా చూస్తున్న నాకు ఏమీ అర్థం కాలేదు.

“ఈమె మా పార్టీని బ్రతకనివ్వదు. పార్టీ నాశనమైపోతుంది. ఈ కక్షలు కార్పుణ్ణాలు పార్టీని బలహీనపరుస్తున్నాయి” ఉత్తరం చదివాక బ్రహ్మనందరెడ్డిగారు ఆక్రోపపడ్డారు.

“ఏంబీ? ఏం జిరిగింది?” నేను రెడ్డిగారిని అనునయించాను. “స్వాతంత్య సమరయోధుడు, సచ్చిలుడు, నిగర్ిష్ట, సాక్షాత్కార నా గురు సమానులు నీలం సంజీవరెడ్డిగారిని అధ్యక్ష ఎన్నికలలో ఓడించాలని - పార్టీ శాసన సభ్యుల ఓట్లన్నీ వి.వి.గారికి వేయాలని ఆమోగారి ఆదేశం! ఏం చేస్తాం? ఏరి విద్యేషాలు పార్టీని నాశనం చేయడమే కాదు, మమ్మల్ని కూడా నాశనం చేస్తున్నాయి. ఏరి స్వాధంకోసం మాఫైన స్వంత విలువల్ని వదులుకోవాల్సి వస్తుంది. చేయకూడని పనుల్ని చేయాల్సి వస్తుంది...” అంటూ ఆయన చాలా బాధపడిపోయారు.

ఆయన బాధ నాకు అర్థమయ్యింది. అందుకే బ్రహ్మనందరెడ్డిగారితో ఇలా అన్నాను. “బాధపడొద్దండి. మనం బాధపడి చేసేది ఏమీలేదు! రాజాజ్ఞని పాటించాల్సిందే కదా!”

ఈక గత్యంతంరం లేక బ్రహ్మనందరెడ్డిగారు శ్రీమతి గాంధిగారి ఆజ్ఞను శిరసావహించారు. తెల్లవారి ఎన్నికలలో అధికార ప్రతిపక్షాల తేదా లేకుండా అంతా గిరిగారికి ఓటువేశారు. దీంతో వి.వి. గిరిగారు అఖండ మొజారిటితో దేశాధ్యక్షపదవిని అలంకరించారు.

ఈ సంఘటన కాంగ్రెస్ పార్టీలోని విపేధాలు ఎంత పరాకాష్టకు చేరుకున్నాయో స్పష్టం చేస్తుంది. విద్యేషాలు పార్టీని, వ్యక్తుల్ని ఎంతగా నాశనం చేస్తాయో కూడా ఈ ఉదంతం బుజువు చేస్తుంది. ‘పార్టీ ఓడి పంతం నెగ్గాలనుకున్న’ ఇందిరాగాంధిగారి రాజనీతిని నేను ఖండిస్తున్నాను.

వెనకబడిన తరగతుల కమీషన్ సభ్యుడిగా నేను-నా అనుభవాలు : రాష్ట్రంలో మొదటిసారిగా వెనకడిన తరగతుల నిర్ధారణ గురించి స్వతంత్ర కమీషన్ వేయడం జరిగింది. ముఖ్యమంత్రి బ్రహ్మనందరెడ్డి గారు ఈ విషయమై నాతో మాటల్లాడుతూ “కమ్యూనిస్టులు బదుగు బలహీన వర్గాల గురించి, వారి అభ్యున్నతి గురించి, లోతుగా చక్కగా ఆలోచనలు చేస్తుంటారు. అవసరమైతే వారికోసం పోరాటాలు చేస్తుంటారు. మీ ఈ విధమైన ఆలోచనల్ని కమీషన్ ముందు వుంచాలి. కాబట్టి తమరు ఆ కమీషన్లో ఒక సభ్యుడిగా తప్పకుండా పనిచేయాలి” అని సలహాపూర్వకంగా చెప్పారు. నేను అంగీకరించాను.

ప్రభుత్వ ప్రధాన కార్యదర్శి గారైన శ్రీ అనంతరామన్‌గారి అధ్యక్షతన ఈ కమీషన్ నియమకం జరిగింది. డక్షిణ భారతదేశంలో సుదీర్ఘ పర్యాటనను జరుపుతూ ప్రముఖులు అందరితో సుదీర్ఘ చర్చలు జరిపే చక్కని అవకాశం నాకు లభించింది. అలాగే ఈ అంశంపై అనేక గ్రంథాలను చదివే అవసరం కూడా నాకు ఏర్పడటం నాకు లభించిన ఓ గొప్ప అదృష్టంగా నేను భావిస్తున్నాను.

మేము భారతదేశంలో కులాల గురించిన ప్రత్యేక ప్రాధాన్యతను మార్పిఱించిని వర్ధ సిద్ధాంతాన్ని, దేశ సమాజిక పరిస్థితులకు అన్వయించే అవసరం గురించి వందలమందితో చర్చించడం జరిగింది. కుల నిర్మాలన ఆవశ్యకత గురించి ఎన్నో ఆలోచనలు చేయడం జరిగింది. ముఖ్యంగా తమిళనాడులో ఆనాడు కూడా ముఖ్యమంత్రిగా కొనసాగుతున్న ఈనాటి తమిళనాడు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ కరుణానిధిగారితో సుదీర్ఘ చర్చలు జరపడం జరిగింది.

ప్రధానంగా... ప్రైకోర్చులు, సుప్రీంకోర్చులు, రిజర్వేషన్ విధానాన్ని రాజ్యంగానికి వ్యతిరేకమని కేసులు కొట్టివేసినపుటికీ... వాటిని లక్ష్యపెట్టుకుండా తమిళనాడులో చెన్నమనేని

రిజర్వేషన్ ప్రక్రియ కొనసాగింది. సామాజికంగా-విద్యాపరంగా-వెనకబాటుతనాన్ని గర్తించడం; మరియు వివిధ కులాల్లో వున్న ఉపకులాల్ని - వాటి అంతరాల్ని - అధిగమించడం కోసం వేరు వేరు గ్రూపులుగా వారిని విభజించే అవసరాన్ని అవశ్యకతని బహులోతుగా నిజాయితిగా చర్చించి ఆమోదించడం జరిగింది. ఈ కులాలలో అనేక కారణాల వలన ధనవంతులుగా ఎదిగిన వారిని రిజర్వేషన్ నుండి తొలగించాలనే వాదన కూడా ఎదురయ్యాంది. కాగా అప్పటికి సుట్రీం కోర్టువారు క్రీమిలేయర్సు రిజర్వేషన్ నుండి తప్పించాలనే నిర్ణయం చేయలేదు. మా కమిటీ ఏకగ్రిపంగా అభిప్రాయపడటం ఏంటంటే... ‘సామాజిక వెనకబాటుతనం పోవాలంబే సుదీర్ఘకాలం వారికి రిజర్వేషన్లు అవసరమోతాయి. తాత్కాలికంగా కొన్ని కుటుంబాలు పైకి వచ్చినప్పటికీ వారిని సంపన్న శ్రేణిగా విడదియటం సమయితం కాదు’ అని!

ఆరుమాసాల ప్రయత్నం తరువాత నివేదికను తయారు చేసి ముఖ్యమంత్రి బ్రహ్మనందరెడ్డిగారికి సమర్పించాం. వారు ఈ విషయమై తగు సమయం కేటాయించి పరిశీలించుకున్నారు. తర్వాత మాత్రో కూలంకపంగా చర్చించి తమ సంతృప్తిని వెలుబుచ్చారు.

ముఖ్యంగా నివేదికలు ఎంత పటిష్టంగా వున్నప్పటికీ... ఆయా కులాల ఆర్థికాభివృద్ధి కోసమై నిధుల్ని సరిగ్గు కేటాయించవకపోవడం, విద్య, వైద్యం వంటి మౌలిక సాకర్యాలను సమకూర్చుక పోవడం తదితర లోపాల వలన వారి పరిస్థితి ‘ఎక్కడవేసిన గొంగళి అక్కడ వుంది’ చందాన వుండిపోయింది.

ప్రణాళికల్లో, బడ్జెట్ కేటాయింపుల్లో, వారికి ప్రాధాన్యత వుంటేనే వారిని ఉద్ధరించగలుగుతాం అనేది నా అభిప్రాయం. ముఖ్యంగా సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిస్థితుల్ని గమనిస్తే... కుల నిర్మాలన సమూలంగా జరగడు. సరికదా కుల తత్త్వాలు పెచ్చరిల్చిపోవడం అనివార్యమైంది. వెనకబడిన వారికి విద్య, ఉద్యోగ రంగాల్లోనే కాదు రాజకీయ రంగంలోనూ రిజర్వేషన్లు నిర్ణయించడం వాటిని అమలు జరపడం సామాజిక క్రర్వంగా నేను భావించాను.

వెనుకబడిన తరగతుల కమీషన్ సభ్యుడిగా నున్న నాకు, కమీషన్ అధ్యక్షులు కీ.సే. అనంతరామన్ గారితో కలిగిన ఒక అనుభవాన్ని పారకులతో పంచుకోవాలని వుంది. ఆ వివరాలు ఈ క్రిందివిధంగా వున్నాయి.

శ్రీ అనంతరామన్‌గారు ప్రధాన కార్యదర్శి బాధ్యతల్ని స్వీకరించడానికి ముందు, మత్స్యశాఖ డైరెక్టరుగా పనిచేసి వున్నారు. ఆయన ఈ కమీషన్ అధ్యక్షులుగా వచ్చిన తర్వాత, మా సభ్యులం అంతా ఒకరోజు ఆయన్ని కలిసి “మన విస్తృత పర్యాటకాలో ఒకరోజు సముద్రయానం చేసి చూడాలి” అని కోరడం జరిగింది. అందుకు వారు వెంటనే అంగీకరించారు. పైగా అదివరకే తమకు పరిచయం వున్న మత్స్యశాఖ అధికారులకు విషయాన్ని చేరవేసి అన్ని ఏర్పాట్లు గావించారు.

అప్పటి ముఖ్యమంత్రి కీ.శే. కాసు బ్రహ్మనందరెడ్డి గారితో
అంధ్రప్రదేశ్ ప్రధమ వెనుకబడిన తరగతుల కమీషన్ షైర్పున్
కీ.శే. అనంతరామన్ గారు మరియు తదితర సభ్యులు

మేము సభ్యులం అంతా బయలుదేరి వెళ్ళాము. కన్యాకుమారి సమీపంలో మా పడవ ప్రయాణం కొనసాగుతోంది. సముద్రంలో ఇంకొంత ముందుకు వెళ్తే ఇంకా అనందంగా వుంటుంది’ అని సభ్యులు అభిప్రాయపడ్డారు. అందరి కోరిక మేరకు సుదూరంగా పడవ ప్రయాణం కొనసాగింది. కాగా కనీసం 5 కి.మీ. దూరాన మా పడవ నిలిచిపోయింది. ఇంజన్ పనిచేయలేదు. డైవర్ ఎంత ప్రయత్నించినా యంత్రం మెరాయించింది. అలలు పెద్దగా రావడం, పడవ అటూ ఇటూ ఊగిసలాడటం, అంతా

ఒక గందరగోళ అయ్యామయ పరిస్థితి దాపురించింది. అందరం ఆందోళన చెందసాగాం. ఈ విధమైన విషత్తుర పరిస్థితిలో మాకు ఎవ్వరికీ ఏమీ తోచడం లేదు. ప్రాణాల్ని అరచేతిలో పెట్టుకుని బీక్కబిక్కపుంటున్నాం. వున్నట్టుండి అడ్డుక్కలు అనంతరామన్గారు హడావిగిగా తను ధరించి వున్న గుడ్డలు మార్చుకొని, పట్టు వుస్తాలు ధరించి, ప్రార్థనలు ప్రారంభించారు. ఎటూ గత్యంతరంలేని పరిస్థితి. ఏ క్షణాన్నయినా పడవ మునిగిపోక తప్పదు అనిపిస్తున్న ఒక నరకయాతన. అరగంట దాటిపోయింది. అప్పటికి పడవ సిబ్బంది పడవమీదకు ఎక్కి సిగ్గుల్నీ ఇవ్వడం ప్రారంభించారే గాని, మా పరిస్థితిలో మాత్రం ఏవిధమైన మార్చులేదు. అందరం నీరసించిపోయాం. మృత్యుముఖంలోకి చేరుకోబోతున్న బరవైన హృదయాలతో ఆశల్ని పడులుకుని కూర్చున్నాం. మరోవైపు అనంతరామన్గారు ప్రార్థనలు చేస్తునే వున్నారు. వున్నట్టుండి ఇరువైపుల నుండి పెద్ద ఎత్తున వస్తున్న అలలు మా పడవని అమాంతం ముంచివేసే పరిస్థితి కనబడింది. దీంతో మాకు ఎవ్వరికి ఇంక ఏమీ కనబడలేదు. అంతా శూస్యం గోచరించింది. అంతలోనే ఇరువైపుల నుండి వస్తున్న అలల్ని సపాల్ చేస్తూ ఓ రెండు పడవలు ఇరువైపుల నుండి మా రక్షణ కోసం వస్తుండటం మాకు కనబడింది. అంతే! పోతున్న ప్రాణాలు తిరిగి నిలబడినట్టయ్యాంది. పడవల తక్షణ రాకకోసం ఆత్మతపడ్డాం. ఏది ఏమైతేనేం? ఆఘమేఘాలమీద ఆ రెండు పడవలు జీవన సుధా ధారలై మా పడవకు అటూ ఇటూగా చేరిపోయాయి. నిచ్చనలు వేసి మా అందరినీ తమ పడవల్లోకి లాక్కున్నాయి. అందరం సురక్షితంగా ప్రాణాపాయం నుండి బయటపడిపోయాం.

‘ఇదంతా నా పూజాఫలం’ తర్వాత నెమ్ముదిగా అనంతరామన్గారు అభిప్రాయపడ్డారు.

‘మా సిగ్గుల్నీ కారణంగా సంకేతాలు వెళ్ళి ఫలితం వచ్చింది. ఇలాంటి ఆపద పరిస్థితుల్లో ఇది మా విద్యుత్కథర్మం’ అంటూ పడవలు నడిపిన డ్రైవర్లు విన్నవించుకున్నారు.

కాలానికి చోదకశక్తి శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానమా? లేక ప్రార్థనా? ఈ మీమాంస అనాడూ తేలలేదు. ఈ నాటికి ఇదొక సందిగ్గావస్థ! కాకపోతే ఒక్కటి... ఎవరి నమ్మకాలు వారివి! ఎవరి అభిప్రాయాలు వారివి! సామాజికంగా భంగం కలిగించనంతవరకు ఆయా వ్యక్తుల విభిన్న నమ్మకాలను అభిప్రాయాలను తప్పుపట్టడం సరికాదు!

ముఖ్యంగా వెనకబడిన తరగతుల అభివృద్ధి కోసం నేను ఎంతగా తపించానో, ఎంతగా ప్రయత్నించానో, రామన్గారు ఆ విషయంలో ఎంతమాత్రం తగ్గలేదు. స్వార్థప్రయోజనాలకు ఆయన ఎప్పుడూ దూరంగానే కనిపించారు. తమ బాధ్యతల్ని సంహరింగా నిర్వహించారు.

సెన్ స్థాపన

సిరిసిల్ల తాలూకాలో సహకార విద్యుత్ సరఫరా సంఘాన్ని (సెన్) స్థాపించడంలో నేను మందు వరుసలో నిలబడ్డాను. ఇది నాకు గర్వకారణం! అనాడు గ్రామీణ విద్యుత్ కార్బోరేషన్ లేదు. 1969-1970 కాలంలో అమెరికా సహాయంతో సహకార రంగంలో విద్యుత్ పంపిణీ వ్యవస్థ నిర్మాణం చేయాలని కేంద్ర ప్రభుత్వం నిర్ణయించింది. ఇందు నిమిత్తం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఒక సంఘాన్ని నెలకొల్పాలని తెలియజేసింది. ఇటువంటి సంస్థని తమ తమ నియోజకవర్గాల్లో స్థాపించాలని డా॥ మర్తి చెన్నారెడ్డిగారు వికారాబాద్ కోసం, నీలం సంజీవరెడ్డిగారు అనంతపురం కోసం, కాసు బ్రహ్మానందరెడ్డిగారు నరసారావుపేట కోసం, జె.వి.నరసింగరావుగారు ఆదిలాబాద్ కోసం విశ్వ ప్రయత్నాలు చేశారు. ఇది తెల్పుకున్న నేను వెంటనే స్పందిస్తూ “కరీంనగర్ జిల్లాలో సిరిసిల్ల తాలూకా అత్యంత వెనకబడి ఉన్న ప్రాంతం కాబట్టి, సెన్ స్థాపన ఇక్కడ జిరిగితే అఖివృద్ధికి అంకురం పడుతుంది” అని ప్రతిపాదించాను. నా మాట ఎవ్వరూ పట్టించుకున్నట్టుగా కనబడలేదు. హేమాహేమీలు సుమారు ఒక సంవత్సరం పాటుగా ఎవరి ప్రయత్నాన్ని వారు తీవ్రంగా గావించారు. కాగా సెన్ స్థాపన గురించి అప్పటికీ సరైన నిర్ణయం జరగలేదు.

నేను సిరిసిల్ల తాలూకా వెనకబాటుతనంపై సవివరంగా ఒక నివేదికను నిపుణులతో తయారు చేయించాను. అమెరికా వారు కోరిన విధంగా పరిశ్రమించి తయారు చేయించిన నివేదికను అందించాను. తర్వాత అమెరికా నుండి పరిశీలనకై వచ్చిన బృందాన్ని వెంటబెట్టుకుని కొన్ని గ్రామాల్ని తిరిగాను. ఈ పర్యటనలోనే ‘బావులలో నీటిని ఎత్తిపోతల ద్వారా పైకితేవడం ఎంత అవసరమో’ వారికి అర్థమయ్యేలా వివరింపజేశాను. ఈ విషయమై చాలా కష్టపడ్డాను. అయినప్పటికీ ఇతర ప్రాంతాల ఒత్తిడి, పోటీ వున్నందున ఒక సరైన నిర్ణయం జరగనేలేదు.

ముఖ్యమంత్రిగా ఉన్న బ్రహ్మానందరెడ్డిగారు ఈ సమస్యకు పరిష్కారం సాధించడం కోసం ఒకరోజు నన్ను పిలిపించుకుని మాట్లాడి, నన్ను ధిల్లీ వెళ్లి కేంద్రవిద్యుత్ శాఖామాత్యులైన డా॥ కె.ఎల్.రావుగారిని కలవమని ఆదేశించారు. అంతేకాదు, తన తరఫన ఒక ఉత్తరాన్ని కూడా నాకు ఇచ్చి పంపారు. దీంతో నాకు మార్గం సుగమం అయ్యిందనిపించింది. ఇక వెంటనే ధిల్లీ బయలుదేరి వెళ్చాను. నా వెంటే అనాటి వేములవాడ పంచాయతి సమితి అధ్యక్షులు శ్రీ వై. హనుమంతరావుగారు, సిరిసిల్ల పంచాయతి సమితి అధ్యక్షులు శ్రీ అన్నం రాజారెడ్డిగార్లు వున్నారు. డా॥ కె.ఎల్.రావుగారికి

బ్రహ్మనందరెడ్డిగారు ఇచ్చిన ఉత్తరాన్ని అందించాను. రావుగారు ఆ ఉత్తరానికి తగు ప్రాధాన్యత ఇస్తూ, నివేదికలోని వివరాలను ప్రస్తుతిస్తూ, మాకు విశ్వాసపూర్వకంగా అభయం అందిస్తూ “రెండవ విడత అమెరికా ప్రతినిధి బృందాన్ని మీ ప్రాంతంలో పర్యటింపచేసి తుది నిర్ణయం తీసుకుంటూ మీకు సరైన న్యాయం చేస్తాం” అన్నారు. అంతా అలాగే జరిగిపోయింది. ముఖ్యాలంతా చూస్తుండగా సిరిసిల్ల విద్యుత్తు సహకార సంఘంగా గుర్తిస్తూ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సుస్పష్టమైన నిర్ణయం చేసింది. ఆ తర్వాత మన అధికారులను ట్రైనింగ్ కోసం అమెరికా పంపించడం, అవసరమైన నిధులను సమకూర్చడం, అంతా లక్ష్మణంగా జరిగిపోయింది.

సుమారు 40 సంవత్సరాల ఘనవరిత్ర కలిగిన ‘సెన్’ ఈనాడు భారతదేశంలోనే అగ్రజేషికి చెందినదిగా పనిచేయడం అత్యంత సంతోషదాయకం. 1970 సంవత్సరంలో ఈ సహకార సంఘ వినియోగదారుల సంఖ్య కేవలం 4720 వుండగా, ఈనాటికి వారి సంఖ్య 186003కి పెరగడం అనేది అభివృద్ధికి తార్యాణం! తలసరి విద్యుచ్ఛక్కి వినియోగం 25 యూనిట్ల నుండి పెరిగి 711 యూనిట్లుగా వుండటం చక్కని పురోభివృద్ధికి సూచిక! వ్యవసాయ సర్వీసులు 1970-71లో 2299 వుండగా, ఇప్పుడు 31.3.2008 నాటికి 53958కి పెరగడం ఒక మంచి పరిణామం. అలాగే పవర్లూం కుటీర పరిశ్రమలకు 5310 కనెక్షన్లు ఇవ్వడం వలన కార్బీకులకు ఉపాధి అవకాశాలు పెరగడంతో పాటుగా, వస్తువులు పురోగతిని సాధిస్తున్నది.

నేను ఆనాటి నుండి ఈనాటి వరకు ఇతర సహచరులతో కలిసి ఈ సంస్థ అభివృద్ధికి సహాయపడటం నా రాజకీయ జీవితంలోనే ఓ మరుపురాని ఘట్టం!

ముఖ్యంగా ఈ సంస్థ కోసం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి రావల్సిన నిధుల్ని సంపూర్చంగా సాధించడం జరిగింది. గత రెండు సంవత్సరాల అనతికాలంలోనే 32 కోట్ల నిధుల్ని రాబట్టడం అంటే అది అంత ఆపామాషి కాదు. ప్రధానంగా ఈ సంస్థకు ఎలాంటి అవాంతరాలు కలగకుండా దైతు సామాన్యాన్నికి అందుబాటులో వుండేవిధంగా సంరక్షించుకోవడం, ఇంకా ఇంకా అభివృద్ధిలోకి తేవడం ఈనాటి యువ నాయకత్వాన్నికి వున్న ఒక గురుతర బాధ్యత!

బ్రహ్మనందరెడ్డిగారి సహాయ సహకారాలతో నేను ఎన్నో సాధించాను. ఆయనకు నేను బుఱపడివుంటాను. ఆయన ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రిగా 29.2.1964 నుండి

30.9.1971 వరకు సరిగ్గా 7 సంవత్సరాల ఏదు మాసాలు పదవీబాధ్యతల్ని నిర్వహించారు. ఇటీవల వారి శతజయంతి ఉత్సవాలలో పాల్గొని వారికి నిపాళులు అర్పించే భాగ్యం కల్గింది. ఆయన ముఖ్యమంత్రిగా వున్నకూలంలో సిరిసిల్ల నియోజక వర్గపు అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు అన్నికూడా నిరాటంకంగా సంతృప్తికరంగా సాగిపోయాయి. పార్టీ పక్షపాత వైఫారి లేకుండా, అభివృద్ధి లక్ష్యంగా వుండే 'కాసు'లాంటి నాయకులు ఈ సమాజానికి ఎంతో అవసరం! ఆయన తరతరాలకు ఆదర్శప్రాయం!

శ్రీ కాసు బ్రహ్మనందరెడ్డిగారి తర్వాత పి.వి. నరసింహోరావు గారు 30-9-71 నుండి 10-1-73 వరకు ముఖ్యమంత్రిగా కొనసాగారు. తర్వాత 10-1-1973 నుండి 10-12-1973 వరకు రాష్ట్రపతి పాలన విధింబజడింది. ఆ తర్వాత 10-12-1973 నుండి 6-3-1978 వరకు అనగా సాధారణ ఎన్నికల వరకు శ్రీ జలగం వెంగళరావుగారు ముఖ్యమంత్రిగా బాధ్యతల్ని స్వీకరించారు. ఈ పది సంవత్సరాల కాలంలో ఇటు రాష్ట్రంలో, అటు దేశంలో, అంతకు ముందు ఎన్నడూ లేని రాజకీయ సంక్షోభం అస్థిరత్వం చోటు చేసుకున్నది. అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన, కాంగ్రెస్ పార్టీ చీలిక, జనతాపార్టీ పుట్టుక, జనతాపార్టీ చీలిక, భారతీయ జనతాపార్టీ ఆవిర్భావం వంటి ప్రముఖ సంఘటనలు చోటు చేసుకున్నాయి.

మతోన్నాదం : ముఖ్యంగా స్వాతంత్ర్యానంతరం మరియు దేశ విభజన తర్వాత ఏర్పడిన మత సామరస్యం 1967లో చెదిరిపోయింది. దీంతో రాజ్యాంగంలోని 15-16-25 అధికరణలలో పొందుపర్చబడిన వివక్షతారాహిత్యం, అందరికీ సమాన అవకాశాల కల్పన, స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యం వంటి ఉన్నత విలువలకు విఫూతం ఏర్పడింది!

ఉత్తరప్రదేశ్‌లోని మీరట, బీహార్‌లోని రాంచి మరియు అలహాబాద్ కరీంగంజ్ ప్రదేశాలలో మతకలహాలు పెచ్చరిల్లినవి. రాష్ట్రాలు స్వయం సేవక్ సంఘు, జన సంఘులతో పాటు కాంగ్రెస్ పార్టీ కూడా ఈ మత కలహాలకు బాధ్యత వహించాలని సెక్యులర్ అతివాద పార్టీలు దేశవ్యాప్తంగా తమ నిరసనల్ని తెలియజేయడం జరిగింది.

అనాటి కేంద్ర హోంశాభామాత్యులు శ్రీ చవాన్‌గారు, మత కలహాల్లో కాంగ్రెస్ పార్టీ ప్రమేయం లేదంటూ బుకాయించినప్పటికీ సాక్ష్యాధారాలతో బుజువు పర్చడం జరిగింది. అయితే.. మైనారిటీ వర్గానికి చెందిన శ్రీ జాకీర్ హుస్నేన్ గారు దేశాధ్యక్షులుగా ఎన్నుకోబడటం, శ్రీ హిద్యుతుల్లాగారు సుట్రింకోర్టుకి చీఫ్ జస్టిస్‌గా నియమించబడటం, శ్రీ ఫక్రుద్దీన్ అలీ అహ్మద్‌గారు కేంద్ర కేబినెట్ మంత్రిగా నియమితలు కావడం మత

సామరస్యానికి తార్యాణలు కాదని... మత సామరస్యం అనేది సామాన్య ప్రజానీకంలో మానసిక ఐక్యత నెలకొల్పబడటంలో వుంటుందని.... అనేకానేక సదస్యులు ప్రదర్శనల ద్వారా పార్టీ ఆందోళనలు చేయడం ఒక మంచి జ్ఞాపకం!

మత సామరస్యం కోసం పార్టీ తీవ్రంగా కృషిచేసింది. ఎప్పుడూ పోరాటాలతో ఆందోళనలతో ఉద్యమాలతో ప్రజాసమస్యల పరిపూర్వానికి ప్రాకులాడే పార్టీ నాయకుడిగా నా శక్తిమేర నేను కష్టపడ్డాను. యువతని ప్రేరేపించాను. ఐకమత్యం గురించి నీతిబోధనల్ని గావించాను. నాకు తెల్పి చాలామంది ‘మతానిది ఏముంది సర్?’ మతం అన్నం పెద్దుందా? మన పొట్టకోసం మనమే కష్టపడాలిగని’ అంటూ మతసామరస్యాన్ని చాటుకోవడం జరిగింది. ముఖ్యంగా భూపోరాటాలు, ఆయా సమాజాలకు సంబంధించి ఆయా ప్రాంతాల్లో జరుగుతాయి కానీ ‘మత కలహాలు’ అనేవి దేశాన్నే చిన్నాల్సిన్నం చేస్తాయి, ప్రాణాలకు హోని కలిగిస్తాయి. శత్రు సమాజాన్ని పెంచి పోషిస్తాయి. కాబట్టే ‘మతసామరస్యం’ కోసం నా తపన అక్కరించ వీలుకానిది. అదోక లోతైన భావన!

(జ) 1969 - ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమం

1969వ సంవత్సరంలో తెలంగాణా ప్రజాసమితి నాయకత్వంలో నిర్వహించబడిన ‘ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమం’ చరిత్రాత్మకమైనది.

ఆర్థికంగా సామాజికంగా వెనకబడివున్న తెలంగాణా ప్రజలలో... ప్రత్యేక రాష్ట్రం ఏర్పడితే తమ నిధులను తామే వినియోగించుకోవచ్చునని, ఉద్యోగ అవకాశాలు అన్నింటిని తామే ఉపయోగించుకోవచ్చునని, ఒక భావం సహజంగా వుండింది. కాగా డా. మర్తి చెన్నారెడ్డిగారి నాయకత్వంలో వున్న కాంగ్రెస్ వర్గం ఈ ప్రాంతీయ భావాన్ని తీవ్రతరం చేసింది. కట్టలు తెగిన అవేశంతో ఉద్యోగస్థులు, విద్యార్థి యువతీ యువకులు, వేల సంఖ్యలో ఈ ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు. చెప్పాలంటే చాలా సందర్భాల్లో ఈ ఉద్యమకారులు నినాదాలు వెర్తితలు వేయడం జరిగింది. ముఖ్యంగా ‘ఆంధ్రప్రాంతం వారు తెలంగాణాకు శత్రువులు’ అనే ఒక వినాశకర భావాన్ని రెచ్చగొట్టడం జరిగింది. దీనితో విశాలాంధ్ర సాధనకై నిర్విరామ కృషి చేసి విశాలాంధ్రలో ‘ప్రజారాజ్యం’ అనే బంగారు భవిష్యత్తుకోసం పాటుపడిన కమ్యూనిస్టు పార్టీ పరిస్థితి గందరగోళంలోకి నెట్టబడింది. ఈ విధమైన స్థితిలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ నోరు నొక్కుకుని కూర్చోకుండా... పెద్దమనుషుల ఒప్పందాన్ని గౌరవించకుండా అసమానతల్ని పెంచుతూ పోతున్న కాంగ్రెస్ పార్టీ విధానాలను’ తీవ్రంగా ఖండించింది. ముఖ్యంగా కాంగ్రెస్ పార్టీ నాయకులు తమ పదవుల కోసం ప్రాంతీయ

తత్వాన్ని రెచ్చగొట్టడాన్ని కమ్యూనిస్టు పార్టీ భరించలేకపోతూ తీవ్రంగా నిరసించడం జరిగింది.

‘తెలంగాణ వాడు’తో పైదరాబాద్ నగరం అట్టడికిపోతున్న ఈ తరుణంలో ప్రత్యేక తెలంగాణవాదాన్ని వ్యతిరేకించడానికి పార్టీ నాయకత్వంలో ఒక సత్యాగ్రహ పోరాటాన్ని నిర్వహించాలని నిర్ణయించడం జరిగింది. కాగా కమ్యూనిస్టుల ఈ నిర్ణయం తెలంగాణ వ్యాప్తంగా సక్రమంగా అమలు కాలేదు. ఐనప్పటికీ శాసనసభ పార్టీ నాయకడిగా పదిమందిని వెంటబెట్టుకుని వెళ్లి సుల్తాన్ బజార్ ప్రాంతంలో ‘విశాలాంధ్ర వర్ధిల్లాల్’ అను నినాదంతో రాస్తార్కో చేశాం. దీంతో తెలంగాణవాడులు కమ్యూనిస్టులమైన మమ్మల్ని తమ ప్రధాన శత్రువులుగా భావించి, భోతిక దాడులు చేయడానికి సైతం వెనుకాడలేదు. పోలీసులు మా సత్యాగ్రహదళాన్ని అరెస్టు చేసి ముఖీరాబాద్ జైలుకు తరలించారు. అప్పటికే ఆ జైలు తెలంగాణవాడులతో కికిర్షిసిపోయి వుంది. కమ్యూనిస్టు పార్టీ దళం ‘విశాలాంధ్ర’ నినాదంతో అరెస్టు కాబడి ఆ జైలులోకి రానున్నదని తెలిసి, వందల సంఖ్యలో ప్రత్యేక తెలంగాణా ఔదీలు మాపై విరుచుకు పడటానికి సంసిద్ధమైవున్నారు. మేము జైలర్సగదిలో కూర్చున్నట్టుగా తెలుసుకుని కిటికీలనుండి రాళ్ల, ఇసుకల్ని మాపైకి విచక్షణారహితంగా విసిరారు. పరిస్థితి చేఱారిపోసాగింది. ఈ స్థితిలో జైలు సూపరింటెండెంటు వెంటనే అప్రమత్తుడై పోలీసు అధికారులకు ప్రమాద సూచిని అందించారు. నేను కూడా అప్రమత్తుడినై పార్టీ కార్యాలయానికి ఫోన్సచేసి మఖ్యాం మొహన్సుడీన్ గారితో మాటల్డి, విషయాన్ని హాంమంటి శ్రీ ఇఖ్బీం అలీ అన్నారీ గారికి తెలియజేయవల్సిందిగా కోరాను. మమ్మల్ని వెంటనే వేరే జైలుకు పంపించాలనేదే నా కోరిక! ప్రయత్నాలు హంటాచుటీను జరిగిపోగా, ఒక గంట వ్యవధిలోనే మమ్మల్ని సంజీవరెడ్డి కాలనీ జైలుకు మార్చేసారు. మేము ఉత్తర్వు ప్రకారంతా జైలుకు వెళ్ళాము. అది విశాల మైదానాలతో కూడిన జైలు. అయితే ముఖీరాబాద్ జైలులో వందల సంఖ్యలో తెలంగాణవాడులు వుండగా, ఇక్కడ వేలసంఖ్యలో వున్నారు. ఇంకేముంది? మా రాకును కనిపెట్టిన వందలమంది తెలంగాణ వాడులు మాపైకి వెప్రివాళ్లగా పరుగెత్తుకురావడం జరిగింది. అది గమనించిన మాకు పరిస్థితి ఎటు పయనిస్తుండో ఏమీ అర్థం కాలేదు. ఆ క్షణంలో నాకు అనిపించింది ఒక్కటే...

మా వైపు పరుగులు తీస్తున్న గుంపులో అగ్రశేణిలో వున్న జి.వి. నారాయణరావు (ఆ తర్వాత శాసన సభ స్పీకర్‌గా పనిచేశారు), మల్లిభార్షున్ (తర్వాత కేంద్రమంత్రిగా పనిచేశారు) గార్ల నన్ను బాగా ఎరిగినవారు. నాతో స్నేహంగా వుండేవారు. మరియు

నన్న అభిమానించేవారు కూడాను! వారిద్దరూ మరికొందర్ని కలుపుకుని మా చుట్టూ ఒక వలయంగా ఏర్పడి, ఎవ్వరూ కూడా మాపై చేయి చేసుకోకుండా రక్షించారు.

తర్వాత ఒక ప్రత్యేక క్వార్టర్లో ముమ్మల్ని ఉంచి దానికి తాళాలు బిగించారు. ఈ విధంగా రెండురోజులు గడిచాయి. తర్వాత విడుదలయ్యాం. పరిస్థితులకు భయపడి మాలో నిర్ణయంగాని, భావాలు గాని మారలేదు. తెలంగాణావాదంతో ప్రజలు ఏది మంచి? ఏది చెడు? అని తెల్పుకునే స్థితిని కూడా దాటి వెళ్ళిపోయి ప్రవర్తిస్తున్నప్పటికీ నేను ‘విశాలాంధ్ర వర్ధిల్లలి’ అని అనుకున్నాను. తెలంగాణ అభివృద్ధి కొరకై చేసుకున్న ఒప్పందాల అమలకై ఉద్యమించాలనుకున్నాను.

ఉద్యమం అణచివేత:

ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం చివరిఫుట్టం ఆసక్తిదాయకం! ప్రధానమంత్రిగా వున్న శ్రీమతి ఇందిరాగాంధిగారు తెలంగాణ ఉద్యమాన్ని అణిచివేయాలనే నిర్ణయానికి వచ్చారు. మితిమీరుతున్న ఉద్యమంపై తాడో పేడో తెల్పుకోవాలని, ఇందులో భాగంగా రాష్ట్రంలోని ప్రతిపక్ష పార్టీల సలహాలు పొందాలని శ్రీమతి ఇందిర గారు ఎప్పుడైతే బావించారో ఇంకేమాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా ఆచరణకు వచ్చారు.

ఆనాటి కరీంనగర్ జిల్లా కలెక్టర్గా పనిచేస్తున్న శ్రీ మాలకొండయ్యద్వారా నాకు ఇందిరాగాంధిగారి నుండి ‘వెంటనే వచ్చి కలవాలి’ అన్నట్టుగా కబురు వచ్చింది. ఈ విషయమై నేను మొదట ప్రౌదురాబాద్ వెళ్ళి పార్టీ రాష్ట్ర కార్యదర్శి శ్రీ చండ్ర రాజేశ్వరరావు గారితో సుదీర్ఘంగా చర్చించాను.

‘ప్రత్యేక తెలంగాణ వాదం మొదట తెలంగాణలో వున్న వెనకబాటుతనాన్ని తొలగించాలనే కారణంగా వ్యాపించినప్పటికీ, తర్వాత డా. మరి చెన్నారెడ్డిగారు ఈ ఉద్యమాన్ని తమ అధికారం కొరకై పూర్తిగా వాడుకోవడం జరిగింది. కాబట్టి ఇది కాంగ్రెస్ పార్టీ అంతరంగిక సమస్యగా చెప్పవచ్చు. అవసరమైతే ముఖ్యమంత్రిగా వున్న బ్రహ్మనందరెడ్డిగారిని ఆ పదవినుండి తొలగించి, మరెవ్వరినైనా నియమించుకోవాలి గాని, ఈ ఉద్యమాన్ని మాత్రం ఇంకా కొనసాగించకూడదు. ఎందుకంటే నాయకత్వ సెప్పు ప్రయోజనాలు అమాయక ప్రజల జీవితాలతో ఆడుకుంటున్నాయి. ఈ విషయాన్ని ఆ ప్రజలకు విడుమర్చి చెప్పినా ఆర్థం చేసుకునే స్థితిలో లేరు. చెప్పినవాళ్ళని శత్రువులుగా భావిస్తున్నారు. తెలంగాణలో పేరుకుపోయిన పేదరికాన్ని ఈ నాయకులు ఎవ్వరూ

తొలగించలేరు. తొలగిస్తామని చెప్పున్నదంతా ఆశపెట్టడవే! ప్రజలు వసిపిల్లలై స్వార్థసాయకుల కుప్రిగంతులకు మోసపోతున్నారు. నిజమైన తెలంగాణా ఉద్యమం కావాలీ అంటే నిజమైన నాయకుడు కావాలి! కానీ ఆ నాయకుడు ఎక్కడ? నేనే ఆ నాయకుడ్ని అని చెప్పుకుంటున్న డా. మరి చెన్నారెడ్డిగారు ఒకసారి ఆత్మావలోకనం చేసుకోవాలి! ప్రజాహితవు కోరుకుంటూ తన స్వార్థనీతిని వదిలిపెట్టలి' అంటూ మా ఆలోచనలు సాగాక, ఇదే విషయాన్ని ఇందిరాగాంధిగారికి విన్నవించాలనుకున్నాం.

వెంటనే ధీల్లీ బయలుదేరి వెళ్లాను. శ్రీమతిగాంధి గారితో ఒంటరిగా 25 నిమిషాలు చర్చించాను. ఈ చర్చలో గాంధిగారి సందేహాల్ని కూడా నేను నిష్పత్తి చేశాను. తర్వాత ప్రధాని ఇతర ప్రజాప్రతినిధులతోనూ మాట్లాడారు. ఆ తర్వాత తెల్లవారి రాత్రివరకే ప్రత్యేక విమానంలో క్లోదరాబాదు చేరుకున్న ప్రధాని, బేగంపేట విమానాశ్రయంలోనే పాట్లీ సమావేశాన్ని నిర్వహించారు. ఈ సమావేశంలో శ్రీ బ్రహ్మసందరెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రి పదవి నుండి తప్పుకోవాలని నిర్ణయించడం, డా॥ మరి చెన్నారెడ్డి గారిని ఉత్తరప్రదేశ్ గవర్నర్గా ప్రకటించడం జరిగింది.

ఈ వార్తలు వెలువడిన వెంటనే 'తెలంగాణా ప్రజా సమితి' తమ పోరాటాన్ని ఉపసంహరిస్తున్నట్టుగా ప్రకటించింది. దీంతో తెలంగాణలో దావానంలా వ్యాపించిన పోరాటం ఒక్కసారిగా చల్లారిపోయింది. 'తెలంగాణా' వాదాన్ని అడ్డుపెట్టుకుని ఎదుగుదామనుకున్నపారి కల చెదిరింది. తెలంగాణా ఉద్యమకారులుగా అరెస్టు కాబడి జైళ్ళలో వున్న వేలాది యువతీయువకులు విడుదలై నిట్టార్పులు విడిచారు. తర్వాత నిరాశ నిస్పృహాలకు గురి అయ్యారు.

(సి) భూపాలిరాటం - నా జీవితానుభవం

బంజరు భూమిల్ని ఆక్రమించాలని, ఆక్రమణలో వున్న భూములకు పట్టులు సాధించాలని, రాష్ట్ర రైతు సంఘం ప్రత్యేక పిలుపునిచ్చింది. చాలా ప్రాంతాల్లో మిగులు భూమిల్ని ప్రభుత్వానికి హస్తగతం చేయకుండా వున్న భూస్వాములు, బంజరు భూమిల్ని సైతం చట్టవ్యతిరేకంగా ఆక్రమించిన సందర్భాలు అనేకం వున్నాయి.

రాజకీయంగా అధికార పాట్లీ నాయకులుగా చలామణి అవుతూ, రెవెన్యూ-పోలీసు-అధికారులను తమ అదుపు ఆజ్ఞల్లో వుంచుకోవడం తద్వారా తమ ఇష్టారాజ్యాన్ని కొనసాగించడం, చాలా ప్రాంతాల్లో నాయకులకు నిత్యకృత్యంగా వుండింది. ఈ విధమైన

కరినతర పరిస్థితుల నేపథ్యంలో ‘భూ ఆక్రమణము’ నిమిత్తం స్థానిక కమ్యూనిస్టు నాయకులు కొందరు నా దగ్గరకు వచ్చారు. వచ్చి ‘మీరే స్వయంగా దారి చూపెట్టండి. కొన్ని కేంద్రాలలో మీరు స్వయంగా నాగలిపట్టి భూములు ఉన్నాలి’ అని కోరడం జరిగింది. వారి నిర్ణయాన్ని గౌరవిస్తూ వెంటనే ఆమోదించాను నేను. తర్వాతా కార్యాచరణకోసం కొన్ని గ్రామాల పేర్లు సూచించుకున్నాం. ఆయా గ్రామాలకు తగు సమయాల్లో ప్రవేశించి భూ ఆక్రమణాన్ని కొనసాగించాం. ఈ క్రమంలో నాకు ఎదురైన అనుభవాలు కొన్ని చాలా కరినంగా వున్నాయి. మీటిని వరుసగా వివరిస్తాను. ఈ వివరణలతో నా గత జీవితాన్ని నేను పునః దర్శిస్తాను.

బోయినపల్లి గ్రామం : అనుకున్న ప్రకారం ముందుగా బోయినపల్లి గ్రామానికి వెళ్లి ‘భూ ఆక్రమణ’ కార్యక్రమానికి పూనుకోవాలి అని నిర్ణయించుకున్నాం. ఆ గ్రామంలో తగినంత బంచరాయి భూమి వున్నప్పటికీ, ఆ గ్రామ భూస్వామికి భయపడి దళితులు ఎవ్వరూ కూడా ముందుకు రాలేకపోయారు. కాగా శాసనసభ్యుడిగా నేను స్వయంగా జోక్యం చేసుకుంటున్నట్లుగా తెలిసిన నిరుపేదలు 40 నుండి 50 నాగళ్ళు సిద్ధం చేసుకున్నారు. ఈ విషయమై ఆ గ్రామ భూస్వామి తన ఏర్పాట్లు తాను గావించుకోవడంలో నిమగ్నమయ్యాడు.

నేను నా సహచర గణంతో గ్రామానికి చేరుకున్నాను. తర్వాత ఆలస్యం లేకుండా నాగలి చేతబట్టి అందరికంతే ముందుగా నడవసాగాను. నా నడక అలా ప్రారంభమయ్యాందో లేదో ఇలా దళితులు అత్యంత ఉత్సాహంతో కదిలి వచ్చారు. వాళ్ళల్లో ‘నేను వున్నాను’ అనే ఆత్మవిశ్వాసం స్వప్తంగా కనబడింది. వారి మాటలు, వారి ప్రవర్తన, వారి దైర్యం ఈ విషయాన్ని బుజువు చేసింది. వారు నా మీద వుంచిన విశ్వాసానికి నేను సంతోషించాను. అందరం కలిసి అలా ముందుకు సాగిపోయాం. ఒక గంట సమయంలోనే దాదాపుగా 10 ఎకరాల భూమిని ఆక్రమించడం జరిగింది. దళితుల్లో, పేదరైతుల్లో ఆత్మవిశ్వాసం రెట్లింపు అయ్యాంది. భవిష్యత్తు మీద ఆశలు వారి విశ్వాసము నాకు కనబడ్డాయి. అప్రతిపత్తంగా ఎర్రజండాల స్థాకీగా ఇంకా ముందుకు సాగి ఇంకొంత భూమిని ఆక్రమించుకునే సమయంలో 10 మంది పోలీసు బలగాలతో ఒక స్థానిక పోలీస్ సబ్ ఇన్సెప్క్షన్, సరిగ్గో ఇన్సెప్క్షన్ల్ని వచ్చి, మమ్మల్ని అడ్డుకోవడం జరిగింది. ఇంతటితో ఆగకుండా “మిమ్మల్ని అరెస్టు చేస్తున్నాం” అంటూ మమ్మల్ని భయపెట్టడమూ జరిగింది. దీంతో దళితులు... పేద రైతులు... మాకు అనుకూలంగా నినాదాలు చేస్తే

మమ్మల్ని అరెస్టు చేయనీయకుండా మా చుట్టుముట్టరు. కానీ ఎవ్వరు ఎంత ప్రయత్నించినా పోలీసుల నిర్దయాన్ని ధిక్కరించే పరిస్థితి అంతకన్నా కనబడలేదు. నన్ను, నాతోపాటుగా మరో 20 మంది దళితులను అరెస్టు చేసి వేములవాడ పోలీస్ స్టేషన్కు తరలించారు. అక్కడ దళితుల్ని వేరేచోట కూర్చోబెట్టి నన్నుమాత్రం స్టేషన్లో కటకటాలతో వున్న ఒక ఇరుకు గదిలోకి త్రోసినారు. అరెస్టు కాబడిన సాయంకాలం నుండి మధ్యరాత్రి వరకు పోలీసులుగాని, పోలీసు అధికారులు గాని, మా ముఖం చూడలేదు. పరిస్థితుల్ని గమనించిన నాకు పోలీసులు భూస్వామికి ఇచ్చిన మాట నిలబెట్టుకున్నట్టుగా అర్థమైపోయింది. ముఖ్యంగా... ప్రజలచేత ఎన్నుకోబడిన ఒక శాసనసభ్యడిని చట్టవ్యతిరేకంగా అరెస్టు చేసి చీకటి గదిలో వుంచడం అనేది ఆనాడు ఊహించలేని సంఘటన! ఈ విషయం తెల్పిన గ్రామ పెద్దలు స్టేషనుకు వచ్చి పోలీసు అధికారులతో తగువుపెట్టుకున్నారు. చివరకు అర్థరాత్రి దాటిన తర్వాత స్వంతహాచీకత్తుపై నన్ను విడుదల చేయడం జరిగింది.

ప్రభుత్వ భూములను ఆక్రమించిన నేరానికి దళితుల పట్ల కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం అనుసరించిన విధానం నిజంగా బాధాకరమైనది. అంతేకాదు, కమ్యూనిస్టుపార్టీ ప్రతిపక్ష నాయకుడిగా వున్న నా పట్ల కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం ఆవలంభించిన తీరు ప్రజాస్వామ్య చరిత్రలోనే ఓ దొర్చాగ్రహ మరక! చెప్పాలంటే... కేవలం భూస్వాముల ఎంగిలి మెతుకులకే ఆశపడి, తమ ఉద్దోగ ధర్మాన్ని రాజకీయ విలువల్ని కాలరాస్తా, సామాజిక విలువల్ని బ్రిష్టు పట్టిస్తున్న పోలీసు అధికారుల బానిసంబ్రతుకు విధానానికి ఓ పెద్ద నిలువుటద్దమే ఆ ఉదంతం!

నాంపల్లి గ్రామం : వేములవాడ పక్కన వున్న నాంపల్లి గ్రామంలో ‘భూ ఆక్రమణ’ కార్యక్రమాన్ని మరో రోజు చేపట్టాం. ఆ గ్రామంలో వున్న బంచరాయి భూమిని సమూలంగా ఆక్రమించాలి అనేది మా కార్యక్రమ ఉద్ధేశ్యం! ముఖ్యంగా నాంపల్లి గ్రామంలో మమ్మల్ని ఎదురుచ్చేందుకు, మాపై కక్క సాధించేందుకు, చెప్పాకోదగిన భూస్వాములు లేకపోవడం విశేషం!

నాంపల్లి గ్రామం మొత్తంగా రైతు సంఘం, కమ్యూనిస్టు పార్టీబలంగా వుండటం నిరుపేదలకు కలిసి వచ్చిన విషయం. అక్కడి స్థానిక నాయకులు జడలరాములు, గుమ్మ

పుల్లయ్యగార్ల వందలాది వ్యవసాయ కార్బికులను సమీకరించారు. పద్ధతిగా అందరికంటే ముందుగా నాగలిపట్టి నడక ప్రారంభించాను. నా వెనక జయజయధ్వనాలతో కార్బుక్రతలు, పేదలు, గ్రామప్రజలు నన్ను అనుసరించారు. మా శక్తివంవనలేకుండా మాకు ఎంత వీలు వుంటే అంత భూమిని మొత్తంగా ఆక్రమించేసాం. తమలో ఒకడిగా ఆ గ్రామ ప్రజలు నన్ను ప్రేమానురాగాలతో ఊరేగించారు.

ఆప్యటికీ నాంపల్లి గ్రామం ప్రతి ఎన్నికల సమయంలో నాకు వెన్నుదన్నుగా నిలబడటం, ప్రజాహిత కార్బుక్రమాలలో ముందుండటం ఒక గర్వకారణంగా చెప్పువచ్చు.

ఎక్కాన్స్సుపురం గ్రామం : నాంపల్లి గ్రామం తర్వాత వారం రోజులకు కోనరావుపేట మండలంలోని ఎక్కాన్స్సుపురం గ్రామంలో అడవిభూమిని ఆక్రమించే కార్బుక్రమానికి రంగం సిద్ధం చేసుకోవడం జరిగింది. ఈ గ్రామం, కోనరావుపేట గ్రామం, క్రింది పల్లె రైతుల భూములను ఆనుకుని సుమారు 100 ఎకరాలు అడవిభూమి వుంటుంది. రైతుల వ్యవసాయ అవసరాలను తీర్చుకోడానికి ఈ భూమి ఆనుకూలంగా వుండింది. కాని రైతుల అవసరాలను గుర్తించి, వారి వ్యవసాయాభిఖ్యద్వారికి తోడ్పుడటంలో అటవీశాఖ అధికారులు తమ అశక్తతను అదివరకే తెలియజేసి వున్నారు. అధికారుల అశక్తతకు విసిగి వేసారిన రైతులు ‘ఆక్రమణ’ తప్ప మరే గత్యంతరం లేదనే నిర్ణయానికి వచ్చేసారు. వారి నిర్ణయాన్ని గౌరవిస్తూ నేను ‘సై’ అన్నాను. తెల్లవారగానే రైతులంతా పోరాటానికి సంసిద్ధులై వున్నారు. నేను వెళ్లి మొదట ‘నాగలి’ ఎత్తగానే జైజై ధ్వనాలు మిన్నుంటాయి. తర్వాత వరుసగా 50 నాగళ్ళు రంగప్రవేశం చేశాయి. ఏనాడు కూడా నాగలి పట్టి ఎరగని గ్రామ పెద్దలు కూడా ఉత్సాహంతో ముందుకు వచ్చారు. గ్రామపెద్దల రంగప్రవేశం ప్రజల్ని మరింత ఉత్సాహపరిచింది.

ఈ విషయమై అటవీశాఖ అధికారులు పోలీసుల సహాయాన్ని కోరినప్పటికీ, పోలీసులు తమ నిస్సహాయతను తెలియజేయడం జరిగింది. చేసేదిలేక అటవీశాఖ అధికారులు శాసన సభ్యుడినైన నాతో పాటుగా 15 మంది రైతులపై ‘భూమి దురాక్రమణ’ కేసుల్ని పెట్టారు. కోర్టు అనుమతితో పోలీసులు నన్ను, రైతుల్ని అరెస్టు చేశారు. కోనరావు పేటకు చెందిన దళిత నాయకుడు కీ.శే. పాతకాల పోకెట్టిగారు, ఎక్కాన్స్సుపురం గ్రామ నాయకులు శ్రీ కోటయ్యగార్ల నాకు సహచరులుగా నిలిచి ప్రముఖ పాత్ర వహించడం జరిగింది.

ముఖ్యంగా అరెస్టుకాబడిన మేము కోర్టులో బెయిల్స్‌పై విడుదల కావడానికి నిరాకరించాం. దీంతో మమ్మల్ని కరీంనగర్ జైలుకు తరలించారు. రెండు మూడు

వాయుదాలు పూర్తయ్యవరకు అదే జైలులో వుండటం జరిగింది. ఈ జైలులో నాకు అంతకు పూర్వం సుమారు 20 సంవత్సరాల క్రితం అనుభవించిన జైలు జీవితం గుర్తుకువచ్చింది. నాతోటి వారికి ఆనాటి నా అనుభవాల్ని చెప్పు ఉత్సాహపరిచేషాడిని.

కోనారావు వేట మండలంలో భూషోరాటంలో పాల్గొన్నప్పుడు

ఈ సంఘటనలో ఆశ్వర్యకరమైన విషయం ఏమిటంటే... శాసన సభ్యుడినేన నాకు బేడిలు వేసి పోలీసులు కోర్టు ఆవరణకు తీసుకురావడాన్ని సిరిసెల్ల పట్టణ ప్రజలు భరించలేకపోయారు. అత్యంత ఆగ్రహివేశాలకు లోనవుతూ నన్ను తిలకించేవారు. ప్రజల షక్కాన నిలబడి పోరాదుతున్న ఒక శాసనసభ్యుడితో ఇంత కరిసంగా వ్యవహరించడం సరికాదంటూ తమ అభిమానాన్ని నా ప్రజలు ఇతోధికంగా చాటుకోవడం నాకు ఎంతో ఆనందాన్ని కలిగించింది. మరెంతో ఆత్మసంయర్యాన్ని పెంపొందించింది. ఈ విధంగా నేను ప్రజల కోసం సాధించిన సామాజిక పెట్టుబడి నా జీవితకాలం సరిపోతుంది.

ఈ తరుణంలోనే పవర్లూం కార్యకర్తలు, బీడీ కార్బూకులైన మహిళలు నాపట్ల తమ ప్రేమానురాగాలను పెంచుకోవడం జరిగింది. ఇది తరగని సంవదగా నేను భావిస్తున్నాను.

ముఖ్యంగా అన్ని రోజులు నేను కరీంనగర్ జైలులో ప్రుగ్గి వున్నప్పటికీ ఆనాటి జిల్లా పార్టీ కార్యదర్శిగారికి నన్ను ఒక్కసారి దర్శించి పరామర్థించే చిన్న ఓపిక లేకపోవడం నిజంగా గుర్తుంచుకోవాలిన విషయం. ప్రత్యక్షపోరాట అనుభవం లేని కొందరి ప్రవర్తన అలాగే వుంటుందని సరిపెట్టుకోవాలి వచ్చిందే తప్ప మరేం అనలేకపోవడం జరిగింది. ఇది ఏమైతేనేం చివరకు సాక్షాధారాలు బలంగా లేని కారణంగా మాపై అటవీశాఖ అధికారులు పెట్టిన ‘భూ దురాక్రమణ’ కేసు కొట్టి వేయబడింది. దీంతో ఇక రైతులు అత్యంత ఆనందోత్స్వహాలకి లోనై అడవి భూమిని యధేచ్చగా అనుభవించారు.

ఈ విధంగా రాష్ట్రవ్యాప్తంగా రైతు సంఘాలు మరియు వ్యవసాయ కార్పొక్స సంఘాల నాయకత్వంలో 5-6 లక్షల ఎకరాల బంజరభూములు - అడవి భూములు - మేము ఆక్రమించడం జరిగింది. ఆక్రమించిన భూములపై పట్టాలు పొందడానికి నిరంతర కృషి చేసి అనేక విజయాల్ని మా స్వంతం చేసుకున్నాం. భూముల్ని సాధించుకున్న నిరుపేద రైతులు, దళితులు నన్ను ‘ఆప్తుడు’గా భావించి ప్రవర్తించడం చాలాసార్లు నా కళ్లారా చూశాను. అది వారి అభిమానం.

(డి) కమ్యూనిస్టుల వాద వివాదాలు

60వ దశకంలో ఉభయ కమ్యూనిస్టు పార్టీలు అతివాద శక్తుల మధ్య రగిలిన సైద్ధాంతిక చర్చ, ప్రజాసంఘాలు - ప్రజా ఉద్యమాల పునఃరుజ్జీవనానికి తీవ్ర విఫుతాన్ని కల్పించింది. సి.పి.ఐ, సి.పి.ఐ(ఎమ్)లు తమ వాదనల్ని విభిన్నంగా వినిపించాయి.

దేశ పురోభివృద్ధి అనేది పెట్టుబడిదారీయేతర శాంతియుత పంథా ద్వారా సాధ్యపడుతుంది.

- సి.పి.ఐ. వాదన

దేశాభివృద్ధి అనేది పెట్టుబడిదారి పరిపాలనను హింసాయుత పద్ధతుల ద్వారా కూలద్రోయడం ద్వారా మాత్రమే సాధ్యపడుతుంది.

- సి.పి.ఐ. (ఎమ్) వాదన

ఈ విధమైన ద్వంద్వ వాదనల కాలం మరుపురానిది. ముఖ్యంగా ఈ వృధా చర్చలతో విలువైన కాలాన్ని కోల్పేవడం జరిగింది.

- ❖ భారతదేశ ప్రభుత్వం విదేశీ బహుళజాతి సంస్థల గుప్తిలోకి చేరిపోయిందని ఒకరు, అలా ఏం జరగేడని మరొకరు వితండవాదం చేసుకోవడం ఆలోచనాపరులకు ఒక తలనొప్పిగా పరిణమించినమాట వాస్తవం!
- ❖ లెనిన్ మహోనుభావుడు సాప్రూజ్యవాదయుగంలో సోషలిస్టు విష్ణువాలు విజయవంతం అవుతాయని సెలవిచ్చారు. కాబట్టి, సాప్రూజ్యవాదులు మూడవ ప్రపంచ యుద్ధానికి సిద్ధపడుతున్న ఈ తరుణాన్ని అత్యంత చాకచక్కుం... యుక్కలతో ఉపయోగించు కుంటూ, వెనకబడిన దేశాల శాశ్వత విముక్తికి తిరుగుబాటు ఉద్యమాలు నిర్వహించాలని బలమైన తీవ్రవాద ఆలోచన! అలా కానే కాదు అనేది రెండవ వాదన!
- ❖ సోవియట్ రష్యాలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ 20వ కాంగ్రెస్‌లో శ్రీ కృశ్చేవ్ చేసిన ప్రసంగం - మహోసభ ఆమోదించిన తీర్మానం - పూర్తిగా మితవాద సంస్కరణ వాదంతో కూడి వుందని, శ్రీ కృశ్చేవ్గారు ఈ సంస్కరణ వాదానికి పితామహుడని ఒక విమర్శ! కాగా, అది స్టాలినిజానికి వ్యతిరేక సరిదిద్దు ప్రయత్నమేనని, పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థ-సోషలిస్టు వ్యవస్థలు - పరస్పర శాంతియతంగా పోటీపడుతూ మూడవ ప్రపంచ యుద్ధాన్ని నివారించగల్లుతాయని, ప్రజాస్వామ్యం... ప్రపంచశాంతి... వాతావరణాలలో అన్ని దేశాల శ్రావిక ఉద్యమాలు పురోగమించి మౌలికమైన ఆర్థిక సామాజిక పరివర్తనను సాధించగల్లుతాయని రెండవ వాదన!

సోషలిస్టు రష్యా, తూర్పు యూరప్ దేశాల ఆర్థిక, సామాజిక వ్యవస్థలు కుప్పకూలిన సుమారు రెండు దశాబ్దాల కాలం తర్వాత గూడా గత పొరపాటు అవగాహన గురించి అత్య విమర్శ చేసుకోలేకపోవడం కేవలం దురదృష్టం. సోషలిస్టు వ్యవస్థలుగా మిగిలివున్న షైనా, వియత్యాం, కూచా దేశాలలో అక్కడి కమ్యూనిస్టు పార్టీలు అనుసరిస్తున్న విసూత్తు వ్యాహోలు మరియు ఎత్తుగడలు ఆధునిక ప్రపంచానికి మార్కదర్శకాలు కావడం విజ్ఞలందరి దృష్టిని ఆకర్షించే ఆపూర్వ అనుభవం. అలాగే యూరప్ లాటిన్ అమెరికా దేశాలలోని విష్ణవ పార్టీలు నిర్ధారించుకుంటున్న విసూత్తు విధానాలు మరియు వాటి విజయాలు ప్రపంచ కమ్యూనిస్టు ఉద్యమకారులందరికి వెలుగుబాటలు! అన్నిటికి మించి మన దేశ అనుభవాల నుండి అతి విలువైన గుణపాతాలను నేర్చుకోవలసిన అవసరం ఎంతో ఉన్నది. ఉద్యమాన్ని నడిపేవారికి, ఉద్యమంలో పాల్గొనే వారికి, ఉద్యమాన్ని అభిమానించే వారికి ఈ వెలుగులు రాచబాటలుగా ఉపకరిస్తాయి.

(ఇ) కాంగ్రెస్ పాలన - గిరిజన ఉద్యమాలు

1967-1968 నుండి మన రాష్ట్రంలో విజుంభించిన గిరిజన పోరాటాలు, వాటిని నిర్వహించిన తీవ్రవాద పార్టీ విధివిధానాలు అత్యంత ఆసక్తిదాయకం! నిద్రాణమైవున్న గిరిజన జీవితాలను తట్టి మేల్కొల్పిన తీవ్రవాద కమ్యూనిస్టులను వారి త్యాగాలను కొనియాడక తప్పదు.

ఆ రోజులలో నేను ఒక శాసన సభ్యుడిగా శ్రీకాకుళం జిల్లాలో పర్యచిస్తూ అనేకానేక ప్రజాసమస్యల్ని కళ్యారా చూసి చలించిపోయాను. గిరిజనులు-సామాన్య రైతాంగం-పేదలు భూస్వామ్య వ్యవస్థ క్రింద నలిగి నశించిపోతున్న వాస్తవాల్ని నేను జీర్ణించుకోలేకపోయాను. వారి వారి అమాయకత్వాల్ని ఆసరా చేసుకుంటున్న భూస్వామ్యల్ని ఎలా శిక్షించాలో, ఏ విధంగా అణచివేయాలో, అందుకు పీడితుల్ని ఏ విధంగా ప్రేరపించి సిద్ధం చేయాలో సిద్ధాంత వెలుతురులో నాకు తెలియంది కాదు!

ముఖ్యంగా 40వ దశకంలో కూడా తెలంగాణా గ్రామీణ ప్రాంతాలలో లేని భూస్వామ్య దోషిడి, స్వాతంత్ర్యానంతరం రెండు దశాబ్దాల ప్రజాతంత్ర పరిపాలనలో కొనసాగడం ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకే సిగ్గుచేటు! వాస్తవానికి ఈ విధమైన భూస్వామ్య దోషిడి యాధృచ్ఛికం కాదు. అందుకు కాంగ్రెస్ పార్టీ పాలన, భూసంస్వరణల చట్టాలను-గిరిజన రక్షణ చట్టాలను-అమలుపర్చడంలో తీవ్రంగా విఫలం కావడమే కన్నిస్తున్న ప్రబల కారణం! అధికారపర్గం పూర్తిగా భూస్వాములు మరియు ప్రజాప్రతినిధుల కుతంత్రాలకు లోబడిపోయి, నిశ్చేష్యులుగా నిస్పతోయులుగా మారిపోవడం ఈ దురవస్థని వేళ్ళానుకపోయేలా చేసింది. అలాగే... ఒకటీ రెండు కాదు, వందలు కాదు, వేలసంఖ్యలో భూమికి భుక్తికి సంబంధించిన వ్యాజ్యాల క్రింది కోర్టుల నుండి నుప్పింకోర్చు వరకు నాస్పడమే తప్ప తేల్చలేకపోవడం వలన కూడా ఈ దౌర్ఘాట పరిస్థితులు పేత్రేగిపోయాయి అని చెప్పవచ్చు.

తీవ్రవాద పార్టీతో పాటుగా, ఉభయ కమ్యూనిస్టు పార్టీలు, వాటి ప్రజాసంఘాలు, ఈ రైతాంగ పోరాటాలను చేపట్టడం కొనసాగించడం తద్వారా కొన్ని గణనీయమైన విజయాల్ని సాధించడం సంతోషదాయకం! ముఖ్యంగా ఈ ఉద్యమ సమస్యలను వివిధ పద్ధతుల ద్వారా శాసనసభ వేదికపై ప్రతిధ్వనింపజేసిన శాసనసభ్యులు అందరూ అభినందనియులు! వివిధ సభాసంఘాలలో బాధ్యతగా పనిచేసిన నాకు ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో, రాష్ట్ర గ్రామీణ స్థితిగతులపై పొందిన అనుభూతి అత్యంత విలువైనది.

శ్రీకాకుళం జిల్లాకు సమీపంగా వున్న పరిసర ప్రాంతాల రైతాంగ ఉద్యమాన్ని అణిచివేయడానికి ఆనాటి వెంగళరావుగారి ప్రభుత్వం తీవ్రంగా ప్రయత్నించింది. ఆ ప్రభుత్వ విధానాలు కొనసాగించిన నిర్వంధకాండ అత్యంత క్రూరమైనది. ముఖ్యంగా ప్రజాసేవకులను పట్టుకుని విచక్షణారహితంగా చిత్రహింసలకు గురిచేసిన ప్రభుత్వ తీరుతెన్నులు ఫాసిస్టు పాలనకంటే విపరీతంగా వుండటం మరుపురాని విషయం!

వ్యవసాయ భూములు లేక కౌలుదార్లుగా, రోజువారి కూలీలుగా, బుఱబాధల్ని అనుభవిస్తూ బ్రతుకే భారంగా వున్న అయిదు వందల గ్రామాలలో పోలీస్ పరిపాలన సైనిక పాలనగా కొనసాగింది. ఆ గ్రామాల్లో నివసిస్తున్న రెండు లక్షల జనాభా పోలీసుల అధికారం క్రింద నలిగిపోయింది.

ఆత్మరక్షణకై సమరశీల ఉద్యమాలలో పాల్గొన్న వందలాది యువతి యువకులు అనాడు ఒక గొప్ప చరిత్రనే సృష్టించారు. మనదేశంలోనూ, మన రాష్ట్రంలోనూ కళ్ళ ఎదుట కొనసాగిన ఈ మానవ హక్కుల స్థితిగతులను వర్ణించవల్సిన బాధ్యత, మరియు ఎదురించవల్సిన కర్తవ్యం, ఇక్కడి ప్రజాతంత్రవాదులదే అని చెప్పవచ్చు! ఈ విషయాన్ని జాతీయ అంతర్జాతీయ సిద్ధాంత విభేదాలతో ముడిపెట్టి కొందరు వ్యతిరేకించడం జరిగింది. అలాగే మరికొందరు ఈ విషయాన్ని తమ సిద్ధాంతాలకు ముడిసిరుకులుగా మలుచుకునే ఉద్ధేశ్యంగా అనుకూలించడం జరిగింది. ఈ ద్వాంద్వ ప్రవర్తనలు అనేవి ఆయా పాల్గొన్న నాయకులు చేసిన గొప్ప తప్పిదాలు! కాగా, విభేదాలు లేకుండా కేవలం సమైక్యతతో ఉమ్మడి కర్తవ్యంగా అందరూ కలిసి నిరంతర ఉద్యమాన్ని నిర్వహిస్తే ఈనాటికి ఈ సమస్యలు పరిష్కరింపబడేవి. అతి ముఖ్యంగా ప్రజాకంటక భూస్వాములకు, వారి ప్రభుత్వానికి రాజ్యాంగం నుండి మరియు ఆయా చట్టాల నుండి తప్పించుకునే అవకాశం వుండేది కాదు.

(i) వివాదాలు-విపరీతాలు :

1970వ సంవత్సరంలో మొరార్జిగారి సిండికెట్ కాంగ్రెస్, ఇందిరాగాంధి గారి ఇండికెట్ కాంగ్రెస్, వేరు వేరు సంఘాలుగా అధికారికంగా విడిపోవడం జరిగింది. స్వతంత్ర పార్టీ, జనసంఘ పార్టీలు, సిండికెట్కు సన్నిహితం కావడం జరిగింది. ముఖ్యంగా ఉభయ కాంగ్రెస్ పార్టీల వెనక వేర్చేరు పెట్టుబడిదారి గ్రూపులు, ముతాలు, ఆయా ప్రాంతాల భూస్వాములు వుండటం సహజమైన కరోర సత్యం! అలాగే... నాయకత్వం స్థానాలలో సిండికెట్లో ఛాందసవాదులు ప్రధానంగా, నాయకత్వం స్థానాలలో ఇండికెట్లో

యువతరానికి చెందిన సమాజవాదులు కొందరు వుండటం అనేది కొట్టిచ్చినట్టుగా కనబడిన వాస్తవం! ఈ విషయాల దృష్ట్యా ఉభయ కమ్యూనిస్టుల మర్యాద వాద వివాదాలు మళ్ళీ ఊహందుకున్నాయి. అది ఎలా అంటే... ‘మొరార్జి దేశాయ్ నాయకత్వంలోని కాంగ్రెస్‌లో అభివృద్ధి నిరోధకులు నిండివున్నారు అని ఒకరు, ఇందిరాగాంధి నాయకత్వంలోని కాంగ్రెస్ అభివృద్ధి కాముకులతో కూడి వున్నదని మరొకరు’ తమ తమ భావాల్ని ప్రకటించుకోవడం జరిగింది.

ఈ విధంగా కమ్యూనిస్టులు వాదులాడుకోవడంలో చీలికను పెంచుకునే ప్రయత్నాలే కనిపించాయి తప్ప, కలిసి పనిచేసే అవకాశాలు కనబడలేదు. అసలు కమ్యూనిస్టు పార్టీలు తమ తప్పిదాలను గుర్తించి ఆచరించే విచక్షణి కోల్పోవడం అనేది స్వీయ మానసిక దౌర్భాగ్యానికి ఒక తార్కాణం!

అక్కడక్కడా అప్పుడప్పుడు కమ్యూనిస్టులు కలిసి పనిచేసినట్టు అగుపించినా వారిలోని భిన్నత్వం మాత్రం తొలగలేదు. ఈ పరిణామ పరిస్థితులు భారత దేశాభివృద్ధి క్రమాన్ని తీవ్రంగా శాసించాయి. అంతేకాదు, అభ్యుదయ ప్రజాస్వామ్య ప్రత్యామ్నాయ అవతరణకే విఫూతం కలిగింది. ఇంకా కలుగుతూనే వుంది సుమా!

ఉభయ కాంగ్రెస్ పార్టీలు వేర్యేరుగా దశాంశ ప్రమాణాల్ని ప్రణాళికల్ని ప్రకటించుకున్నప్పటికీ, ఇతివృత్తంలో ఆచరణలో ఆ రెండు పార్టీలు ఒకచే అని అనతికాలంలోనే తేలిపోయింది. ఈ కాంగ్రెస్ పార్టీలు తమ తమ అధికారాన్ని సాధించుకోవడానికి, సాధించిన అధికారాన్ని నిలబెట్టుకోడానికి, సిద్ధాంత ప్రమాణాలను పక్కకు పెదుతూ అవకాశ వాదమే తమ అనుసరించడం జరిగింది. ఈ పార్టీలు దేశంలో క్లీషటశలోకి పడిపోయిన కులమత తత్వాలకు తిరిగి ప్రాణం పోసాయి. అతివాద పార్టీలు సైతం చివరకి ఇలాంటి అవకాశవాద ఎత్తుగడలతో భాగస్వాములు కావడం జరిగింది. సిద్ధాంతాల్ని కాలరాస్తూ దేశవ్యాప్తంగా కాంగ్రెస్ వ్యతిరేకతతో, అభివృద్ధి నిరోధక, కులమత శక్తులతో బహిరంగంగా మమేకం కావడం కాలచక్కాన్ని వెనక్కి నెట్టినంత పని జరిగింది.

ప్రారంభదశలోనే ఈ కాన్కెవ్ సభలలో సిపిఐ పాల్గొనడాన్ని వోలికంగా అనుమతించరాదని, ఆంధ్రప్రదేశ్ పార్టీ కార్యదర్శి వర్గ సమావేశంలో అత్యధిక మెజారిటితో తీర్మానించం జరిగింది. ఈ తీర్మానాన్ని వెనువెంటనే ధిల్లీ నాయకత్వానికి తెలియజేయగా ‘ఇటువంటి జాతీయ విధానానికి సంబంధించిన అంశంలో మీ జోక్యం అనంబధం’

అంటూ తోసిపారేయడం నన్ను ఎంతగానో కలవరపెట్టింది. ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో కొంతకాలం కొందరితో వాదించి విసిగి వేసారి ఇక పరిస్థితులతో సర్దుబాటు చేసుకోక తప్పలేదు.

బ్యాంకుల జాతీయం: 70వ దశకం మొదటి సంవత్సరాలలో శ్రీమతి ఇందిరాగాంధిగారు దేశంలోని 14 ప్రయవేటు బ్యాంకులను జాతీయం చేయడం, దేశవ్యాప్తంగా భూసంసృషటల చట్టాలను అమలుపరచ నిర్ణయించడం చాలా ఉత్తమమైన విధానపర నిర్ణయాలు! అయితే ఈ నిర్ణయాల్ని దేశప్రజల ప్రయోజనాల కోసం చిత్తపుద్ధితో అమలు పరిచే చర్యలు చేపట్టకపోవడం గమనించాల్సిన విషయం!

భూపరిమితి చట్టాలను అమలు పర్చుకుండా భూస్వాములు వాటిసుండి తప్పించుకునే అనేక మార్గాలను యధావిధిగా కొనసాగించడం జరిగింది. రైతాంగం తమ ఉద్యమాల బిలంతో సాధించుకున్న విజయాలే తప్ప, ప్రభుత్వం వెలగబెట్టింది ఏమీ లేదు. అంతా శూన్యం!

ముఖ్యంగా జాతీయం చేయబడిన బ్యాంకులు తమ బుఱ విధానాన్ని వ్యవసాయరంగ పునరుద్ధరణ, కుటీర పరిశ్రమల పునరుజ్జీవన, చిన్నపరిశ్రమ పురోభివృద్ధి కోసం కాకుండా... కేవలం బడా పెట్టుబడిదారులు వారి వ్యాపారాలు అభివృద్ధి చెందడానికి కొనసాగించడం దురదృష్టకరం! అలాగే ప్రజాబాహుళ్యానికి అనుకూలంగా దేశాభివృద్ధి లక్ష్యంగా చేయబడిన అనేక సంస్కరణల అమలుకై, అభ్యుదయ శక్తులు ముఖ్యంగా అతివాద పార్టీలు చిత్తపుద్ధితో సమైక్యంగా ఉద్యమించకపోవడం ఓ పెద్ద లోటు!

అతివాద పార్టీల విపరీత వైభారి ప్రజాసమస్యల్ని సామాజిక అస్థిరతను ఎదుర్కోలేక పోవడం నైతిక ఓటమిగా నేను భావిస్తున్నాను. సమైక్యత కొరవడి ప్రజాబాహుళ్యం బలికావల్సి వచ్చింది. దేశాభివృద్ధి, పార్టీ అభివృద్ధి, పూర్తిగా కుంటుబడిపోవడం విచారకరం!

అధికార కాంగ్రెస్ ‘కొమ్ములున్నవాడిదే రాజం’ చందాన ప్రవర్తిస్తుంటే... సామాన్య ప్రజానీకానికి రోజురోజుకి సమయాలు మోపెడు కావడం అనివార్యమైంది. వాస్తవ స్థితిగతుల్ని ప్రజలకు వివరించి, తద్వారా పార్టీని ఒలోపేతం చేసుకుని, ఆ తర్వాత అనైతిక పార్టీల ఆటకట్టించాలనే ముమ్మర ప్రయత్నాలకు అసలు స్థానం లేకపోవడం పార్టీ పరిస్థితిని వివరిస్తుంది! నా ఉద్దేశ్యం ప్రకారం కమ్యూనిస్ట్ పార్టీలు సమైక్యంగా వుండి, తమలోని విభేదాల్ని పూర్తిగా విడనాడి, అధికార పార్టీ అవినీతిని ఎప్పటికపుడు

ఎందగడుతూ ప్రజా సమస్యల కోసం నిరంతర పోరాటాన్ని గావించివుంటే... ఈనాడు కమ్యూనిస్టులు అధికారంలో లేకపోయినా కనీసం ప్రథాన ప్రతిపక్షంలో కూర్చునేవారు. కానీ కుమ్ములాటలతో కమ్యూనిస్టులు , తమ సిద్ధాంతాన్నే మసకబారించడం బాధాకరమైన విషయం!

జెండా - ఎజెండా :

1972 సాధారణ ఎన్నికలు రానే వచ్చాయి. నేను 1967లో గెలిచిన సిరిసిల్ల నియోజకవర్గం నుండే తిరిగి పోటీ చేసి ఓడిపోయాను. ముఖ్యంగా... సిరిసిల్ల నియోజకవర్గపు అభివృద్ధి కోసం నేను చాలా కృషి చేసాను. కృషి ఫలితాలు నన్ను తప్పకుండా గెలిపించి తీరుతాయని పార్టీ కార్యకర్తలు, నాయకులు, నేనూ ఎంతో నమ్మకంతో వున్నాం. అలా జరగలేదు. సాధించబడిన విజయాలు సామాన్య ప్రజల నిజజీవిత అనుభవంలోకి వచ్చిన తర్వాతనే ప్రజలు ఆయా విజయాలను గుర్తిస్తారని తెలిసింది.

1967లో నేను ఓడించిన జె.నరసింగరావుగారి చేతిలోనే నేను 1972 ఎన్నికల్లో ఓటమిపాలు కావడం జరిగింది. గెలుపు ఓటములు అనేవి ప్రజాసామ్య వ్యవస్థలో అత్యంత సహజమనే క్రీడాస్కూల్లితో నేను కార్యకర్తలు అందరినీ ఓదార్శగలిగాను. శాసనసభ్యుడిగా గెలిపించడానికి సహకరించిన వందలాది స్నేహితులలో కొండ్రైనా తమ మనస్సులో స్వార్థపర కోరికలతో తమ సహకారాన్నందిస్తారు. గెలిచిన తర్వాత వెంటనే తమ స్వార్థ ప్రయోజనాలను పూర్తి చేయాలనే దుష్ట ప్రయత్నం చేస్తారు. ఇది నా వలన సాధ్యపడే పని కాదు. కొండరిని ఒప్పించి మెప్పించినా మరి కొండరితో శత్రుత్వాన్ని అనుభవించక తప్పదు. వారంతా పనిగట్టుకొని వచ్చే ఎన్నికలలో ఓడించడానికి పూనుకుంటారు. ఇది నా అనుభవం. అందుకే ఒకసారి గెలిచి రెండవసారి ఓడిపోవడం జరిగిపోయింది. ఆరు దశాబ్దాలలో అదే నియోజకవర్గంలో అదే ఓటల్ల చేత అయిదు పర్యాయాలు గెలువగా మరో నాలుగు పర్యాయాలు ఓడిపోయాను.

1972 నాటి ఒక ఉదంతం గమనార్థం. ఎన్నికల ఫలితాల తర్వాత జరిగిన మొదచి శాసనసభ సమావేశానికి మిత్రులు జె.నరసింగరావుగారు వెళ్ళడం జరిగింది. అదేరోజున శాసనసభా గ్రంథాలయంలో ముఖ్యమైన పనిపై నేనూ అదే ప్రాంగణంలోకి ప్రవేశించడం జరిగింది. ఉభయులం కలిసి కరచాలనం చేసుకుంటున్న సమయంలో ప్రముఖ కాంగ్రెస్ నాయకులు, మాజీమంత్రివర్యులు శ్రీ కాకాని వెంకటరత్నంగారు తటస్థించి-నా వద్దకు నప్పుతూ వచ్చి ఇలా అన్నారు.

“మీమ్మల్ని ఓడించిన ఆ వెధవ ఎవరయ్యా?” నేను సమాధానంగా నరసింగరావు పైపు చూసాను. తర్వాత ఇద్దరం గట్టిగా నవ్వాం. అసలు విషయం ఆ వెంటనే తెల్పుకున్న కాకానివారు నాలుక కర్చుకని, తర్వాత మాతో కలిసిపోయి మాతోపాటుగా నవ్వుల పూలు పూయించారు.

ఇది ప్రజాస్నామ్య ప్రక్రియ! గెలిచినవారు, ఓడినవారు కేవలం పొపులు మాత్రమే! ఇది శత్రువైరుధ్యం కాదు, మిత్ర వైరుధ్యం మాత్రమే! ఈ విలువల్ని కలకాలం పోషించడం అనేది ప్రజాతంత్రవాదుల కర్తవ్యం! ఈ కర్తవ్యం నా నుండి ఎప్పుడూ ఎక్కడికి వెళ్లలేదు.

ప్రజాస్నామ్య వ్యవస్థలో ప్రస్తుతం అక్కడక్కడా కనిపిస్తున్న అనైతిక ప్రవర్తనల నేపథ్యం మనసుకు బాధ కలిగిస్తుంది. అధికారమే పరమావధిగా ప్రత్యేర్థులు ఒకర్ని ఒకరు శత్రువులుగా భావించుకుని ప్రవర్తించడం, ఈ ప్రవర్తనలో కొన్ని అసాంఖ్యిక చర్యలు చేపట్టడం, వంటి సంఘటనలు మనసుని కలవరపరుస్తుంటాయి. విభిన్న భావాలు, వివిధ పరిపూర్వ మార్గాలు ఒకటితో మరొకటి ఘర్షణపడటం సహజం. ప్రకృతి సిద్ధం. ఈ ప్రక్రియను శాంతియుత పోటితత్వంతో నిర్వహించడం ప్రజాస్నామ్య నియమ నిబంధనల ఉద్దేశం. నియమబద్ధంగా ప్రజల చైతన్యాన్ని మార్చే ప్రతిపయత్వం ఆహ్వానించడగింది. పోత్తహించడగింది. ఈ క్రమంలో శత్రుభావానికి స్థానం ఉండరాదు. విభిన్న భావాల మధ్య శాంతియుత సంఘర్షణల నుండే సత్యం వెలువడుతుంది. చైతన్యం అంకురిస్తుంది.

**ప్రజాస్నామ్య వ్యవస్థ
కాకూడదు దురావస్థ...**

**ప్రజాప్రాతినిధ్యం కోసం
బరిలో దింపడమే ఓ సాహసం...**

**గెలుపు ఓటములు అతి సహజం
ఇవి పోయకూడదు అగ్నికి ఆజ్యం...**

**గెలుపే నాయకత్వం కాదు
ఓటమిని అంగీకరించడం స్థితప్రజ్జత్వం**

**ప్రజాసన్నిహితమే మన జెండా...
ప్రత్యేర్థుల్ని కలుపుక పోవడమే మన ఎజెండా...**

* * *

8. 70వ దశకం-నేను చూసిన చాలిత్రాత్మక సంఘటనలు

దీశ, ప్రపంచవ్యాప్తంగా ప్రాధాన్యత కలిగిన రాజకీయ పరిణామాలు 70వ దశకపు కాలంలో చోటు చేసుకున్నాయి.

ఇండిఓ-చైనా విజయం : అమెరికన్ సాఫ్ట్వారాదం ఫ్రైంచ్ సామ్రాజ్యవాదులతో కలిసి, ఆ తర్వాత స్పృతంత్రంగా తెగించి, అణిచివేయాలనుకున్న ఇండిఓ-చైనా స్వతంత్ర్య సమరం విజయవంతమైంది. నుప్రసిద్ధ జాతీయ నాయకుడు హోచిమిన్గారు విజయవతాకాన్ని ఎగరవేశారు. దాదాపు 30 సంవత్సరాలుగా ‘వీటనాం’ ప్రజలకు సంఖీభావంతో నిలిచిన భారత ప్రజలు ఈ విషయమై హర్షం వ్యక్తం చేశారు. ముఖ్యంగా అనేక పర్యాయాలు సమరశీల ఉద్యమాలు నిర్వహించిన మా తరం నాయకత్వానికి అమితానందం కలిగింది. కాలక్రమేణా తర్వాతర్వాత ఉత్తర దళ్ళిణి వీటనాంలు విలీనం కావడం, ఈనాడు సోషలిస్టు వ్యవస్థ నిర్మాణంలో విజయ పరంపరలు సాధించడం ఓ గొప్ప ఆదర్శం!

స్పృతంత్ర బంగ్లాదేశ్ : ఈనాటి బంగ్లాదేశ్గా వున్న ఆనాటి తూర్పు పొకిస్తాన్ ‘మాత్రభాష బెంగాలిలో పరిపాలన సాగించాలి’ అనే నినాదంతో పోరాటాన్ని ప్రారంభించింది. ఈ పోరాటం ఒక జాతీయ విముక్తి పోరాటంగా విస్తరించి ‘పేక్ ముజీబుర్ రహ్మాన్’ గారి నాయకత్వంలో ప్రత్యేకదేశంగా అవతరించడం ప్రపంచ జాతీయోద్యమ విజయాలలో గణియేమైనది. ‘పేక్ ముజీబుర్ రహ్మాన్’గారు ఎన్నికల్లో 98% ఓట్లు సాధించి ప్రపంచంలోనే గొప్ప గుర్తింపు పొందారు. ఈ గుర్తింపు అనేది ప్రజాస్వామ్యానికి, మాత్రభాషా ఉద్యమానికి ఓ కీర్తికిరీటం! శ్రీమతి ఇందిరాగాంధిగారి నేత్రత్వంలో భారతదేశం ఈ మహోద్యమానికి మంచి సహాయసహకారాల్ని అందించడం భారతజాతికే ఓ గర్వకారణం! అయితే మతపర రాజకీయవేత్తలు భూస్వామ్య వ్యవస్థ రాజకీయాల నుండి బయటపడలేక, బంగ్లాదేశ్ సాధించిన విముక్తి ఉద్యమబలంతో ప్రజాస్వామ్య దేశంగా ప్రజారాజ్యంగా... మార్కులేకపోవడం నిజంగా దురదృష్టికరం! అక్కడి అతివాద ప్రజాస్వామ్య పార్టీలు ఈ లక్ష్మీలను అనతికాలంలోనే సాధిస్తాయని ప్రగాఢ విశ్వాసం!

భారతీ అత్యవసర పరిస్థితి : 1975లో శ్రీమతి ఇందిరాగాంధిగారు దేశవ్యాప్తంగా అత్యవసర పరిస్థితిని ప్రకటించడం కూడా ఒక చరిత్రాత్మకమైన విషయం! తమ పార్టీలో ఏర్పడిన చీలిక తమ వ్యక్తిగత నాయకత్వానికి ఒక సవాలుగా పరిణమించిన రాజకీయ

పరిస్థితుల నేపథ్యంలో, ప్రత్యుధులందరినీ రాజకీయంగా దెబ్బతీనే లక్ష్యంతో శ్రీమతి గాంధిగారు ఈ తీవ్రమైన చర్యకు పూనుకోవడం జరిగింది. ఈ చర్యఫలితంగా... దేశంలో ప్రతిపక్ష పార్టీల నాయకుల్ని, కార్బకర్తల్ని, వేలకు వేలుగా అరెస్టుచేసి వారి పొరహక్కులను కాలరాయడం జరిగింది. పత్రికాస్వేచ్ఛను సంపూర్ణంగా హరించివేయడం జరిగింది. సామ్రాజ్యవాదుల పాలనాకాలంలో కూడా ఆనాటి ప్రభుత్వం... సాహసించజాలని నిరంకుశపాలనని కొనసాగించడం జరిగింది.

దేశంలో నెలకొన్న ఇటువంటి తీవ్రమైన చర్యకు గల కారణాన్ని ఇందిరాగాంధిగారు వివరిస్తూ “మొరార్జు దేశాయ్, జయప్రకార్ నారాయణగార్లు, భారతీయ జనతాపార్టీ, కమ్యూనిస్టు పార్టీల నాయకులు దేశంలో మితవాద ప్రభుత్వాన్ని నెలకొల్పడానికి కుట్టపన్నుతున్నారు. అటువంటి ఫాసిస్టు పరిపాలన రాకుండా ముందు జాగ్రత్తగా అత్యవసర పరిస్థితిని ప్రకటించడం జరిగింది” అంటూ అభూతకల్పనల్ని వినిపించారు. ఇందిగాంధిగారి విధి విధానాలలో అభ్యర్థులు లక్షణాలు వున్నాయని భ్రమపడ్డ భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ మాత్రం అత్యవసర పరిస్థితిని బలపర్చింది. ఇది నాకు సనేమిరా నచ్చలేదు. గత్యంతరం లేక పార్టీ నిర్ణయాన్ని పాటిస్తూ మేము గ్రామసీమల్లో జైత్రయాత్రల్ని నిర్వహించగా, గ్రామాల్లో సామాన్య రైతుకూలీలు మమ్మల్ని ఎంతో ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ “తిరిగి బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదుల సైన్యాలు మన దేశాన్ని ఆక్రమించుకోదానికి వస్తున్నాయా?” అంటూ ప్రత్యులు వేసి తమ అసమృతిని కనబర్చారు. అలాగే... “స్థానిక దోషించిన అరికట్టడానికి, పేదరికాన్ని తగ్గించడానికి చేపడుతున్న చర్యలు ఏమైనా వున్నాయా?” అంటూ కూడా ప్రశ్నించారు. ఈ స్థితిలో మేము “జిపిక పట్టండి! అన్నీ పరిష్కారం అవుతాయి” అంటూ అర్థరహిత సమాధానాలలో తప్పించుకోవడం జరిగింది. ఇలా తప్పించుకోవడం, కాలయావన చేయడం ఒక కర్తవ్యంగా మిగిలిపోయింది.

ఈ ఎమర్జెన్సీ సమయంలోనే నేను వరంగల్ జైలుకు వెళ్ళి నా చిన్న తమ్ముడైన బి.జె.పి. నాయకుడు సిహెచ్. విద్యాసాగర్ రావు, మార్పిస్టు పార్టీ నాయకుడు - నా సహచరుడు - బోడెఫూడి వెంకటేశ్వరరావు గార్లని పలకరించి చర్చించి రావడం ఒక మంచి జ్ఞాపకం! కాగా ఈ సమయంలో ఎదుర్కొన్న చేదు జ్ఞాపకాలు ఇప్పటికీ మనసున గుర్తొచ్చినపుడల్లా కృంగదీస్తాయి. ఈ చేదు జ్ఞాపకాలు వ్యక్తిగతంగా కాకపోయనా పార్టీ వైఖరి కారణంగా కాబట్టి, ‘తల్లిలాంటి పార్టీ ఇలా తల్లిడింపజేస్తోంది. ఏమిటి?’ అంటూ ఆనాడు నేను అనుభవించిన మానసిక దురావస్థ నా రాజకీయంలో ఒక బలమైన గాయం!

నా మంచి సహచరుడు, స్నేహశీలి, ముక్కుసూటి మనిషి, కీ.శే. గౌతులచ్చన్న గారి ద్వారా ఈ ఎమర్జెన్సీ విషయమై నేను ఎదురుచ్చున్న అనుభవం నిజంగా ఒక చెంపపెట్టులాంచేది. భీతారుం లాంచేది. ఒకరోజు శైవరాబాద్ నిమ్మ హస్పిటల్ ప్రాంగణంలో కీ.శే. గౌతు లచ్చన్న గారిని దర్శించుకునే భాగ్యం కలిగింది. ఆయన అరెస్టు కాబడి పుండటం వల్ల పోలీసుల సహకారంతో చికిత్స నిమిత్తం వచ్చి వున్నారు. శాసనసభలో ప్రతిపక్ష పార్టీల నాయకులుగా మేము అత్యంత సన్నిహితులం. నేను ఆయన్ని సమీపించగానే ఆయన ఇలా అన్నారు. ఆ గొంతులో ఒకింత కోపం ధ్వనించింది.

“సమిష వారు ఈ ఎమర్జెన్సీని బలపర్చడానికి కారణం ఏంటసలు? దేశంలో ఫాసిజం రాబోతున్నదా? మేమంతా ఫాసిస్టులమా?”

ఆయన ప్రశ్నకు నేను నిరుత్తరుడినైనాను. సమాధానం చెప్పలేని స్థితిలో కొట్టుమిట్టడాను.

“మీ ఆరోగ్యం ఎలా వుంది?” ఆయన మాటలకు సమాధానం చెప్పకుండా తప్పించుకునే ప్రయత్నం చేశాను నేను.

అందుకు ఆయన నవ్వుతూ “సమాధానం ఇష్టకుండా తప్పించుకుంటున్నావా?” అన్నారు.

ఈ విధమైన మాటలు ఒక్క లచ్చన్న గారివే కాదు, వేలాది ప్రజాస్వామ్య వాదులు వేసినవి. చెప్పాలంటే ఇవి సాధారణ ప్రశ్నలు కాదు, భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రజాబాహుళ్యం నుండి విడిపోవడానికి పేరిన మాటల తూటాలు!

సాత్మీక చింతనతో వాస్తవ పరిస్థితులను పూర్తిగా స్వతంత్రంగా విస్తేషించుకోకుండా, వివిధ స్థాయిలలో గుర్తింపు పొందిన నాయకులు, కార్యకర్తల మనోభావాల్ని అర్థం చేసుకోకుండా, పైనున్న ఒకరిద్దరు నాయకుల నిర్ణయాలను అనైతికంగా అంగీకరించి అమలు పరిచే జబ్బు అతివాద పార్టీలకు అత్యంత హానికరంగా పరిణమించింది. ఒకసారి అతివాదంగా, మరోసారి మితవాదంగా ప్రవర్తిస్తూ వాస్తవ పరిస్థితులను విస్మరించేదిగా విషమించింది. కోమినెటర్న్స్, కోమిన్ పారం, రూపాలలో కేంద్రీకృత సోషలిస్ట్ ప్రజాస్వామ్యపు వేషధారణతో ఈ విధమైన యాంత్రిక ఆలోచన సృజనాత్మకతను పూర్తిగా నాశనం చేసేసింది. ముఖ్యంగా 45 సంవత్సరాల అనుభవం కలిగిన సుదీర్ఘ అతివాద ఉద్యమం, పూర్తిగా దేశ రాజకీయాలను ప్రభావితం చేసే శక్తిని కోల్పోవడం యాధ్వచ్చికం కానేకాదు.

20వ దశకంలో మహాత్మగాంధిగారు చేపట్టిన సహాయ నిరాకరణ ఉద్యమం, 30వ దశకంలో చేపట్టిన శాసనోల్లంఘన ఉద్యమం, 40వ దశకంలో చేపట్టిన క్రీట్ ఇండియా ఉద్యమం, మరియు 15.8.1947 గురించి కల్పించుకున్న అపోహ, సామూజ్యవాద యుగం గురించి లెనిన్‌గారి విశ్లేషణపైన వెలువడిన వ్యాఖ్యానం, మూడవ ప్రపంచయుద్ధం అనివార్యమనే దురాభిప్రాయం, హింసాయుత సామాజిక విప్రవం అనివార్యమనే ఆలోచన, మహామహాదు కార్ల్ మార్క్స్ ప్రపంచించిన సామాజిక గతితార్థిక సిద్ధాంతాన్ని జీర్ణించుకోలేని అశక్తత మాత్రమే... భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ తప్పిదాలు చేయడానికి కారణమని నా వినప్రతూ పూర్వక అభిప్రాయం! విజ్ఞలు, సమర్థులు, చేసే విమర్శలు సద్విమర్శుల నుండి విలువైన పారాలు నేర్చుకోడానికి ప్రతిమార్పిస్తూ సదా సంసిద్ధంగా వుండాలి అనేది నా అభిమతం! అలాగే ఈ సంసిద్ధతే మార్పిస్తూ మేధావుల కర్తవ్యంగా నేను భావిస్తున్నాను! ముఖ్యంగా... ఎమర్జెన్సీ గురించి ఒకసారి ఆత్మవలోకనం చేసుకుండాం. బాధ్యతగల శారులుగా సిగ్గుపడుదాం...

‘ఎమర్జెన్సీ ప్రకటన’ ఒక చీకటి కోణం! దేశ చరిత్రలో చీకటి రోజులుగా మిగిలిపోయిన ఈ అత్యవసర పరిస్థితిని నిజంగా ప్రజాస్వామ్యానికి ఓ పెద్ద తలవంపుగా భావించవచ్చు. అప్రజాస్వామ్యమైన 42వ రాజ్యంగ సవరణ చట్టం ఆమోదం గమనార్థం. భారతజాతి మాత్రమే కాకుండా, ప్రపంచ ప్రజాస్వామ్య శక్తులు ముక్త కంరంతో ఖండించిన ఈ ఎమర్జెన్సీని తరతరాలు నిరసిస్తాయి. నిందిస్తాయి.

1975 జూన్ 26 మధ్యరాత్రి ఈ ప్రకటన చేయబడింది. ఈ వెంటనే ప్రతిపక్షాలుగా వున్న మొరాళ్ల నాయకత్వంలోని కాంగ్రెస్ (ఎ), జనసంఘ్, సిపిఐ (ఎమ్), సోషలిస్ట్ పార్టీ తదితర నాయకులు అందరినీ అరెస్టు చేసి జైలులో బంధించారు. జయప్రకార్ నారాయణ వంటి గాంధీయవాదిని కూడా ఎమర్జెన్సీ ఫలితంగా నిర్వంధించడం అత్యంత కిరాతకమైన కక్ష సాధింపు చర్య. పత్రికల గౌంతు నొక్కి పారేస్తా ప్రవర్తించిన తీరు... ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం నిర్వహించడానికి చేసిన హాయమైన చర్య.

పెద్దమంటు రద్దు చేయడం, తమకు వ్యతిరేకంగా వున్న రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలను కూడా రద్దు చేయడం, కేవలం నిరంకుశత్వానికి నిదర్శనం! ఆ తర్వాత ప్రతిపక్షాలు అన్ని కలిసి జనతాపార్టీగా రూపొంది, ఎన్నికల్లో ఇందిరా కాంగ్రెస్‌ను చిత్తుగా ఓడించడం జరిగింది. ఈ ప్రతిపక్షాల విజయాన్ని ప్రజాస్వామ్య పునఃరుద్ధరణలో ఓ గౌప్య ప్రతీకార చర్యగా అభిప్రాయపడవచ్చు.

ఇందిరాగాంధి అత్యవసర పరిస్థితి ద్వారా కొనసాగించిన అక్కట్టాలపై ఓ కమీషన్ నియామకం జరిగింది. ఆ కమీషన్ తన నివేదికలో ఎమర్జెన్సీ కొనసాగించిన దమనకాండని కళ్ళకు కళ్ళినట్లుగా మాపెట్టింది. ఇదంతా ఏమైనప్పటికీ... ఇందిరా గాంధికి శృతిరేకంగా రూపొందిన ‘జనతాపార్టీ’ అనైక్యత కారణంగా విడిపోవడం ఎమర్జెన్సీ తర్వాత చెలరేగిన మరో రాజకీయ దుమారం! అంతకుమించి ఓ అనిశ్చితి!! ముఖ్యంగా... కమ్మానిస్టు పార్టీలు కాంగ్రెస్ (O), జనతాపార్టీ, శ్రీ జగజీవన్రాంగారి నాయకత్వంలోని కాంగ్రెస్ ఫర్ డెమోక్రసి, జనసంఘ్, జయప్రకార్ నారాయణ్ గారి నాయకత్వంలో ఏర్పడిన ఈ విశాల షక్కు కూటమి తన షక్కుత అనేది ‘అబధ్యం’గా అనుత్తమికాలంలోనే చాటి చెప్పడం అనేది గాడి తప్పుతున్న రాజకీయాలకు బహు పెద్ద నిర్వచనంలాంటేది.

జనతాపార్టీ నుండి జనసంఘ్ విడిపోయి భారతీయ జనతాపార్టీని ఏర్పాటు చేసుకోవడం, జనతాపార్టీకూడా రెండుగా చీలిపోవడం, తర్వాత జనతాదళ్ వంటి పేర్లతో వివిధ రాష్ట్రాలలో వివిధ కూటములు ఏర్పడి చివరికి మొత్తం జాతీయ ప్రతిపక్షమే ముక్కలైపోవడం ఓ విపరీత రాజకీయ అనుభవం. ఈ దశలో కాంగ్రెస్ పార్టీకి సంబంధించిన వారంతా తిరిగి ఇందిరాగాంధి గూటికి చేరడం వేగంగా జరిగిన రాజకీయ పరిణామక్రమం!

ఈ విధంగా ఎమర్జెన్సీ ఘలితం దేశ రాజకీయాలను ఓ కుదురు కుదిపింది. దేశ చరిత్రలో ఒక విషమ ఘట్టాన్ని చిత్రీకరించింది. నాయకులు ప్రజల జీవితాలతో ఆడిన రాక్షసకేళిని సృష్టించింది.

చివరకు భారత కమ్మానిస్టు పార్టీ తన పొరపాటుని ఎట్టకేలకు తెల్సుకోగలిగింది. శ్రీమతి గాంధిగారు విధించిన ‘ఎమర్జెన్సీ’ని బలపర్చడం నిజంగా ఎంత మూర్ఖత్వమో అర్థం చేసుకుంది. ప్రజాబాహుళ్యానికి తమ వైఫారి కారణంగా ఎంత ఇబ్బంది కలిగిందో, తద్వారా ప్రజాబాహుళ్యంలో పార్టీకి ఎంత నష్టం కలిగిందో స్పష్టంగా బేరీజు వేసుకోగలిగింది. అలాగే అధిష్టాన నిర్ణయాలు క్రింది స్థాయి నాయకులకు, కార్యకర్తలకు ఎంత విపత్తుర పరిస్థితుల్ని తెచ్చిపెడ్తాయి అనేది కూడా పరిశీలించుకోగలిగింది. నిజానిజాల్ని విశ్లేషించుకోగలిగిన భారత కమ్మానిస్టు పార్టీ తన తప్పిదాన్ని అంగీకరించి, తమ లౌకికాన్ని చాటుకోగలిగింది.

కాలక్రమేణ పార్టీ నాయకులు, కార్యకర్తలు ఈ విధంగా అనుప్యంగా జరిగిపోయిన పొరపాటును మర్చిపోవచ్చు. కానీ ఈ పొరపాటును చరిత్ర మాత్రం క్షమించదు. ఇది నిజం! ఈ సందర్భంగా నాదోక విన్నపం...

పడవ నడిపే నావికుడా
 కాస్తా ముందు వెనకలు చూసి నడుపు...
 పారపటు జరిగితే
 మునిగేది... మునిగి నశించేది...
 నువ్వుక్కడివే కాదు,
 నిన్న నమ్మి పడవెక్కిన ప్రయాణికులు కూడా!

ఆంధ్రప్రాంతంలో ఉపైన

ఆంధ్రప్రాంతమైన కృష్ణాజిల్లాలోని తీరప్రాంతంలో సంభవించిన ఉపైన ఫోరకలిగా పరిణమించింది!

70 లక్షల జనాభా కలిగిన 2300 గ్రామాలు ఈ తుఫాను తాకిడికి అతలాకుతులం అయ్యాయి. 18 అడుగుల ఎత్తులో వచ్చి, 100 గ్రామాలను పూర్తిగా ముంపుకు గురి చేసిన ఈ దుర్ఘటన దేశవ్యాప్తంగా మానవీయ హృదయాల్ని చలింపజేసింది. కన్నీటి సముద్రాల్ని చూపెట్టింది. విషాద గీతికల్ని ఆలపించింది. శూన్యతని గుప్పించింది.

ఈ విధమైన విపత్తుర పరిస్థితుల్లో, విషణ్ణసితిల్లో, ప్రాంతీయ తేడాలు లేకుండా - కులమత తేడాలు లేకుండా - ధనిక బీద తారతమ్యాలు లేకుండా - రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా అన్ని ప్రాంతాల ప్రజలు ఈ దౌర్ఘాగ్య స్థితికి తమవంతు చేయుతని అందించేందుకు ముందుకు కదిలారు. ఈ విధంగా ప్రజలే ఔన్యమై, ఒక సేవా సమూహమై, కదిలిన ఈ తరుణం ఒక సంచలనం!

కనీసం 1200 మంది స్త్రీ పురుషులు, బాల బాలికలు, ఈ దుర్ఘటనలో తమ ప్రాణాలు కోల్పోవడం అత్యంత విషాదకరం.

ముఖ్యంగా సాధారణ అనధికార అంచనా ప్రకారమే కనీసం ఒక వెయ్యోట్లు విలువ చేసే ఆస్తి సష్టుం జరిగివుంటుంది. రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాలు తమ శక్తివంచనలేకుండా తుఫాను బాధిత కుటుంబాల్ని ఆదుకోవడం జరిగింది. కేంద్రంపై తీవ్రమైన ఒత్తిడి తేవడం కోసమై, కొందరు మంత్రులు క్యాబినేట్ నుండి రాజీనామాలు చేశారు. దీనికి తోడు విదేశీ స్వచ్ఛంద సంస్థలు జీవకారుణ్య దృష్టితో అనేకానేక సహాయసహకారాల్ని అందివ్వడం మరిచిపోలేని మానవతాచర్య!

భవిష్యత్తులో తుఫాను తాకిడిని తట్టుకోగలిగే విధంగా వేలాది ఎత్తుయిన మేడల నిర్మాణానికి అనేక సంస్థలు ముందుకు రావడం అభినందనీయం! ముఖ్యంగా తుఫాను ప్రమాదం సంభవించిన వెంటనే... స్థానిక కమ్యూనిస్టు కార్బూక్రలతో సహ పునరావాస రక్షణ చర్యల్ని కల్పించడంలో సహకరించడానికి వెళ్లిన రైతు సంఘు నాయకులలో నేనూ ఒకడ్చి! కొన్ని రోజులు వారికి సేవలు అందించే భాగ్యం కలిగినందుకు సంతృప్తి పొందాను.

1864లో ఇదే ప్రాంతంలో 30 అడుగుల ఎత్తుతో వచ్చి ఆ ప్రాంతాన్ని ముంచేత్తి 34000 మంది ప్రాణాలను బలిగొన్న వరదభీభత్వం చరిత్రలో మిగిలిన ఓ శీడకల! అయితే... తీర ప్రాంతం పొడవునా శాశ్వత రక్షణ చర్యలు చేపట్టడం మాత్రమే సమస్యకు పరిశ్చార మార్గమనేది జగమెరిగిన సత్యం!

‘జై ఆంధ్ర’ ఉద్యమం -

70వ దశకంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్ని ‘జై ఆంధ్ర’ ఉద్యమం ఒక్కసారిగా కుదిపివేసింది. ఆంధ్రప్రాంతానికి సంబంధించి ఇందిరాగాంధిగారి నాయకత్వంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం సూచించిన విధంగా భూసంస్కరణ చట్టాన్ని సవరించడం జరిగింది. ఈ ప్రాంతంలో 1970లో ప్రవేశపెట్టబడిన చట్టం తీవ్రమైన ప్రతిబంధకాలను ఎదురుంది. అయితే తెలంగాణ ప్రాంతంలో అదివరకే రెండు పర్యాయాలు రైతు ఉద్యమాల నేపథ్యంలో అమలుపర్చబడిన భూసంస్కరణ చట్టాల వల్ల గణనీయమైన ఘలితం డక్కింది.

ముఖ్యంగా ఆంధ్రప్రాంతంలో భూస్వాములు బినామి క్రయవిక్రయాల ద్వారా ఈ చట్టం అమలు నుండి తప్పించుకున్నారు. ఇందువల్ల పి.వి.నరసింహోరావుగారి పరిపాలనపై వ్యతిరేక భావాలను ఈ పర్యాయాలు రెచ్చగొట్టడం అనేది అనేక సందర్భాల్లో స్పష్టమయ్యాంది. దీనికితోడు ఆనాడు అమలులో వున్న ‘ముల్చి’ నిబంధనలను రాజ్యంగ విరుద్ధంగా ప్రాకోర్పు భావిస్తూ కొట్టివేయడం జరిగింది. దీంతో రాష్ట్రప్రభుత్వం సుప్రీంకోర్పులో అపీలు చేసింది. సుప్రీంకోర్పు ‘ముల్చి’ నిబంధనలు రాజ్యంగబద్ధమేనంటూ సానుకూల తీర్పుని ఇవ్వడం జరిగింది. ఈ తీర్పుని వ్యతిరేకించే వర్గం, దీన్ని రాజకీయ సవాలుగా తీసుకుంటూ... ‘ఆంధ్రప్రాంతం విడిపోవడమే సమస్యకు ఏకైక పరిష్కారం’ అంటూ నినాదం ఇచ్చింది. ఈ నినాదం అనతి కాలంలోనే ఆంధ్రప్రాంతమంతటా దావానలంలా వ్యాపించింది. ‘జై ఆంధ్ర’ అంటూ కదం తోక్కారు. వేలాదిమంది అరెస్టు చేయబడి జైశ్వరు పంపబడ్డారు.

గొప్ప ప్రదర్శనలు, ఊరేగింపులు జరుగుతూ ఆంధ్ర ప్రాంతం దద్దరిల్లిపోయింది. ఈ విధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం ‘ముల్కు’ నిబంధనల్ని సవరించక తప్పలేదు.

ముఖ్యంగా నిధుల పంపకం, ఉద్యోగాల పంపకం విషయాల్లో ఆంధ్ర - తెలంగాణ ప్రాంతాల మధ్య 2:1 నిపుత్తిని తప్పకుండా పాటించితీరాలని నిర్ణయించడం జిగింది. 6 అంశాలతో కూడిన ఫార్ములాను కేంద్రం ప్రకటించింది. ప్రాంతీయ అభివృద్ధి మండల నిర్మాణం చేస్తూ వెనకబడిన ప్రాంతాల అభవృద్ధికి ఘూకోవాలంటూ తీర్మానం చేసింది. అయితే ఈ నిర్ణయాలు ఏవీకూడా ఆచరణకు నోచుకోలేదు. తద్వారా ప్రాంతీయతత్వాలు సమసిపోలేదు.

రాష్ట్రంలో పరిపాలనా పరిస్థితులు : రాజకీయాలలో సమస్యల్ని నాశ్వరం, నిర్ణయాల్ని వాయిదా వేయడం, తన పనివిధానంగా వున్న ముఖ్యమంత్రి పి.వి.నరసింహోరావుగారు 10.1.1973 నాడు తమ పదవి నుండి నిప్పుమించారు.

10.1.1973 నుండి 10.12.1973 వరకు రాష్ట్రంలో అనూహ్య పరిస్థితుల నేపథ్యంలో రాష్ట్రపతి పాలన కొనసాగాక, జలగం వారు ముఖ్యమంత్రి పీఠాన్ని అధిష్టించారు.

నాలుగు సంవత్సరాల నాలుగు మాసాల కాలాన్ని తమ ముఖ్యమంత్రి జీవితం భాతాలోకి చేర్చుకున్న జలగం వారి వ్యక్తిత్వం... అనుభవం... రాష్ట్ర పరిపాలనలో తమదైన ముద్దను వేసింది. జలగం వారు ముఖ్యంగా పెద్ద విద్యావేత్త, పండితుడు కాదు. సామాన్య వ్యవహారకర్తగా, దక్కతగల కార్యకర్తగా, కాంగ్రెస్ పార్టీలో నాయకుడుగా ఎదిగిన వ్యక్తి! అనుభవజ్ఞానంతో సమస్యలను సులభంగా ఆర్థం చేసుకోగలిగిన మంచి నేర్వరి. ఇంకా... నిర్ణయాలు చేయడంలో ఎలాంటి జాప్యం లేకుండా అరమరికలు లేకుండా వ్యవహరించడం ఆయన స్వంతం. కుండబ్రదులు కొట్టినట్టుగా, నిర్మాహమాటంగా, తీర్పునిచ్చే స్వభావం కలిగిన జలగం వారిని చూస్తే పాలనా యంత్రాంగంలోని అధికారులకు హడల్. ఘలితంగా వృత్తిధర్మాన్ని పాటించడంలో చలనం కలిగి పరిపాలనలో త్వరితగతిన నిర్ణయాలు తీసుకునే ఒక మంచి మార్పు చోటు చేసుకుంది.

జలగం వారిని కలవడానికి ఎందరు వచ్చినా అందరితో మాట్లాడి, ఆ తర్వాతే నిర్మిత సమయంలో కాగితాలు కదిలే ప్రయత్నాలు చేసేవారు. ఇది ఆయన నైజం. ఇక జలగం వారి పాలనలో జరిగిన అభివృద్ధిని చూస్తే... జలగంవారు శ్రీకాకుళంలోని

తీవ్రవాదాన్ని కొంతవరకు ‘అణిచివేసిన’ పేరు తప్ప, ఆర్థిక పరిపాలనాపరమైన సంస్కరణల్ని చేపట్టలేదు.

జలగంవారు తమ విధి విధానాల్లో ఖమ్మం జిల్లా పరిషత్తు అధ్యక్షులుగా పనిచేసి సాధించిన అనుభవాలను చక్కగా ఉపయోగించినారు.

తమ స్వంత జిల్లా ఖమ్మం అభివృద్ధి విషయంలో ఇతర జిల్లాల వారికి ఎలాంటి అభ్యంతరం లేకుండా, పక్షపాత ఆరోపణలు రాకుండా ఎంతో జాగ్రత్తగా వ్యవహరించారు.

జలగంవారిలో కమ్మునిస్టుల పట్ల, అతివాదుల పట్ల తీవ్రవాదుల పట్ల, అనుహానం అనేది కొట్టొచ్చినట్టుగా కనబడేది. తీవ్రవాదాన్ని అణిచివేయడంలో శాంతిభద్రతల చర్యలకే ప్రథమ ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలని, ఆర్థిక-సామాజిక సంస్కరణకు తర్వాతి ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలని నిర్ద్యందంగా వాదించేవారు.

వీరు హాంమంత్రిగా వున్నప్పుడు అనేక పర్యాయాలు జరిగిన చర్చలలో వారికి వన్న సామాజిక స్పృహ నాకు స్పష్టమయ్యింది.

ఒకసారి రాజ్యసభ ఎన్నికలలో కాంగ్రెస్ పార్టీకి గల మిగులు ఓట్లు మొత్తాన్ని భారత కమ్మునిస్టు పార్టీ అభ్యర్థి నీలం రాజశేఖర్ రెడ్డి గారికి అనుకూలంగా వేయించాలని పార్టీ అభిప్రాయపడింది. ఈ ప్రస్తావనని వెంగళరావు ముందు పెట్టే బాధ్యతను నాకు ఇచ్చారు. ఇందు నిమిత్తం నేను ముందుగా ఆయనకు టెలిఫోన్ చేసి - “మిమ్మల్ని కల్పేందుకు సమయం కావాలి” అని ఆడిగాను. అందుకు ఆయన వెంటనే సూటిగా స్పందిస్తా...

“మీకు వేరే పని ఏదైనా వుంటే వచ్చి తప్పకుండా కలవండి. అంతేగాని, రాజ్యసభ ఓట్లు విషయం మాత్రం అడగవద్దు. మా మిగులు ఓట్లు మరిగిపోయినా సరే, కమ్మునిస్టులకు మాత్రం వేయము” అని చెప్పి ఫోన్ పెట్టిసారు.

ఇంతటితో నా ప్రయత్నం పూర్తిగా నిలిచిపోయింది. వెంగళరావుగారితో ఇక రాయబారాలు బేరాలు అసాధ్యం అని నిర్ణయించుకున్నాం. పార్టీకి గల పరిమిత ఓట్లతో సరిపుచ్చుకున్నాం.

అలెండీ హత్య: ఒక ప్రపంచ ప్రఖ్యాత సంస్కరణు జ్ఞాపకం చేసుకోవడం నా కర్తవ్యం. ఆయన సాల్వడార్ అలెండీ గారు. చిలీ దేశ ప్రజలు ప్రజాతంత్ర పద్ధతులలో ఎన్నుకున్న మంచి అధ్యక్షుడిగా ఆయన చిరస్కరణీయులు!

రాజకీయ ప్రజాస్వామ్యాన్ని, ఆర్థిక సామాజిక ప్రజాహిత ప్రజాస్వామ్యంగా మలిచి జనరంజక సంసురణలను ప్రవేశపెట్టిన ప్రజాబంధువు అలెండీగారు. అంతటి ఉత్తమ దేశభక్తుడి ఎదుగుదలని చూసి ఓర్ధ్వలేని దేశ విదేశి ప్రజా వ్యతిరేకులు, సామ్రాజ్యవాదంతో కలిసి కుట్టుపన్ని సైనిక తిరుగుబాటు ద్వారా 30.9.1973 న ఆయన్ని అన్యాయంగా పొట్టున బెట్టుకున్నారు.

స్వతంత్రం ప్రజాస్వామ్యాన్ని కోరే ప్రపంచవ్యాపిత నాయకులు, సిఱి ద్వారా నిర్వహించబడిన ఈ దురంతాన్ని తీవ్రంగా ఖండించారు. సాల్వడోర్ అలెండీ గారి అభ్యుదయ భావజాలంతో ప్రభావితమైన నేను వివిధ సందర్భాలలో ఆయనకు నివాళులు అర్పించాను. ఈ సందర్భంగా ఆయన్ని స్వరిస్తూ...

పీరుడా... ప్రచండుడా...

ప్రజాస్వామ్య చరితలో ప్రతిభావంతుడా...

నీది మరణం కాదు

మహా నిశ్శబ్దం!

నీది ముగింపు కాదు

మహా సశేషం!

రా! కదలిరా!

రేపటి సూరీడువై పుట్టుకురా!

జలగం వెంగళరావుగారి తర్వాత 1978 ఎన్నికల్లో గలిచిన మరి చెన్నారెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రి పదవిని అలంకరించారు. రెండు సంవత్సరాల ఏడుమాసాలు ఆయన ముఖ్యమంత్రిగా కొనసాగాక ఆ తర్వాత టంగుటూరి అంజయ్యగారు ముఖ్యమంత్రి స్థానాన్ని అధిష్టించారు. ఒక్క సంవత్సరం నాలుగు మాసాలు మాత్రమే అంజయ్యగారి పదవీకాలం కొనసాగింది. వీరిని అర్థాంతరంగా పదవినుండి తొలగించిన తర్వాత భవనం వెంకట్రాంగారు, ఆ తర్వాత కోట్ల విజయభాస్కర్లెడ్డి గారు ముఖ్యమంత్రులుగా కేవలం నాలుగు మాసాలు మాత్రమే పరిపాలన సాగించారు.

ఐదు సంవత్సరాల కాలంలో నలుగురు ముఖ్యమంత్రులు, మరెందరో మంత్రులు పరిపాలన కొనసాగించిన కాంగ్రెస్ పార్టీ తీరు తెన్నుల్ని సులభంగా ఉహించవచ్చు.

ఇక నా విషయానికి వస్తే 1977లో జరిగిన పార్లమెంటు ఎన్నికల్లో మిత్రపక్షాల అభ్యర్థిగా కరీంనగర్ నుండి పోటీ చేసి ఓడిపోయాను. 1978లో సిరిసిల్ శాసనసభ్యుడిగా గెలుపొంది 3వ పర్యాయం శాసనసభలో అడుగుపెట్టాను. ఇక్కడ పదవీ వ్యామోహలు, అధికార దురహంకారాలు, పరిపాలనా నిర్వాక్తాలను అతి సన్నిహితంగా గమనించాను. సిపిఐ పార్టీ ప్రతిపక్షనాయకుడిగా ప్రభుత్వ ప్రజా వ్యతిరేక చర్యలను తూర్పురబట్టే అవకాశం అవసరం నాకు అనేక పర్యాయాలు కలగడం ఆనందంగా వుంది. అయితే ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణల ద్వారా మౌలిక మార్పుల్ని సాధించే మా ప్రతి ప్రయత్నం విఫలం కాక తప్పనేదు.

* * *

భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ వ్యవస్థాపకులు కీ.శే. అమీర్ హైదర్బాన్‌గారితో
ఆంధ్రప్రదేశ్ కమ్యూనిస్ట్ నాయకులు

9. నేను-నా కుటుంబం

నో కుటుంబం గురించి, కుటుంబ విషయాల గురించి, ఇది వరకే సందర్భానుసారంగా కొంత చర్చించడం జరిగింది. ఇప్పుడు స్వప్తంగా చర్చిస్తాను. ముఖ్యంగా నా కుటుంబ జీవితంలో ప్రముఖ పొత్తులు వహించి, పోషించి, నన్ను ఆశీర్వదించిన పెద్దలను నా సత్యశోధనలో స్కరించుకోవడం నా కర్తవ్యంగా నేను భావిస్తున్నాను. తర్వాత నా తోఱుట్టువల గురించి, వారి వారి ప్రేమానురాగాల గురించి ప్రస్తావించుకోవడం ఎంతయినా అవసరం! అలాగే మా సంతాసం గురించి నాలుగు మాటలు ప్రాయిదం సముచితం! మరియు నా మనవలు మనవరాళ్ళ గురించి, వారి వారి వ్యక్తిసామర్థ్యాల గురించి, ఈ వయసులో బాధ్యతగా ప్రాయిదం సాహసమే అవుతుంది!

తూరుపు వెలుగు...

పూదోట సాగసు...

వస్నెల స్వప్తత...

తేనలోని తియ్యదనం...

పాలలోని కమ్మదనం...

వెరసి

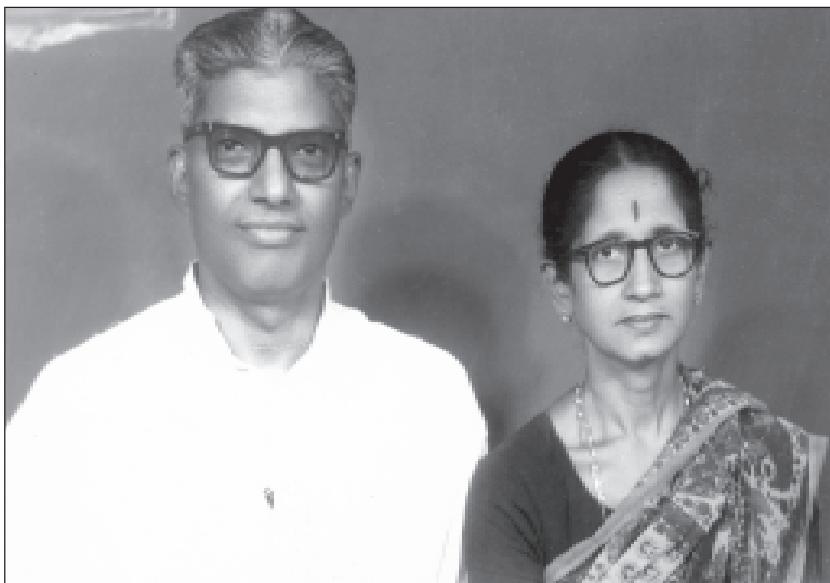
వసుష్టైక కుటుంబం!

అది నా కుటుంబం!!

1. అమ్మా నాన్నల అనంద లోగిలి : నాన్నగారు చెన్నమనేని శ్రీనివాసరావుగారు, అమ్మ చెన్నమనేని చంద్రమ్మగార్లు ఆదర్శదంపతులు! నాన్నగారి గురించి ఇదివరకే కొన్ని విషయాలు చర్చించి వున్నాను. ఇంకా చెప్పాలని వుంది. ఆనాటి భూస్వాములలో అత్యంత సాత్మీక ఉదార స్వభావం గల పెద్దమనిషిగా నాన్నగారికి చుట్టూ సమాజంలో ఎంతో గౌరవమర్యాదలు వుండేవి. దైర్యం, నిర్మయం, నిజాయితి, ముక్కుసూటితనం, మానవత్వం, క్షమాతత్వం, నాన్నగారికి పర్యాయపదాలు! ఆదర్శమైతుగా వ్యవసాయాఫేక్షతో ఆధునిక సేద్యం చేసిన గొప్ప కృషీవలుడు నాన్నగారు. నమ్మిన దైవాన్ని పూజిస్తూ, సిద్ధాంతాల్ని గౌరవిస్తూ, నిస్మార్థంగా నిరాడంబరంగా జీవిస్తూ, ఎందరికో ఆదర్శప్రాయుడుగా నిలిచిన నాన్నగారు మా ఒక్క కుటుంబానికే కాదు... ఆయన ద్వారా లభ్యపొందిన మరెందరికో చిరస్కరణీయులు!

అమ్మ చంద్రమ్మ గారు! మహాసాధ్య! ఓర్చు, నేర్చు కలిగిన ఉత్తమ ఇల్లాలు! మా నలుగురు కొడుకుల్ని, ఏడుగురు కూతుళ్ళని, కనిపెంచిన గర్భ శ్రీమంతురాలు! పెద్ద కుటుంబం పరిమిత ఆదాయం సేపధ్యంలో భర్తకు అన్నిషేషలూ అందదండలుగా నిలిచి సంసార సాగరాన్ని విజయవంతంగా ఈదగలిగిన సాత్మ్యికురాలు!

మా అమ్మను మేము ‘అక్కా’ అని పిలిచేవాళ్ళం. 86 వసంతాల జీవితకాలాన్ని అనుభవించి కాలధర్యం చెందిన మా అమ్మ మధురస్మృతులు మా హృదయంతరాల్లో ఇంత వయసొచ్చినప్పటికీ వసివాడలేదు! ఆమె ఒక మానవీయ మాగాణి! అమ్మతనానికి కమ్మడనం భాష్యం చెప్పిన ఉత్తమోత్తమురాలు! నా చిన్న తమ్ముడు సిపోచ్. విద్యాసాగర్సరావు గారు ‘చంద్రమ్మ స్వారక ట్రిస్టు’ నిర్మించి అనేకానేక ప్రజాహిత కార్యక్రమాలను ప్రస్తుతం నిర్వహిస్తుండటం అత్యంత ఆనందదాయకం.

రచయిత భార్య భర్తలు

మా పెద్ద మేనమామ గౌర్వాని వారి ఇంటికి పెద్ద ఆడబిడ్డ శ్రీమతి మానుమక్కగారు. ఈమెను నేను స్వయంగా చూడలేదు గాని చెప్పగా విన్నాను. మంచి అనుకూలవతిగా, ప్రేమమూర్తిగా, సాశీల్యవతిగా, ఆమె సుగుణాలు చిరస్మరణీయాలు. ఈమె మా నాన్నగారికి మొదటిభార్య! ఈమె కూతురు బుచ్చక్క!

మొదట ప్రపంచయుద్ధనంతరం దేశవ్యాప్తంగా ఫ్లాజ్వరాలు ప్రబలిషోయాయి. వేలాదిమంది అకాల వ్యత్యవుకు బలి అయ్యారు. విషాదం గుట్టలుగా పేరుకుపోయింది. కన్నీళ్ళు సముద్రాలు అయ్యాయి. ఈ జ్వరాల బారిలో తల్లికి పిల్ల, పిల్లకు తల్లి కరువైపోగా దేశమంతటా ఎటు చూసినా దుర్బర పరిస్థితులు దాపురించాయి. ఈ దురావస్థలో నాన్నగారి జీవితంలో విషాదాన్ని నింపుతూ శ్రీమతి హనుమకృగారు కన్నుమూసారు.

హనుమక్క మరణానంతరం నాన్నగారు మా అమృ చంద్రమ్మగారిని రెండవ వివాహం చేసుకున్నారు. నాన్నగారి జీవితంలోకి రెండవభార్యగా ప్రవేశించిన మా అమృగారు మా నాన్నగారిని సంపూర్ణార్థంగా అర్థం చేసుకోగలిగింది. సమాజంలో ఏ భర్తకయినా ఇంతకన్నా కావల్సింది ఏమయింది? కాబట్టే మా అమృనాన్నల దాంపత్యం బ్రతికి వున్నన్నాళ్ళా మూడు పుష్పలు అరుకాయలుగా వర్ధిల్లింది. వీరి దాంపత్యానికి గుర్తులుగా జన్మించిన మా గురించి వివరిస్తాను.

2. నేను-నా తోబుట్టువులు: ముందుగా బుచ్చక్క గారి గురించి ఈ సందర్భంగా వివరిస్తే... అమె మాకు తోబుట్టువే అయినప్పటికీ తల్లిగా ప్రవర్తించేది. చెప్పాలంటే ప్రేమానురాగాలకు మారుపేరు మా బుచ్చక్క! వీరి భర్త కీ.శే. సిరికొండ రంగారావుగారు. వీరు తమ గ్రామం మునభానిపేటలో ప్రజలకందరి తలలో నాలుకగా వుండిన మహానుభావులు. ఈ దాంపతులకు ముగ్గురు మగ సంతానం. పెద్ద కుమారుడు కీ.శే. రఘుపతిరావు గారు. రెండవకుమారుడు కమలాకరరావు గారు. వీరు వ్యవసాయశాఖాధికారిగా పదవి విరమణ పొంది వున్నారు. మూడవ కుమారుడు ప్రభాకరరావుగారు. వీరు విద్యాసంస్థల నిర్వాహకులు. ప్రేమానురాగాలకు ఇతడు మారుపేరు. రంగారావు గారికి ఆండాలు, విజయలు కూతుళ్ళ! కరీంనగర్లో సుప్రసిద్ధ విద్యావేత్తగా వీరి రెండవ అల్లుడు అయోధ్య రామారావుగారు సుపరిచితులు.

నాన్నగారికి రెండవ కూతురు, అమృగారికి మొదటి కూతురు, నాకు రెండవ అకృగా జన్మించిన సత్యమ్మగారు మంచి ప్రేమమూర్తి! వీరి భర్త పోల్గొంపల్కి వెంకటరామారావు గారు. కరీంనగర్ జిల్లా ఆంధ్రమహాసభ అధ్యక్షులుగా, అడ్వెక్టుగా, కీర్తిపుతిష్ఠల్ని సంపాదించుకున్న వీరి గురించిన చాలా వివరాల్ని ఇదివరకే మొదట్లో వివరించి వున్నాను. మా అక్క సత్యమ్మగారు నన్ను ఎంతో ప్రేమగా చూసుకునేది. నా చిన్నతనం వీరి ఇంట్లోనే గడిచింది. ముఖ్యంగా నాకు, అక్కకు వయసులో తేడా చాలా తక్కువ. అయినప్పటికీ అమె నన్ను తన కొడుకుతో సమానంగా లాలించేది. తమ్ముడిగా మురిపించేది. అటువంటి

అక్క నాకు వుండటం నా అదృష్టంగా నేను భావిస్తున్నాను. నా ప్రాణప్రదమైన అక్క చిన్నవయసులోనే క్యాస్టర్ వ్యాధితో మరణించడం నన్న ఎంతగానో కలిచివేసింది. అక్క కోసం వెక్కి వెక్కి ఏడ్చాను. బావగౌరైన పోల్చుంపల్లి వారి మరణం కూడా నన్న తీప్రంగా కదిలించిన సంగతిని ఇదివరకే వివరించివున్నాను. వీరికి ఇద్దరు సంతానం. ఒక కుమారుడు ఒక కూతురు. వారు పి. దీనావన్ రావు, జె.నిర్మలగార్లు. వీరిద్దరూ మంచికి హరుపేర్లుగా ఎదిగినవారు.

బంజారాహిం్స్‌లో “శ్రీనివాస” నూతన గృహప్రవేశ సందర్భం (1986)
తల్లి చంద్రమ్మ - సోదరీమఱలు బుచ్చమ్మ, శ్రీదేవిగారలతో

★ నా పెద్ద చెల్లెలు కీ.శే. జోగినపల్లి లలితమ్మగారు. వీరి భర్త కీ.శే. హనుమంతరావు గారు. వీరి స్వగ్రామం నరసింగాపురం మండలం బోయినపల్లి. ఈ వూరిలో వీరు మంచి వేరు ప్రభూతులు కలిగివున్నారు. ఈ గ్రామం నా సిరిసిల్ల నియోజక వర్గంలో వుండటం నా అధ్యప్తం. నేను ఎన్ని పర్యాయాలు ఎన్నికల్లో పోటీచేసినా ఆ గ్రామ ఓటర్లు నాకు పెట్టని కోటగా తమ అండదండల్ని అందించారు.

ఆ గ్రామ ప్రజల ప్రేమానురాగాలు నాపై ఇంతగా వుండటానికి నా బావగారి మరియు వారి సోదరుల మంచితనమే! మా బావగారి మరణానంతరం చాలాకాలం బ్రతికిన నా సోదరి లలితమ్మ, తమ కుటుంబ గౌరవమర్యాదల్ని సంప్రదాయాల్ని నిరాటంకంగా ఇసుమడింపజేసింది.

సోదరి లలితమ్మ, హనుమంతరావుగార్లకు ఐదుగురు సంతానం. వీరిలో ముగ్గురు కుమారులు. వీరు... జె.రాజేశ్వరరావు, జె.ప్రేమసాగర్రరావు, జె.రవీంద్రరావు గార్లు. వీరిలో పెద్దవాడైన కీ.శే. రాజేశ్వరరావుగారికి నా పెద్ద కూతురు అరుణను ఇచ్చి 13.5.1966 నాడు వివాహం జరిపించాము. వీరిద్దరూ మంచి ఆదర్శదంపతులు. వీరి వంశ కుసుమాలుగా శ్రీలత, శ్రీలేఖలు జన్మించి మంచి విద్యాభుద్ధులతో ఎదగడం జరిగింది.

విధి విలాసం వలన నా అల్లుడు రాజేశ్వరరావుగారు క్యాస్టర్ వ్యాధి బారినపడి 18-2-2002 నాడు కాలధర్యం చెందారు. ఇది మా అరుణమ్మ జీవితానికి ఓ పెద్ద గాయం. మా అందరికి తీరని వ్యధ.

ఇక సోదరి లలితమ్మ కుమార్తెల విషయానికి వస్తే... వీరు-అనసూయ, సులోచన గార్లు! వీరిద్దరూ మంచి విద్యాభుద్ధులు కలిగి గౌరవప్రదమైన జీవితాన్ని గడవగలుగు తున్నారు. సుప్రసిద్ధ కాంట్రాక్టర్ కీ.శే. మార్తాండరావు గారు లలితమ్మ రెండవ అల్లుడు.

★ లలితమ్మ తర్వాత జన్మించిన చెల్లెలు కీ.శే. యశోదమ్మ. ఈమె చిన్నతనంలోనే కాలధర్యం చెంది కుటుంబంలో విషాదాన్ని నింపింది. ఈమె మరణం మా అందరికి తీరని లోటు.

చిట్టి చెల్లెలా... చిన్నారి చెల్లెలా...

నీ మురిపాల జ్ఞాపకాల్చి మూటగట్టుకున్నాం-

నిన్న చిరంజీవిగా మా గుండెల్లో దాచుకున్నాం-

బుజ్జి చెల్లెలా... బంగారు చెల్లెలా...

**నీవు ఎక్కడికీ వెళ్లేదు... మా శాసుల్లోనే వున్నావు -
నీవు ఇల్లు భాళీ చేయేదు... మా కనుపాపల్లోనే దాగున్నావు...**

★ యశోదమ్మ తర్వాత సిహెచ్. హనుమంతరావు జన్మించారు. ఈ తమ్ముడి గురించి, ఈ తమ్ముడితో నా సహచర్యం గురించి, మరియు స్వతహగా అతడి వ్యక్తిత్వం గురించి ఇదివరకే తెలియజేశాను.

★ హనుమంతరావుగారి తర్వాత సోదరి రత్నమ్మగారు జన్మించారు. వీరి భర్త కీ.శే. వెంకటరావు గారు మెదక్కజిల్లా సిద్ధిపేట సమీపంలోని మాల్యాల గ్రామ భూస్వామి! వీరిలో ఎక్కడా కూడా భూస్వాముల్లో సహజంగా వుండే అహంకారం అహంభావాలు మచ్చక్కెనా కనిపించకపోవడం విశేషం. స్నేహం ప్రవృత్తిగా వున్న వీరు ప్రజలనుండి మంచి ఆదరాభిమానాలను పుప్పులంగా తరగని నిధులుగా సంపాదించుకోగలిగారు.

సోదరి రత్నమ్మ గారి గురించి ప్రత్యేకంగా చెప్పవచ్చు. ఆమె మా తోఱుట్టువు లందరిలో ఆప్తబంధువుగా గౌరవస్థానాన్ని సంపాదించుకుంది. మాలో ఎవ్వరికి ఏ సమస్య వచ్చినా ఆ కష్టాన్ని తన కష్టంగా ముందుండి పంచుకునే విశాల మనస్తత్వం ఆమె స్వంతం! మానవీయత, ఆత్మీయత, ఆప్యాయతలు ఆమెకు పెట్టని ఆభరణాలు!

★ రత్నమ్మ తర్వాత సోదరి పుప్పులత జన్మించింది. వీరి భర్త సి.కమలాకరరావుగారు కరీంనగర్లో సుప్రసిద్ధ అడ్స్‌కేటుగా సుపరిచితులు. ఈ దంపతులు స్వతంత్ర భావాలు కలిగి పరిశ్రమ ప్రాధాన్యతను ఒక ఆదర్శంగా తీర్చిదిద్దడంలో సఫలీకృతులయ్యారు. వీరికి ముగ్గురు కుమారెలు. వీరు వరుసగా శోభ, పద్మ, అరుంధతిలు. వీరు ముగ్గురూ విద్యాబుఢ్లల్లో మంచి ఉధ్వందులు. స్వయంకృషికి ప్రాధాన్యత కల్పించిన ఆదర్శ నారీమణులు. విద్యావంతులు, ఉద్యోగస్తులు అయిన వారి వారి భర్తలకు చేదోడు వాదోడుగా నిలుస్తున్న మా మేనకోడశ్శు మాకు ఎంతో గర్వకారణం!

★ తర్వాత జన్మించిన సోదరి కీ.శే. బి.సుగుణ. తనపేరుకు తగ్గట్టగానే మంచి సుగుణవంతురాలు. వీరి భర్త బి.మురళీధర్రీరావు గారు రెవెన్యూ శాఖలో అధికారిగా ఉడ్యోగ విరమణ గావించారు. వీరిది వరంగల్ జిల్లా... ఈ జిల్లాలో మురళీధర్రీరావుగారు బహుజన బాంధవుడిగా, మంచికి మారుపేరుగా, నిలుస్తా ఎదురులేని గౌరవమర్యాదలతో రాణించగల్లుతున్నారు.

వీరికి ఇద్దరు కుమారులు ఒక కూతురు. వీరు వరుసగా బి.వినోద్ కుమార్, బి.లీనివాసరావు మరియు పైలాజ! వినోద్ సుప్రసిద్ధ అడ్స్‌కేటుగా పేరుగాంచడంతో

పాటుగా ‘తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి నాయకులు’గా సమర్థవంతంగా బాధ్యతల్ని నిర్వహించడంలో తనకు తనే సాచిగా వున్నారు. మరియు హన్స్కొండ పార్లమెంటు మాజీ సభ్యులుగా రాష్ట్ర ప్రజలందరి దృష్టిని ఆకర్షించారు.

ఇక శ్రీనివాస్రావు పెద్ద వ్యాపారవేత్తగా ఎదగడంతో పాటుగా, కరీంనగర్లో ఉన్నతస్థాయిలో నిలిచిన ‘ప్రతిమ మెడికల్కాలేజీ’ అధినేత! ఇతడు బంధుమితులకు మంచి సహాయసహకారాల్ని అందించడంలోనూ, తన దృష్టికి వచ్చిన వాళ్ళు అందరినీ ప్రోత్సహించడంలోనూ, తనదైన సంతోషాన్ని తృప్తిని పొందే పరోపకారి!

వినోద, శ్రీనివాస్లకు చెల్లెలిగా జన్మించిన పైలజ గురించి చెప్పాలంటే... స్వయం కృషి స్వావలంబన దిశలో తనకంటూ ఒక ప్రత్యేక స్థానాన్ని సంపాదించుకున్న దైర్ఘ్యవంతురాలు! కాగా, తన చిన్నతనంలోనే భర్తను కోల్పోయి అనంతమైన దుఖాన్ని గుండలోతుల్లో ప్రోది చేసుకుంది. అయినప్పటికీ మెక్కవోని దైర్ఘ్యంతో తన ఒక్కగానొక్క కుమారుడితో స్వతంత్ర్యంగా తన జీవనయానాన్ని సాగిస్తున్న అత్యంత ఆత్మవిశ్వాసం కలిగిన సబలగా ఆమెను నేను కీర్తిస్తున్నాను. ఆమె తన జీవిత భాగస్వామిని అర్థాంతరంగా కోల్పోవడం మా అందరికి బాధాకరం! కాగా ఆమె దైర్ఘ్యాన్ని నేను ప్రశంసిస్తూ... ఆమెకు అనుకోని ఆనందాలు ఎదురు కావాలని ఆశిస్తున్నాను!

★ తర్వాత జన్మించిన శ్రీదేవి, మా సోదరీమఱలందరిలో చిన్నది. శ్రీదేవి భర్తకి. శే. పి.నవసీతరావుగారు సార్థక నామధేయుడు. తన శాంత స్వభావంతో సమాజంలో మానవీయమూర్తిగా మంచిపేరు సంపాదించుకున్న ఆదర్శమూర్తి! ఏరి స్వస్థలం మహాబాబుగర్ జిల్లా కొల్లాపురం. కాగా పైపుదరాబాద్లో కోర్టు ఉద్యోగిగా, మచ్చలేని బాధ్యతాయుతమైన వ్యక్తిగా, సాటి ఉద్యోగులందరి ద్వారా మనుస్తుల్ని పొందగలిగారు. బంధుమిత్రులందరిలో ఆప్మాడిగా గుర్తింపు సంపాదించుకున్నారు. అయితే ఆయన మంచితనం ఆయన ఆయుఃప్రమాణాన్ని పెంచలేకపోయింది. అకాల మరణం పొంది అందరినీ బాధపెట్టారు.

సోదరి శ్రీదేవి గురించి చెప్పాలంటే... ఆమె ఒక సేవాతత్తురతకు మారుపేరు! నాన్నగారికి అవసానదశలో గొప్ప నేవల్ని అందించే భాగ్యాన్ని తన స్వంతం చేసుకుంది. ఈ విషయాన్ని ఇదివరకే తెలియజేశాను. సోదరీమఱల్లో అందరికంటే చిన్నదయిన శ్రీదేవికి తన చిన్నతనంలోనే అమ్మకు కుడిభుజంగా నిలిచి, నాన్నకే నాన్నగా తోడుగా నిలవగలిగిన గొప్ప ఆదర్శం స్వంతం కావడం అనేది ఆపోమాపి విషయం కాదు. ముఖ్యంగా అటువంచి అదృష్టానికి నోచుకోవడం అంటేనే అదొక గొప్ప వరం లాంటిది.

నేను శాసనసభ్యుడుగా కొనసాగుతూ నాన్నగారికి వైద్య చికిత్సల నిమిత్తం అన్ని బాధ్యతల్ని స్వీకరించినప్పటికీ... అది దూరంగా వుంటూ అందించిన సేవ! శ్రీదేవి మాత్రం రేయింబవళ్ళు నాన్నగారికి దగ్గరే వుండి ఓ జీవితకాల పుణ్యాన్ని మూటగట్టుకుంది. నాన్నగారి మరణనంతరం శ్రీదేవి పెళ్ళి జరిపించే భాగ్యం నాకే దక్కింది.

ముఖ్యంగా శ్రీదేవి సేవల్ని చూసిన అందరూ ఆమెని వేసోళ్ళు కొనియాడారు. ‘ఆడపిల్లగా పుట్టిన మగవాడు’ అంటూ ఇప్పటికీ సందర్భచితంగా ప్రశంసల జల్లు కురిపిస్తుంటారు.

శ్రీదేవి గురించి ఇంకో మాట చెప్పాలంటే... కష్టకాలంలో నాకు, నా శ్రీమతి లలితకు బాసటగా నిలిచి మరోసారి తన ఆదర్శాన్ని చాటుకుంది.

★ తర్వాత జన్మించిన సిహెచ్. వెంకటేశ్వరరావు. నాకూ వెంకటేశ్వరరావుకు వయసులో 18 సంవత్సరాల తేడా వుంది. మొదట జన్మించిన నేను - మాన్యంతరావులు వయసులో దగ్గరివాళ్ళుం కాగా, చివరలో జన్మించిన వెంకటేశ్వరరావు - విద్యాసాగర్సరావులు వయసులో దగ్గరివాళ్ళు.

వెంకటేశ్వరరావు, ఆ తర్వాత జన్మించిన విద్యాసాగర్సరావు ఇద్దరూ కరీంనగర్లో కొంతకాలం విద్యాను అభ్యసించారు. తర్వాత హైదరాబాద్లో నాతోపాటుగా వుంటూ మరికొంతకాలం విద్యనభ్యసించారు. ముఖ్యంగా వీరిద్దరిని కరీంనగర్లో వున్నప్పుడు కీ.శే.నాగభూషణ్ రావు గారి ప్రయివేటు పారశాలకు పంపించడం ఒక మధురమైన జ్ఞాపకం! నాగభూషణరావుగారు ఎంతో ఆదర్శంగా పారశాలను నిర్వహించేవారు. ఆయన స్వతహోగా రాష్ట్రీయ స్వయంసేవక్సంఘంలో క్రియాశీల కార్యకర్త. ఈ విషయం తెలిసినందునే నా తమ్ముళ్ళని ఆయన నడిపే పారశాలకు పంపించడానికి నేను ఉత్సాహపడ్డాను. ముఖ్యంగా నాగభూషణరావుగారిలో వున్న సేవాత్మకరత, పరిత్రమ, భారతీయ సంస్కృతీ సంప్రదాయాల పట్ల అభిమానం నన్ను ముగ్గుడిగై చేసింది. నా తమ్ముళ్ళకు చిన్నతనం నుండే ఆయనలోని భావాలు సంతరించుకోవాలనే తపన, తద్వారా నా తమ్ముళ్ళు సమాజంలో ఉన్నత వ్యక్తిత్వం గలిగిన శారులుగా ఎదగాలనే ఆరాటం, నన్ను ఒక బాధ్యతాయుతమైన సోదరుడిగా ఆలోచింపజేసాయి.

నాలో కూడా భారతీయ సంస్కృతీ సంప్రదాయాలపట్ల మొదటినుండి ఎంతో అభిమానం! ఆ తర్వాత నేను శాస్త్రీయ మార్పిడిజింటో ముడిపడిపోవడం జరిగింది. ఇది నా భవిష్యత్తు జీవితానికి వెలుగుబాటులు వేసింది. ముఖ్యంగా అనేకానేక సందర్భాల్లో

నన్ను, నా మనసుని, నా వ్యక్తిత్వాన్ని ఎరిగిన నా అభిమానులు మిత్రులు శ్రేయోభిలాపులు “అసలు మీరు ఎలా కమ్మానిస్టు కాగలిగారు?” అని అశ్వరూపేవడం కూడా జరిగింది.

సౌదరుడు వెంకటేశ్వరరావు గ్రాచ్యయేటు చదువు పూర్తిచేసుకున్నాడు ఉద్యోగాల వేట చేసినపుటికీ ఆయనకు ఆరోగ్యం సహకరించలేదు. దీంతో వ్యవసాయం ప్రధాన వృత్తిగా కొంతకాలం గడిపాడు. ఆ తర్వాత నాకు సహాయకుడిగా రాజకీయ రంగ ప్రవేశం చేసి మంచి పేరు ప్రభూతుల్ని సంపాదించుకున్నాడు. రైతుసంఘు నాయకుడిగా, సిపిఐ నాయకుడిగా, నా వంతు బరువు బాధ్యతల్ని పంచుకోవడంలో ఒక మంచి భాగస్వామిగా నా తమ్ముడు సఫలిక్కుతుడు అయ్యాడు. ఎప్పుడూ నవ్వుతూ, ఎదుటివాళ్ళను నవ్విస్తూ, బంధుమిత్రులందరిలో ‘మంచివాడు మనవాడు’గా ప్రత్యేకస్థానాన్ని సంపాదించుకున్న వెంకటేశ్వరరావులో మనవీయ సంబంధాలపట్ల మంచి మమకారం పెట్టిని లక్షణంగా వుంటుంది.

వెంకటేశ్వరరావు భార్య కీ.శే. పద్మ. అత్యంత సామ్యరాలు. సాశీల్యవతి. భర్తను సంపూర్ణంగా అర్థం చేసుకుని సానుకూలంగా మనులుకునే సుగుణవతి!

వీరి దాంపత్యానికి ప్రేమచిహ్నేలుగా ఇద్దరు కుమారులు జన్మించారు. వీరు... శీనివాన్, శీకుమార్లు. వీరిద్దరూ స్వయంకృపితో ఓర్పుతో నేర్పుతో తమ తమ వృత్తిధర్మాల్లో రాణించడం మా అందరికీ ఎంతో ఆనందదాయకం.

ఎ అందరికంటే చిన్నవాడయిన విద్యాసాగర్లరావు, అందరికంటే గొప్ప పేరు ప్రతిష్ఠల్ని సంపాదించుకోగలిగారు. మెట్టపల్లి నియోజక వర్గానికి వరుసగా మూడు పర్యాయాలు మంచి మెజారిటీతో శాసనసభ్యుడిగా విజయాలు సాధించి తన సత్తా చాటుకున్నాడు. తర్వాత కరీంనగర్ పొర్చుమెంటుకు రెండు పర్యాయాలు ఎన్నికె కేంద్ర పశోంశాఖా సహాయమంత్రిగా బాధ్యతల్ని నిర్వహించాడు.

విద్యాసాగర్లరావు అభిలభారత విద్యార్థి పరిషత్తు నాయకుడిగా వున్నప్పుడు, ఉన్నానియా విశ్వవిద్యాలయ ప్రాంగణంలో తీప్రవాదులతో పడిన ఘర్షణలో తీవ్రంగా గాయపడటం ఒక భయానక బాధాకరమైన జ్ఞాపకం! ఏది ఏమైతేనేం నా తమ్ముడు ప్రాణపాయం నుండి బయటపడి కొన్నాళ్ళకి మామూలు మనిషి కాగలిగి అందరికీ అనందాన్ని కలిగించాడు.

తర్వాత కరీంనగర్లో అడ్డుకేటుగా పనిచేసి ఉత్తమ క్రిమినల్ లాయర్స్గా పేరు సంపాదించుకున్నాడు. ఆ తర్వాత ఎమర్జెన్సీ సమయంలో నిర్వంధ జీవితాన్ని గడిపిన ఒక మంచి బి.జె.పి. నాయకుడిగా గుర్తింపు పొందాడు.

ముఖ్యంగా తమ్ముడి శాసనసభ జీవితం ప్రారంభమైన కొత్తలో... “విద్యాసాగర్సరావు ఎవ్వరూ అంటే సి.హెచ్. రాజేశ్వరరావుగారి తమ్ముడు అని చేపేవారు” ఆ తర్వాత రెండవ, మూడవ తరాలు వచ్చేసరికి...” రాజేశ్వరరావు ఎవ్వరూ అంటే విద్యాసాగర్సరావు గారి అన్న అని పరిచయం చేయడం” ఆరంభమైంది.

రాజకీయంగా తమ్ముడు సంపాదించుకున్న పేరు ప్రభాయతలు మా తరతరాలకు గర్వకారణాలు! శాసనసభ్యులుగా, పార్లమెంటు సభ్యులుగా గ్రామాభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో తమ నిధులను వెచ్చించి మంచిపేరు సంపాదించుకున్న తమ్ముడు ఎందరికో అదర్చిప్రాయుడు కావడం ఆనందకరం!

తాను స్థాపించిన ‘చంద్రమ్మ స్వారక ట్రస్టు’ తదితర సంస్థల సహాయంతో నాంపల్లి దేవాలయం, నాగారంలోని కోదందరామస్వామి అలయాలలో విగ్రహాలను రెలకొల్పించి భక్తకోటీకి సంతృప్తిని కలిగించడం జరిగింది. ముఖ్యంగా పరకాల పట్టణంలో తెలంగాణా విమోచన ఉద్యమంలో ఆత్మార్పణ చేసిన అమరపీరుల స్మృతి చిహ్నం నిర్మాణం దేశంలోనే అరుదయిన యాత్రాస్థలం. ఈ స్థలాన్ని ఇంకా ఇంకా అభివృద్ధి చేయాల్సిన ఆలోచన వుంది. ఇది నాకు అత్యంత ఆనందదాయకం.

సి.హెచ్. విద్యాసాగరరావు - వినోదల వివాహ సందర్భంగా
విశాల కుటుంబ సభ్యులలో అధికులు

విద్యాసాగరీరావు గారి భార్య శ్రీమతి వినోద. మంచి సాధ్య. మా అభిమాన మిత్రుడు బంధువు కీ.శే. చెన్నాడి సత్యనారాయణరావుగారి ఏకైక కుమారె. వారి గ్రామం కోరం. నా నియోజకవర్గంలో వున్న మంచి గ్రామాల్లో ఇది ఒకబిగా చెప్పువచ్చు. నేను ఎన్నికల్లో పోటీ చేసిన ప్రతిసారీ శ్రీ సత్యనారాయణరావుగారు, వారి సోదరుడు శ్రీ చెన్నాడి హనుమంతరావుగారు నాకు వెన్నుదన్నగా నిలవడం జరిగింది. విద్యాసాగర్-వినోదల వివాహం తర్వాత సత్యనారాయణరావుగారితో సన్నిహిత సంబంధాలు మరింత బలపడ్డాయి.

విద్యాసాగరీరావు దంపతులకు ముగ్గురు సంతానం. వారు వివేక్, వికాన్ కుమారులు కాగా వినయ్ కుమారె. ముగ్గురూ ఉన్నతవిద్యల్ని అభ్యసించి అమెరికాలో ఉద్యోగాలు చేస్తున్నారు. వికాన్ డాక్టరుగా ఇండియాలో స్థిరపడ్డాడు.

ఈ విధంగా మాట్లాన పెద్దకుటుంబం, పెద్దవాడిగా నా బాధ్యతలు, తోఱుట్టువల సహాయ సహకారాలు, సంయుమనాలు, వారి వారి పిల్లల విజయాలు, ఎదురయ్యే కష్ట నష్టాలు, పొందే సుఖాలు, అన్నింటిమధ్య జీవితమనే సాగరంలో ఓ పెద్ద పడవలా సాగిపోతోంది.

ముఖ్యంగా మా నాన్నగారికి, మాకు, తమ విలువైన సేవల్ని అందించిన కీ.శే. ముదాంచంంద్రయ్య (రాజయ్య) ను మా కుటుంబం మరువలేదు. ఈ సందర్భంగా ఆయన్ని స్ఫురిస్తూ నా మొత్తం కుటుంబం తరువున నివాళులు అర్పిస్తున్నాము.

3. నేను-నా సంతానం: నేను, నా భార్య లలిత, పరస్పర సహాయ సహకారాలతో-పరస్పర అవగాహనలతో - పరస్పర గౌరవమర్యాదలతో సర్దుబాట్లతో దాంపత్యాన్ని కొనసాగిస్తున్నాము. మాకు ముగ్గురు కూతుళ్ళు, ఒక కుమారుడు.

మా నలుగురి సంతానం గురించి, వారి పుట్టుక గురించి, వారిపేద వెనక పరమార్థం గురించి మొదట్లోనే సందర్భాచితంగా తెలియజేశాను. ఇక మిగతా వివరాల్లోకి వెళ్ళే...

★ మా పెద్దమ్మాయి అరుణ డిగ్రీ పూర్తిచేసి ప్రభుత్వ ఉపాధ్యాయురాలిగా చాలాకాలం పనిచేసింది. ముఖ్యంగా స్వాతంత్ర ఉద్యమం, ప్రైదర్యాభాద్ సంస్థాన విమాచనోద్యమంలో చిన్నారిగా మా వెంట వుండి అనేక కష్టాల్ని అనుభవించిన విషయాన్ని మళ్ళీ ఒకసారి గుర్తుచేస్తున్నాను. గుర్తుచేస్తూ బాధపడుతున్నాను. ఎందుకంటే. సేచ్చగా ఆడుతూ పాడుతూ గడపాల్సిన ఆమె బాల్యం చాలాకాలంగా బందిభానాగానే సాగిపోయింది. నా పోరాట జీవితంలో ఇది పొరపాటు కాదు. తప్పనిసరి పరిస్థితి మాత్రమే!

నా మేనల్లడు కీ.శే. రాజేశ్వరరావుగారితో అరుణమ్మ జీవితం ముదిపడటం, భార్యాభర్తలుగా వీరిద్దరూ అన్యోన్యోతకు భాష్యం చెప్పడం, ముత్తాల్లాంటి ఇద్దరు కుమారైలకు జన్మనిప్పుడం, అంతా అరుణమ్మ జీవితంలో ఒక సువర్ష ఘుట్టం!

పరిణయ స్వాస్థ్యవం
కూతుర్లు - మనవడు మిలిత్తతో

వీరి కూతుర్ళు శ్రీలత, శ్రీలేఖలు ఆక్కర చైతన్య దీపాలు. శ్రీలత ప్రౌద్రాబాదులో స్వతంత్రంగా పారశాలను నిర్వహించడం, తర్వాత భర్త దయాకర్మరావుతో కలిసి అమెరికా వెళ్ళి స్థిరపడటం స్థావరంబన ప్రక్రియకు ప్రతిరూపం. శ్రీలత దంపతులకు తిరిగి ఇద్దరు కూతుర్ళు. వీరు శ్రేయ-స్నేహ! శ్రేయ అమెరికాలో వైద్యశాస్త్రాన్ని అధ్యయనం చేయడం విశేషం! ముత్తాతలమైన మాకు ఈ విషయం ఎంతో ఆనందకరం!

అరుణ రెండవ కుమారై శ్రీలేఖ, తన భర్త ఆర్.వెంకటేశ్వరరావుతో కలిసి ఆధునిక విద్యా విజ్ఞానాన్ని సముపొర్చించి అమెరికాలో స్థిరపడిపోవడం జరిగింది. వీరికి ఇద్దరు కుమారులు. అణ్ణిత్, అన్నిత్ వీరి పేర్లు. తల్లిదండ్రులు ఇద్దరూ ఉన్నత ఉద్యోగాలు చేస్తుండగా, ఆ ఆదర్శాన్ని పుణికి పుచ్చుకుని నా మనవళ్ళు కూడా మంచి విద్యాబుధ్యల్ని సంపాదించుకునడం మాకు అత్యంత ఆనందదాయకం.

తన పిల్లలకు, ఆ తర్వాత తన మనవలు మనవరాళ్ళకు, తరగని ఆస్తిగా ‘విద్య’ అనే సిరిసంపద సమకూరాలి అనుకునే మా అరుణమ్మ కోరిక నిజంగా నెరవేరింది.

ముఖ్యంగా మా అమ్మాయి అరుణ గురించి మరోమాట చెప్పాలంటే... భర్త మరణానంతరం ఎంతో కృంగిపోయినప్పటికీ ఆ తర్వాత తేరుకుని, అడైర్యుపడకుండా కాలానికి ఎదురీదిన ఆత్మస్ఫయర్యం ఆమె స్వంతం. తరుచూ అమెరికా వెళ్లు కూతుళ్ళని మనవలు మనవరాళ్ళను చూసుకుంటూ కాలక్రమంలో ఆనందాన్ని అందుకుంటోంది. అలాగే వ్యధాప్యంలో వున్న మమ్మల్ని జాగ్రత్తగా కనిపెట్టుకుని చూస్తూ తన బాధ్యతని బుబుపు చేసుకుంటోంది. ఇది మా అదృష్టం!

★ మా రెండవ అమ్మాయి కల్పన హైస్కూలు వరకే చదవకలిగింది. ఈమె వివాహం మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా కొల్లాపూర్ తాలూకా వాసి విద్యుత్ శాఖ ఇంజనీరు శ్రీ వి.రాం మౌహన్‌రావు గారితో 5.5.1971లో జరిగింది.

చక్కని గృహిణిగా, ఓర్పు నేర్పు కలిగిన భార్యగా, ప్రేమానురాగాల్ని పదిలంగా మూట గట్టుకున్న తల్లిగా, మా కల్పన తనకంటూ ఒక ప్రత్యేకతను సాధించుకున్నది. కల్పన దంపతులకు 1973లో కవిత, 1976లో కిరణ్ జన్మించారు. కవిత, ఆమె భర్త, వేఱ ఇద్దరూ అమెరికాలో ఉన్నత ఉద్యోగాల్ని నిర్వహిస్తున్నారు. వీరికి ఒక కుమారుడు, ఒక కుమార్తె. ఆపిష్ట, ఆల్రైట వీరి పేర్లు. ఈ చిరంజీవులు ప్రస్తుతం పారశాల విద్యను అభ్యసిస్తున్నారు.

మనవడు కిరణ్ విషయానికి వస్తే వీరు తన భార్యతో కలిసి అమెరికాలో మంచి ఉద్యోగం చేస్తుండడం సంతోషకరం. వారి కొక్క కుమారుడు అర్థిత్ వాడిపేరు.

నా అల్లుడు రాంమౌహన్‌రావు విద్యుత్ ఎస్.ఇ.గా పదవీ విరమణ చేసినప్పటికీ, తమ జన్మభూమి కొల్లాపూర్ ప్రాంత అభివృద్ధికి స్థాపించబడిన స్వచ్ఛంద సంస్థలో తిరిగి తనదైన బాధ్యతల్ని నిర్వహిస్తుండటం ఆదర్శవంతం!

★ మా మూడవ అమ్మాయి ప్రభావతి హోమియో వైద్య విద్యను అభ్యసించి డా. ప్రభావతిగా స్థిరపడింది. హోమియో వైద్య కళాశాలలో చదువు పూర్తికాగానే అక్కడ ఉద్యోగం చేసింది. ఉద్యోగాలు దొరకడం అతి కష్టంగా వున్న ఆ రోజుల్లో... ప్రముఖ స్నాతంత్ర్య సమరయోధులు నా సహచరులు ప్రియమితులు కీ.శే. కోదాటి రాజమల్లగారు వైద్య శాఖామాత్యులుగా ప్రత్యేక ఉత్తరువుద్వారా మా అమ్మాయికి ఆ ఉద్యోగ అవకాశాన్ని కల్పించడం మరపురాని ఘటన.

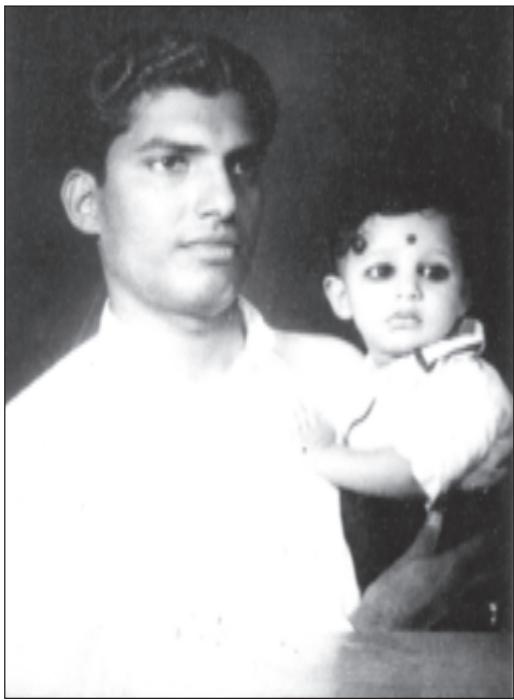
ప్రభావతి తన ఉద్యోగ నిర్వహణలో అంచలంచెలుగా ఎదిగింది. ఈనాటికీ ఆమె సీనియర్ ప్రిఫెసర్గా పోస్టు గ్రాడ్యూయేషన్ కళాశాలలో పనిచేస్తుండటం అత్యంత ముదాపహాం. ముఖ్యంగా... హోమియా చికిత్సలో పరిశోధనా విభాగ ఆదిపత్య బాధ్యతల్ని నిర్వహిస్తూ, పరిశోధనాత్మక గ్రంథాలను కూడా ప్రచురించింది. ఇందుకు ప్రభుత్వ ప్రశంసల్ని కూడా పొందడం జిరిగింది. ఇది మాకు ఎంతో గర్జకారణం. ఈ సందర్భంగా నా కూతురికి నా అక్షరాల అభినందనలు! ఇటీవలే ఉద్యోగ విరమణ జిరిగింది

ప్రభావతి భర్త శ్రీ గౌర్వీని సుధాకర్ రావుగారు. వీరు కాంట్రాక్టరు. మా కుటుంబానికి అన్నివిధాలా తమ తోడ్వాటును అందించిన ఆత్మీయమూర్తి. ఈ దంపతులకు ఇద్దరు కుమారులు. మొదటివాడు మిలిత్ కుమార్, రెండవవాడు సుశాంత్. మిలిత్ సీనియర్ ఇంజనీరుగా పనిచేస్తుండగా, వీరి భార్య క్రిష్ణ కంప్యూటర్ ఇంజనీరుగా ఉద్యోగ ధర్మాన్ని కొనసాగిస్తున్నారు. ఐతే వీరిద్దరూ ప్రైదరాబాద్లో మా ఇంటి ప్రాంగణంలోనే స్థిరించాడు. మా ఇద్దరి యోగ్క్షేమాల్ని కూడా కనిపెట్టడం మాకు కొండంత వైర్యం!

రెండవవాడు సుశాంత్ కంప్యూటర్ ఇంజనీరుగా అమెరికాలో ఉద్యోగం చేస్తూ, ఆత్మీయులందరితో తలలో నాలుకలా ప్రేమాభిమానాల్ని చూరగొంటున్నాడు. అందరం ఆయన పెళ్లి కొరకై వేచియున్నాం.

★ మా నాల్సి సంతానంగా జన్మించిన మా ఏకైక కుమారుడు రమేష్, మా చిన్నమ్మాయి ప్రభావతి, ఇద్దరూ నా రహస్య జీవితం ఔలుజీవితం తర్వాత బహిరంగ జీవితంలో జన్మించడం వల్ల బాల్యంలో వీరు ఇద్దరూ పెద్దవారిద్దరు అనుభవించిన బాధల్ని కథలుగా విన్నారే తప్ప స్వయంగా అనుభవించలేదు. వీరి బాల్యం సాధారణంగా అందరి పిల్లలతో సమానంగా కొనసాగింది.

రమేష్ జన్మించిన ఒక సంవత్సరానికి నేను చొప్పుడండి నియోజకవర్గం నుండి ప్రథమంగా శాసనసభకు ఎన్నికయ్యాను. రమేష్ జనసం తర్వాత ప్రారంభమైన నా రాజకీయ జీవిత ప్రస్తానం గెలుపోటములతో ముడిపడి అనేకానేకమైన అనుభవాలతో బాధ్యతలతో సాగింది. ఈ బాధ్యతలమధ్య నా పిల్లల చదువు నాకో సవాల్గా మారగా, రమేష్ తన ప్రాథమిక విద్యను కరీంనగర్, ఆ తర్వాత ప్రైదరాబాద్లో కొనసాగించాడు. ఉన్నతవిద్యను ప్రైదరాబాద్ న్యూప్లేన్స్ కాలేజీలో అభ్యసించాడు.

బాలుడైన కుమారుడు రమేష్ తో

ఆ కాలంలో సోషలిస్టు దేశాలైన సోవియట్ రష్యా, తూర్పు యూరప్ దేశాలు, తమ అంతర్జాతీయ కర్తవ్యంగా ఒక మంచి విధానాన్ని అనుసరించినవి. ప్రపంచదేశాలలో కమ్యూనిస్టు ఉద్యమ నిర్వహణలో కృషి చేస్తూ... త్యాగాలు కూడా చేసిన వారి వారి కుటుంబాలను ఆదుకోవడానికి - ప్రోత్సహించడానికి-అర్థాత కలిగిన ఒకబ్యాయికి లేదా ఒకమ్యాయికి తమ దేశంలో ఉచితంగా ఉన్నత విద్య అందించే సొకర్యాన్ని కల్పించడం అనేది ఈ విధానం. ఈ విధానం ప్రకారం భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ తమకు ఇప్పబడిన పరిమితమైన కోటాలో నా వంతుకు ఒక సీటు ఇవ్వడానికి అంగీకరించింది. దీని ప్రకారంగా మా అబ్బాయి రమేష్‌ని తన ఉన్నతవిద్య కోసం ఆనాటి తూర్పు జర్మనీకి పంపించడం జరిగింది. మా అబ్బాయిని లైఫ్‌జిగ్ నగరం కళాశాలలో చేర్చుకున్నారు. 1977వ సంవత్సరాన్ని పూర్తిగా జర్మన్ భాష నేర్చుకోవడానికి కేటాయించుకోవడం జరిగింది. ఆ తర్వాత వ్యవసాయ అర్థశాస్త్రంలో 1978 నుండి 1983 వరకు గ్రాహ్యయేటు పోస్టు గ్రాహ్యయేట్ కోర్సులైన బి.ఎస్సి, ఎమ్.ఎస్సి లు పూర్తిచేయడం జరిగింది. ఈ

కోర్పు తర్వాత 1984 నుండి 1987 వరకు పి.హెచ్‌డి కోర్పు పూర్తి చేసి దా॥ రమేష్గా తన పేరును స్థిరం చేసుకున్నాడు. ఈ హోదాలో రమేష్ అక్కడి బద్రిన్ లోని హోంబాట్టు విశ్వవిద్యాలయంలో 1988వ సంవత్సరంలో అధ్యాపకుడిగా ఉద్యోగ జీవితంలోకి ప్రవేశించాడు. తర్వాత సహాయ ప్రాఫెసర్గా పదోన్నతి పొందారు.

బద్రిన్ లో (జర్జీనీ) కుమారుడు డాక్టర్ రమేష్తో

ముఖ్యంగా అక్కడి ప్రభుత్వ విధానాల ప్రకారం రవాణా సౌకర్యాలు, ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు రాకపోకలు, అతి అలస్యంగా జరిగేవి. బద్రిన్ నగరంలో భారతదేశ సంస్కృతీ సంప్రదాయాలపై అత్యంత ఆసక్తి కలిగిన ఒక కుటుంబం భారత విద్యార్థుల దృష్టిలో పడింది పూర్వ విద్యార్థులు ఈ విషయాన్ని రమేష్కు, అతడి మిత్రులకు తెలియజేశారు. దీంతో సెలవులలో వారాంతంలో లైఫ్జిగ్ నగరం నుండి బద్రిన్ నగరానికి వెళ్లి ఆ కుటుంబాన్ని కలిసి రావడం, రమేష్కు తప్పనిసరైన ఒక అలవాటుగా మారిపోయింది. ఇందువల్ల రమేష్ మానసికంగా ఆనందపడేవాడు. ఘలితంగా రాకపోకలు అలసట ప్రభావం అస్సులు వుండేది కాదు. ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో ఒకరోజు బద్రిన్ నగరంలో రైలుబండి ఎక్కబోతూ, మంచుతో కప్పబడిన ఫ్లాట్ఫారంపై ప్రమాదవశాత్తు రమేష్

జారిపడ్డాడు. కాలు తొంటి ఎముక విరిగింది. దేశంకాని దేశంలో అయినవాళ్ళకు దూరంగా అపస్థితారక స్థితిలో భరించలేని నొప్పితో మా అబ్బాయి విలవిలలాడిపోయాడు. సమయానికి రక్కక భటులు సహాయపడి, బంధుమిత్రుల కొరకు రమేష్ డైరిలో వున్న ఫోన్ సంబర్లను తెలుసుకున్నారు. దీని ప్రకారం బల్లిన్లోని పై కుటుంబానికి సమాచారం అందించారు.

ఆ కుటుంబ పెద్ద శ్రీ ప్రెడారిచ్ వెల్ల్, వారి శ్రీమతి మార్గరెట్ వెల్ల్ గార్లు సమాచారం అందుకున్న వెంటనే హుటాహుటిన స్టేషన్లకు చేరుకుని ఆ వెంటనే రమేష్ ని హస్పిటల్కు తరలించారు. అప్పటికే స్టూహాలో లేని రమేష్, హస్పిటల్లో స్టూహాగానే తన ఆపత్కాల బంధువుల్ని కళ్ళారా చూశాడు. ఆ తర్వాత రమేష్ పెదవులు అప్రయత్నంగా కదులుతూ నెమ్ముదిగా “అ...మ్యా...” అని ఉచ్చరించాయి.

ఆ సమయంలో రమేష్కు ఎదురుగా ఉన్న శ్రీమతి మార్గరెట్ వెల్ల్, మా అబ్బాయిని కన్నతల్లిగా ఓదార్చింది. ఈ విషయాన్ని ఇప్పటికీ శ్రీమతి వెల్ల్గారు గుర్తుచేస్తుంటుంది.

ఈ విధంగా మా రమేష్ గాయపడిన సంగతి ఆరునెలల పరకు గాని మాకు తెలియలేదు. ఇందుకు కారణం అడుగరాదు. అన్నే రహస్యాలే!

వెల్ల్ కుటుంబం ఆప్తబంధువులుగా ఆసుపత్రిలో వున్న రమేష్కు అన్ని సపర్యల్ని చేసింది. స్వంత మనుషుల్ని మరిపిస్తూ ప్రేమానురాగాల్ని పంచింది. తర్వాత ఆసుపత్రి నుండి డిస్ట్రిబ్యూటర్ తమ ఇంటికి తీసుకు వెళ్లి తగిన సేవల్ని అందించింది.

ఈ సందర్భంగా వెల్ల్ కుటుంబం గురించిన వివరాల్ని ఉటంకిస్తే... వారికి ఇద్దరమ్మాయిలు. ఒక అబ్బాయి. పెద్దమ్మాయి ఒక వీటనాం విష్ణువకారుడి కుమారుడ్ని వివాహమాడింది. రెండవ అమ్మాయి మరియు తల్లిదండ్రులతో పాటుగా రమేష్కు తన పరిచర్యల్ని అందించింది. ఓవైపు ఫిజియోథెరాపి కోర్సు చదువుతూనే మరోవైపు రమేష్కి ఓపికగా సేవల్ని అందించిన ఈ అమ్మాయిలోని సేవాతత్వరతకు రమేష్ మనసు ఉప్పాంగిపోయింది.

ఈ విధంగా వెల్ల్ కుటుంబంతో రమేష్కు వున్న సాన్నిహిత్యం మరింతగా ఇనుమడించింది. ఇక ఆరునెలల తర్వాత విషయం తెల్పుకున్న నేను ఒక్కసారిగా కలవరపడిపోయాను. ఐతే ఈ సంగతిని కనీసం నా భార్య లలితకు కూడా తెలియజెప్పకుండా, బాధని నాలోనే వుంచేసుకుని నిబ్బరంగా వుండిపోయాను. విషయం తెల్పి కుటుంబసభ్యులు ఆందోళన చెందకూడదనేది నా ఉద్దేశ్యం.

ప్రాణప్రాయం నుండి బయటపడ్డ మా కుమారుడి యోగక్షేమాల కోసం పరితపిస్తూ, కాపాడిన వెళ్ల కుటుంబాన్ని వేనోళ్ల కొనియాడుతూ, ధిల్లీలోని పార్ట్ నాయకుల ద్వారా ఎప్పటికప్పుడు రమేష్ ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన విషయాల్ని తెలుసుకుంటూ, ఆనాటి కాలాన్ని చాల బరువుగా సాగించాను.

ముఖ్యంగా అది ఆనాటి ప్రశ్నన్న యుధ్భ వాతావరణం! అంతకుముందు రెండు పర్యాయాలు రైతు సంఘ ప్రతినిధి వర్గంలో ఒక సభ్యుడిగా... నాయకుడిగా... రఘ్య, తూర్పు జర్మనీదేశాలు, దర్జించుకున్న అనుభవం నాకు వుంది. ఇక మూడవసారి కూడా వెళ్లి రావాలని, ఈ కారణంగా రమేష్ని చూసి రావాలని, నాలో తపన బాగా పెరిగిపోయింది. ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో కేంద్ర రైతుసంఘు కార్యవర్గ సమావేశంలో తూర్పు జర్మనీ పర్యాయం అజ్ఞండా రానే వచ్చింది. నా పేరును నేనే ప్రతిపాదించుకున్నాను. తర్వాత మా అభిలభారత ప్రధాన కార్యదర్గారైన శ్రీ ఇంద్రదీప్ సిస్కూరికి నేను వెళ్లాల్సిన పరిస్థితి తాలూకు అస్సులు నిజంని తెలియజేశాను. నా పరిస్థితి తెలియగానే ఆయన నామై అపారమైన సానుభూతి కనబర్చారు. తర్వాత పర్యాయంలో ఒక మహిళాసభ్యరాలికి కూడా అవకాశం వుంటే బాగుంటుంది అనే ప్రస్తావన వచ్చింది. ఈ ప్రస్తావన రాగానే నాలో స్పృధం మేల్చింటూ “లలిత పేరుని ప్రతిపాదించాను. ఆమెని నా వెంట తీసుకువెళ్లే బాగుంటుంది” అనిపించింది. అయితే నా ఆలోచనని నేను వెంటనే బయటకు చెప్పుకుండా, తిరిగి ఇంద్రదీప్ గారిని ఒంటరిగా కలిసి, విషయాన్ని ఆయన దృష్టికి తెచ్చాను. ఇందుకు ఆయన రెండు ఇబ్బందుల్ని తెలియజేశారు.

“భార్యాభర్తలు ఇధ్దరూ ఒక ప్రతినిధి వర్గంలో వెళ్లడం అనేది అభ్యంతరకరం కావచ్చ ఒకబి, ఈ అభ్యంతరాన్ని పక్కకు పెట్టి తమరు ఒకవేళ అనుమతి సాధించినా మీ భార్య ప్రయాణభర్పులు, అక్కడి ఇతర భర్పులు, అన్నీ మీరే భరించుకోవాల్సి రావచ్చు రెండవది” అంటూ వాస్తవాల్సి నా ముందు వుంచారు ఆయన.

నేను ఆలోచించాను. రెండవ మార్గమే బాగుందనిపించింది. అదే ఆయనకు చెప్పాను. నా కోరిక నెరవేరుతూ చివరికి నేను అనుకున్న రెండవ మార్గం ఆమోదింపబడింది. కాగా అందు నిమిత్తం నాకు తక్షణ అవసరంగా 5-6 వేల రూపాయలు కావాలి. సమకూర్చుకోడానికి గడువు లేదు. డబ్బు దొరికే మార్గం లేదు. మరునాటి సాయంకాలానికి డబ్బు ఇవ్వగలిగితేనే లలిత ప్రయాణం సాధ్యపడుతుంది. లేదంటే వేరే వారికి ఈ అవకాశాన్ని ఇచ్చి తీరాల్సిందే.

అప్పుడు నేను శాసనసభ్యుడిగా లేను. పదవులకు, ప్రజాసేవకు, సంబంధం లేదనేది నా ఉద్దేశ్యం. పార్టీలో కీలకమైన వ్యక్తిగా పార్టీ నాకు ఎప్పటికప్పుడు కల్పిస్తున్న అవకాశాలతో, గుర్తింపుతో, నా జీవితం అలా అలా సాగిపోతూనే వుంది. అయితే నా స్వంత అవసరానికి నా దగ్గర కావల్సిన డబ్బు లేకపోవడం నా ఆర్థిక పరిస్థితికి అడ్డం పడుతోంది. డబ్బు సులువుగా దొరికే మార్గం నాకు కనబడలేదు. అయినా నేను ఆశను వదులుకోలేదు. ఏదైనా గట్టి ప్రయత్నం చేయాలని, లలితను వెంట తీసుకు వెళ్లాలని, అక్కడికి వెళ్లిన తర్వాతే రమేష్ ప్రమాద రహస్యాన్ని తెలియజేయాలని, బలంగా సంకల్పించుకున్నాను. ముఖ్యంగా ఆ సమయంలో నేను ఛిల్లీలో వున్నాను.

సమయం సాగిపోతోంది. రాత్రి 10 గంటలు కావొచ్చింది. ఆ టైంలో నేను ఒక ఫీర నిర్ణయానికి వస్తూ... ఛిల్లీలోని కేంద్ర పార్టీ కార్యాలయం నుండి కరీంనగర్లోని ఇద్దరు అడ్వెట్స్ మిత్రులకు ట్రుంకాల్ చేశాను. పీరిలో ఒకరు నా బావమరిది జి.మోహన్‌రావు, రెండవవారు నా అభిమాన మిత్రుడు ఎమ్. హనుమంతరావుగార్లు. పీరిద్దరికి నా మనసులోని మాట చెబుతూ “తెల్లవారి నాల్గు గంటలలోపు అవసరమున్న మొత్తంలో చెరిసగం పెలిగ్రాఫిక్ మనియర్డర్ చేయాలి” అని కోరాను. నా ఆత్మవసర పరిస్థితి వారు అర్థం చేసుకుని అమోదించారు. దీంతో ఇక తెల్లవారి సాయంకాలం కాకముందే కేంద్రపార్టీ కార్యాలయం వారు నాకు శుభవార్తని తెలియజేస్తూ “డబ్బు చేరింది. లలితాదేవి గారి టిక్కెట్టు ఖరారు అయింది” అని చెప్పారు. నా ఆనందానికి అవధులు లేవు. అప్పుల మిత్రులకి అర్థం మరోసారి బుజుపు అయ్యాంది.

ముఖ్యంగా సంవత్సరం గడిచిపోతున్నప్పటికీ రమేష్కు జరిగిన ప్రమాదాన్ని గుండె లోతుల్లో దాచుకున్న నేను, తీరా కుటుంబసహితంగా విదేశానికి వెళ్లు... అక్కడికి వెళ్లాక నిజా నిజాల్ని ఎలా తెలియజేస్తాలో, ఇన్నాళ్ళ రహస్యానికి ఏ అవవాదుని ఎదురోవాలో, అని ఆలోచిస్తూ ఒకరకంగా భయపడిపోయాను. ఏది విష్టుతేనేం... రెండు రోజులలో బర్లిన్ నగరం చేరుకున్నాం.

నేను సిపిఐ జాతీయ కౌన్సిల్ సభ్యుడిని కాబట్టి అక్కడి ప్రభుత్వం రాజలాంఘనాలతో మా ప్రతిధి వర్గానికి ఆహ్వానం పలికింది. బల్లిన్లోని ఒక పెద్ద హోటల్లో 24వ అంతస్థులో మాకు గదిని కేటాయించారు. అక్కడ మమ్మల్ని కలవడానికి ఆపద్యాంధువులైన వెల్లు దంపతులు, వారి కూతురు మరియు, వారితోపాటుగా మా అబ్బాయి రమేష్ వచ్చారు.

మా అందరి కాసేపటి కుశల ప్రశ్నల తర్వాత “రమేష్ని చూశావు కదా? ఎలా వున్నాడు?” లలితను ప్రశ్నించాను.

“ఏమైంది బాగానే వున్నాడు కదా?” సమాధానం ఇచ్చింది అమాయకపు తల్లి.

నేను ఇక వాస్తవాన్ని దాచుకోలేకపోయాను. అంతా వివరించి చెప్పాను. అప్పులు తమ అనుభవాల్ని పూసగుచ్చినట్టుగా చెప్పుకొచ్చారు. ఇలా ఒకరి తర్వాత ఒకరం నిజానిజాల్ని లలిత ముందు వుంచాం. ఇంకేముంది? అప్పకోలేని అపారమైన దుఃఖం... ఆ వెంటనే ఆనంద భాష్యాలు... కలగలసి కన్నీటిసంద్రమై లలితని నిలువెత్తున ముంచేశాయి.

“ఇన్నాళ్ళు నాకెందుకు చెప్పలేదు” అంటూ లలిత నన్ను నిలదీయలేదు. కేవలం తన కొడుకు తనకు దక్కడమే తన గొప్ప అడ్యష్టంగా భావిస్తూ, విషయాన్ని దాచిపెట్టిన నా పరమార్థాన్ని అర్థం చేసుకుంటూ, లౌకికంగా ప్రవర్తించింది. నేను “హమ్మయ్య” అనుకున్నాను. తర్వాత మేమిద్దరం మా అబ్బాయితో తనిపితీరా మాటల్లడుకున్నాం. ఆ తర్వాత వారం రోజుల మా పర్యటనను ముగించుకుని స్వదేశానికి తిరిగి వచ్చేసాం.

కొన్నాళ్ళు గడిచిపోయాయి. అనుకోకుండా ఒకరోజు జర్మనీ నుండి రమేష్ ఫోన్ చేసాడు. నేను సాధారణంగా యోగ్కుష్మమాలు అడుగగా... “నేను, మరియా ప్రేమించుకున్నాం. పెళ్ళి చేసుకోవాలనుకుంటున్నాం” అంటూ అనూహ్యమైన సమాచారాన్ని అందించాడు. నేను వెంటనే ఈ విషయాన్ని నా పక్కనే వున్న లలితకు తెలియజ్ఞాను. మా ఇంద్రికీ రమేష్ ప్రేమలో తప్పు లేదనిపించింది. సంతోషంగా వెంటనే మా అంగీకారాన్ని తెలియజ్ఞసాం.

‘ప్రేమకు సరిహద్దులు లేవు - మనసాక్షటే మార్గం! ప్రేమకు కుల మతాలు లేవు - ఏకాభిప్రాయమే మార్గం! ప్రేమకు జాతిభేదాలు లేవు - కలిసి బ్రతకాలనుకోవడమే మార్గం కాబట్టి వారి వివాహానికి ఎక్కువ వ్యవధిని కూడా వుంచలేదు. మరో వారం రోజుల తర్వాత రమేష్ తన తరువు వివాహ ఆహ్వాన పత్రాల్ని బంధుమిత్రులకు చేరవేయడం జరిగింది. మేము కూడా మా తరువు ఆహ్వానాన్ని అందరికీ అందించాము.

11-5-1984 నాడు రమేష్-మరియల వివాహం జర్మని దేశంలో అక్కడి చర్చిలో వారి మత సంప్రదాయాల ప్రకారం వైభవంగా జరిగింది. ఆ తాలూకు ఫోటోల్ని అక్కడ్డుంచి పంపించడం జరిగింది. ఆ తర్వాత కొంతకాలానికి రమేష్ దంపతులు భారతదేశానికి వచ్చారు. అప్పుడు మేము మా బంధుమిత్రులందరి సమక్షంలో, ప్రాద్రాబాద్ అశోకా హాటల్లలో దండలు మార్పించాము. ఇదోక మధుర స్మృతి!

రమేష్ సంసారం సజావుగా సాగిపోసాగింది. వారి దాంపత్యానికి జ్ఞాపకాలుగా... వారి వంశ వెలుగులుగా... 18-5-1989 నాడు పెద్ద బాబు జన్మించాడు. వాడి పేరు

‘అరుణ్’గా నామకరణం చేయడం జరిగింది. తర్వాత 16-12-1990 నాడు రెండవ కుమారుడు జన్మించాడు. వీడికి ‘లలిత్’ అని పేరుపెట్టడం జరిగింది. ఆ తర్వాత మూడవ సంతాసంగా 3-9-1996 న కూతురు ‘సంగీత’ జన్మించింది.

ఈ విధంగా ముగ్గురు పిల్లలతో రమేష్ దంపతులు అన్యోన్యంగా కాలం గడుపుతున్నారు. ఈ ఆనందకర పరిస్థితుల నేపథ్యంలో మేము మళ్ళీ జర్మనీకి వెళ్ళడం, మనవడూ మనవరాలిని కళ్ళారా చూసుకోవడం, ఆ తర్వాత వారంతా భారతదేశానికి రావడం పోవడం అనేది సహజంగా జరిగిపోయింది. ఆ తర్వాత జరుగుతూ వచ్చింది.

కాలక్రమంలో వసంతాలు గడిచిపోయాయి. నా రాజకీయ జీవితంలో నేను ‘తలవండిన’ నాయకుడై అయిపోయాను. వయోభారం శరీరాన్ని ఆవహించింది. ఈ స్థితిలో 2009 సంవత్సరంలో జరిగే 13వ శాసనసభ ఎన్నికల నిమిత్తం బరిలో దిగలేకపోయాను. కాగా, కొత్తగా అవతరించిన ‘పేమలవాడ’ నియోజక వర్గానికి మా అబ్బాయి ‘రమేష్’ శాసనసభ్యుడిగా ఎన్నుకోబడటం జరిగింది. ఇది మా రాజకీయ వృత్తిధర్మాన్ని కొనసాగించడమే తప్ప, అవకాశవాద రాజకీయాల నేపథ్యంలో వారసత్వపు హక్కు కానేకాదు!

బెద్దిన్లో (జర్మనీ) కుమారుడు డా. రమేష్, కోడలు మరియు
మరియు మనవలు అరుణ్, లలిత్లతో

జర్జీనీలో వియ్యంకుడు శ్రీ ఫ్రెడరిచ్ వెల్ల్ - శ్రీమతి మార్గరెట్ వెల్ల్ లతో

రాజకీయనాయకుడిగా రమేష్ జైత్రయాత్ర కొనసాగుతోంది. అభివృద్ధి కార్బూక్యూలూ తనదైన సహాయ సహకారాల్ని అందిస్తూ, ప్రజా సంక్లేషమార్గం అభివృద్ధి పథకాల అమలులో తనదైన కర్తవ్యాన్ని పాటిస్తూ, ప్రజాసేవలో నిరాదంబరంగా నిమగ్నమై పున్మాదు. ఇతడి అభివృద్ధి పనుల గురించిన ఇంకా చాలా విషయాల్ని మున్మందు సందర్శిస్తున్న సారంగా వివరిస్తాను.

చిరంజీవులకు నా సందేశం

మా విశాల కుటుంబం గురించిన సంక్లిష్ట సమాచారాన్ని మాత్రమే తెలియజేసాను. నా సత్యశోధనలో ఆణ్ణియుల ఈ ప్రాధాన్యతా పరిధిని నాదైన మమతానురాగాల వేదికగా నేను ఆవిష్కరించుకున్నాను.

ముఖ్యంగా... నా రహస్య జీవితం జైలు జీవితం తర్వాతే నా పిల్లల్ని చదివించు కోవడంలో... వారి యోగక్షేమాల్ని కనిపెట్టుకోవడంలో... శ్రద్ధ వహించే అవకాశం దొరికింది. అయినప్పటికీ వ్యవసాయంతో వచ్చే స్వల్ప ఆదాయంతో, పెద్ద కుటుంబ భారంతో, అదనపు సంపాదన లేమితో, పిల్లల చదువు నిమిత్తం చేయవల్సినంత న్యాయాన్ని

చేయలేకపోయాననే భావం నన్ను చాలాకాలం వెన్నొంటి బాధపెట్టింది. అయితే మా అదృష్టవాశాత్తు మా పిల్లలు తమకు కల్పించబడిన కొడ్ది సౌకర్యాలతో తృప్తిపడుతూ, ఉన్నత విద్యల్ని అభ్యర్థించి, కుటుంబ గౌరవ మర్యాదల్ని ఇనుమడింపజేసారు. ఈ విధంగా తమ వ్యక్తిగత మరియు కుటుంబ గౌరవాన్ని పెంపాందింపజేసుకోవాలి అనే సుగుణం వారికి సహజంగానే రావడం ఓ గొప్ప అదృష్టం!

ప్రస్తుతం మా మనవలు-మనవరాళ్ళు, ముని మనవలు-మనవరాళ్ళు, ఎక్కడ వున్నా... ఎంత దూరాన వున్నా... ఏ దేశాన వున్నా... మమ్మల్ని చూసి వెళ్ళడానికి అప్పుడప్పుడు వచ్చిపోతూ మాతో కొంతకాలం గడపడం అనేది మేము ఎదురుచూసే శుభవసంతం! కాగా ఈ సందర్భంగా మా చిరంజీవులు అందరికి నేనొక సందేశాన్ని అందిస్తున్నాను. అది -

“చిరంజీవుల్లారా! బంగారు కొండల్లారా! భవిష్యత్తులో మీరు మీ మీ వ్యక్తిత్వాల రూపరేఖల్ని సమకూర్చుకోవాల్సిన దశలో వున్నారు. అలాగే మీ మీ జీవితాలకు బంగారు ద్వారాల్ని తెరుచుకోవాల్సిన పరిశ్రమలో కూడా మీరు వున్నారు. ఈ ప్రయత్నంలో మీరు ఎక్కడా ఆగవద్దు! ఎప్పుడూ అలసిపోవద్దు!”

వివాహ స్వర్జోత్సవ సందర్భం (1994)

ఎడమ నుండి కుడికి : శ్రీమతులు వినోద విద్యాసాగరరావు, సోదరి పుష్పలత,
సోదరి శ్రీదేవి, మేనకోడలు నిర్మల, శ్రీదేవి దీనావన్ రావు గారలతో

విలువలతో కూడిన చక్కని భవిష్యత్తును అందుకోవడం మీమీ చేతుల్లోనే వుంది. అలాంటి భవిష్యత్తు అందరికీ స్వాగతం పలుకుతుంది. ఐతే ఆ స్వాగతాన్ని అందుకునే అర్థాత కొందరికే వుంటుంది. ఆ కొందరిలో మీరు వుండాలి.

ముఖ్యంగా శాస్త్ర సాంకేతికాఫివృద్ధి మున్మందు మరింత వేగవంతం కావడం తథ్యం. ప్రపంచీకరణ ఫలితంగా భౌగోళిక హాద్దులు సరిహద్దులు చెదిరిపోవడం భాయి! విద్య, విజ్ఞానం, రాబోవు కాలాన్ని శాసించి తీరుతుంది! ఈ విధమైన విజ్ఞానయుగంలో పోటీతత్వంతో పరిశ్రమించగలిగే మేధావుతో మాత్రమే ఏకైక సంపద! ఈ సంపద మీ మీ స్వంతం కావాలి. అదే మీ సర్వస్వం కావాలి!

షష్ఠిహృదార్థి సందర్భంగా ప్రముఖ స్వాతంత్ర్య సమరయోధురాలు
శ్రీమతి ల్రింజరాణిగౌర్ గారిచే సన్మానం

ప్రపంచంలో ఎక్కడా లేని విధంగా మన భారత దేశంలోని 110 కోట్ల జనాభాలో సగటు వయసు 25 సంవత్సరాలు కలిగిన యువతీ యువకుల సంఖ్య 54 కోట్లు. అధిక జనాభా కల్పించిన అదృష్టం ఇది. శక్తివంతమైన ఈ మానవ వనరుతో... ఉపాధిని పొందడంతో పొటుగా, దేశంలో పేదరికంలో ప్రుగ్గివున్న 33 కోట్ల జనాభా భవిష్యత్తును తప్పకుండా తీర్చిదిద్దగలుగుతారు. అప్పుడు భరతభూమి నిజంగా భాగ్యవిధాతగా పరిణమిస్తుంది. అయితే ఈ మానవ వనరుల్ని క్రియాశీలం శక్తివంతం చేయడానికి

నాట్యతలతో కూడిన విద్య అవసరం! ఈనాటి కాలదోషం పట్టిన ప్రాథమిక ఉన్నత విద్యా విధానాన్ని అమూలాగ్రంగా సంస్కరించడం అనేది తక్షణ జాతీయ ప్రథమ కర్తవ్యం! మానవ పనరుకి సంబంధించిన వారంతా ఈ పరమ సత్యాన్ని గుర్తించి ఆచరిస్తానని నేను ఆశిస్తున్నాను.

ముఖ్యంగా సంస్కరింపబడే విద్యావిధానంలో మొదట శాస్త్ర సాంకేతిక విద్యలతో పాటుగా, మన దేశ సంస్కృతి సంప్రదాయాలతో మిళితమైన అనేకానేక విలువలు కూడా, యువతరం హృదయాలకు హత్తుకునే విధంగా వుంటాయని కూడా ఆశిస్తున్నాను. మరియు అనుత్తికాలంలోనే భారతదేశం అగ్రరాజ్యంగా ఎదిగి ప్రపంచదేశాలన్నింటిలో అగ్రదేశిని అలంకరిస్తున్నదని కూడా నేను భావిస్తున్నాను. ఈ భావనతో నా ఆశిస్తుల్ని మీకు మనసారా అందిస్తున్నాను!

4. మేనమామల జ్ఞాపకాల పంచిలి : మాకు ముగ్గురు మేనమామలు. వీరిలో మొదటి వారు కీ.శే. గౌర్వేని రాంగోపాలరావుగారు. రెండవ వారు కీ.శే. జోగినపల్లి వెంకటరావు గారు (మానువాడ). మూడవ వారు కీ.శే. జె.ఆనందరావు గారు.

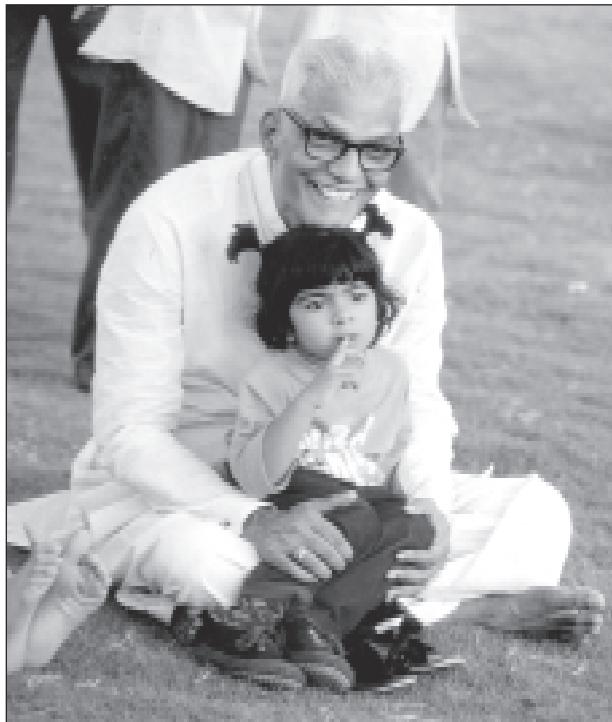
గౌర్వేని కుటుంబం : గౌర్వేని రాంగోపాలరావు గారు స్వయానా నాకు పిల్లలనిచ్చిన మామ. వీరి ధర్మపత్ని కీ.శే. మంగమృగారు. నన్ను ఎంతో అభిమానించే అత్తగారు. రాంగోపాలరావు గారు వేములవాడకు దత్తతగా వచ్చిన ఆ చిరకాలంలోనే ఎంతో గొప్ప పేరు సంపాదించుకున్న మంచి వ్యవహర కర్త. తన విలువైన కాలాన్ని తమ స్వంత పనులకంటే పరోపకారమే పరమావధిగా భావించి వెచ్చించే ప్రజల మనిషి రాజకీయాలకు అతీతంగా ప్రజాసేవకుల్ని అందర్నీ ఆదరించి, అందరి మనుస్తల్ని అపారంగా పొందిన భూస్వామి.

రాం గోపాలరావు దంపతులకు మొత్తం ఏడుగురు సంతానం. వీరిలో ముగ్గురు కూతుక్కు. నలుగురు కుమారులు. రాపుగారు తమ పిల్లల్ని ఎంత గొప్పగా ప్రేమించేవారో, సమాజాన్ని కూడా అదే దృష్టితో చూసేవారు. సమాజం అనే బిడ్డకు మనమంతా కన్సుతల్లులం అని గొప్పగా భావించేవారు.

ముఖ్యంగా రహస్యకాలంలో సిరిసిల్ల తాలూకా ఆంధ్రమహాసభనాయకులు అమరజీవి సింగిరెడ్డి భూపతిరెడ్డిగారు ‘ఆంధ్రమహాసభ సభ్యత్వ పుస్తకాలు’ ‘విలువైన పత్రాల’ను గోపాలరావుగారి వద్ద నమ్మకం కొద్ది దాచి పెట్టడం నా కళ్యారా చూసిన సత్యం. ప్రధానమైన ఇంకో విషయం ఏంటంటే... వీరి జీవితాంతం ప్రతి ఎన్నికలలో నా విజయానికి

పాటుబడినప్పటికీ ఆజాత శత్రువుగా పేరొందిన మంచి మనిషి. పార్టీ తేడాలు వీరికి లేవు. కాకపోతే అల్లుడిగా ఏరి స్వార్థాన్ని చాటుకునేవారు. ఇలాగని స్వార్థం పేరుతో ప్రత్యుభ్యల గురించి చెడుగా మాట్లాడేవారు కాదు. ‘ఎన్నికలు అన్నాక ఎవ్వరో ఒకరు గెలవాలి. ఇధరూ మంచివారే. ఈ మంచివాడికి పట్టం కట్టండి’ అంటూ తన ఉదారతని చాటుకునేవారు.

అత్తగారు మంగమ్మగారు అలుపెరుగని సేవాతత్వరత కలిగిన మహిళామణి. సాంప్రాదాయసిద్ధంగా కుటుంబ యోగక్షేమాలను చూడటమే కాకుండా, పదిమంది పనిమనుషులతో వారికి సమానంగా కలిసి పనిచేసే నిరాదంబరజీవి. ‘మన ఇంటికి మనమే యజమానులం. మన పనులకి మనమే పనివాళ్ళం’ అని భావించే నిగర్పి ముఖ్యంగా ఇంట్లో పనివాళ్ళను తన తోఱుట్టువులుగా భావించిన మానవీయమూర్తి!

మనిమనవరాలు శ్రేయతో

గౌర్వాని దంపతుల కుమారుల గురించిన విపరాల్లోకి వెళ్లే.. శ్రీ జి.మోహన్‌రావుగారు కరీంనగర్ పట్టణంలో సుప్రసిద్ధ అడ్వెంటుగా పేరు ప్రభ్యాతుల్ని సంపాదించుకోగలిగారు. తర్వాత శ్రీ జి. ప్రభాకర్‌రావు, జి. సుధాకర్‌రావు, జి. కమలాకర్‌రావు గార్లు తమ తమ వృత్తి ధర్మాలను బాధ్యతాయితంగా పాటిస్తూ మంచివ్యక్తులుగా పేరు సంపాదించుకుని తమ తమ జీవితాలకు ఓ మంచి భాష్యమే చెప్పుకున్నారు. శ్రీ మోహన్‌రావుగారి భార్య చంద్రమతి. వారికి ఇద్దరు కుమారులు, ఒక కుమారై. పెద్ద కుమారుడు రఘురావు కంప్యూటర్ ఇంజనీరు ఆయన భార్య అనిత. రెండవవారు డా. రాజేశ్‌వరరావు ఆయన భార్య డా.హేమ. కుమారై పద్మ. ఆమె భర్త మధుసూధనరావు సీనియర్ ఇంజనీరు. వీరికి ఒకే కాస్పిటో ఇద్దరు బిడ్డలు, ఒక కుమారుడు జన్మించడం విశేషం. చిరంజీవులంతా విద్యాభుద్ధులతో ఎదగడం ఆనందదాయకం. రెండవవారు జి.ప్రభాకర్‌రావు వారి భార్య స్వరాజులక్ష్మి. వీరికి ఇద్దరు కుమారైలు. వారు హరిని మరియు హరిత. హరిత భర్త రవి. హరిని భర్త శ్రీకుమార్. మూడవవారు జి.సుధాకర్‌రావు మా అల్లుడు గారె. నాల్గవవారు జి.కమలాకర్‌రావు ఉద్యోగ ధర్మాన్ని నిర్వహిస్తున్న ప్రేమపాత్రుడు. వారి భార్య ఉమ. వీరి ఏకైక కుమారై దీపి.

ఈక కూతుళ్ల విపరాల్లోకి వెళ్లే వీరి పెద్ద కుమారై లలితాదేవి. నా సహధర్మచారిణి. నాకు కష్టసుఖాల్లో తోడునేడగా నిలిచి నన్ను ఆదరించిన ఆదర్శమూర్తి! ఆమె గురించి నేను ఎక్కువగా ప్రాయిలేను. తర్వాత శ్రీమతి జె. రాధమ్మ గారు. ఈమె ఉపాధ్యాయు వృత్తి నుండి పదవీ విరమణ పొందన విద్యావంతురాలు. మంచి అనురాగమూర్తి. అభిమానవంతురాలు. వీరి భర్త, నా తోడల్లుడు, మధుసూధనరావుగారు కరీంనగర్లో అడ్వెంటుగా రాణించారు. మరియు సుప్రసిద్ధ స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడిగా సుపరిచితులు. నేను, వీరు, జిల్లా స్వాతంత్ర్య సమరయోధుల ట్రస్టుకు మా సేవల్ని పరిపూర్ణంగా అందించాం. ఇంకా అందిస్తున్నాం. నేను ఆ ట్రస్టుకు అధ్యక్షుడిగా, వారు మేనేజింగ్ ట్రస్టీగా నిస్వార్థంగా కృషి చేయగలగడం, కలిసికట్టుగా పనిచేయగలగడం, అంత ఎంతో సామరస్యంగా జరిగిపోవడం విశేషం. ఇది మా అనుబంధాలకు ఓ ప్రతీక!

రాధమ్మ-మధుసూధనరావు దంపతులకు ఇద్దరు కూతుళ్లు. తైలజ పద్మజలు. ఇద్దరూ మంచి సుగుణవంతులు-విద్యావంతులు. తైలజ వివాహం గోవిందరావుగారితో జరిగింది. వీరిద్దరూ అమెరికాలో స్థిరపడ్డారు. పద్మజ వివాహం సత్యనారాయణగారితో జరిగింది. వీరిద్దరూ హైదరాబాద్లో శాస్త్రవేత్తలుగా స్థిరపడ్డారు.

ఇక నా మూడవ మరదలు లలితాదేవి చిన్న చెల్లిలు శ్రీమతి శోభగారు. వీరి భర్త పుల్లారి భాస్కరరావుగారు వీరి వయసు నా తోబుట్టువుల వయసుకు సరిసమానం. నా ఎడల నా తోబుట్టువులు ఎంత భక్తి విశ్వాసాలతో వుంటారో, ఎంత రీతి నీతిని కనబరుస్తారో, వీరు కూడా అంతే పద్ధతిలో వుంటారు. ఈ దంపతులకు ఒక కుమారుడు, ఇంద్ర కుమారులు. కుమారుడు రవి ప్రసాద్ హైదరాబాద్లో వ్యాపారవేత్తగా స్థిరపడ్డాడు. పెద్ద కుమారై రజని-ఈమె భర్త లక్ష్మిరావు గార్లు విద్యావేత్తలుగా విద్యాసంస్థల నిర్వహణలో మంచి పేరు ప్రఖ్యాతుల్ని సంపాదించుకోగలిగారు. ఇక రెండవ కుమారై రేణుక. ఈమె భర్త శ్రీనివాసరావుగారు. వీరిద్దరూ హైదరాబాద్లో మంచి వ్యాపారవేత్తలుగా స్థిరపడ్డారు.

సోదరులు సిహెచ్. హనుమంతరావు, సిహెచ్. వెంకటేశ్వరరావు,
సి. హెచ్. విద్యాసాగరరావులతో

ఈ విధంగా నా మేనమామ గౌర్వాని కుటుంబం విస్తరించింది. వీరంతా మా అభిమానులుగా, ఆప్తబంధువులుగా, వుండటం అనేది మాకు తరగని నిధి!

ముఖ్యంగా వేములవాడలో గౌర్వాని వారింటి సంక్లిష్ట చరిత్ర గురించి తెల్పుకోవాలీ అంటే... వారింటిలో తల్లితో సమానంగా తమ సేవల్ని అందించిన కీ.శే. శ్రీమతి నరసమ్మగారి సేవాతప్పరతను స్మరించుకోవాల్సిందే! నరసమ్మగారితో పాటుగా శ్రీ నరాల పోచెట్టి అందించిన అనస్యమైన సేవల్ని విస్మరించలేము. వారి వారి సేవల్ని మనసారా తనివితీర ఆనుభవించిన నేను, వారికి ఈ సందర్భంగా నివాళులు అర్పిస్తూ... ధ్యానించుకోవడం అనేది కనీస కర్తవ్యం! దెండవ మేనమామగారైన కీ.శే. జె. వెంకటరావు గారిది మానువాడ గ్రామం. వారి శ్రీమతి కీ.శే. అనంతమ్మ గారు. వీరికి ఇద్దరు కుమారులు, నల్గరు కుమారైలు. వీరంతా చిన్ననాటి నుండే మా విశాల కుటుంబ సభ్యులుగా అన్యోన్యంగా నుస్సవారు. ప్రేమానురాగాలను, కష్టముభాలను పంచుకుంటున్న వారు. మూడవ మేనమామ జె.ఆనందరావు గారు వారి శ్రీమతి జె. రాధాభాయిగారల గురించి ఇదువరకే తెలియజేసినాను. ఆనందరావుగారు నా సహచర శాసనసభ్యులు, స్వాతంత్ర సమరయోధులు. వారు ఇటీవలే కాలధర్మం చెందడం వ్యక్తిగతంగా నాకు తీరనిలోటు, గొప్ప వెలితి. శ్రీమతి రాధమ్మగారు మా లలితకు మంచి స్నేహితురాలు.

* * *

10. రాజకీయ సిలినంపద సిలిస్లు (1978-1985)

(ఎ) చేసేత పరిశ్రమ

మొదటి సాధారణ ఎన్నికలు జరిగిన 1952 నుండి చేసేత కార్బూకులు-బీటీ కార్బూకులతో నాకు ప్రత్యక్ష సంబంధం ఏర్పడింది. భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ అనుబంధ సంస్థ ఎ.ఐ.టి.ఎస్.సి. ఎర్రజండా క్రింద బొంబాయి-బోలాపూర్ -అహ్మదాబాద్-బీవాండి వంటి కేంద్రాలలో ఈ కార్బూకులు వారి వారి సంఘాలలో సమీకృతులు కావడం జరిగింది. ఈ క్రమం అంతకు ముందు ఒకటి రెండు దశాబ్దాల నుండి కొనసాగింది.

తెలంగాణాప్రాంత వివిధ జిల్లాల నుండి ఉద్యోగం, ఉపాధి పేరిట పై నగరాలకు వెళ్లిన కార్బూకులలో... సంఘు షైతన్యం - సామాజిక స్పృహ అపారంగా కలిగింది. ఎర్రజండా నాయకత్వంలో సంఘుటితమై అనేక సమ్మేళన్లో పాల్గొని విజయాలు సాధించిన ఆత్మస్థయిర్యం... దైర్యం... వీరిలో బలంగా స్థిరపడింది. ఐతే వీరిని ఎర్రజండా ప్రభావం నుండి తొలగించడానికి, కాంగ్రెస్ పార్టీతో సహ ఇతర పార్టీలు ఎంతగానో ప్రయత్నించాయి. కానీ సామాన్య కార్బూకుల ఆలోచనా సరళిలో మార్పు తీసుకువచ్చి తమ వైపు మళ్ళించుకోవడంలో ఆయా పార్టీలు విఫలమయ్యాయి.

సిరిస్లు నుండి శాసనసభకు ఎన్నిక విజయం

ముఖ్యంగా పద్మశాలి కులానికి చెంది వుండి, వ్యాపారులుగా పెట్టుబడుదారులుగా రాజిస్తున్న చాలామంది, దాదాపు నూచికి నూరు శాతంగా కాంగ్రెస్ పార్టీ వెనక వుండటం అనేది ప్రత్యేకంగా అగుపించడం జరిగింది.

బొంబాయి, పోలాపూర్ మొదలగు పట్టణాలలో ఒత్తిడి పెరగడం వలన... తరుచుగా తమ తమ కుటుంబాలతో కలవడానికి తెలంగాణ గ్రామాలకు వచ్చిపోయే వ్యాపార సంస్థలు-క్రమంగా సిరిసిల్ల కేంద్రంగా చేసేత పరిశ్రమ నెలకొల్పుడానికి పూనుకున్నాయి. తెలంగాణకు సంబంధించి, ముఖ్యంగా సిరిసిల్ల తాలూకాకు సంబంధించిన వ్యాపారస్థల చౌరవతో ఈ ప్రక్రియ ఇరవైయెయవ శతాబ్ది ఆరంభంలో ప్రారంభమైనట్లుగా తెలుస్తోంది. అంతకు పూర్వం సిరిసిల్ల ఒక గ్రామంగా, నిజాం నవాబు పరిపాలనలో పాలకులుగా వున్న సర్ దేశాయి కేంద్రంగా మూత్రమే వుండినది. అలాగే రాయాని చెఱువు, కొత్త చెఱువులతో పాటుగా, 4-5 చిన్న కుంటల క్రింద వందల ఎకరాల వ్యవసాయ కేంద్రంగా వుండినది. ఈనాడు శాంతినగరంగా పేరొందిన ప్రాంతం ఒక ఎత్తున్ ప్రాంతం, ఇక్కడ గుడారాలు వేసుకుని సర్దేశాయిల స్వంత సైన్యం వుండింది. దీనిని ‘దండుబొగుడు’గా పిలిచేవారు.

20వ శతాబ్దం ఒకటి రెండు దశాబ్దాల కాలం నుండి తరలి వచ్చిన చేసేత పరిశ్రమ దినదినాభివృద్ధి చెందింది. వ్యవసాయ భూములు చేసేత వ్యాపారస్థల చేతికి చేరడం, వారు చేసేత మగ్గాలను నెలకొల్పడం, క్రమంగా కొనసాగింది. ఈ పరిశ్రమ నిర్వహించే వారందరిలో 90% మరారి భాష బహుచక్కగా మాట్లాడగలిగేవారే! దీంతో వీరికి బొంబాయి పోలాపూర్ వంటి పట్టణాలతో నిత్య సంబంధాలు ఏర్పడ్డాయి. తద్వారా రవాణా సౌకర్యాలు విస్తరించాయి. క్రమేణ గ్రామసీమల్లో వుండే చేసేత కార్బూకులు ఉడ్యోగం కోసమై సిరిసిల్ల రావడం-ఇక్కడే స్థిరపడిపోవడం-సహజంగా జరిగిపోసాగింది. నూతంగా వెలసిన గాంధినగరం, సుభావ్ నగరం, సాయినగరం, నెప్రూ నగరం ఈ కాలాన్ని గుర్తుకు తెస్తాయి.

1952 ఎన్నికల ప్రచారానికి నేను వాడ వాడలా ఇంటించికి తిరిగి చూసిన దృశ్యాలు, పొందిన అనుభవాలు, వర్ణనాతీతం! ఇంచికి బయట ఒక ద్వారం వుంటుంది. అది దాటి లోపలికి ప్రవేశించగానే ఒకవైపు పెద్ద హోలు, అందులో 5-10-20 చేసేత మగ్గాలు వుండేవి. ఆ హోలుకు ఎదురుగా 5-10 చిన్న చిన్న గదులు, ప్రతిగదిలో ఒకటి... ఒకటికి మించిన కుటుంబాలు వేరు వేరుగా నివసించడం నమ్మశక్యం గాని యధార్థం.

ఇలా ఒక ఇంటికి వెళ్లే యజమానిది ఒక కుటుంబం కాగా, పారిత్రామికులవి 10-20 కుటుంబాలు దర్శనమివ్వడం ఆశ్చర్యకరం! పైగా ఆడవారిలో అత్యధికంగా బీడిలు చుట్టే కార్బూకులు వుండటం జరిగింది. ఒకవైపు పురుషులు చేసేత మగ్గల పరిశ్రమని, రెండవ వైపు మహిళలు బీడి పరిశ్రమని ఏక కాలంలో ఒకే స్థలంలో గావిస్తుండటం మరెక్కడాలేదని ప్రత్యేకతగా నేను తలుస్తున్నాను.

బొంబాయి, పోలాపూర్ నగరాల్లో చేసేత కార్బూకుల పరిస్థితిని స్వయంగా పరిశీలించాలనే కోరిక కలిగింది. ఎట్టకేలకు కార్బూకులు-వారి సంఘాల అహ్మోనంపై ఆయా సగరాలకు వెళ్లాను. పోలాపూర్లో సుప్రసిద్ధ కార్బూక నాయకులు తెలంగాణా వాస్తవ్యులు అయిన కీ.శే. శ్రీ మదూరు వెంకప్పగారి ఆతిధ్యాన్ని పొందే భాగ్యం ఈ సందర్భంగా లభించింది. వీరు అక్కడి కార్బూకులలో అత్యంత ప్రేమానురాగాలను చూరగొన్న నేత. ఒకసారి మహారాష్ట్ర శాసనసభ్యులుగా ఎన్నుకోబడిన ప్రజాబంధువు. వీరితో నేను చేసేత పరిశ్రమ గురించి, దాని వివిధ సమస్యల గురించి, సోదాహరణంగా చర్చించి అనేకానేక విషయాలు తెలుసుకునే అవకాశం కలిగింది.

దేశంలో వ్యవసాయం తర్వాత సంపదస్థాష్టి మరియు ఉపాధి కల్పనలో పెద్ద పాత్రము పోషిస్తున్న ఈ చేసేత పరిశ్రమ ప్రాధాన్యతను... మరియు చేసేత కార్బూకుల జీవన పరిస్థితులను... క్షుణ్ణంగా పరిశీలించడం నాకు ఒక మంచి అనుభవం.

కొంతకాలం తర్వాత కీ.శే. మదూరు గారిని సిరిసిల్లకు అహ్మోనించడం జరిగింది. ఆయన్ని సన్మానించడం నాకు లభించిన భాగ్యంగా నేను భావిస్తున్నాను.

ముఖ్యంగా బొంబాయిలో ఒకే గదిలో... 10-20 మంది కార్బూకులు శక్తి వంచన లేకుండా రాత్రంతా పనిచేసి వచ్చిన వారు పగలు విశ్రాంతి తీసుకొనగా, అదేస్థలంలో పగలంతా పనిచేసి వచ్చిన మిగతా సగంమంది రాత్రి విశ్రాంతి తీసుకోవడం, ఇంతమందికి ఒకే ఒక సండాస్ (మరుగుదొడ్డి) వుండటం, దానిని ఉపయోగించేవారంతా కూలో నిలబడి వుండటం నా హృదయాన్ని కలిచివేసింది.

ఈ విధంగా తోటి మానవుల దీనావస్థను కళ్యారా చూస్తూ చూస్తూ నా పరిశీలనా పర్యటనను నిర్వహించాను. ముఖ్యంగా ఆక్కడ కష్టపడి పనిచేస్తుండే పురుషులు తమ కుటుంబాలకు దూరంగా వుండటం, మన పల్లెల్లో వుండే ఆ కుటుంబాలు ఎన్నో ఈతిబాధలకు గురి కావడం, నేను ప్రత్యేకంగా చూసిన బాధాకరమైన బ్రతుకుల బాగోతం!

పేదరికాన్ని దాని విధి కోణాలని కళ్యారా చూసిన నా ఆలోచనల్లో గుణాత్మకమైన మార్పు చేటుచేసుకున్నది. నాలో ఇదొక గొప్ప పరిణామం. దీంతో చేసేత పరిశ్రమను లాభసాటి పరిశ్రమగా తీర్చిదిద్దాలని, వారి వారి జీత భత్యాలు పెరగాలని, వారి జీవితాల్లో అనందాలు వెల్లివిరియాలని, వారి సంక్లేషమాన్ని తక్షణ రాజకీయ కర్తవ్యంగా స్వీకరించాలని ఒక బలమైన సంకల్పంతో నన్ను నేను దృఢపరుచుకున్నాను.

శాసనసభలోనూ, ఒయటి ప్రపంచంలోనూ ఈ అంశంపై కేంద్రీకరించే బాధ్యత నాలో బలంగా నాటుకున్నది. ఈ విధంగా ఒక దశాబ్ధ కాలం కృషి చేసిన తర్వాత చేసేత పరిశ్రమ ఒక గిట్టుబాటు వృత్తిగా నిలదొక్కోవడం అనేది' ఒక ప్రశ్నార్థకంగా గుర్తించాను. నాణ్యత కలిగిన అరుదైన వస్త్రాలను నేనే నిషుళాలను మినహాయిస్తే, మిగతా ముతక గుడ్డలను నేనే కార్బూకులు యజమానులు వస్తు పరిశ్రమలతో పోటీలో నెగ్గడం అసాధ్యమని గమనించాను. అలాగే రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాల ద్వారా పొందే రాయితీలు, రుణసౌకర్యాలు, మరియు అయి సంఘ నాయకుల అండడండలు ధనికులకే పరిమితమై పోవడాన్ని అనేక పోరాటాల అనుభవంతో నేను గమనించాను.

ఆనాటి చేసేత నాయకులు కీ.శే. ప్రగడ కోటయ్యగారు, మరియు ఈనాటికీ ఆదర్శంగా వున్న శ్రీ కొండా లక్ష్మీ బాపూజీ గార్డ్స్ విభేదిస్తూ, చేసేత పరిశ్రమ స్థానాన్ని పవర్లూం పరిశ్రమలను నెలకొల్పడం శ్రేయస్తరం అనే భావనతో కృషి చేశాను. ప్రభుత్వ సహాయ సహకారాలు నామమాత్రంగా వున్నప్పటికీ... యజమానులు పెట్టుబడి దారులతో కూలంకశంగా మాట్లాడి సిరిసిల్లలో పవర్లూం పరిశ్రమలు నెలకొల్పడానికి బహు విధాలుగా ప్రయాసపడక తప్పలేదు. నా కృషి ఫలిస్తూ క్రమంగా పవర్లూం పరిశ్రమల సంఖ్య ఇతోధికం కావడం, ఈనాడు 15-16 వేల పవర్లూంలు నడపడం, అందులో 25-30 వేల కార్బూకులు పనిచేస్తుండటం నాకెంతో సంతృప్తిని కలిగించిన చారిత్రాత్మక పరిణామం! ఈ పరిణామ ఫలితంతో పెద్ద పెద్ద వస్తు పరిశ్రమలతో పోటీ తప్పకపోయినా చేసేత పరిశ్రమకంపే కూడా ఇది చాలా పరకు మేలుగా గుర్తించక తప్పదు.

మనదేశంలో నూలు పరిశ్రమలు, వస్తుపరిశ్రమలు ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో అనుభవిస్తున్న ఈతిబాధల భారం అనేది. కార్బూకవర్గ భుజస్కుండాలపై బలంగా పడుతూ ఉండటం గమనార్థం! పవర్లూం పరిశ్రమని కుటీరపరిశ్రమగా గుర్తించి, దీని ఉపకరణాలను చోకగా అందిస్తూ, కార్బూకులకు కనీస వేతనాలను గ్యారంటీ చేసేందుకు రాజకీయ వ్యవస్థ ఒక్కటే శరణ్యం! అప్పుడే కార్బూకులు సుసంఘలీతులుగా వుంటూ తమ పరిశ్రమను కాపాడుకుంటూ కనీస సౌకర్యాలను అనుభవించగల్లుతారు.

బొంబాయి పట్టణంలో మాదిరిగా మన రాష్ట్రంలో పవర్లూం పరిశ్రమ కుటీర పరిశ్రమగా గుర్తింపు సాధించి, విద్యుత్థక్కి రేటును సగానికి సగంగా, క్రమంగా తగ్గించుకోవడం జరిగింది. అలాగే ఇతర నాణ్యత గల ఉత్పాదకతలను ఇనుమడించవలసిన కర్తవ్యం ప్రధానమైనదిగా తలుస్తున్నాను.

పవర్లూం పరిశ్రమలో కార్బికులకు నిరంతరం ఉపాధి కల్పిస్తూ, నాగరికతా ప్రపంచంలో కావలిసిన కనీస జీవన అవసరాలను తీర్చుగలిగే వేతనాలను సరిచేస్తూ, అనుకున్నది సాధించాలంటే ఈనాటి ప్రపంచీకరణ ప్రపంచమార్కెట్టు వ్యవస్థలో కొన్ని చర్యలు చేపట్టక తప్పదు. ఆ చర్యల గురించి గత దశాబ్ది నుండి రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాలతో పోరాటం సాగించడం జరిగింది. అయినప్పటికీ అవి ఇంకా పరిష్కారానికి నోచుకోకపోవడం అనేది నాలో తీవ్ర అందోళనకు తీరని బాధక కారణమైన విషయం!

చేపట్టాల్చిన చర్యలు, వాటి క్రమం ఈ క్రింది విధంగా వుంది.

1. దేశ విదేశాలలో మార్కెట్ పోటీని తట్టుకుంటూ అమ్మకానికి తగిన నాణ్యత గల వస్తోత్పత్తి జరగాలి.
2. ప్రభుత్వాలు ఉత్పత్తిదారులకు విరివిగా రుణాలను అందజేస్తూ సాంకేతికంగా నిలదొక్కుకోగలిగే యంత్రాలను అమర్చాలి.
3. ప్రభుత్వ నియంత్రణ ద్వారా మార్కెట్టులో ఈ వ్యాపారానికి ఏర్పడే గడ్డ సమస్యల్ని ప్రాధాన్యతా క్రమంలో పరిష్కరించాలి.
4. ప్రతి కార్బికు కుటుంబానికి ఒక పవర్లూం జత నడుపుకునే వసతి గృహాన్ని ప్రభుత్వమే నిర్మించాలి. నిర్మాణం తర్వాత వడ్డిలేని అసలును సులభవాయిదాలమైన వసూలు చేసుకోవాలి.
5. కార్బికులందరికి వృద్ధావ్య పెన్సన్లు, చౌకధరలకే నిత్యపసర సరుకుల సరఫరా, ఉచిత వైద్య సదుపాయాలు, ఉచిత విద్యుత్ సదుపాయాలు విధిగా కల్పించబడాలి.
6. టెక్నాలజీల పార్చు అభివృద్ధిని ప్రభుత్వం మరింతగా ప్రోత్సహించాలి.
7. కార్బికు కుటుంబాలలోని ఆత్మహత్యల దారుణాలకు, అనుకోని అనారోగ్యాలకు బలమైన కారణం అనేది వాటి వెనక దాగిన కటిక దారిద్ర్యం మరియు మోయలేని బుఱభారమేనన్న సత్యాన్ని ప్రభుత్వం నిజాయితీగా గుర్తించాలి.

8. కార్బూక కుటుంబాల కష్టప్పాలను దృష్టిలో వుంచుకుని, వారికి తక్కుడ ఆర్థిక సహాయం అందిచడంతో పొటుగా, శాశ్వత పరిష్కార మార్గాలను అమలు పర్చాలి.
9. ప్రభుత్వ చౌరవతో ఆత్మహత్యల చరిత్ర ఒక పీడకలగా కాలగర్జుంలో కలిసిపోవాలి.

ఈ విధంగా ప్రభుత్వం కార్బూక కుటుంబాలకు సంబంధించిన సానుకూల చర్యల్ని మానవీయ దృష్టితో చేబడితే, కార్బూకవర్గ శైయోభిలాపులకు ఆత్మశాంతి లభిస్తుంది. ముఖ్యంగా ఇది సాధ్యపడాలి అంటే మన రాజ్యంగంలో పేరొన్నాట్లుగా ‘సమ సమాజ నిర్మాణం’ మాత్రమే ఏకైక పరిష్కార మార్గం!

ప్రధానంగా ఆత్మంత లాభావేక్షకతో మానవహక్కులను కాలరానే పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థను నియంత్రించే రాజకీయ వ్యవస్థ నెలకొల్పుబడితీరాలి.

చేసేత కార్బూకులు -ఇండ్ర స్థలాలు : సిరిసిల్లలో 1970 నాటికే ఇళ్ళ కొరత తీవ్రంగా కొట్టాచ్చినట్లుగా అగుపడింది. ప్రభుత్వ భూములు ఆనాటికే ఆక్రమించబడ్డాయి. దీంతో కొత్తగా వచ్చే కార్బూక కుటుంబాల నివాసం కోసం ఇళ్ళస్థలాల సమస్య ఒక సవాలుగా పరిచమించింది. ఈ విపరీత సమస్య పరిష్కరింపబడటం కోసం మరో 300 ఎకరాలకు తగ్గకుండా స్థలాన్ని సాధించి తీరాలి.

రాయని చెఱువుగా పిలవబడుతూ గ్రామాన్ని ఆనుకుని వున్న పెద్ద చెఱువుని ఆక్రమిస్తే తప్ప ఈ సమస్యకు పరిష్కారం అనేది మాకు కనబడలేదు. ఆ చెఱువు క్రింద ఆయుకట్టుగా నమోదుయిన భూములన్నీ ఇళ్ళస్థలాలకై అమృబడినవి. గాంధినగర్, నెప్రాశానగర్, సుభావ్సనగర్లుగా వెలుగొందిన ఇండ్రు ఈ సాగుభూములపైనే కాబట్టి, రాయని చెఱువును నీటిపారుదలశాఖ నుండి తొలగించి - ప్రభుత్వభూమిగా రెవెన్యూశాఖకు బదలాయించడం తప్ప మరో మార్గం లేనేలేదు. అయితే ప్రభుత్వ నియమ నిబంధనల కారణంగా అనేక సంవత్సరాల నిరంతర కృషి ద్వారానే ఈపని సాధ్యం అవుతుంది అనే వాస్తవం నాకు తెలుసు.

ఈ విధమైన క్రమంలో కరీంనగర్ జిల్లాకు కొత్తగా కలెక్టర్ బాధ్యతల్ని స్వీకరించిన శీ కె.ఎస్. శర్మ ఐ.ఎ.ఎస్. గారితో పరిపాలనా సంస్కరణల గురించి చర్చించే అవసరం ఏర్పడటం జరిగింది. దొరికిన అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేసుకుంటూ పరిపాలనలో బూజుపట్టిన నియమనిబంధనల గురించి, వాటిని సంస్కరించే అవసరం గురించి వారితో విపులంగా చర్చించాను. ఆనాడు కొత్తగా యువకుడిగా వచ్చిన కలెక్టర్గారు, నా వాదన పూర్తిగా విన్నాక నాతో పూర్తిగా ఏకీభవించారు. ఆ విధమైన సమస్యల పరిష్కార బాధ్యతను

తనకు వదిలిపెట్టాలని కూడా విశ్వాసంగా నాతో చెప్పారు. నేను సంతోషించాను. తర్వాత మరోసారి ఓపికగా చర్చించి 'రాయని చెఱువును నివాస స్థలంగా మార్చి బృహత్తర కార్యక్రమాన్ని' గురించి ఆయనకు తెలియజేశాను. ఇందుకు కలెక్టర్గారు బాధ్యతాయుతంగా వెంటనే స్పందిస్తూ, అవసరమైన వివరాలు అన్నింటిని తమ క్రింది అధికారుల ద్వారా సేకరించి, ఒక వారం రోజుల వ్యవధిలోపే ఈ పని పూర్తి చేయడం జరిగింది. ఇది ప్రశంసనీయం!

ముఖ్యంగా కలెక్టర్గారు ఒకటి రెండు పర్యాయాలు తానే స్వయంగా రాష్ట్ర కేంద్రం లోని రెవెన్యూ బోర్డు కార్యాలయానికి వెళ్లి, కూర్చుని, ఈ పనిని విజయవంతంగా సాధించుకు వచ్చారంటే ఆయనలోని కర్తవ్య దీక్ష ఎంత గొప్పగా వుందో అర్థం చేసుకోవచ్చును. ప్రతి అధికారి ప్రజా సమస్యల పరిపోర అవసరాన్ని కల్పితంగా గుర్తించి అంకితభావంతో కృషిచేస్తే అసాధ్యం అనేది వుండదనే నశ్యం ఈ ఫుటనతో బుజువు అయ్యంది.

ముఖ్యంగా ఆ కలెక్టర్గారు తను సాధించిన విజయం గురించి నాతో చెప్పినప్పుడు, నాకు ఆయనలో ఒక 'కృషివలుడు' కనిపించాడు. శభాష్ అనిపించింది. ఆయనకు పరిపూర్వమైన మనస్సురి కృతజ్ఞతల్ని తెలియజేప్పి, ఆ తర్వాత చేసేత పవర్లూం కార్బూకులందరికి ఇండస్ట్రియలు అందజేసే బృహత్తర కార్యక్రమాన్ని చేపట్టాం.

ట్రేడ్ యూనియన్లు, భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ కార్యకర్తలు, ఈ కర్తవ్య నిర్వహణలో పూర్తిగా నిమగ్నమయ్యారు. అయితే ఇందులో కుటీల రాజకీయాలు తలదూర్చి, మా ప్రణాళికను భగ్గను చేసే ఇబ్బందులు అనేకం చోటు చేసుకోవడం అనివార్యమైంది. కాగా మేము దేనికి భయపడకుండా... రాజకీయాలకు కులమత తత్త్వాలకు అతీతంగా, అన్ని వర్గాలను సమైక్యం చేసి ఇండస్ట్రియల పంపకం కార్యక్రమాన్ని విజయవంతం చేసే దిశగా పయనించాం. అయితే ఇందుకుగానూ 6-7 సంవత్సరాల సుదీర్ఘ నిరంతర ప్రయత్నం అవసరమయ్యాంది. ఏది ఏమైతేనేం... ఎన్ని ఆటంకాలు ఎదురైతేనేం... చివరకు ఏ ఒక్క వర్గానికి కూడా అభ్యంతరం లేకుండా వందల ఎకరాలతో కూడిన రాయని చెఱువును చేసేత కేంద్రంగా మార్చుకోవడం జరిగింది. ఇది గొప్ప కార్బూక విజయం!

బృహత్తరమైన ఈ భూ పంపక విజయంలో బాధ్యతల్ని నిర్వహించిన కమ్యూనిస్ట్ నాయకులు కీ.శే. గరదాను గంగారాం, కీ.శే. ఆడెపు పెంటయ్య, తపుటు కనకయ్య, బాలాజీ, పామల మల్లేశం, రాజలింగం గార్ల మరియు వారి వారి సహచరులందరి కృషి కొనియాడదగినది.

భూపంపిణీ ప్రతి విడతలో అధికారుల సహాయంతో వందల ఇండ్స్ స్టలాల్వీ పంపకం చేసిన గొప్ప సంతోషం నాలో ఒక మరుపురాని మధురానుభూతి!

నా సూచన ప్రకారం మొదటి విడత గృహసముదాయాన్ని సుప్రసిద్ధ స్వాతంత్య సమరయోధులు కీ.శే. ‘బద్ధం ఎల్లారెడ్డినగర్’గా నామకరణం చేయడం వ్యక్తిగతంగా నాకు గర్వకారణం. ఆ తర్వాత విస్తరించిన వివిధ సముదాయాలు సుందరయ్యనగర్, తారకరామానగర్ మొదలగు నగరాలుగా స్థిరపడిపోయాయి. అయితే ‘బద్ధం ఎల్లారెడ్డి’ నగరాన్ని ఆనుకుని వున్న బోనాల ముఖ్యపల్లి గ్రామంలోకి వ్యాపించడం, ఇంకా కొనసాగుతున్న విస్తరణ కార్యక్రమం, ఇందులో భాగంగా ‘రాజీవ్ నగర్’గా పేరొందిన సిరిసిల్ల పట్టణ విభాగం ఇందులోనిదే! ఈ విస్తరణ యజ్ఞం ఇంతటితో ఆగలేదు. మానేరు నదికి అవల ఒడ్డున వున్న సారంపల్లి, బద్దెనపల్లి, గ్రామ శివార్లలో వున్న ప్రభుత్వ ప్రయివేటు భూములకు వ్యాపించింది. అలాగే ఇదే ప్రాంతంలో ఏర్పడిన ‘టిక్కుతైల్ పార్క్సును ఆనుకుని వున్న వందల ఎకరాల భూమిని నివాసనాస్థలాల క్రింద పంపకం చేయడం జరిగింది. కొత్తగా పంపకం చేయబడుతున్న ప్రాంతాలలో మాలిక సదుపాయాలను సమకూర్చడంలో ఇళ్ళకై రుణాలు అందజేయడంలో ప్రభుత్వం అనుసరిస్తున్న విధి-విధానాలు అనేవి కార్యకులకు సంతృప్తికరంగా లేవు.

ముఖ్యంగా ప్రభుత్వ నిర్దక్ష్యంలో భాగంగా వున్న నిధుల కొరత, జాప్యం, లంచగొండితనం తదితర విషయాలు శ్రేమజీవులను అనేకానేక కష్టనష్టాలకు గురి చేస్తున్నాయి.

ప్రభుత్వ అధికారుల అంకితభావం, రాజకీయ పార్టీల సమైక్యత, సంఘునేవకుల సేవానిరతి, శ్రేమజీవుల గడ్డ పరిస్థితుల్ని మార్చి వారి సత్వర అభివృద్ధికి దోషదం చేయగలుగుతుంది. తద్వారా పట్టణాభివృద్ధి మరింత పురోగమిస్తుంది.

పంచాయతి బోర్డుగా వున్న సిరిసిల్ల పట్టణం, అర్థశతాబ్ది కాలంలోనే పురపాలక సంఘుంగా పరిణతి చెందడం జరిగింది. సిమెంటు రోడ్లు, సురక్షిత నీటి సౌకర్యం, విద్యుత్ వైద్య కేంద్రాలు విలసిల్లడం, అంత పురోగమన బాటలో సంతోషాయకమే! అయినప్పటికీ... అత్యధిక కార్యక జనాభాతో కూడిన ఈ సిరిసిల్ల పట్టణంలో అందరికీ అందుబాటులోకి వచ్చే విధంగా సౌకర్యాలను మరింత వేగంగా సమకూర్చడం చాలా అవసరం!

ముఖ్యంగా శ్రవసు నమ్మిన చేసేత కార్బికుల జీవితాలు స్థిరమైన ఆర్థిక స్థావరంబనతో వెలుగొందడానికి, వారి వారి కుటుంబ స్థితిగతులు పరిపూర్జ పరోభివృద్ధి అలంబనతో స్థిరాక్షతం కావడానికి, ప్రభుత్వ యంత్రాంగం ఇంకా ఎంతగానో కృషి చేయాలి. వారి బాధల విముక్తికి శక్తి వంచనలేకుండా పాటుపడగలగాలి.

(జ) నా విదేశీ పర్యటనలు

రైతు ప్రతినిధి నాయకుడిగా నా తూర్పు జర్మని పర్యటన

నా జీవితంలో మరో పర్యాయం రైతు ప్రతినిధి వర్గ నాయకుడిగా తూర్పు జర్మనీకి వెళ్లివచ్చే అవకాశం రావడం ఒక మధురానుభూతి! అక్కడి బెర్లిన్ సగరంలో జరిగిన ఒక అంతర్జాతీయ యువజన మహాసభలో భారతదేశం తరువున సందేశం ఇష్టవలసిన బృహత్తరమైన బాధ్యతపై నేను ఆహ్వానం అందుకుని పున్మాను. ఇందు నిమిత్తం నేను నా ఉపన్యాసాన్ని బాగా ఆలోచించి ప్రాసుకుని, దాన్ని టైప్ చేయించుకున్నాను.

నా ఉపన్యాసంలో “భారతదేశం గురించి, ప్రపంచవ్యాప్తంగా దాని ప్రాధాన్యత గురించి గొప్పగా తెలియజేసుకున్నాను. అలాగే దేశ వెనకబాటుతనం పేదరికం గురించి కూడా ఉటంకించాను”. ఐతే నా ఉపన్యాసాన్ని తిరిగి సరిచేయవల్సిందిగా టైప్ చేసిన యువతి వినిపుతగా నన్ను కోరింది.

భారతదేశ వెనకబాటుతనం, పేదరికం గురించి ప్రాసిన ఉపన్యాస భాగం ఆ యువతికి నచ్చలేదు. కాబట్టి నిర్మాహమాటగా తన అభ్యంతరాన్ని తెలియజేసింది. తెలివైన ఆ యువతి తన అభ్యంతరానికి కారణాన్ని కూడా వివరిస్తూ “సంస్కృతీ సద్ఘావనల పుట్టినిల్లగా పేరు ప్రభూతుల్ని సంపాదించుకున్న భారతావనిని పేదరికం పీడిస్తుందని చెప్పడం చోద్యంగా వుంటుంది కాబట్టి ఆ ఒకటి రెండు వాక్యాల్ని దయచేసి తొలగించగలరు” అని అభ్యర్థించింది.

నేను ఆలోచించాను. నాలో ఆత్మాభిమానం తల ఎత్తింది. “నిజమే! ప్రపంచవేదికపై దేశ అంతరంగిక సమస్యలైన వెనకబాటుతనం పేదరికాల్ని ప్రస్తావించడం అప్రస్తుతమే” అన్నించింది. దీంతో ఆ భాగాన్ని వెంటనే తొలగించే అవకాశాన్ని ఆ యువతికి ఇచ్చేసాను. అంతేకాదు, నా పొరపాటుని నా దృష్టికి తీసుకొచ్చిన ఆ యువతిని ఎంతగానో అభినందించాను. ఆమె సంతోషించింది.

‘ఏదేశమేగినా ఎందుకాలిడినా పొగడరా నీ తల్లి భూమి భారతిని... నిలపరా నీ జాతి నిండు గౌరవమ్ము’ అంటూ తరతరాలకు ప్రబోధించిన రాయప్రోలువారు ఆ క్షణాల్లో

నాకు ఆ యువతి కళ్ళల్లో కనిపించారు. తర్వాత ‘తాను రవీంద్రనాథ్ తాగూర్ రచనలు చదివి స్నార్టి పొందినట్టుగా’ ఆమె నాకు తెలియజేయడం కూడా జరిగింది.

సరిచేయబడిన ప్రసంగ పారాన్ని యువజన మహాసభలో చదివి వినిపించాను. నా ఉపన్యాసం జర్మనీ భాషలోకి తర్జుమా చేయబడింది.

ముఖ్యంగా అక్కడ రైతులచే నిర్వహించబడే సహకార వ్యవసాయ క్లేట్రాలు, పాణి పరిశ్రమ, సహకార సంఘాలు-వాటి పనితనం, మొదలగు వాటిని పరిశీలించే ఓ మంచి అవకాశం నాకు కలిగింది. రైతాంగం సంతోషంగా సంతృప్తిగా తమ తమ వృత్తి ధర్మాల్చి పాటించడం... ప్రభుత్వ సహాయ సహకారాల ఆధారంగా అధికోత్స్తిని సాధించడం... నా కళ్ళకు కట్టినట్టుగా కనిపించిన ఓ గొప్ప వాస్తవం. అయితే... చివరకు అక్కడి సోషలిస్టు వ్యవస్థ కుప్పకూలిపోవడానికి ప్రథాన కారణాన్ని విశ్లేషిస్తే... పార్టీ నిర్మాణంలో పరిపాలనలో చోటు చేసుకున్న అప్రజాస్వామ్యమే తప్ప ఆర్థిక విధానాలు కావేది స్ఫూర్చున నా విశ్వాసం! ‘ప్రజాస్వామ్యం’ అనేది పాలన వ్యవస్థని శాసించే ఒక పవిత్రాయుధం! అనేది నా అభిప్రాయం!

సంస్కృతీ సంప్రదాయాలలో భిన్నత్వంలోని ఏకత్వం గురించిన నా ఒక విచిత్ర అనుభవం ఆసక్తిదాయకం! మా ప్రతినిధి వర్గానికి అక్కడి ప్రభుత్వం ఒక విపోరయూత్తను రూపొందిచడం జరిగింది.

తటాకాల్లో పడవ ప్రయాణం చేస్తూ ప్రకృతి సుందర దృశ్యాలను మనసారా చూసి అఫ్లోదం పొందడం అనేది విపోరయూత్తికులకు అక్కడ దొరికే ఒక మంచి అవకాశం. ఈ అవకాశాన్ని ఉపయోగించుకుంటూ మేము ఒక పడవలో మిగతా యూత్తికులతో పాటుగా కలిసి ప్రయాణం చేస్తున్నాము.

పడవ పై అంతస్తు నుండి చూస్తే ప్రకృతి మరింత రమణీయంగా కనిపిస్తుందని మా వెంట వచ్చిన సహాయకుడు చెప్పగానే నేను ఆలస్యం చేయకుండా పడవ పై అంతస్తుకు వెళ్ళాను. మిగతావారంతా క్రిందనే వుండిపోయారు.

మా ప్రతినిధి వర్గంలో మధ్యప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి చెందిన రైతు నాయకులు శ్రీ శర్మగారు ఒకరు. వారికి... “విదేశీయులు ఇతరదేశాల కరెన్సీ బిల్లల్ని ఎంతో అభిమానించి స్వీకరిస్తారు” అనే నిజం బాగా ఒంటబట్టిపోయినట్టుంది. కాబట్టి భారతదేశపు విధికరెన్సీని ఎంతో ఓపికగా ప్యాక్టచేసి తీసుకువచ్చి వున్నారు. వారు ఆ ప్యాకెట్సీ పడవలో అటూ ఇటూ తిరుగుతూ ఆడుకుంటున్న ఒక చిన్న అమ్మాయికి బహుమతిగా ఇచ్చేసాడు.

జంకేముంది? అరుదైన ఆ బహుమానానికి మిక్కిలి మహానందపడిపోయిన ఆ అమ్మాయి తల్లిదండ్రులు శర్య వద్దకు వచ్చేసారు. అమ్మాయి తండ్రి శర్య గారిని తన రెండు చేతుల్లో అభిమానంగా తడుతూ తన అభినందనల్ని కృతజ్ఞతల్ని ఏకకాలంలో తెలియజేయగా, అమ్మాయి తల్లి మాత్రం శర్యగారిపై అమాంతంగా మీదపడిపోయి - కౌగిలించుకుని -గట్టిగా ముద్దు పెట్టుకోబోయింది. ఊహించవని ఈ పరిణామానికి శర్యగారు ఉలికిష్టప్రధుతూ అమెని తప్పించుకుంటూ గావు కేకలు పెట్టేసాడు.

అసలేం జరిగింది? ఏం జరుగబోతుంది? వెంటనే ఏమీ అర్థం కాక పడవలోని యాత్రికులు ఒకషాసిగా కలవరపాటుకు గుర్తైపోయారు. ఇక పడవ పై అంతస్థులో వన్న నాకు మా ప్రతినిధి గొంతు వినబడగా, అతడికి ఏదో విషుాతం కలిగినట్టుగా అర్థంచేసుకుంటూ, క్షణం ఆలస్యం చేయకుండా గబగబా క్రిందికి వచ్చేసాను. అప్పటికే పడవలోని యాత్రికులంతా శర్యగారి చుట్టూ నిలబడి అతడి పరిస్థితిని గమనిస్తున్నారు.

తనపై ఏదో అఫూయిత్యం జరిగిపోయినట్టుగా శర్యగారు మాత్రం ఎంతో అందోళనగా నిలబడి వున్నారు. నేను వెళ్లి అంతా విచారించాను. పరిస్థితి అంతా అర్థం కాగానే నాకు నవ్వు వచ్చింది.

ఆ అమ్మాయి తల్లిదండ్రులు మాత్రం పాపం బిక్కముఖంతో నిలబడి “తాము ఏ అపచారం చేయలేదని, కేవలం కృతజ్ఞతల్ని తెలియజేసుకునే ప్రయత్నం మాత్రమే చేశామని” అమాయకంగా చెప్పుకున్నారు.

నేను శర్యగారిని ఊరడించాను. “ముద్దు పెట్టుకోవడం పై మన దేశంలో హద్దులు, సరిహద్దులు వున్నాయి. అది మన సాంప్రదాయం. కానీ వీరికి ముద్దుపెట్టుకోవడంలో తన మన తేడా వుండదు. వీరి దేశంలో ముద్దు పెట్టుకోవడమనేది ఉత్తమ సాంప్రదాయం!” ఈ విషయాన్ని అర్థం చేసుకుని జరిగింది మరిచిపోవాల్సిందిగా శర్యగారిని నాతో పాటుగా మిగతావారు అందరూ కోరారు. ఈ విధంగా ‘ముద్దే ముద్దుగా’ గల విదేశీ సాంప్రదాయంతో ఏర్పడిన ఒక వైరుధ్యం... ఆ తర్వాత మమ్మల్ని అందర్నీ కాసేపు చర్చింపజేసింది. ఆ తర్వాత సమిసిపోయింది.

మార్పిజం లెనినిజం పై నా మాస్ట్రో పర్యటన

ఇదే కాలంలో భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ జాతీయ కౌన్సిల్ సభ్యులైన 30మందితో కూడిన బ్యాండం ఒకటి, సోవియట్ రఘ్యాలో పార్టీ ఆధ్వర్యంలో నిర్వహించబడే మార్పిజం లెనినిజం శాస్త్ర అధ్యయనం కోసమై మాస్ట్రో వెళ్లడం జరిగింది. ఇందులో నేనోక విద్యార్థిని. మా పర్యటనా కాలం మాడు మాసాలు!

అంతర్జాతీయ విశ్వవిద్యాలయంలో నిర్వహింపబడే ఈ శాస్త్ర అధ్యయనం పై నేను ఎంతో ఆసక్తిగా వుండటం జరిగింది. ముఖ్యంగా కళాశాలలో శాస్త్ర అధ్యయనంతో పాటుగా, చర్చగోప్పలు జరిగాయి. విషార వినోద యూత్రల కార్యక్రమాలు కూడా జరిగాయి. మొత్తానికి మా పర్యాటన మొత్తంగా ఎంతో సంతృప్తికరంగా, అన్యోన్యంగా వివిధ అనుభవాలతో గడిచిపోయింది.

ఈ పర్యాటనలో నేను, కీ.శే. శ్రీ గిరిప్రసాద్గారు ఎంతో స్నేహంగా వుండేవారం. మా తీరిక సమయాల్లో సిద్ధాంతపర చర్చలు జరుపుకోవడం, వాహ్యశీలికి వెళ్ళడం, మరోమారు షాపింగ్కు వెళ్ళడం, మా ఒక అలవాటుగా చేసుకున్నాం. ఐతే గిరిగారు ఒకటికి మించిన సందర్భాలలో నా దృష్టికి ఒక ప్రత్యేకాంశాన్ని తీసుకురావడం జరిగింది.

అది ఏంటంటే... మేము మా గదుల నుండి బయటకు వచ్చిన ప్రతిసారీ, ఎవ్వరో ఇద్దరు వ్యక్తులు మమ్మల్ని మాకు తెలీకుండా దూరం దూరంగా అనుసరిస్తూ మమ్మల్ని కనిపెడుతున్నారు. ఐతే ఇది ‘నిజంగా వాస్తవమా? కాదా? లేక అనవసరంగా భ్రమపడుతున్నామా? అనే సందేహంతో ఒకటికి రెండుసార్లు పరిస్థితిని జాగ్రత్తగా నిశ్చబ్దంగా ఎవ్వరికీ అనుమానం రాకుండా పరీక్షించుకున్నాం. ‘నిజమే’ అని రూఢి అయ్యాంది. ఇక మాలో వేనవేల సందేహాలు మొలకెత్తాయి.

‘పీరవరు? మాకు ఏమాత్రం పరిచయం లేని ఈ వ్యక్తులు మమ్మల్ని ఎందుకు అనుసరిస్తున్నారు? పీరి ఉద్దేశ్యం ఏమిటి?’ అంటూ మాలో చెలరేగిన ప్రశ్నలకు మాకు సమాధానమే దొరకలేదు. దీంతో ‘మాకెందుకులే? వాళ్ళిష్టం’ అంటూ సరిపెట్టుకునే ప్రయత్నం చేసామేగాని, మా ప్రయత్నం మాకు తృప్తినివ్వలేదు. ఈ విధంగా సందేహపస్థలో సతమతమై పోసాగింది.

ముఖ్యంగా అప్పటికే పెట్టుబడిదారి పుత్రికలలో రష్యాలోని గుధాచారి వ్యవస్థ గురించిన కథల్ని మేము విని వున్నాం. అయితే ఒకవేళ ఈ గుధాచారులు ఎవ్వరైనా మమ్మల్ని ఏదో కారణంగా అనుసరిస్తున్నారు అనుకుంటే... మేము కమ్మునిస్టు పార్టీకి సంబంధించిన వారిగా, ఆ దేశ కమ్మునిస్టుల ఆహ్వానంపైనే అక్కడికి వచ్చివున్నాం. అంతేతప్ప ఇతరులం కాదు. మరి ఇలాంటప్పాడు మమ్మల్ని అనుసరించాల్సిన ప్రత్యేక అవసరం వారికి ఉండకూడదు. అలాగే వృత్తిగతంగా కూడా మేము అనంగీకార ఉద్దేశ్యాల్ని కల్పివున్న వ్యక్తులం కాదు! మరి ఏమిటి పరిస్థితి?

విషయాన్ని ఇక ఎంతోకాలం మాలో దాచుకోలేక, ఒకరోజు మా కళాశాల అధిపతితో ప్రస్తావించాం. మేము ఎంతో రహస్యంగా, ఆసక్తిగా తెలియజెప్పిన విషయాన్ని వినగానే, కళాశాల అధిపతిగారు ఒక్కసారిగా నవ్వారు. ఆ నవ్వులో చాలా తేలికతనం వుంది. ఆయన ఎందుకు నప్పుతున్నారో కూడా మాకు అర్థం కాలేకపోయింది. తర్వాత ఆయన ఆసలు నిజాన్ని మాకు చెప్పు... “మీరు కనిపెట్టింది నిజమే! వారిద్దరూ నిఫూశాఖ ఉద్యోగులే. వారికి మేము మా దేశంలో మీ రక్షణ బాధ్యతల్ని తెలియజెప్పాం. కాబట్టి వారు తమ కర్తవ్యాన్ని పాటిస్తూ మిమ్మల్ని అనుసరిస్తున్నారు” అన్నారు.

ఇక అప్పటికి గాని మాలో వటవ్యక్తంలా పెరిగిన అసంబద్ధ ఆలోచనాపర్వతం కుపుకూలిపోక తప్పలేదు. ‘హమ్మయ్య’ అంటూ ఎంతో సంతృప్తి చెందాం.

సోవియట్ రష్యా అస్తమయం తర్వాత ఇటవంటి ఘుటనలు ఒక సత్యాన్ని రుజువు చేయడం తప్పడం లేదు. అది ఏంటంటే... ‘సోవియట్ రష్యా ప్రభుత్వం మరియు పార్టీ, కమ్యూనిస్టు దేశాల రక్షణ - కమ్యూనిస్టు ఉద్యమాల రక్షణ - కమ్యూనిస్టు పార్టీల రక్షణల గురించి ఎంత తీవ్రంగా ఆలోచించారు’ అనేది అర్థమౌతుంది.

అయితే రక్షణ గురించి అంతగా ఆలోచించడంలో “తమ నీడను చూసి తామే భయపడటం” అనేది ఆనాటి అవసరమా?” అనే అంశంపై భిన్నాభిప్రాయాలు వుండవచ్చును. కానీ వారి చిత్తశుద్ధినిగాని, అభిమానాన్ని గాని శంకించడానికి మీలులేదు.

ముఖ్యంగా మూడవ ప్రపంచ యుద్ధ ప్రమాదం, అంతరిక్ష యుద్ధ ప్రమాదం గురించి అత్యంత అందోళన చెందిన సోవియట్ రష్యా... తమ దేశ ఆదాయంలో అత్యధిక భాగాన్ని సైన్యాన్ని అప్రమత్తం చేయడంలోనూ ఆధునికం చేయడంలోనూ వెచ్చించడం జరిగింది. దీని పరిణామం నమ్మశక్యం గాని వాస్తవం.

సోవియట్ యూనియన్లో... పార్టీ మరియు పరిపాలనలో అమలు పరచబడిన కేంద్రీకృత ప్రజాస్వామ్యం, సోపలిస్టు ప్రజాస్వామ్యం, అనేకానేక అనవసరమైన కష్టాలకు నష్టాలకు దారితీసిన వాస్తవాల్ని... సోవియట్ రష్యా అస్తమయం తర్వాత గుర్తించడం జరిగింది. కాగా... అదే ప్రజాస్వామ్య సోపలిజమే అయితే వ్యవస్థ కూలిపోకుండా స్థిరంగా వుండేదేమో! అప్పుడు... అనవసర ఖర్చులు త్యాగాలు నివారించబడేవి. అంతర్గత ప్రజాస్వామ్యం దేశ ఐక్యతకు మరియు అభివృద్ధికి బాగా తోడ్పడి వుండేది.

(సి) నా వ్యక్తిగత, సామాజిక, అనుభవాలు

సత్యసాయిబాబా వారితో నా అనుభవం (**వ్యక్తిగతం**) : శాసనసభ, రాజ్యంగం నిర్దేశించిన విధంగా మూడు ప్రథాన ఆర్థిక కమిటీలను ఎన్నుకుంటుంది.

1. పబ్లిక్ అకోంట్ కమిటీ (ప్రభుత్వ లెక్కల తనిఖీ)
2. ఎస్టేమేట్ కమిటీ (అంచనాల కమిటీ)
3. పబ్లిక్ అండర్ టేకింగ్స్ కమిటీ (ప్రభుత్వ ఆధ్వర్యంలోని సంస్థలు)

ఈ కమిటీలు మాత్రమే కాకుండా వివిధ కమిటీలు కూడా నియమించబడుతాయి. అంతేగాక శాసనసభ చర్చలలో ఉత్సవమైన సమస్యల పరిశీలన మరియు పరిష్కార సలహాల కోసం సభాసంఘాలు వేయబడుతాయి. కాగా, నాకు 30 సంవత్సరాల అనుభవంతో తరుచుగా ప్రభుత్వ లెక్కల తనిఖీ చేసే సంఘం, అంచనాల సంఘంలలో పనిచేసే అవకాశం కలిగింది. అయితే సభాసంఘాలలో భూములకు సంబంధించిన సభాసంఘంలో పనిచేయడం నాకు ఓ ప్రత్యేక అనుభవం! ఈ సందర్భంగా ఒక అస్క్రిదాయకమైన నా ఆద్యాత్మిక అనుభవాన్ని చర్చిస్తాను.

ఒకసారి అంచనాల కమిటీ తరువున మా సభ్యులమంతా పుట్టపర్తి శ్రీ సత్యసాయిబాబా వారి దర్శనానికి ఒక కార్యక్రమం వేసుకున్నాం. మా కార్యక్రమం గురించి శాసనసభ అధికారులు పుట్టపర్తికి తెలియజేయడం జరిగింది. తర్వాత మేము ప్రయాణమై వెళ్లి, అక్కడ బాబా దర్శనం కోసమై సువిశాల ప్రాంగణం ప్రశాంత నిలయంలోకి ప్రవేశించాం. కొన్ని వందల మంది బాబావారి భక్తులు నిశ్శబ్దంగా భక్తి చింతనతో నేలమై కూర్చుని వున్నారు. భక్తుల ప్రమశిక్షణకై వాలంటీర్సు అంతే నిశ్శబ్దంగా భక్తి చింతనతో ప్రయత్నిస్తున్నారు. అక్కడ నాకు నిజంగా ఎంతో ప్రశాంత వాతావరణం కనిపించింది. మనసు నాకు తెలీకుండానే ఎంతో అఫ్సెదమైపోయింది.

విశ్వాసం, తాదాత్మం, సాక్షాత్కరిస్తున్న ఆ ప్రశాంత నిలయంలో నేను కూడా ఓ ప్రశాంత వదనుడినై... మా పదిమంది కమిటీ సభ్యులతో కలిసి ఒక పక్కగా నిల్చుని... స్నామి దర్శన భాగ్యం కోసమై అందరితో సహా నిరీక్షించసాగాను. మా నిరీక్షణ ఘలిస్తూ కానేపటి తర్వాత... కొంత దూరాన వున్న మేడమెట్లను నెమ్ముదిగా దిగుతూ కాపాయ వస్తుదారి బాబావారు అగుపించారు.

నేను బాబావారిని ఆ స్థితిలో తదేకంగా గమనించసాగాను ఒక్క మెట్టుని తన స్వర్పతో పునీతం చేస్తున్నట్టుగా ఆ సత్యస్వరూపి కదలికలు నిజంగా నాకు తెలియకుండానే నన్ను మైమరింపజేశాయి. దీంతో ఇక నన్ను నేను మరిచిపోయినట్లనిపించింది.

బాబావారు భక్తుల మధ్యకు ప్రవేశించి-నెమ్మిదిగా ఒక్కాక్క భక్తుడి వద్దకు వెళ్ళడం, పలకరించడం, ఆ వ్యవధిలోనే కొందరు అధ్యప్తవంతులకు బాబావారు తన చేతినుండి విభూతి సృష్టించి ఇప్పడం - ఇంకొందరు అధ్యప్తవంతులకు ఉంగరం... హరం... వంటివి సృష్టించి ఇప్పడం - నా కళ్ళారా చూసిన సత్యం! ఈ సత్యానికి నేను ఎంతగానో ఆశ్చర్యపోయాను.

“బాబావారి పారితోషికం అందుకోవడానికి కూడా ఎంతో పుణ్యం చేసుకుని వుండాలి” అప్రయత్నంగా అంతా చూస్తా మనసులోనే అనుకున్నాను. చెప్పాలంటే ఇది నా ఒక్కడి తలంపు కాదు. అక్కడి భక్తులందరి తలంపు. కాబట్టి బాబా దృష్టిలో పదేందుకు కూర్చున్న చోటు నుండే భక్తులు పడుతున్న ఆరాటం అంతా ఇంతా కానిదిగా నాకు కనిపించింది.

ఇంతలో ఆశ్రమ నిర్వాహకులు మా అంచనాల కమిటీ సభ్యుల వద్దకు వచ్చి, మమ్మల్ని రెండవ వైపుగా వున్న ఒక గదిలో కూర్చోమని చెప్పడం జరిగింది. ఆ ప్రకారమే మేము ఒకరి తర్వాత ఒకరం ఆ గదిలోకి చేరుకున్నాం. ఆ గది చాలా చిన్నది. ఒక 10 మంది నేలమీద కూర్చోవడానికి మాత్రమే సరిపోతుంది. ఆ గదిలో ఒక మూలన సింహసనాన్ని పోలిన ఎత్తయిన అందమైన ఆసనం కూడా వున్నది. అది బాబావారి కోసం నిర్దేశించినదిగా చూడగానే అర్థమైపోయింది.

ఒక అరగంట తర్వాత బాబావారు ఆ గదిలోకి వచ్చేసారు. మా కమిటీ గురించి బాబావారికి ముందే సమాచారం అందినప్పటికీ, మళ్ళీ మా పరిచయాన్ని మేము ఒక బాధ్యతగా చేసుకున్నాం. బాబా మా అందరినీ తన చల్లని చూపులతో చిరునవ్వుతో కట్టిపడేసారు. తరువాత ఒక పది నిమిషాలసేపు తమ దివ్యసందేశాన్ని గావించారు.

“లోకంలోని మానవ జీవితాలు, వారి సుఖదుఃఖాలు అన్నీ కూడా భగవంతుడి ఆఙ్జ ప్రకారమే జరుగుతాయి. అంతే తప్ప వాటిని సంస్కరించి మార్చే శక్తి సామర్థ్యాలు ఏ మానవడికీ లేవు” అనేది బాబావారి ప్రవచన సారాంశం.

నాతోటి శాసనసభ్యులు అందరూ బాబావారి సందిట యోగముద్రలో ముగ్గులై మౌనం దాట్చి వున్నారు. కాగా సత్యసాయి బాబావారి సందేశం నాకు మాత్రం

మింగుడుపడలేదు. కాబట్టి నాతోచి సభ్యులకు భిన్నంగా అసంతృప్తిని అనుభవిస్తూ, ఆ నిమిత్తం మొలకెత్తిన సందేహాన్ని నివృత్తి చేసుకునే దిశగా ఓ ప్రశ్నని అడగాలనుకుంటూ, అలాగే కానేపు అందరితో పాటుగా మానంగా కూర్చుండిపోయాను.

నా కొన్ని నిమిషాల మానసిక అందోళన తర్వాత నాకు నాదైన ప్రశ్నని అడిగి తెలుసుకునే అవకాశం దొరికింది. అవకాశమే అదనుగా నా అంతరాత్మ నన్ను ప్రోత్సహించగా స్వామివారిని ఉద్దేశిస్తూ ఈ క్రిందివిధంగా అడిగాను.

“బాబావారికి ఒక చిన్న విన్నపం”. మానవులు అనుభవిస్తున్న ప్రతి అంశం వారి పూర్వజన్మ కర్మ ఫలమే అయినప్పుడు, తలత్తే ఆయా సమస్యల్ని పరిష్కరించడానికి... ఆయా విషయాల్ని సంస్కరించడానికి... మా లాంటి శాసనసభ్యులు శాసనాలు నిరుపయోగమే కదా!? ఈ దిశలో మీ ప్రయత్నంతో సహా మా అందరి ప్రయత్నాలు వృథాప్రయాసే కదా!?”

కింకర్తవ్యం? అనేది నా ప్రశ్న సారాంశం. ఈ విషయాన్ని బాబావారు గ్రహించారు. ఈ గ్రహణ శక్తితో నన్ను సూచిగా చూస్తా...” తమరు భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ శాసనసభా పక్ష నాయకులుగా చేస్తున్న కృషి ఎంతో అభినందనీయం! మీరు హేతువాదులు! మార్పుకు ఏదీ అతీతం కాదు. ప్రతీది మార్పుతుంది. మార్పుడం అనేది మానవధర్మాల్లో ఒకటి. ఇది కూడా భగవంతుడి ఆజ్ఞ ప్రకారమే జరుగుతుంది” అని తనదైన ధోరణిలో ఎంతో సన్నిహితంగా చెప్పారు.

నేను ఇంకేమీ మాట్లాడలేదు. చెప్పాలంటే అప్పటికే మాకు బాబావారు కేటాయించిన సమయం మీరిపోయింది. ఇక అందరికి విభూతిపొట్లాలను అందజేశారు. మా వాళ్ళంతా బాబావారికి పాదాభివందనాలు చేయగా, నేను మాత్రం ముకుళిత హస్తాలతో నమస్కరించి నా గౌరవం చాటుకున్నాను. బాబావారు అందరినీ చిరునప్పతో ఆశీర్వదించగా మేమంతా అక్కడ్చుండి బయటకు వచ్చేసాం.

మా సభ్యులు అందరూ నా ప్రశ్నని, బాబావారి సమాధానాన్ని మిక్కిలిగా హర్షించారు. అందు గురించి చాలాసేపు చర్చించారు కూడా!

నేను మాత్రం ‘స్వామివారి ప్రబోధంలోని పరస్పర వైరుధ్యాన్ని జాగ్రత్తగా శోధించి, సత్యాసత్యాలను విశ్లేషించవల్సింది’గా నా సహచరులకు మనవి చేసాను. ఇదంతా ఏమైనపుటికీ వాస్తవానికి మూడువిశ్వాసానికి మధ్య వైరుధ్యం సహజమే అని ఈ సందర్భంగా చెప్పావచ్చు.

విష్ణువకారుడి ప్రాణరక్షణ... (సామాజికం)

ఒక యువ విష్ణువకారుడి ప్రాణరక్షణకు తోడ్పడిన ఉదంతం నా జీవితంలో మరుపురానిది!

అవి కీ.శే. డా॥చెన్నారెడ్డి గారు ముఖ్యమంత్రిగా పనిచేస్తున్న రోజులు! నేను శాసనసభ్యుడిగా కొనసాగుతున్నాను. ఒకరోజు ఉదయ 8 గంటలకు అసెంబ్లీ సమావేశాలకై వెళ్లా, దారిలో పార్టీ కార్యాలయం మథ్యాం భవన్సికి వెళ్లాను. అక్కడికెళ్ళగానే ప్రధానద్వారం పక్కనే వున్న బల్లను ఆనకుని విచారపదనంతో నిల్చున్న పెద్దమనిషిని గుర్తించాను. అయితే అతడు ఎవరు అనేది సరిగ్గా పోల్చుకోలేకపోతూ దగ్గరగా వెళ్ళిచూసాను. అతడు ఎవరోకాదు, నా చిరకాల మిత్రుడు శ్రీ మల్లేంజుల వెంకటయ్యగా గుర్తించాను.

ఆంధ్ర మహాసభ కాలం నుండి సుపరిచితుడై నాకు ఫ్రీతి పాత్రుడిగా మారిపోయిన వెంకటయ్యగారు కాంగ్రెస్ పార్టీకి సంబంధించిన వ్యక్తి. అయినప్పటికీ పార్టీ అంతరాలు లేకుండా నన్ను మిక్కిలిగా అభిమానించే ఓ పెద్ద మనిషి! కరీంనగర్ జిల్లా పెద్దపల్లి గ్రామవాసి!

“మీరు ఇక్కడ వున్నారేంటీ?” అతడ్ని అక్కడ ఆ పరిస్థితిలో చూడగానే ఒక్కసారిగానాకు ఏమీ అర్థంకాక, ఒకింత ఆశ్చర్యంగా అడిగాను.

అతడు వెంటనే ఏం మాట్లాడలేదు. ఒక విధమైన ఆందోళనతో సత్యమతమైపోతూ, కంగారుతో కలవరపడిపోతూ, ఆనాటి దినపత్రికల్లో ప్రధానంగా ప్రచరించిన వార్త సంగతిని నా దృష్టికి తీసుకువచ్చాడు -

“పోలీసులు అరెస్టు చేసిన తీవ్రవాది మల్లేంజుల కోటీశ్వరరావు నా కొడుకు. పోలీసులు నా కొడుకు ప్రాణాలకు ఏమైనా హాని కలిగిస్తారేమోనని నాకు భయంగా వుంది. దయచేసి వాడి ప్రాణాలకు ఏ హాని జరగకుండా తమరు తక్కు చర్చలు తీసుకోవాలి” వఱకుతున్న గొంతుకతో కంటతడి పెట్టుకుంటూ విన్నవించుకున్నాడు ఆ కన్నతండ్రి.

ఆ యువకుడు అంతకుముందు ఒకసారి నా నియోజకవర్గంలో మరిగడ్డ గ్రామ శివారుల్లో అరెస్టు కాబడి బెయిల్ పై విడుదలైనట్టు నాకు జ్ఞాపకం. కాగా ఇప్పుడు రెండవ సారి అరెస్టు అయిన ఆనాటి కాల పరిస్థితుల్లో... ప్రభుత్వం పోరహక్కల్ని గౌరవిస్తుందనే నమ్మకం లేని వెంకటయ్యగారు తన కుమారుడి కోసం నిజంగా నిలువెత్తునా చలించిపోసాగాడు.

“భయపడవద్దు” నాలోనూ కొంత ఆందోళన కలుగుతున్నప్పటికీ బయటకి స్థిరంగా వుంటూ అతడికి దైర్యం చెప్పాను.

తర్వాత వెంటనే అక్కడే వున్న పెలిఫోన్ ద్వారా డా॥ చెన్నారెడ్డి గారికి ఫోన్ చేసి మాట్లాడాను. మా సంభాషణ ఈ క్రింది విధంగా కొనసాగింది.

“నమస్కారం! నేను సిహాచ్. రాజేశ్వరరావుని మాట్లాడున్నాను”

“నమస్కారం! అంతా క్షేమమేనా? చెప్పండి”

“మల్లోజుల కోటేశ్వరరావు....” అంటూ విషయమంతా చెప్పాశాను. అంతా ఓపికగా విన్న చెన్నారెడ్డిగారు తనదైన శైలిలో “ఇందుకు ఇంత తొందర దేనికి?” అని ప్రశ్నించారు.

“స్నేహితుడి కుమారుడికి ప్రాణపోని జరగకూడదనే ఆత్మత కొడ్డి, ఈ విధంగా చొరవ తీసుకుని తొందరపడుతున్నాను” గట్టిగా చెప్పాను నేను.

“ఇందుకు వారు ప్రతిస్పందనగా....” వెంటనే ఆసెంబ్లీకి వచ్చి, ఈ ప్రత్యేకాంశాన్ని శాసనసభలో లేవనెత్తుడానికి స్పీకర్గారి అనుమతిని పొందండి. ముఖ్యంగా విషయమేమిటో ప్రాసి స్పీకర్గారి ద్వారా నాకు చేరే విధంగా చూడండి ప్రశ్నాత్మరాల సమయం తర్వాత మీరు లేచి నా నుండి సమాధానం కోరండి. నా సమాధానంలో అటువంటి యువకుడిని పోలీసులు అరెస్టు చేయనేలేదు అంటే అంతే సంగతులుగా భావించండి. కాకుండా అరెస్టు చేయబడ్డాడని, కోర్స్‌లో ప్రవేశపెడతారని సమాధానం వస్తే అతడు ఇక సురక్షితంగానే వున్నాడని భావించండి! ఆ తర్వాత మిగతా విషయాల్ని నాకు వదిలియేయండి” అంటూ విలువైన సూచనలతో చెప్పాకుపోయారు. తర్వాత ఫోన్ పెట్టేసారు.

నేను వెంకటయ్యగారికి మరోసారి అభయం అందించి ఆసెంబ్లీకి వెళ్చాను. అంతా చెన్నారెడ్డిగారు చెప్పినట్టుగానే చేసాను. ముఖ్యమంత్రిగారు నాకు సమాధానం ఇవ్వడానికి లేచి నిలబడి - “మల్లోజుల కోటేశ్వరరావు అరెస్టు కాబడటం జరిగింది. అతడ్డి కోర్స్‌లో హాజరువర్ధభోతున్నాం” అని సానుకూల సమాధానం ఇచ్చారు.

అంతసేపు ఏ సమాధానం వినాల్సి వస్తుందోనని కంగారుపడి పోయిన నేను, చెన్నారెడ్డి సమాధానం వినగానే “బ్రతికిపోయాం” అని మనసులోనే అనుకుంటూ గట్టిగా ఊపిరి వదిలాను.

ఈ సంఘటన తర్వాత మల్లోజుల కోటేశ్వరరావు ఏదో విధంగా జైలునుండి బయటకు వచ్చి, సుమారు 30 సంవత్సరాల సుదీర్ఘ రహస్య జీవితం గడిపాడు.

సిపిఎ (మావోయిస్టు) పొలిట్బూరో సభ్యుడిగా తరుచు వార్తల్లోకి వస్తున్న కోచేశ్వర రావు నిజంగా ఒక గొప్ప విషపుకారుడు! నిస్పాదం, త్యాగధనం మూర్తిభవించిన ఈ వ్యక్తి ఒక అన్యస్థ సామాన్యుడు కూడా! అంతకు మించి ఓ గొప్ప మరీపి!

ఓ సామాజిక చైతన్య దీపాన్ని, ఓ ప్రాపంచిక శక్తిని, ఆరిపోకుండా సడలిపోకుండా కాపాడుకోవడం అనేది ఒక సముచిత బాధ్యత! సిద్ధాంత విభేదాలెన్ని వున్న ప్రజాబాహుళ్యం శాశ్వత విముక్తి కోసం అంకితభావంతో పనిచేయడం అనేది అనితర సాధ్యమైన విషయం! కాగా సాధ్యసాధ్యాల నీడలో మంచిని కాపాడగలిగిన నాయకులు అందరికి ఈ సందర్భంగా విషపూఛి వందనాలు అర్పిస్తున్నాము.

తీవ్రవాదపు తీవ్రత : నక్కలిజం, లేదా అతివాద తీవ్రవాదులు, మనదేశంలోని మొత్తం 600 జిల్లాలకు గానూ 150 జిల్లల్లోకి వ్యాపించినట్టుగా కేంద్ర హోంశాఖ తెలియజెస్టోంది. ఈ తీవ్రవాదాన్ని నిర్దాణించినా అణచివేయడమే శాంతిభద్రదతల శాఖ ప్రధాన కర్తవ్యంగా కేంద్ర హోంశాఖామాత్రులవారు సెలవిస్తున్నారు. అలాగే దేశ అంతరంగిక భద్రతకు తీవ్రవాదమే ప్రధాన శత్రువుగా గౌరవ ప్రధానమంత్రిగారు పేర్కొంటున్నారు. అయితే.... ‘ఇదెంత సత్యం? అణచివేత ఎలా సాధ్యం?’ ఈ విషయాల్ని బాధ్యతగా విశ్లేషించి, ప్రజలకు జపాబుదారిగా వ్యవహారించవలసిన కర్తవ్యం అధికార పార్టీల నాయకులు అందరిపైనా వున్నది.

కరీంనగర్ జిల్లాలో నా స్వంత నియోజకవర్గంలో 35-40 సంవత్సరాలుగా వామపక్ష తీవ్రవాదాన్ని నేను గమనిస్తున్నాను. ఈ తీవ్రవాదులు ఎవరో కాదు. వారి తల్లిదండ్రులు అత్యధికులు తెలంగాణా సాయంథపోరాటంలో పాల్గొని ఎన్నో కష్టాల్ని నష్టాల్ని అనుభవించినవాళ్లే! వర్గ శత్రువుకు వ్యతిరేకంగా ప్రాణాల్ని లెక్కచేయక పోరాడిన వాళ్లే! పోరాటాలతో వారిలో మొలకెత్తిన ఆర్థిక సామాజిక స్పృహ పెరిగి పెద్దదెనప్పటికీ... వారి ఆర్థిక సామాజిక జీవితాల్లో మాత్రం చెప్పుకోదగిన మార్పులు చోటుచేసుకోలేదు. ఈ నిరాశ, నిస్పృహ వారి వారి ఆత్మాభిమానాన్ని తట్టిలేపి ముందడుగు వేయిస్తున్నది.

వీరు ప్రజా బాహుళ్యపు మానసిక పరిస్థితిని, వారి పోరాట సంసిద్ధతని ఎవ్వరూ సరిగ్గా అంచనా కట్టలేకపోతున్నారు. ముఖ్యంగా అత్యధిక త్యాగాలతో అతి స్వల్పమైన ప్రయోజనాన్ని పొందగల్లుతున్నారని... ప్రతి బాధాతప్పమ్మాదయం ప్రతిస్పందిస్తున్నది.

గ్రామీణ మాలిక సదుపాయాలైన చిన్న నీటి వనరులు, రోడ్లు, పారశాలలు, వైద్యశాలలు, మార్కెట్లు, విద్యుత్థక్కి, పరిశుభ్రమైన తాగునీరు, అవనరమైన మురుగు

కాలువల నిర్మాణం, అవసరం వున్నంతగా చోకగా పరపతి సౌకర్యాలు మొదలగునవి ప్రజలందరికి... ముఖ్యంగా గిరిజన బడుగు బలహీన వర్గాలకు అందుబాటులోకి రావడానికి అన్ని సంపత్తురాలు అక్కడేదు. అందులో సగం కాలం మాత్రమే చాలు!

పై అవసరాలకు సరిపడే నిధులకంటే కూడా రెట్టింపు నిధులు లెక్కలేనంతగా దేశవిదేశీ బ్యాంకులలో నల్లిడబ్బుగా చెలామణి అవుతుండటం తెలియంది కాదు. ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో దేశభిష్టుడి కోసం, తమ జీవిత భద్రత కోసం ఆరాటపడే యువత అగ్రహించడం అనేది అసహజం ఏమాత్రం కానేకాదు.

దళిత, గిరిజన, బడుగు బలహీన వర్గాల జీవన ప్రమాణాలను త్వరితగతిన పెంచడంపై కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు... తమ మొదటి ప్రాధాన్యతా నిధులు వెచ్చించి సంస్కరణలు చేపట్టి వుంటే ఏనాడో ఈ వామపక్ష తీవ్రవాదం మటుమాయమై వుండేది! దీంతో యువత తమ అభివృద్ధికి దోహదం చేసే అవకాశాలను చేజారనీయకుండా, నిర్మాణాత్మకంగా సాత్మ్వికంగా ఆలోచించడం చేసేది! నిరాశా నిస్పుహాలకు అసలు ఈ దేశంలో తావు వుండేది కాదు! కాబట్టి అతివాద తీవ్రవాదాన్ని మానవాభివృద్ధి సమస్యగా, దళిత బలహీన వర్గాల ఆత్మగౌరవ సమస్యగా పేరొన్నవచ్చును.

ముఖ్యంగా సందేశాత్మకంగా ప్రస్తుతం చేపేది ఏంటంటే... పేదరికం, వెనకబాటు తనం, నిర్మాలన దిశలో పొలకవర్గాలు క్రియాశీలంగా పనిచేయాలి. సమస్యల్ని సత్యరమే పరిపురించగలగాలి. ఆలస్యం, నిరాశా వంటి సామాజిక రుగ్సతలకు స్థానం కలగకుండా చూడాలి. దోషించివర్గాన్ని, వారి వారి పక్షపాత ధోరణల్ని ప్రాపంచిక పీడనలుగా గుర్తించాలి.

ఒక కరీంనగర్ జిల్లాలోనే నా సహచరులుగా కార్యకర్తలుగా పని చేసిన కార్యిక, రైతు నాయకులైన 15 మందిని... వేరు వేరు సందర్భాలలో వామపక్ష తీవ్రవాదులు హతమార్పుడం జరిగింది. ఈ బాధతో ఈ సమస్య సత్యర పరిపూర్వ అవసరాన్ని నొక్కిచెప్పక తప్పదు. ఆ అమర జీవులందరి మరణ వార్తలు విని, తట్టుకోలేని శేకతప్ప హృదయుడినై పరుగెత్తికించి, వారి వారికి జోహర్లు అర్పించాను. ఆయా క్షణాలలో నా మనసులో నేను పూనిన ప్రతిజ్ఞ వెలుతురులో ఎంతో అందోళనతో ఈ సత్యాన్ని మరీ మరీ ఆలోచనాపరుల ముందు వుంచుతున్నాను.

సంతృప్తి గలిగిన ప్రజాస్వామ్యపు ఆర్థిక సామాజిక భద్రతల నేపథ్యంలో తీవ్రవాదం తలవెత్తడం, ఎత్తినా అతివాద సమస్యగా ఏర్పడటం జరుగదు. హింసావాదం వేళ్ళానడం కూడా అసంభవమే! ఈనాడు ఇది శాంతి భద్రతల సమస్య కాదు, సామాజిక ఆర్థిక సమస్య మాత్రమే!

ఈ సామాజిక ఆర్థిక సంస్కరణల గురించిన లోతైన వివరణలోకి వెళ్లే కేంద్రంలో శీ యుతులు మొరాల్డ్ దేశాయ్, చరణ సింగ్ గారల తర్వాత, నాలుగు సంవత్సరాల తొమ్మిది మాసాలు వరకు ప్రధానిగా పనిచేసిన శ్రీమతి ఇందిరాగాంధి గారి కాలంలో చెప్పుకోదగిన సామాజిక ఆర్థిక సంస్కరణ జరుగలేదు.

పంజాబ్‌లోని శీప్రవాది బిందున్‌వాలె నాయకత్వంలో నిర్వహించబడిన మతతత్వం ప్రాంతీయ తత్వం స్వేర విషారం చేసింది. పంజాబ్ రాష్ట్రం ఒక అగ్నిగోళమై దేశ వ్యాప్త అందోళన పెట్టిగింది. ఈ స్థితిగతుల్లో మతతత్వ ఉద్యమాలను చల్లార్చేందుకు అవసరమైన సంయునం పాటించబడలేదు. సిక్కుమత కేంద్రమైన స్వర్పదేవాలయంలో తలదాచుకున్న శీప్రవాదులు అందరినీ ఏరిపారేనే చర్య ఒక దుందుడుకు చర్యగానే మిగిలిపోయింది. ఈ విధమైన అనాలోచిత చర్యకి జాతి శీప్రమైన మూల్యం చెల్లించుకోవాలిసిపుట్టా... స్వయంగా ప్రధాని అంగరక్షకుడిగా వున్న సిక్కు మతస్థాన శ్రీమతి గాంధి గారి నిండు ప్రాణాలను విచక్షణారహితంగా బలి తీసుకోవడం జరిగింది.

ఈ అనూహ్వమైన సంఘటనతో దేశం ఒక సమర్థవంతమైన ప్రధానిని కోల్పోయింది. ఘలితంగా అంతా ఒక ప్రభుత్వం... నిశ్చబ్దత్వం... ఆర్ద్రత! శ్రీమతి గాంధిగారి రక్తపు చినుకులు దేశానికి అంకితమవ్యాగా, అది తట్టుకోలేని ప్రజాభాషణయపు కన్నీటి చుక్కలు కాలువలై నదులై ఏరులై సముద్రాలై మహాసముద్రాలై దేశవ్యాప్తంగా విషాదం అలుముకుంది. చీకటి తెరలు కమ్ముకుంటూ సర్వమత సమభావానికి పుట్టినిల్లయిన భరతజాతిలో, ఉత్సాహమైన సంస్కృతీ సంప్రదాయాలకు తాత్కాలిక గ్రహణం పట్టుకుంది. పరిస్థితులు అగ్మయగోవరమైపోయాయి.

డిల్లీ, పంజాబ్ ప్రాంతాల్లో వేలాది సిక్కులు ఊచకోతకు గురయ్యారు. హిందు, సిక్కు మత సామారస్యాలు శీప్రంగా గాయపడటం జరిగింది. ఈ విధంగా రాజనీతిజ్ఞతలోపం దేశ సమైక్యతా సమగ్రతలకే శాపంగా పరిణమించగా... దేశంలో చోటు చేసుకున్న పరిస్థితులు కొంతకాలం వరకు పాలనాయింత్రాంగాన్ని స్తంభింపజేసాయి. ప్రజా జీవనానికి అటుంకం కలిగింది.

జదంతా ఏమైనపుటీకీ మల్లోజుల వెంకటయ్యగారు చాలాకాలం క్రితమే గతించారని తెలిసి నేను ఎంతో బాధపడ్డాను. మా మధ్యవున్న అనుబంధం జ్ఞాపకాల తెమ్మురులుగా ఒక్కసారిగా నన్ను చుట్టుముట్టి నన్ను స్ఫుర్చి చేసింది.

(డೆ) ಅಟೆನ್ನನ್ ಫೀಂಕ್...

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾನಂತರಂ... ಶತಾಬ್ದಾಲ ವಿದೇಶೀ ಭಾನಿನ ಬಂಧನಾಲ ನುಂಡಿ ವಿಮುಕ್ತಿ ಫಲಿತಂಗಾ ದೇಶಂ ತ್ವರಿತಗತಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಚೆಂದುತುಂದನಿ ನಮ್ಮುಕಂಗಾ ಆಶಿಂಚದಂ ಜರಿಗಿಂದಿ. ದೇಶ ಬಂಗಾರು ಭವಿತವ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಿ... ವಯೋಜನ ಓಟೆಂಗು ದ್ವಾರಾ ಎನ್ನುಕೋಬದೆ ಪ್ರಜಾ ಪ್ರಭುತ್ವಂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾರ್ಡಾನ್ನಿ ಸುಗಮಂ ಚೇಸ್ತುಂದನಿ ಎಂತೋ ಬಳಂಗಾ ವಿಶ್ವಸಿಂಚದಂ ಜರಿಗಿಂದಿ.

ಮುಖ್ಯಂಗಾ ತೀವ್ರವಾದುಲ ವಾದನನು ಕಾದಂಟೂ ಪ್ರಜಾಸ್ತಾಮ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥ ಬಹು ಮುಖಾಭಿವೃದ್ಧಿಕಿ, ಪೇದರಿಕ ನಿರ್ಮಾಲನಕು ಪ್ರಜಾ ಪ್ರಭುತ್ವಂ ಪ್ರಬಲಸಾಧನಂಗಾ ಉಪಕರಿಸ್ತುಂದನಿ ಬಲ್ಲಗುದ್ದಿ ವಾದಿಂಚದಂ ಜರಿಗಿಂದಿ.

ರೆಂದು ದಶಾಬ್ದಾಲ ಸುದೀರ್ಘಕಾಲಂ ಗಡಿಚಿಪೋಯಿನಪ್ಪಟಿಕೀ ದೇಶ ಸಗಟು ಜಾತೀಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ರೇಟು 2-3 ಶಾತಾನಿಕಿ ಮಿಂಚನೆಲೇದು. ಈ ವಿಷಯಮೈ ಪ್ರಜಾಪಾತ್ರವು ಕೋರುಕುಂಟೂ ನಿಟ್ಟಾರ್ಪುಲು ವಿಡುಸ್ತುನ್ನಾಮು.

ಮುಖ್ಯಂಗಾ... ಭೂಸ್ತಾಮುಲ, ಪೆಟ್ಟುಬಡಿದಾರುಲ, ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರವೆತ್ತಲ, ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಅನೇದಿ ಎಂತೋ ಎತ್ತನ ಅಗುಪಿಂಚಿಂದೆ ತವ್ಯ... 80 ಶಾತಂ ಪೇದವರ್ಡಾಲು ಮಾತ್ರಂ ಚೀಕಟಿ ಕೋಣಾಲ ನುಂಡಿ ಬಯಟಕು ರಾನೆ ರಾಕಪೋವದಂ ನಿಜಂಗಾ ಎಂತೋ ವಿಚಾರಕರಂ!

ಈ ವಿಧಾನ ಪರಿಸ್ಥಿತುಲ ತರುಣಂಲೋ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ, ಎನ್ನಿಕಲ ಪ್ರಜಾಸ್ತಾಮ್ಯಂ, ನಿಜಂಗಾ ಪ್ರಜಾಭಾರತಿಂತ್ರಂ ತಾಲೂಕು ಚೀಕಟಿ ಬ್ರತುಕುಲನು ಬಾಗುಪರ್ವಗಲುಗುತುಂದಾ? ಅನೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅತಿವಾದ ಮಾನವತಾವಾದ ಅಲೋಚನಾಪರುಲ್ಲಿ ಕಲವರಪರಿಚಿಂದಿ.

ಮುಖ್ಯಂಗಾ ಪೋರಾಡಿ ಸಾಧಿಂಬಿನ ಭೂ ಸಂಸ್ಕರಣ ಚಟ್ಟಾಲ ದ್ವಾರಾ ‘ರುನ್ನೇವಾಡಿಕಿ ಭೂಮಿ’ ಪರಿಪೂರ್ಣಂಗಾ ದಕ್ಕನೆಲೇದು. ಅಲಾಗೆ ಪ್ರಭುತ್ವಂ ಅಂದಜೆನೇ ಸಬ್ರಿಡೀಲು ಪೇದಲಕು ಕಾಕುಂಡಾ ಧನವಂತುಲಕೆ ಅಧಿಕಂಗಾ ತೋಡ್ವಡ್ಡಾಯಿ. ಅನಾಟಿ ಕೇಂದ್ರ, ರಾಷ್ಟ್ರ, ಪ್ರಭುತ್ವಾಲು ಮೊತ್ತಂಗಾ ಅಂದಿಂಚೆ ಸಬ್ರಿಡಿ 5 ಲಕ್ಷ ಕೋಟ್ಟು ಕಾಗಾ... 40 ಶಾತಂ ಜನಾಭಾ ಗಲ ಮಧ್ಯತರಗತಿ ಧನಿಕ ವರ್ಡಾಲಕು 3 ಲಕ್ಷ ಕೋಟ್ಟು ಲಭಿಂಚದಂ ಯಾಧ್ಯಾಂತಿಕಂ ಕಾನೆ ಕಾದು. ಇದೂ ಅನ್ಯಾಯಂ.... ಅವಿನೀತಿ... ಅಸಮಾನತ!

ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಭುತ್ವಂ ತಾಲೂಕು ಪನ್ನು ರಾಯಾತಿ ತದಿತರ ಸಹಾಯಾಲ ದ್ವಾರಾ ದೇಶಂಲೋ ಕಾರ್ನಾರ್ಕೆಟು ಸಂಸ್ಥಾಲಕು ಪ್ರತಿರೋಜುಕಿ 700 ಕೋಟ್ಟು ರೂಪಾಯಲ್ಲಿ ಸಬ್ರಿಡೀಲುಗಾ ಅಂದಜೆಯದಂ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ವರ್ಯಕರಂ! ಲೈಸೆನ್ಸು ಪರ್ಯಾಟ್‌ಕೋಂದಿನ ಧನಾಧ್ಯ ವರ್ಡಾಲು ಈ ವಿಧಾನಂಲೋ ಎಂತೋ ಬಾಗುಪಡ್ಡಾಯಿ. ಪನ್ನು ರಾಯಾತೀಲ್ಲಿ ವೀರು ಹೋಯಾ ಅನುಭವಿಂಚಾರು. ಪ್ರಥಾನಂಗಾ... ಪ್ರಭುತ್ವ

ఉద్యోగులు - సంఘటిత కార్బూకులు - స్థిరమైన ఆదాయాలు కలిగిన వారంతా సామాన్య జీవితాలు గడిపినా... అసంఘటిత కార్బూకులు ఏవిధమైన భద్రతకు నోచుకోని దీనులుగా వుండిపోయారు. ఇంకా చెప్పాలంటే... ధనవంతులు మరింత ధనవంతులుగా మారిపోవడం, నిరుపేదలు మరింతగా దిగజారిపోవడం బాధాకరమైన విషయం.

క్రమంగా రాజకీయ వ్యవస్థ అనేది ధనవంతులు మరియు బలవంతుల చేతిలోని అయుధంగా పరిణమించింది.

రాజ్యాంగ స్వార్థి మసకబారిపోయింది. పెట్టుబడి, ఉపాధి, ఉద్యోగాలతో ప్రమేయంలేని దళారి పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థ విషపూరితంగా అవతరించింది. క్రమంగా ధనబలం-కండబలం-కలిగిన వారే ప్రజాస్వామ్య ఎన్నికల ప్రక్రియను స్వాధీనపర్చుకునే పరిస్థితి దాపురించడం ఒక అయోమయ పరిస్థితి! ఇది దేశ భవితవ్యానికి ఒక సవాలీ!

2009 సర్వోఫతితాలు: దేశం మొత్తం మీద 1200 స్వచ్ఛంద సంస్థల పరిశోధన ద్వారా - 2009 దేశవ్యాప్త ఎన్నికల ఫలితాల గురించిన ఆసక్తిదాయక సత్యాలు వెలుగులోకి వచ్చాయి.

2009 ఎన్నికలలో 300 మంది కోటీ శ్వరులు పొర్కమెంటుకు ఎన్నుకోబడ్డారు. గత ఎన్నికలల్లో వీరి సంఖ్య 154 మాత్రమే వుండటం ఇక్కడ గమనించాల్సిన విషయం!

‘300 మంది కోటీ శ్వరుల్లో ఏ ఏ పార్టీకి చెందిన కోటీ శ్వరులు ఎంత మంది వున్నారు?’ అని పరిశీలిస్తే ఆ కోటీ శ్వరుల్లో కాంగ్రెస్ వారే ఎక్కువగా వుండటం గమనించాల్సిన విషయమే! ఆ లెక్క ఈ క్రింది విధంగా వుంది.

కాంగ్రెస్ పార్టీ	137 మంది
బి.జె.పి.	58 మంది
సమాజీవాది పార్టీ	14 మంది
బహుజన సమాజీవాది పార్టీ	13 మంది

ఈ కోటీ శ్వరులు ఓటల్డకు నేరుగా డబ్బులు పంపకం చేసే ప్రక్రియ కూడా గత ఎన్నికలతో పోలిస్తే బాగా పెరిగిపోయి వుండటం, త్రప్పుపడుతున్న ప్రజాస్వామ్యానికి ఓ పెద్ద నిలువుటద్దం!

ఈ సందర్భంగా రాజ్యాంగ రచయిత దా॥ బాభాసాహేబ్ అంబేద్కర్ గారు ప్రజాస్వామ్యానికి ఇచ్చిన నిర్వచనాన్ని ఒకసారి నెమరువేసుకోవడం సందర్భానికితం.

“ప్రజాస్వామ్యం అనేది స్వేచ్ఛ సమానత్వం సౌభాగ్యత్వంతో కూడిన పవిత్ర జీవన విధానం”. ఈ విధానాన్ని ఆనాటి మన దేశభిమానులు సహృదయంతో అంగీకరించారు. అయితే ఇంతటి పవిత్ర ఆశయాల సాధనలో ప్రస్తుతం మనం ఎక్కుడున్నామో ఆత్మపరిశీలన చేసుకోవాల్సిన అవసరం రాజకీయ వాదులందరి తక్షణ కర్తవ్యం. ఈ తిరోగుమనం అనేది ప్రజాస్వామ్యం పట్ల నిరాశ, నిస్పృహాల్సి కలిగించకూడదు. కనీసం ఆలోచనల్ని ఆ వైపుగా దారి తీయంచకూడదు. ఆత్మవిశ్వాసంతో దేశభిమానంతో ప్రజాస్వామ్య పునరుద్దరణ పునరుజ్జీవన కోసమై అందరం సమైక్యంగా కంకణబద్ధులం కావల్సిన అవసరం ప్రస్తుతం ఏర్పడి వున్నది. దారి తప్పుతున్న రాచరికాన్ని దారికి తేవడానికి అవిరళ కృషి చేయాల్సిన అవసరం కూడా ఆవశ్యంగా వున్నది.

ప్రజాతంత్ర మానవతావాదులంతా అతివాదులతో సహస్ర సువిశాల ప్రజా ఉద్యమాల బలంలో జాతీయ ప్రజాస్వామ్య విషాధనాన్ని సాధించడమే తక్షణ కర్తవ్యంగా కదిలిరావాలి! రాజకీయ ప్రజాస్వామ్యాన్ని ఆర్థిక ప్రజాస్వామ్యంగా, సుపరిపాలనా, సమసమాజ దిశలోకి మళ్ళీంచడానికి కార్యాద్ధర్లై నడిచి రావాలి! ఆరంభశూరుల్ని తరిమికొట్టాలి. ఆశయ సాధకుల అడుగుజాడల్ని అనుసరించాలి. కానీ... వెనక్కి చూస్తే ప్రజాస్వామ్య దేశంలో ఏం జరిగింది? అసలేం మిగిలింది?

ఆనాటి ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధిగారు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకే తీరని హని కలిగిన్న అత్యవసర పరిస్థితిని ప్రకటించారు. ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో తర్వాతి క్రమంలో కాంగ్రెస్ చిత్తగా ఓడినప్పటికీ... జరిగిన రాజకీయ మార్పులు మున్నాళ్ళ ముచ్చటగానే మిగిలిపోయింది కదా!

1977 మార్చి, 1980 జనవరి మధ్య సుమారు రెండు సంవత్సరాల తొమ్మిది మాసాల స్వల్పకాలంలో ప్రతిపక్షాల పరిపాలన సుపరిపాలనగా ప్రజాబాహుళ్యపు మన్ననల్ని ఏమాత్రం పొందలేకపోయింది. పరస్పర విభేదాలు, చీలికలు జరిగిపోయి ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియ నవ్వులపాలు కావడం జరిగింది.

దీనికి తోడు రాష్ట్రంలో కాంగ్రెస్ పార్టీలో ముఖ్యమంత్రులు తరుచూ మారడం, పరిపాలనా సుస్థిరతకు తీవ్ర ఆటంకమే అని చెప్పవచ్చు. పదవుల కోసం ప్రాకులాటలే తప్ప, పురోభివృద్ధిని కాంక్షించే సమర్పించుటమైన నాయకత్వం దాదాపుగా కనిపించలేదు. ఈ విధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో ప్రతిపక్షాల గొంతు శాసనసభలో వినిపించినా, అందుకు గుర్తింపుగాని న్యాయంగాని తద్వారా సమస్యల పరిష్కారానికి ఒక మార్గం

గాని స్వప్తంగా కనబడలేదు. ముఖ్యంగా రైతులు, వ్యవసాయ కార్బూకులు నిర్వహించిన ఉద్యమాలు, పారిక్రామిక కార్బూకులు కొనసాగించిన పోరాటాలు, వీటిని కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రభుత్వం దృష్టికి తీసుకువచ్చినప్పటికీ ప్రభుత్వంలో స్పందన కనబడలేదు. ఇందువల్ల శాసనసభ ద్వారా సాధించిన చెప్పుకోదగిన చిన్న చిన్న సంస్కరణల జాడ మృగ్యమే అని చెప్పవచ్చు.

అవి శాసనసభలు కాలక్రమేణా తమ ప్రాధాన్యతను కోల్పేతున్నాయి అనే విమర్శలు ప్రారంభమైన రోజులు!

మొదటి రెండు దశాబ్దాల కాలంలో శాసనసభలు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకు ప్రతిరూపాలుగా రాణించడం జరిగింది. పండిట్ జవహర్లల్ నెహ్రూవంటి స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు పార్లమెంటులో తమ దేశాభిమానంతో విజ్ఞానంతో విషయజ్ఞానంతో ఆరోగ్యవంతమైన చర్చలతో మార్గదర్శకులుగా వుండటం జరిగింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభలో కూడా ఇటువంటి ఉన్నతశేషి నాయకులు తమ తమ విశిష్ట పాతలను పోషిస్తూ ప్రజాస్వామ్యానికి వన్నె తేవడం గర్వకారణం. ప్రజా బాహుళ్యంచే ఎన్నుకోబడిన ప్రజాప్రతినిధులు తమ బాధ్యతల్ని విస్తరించకుండా, ప్రజాసమస్యల్ని శాసనసభవేదికగా చెర్చించి, వాటిని పరిపూర్ణించడమే తమ ఏకైక లక్ష్యంగా విధుల్ని నిర్వహించిన సందర్భాలు అనేకం! ఇంతటి ప్రాధాన్యత కలిగిన శాసనసభావేదికలు క్రమంగా తమ విలువల్ని కోల్పేవడం యాధ్యాచ్చికం కానేకాదు. విలువలను పోషించవలసిన శాసనసభ్యులు తమ విద్యుత్క ధర్మాన్ని పాటించకపోవడమే దీనికి మూలకారణం.

శాసనసభా కార్యక్రమాలకు సారథ్యం వహించవల్సిన త్రిమూర్తులు... సభాద్విక్తులు - సభానాయకులు - ప్రతిపక్ష నాయకులు. వీరు రాజకీయాలకు అతీతంగా పరస్పర సహాయ సహకారాలతో పరస్పర విశ్వాసంతో వ్యవహరించడంలో ఏర్పడిన లోపంవల్ల ఈ పతనావస్థ దాపురించింది. ఈ సమస్య సకాలంలో సరికాబడలేదు. సరికదా సభావిలువలు నానాటికీ మరింతగా దిగజారిపోవడం ఆరంభమైంది.

ఆంధ్రప్రదేశ్లో గత 12 శాసనసభలలో 6 శాసనసభల్లో నేను బాధ్యతగల స్థానంలో వుండి గమనించిన అనేక వాస్తవాలు బాధాకరమైనవి. మరియు దేశ భవితవ్యాన్ని ఆలోచింపజేసేవి.

ముఖ్యంగా శాసనసభ సమావేశాలు ప్రజాసమస్యల పరిష్కార వేదికలుగా కాకుండా పార్టీల మధ్య అధికార పంపిణీకి సంబంధించిన తగాదాలు తేల్చుకునే రణరంగంగా

విలువల్ని కోల్పేవడం విచారకరం! శాసనసభ నిబంధనావళిని ఉల్లంఘించడమే తరువాయిగా పతనం పొందడం నిజంగా ప్రజాస్వామ్యానికి దురదృష్టి!

ఈ విధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో శాసనసభకు సారథ్యం వహించవలసిన పైన పేర్కొన్న త్రిమూర్తులు వారి వారి రాజ్యంగబద్ధ విధులను తప్పనిసరై నిర్వహించగలిగినప్పుడే శాసనసభ తనదైన విలువల్ని పూర్వవెభవాన్ని పొందగలుగుతుంది.

కొత్తగా ఎన్నుకోబడిన శాసనసభ్యులు తమ సీనియర్ నాయకుల్ని అనుకరిస్తుంటారు. ఈనాడు ఇదే అనుకరణ పూర్తిగా విరుద్ధ ఫలితాలకు హేతువు కావడం పెద్ద హోనికరం!

శాసనసభలో నియమ నిబంధనలు తెలిసిన ఒక సీనియర్గా అనేక సందర్భాలలో దారి తప్పిన చర్చలను దారిలోకి తేవడానికి ప్రయత్నించిన నాకు మిగిలింది నిరాశ తప్ప సంతృప్తిని ఏనాడు పొందలేకపోయాను. ఇది సభావిలువల క్లీటుతకు ఓ పెద్ద నిదర్శనంగా చెప్పవచ్చును. శాసనసభ నియమానిబంధనల వెలుతురులో..., క్లీటించిన సభావిలువల్ని సరిచేయడం సాధ్యపడదనేది నాదైన నిశ్చితాభిప్రాయంగా స్థిరపడిపోయింది. గౌరవ శాసనసభ్యుల అభ్యర్థిత్వ ఎంపిక, తర్వాత ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియ ద్వారా వారి ఎన్నిక, ఆ తర్వాత వారి వారికి ఇవ్వబడే శిక్షణాస్థాయిల ద్వారా మాత్రమే శాసనసభ విలువల్ని పెంపాందించగలగాలి. ముఖ్యంగా నేరచరితులై ఎన్నికల నియమ నిబంధనలను ఉల్లంఘించి, ధనబలం అంగబలం కండబలాలతో గలిచే అభ్యర్థులు ఎవ్వరూ కూడా, శాసనసభ విలువల్ని గాని రాజ్యంగాన్ని గాని గౌరవించలేదు.

రాజ్యంగ సవరణ, ప్రజా ప్రాతినిధ్యచట్ట సవరణలు, నేర చరితుల సమస్యకు శాశ్వత పరిపోర్చ మార్గాలు! ముఖ్యంగా... శాసనసభ విశ్వస్తనీయత ప్రజాస్వామ్యానికి మరియు పౌర సమాజానికి ప్రాణప్రదం. విజ్ఞలంతా ఈ కర్తవ్య నిర్వహణకై ఉపక్రమించడం తక్కు అవసరం.

ప్రజావ్యతిరేకులు, దొంగలు, మోసగాళ్ళు, శాసనసభల్లో మేకవన్నె పులుల్లాగా కూర్చుని దెయ్యాలు వేదాల్ని బోధిస్తున్నట్టుగా కనిపిస్తుంటారు. ఇలాంటి వారి రాకతో అపవిత్రపైపోతున్న శాసనసభ దీన స్థితి గురించి బాధ్యత కలిగిన ఒక రాజకీయ కురువుద్దుడిగా నాదోక మాట.

ప్రజా సమస్యల శాసనసభావేదిక
కాకూడదు పాతకుల అధికార వాటిక
ప్రజా సుభిక్షుతే నాయకుల సమున్వుత భూమిక

లేదంటే రావణరాజ్యం తప్పదిక
సో... అటెన్స్ ఫీజ్...
వెల్కమ్ టు 'అభివృద్ధి చెందిన దేశం...'

(ఇ) గిట్టుబాటు ధరలకై ఉద్యమం

రైతు సంఘు కార్యకర్తగా, జిల్లా నాయకుడిగా, ఆ తర్వాత రాష్ట్ర రైతుసంఘు ప్రధాన కార్యదర్శిగా, అధ్యక్షుడిగా వివిధ బాధ్యతల్ని నిర్వహించిన నా సుమారు 4-5 దశాబ్దాల అనుభవం అత్యంత విలువైనది. ఈ దశలో నేను ఎన్నో ఘటనల్ని సంఘటనల్ని ఎదురుచున్నాను. రైతు ఉద్యమ చరిత్రలో భాగంగా వుండే విషయాలను ఈ సందర్భంగా వివరించడం అసందర్భమేమి కాకూడదు.

జమీందారీ, జాగీర్దారీ వ్యవస్థలోని రైతుల మాక్కు భుక్కాలు - కొలు రైతుల రక్షణ - భూమి శిస్తు భారాన్ని తగ్గించే ఉద్యమాల తర్వాత... “రైతు పండించే పంటలకు గిట్టుబాటు ధరల గురించిన విషయం ప్రధానానంశంగా రైతాంగ ఉద్యమం నిర్వహించింది.

ముఖ్యంగా వివిధ రాజకీయ పార్టీల ఆధ్వర్యంలో వున్న రైతు సంఘాలకు, చాలా కాలం పాటుగా గిట్టుబాటుధరల అవసరం మరియు ఆవశ్యకత గురించిన సక్రమ అవగాహన వుండేది కాదు. రైతు పండించే పంటలకు గిట్టుబాటు ధరలు కావాలంటే అపోరధాన్యాల ధరలు పెరిగిపోతాయని, అసలు గిట్టుబాటు ధరల ప్రయోజనం అనేది భూస్వామ్య వర్గానికి సమకూరుతుంది తప్ప సామాన్యడికి కాదు అనే అపోహ చాలా వరకు వుండేది. ఈ అపోహను తొలగించడం మొదట మాకు కష్టసాధ్యం అనిపించింది. సన్నకారు, చిన్నకారు రైతుల సంబ్యు పెరిగి... వ్యవసాయ భూమిలో అత్యధిక భాగం ఈ రైతుల సేధ్యంలోకి వచ్చిన తర్వాత గాని, రైతులకు గిట్టుబాటు ధరల అవసరం అర్థం కాలేదు.

భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ ప్రధాన కార్యదర్శిగా వున్న కీ.శే. శ్రీ చంద్ర రాజేశ్వరరావు గారు పార్టీ జాతీయ కౌన్సిల్ సమావేశాలలో పంటలకు గిట్టుబాటు ధరల అవసరం గురించి నొక్కి చెప్పడం, దాని గురించి కార్యకవర్గానికి వున్న అపోహలన్నిటిని తొలగించే వివరణలు ఇవ్వడం మొదలగునవి రైతురంగంలో పనిచేసిన మాలో నూతన ఉత్సాహాన్ని కల్పించడం జరిగింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ రైతు సంఘు కార్యదర్శిగా నాతో, అధ్యక్షుడిగా శ్రీ వై.వి. కృష్ణరావు గారితో చంద్ర రాజేశ్వరరావు గారు చర్చించిన అనేక సందర్భాలలో వారికి రైతు పేదరికం

గురించి వున్న లోతైన అవగాహనని నేను గమనించాను. తద్వారా ఉత్సేజితుడిని అయ్యాను. నాలో ఇనుమడించిన ఈ ఉత్సేజి ఘలితం అనేది... పారిత్రామిక ఉత్పత్తుల ధరలు, వ్యవసాయ పంటల ధరలు, ఈ రెండింటి మధ్య సారూప్యత సమతుల్యత గురించి శాస్త్రీయంగా అధ్యయనం చేయడానికి ఎంతగానో తోడ్పడింది.

ముఖ్యంగా వ్యవసాయ ఉపకరణాల ధరలు అధికం కావడం జరిగింది. కానీ పంటల ధరలు మాత్రం పెరగకపోవడం వలన క్రమేషి రైతులపై రుణభారం పెరిగింది. ఈ స్థితిలో రైతుల పరిస్థితి దయనీయంగా మారిపోయింది. ఒకవేళ కుటుంబ బాధ్యతలు, మరోవేళ మొరుగువడని ఆర్థిక పరిస్థితి, పెరుగుతున్న ఆప్యులు, చివరికి ఈ పరిస్థితులు రైతుల ఆత్మహత్యలకు దారితీయడం జరిగింది.

పాశ్చాత్య దేశాలలో పారిత్రామిక ఆదాయాలు ప్రధానం కావడం వలన, అక్కడి ప్రభుత్వాలు రైతుల ఉపకరణాల నిమిత్తం పంటల నిమిత్తం సబ్సిడీలు ఇస్తూ వ్యవసాయాన్ని సంరక్షించుకోగలుగుతున్నాయి. అమెరికా మరియు యూరప్ దేశాలు వ్యవసాయాన్నికి సగటున ప్రతిరోజు ఒక బిలియన్ డాలర్లు (అంటే సుమారు 5000 కోట్ల రూపాయలు) సబ్సిడీగా అందజేస్తుండటం అక్కర సత్యం. ఆ దేశాలలో వ్యవసాయ వృత్తిని కాపాడుకోవడానికి ఈ మొత్తం కచ్చితంగా అవసరం. అయితే వ్యవసాయ ప్రధానమైన మనదేశంలో మాత్రం ప్రభుత్వాల ద్వారా అంత మొత్తంలో సబ్సిడీలు పొందడమనేది కష్టమే! అయినా వ్యవసాయ వృత్తిని కాపాడుకోవడానికి, దాని పై ఆధారపడే అత్యధిక జనాభా ఉపాధిని రక్కించడానికి కష్టపడటం తప్ప రైతులకు గత్యంతరం లేదు.

ముఖ్యంగా వ్యవసాయ విస్తరణ, వ్యవసాయక ఉత్పత్తులు పెంచడం, ఉత్పాదకతను ఇతోధికం చేయడం పంటి విషయాలపై రైతు సంఘాలు శాస్త్రీయ అవగాహనతో ఉద్యమాలు నిర్వహించడం వలన రైతు ఉద్యమాలకు నూతనమైన దిశ దశలను నిర్దేశించగలుగుతున్నాయి. ఈ సందర్భంగా మన దేశ వ్యవసాయ అర్థశాస్త్రవేత్తలైన శీయుతులు స్వామినాథన్, సిహెచ్. హనుమంతరాశుగార్లు తదితరులు పదేపదే చూపేడుతున్న పరిష్కారమార్గాలు అనుసరణీయం!

1. ప్రతి రాష్ట్రానికి అక్కడి స్థానిక పరిస్థితులకు అనుగుణ్యంగా వ్యవహరించగలిగే వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల ధరల నిర్ణాయక సంఘాల నిర్మాణం జరగాల్సిన అవసరం ఎంతయినా వుంది.
2. వ్యవసాయ ఖర్చులన్నిటిని రైతు కుటుంబ శ్రమతో కలిపి నిర్ణయించి, ఆ మొత్తానికి మరొక సగం మొత్తాన్ని కలిపి ధరగా నిర్ణయించాలి.

పై విధానాన్ని సమర్థవంతంగా అమలుపరిస్తే అప్పుడే గిట్టుబాటు ధర ఆదర్శవంతం అవుతుంది. తద్వారా అతివృష్టి అనావృష్టి వైపరిత్యాలు కల్పించే నష్టాల భర్తి సాధ్య పదుతుంది.

ముఖ్యంగా నిరుపేదలైన వినిమయదారులు అందరికీ వారి వారి అర్థాతను బట్టి చోకధరలకే ఆహారధాన్యాలను అందజేసే బాధ్యతను ప్రభుత్వాలు నిర్వహించక తప్పుడు.

రైతుల సంక్షేమాన్ని ప్రభుత్వాలు ఎప్పుడైతే చిత్తశుద్ధితో ఆశిస్తాయో అప్పుడే వ్యవసాయం ప్రధానమైన మనదేశం వెనకబాటుతనాన్ని పేదరికాన్ని తొలగించుకోవడంలో సఫలీకృతమాతుందని వేరే చెప్పుకుర్రేదు.

వ్యవసాయం యొక్క ప్రొధాన్యత గురించి, పంటలకు గిట్టుబాటు ధరల గురించి స్వతంత్రానంతర కాలము నుండి అనుభవజ్ఞులు తమ ఆందోళనలను తెలియపరుస్తూ వచ్చినారు. పారిశ్రామిక ఉత్పత్తుల ధరలతో సమానంగా వ్యవసాయ పంటల ధరల నిర్దారణ జరగాలని వాడిన్నా వచ్చినారు. అయినా ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. పెట్టుబడిదారులు పారిశ్రామిక నాయకులు ఎవరి స్వ్యార్థాన్ని వారు ప్రదర్శించినారు. కాని రైతుల గురించి బాధ్యతగా ఆలోచించలేదు. రైతాంగం గురించి నిరంతరం పోరాడిన అంధ్రప్రదేశ్ నాయకులు ఆచార్య ఎన్.జి.రంగా గారికి భూస్వామ్యపక్షపాతిగా అభివృద్ధి నిరోధకుడిగా ముద్రించినాము. కాని వారి వాదనను గౌరవించ నిరాకరించినాం. గిట్టుబాటుధరల అవసరాన్ని అర్థం చేసికొన్న నేను శాసనసభలలో ఆచార్య రంగా గారి భావజాలాన్ని శాఖాముంచిన సందర్భం నా ఆత్మకథలో విస్మరించ వీలులేనిది. వారికి భారతరత్న అను బిరుదునివ్వాలని ఆత్మవిశ్వాసంతో ప్రతిపాదించిన సందర్భం మరపురానిది. ఈనాటికి నా ప్రతిపాదన వెనకనున్న సత్యాన్ని అర్థం చేసుకొనేవారు తమ గొంతు విప్పుత్తారని ఆశిస్తాను.

(ఎఫ్) ప్రయత్నాలు - ఫలితాలు

బద్ధం ఎల్లారెడ్డి భవనం : పార్టీకి, పార్టీ ఉద్యమాలకు, శక్తివంచనలేకుండా తన వంతు కృషిని అందించి... పార్టీ అభ్యున్నతికి పార్టీ ప్రతిష్టని ఇనుమడింపజేయడంలో తనకు తనే సాటి అన్వించుకున్న ‘బద్ధం ఎల్లారెడ్డి’ గారి పేరిట... కరీంనగర్ జిల్లా భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ కార్యాలయాన్ని నిర్మించాలనేది మా ఆలోచన!

ముఖ్యమంత్రిగా వున్న డా॥ చెన్నారెడ్డి గారితో నాకు ఉన్న సాన్నిహిత్యాన్ని ఇందుకు గానూ ఉపయోగించుకుంటూ విరాళం ఇప్పించే సహాయాన్ని కోరాను. ఆయన

సహ్యదయంతో అంగీకరించారు. తర్వాత శ్రీరాంసాగర్ సూపరింటెండెంట్ ఇంజనీరుగా పనిచేసిన కీ.శే. కోటిరెడ్డిగారి ద్వారా ఆయా కాంట్రాక్టర్లతో ఒక లక్ష్మరూపాయల విరాళం అందించే ఏర్పాటు గావించారు. దీంతో ఆ భవనం తాలూకు పునాదులు నుండి పైకప్పు వేసుకోవడం సాధ్యపడింది. ఆ తర్వాత నేను అధ్యక్షుడిగా, కీ.శే. చిలివేరి ప్రభాకర్గారు కార్యదర్శిగా పనిచేసి, భవన నిర్మాణ కమిటీ అధ్వర్యంలో మిగతా నిధుల్ని శ్రమతో సేకరించి భవన నిర్మాణాన్ని పూర్తి చేయడం జరిగింది. ఈ భవన నిర్మాణ కార్యక్రమం విజయవంతం కావడనునేది ఒక మంచి పని. సిరిసిల్లలో కూడా ‘కార్బూక భవన్’ పేరుతో పార్టీ కార్యాలయం నిర్మించడం జరిగింది. స్థానిక వ్యాపారి తనదైన పట్టుదలకే పేరుపొందిన శ్రీ రాజూరి రామలింగం గారు ఉదారంగా పట్టణం మధ్య ఒక స్థలాన్ని కొని పార్టీ కార్యాలయ నిర్మాణాన్కె దానం చేసినారు. అయితే నేను సతీ సమేతముగా భూమి పూజ చేసి భవన శంఖస్థాపన చేయాలనే ఘరతు విధించినారు. సంతోషంగా వారి కోరికను అంగీకరించినాను. తర్వాత భవన నిర్మాణం జరిగింది.

‘పాలిటెక్నిక్ కళాశాల’ : కీ.శే. చెన్నారెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రిగా వున్న కాలంలో వారిని సిరిసిల్లకు ఆహ్వానించి, పాలిటెక్నిక్ కళాశాల గురించి ప్రకటింపజేసుకోవడం మంచి విజయం! అప్పట్లో శ్రీ రుద్రశంకరయ్యగారు సిరిసిల్లకు సర్పంచ్‌గా వున్నారు. వీరిచేత స్నాగతోపన్యాసంలో ‘పాలిటెక్నిక్ కళాశాల గురించిన అవసరాన్ని నొక్కి చెప్పించాలి అనేది మా ప్రయత్నం. ఇదిలా వుంచితే డా॥ చెన్నారెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రిగానే కాకుండా, వ్యక్తిగతంగా, నాకు సుపరిచితులు. నా గురించి సదభిష్ఠాయం కలిగిన వ్యక్తి. ఈ విషయం పార్టీలో అందరికీ తెలుసు.

ఇక అనుకున్నట్టుగానే మా సర్పంచ్ రుద్రశంకరయ్యగారు అనుకున్న కోరికను సమర్థవంతంగా ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది. ఇది విన్న చెన్నారెడ్డిగారు వెంటనే నా వైపు తిరిగి “పాలిటెక్నిక్ కళాశాల అంటున్నారు మరి నన్ను ఇందుకు ఏం చేయమంటారు?” అని సలహా అడిగారు.

“చేయగలిగింది ఒక్కటే! అది... సర్పంచ్ కోరికను ఆమోదించినట్టు ప్రకటించడం” అని సూచించాను నేను.

చెన్నారెడ్డిగారు ఇక మారుమాట్లాడలేదు. నా సూచన నచ్చినట్టుగా తల చిన్నగా పంకించి, ఆ తర్వాత ఇంకేమాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా అక్కడే అప్పటికప్పుడే సానుకూల ప్రకటన చేసేసారు.

కళాశాల ఏర్పాటుకు సంబంధించి కొంత మూలభనం 5 లక్షల రూపాయల్ని వేములవాడ దేవస్థానం నుండి పొందాలని సలహా ఇచ్చారు. ఇదంతా వారంరోజుల్లో జరిగిపోవాలని ఆజ్ఞాపించారు కూడా! ఈ విధంగా చెన్నారెడ్డిగారు ఆనాడు కళాశాల ఏర్పాటును అంగీకరించగా, వేములవాడ దేవస్థానం అధ్యక్షులవారు మాత్రం ఆ విషయాన్ని రాజకీయం చేస్తూ కాలయాపన చేసే విఫల ప్రయత్నం చేశారు.

కళాశాల ఏర్పాటులో జరుగుతున్న జాప్యానికి ఇక్కడి కాంగ్రెస్ వారి కుతంతమేనని గ్రహించిన ముఖ్యమంత్రి చెన్నారెడ్డిగారు వెంటనే స్పుందిస్తూ “24 గంటల్లో దేవస్థానం తీర్మానం మా చేతికి సౌనుకూలంగా రావాలి” అంటూ ప్రత్యేక దూత ద్వారా తెలియజేసారు. ఇంకేముంది? కాగితాలు వేగంగా కదిలాయి. అంతే వేగంగా విజయం కూడా మా వశమైంది.

ఇక ఆ సంవత్సరమే పొలిటిక్స్ కళాశాలను ప్రారంభించడం జరిగింది. ఈ విధంగా సుమారు 30 సంవత్సరాల సుదీర్ఘకాలంలో వేలాడి యువతీయువకులకు ఉపాధి సమకూర్చిన ఈ కళాశాల దినదినాభివృద్ధి చెందడం నాకు ఎంతో సంతోషకరం. అయితే ప్రస్తుతం ఈ కళాశాలకు ఇంకా అభివృద్ధి సమస్యలు వెంటాడుతుండటం గమనించాల్సిన విషయం. ముఖ్యంగా ఈ కళాశాలను వేలాడి యువతలో ఉన్నతస్థాయికి చెందిన శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానం అందించే గొప్ప సంస్థగా తీర్మిదిద్దవల్సిన అవసరం వున్నది.

ఆగ్రహరంలో డిగ్రీ కళాశాల

కీ.శే. టంగుటూరి అంజయ్యగారు ఆగ్రహరంలోని డిగ్రీ కళాశాల స్థాపనకు ఆమోదించారు. కాగా భవన నిర్మాణానికి కొంత జాప్యం జరిగింది. కీ.శే. ఎన్.టి.రామారావు గారి కాలంలో ఈ భవన నిర్మాణానికి శంఖుస్థాపన జరిగినప్పటికీ, కళాశాల మంజారు మాత్రం అంజయ్యగారి కాలంలోనే జరిగింది.

ముఖ్యంగా... స్వాతంత్ర్యం తర్వాత ఒక దశాబ్దంలో జరిగిపోవాల్సిన పనుల్ని, మూడు దశాబ్దాల తర్వాత ప్రారంభించబడిన విమాత్రం సంతృప్తిదాయకం కాదు. తీరా ప్రారంభించబడిన తర్వాత కూడా వాటి అభివృద్ధి చర్యలు అత్యంత ఆలస్యంగా మందకొడిగా జరగడమనేది ప్రభుత్వాలు - పాలకుల అసమర్థతకు నిదర్శనం!

పాలకుల అసమర్థత అనేది దేశంతోపాటుగా మనరాష్ట్రంలో అందునా అన్నివిధాలా వెనకబడిన తెలంగాణ జిల్లాల్లో... విద్య వైద్య సదుపాయాల లోటు రూపంలో ఈ నాటికి స్పష్టంగా కనబదుతోంది.

ముఖ్యంగా తెలంగాణ జిల్లాల వెనకబాటు తనానికి కారణాన్ని ఈ సందర్భంగా ఒకసారి విశ్లేషించుకుంటే... మాలిక సదుపాయాల నిర్మాణంలో, జాతి సంపద పంపకంలో, హోటు చేసుకుంటున్న పక్షపాతం... మరియు సంపన్న వర్దాల స్వీచ్ఛపూరిత రాజకీయ ప్రాబల్యం మాత్రమేనని చెప్పవచ్చును. ఈ పక్షపాత ధోరణి, ధనాధ్యప్రాబల్యాల జోక్యం సమూలంగా పక్కకు తొలిగితేనే తప్ప తెలంగాణ ప్రాంతం అభివృద్ధికి నోచుకోలేదు అనేది తథ్యం! సత్యం!!

వేములవాడలో జూనియర్ కళాశాల

కీ.శే. భవనం వెంకట్రాం గారు కేవలం 13 మాసాల కాలం మాత్రమే ముఖ్యమంత్రిగా కొనసాగారు. అంతకు ముందు ఆయనకు విద్యామంత్రిగా పనిచేసిన చక్కని అనుభవం కూడా వున్నది. ఈ అనుభవంరీత్యా విద్యావిషయాల్లో ఆయన చూపే చొరవ సముచితంగా వుండేది. ముఖ్యంగా ఆయన నాకు అభిమాన మిత్రులు కూడా! కాబట్టి నా కోరికను వెంటనే మన్మించి, వేములవాడకు వచ్చి అక్కడి హైస్కూల్సును జూనియర్ కళాశాలగా మార్పుచేస్తున్నట్టు ప్రకటించారు.

భవనం వారి గురించి ఈ సందర్భంగా కొంత చెప్పుకుంటే... ఆయనది నిరాడంబరమైన జీవితం! తనకు సాధ్యమైనంతవరకు ప్రజాపీత విధానాలను అనుసరించిన మంచి వ్యక్తి ఆయనకంటే చాలాకాలం ముందే ఆయన భార్య శ్రీమతి భవనం జయప్రదగారు విద్యుచ్ఛక్తి మంత్రిగా పదవీబాధ్యతల్ని నిర్వహించడం జరిగింది.

ఈ భార్యభర్తలు ఇద్దరూ ఎమ్.ఎల్.ఎ. క్వార్టర్లో మా కుటుంబానికి సన్నిహిత మిత్రులుగా కొంతకాలం వుండటం మంచి జ్ఞాపకం.

నా చిరకాల స్వప్నం - ఎత్తిపోతల పథకం

సిరిసిల్ల నియోజకవర్గ అభివృద్ధికి ప్రచారం పొందివున్న ఎత్తిపోతల పథకం గురించిన విషయమై సంబంధిత నీటి పారుదల శాభామాత్యలు మరియు ముఖ్యమంత్రుల దృష్టిని ఆకర్షించగలిగాను నేను. వీరందరూ వ్యక్తిగతంగా నా పట్ల గౌరవాన్ని విశ్వాసాన్ని ప్రకటించారే తప్ప, సంబంధిత అధికారులు చూపించే కుంటిసాకులను విభేదించి-సత్యాన్ని గ్రహించి - పని సాధించి పెట్టే సాహసం మాత్రం చేయలేదు. ఇది నా రాజకీయ అనుభవంలో నెలకొన్న ఒకానొక చేదు నిజం! ఎదురైన ఇతర సంఘటనల్ని కూడా వివరిస్తే... కాకతీయ కాలువ ప్రపంచ బ్యాంకు సహాయంతో నిర్మితమైనందున వారి

అనుమతి లేనిదే ఇక్కడి నీరును మళ్ళించడానికి వీలులేదని ఒక కార్యదర్శి అన్నారు. అలాగే అనుభవజ్ఞుడైన మరో చీఫ్ ఇంజనీరుగారు ‘అసలు ఎత్తిపోతల సిద్ధాంతమే మనదేశానికి సరికాత్తది. అనుమతించడానికి వీలు లేదు’ అంటూ కొణ్ణిపారేశారు. ఇదే వాదనను సమర్థించిన కార్యదర్శిగారు, మంత్రివర్యులు శాసనసభలో ఈ విషయాన్ని చిలుకపలుకల మాదిరిగా వల్లవేసి కాలహరణం చేశారు.

అనాటి ముఖ్యమంత్రి కీ.శే. భవనం వెంకట్రాంగారు
సుప్రసిద్ధ వెనుకబడిన తరగతుల నాయకులు కీ.శే. గౌతు లచ్చస్వగారు మరియు
మాజీ స్పీకర్ ఈశ్వర్‌రెడ్డిగార్లతో రాజకీయ సంభాషణలు

మూడవ ముఖ్యమంత్రి తాను స్వయంగా పరిశీలిస్తానని అభయ హస్తం అందించి, అరుమాసాల తర్వాత ‘విద్యుత్చృక్తి వినిమయానికి శక్తికి మించి ఆర్థిక భారాన్ని మోయవలసి వస్తుంది కాబట్టి అనుమతించడానికి ఆస్కారం లేదు’ అంటూ చావు కబురును చల్లగా చెప్పారు.

ఈ విధంగా ‘ఎత్తిపోతల పథకానికి’ ఆనాడు అడుగడుగున ఆటంకాలు ఎదురయ్యాయి. ముఖ్యంగా ఎత్తిపోతల ఆవశ్యకత గురించి, ఆర్థిక గిట్టుబాటుదనం గురించి, నదుల అనుసంధానం గురించి ఈనాడు కలుగుతున్న శ్రాంకీయ అవగాహన

ఆనాడు మచ్చుకైనా లేకపోవడం అనేది విచారకరం. ఇంకా చెప్పాలంటే... అధికార గణపు బూజు పట్టిన ఆలోచనా విధానాన్ని ఏలినవారి ఆశక్తతని ఈ విషయం బుజువు చేస్తుంది.

ఎత్తిపోతల ఆవశ్యకత మరియు సాధ్యాసాధ్యాల గురించి ఎంతో విలువైన సమాచారాన్ని సేకరించి, శాసనసభలో వాదించిన నేను, పరిపాలనా యంత్రాంగపు నిర్ణయాన్ని చూసి నిరాశపడలేదు సరికదా... మంచి రోజుల కోసమై ఆశావాదంతో ఓపికగా నిరీక్షించారు.

ఎత్తిపోతల సాకారం : చివరకు 80 సంవత్సరాల వయసులో నెవ పర్యాయం శాసనసభలో అడుగుపెట్టిన తర్వాత నేను కలలుగన్న ఎత్తిపోతల పథకం ‘ఎల్లంపల్లి’ లేదా ‘శ్రీపాదసాగర్’ రూపంలో సాకారమవుతుంది అనే ఆశ అంకురించింది. నాటి ముఖ్యమంత్రి కీ.శే. డా.వై.ఎస్. రాజశేఖర్ రెడ్డి గారి చొరవతో సంబంధిత ఇంజనీర్లతో చర్చించే అవకాశం నాకు లభించింది. నాతో పాటుగా నా సహచర శాసనసభ్యులు సుప్రసిద్ధ నీటి పారుదల ఇంజనీరు శ్రీ మారుతి ఎమ్.ఎల్.ఎ. గారికి కూడా లభించింది. ఇక అనతికాలంలోనే దానికి రూపకల్పన చేయడం పునాదిరాయి వేయడం ఎంతో సంతృప్తికరం!

(జ) తెలుగుదేశం పార్టీ ఆవిర్భావం... ప్రత్యామ్మాయ పరిస్థితులు

1978 నుండి 1983 వరకు నెవ శాసనసభలో సిపిఐ నాయకుడిగా పనిచేసిన నేను 7వ శాసనసభ ఎన్నికలలో సిరిసిల్ల నుండి పోటీ చేసి ఓడిపోయాను. ఈ ఐదు సంవత్సరాల కాలంలో కాంగ్రెస్ పార్టీ అస్థిరత అనైక్యతలు పరిపాలనా విధానంలో స్పష్టమై ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థను బ్రిఫ్పుపట్టించడం జరిగింది.

1982లో నటసార్వభౌముడు కీ.శే. నందమూరి తారకరామారావు గారు ‘తెలుగుదేశం’ పేరతో ప్రాంతీయ పార్టీని స్థాపించి రాజకీయరంగ ప్రవేశం చేశారు. తొమ్మిది మాసాల స్వల్పవ్యవధిలో ఆయన రాష్ట్ర ప్రజల హృదయాలను అపారంగా ఆకర్షించారు. ప్రజలు అతడికి మిక్కిలిగా బ్రహ్మరథం పట్టారు. ఎదురులేని అందడందల్ని అందించారు.

పోరాణిక చిత్రాలలో అనేకానేక దైవపాత్రాల్ని పోషించిన రామారావుగారిని రాష్ట్ర ప్రజలు స్కాంతు దైవాంశ సంభూతులుగా కీర్తించారు. మహిళాలోకం ఆయనకు అఖండ హోరతులు పట్టింది. ఘలితంగా 1983 ఎన్నికల్లో ఆయన తిరుగులేని మెజార్టి సాధించి

రాష్ట్ర రాజకీయాల్లో ఒక అలజడిని సృష్టించారు. ఈ దశలో సిరిసిల్ నియోజక వర్గం కూడా తెలుగుదేశం వశమయ్యింది.

9.1.1983 నాడు ముఖ్యమంత్రిగా ప్రమాణ స్వీకారం చేసిన రామారావుగారు, రాష్ట్రంలో కాంగ్రెస్ పార్టీకి తన తెలుగుదేశం పార్టీని తిరుగులేని ప్రత్యామ్నాయంగా నిరూపించుకోగలిగారు. దీంతో రాష్ట్ర రాజకీయ చరిత్రలో ఓ కొత్త శకం ఉదయించ గలిగింది.

రామారావుగారు ప్రకటించిన ప్రత్యామ్నాయ విధానాలు సామాజిక ఒరవడిని సృష్టించాయి. అవి ఈ క్రింది విధంగా వున్నాయి.

దళితులు, వెనకబడిన తరగతులు, మహిళలు, మైనారిటీలను రాజకీయంగా... సామాజికంగా... ఆర్థికంగా... సాధికారుల్ని చేయడం - తద్వారా పరిపాలనను వికేంద్రిక్యతం చేయడం జరిగింది. ఇది రామారావుగారి ఉదార స్వభావాన్ని బుబుపు చేస్తుంది. ముఖ్యంగా ఈ ప్రయత్నం ప్రజాస్వామ్యంలో గొప్ప ఆత్మ విశ్వాసాన్ని కల్పించింది.

రెండు రూపాయలకు కిలో బియ్యం పథకం అమలు చేస్తూ పేదల ఆకలి తీర్చే ప్రయత్నాన్ని మానవీయ దృక్పథంతో కొనసాగించడం జరిగింది.

మడ్యపాన నిషేధం అమలు చేసి కుటుంబాలను నిలబెట్టగలిగే స్వావలంబన దిశగా పయనించడం జరిగింది. దీని ఫలితంగా మహిళాలోకం ఎంతో హర్షించింది.

తరతరాలుగా ఆనువంశికంగా నిర్వహింపబడ్డున్న గ్రామాధికార పటీల్ పట్టురీ విధానాల్ని రద్దుపరచడం జరిగింది. దీని ఫలితంగా గ్రామీణ జీవితాల్ని శాసిస్తూ, గ్రామాల్లో సమస్యల్ని సృష్టిస్తూ... ఈ సమస్యలు పరిష్కారం కాకుండా వాటిని మరింత జటిలం చేస్తూ, ఇష్టారాజ్యంగా నడుచుకునే గ్రామాధికార భూస్వామ్య వ్యవస్థ పునాదుల్ని కదిలించి వేయగల పరిస్థితులు ఆవిర్భవించాయి. ఇది ఒక గొప్ప పరిణామం! ఒక గొప్ప విఘ్వవాత్సర్కం! ముఖ్యంగా గ్రామాధికార భూస్వామ్య వ్యవస్థ పట్ల ప్రజానీకానికి సర్వే సర్వత్రా ఏవగింపు కలిగింది. ఇక ఈ వ్యవస్థను మార్చడం అసంభవం అనే వైరాశ్యం ప్రజలలో చోటు చేసుకుంది. ఈ విధమైన విపత్తుర పరిస్థితులు గ్రామాల్ని ఆవహించి వన్న తరుణంలో... గ్రామీణ జీవితాల్లో అభివృద్ధికరమైన మార్పు రావాలనే సత్యాన్ని స్వాలంగా గుర్తించి వర్తించిన ఎన్.టి.ఆర్. గారు ఈ విషయంలో సదా స్వరణీయులు!

పరిపాలనా సౌకర్యం కోసమై పెద్దగా వున్న తాలూకాల్ని రద్దుపరిచి మండలిక వ్యవస్థను రూపకల్పన చేయడం జరిగింది. ఈ మండల వ్యవస్థ నిర్మాణం వలన ప్రజల వద్దకు పాలన వస్తున్న స్వార్థి కనిపించింది. ప్రభుత్వం ప్రజలకు అందుబాటులోకి వస్తున్న అనందం ప్రజల ఆలోచనా సరళిలో సృజనాత్మకతని నింపింది.

ఈ విధంగా తమ మేనిఫస్టోలో చేర్చబడిన ప్రజానుకూల విధానాల్ని తెలుగు దేశం ప్రభుత్వం అధికారంలోకి రాగానే అమలు పరచడం ద్వారా రాష్ట్ర సామాజిక ఆర్థిక రాజకీయ పరిస్థితుల్లో ఒక్కసారిగా పెనుమార్పులు సంభవించాయి. ఈ మార్పుల నేపథ్యం సామాన్య ప్రజానీకానికి సత్వర న్యాయం చేయగలిగినవి అనడం సముచితం!

ఈ 1983 ఎన్నికల్లో కరీంనగర్ జిల్లా పెద్దపల్లి నియోజక వర్గం నుండి సంజయ్ విచార్మంచ అభ్యర్థిగా శ్రీ గోనె ప్రకాష్ రావు గారు విజయం సాధించడం జరిగింది. అయితే తమ రాజకీయ కారణాల నేపథ్యంలో ప్రకాష్ రావు గారు అనతికాలంలోనే తమ శాసనసభ్యత్వానికి రాజీనామా సమర్పించుకొనడం జరిగింది. చెప్పాలంటే ప్రకాష్ రావుగారిది ముక్కుసూటి మనస్తత్వం. ఆయన తత్వం పట్టుదలకు మారుపేరు. నమ్మిన సత్యం కోసం, నమ్మిన సిద్ధాంతం కోసం ఏ విధమైన త్యాగానికైనా వెనుకాడని నికార్పయిన మనిషిగా ప్రకాష్ రావుగారు తనని తాను రూపొందించుకున్నారు. ఇదంతా ఏమైనప్పటికీ కొంతకాలం తర్వాత పెద్దపల్లి నియోజక వర్గానికి తీవ్రమైన పోటాపోటీల మధ్య ఉప ఎన్నిక జరిగింది. ఈ నేపథ్యంలో భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ ఆ నియోజక వర్గానికి తమ అభ్యర్థిని బరిలో నిలపాలని యోచిస్తా, అందుకు నా పేరును ప్రతిపాదించడం జరిగింది. కాగా అక్కడి బలాబలాల గురించి క్షుణ్ణంగా తెలిసిన నేను, నా గెలుపు విషయమై సందేహంతో నిక్కచ్చిగా వెనకడుగు వేసాను. కానీ... ‘పార్టీ నిర్దయం ప్రకారం రాజకీయ పోటీకి సిద్ధపడాలి. గెలుపు ఓటములు ముఖ్యం కాదు. ప్రయత్నమే గొప్పది’ అని ఆనాటి పార్టీ కార్యదర్శి కీ.శే. గిరిప్రసాద్ గారు నాతో అభిప్రాయపడ్డారు. దీంతో కాదనకుండా నా అభ్యర్థిత్వానికి అంగీకరించాను.

రాష్ట్రవ్యాప్తంగా పార్టీ కార్యకర్తలు నా అభ్యర్థిత్వాన్ని ఒక సవాలుగా స్వీకరించి, కదిలివచ్చి, తమ శక్తివంచన లేకుండా నా గెలుపుకోసం కృషి చేశారు. తెలుగుదేశం, కాంగ్రెస్, సిపిఐల మధ్య ఎన్నికల పోరాటం హోరాశోరీన సాగింది. అయితే ముఖ్యమంత్రి ఎన్.టి.రామారావుగారు తెలుగుదేశం పార్టీ అభ్యర్థి గెలుపు కోసం స్వయంగా ప్రచార

బాధ్యతల్ని నిర్వహించడం, ప్రజలు ఆయన వెనకాల తండ్రిపతందాలుగా కదిలివెళ్ళడం, అదే ప్రజలు మా సభలకు రావడం, ఫలితంగా గెలుపు ధీమూతో ఎవరికి వాళ్ళం షైర్యపడ్డాం.

ఈ విధమైన ప్రజల నాడీ అంతుచిక్కని పరిస్థితుల్లో ఒక గ్రామ శివారులో నా ప్రచార జీపు, రామారావుగారి ప్రచారరథం భేటీ అయ్యాయి. నన్ను గుర్తించిన రామారావు గారు తన రథాన్ని ఆపి నాతో “జిదేమిటి? నేను మీకు వ్యతిరేకంగా ప్రచారం చేయవలసి రావడం? గత ఎన్నికల్లో మీ ఉభయ కమ్యూనిస్టు పార్టీలతో సర్వబాటుకు తీవ్రంగా కృషిచేసినా మీవారు అంగికరించలేదే!?” అంటూ మర్యాదపూర్వకంగా పలకరించారు.

“మా పార్టీల బలాన్ని మీకు తెలియజేయడానికి ఈ పోటీ” అంతే మర్యాదపూర్వకంగా వారికి తెలియజేసాను. ఆ తర్వాత ఇడ్డరం సెలవు తీసుకున్నాం.

తర్వాత ఎన్నికల పోలింగ్ జరిగింది. ఆ తర్వాత తేలిన నాయకుల భవితవ్యంలో కాంగ్రెస్ అభ్యర్థి శ్రీ ముకుందరెడ్డి విజయం సాధించారు. నాకు 9999 ఓట్లు వచ్చి ఓడిపోయాను. మా గెలుపు విషయం ఏమైనప్పటికీ ఆశించిన మా రాజకీయ ఎత్తగడ మాత్రం విజయవంతం అయ్యాంది.

ఇంతలో ముఖ్యమంత్రి రామారావుగారు తన వ్యాద్రోగ్ బాధతో చికిత్స నిమిత్తం అమెరికా వెళ్ళవలసి వచ్చింది. దీన్ని అదనుగా తీసుకుని కేంద్ర కాంగ్రెస్తో రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ కుమ్మక్కెంది. తద్వారా రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ వారు తెలుగుదేశం పార్టీలో శ్రీ నాదెండ్ర భాస్కరరావు వర్ధానికి అత్యధిక మెజారిటీ వున్నట్టు, వారినే ముఖ్యమంత్రిగా ప్రకటించాలంటూ రాజ్యాంగ వ్యతిరేకంగా అందోళనకు దిగడం జరిగింది. ఈ పరిస్థితిలో రాష్ట్ర గవర్నర్గా పనిచేసిన శ్రీ రాంలార్ గారిని కాంగ్రెస్వారు తమ చేతుల్లో కీలుబొమ్మగా వాడుకోవడం ఒక అప్రజాస్యామికం!

గవర్నర్ రాంలార్ గారు బలప్రదర్శన నాటకం ఆడటం, పోటీ వర్గానికి మెజారిటీ వున్నట్టుగా ప్రకటించడం, తద్వారా శ్రీ నాదెండ్ర గారిని ముఖ్యమంత్రిగా ప్రమాణ స్వీకారం చేయించడం అంతా ఒక కుటీలనీతిగా సాగిపోయాంది.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలను రద్దుపరిచే పక్కియలను, అంతకు ముందే కేంద్రంలోని కాంగ్రెస్, జనతా ప్రభుత్వాలు గవర్నర్ ద్వారా వివిధ రాష్ట్రాలలో అనేక పర్యాయాలు నిర్వహించి, గవర్నర్ పాత్రకే కళంకం తెచ్చిపెట్టిన మాట యాధ్యచ్ఛికం కానేకాదు. ఆయా గవర్నర్లు

తమ రాజ్యంగపర బాధ్యతలను పక్కకుపెట్టి, కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఏజెంట్లుగా దిగజారిపోవడం శోచనీయం! కాగా, రాష్ట్రంలో జరిగిన రాజకీయ అఫూయిత్యాన్ని తెల్పుకున్న ఎన్.టి.రామారావు గారు అమెరికాలో తన గుండె ఆపరేషన్ తర్వాత కనీసకాలం కూడా విశ్రాంతి తీసుకోకుండా రంగప్రవేశం చేసారు. తమ పార్టీ శాసన సభ్యులు, రాజకీయంగా తమను బలపరిచే మిత్రులందరితో కలిసి, ధిల్లీకి వెళ్ళి వివిధ అధికార కేంద్రాల ముందు తమకు జరిగిన అన్యాయాన్ని ఏకరువు పెట్టారు. రాజ్యంగ విఘూతాన్ని తీవ్రంగా ఖండించారు. ప్రజాస్వామ్యాన్ని పునరుద్ధరించాలని నినదించారు. బహుశా... స్వతంత్రానంతరం ప్రజాస్వామ్య పునఃరుద్ధరణకు జరిగిన మొదటి ఆందోళన ఇదే కావచ్చ.

దేశంలోని ప్రజాస్వామ్య వాదులంతా రాజ్యంగబద్ధంగా ఎన్నుకోబడిన ప్రభుత్వాన్ని నిరంకుశంగా రద్దుచేసిన దుర్బీతిని వేనోళ్ళ తీవ్రంగా ఖండించారు. రాష్ట్రంలోనూ ప్రజాబాహుళ్యం రామారావుకు మద్దతు ప్రకటిస్తూ ఆందోళనలు చేసింది.

ఈ విధంగా విజ్ఞంభించిన దేశవ్యాప్త ప్రజాభిప్రాయానికి సానుకూలంగా తల ఒగ్గడం ప్రధాని శీమతి గాంధిగారికి తప్పలేదు. దీంతో 16.8.1984వ తేదీన ముఖ్యమంత్రిగా దౌడ్డిడారిన గడ్డణెక్కిస్త నాదెండ్ర గారు సరిగ్గా ఒక్కమాసపు ముఖ్యమంత్రిగా చరిత్రలో నిలుస్తూ 16.9.1984వ తేదీన పదవి నుండి తప్పుకోవడం జరిగింది. ఇక తిరిగి అదేరోజు రామారావు గారు పదవీ బాధ్యతల్ని చేపట్టడం ఆయన నైతిక విజయానికి తార్మాణం! అయితే ఈ విజయం తర్వాత కూడా రామారావుగారిలో ప్రజాస్వామ్యాన్నికి జరిగిన ట్రోపం పట్ల ఆవేశం ఆవిరి కాలేదు. కాబట్టి తనకు ట్రోపం తలపెట్టిన వారిని పార్టీ నుండి బహిపూరించి, ఆ శాసనసభనే రద్దు చేయించారు. తర్వాత 1985 మధ్యంతర ఎన్నికల్లో తనే అఖండ మెజారిటీ సాధించి తన ప్రతీకారాగ్నిని చల్లర్చుకున్నారు.

ఈ మధ్యంతర ఎన్నికల్లో తమ ప్రజాస్వామ్య పరిరక్షణ ఉద్యమంలో తోడ్డుడిన ఉభయ కమ్యూనిస్టు పార్టీలతో రామారావు గారు సమోధ్య కుదుర్చుకున్నారు. అందరం కలిసి పోటీ చేయగా, నేను మిత్రపక్షాల అభ్యర్థిగా 8వ శాసనసభకు సిరిసిల్ల నియోజక వర్గం నుండి పెద్ద మెజారిటీతో గెలుపొందాను. ఈ గెలుపుతో తిరిగి భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ శాసనసభా పక్క నాయకుడిగా నా కర్తవ్య నిర్వహణ చేసాను.

రెండవసారి ముఖ్యమంత్రిగా శ్రీ రామారావుగారు రాష్ట్రాన్ని నిరాటంకంగా 2.12.1989 వరకు పరిపాలించారు. ఈ కాలంలో రామారావుగారు తమ వాగ్దానాలను ఒకటి తర్వాత మరొకటి అమలు పరిచి రాష్ట్రంలో ఒక మంచి మార్పుకు నాందీప్రస్తావన పలికారు. ఈ విధమైన ఐదు సంవత్సరాల జనరంజకమైన పరిపాలనలో జి.వి.నారాయణ రావు గారు శాసనసభ స్పీకర్‌గా సభావిలువల్ని సముచితంగా కాపూడగలిగారు.

* * *

11. రాజకీయ చిత్రపటం

(1985-1994)

(ల) కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు-నేను చూసిన లోటుపాట్లు

శ్రీమతి ఇందిరాగాంధి గారి మరణానంతరం, వారి కుమారుడు కీ.శే. రాజీవ్‌గాంధి గారు 31.10.1984 నుండి 2.12.1989 వరకు దేశప్రధానిగా తన పదవీ బాధ్యతల్ని నిర్వహించారు. కేంద్రంలో కొంగ్రెస్ పరిపాలన కొనసాగుతున్న ఆ రోజుల్లో రాష్ట్రంలో ఎన్.టి. రామారావుగారు ముఖ్యమంత్రిగా జనాకర్ణణ మధ్య తన జైత్రయాత్రను కొనసాగించారు.

సామ్రాజ్యవాదులు, రాజులు, పూర్వడ్చర్మ భూస్వాముల కాలంలో నిర్మించిన పాలనాప్యవస్థలో మౌలికమైన మార్పులు చోటు చేసుకోవాలని, ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజల ప్రత్యక్షబోధ్యం తప్పనిసరి అని రామారావుగారు అభిప్రాయపడ్డారు. అయితే అయసపాలనలోనూ లోటుపాట్లు పొరపాట్లు తప్పలేదు.

ముఖ్యంగా బాజుపట్టిన అనేకానేక నియమ నిబంధనలు మారకపోయినా వికేంద్రికృత పరిపాలన మాత్రం అత్యంత ఉపయుక్తంగా గుర్తించబడింది. మరియు సారా దుకాణాలు ఎత్తిపెయిబడటం, ఆ తర్వాత వారుణి వహిని పేరుతో చౌకగా అమ్మకాలు సాగించిన సారా వలన మొదట మంచి ఘలితాలు కనబడినప్పటికీ... రాను రాను ఈ విధానంతో ఉద్దేశింపబడిన లక్ష్యాలను సాధించలేకపోవడం జరిగింది. జనాకర్ణణతో కూడిన విధానాలు విజయవంతం అయినప్పటికీ... గ్రామీణాభివృద్ధికి అవసరమైన కీలక సంస్కరణలు, మౌలిక నిర్మాణాలు చేపట్టబడలేదు. ఇందుకు ధనాభావం కొంతవరకు కారణమైనప్పటికీ, ఈ సంస్కరణల గురించిన పూర్తిస్థాయి అవగాహన ప్రభుత్వానికి లేకపోయింది. కాగా శాసన సభలో ఇతర ప్రతిపక్షాలకంటే కూడా అధికంగా మిత్రపక్షాలైన వామపక్షాలు ఈ సంస్కరణల విషయమై ప్రభుత్వాన్ని హెచ్చరించడం జరిగింది. అయితే అందుకు ముఖ్యమంత్రిగారు తమ అన్యసామాన్యమైన హోపభావాలు వాగ్దాటితో గొప్ప వాగ్దానాలు చేసేవారు కాని, ఆచరణలో మాత్రం అనుకున్నంతగా మార్పును సాధించలేకపోయారు. అధికారుల మాటలు మూటలు అయ్యేవి కాని, రాజకీయ నాయకులు సమర్థనీయంగా నూతన దిశాన్దేశం చేయలేకపోవడం జరిగింది.

ప్రజా బాహుళ్యంలో వ్యక్తిగత మరియు దేశభవితవ్యం గురించిన ఆశ నిరాశలు సమ్మిళితంగా వుండిపోయాయి. భారతకమ్మునిస్టుపార్టీ రాష్ట్ర కార్యదర్శిగారైన కీ.శే. ఎన్.గిరిప్రసాద్గారు రాష్ట్ర రాజకీయ సమస్యలు, ప్రభుత్వామైఫల్యాల గురించి స్పందిస్తూ ఆదర్శవంతంగా పార్టీ విధానాలను ప్రకటించేవారు. శాసనసభలో పార్టీ విధానాలను ప్రతిధ్వనింపజేయడంలో ‘శాసనసభాపార్టీ’ సముచ్చితంగా కృషిచేసింది.

ఢిల్లీలో కేంద్ర కార్యదర్శిగా పనిచేసిన కీ.శే. చంద్ర రాజేశ్వరరావుగారు ఒకటికి మించిన సందర్భాలలో ‘శాసనసభాపార్టీ’ సామర్థ్యాన్ని కొనియాడటం అనేది ఒక మంచి ప్రింట్సాపూర్ణం! నిజంగా మిత్రపక్షాల సహాయ సహకారాలతో అధికారంలో వున్న తెలుగుదేశం పార్టీ మరెన్నో సంస్కరణలు చేపట్టి, ప్రజా జీవితంలో మరెన్నో మంచి మార్పుల్ని తేగలగాలి. కానీ దార్శనికత లోపం వల్ల అనుకూల పరిస్థితులను అభివృద్ధి విధానాల రూపకల్పనకై వినియోగించుకోలేకపోయింది. ఈ సందర్భంగా నాకు ఎదురైన అనుభవాలు గమనార్థం. విపరాల్సీకి వెళ్లే...

భూసంస్కరణల సవరణ చట్టం భూ బికాసురులకది చుట్టుం

ఒకరోజు ముఖ్యమంత్రిగారు ప్రతిపక్షనాయకుల సమావేశాన్ని అబిడ్సీలోని తమ నివాసంలో ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. ఈ సమావేశంలో భూసంస్కరణల చట్టానికి సవరణ చట్టాన్ని రూపొందించే విషయం చర్చనీయాంశం. ఆ సవరణ చట్టం గురించిన విపరాల్ని అధికారులు వివరించడం జరిగింది. కాగా అంతకంటే ఎక్కువగా ముఖ్యమంత్రిగారు స్వయంగా వివరించారు.

అంతకు పూర్వం 30 సంవత్సరాలలో మూడు పర్యాయాలు అమలు పరచబడిన భూసంస్కరణ చట్టాల పరిధినుండి తప్పించుకుంటూ, భూస్వాములు చేసిన అక్రమ బినామీ అమ్మకాల నన్నింటిని చట్టబద్ధం చేయడం ఈ సవరణ చట్టం ముఖ్య ఉద్దేశ్యం! ఈ విషయం చదవగానే పూర్తిగా అర్థమైపోయింది. అంతేకాదు ‘ఇది భూస్వాములు పన్నిన దుష్టపన్నాగంగా ఆరటిపండు ఒలిచి పెట్టినంత సులువుగా ద్వేతకమయ్యింది.

రైతు బాంధవుడిగా, రైతు పక్షపాతిగా, ఇటువంటి రైతు వ్యతిరేక తిరోగమన సవరణ చట్టాన్ని గురించి ఆలోచించాల్సిన అవసరమే లేదు అంటూ నేను వెంటనే గట్టిగా స్పష్టంచేసాను. తోటి మార్పిస్టు పార్టీతో సహా ఇతర ప్రతిపక్ష పార్టీలు ఇదే వైభాగికి అవలంభించాయి. ఈ స్థితిలో గత్యంతరం లేని ముఖ్యమంత్రిగారు “సరే! ఈ విషయం గురించి తిరిగి ఆలోచిద్దాం” అంటూ సమావేశాన్ని వాయిదా వేసారు.

తెల్లవారి ఆదే సవరణ బిల్లు యథాతథంగా శాసనసభలో ప్రవేశపెట్టబడింది. ఈ ప్రవేశపెట్టే సమయంలోనే మేమంతా దాన్ని గట్టిగా వ్యతిరేకిస్తూ నినాదాలు చేసాం. సంబంధిత మంత్రిగారు అనలు వినిపించుకోలేదు. కాగాముఖ్యమంత్రి గంభీరోహన్యాసం చేస్తూ.. “ఈ చట్టం అత్యంత న్యాయ సమృతమైంది. ఇందులో ‘దున్నేవాడిదే భూమి’ సూత్రం అక్కరాలా నిక్కిష్టమై వుంది” అంటూ నొక్కి వక్కాపీంచారు.

నేను వెంటనే లేచి ముఖ్యమంత్రిగారి వివరణను నిశితంగా విమర్శన్నా జీవాస్యాములకు చేతకాని పనిని మన ముఖ్యమంత్రిగారు చేస్తున్నారు” అంటూ తీవ్ర పదజాలంతో ఖండించాను. నా తీరుకు తెలుగుదేశం మిత్రులు కొందరు నొచ్చుకోవడం జరిగింది కూడా! అయినా మేము ఎవ్వర్ని పట్టించుకోలేదు. మా పంతాన్ని వదలనూ లేదు.

చివరకు ప్రభుత్వం తమ మొజారిటీతో బిల్లును ఆమోదింపజేసింది. ఇక ఆ తర్వాత రెండు మూడు రోజులకు గవర్నర్గారి ఆమోద ముద్రతో సవరణ చట్టం గెజిట్లో ప్రకటించడం ఒక్కటే తరువాయిగా మిగిలివుంది. ఈ దశలో నేను తీవ్రంగా కల్పించుకుంటూ ‘ఒక రాజ్యంగ నిబంధనను రాష్ట్ర రెవెన్యూ మంత్రిత్వశాఖ దృష్టికి’ తీసుకువచ్చాను.

‘భూసంస్కరణ చట్టాలు రాజ్యంగంలోని 9వ షెడ్యూలు ప్రకారం శాసనసభ ఆమోదం తర్వాత, కేంద్రప్రణాళికా సంఘం ఆమోదం, ఆ తర్వాత కేంద్ర ప్రభుత్వపు ఆమోదం పొంది తీరాలి’ అనేది నేను సూచించిన నిబంధన.

ఏది ఏమైతేనేం ఈ సవరణచట్టం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి పంపబడింది. ఈ దశలో ఈ సవరణ చట్టంలోని భూస్వామ్య అనుకూలత గురించి ‘ప్రణాళికా సంఘానికి’ కూడా నేను సవివరంగా తెలియజేయక తప్పలేదు.

చూస్తుండగానే చాలాకాలం గడిచిపోయింది. ఆ తర్వాత సదరు సవరణ చట్టాన్ని కేంద్ర ప్రభుత్వం తిరస్కరిస్తున్నట్టుగా ఒక శుభప్రదమైన వర్తమానం అందింది. దీంతో భూసంస్కరణల సవరణల చట్టం మరుగున పడిపోయింది. నా రాజకీయ జీవితంలో ఈ అనుభవం మరుపురానిది.

తెలుగు గ్రామీణ క్రాంతి పథకం-పతనం: శాసనసభ చర్చల సందర్భంగా గ్రామీణాభివృద్ధిపై ప్రభుత్వ నిధులను ఇతోధికంగా వెచ్చించాలని నేను ప్రతిపాదించాను. ముఖ్యంగా...

‘రోడ్ల నిర్మాణం, చెఱువుల పూడిక తీయడం, అనవసరపు కంపచెట్లను తొలగించడం తదితర గ్రామీణ అత్యవసర పనులలో ప్రజలు తమవంతు శ్రమదానం చేయడానికి ఏమాత్రం వెనుకాడరు” అంటూ ముఖ్యమంత్రిగారికి నేను నివేదించడం జరిగింది. అందుకు ముఖ్యమంత్రిగారు అత్యంత ఉత్సాహంతో వెంటనే ప్రతిస్పందించారు. ఇంకేమాత్రం ఆలస్యం చేయకుండా... అదేరోజు జరిగిన మంత్రివర్గ సమావేశంలో ఈ అంశాన్ని చేర్చి ఒక విధానాన్ని ప్రతిపాదించారు. ‘తెలుగు గ్రామీణ క్రాంతిపథకం’గా దీనికి నామకరణం చేశారు. ప్రజల భాగస్వీమ్యం మూడవ వంతు వుండేవిధంగా ప్రజలు కోరిన గ్రామీణాభివృద్ధి పనులు చేపట్టాలనేది ఈ ‘గ్రామీణ క్రాంతి పథకం’ సారాంశం. కొంతకాలం వరకు ఈ క్రాంతి పథకం బాగానే కొనసాగింది. ప్రజలు ఈ విషయంలో మంచి ఉత్సాహాన్ని అస్క్రిని చొరవని కనబర్చారు. అయితే ప్రజల నమ్మకాన్ని తూట్టు పొడుస్తూ అధికారులు, కాంట్రాక్టర్లు కుమ్మక్కెళ్ల అసలు అంచనాల తయారీలోనే ప్రజల వాటాను కలిపేసేవారు. వివిధయుక్తులు కుయుక్తుల ద్వారా ప్రభుత్వ ధనాన్ని ఖర్చు చేసేవారు. ప్రజల అభిప్రాయాలకు విలువ ఇవ్వకుండా, ప్రజల పాత్రకు అస్క్రామే లేకుండా పనుల ఎంపికను కొనసాగించేవారు.

వికేంద్రీకరణ వ్యవస్థలో గ్రామసభ, గ్రామవంచాయితీలకు బాధ్యతల్ని అప్పగిస్తే... ఇటువంటి విలువైన పథకాలు సార్థకం కావడం సాధ్యమాతుంది. లేదంటే... నోరు వున్నహాదిదే రాజ్యం అన్నట్టగా, దండుకునే వారి ఖజానాలు నిందుతాయి. తద్వార వారి వారి జీవితాలు అక్రమాస్థల నీడలో సేదతీరగా, పథకాలు ఉధేశించిన ప్రజల బ్రతుకులు గాని... అవసరాలు గాని... అగమ్యగోచరంగా మిగిలిపోతాయి.

అమలుకు నోచుకోని 610 జీవో : అవర చాణుక్కుడు, చతురుడు, రాజీనీతిజ్ఞుడు పి.వి.నరసింహరావు గారు ముఖ్యమంత్రిగా వున్నప్పుడు ముల్చి జీవో చట్టబద్ధమని సుట్టింకోర్చు తీర్చు చెప్పిన నేపథ్యంలో, దానికి వ్యతిరేకంగా ప్రత్యేకాంధ్ర ఉద్యమం ఉధృతంగా జరగడం విదితమే!

తెలంగాణ ప్రాంతంలోని వెనకబాటుతనాన్ని తొలగించడానికి కేంద్రప్రభుత్వం కొన్నిచర్యలు చేపట్టడం జరిగింది. అది 6 అంశాల కార్బూక్యమంగా గుర్తింపు పొందింది. దీనిలో భాగంగానే ఉద్యోగుల నియామకం కారకు రాష్ట్రాన్ని 6 జోన్లుగా విభజించారు. ప్రధానంగా స్థానికులకు అత్యధికాలవకాశాలు కల్పించడం ఈ ఫార్ములా ముఖ్య ఉద్ధేశ్యం. ఐతే రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఎప్పటిలాగే ఈ 6 జోన్ల ఫార్ములాలను అమలుపరచడంలో ఫోరంగా

విఫలం చెందింది. ఈ విషయంలో పాలకవర్గానికి చిత్తశుద్ధి పూర్తిగా కొరవడిపోయింది కాబట్టే వైఫల్యపు నీడలు కనబడుతున్నాయి.

10 సంవత్సరాలు గడిచినా ఉద్యోగాల నియామకం, వారి పదవుల గురించిన అక్రమాలను సరిచేయాల్సిన ఆవ్యకత విషయాల్లో “తెలంగాణ ఉద్యోగ సంఘాల” కోరికపై ముఖ్యమంత్రి ఎన్.టి. రామారావుగారు 610 నంబరుతో జీవోను జారి చేశారు. కాగా అది ఈనాటికి అమలుకు నోచుకోకపోవడం పెద్ద వైఫల్యం.

ఆనాటి నుండి ఈనాటి వరకు ఎన్ని ప్రభుత్వాలు మారాయి? ఎంతకాలం గడిచింది? అయినా సమస్య సమస్యగానే మిగిలిపోవడంలో ఎవరి ఆంతర్యం ఏమిటి? కొన్ని వేల మిలియన్ డాలర్లగా వెలువడుతున్న ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం?

అస్థిరతతో అధీనికి: ఆంధ్రప్రదేశ్ రాజకీయాలలో క్రమంగా అస్థిరత చోటు చేసుకోవడం జరిగింది. అంతా మంచి అనుకున్న నందమూరి తారక రామారావుగారి తెలుగుదేశం పార్టీ... ఐదు సంవత్సరాల మూడు మాసాల సుస్థిర పాలన తర్వాత ఓటిమి పాలు కావల్సివచ్చింది. కాంగ్రెస్ పార్టీ గెలవడం జరిగింది. ఇది అనూహ్య పరిణామం! కాగా, సిరిసిల్ నియోజక వర్గం నుండి తిరిగి శాసనసభ్యత్వానికి పోటీ చేసిన నేను ఈ 1989 ఎన్నికల్లో ఓడిపోయాను. నా ప్రత్యేథి సిపిఐ (ఎమ్ ఎల్) జనశక్తి అభ్యర్థి కీ.శే. కృష్ణయ్యగారు విజయం తైవసం చేసుకోవడం జరిగింది.

కాంగ్రెస్ పార్టీ నాయకులు డా. మర్రి చెన్నారెడ్డిగారు 3.12.1989 నుండి 17.12.1990 వరకు ఒక్క సంవత్సరకాలం ముఖ్యమంత్రిగా పగ్గాల్చి చేపట్టారు. వీరి తర్వాత 17.12.1989 నుండి 9.10.1992 వరకు ఒక్క సంవత్సరం పది మాసాల కాలం శ్రీ నేదురుమల్లి జనార్థన్ రెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రిగా పదవీ బాధ్యతల్ని నిర్వహించారు. ఆ తర్వాత 9.10.1992 నుండి 12.2.94 వరకు రెండు సంవత్సరాల కాలం కీ.శే. కోట్ల విజయభాస్కర్ రెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రి పీఠాన్ని అధిష్టించారు. వీరంతా ఒక దశాబ్దానికి మించిన కాలం నుండే వేర్పేరు ప్రభుత్వాలలో వివిధ శాఖలు నిర్వహించిన అనుభవం గలవారు. వారితో కలిసి అనేక ప్రజాసమస్యల పరిషోధానికి కృషి చేసిన సందర్భాలు నాకు చాలా వున్నాయి. ఉదాహరణగా ఒక సందర్భాన్ని వివరిస్తాను.

శ్రీ నేదురుమల్లి జనార్థన్ రెడ్డి గారు శ్రీ బ్రహ్మణందరెడ్డిగారి మంత్రివర్గంలో రెవెన్యూమంత్రిగా పనిచేయడం జరిగింది. కాగా ఒకసారి శాసనసభలో దేవాదాయ భూములను కొలుదారీచట్టం నుండి మినహాయించే సవరణ చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

దేవాదాయ భూములపై వున్న కొలు రైతులను ఈ చట్టం పరిధినుండి మినహాయంచడం నాకు సనేమిరా నచ్చలేదు. అందుకే అన్యాయం అంటూ గట్టిగా వాడించాను. నా వాదనను రెవెన్యూ మంత్రిగా నేడురుమల్లిగారు కాదన్నారు. అయినప్పటికీ నేను వదలలేదు. ఇక దానిపై ముఖ్యమంత్రిగారి సలహా ఆధారంగా ఆ సవరణ చట్టాన్నే ఉపసంహరించు కోవాల్సి వచ్చింది. ఆనాటి చట్టాలను, ఆ సత్యాన్ని గుర్తించిన మంచి రోజులను మిత్రులు నేడురుమల్లిగారు ఇప్పటికీ జ్ఞాపకం చేస్తా వుండటం ముదావహం!

మాజీ ముఖ్యమంత్రి, స్నేహశీలి, కీ.ఎస్. కే. విజయభాస్కర రెడ్డి, మరియు త్రియుమిత్రులు డా.త్రీధర్ రెడ్డి గారలతో (మనమడు సుశాంత పరిచయం)

పార్టీల ప్రతిష్టకు పోకుండా, వాస్తవాన్ని ఎవ్వరు చెప్పినా వినిపించుకుని అర్థం చేసుకునే వైతిక విలువ ఈనాడు మృగ్యమైపోయింది. ఇది ప్రజాస్వామ్య ప్రత్యియకు తీరని హాని! ముగ్గరు ముఖ్యమంత్రులుగా పనిచేసిన ఈ కాలంలో చెప్పుకోదగిన ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణలు చోటుచేసుకోలేదు. ముఖ్యమంత్రులతో పాటుగా మంత్రులు మారడం, కార్యాదర్శులు మారడం వంటి మార్పులు చేర్చుకోనే పుణ్యకాలం గడిచిపోయింది.

భోవార్కు కుంభకోణం : ప్రపంచ చరిత్రలోనే ఒక తీవ్ర కంపనానికి సంచలనానికి తెరతీస్తూ శీమతి గాంధీగారి హత్య జరిగింది. ఈ హత్యాకాండం నేపథ్యంలో జరిగిన పార్లమెంటు ఎన్నికలలో కాంగ్రెస్ పార్టీకి తిరుగులేని మెజారిటి లభించింది. దీంతో యువనాయకుడు శీ రాజీవ్‌గాంధీగారు ప్రధానిగా సుస్థిర పరిపాలన నెలకొన్నది.

యువ నాయకత్వపు పాలనలో ప్రజాహిత చట్టాలను ఆమోదించడానికి, రాజ్యాంగంలోని ఆదేశిక స్వాత్రాలను ఆచరించడానికి అపుర్వ అవకాశం అంది వచ్చింది. కానీ మేధావులు, నిపుణులు, పెద్దలు ఆశించినట్టుగా ఘలితాలు కనబడలేదు. దేశాభివృద్ధి దశా దిశల గురించి కేంద్ర నాయకత్వానికి స్వప్తత లోపించడం వల్ల యథాపుర్వ విధానాలే కొనసాగాయి. కాబట్టి దేశ స్థితిగతుల్లో గుణాత్మకమైన మార్పు కొరవడిపోయిందని చెప్పవచ్చును. ఈ ఘలితం ఆశావాదుల్ని ఆలోచింపజేసింది.

కీలకమైన స్వదేశీ, విదేశీ విధానాలు ఇంచుమించు ఇందిరాగాంధీ గారి ఆలోచనల మార్గంలోనే పయనించడం జరిగింది. మార్గం ఏదైనా ‘అభివృద్ధి’ లక్ష్యంగా ప్రయాణం ప్రారంభమైనప్పుడు యావత్తే భారతావని జేచేలు పలుకుతుంది. పాలకులు ఎవ్వరైనా ప్రభుత్వం ఏదైనా ప్రజాసంక్లేషమార్గం పాటుపడితే చేపట్టిన పగ్గాలకు పటుత్వం వుంటుంది. ఇదంతా ఏమైనప్పటికీ...రక్షణ శాఖలో భోవోర్సు శతఫ్యుల కొనుగోలులో కాంగ్రెస్ పార్టీ 60 కోట్ల రూపాయల కమీషన్ పుచ్చకున్నట్లు ఒక పెద్ద కుంభకోణం వెలుగుచూడటం జరిగింది.

ఇటలీ దేశానికి చెందిన ఒక పెద్ద డళారీ వ్యాపారి కత్తోచికి దీనిలో ప్రమేయం వున్నట్టుగా సాక్ష్యాధారాలు కూడా అనేకం లభించాయి. పాలనా వ్యవస్థను సవాల్చేస్తూ దీనిపై అనేక పర్యాయాలు చర్చలు జరిగి పార్లమెంటును స్తంభింపజేసాయి. అయినప్పటికీ చర్చలు తీసుకోబడలేదు. ఈ స్థితిలో పాలనావ్యవస్థది అసమ్భవతా? లేక అవగాహనా రాహిత్యమా? సి.బి.బ. వారు ఈ వివాదం నుండి కత్తోచిని నిర్దోషునిగా ప్రకటించినట్లు ఇటీవలనే వెలుగులోకి రావడం అసలు నేరస్తుతెవరో తేల్చకపోవడం క్షాడ రాజకీయం తప్ప వేరే కాదు.

25 సంవత్సరాల సుదీర్ఘ వ్యాజ్యం కొనసాగింది. ఆ పిమ్మట మన సిబిప అధికారులు కత్తోచిపై వున్న కేసులన్నీ ఉపసంహరించుకోబోతున్నట్టుగా వార్తలు వస్తున్నాయి. ముఖ్యంగా మన భారతదేశంలో అవినీతి బుజువు కాబడి నిందితులకు శిక్షపడిన అనుభవాలు 5% కూడా లేకపోవడం బాధాకరమైన విషయం. అంతకుమించి సిగ్గుపడాల్సిన విషయం. కాబట్టి ప్రపంచదేశాలలో అవినీతి వరసలో మనదేశం ముందువరుసలో నిలబడటానికి కారణం ఈ విధమైన వైఫల్యమేనని వేరే చెప్పవక్కాదు.

అవినీతి భాగితం : ప్రపంచవ్యాప్తంగా సమర్థవంతమైన ఆరు స్వచ్ఛంద సంస్థలు సమిష్టిగా ఇటీవలే నిర్వహించిన సర్వేల ఫలితం ప్రకారం వెలువడిన నిజానిజాల్సి ఒకసారి గమనిస్తే... భారతదేశంలో పెట్టుబడిచారీ వర్గంలోని కొందరు ప్రతి సంవత్సరం మూడువేల కోట్ల డాలర్లు (3000) విలువగల పన్నుల్ని ఎగ్గొడుతున్నారు. చట్టాలకు వ్యతిరేకంగా విదేశాలకు చేరవేయబడుతున్న నల్లధనం మొత్తం విలువ ఏటా నాలుగువేల నుండి 16 వేల కోట్ల డాలర్లగా వుంటోంది. ముఖ్యంగా కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఉద్యోగుల లంగొండితనం విలువ ఒక 2006 సంవత్సరంలోనే 1000 కోట్ల డాలర్లగా వుండటం పేరుకుపోయిన అవినీతికి నిలువెత్తు నిదర్శనం!

మన పవిత్ర భారతదేశంలో డబ్బుకు కొరతలేదు. కానీ అవినీతికి పొల్పాడే అపవిత్రుల కారణంగా దేశంలో దారిద్ర్యం మోసులెత్తుతోంది. అవినీతి బాటులో వృధా అపుతున్న డబ్బును మానవాభివృద్ధికి మళ్ళించే పరిపాలనాదక్కతే వుంటే నిజంగా ఈ దేశం ‘అభివృద్ధి చెందిన భారతదేశం’గా ప్రపంచ చరిత్రనే తిరగరాస్తుంది.

ప్రధానంగా సామ్రాజ్యవాదుల కాలంనాటి న్యాయశాస్త్రం ఇప్పటికీ అమలులో వుంది. అయితే దీన్ని సంస్కరించే సంకల్పబలం మాత్రం పొలకుల్లో లేదు. ఇది విచారకరం. కేవలం తమ జేబుల్ని నింపుకునే దురుద్దేశ్యం మాత్రం వీరిలో వుండటం రహస్యం ఏమీ కాదు. ఈ నేపథ్యంలో ప్రజాస్వామ్యం ప్రవర్ధమానం పొందాలంటే న్యాయశాస్త్ర కోవిదులు న్యాయశాస్త్ర విధివిధానాలను తీవ్రంగా సంస్కరించాలని అభిప్రాయపడుతున్నాను. తద్వారా దేశద్రోహల ఆటలుకట్టిస్తూ దేశ సంపదను దేశాభివృద్ధికై మళ్ళించాలని నేను ఆరాటపడుతున్నాను. ఐతీ పరిపాలనా సంస్కరణ ద్వారా సుపరిపాలనా దిశలో ప్రభుత్వాలు మరియు వాటి అధినేతలు చిత్తశుద్ధితో పనిచేయడం ద్వారా మాత్రమే ఆశించిన అభివృద్ధి సాధ్యమౌతుంది. ఈ సంభవానికి ‘దేశభక్తి’ ప్రగాఢత తప్పనిసరి! అప్పుడే ప్రజాధనం దేశ పురోగమనంలో ప్రముఖపాత్ర వహించి దేశభక్తుల స్వచ్ఛమైన కలల సాకారానికి తోడ్పడటం జరుగుతుంది.

అధికార వికేంద్రీకరణ ఆవుకత : రాజీవ్‌గాంధిగారు ప్రధానిగా వున్న కాలంలోనే ఒక మంచి రాజ్యంగ సవరణ జరిగింది. అధికార వికేంద్రీకరణ సూత్రానుసారం రాజ్యంగంలోని 73-74 అధికరణలను సవరించడం జరిగింది. భారతదేశ చరిత్ర, సాంప్రదాయాలకునుగుణ్యంగా జాతిపిత నమ్మిన గ్రామస్వరాజ్య సిద్ధాంత ఆచరణ కొరకు ఈ సవరణల్ని చేయడం జరిగింది.

రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు తమ చట్టాలలో 73-74 అధికరణల వెలుతురులో మార్పులు చేర్చులు చేపట్టాలని స్ఫూర్ఘపరిచారు. అయితే రెండు దశాబ్దాల సుదీర్ఘకాలం తర్వాత కూడా రాష్ట్రాలలో ఈ దిశలో చెప్పుకోడగిన చర్యలు చేపట్టబడలేదు. మొదటినుండి పాలకవర్గాలు భూస్వామ్య పెట్టుబడిదారి ఆలోచనల చక్రబంధంలో వుంటూ ప్రజా బాహుళ్యాన్ని సాధికారం చేయడానికి ఏమాత్రం ఇష్టపడటం లేదు. ప్రజలచే ఎన్నుకోబడిన గ్రామ పంచాయితీలు, మండల జిల్లా పరిషత్తులు, తమకు విధులు నిధులు కావాలంటూ ఉద్యమించినప్పటికీ అధికారపార్టీలకు చీమకుట్టినంత కూడా లేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ మాజీ ముఖ్యమంత్రి, స్నేహశీల శ్రీ ఎన్. జనార్థనరెడ్డి గారితో కరచాలనం. రైతు నాయకులు శ్రీ శివరామరెడ్డి, వల్లారి గంగాధర్రీరావుల సహాతంగా

ముఖ్యంగా వికేంద్రీకరణ ప్రక్రియ విజయవంతంగా జరిగితే మంత్రులు, శాసనసభ్యుల పెత్తనాలు, దెబ్బతిని పోతాయనే స్టోర్సం వలన ప్రజల భాగస్వామ్యంతో స్థానిక స్వపరిపాలన రాణించాలనే అవగాహన లేదు. రాజ్యంగం అనుమతించినా రాజకీయ పార్టీలు ఇందుకు అడ్డుతగులుతుండటం శోచనీయం! ప్రథానంగా అధికారగణం తమ బానిసతత్వంతో అదేపనిగా రాజకీయనాయకులకు వత్తాను పలుకుతున్నది. రాజ్యంగాన్ని గౌరవించడం లేదు.

‘ప్రజలచేత ఎన్నుకోబడి ప్రజలకోసం నిర్వహింపబడే ప్రజారాజ్యమే’ ప్రజాస్వామ్యానికి ఇష్టబడిన సాంప్రదాయబద్ధమైన నిర్వచనం. ముఖ్యంగా ఇది ప్రపంచవ్యాప్తంగా వివిధ రాచరిక నిరంకుశ-వ్యవస్థల క్రింద నలిగి ప్రజలు తమ త్యాగాలతో సాధించుకున్న గొప్ప వ్యవస్థ! స్వేచ్ఛ, సమానత్వం, సౌభ్రాతృత్వం అనేవి ప్రజాస్వామ్యంలో అంతర్లేనంగా వున్న మానవీయ లక్ష్మణాలు! అవసరాలను ఎన్నుకోవడంలో, వాటిని తీర్చుకునే ప్రాధాన్యతలను నిర్దియించడంలో, పారదర్శకతతో వాటిని ఆచరించడంలో ప్రజా బాహుళ్యపు ప్రత్యక్ష పాత్ర ఈ ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతానికి ఆయువుపట్టు! అయితే ఇంతటి పవిత్రకర్తవ్యాన్ని చేపట్టే సాహసం చేయలేని స్వార్థపూరిత పాలకవర్గాలు వికేంద్రికరణ సూత్రాన్ని ఉద్దేశ్యపూర్వకంగా పక్కన పెడుతున్నాయి. వికేంద్రికరణ సిద్ధాంతంపై విశ్వాసం గల పార్టీలు, ప్రజలు, విశాల ప్రాతిపదికపై ఉద్యమిస్తే తప్ప రాజ్యంగ సవరణలకు మోక్కం కలిగే సూచనలు లేవు.

కేరళ రాష్ట్రంలో వికేంద్రికరించిన సంస్థలకు విధులు, నిధులు కేటాయించడం జరిగింది. ప్రజల ప్రత్యక్ష ప్రమేయం వలన స్థానిక సంస్థల పనితనం గణనీయంగా పెరిగి ఒక మంచి మార్పునకు నాంది పలకడం జరిగింది. ఆరోగ్యవంతమైన ఈ పరిణామం నిజంగా అభినందనీయం! అలాగే వామపక్ష ప్రభుత్వమైన పశ్చిమబెంగాల్లో విధులు, నిధుల పంపకం ఘలితంగా స్థానిక సంస్థలు ప్రజాసామాన్యానికి మంచి సేవలు అందిస్తున్నట్లుగా స్వప్తమవుతుండటం ఒక శుభపరిణామం! కాగా ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఈ వికేంద్రికరణ సూత్రాన్ని ఖచ్చితంగా అమలుపరుస్తామని తెలుగుదేశం, కాంగ్రెస్ పార్టీ ప్రభుత్వాలు ఎన్నో వాగ్దానాలు చేసినప్పటికీ ఆచరణలో మాత్రం కాలు గడపదాటడం లేదు. ప్రధానంగా ప్రజాసామాన్యం సాధికారులుగా రావడం అనేది గ్రామీణ ధనాధ్య వర్గాలకు ఏమాత్రం సమృతం కావడం లేదు. వారే ఈ అధికార రాజకీయ పార్టీలకు బలమైన పగ్గాలు అవుతున్నారు. ఈ విధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో ప్రజాతంత్ర విలువలను, ప్రజాతంత్ర సాంప్రదాయాలను గుర్తించి గౌరవించేవారంతా కూడా ఈ మాలికమైన విష్వవాత్సకమైన సంస్కరణల గురించి సమైక్యంగా ఉద్యమించాలి. ఇది వారి తక్షణ కర్తవ్యం! అప్పుడే ప్రజాస్వామ్యం పరిరక్షించబడుతుంది. అప్రజాస్వామికం అంతమౌతుంది. ప్రజాబాహుళ్యం తమ తమ పరిధుల్లో అభివృద్ధిని గైకొనడం జరుగుతుంది. తద్వారా దేశాభివృద్ధి పురోగమించి భావితరాలకు ఆదర్శప్రాయంగా నిలుస్తుంది.

(బ) శాసనసభ విలువల పరిరక్షణలో...

శాసనసభలో విలువల వలువల్ని వలవద్దు !

ప్రజాస్వామ్య పవిత్రతని అపవిత్రం చేయవద్దు !!

స్వికర్ పాత్ర: శాసనసభలో ‘శాసనసభా అధ్యక్షులు’ ముఖ్యాలు! శాసనసభా అధ్యక్షపదవి ఆపోమాషి కాదు. అత్యంత విలువైనది-ఎంతో బాధ్యతతో కూడినది. ఒక బహుముఖ ప్రజ్ఞాతాలి మాత్రమే ఈ పదవికి సముచితమైన న్యాయం చేకార్పగలరు. ఐతే స్వికర్గా సర్వసాధారణంగా అధికారపార్టీ సభ్యుడే ఎన్నుకోబడటం మన ప్రజాస్వామ్యపు సంపదాయం! ఇలాగని స్వికర్గా ఎన్నుకోబడిన సభ్యులు అధికార పార్టీపట్ల పక్షపాత వైభారి అనుసరించాల్సిన పనిలేదు. స్వికర్గా తమ పార్టీ సభ్యత్వానికి రాజీనామా చేయడమా చేయకషోవదమా అనేది వారి వ్యక్తిగత నిర్ణయంమై ఆధారపడివుంటుంది.

ప్రధానంగా శాసనసభా అధ్యక్షులు నీతిగా, నిజాయితీగా, సంపూర్ణంగా, నిపుణుపాతంగా, రాజ్యాంగస్వార్తితో వ్యవహారించాలి. సభ నియమ నిబంధనల వెలుతురులో సభికులకు మాటల్చాడే అవకాశం ఇష్యుడం, నిర్ణయాలు చేయడం, అంతా న్యాయబద్ధంగా నిర్వహించాలి. ఇది వారి ధర్మం! ఈ ధర్మ పరిరక్షణలో.... విద్య మరియు విజ్ఞానం, సమయస్వార్తి, సృజనాత్మకత, చాకచక్యం, చౌరవ, ప్రతిభా పాటవాలు, ఇవన్నీ కలబోసిన అత్యుత్తమ అపూర్వ మేధోబలంతో పాటుగా ఇంగితజ్ఞానం తప్పనిసరిగా అవసరం అప్పుడే వివిధ రాజకీయ పార్టీలు సంతృప్తి చెందేవిధంగా వ్యవహారించగలిగే మృదుత్వం, సాత్మకం, స్నేహతత్వం కలబోసిన వ్యక్తిత్వం అలవడుతుంది.

వివిధ తీర్మానాలని, బిల్లుల్ని, పలు ప్రత్యుల ద్వారా చర్చించి నిర్ణయించే లోతైన విషయపరిజ్ఞానం స్వికర్ పదవి ముందుండే ఒక బలమైన సవాల్. దారితప్పుతున్న పలు అంశాలను చర్చలను సరైన మార్గంలోకి తీసుకురాగలిగే నేర్పరితనం వున్నప్పుడే స్వికర్పట్ల ఆయాపార్టీల సభ్యులకు ఒకింత భయం భక్తి కలుగుతాయని ఈ సందర్భంగా చెప్పచుప్పి. ముఖ్యంగా ఆయా పార్టీల నాయకులు, ప్రత్యేకించి అధికార ప్రతిపక్ష నాయకులు, సభావేదికలను తమ రాజకీయ కళల సాధింపు వేదికలుగా వినియోగించడంవలన చాలాసార్లు క్రమశిక్షణ సమస్యలు ఉత్పన్నహాతుంటాయి. ఇలాంటి సమయాల్లో స్వికర్గారి నిపుణుపాత వైభారి ప్రశ్నార్థకంగా మారుతుంది. అప్పుడు నాయకులు తమ సహనాన్ని సంయుమాన్ని కోల్పోతున్న వేళ సభాగౌరవాన్ని పరిరక్షించడానికి స్వికర్గారు తాను నిలబడి సభను శాంతింపజేయడమో లేదా సభను వాయిదా వేయడమో చేయాలి. ఇంతకంటే స్వికర్కు గత్యంతరం లేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభ మాజీ స్టీకర్, అజాతశత్రువు
కీ.శే. డి. శ్రీపాదరావుగారితో అలింగనం

చరిత్రాత్మక తెలంగాణ సాయిధ పోరాట యోధుల రక్షణ కమిటీ ప్రధాన కార్యదర్శి,
ప్రముఖ న్యాయవాది కీ.శే. శ్రీ మనోహర్ రాజ్ సక్సేనాగారిచే జన్మదిన శుభాకాంక్షలు

నాయకులు సభాధ్యక్షుడి అధికారాన్ని సవాల్ చేయడం, పోడియంవైపు దూసుకుపోవడం వంటి సభామర్యాదలను మంటగలిపే చర్యలకు ఎట్టి పరిస్థితుల్లోనూ అవకాశమివ్వాడు. ఆ విధంగా ప్రవర్తించే సభ్యులపై కరిస్తెన క్రమశిక్షణా చర్యలకై నిబంధనావాళిలోనే సుస్పష్టమైన మార్గదర్శకాలు వుండాలి. అప్పుడే పార్లమెంటరీ ప్రజాసాధ్యమ్యం గౌరవించబడుతుంది. తద్వారా ప్రజాసాధ్య వ్యవస్థ ప్రజల స్వపరిపాలనకై సాధనంగా ఉపయోగపడుతుంది. ఈ పరిధిలో ప్రజానాయకులు తమ తమ విద్య, విజ్ఞానం, బుధీకుశలతను, ఉపయుక్తంగా ప్రదర్శించగల్లాతారు. ప్రజలందరి మన్సునలను మాన్యతను పొందగల్లాతారు. అప్పుడిక తమ నాయకులు నెలకొల్పుతున్న ఆదర్శాలను అనుకరిస్తూ... యువతరాలు సమర్థవంతమైన అర్థవంతమైన రాజకీయాలకు అంకితం కావడం జరుగుతుంది.

మీడియా చీరవ : ఇటీవలి కాలంలో శాసనసభలో సభ్యుల పాత్ర, వారి ప్రవర్తన ప్రజాబాహుళ్యం దృష్టిని విపరీతంగా ఆకర్షిస్తుండటం అందరికి విదితమే! ఆధునిక ప్రసారసాధనాలైన పత్రికలు, ప్రయాచేటు టీవీ చానల్సు ప్రతి ఘటనను వెలుగులోకి తీసుకువచ్చేందుకు అత్యుత్సాహం కనబర్చడం అపురూపం మరియు అపూర్వం కూడా!

కేంద్ర పార్లమెంటలో గౌరవసభ్యులు అవినీతి చర్యలకు పాల్పడిన వార్తలు ప్రజాసాధ్యవాదులకు ఒక తలవంపుగా పరిణమించాయి. దేశభక్తి, సేవాతత్త్వరత, నిరాడంబరత వంటి అత్యుత్తమ విలువల్ని పోషించవల్సిన ప్రజాప్రతినిధులు తమ కండబలాన్ని ధనబలాన్ని నిర్దాఖల్గా ప్రదర్శించడం క్షంతవ్యం కాని నేరం. సమాజంలో వెప్రితలలువేస్తూ వికటాట్టపోసం చేస్తున్న అధికారపూరిత అహంకారం, ధనదాహం, ప్రజాసాధ్య విలువలను మంటగలుపుతూ నాగరికతా సమాజానికి సిగ్గుచేటుగా నిలుస్తున్నాయి. ఈ నేపథ్యంలో ప్రజా ప్రాతినిధ్య చట్టంతో సహి సంబంధిత నియమ నింబధనలన్నిటిని పునరాలోచించి తీవ్రంగా సంస్కరించే కర్తవ్యం ప్రజాసాధ్యవాదుల ముందున్నది. పార్లమెంటరీ ప్రజాసాధ్య విలువలను కంటికి రెప్పులా కాపాడటం, పోషించడం, పెంచడం, శాసనసభ్యులందరి విద్యుత్కర్మర్యం!

ప్రజాసాధ్య ప్రతిష్టుకై..... 1985వ సంవత్సరంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర శాసనసభా స్పీకర్గా కీ.శే. శ్రీ. జి.నారాయణరావుగారు ఎన్నుకోబడ్డారు. ఈయన వృత్తిరిత్యా అడ్వైటీటుగా పనిచేసి వున్నారు. ప్రపుత్రితిత్యా చెప్పాలంటే ఈయన ధీతైన నిర్భయస్థలు, మరియు నిర్మాహమాటంగా వ్యవహారించే సాహసికులు!

మొదటిసారే ఆయన శాసనసభా సమావేశంలో స్థాలంగా, సునిశితంగా, ప్రవర్తించి శాసనసభాధ్వక్కలుగా మంచి పేరు సంపాదించుకుని సమర్థవంతుడిగా గౌరవింపబడటం జరిగింది.

నారాయణరావుగారి కాలంలోనే శాసనసభ, కార్యనిర్వహణ వర్గం, న్యాయస్థానాల మధ్య పరస్పర సంబంధాల గురించి సుదీర్ఘంగా చర్చించే అవసరం అవకాశం నాకు ఒకటికి మించిన సందర్భాలలో కలిగింది.

ప్రజాస్ామ్యానికి మూలస్థంభాలుగా వున్న ఈ మూడు వ్యవస్థలు వేరు వేరు విధులను నిర్వహించే సంపూర్ణ స్వతంత్ర సంస్థలు. మన రాజ్యంగం.... వీటి స్వతంత్రత, ఉమ్మడి లక్ష్మీన ప్రజాస్ామ్యంలో వాటి కర్తవ్యం గురించి స్పష్టం చేసింది. అయితే ఒక్కసారి వీటి మధ్యవున్న లక్ష్మణరేఖను చెరిపివేసే పొరపాట్లు దొర్కడం చూస్తున్నాం. కాగా, శాసనసభచే ఆమోదించబడిన చట్టాలు నిబంధనలు రాజ్యంగబద్ధంగా వుండే విధంగా చూడటం న్యాయస్థానాల కర్తవ్యం! ఈ న్యాయస్థానాలు ఇచ్చే తీర్పులను శిరసావహిస్తూ గౌరవిస్తూ అవసరమైన సంస్కరణల్లి చేపట్టడం కార్యవర్గం మరియు శాసనసభల ఉమ్మడి బాధ్యత! అలాగే మంత్రివర్గంతో సహా కార్యవర్గం శాసనసభకు జవాబుదారిగా వుండటం పొర్లమెంటరీ ప్రజాస్ామ్యానికి మూలం! ఈనాడు శాసనసభ, కార్యవర్గం, రెండింటి మధ్య వుండవలిసిన సదవగాహన లోపభూయిషంగా వుండటం ఆందోళనకరం! మరియు మంత్రులు వారి వారి శాఖాధిపతులు అనేకానేక సందర్భాలలో శాసనసభకు జవాబుదారిగా లేకుండాపోవడం అనేది కొట్టచ్చినట్టు కనబడుతున్న నగ్నసత్యం! చివరకు శాసనసభ కార్యాలయ నిర్వహణ, దానికి బడ్డెట్ కేటాయింపులలో ప్రభుత్వ ఆర్థికశాఖ ప్రదర్శిస్తున్న పెత్తనం ఆశ్చర్యకరం!

గడిచిన 12 శాసనసభలలో క్రమ క్రమంగా శాసనసభకు కార్యవర్గ జవాబుదారితనం సన్నగిల్లిపోవడం మరీ విచారకరం! శాసనసభకు పాలనావ్యవస్థ జవాబుదారిగాలేని దురవస్థ మన శాసనసభ ఉనికికే ప్రశ్నార్థకం అయ్యేవిధంగా దిగజారిపోయింది. ముఖ్యంగా మొదటి మూడు దశాబ్దాలలో పొర్లమెంటరీ వ్యవస్థాపై గౌరవం కారణంగా శాసనసభ్యులు, ప్రభుత్వాధికారులు, తమ తమ బాధ్యతల నిర్వహణలో అనుకున్నంతగా కాకపోయినా గణటీయమైన విజయం సాధించగలిగారు. కానీ వే శాసనసభానంతరం నుండి ఈ వ్యవస్థపట్ల పాలకవర్గపు అధికార బృందం యొక్క నిర్క్ష్యం పెరిగిపోవడం గమనార్థం!

పబ్లిక్ అకోంట్స్ కమిటీ, అంచనాల కమిటీ, పబ్లిక్ ఎంటర్ ప్రయుజెన్ కమిటీలు అత్యంత కీలకమైన బాధ్యతల్ని నిర్వహించవలిన ఆర్థిక సంఘాలు. ఈ కమిటీలు ప్రభుత్వ నివేదికలను విశ్లేషిస్తూ పరిపాలనలో కొనసాగుతున్న చట్టమ్యతీరేకత, అవినీతి, అలసత్వం వంటి అక్రమాలను ఎత్తిచూపించే బాధ్యతను కలిగివున్నాయి. ప్రజాస్వామ్యానికి మూలమైన సుపరిపాలన దీనిద్వారానే సాధ్యపడుతుంది. అధికారగణం ఈ కర్తవ్య నిర్వహణలో పూర్తిగా విఫలం కావడం శోచనీయం!

శాసనసభా సంఘాలు, వాటిని నిర్వహించే అధికార పార్టీ పెద్దలు, మంత్రులు, ముఖ్యమంత్రి ఈ కమిటీలను నిర్వీర్యం చేయడం అత్యంత శోచనీయం!

ప్రభుత్వ అధికారులు శతవిధాల తమ తప్పులను కప్పిపెట్టుకోవడం లేదా సమర్థించుకోవడం, కంచే చేను మేసిన చందంగా వుంటుంది. గౌరవ శాసనసభ్యులైన కమిటీ సభ్యులు నిరాసక్తతతో నిశ్చేష్టులుగా వుండిపోవడం, ఆయు రాజకీయ పార్టీలు ఈ విషయాలను అసలు పట్టించుకోకపోవడం, మన ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ఒక పెద్ద దురదృష్టకరం! శాసనసభ సర్వోన్నత అధికారైన స్పీకర్గారు వాటి బెస్తుత్యాన్ని పునః రుద్దరించడం ఒక గొప్ప అవసరం.

ముఖ్యమంత్రి, వారి కేబినేట్ మంత్రులు, ఈ పరిస్థితుల్ని సమూలంగా గమనించి పరిస్థితుల పునరుద్దరణకోసమై స్పీకరుగారికి తమ తమ సంపూర్ణ సహాయ సహకారాల్ని అందివ్వడం వారి వారి ముందున్న తక్షణ కర్తవ్యం! మరియు అది ఒక స్వచ్ఛంద అవసరం! అప్పుడే ప్రజాస్వామ్య యవనికపై సుపరిపాలనా చైతన్యం అంకురించి భవిష్యత్ జాగృతి ప్రమదల్లో వృధి ప్రమిదలు దేదీప్యమానమౌతాయి.

ముఖ్యమంత్రి పాత్ర : మన రాష్ట్రంలో రాజకీయ పార్టీలు, ముఖ్యమంత్రులు, వారి మంత్రుల పేర్ల ప్రస్తుతి లేకుండా ఒక సత్యాన్ని నిర్మించాలంగా చెప్పడం నా ధర్మంగా భావిస్తున్నాను.

మొదటి మూడు దశాబ్దాల కాలపు మంత్రి మండళ్లో ఇంచుమించు సమానమైన గుర్తింపు అనుభవం కలిగిన వారు సభ్యులుగా వుండటం జరిగింది. ఎవరిశాఖకు వారే అధిపతిగా వ్యవహారించేవారు. అవసరం అనుకున్న సందర్భంలోనే విషయాలను ముఖ్యమంత్రి లేదా కేబినేట్ దృష్టికి తీసుకురావడం జరిగేది. ఈ విధంగా సమాన స్థందులతో కూడిన మంత్రివర్గంలో ముఖ్యమంత్రి ప్రధమంత్రిగా మాత్రమే వుండేవాడు. కాగా క్రమంగా ఈ పరిస్థితి మారిపోయింది. ఈనాటికి పరిస్థితి మరీ దిగజారిపోయింది.

ప్రతిశాభకి సంబంధించిన అంశంలో ముఖ్యమంత్రి జోక్యం చేసుకోవడం, నిర్ణయాలు కూడా చేయడం, ఎదురులేకుండా జరిగిపోతోంది. ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో సంబంధిత మంత్రులు నిశ్చేషప్పులుగా నిస్పహాయులుగా మిగిలిపోతున్నారు.

ముఖ్యంగా తమ కార్యదర్శి, ఇతర అధికారుల ముందు చులకనగా తయారుకావడం జాలిపడాల్సిన స్థితి! మంత్రివర్గం లాంచనప్రాయంగా ఉండిపోగా, ముఖ్యమంత్రే సర్వం అనుభావన నేడు స్థిరపడిపోయింది. ముఖ్యమంత్రి అధికారానికి కేంద్రబిందువుగా, ఆయనగారి ఇష్టా అజష్టాలకునుగుణంగానే మంత్రులు వ్యవహరించాలనే దురభిప్రాయం బలపడుతుండటం నిజంగా బాధాకరం! సమిష్టి బాధ్యతా సిద్ధాంతానికి విరుద్ధం.

నూతన సమాజ నిర్మాణానికి: రాజ్యంగం రూపొందించిన అధికరణం ఉద్ఘేష్యం సమిష్టి నాయకత్వాన్ని స్థాపించడం, పని పంపకం చేయడం, అంతేకాని అధికారాన్ని కేంద్రీకృతం చేయడం కానేకాదు. ఇటువంటి నిరంకుశాధికారాన్ని నివారించాలంటే పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యానికి మూలకందమైన రాజకీయపార్టీల వ్యవస్థ తీవ్రంగా సంస్కరించబడాలి. పార్టీల నిర్మాణం అనేది సిద్ధాంత ప్రాతిపదికతో ప్రజాతంత్ర ఎన్నికల ద్వారా జరగాలి. ప్రతి రాజకీయ పార్టీకి తమ ప్రత్యేక గమ్యం, దాన్ని చేరుకునే గమనం గురించి తెలియజేసే సిద్ధాంతం లేదా కార్యక్రమం వుంటుంది. ఏది లేకపోయినా మన దేశ రాజ్యంగమే ఉమ్మడి కార్యక్రమంగా ఉపకరిస్తుంది. ఈ ఔర్ధ్వాంతిక లక్ష్యాల గురించి, వాటి సాధన గురించి, సామాన్య సభ్యులందరికి కాకపోయినా క్రియాల్చిల సభ్యులందరికి సంపూర్ణ శిక్షణ వుండి తీరాలి. ఇందులో కూడా ప్రమాణాలు వుండి తీరాలి.

అతివాద పార్టీలు ప్రారంభంలో ఇలాంటి శిక్షణకు పెద్దపీట వేసి, సహ్యదయులను ఆకర్షిస్తూ సాధించిన కీర్తి ప్రాభవాలు అన్నసామాన్యం! పీటని ఇంకా ఉదాహరణలుగా ఉటంకించటం ఆ తరం వారికి ఎంతో ఆనందదాయకం!

పార్టీ పదవులనుగాని, అధికార బాధ్యతలు గాని, వాటిని ఆదర్శంగా నిర్వహించగలిగే వారికి కట్టబెట్టాలి. వివిధ సిద్ధాంతాలు కలిగి, ఒకరితో మరొకరు పోటీపడుతూ, ప్రభుత్వం ద్వారాగాని మరోవిధంగా గాని జరిగే అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను ప్రజల వద్దకు నిజాయితిగా చేర్చాలి. ఒకవేళ చేరకపోతే వాటి సాధనకై ఉద్యమించే మార్గాల్ని అనుసరించాలి. అంతేకాదు. తాము స్వయంగా ఉద్యమంలో భాగస్వాములు కావాలి. అప్పుడే ప్రజాశక్తి సుసంఘటితమౌతుంది. తన సంఘటిత శక్తి ఆధారంగా సామాజిక సంస్కరణలకు పూనుకోవడం జరుగుతుంది. ఇదే సామాజిక పెట్టుబడిలేనిదే దేశ నూతన సమాజ నిర్మాణం జరుగదు.

ఈ నూతన సమాజాన్ని నిర్మిస్తూ దానికి ప్రాతినిధ్యం వహించగలిగేవారే నిజమైన ప్రజానాయకులు—ప్రజాప్రతినిధులు! కులం, మతం, ధనబలం, కండబలం వంటి అప్రజాస్వామ్య అంశాలపై ఆధారపడుతూ పార్టీల నిర్మాణం జరగరాదు. అప్పుడే ప్రజాప్రతినిధులలో స్వతంత్రతాభావం, సేవాతత్వరత, ఆత్మగౌరవం, బుద్ధిబలం ప్రేరేపించబడుతాయి. కాబట్టి రాజకీయ పార్టీలు ప్రజాతంత్రమను సంతరించుకోవాలంటే వాటి నిర్మాణం అనేది సాంతం ఎన్నికల కమీషన్ పరిధిలోకి రావాలి. అది ఎన్నికల కమీషన్ పర్యవేక్షకు అనుబంధం కావాలి. వీటి ఉల్లంఘన శిక్షార్థం కూడా కావాలి. అవసరమైతే ఈ వేరకు రాజ్యాంగాన్ని సవరించాలి. దీంతో ప్రజల జీవిత పార్మాలన్నింటిలో అన్నిరంగాలలో ప్రజాస్వామ్యం పరిమళించాలి. అనేకానేక ‘ప్రజాతంత్ర’—‘సోచలిస్టు’ వ్యవస్థలుగా రాణించి ఉద్దరించిన అనుభవాలసారం ఇంతే! భావిభారత సమాజం ‘గతమెంతో ఘనకీర్తి’గా గర్వించాలి. అంతే కాని ‘విముఖుడి గర్వకారణం?’ అనే ప్రశ్న ఉదయించరాదు. ఇంతటి మహత్తరమైన మార్పు సాధించబడాలంటే రాజకీయ పార్టీలలో ఆశించిన ప్రజాతంత్ర పరివర్తనతో పాటుగా, ప్రభుత్వాల నిర్మాణానికి జరిగే ఎన్నికల విధానంలో కూడా మౌలికమైన మార్పు రావాలి. మెజారిటీ ఓటర్ల ఆమోదం పొందే పడుతిని అన్వేషించాలి. మైనారిటి ఓట్లతో గడ్డానెక్క అవకాశాలు లేకుండాపోవాలి. ఎన్నికలలో ధనబలం మితిమీరిపోవడం అనేది ప్రస్తుతం సమాజాన్ని విస్మయపరుస్తన్న అంశం!

కమిషన్ ద్వారా ఎన్నికల నిర్వహణకోసమై చేసే ఖర్చులు మనదేశ సగటు జాతీయ ఉత్సవాలలో ఒకశాతం మాత్రమే. దాన్ని ప్రభుత్వమే భరించాలి. పాశ్చాత్యదేశాలలోని ఈ మంచి సూత్రాన్ని మనమూ అనుకరించాలి. గలిచిన ప్రజాప్రతినిధి ప్రజాభిప్రాయానికి వ్యతిరేకంగా అప్రజాస్వామ్యంగా వ్యవహరిస్తే... ఆ ప్రతినిధిని ఆ పదవి నుండి వెనక్కి తీసుకునే హక్కు ఓటర్లకు వుండాలి. ఇందుకు అవసరమైన రాజ్యాంగ సవరణల్ని చేపట్టాలి. ఎన్నుకోబడిన వారిపై అభియోగం రాగానే, ప్రజాప్రాతినిధ్య చట్టం ప్రకారం విచారణ జరిపించి, కలినమైన శిక్ష పడేట్టు చేయాలి. ఎట్టి పరిస్థితిలో కూడా రాజకీయాదికారం అనేది స్వార్థం - బంధుత్వం - పక్షపాతం తదితర జాద్యాలకు ఉపకరించకుండా జాగ్రత్తపడాలి.

ఎప్పుడైతే స్వార్థచింతన వుండదో అప్పుడు స్వావలంబన దిశగా ప్రజాతంత్ర రాజ్యం పయనిస్తుంది. సమసమాజం ఉద్యువిస్తుంది. సమసమాజ సాధికారతలతో దేశ సౌభాగ్యం

జనుమడిస్తుంది. సుజలాం సుఫలాం సంపూర్ణ సాకారం దాలుస్తుంది. దేశాభిమానుల సఫలీకృత స్వప్నం సుసంపన్చుం అవుతుంది.

ఎప్పుడైతే బంధుట్రీతి వండదో అప్పుడు బడబానలమై విజ్ఞంభిస్తున్న కుటీల నీతులు చల్లబడి ఆవిరైపోతాయి. భాస్వర స్వప్నాలై భగ్గమంటున్న ఎందరో యోగ్యల వెనకబాటుతనం నిజాయితిగా బ్రతకగలుగుతుంది. నిస్సహియతా నీడల్ని దాటుకుని తమ తమ శక్తి సామర్థ్యాల నిరూపణలో గొప్ప విజయాల్ని సాధించగలుగుతుంది.

పక్కపాతం అనే సామాజిక అనారోగ్యం సంపూర్ణంగా తొలగించబడినప్పుడు, రాజకీయ టెర్రస్పై తిష్టవేసిన ద్రోహం అనే రాచవుండుకు నివారణామార్గం సుగమం అవుతుంది. అధికార క్షద్వాధతో కొట్టుమిట్టడుతున్న రాక్షస న్యాయాలు మొదళ్ళతో నరికివేయబడి, ప్రతిభకి అవకాశం అనే చిగుళ్ళు మొలకెత్తి రాజకీయారణ్యంలో గంధపు వాసనల్ని ఆవిష్కరింపజేస్తాయి.

ఇది నిజం! ఇంతటి మహాభితకై ఎదురుచూపు ఎండమావుల్లో చలువపందిరి కాకూడదు. వేసవిని దాటుకునే వర్షపు చినుకై కురవాలి!

(సి) రాజీవ్గాంధి హత్యాదంతం

దేశంలో సుస్థిర పాలన కొనసాగేక్రమంలో తీవ్రమైన ఘోరమైన భయానకమైన అఫూయిత్యం జరిగింది.

యువప్రధాని శ్రీ రాజీవ్గాంధిగారు తమిళనాడులోని శ్రీ పెరంబుదూరులో తమిళ టైగర్స్ కుటీల పన్నాగం సాక్షిగా హత్య చేయబడ్డారు. మానవబాంబుగా మారిన ఒక మహిళ శ్రీ రాజీవ్గాంధి గారి మెదలో పూలహోరం వేసే నెపాన్ని ఆసరా చేసుకుని అతి చాకవక్కంగా బాంబు పేటింది. ఈ దుర్భటసలో ఆ మహిళతో పాటుగా ప్రధాని తదితరులు ప్రాణాలు కోల్పోయారు. యావత్ భారత జాతి ద్రిగ్మాంతికి లోనైన ఈ తరుణం చరిత్రలో చెదరని రక్తపు మరకల్ని సృష్టించింది.

ఐదు సంవత్సరాల అనతికాలంలోనే తల్లి కొడుకులు ఇద్దరూ ప్రాంతీయ జాతీయ దురహంకారానికి బలి కావాల్సి రావడం ఒక విషాదం! దేశ ప్రగతికి ఒక విషుాతం! తీరనిలోటుగా పరిణమించిన ఈ ఉదంతాలు ప్రపంచాన్ని ఒక్కసారిగా ద్రిగ్మాంతికి గురి చేసాయి. ఆలోచింపజేసాయి.

స్వాతంత్ర సమరయోధుల కుటుంబంలో పుట్టి పెరిగి, దేశప్రజలందరి హృదయాల్లో చెరగని ముద్ర వేసుకున్న యువనాయకుడు అకాలమరణం పొందడం జాతి జీర్ణించు కోలేకపోయింది. తమ కన్నెటి సాగరాన్ని ఆపుకోలేకపోయింది.

రాజ్యంగ సపరణల ద్వారా జాతిపిత కలలుగన్న గ్రామ స్వరాజ్యాన్ని సార్థకం చేసిన ధన్యజీవి... పుణ్యజీవి... అమరజీవి.... శ్రీ రాజీవ్‌గాంధీగారు తాను భౌతికంగా మరణించినా, తాను అమలు పరిచిన సంక్లేషమ పనుల్లో చిరంజీవిగా నిలిచిపోయారు. ఇది ఆయన జన్మకు దక్కిన పుణ్యఫలం!

ఎల్.టి.టి.ఇ., తమిళ ఈలం.... తన ప్రాంతీయత్వం సింహాశేశానికి మాత్రమే పరిమితం కాకుండా, కక్క సాధింపు చర్యగా భారత ప్రధానినే తమ పొట్టన పెట్టుకున్నది. ఇది కిరాతక చర్య. దుశ్శర్య, అంతకు మించి మంట గలిసిన తమ మానవీయతని ప్రదర్శించుకున్న మృగాత్మకచర్య!

భారతసైన్యాలు శ్రీలంక దేశ ప్రభుత్వానికి సహాయంగా వెళ్ళడమే ‘తమిళ ఈలం’లో రేగిన తీప్ర ఆగ్రహావేశాలకు బలమైన కారణం! ముఖ్యంగా శ్రీలంక దేశ అంతరంగిక సమస్యలో భారత ప్రభుత్వం జోక్కుం చేసుకోవడం అవాంఘనీయం - అనంగీకారం అనే మేధో అభిప్రాయం లేకపోలేదు. ఏది ఏమైనా... తొందరపాటు వికపక్క నిర్మయాల ఫలితంగా మన భారత దేశం అత్యంత విలువైన రెండు నిండు ప్రాణాలను కోల్పోవడం ఎంతో బాధాకరం! అభ్యర్థించ సాధ్యంకాని ఓ శోకావేశం! ఇది రాజకీయ శూన్యాన్ని కల్పించిన ఒక దొర్చాగ్యం కూడా!

2.12.1989 నుండి 10.11.1990 వరకు గల పదకొండు మాసాల కాలంలో కీ.శే. శ్రీ విశ్వాం ప్రతాప్‌సింగ్‌గారు ప్రధానిగా పని చేసారు. వీరి కాలంలో వెనకబడిన తరగతుల చిరకాల కోరికను తీర్చడానికి, మండల్‌గారి ఆధ్వర్యంలో ‘మండల్ కమిషన్’ వేసి, వెనకబడిన తరగతుల ఎంపిక-రిజర్వేషన్ మొదలగు విషయాలపై నివేదికను రూపొందించడం జరిగింది. ఇంత మంచి చర్య చేపట్టడం అనేది ఒక గొప్ప రాజకీయ పరిణామం. అయినప్పటికీ కేంద్రంలో రాజకీయ సుస్థిరత నెలకొనలేదు. అదౌక అందని మావిగా పరిస్థితులు తమ ప్రాభుత్వాన్ని చాటుకున్నాయి.

10.11.1990 నుండి 21.8.1991 వరకు గల కేవలం ఏడు మాసాల కాలంలో కీ.శే. పి.చంద్రశేఖర్ గారు ప్రధానిగా బాధ్యతల్ని నిర్వహించారు. ఆ తర్వాత కీ.శే. పి.వి.నరసింహరావుగారు ప్రధాని పదవిలో 21.6.1991 నుండి 16.5.1996 వరకు కొనసాగి 5 సంవత్సరాల పూర్తికాలం పనిచేసారు.

‘దిన దిన గండం నిండనూరెండ్లు’ అన్నట్లుగా ‘రుబార్జండ్ ముక్కి మోర్చు’కు సంబంధించిన ఐదుగురు పార్లమెంటు సభ్యుల దయాదాక్షిణ్యాలపై ఆధారపడి పరిపాలన కొనసాగింది. దీంతో పి.వి.గారి పరిపాలన ఐదు సంవత్సరాలు కొనసాగడమే గొప్ప విజయంగా గుర్తింపు పొందింది.

పి.వి.గారి కాలంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం అనుభవించిన తీవ్రమైన ఆర్థిక సంక్షేపం, దేశం నూతన పుంతలు తొక్కి ఆర్థిక సంస్కరణల అధ్యాయునాన్ని ప్రారంభించడానికి తెరలేపింది. ఈ నేపథ్యంలో నిస్సందేహంగా పి.వి.గారు ప్రథానిగా, మనుమోహన్సింగ్‌గారు ఆర్థికమండిగా అనతికాలంలోనే ఆర్థిక సుస్థిరతను సాధించడం ఓ గొప్ప మూల మలుపుగా గుర్తించబడుతుంది.

ముఖ్యంగా ఆర్థిక సంస్కరణల ఆవశ్యకత గురించి భిన్నాభిప్రాయం లేదు. కొంత మంచి జరిగినా, మరొక తీర్చి అన్యాయం కూడా జరిగింది. అది ఏంటంటే... సహజంగా సర్వమత సమభావం కలిగిన పి.వి.గారు, కొందరు మత ఛాందసుల మరియు మితవాద నాయకుల మాయమాటలను నమ్మడం జరిగింది. ఫలితంగా అయ్యాధ్యలోని బాట్రీమన్సిదును కొందరు మత దురహంకారులు కూలిచేస్తుండగా, ఏమీ చేయలేని నిస్సహాయస్థితిలో నిశ్చేష్టుడై చూడవలిసిన దుర్గతి పట్టింది. ఈ పాపభారాన్ని మోయవలసి వచ్చింది.

అనాటి ఈ పరిణామాలను సూక్ష్మంగా పరిశీలించినవారు, ఈ అఫూయిత్యానికి మతతత్వ పార్టీలు మాత్రమే బాధ్యులుగా గమనించడం జరిగింది. అయినప్పటికీ మైనారిటీలకి ప్రజాసాధ్యంలో కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం పట్ల తీవ్ర అసమ్మతి కలగడం అనివార్యమైపోయింది.

ముఖ్యంగా చెప్పాలంటే... నా చిరకాల మిత్రుడైన పి.వి., తాను ప్రథానమంత్రి అవుతానని ఎప్పుడూ ఊహించలేదు. వయోవృద్ధుడైన తాను రాజకీయాలనుండి స్వచ్ఛందంగా తప్పుకుంటానని ఒక సందర్భంగా చెప్పడం జరిగింది కూడా! కాని రాజీవ్‌గాంధి ఆకస్మిక మరణంతో ధిల్లీలో సుస్థిర ప్రత్యామ్నాయం లోపించడంతో పి.వి.గారి చాటుక్కానికి పరీక్ష జరిగి అది నెగ్గింది. ఆ పిమ్మట కొంతకాలం సుస్థిరంగానే గడిచింది.

(డి) తెలంగాణ అమరవీరుల స్తోరకట్టస్తు

1983వ సంవత్సరం నుండి నా ప్రజాజీవితంలో ఒక నూతన అధ్యాయునాన్ని ప్రారంభించుకున్నాను. సుప్రసిద్ధ తెలంగాణ రైతాంగ విమోచనోద్యమ నాయకులు కీ.శే.

శ్రీ రావినారాయణరెడ్డి గారితో కలిసి ‘తెలంగాణా అమరవీరుల స్వారక్తట్టస్టు’ సంస్థను స్థాపించడం జరిగింది.

హైదరాబాద్ సంస్థన విషేచనోద్యమం, తెలంగాణ రైతాంగపోరాటం, రాష్ట్ర చరిత్రలో చిరస్వరణీయ ఘట్టాలుగా మిగిలి వున్నాయి. సుమారు 5 సంవత్సరాల కాలం జరిగిన ఈ సాయుధపోరాటంలో 4000 మంది ఆత్మరూపాలు వేసి వీరమరణం పొందారు. వెట్టిచాకిరి, భూస్వామ్య దోషిడి, పట్లే పట్టారీల అక్కత్యాలు, మతతత్త్వ రజాకాల్ల దొష్ట్యాలకు వ్యతిరేకంగా చివరివరకు కొనసాగిన ఈ వీరోచిత పోరాటం ఒక కీలకాంశం! పొరహక్కుల సాధనముండి, రాజ్యాధికార సాధన సమస్యలపై అత్యంత సాహసాపేతంగా ఈ పోరాటం నిర్వహించబడింది.

భారతదేశంతో పాటుగా ప్రపంచ ప్రజాతంత్రవాదుల దృష్టిని ఈ పోరాటం ఆకర్షించింది. ఈ పోరాటంలో అమరులైన వీరుల స్నేహితిగా వారి ఆశయాల సాధనకు కంకణబద్ధంగా ఈ అమరవీరుల స్వారక్తట్టస్టు నిలిచిపోవాలని, వారి దివ్యస్నృతిని శాశ్వతం చేయాలని, మేము ఉభయులం సంకల్పించుకోవడం నిజంగా ఒక మధురస్యుతి! ఈ ట్రుస్టును ఐదువేల రూపాయలతో ఆనాడు రిజిస్ట్రేషను చేయించాము. దీంతో సంస్థ స్థాపన తాలూకు పునాదులు బలపడ్డాయి. రావి నారాయణరెడ్డిగారు ఈ సంస్థకు అధ్యక్షులుగా, నేను కార్యదర్శిగా, మరియు డా. రాజబహుద్దూర్గార్ - కె.ఎల్. మహేంద్ర - గిరిప్రసాద్ - దాసరి నాగభూపణరావు - వి.కె. ఆదినారాయణరెడ్డిగార్లు సభ్యులుగా ట్రుస్టు నిర్మాణం సైతం పటిష్టమయ్యింది. ముఖ్యంగా నేను, రావిగారు కోరగానే సభ్యులుగా చేరడానికి తమ అంగీకారాన్ని ఆనందంగా వ్యక్తంచేసిన పై మిత్రులందరూ అభినందనీయులు. భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ రాష్ట్రసమితిలో తెలంగాణా ప్రాంతం నుండి ఎన్నుకోబడిన వారందరూ ఈ ట్రుస్టు వ్యవస్థాపకులుగా నిర్ణయించుకునడం జరిగింది.

ట్రుస్టు రిజిస్టర్ చేయబడిన తర్వాత విస్తృత సమావేశాన్ని మఖ్యాంభవన్ లోని లైబ్రరి హాలులో నిర్వహించి, సంస్థకు సంబంధించిన అందరి ఆలోచనల్ని క్రోడీకరించి, అందరి ఆమోదాన్ని పొంది, సంస్థ ఉద్దేశాల్ని అదర్చాల్ని నిర్ణయించుకోవడం జరిగింది.

అమరవీరుల స్వారక్తట్టస్టు ఏర్పాటు గురించి నాలో, రావిగారిలో ఒక బలమైన సంకల్పం కలగడానికి ఒక ముఖ్యమైన కారణం వున్నది. ఈ కారణం గురించి వివరిస్తే... అదివరకే కాంగ్రెస్ పార్టీకి చెందిన నాయకులు ముఖ్యంగా కీ.శే. గోవింద్దాస్ క్రాఫ్, పి.వి.నరసింహపోరావుగార్లు తెలంగాణా మరత్వాదా-కర్తృటక నాయకులతో కలిసి

‘శ్రీరామానంద తీర్థ స్వారక ట్రస్టు’ను ఏర్పాటు చేసి వున్నారు. అప్పటికే ప్రారంభమైన స్వాతంత్ర సమరయోధుల పెస్సన్ నుండి వారి ట్రస్టుకు చందాలు వసూలు చేయడం ఆరంభించారు. కాగా ఇటు ఉభయ కమ్యూనిస్టు పార్టీలు మాత్రం వీరోచిత తెలంగాణా సాయుధ పోరాట యోధులకు సమరయోధుల పెస్సన్ల గురించి ఆలోచన చేయలేదు. వ్యక్తిగతంగా కొందరు నాయకులు తాము ఔల్డుకు వెళ్లిన రికార్డుల ఆధారంగా పెస్సన్ల సాధించుకున్నారుగాని, వందలవేల సంఖ్యలో రహస్య జీవితాలు గడిపి అనేక త్యాగాలు చేసిన వారి విషయాన్ని సమిష్టిగా ఆలోచించడమంటూ జరగలేదు. సరికదా ఈ సమరయోధుల పెస్సన్ సాధించేపని పార్టీ చేపట్టడం కూడా మంచిది కాదనే భావం పార్టీలో చోటు చేసుకున్నది. కాగా వ్యక్తిగతంగా ప్రయత్నించుకునే వారిని మాత్రం వారించలేదు. ఈ నిర్దిష్టవైఫారికి రాజకీయ కారణం లేకపోలేదు. స్వతంత్ర పోరాటానికి ప్రతిఫలం ఆశించకూడదని కొందరు, ఈ బూర్జువా ప్రభుత్వం నుండి పారితోషికాలను ఆశించడం విష్టవ సంప్రదాయం కాదని మరికొందరు, భావించడం జరిగింది.

నేను, రావిగారు, పై రెండు రకాల వాదనల్ని నిరంతరం ఎదురిస్తా... పేదరికంతో బాధవడుతున్న సమరయోధులను ఇందు నిమిత్తం ప్రోత్సహించడం జరిగింది. క్రమక్రమంగా వ్యక్తిగతంగా అర్థత్తగల వారందరూ సానుకూల వైఫారినే అనుసరించి పెస్సన్కె దరఖాస్తులు పెట్టడానికి సిద్ధపడ్డారు. అటువంటి వారందరికి శక్తివంచనలేకుండా రావినారాయణరెడ్డిగారు తోడ్పడ్డారు. నేను వారిని అనుకరించాను. క్రమంగా ఇదొక శాఖగా విస్తరించింది. వందలు వేలుగా వున్న తెలంగాణా స్వాతంత్ర సమరయోధుల దరఖాస్తులను తయారు చేయించడం, తర్వాత అధికారుల వెంటబడి మంజూరు చేయించుకోవడం, మాకు ఒక పెద్ద పనిభారంగా పరిణమించింది. సంబంధిత నాయకులు కార్యకర్తల తోడ్పాటుతో ఇంత గొప్ప వనిని చాలా వరకు విజయవంతంగా నిర్వహించగల్లినామనే ఆత్మ సంతృప్తి మాలో స్వచ్ఛందంగా కలిగింది.

కమ్యూనిస్టులు స్వాతంత్ర సమరయోధులు కారని, వారంతా ప్రౌదరాబాద్ సంస్థానాన్ని భారత యూనియన్లో చేరకుండా ‘స్వతంత్ర ప్రౌదరాబాద్’ నినాదాన్ని బలపరిచారని, ఒక అనత్య ప్రచారాన్ని కమ్యూనిస్టు వ్యతిరేకులు పెద్ద ఎత్తున లేవదీసారు. పత్రికలలో పుస్తకాలలో ఈ విషయాన్ని ప్రచురించారు.

ఒకవైపు ఇటువంటి ప్రచారం, మరోవైపు ఉభయపార్శ్వలు ఈ విషయమైన నిరాసక్తతను ప్రదర్శించడం వంటి నేపడ్యంలో సమరయోధుల కోసం పెస్సన్లు సాధించే పనికి తీవ్రమైన ఇబ్బంది కలిగింది. ఈవిధమైన పరిస్థితుల మధ్య నేను రావి నారాయణరెడ్డి గారితో కలిసి రెండు మూడు పర్యాయాలు ధిల్లి వెళ్ళడం, ఆనాటి హోంమంత్రితో పాటుగా కేంద్ర నాయకులని కలిసి రేగిన అసత్య ప్రచారాన్ని చర్చించి ఎదుర్కొనే ప్రయత్నం చేయడం, వారు వేసిన యక్కిప్రశ్నల అన్నింటికి సరైన సమాధానాలు ఇవ్వడం, అంతా ఒక పెద్ద పరిశ్రమగా పరిణమించింది.

తెలంగాణ అమరవీరుల సాహసగాధలు, రావి నారాయణరెడ్డిగారి కొండంత అండ నాలో సంకల్ప బలాన్ని ఇనుమడింపజేసింది. కాంగ్రెస్ పార్టీకి చెందినవారైన శ్రీ గోవింద రాస్ గారి జౌదార్యం సాత్మిక దృక్పథం, నిజంగా మాకు ఎంతగానో తోడ్పడి మాలో ఆత్మస్ఫయిర్యం పెంపొందడంలో సహకరించడం జరిగింది. మా ప్రయత్నాలు శక్తివంచన లేకుండా జరిగాయి. చివరకు కేంద్ర హోంశాఖ ద్వారా ఆనాటి హైదరాబాద్ ‘విమాచన ఉద్యమం’ గుర్తింపు సాధించడం ఒక గొప్ప విజయం.

కమ్మానిస్టు నాయకుల ఆధ్యర్యంలో నిర్వహింపబడిన బార్డర్క్యాంపుల పేర్లు, వాటి నిర్వాహకుల పేర్లు, అన్నింటినీ రావి నారాయణరెడ్డిగారి సంతకంతో హోంశాఖకు అందజేసాము. గోవిందభాయిగారు ఆధ్యక్షులుగా ఏర్పడిన హైదరాబాద్ సైపర్ల స్క్రీనింగ్ కమిటీ వారు కమ్మానిస్టులుగా పేరొందిన నాయకులకు ఈ రాజకీయ పెస్సన్లు మంజూరి చేసారు. కానీ సామాన్య దళ సభ్యుల దరఖాస్తులను మాత్రం తృణీకరించారు లేదా పక్కన పెష్టేసారు.

అందరికి న్యాయం జరగడం కోసమై అడుగుగునా పోరాడటం అనేది మాకు నిత్యకృత్యువోయింది. మా ఈ కార్యక్రమాలను చూసిన కీ.శే. చండ్ర రాజేశ్వరరావుగారు తాము ధిల్లి బాధ్యతలలో వుండి, దేశవ్యాప్త స్వాతంత్ర సమరయోధుల పార్టీ విభాగంలో సన్మచేర్చడం, నాకు అందునిమిత్తమై సముచితమైన సలహాల్ని ఇవ్వడం, మొదలగునవి తెలంగాణా సమరయోధుల పట్ల వారికున్న అచంచలమైన అభిమానానికి ఓ పెద్ద నిదర్శనం! అయితే రెండు దశాబ్దాల సుదీర్ఘకాలం గడిచిపోయినప్పటికీ... హైదరాబాద్ సంస్థాన విమాచనోద్యమలో పాల్గొన్న సమరయోధులకు సరైన గుర్తింపు సాధించలేకపోవడం నిజంగా దురదృష్టకరం!

ధిలీలో ఐక్య సంఘటన ప్రభుత్వం ఉన్న కాలంలో ఆనాటి హోంమంత్రి కీ.శే. ఇంద్రజిత్ గుప్తాగారి చారవతో, కీ.శే. గిరిప్రసాద్గారి అధ్యక్షతలో, స్థినింగ్ కమిటీ వేయడం జరిగింది. ఈ కమిటీలో ఉభయ కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ నాయకులతో పాటుగా, కాంగ్రెస్ పార్టీ ప్రముఖ నాయకులు కూడా సభ్యులుగా వున్నారు.

భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ మాజీ ప్రధాన కార్యదర్శి, సుప్రసిద్ధ భారత కార్మిక నాయకులు, ఆదర్శ పార్ట్ మెంట్ రియన్ బహుమాన గ్రహీత, మాజీ కేంద్ర హోంశాఖామాత్యులు కీ.శే. ఇంద్రజిత్ గుప్తాగారు మరియు మాజీ మంత్రి స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు శ్రీ కె.వి. కేశవుల గారలచే సన్మాన స్వీకరణ

‘ప్రాదరాబాద్ స్పెషల్ స్థినింగ్’ కమిటీగా పిలువబడే ఈ సంస్థని 1997వ సంవత్సరంలో శ్రీ ఇంద్రకుమార్ గుజాల్గారి కేంద్ర ప్రభుత్వమే నియమించింది. ఆనాటి హోంశాఖామాత్యులు, ప్రముఖ స్వాతంత్ర సమరయోధులు, శ్రీ ఇంద్రజిత్ గుప్తాగారు. అత్యంత బాధ్యత గలిగిన సమరయోధులు ఈ కమిటీలో వున్నారు. వారు వరుసగా నేను, పాగా పుల్లారెడ్డిగారు (ఈనాటి గాంధిభవన్ ట్రస్ట్కి అధ్యక్షులు), కె.వి. కేశవులగారు (ఈనాటి స్వామి రామానంద తీర్థస్నారక ట్రస్ట్ అధ్యక్షులు), కీ.శే. విజయమోహన్రెడ్డి గారు (రిటైర్డ్ మెడికల్ ఆఫీసర్ మరియు మాజీ రాజ్యసభ సభ్యులు), కీ.శే. భీంరెడ్డి నరసింహరెడ్డి గారు (సుప్రసిద్ధ కమ్యూనిస్ట్ నాయకులు-మాజీ పార్ట్ మెంటు సభ్యులు), నంద్యాల శ్రీనివాస్రెడ్డిగారు (సుప్రసిద్ధ కమ్యూనిస్ట్ నాయకులు), కీ.శే. కోదాటి

నారాయణరావుగారు (సుప్రసిద్ధ కాంగ్రెస్ నాయకులు) వున్నారు. గిరిప్రసాద్ గారు అకాలమరణానంతరం సిపిఐ శాసనసభాపక్ష నాయకుడిచైన నన్ను ఈ కమిటీకి అధ్యక్షులుగా నియమించారు. ముఖ్యంగా కేంద్ర మంత్రులు తామే ఆమోదించిన విధానాన్ని అమలుపరచడంలో నిరాసకతతను ప్రదర్శించడం గొప్ప రాజకీయ బలహీనత.

శ్రీ గోవింద్ దాస్ గారి కమిటీ ముందుకు 21000 (ఇరవై ఒక్క వేయి) దరఖాస్తులు రాగా, అందులోనుండి వారు 7000 మందికి సిఫారసు చేసారు. అందులో ఆత్మధికులు. సత్యాగ్రహులు. వీరంతా కాంగ్రెస్ పార్టీ నాయకత్వంలో పోరాడినవారే. అయితే ఆనాటి విమోచనోద్యమంలో కమ్యూనిస్టుల పొత్ర అద్వితీయమని కాంగ్రెస్ వారు సైతం అంగీకరించిన వాస్తవం. మా కమిటీ సభ్యులుగా పనిచేసిన సీనియర్ కాంగ్రెస్ నాయకులు కూడా ఈ వాస్తవాన్ని గుర్తించి సహకరించడం జరిగింది. ముఖ్యంగా మా కమిటీ విచారణలోకి 41000 దరఖాస్తులు వచ్చినట్లు, అందులో నుండి మూడింట రెండువంతులు తిరస్కరించబడి కేవలం మూడవ వంతు మాత్రమే రెకమెండు చేయబడినట్లు, కేంద్ర హోంశాఖ నివేదికలో కూడా స్పృష్టిగానే పేరొన్నడం జరిగింది. మా విచారణకు వచ్చిన కేసులలో కేంద్ర హోంశాఖలో పరిష్కారం కాకుండా మిగిలినవి అనేకం వున్నాయి. వీటిలో రాత్రి హైకోర్టువారు విచారణ జరపాలని ఆదేశించినవి సగానికి మించినవి. ముఖ్యంగా 41 వేల కేసులలో 13.5 వేల కేసులు మాత్రమే రికమెండు కావడం న్యాయసమృతం.

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం ముగిసిన 50 సంవత్సరాల తర్వాత ఆనాటి సమరయోధులను గుర్తించడంలో 5 నుండి 10 శాతం అవకతవకులు జరిగివుంటాయని మా కమిటీ అభిప్రాయపడింది. అయితే అనేక కష్టస్థాలను అనుభవించినవారు ఒక్కరు కూడా ఈ గుర్తింపు పొందకుండా వుండకూడదనేది మా కమిటీ ఉమ్మడి సంకల్పం.

హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం గురించి ప్రాయబడిన అనేకానేక వ్యాపాలు, గ్రంథాలు, పుస్తకాలలోని వాస్తవాలను పరిశీలిస్తే... నిజానిజాలు బోధపడ్డాయి. 20 నుండి 30 వేలమందిమూడు ప్రాంతాల జైల్లల్లో, క్యాంపు జైల్లల్లో, ప్రుగ్గపోయారనేది జగమెరిగన సత్యం. అలాగే అనేక వేలమంది రహస్య జీవితాలు గడుపుతూ గ్రామీణ ప్రజలకు రక్షణ కవచాలుగా నిలిచారనేది చారిత్రాత్మక సత్యం. ఇంతటి గొప్ప చారిత్రక సాయుధపోరాటం గురించి ఈనాటి అధికారులు కొందరు అనేక సందేహాలను సృష్టిస్తున్నారు. ఇదంతా కొందరు గిట్టినివారి మాటలు నమ్మడం వలన వెల్లడౌతన్న అభిప్రాయాలు మాత్రమే. ఇది క్షంతవ్యం కాదు.

ప్రథానంగా ఈ కమిటీవారు సిఫారసు చేసిన దరభాస్తులన్నీ కూడా పునఃర్యోచారణ చేయబడాలని కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు నిర్దయించాయి. అటువంటి విచారణకై ఒకటికి రెండు మూడు పర్యాయాలు మార్గదర్శక సూత్రాలను అందజేసారు కూడా! [గ్రామస్థాయి నుండి కలెక్టర్ స్థాయి వరకు వీటిని పరిశీలించి వారు తమ ఆమోదముద్రవేసి, ఆ తర్వాత రాష్ట్రప్రభుత్వ అధికారులు తమ ఆమోదముద్రనుకూడా వేసి, ఆ పిమ్మట ఆమోదముద్రకోసం కేంద్ర అధికారుల పద్ధతు పంపిస్తే వారు వాటిని శంకించడం అనేది సుపరిపాలన లక్ష్మణం ఏమాత్రం కాదు.

ప్రథాని శ్రీ మన్సోహన్సింగ్ గారి ఆదేశం మేరకు మరో కమిటీని శ్రీ కొండా లక్ష్మణ్ బాపూజీగారి అధ్యక్షతన వేసి, ఈ పునఃర్యోచారణను పూర్తిచేయమన్నారు. అయితే ధీమీ అధికారులు వారికి సహాయం అందించవి కారణంగా వారి కమిటీ రాజీనామా చేసింది. తిరిగి మూడవ కమిటీని శ్రీ బి.వెంకటరామారావు గారి అధ్యక్షతలో వేసినారు. వారికి కూడా కేంద్ర ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు అవసరమైనంత సహాయసహకారాలు చేయడం లేదని తెలుస్తోంది. ఈవిధమైన పరిస్థితుల్లో ప్రజాప్రతినిధులైన వారు తమ ప్రాంతంలోని స్వాతంత్ర సమరయోధులకు పూర్తిగా న్యాయం జరిగేవరకు విత్రమించకుండా పోరాడటమే ఈ సమస్యకు సరైన పరిష్కారమార్గం!

‘తెలంగాణా అమరవీరుల ట్రుస్టు’ ఆధ్వర్యంలో అమరవీరుల ఆశయాల సాధన కార్యక్రమాల నిర్వహణకై ఒక భవన నిర్మాణం చేయాలని, అమరవీరుల స్వారక్ష స్వాపాల నిర్మాణం చేపట్టాలని, వారి వారి కుటుంబాల సంరక్షణకై అవసరమైతే వారికి ఇతోధిక ఆర్థిక సహాయాన్ని అందించాలని, తీర్మానించుకోవడం జరిగింది.

శ్రీ నేదురుమల్లి జనార్థన్రెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రిగా వున్న సందర్భంలో వారు నా విన్నపాన్ని అంగీకరించి, ప్రోదరాబాద్ బాగ్లింగంపల్లిలో గల భాళీ ప్రభుత్వ స్థలాన్ని ట్రుస్టుకై కేటాయించడం జరిగింది. వారికి కృతజ్ఞతలు తెలుపుతూ నిర్మాణ కార్యక్రమానికి ఉపక్రమించాం. అమరవీరుల స్వారక్ష చిహ్నానికి శ్రీ గిరిప్రసాద్గారు, ముఖ్యభవనానికి అప్పటి రాష్ట్ర గవర్నర్గా వున్న కీ.శే. శ్రీ కృష్ణకాంత్స్గార్లు, శంకుస్థాపనలు చేశారు. దీంతో ఇక అంత నిరాటంకం అనుకున్నాం. కానీ అనూహ్యంగా మా ప్రయత్నానికి అటంకం సంభవించింది.

“ఆ భాళీ స్థలం అక్కడి కాలనీకి సంబంధించి పిల్లల ఆటస్థలంగా నమోదైనదని, అటువంటి భాళీస్థలాన్ని భవన నిర్మాణానికి వినియోగించడం తగదు” అని సదరు

కాలనీవాసులు తమ అభ్యంతరాన్ని గట్టిగా తెలియజేసారు. కోర్టుకు వెళ్లి మా పనులు ఆపడాన్నికి ఉత్తర్వులు కూడా సాధించుకున్నారు. అంటే, వారి అభ్యంతర తీవ్రత ఏ స్థాయిలో వుండో అర్థం చేసుకోవచ్చు. ఈ పరిస్థితుల్లో ప్రజాభిప్రాయాన్ని కాదనలేక, కోర్టు వ్యాఘ్యంలో వేగలేక, నాలుగైదు సంవత్సరాల కాలం వృథాగా గడిచిపోయింది. కాగా నిధుల సేకరణ, స్థలనేకరణపై, అత్యధిక సమయాన్ని వెచ్చిస్తూ నావంతు పనిగా నా ప్రయత్నాన్ని తిరిగి ప్రారంభించుకున్నాను. నేను ఈ బాధ్యతను నిర్వహించడంలో నాయకులు అభిమానులు నన్ను ఎంతగానో ప్రోత్సాహిస్తూ ఆ బాధ్యతల్ని సంపూర్ణంగా నా ఒక్కడిపై వదిలి పెట్టేసారు.

1995వ సంవత్సరంలో శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారు ముఖ్యమంత్రిగా పదవీబాధ్యతల్ని స్వీకరించిన తర్వాత నా ప్రయత్నాల్ని తీవ్రతరం చేసాను. వారికి ఈ సందర్భంగా అదివరకే జరిగిన చరిత్రనంతా అర్థం చేయించాను. పూర్వం ఇవ్వబడిన స్థలాన్ని ప్రభుత్వ స్వాధీనంలోకి తీసుకుని, కనీసం 2000 చదరపు గజాల భూమిని త్రిస్తూ అవసరాలకై కేటాయించాలని, వారిని అభ్యర్థనపూర్వకంగా కోరాను.

నా కోరికను అర్థం చేసుకున్న బాబుగారు, ప్రభుత్వస్థలాలు దురాక్రమణలకు గురి అవ్వడం మరియు ఏ స్థలం భాళీగా వున్నదో తెలుసుకునడం వంటి గురుతర బాధ్యతని అనాటి పైదరాబాద్ కలెక్టర్‌గారికి అప్పగించారు. అంతేకాదు, నాతో సమన్వయంగా ఈ ప్రయత్నం చేయాలని ఆజ్ఞాపించారు.

బాబుగారి మాట ప్రకారం నేను, ఆనాటి పైదరాబాద్ కలెక్టర్‌గారు, ఇద్దరం కలిసి శక్తివంచనలేకుండా అన్వేషించగా ‘లోటస్‌పాండ్’ని ఆనుకునివున్న లోతైన స్థలం మా దృష్టికి వచ్చింది. ఈ స్థలం ఏవిధమైన దురాక్రమణకు గురికాకముందే స్వాధీనం చేసుకోవడం ఎంతయినా మంచిదనే నిర్ణయానికి వచ్చాం. దీంతో వెంటనే ముఖ్యమంత్రి బాబుగారిని కలిసి మా నిర్ణయాన్ని తెలియజేసాం. ఆయన ఎంతో శ్రద్ధగా, సంతోషంగా ప్రవర్తించారు. వెనువెంటనే “2000 చదరపు గజాల ఆ భూమిని రావి నారాయణంద్రిగారి పేరుతో ఆడిటోరియం నిర్మాణానికి ఉచితంగా ట్రిస్టుకు దఖలుపరచాలని సుస్పష్టంగా ప్రభుత్వం నుండి ఉత్తర్వులు జారీచేయించడం జరిగింది. దీంతో ఇక మా కల నెరవేరినట్టయ్యాంది. బాబుగారికి వేనోళ్ళ కృతజ్ఞతలు తెలుపుకున్నాం. కాగా నా జీవితంలో నేను సాధించిన గొప్ప వ్యక్తిగత విజయంగా ఈ విషయంలో నేను ఉప్పాంగుతున్నాను.

కేటాయించిన భూమి విషయమై కలెక్టరుగారి కార్యాలయంలోని రికార్డులలో మార్పులు చేసుకోవడం కూడా వెంటనే జరిగిపోయింది. అలాగే నిధుల సేకరణ ప్రక్రియ

వేగవంతంగా కొనసాగింది. మరియు ట్రస్టు సమావేశాలను తరుచుగా నిర్వహిస్తూ భవన నిర్మాణ కార్బూక్షమాలను వేగిరపరిచాము. స్టోతంత్ర సమరయోధులు పెద్దలు శ్రీ గురువారెడ్డిగారు తమ సహాయ సహకారాల్ని నిరంతరం అందజేసారు. భవన నిర్మాణ పర్యవేక్షణ పనిని దగ్గరుండి చూసుకున్నారు. తోడుగా నన్ను అన్ని విధాలా ప్రోత్సహించారు.

కొనసాగుతున్న కార్బూక్షమాల నేపథ్యంలో నా సహచరులంతా ఎంతో సంతృప్తి చెందుతూ నన్ను అభినందించడం, నాకు అదనపు ప్రోత్సాహన్ని అందించడం, నన్ను ఎంతగానో ఉత్సాహపరిచింది. రావి నారాయణ రెడ్డి గారు జీవించి ఉండగా ఉభయులం కలిసి ట్రస్టు నిధికి పదిహేను లక్షల రూపాయలు వసూలు చేయగలిగినాము. వారి మరణానంతరం “రావి నారాయణ రెడ్డి స్వారక ఆడిటోరియం” పేరున సమరయోధుల సహాయంతో నేను రూ.35 లక్షల నిధిని జతపరచగలిగినాను. ఏది ఏమైనప్పటికీ స్టూలంగా అనాటికి ట్రస్టు వద్ద వున్న 50 లక్షల నిధులతో భవనపు పునాదుల పనిని ప్రారంభించాము. కాగా అదనంగా మరో 40 లక్షల రూపాయలు అప్పుచేయాల్సి వచ్చింది కూడా! లోతైన స్థలంలో కేవలం పునాదుల్ని వేయడానికి ఇంత పెద్ద మొత్తంలో డబ్బు ఖర్చు అయినప్పటికీ మాలో భయం కలగలేదు. పని ప్రారంభమైంది కాబట్టి ఎలాగోలా ఇక అన్ని సర్దుకపోతాయనే ఘైర్యంతో మాత్రమే మేము వుండిపోయాం. కాగా భవిష్యత్తు కర్తవ్యం ఆలస్యం అవుతూ ఒక్క సంవత్సరం గడిచింది. చివరకు ‘బిల్లర్లు ఎవ్వరైనా ముందుకు వస్తే పూర్తి బిల్లింగును నిర్మింపజేసి, కొంతకాలం అద్దెకు ఇచ్చేసి, అద్దెల ద్వారా వచ్చిన రాబడితో వెచ్చించిన ఖర్చులను పూడ్చుకోవాలి. ఆ తర్వాతే భవనం ట్రస్టు స్టోర్సంలోకి వచ్చే పద్ధతిని ఆలోచించాము. ఈ ఆలోచనవై రెండు పర్యాయాలు చర్చలు జరుపుకున్నాం.

చర్చల తదనంతరం మన స్టోర్సంలో వుండే భవనంలో లైబ్రరిని నిర్వహించాలని, పై అంతస్తులో తెలంగాణా విమానాధ్యమ ప్రదర్శనను ఏర్పాటు చేయాలని, తీర్మానించుకున్నాం. ఈ సూత్రాన్ని అంగీకరించిన ఒక వ్యాపారితో ఒప్పందాన్ని కుదుర్చుకున్నాం. కాగా, ఒకటి రెండు సంవత్సరాలు గడిచినప్పటికీ అగ్రిమెంటు కుదుర్చుకున్న వ్యాపారి పసుల్ని అస్సులుకే ప్రారంభించలేదు. దీంతో ట్రస్టు నిరాదరణకు గురికావల్సి వచ్చింది. ఈ విధంగా అర్ధాంతరంగా భవన నిర్మాణం నిలిచిపోయినందున మార్ధాంతరం ఆలోచించాము. ఈ ఆలోచన ప్రకారం “పెద్ద మొత్తాలుగా నిధుల నేకరణ అసాధ్యమని, పాత ఒప్పందం ప్రకారమే నిర్మాణాన్ని చేపట్టేవారిని మాత్రమే ఎన్నుకోవాలి” అని తీర్మానించుకున్నాం. చివరకు స్థానికులు ఇద్దరు, ప్రపాన భారతీయులు ముగ్గురుతో

కూడిన ఒక సొపైటి నిర్మాణం చేయించి, దానిపేరు ‘స్వాతంత్ర సమరయోధుల సానుభూతి పరుల సంఘం’గా పేరు పెట్టించి, వారికి ఈ బాధ్యతని అప్పగించాం. అంతకు ముందు కుదిరిన ఒప్పందమే ఈ కొత్త ఒప్పందానికి ప్రాతిషాంకికా చేసి, ట్రస్టు తరువున శ్రీయత్నులు ఎ. గురువారెడ్డి, సురవరం సుధాకర్ రెడ్డి, మరియు నేనైన సిహెచ్. రాజేశ్వరరావుగార్ల సంతకాలతో అంగీకార పత్రాలు మార్పుకోవడం జరిగింది. దీంతో ఇక ఒకటిన్నర సంపత్తురాలకాలంలో భవన నిర్మాణ పనులు అనుకున్న క్రమంగా పూర్తిచేయబడటం జరిగింది.

అమరవీరుల స్థాపం, గ్రంథాలయం, ఆడిటోరియంల ప్రారంభోత్సవాలు ఘనంగా జరిగాయి. ఆనాటి కేంద్రపోంశాఖామాత్యులు శ్రీ శివరాజ్ పాటిల్గారు ఆడిటోరియంను ప్రారంభించగా, ఆనాటి రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి కీ.శే. డా॥ వై.యస్. రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు క్రింది హాలును ప్రారంభించారు. అమరవీరుల స్వారక స్థాపాన్ని కీ.శే. కె.యల్. మహీంద్రగారు ఆవిష్కరించగా, గ్రంథాలయాన్ని ఆనాటి రాష్ట్ర పోంశాఖామాత్యులు శ్రీ జానారెడ్డిగారు ప్రారంభించారు. ప్రారంభోత్సవ సభలో శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారు శ్రీ రావి నారాయణరెడ్డి గారి చిత్రపటాన్ని పూలమాలతో అలంకరించారు.

ఈవిధంగా తెలంగాణా అమరవీరుల ట్రస్టుకు సంబంధించిన భౌతిక లక్ష్యాలు విజయవంతంగా పూర్తి చేయబడినవి. ఈ విజయం మా అందరి విజయం. మా అందరి ఆనందాల సముదాయం.

రోడ్ నెం. 12 బంజారాహిల్స్, ఎమ్.ఎల్.వి. కాలనీలో నిర్మించబడిన
రావి నారాయణరెడ్డి ఆడిటోరియం మరియు
తెలంగాణా అమరవీరుల స్వారక అమరజ్యేతి

అమరవీరుల ఆదర్శాల సాధనలో గత ఐదు సంవత్సరాలుగా పరిమితంగానే కార్యక్రమాలు నిర్వహించగలిగాం. ట్రిస్టు నిర్వహకుల సమిష్టి కృషి ఫలితంగా ఈ కార్యక్రమాలను విస్తరిస్తా... అమరవీరుల సంస్కరణతోపాటుగా వారి వారి స్థాపికి కార్యరూపం ఇచ్చి తీరుతామనే ఆత్మవిశ్వాసం మా అందరిలోనూ వుంది. ఇదంతా వయోవృద్ధులైన మా తరం వారికి ఎంతో గర్వకారణం!

నా విశాల రాజకీయ ప్రజాజీవితంలో ఎన్నో అనుభవాల్చి ఆనందాల్చి ఒడిదుడుకుల్చి మూటగట్టుకున్నాను. ఈ అనుభవాల సందడిలో విజయవంతమైన ఈ భవనపు నిర్మాణపు పనుల్లో సహకరించిన అందరికీ నా ధన్యవాదాల్చి తెలియజేసుకుంటున్నాను. అలాగే ఏ ఆశయంతో ఏ ఉద్దేశ్యంతో మా ప్రయత్నాన్ని ప్రారంభించామో ఆ ప్రయత్నాలు అన్నీ కూడా విస్తరించాలని, అదర్శప్రాయం కావాలని, మనసారా కోరుకుంటున్నాను.

ఆంధ్రప్రదేశ్ స్వాతంత్ర్య సమరయోధుల సంస్కరికి కార్యనిర్వహక అధ్యక్షుడిగా పనిచేస్తున్న విషయాన్ని ప్రస్తావించడం నా విద్యుత్ దర్శం. ఈ సంస్కరిక అధ్యక్షులుగా వున్న గో॥ పెద్దలు శ్రీ ఎమ్.ఎస్. రాజలింగం గారు కాకలు తీరిన స్వాతంత్ర సమర సేనాని ప్రధాన కార్యదర్శులుగా ఉన్న బి.సిహెచ్. రంగారెడ్డి, మేడా రామచంద్రారెడ్డి మరియు కీష్టమూర్తి గారలు అపార అనుభవం కలిగిన కార్యసూరులు. ఉపాధ్యక్షుడిగా వున్న శ్రీ జి.నారాయణరావు, ఐఎఎస్ (రి), బి.వెంకట రామారావుగారలు వారి సహచర మిత్రుడు స్వాతంత్ర్యద్వారమములో విశిష్ట స్థానాల నలంకరించిన ఆదర్శమూర్తులు. ఇటువంటి వారందరి మధ్య కర్తవ్య నిర్వహణ బాధ్యత పొందడం నాకు గర్వకారణం.

కరీంనగరం జిల్లా స్వాతంత్ర్య సమరయోధుల ట్రిస్టుకి ఒక దశాబ్ది కాలానికి మించి అధ్యక్షులుగా పని చేసే చక్కని అవకాశం కలగడం మరో మహోదృష్టం. ఈ ట్రిస్టు తన తరఫున కేంద్ర ప్రభుత్వ సహాయంతో మానసిక వికలాంగుల పారశాలని నిర్వహించడం చక్కని సేవ. దీని వృవస్థాపకులు కీర్తి శేషులు కే.వి. నరసింగరావు గారు. ఈనాడు ట్రిస్టు సభ్యులుగా బాధ్యతలు నిర్వహిస్తున్నవారు కరీంనగరం జిల్లా స్వాతంత్ర్యద్వారమములో హేమా హేమీలు, పురప్రముఖులు మేనేజింగ్ ట్రిస్టీగా పనిచేస్తున్న మాజీ పార్ట్ మెంటు సభ్యులు, మాజీ శాసనసభ్యులైన శ్రీ గౌట్రే భూపతిగారు నిర్మాణంలో దక్కుడు. ఒక దళపతిగా కార్యభారాన్ని సమర్పించడం నిర్వహించడం అందరికి ఆదర్శం.

* * *

తెలంగాణ అమరవీరుల స్వారక త్రుస్తు అధ్యక్షులు
కీ. కే. రావి నారాయణ రెడ్డి గారితో

అవికొంత కార్యదక్కులు,
అదర్చ ప్రతిపక్ష మాజీ శాసనసభ్యులు
లీ విరల్‌రెడ్డి గారితో

మాజీ పార్లమెంటు సభ్యులు,
నిరంతర సేవాతత్వరులు
లీ బొమ్మగాని ధర్మభిక్షం గారితో

ఆదర్శ శాసనకర్త, ప్రాణమిత్రులు, నిత్యసంతోషి, స్వాతంత్ర సమరయోధులు
శ్రీ వంకా సత్యనారాయణ గారితో కరచాలనం

అంధ్రప్రదేశ్ స్వాతంత్ర్య సమరయోధుల సంస్ అధ్యక్షులు
శ్రీ ఎమ్.ఎన్.రాజలింగం గారికి సన్మానం

12. రాజకీయ రంగులరాట్సుం (1994-2004)

1994-2004 మధ్యకాలంలో ప్రథానమంత్రులుగా పనిచేసిన వ్యక్తులగురించి సందర్భానుసారంగా ఒకసారి పరిశీలిస్తే...

21.6.1991 నుండి 16.5.1996 వరకు గల ఐదు సంవత్సరాల కాలం శ్రీ పి.వి. నరసింహరావుగారు ప్రథానిగా వున్నారు.

16.5.1996 నుండి 1.6.1996 వరకు గల ఒక మాసం రోజులు బి.జె.పి. నాయకులు శ్రీ అటల్ బిహరి వాజ్ఫేయిగారు ప్రథానిగా వున్నారు.

1.6.1996 నుండి 21.4.1997 వరకు గల పదిమాసాల కాలం శ్రీ హెచ్.డి. దేవేగౌడగారు ప్రథానిగా కొనసాగారు.

21.4.1997 నుండి 19.3.1998 వరకు గల 11 మాసాల కాలం శ్రీ ఇందర్ కుమార్ గుజ్ఞాల్ గారు ప్రథానిగా పదవీబాధ్యతల్ని కొనసాగించారు.

19.3.1998 నుండి 22.5.2004 వరకు గల 6 సంవత్సరాల రెండు మాసాల కాలం తిరిగి అటల్ బిహరి వాజ్ఫేయి గారు ప్రథాని పీటాన్ని అధిష్టించి కేంద్రంలో సుస్థిర ప్రభుత్వాన్ని నడిపారు.

ఈవిధంగా దేశరాజకీయాల్లో కాంగ్రెస్ మరియు బి.జె.పి. పార్టీలు అధికారకైవసంతోచక్రాలు తిప్పాయి. కాగా, దేశ రాజకీయచరిత్రనే తిరగరాస్తూ కాంగ్రెస్, బి.జె.పి.ల స్థానాన్ని స్పృధించు చేసుకుంటూ సుస్థిరమైన మూడవ ప్రత్యామ్మాయాన్ని నెలకొల్పాలనే ప్రయత్నం రెండవసారి విఫలమైంది. ఈ కాలంలో ఒక్క బి.జె.పి. మాత్రమే అరు సంవత్సరాల రెండు మాసాల స్థిరంగా పరిపాలించగలిగింది. ఇదేకాలంలో ఆంధ్రప్రదేశ్లో ముగ్గురు ముఖ్యమంత్రులు పరిపాలనా బాధ్యతల్ని నిర్వహించి, చివరకు తెలుగుదేశం పార్టీకి అధికారాన్ని హస్తగతం చేయడం జరిగింది.

నా విషయానికి వస్తే నేను 1989లో ఓడిపోయి, తిరిగి 1994లో సిరిసిల్ల నుండి గలిచి, 1999 వరకు శాసనసభకు సిపిఐ శాసనసభాపక్ష అధ్యక్షుడిగా నాయకుడిగా పనిచేయడం విదితమే!

(ఎ) తెలుగుదేశం పార్టీలో సంక్లిషం....

12.12.1994లో గెలిచిన తెలుగుదేశం పార్టీ శ్రీ ఎన్.టి.రామారావుగారిని ముఖ్యమంత్రిగా ఎన్నుకున్నది. వారు పరిపాలనా పగ్గాల్చి చేపట్టి, రాష్ట్ర భవిష్యత్త రాజకీయాల్లో తమ సుస్థిర పాలన గురించి, స్థానం గురించి, సమర్థవంతమైన ఆలోచనలకు శ్రీకారం చుట్టుడం జరిగింది. కానీ తెలుగుదేశం పార్టీలో ఆ వెంటనే అనూహ్యమైన మార్పులు చోటుచేసుకుని, రాష్ట్ర స్థితిగతుల్ని ప్రశ్నార్థకంగా మార్చేసాయి.

కుటుంబంలో రేగిన కలహాలు 1995 ఆగస్టులో తెరమీదకు వచ్చి రాష్ట్ర రాజకీయాలపై తమ తీవ్రతరమైన ప్రభావాన్ని చూపించడంతో ‘తెలుగుదేశం’ పార్టీ భవితవ్యం గురించిన భిన్నాభిప్రాయాలు వ్యక్తం కావడం జరిగింది. అన్నాళ్ళూ అంతరంగికంగా వున్న సమస్య ఒక్కసారిగా తెరమీదకు రావడంతో వ్యక్తిగతంగా రామారావుగారి అభిమానుల్లో తీవ్రకలవరం చెలరేగింది. పార్టీపరంగా శ్రేయోభిలాపుల్లో ఆందోళన చెలరేగింది.

మంత్రివర్గ నిర్మాణం, పార్టీ నిర్మాణం వంటి మౌలికాంశాలలో స్వయంగా అల్లుడుగారైన చంద్రబాబునాయుడి గారితో రామారావు గారికి భేదాభిప్రాయాలు ఏర్పడ్డాయి. ఈ భేదాభిప్రాయాల్ని అంతర్గతంగా పరిపుర్ణించుకోవడం అసాధ్యమైపోయింది. ముఖ్యంగా ఎన్.టి.రామారావు చాలా పట్టుదల కలిగిన వ్యక్తి. కాబట్టి రేగిన సమస్యాపరంగా ఎవ్వరిమాటూ వినిపించుకోలేదు. చివరకు తన అధికారాన్ని సవాల్ చేస్తూ శ్రీ చంద్రబాబునాయుడు గారు బెదిరిపోవాలంటే, పెద్ద మొజారిటితో గెలిచిన అసెంబ్లీనే రద్దు చేయాలనే విపరీత నిర్ణయానికి వచ్చారు.

రామారావుగారి ఈ సంకల్పం బయటపడగానే మిత్రపక్షంగా వుంటున్న సిపిఐ నాయకులం జోక్యం చేసుకోవాలనుకున్నాం. మా జోక్యం గురించి వారితో ఫోన్లో సంభాషించగా, “తెల్లవారి ఉదయం ఆరుగంటలకే వచ్చి మీ సముచిత సలహా ఇవ్వంచు” అని చెప్పారు. ఆయన చెప్పినవిధంగా నేను, దాసరి నాగభూషణరావు గారు, ఇద్దరం కలిసి రామారావుగారి ఇంటికి బయలుదేరి వెళ్ళాము. మేము వెళ్ళసరికి వారు ఇంట్లో లేరు. అదివరకే గంటముందుగానే రామారావుగారు గవర్నర్ గారి ఇంటికి వెళ్ళి, మంత్రివర్గం రాజీనామాను సమర్పిస్తూ, శాసనసభను రద్దుపరచాలనే సిఫారసు కూడా చేసి, ఆ తర్వాత ఇంటికి వచ్చారు.

వారు రాగానే, వారి నిర్ణయానికి మేము విస్మయం చెందాం. ‘శాసనసభ రద్దు కేవలం అప్రజాస్యామికం’ అంటూ మా అభిప్రాయాన్ని నిర్మాపూమాటంగా తెలియజేసాం.

“ఇంకేం లేదు. అంతా జరిగిపోయింది” అంటూ రామారావుగారు చేతులెత్తేసారు.

రామారావు గారు తీసుకున్న నిర్ణయంతో ‘రాష్ట్ర రాజకీయాలలో ఇంకేవిధమైన పరిణామాలు పుట్టుకొన్నాయో?’ అనే ప్రశ్న వేనలవేల సమాధానాల్ని పుట్టించింది. పరిస్థితిని అంతా గమనిస్తున్న చంద్రబాబు నాయుడుగారు రంగప్రవేశం చేసారు. మాముగారు విసిరిన సవాల్ని దైర్ఘ్యంగా స్వీకరించారు. తనదైన రాజకీయ యుక్తితో చక్రం తిప్పుతూ తెలుగుదేశం పార్టీ శాసనసభ్యులలో అత్యధికులను వైప్పాయ్ హోటల్లో క్యాంపు వేయించారు.

వైప్పాయ్ క్యాంపును చెదరగొట్టడానికి ఎన్.టి.ఆర్. విశ్వప్రయత్నాలు చేసారు. అయితే... కొత్తగా గెలిచిన సభ్యులు శాసనసభ రద్దు నిర్ణయాన్ని జీర్ణించుకోలేకపోతూ, చంద్రబాబు గారి పట్ల తమ అచంచల విశ్వాసాన్ని ప్రకటించారు. ఫలితంగా రామారావుగారు చేసిన ప్రయత్నాలు ఏవీ కూడా ఫలించలేదు. ఆయనకు చుక్కెదురైంది. కాగా రామారావుగారి పక్కాన అతి తక్కువ మంది సభ్యులు మాత్రమే మిగిలిపోయారు.

ఈవిధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో చంద్రబాబు వర్గం తమ స్పష్టమైన మెజారిటీని బయటపు చేస్తూ, గవర్నర్ గారికి ఉత్తరం ఇవ్వడంతో పాటుగా బలప్రదర్శన కూడా నిర్వహించింది. ఇటు ప్రజాభిప్రాయం కూడా ఎన్.టి.ఆర్ తొందరపాటు నిర్ణయాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ చంద్రబాబుగారికి అనుకూలంగా మారింది. ఇక గవర్నర్ గారు శీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారిని ముఖ్యమంత్రిగా పదవిబాధ్యతల్ని నిర్వహించవల్సిందిగా రాజ్యాంగబద్ధంగా ఆహారించారు. దీంతో ఇక ఎన్.టి.ఆర్. క్యాంపులో మిగిలిపోయిన ఆ కొందరు సైతం చంద్రబాబు పంచన చేరిపోయారు. దీంతో రామారావుగారి అండబలం పూర్తిగా క్లించిపోయింది. ఆయన నిస్సపోయుడిగా మిగిలిపోయారు.

రాష్ట్రంలో జరుగుతన్న రాజకీయ పరిణామాలు అన్నిటినీ సన్నిహితంగా పరిశీలించే అవకాశం నాకు కలిగింది. భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ తమ నైతిక సహాయ సహకారాల్ని చంద్రబాబుగారికి అందించింది. దీంతో బాబుగారి బలం మరింతగా పెరిగిందనే చెప్పవచ్చు.

ముఖ్యంగా ముఖ్యమంత్రిగా ఒకసారి ఐదు సంవత్సరాల మూడు మాసాలు, మరొకసారి తొమ్మిది మాసాలు, సగర్వంగా బలప్రదర్శన చేసిన ఎన్.టి.రామారావు గారు తన ప్రాభవాన్ని కోల్పోయిన పరిస్థితుల్లో నేను ఆయన్ని క్షణంగా గమనించాను.

శాసనసభలోకి మునుపు ఎంత రీవిగా, ఎంత రాజసంగా, ప్రవేశించేవారో... ఆ తర్వాత కాలంలోనూ అదే తీరును ప్రదర్శించారు. ముఖ్యంగా 'ఒక్కడు'గా మిగిలిపోయిన రామారావుగారు అంతర్గతంగా తను ఎంత కుమిలినా, రగిలినా, బహిరంగంగా మాత్రం ఆయన్ని గంభీరత వీడలేదు. రామారావుగారు శాసనసభలో డిప్యూటి స్నీకరుగారికి కేటాయించబడ్డ స్థలంలో కూర్చోవడం, లేచిపోవడం అనేవి మన ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియలోనే ఒక ఆశ్చర్యకరమైన పరిస్థితి! ఇదంతా ఎమైనప్పటికీ... ‘వ్యక్తి ఎంతటివాడైనా పార్టీ అంతకంటే పెద్దది’ అనే గుణపారం అక్కరాలా బుజువయ్యంది.

‘పదుగురాడుమాట పాటియైధరజెల్లు
ఒక్కడాడుమాట ఎక్కడెందు’

హితబోధ నా అనుభవం సాక్షిగా రామారావుగారి విషయంలో నిరూపించబడింది.

(జ) ముఖ్యమంత్రిగా చంద్రబాబు నాయుడు

1. 9. 1995 నాడు శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారు ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రిగా పదవీబాధ్యతల్ని స్నీకరించారు. ఇది ఒక అనూహ్యమైన చరిత్ర!

చంద్రబాబు నాయుడుగారు అంతకుపూర్వం మంత్రి పదవుల్ని సమర్థవంతంగా నిర్వహించడంతోపాటుగా, తెలుగుదేశం పార్టీ ప్రధాన కార్యదర్శిగా తన అసమాన ప్రతిభను ప్రదర్శించారు. ఎన్.టి. రామారావుగారు ముఖ్యమంత్రిగా కొనసాగుతున్నకాలంలో వారికి పరిపాలనాపరమైన సాంకేతిక సమస్యల పరిపూర్ణంలో పెద్ద తోడ్యాటుని అందించిన అత్యంత మేధిసంపన్నత చంద్రబాబు స్వంతం! అర్థశాస్త్రంలో తనకు వున్న విజ్ఞానకౌశలాన్ని రాష్ట్ర సమగ్రాభివృద్ధికి వినియోగించాలనే తపన చంద్రబాబుగారిలో వ్యక్తమయ్యంది. దీన్ని బలపరుస్తూ ప్రజాసామాన్యంలో ఆయన పట్ల ప్రగాఢవిశ్వాసం, నమ్మకం, స్వప్తంగా అగుపడ్డాయి. ఈ విశ్వాసం సాక్షిగా కొత్త పుంతలు తొక్కుతూ రాష్ట్రాభివృద్ధిలో హాలిక మార్పులకు కారకుడు అవుతాడనే ఆశ కూడా బాబు గారి పట్ల అంకురించింది.

హాలిక ఆర్థిక సామాజిక మార్పులకై పోరాదుతున్న అతివాద పార్టీలైన సిపిఐ మరియు సిపిఎ (ఎమ్)లు 1985 నుండి 1999 వరకు సుమారు 15 సంవత్సరాలు రాజకీయంగా తెలుగుదేశం పార్టీకి మిత్రపక్షాలుగా పనిచేసాయి. సైద్ధాంతికంగా తెలుగుదేశం పార్టీతో విభేదాలు వున్నప్పటికీ ప్రజాబాహుళ్యపు సంక్లేషమే లక్ష్యంగా ఆ పార్టీని ఎన్నికలలో బలపర్చడం జరిగింది. ప్రజాసమస్యల పరిపూర్ణంలో ఆ పార్టీ

అనుసరించిన ప్రజావ్యతిరేక విధానాలను ఏ విధమైన అరమరికలు లేకుండా వ్యతిరేకిస్తూ అతివాద పార్టీలు తమదైన స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని నిలబెట్టుకున్నాయి. జాతీయాభివృద్ధి క్రమంలో ఇలాంచి మధ్యమార్గ విధానాలు గల పార్టీలతో ‘పక్కత-పోరాటం’ అనే రాజకీయ వ్యాపోన్ని ప్రవంచవ్యాప్తంగా అతివాద పార్టీలు అనురించినదే! ఈ అనుసరణలో భాగంగా... అంతవరకు బి.జె.పి.తో కలిసిన టి.డి.పి.తో తాము కూడా కలిసి పనిచేయగలిగిన వామపక్షాలు, బి.జె.పి.తో తెలుగుదేశం కలిసివున్న కారణంగా 1999లో టి.డి.పి.తో విడిపోవడం జరిగింది. తర్వాత 2004 ఎన్నికలలో తెలుగుదేశం పార్టీని ఓడించడానికి కాంగ్రెస్‌తో పైత్రిని నెలకొల్పుకుంటూ జతకట్టడం జరిగింది. ఆ తర్వాత 2009 ఎన్నికలలో కాంగ్రెస్‌కు వ్యతిరేకంగా తెలుగుదేశం-టి.ఆర్.ఎస్ లతో కలిసి ‘మహాకూటమి’గా ఏర్పడడం అనేది వామపక్ష రాజకీయ పరిణితికి తార్కాణం అనిపించుకోలేదని నా వ్యక్తిగత సందేహం!

రాజకీయ వ్యాపాం సిద్ధాంతపరంగా సరైనదే అయినప్పటికీ... ఎన్నికల ఎత్తుగడల నిర్ణయం అనేది సమకాలీన ప్రజాభిప్రాయానికి అనుకూలంగా వుంటేనే సదరు పార్టీపై విశ్వాసం పెరుగుతుంది. ఎన్నికల ఎత్తుగడలు అనేవి అధికారం కోసమై అవకాశవాదంగా ఆగుపించకూడదు.

ఇదంతా ఏమైనప్పటికీ... 1995లో ముఖ్యమంత్రిగా పట్టాభిషిక్తులైన నారా చంద్రబాబునాయుడుగారు, సరిగ్గా 8 సంవత్సరాల 8 మాసాలు పరిపాలనను కొనసాగించారు. బాబుగారి పరిపాలన ప్రధానంగా వైవిధ్యాలతో కూడుకుని వుండటం విశేషం! అయితే ఈ వైవిధ్యాన్ని గురించి వివరించే ముందు ఒక ఉపోద్ఘాతం అవసరం అనే భావన అనివార్యం.

ఉపాధ్యాతం : తెలుగుదేశం పార్టీ సిద్ధాంతం స్థాలంగా పేదరికాన్ని తగ్గించడం, బడుగు బలపీఎన వర్గాల ఆర్థిక సామాజికాభివృద్ధికి తోడ్పడటం, మహిళా సాధికారత, మైనారిటీ హక్కుల పరిరక్షణ వంటి మౌలిక సూత్రాలతో కూడి వున్నది.

కాంగ్రెస్ పార్టీ సిద్ధాంతాన్ని కూడా ఒకసారి పరిశీలిస్తే పైసుత్తాలే ప్రధానాంశాలుగా స్ఫుర్తమౌతుంటాయి.

మరి ఇలాంటప్పుడు ఇటువంటి పార్టీలు దశాబ్దాలుగా పరిపాలించినప్పటికీ, వీటికి అతివాద పార్టీల తోడ్పడు వున్నప్పటికీ, సామాన్య మానవని జీవన ప్రమాణాన్ని మాత్రం పెంచలేకపోయాయి. ఇందుకు కారణం ఏమిటి? ఈ పార్టీల సిద్ధాంతాలు ‘ఏనుగు

దంతాలుగా గంభీరంగా కనిపించడానికి తప్ప చిత్తశుద్ధితో ఆచరించడానికి మాత్రం కాదు' అనేది స్పష్టమౌతున్న కలోర సత్యం!

బడుగు బలహీన వర్గాలు అత్యధికంగా వుంటా, ఓటర్లుగా వారు నిర్ణయాత్మకమైన పొత్రను కలిగి వుంటారు. కాబట్టి వారిని ఆకర్షించడానికి అవసరమైన విధివిధానాలను రూపొందించడం, వాటిని కొంతవరకు మాత్రమే అమలుపరచడం, క్రమంగా జరిగిపోయే ఒక ప్రక్రియ.

బడుగు బలహీన వర్గాల ఆర్థిక సామాజిక సాధికారతను అద్భుతంటున్న సామాజిక వ్యవస్థలను, ఆ మూలాగ్రంగా పెకిలించడం గాని... లేదా సంస్కరించడం గాని... ఏరి దృక్పథంలో చిత్తశుద్ధితో అస్సలు వుండదు.

నిజం చెప్పాలంటే... అన్ని స్థాయిలలో రాజ్యాధికారాన్ని కైపసం చేసుకోవడం, దాన్ని పదిలపర్చుకోవడం, అనేవి వారు చేరుకోవాల్సిన గమ్యస్థానాలు. ప్రజాధనాన్ని ఎన్ని వేల కోట్లయినా వెచ్చిస్తూ ఈ గమ్యాన్ని చేరుకోవడం వారికి ఎంతో ముఖ్యా!

కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలలో గత 62 సంవత్సరాలుగా వివిధ జండాలతో గుర్తులతో అధికారాన్ని నిర్వహించిన పార్టీలు సాధించింది మాత్రం బహు స్వల్పం! కేంద్ర ప్రభుత్వంచే నియమించబడిన 'అర్థన్ సేన్ గుప్తా కమిటీ' నివేదిక ప్రకారం దేశంలో ఈనాటికి తలసరి ఆదాయం ప్రతిధినం కేవలం 20 రూపాయలు. ఈ ఆదాయంతో బ్రతికే వారి సంఖ్య 77 కోట్లు, దేశ జనాభాలో ఇది 83 శాతం. మరో 62 సంవత్సరాలు గడిచినా పేదరికం తొలిగిపోయే జాడ కనబడటం లేదు. 2009 సంవత్సరానికి ఐక్యరాజ్యసమితి ద్వారా ప్రకటించిన మానవాభివృద్ధి సూచిక ప్రకారం ప్రపంచంలోని 182 దేశాలలో మనదేశస్థానం 134గా వున్నది.

మన పొరుగు దేశాలు కొన్ని మెట్లు ఎక్కుగా, గత సంవత్సరంతో పోల్చుగా మనదేశం 6 మెట్లు క్రిందికి దిగిపోవడం గొప్ప అవమానకరం. ఈ పరిస్థితిని చూసి సామాజికశాస్త్ర విజ్ఞత కలిగిన వారు ఆశ్చర్యపోవాల్సిన అవసరం లేదు. ఈ పరిస్థితికి ముఖ్య కారణాలు ఈ క్రింది విధంగా వున్నాయి.

1. దేశ సంపద పెరిగిన నేపథ్యంలో ఆ సంపదను వెచ్చించే అంతాల ప్రాధాన్యతలలో అత్యంత ప్రధానంగా ధనిక వర్గాల ప్రయోజనానికి పెద్దపేట వేయడం అనేది ఈ పరిస్థితికి మొట్టమొదటి బలమైన కారణం!

2. పన్నుల ఎగవేతను, నల్లధనార్జునను అరికట్టలేని విధివిధానాలను అనుసరించడం రెండవ ప్రధాన కారణం!
3. రాజకీయ నాయకులు, ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు కుమ్మక్కపుతుం పైనుండి క్రిందివరకు బాహాటంగా నిర్వహిస్తున్న లంచగొండితనం మూడవ ముఖ్య కారణం.

ఈ విధంగా ప్రజాధనం కొల్లగొట్టబడటం వలన అటు పేదరిక నిర్మాలనగాని, ఇటు బదుగు బలహిన వర్గాల సముద్రరణగాని, అసాధ్యమనే విషయం పూర్తిగా సత్యం.

మన రాజ్యంగం మన దేశాభివృద్ధి కోసం రాజకీయ ఆర్థిక ప్రజాస్వామ్యాన్ని ప్రతిపాదించింది. శౌరహక్కులు, రాజ్యాధికారం కోసం వయోజన ఓటింగు ద్వారా నిపుణులొత ఎన్నికల ప్రక్రియను నిర్ణయించింది. ప్రజా బాహుళ్యపు చైతన్య పూర్వక నిర్ణయమే సామాజిక ఆర్థిక సంస్కరణకు మూలం. ఇదే అసలు సిస్టెన్ చోదక శక్తి.

ప్రజాచైతన్యాన్ని సమరశీలంగా తీర్చిదిద్యుతారా? లేక నిద్రావస్థలో వుంచుతారా? అనే విషయం రాజకీయ పార్టీలు మరియు వారి చైతన్యయుత కార్యకర్తల దీక్షాదక్షతలపై ఆధారపడి వుంటుంది. ప్రజాచైతన్యాన్ని కాదంటూ ఒంటికాలుమీద లేవడం అనేది దుందుడుకువాదం అవుతుంది. అంతకుమించి తీవ్రవాదం అవుతుంది. రాజకీయ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ఈ విధమైన ప్రవర్తన ప్రయోజనాత్మకం కాదంటూ చరిత్ర అనేక పర్యాయాలు బుజువు చేసింది. ఈ బుజువు బలోపేతమైనది. అందుకని ప్రజల ఆర్థిక ప్రజాస్వామ్య సాధనలో ఉద్యమాల నిర్మాణానికి సెలవిస్తే ఇక అంతే సంగతులు అని చెప్పవచ్చు. అప్పుడిక చలనరహిత సమాజం చచ్చబడక తప్పదు.

నిత్యసూతన విస్తృతితో వివిధ వర్గాల సంఘటిత సమరశీల ఉద్యమాలు సమస్యల పరిష్కారానికి, అభివృద్ధికి, ఏకైక మార్గాలు అనేది నా అనుభవ సంపద! వామవక్కాలు అధికార మధ్యమార్గ పార్టీలలో జతకట్టడం, దానిని అధికార సాధనకు మాత్రమే పరిమితం చేయకుండా...బలోపేతమైన సువిశాల ప్రజాశక్తి లేదా సామాజిక పెట్టబడి నిర్మాణానికి పూనుకోవడం ఎంతో అవసరం.

ఈవిధమైన సూత్రాల నేపథ్యంలో ‘సంస్కరణల’ ద్వారా సాధించిన చంద్రబాబు పరిపాలనా ప్రగతిని ఒకసారి పరిశీలించాం.

చంద్రబాబు పరిపాలన : ముఖ్యమంత్రిగా చంద్రబాబుగారు తనదైన ప్రత్యేకశైలితో, చతురతతో, తన నాయకత్వపు పునాదుల్ని బలోపేతం చేసుకుంటారని సహజంగానే

ఆశేష ప్రజానీకం ఆశించింది. ఆయనలో కూడా అదే సంకల్పబలం బలంగా స్వప్తమయ్యింది. నీతి నిజాయితితో సంస్కరణల ద్వారా అనేకానేక మార్పుల్ని సాధించాలని ఆయన కలలుగన్నారు. తన కలల సాకారంతో అభివృద్ధి పథంలో తిరుగులేని నాయకుడిగా మిగిలిపోవాలని ఆరాటపడ్డారు. కొత్త పథకాలను సృష్టించడంలో వాటిని అమలు పరచడంలో విజయం సాధించడంలో, అత్యంత జనాదరణని పొందాలని ప్రయత్నించారు. ఈవిధమైన బాబుగారి పరిపాలనలో పథకాల గురించి, వాటి జయపజయాల గురించి, పరసగా ఒకసారి పరిశీలిద్దాం.

1. డ్వైకూ పథకం : అత్యధికంగా మహిళల్ని ఆకర్షించిన డ్వైకూ లేదా ఇందిరాకూంతి పథకం ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోడగింది. బంగ్లాదేశ్ లో ఒక మహిసుభావుని ఆలోచనతో ప్రారంభమైన మహిళా పొదుపు ఉద్యమానికి మరో రూపమే ఈ డ్వైకూ పథకం.

10-15 మంది మహిళలు ఒక గ్రూపుగా ఏర్పడి రోజుకు తలసరి ఒకక్రూపాయిని పొదుపుచేసుకోవడం ఈ పథకంలో ముఖ్యంశం. ఈ డబ్బును కూడబెడుతూ ప్రతి నెలకు ఒకసారి తమ సభ్యులలో అవసరం వున్నవారు ఆ మొత్తాన్ని వేలం పొట ద్వారా వడ్డిపై ఎత్తుకోవడం జరుగుతుంది. ఈ విధంగా కూడబెట్టిన వడ్డిని అందరూ పంచకోవడం వారు సాధించే ప్రయోజనం.

ఈ పొదుపుసంఘాలు గ్రామగ్రామాన మహిళలతో పాటుగా కులవృత్తులకు సంబంధించిన పురుషులలో కూడా వుండే విషయం అందరికి తెలిసిందే. అయితే మహిళల స్వశక్తి సంఘాలను రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ప్రత్యేకశర్ధతో ప్రోత్సహించడం విశేషం. అలాగే మహిళలు పొదుపు చేసిన మొత్తాన్ని లెక్కగడుతూ, అందుకు అనుగుణంగా ప్రభుత్వ గ్రాంట్లు, బ్యాంకురుణాలను అందజేయడం అనేది వారి స్వశక్తి స్వావలంబనను ఇనుమడింపజేయడమే. ఇది మంచి ప్రోత్సాహకరం!

జటీవల గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాలతో పాటుగా వ్యవసాయ పంటల వ్యాపార బాధ్యతల్ని కూడా ఈ స్వశక్తి సంఘాలకు హస్తగతం చేయడం అనేది వారికి అదనంగా సమకూర్చబడిన ప్రోత్సాహత! తరతరాల నుండి కూలీలుగానో, సాధారణ గృహిణులుగానో పరాధీనతతో బ్రతుకు భారాన్ని ఈధ్వే అబలలను సబలలుగా మార్చుతూ... వారు స్వయంగా అధికారులతో బ్యాంకర్లతో చర్చించి తమ లావాదేవీల్ని నిర్మించుకునే స్థాయికి ఎదగడం సదరు మహిళలకే కాదు - మొత్తం దేశానికి గర్వకారణం! మరియు సంతోషకరం!

మహిళా స్వశక్తి సంఘాలకు ఇవ్వబడే బ్యాంకు రుణాలు పావలా వడ్డిపైనే ఇవ్వడం ఆహ్వానించడగినది. ఈ విధానంలో మిగతా వడ్డి భారాన్ని ప్రభుత్వమే భరించడం మంచి

పరిణామం. అయితే స్వాలంగా అగుపిస్తున్న మార్పు గొప్ప సంస్కరణనే అయినపుటికీ... సూక్ష్మ దృష్టితో పరిశీలన్లే మాత్రం ఇది గొప్ప గుణాత్మకమైన మార్పు కాదని స్వస్థంగా అర్థమాతుంది. ఎందుకంటే... దీని ఫలితంగా ఉత్సత్తీ శక్తులు పెరగడం లేదు. ఉపాధి అవకాశాలు లేవు. పునఃరుత్సత్తీ ద్వారా దేశ సంపదము పెంచే నవ్యత ఎంతమాత్రం లేదు. ఇలాగని ఈ సంస్కరణ పథకం నిప్పుయోజనం అని వాదించడానికి వీలులేదు. దీని ఫలితంగా మహిళలోకంలో తమ స్వశక్తిని వినియోగించి పొదుపరితనంతో స్వతంత్ర పాత్రను పోషించే సలక్షణం పెరగడం హర్షించడగింది.

మహిళలకు విద్య, సాంకేతిక విద్యలను అందించి, వారి వారి స్వజనాత్మకత శక్తిని పెంపాందించి, సరుకుల తయారి పరిత్రమలలో సంపద స్వస్థిలో భాగస్వాములను చేయడం ఒక్కటే వారి నిజమైన సాధికారత మరియు స్వామలంబనకు తార్మాణం! మహిళాశక్తికి అవసరమైన పెట్టుబడులను అందిస్తూ, వారి ఉపాధికి భద్రతను సమకూర్చే బాధ్యతను ప్రభుత్వం స్వీకరించడం అనేది తక్షణ ఆర్థిక సామాజిక కర్తవ్యం! కర్తవ్య ఫలితంగా ఈనాటి స్వశక్తి సంఘాలు భవిష్యత్త పారిశ్రామికాభివృద్ధికి సోపానం కావాలి. అయితే. స్వశక్తి సంఘాల విషయంలో నారాచంద్రబాబునాయుడిగారి సుదీర్ఘ పరిపాలనలోగాని, ఆ తర్వాత ఏర్పడిన కీ.ఎస్. వై.ఎస్. రాజశేఖర్ రెడ్డి గారి కాలంలో గాని, ప్రచార పటాలోపమే తప్ప గుణాత్మకమైన మార్పులు జరగలేదు. అలాగే మౌలిక సంస్కరణల గురించిన ఆలోచన కూడా జరగలేదు. ఇది ఈ పథకంలోని పరిమితిని చూపిస్తుంది.

2. జత్తుభూమి: ఈ పేరులో దేశభక్తి భరిత భావం పరిపూర్ణంగా వుంది. దేశవిదేశాల్లోని భారతీయుల్లి ఆకర్షించిన సద్వాహనా పథకం ఇది! ముఖ్యంగా ఈ పథకం గ్రామీణాభివృద్ధికి ప్రాణప్రదంగా భావించడం జరిగింది.

ప్రతి మూడు మాసాలకు ఒకసారి మండలాధికారులు ప్రతి గ్రామంలో గ్రామసభని నిర్వహించడం, ప్రజల ఔనందిన సమస్యలను అక్కడికంటే ప్రత్యక్షంగా తెలుసుకునడం, ఆ సమస్యలకు పరిపూర్ణాన్ని కూడా అక్కడికక్కడే సూచించడం, ఈ పథకం వెనక వున్న ఒక గొప్ప సిద్ధాంతం. ‘ప్రజల వద్దకు పాలన’ దీనికి మారు పేరు!

అధికారులు తమ కార్యాలయాలకే పరిమితమైపోయి, గ్రామీణ ప్రజలు వారి అవసరాల నిమిత్తం తమ కార్యాలయాల వద్దకు వచ్చినపుటికీ వారికి కనీస గౌరవం ఇవ్వకపోవడం, సరికదా వారిని అస్సులు పట్టించుకోవడం, తమ అధికారదర్శంతో వారిని పలకరించ నిరాకరిస్తూ తమ అహంకారాన్ని ప్రదర్శించే నేపథ్యంలో వెలుగుచూసిన

ఈ జన్మభూమి కార్యక్రమం నిజంగా ప్రజాసామాన్యంలో ఒక విష్ణవాత్సకమైన మార్పును తీసుకువచ్చింది.

అధికారులు విధిగా ప్రజల అవసరాలను తెలుసుకునడం, సమస్యలని విచారించడం, మరియు వాటిని పరిష్కరించడం, వంటి ఒక మంచి మార్పుకు నాంది పలికిన ‘జన్మభూమి’ కార్యక్రమం అభిసందర్శించుట! ముఖ్యంగా ఈ కార్యక్రమం ద్వారా బానిసలుగా దిక్కులేని పక్కలుగా ఛీత్తారూలకు గురయే గ్రామీణ ప్రజల ఆత్మగౌరవం పెంపాందింపబడింది. ఈ ప్రజలు తమ తమ హక్కుల గురించి అడగడమే కాదు, అధికారులను నిలదీనే అధికారాన్ని కూడా పెంపాందింపజేసుకున్నారు. ప్రజల్లో ఈవిధమైన శైతన్యాన్ని జాగ్రత్తిని కలిగించిన ‘జన్మభూమి’ ఈ మేరకు ఒక మంచి సంస్కరణ అని చెప్పవచ్చు.

ఈ కార్యక్రమాన్ని ముఖ్యమంత్రి నుండి జిల్లా కలెక్టరులవరకు పర్యవేక్షించడం, దీనిపై నివేదికను రూపొందించడం, వాటిని విశ్లేషించడం అనేవి కూడా మంచికి జరిగింది. కాగా ఈ పథకం గురించి సూక్ష్మదృష్టితో పరిశీలిస్తే మంచి ఫలితాల కంటే, చెడు ఫలితాలే ఎక్కువగా దర్శనమిస్తాయి. అవి ఈ క్రిందివిధంగా పున్నాయి.

1. క్రింది నుండి పై వరకు అధికారభూందం ఇదే పనిలో మునిగిపోయి ఇతర పనులను ప్రక్కనబెట్టడం అనేది మొదటి అవలక్షణం.
2. జన్మభూమిలో పదేపదే విన్నవించుకున్న మౌలికమైన గ్రామాభివృద్ధి పనులు ధనాభావం వలన లేదా అధికారుల నిర్దక్క్యం వలన అసలుకే వెలుగు చూడకపోవడం రెండవ అవలక్షణం.
3. చివరకు వృద్ధాయ్పలు పెన్నాన్నలు పంచడం, రేషన్ కార్బూలు పంచడం, వికలాంగుల పెన్నాన్నలు పంచడం వంటి పనులకే ఈ కార్యక్రమం పరిమితం అయ్యే దశకు వచ్చింది. దీంతో అధికార అనధికార బృందపు విలువైన సమయం వృథా కావడం సర్వే సర్వ్యత్రా గమనించిన సత్యం. ముఖ్యంగా పై పనుల్ని అధికారులు తమ విధి నిర్వహణలోనే కొనసాగించుకోవచ్చు. ఇందుకు ప్రత్యేక సమయం కేటాయించుకోవాల్సిన అవసరం లేదు. ఇది మూడవ లోపం.
4. ముఖ్యంగా వికేంద్రికరణలో భాగంగా గ్రామ పంచాయతి, మండల పరిషత్తులకు, అధికారాల్ని విధుల్ని నిధుల్ని ఇవ్వడం జరిపితే ప్రభుత్వం ప్రత్యేకంగా ‘జన్మభూమి’ పేరుతో తన విలువైన సమయాన్ని వెచ్చించే అవసరం పుండేది కాదు. ఇది ఆర్థికంగా,

సామాజికంగా, రాజకీయంగా కూడా చెప్పుకోదగ్గ గొప్ప సంస్కరణ కాదు. ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు, జన్మభూమి కార్యక్రమాలను పర్యవేక్షించే వేలాదిమంది అధికారులు, అనత్యాలతో అర్థసత్యాలతో కూడిన నివేదికలు ఇవ్వడం కూడా జరిగింది. అలాగే సమావేశాలలో తమ ఇతర కార్యక్రమాలను విస్తరించడం, పక్షపాటు పెట్టడం, జరిగిపోయింది. ఈవిధవైన పరిస్థితుల కారణంగా సాధారణ పరిపాలన స్థంభించిపోయింది. ఘలితంగా విసిగి వేసారిన అధికారులు చివరకు ప్రభుత్వ వ్యతిరేక ప్రచారకులుగా మారిపోయారు. ఈ ఘలితం ‘జన్మభూమి’ వికటించిందన దానికి ఒక పెద్ద నిదర్శనం!

‘జన్మభూమి’ కార్యక్రమం విషయమై నా ఒక అనుభవం చిరస్మరణీయం. ఆ విషయ చివరణలోకి వెళ్తే... చంద్రబాబు నాయుడు గారు ముఖ్యమంత్రిగా తాను ప్రారంభించిన ‘జన్మభూమి’ కార్యక్రమాన్ని స్వయంగా పర్యవేక్షించడానికి మొదట కరీంనగర్ జిల్లాను ఎన్నుకున్నారు.

దిదయం 11 గంటల సుమహర్షంలో ఈ కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించే ఒక గ్రామాన్ని తెలియజేయమని అప్పటి కలెక్టర్ గారిని బాబు కోరడం జరిగింది. కలెక్టర్ గారువెంటనే నాపేరు తెలియజేస్తూ ‘రాజేశ్వరరావుగారైతే తప్పకుండా తమ గ్రామంలో జన్మభూమిని ప్రారంభిస్తారు’ అనే విశ్వాసాన్ని కనబర్చారు. ఇక ముఖ్యమంత్రిగారు వెంటనే మా స్వంత గ్రామం మారుపాకకు ప్రయాణం అయ్యారు. నేను యథాలాపంగా మా స్వంత గ్రామం మారుపాకలో ‘జన్మభూమి’ కార్యక్రమానికి అధ్యక్షత వహించి నడుపుతున్నాను.

ప్రభుత్వ ఉత్తర్వుల వెలుతురులో ఒకటి తర్వాత మరొక అంశం చర్చిస్తున్నాం. ఇంతలో ముఖ్యమంత్రిగారు స్వయంగా మారుపాకకు వస్తున్నారనే వార్త వ్యాపించింది. దీంతో ఇక సుమారు వందమంది ట్రై పురుషులతో సాగుతున్న సభా ప్రాంగణం ఒకక్షాసారిగా వందలాడి ట్రై పురుషులతో క్రికెటరిసిపోయింది. ‘జన్మభూమి’ కార్యక్రమం తాలూకు స్పృహతో చంద్రబాబుగారిని చూడాలనే ఆపేక్ష ముఖ్యంగా మహిళల్లో నాకు కట్టలు త్రైంచుకుని కనిపించింది అటూ ఇటూ అనగానే ముఖ్యమంత్రిగారు రానే వచ్చారు. ప్రజల్లో అధికారుల్లో హడావుడి ఒక్కసారిగా ఊపందుకుంది.

చంద్రబాబు గారు అక్కడ జరుగుతున్న ‘జన్మభూమి’ కార్యక్రమాన్ని పర్యవేక్షించాడు, తమ ఉపన్యాస కార్యక్రమాన్ని కొనసాగించారు.

“జన్మభూమి కార్యక్రమంలో స్వాతంత్ర సమరయోధుని స్వంత గ్రామంలో పాల్గొనే అదృష్టం కలిగినందుకు గర్వపడుతున్నాను” అంటూ చంద్రబాబుగారు తన ఉపన్యాసంలో సగర్వంగా చెప్పుకున్నారు. నా ప్రజలు ఇందు నిమిత్తం మిక్కిలి సంతోషించారు.

తర్వాత అక్కడినుండి తిరుగు ప్రయాణంలో చంద్రబాబుగారు నాతో “మీరు ఏదైనా మంచి కార్యక్రమాన్ని కోరండి ప్రకటిస్తాను” అంటూ ఆప్యాయంగా అడిగారు. అందుకు నేను కృతజ్ఞతాపూరితుడినై “వాహనాన్ని సిరిసిల్ల పట్టణం వైపు మళ్ళించండి” అని కోరాను. నేను కోరినట్టుగానే చేసారు.

సిరిసిల్లలో అంతవరకు శిథిలావస్థలో వుండి పందులు గాడిదలకు నిలయంగా తయారైన ప్రభుత్వ ఆసుపత్రి ముందు వాహనాల్ని ఆపడం జరిగింది. నాతో నడిచిన ముఖ్యమంత్రి ఆనాటి ఆసుపత్రి తాలూకు దయనీయమైన పరిస్థితిని కళ్ళారా చూసారు. స్వందనగా బాధపడ్డారు. ఇక ఆ వెంటనే 100 పడకల ఆసుపత్రి భవన నిర్మాణ ప్రకటన చేసారు. కాగా, మేము ఎవ్వరికీ తెలియకుండా హరాత్తుగా అక్కడికి వెళ్ళినప్పటికీ నిముషాల వ్యవధిలో వేలాది స్త్రీ పురుషులు మమ్మల్ని చుట్టుముట్టారు. ఇది చంద్రబాబు నాయుడు గారికి వున్న అత్యధిక ప్రజాకర్ణణ! మొత్తానికి మూడు సంవత్సరాల్లో ఆసుపత్రి నిర్మాణం పూర్తయ్యాంది.

3. విద్యా, తల్లుల, కమిటీలు : విద్యాకమిటీల నిర్మాణం, తల్లుల కమిటీల నిర్మాణం, చట్టబడ్డంగా ఎన్నికల ప్రక్రియ ద్వారా జరిగింది. ఇది చాలా బాగా జరిగింది.

ముఖ్యంగా గ్రామ పెద్దలు తల్లులు, తమ బిడ్డల చదువుల గురించి, బాధ్యత వహించే విషయాన్ని ప్రభుత్వపరంగా తెరమీదకు రావడం ఒక గొప్ప మార్పు.

పిల్లలందరూ విధిగా బడికి రావడానికి, మధ్యలో చదువును చాలించకుండా చూడడానికి, ఈ విధంగా కమిటీల ద్వారా ఉద్యమ స్వరూపాన్ని ఇవ్వడం మంచి సంచలనాన్ని కలిగించింది. ఈ విషయమై ప్రభుత్వం గొప్పగా కీర్తింపబడింది కూడా! ఐతే అధికారుల బాధ్యతలో కొంత సడిలింపు రాగానే విద్యా కమిటీలు క్రమంగా అలంకారప్రాయాలుగా తయారుకావడం విచారకరం!

కొన్ని సందర్భాలలో విద్యాకమిటీ ఎన్నికలు రాజకీయ రంగుల్ని పులుముకుని సంఘర్షణలకు దారి తీయడం కూడా జరిగింది. రాజకీయాలకు అతీతంగా, ఒక సామాజిక కర్తవ్యంగా, ప్రజలను సమాయత్తం చేయవలసిన రాజకీయ పార్టీల కార్యకర్తలు తద్విరుద్ధంగా ప్రవర్తించడం వలన అనుకున్న ఫలితం డక్కనేలేదు అని చెప్పవచ్చు.

ఈ విధంగా గందరగోళ పరిస్థితులకు దారి తీయడం ఆరంభించిన కమిటీలను చివరకు రద్దు చేయడం జరిగింది.

4. పరస్పర సహాయ సహకార చట్టం : చంద్రబాబు కాలంలో మరొక మంచి పని జరిగింది. పరస్పర సహాయ సహకార చట్టాన్ని రూపొందించి ఆమోదించడమే ఆ మంచి పని!

ఈనాటి సహకార చట్టం... బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యపాదుల కాలం నుండి ఒక శాపంలాగా వెంటాడుతున్న కాల దోషం పట్టిన చట్టం. ఈ చట్టం పరిధిలో సహకారం మృగ్యం! అధికారమే సర్వస్వం! ఈ చట్టం పేరుతో ప్రజాధనాన్ని దుర్వినియోగం చేయడం ఒక చేదు అనుభవం! ఈ ప్రజాధనాన్ని దుర్వినియోగం చేయడంలో దళారులైన అధికారులు, లంచగోందులైన అధికారులు, చాలా చలాకిగా యుక్తిగా వ్యవహరించడానికి అనేకానేక మార్గాలు బూజు పట్టిన ఈ పాత చట్టంలో వున్నాయి. దీన్ని రద్దు చేస్తూ... దీని స్థానంలో ప్రజల పరస్పర సహకారమే డోషిరిగా వుండే చట్టం తేవాలని, ఈ చట్టం పూర్తిగా ప్రజలచేత అధికారుల ప్రమేయం లేకుండా నిర్వహించబడాలని, చాలాకాలంగా సహకార ఉద్యమకారులు కోరుతున్న ఒక గొప్ప అదర్శపూరితమైన కాంక్ష!

గుజరాత్ రాష్ట్రంలోని అనందీలో డా॥ కురియన్ గారి నేత్తుత్వంలో అనేక దశాబ్దాల నుండి నిర్వహించబడుతున్న ‘పాడి పరిశ్రమ సహకార సంఘం’ దీనికి ఓ గొప్ప ఉదాహరణ! స్వార్థిదాయుకమైన ఇటువంటి ‘పరస్పర సహాయ సహకార సంఘాలు’ దేశవ్యాప్తంగా వివిధరంగాలలో నిర్వహించబడుతూ గ్రామాభివృద్ధికి ప్రబల సాధనాలుగా రూపొందినవి. ఈ విధమైన సంస్థార్థవంతమైన కొత్త చట్టాన్ని మన రాష్ట్రంలో కూడా ఆమోదించాలని సంకల్పిస్తూ నేను మరియు నాతోపాటుగా అనుభవజ్ఞులైన సహకార ఉద్యమ నాయకులు ముఖ్యమంత్రి నారాచంద్రబాబునాయుడు గారిని కలిసి కోరికను విన్నవించుకోవడం జరిగింది.

మా సంకల్పబలాన్ని వాదనలోని సత్యాన్ని గ్రహించిన ముఖ్యమంత్రి గారు అనతికాలంలోనే ఆ (మ్యాక్స్) చట్టాన్ని రూపొందించే ఏర్పాటు చేశారు. ఇక శాసనసభలో అనాటి మంత్రి శ్రీ దేవేందర్ గాం గారు ఈ ప్రజాస్వామ్య ప్రజాహిత చిత్తు చట్టాన్ని ప్రవేశచెట్టారు. కాగా, అదివరకే ఈ చట్టం గురించి అనుభవజ్ఞులందరితో వర్ణించిన నేనే ఈ చిత్తు చట్టాన్ని ఆహ్వానిస్తూ, దీని అవసరం గురించి మాటల్లదే గౌరవం పొందాను.

నా ఉపన్యాసం తర్వాత మరింత వివరణ అవసరం లేకుండానే, అన్ని రాజకీయ పార్టీలు తమ పరిపూర్ణ సహకారాన్ని తెలియజేయడం జరిగింది. చిత్తు చట్టం అనతికాలంలోనే ఏకగ్రివంగా చట్టరూపాన్ని పొందింది.

ముఖ్యంగా నేను చేసిన ప్రసంగాన్ని ప్రశంసిస్తూ శ్రీ కురియన్గారు నాకు పత్రం పంపించారు. ఈ పత్రం నాలో సహకార ఉద్యమం-దాని స్వతంత్ర పొత్తపైగల అకుంరిత విశ్వసాన్ని ఇనుడింపజేసింది.

అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో పరస్పర సహకారం ద్వారానే అత్యధికభాగం అభివృద్ధి, దాని కొనసాగింపు, సుసాధ్యమౌతున్న వాస్తవం గుర్తింపులోకి వచ్చింది. ముఖ్యంగా ఇంత గొప్ప చట్టం 15 సంవత్సరాల సుదీర్ఘాలం తర్వాత కూడా ఆదరణను నోచుకోవడం లేదు. ఇది ఎంతో శోచనీయం!

కరీంనగర్ జిల్లాలో ఒకటి రెండు ప్రతిష్టాత్మక సహకార సంఘాలు దీని పరిధిలోకి చేరినవి. కానీ రాష్ట్రవ్యాప్తంగా దీనికి తగిన ఆదరణ లభించిన దాఖలాలు లేవు. దీనికి తోడుగా అధికారులు కూడా స్వతంత్ర పరస్పర సహకార స్వార్థిని గమనించకుండా వుండిపోవడం అనేది, వారి చైతన్యరాహిత్యానికి నిదర్శనం. కాగా, రాజకీయ పార్టీలకు ఈ రంగం గురించి ఆలోచించే తీరికకూడా లేకపోవడం కేవలం దురదృష్టప్రకరం!

5. మన నీరు... మన వనాలు: నీటి వినియోగదారుల సంఘాలు, వన సంరక్షణ సమితులు చట్టబడ్డంగా వుంటూ... ప్రజాప్రతినిధులు ఐచ్ఛికంగా నిర్వహించవలసిన వేదికలుగా చెప్పబడుతాయి. ఈ వేదికల్ని సక్రమంగా నిర్వహించిన వారికి తగిన పొరితోషికం కూడా ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. ఐతే అధికారుల అలక్ష్యం, ఎన్నుకోబడిన ప్రజా ప్రతినిధుల నిర్దిష్ట వంటి అలసత్వాల కారణంగా ఈ సంఘాలు స్తుభతగా మారిపోయాయి.

ఈ నిర్దిష్ట స్తుభతను తొలగించగలిగే సరైన గ్రామసాయకత్వం లేదనే చెప్పవచ్చు. కాగా, రాజకీయ పార్టీలు ఇది తమ పని కాదన్నట్టుగా వ్యవహరించాయి. ఈ వ్యవహరంలో ప్రజాసంక్లేషమే ధ్వయంగా కాకుండా అధికారమే ధ్వయం అనే స్వార్థచింతన ద్వోతకం కాబడింది.

ముఖ్యంగా అధికారుల ప్రమేయం అనేది ఎల్లవేళలా సాధ్యం కాదు. సామాజిక పెట్టుబడిగా పదునైన చైతన్యం ప్రజాబాహుళ్యంలో రానిదే ఈ సంస్కరణలు సత్ఫలితాలను ఇవ్వడం అనేది అసాధ్యం.

అధికారిక పదవులు, స్వార్థ ప్రయోజనాలు, ప్రధాన లక్ష్యంగా వున్నంతకాలం మంచిని పెంచే ఆరోగ్యకరవాతావరణం నెలకొనడం దుస్సాధ్యం అని చెప్పవచ్చు.

రాజకీయ పార్టీలు, స్వచ్ఛంద సంస్థలు, చైతన్యవంతులైన పౌరులు, ఆత్మవిమర్శతో తమ విధులను సక్రమంగా నిర్వహించగలగాలి. ముఖ్యంగా చెప్పాలంటే... ఆదర్శ వ్యవసాయ క్షేత్రాల నిర్మాణం, రైతుమిత్ర సంఘాల నియామకం, చక్కని ఆలోచనలు. ప్రభుత్వం తమ వ్యవసాయాధికారుల ద్వారా ఈ ఆలోచనల్ని ప్రోత్సహించడం చక్కని విధానం. కాగా వీటిని నిర్వహించే బాధ్యత స్థానిక ప్రజాప్రతినిధుల ద్వారానే జరగాలి. అప్పుడే అది ఆశించిన ఫలితాలను సాధించడం సాధ్యపడుతుంది. ఐతే చివరకు కీ.శే. వై.యస్.రాజశేఖరరెడ్డి గారి పాలనలో ‘ఆదర్శ రైతులు’ నెలసరి వేతనం పొందే ఉద్యోగులుగా దిగజారిపోవడం విచారకరం. అలాగే అసలు గ్రామాలలో నివాసమే లేనివారు, వ్యవసాయం గురించి ఏమాత్రం తెలియని వారు, అధికార పార్టీకి చెందిన ప్రబుద్ధులైనవారు, ఈ ఉద్యోగాలు పొందడం నిజంగా హస్యస్పదం.

6. ‘ఆదరణ’ పథకం : చేతివృత్తులు నిర్వహించే వారికోసమై వారి వారి వృత్తిపర ఉపకరణాలు అందించే ‘ఆదరణ’ పథకం మంచి ఆలోచన!

ముఖ్యంగా బాల బాలికలు తమ స్వాళ్లు, కళాశాలలకు వెళ్ళడానికి సైకిళ్లను కొనివ్వడం అనేది జనాకర్షకతకు ఒక పరాకాష్టగా పరిణమించింది.

‘చేపలు పట్టడం నేర్చాలి గాని చేపల్ని వండిపెట్టడం సరికాదు’ అనే షైనా సామెత అక్షర సత్యం. ఎందుకంటే... అనేక వృత్తులకు సంబంధించిన వేలాది యువతీ యువకులకు, వివిధ వృత్తిపర శిక్షణకేంద్రాలలో సకల సౌకర్యాలను కల్పిస్తూ... ఉపాధి అవకాశాల్ని పెంచడం అనేది శాస్త్రీయ కర్తవ్యం! ప్రభుత్వం ఈ గురుతర బాధ్యతను నిర్వహిస్తూ వస్తువుల ఉత్పత్తిని పెంచాలి. దాని మార్కెటును స్వీకరించాలి. అప్పుడే ఉపాధి అవకాశాలు పెరిగి నిరుద్యోగం తగ్గిపోతుంది.

ఈ నేపథ్యంలో చంద్రబాబునాయుడుగారి సంస్కరణల ఆచరణలో లోపాలువున్నా వారి చిత్రపుద్దిని శంకించిన వారు మాత్రం లేరు అనే చెప్పవచ్చను. ఎందుకంటే... ఆయన సంకల్పం గొప్పది. నిజాయితితో కూడుకుని వున్నది. ఏదో చేయాలని, మరేదో గొప్ప మార్పును సాధించాలని, ఎంతో తపన వున్న అనన్య సామాన్య లక్షణాలు గలిగిన వ్యక్తిగా ఆయన గుర్తింపు సంపాదించుకున్నారు. ఈ పేరును సార్థకం చేసుకోవాలనేదే ఆయన ఉద్ధేశ్యం! కాకపోతే కొన్ని అననుకూల పరిస్థితులు ఆచరణకు ప్రతిబంధకాలుగా మారినప్పటికీ అది ఆయన అసమర్థత కాదు.

7. నీరు-మీరు : ఈ కార్యక్రమాన్ని విజయవంతంగా వినియోగించిన చోట చిన్న నీటిపారుదల సాకర్యాలు బాగా అభివృద్ధి చెందినవి. ‘నీరు-మీరు’ అనే అంశం అత్యంత కీలకమైనది. ఎన్నో ఆటంకాలు ఎదురైనా దీన్ని కొనసాగించాల్సింది.

వాటర్సేడ్ నిర్మాణం, చిన్ననీటి వనరుల నిర్మాణం, భూగర్భజల సంరక్షణ, భూసార సంరక్షణ, కార్యక్రమాల నిర్వహణ గ్రామీణాభివృద్ధికి ప్రాణప్రదం. వీటి ఫలితంగా అనావృష్టి, అతివృష్టి కల్పించే కష్టసప్షోలు నివారించబడటమే కాకుండా భూసార పరిరక్షణ జరుగుతుంది. తద్వార వ్యవసాయాభివృద్ధి జరుగుతుంది. దీంతో నిరంతరాయంగా కొనసాగే ప్రకృతి అందించే గొప్పవరం సాధ్యపడుతుంది. కానీ ఈ కార్యక్రమంలో కూడా క్రమంగా అవినీతి చోటు చేసుకోవడం అనేది పరిపాలనా వ్యవస్థలో గూడుకట్టుకుని వన్న జాధ్య ఫలితం!

‘నీరు-మీరు’ పథకం సామాజిక జీవనయానంలో ప్రతిష్టాత్మక విలువలతో కూడినది. పురోభివృద్ధికి ఇది ప్రాణప్రదం! కానీ అనూప్యాంగా ఈ పథకం అమలులో చౌరబడిన ప్రతికూల శక్తులు దీని విలువని దిగజార్థడం బాధాకరం!

8. నీతి నియమాలు-మర్యాదల నిబంధన : శాసనసభ నిర్వహణలో నూతన జవసత్యాలను సమకూర్చే నీతినియమాలు - మర్యాదల నిబంధనలను రూపొందించడం మరపురాని ఘట్టం. నీతి, నియమం, మర్యాద ఇచ్చిపుచ్చుకోవడం మొదలగునవి సామాజిక విలువలు! ఇవి లక్షల సంవత్సరాల పరస్పర మానవ సంస్కరంతో జనించినవి! ఈ సత్యబంధాలకు జనకుడు మానవుడే! ఈ విధమైన విలువలను గౌరవిస్తూ వాటిని పోవిస్తూ పాటించే వారు ఉత్తములు!

ఉత్తమ మానవులు ప్రజాప్రతినిధులుగా వుండటం వలన శాసనసభలు, పార్లమెంటు, వచ్చిత్రతను సంతరించుకుంటున్నాయి. ఆయా సభ్యులు గౌరవనభ్యులుగా అదర్చమూర్తులుగా కీర్తించబడుతుంటారు. ఈ ప్రాపంచిక వచ్చిత్ర విలువలను రేఖామాత్రంగా శాసనసభ నిబంధనావళిలో పొందుపర్చడానికి ఈ కమిటి వేయబడింది. అదివరకు మన శాసనసభ నియమనిబంధనలలో ఈ అంశం లేదు. కేంద్ర పార్లమెంటులో కూడా ఇది లేదు.

స్వికర్ణగా వన్న శ్రీ యనమల రామకృష్ణదుగారు తమ అధ్యక్షతలో ఈ బాధ్యతను నిర్వహించడానికి ఒక ఉపసంఘూన్ని నియమించారు. ఈ ఉపసంఘుంలో నాతోపాటుగా ప్రముఖ పార్టీల నాయకులు సభ్యులుగా వన్నారు. మేము మా విలువైన సమయాన్ని వెచ్చించి కొత్త నిబంధనల రూపకల్పనలో సముచ్చితమైన పరిశ్రమ గావించాము.

రాష్ట్రంలో ప్రముఖ సంఘ సేవకులు పొత్తూరి వెంకటేశ్వరరావుగారి లాంటి పాత్రికేయుల అమృతాలైమైన సలహాలను ఈ సందర్భంగా మేము పొందడం జరిగింది. చివరకు ‘శాసనసభ్యులు అనుసరించవలసిన మర్యాదలు-నీతి నియమాల నిబంధనలు’ అంశాన్ని సమర్థవంతంగా రూపకల్పన చేసాము. శాసనసభ అత్యుత్సాహంతో వాటిని అమోదించి గ్రంథస్తం చేసింది. అయితే ఈ పవిత్ర నీతి నియమాలు, మర్యాదలు, ఎంతవరకు ఆచరణకు నోచుకున్నాయో అది ప్రజలే నిర్ణయించాలి.

ముఖ్యంగా పార్లమెంటుతో పాటుగా శాసనసభల్లో గౌరవ ప్రజాప్రతినిధులు, ప్రభుత్వం ద్వారా తమకు లభించిన సదుపాయాలను దుర్వినియోగం చేస్తున్నట్టుగా అనేక నివేదికలు వున్నాయి. ఈ నివేదిక ప్రకారం వెల్లడైన అక్రమాల్ని సూచనప్రాయంగా ఓ రెండుమూడించిని పొందుపరుస్తాను. అవి....

1. గౌరవ సభ్యులు తమకు కేటాయించిన వసతిగృహాలను అడ్డెలకు ఇచ్చుకుంటున్నారు.
2. ఇండ్స్ట్రియిలను అమృతుకుంటున్నారు.
3. నోరులేని బలహీన వర్గాల ప్రజాప్రతినిధులకు విలువైన స్థలాలను కేటాయింపజేసి, వాటిని కాజేయడం, అక్రమ మార్గంలో రియల్ ఎస్టేట్ వ్యాపారాలు చేస్తున్నారు.

ఈ విధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో గౌరవ సభ్యుల్ని ప్రజలు అసహ్యంచుకునే దోర్పాగ్య పరిస్థితి ఏర్పడింది. తద్వారా శాసనసభ గౌరవం మంటగలిపింది. కాగా నీతినియమాల నిబంధనావళి రూపొందించిన 10 సంవత్సరాల తర్వాత తిరిగి ఆ సంఘ సభ్యుడిగా పనిచేసే అవకాశం నాకు కలిగింది. శాసనసభలో సభ్యుల ప్రవర్తన అత్యంత అందోళనకరంగా దిగజారిపోయిన వైనాన్ని చూస్తూ నేను సిగ్గుపడక తప్పలేదు.

స్వికర్ణగారి ఆజ్ఞలను ధిక్కరించడం, ఒకరికి ఇద్దరు ముగ్గురు నలుగురు ఏకకాలంలో మాట్లాడటం, పొర్చుమెంటరీ పరిభాషకు స్ఫూర్తి చెబుతూ దుర్భాషలాడుకోవడం, ప్రతి తడవా సభ వెల్లలోకి దూసుకుపోవడం, చివరకు పోడియం చుట్టుముట్టడం వంటివి దాదాపుగా ఆయా సభ్యుల దినవర్యలుగా మారిపోయాయి.

శాసనసభ బయటి జీవితంలోనూ ఆయా సభ్యుల నీతి బాహ్యమైన చర్యలు మా దృష్టికి రావడం జరిగింది.

పవిత్రమైన నీతి నియమాలను జీర్ణించుకున్నవారినే శాసనసభకు పంపించే బాధ్యత రాజకీయపార్టీలది. అలాగే దారి తప్పిన తర్వాత క్రమశిక్షణా చర్యకు గురి చేయవలసిన బాధ్యత నీతినియమాల సంఘానిది.

ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో నేరచరితులకి నాయకత్వపు స్థానాన్ని ఇవ్వడం ఇవ్వకపోవడం అనేది ఆయా పార్టీల అధిష్టానంపై ఆధారపడి వుంటుంది. నేరచరిత్ర లేకపోయినా వ్యక్తిగతంగా నీతి తప్పిన వైభారి కలిగిన వారు, తమకు లభించిన గౌరవస్థానం సాక్షిగా సలక్షణాన్ని అలవర్యకుంటే అదే మానవీయత!

అభివృద్ధిపుధంలో చంద్రబాబు: గ్రామాభివృద్ధిలో రోడ్ నిర్మాణం, విద్యాలయాల నిర్మాణం, వైద్యశాలల నిర్మాణం, చిన్న నీటి పనరుల నిర్మాణం, పునఃర్మిర్మాణం, విద్యాచ్ఛాక్రి సరఫరా, రక్షిత మంచినీటి సౌకర్యాల వ్యాప్తి మొదలగునవి అత్యంత కీలకమైన మౌలిక సదుపాయాలు. మానవ సగటు జీవన విధానంలో వీటి పాత్ర నిత్యం.

మానవాభివృద్ధిని కాంక్షించే అర్థశాస్త్రవేత్తలు, సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు, ఈ మౌలిక సదుపాయాల్ని మన దేశాభివృద్ధికి మూలస్తంభాలుగా నొక్కి వక్కాణించుచున్నారు.

ఈ ఈ రంగాలలో చంద్రబాబునాయుడి గారి కాలంలో అత్యధిక పురోగతిని సాధించడం జరిగింది. రాష్ట్ర బడ్జెట్లో ఈ మౌలిక సదుపాయాలకే పెద్దపీట వేయడం ఒక గొప్ప విశేషం! ఇది చంద్రబాబు గారి సమున్సుత, సమర్థవంతమైన, సుస్థిర పరిపాలనకు నిలువెత్తు నిదర్శనాలు!

ముఖ్యంగా చెప్పాలంటే నా సిరిసిల్ల నియోజకవర్గంలో అంతకు ముందు నాలుగు దశాబ్దాల కాలంలో సాధించలేని అభివృద్ధిని, పురోగతిని ఒక్క చంద్రబాబు పొలనలోని 7-8 సంవత్సరాల కాలంలో సాధించడం అనేది ఆషామాషి కాదు. అదోక చారిత్రక విజయం!

ప్రజా సంక్లేషమవే ధైయంగా, రాష్ట్ర ప్రగతే తన సంకల్పంగా, చంద్రబాబు తలపెట్టిన సంచలనాత్మక విజయాత్మకమైన పనులు రాష్ట్ర అణువణువులో తరతరాలని పలకరిస్తాయి.

సిరిసిల్ల నుండి కోనరావుపేట మండల కేంద్రం వరకు, వేములవాడ నుండి రుద్రంగి వరకు, ఇంకా రెండు మూడు రోడ్ల ప్రతిపాదనల్ని చంద్రబాబుగారు ప్రకటించారు. ఇవి కొన్ని కోట్ల వ్యయంతో కూడినవి. అలాగే సెన్ సంస్థ (విద్యుత్ సహకార సంస్థ) పనితనాన్ని శ్లాఘిస్తూ, దానికి అవసరమైన నిధుల కేటాయింపుకు ఆమోదం తెలుపడం జరిగింది. ఇంకా... విద్యాచ్ఛాక్రిని వినియోగిస్తూ వేలాది పవర్లూం కార్బికులకు ఉపాధి కల్పించిన పవర్లూం పరిశ్రమను కుటీర పరిశ్రమగా గుర్తింపునివ్వడం జరిగింది. ఇక్కడ వారు వాడుకునే విద్యుచ్ఛాక్రి ధరను సగానికి సగం తగ్గించారు. ఈ విషయం పట్ల

సిరిసిల్ల పట్టణ వ్యాపార కార్యక జనం తమ సంపూర్ణ సంతృప్తిని ప్రకటించారు. ఆ తర్వాత నియోజక వర్గంలో చిరకాల కోరికలుగా మిగిలిపోయిన నాంపల్లి చెరువు, నరసింగాపురం చెరువు, కొండ చెరువు లాంటి 5-6 చెరువుల పునఃర్మాణ కార్యక్రమాలకు ఉత్తర్వులు ఇచ్చారు.

ముఖ్యంగా చెప్పాలంటే... చంద్రబాబునాయుడుగారు ప్రతిపక్ష నాయుకుడి నియోజక వర్గాన్నే కాకుండా, రాష్ట్రవ్యాప్తంగా అనేకమైన మౌలిక సదుపాయాల నిర్మాణ కార్యక్రమాలను ఒక అత్యవసర విధానంగా గుర్తించి అమలుపరచడం అభినందనీయం.

రాష్ట్ర చరిత్రలో వరుసగా తొమ్మిది సంవత్సరాల కాలం పరిపాలించిన ఘనత కలిగిన చంద్రబాబునాయుడు గారు సాంకేతిక పరిజ్ఞానం పరిధిలో అసమాన విజయాల్ని తన పాలనవ్యవస్థకు మకుటాయమానంగా తీర్చిద్దుకున్నారు.

(సి) నాయకుడికి నా నిర్వచనం

ఒక నాయకుడు... వైవిధ్యాలతో కూడిన అనుభవ భాండాగారాన్ని అత్యంత సమర్థవంతంగా విశ్లేషించాలి. ఎదురయ్యే ఆటుపోట్లను ఊహించి, అంచనావేసి, పదునైన ప్రతివ్యాహోన్ని రూపొందించుకునే సమిప్పి కార్యాచరణతో ఉండితీరాలి.

‘ఒకే ఒక్కడు’ అనే భావన కీర్తి కిరీటం కావచ్చునేమోగాని, ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలలో అది అత్యంత హోనికరమైన ఆలోచన! ముఖ్యంగా పదిమందిని, కదిలించి సమాజాన్ని చైతన్యవంతం చేస్తూ... అదే సామాజిక పెట్టుబడిని ఆలంబనగా చేసుకుని దేశ అర్థప్రాణ్ని మార్చే కర్తవ్యం, వివేకవంతులైన రాజనీతిజ్ఞాలందరి భుజస్కూడాలపై పున్నది.

తనలోని భావం పదిమందిని ఆకర్షించినప్పుడే అది శక్తిగా మారుతుంది. ఇటువంటి ప్రజాశక్తి దానంతట అది రానేరాదు. పాతభావాలను కూకటివేళ్ళతో పెకిలిస్తూ... నూతన భావ సంపదను బలోపేతం చేసినప్పుడు అది సిద్ధిస్తుంది. ఇది ఒక గొప్ప రాజకీయ పరిశ్రమ! ఇటువంటి పారిశ్రామికులే రాజకీయ పార్టీకి క్రియాలీల కార్యకర్తలు. నాయుకుడు సైతం ఇలాంటి వారి స్థానాన్ని తాను ఎంతటి వాడుయినప్పటికీ అక్రమించజాలడు. ఒకవేళ తాత్కాలికంగా అక్రమించినా ఎక్కువకాలం నిలదొక్కోజాలడు.

రాజకీయ పరిపాలన అనేది బహుజనుల ఆర్థిక సామాజిక పురోభివ్యధికి ఏకైక సాధనమని గుర్తించేవారు, దాన్ని కేవలం ఐదు సంవత్సరాల పరికరంగా దిగజార్థడం క్షంతవ్యం కాదు. అధికార దుర్బినియోగ ఆలోచన గలవారే ఆ తాత్కాలిక ప్రయోజనాన్ని అశిస్తారు.

దూరాలోచన, దేశాభివృద్ధి, ఇటువంటి వారికి గిట్టుబాటు కాదు. ఇంతటి విషవలయంలో చిక్కి విలవిలలాడుతున్న రాజకీయాన్ని విముక్తి చేయవలసిన దార్శనికులంతా సమైక్యం కావాలి. ఏకాభిప్రాయానికి రావాలి. సామాజిక పెట్టుబడిని సృష్టిస్తూ దేశభక్తి భావాన్ని ఇనుమడింపజేయాలి.

ముఖ్యంగా రాజకీయానికి అధికారం, ధనం, స్వార్థం, లక్ష్యం కారాదు. ప్రజలవే పొందిన అధికారాన్ని సద్గ్యానియోగం చేస్తూ... సంపద సృష్టి, విలువల పోషణ ద్వారా తిరిగి ప్రజలకు అర్పించడమే రాజకీయానికి అర్థం! పరమార్థం! ఈనాటి రాజకీయపార్టీలు అన్నింటికి ఇదొక సవాలుగా వుంటుందని మనవి! ఉమ్మడి కార్యక్రమం ఆధారంగా సువిశాల ఐక్య సంఘటన నిర్మాణమే దీనికి పరిష్కారంగా చెప్పవచ్చు. ప్రధానంగా వ్యక్తుల ప్రాధాన్యతగాని, ప్రాముఖ్యతగాని, ఔ కర్తవ్య నిర్వహణలో రాణిస్తుంది. ఘనిస్తుంది.

ఈ వివరణ ద్వారా సృష్టికరించదల్చిన సత్యం ఒక్కటే! అది.... సామాజిక అభివృద్ధి వేళ్ళాన్ని, సత్యవితాలను సాధించాలంటే దాని గురించిన శాస్త్రియ అవగాహన కలిగిన నాయకత్వం అవసరం! ఈ నాయకత్వం ఆచరించే స్పృహ అనేది కోకొల్లలుగా వుండే పార్టీ లేదా పార్టీల సంకీర్ణంతో, మరియు వేలాది కార్యకర్తల దీక్షాదక్షతతో, పరిపూర్ణంగా వుండటం అత్యవసరం! అప్పుడే అభివృద్ధి నిరాటంకంగా నిత్యనూతన వేగంతో ముందుకు సాగుతుంది.

ఈ విధమైన జ్ఞాన విజ్ఞాన సంపద లేదా మానవాభివృద్ధి స్పృహ అనేది, ఏ ఒకరిద్దరికో పరిమితమైపోతే దాన్ని అడ్డుకునే ప్రతీపత్తులు... సులభంగా ప్రజలను పక్కదారి పట్టించగల్లుతాయి. కాబట్టి అభివృద్ధి రూపకల్పన అనేది పార్టీల సమిష్టి బాధ్యతగా వుండి తీరాలి.

(డి) SEWS

నేను అధ్యక్షుడిగా పనిచేసిన స్వచ్ఛంద సంస్థ సేవ్ గురించి చెప్పుకోవడం సందర్భశుద్ధిగా వుంటుంది.

తెలుగులో స్వయం ఉపాధి సంక్షేమ సంఘం'గా పిలవబడే ఈ సంస్థను 1990లో సొన్నెటి చట్టం ప్రకారం రిజిస్టర్ చేయించడం జరిగింది. కాగా ఈ సంస్థ స్థాపన వెనక ఒక ఆసక్తికరమైన ఉదంతం వుంది. ఇది పారకుల దృష్టిని తప్పకుండా ఆకర్షిస్తుందని నా విశ్వాసం.

నేను 4 పర్యాయాలు జర్మనికి వెళ్ళే అవసరం కలిగింది. తూర్పు, పశ్చిమ, జర్మనీలు విలీనమైన సమయంలో బల్లిన్ నగరాన్ని రెండుగా విడదీనిన గోడ కూత్తివేయబడింది. షక్కు జర్మని అవతరించింది. అది మా అబ్బాయి సిహెచ్. రమేష్ తన విద్యను పూర్తి చేసుకుని, తన భార్యాపీల్లలతో కుటుంబ జీవితం గడుపుతున్న సమయం! నేను, మా అబ్బాయి, జర్మనీ దేశంలోని అభివృద్ధి కార్బూకమాల గురించి, స్వచ్ఛంద సంస్థల పాత్ర గురించి, సుదీర్ఘంగా చర్చించాము. ఈ సందర్భంగా... “నేను ఒక స్వచ్ఛంద సంస్థ సభ్యుడుగా పున్నాను. ఇది జర్మనీ దేశంతో పాటుగా ఇతర వెనకబడిన బంగ్లాదేశ్; దక్కిణాప్రాంతా వంటి దేశాల్లో అభివృద్ధి కార్బూకమాలకు తోడ్పుడుతుంది” అంటూ రమేష్ నాతో తెలియజేసాడు.

నాలో ఇక ఆసక్తి పెరిగింది. మా అబ్బాయి పనిచేసే స్వచ్ఛంద సంస్థ కార్బూలయాన్ని దర్శించుకుని, దాని అధ్యక్ష కార్బూదర్యులతో మాట్లాడాలి అని నిర్ణయించుకున్నాను. రమేష్ వెంటనే ఆ ఏర్పాట్లు చేశారు.

రమేష్ పనిచేస్తున్న సంస్థపేరు 'G.S.E.' అంటే 'అభ్యుదయాన్నికి సహకారం' అని తెలుగులో దీని అర్థం. ఈ సంస్థ విధానాలు నన్ను విపరీతంగా ఆకర్షించిన నేపథ్యంలో మా అబ్బాయితో నా మనసులోని మాటను వ్యక్తికరిస్తూ “మన దేశంలో మన సిరిసిల్ల నియోజకవర్గ అభివృద్ధి కోసం ఇటువంటి స్వచ్ఛంద సంస్థల ద్వారా కృషిచేయడం బాగుంటుంది కదా?” అంటూ అభిప్రాయపడ్డాను.

“నిజంగా చాలా బాగుంటుంది. మీరు కోరుకుంటున్నట్టే ప్రయత్నం చేయాలి” నా సంకల్పాన్ని సంతోషంగా అంగీకరించాడు రమేష్.

తర్వాత ఇక వెనుతిరిగి చూడలేదు. G.S.E. స్వార్థితో మా ప్రయత్నాల్ని వేగవంతం చేసి ‘సేవ్స్’ సంస్థ స్థాపనకు అన్ని ఏర్పాట్లు పూర్తి చేసుకోవడం జరిగింది.

1990వ సంవత్సరంలో కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం రాష్ట్రాన్ని పాలిస్తున్న కాలంలో ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ నిర్మాణం జరిగింది. జర్మనీలోని G.S.E. సంస్కు ఈ సేవ్స్ సంస్థను అనుబంధం చేయడం కూడా జరిగింది.

విదేశీ నిధులను ఆకర్షిస్తూ, మనదేశంలో వెచ్చిస్తూ, కేంద్రప్రభుత్వాన్నికి జవాబుదారిగా ప్రతిసంవత్సరం లెక్కలు అప్పగించే అనుమతిని కూడా పొందడం జరిగింది. ఈ సంస్కు F.C.R.A. క్రింద నెంబరు కేటాయించారు.

జి.ఎస్.ఇ. జర్జీ ప్రతినిధి వర్గం మరియు స్వచ్ఛంద సంస్థ “సేవ్స్” (సిరిసిల్) ప్రతినిధి వర్గంతో మాజీ ముఖ్యమంత్రి, అభ్యుదయగామి శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారి పరిచయం

తర్వాత రాష్ట్ర ప్రభుత్వంతో చర్చించి, నిర్దిష్టమైన ప్రభుత్వ ఉత్తర్వుల ఆధారంగా, పదకాల్చి నిర్వహించడం సంతృప్తికరం.

1. సిరిసిల్ పట్టణంలో ఓ పెద్ద వాటర్ ట్యూంకు నిర్మించి, ఊరందరికీ మంచి నీళ్ళు అందించే వైపులైను వేసాము.

2. సిరిసిల్ డివిజన్లో సుమారు 250 స్కూలు గదుల నిర్మాణం గావించడం జరిగింది.

3. 75 గ్రామాల్లోను మంచినీటి ట్యూంకుల నిర్మాణం, పైపులైన్ నిర్మాణం, మరియు నీటిపారుదల శాఖ సహకారంతో చెరువుల నిర్మాణం చేపట్టడం జరిగింది.

(సనుగుల గ్రామంలో ఎరువెరువు, పటీల్ చెరువుల అనుసంధానం జరిగింది)

4. ప్రజల ఆరోగ్య రక్షణ కోసం సంచార వైద్యశాల నిర్మాణ ఏర్పాటు చేయడం వలన ఎందరికో ఉపయుక్తమైంది.

5. దక్కిణ కాశిగా పేరొందిన వేములవాడ పట్టణంలో గ్రామమంతా ఆధునిక మురికి కాలువల నిర్మాణం కార్బూక్టరుమం చేపట్టడం జరిగింది.

6. మంచినీటి కరువు నివారణకై కనీసం 500 బోర్డుల వేసి, మహిళాలోకానికి ఇబ్బందులు లేకుండా చేయడం జరిగింది.

7. వేములవాడ నియోజకవర్గ గ్రామాలన్నింటిలో పరిశుద్ధమైన మంచినీరు అందించే కార్యక్రమాన్ని చేపట్టడం జరిగింది. ఇప్పటికే 40 గ్రామాలలో ఈ పని పూర్తి చేయడం జరిగింది.
8. ప్రభుత్వ కోరికపై సిరిసిల్ పట్టణంతో ప్రభుత్వంచే 'అర్ఘ్యన్ హెల్ట్ సెంటర్' నిర్వహణ బాధ్యతను చేపట్టడం జరిగింది.
9. మహామృగిగా మారిన ఎయిష్ట్ వ్యాధి నిరోధక చర్యలుగా కరీంనగర్ జిల్లాలో 5-6 కేంద్రాలలో వైద్యుల సహాయంతో వేలాది రోగులకు చికిత్స చేయడం మంచి ఫలితాల్ని అందిస్తున్నది. బిటన్లోని అలయస్స్ సంస్ సహాయంతో ఈ మంచి కార్యక్రమాన్ని నిర్వహిస్తున్నాము.
10. ఇండో-జర్మన్ రాష్ట్-కేంద్ర ప్రభుత్వాల నిధులతో 10 గ్రామాలలో ఆదర్శవంతంగా వాటర్పెట్ల నిర్మాణం జరిగింది. ఇంకా కొనసాగుతుంది. విస్తరించబడుతుంది కూడా.

(ఇ) జర్మనీ కోర్టులో మరుపురాని అనుభవం

జర్మనీదేశంలో నా ఒక అనుభవం ఎంతో ఆశ్చర్యకరమైనది. అది ఏంటంటే... జర్మనీలో ఒక కోర్టును దర్శించాలని, కోర్టులో వ్యాజ్యాల విచారణ జరిగే తీరు తెన్ములను గమనించాలని, నాలో ప్రగాఢమైన కోరిక. అందుకు ఏర్పాటు వేసారు. నేను, నా సహాచరులతో కలిసి కోర్టు అవరణలోకి చేరుకున్నాను. వెంటనే ఒక మహిళ గేటు తెరిచి మమ్మల్ని ఆహ్వానించింది. తర్వాత అతిథులను కూర్చోబెట్టే గదిలో మమ్మల్ని కూర్చోబెట్టింది. అయితే... అక్కడ తగినన్ని కుర్చీలు లేకపోతే, పక్కగది నుండి ఒకటి రెండు కుర్చీలు అదనంగా తీసుకువచ్చి మాకు మరీ మర్యాదచేసింది. ఆ తర్వాత మాకు మంచినీళ్ళు కూడా అందించి సేద తీర్చింది.

మేము కోర్టులో జడ్డిగారు విచారణ జరిపే సమయం కోసం వేచియున్నాం. చూస్తుండగానే ఆ సమయం రానే వచ్చింది. మేము ఎంతో ఆసక్తిగా కోర్టు గదిలోకి వెళ్ళి ఆహ్వానితులు కూర్చునే బెంచీపై కూర్చున్నాం.

వాది, ప్రతివాది, వకీళ్ళు అంతా చేరి ఎవరి స్థానాన్ని వారు అలంకరించారు. అంతా నిశ్చబ్దంగా వుంది. సరిగ్గా సమయానికి వేదిక వెనకద్దురం నుండి ఒక మహిళ జడ్డి హోదాతో వచ్చి, తనకు కేటాయించిన స్థానంలో ఆసీనురాలైంది. ఆమెను చూడగానే

మాలో ఒక్కసారిగా ఆశ్చర్యం కట్టలు తెంచుకుంది. ఆమె ఎవ్వరో కాదు. ఇందాక మమ్మిల్ని అప్పోనించి అతిథి మర్యాదలు చేసిన ఆ ట్రీయే ఈ ట్రీ! ఆమెను అపనమ్మకంగా చూస్తూ... ‘ఇదేం హోద్యం?’ అనుకున్నాం. అరమరికలు లేని ఆమె ప్రవర్తనాతీరుకి అభిసందనలు తెలుపుకున్నాం.

వాడోపవాదాలు జరిగాయి. అంతా విన్నాం. జడ్డిగా ఆ మహిళ పోషించిన పాత్ర, ఆమెలో వ్యక్తమయిన నిరాడంబరత, మమ్మిల్ని నమ్మక్యం గాని ఒక విధమైన భావ పరంపరకి గురిచేసింది.

ఆరోజు కోర్టులో జరిగిన వ్యాజ్యంలోని అంశం కుటుంబ తగాదా! అది ఈ విధంగా వుంది.

‘పెద్ద మనిషిగా ఒక తండ్రి దగ్గర తాతలకాలం నాటి కళాభండాలు వున్నాయి. అయితే వాటిని తమకు సమభాగాలుగా పంచి ఇప్పులనేది అతడి కుమారులైన ఇర్దరు అన్నాదమ్ముళ్ళ తగాదా! కానీ ఆ తండ్రి అందుకు నిరాకరిస్తూ... తను జీవించి వున్నంతకాలం వాటిని ఎవ్వరికీ ఇప్పబోననే పట్టుదలతో వున్నారు!

వ్యాజ్యం విషయం ఏమైనప్పటికీ కోర్టు నుండి బయటకు వచ్చాము జడ్డిగారి గురించి కొందరిని అడిగాము. అందుకు వారు...

“ఇది చాలా సహజం. ఇక్కడ బెంచ్ క్లర్కులు తప్ప అటెండర్లు వుండరు. అన్నిపనులు తామే చేసుకోక తప్పదు” అని చెప్పడం జరిగింది.

ఈ వాస్తవం చాలానేపటి వరకు నన్ను ఆలోచింపజేసింది. మనదేశంలో కోర్టులు, వాటి హంగామా, చూసిన నాకు నా సహచరులు అందరికీ అక్కడి విధివిధానాలు ఎంతో సంబ్రమాశ్చర్యాల్ని కలిగించాయి.

పాశ్చాత్యదేశాల్లోని అనేక అనుభవాలు మనదేశంతో విభేదిస్తూ మనకు కనువిష్ణుగా వుండటం గమనించుకోవాల్సిన విషయం. వాళ్ళ ద్వారా మనం తెల్పుకోవాల్సింది, తెల్పుకుని ఆచరించాల్సింది చాలానే వుండని చెప్పవచ్చు. ముఖ్యంగా ఐలిజిటీ ఐలిజీ-ఫీరిబీలి (స్వయం సహయం), స్వావలంబన అక్కడి సామాజిక విలువలు! ఈ విలువల పూలతోటల్లో ‘సమసమాన’ సువాసనలు అజరామరం! అనునిత్యం!

ఆట్టియులు - ఆప్తబంధవులతో

శ్రీయుత ఎ.గురువారెడ్డి స్వాతంత్ర సమరయోధులు-శ్రీమతి ఎ.సత్యవతి గురువారెడ్డి
శ్రీ డి.ఎస్ రామచంద్రారావుగారు, సిపిఐ రాఘ్వ కార్యాలయ కార్యదర్శి-
శ్రీమతి హేమలతా రామచంద్రరావు

కీ.శే. రావినారాయణరెడ్డి గారి అల్లుడు పొల్చ్చయి సీతారామ్‌రెడ్డి,
కూతురు కీ.శే. రావి భారతి గారలతో

భారత కమ్యూనిస్ట్ ప్రార్థి 70వ వార్షికోత్సవం గోదావరిఖనిలో
ప్రార్థి నాయకులు, కార్బీక నాయకులు
శ్రీ యుతులు గట్టయ్య, నారాయణ గారలచే సన్మానం

ప్రముఖ స్వాతంత్ర సమరయోధులు, ఖమ్మం జిల్లా సంస్ అధ్యక్షులు, ఆణ్ణియులు
శ్రీ దుర్గాలాల్ గుప్తా గారికి సన్మానం

(ఎఫ్) నేను... నా జీవిత మైలురాళ్ళ....

నా సుదీర్ఘ ప్రజా జీవితంలో అత్యధిక భాగం రైతు ఉద్యమాలలో గడపడం అనేది నా అదృష్టం.

1942 నుండి 1952 వరకు గల ఒక దశాబ్దకాలం... విద్యార్థి ఉద్యమం, పైదరాబాద్ సంస్థాన విలీనోద్యమం, తెలంగాణ సాయిధారోటం, రహస్య జీవితం, జైలు జీవితం వంటి వివిధ ఘుటనలతో సంఘటనలతో ఒక యుద్ధపటిమగా నావైన ధైయాలతో గడిచిపోయింది.

1952 నుండి 1972 వరకు గల మరో రెండు దశాబ్దాలకాలం కరీంనగర్ జిల్లా రైతు సంఘు ప్రధాన కార్యదర్శిగా, అధ్యక్షుడిగా, నావైన బాధ్యతల్ని సమర్థవంతంగా నిర్వహించడం నా ఒక గొప్ప అనుభవ సంపద!

1973 నుండి 1998 వరకు గల 25 సంవత్సరాల కాలం... ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర రైతు సంఘు ప్రధాన కార్యదర్శిగా, అధ్యక్షులుగా, అఖిలభారత రైతుసంఘ కార్యనిర్వహక అధ్యక్షులుగా, నావైన సేవల్ని అందించే మహిభాగ్యం నన్ను వరించింది. ఇందుకునేను ఎంతో సంతృప్తిగా వున్నాను.

సుప్రసిద్ధ రైతు ఉద్యమ వైతాళికులు శ్రీ యుతులు రావినారాయణరెడ్డి, బద్దం ఎల్లారెడ్డి, ఆరుట్ల లక్ష్మి నరసింహరెడ్డి, ఆరుట్ల రాంచంద్రారెడ్డి, వై.వి. కృష్ణరావు గార్లతో కలిసి నేను ఉద్యమ స్వార్థిని పొందగలిగాను.

అఖిలభారత స్థాయిలో రైతు నాయకులైన Z.A.అహ్మద్, ఇంద్రదీప్ సిన్హా గార్లతో కలిసి పనిచేయడం మరుపురాని అనుభూతి!

ముఖ్యంగా... ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో అల్లారి వెంకట రామరాజు, గంగాధరరావు గార్లవంటి గొప్ప కార్యశిలుల సరసన నేను ముందు వరసలో నిలువగలిగాను. అలాగే కొల్లి నాగేశ్వరరావు వంటి కర్కువీరుల అంకితభావోద్దేకాలను స్వార్థిదాయకంగా అస్వాదించగలిగాను.

రైతుల కోసం ఎంత పాటుపడినపుటికీ రైతు సమస్యలకు శాశ్వత పరిష్కారం మాత్రం ఇప్పటికీ లభించడం లేదు. అయినపుటికీ... రైతు ఉద్యమం అనేక మైలురాళ్ళను దాటి, కొంగొత్త సవాళ్ళని ఎదురించే దశకు చేరుకున్నది. ఆ విజయాలు ఈ క్రిందివిధంగా వున్నాయి.

1. గత శతాబ్ది 4వ దశకంలో జమిందారీ, జాగిర్దారీ వంటి నిరంకుశ విధానాలకు చరమ వాక్యం పలికింది.
  2. 5,6 వ దశకాల్లో భూస్వామ్య విధానపు వెన్నుముకను విరిచింది. ‘దుస్సేవాదిదే భూమి’ అను నినాదాన్ని సార్థకం చేసింది. లక్ష్మణాది కోలు రైతులు, బంజరు భూముల సాగుదార్థకు రక్షణ కవచాన్ని తొడిగింది. గ్రామాధికారుల అక్రమాలను, అన్యాయాలను, దౌర్జన్యాలను సమూలంగా పెక్కిలించింది.
  3. 10వ దశకం నుండి రైతుకు గిట్టుబాటు ధరల భావుటాను ఎగరవేసింది. ముఖ్యంగా హరిత విషపు ప్రయోజనాలు అన్నిటిని రైతు సామాన్యానికి అందించే నిరంతర పోరాటాలకు నాయకత్వం వహిస్తున్నది.
- ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో ప్రపంచ వాణిజ్య వ్యవస్థ సృష్టిస్తున్న అనేకానేక వ్యవసాయ సమస్యలను శాస్త్రీయంగా విశ్లేషిస్తూ, రైతాంగాన్ని చైతన్యపరుస్తూ, నిత్యనూతన పరిస్థితులను సమర్థవంతంగా ఎదురుంటున్నది.

సహకార వ్యవసాయం ముసుగులో ప్రవేశపెట్టబడే కార్బూరైటు వ్యవసాయ కుతంతొన్ని బద్దలు కొట్టి, కోట్లాది చిన్న కమతాల రైతాంగానికి అండగా నిలుస్తున్నది.

ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాల నెపంతో లక్ష్మణాది సస్కారు, చిన్నకారు, రైతుల కమతాలను కబళించే బహుళజాతి పారిశ్రామికవేత్తల కుత్రులను భంగపరిచే విధంగా ఉద్యమిస్తున్నది.

పర్యావరణ పరిరక్షణ, వాతావరణ కాలుప్య నివారణ, ఉపాధి కల్పనల్లో, అత్యంత కీలకమైన వ్యవసాయ రంగానికి విధిగా అందించవలసిన సభ్యీడిలను ఇతోధికం చేస్తూ రైతు రక్షణకు పూనుకోవాలని పోరాదుతున్నది.

ఈ విధమైన ‘ఆంధ్రప్రదేశ్ రైతు సంఘం’ నా ప్రజాజీవితానికి ఆయుఃపట్టులూ పరిణమించింది. నేను నిర్వహించిన పార్టీ పదవులకు, శాసన సభ్యత్వానికి, అదే మాతృక!

(జ) రేపటి శుభోదయం

నా ఒక నూతన ఆలోచనా విధానాన్ని పంచుకోవాలని వుంది. ఆ ఆలోచనా ప్రాతిపదికగా కొన్ని నియమాలను ఆవిష్కరించాలని వుంది.

శాస్త్ర సాంకేతికాభివృద్ధి, ప్రపంచీకరణ, నేపథ్యంలో పారిత్రామిక ఉత్పత్తి సాధనాల అభివృద్ధి మరియు వాటి ఆధునికరణకు ఒక పరిమితి ఏర్పడబోతున్నది. ప్రధానంగా పర్యావరణ పరిరక్షణ మానవాళి మనుగడకు ఒక ప్రధాన సమస్యగా ఒక సాఖలుగా గుర్తించబడుతున్నది.

పెరుగుతున్న జనాభాకు ఆహార విషార అవసరాలు తీర్చడంలో వ్యవసాయం, గ్రామీణ జీవితం, ప్రధాన భూమికను పోషించే ఆవశ్యకతను దార్శనికులు గమనిస్తున్నారు.

భారీ పరిశ్రమలు, ఇకనుండి పర్యావరణ పరిరక్షణ ప్రక్రియలు, వ్యవసాయానికి అనుబంధంగా మారకతప్పని పరిస్థితి ఎంతో దూరం లేదు. దీంతో ఇంతవరకు వున్న భావి భారతాభివృద్ధి చిత్రపటాన్ని సమూలంగా సంస్కరించబటం తథ్యం.

పట్టణ జీవితం కంటే గ్రామీణ జీవితం అన్నివిధాలా ఆకర్షించబడే అట్టప్పం అందివస్తున్నది. ఫలితంగా ఆర్థిక, సామాజిక, పాలనావ్యవస్థలు తదనుగుణంగా సంస్కరించబడే అవసరాలు చోటు చేసుకోక తప్పదు.

వ్యవసాయం, పశుపోషణ, కుటీర పరిశ్రమలు, వనసంరక్షణా సంస్థలు, అపూర్వ ప్రాధాన్యతల్ని పొందడం ఆవశ్యం.

శాస్త్ర సాంకేతిక విజ్ఞానం, వాటి పరిశోధనలు, ఈ వినూత్త మార్గం విజయవంత మయ్యే దిక్కు మళ్ళించబడే దశ ఆరంభమౌతుంది.

వ్యవసాయ శాస్త్రవేత్తలు, వ్యవసాయ ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు, పర్యావరణ శాస్త్రవేత్తలు వీరందరితోపాటుగా రైతు సంస్థలు, ఈ సంస్థల నాయకులు, ఆవిష్కరించబడే నూతన పరిత విష్వవానికి ఆహ్వానం పలకడానికి మానసికంగా సంసిద్ధం కావల్సి వున్నది.

రైతులు, రైతు బాంధవులు, ఈనాటి సైరాశ్వాషకి తిలోదకాలు ఇన్నా నూతనోత్సాహంతో రానున్న శుభోదయానికి స్వాగతం పలకడానికి అన్నివిధాలా సన్మదం కావల్సివున్నది.

(ప్రోఫెసర్) భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ నుండి నా నిష్పమణి... నిజానిజాలు

1942 వ సంవత్సరంలో కరీంనగర్ ఉన్నత పారశాలలో విద్యార్థిగా వున్నప్పుడే 19 సంవత్సరాల వయసులో భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ క్యాండిడేటు సభ్యుడిగా చేరాను! నేను ఈ విధంగా పార్టీ సభ్యత్వం తీసుకోగా... అమరజీవులు శ్రీ అనభేరి

ప్రభాకరరావుగారు, శ్రీ సింగిరెడ్డి భూపతిరెడ్డిగార్లు, పార్టీ సభ్యత్వ ప్రమాణ పత్రంపై సాక్షులుగా సంతకాలు చేయడం జరిగింది. వారి దివ్యస్నృతికి నా హర్షిక జోహర్లు!

1944 వ సంవత్సరంలో ఉన్నానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ఇంటర్ విద్యార్థి ఉద్యమ కార్యకర్తగా కొనసాగుతున్నప్పుడు పూర్తిస్థాయి పార్టీ సభ్యత్వాన్ని పొందడం జరిగింది. అప్పుడు నా పార్టీ సభ్యత్వ ప్రమాణ పత్రం పై సాక్షులుగా డా॥రాజబహుదూర్ గార్ గారు, కీ.శే. జవ్వాద్ రజ్జీగార్లు తమ సంతకాలు చేసారు. డా॥రాజబహుదూర్ గారి గురుత్వానికి నేను సదా కృతజ్ఞుడిని. అభిమాన మిత్రులు రజ్జీగారి దివ్యస్నృతికి మనస్ఫూరి అభినందనలు!

విద్యార్థి సంఘు కార్యకర్తగా, నాయకుడిగా, క్రమంగా ఎదిగి ప్రౌద్రాబాద్ సంస్థాన విమోచనోద్యమంలో నావంతు పొత్రను పోషించాను. తెలంగాణ రైతాంగ మహాద్వయకాలంలో రహస్యజీవితం మరియు జైలు జీవితాలను అనుభవించి పార్టీ నిర్మాణానికి, ప్రజా ఉద్యమ వ్యాప్తికి పాటుపడ్డాను.

తర్వాత... కరీంనగర్ జిల్లా రైతు సంఘు నాయకుడిగా, రాష్ట్ర రైతు సంఘు నాయకుడిగా, సుదీర్ఘ కాలం రైతాంగానికి నావంతు నేవల్ని అందించాను. అప్పటికే ఐదు పర్యాయాలు ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభకు ఎన్నికె, భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ శాసనసభా నాయకుడిగా బాధ్యతల్ని నిర్వహించగలిగాను.

అన్ని దశలలో పార్టీ అందించిన అవకాశాలను సద్వినియోగం చేసుకుంటూ, పార్టీ ప్రశంసలను పొందుతూ, రాష్ట్ర ప్రజల అభిమానాన్ని అనురాగాన్ని చూరగొన్నాను. అయితే '95' సంవత్సరాల నా పార్టీ సభ్యత్వానికి 77 సంవత్సరాల వృధ్యాప్యంలో ఐచ్ఛికంగా 9-8-1999 నాడు నేను రాజీనామా సమర్పించినాను. పార్టీ నాయకత్వం నా ఈ నిర్ణయాన్ని వారించినప్పటికీ నేను నా ఆలోచనల్ని వెనక్కి తీసుకోలేదు. ముఖ్యంగా నేను నా రాజీనామా నిర్ణయాన్ని ప్రకటిస్తూ... పార్టీ నాకు మొదటి నుండి ఇచ్చిన అపారమైన అవకాశాలకు, సహాయసహకారాలకు, హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాభివందనాలు తెలుపుకున్నాను. మరియు నా శేష జీవితంలో ఎప్పుడూ కూడా భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీకి వ్యతిరేకంగా పల్లెత్తు మాట మాటల్లాడిబోననే శపథం కూడా చేసాను.

నా ఇటువంటి అనుహృతమైన నిర్ణయం వెనక గల కారణాల గురించి కొంతకాలం పలువిధాలుగా ఊహించుకోవడం జరిగింది. పలురకాలుగా ప్రశ్నించుకోవడం జరిగింది. నేను సమాధానం చెప్పేదు. యథావిధి ప్రజాసేవలో నాదైన తీరులో కొనసాగాను.

అయితే ఆత్మకథలో నిజానిజాల్చి దాటవేయడం సబబుకాదు కాబట్టి సత్యాన్ని తెలియజేస్తున్నాను. ఈ సత్య సమాచారాన్ని సాత్మీకులు సహృదయంతో అర్థం చేసుకుంటారని విశ్వసిస్తున్నాను.

నేను పార్టీ సభ్యత్వం నుండి ఉపసంహరించుకోదానికి సిద్ధాంత విభేదాలు, రాజకీయకారణాలు, కారణం కానే కాదు. నా చరిత్ర తెలిసిన వేలాది పార్టీ సభ్యులు, నా రాజకీయభావజాలం గురించి గమనించి వుంటారు. అర్థం చేసుకుని వుంటారు.

నేను పార్టీలో క్యాండిడేటు సభ్యుడిగా చేరిన 1942 వ సంవత్సరం నుండి పార్టీ అధికారిక విధానాలలో కొన్నిటితో విభేదిస్తా వచ్చాను. ఉదాహరణల్ని వివరిస్తాను.

1. 1942 నాటి క్రీట్ ఇండియా ఉద్యమాన్ని పార్టీ వ్యతిరేకించగా, నేను దాన్ని ఖండిస్తూ ‘వ్యతిరేకత’ సరైన నిర్ణయం కాదు అంటూ వాదించాను.
2. 1947 లో భారతదేశానికి స్వాతంత్రం రాలేదని, ఇది బానిసత్యానికి మరో రూపమని, పార్టీ తీర్మానించడం జరిగింది. అప్పుడు నేను పార్టీ తీర్మానాన్ని వ్యతిరేకిస్తా వాదించిన కొందరిలో ఒకడిగా వున్నాను.
3. 1948లో జరిగిన అభిలభారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ రెండవ కాంగ్రెస్‌లో నెప్రూ ప్రభుత్వాన్ని సాయిధ తిరుగుబాటు ద్వారా కూల్చి వేయాలనే తీర్మానాన్ని, నేను సంపూర్ణంగా వ్యతిరేకించాను.

రఘ్య మార్గాన గాక చైనా మార్గాన సాయిధ గెరిల్లా పోరాటాల ద్వారా ప్రభుత్వాన్ని కూల్చివేయాలనే తీవ్ర వాదాన్ని నేను వ్యతిరేకించాను.

4. 1950 జనవరి 26 తేదీని రిపబ్లిక్ దినోత్సవంగా కాకుండా, నల్లజండాలతో నిరసన తెలియజేయాలనే పార్టీ నిర్ణయాన్ని నేను పూర్తిగా వ్యతిరేకించాను.

ఆ తర్వాత లీగల్ కాలంలో నెప్రూ ప్రభుత్వపు వర్గ స్వభావం గురించి, అది పూర్వుడు భూస్వాములు... బడా పెట్టుబడిదారుల కలయికతో కూడినదనే నిర్వచనాన్ని అన్ని పార్టీ మహాసభలలో వ్యతిరేకించాను.

సవరణల ప్రతిపాదనలు చేసి ఓడిపోయినపుటికీ, రాజకీయ అంతరంగిక పోరాటాన్ని క్రమశిక్షణతో కొనసాగించాను.

5. 1962-64 సంవత్సరాల్లో చైనా చేసిన దురాక్రమణను నునిశితంగా విమర్శించాను.

6. ఇటీవల భారతీయ జనతాపార్టీతో కలిసి కాంగ్రెస్కు వ్యతిరేకంగా నిర్వహించిన కాన్కెన్ విధానాన్ని వ్యతిరేకిస్తూ, రాష్ట్రంలో తీర్మానాన్ని అమోదించడంలో చొరవచేసాను.
7. స్టోలిన్‌గారి కాలంతో హంగరీ దేశ ప్రధాని అయిన ఇమినేగి గారిని ఉరితీసిన ఉదంతాన్ని చర్చనీయాంశం చేయగా తీవ్రంగా వ్యతిరేకిస్తూ ఖండించినాను

ఇన్ని సందర్భాల్లో నిరంతరం అనేక అధికార విధానాలను వ్యతిరేకిస్తూ పార్టీలో కొనసాగడానికి కారణం... నాకు మార్పిజం పై ఏర్పడిన అచంచలమైన అంకురితమైన విశ్వాసం! మార్పిజపు చారిత్రక భౌతికవాద సిద్ధాంతం సంపూర్ణంగా శాస్త్రియం, హేతుబద్ధం అనేది నా పరిపూర్ణ నమ్మకం! ఇంత మంచి శాస్త్రీయ విధానాన్ని మన సామాజిక పరిస్థితులకు అనువర్తించాలనే నా ఆందోళన.

మార్పిస్టు పరిభాషలో... చారిత్రక భౌతికవాదం వెలుతురులో... మనదేశం బూర్జువా ప్రజాతంత్ర విష్పవ దశలో వున్నదని నా ప్రగాఢ విశ్వాసం!

పార్టీ, శ్రామిక కార్పూక వర్గం, సంఖ్యాబలంలోనూ సామాజిక శక్తిలోనూ ఈనాడు సోషలిస్టు విష్పవోద్యమానికి నాయకత్వం వహింపజాలదని నా నమ్మకం.

ఆర్థపూర్యాదల్ అవశేషాలు పూర్తిగా తొలిగిపోయి, వ్యవసాయ విష్పవం విజయవంతం కావాలంటే... పెట్టుబడి దారి వర్గం యొక్క తోడ్పాటు అవసరం. దేశం పారిశ్రామికం కాకుండా ఉత్సత్త్తి సాధనాలు విస్తరించి, ఉత్సత్త్తిని ఉత్పాదక శక్తిని అనేక రెట్లు పెంచకుండా, సోషలిజం సాధించడం అసంభవమని నా దృఢ విశ్వాసం!

పెట్టుబడికి, పెట్టుబడిదారి విధానానికి, ఈ దేశంలో ఇంకా చాలా కాలం వరకు సకారాత్మక పాత్ర వుంటుందని, దాన్ని ప్రోత్సహించడం సమ సమాజ సిద్ధాంతాన్ని నమ్మిన వారి కర్తవ్యమని, నా పరిపూర్ణ విశ్వాసం! కాబట్టి నెప్రూగారు స్థాలంగా ప్రకటించిన సోషలిస్టు విధానం, ప్రభుత్వరంగ ప్రాధాన్యతగల మిత్రమ ఆర్థిక విధానం, సాంఘిక న్యాయం, మానవాభివృద్ధితో కూడిన పరాయాకరణలేని సమ్మిళిత అభివృద్ధి ఈనాటి రాజకీయ కర్తవ్యం!

1978 నుండి చైనాలో కీ.ఎస్. డెంగి సియావో నాయకత్వంలో చోటు చేసుకుంటున్న ఆర్థిక రాజకీయ సంస్కరణలు నన్ను ఎంతగానో ఉత్సాహపరిచినవి. నాలోని ఆత్మవిశ్వాసాన్ని

జనుమడింపజేసినవి. అంతేకాదు, ఈనాడు చెనా సాధించుకుంటున్న అప్రతిష్ఠత సామాజిక న్యాయంతో కూడిన అభివృద్ధి, మనదేశంతో పాటుగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలన్నింటికి ఆదర్శమని నా నమ్మకం.

ముఖ్యంగా క్షంతవ్యం కాని అనేకానేక పొరపాటుకు పశ్చాత్తాపంగా మాహో గారు సెలవిచ్చిన “వంద పుష్పాలను వికసింపజేయాలి-వేయి భావాలు ఆవిష్కరింపబడాలి” అనే ఆణిముత్యాల్లాంటి భావాలతో పులకించిన సాధారణ సమాజ సేవకుడిని నేను!

భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ పై సైద్ధాంతిక అవగాహనతో పొతకాలపు పొరపాటు అవగాహనలను ఆత్మవిమర్శల ద్వారా సంస్కరించుకుంటూ, శ్రమైక జీవులందరి ప్రజాపార్టీగా నిత్యనూతన విస్తృతితో ముందుకు మున్ముందుకు పోవాలీ అనేది నా ప్రగాఢ వాంఛ! నా అభిప్రాయాలను ప్రకటించుకుని వాదించుకునే అంతరంగిక ప్రజాస్వామ్యాన్ని, పార్టీ ఏనాడు కూడా వ్యతిరేకించలేదు సరికదా... విశాల హృదయంతో ప్రోత్సహించింది.

బాధ్యతలను అప్పగించడంలో రాజకీయ బేధాభిప్రాయాలకు పార్టీ ఏనాడు స్థానం ఇవ్వేదు. సామర్థ్యాన్ని, క్రమశిక్షణాని, ప్రమాణంగా పాటించింది. నాలుగన్నర దశాబ్దాల క్రితం కోయంబత్తూర్లో జరిగిన పార్టీ జాతీయ కౌన్సిల్ సమావేశంలో, పార్టీ నిబంధనావళిలోనే సైద్ధాంతికంగా హోలికమైన సవరణను ప్రతిపాదించాను. ఈ సందర్భంగా కీ.శే. రావి నారాయణరెడ్డి గారితో పాటుగా 10 మంది గౌరవ సభ్యులు నన్ను బలపరిచారు.

“భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ పారిత్రామిక వర్గ పార్టీ” అను వాక్యం స్థానంలో ‘భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ భారత శ్రమ జీవులు అందరి రాజకీయ పార్టీ’ అన్నది చేర్చాలనేది నా సవరణ. సైద్ధాంతికంగా భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ ప్రపంచ కమ్యూనిస్టు పార్టీలలగే పారిత్రామిక కార్యిక వర్గ పార్టీ అని, ఇతర శ్రమ జీవులంతా దానికి తోడ్పుడే వర్గాలు మాత్రమే కాని... దాని స్థానాన్ని ఆక్రమించలేవని విషప సిద్ధాంతం.

కీ.శే. ఎన్. కె. క్రిష్ణన్తో పాటుగా చాలామంది నాయకులు నా సవరణను తీవ్రంగా వ్యతిరేకించారు. నా సంస్కరణ వాద భావజాలానికి పై సవరణ వెనకవున్న ఆలోచనే మూలమన్నారు. తీరా ఓటింగ్ జరిగితే ఆ పది మంది కూడా నా సవరణను బలపరచలేదు. రావి గారితో పాటు మరో ఐదుగురే మిగిలారు. నా సవరణ అత్యధిక మెజార్టీతో తిరస్కరించబడింది.

మార్పిజాన్ని భారతదేశ ప్రత్యేక సామాజిక పొందికలకు అనువర్తింపజేయాలనే నా తపన, నా వాదన, ఆనాటి నుండి ఈనాటి వరకూ అంతే! ఏ మాత్రం మార్పలేదు. అయితే పార్టీ నా సేవాభావాన్ని ఏనాడు కించపరచలేదు. నేను కూడా ఎప్పుడూ సిద్ధాంత విభేదాలను రాధాంతగా మార్పలేదు. కష్టజీవుల పేరుతో నిష్పత్కంగా పనిచేస్తున్న పార్టీలో కలకలం సృష్టించలేదు. కాబట్టి, పార్టీనుండి తప్పుకోవడానికి నా ప్రత్యేక రాజకీయ ఔద్ధాంతిక అవగాహన కారణం కానే కాదు. నిర్మాణ కారణం అన్నాలే కాదు.

55 సంవత్సరాల సుదీర్ఘ పార్టీ జీవితంలో ఏనాడూ కూడా సామాన్యమైన క్రమశిక్షణ చర్యకు నేను గురికాలేదు. మాలికమైన అంశాలపై తీవ్రమైన చర్చాపచర్చలు జరిగిన సందర్భాలలో కూడా సహానం, సంయుమనం, శాంతం వంటి విలువలు నాకు మార్గదర్శకాలుగా పనిచేసినవి కాని... క్షణికమైన కోపతాపాలకు ఆస్కారమివ్వలేదు. అనుసరించిన హుందాతనానికి ప్రశంసలు పొందే భాగ్యం కూడా కలిగింది. పార్టీ నాలో మంచిని పెంచింది. ప్రజీప్రయోగం చేసింది. నేను పార్టీ ప్రతిష్టను పెంచడానికి, పార్టీ ఇచ్చిన బాధ్యతలను సమర్పంతంగా నిర్మించడానికి, శక్తివంచనలేకుండా కృషిచేసాను అని నా విశ్వాసం! ఈ విషయమై నేను తృప్తిగా సంతృప్తిగా వున్నాను.

పార్టీ ఘాలతోటలో నా స్థానం

చెదరని పరిమళం...

పార్టీ గ్రంథాలయంలో నా స్థానం

ఆదర్శ పుస్తకం...

పార్టీ రాజ కోటలో నా స్థానం

అప్పరూప చిత్రకళ...

పార్టీ పారిత్రామిక వీధులో నా స్థానం

అనుసరణీయ నైపుణ్యం...

అవును! నేనొక పంటమొక్కని...

కలుపు మొక్కల్లారా ఖబడ్డార్!

* * *

పార్టీ యజ్ఞంలో నేను సమిధను

పార్టీ చీకటిలో నేను ప్రమిదను

పార్టీ పోరాటంలో నేను సైనికుడిని
 పార్టీ నిర్మాణంలో నేను కార్బూకుడిని
 పార్టీ ప్రగతికై నేను శ్రావికుడిని
 పార్టీ జాగ్రత్తికై నేను సాధకుడిని
 అవును! నేనొక సిద్ధాంత ప్రేమికుడిని
 రాధాంత రాక్షసుల్లారా ఖబడ్డార్!

* * *

రేపచి పార్టీ కవిత్వం కోసం
 నిస్యనే ఒక అద్భుత వాక్యాన్ని అయ్యాను...
 నియదు కురిసిన ఉద్ఘమ వర్షపు ధారల నుండి
 నేటికినీ ఉద్ఘతంగా వర్షిస్తున్నాను...
 అనుభవాల నిఘంటువులో నికిష్టమైన అనేకానేక
 అవగాహనల అర్థాలతో తరాలను తట్టి లేపుతున్నాను...
 భవితవ్యంలో పార్టీ బలోపేతం కోసం
 నా సాహసాన్ని యువతకు సమర్పిస్తున్నాను...
 అవును! నేనొక సుదీర్ఘ విష్ణవగీతాన్ని!
 అపశ్రుతుల్లారా ఖబడ్డార్!

* * *

పార్టీ శ్రేయస్సుకై ఉపస్సునోతాను
 పార్టీ ప్రతిష్టకై విశిష్ట ఊపిరినోతాను
 పార్టీ సమైక్యతకై ఐక్య సూత్రాన్నపుతాను
 పార్టీ పార్శ్వాంశంలో నేనొక ముఖ్యంశాన్నపుతాను
 అవును! నా పాత్ర ఇంకా సశేషం! నేనొక విశేషం!
 కళ్యాం కబోదుల్లారా ఖబడ్డార్!

(i) నా 'రాజీనామా' ప్రయోజనం....

సిరిసిల్ల నియోజక వర్గంలో వున్న వేలాది ప్రజాహిత కార్యకర్తలు, స్థీలు, పురుషులు,
 రమేష్బాబు ఎన్నికల్లో పోటీ చేసి గెలవాలని 1998 ఆరంభం నుండే కోరుకోవడం
 జరిగింది. వారి వారి కోరిక ఒక విన్సుపంలా సాగడం విశేషం!

రమేష్ కూడా జర్జనీలోని బల్లిన్ నగరంలో సుప్రసిద్ధ ‘హోంబాల్డ్’ విశ్వ విద్యాలయంలో తన ఆచార్య పదవిని వదులుకుని, తిరిగి తన మాతృభూమి భారత పౌరసత్వాన్ని స్థికరించడానికి మానసికంగా సిద్ధపడ్డారు.

వేములవాడలో ‘సంగీత నిలయం’ పేరుతో ఒక మంచి వసతి గృహాన్ని రమేష్ నిర్మించుకున్నాడు కూడా! ఈ గృహంలోనే 'SEWS' కార్యాలయం నిర్వహింపబడుతోంది.

ముఖ్యంగా అత్యంత త్వరగా భారత పౌరసత్వాన్ని పొందడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం నుండి అనుమతి నిమిత్తం రమేష్ తీవ్రమైన ప్రయత్నం ప్రారంభించాడు. ఒకవైపు ఈ ప్రయత్నం కొనసాగుతుండగానే, శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారితో నెలకొన్న మైత్రి మరియు వారి సుపరిపొలనపై పెరిగిన అభిమానం కారణంగా... తాను ‘తెలుగుదేశం’ పార్టీ టిక్కెట్టుపై పోటీ చేయాలనే నిర్ణయానికి రమేష్ రావడం అనుహ్యంగా జరిగింది.

చంద్రబాబు గారు ఆనాటి కేంద్ర హోంశామాత్యులు శ్రీ ఎల్.కె. అద్వానీ గారితో మాట్లాడి, రమేష్ సత్యర పౌరసత్వం విషయమై అవసరమైన ప్రశ్నల మినహాయింపును సాధించే ప్రయత్నాన్ని తీవ్రంగా కొనసాగించారు. శ్రీ నాయుడు గారు మనస్ఫార్గిగా ఈ బాధ్యతను తన భూజస్ఫూర్ధవాలపై వేసుకున్నారు. దీంతో ఒకచి రెండు వారాల్లో ఈ నిర్ణయం జరిగిపోతుందనే విశ్వాసపూర్వక వాతావరణం నెలకొన్నది.

సరిగ్గా ఈ తరుణంలోనే నా మనస్సులో మెదిలిన కొన్ని ప్రశ్నలకు నేనే సమాధానాన్ని వెదుకోవాలి వచ్చింది. చెప్పాలంటే నాకు నేనే ఒక ప్రశ్నలకు కనబడాలి వచ్చింది.

“రమేష్ బాబు తెలుగుదేశం అభ్యర్థిగా నిలబడటం అధికారికంగా నిర్ణయమైపోతే... ఎన్నికల్లో నా పాత్ర ఏమిటి?”

“భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ నాయకుడిగా నియోజక వర్గంలో అనేక పర్యాయాలు పోటీ చేసి గలిచిన నా కర్తవ్యం ఏమిటి?”

“కమ్యూనిస్టు పార్టీ అభ్యర్థిగా నిలబడి కుమారుడై ఢి కొనడం రాజకీయంగా అవసరమే అయినా, స్థానిక ప్రజాభిప్రాయాన్ని బాగా గుర్తెరిగిన నేను... అలా చేయడం అస్సలు తగునా?”

“ఒక తండ్రిగా, ఒక ప్రజా నాయకుడిగా, ఒక పార్టీ నాయకుడిగా, నా కర్తవ్యం ఏమిటి? నేనేం చేయాలి?”

“ఇప్పటికే 1999 ఎన్నికల అభ్యర్థిగా నా పేరును జిల్లా పార్టీ ఆలోచించింది. ప్రత్యామ్నాయం లేదు కాబట్టి తమ నిర్ణయాన్ని అధిష్టానానికి తెలియజేయడానికి కూడా సంకల్పించింది. అంతా ఒక పద్మపూహం లాంటి పరిస్థితి. నేను పూర్తిగా చిక్కుకు పోయాను. నేను ఇప్పుడు ఏ నిర్ణయం తీసుకోవాలి? నా నిర్ణయం అనేది సమర్థవంతంగా వుండాలి. ఇందుకు నేను వేసే అడుగు ఆమోదయోగ్యంగా వుండాలి. అందుకు నేనేం చేయాలి?”

“అలస్యం చేయకుండా హౌతుబద్ధమైన, ప్రజాహితమైన, సాత్మ్వికతతో కూడిన నా రాజకీయ నిర్ణయానికి తరుణం ఆసన్నమైంది. ముఖ్యంగా పార్టీ సభ్యుడిగా వుంచూ, పార్టీ నిర్ణయాన్ని ప్రత్యక్షంగా గాని పరోక్షంగా గాని ధిక్కరించడం అనేది రాజకీయ అవిసీతి అవుతుంది. మరియు క్రమశిక్షణారాహిత్యం అవుతుంది. ఇందులో సందేహం లేదు. పార్టీ తరఫున నేను ఈ పరిస్థితుల్లో పోలికి దిగి గలిచినా... ఓడినా... ఘరవాలేదు అనే అవాస్తవ-అసంబద్ధ-యాంత్రిక-నిర్ణయానికి రావడం, దాన్ని ఆచరించడం, నిజంగా హోస్టాస్టాపుడంగా వుంటుంది. అంతకుమించి ప్రజాభిప్రాయానికి మృతిరేకంగా వుంటుంది...”

“ప్రజలు... కార్యకర్తలు... రమేష్ణి తమ భావి నాయకుడిగా కోరుకుంటున్నారు. అతని ఆగమనానికి ఆసక్తిగా ఎదురుచూస్తున్నారు. అతడి రాజకీయ రంగ ప్రవేశంతో నియోజకవర్గ సామాజిక ఆర్థిక రాజకీయ సితిగతుల్లో మంచి మార్పుల్ని ఊహిస్తున్నారు. ఈ విధంగా మిక్కెలిగా వన్న ప్రజా బాహుళ్యపు రాజకీయ అభిమతాన్ని గౌరవించవల్సిన విద్యుత్ ధర్మం ఒకవైపు నన్ను శాసిస్తుండగా, మరో వైపు పార్టీ సహజంగా చేయడగిన నిర్ణయాన్ని పాటించవలసిన విద్యుత్ ధర్మం నన్ను ప్రశ్నిస్తున్నది!”

“ప్రజాభిప్రాయం... పార్టీ నిర్ణయం... ఈ రెండు ధర్మాల మధ్య నేను ఏదో ఒక ధర్మాన్ని ఎన్నుకుని పాటించాలి. ఇది నా కర్తవ్యం! ఈ కర్తవ్యాన్ని ఎదురించి రెండు ధర్మాలను తప్పించుకుని బ్రతకడం అసాధ్యం! అది నా ప్రజా జీవితానికే ఒక కళంకం!, ఒక ఆటంకం!

ముఖ్యంగా ప్రజలమనిషిగా, ఉద్యమకారుడిగా, నేను రెండు ధర్మాలను ఎదురించి అప్పసన్నాసం చేయలేను. ఒకవేళ చేస్తే అది నా అసమర్థత అవుతుంది కూడా! కాబట్టి నేను ఎదురుచుంటున్న అనుభవిస్తున్న చిక్కుముడి వంటి పరిస్థితిని దాటుకునేందుకు ఇది మార్గం కానేకాదు. మరి నేనేం చేయాలి? ఏ ధర్మం వైపు నేను అడుగులు వేయాలి?”

నాకు సవాల్గా నిలిచిన ఈ పరిస్థితుల్లో నాకు... నా అనుభవం ఒకే ఒక పాతాన్ని బోధించింది. అది-

“ఏ ధర్మం ఐతే అత్యధిక ప్రజలకు మేలును సమకూర్చుతుందో, ఏ ధర్మాన్నయితే అత్యధిక ప్రజలు కోరుకుంటున్నారో, ఏ ధర్మమైతే ప్రజల్లో సంతృప్తిని, ఆశల్ని ఇనుమడింపజేస్తుందో, ఆ ధర్మాన్ని నేను పాటిస్తూ కార్యరంగంలో నిలవాలి!”

నా ఈ నిర్ణయం గురించి ఒకటికి పదిసార్లు ఆలోచించాను. అవునా? కాదా? అని అదేపనిగా తర్వించుకున్నాను. వందలసార్లు ప్రశ్నగా మిగిలిపోయాను. ఏది ఏమైతేనే? బోధపడిన పాతానికి కట్టబడటమే తరువాయిగా సిద్ధమయ్యాను. పాటీల పేరలో వైవిధ్యమున్నప్పటికి అందించే సేవలలో వైరుధ్యం లేదు. అక్కడి ప్రజాభిప్రాయంలో రెండూ ఒకటే.

“పాటీ బాగుండాలి! బాగుపడాలి. ప్రజలు బాగుండాలి-బాగుపడాలి...” ఇలా అన్నిరకాలుగా అన్ని కోణాల్లో ఆలోచించుకుని విశ్లేషించుకున్నాను. ఇక చివరకు నాలోని అనేక అభిప్రాయాల్ని ఎక్కుతాటి మీదకు తీసుకు వస్తూ, మర్యాదగా, పాటీపట్ల పూర్తి గౌరవంగా, పాటీ ఎడల అచంచలమైన అభిమానంతో... పాటీ సభ్యత్వానికి “రాజీనామా” చేయడమే ఒక మంచి మార్గంగా భావించుకున్నాను.

నా నిర్ణయాన్ని రాప్పి పాటీ కార్యదర్శిగారికి తెలియజేసాను. వారు నా నిర్ణయాన్ని అంగీకరించలేకపోయారు. నామీద ఎంతో అభిమానాన్ని కనబరుస్తూ నా నిర్ణయాన్ని ఉపసంహరించుకోవాలని కోరారు. తన కోరికను తన ద్వారా మాత్రమే కాదు, ఇతర మిత్రులతో కూడా నాకు చెప్పించారు.

ఎవునేన్ని చెప్పినా నాకు ప్రజాభిప్రాయం ముఖ్యం కాబట్టి, పాటీ నుండి తప్పుకోవడం బాధాకరంగా వున్న ప్రజలకోసం ఆబాధను భరించక తప్పలేదు.

పాటీ పట్ల సంపూర్ణగా గౌరవ మర్యాదల్ని వ్యక్తం చేస్తూ, జీవితాంతం పాటీతో అత్యంత సన్నిహితంగా వుంటానని తెలియజేస్తూ, పాటీ సభ్యత్వానికి రాజీనామా ప్రకటించడం జరిగింది.

(ii) పరిస్థితుల తారుమారు :

నా రాజీనామా ప్రకటన తర్వాత రెండుమాడు వారాల లోపే కథ కొత్త మలుపులు తిరిగింది. చంద్రబాబు నాయుడు గారు ఎంతో ప్రతిష్ఠాత్మకంగా తీసుకున్న రమేష్బాబు హౌరసత్వపు ప్రయత్నం, ఘలించే సూచనలు అగుపడలేదు. అద్వానిగారు ఈ విషయమై

ప్రతిసారి ‘అప్పుడు-ఇప్పుడు’ అనడమే తప్ప కృతనిశ్చయాన్ని మాత్రం తెలియజేయలేదు. ఇలాటి తర్వాతనభ్రమనల నేపథ్యంలో అటు నామినేషన్లు వేనే సమయం రానే వచ్చింది. రమేష్ పరిస్థితి ఎటుగాకుండా పోయింది. ఒకవైపు ప్రజలు అతడి రాజకీయరంగ ప్రవేశాన్కి ఆరాటపడుతున్నారు. బ్రహ్మరథం పట్టేందుకు సిద్ధంగా వున్నారు. కానీ మరోవైపు ప్రశ్నగా మిగిలిన పరిస్థితి! ఇలాంటి విపత్తుర పరిస్థితుల్లో ముఖ్యమంత్రిగా వున్న చంద్రబాబు నాయుడుగారు నాతో చర్చించి “రమేష్బాబుకు బుదులుగా మీరే అభ్యర్థిగా కొనసాగడం అన్నివిధాలా శ్రేయస్కరం” అని సూచించారు.

ఆయన సూచన మళ్ళీ నాలో వేనలవేల ప్రశ్నలకు తావు ఇచ్చింది. నేను ఇరకాటంలో పడిపోయాను. ముఖ్యంగా సిపిఐ పార్టీకి తెలుగుదేశం పార్టీతో 1985 నుండి 1994 వరకు కొనసాగిన మైత్రిబంధం... బి.జె.పి. కారణంగా 1999 ఎన్నికల నాటికి తెగిపోయింది. ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో చంద్రబాబుగారి అభ్యర్థిగా నేను బరిలోకి దిగడం అనేది నిజంగా విచిత్రంగా మారిన రాజకీయ ఎత్తుగడల చదరంగపు కేళి మాత్రమే! నా ఈ పరిస్థితుల్లో నా తమ్ముడు సి.పెచ్. విద్యాసాగర్సరావు నాకు ఫోన్ చేసి “చంద్రబాబుగారిని కలిసి సిరిసిల్ల నుండి టి.డి.పి. టికెక్కట్టు తీసుకోండి” అంటూ నన్ను కోరడం జరిగింది.

(iii) తెలుగు దేశం పార్టీలో నేను... :

ప్రజలకు దగ్గరగా వుండాలన్నా, ప్రజలతో మమేకం కావాలన్నా, ప్రజలకు అధికారికంగా న్యాయం సమకూర్చలన్నా, ప్రజలకు ప్రభుత్వపరంగా అవకాశాల్ని మెరుగుపరచాలన్నా, ప్రజా నాయకత్వం ఎంతయినా అవసరం! పదవులు మాత్రమే సేవాతత్త్వరతకు కొలమానం కాకపోయనప్పటికీ... అధికారిక నాయకత్వంతో ప్రజల సమస్యల్ని తీర్చేందుకు సులభతరమాతుంది. పార్టీ ఏదైనా పరమార్థం ఒక్కటే కాచట్టి... ఇక 1999 ఎన్నికల్లో సిరిసిల్ల నియోజక వర్గ తెలుగుదేశం అభ్యర్థిగా బరిలోకి దిగాను. నాకు ప్రత్యర్థిగా కాంగ్రెస్ అభ్యర్థి శ్రీ రేగులపాటి పాపారావు బరిలోకి దిగారు. సి.పి.ఐ. తరఫున మా స్వచ్ఛంద సంస్కరణలు నా ప్రియ శిమ్యుడైన ప్రేమచంద్ గారిని అభ్యర్థిగా నిలబెట్టినారు.

ప్రథానంగా కాంగ్రెస్ అభ్యర్థితోనే పోటీ జరిగింది. చివరకు కాంగ్రెస్ అభ్యర్థిగా పాపారావు గారు నామై విజయం సాధించారు. అతడి గెలుపుకు కారణాలుగా... స్థానికంగా కాంగ్రెస్పార్టీ బలంతోపాటుగా, అంతవరకు రెండు పర్యాయాలు శాసనసభకు పోటీచేసి

ఓడిపోయినందున అతడిపై ప్రజలకు ఏర్పడినసానుభూతి కూడా సానుకూలమైంది. అంతేకాదు, పూర్వం వేములవాడ పంచాయితి సమితి అధ్యక్షులుగా, గ్రామ సర్పంచ్‌గా, వారు చేసిన మంచి పనులు ప్రస్తుత గెలుపులో దోహదపడ్డాయి.

ఏది ఏమైనప్పటికీ ఓటమి తర్వాత నేను క్రియాశీల రాజకీయాలనుండి నిప్పమించాలనుకున్నాను. కానీ నా పరిపూర్ణ ఆరోగ్యం, మరియు నేన్న సంస్థ ద్వారా నిర్వహించబడే కార్బూక్టమాలు, నా నిప్పమణా నిర్ణయానికి అడ్డు తగిలాయి. పైగా వరుసగా ఏర్పడిన అనావృష్టి పరిస్థితులు నాకు విశ్రాంతి నివ్వలేదు. ప్రజల బాగుకోసం, ప్రజల సుఖ సంతోషాల కోసం ఏదో చేయాలనే తపన నన్న నిరంతర యువకుడిగా మార్చేసింది.

నా నేవాతత్వరతను కొనసాగించేందుకు రమేష్బాబు అండదండలు నాకు ఛత్రంగా మారాయి. తోడుగా వందలాది ప్రజాప్రతినిధులు, తెలుగుదేశం పార్టీ కార్బూక్టర్లు, నా సహాయ సహకారాల్ని కొనసాగించవల్సిందిగా కోరడం జరిగింది.

అందరి కోరికను మన్నిస్తూ నా సహాయసహకారాల దిశగా అడుగులు కదిపాను. ఇలా 1999వ సంవత్సరం నుండి 2004 మధ్యకాలంలో నా కదలిక ఇదివరకు ఎన్నడూ లేనంత ఉధృతంగా కొనసాగింది.

నియోజకవర్గ అభివృద్ధి, ప్రజాబాహుళ్యంతో విపరీతంగా పెరిగిన సాన్నిహిత్యం, తిరిగి 2004లో జరిగిన సార్వీతిక ఎన్నికల్లో నేను ‘తెలుగుదేశం’ అభ్యర్థిగా సిరిసిల్ల నియోజకవర్గం నుండి పోటీ చేయడానికి బాగా ఉపకరించాయి.

అధికారంలో లేకపోయినప్పటికీ ప్రజలకు ఎల్లప్పుడూ అందుబాటులో వుంటూ, అభివృద్ధే ధ్యేయంగా ముందుకు నడుస్తూ, అనుకున్నరానికంటే ఎక్కువే సాధించగలగడం నిజంగా మాకు గర్వకారణం.

2004 ఎన్నికల్లో రమేష్బాబు తాను పోటీ చేయాలనే ఆలోచన చేయలేదు. నన్నే అదరించాడు. తెలుగుదేశం పార్టీ అండదండలతో ఎన్నికల పోరాటాన్ని నా సమక్షంలో ఎదుర్కొని సంసిద్ధుడయ్యాడు. చూస్తుండగానే ఎన్నికల ప్రక్రియ పూర్తయ్యాంది. పూర్వమామూలుగా ప్రత్యర్థులం హోరాహోరిగా తలపడ్డాం. కాగా ఈ సారి ఎన్నికల్లో నేను కాంగ్రెస్ పార్టీ అభ్యర్థిపై సుమారు 18000 ఓట్ల మెజారిటితో అఖండ విజయం సాధించాను.

నా ఈ విజయం నాలో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని మరింత ఇనుమడింపజేసింది. ‘ప్రజానాయకుడిగా ప్రజల కోసం ప్రజలకు సాన్నిహితంగా వుంటూ, ఇంకెంతో ప్రగతిని

సాధించాలని’ గలిచినరోజే అనుకున్నాను. ముఖ్యంగా ‘పదవి వున్న లేకున్నా నా పంతం ప్రజాసేవ’ అని నిరూపితమయ్యాంది. అయినప్పటికీ... ‘పదవి’ అనేది ‘యుద్ధవీరుడి చేతిలో కరవాలం లాంటిది’ అని నేను అభీష్టాయపడుతున్నాను. కరవాలం ఆ వీరుడి సాహసాన్ని, యుక్తిని, దైర్యాన్ని, శత్రువుల్ని చిత్తు చేసే నేర్పరితనాన్ని, నిరూపిస్తుంది. పదవి కూడా ఇంతే! నాయకుడి ప్రతిభా పాటవాలకు ఊతమౌతుంది!

ఇదంతా ఏమైనప్పటికీ... నా 80 సంవత్సరాల వయసులో ‘6వ పర్యాయం శాసనసభ్యుడిగా గలిచి నా శాసనసభ పునఃప్రవేశం చేసాను. కాగా ఈమారు ‘తెలుగుదేశం’ పార్టీ అధికారాన్ని కోల్పోతూ ప్రతిపక్షపార్టీగా మిగిలింది. సుమారు 9 సంవత్సరాలు ముఖ్యమంత్రిగా తన పరిపాలనా నైపుణ్యాన్ని చాటుకున్న చంద్రబాబుగారు, ప్రతిపక్ష నాయకుడిగా కూడా తనదైన హందాతనాన్ని, ప్రతిభను, స్వజనాత్మకతను చాటుకున్నారు.

శాసనసభలో నేను పార్టీ ఉపాధ్యక్షుడిగా, సీనియర్ శాసనసభ్యుడిగా, అన్ని వర్గాల ఆదరాభిమానాలను అపూర్వంగా చూరగొన్నాను. పెద్దమనిపిగా నా కర్తవ్య నిర్వహణలో నేను నిమగ్నమయ్యాను. నిరాడంబరంగా నా నైపుణ్యతను చాటుకున్నాను.

(iv) తెలుగుదేవం పార్టీ జిటమి - కారణాలు :

1994-1999 ఎన్నికల్లో వరుసగా రెండుసార్లు అధికారాన్ని కైవసం చేసుకుని చరిత్ర సృష్టించిన తెలుగుదేశం పార్టీ 2004 ఎన్నికల్లో ఓడిపోవడానికి నిర్దిష్టమైన కారణాల్ని ఎత్తిచూపడం కష్టసాధ్యం!

రాష్ట్రవ్యాప్తంగా ప్రజాబాహుళ్యంలో పాలకవర్గంపై వ్యతిరేకత కొట్టొచ్చినట్టు కనబడిన సందర్భాల్లో ఇటువంటి జోవ్యం చెప్పగలుగుతాం. అలాగే కొత్తగా వచ్చే పార్టీ, దాని నాయకుడు, చరిత్రగతిని మార్చివేస్తాడనే ఆసక్తితో కూడిన వాతావరణం ఏర్పడినప్పడు కూడా ఇలాంటి జోవ్యం చెప్పగలుగుతాం. కాగా, మన రాష్ట్రంలో ఈ రెండు భావాలు వున్నాయి. అయితే... సాధారణ పరిస్థితుల్లో 4,5 శాతం ఓట్ల తేడాతో ఏదో ఒక పార్టీ తిరిగి ఎన్నుకోబడవచ్చును. లేదా ఓడిపోవచ్చును. కాగా, వరుసగా రెండు పర్యాయాలు గలిచిన గొప్ప అనుభవం ‘తెలుగు దేశం’ పార్టీకి, ఆ తర్వాత కాంగ్రెస్ పార్టీకి కలిగింది.

ముఖ్యంగా సునిశిత విశ్లేషణలు చేసి గెలుపు ఓటములకు కారణాలు వెదికే కంటే, అయి పార్టీలు... వాటి నాయకులు... ఆత్మవిమర్శ చేసుకోగలిగితే కారణాలు కళ్ళకు కట్టినట్టుగా అగుపడ్డాయి. వాటిని గురించి సంక్లిష్ట పరిశీలన చేద్దాం.

1. రాజ్యంగంలోని 73వ సపరణను అనుసరించి, అందులోని ఆర్డికల్ 243 జి.11వ పెద్దుయ్యలు ప్రకారం, గ్రామ పంచాయతిలకు ఇవ్వవలసిన 29 అధికారాలలో 19 అధికారాలను జి.బ.నెం. 105 ద్వారా 1999లోనే ప్రకటించిన ప్రభుత్వం, వాటిని ఖచ్చితంగా అమలుపరిచే చర్యలు చేపట్టడంలో విఫలమైంది. కనీసం 1200 కోట్ల రూపాయల విలువగల పనులు పంచాయతిల చేతికి అందలేదు. ఇవ్వబడిన నిధులు విధులను ఆచరిస్తా... మిగతా 10 నిధులు విధులను పంచాయతిలకు దఖలు పరిస్తే, రాజ్యంగ ఉధేశ్యం నెరవేరడంతోపాటుగా పంచాయతి వ్యవస్థ బలోపేతం అయ్యేది. కాగా అధికారగణం ఈ వికేంద్రీకరణ విధానాన్ని అమలు పర్చడంలో విఫలమైంది. తర్వాత ఇదే పంచాయతి విధులు నిధుల విధానంపై మొదటి సంతకం చేస్తానన్న రాజశేఖర్రెడ్డిగారు, చంద్రబాబుగారు ఇచ్చిన 64 చిన్న అధికారాలలో 54 అధికారాలను వాపసు తీసుకోవడం జరిగింది.
2. విజన్ 2020 పేరుతో ప్రకటించబడిన వ్యాహం నిష్టాత్మలైన మెక్సీ వంటి విదేశీ పండితులచే రూపాందించబడివుండవచ్చు. కానీ ఈ వ్యాహం మనదేశ ప్రజల నిత్య సమస్యల శాశ్వత పరిష్కారానికి ఉపకరించలేదు. ముఖ్యంగా ఇది స్థానిక ప్రజల ఉత్సత్త్తి సాధనాలు మరియు ఉత్సత్త్తి సంబంధాలలో మౌలికమైన మార్పులు చేయదగినంత శక్తివంతమైనది కాదు. అభివృద్ధి గురించిన ‘మానవాభివృద్ధి అను ఆధునిక దృక్పథం’ ఇందులో లోపించింది.
3. సంపద పెంచడం మాత్రమే లక్ష్యంగా వుండే తపన వలన... కుల-మత-ప్రాంత- లింగ-వర్గ-భేదాలతో వెనకబడివున్న సమాజాన్ని సామాజికంగా ఆర్థికంగా రాజకీయంగా సాధికారుల్ని చేయడానికి ప్రథమ ప్రాధాన్యత లభించలేదు. ఇది అనాడే కాదు, ఈనాడూ అందనిమావిగానే మిగిలివున్నది. తరాలు మారినా, ప్రభుత్వాలు మారినా, పాలకులు మారినా, అట్టడుగు వర్గాలు అట్టడుగునె వుండిపోవడం విచారకరం!
4. స్థాలంగా రాజ్యాధికారాన్ని నిలబట్టుకోడానికి ఉపకరించే జనాకర్షక పథకాలు, సులభంగా... త్వరగా... సంపదను పెంచగలిగే పై వర్గాలచే నిర్వహించబడే వాణిజ్య వ్యాపారాలకు, ప్రాధాన్యత నివ్వడం సామాన్యమైపోయింది. ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ నిర్వాహకులు, వాటి అర్థశాస్త్రవేత్తలు, ఇంతకుమించి సలహోలివ్వలేరు. స్వదేశీ వనరులు... అతి ముఖ్యంగా కోకొల్లలుగా వున్న మానవ వనరుల సద్గ్యనియోగంపై

ఆధారపడుతూ, దేశ హోలిక సదుపాయాల సత్వర నిర్మాణాన్ని లక్ష్యంగా పెట్టుకుని రూపొందించబడే ప్రణాళికలు బహుజనామోదాన్ని పొందుతాయి. సామాజిక అభివృద్ధి, సామాజిక న్యాయం లేని ‘అర్థికాభివృద్ధి’ మాట నేఱులేని నేతి బీరకాయచందంగా వుంటూ... కష్టజీవుల పరాయాకరణకు దారితీస్తుంది. సమతల అభివృద్ధికి నోచుకోదు. ఉదాహరణకు... ‘జన్మభూమి’ కార్యక్రమ భావం ఆకర్షణీయంగా వున్నప్పటికీ... గ్రామ వంచాయితీలు, గ్రామసభలకు, రాజ్యంగబడ్డంగా ఇష్టవలసిన విధులు నిధులను ఆచరణలో ఇష్టవేదు.

5. దశాబ్దాలుగా వేచివన్న పరిపాలనా సంస్కరణలను చేపట్టలేదు. పోలీసు వ్యవస్థలో కూరుకపోయివన్న ప్రజావ్యతిరేక, మానవహక్కుల వ్యతిరేక, తత్వాన్ని పెకిలించలేదు. సరికదా కదిలించలేకపోవడం జరిగింది.
6. స్వాతంత్ర్యానంతర కాలం నుండి సంస్కరణలెందరో ఫోఫిష్యుస్ను విద్యావిధాన సంస్కరణ ఊసెత్తలేదు. లక్ష్మలాది యువతీయువకులు పనికిమాలిన ‘విద్యావేత్తలు’గా, సమాజానికే మోయలేని భారంగా, మారినప్పటికీ దీన్ని సంస్కరించే ఆలోచన చేయకపోవడం అనేది క్షంతవ్యం కాని గ్రహపాటు.
7. వరుసగా మూడు సంవత్సరాలు తీవ్ర అనావ్యాప్తి పరిస్థితులు రైతాంగ జీవితాన్ని దుర్భరం చేసాయి. పంటలు లేక, గిట్టుబాటు ధరలు లేక, విద్యుష్టక్రి కొరతతో గ్రామీణ జీవితాలు అతలాకుతలం అయ్యాయి. ఇలాంటి విపత్తుర పరిస్థితుల్లో ‘నీరు-మీరు’ వంటి ప్రతిష్టాత్మక పథకాలు లాంఛనప్రాయమైపోయాయి.
వాటర్ షెడ్లు నిర్మాణం, చిన్న మధ్య తరహ నీటి వనరుల మరమ్మతులు, నిధుల కొరత కారణంగా నిర్వహించబడలేదు. పైగా “పనికి ఆహార పథకం” పేరుతో ఉదారంగా అందించబడిన ‘ఆహార ధాన్యాలు’ వంపకంలో పారదర్శకత జవాబుదారితనం లోపించాయి. ఘలితంగా సత్యలితాల్ని సాధించలేకపోవడం జరిగింది.
8. కొందరు ప్రజాప్రతినిధులు నీతిమాలి స్వార్థపరులై చేసిన అవినీతి పనుల కారణంగా, ‘మంచి విధానాలు’ అనేవి మంచి పలుకుబడికి మించిన అప్రతిష్టాను మూటగట్టు కోవడం జరిగింది. ఇది పార్టీ ప్రతిష్టాను, పాలక యంత్రాంగాన్ని తీవ్రంగా దెబ్బతీయడం కరోర సత్యం! అయినప్పటికీ... ప్రజాబాహుళ్యంలో ‘తెలుగుదేశం’ పార్టీ పట్ట వ్యతిరేకత గాని, చంద్రబాబునాయుడుగారి పట్ల విముఖతగాని ఏర్పడలేదు.

ముఖ్యంగా చంద్రబాబు నిజాయితిని శంకించే పరిస్థితులు అస్సులు దాపురించనేలేదు. ఇది ఆయన ప్రజాకర్షణకు మరియు అనితర సాధ్యమైన నైపుణ్యతకు చక్కని నిదర్శనం!

అయితే ఈ పరిస్థితుల్లో కాంగ్రెస్ పార్టీ నాయకుడు కీ.శే. వై.ఎస్.రాజశేఖర్ రెడ్డి గారు నిర్వహించిన చారిత్రాత్మక ‘పాదయాత్ర’లో ‘పంచాయితిరాజ్ వ్యవస్థ సాధికారత్త’—‘ఊచిత కరెంటు’ వాగ్ధానాలను నమ్మిన ప్రజలు, సందేహం లేకుండా కాంగ్రెస్ పార్టీకి పట్టం గట్టారు. ముఖ్యంగా ‘ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం’ వాగ్ధానం మరియు వామపక్షాల సహకారం కాంగ్రెస్ పార్టీకి ఈ ఎన్నికల్లో గెలుపుకు బాగా తోడ్పడ్డాయి.

9. తెలుగుదేశం పార్టీలో తన సుదీర్ఘ అవకాశాన్ని సద్వినియోగం చేస్తూ, గ్రామీణ బిడుగు బలహీన వర్గాల అభ్యున్నతికి వారి సామాజిక జీవితాలలో గణనీయమైన మార్పును సాధించే సునిశిత దార్శనికత లోపించడం దురదృష్టకరం.

ప్రైప్టెక్ సిటి నిర్మాణం, బిజినెస్ స్కూల్, టెక్నికల్ స్కూళ్ళ స్థాపన మాత్రమే సామాజిక న్యాయాన్ని సాధించడానికి సరిపోదు. అత్యధిక జనాభాగా వున్న బలహీన వర్గాలలో సాధికారితా చైతన్యం రావడం ఒక్కటే సామాజిక పెట్టుబడికి మూలాధారం! రాజకీయ పార్టీలకు సామాజిక పెట్టుబడే మూలధనం!

గ్రామ చైతన్యం దేశ చైతన్యానికి పునాదులు వేస్తుంది. గ్రామీణ సౌందర్యం దేశ సౌందర్యానికి పీటలు వేస్తుంది. కానీ గ్రామీణ బ్రతుకులు ఎప్పటికప్పుడు ‘ఎప్పరో వస్తారని ఏదో చేస్తారని’ ఆశగా ఎదురుచూడుంలో వారి పట్ల పాలకవర్గాలకు వున్న నిర్మక్యం ద్వేతకమాతుంది. కంప్యూటరీకరణ అథనిక ప్రగతిని సాధించి ప్రపంచదేశాల ముందు రాష్ట్రాన్ని సగర్హంగా నిలబెట్టినప్పటికీ... అది నాణానికి ఒకవైపు మాత్రమేనని చెప్పవచ్చును.

గ్రామీణ అవసరాలు, గ్రామీణ సమస్యలు, సంపూర్ణ న్యాయం పొందగలిగినప్పుడు, ఆ న్యాయానికి కారణమైన పాలకవర్గానికి తిరుగువుండడు. ఈ విషయంలో నిస్సందేహంగా కుంటుపడిన సామాజిక న్యాయం.... 2004 ఎన్నికల్లో కాంగ్రెస్ పార్టీకి ఒక వరమయ్యంది. అయినప్పటికీ... గ్రామీణ బ్రతుకుల్లో సామాజిక న్యాయం దిశగా ఖాళీలు ఇంకా పూరించబడనే లేదు.

తెలుగుదేశం పార్టీ ఓడిపోయినప్పటికీ... ప్రజల్లో మాత్రం అత్యధికంగా ‘చంద్రబాబు’ మీద విశ్వాసం సడలిపోలేదు అని చెప్పడంలో అతిశయ్యాకీ లేదు.

రాజకీయ చతురుడు... చంద్రబాబు : తెలుగుదేశం పార్టీ వ్యవస్థాపకులు కీ.శే. నందమూరి తారక రామారావుగారు రాజకీయరంగ ప్రవేశంతో తెలుగువారి ఆత్మగౌరవం పెంపొందించ బడింది. ఇది చారిత్రక గొప్ప సత్యం! ‘మద్రాసీయులు’ స్థానే ‘తెలుగువారు’ మాట సుస్థిరం చేసిన రామారావుగారు ధన్యజీవి! పుణ్యజీవి! తరతరాల తెలుగు తేజానికి ఆయన ఒక ముఖ చిత్రం! తెలుగు ఒరవడికి ఆయన ఒక కరదీపిక! ఆయన వారసుడిగా ఎదిగిన శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడుగారు స్వయంకృషి, పట్టుదల, రాజనీతిజ్ఞత తో ఒక్క మన రాష్ట్రంలోనే కాదు దేశవ్యాప్తంగా తన కంటూ ఒక ప్రత్యేకస్థానాన్ని గుర్తింపుని సంపాదించుకో గలిగారు. ఆయన అనుభవజ్ఞానం అపారం!

చంద్రబాబుగారిలో ‘ఆర్థికాభివృద్ధి భావన’ అనేది స్థూలంగా పెట్టుబడిదారి అభివృద్ధి సిద్ధాంత ప్రభావంతో ఉదయించినా, అభివృద్ధి ఫలితాలను మాత్రం ప్రజాబాహుళ్యపు దరికి చేర్చాలి అనేది ఆయన ఉదారత! అయితే శ్రమజీవుల శ్రమ ఫలితంగానే పెట్టుబడి సమకూరడం, పెట్టుబడిదారులు ఆ ఫలితాన్ని దక్కించుకుంటూ... ఉత్పత్తిదారులైన శ్రామికవర్గానికి అన్యాయం తలపెడతారనే శాస్త్రీయదృష్టి వారిలో అంతగాలేదు. అయినప్పటికీ... ఈ అవగాహన పట్ల సంపూర్ణ సహకారం, సహనం వారిలో వుండటం వలన... ఆ పార్టీకి జనాదరణ సాధ్యపడుతున్నది. ముఖ్యంగా బడుగు బలహీన వర్గాల్లో విశ్వాసాన్ని పొందడం సాధ్యమౌతున్నది.

పేదరిక నిర్మాలనా సిద్ధాంతంపై విశ్వాసం కలిగి, వామపక్ష విధానాల పట్ల గౌరవభావం కలిగి, వాటితో సహకరించే సదభిష్ఠాయం మరియు మంచి సామాజిక స్పృహ వారిలో ఉండటం వలన ఆయన తిరుగులేని నాయకుడిగా జనమోదాన్ని పొందగలిగారు.

వ్యక్తిగతంగా చంద్రబాబు గారు నిరాడంబరులు. వాస్తవాన్ని వాస్తవంగా అర్థం చేసుకుని తదనుగుణంగా నిర్ణయాలు చేయగలిగే సద్భావం గలవారు. చాలా సందర్భాల్లో తెలంగాణా ఉద్యోగులకు, వారి పదోన్నతులకు, జరిగిన అన్యాయాలను ధైర్యంగా సరిద్దుగలగడంలోనే వారి నిజాయితిని అర్థం చేసుకోవచ్చును. అలాగే వారి బుద్ధికుశలతను ఇందులో దర్శించుకోవచ్చును. ఆయన ఈ విధానం నాకు ఎంతో సంతృప్తిని కలిగించింది.

ముఖ్యంగా విజ్ఞానయుగంలో ఆధునికతను అక్కరాలా అర్థం చేసుకుంటూ సాఫ్ట్‌వేర్ ఇంజనీర్ విజ్ఞాన రంగానికి, పెద్దపీటవేసిన చంద్రబాబునాయుడి దూరదృష్టి నిజంగా ధన్యమైనది. ఆయన ఈ ప్రయత్నం వల్ల ఎందరో యువతీయువకులు తమ భవితవ్యాలకు

బంగారుబాటులు వేసుకోగలిగారు. సైబరాబాద్ నగరాన్ని నిర్మించడానికి కృషిచేసిన చంద్రబాబు గారి కృషి అప్పార్వం.

పాశ్చాత్య దేశాలు ముఖ్యంగా ఆమెరికా దేశం అనుసరించిన ఔటసోర్పింగ్ విధానాన్ని కర్నాటక రాష్ట్రంతో పాటుగా మనరాష్ట్రం అత్యధికంగా ఉపయోగించుకోవడం గర్వకారణం! ఈనాడు ట్రైదరాబాద్ నగరంలో కనీసం 25 వేలమంది యువతీ యువకులు పెద్ద జీతభత్యాలతో ఇందులో ఉద్యోగాలు పొందగలగడం హర్షించాలిన విషయం! గర్వపడాలిన విషయం కూడా!

ముఖ్యంగా సుపరిపాలన పట్ల చంద్రబాబుకు వున్న విశ్వాసం, ఆ దిశగా వారు గావించిన నిరంతర ప్రయత్నం, ప్రశంసించదగ్గది.

ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియలో 3,4 శాతం ఓట్లతో పార్టీలు గెలవడం, ఓడడం, అత్యంత సహజం. అంతమాత్రానికి గెలుపు ఓటముల ఫలితాల్ని ఆయా రాజకీయాలుకు వ్యక్తిత్వాలకు అపాదించి, వారి వారి మంచి చెడుల్ని అంచనా వేయడం సబబు కాదు.

ముఖ్యంగా ఓ అధికార పార్టీ ప్రవేశపెట్టిన పథకాలు, ప్రణాళికలు, కార్యక్రమాలు ఈనాటి సామాజిక అవసరాల నేపథ్యంలో వైఫల్యాలు సహజంగా సంభవించినప్పుడు... వాటికి కారకులు పార్టీ అధినేతలేని ఎత్తిచూపడం కూడా భావ్యం కాదు.

అధినేత ఆజ్ఞ కర్త మాత్రమే. సూత్రధారి మాత్రమే! వాటిని నడిపించే దిశలో మంత్రులు, అధికారులు, ఉద్యోగులు, కార్యక్రతలు, ప్రజలు, అందరూ భాగస్వాములే! అందరి సమిష్టి కృషి సముస్తత విజయానికి కారణమౌతుందనేది విజ్ఞత!

అవినీతి అధికారులు, అమాసుష చర్యలకు పాల్పడే కార్యక్రతలు, అధికార దాహమే పరమావధిగా వుండే మంత్రులు, పదవీ వ్యామోహంతో పాపాలకు ఒడిగట్టే ఇతర ప్రజా ప్రతినిధులు కొందరు అన్ని ప్రభుత్వాల్లో వుంటారు. కాబట్టి ఒక పార్టీలో కనబడే ఈ విధమైన దౌర్ఘాష్టిత్వాల్ని ఎత్తి చూపడం, విమర్శల్ని గుప్పించడం, రాధాంతాలు చేయడం సబబు కాదు.

ఉత్తమగతి కోసం, ఉత్కృష్ట సమాజం కోసం, ఉత్తమోత్తమ సామాజిక స్థితిగతుల కోసం, రాజకీయాలకు అతీతంగా అందరూ ఐక్యమవ్వాలి! మంచిని అనుసరించాలి. మంచినీటిగా నేవించాలి. తప్పులు ఎత్తి చూపి తృప్తి పడే కన్నా, తప్పులు చేయకుండా చూచి తృప్తిపడటం మానవీయ సులక్షణం! ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ సంరక్షణకు ప్రాణప్రదం

* * *

13. రాజకీయ చదరంగం (2004-2010)

(ఎ) కేంద్రంలో రాష్ట్రంలో కాంగ్రెస్ జయకేతనం

2004లో కేంద్రంలో జాతీయ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షురాలైన శ్రీమతి సోనియాగాంధిగారి సారథ్యంలో ఏర్పడిన యు.పి.ఎ. కూటమి అధికారంలోకి వచ్చి ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేసింది.

అర్థశాస్త్రవేత్త, మేధావి, అజాతశత్రువు, నిరాడంబరుడు, మాజీ కేంద్ర ఆర్థికశాఖా మాత్యులు శ్రీయుతులు డా.మన్మహాన్ సింగ్ గారు ప్రధానిగా పదవీ బాధ్యతల్ని స్వీకరించడం జరిగింది.

ప్రధాని అభ్యర్థిగా మొదట సోనియాగాంధి గారి పేరుని ఏకగ్రివంగా భరారు చేసినప్పటికీ, మొదటినుండి ఆమె పేరే భావిప్రధానిగా ప్రచారంలో వున్నప్పటికీ, ఆమె జన్మతా ‘విదేశీయత’ కారణాన్ని అడ్డుచెబుతూ దేశవ్యాప్తంగా వివిధ పార్టీల ఆధ్వర్యంలో నిరసనలు వెల్లువైన నేపథ్యంలో, ఆమె ఎంతో విజ్ఞతగా స్వచ్ఛందంగా త్యాగశీలంగా ప్రధాని అభ్యర్థిత్వం నుండి తప్పుకోవడం జరిగింది. ఇది ఆమె హందాతనానికి గంభీరతకు మంచి నిదర్శనం!

నాలుగు అతివాద పార్టీలతో కూడిన వామపక్ష కూటమి యు.పి.ఎ. ను బలపర్చడం విశేషం! ఏది ఏమైనప్పటికీ... కొత్త ప్రభుత్వం ప్రజల్లో పరా మామూలుగా కొత్త ఆశల్ని చిగురింపజేసింది.

ప్రధానమంత్రి పదవిలేకపోయినప్పటికీ, పార్టీకి సంబంధించి, పరిపాలనా క్రమానికి సంబంధించి, అన్ని నిర్ణయాలు చేయడంలో సోనియాగాంధి గారిదే ప్రధానమైన పాత్రగా ప్రభుత్వం కొనసాగుతుండటం ఆమె పై పార్టీ శ్రేణులకు వున్న విధేయతకు నిదర్శనం.

(ఒ) రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిగా రాజశేఖర్ రెడ్డి :

రాష్ట్రంలో ఉభయ కమ్యూనిస్ట్ పార్టీలు, తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి, తమ తోడ్పాటును అందివ్యగా కాంగ్రెస్ పార్టీ తన విజయకేతనాన్ని ఎగురవేసింది.

అటు కేంద్రంలో ఇటు రాష్ట్రంలో రెండు చోట్లు కాంగ్రెస్ పార్టీ గిలచి ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేయడంతో, దేశ రాజకీయ వాతావరణంలో ఒక్కసారిగా ఆసక్తిదాయకమైన మార్పులు చోటు చేసుకున్నాయి.

ప్రధానంగా రాజశేఖర్ రెడ్డి గారి గెలుపుతో ‘ఉచిత విద్యుత్తు’ వంటి హోమీల నేపథ్యంలో రైతాంగపు అశలు చిగుర్లు తొడిగాయి. ‘వ్యవసాయం’ అంటేనే ‘వ్యయప్రయాసం’ అనుకునే పరిస్థితుల్ని అధిగమింపజేసి రైతే రాజుగా పరిస్థితుల సృష్టి జరుగుతుందనే నమ్మకం కూడా ప్రజాబాహుళ్యంలో కొత్త కాంక్షల్ని రేకెత్తించింది.

బక్కెపు గెలుపుతో రాజశేఖర్ రెడ్డి జైత్రయాత్ర, మరోపైపు పార్టీ వైఫల్యంపై వంద్రబాబు ట్రేణల విశ్లేషణలు, మధ్యలో “ఇక తెలంగాణా వాదం గెలుపు తథ్యం” థీమాతో తెలంగాణా రాష్ట్ర సమితి, ఎవ్వరిదారుల్లో వారు... ఎవ్వరి పంధాలో వారు... ఎవ్వరి నమ్మకంలో వారు... రాష్ట్ర రాజకీయ ముఖచిత్రం పై తమ తమ తీరుల్ని ఆవిష్కరించుకున్నారు.

1999లోనే అధికారాన్ని కైవసం చేసుకుంటామని భ్రమలు పెంచుకున్న కాంగ్రెస్ పార్టీ, ఈసారి నెరవేరిన కలతో సంబరాల్ని అంబరాన్ని అంటించింది.

రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ పార్టీలో హేమా హేమిలైన నాయకులు వున్నారు. అత్యంత ప్రతిభాశాలులు వున్నారు. కాగా రాష్ట్ర వ్యాప్త జనాకర్ణణతో ఓట్ల బ్యాంకుని నింపుకునే సత్తా కలిగిన వై.యన్. రాజశేఖర్ రెడ్డి, రాష్ట్రంలో కాంగ్రెస్ పార్టీ పూర్తిస్థాయిలో జవసత్యాలు వుడిపోయి అచేతన స్థితిలో వుండిపోగా... దానికి సంపూర్ణ జవసత్యాల్ని సమకూరుస్తూ, పార్టీ పునఃర్మాణంలో అవిక్రాంతంగా కృషి చేసారు. కీ.శే. వై.యన్. రాజశేకర్ రెడ్డిగారు ఏకవ్యక్తిగా పరిపాలనకు సారథ్యం వహించారు.

రాజశేఖర్ రెడ్డి గారి రాకతో కాంగ్రెస్ పార్టీ ఎనలేని ప్రాభవాన్ని స్వంతం చేసుకో గలిగింది. కొట్లాటల పార్టీగా పేరొందిన రాష్ట్ర కాంగ్రెస్ పార్టీలో కుమ్మలాటలు మటుమాయమయ్యాయి. విభేదాలు వైపుమ్మలు అంతరంగికంగా వున్నపుటికీ అందరూ ఏకత్రాటి మీదకు వచ్చి, అధినేత రాజశేఖర్ రెడ్డి గారికి తమ సహాయ సహకారాల్ని అందించుటంలో కృతక్రతుత్వంలయ్యారు.

కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వంలో కొంతకాలం బి.ఆర్.ఎన్. పార్టీ మంత్రివర్గంలో భాగస్వామిగా వన్నపుటికీ, ఆ తర్వాత తిరిగి ప్రతిపక్ష పార్టీగా తమ తెలంగాణా వాదాన్ని కొనసాగించింది. కమ్యూనిస్టులు ప్రారంభంలో సూత్రబద్ధంగా ప్రభుత్వానికి తమ తోడ్చాటును తెలియజేసినపుటికీ, క్రమక్రమంగా తమ స్వతంత్ర పాత్రను పోషించడం ఆరంభించారు.

మూడవసారి తిరిగి అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకుంటుందనుకున్న తెలుగుదేశం పార్టీ, ఈసారి కేవలం 5 శాతం ఓట్ల తేడాతో 45 స్థానాలకు పరిమితమైపోయింది. ఈ

నేపథ్యంలో తెలుగుదేశం అధినేత చంద్రబాబు నాయుడు గారు ప్రతిపక్ష పార్టీ నాయకుడిగా తమ హందాతనాన్ని యథావిధిగా ప్రదర్శించారు. ఈ దశలో నేను తెలుగుదేశం పార్టీ ఎమ్.ఎల్.ఏ.గా సిరిసిల్ల నుండి గెలుపొందిన విషయం ఇదివరకే వివరించాను. అలాగే నేను టి.డి.యల్.పి ఉపాధ్యక్షుడిగా నావంతు కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించిన విషయాన్ని కూడా తెలియజేసాను.

అత్యధిక మెజార్టీతో గెలిచిన కాంగ్రెస్ పార్టీ ముఖ్యమంత్రిగా రాజశేఖరరెడ్డి గారు సాధించిన వ్యక్తిత్వం అపూర్వం అద్వితీయా! ఎదురులేని ఏకైక నాయకుడిగా ఆయన ప్రదర్శించిన రాజసం చారిత్రాత్మకం!

అనతికాలంలోనే వినూత్తు ముఖ్యమంత్రిగా పేరు ప్రతిష్టల్ని స్వంతం చేసుకుని, తనకంటూ ఒక ప్రత్యేకతను చాటుకున్న రాజశేఖరరెడ్డి గారి నాయకత్వం.... ఇతర పార్టీల నాయకుల్ని సైతం సవాల్ చేసింది. ఈ దశలో జాతీయ హోదా వున్నప్పటికీ... రాష్ట్రంలో పెద్దగా తమ ప్రభంజనాన్ని చాటుకోలేకపోయిన కొన్ని పార్టీలు, క్రమంగా తమ భవిష్యత్తు గురించి ప్రశ్నించుకోవాలిన పరిస్థితి ఏర్పడింది.

రాజశేఖరరెడ్డి గారి ప్రభుత్వం చేపట్టిన ప్రత్యేకమైన విధి విధానాలు.. అన్ని రంగాలలో అపూర్వమైన అనమానమైన దైర్య సాహసాలతో కూడిన పంథాను అనుసరిస్తూ జనాకర్ణక పరిపాలనా క్రమాన్ని ఆవిష్కరించాయి. ప్రయోజనాత్మక ప్రజాహిత పథకాల పేరుతో నిజంగా ఒక చరిత్రనే సృష్టించాయి.

స్వతంత్రానంతరం కాంగ్రెస్ పార్టీకి రాష్ట్రంలో ప్రజలు ఇంతకు పూర్వం కూడా పరిపాలనా పగ్గల్ని అప్పగించడం, ఉద్దండులు రాజ్యపాలన చేయడం, సర్వసాధారణంగా జరిగిపోయింది. కాని ఏనాడూ కూడా కాంగ్రెస్ పార్టీకి రాజశేఖర రెడ్డి గారి హాయాంలో మాదిరిగా కనివిని ఎరుగని రీతిలో ఇంతటి జనాకర్ణణ లభించలేదు. రాజశేఖర రెడ్డి తన 5 సంవత్సరాల పాలనని ఏకచత్రాధిపత్యంగా కొనసాగించి, మునుపటి ముఖ్యమంత్రుల “సమిష్టి” సంప్రదాయానికి పూర్తిగా కళ్ళుం వేసారు.

(ii) సిరిసిల్లకు మంచినీటి పథకం :

“తెలుగుదేశం” ప్రభుత్వకాలంలో తీవ్రమైన అనావృష్టి పరిస్థితులు రాష్ట్రాన్ని అతలాకుతలం చేసిన సందర్భంలో... సిరిసిల్ల పట్టణంలో ఏర్పడిన తీవ్రమైన మంచినీటి ఎద్దడి నివారణకై, మార్కుందేయ దేవాలయంలో ఒక అభిలపక్ష సమావేశాన్ని నిర్వహించడం జరిగింది.

పుర ప్రముఖులు, పురపాలక సంఘ సభ్యులు, అందరూ కూడా మంచినీటి కొరతపైనే తమ తమ ఇబ్బందుల గురించి మాట్లాడారు. కాగా బి.జె.పి. కి చెందిన పురపాలక సంఘ సభ్యులు శ్రీ ఎర్రం వెంకటరాజం గారు మాత్రం తనదైన తైలిలో మాట్లాడుతూ, నా వైపు వేతెత్తి చూపుతూ, “వారు తలుచుకుంటే సిరిసిల్ల పట్టణానికి ఏర్పడిన మంచినీటి కొరత శాశ్వతంగా తొలిగిపోతుంది” అంటూ నా పనితనానికి సవార్ విసిరారు.

‘అప్పుడు నేను శాసనసభ్యుడిగా లేకపోయినప్పటికీ, ముఖ్యమంత్రి చంద్రబాబుగారి సహాయ సహకారాలతో కరీంనగర్లో వున్న లోయర్ మానేరు డ్యూం నుండి పైపులైన్లు వేయించి, సిరిసిల్ల పట్టణ దాహోర్తిని తీర్చుగలుగుతాను’ అనేది ఎర్రం వెంకటరాజం గారి విశ్వాసం. ఆయన విశ్వాసానికి, ఆయనలోని భావోద్యోగానికి కార్యరూపం ఇవ్వాలనే సంకల్పం అదే తరుణంలో నాలో చోటు చేసుకున్నది. ఈ విషయపై నేను ఇక ఎంత మాత్రం ఆలస్యం చేయలేదు కూడా!

ఆ తెల్లవారే ఒక సుదీర్ఘ లేఖ ద్వారా సిరిసిల్ల పట్టణ త్రాగునీటి సమస్య పరిష్కార అవసరం గురించి ఆనాటి ముఖ్యమంత్రి చంద్రబాబుగారి దృష్టికి తేవడం జరిగింది. ఇందుకు ముఖ్యమంత్రి గారు కూడా వెంటనే స్పుందిస్తూ, కేంద్ర నిధుల ద్వారా ఈ సమస్య శాశ్వత పరిష్కార చర్యకై ఆజ్ఞాపించారు. ఇక అప్పటినుండి ప్రభుత్వంతో ఈ ప్రయత్నం నిరంతరంగా కొనసాగుతూ వచ్చింది. ఇంతలో 2004 సాధారణ ఎన్నికలు రావడం, ప్రభుత్వం మారడం, సహజంగా జరిగిపోయింది. అయితే రాష్ట్రంలో మంచినీటి కొరత నివారణకై కేంద్రం నిధులను కేటాయిస్తూ ఏదో ఒక పట్టణంలో మంచినీటి కొరతను శాశ్వతంగా తీర్చే విధంగా నిధులను కేటాయించాలి అని కోరింది. కాగా అది వరకే అన్నివిధాలా ప్రభుత్వ పరిశీలనలో వున్న ‘సిరిసిల్ల మంచినీటి పథకం’ ఉన్నతాధికారుల దృష్టిని ఆకర్షించింది. అదృష్టవశాత్తు ఈ శాఖకు సంబంధించిన ఒక ఉన్నతాధికారి నన్ను అభిమానించే ఉత్తముడు... నేను రెండుస్నర దశాబ్దాల క్రితం నుండి శాసనసభ్యుడిగా ఉద్యోగస్థుల కోసం చేసిన ఉపకారాలకు ప్రత్యుపకారంగా పనిచేసే అవకాశం వచ్చినందుకు అతడు ఎంతో సంతోషం వ్యక్తం చేసాడు.

తర్వాత... వెంటనే సిద్ధంగా వున్న సిరిసిల్ల ప్రతిపాదనకు ముఖ్యమంత్రి రాజేభర్మరెడ్డి గారి దృష్టికి తెస్తూ ఆమోదముద్ర వేయించడం జరిగింది. ఇది రాజేభర్మరెడ్డిగారి పరిపాలన ప్రారంభధశలోనే జరిగింది. దీని ప్రకారం సిరిసిల్ల పట్టణానికి 36 కోట్ల అంచనాతో సురక్షిత మంచినీటి పథకానికి శంఖుస్థాపన చేయడం జరిగింది. ఆ తర్వాత సర్వేపనలు,

నిర్మాణ కార్బూక్షమాలు, చేపట్టడం జరిగింది. అయితే పొలనాపరంగా జరుగుతున్న జాప్యం వలన నుమారు 5 సంవత్సరాలు గడిచిపోయినా ఈ కార్బూక్షమం ఘర్షి కాలేదు.

దీనికి నిధుల కొరత లేదు. మనేరు డ్యాం నుండి ఆవసరమున్నంత నీటిని ఎత్తిపోతల ద్వారా సాధించడానికి అన్ని చర్యలు దాదాపు ఘర్షిగావస్తున్నాయి. సిరిసిల్ల పట్టణాభివృద్ధికే చేయబడిన ఇతర పసులతో పాటుగా ఇంత పెద్ద త్రాగునీటి పథకాన్ని సాకారం చేయగలగడంలో నా వంతు కృషి వున్నందుకు మంచి సంతృప్తిని పొందగలిగాను.

సిరిసిల్ల నియోజకవర్గం భోగోళికంగా ఎత్తైన ప్రాంతం. కాబట్టి కాక్షియ కాలువ ద్వారా ఏ ఒక్క గ్రామానికి కూడా నీరందించడం అసాధ్యం! ఎత్తిపోతల పథకమే శరణ్యం! కాగా, 1967వ సంవత్సరం నుండి నుమారు 37 సంవత్సరాలుగా ఎత్తిపోతల ద్వారా నియోజక వర్గంలోని అన్ని గ్రామాల చెరువులను నింపాలనేది నా చిరకాల వాంఛ!

గౌరవ ముఖ్యమంత్రి రాజశేఖర్ రెడ్డి గారు తాను తలపెట్టిన ‘జలయజ్ఞం’ పథకంలో “శ్రీపాదసాగర్” “ప్రాణహిత చేచెళ్ళ” వంటి గాప్ప ఎత్తిపోతల పథకాలలో నేను చిరకాలంగా తపిస్తూ పోరాడిన ‘ఎత్తిపోతలు’ కూడా ఒక భాగం కావడం అత్యంత ఆనందదాయకం. ఇందు నిమిత్తం నేను, రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు చందుర్తి మండలంలోని మల్యాల గ్రామంలో నిర్వహించిన ఒక బహిరంగ సభలో వారికి నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతల్ని తెలియజేసాను. ఈ సందర్భం నాకు ఒక మధురస్యుతి! ముఖ్యంగా నావంటి వయోవృద్ధిడి అభిమానాన్ని చూరగొన్నందుకు, ఆ క్షణాన రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు పొందిన ఆనందం అంతా ఇంతా కాదు. ఆ తీయని జ్ఞాపకం నాలో ఇంకా సజీవం!

ముఖ్యంగా ‘జలయజ్ఞం’ ఎలా కొనసాగుతుందో, ఏనాటికి ఈ ప్రాంతంలో సాగునీటి కరువు పరిపూర్వకాత్మందో, విశ్వాసపూర్వకంగా చెప్పడం చాలా కష్టం! ఏది ఏమైనప్పటికీ.... ప్రజల దీర్ఘకాల అవసరాన్ని గుర్తింపులోకి తీసుకురావడమేకాదు, దాన్ని ప్రారంభించడం అనేది... నా ప్రజల కోసం నేను సాధించిన ఫునవిజయం!

(జ) జలయజ్ఞం... ఒక పరిశీలన

రాజశేఖర్ రెడ్డి గారు ప్రతిష్టాత్మకంగా ప్రవేశపెట్టిన ‘జలయజ్ఞం’ పథకం, అందలి ప్రాధాన్యత గల కొన్ని అంతాలను రేఖామాత్రంగా పరిశీలిస్తే... ‘జలయజ్ఞం’ పేరుతో రాష్ట్రవ్యాప్తంగా 44 భారీ నీటిపారుదల ప్రాజెక్టులు, 38 మధ్యతరహా నీటి పారుదల ప్రాజెక్టులు, 4 వరకు ఆనకట్టలు, మరో 8 ఆధునికరణ ప్రాజెక్టుల్ని ప్రకటించడం జరిగింది.

సూతనంగా చేపట్టబడే 88 ప్రాజెక్టుల ఖర్చుల అంచనాలు వేసారు. స్వాలంగా ఒక లక్ష కోట్ల రూపాయల వ్యయంతో ఒక కోటి ఎకరాల భూమిని సాగులోకి తేవడం జరుగుతుందనే సాహస ప్రకటన చేయడం జరిగింది. కొన్ని దశాబ్దాలుగా ప్రజలు కోరుతున్న ప్రాజెక్టులు అన్నీ దీనిలో భాగంగా వుండటం నాకు సంతృప్తిని కలిగించింది.

స్వాతంత్రానంతర అరు దశాబ్దాల సుదీర్ఘకాలంలో నాలుగైదు భారీ ప్రాజెక్టుల్ని కూడా పూర్తి చేయలేని ప్రభుత్వాలు, ఇంతటి జలయజ్ఞున్ని 5-10 సంవత్సరాల్లో పూర్తి చేయగలిగే శక్తి సామర్థ్యాల గురించి అందరికీ సందేహాలు ఆరంభమయ్యాయి. అయినప్పటికీ ఇదొక మంచి లక్ష్యం కాబట్టి ఎవ్వరికీ ఎలాంటి అభ్యంతరం వుండదు. ముఖ్యంగా నీటిపారుదల శాఖ వారి అంచనాప్రకారం కోటి ఎకరాలకు సకాలానికి నీరు అందితే ఈ అంధ్రప్రదేశ్ నిజంగా హరితాంధ్రప్రదేశే అవుతుంది.

తెలుగునాట వెలుగుబాటలు వేసే బృహత్తర ఈ ‘జలయజ్ఞం’ పథకాన్ని ‘రైతాంగపు కోటి కలల వేదికగా’ అభివర్ణించుకోవచ్చు. ఏది ఏమైనప్పటికీ నీరు జగతికి జీవనాడి! మానవుడి మనుగడకు, నాగరికతకు, నీరు మూలాధారం! ఆంధ్రప్రదేశ్లో గోదావరి, కృష్ణా, పెన్నా, వంశధార, నాగావళి, మంజీర వంటి 40 నదులు ప్రవహిస్తున్నాయి. నదులన్నింటిలో మన రాష్ట్రం వాటా 2764 టి.ఎం.సి.లు ఇందులోనుండి 1703 టి.ఎం.సి.ల నీటిని ఇదివరకే వినియోగించుకున్నాం. ఇంకా 1061 టి.ఎం.సి.ల నికర జలాలను వాడుకునే అవకాశం వున్నది.

నీటి పారుదల ప్రాజెక్టుల నిర్మాణ విషయంలో ప్రపంచవ్యాప్తంగా వున్న చట్టబడ్డమైన విధానాలను, భారత ప్రభుత్వం అనుసరిస్తున్నది. ఆ విధానాల ఆధారంగానే ‘బచావతీ’ కమిటీ వంటి కమిటీల ఆధ్వర్యంలో వివిధ రాష్ట్రాలమధ్య నీటి పంపకం చేస్తున్నది. ప్రతి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ కమిటీలు ఇచ్చిన అవార్దులను తూచా తప్పకుండా పాటించవలసి వుంటుంది.

వేరు వేరు పాటీలు గాని, ముఖ్యమంత్రులు గాని, అధికారంలోకి రావడంతో జలవనరుల విధానాలు మారడానికి వీలువుండదు. ఈ సందర్భంగా కొన్ని శాశ్వత సూత్రాల వున్నశ్శరణ అవసరం.

ఒక నది లోయలో ప్రవహించే నీరు, అదే నదీలోయలోనే కనీసం 80 శాతం ఉపయోగించబడాలి. వేరే నదీలోయలోకి మళ్ళీంచవేలు లేదు. అలా మళ్ళీనే మళ్ళీంచబడే నీటికి 45 శాతం నీటిని, వారికి కేటాయించిన నికర నీటి కోటా నుండి ఎగువన

తగ్గించడం జరుగుతుంది. నికర జలాల ఆధారంగా ప్రాజెక్టుల నిర్మాణం జరిగిన తర్వాత, మిగులు జలాల ఆధారంగా కొత్త ప్రాజెక్టులకు అనుమతి కోరినట్టయితే... కోరిన పరిమాణానికి 30% నీటిని ఎగువ రాష్ట్రానికి దాని నికరజలాల పరిమాణంలో పెంచడం జరుగుతుంది. ఆ మేరకు దిగువ రాష్ట్రానికి కేటాయించిన నికరకోటూకి కోతబడక తప్పదు.

నదిలోయలో కూడా నీటి పంపకం అవసరమైతే ఆ లోయలోని పరీవాహక ప్రాంతాల దామాపాశై పంపకం జరగాలి. నదిలో ప్రవహించే నీటిని లెక్కించే సందర్భంలో... గత వంద సంవత్సరాల కాలంలో 75 సంవత్సరాలు ప్రవహించిన నీటిని, ఆ నదిలో సగటు లభ్యమయ్యే నీరుగా లెక్కించడం జరుగుతుంది. అయితే వర్షపాతంలో ఏర్పడే మార్పుల ఘలితంగా, నదిలో ప్రవహించే నీటి పరిమాణంలో మార్పుల ఘలితంగా, నదిలో ప్రవహించే నీటి పరిమాణంలో మార్పులు సంభవిస్తాయి. కాబట్టి 75 సంవత్సరాల ప్రవాహం ఆధారంగా నిర్ధారణ చేయబడే నీటిని నికరజలాలుగా, అంతకు మించి లభ్యమయ్యేనీటిని మిగులు జలాలుగా, అంతకంటే అధికంగా అతివ్యప్తి కారణంగా లభ్యమయ్యే నీటిని వరద జలాలుగా లెక్కించడం జరుగుతుంది.

కృష్ణ, గోదావరి, నదుల ప్రవాహంలో ఆంధ్రరాష్ట్రం చివరిది కాబట్టి... ఎగువ రాష్ట్రాలలో వాడుకోలేని కారణంగా మన రాష్ట్రానికి చేరుకునే నీటిని, మన రాష్ట్రం వాడుకునే అధికారం కలిగివున్నది.

ప్రతి రాష్ట్రంలో ప్రతి నదికి ప్రతి స్థలంలో నికరజలాలు, మిగులుజలాలు, వరద జలాలు, ఎంత ప్రవహిస్తున్నాయో నీటి పారుదల నిపుణులు ఖళ్ళితమైన అంచనా వేయగలుగుతారు.

ముఖ్యంగా రాజశేఖరేడ్డిగారి మరణం తర్వాత ముఖ్యమంత్రి స్థానాన్ని అధిష్టించిన శీ కొణిజేటి రోశయ్యగారు, 18.11.2009 నాడు నిర్వహించిన సమీక్షా సమావేశంలో ప్రకటించబడిన ప్రాజెక్టులు, పరిస్థితి గురించిన వివరాలు ఆసక్తికరమైనవి. దీని ప్రకారం నీటిపారుదల శాఖ వారు ఈ క్రింది విధంగా సూచించడం జరిగింది.

“ప్రస్తుతం జలయజ్ఞం క్రింద చేపట్టబడిన 88 ప్రాజెక్టుల్లో, 2013-2014 నాటికి... 1,26,112.27 కోట్ల రూపాయల వ్యయంలో అన్ని ప్రాజెక్టులు పూర్తి చేసి... 82,42,108 ఎకరాల కొత్త అయుక్టును 16,75,331 ఎకరాల స్థిరీకరణ అయుక్టును సాగులోకి తేవచ్చును”.

ఈ ప్రణాళికలో పోలవరం, తోటపల్లి, వంశధార, ప్రాణహిత, చేవెళ్ళ, కాంతానపల్లి, గాలేరు-నగరి, హంద్రి-నీవా, వెలుగొండ వాటికి పెద్దపీట వేసారు. కాగా, నిధులను కేంద్ర సహాయంతో స్క్రమంగా అందిస్తే 2011-2012 నాటికి 44 ప్రాజెక్టులను పూర్తిచేసి, 15-20 లక్షల ఎకరాల కొత్త ఆయుకట్టును సాగులోకి తేవచ్చునని వివరించింది. మిగిలిన 18 ప్రాజెక్టులను 2012-2014 మధ్య పూర్తి చేయవచ్చని తెలిపింది. ప్రస్తుత ఆర్థిక సంవత్సరంలో అనగా 2010-11లో రూ.13691.20 కోట్లు సమకూర్చితే... గుండ్డకమ్మ, పాలవాగు, మత్తడివాగు, చౌటుపల్లి హన్సుంతరెడ్డి ప్రాజెక్టులు, భీమా స్టేట్-1, దేవాదుల ఫేజ్-1 పసులు పూర్తపుతాయి.

భారీ మధ్యతరపో ప్రాజెక్టులకు మరో 6691 కోట్ల రూపాయల్ని మిగిలిన నాలుగు నెలల్లో ఇస్తేనే పూర్తపుతాయి.

జలయిజ్ఞంలో లోటుపాట్లు: ప్రతి రాష్ట్రప్రభుత్వం తమ ప్రాజెక్టుకు అనుమతి పొందాలంటే... కేంద్ర పర్యావరణ, ప్రణాళిక, అటవీ, జలవనరుల శాఖల అనుమతి పొంది తీరాలి. ఆ తర్వాతనే రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పరిపాలనా సంబంధిత అనుమతి ఇవ్వాలి. ఇంతటి కరినమైన నియమనిబంధనలు వుండగా, మన అంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 2004 సంవత్సరం తర్వాత తలపెట్టిన అనేక ప్రాజెక్టుల విషయంలో అత్యధిక తొందరపాటుతనాన్ని ప్రదర్శించిన సందర్భాలు శాసనసభా చర్చలలో చోటు చేసుకోవడం జరిగింది. ఇందుకు ఒక ముఖ్యమైన ఉదాహరణను గమనిస్తే... కృష్ణా డెల్ఱా, నాగార్జునసాగర్, ఆయుకట్టుకు 281 టి.ఎం.సిల గోదావరి జలాలను తరలించేందుకు ప్రభుత్వం వేసిన పథకం ద్వారా ప్రజానీకానికి ఎంతటి మోసం తలపెట్టడం జరిగిందో అర్థమౌతుంది.

దుమ్మగూడెం దగ్గర 200 అడుగుల ఎత్తుతో ఆనకట్టకట్టి, 7 దశలలో 860 అడుగుల ఎత్తుకు లిప్పుద్వారా 140 టి.ఎం.సి.ల గోదావరి నీటిని టోల్పాండ్ ద్వారా నాగార్జునసాగర్ ద్వాంకు తరలించాలని ఈ ప్రాజెక్టు లక్ష్యం! ఇందుకు 1400 మోగావాట్ల విద్యుత్తు అవసరమౌతుంది. ఈ దుమ్మగూడెం ప్రాజెక్టు పేరు ప్రస్తుతం “ఇందిరాసాగరం”! గోదావరి అదనపు జలం దీనికి ఆధారం! దీనివలన గోదావరి నదీజలాల్లో మనకు కేటాయించిన నికరజలాల్లో 45 శాతం అనగా 95 టి.ఎం.సి.ల నీటిని కోల్పోవడం జరుగుతుంది. ఈ కారణంగా పూర్తిగా నికరజలాలపై ఆధారపడిన ఆదిలాబాద్, నిజామాబాద్, కరీంనగర్, మెదక్, వరంగల్ జిల్లాలు తీవ్రంగా నష్టపోవడం జరుగుతుంది. ఈ పగటికల సాకారం కావాలంటే ఎంతకాలం ఎన్నికోట్లు ఖర్చు అవుతుంది అనేది ఊహాతీతం!

దుమ్మగూడెం ప్రాజెక్టు ద్వారా పరిమితంగా లాభం పొందవలనిన నల్గొండ, ఖమ్మం జిల్లాల పరిస్థితి గురించి పట్టించుకున్న నాథుడే లేదు. మరి దీనిని జలచోర్యం గాక మరేమంటారు? ఈ తొందరపాటు వెనక ఒకే ఒక రాజకీయ ఉద్ధేశ్యం దాగి వున్నట్లు అనేక పర్యాయాలు స్ఫుర్తమయ్యాంది. అది...

“గోదావరి నదిలో నీటి లభ్యత ఎక్కుగా వున్నది. కాబట్టి ఆ నీటిని నికరజలాలు, అదనపు జలాలు, లేక వరద జలాలుగా చూపెట్టి కృష్ణానది లోయలోకి మళ్ళించడం... కృష్ణాజలాలను అదేపేరుతో పెన్నానది లోయలోకి (రాయలసీమ) మళ్ళించడం...” గట్టి ఉద్ధేశ్యం! అందుకే శ్రీశైలం ప్రాజెక్టులో నిర్మించే పోతిరిడ్డిపాడు హెడ్రిగ్యూలేటర్ సామర్థ్యాన్ని 4 గెట్లతో సుమారు 11000 క్యాసెక్కుల నుండి... 10 గెట్లతో 44000 క్యాసెక్కుల ప్రవాహక శక్తికి పెంచడం, కాలువల సామర్థ్యాన్ని ఏకపక్షంగా అత్యధికం చేయడం జరిగింది. శ్రీశైలంలో కేవలం 30 రోజులు మాత్రమే వరద పస్తుంది కాబట్టి పై సామర్థ్యాన్ని పెంచడం జరిగిందన్నారు. ఇదేనదిపై తెలంగాణాలో ఇదే అంచనాలతో నిర్మిస్తున్న కల్పకుర్తి లిప్పు, ఎస్.ఎల్.బి.సి.టస్టెల్ల సమర్థ్యాన్ని మాత్రం పెంచడం లేదు. వీటి విషయంలో 90 రోజుల పాటుగా నీళ్ళు తీసుకోవచ్చుననే ప్రభుత్వం చేస్తున్న వాదనలో హేతుబద్ధత ఏమాత్రం లేదు. ఇటువంటి పక్కపాతంతో కూడిన నిర్ణయాలే ప్రాంతీయతత్వాలను రెచ్చగొట్టడానికి దోహదం చేస్తాయని చెప్పవచ్చు.

గండికోట నుండి ఛత్రావతికి 7 టి.ఎం.సి.ల నీరు ఎత్తిపోతల ద్వారా తరలించేందుకు 1700 కోట్లతో పనులు చేపట్టాలని నిర్ణయించి, పరిపాలనా అనుమతి మంజూరు చేసారు. గండికోట ద్వారం ఎత్తు 209 అడుగులు. నీటి నిలువ సామర్థ్యం 16.85 టి.ఎం.సి.లు వుండగా, ఇప్పుడు ద్వారం ఎత్తును 212 అడుగులకు పెంచి... నీటి నిలువ సామర్థ్యాన్ని 26.85 టి.ఎం.సి.లకు పెంచుతున్నారు.

కడవజిల్లా పులివెందుల నియోజకవర్గం, రాబోయే “బ్రిహ్యణి ఉక్క పరిశ్రమ” అవసరాలకు పెద్దపీట వేసినట్టు సర్వత్రా విమర్శలు చోటుచేసుకుంటున్నాయి. స్వప్షుమైన రాజకీయాలకు, సువరిపాలనకు, ఇది గొడ్డలి పెట్టులాంటిది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం రాజకీయాలకు అతీతంగా, నిపుణల సహాయంతో ఒక సమగ్రజల విధానాన్ని రూపొందించాలని శాసనసభలో గట్టిగా కోరడం జరిగింది. అయితే అధికార పక్కం ఇంతటి హౌలికాంశాన్ని గుర్తించడానికి నిరాకరించింది. జలవిధానమే లేకుండా జిల్లాలు, ప్రాంతాల మధ్య, అనవసర తగాదాలను సృష్టించి వాటిని పెంచడానికి దారితీసింది.

నిధులను కూడా పెంచి యుద్ధ ప్రాతిపదికపై నిర్మాణాన్ని చేపట్టడం జరిగింది. పోతిరెడ్డిపాడులో ఇప్పటికే 80 శాతం పనులు పూర్తయ్యాయి. ఫలితంగా నాగార్జున సాగర్ డెల్టా, క్రిష్ణాడెల్టాల క్రింద నికరజలాలతో తరతరాలుగా సేద్యం చేయబడుతున్న గుంటూరు-కృష్ణా జిల్లాల భూములు తగు నీరు అందక 'బీడు'గా మారబోయే ప్రమాదం ఏర్పడుతున్నది.

12వ శాసనసభలో దాదాపు ప్రతి సమావేశంలో నీటి లభ్యతతో పాటుగా, ప్రాజెక్టు నిర్మాణ ఖర్చుల గురించి, నిరంతరం చర్చలు జరిగాయి. ప్రతిపక్షులు జలయజ్ఞానికి “ధనయజ్ఞం” అని పేరు పెట్టాయి. ప్రాజెక్టుల నిర్మాణాన్ని టెండరు పద్ధతి ద్వారా కాంట్రాక్టర్లకు ఇవ్వడం అనేది దేవావ్యాప్తంగా తరతరాలుగా నిర్వహించిన విధానం. కాని పాలవర్షం ఈసారి కొత్త విధానాన్ని అనుసరించింది. ఈ విధానం పేరు ఇ.పి.సి. (ఆంజనీరింగ్ ప్రోక్యూర్మెంట్, కన్సెట్రక్షన్).

రాష్ట్రంలో అతిపెద్ద కాంట్రాక్టర్లను “నవరత్నాలు”కు ప్రభుత్వం ఈ పనులను హాస్టగతం చేసింది. పై విధానం ప్రకారం ఆయా కాంట్రాక్టర్లే ప్రాజెక్టుకు ఎస్టిమేట్లను తయారు చేసుకుంటారు. ఆ ఎస్టిమేట్ ప్రకారం ప్రభుత్వం నిధుల్ని అందజేస్తుంది. ప్రతి ఏటా ధరల పెరుగుదలకు అనుగుణ్యంగా ఎస్టిమేట్లు కూడా పెరుగుతాయి. ప్రారంభంలోనే మొబీల్జెప్సిఫండ్ పేరట 15% నిధులను అద్యాన్యగా చెల్లిస్తుంది. కాంట్రాక్టరే స్వయంగా ఎస్టిమేట్లను తయారు చేసుకునే ఇ.పి.సి. విధానం, అత్యధిక శాతంగా సాంకేతిక పరమైన పనితనం వుండే సందర్భాలలో మాత్రమే అమలుచేయడం జరుగుతుంది. దీనివలన కాంట్రాక్టరు కాలయావన చేయకుండా, రేట్లు పెంచకుండా నియంత్రింప బడుతారు. ప్రభుత్వానికి కూడా ప్రయోజనం వుంటుంది. కాని మట్టిపని అధికంగా వుండే నీటిపారుదల ప్రాజెక్టుల నిర్మాణంలో ఈ కొత్త విధానం అనేది పూర్తిగా కాంట్రాక్టర్లకే ఉపయోగపడుతూ, ప్రభుత్వానికి తీవ్రమైన కష్టానష్టాలను మూటగట్టేదిగా పరిణమిస్తుంది.

ముఖ్యంగా ఎల్లంపల్లి ప్రాజెక్టు (శ్రీపాద ప్రాజెక్టు) అంచనాలను అమాంతంగా 400 కోట్లకు పెంచడంపై శాసనసభ వారం రోజులు చర్చించింది. చివరకు లోకాయుక్త, సి.ఎ.జి., వంటి రాజ్యాంగ సంస్థలు తప్పుపట్టినా ప్రభుత్వం చలించలేదు. కాంట్రాక్టర్లు, ప్రభుత్వాధికారులు, ముఖ్యమంత్రి కార్యాలయం యొక్క ప్రత్యేక తోడ్పాటుతో ఇలాంటి అక్షత్యాలు ఎన్నో చేసారు. ఇంకా చేస్తునే వున్నారు.

2009 ఎన్నికల్లో తిరిగి కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం ఎన్నుకోబడి, రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు రెండవమారు ముఖ్యమంత్రిగా పదవీబాధ్యతల్ని స్థాకరించిన 13వ శాసనసభ కాలంలోనూ పరిస్థితి యథాక్రమం కొనసాగింది.

ముఖ్యంగా రాజీఫరెడ్డిగారి మరణం తర్వాత రోశయ్యగారు నీటిపారుదల రంగాన్ని సమీక్షించగా, చిత్ర విచిత్ర పరిస్థితులు చోటుచేసుకుంటున్నట్లు అగుపడుచున్నది. దాదాపు అన్ని ప్రాజెక్టులకు ఒకటి రెండు పర్యాయాలు అంచనాలు పెరగడం జరిగింది. ప్రతి కాంట్రాక్టరు తాము జవాబుదారి బాధ్యత నిర్వహించకుండా సబ్కొంట్రాక్టర్ గారికి పనులు హస్తగతం చేయడం జరిగింది. నిధులు ఇవ్వలేదనే కారణంగా అన్ని ప్రాజెక్టులు నత్తుడకలో వున్నాయి. అంతకుముందే చాలాభాగం పూర్తిచేయబడిన మధ్యతరహా ప్రాజెక్టులు ఒకటి రెండు ఉపయోగంలోకి రావడం జరిగింది. ఈ లెక్కను తలపెట్టిన 88 ప్రాజెక్టులు పూర్తయ్య ఉపయోగంలోకి రావాలంటే కనీసం 4,5 దశాబ్దాల కాలం పట్టవచ్చు. నిర్మాణ ఖర్చులు లక్షకోట్లు కాదు కదా, 4,5 లక్షల కోట్లకు పెరగక తప్పదు. 88 నీటిపారుదల ప్రాజెక్టుల్ని దాదాపు ఏకకాలంలో చేపట్టిన రాజకీయనాయకులు, వారి నీటిపారుదల నిపుణుల అలోచనా విధానాన్ని శంకించవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడ్డది.

నీటిని గోదావరి లోయనుండి కృష్ణలోయలోకి, కృష్ణలోయలోని నీటిని పెన్నాలోయలోకి, మళ్ళీంచే లక్ష్యంతోనే ఈ బృహత్తర జలయజ్ఞం చేపట్టరని అనడానికి అనేక సాక్ష్యాధారాలు వున్నాయి. న్యాయంగా నీటి వినియోగం సిద్ధాంతం గురించి పరిచయం వున్నపారు ఎవ్వరైనా, నీటి పారుదల ప్రాజెక్టుల ప్రాధాన్యతల్ని గుర్తిస్తారు. నీటి పారుదల వనరులను కేటాయించడంలో ప్రథమ ప్రాధాన్యతను వాటర్పెట్ల నిర్మాణానికి ఇచ్చితీరాలి. వాటిద్వారా ఒకటి రెండు సంవత్సరాల అనుక్తికాలంలోనే భూగర్భజలాల మట్టాన్ని ఇతోధికం చేయగలుగుతాం. రెండోపై భూసార పరిరక్షణ చేయగలుగుతాం. మెట్టప్రాంత వ్యవసాయానికి ఇది జీవనాధారం. దీనిపై ఎంత వెచ్చించినా మంచి ఘలితాలను త్వరగా పొందడం, త్రాగునీటి కొరత తీర్చడం సాధ్యపడుతుంది. ఆ తర్వాత రెండవ ప్రాధాన్యత చిన్ననీటి వనరుల నిర్మాణం, పునఃనిర్మాణానికి ఇప్పక తప్పదు. ఇవి కూడా సాగునీరు అందించడానికి, భూగర్భ జల మట్టాన్ని పెంచడానికి, భూసార సంరక్షణకు, ఎంతగానో తోడ్పడుతాయి.

చిన్ననీటి మరమ్మత్తులకై నిధులు కరువై, లక్షల ఎకరాల భూములు బావులు, బోర్లు ఆధారంగా సాగుచేయబడటం తెలంగాణాతో సహా మెట్టప్రాంతాలన్నిటిలో గమనిస్తున్న వాస్తవం.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడక ముందు తెలంగాణాలో వున్న “తరి” భూముల విసీర్లం ఈనాడు నాల్గవ వంతు మించి పడిపోవడం తలవంపుగా వున్న సత్యం! రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నీటి పారుదల రంగ బడ్డెట్లో సింహాభాగాన్ని పై రెండు అంశాలకు కేటాయిస్తూ, భారీ

నీటిపారుదల ప్రాజెక్టులకు నిధుల లభ్యతపై ఆధారపడుతూ, ప్రాంతానికి ఒకటి లేదా రెండు చొప్పున చేపట్టడం హేతుబడ్డం! భారీ నీటిపారుదల ప్రాజెక్టుల వలన పర్యావరణ పరిరక్షణ సమస్యలతో పాటు, లక్ష్మాది ప్రజలు నిర్వాసితులు కావడం, ఉపాధి కోల్పోవడం, వారి పునఃరావాస సమస్యలు గొప్ప జాతీయ సమస్యగా పరిణమించడం చూస్తూనే వున్నాం.

ఏది ఎలా వున్నా పర్యావరణ పరిరక్షణ లక్ష్యం... వాటర్షెడ్ పథకాలు చిన్ననీటి వనరుల ద్వారా భూగర్జ జలరక్షణ మరియు భూసార సంరక్షణలకు అత్యధిక ప్రాధాన్యత ఇప్పడం వాస్తవంగా శాస్త్రియంగా కూడా అవసరం. మన రాష్ట్రంలో అత్యధిక ప్రాంతాలలోని వర్షపాతం మామూలుగా 700-800 మీ.మీ. వుంటుంది. వర్షపు నీటిని ఎక్కడికక్కడ నిలువ చేసుకోవడమే మంచిది. కాక్తియులు, ఆ తర్వాతి రాజులు, ఈ వాస్తవ పరిస్థితిని గమనించి... గుర్తించి. చిన్న పెద్ద చెరువుల్ని తటకాల్ని నిర్మించి వున్నారు. అయితే వాటిని రక్కించుకునే శక్తి లేక లక్ష్మ లెకరాల వ్యవసాయభూములు బీళ్ళగా పడిపోవడం ఈనాటి కటోరసత్యం! మన అసమర్థతకు అద్దం పట్టే వాస్తవం!

‘జలయజ్ఞం’, ‘ధనయజ్ఞం’గా మారిన ప్రహసనం అత్యంత విడ్డారం. రాష్ట్ర ఖజానా భూశీల అయ్యంది. విద్య, వైద్య, సంక్లేషు కార్బూకమాలకు తీవ్రమైన వనరుల కొరత ఏర్పడిపోయింది. లంచగొండి అధికారులు, రాజకీయ నాయకులు, కోట్లకు పడగలెత్తారు. ముఖ్యంగా అధికార కేంద్రంగా నిర్మాకం చేసిన కుటుంబాలు, వారి బంధువర్గం, వందలకోట్ల కాదు వేల కోట్ల మూటగట్టుకున్నారు. తరతరాలకు తరగని ఆస్తుల్ని అక్రమంగా సంపాదించుకున్నారు. దీంతో రాష్ట్రంలో అప్రకటిత ఆర్థిక సంక్లేఘం అలుముకున్నది. స్వాతంత్ర్యానంతరం కని విని ఎరుగని రీతిలో అవినీతి నగ్రతాండవం చేస్తున్నది. పరిస్థితిని పునఃరుద్ధరించడం చాలా కష్టం.

మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం గోదావరి నదిపై శ్రీరాంసాగర్ంకి ఎగువన, బాబ్లి ప్రాజెక్టుతో పాటుగా మరో 11 ఆనకట్టల నిర్మాణాన్ని పూర్తిచేస్తూ, శ్రీరాంసాగర్ంని ఎండబెట్టినీంతపని చేసింది. ఇందుకై టి.డి.పి. తో పాటుగా ఇతర పార్టీలు ఆందోళన చేపట్టినప్పటికీ... కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు మాత్రం అవసరమైన చర్యల్ని చేపట్టలేదు.

బచావత్ అవార్డుతో సహి, చట్టవ్యతిరేకంగా ‘నిచ్చెన’ ఆకారంగా నిర్మించబడిన ఈ ప్రాజెక్టుల కారణంగా మన రాష్ట్రానికి తీరని హాని కలగడం క్ష్యంతవ్యంకాని విషయం! శాసనసభలో అనేక పర్యాయాలు ఈ అంశాన్ని లేవనెత్తి తీవ్రంగా ఖండించడం జరిగింది. ఇందుకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం తమ నిస్సహాయతను తెలియజేయడమే తప్ప చేసిందేమి లేదు.

ఫెడరల్ రాజ్యంగంలో రాష్ట్రాల మధ్య హూలికాంశాలపై ఏర్పడే అభిప్రాయభేదాలను సకాలంలో సముచితంగా ఉభయతారకంగా పరిష్కరించుకునే సాకర్యం తగు ఏర్పాట్లు వుండి తీరాలి. ఈనాడు వున్న అంతరాష్ట్ర కొన్సిల్ లాంచనప్రాయమై పోయింది. నామమాత్రమైపోయింది. కేంద్రం తమ ఇష్టాయిష్టాల ఆధారంగా జోక్యం చేసుకోవడం లేదు. ఈ దురదృష్టికర పరిస్థితిని రాజ్యంగ సవరణ ద్వారా నివారించే చర్యలను వెంటనే చేపట్టాలి. నిజాయితిగా వ్యవహరించాలి. ప్రజాసంక్లేషమార్గం నిస్పాదంగా కృషి చేయాలి.

(సి) “రాజీవ్ ఆరోగ్య శ్రీ” పథకం... ఒక పరిశీలన

ప్రభుత్వం ఎంతో సగర్వంగా ప్రకటించుకున్న ‘రాజీవ్ ఆరోగ్యశ్రీ’ పథకం మిక్కిలి ప్రతిష్టాత్మకమైనది. అయితే ఈ పథకం రాష్ట్ర ప్రజల ఆరోగ్య పరిరక్షణ గురించి... బాధ్యతతో, దీర్ఘకాల ప్రయోజనాల దార్ఢనికతతో, కూడినది కాదంటూ మన సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు వేనోళ్ళ విమర్శించడం జరిగింది. ఇది గమనించదగింది. జనాభాలో కొద్దిమందిని దురదృష్టపుశాత్మక్కాన్ని తీవ్రమైన ప్రాణాంతకమైన జబ్బులు పీడిస్తున్నప్పుడు, వాటి బారి నుండి సదరు రోగులను రక్షించే ప్రయోజనం అనేది ఈ పథకం ద్వారా సాధ్యపడుతుంది. ఈ విషయమై వారు తమ సంపూర్ణ సంతృప్తిని ప్రకటిస్తున్నారు.

ముఖ్యంగా ఈ వైద్య సాకర్యం అనేది కేవలం అత్యవసర పరిస్థితుల్లో మాత్రమే కల్పించబడటమే గాక, నిరంతరం మరింత సమర్థవంతంగా నిర్వహించుకోవలసిన బాధ్యత ప్రభుత్వానిడై వుండాలి.

కార్పోరేటు ఆసుపత్రుల చికిత్స పేద ప్రజలకు అందనంత ఎత్తులో వుంటుందనేది అందరికీ తెలిసిన విషయమే. ముఖ్యంగా చిన్న రోగం వచ్చినా, పెద్దరోగం వచ్చినా, పేద ప్రజలు చికిత్స నిమిత్తం ఆధారపడేవి అందుబాటులో వున్న ప్రభుత్వ వైద్యశాలలపైనే. అయితే ‘రాజీవ్ ఆరోగ్య శ్రీ’ పథకం క్రింద చికిత్స కోసం ఎంచుకున్న వైద్యశాలలు అన్ని కూడా దాదాపుగా కార్పోరేటు ఆసుపత్రులే. ఒక జబ్బు గురించి పరీక్షించగా, సహజంగా మరొకబి లేదా రెండు దీర్ఘకాలిక జబ్బులు తెలియరావడం కూడా సాధారణం! ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో కార్పోరేట్ ఆసుపత్రుల యాజమాన్యం, తామే ఆయా జబ్బులకయ్యే ఖర్చుల గురించి నిర్ణయించిన మొత్తాలను, ప్రభుత్వం చెల్లించకతప్పదు. ఐతే ఇందులో కార్పోరేట్ ఆసుపత్రుల యాజమాన్యాలు, గ్రామాలలోని మధ్య దళారీలు, కుమ్మకుపుతూ ప్రభుత్వ విధానాన్ని దుర్యాన్యియోగం చేస్తూ వున్న అనేక ఉదంతాలు ప్రభుత్వ దృష్టికి ప్రజల దృష్టికి వస్తున్నాయి.

ముఖ్యంగా అధికంగా ధనాద్య వర్గాలకు తమ సేవల్ని అందించే కార్బోరేట్ ఆనుపత్రులకు, పేదలకు చికిత్స పేరుతో వందల కోట్ల ప్రజాధనం అందజేయడం బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం ఆనుసరించవలసిన విధానం కాదు.

రెండవ వైపు జిల్లా-రాష్ట్ర స్థాయి - ప్రభుత్వ ఆనుపత్రులు తగిన బిల్లింగు సౌకర్యాలు లేక, వైపుళ్యత గల డాక్టర్లు లేక, చికిత్సకు అవసరమైన పరికరాలు లేక, చాలా పరిమిత వైద్య సేవలను అందించడం సామాన్య ప్రజలంతా గమనిస్తున్న సత్యం. దార్శనికతగల ఏ ప్రభుత్వమైనా తమ బాధ్యతా నిర్వహణలో ఎక్కడ... ఎలా.. ప్రారంభించాలో అందుకు తగిన ప్రణాళికాబద్ధ కృషి చేయక తప్పదు.

యుద్ధ ప్రాతిపదికన జరిగే చికిత్సల కొరకు, తాత్కాలికంగా ప్రయివేటు రంగ సేవలను వినియోగించుకోవడం అనేది ఆర్థవంతమైనదే. రాష్ట్రంలోని వైద్యశాఖ ద్వారా నిర్వహించబడుతున్న, 104-108 సంచారవైద్య సేవలు నిజంగా అభినందించరగినవి. ప్రమాదకర పరిస్థితుల్లో సామాన్యాలకు ఎంతగానో తోడ్డుడుతూ, ప్రజాభాషాశ్వాపు విశ్వాసాన్ని చూరగొనడం సంతృప్తికరం. ప్రపంచవ్యాప్తంగా బాధ్యతగల ప్రభుత్వాలు ఆనుసరిస్తున్న విధానాల్లో రోగినివారణాచర్యలకు అత్యధిక ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం జరుగుతుంది. అందుకే ప్రజారోగ్య శాఖ మరింత పటిష్టపంతం కావాలి.

వైద్యపరంగా గ్రామ మందల స్థాయిల్లో వైద్యశాలల సంబ్యము, వైద్యుల సంబ్యము, సిబ్బందిని బాగా పెంచాలి. మందుల సరఫరా ఇతోధికం చేయబడి, సులభంగా ప్రజలకు అందుబాటులోకి వచ్చేవిధంగా చూడాలి.

రోగ నివారణ, సాధారణ వైద్య సదుపొయాల, సౌకర్యాల్ని సమకూర్చడంలో ప్రథమ ప్రాధాన్యత సంతరించుకోవాలిన అవసరం ఎంతయినా వుంది. కాబట్టి ఇందుకు అవసరమైన నిధులను పెంచి తీరాలి. ఆ తర్వాతే అత్యపసరంగా వుండే ప్రాణాంతక జబ్బుల చికిత్స సౌకర్యాలను పేదలందరికి అందుబాటులోకి తేవాలి. ఈ సందర్భంగా ప్రయివేటు రంగ సేవలను తాత్కాలికంగా వినియోగించుకోవడం సమంజసమే గాని, వైద్యశాఖతో నిమిత్తం లేకుండా మధ్య దళారీలు నెలకొల్పిన భీమా సంస్ల ద్వారా, తీవ్రమైన జబ్బుల చికిత్స పేరుతో ప్రజాధనాన్ని వృధాచేయడం క్షంతప్యం గాని పొరపాటు. వైద్యవిధానం ఎలా వుండాలో ఆ రంగానికి సంబంధించిన నిష్టేతులు, సామాజిక అర్థశాప్త కోవిదులు, తదితరుల అభిప్రాయాల వెలుతురులో అన్ని రాజకీయ పక్షాలతో కూడా సంప్రదించాలి. అధికార పార్టీ, దాని మంత్రివర్గం, తమ పనితనంతో ఈ రంగంలో

విజయం సాధించగలుగుతుంది. ప్రజలు స్వయంగా అనేకానేక రోగ నిరోధక చర్యలకు అలవాటపుతూ, ఈ బాధ్యత తమదే అనే చైతన్యాన్ని సాధించుకుంటారు. ఇందుకు ప్రభుత్వం ప్రోత్సాహక పాత్రను నిర్వహించడం సముచితంగా వుంటుంది.

(డి) ప్రజాసాధమ్య వ్యవస్థలో పడగనీడలు

రాజశేఖరోద్ది గారు తన ప్రతిష్టాత్మక పరిపాలనలో ప్రజాసంక్లేషమార్గం ఎన్ని ప్రజాహిత పథకాలు ప్రవేశపెట్టనప్పటికీ, అధికారపార్టీకి చెందిన చోటా బడా నాయకుల అవినీతి మాత్రం స్వేచ్ఛావిషారం చేయడం విచారకరం! దీంతో ప్రజాబాహుళ్యం సంఘపోవడం, సదరు నాయకులు ధనవంతులు కావడం, నిజంగా శోచనీయం! ఇందుకు కొన్ని ఉదాహరణల్ని గమనిస్తే...

★ భూ బకాసరుల దీంపిడి: జలయజ్ఞాన్ని ధనయజ్ఞంగా మార్చిన బడా కాంట్రాక్టర్ వర్గంతో పాటుగా, అధికారపార్టీకి చెందిన చిన్నాపెద్దా నాయకులు, అమాంతం తమ ఆస్తుల్ని పెంచుకునే ప్రయత్నాల్లో ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని ప్రభుత్వ సంస్లాను విచ్చులవిడిగా వుపయోగించుకున్నారు. అనేక మాయోపాయాలు చేసారు. ముఖ్యమంత్రితో సహా మంత్రులకు ప్రభుత్వ సంస్లు ప్రత్యక్ష తోడ్చాటునిచ్చినవి. ఈ రాక్షస రాజకీయ అవినీతిలో “భూకుంభకోణం” మరో “ధనయజ్ఞానికి” తెరలేపింది. ఫలితంగా వేల కోట్ల రూపాయలు చేతులు మారాయి. వేలాది బీద రైతులు, వ్యవసాయ కార్బూకులు, అమాంతంగా బికారులుగా మారిపోవడం జరిగింది.

ప్రభుత్వ ప్రత్యక్ష సహాయంతో దళారి పెట్టుబడిదారులు చేసిన దుర్మార్గాలు, అనుసరించిన నిరంకుశ పద్ధతులు, వర్షనాతీతం. ఇందుకు ఒకటి రెండు ఉదాహరణలు చాలా.

రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక ప్రగతికి పూలబాటులు వేయవలసిన ఆంధ్రప్రదేశ్ పారిశ్రామిక మార్కిట సదుపాయాల కల్పనాసంస్థ (A.P.I.I.C.) ఈ దళారుల జేబు సంస్థగా మార్పుబడింది. ఈ సంస్థ ద్వారా రైతులకు భూసేకరణ నోటీసులు ఇవ్వడం, ఇంతలో దళారీలు రంగప్రవేశం చేసి “ప్రభుత్వం కారు చౌకగా భూముల్ని స్వీధించి చేసుకుంటుంది అని రైతులలో భయాందోళనలు సృష్టించడం, తర్వాత ప్రభుత్వం ప్రకటించే పరిహారం కన్న ఎక్కువ ఇస్తామని రైతులతో నమ్మబలకడం, ఆ తర్వాత తెలివిగా రైతుల వద్దనుండి కారు చౌకగా భూముల్ని కొనుగోలు చేయడం జరుగుతుంది. ఈ తతంగం తర్వాత (A.P.I.I.C.) చేత భూసేకరణ నోటీసులు ఉపసంహరింప చేసుకుని, ఆ భూమిని అత్యధిక రేటుకు విక్రయించి, రెండు మూడు మాసాలలోనే కోట్లకు పడగలెత్తే విషయం జగద్విదితం!

‘రాష్ట్ర గృహ నిర్మాణ మండలి’ స్థాపిత స్వార్థకి విరుద్ధంగా రియల్ ఎస్టేట్ వ్యాపారం చేసింది. రైతుల వద్ద ఎకరం రెండు మూడు లక్షలకు కొనుగోలు చేసి, “రాంకి” “యాంబియన్స్” “జందు” కంపెనీలకు ఎకరం 50 లక్షలకు కట్టబెట్టింది. గచ్చిబోలిలో 19 కోట్ల రూపాయలకు స్థలం పొందిన “రాంకి” ఇంజనీరింగు సంస్ నెలరోజులలోనే 100 కోట్ల లాభాన్ని సంపాదించింది. అదే గచ్చిబోలిలో గృహనిర్మాణ ప్రాజెక్టును చేపడతామని హౌసింగు బోర్డు నుండి 26 ఎకరాలు పొందిన D.L.C. సంస్, దర్జాగా కమర్సియల్ కాంప్లెక్స్ నిర్మించింది.

కూకటపల్లిలో ఇందు ఎస్టేట్కు ఇచ్చిన భూమిలో ఐమాన్స్ థియేటర్, కమర్సియల్ కాంప్లెక్స్ నిర్మిస్తున్నారు. వీళ్ళు ఎవరు?

ప్రభుత్వ అవినీతి చర్యలకు జెట్ర్ రింగు రోడ్డు ప్రతిపాదనలు పరాకాష్టగా మిగులుతాయి. ప్రతిపాదనకు ఇరువైపులా అధికారగణం భూములను కొనుగోలు చేయడం, అవసరమైన విధంగా రోడ్డు దిశా దశలను మార్చడం, జగమెరిగిన సత్యం. ఈ అవినీతి కార్యక్రమంలో మూడా (Huda) పోషించిన పొత్త అత్యంత గర్వసీయం.

“ప్రత్యేక ఆర్థిక మండళ్” పేరుతో రాష్ట్రప్రభుత్వం స్వయంగా రియల్ ఎస్టేట్ ఏజెంట్ పాత్రను పోషించింది. మైనాలో మూడంటే మూడు విశాల ప్రత్యేక ఆర్థిక మండశ్శను ఏర్పాటు చేస్తూ లక్షలకోట్ల విలువైన పారిక్రామికాభివృద్ధిని వేలాది కార్యకులకు ఉపాధిని సాధించగా, భారత ప్రభుత్వం ఈ ప్రత్యేక ఆర్థిక మండశ్శను దేశ విదేశీ ప్రయాసాలు సంస్ల స్వార్థ ప్రయోజనాలకు తోడ్డుడే విధంగా చేస్తున్నది.

భారతదేశ వ్యాప్తంగా ఈనాటికి ఆమోదించబడిన 346 సెజ్లలో 103 సెజ్లలు ఆంధ్రదేశానివే కావడం ఆశ్చర్యకరం! ఇందులోనుండి ఇప్పటికి 50 సెజ్లలు మాత్రమే పని ప్రారంభించినవి. మొత్తం కేంద్ర ప్రభుత్వంచే నోటిఫికేషన్లు పొందిన 73 సెజ్లలకు 27,722 ఎకరాల భూమి ఇవ్వడం జరిగింది. రాష్ట్రప్రభుత్వం గాని పరిశ్రమల శాఖగాని, ఆమోదం పొందినవి... ఇంకా పొందవలసిన సెజ్లలు... చట్టం ప్రకారం ఉత్సత్తీలోకి వచ్చి, ఉపాధి కల్పించే విషయంలో తగు నియంత్రణ చేసే పరిస్థితి కనబడటం లేదు.

డశారి పెట్టుబడిదారి విధానం విశ్వంభలంగా తన పని చేసుకుంటూ పేద, మధ్య తరగతి ప్రజలను, నిలువు దోషిడికి గురిచేస్తుండటం శోచనీయం. మన రాష్ట్రంలో మన ప్రభుత్వం డశారి పెట్టుబడిదారి పర్మానికి, పట్టపగ్గాలులేని రియల్ ఎస్టేట్ వ్యాపారానికి, ప్రత్యేకంగా తోడ్డుడుతున్నది. ఈ అవినీతి అత్యంత ఆధునికమైన విధానాలను అనుసరిస్తున్నది. దీన్ని నైపుణ్యంగల గొప్ప కళగా తీర్చిదిద్దడం జరిగింది.

మా దగ్గరి బంధువైన ఒకరికి 500 గజాల రెండు ప్లాట్సు వున్నాయి. వాటిని ఆక్రమించడానికి ముతాలు విశ్వప్రయత్నాలు చేసినవి. తాము రాయలసీమ అనంతపురం, కడప జిల్లాలకు చెందినవారిమని భయపెట్టడం జరిగింది. మాట వినకపోతే మారణహోమం తప్పదని కూడా హెచ్చరిస్తూ భూ ఆక్రమణకు తెగించడం జరిగింది. ఐతే ఒకటికి నాలుగు పర్యాయాలు పోలీస్ ఉన్నతాధికారుల సహాయంతో ఆ ప్లాట్సును కాపాడుకోవడానికి మా బంధువు తీవ్రమైన వ్యయప్రయాసాలకు గురికావడం జరిగింది.

రంగారెడ్డి జిల్లాలోని ‘నాదర్సుల్’ లాంటి గ్రామాలలో జరిగిన భూముల దురాక్రమాలను నేను స్వయంగా చూసి, శాసనసభలో లేవనెత్తిన అనుభవాలు కోకొల్లలు. ముఖ్యంగా ఇది ప్రభుత్వానికి సంబంధించిన అధికారగణం, రాజకీయ నాయకత్వాల ప్రత్యక్ష తోడ్వాటుతో జరిగిన అరాచకం. ధనదాహం, బంధుప్రీతి, ఆళీత పక్కపాతం, కట్టలు తెంచుకుని పొంగిపొర్రిన సమయం. ఈ వాస్తవాలను శాసనసభ దృష్టికి తేగానే అధికారపార్టీలోని కొందరు అనహనం... అహంభావం... వంటి విపరీత లక్ష్ణాలతో ఎదురుచాడికి దిగన సందర్భాలు అనేకం. ఫలితంగా శాసనసభ కార్యక్రమాలు అన్నీ పక్కదారి పట్టడం జరిగింది. దీంతో ఇంకేముంది? సభామర్యాదలు మంటగలిసి, సమయం వృథా అయి, ప్రజాసాధ్య వ్యవస్థకే తీరని హని కలిగింది.

★ ఖనిజ దీపిడి: శాసనసభ సమయాన్ని హరించిన మరో ముఖ్యంశం గనుల మాఫియా సృష్టించిన గందరగోళం. అనంతపురం జిల్లాలోని ఓబుళాపురంలో ఇనుప ఖనిజాన్ని దొంగిలించిన తీరు కూలంకపుంగా చర్చించబడింది.

గనుల శాఖ యంత్రాంగం, ముఖ్యమంత్రి కార్యాలయం, బడా కాంట్రాక్టర్లకి బానిసలుగా మారి... వందల వేల కోట్ల విలువైన ఖనిజాన్ని చట్ట వ్యతిరేకంగా ఖండాంతరాలకు రవాణా చేయడం... పైనావంటి దేశాలకు అమృబడిన బుజువుల్ని చూపెట్టడం జరిగింది.

తైసెన్సు పొందిన ప్రదేశాన్ని ఆధారం చేసుకోవడం, తైసెన్సు పొందని ప్రాంతాలలోకి చొచ్చుకుపోవడం, చివరకు అంధ్రప్రదేశ్ సరిహద్దులను కూడా దాటి కర్నాటక రాష్ట్ర ప్రాంతాలలో తవ్వకాలు చేయడం, అడ్డా అదుపూ లేకుండా మాఫియా సహాయంతో దౌర్జన్యపూర్వకంగా ఈ దుర్మార్గం కొనసాగడం, మనమే కాదు దేశమంతా నోరేళ్ళబెట్టి చూస్తున్న అన్యాయం!

ఖమ్మంజిల్లా బయ్యారం, గార్ల, మండలాలో ఇనుపథనిజం అక్రమంగా రవాణా అవుతున్నది. వందలమంది శిక్షణ పొందిన మాఫియా గ్యాంగులు సైర విపోరం చేస్తూ ఈ ఖనిజాలను దొంగిలించిన వాస్తవాలను, రాష్ట్ర ప్రభుత్వ దృష్టికి తేవడం జరిగింది. అయితే ప్రభుత్వం తన నిస్సహియతను తెలియజేయడం తప్ప చేసింది ఏమీలేదు. కాగా ఇది యాధ్యాచ్ఛికం కాదు.

ఒడా కాంట్రాక్టర్లు, రాజకీయ నాయకులు, కుమ్మకై సంఘ వ్యతిరేక శక్తులను కూడగట్టి... ప్రణాళికాబద్ధంగా నిర్వహిస్తున్న అరాచకాలు తీప్రాతి తీప్రంగా వున్నాయి. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే ఈ శక్తులు చట్టాన్ని పూర్తిగా తమ చేతుల్లోకి తీసుకుని ఖనిజాన్ని దొంగిలిస్తున్నవి.

ముఖ్యంగా ఓబుళాపురం ఖనిజ అక్రమ రవాణాలో ముఖ్యమంత్రి కుటుంబానికి సగం వాటా వున్నదనే సత్యం సర్వత్రా ప్రచారం పొందింది. సుపరిపాలనకు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకు ఇది ఒక మాయని మచ్చ, చెప్పాలంటే... అమాంతంగా కుబేరులుగా మారిపోయే దళారి పెట్టుబడిదారి వర్గలీలలు ఇలాగే వుంటాయి.

ఆత్మంత దారుణంగా ఖనిజాన్ని కొల్లగొట్టడం అనేది చారిత్రక దుర్భాగ్యం. స్వాతంత్రా నంతర ఆరు దశాబ్దాల సుదీర్ఘకాలంలో ప్రభుత్వ యంత్రాంగ ప్రత్యక్ష తోడ్పాటుతో స్వార్థపరులు ఇంతటి దుస్సహసానికి తెగించడం అనేది ఎప్పుడూ జరగలేదు.

జలయజ్ఞం అడ్వైన్సు పేమెంట పేరుతో సాధించిన వేలకోట్ల డబ్బు, భూభాగోతంతో కూడబెట్టిన వేలకోట్ల ధనం, ఖనిజసంపదను కారుచోకగా దొంగతనంతో అమ్మి సాధించిన వేలాదికోట్ల ధనం, రాష్ట్రంలో చాలామంది రాజకీయ నాయకుల్ని - అధికార అనధికార దళారుల్ని - అమాంతంగా కుబేరులుగా మార్చివేసింది.

ముఖ్యంగా పరిపాలనా దృష్టి అనేది ప్రజాసమస్యలపై గాకుండా, ధనవంతుల అవసరాలపై కేంద్రికరించి పనిచేసింది. అర్థ భూస్వామ్య వర్గ ఆలోచనా సరళి, దళారి పెట్టుబడిదారి వర్గ నిలువుదోషిది సంస్కృతి, తమ కబందహస్తాలతో పేదరికాన్ని పెంచిపోషించిన తీరుతెన్నులు మరియు పార్లమెంటరీ వ్యవస్థ తాలూకు సామర్థ్యం... నాలో వన్న విశ్వాసాన్ని చలింపజేయడం జరిగింది. పేదరికాన్ని క్రమంగా తగిస్తూ తొలగించే మార్గాంతరం గురించి నిరాశ ఏర్పడింది. నిస్పుహ తలవెత్తింది. గందరగోళ పరిస్థితి అమాంతం ఆవహించింది. ఈ పరిస్థితిలో నేను ఆశిస్తున్నది... ఆశిస్తూ నిరీక్షిస్తున్నది... ఒక్కటే! అది-

“చైతన్యవంతమైన ప్రజాశక్తి, సామాజిక పెట్టబడిగా ఎదిగి, ఈ దుర్భాగ్యానికి శాశ్వత సమాధానం చెప్పగలుగుతుంది. ఇది తప్పదు”

★ బీడికార్బుకులు : బీడి కార్బుకులు తమ సమస్యల పరిష్కారానికి రాజెఫెల్ఫర్ రెడ్డిగారి కాలంలో నిరంతరం కృషి చేయడం జరిగింది. గత మూడు నాలుగు దశాబ్దాలుగా ఈ కార్బుకులు తమ సంఘటిత ఉద్యమం ద్వారా సాధించుకున్న సౌకర్యాలు తప్ప, ప్రభుత్వం కొత్తగా వారికి సాధించిపెట్టింది ఏమీ లేదు. పైగా కేంద్ర ప్రభుత్వం బీడి ఉత్సత్తిని దెబ్బతీయడానికి చేపట్టిన కార్బుక వ్యతిరేక చర్యలను రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అడ్డుకోలేకపోయింది.

ముఖ్యంగా మన ఒక్క ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనే సుమారు 10 లక్షల మంది బీడికార్బుకులు పనిచేస్తున్నారు. అసంఘటిత రంగంలో అతి పెద్దదైన పరిశ్రమ ఇదే! గ్రామీణ జీవితాల్లో చేతివృత్తులు కోల్పోతున్న వివిధ కులాలు వృత్తులకు సంబంధించిన కార్బుకులకు ఇదే జీవనాధారం.

దేశం మొత్తంలో ప్రత్యక్షంగానో పరోక్షంగానో ఈ వ్యతిపై ఆధారపడి జీవిస్తున్నవారి సంఖ్య సుమారుగా ఒక కోటిస్వర్ణ! అందులో 95 శాతం మంది మహిళలే. మన రాష్ట్రంలో 60 సంవత్సరాలుగా ఈ బీడి పరిశ్రమ వున్నప్పటికీ, దీనిని ఒక పరిశ్రమగా గుర్తించి... అందుకు అవసరమైన చట్టబడ్డ చర్యలు చేపట్టబడడినాడు.

ప్రభుత్వం ఈ పరిశ్రమ పట్ల సవతి తల్లి ప్రేమను ఒలకబోయడం తప్పిస్తే, ఈ పరిశ్రమల్లో పనిచేసే పేద కార్బుక వర్గం పట్ల బాధ్యతగా వ్యవహారించిన దాఖలాలు లేవు. ఈ కార్బుకులు తమ నిరంతర పోరాటాల ద్వారా గుర్తింపు కార్య, అపాయింటమెంట్ లెటర్లు, పి.ఎఫ్. సౌకర్యం, పిల్లలకు స్యాలరీపిఎఫ్ సౌకర్యం, ఇండ్స్, విడ్యు, వైద్య సౌకర్యాలు వంటి హక్కుల్లో సాధించుకోగలిగారు.

నా కరీంనగర్ జిల్లాతో పాటుగా, అదిలాబాద్, నిజమూబాద్ సిద్ధిపేట ప్రాంతాల బీడి కార్బుకులతో వారి ఉద్యమాలతో సన్నిహిత సంబంధాలు కలిగిన నేను, శాసనసభలోనూ బయటా వారి సమస్యల పరిష్కారానికి వీలుస్వంత కృషిచేసిన సంతృప్తి కలిగింది. బాధ్యతగల ఏ ప్రభుత్వమైనా ఈ విపత్కుర పరిస్థితుల్లో కార్బుకులకు ప్రత్యామ్నాయ ఉపాధి సౌకర్యాలను సమకూర్చడం అవసరం. పెట్టబడిదారుల చేతిలో కీలుబోమ్మగా పనిచేస్తూ లక్షలాది కార్బుకుల జీవితాలతో ఆడుకోవడం క్షణతప్పంగాని నేరం! బీడి పరిశ్రమ పరిరక్షణ, అందులో పనిచేసే కార్బుకుల సమస్యల సత్పుర పరిష్కారం, ప్రస్తుత రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాల

తక్షణ కర్తవ్యం! బీడీ కార్బూకులు తమ సంఘటిత బలంతో ఈ దిశలో విజయం సొధిస్తారని ప్రజాప్రతినిధులు వీరికి అన్నివిధాలా వెన్నుదన్నగా నిలుస్తారని ఆశించవచ్చును. ఇటీవల కాలంలో బీడీ పరిశ్రమలు మూతబడిపోవడం, కార్బూకుల్ని తీవ్ర ఆందోలనకు గురిచేయడం. వంటి పరిస్థితులు నన్ను కలిచివేస్తున్నాయి. ఇప్పటికే సుమారు 250 పరిశ్రమలు మూతబడ్డాయి. దీంతో కార్బూకుల్లో అభ్యర్థతాభావం చేటు చేసుకుని కొందరు ఆత్మహత్యలకు తెగించిన సందర్భాలు కూడా వున్నాయి. కేంద్ర ప్రభుత్వం 25.7.2006 వ తేదీన ప్రకటించిన 297 నంబరు గల ఉత్తర్వు... బీడీ కార్బూకుల పాలిట ప్రాణాంతకంగా పరిణమించింది. ఈ ఉత్తర్వు ప్రకారం బీడికట్టపై “పురైగుర్తు” వేసి విక్రయిస్తారు. “బీడీలు త్రాగడం ప్రాణానికి హనికరం” కాబట్టి ఈ గుర్తుతో పోచ్చరించడం ద్వారా, పొగిత్రాగడం తగ్గుతుండనేది ప్రభుత్వ వాదన!

ప్రభుత్వ ఈ వాదనలో సత్యం వున్నప్పటికీ దాన్ని అమలు పరిచిన తీరుమాత్రం దురుద్దేశ్యంతో కూడుకుని వున్నది. ఎలా అంటే... సిగిరెట్టు పరిశ్రమాధిపతులు బీడీల అమ్మకాన్ని దెబ్బతీస్తాయి, తమ సిగిరెట్టు అమ్మకాలను పెంచుకునే దురుద్దేశ్యంతో, కేంద్ర ప్రభుత్వం పై ఒత్తిడి తెచ్చి పై జి.ఓ.ని జారీ చేయించినట్టు స్పష్టమైంది.

అప్పటి ఎన్నికల వాతావరణంలో తాత్కాలికంగా ఉత్తర్వు అమలును నిలిపివేసినా, తిరిగి వేరే పద్ధతుల ద్వారా పురైగుర్తుకు బధులుగా... “శవం-ఎముకలు” గుర్తును పెట్టించి తమ పాత ఉద్ధేశ్యాన్ని నెరవేర్చుకుంటున్నారు. పరిశ్రమలు మూతబడిపోవడం వలన లక్షలాది మహిళా కార్బూకులు దిక్కుతోచని స్థితిలో పడిపోతున్నారు. పనుల నాణ్యత, బాధ్యత, జవాబుదారీతనానికి తద్వారా తిలోదకాలు ఇవ్వడం జరిగింది

★ ఇసుక అవినీతి: ఈ కాలంలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అనుసరించిన విధానాలలో స్పృధపరులు, దళారీల ప్రయోజనాల పరిరక్షణ, కొట్టాచ్చినట్టుగా అగుపిస్తుంది. ఇందుకు ఒక చిన్న ఉదాహరణ చాలు.

ఇసుక తోడటం, దాన్ని తరలించడం, పూర్వం మైనింగ్ శాఖా వారి ఆధిపత్యంలో వుండగా... తెలుగుదేశం ప్రభుత్వం ఆ అధికారాన్ని గ్రామపంచాయితీలకు మార్చింది. ఈ విధానాన్ని అనుసరిస్తాయి... 2.1.99 వ తేదీన 356 జి.ఓ. ప్రకారం - దీని ఆదాయంలో గ్రామ పంచాయితికి 25% మండల ప్రజా పరిషత్తికి 50%, జిల్లా పరిషత్తుకు మిగతా 25% సమకూర్చింది. ఈ మాత్రం సౌకర్యాన్ని ఓర్పులేని కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం, 19.2.2007 వ తేదీన కొత్తగా 24 నం. జి.ఓ.ను ప్రకటించింది. ఈ జి.ఓ. ప్రకారం ఇసుక దిబ్బలు

వేలం వేయబడుతాయి తప్ప), పంచాయితి సంస్థలకు అందులో ఏమాత్రం జోక్కుం వుండదు. కాంట్రాక్టర్లు, బ్రోకర్లు, దీని వలన పూర్తి ప్రయోజనాన్ని పొందుతారు. అలాగే ప్రభుత్వ కొత్త ఉత్తర్వుల ద్వారా గ్రామసీమల్లో నిర్వహించబడే పనులన్నీ కూడా పంచాయితి పరిధి నుండి తొలగించి, స్థానిక శాసనసభ్యుడు సిఫారసు చేసిన వ్యక్తికి నామినేషన్ పై ఇవ్వడానికి నిర్ణయించింది అధికారపార్టీకి చెందిన రాజకీయ కార్యకర్తలకు ప్రయోజనం సమకూర్చె ఈ పక్షపాత నిర్ణయం శేచేస్తుం.

★ నిధుల దుర్వాయోగం : రాజకీయ నాయకులు, వారి అనుచరులు, పార్టీ కార్డుకర్తలు, తమ స్వార్థనీతితో ప్రభుత్వ యంత్రాంగం ద్వారా “ప్రజల డబ్బు” పరిరక్షించుకున్న విధానం ప్రజాసామ్యవ్యవస్థకే సిగ్గుచేటు!

ఈక నియోజకవర్గంలో ప్రతిపక్షపార్టీ ప్రముఖ నాయకుడిని ఎన్నికల్లో ఓడించాలంటే, అక్కడి కాంగ్రెస్ అభ్యర్థికి తగిన గొప్ప పలుకుబడిని సంపాదించి పెట్టాలిన అవసరం ఏర్పడింది. ఇందు కొరక్క స్వయంగా ముఖ్యమంత్రి జోక్కుం చేసుకుంటూ... పంచాయితీ రాజ్ శాఖ కార్యదర్శితో మాట్లాడి, ఒక ప్రత్యేక జి.ప.ను ఇప్పించడం జరిగింది.

ఈ జి.ప.లో నిస్సిగ్గుగా ఆ కార్యకర్త పేరుతో, ఆయన తెలియజేసిన గ్రామాలలో, అయి కులాలకు కమ్యూనిటి హోక్కును అనేక లక్ష్ల రూపాయల డబ్బుతో నిర్మించాలని తెలియజేయడం జరిగింది. గ్రామ సర్వాంచేలు, మండల ప్రజా పరిషత్ అధ్యక్షులు, జిల్లా పరిషత్ సభ్యులు, అందులో స్థానిక శాసనసభ్యుడిని లెక్క చేయకుండా - అసలు వారి ప్రమేయమే లేకుండా - అధికార పార్టీకి చెందిన ఒక సామాన్య కార్యకర్త పేరుతో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం లక్ష్లాది నిధులను దుర్మినియోగం చేసే ఉత్తర్వులు ఇవ్వడం చట్టవ్యతిరేకం! అనమంజనం! అనైతికం!

ఇంతటి రాజకీయ పతనం ఎందుకు జరిగింది? ఎలా జరిగింది? ఇందుకు బాధ్యులు ఎవ్వరు? అంటూ నేను సాక్షాత్కార్తు ముఖ్యమంత్రి గారినే నిలదీస్తే... “ఆ సంగతి నాకు తెలియదు. నాకు తెలీకుండా ఎవ్వరైనా చేసివుంటారు “అంటూ అనత్యం పలకడం అనేది ముఖ్యమంత్రి పదవికి మాయని మచ్చ. ఎలాగైనా సరే. ఎవ్వరైనా సరే, రాజకీయాధికారాన్ని తమ తమ స్వార్థాల కోసం వినియోగించుకోవాలనే దుర్మాధిగలవారు ఇదే చేస్తారు. ప్రజలు, ప్రజాసామ్య పార్టీలు ఇటువంటి దుర్మాధాలను ఖండిస్తూ, అవి తిరిగి తల్లత్తకుండా జాగ్రత్తపడటమే ఏకైక మార్గం.

(ఇ) రాజకీయ అవస్తి

(i) స్వలాభం కొరకై :

నా అనుభవంలో ఎద్దైన రాజకీయ స్వార్థానీతులు గమనించదగినవి. వాటిని వివరిస్తాను. ‘8’వ దశకంలోనే శాసనసభాపార్టీ నాయకుడిగా నా బాధ్యతలను నిర్వహిస్తున్నాను. శాసనసభలో ఒకరోజు నా గదిలోకి వచ్చిన ఒక పెద్ద మనిషి, నాతో మర్యాద పూర్వకంగా ప్రపాఠిస్తూ ‘మీతో ఒక చిన్నపని’ అంటూ ప్రస్తావనకు వచ్చారు. ఆయన ఎఫ్ఫో కాదు, సాక్షాత్కు సాంఘిక సంక్లేషమ శాఖామాత్యుల వారు. వారిని నేను ఒకింత ఆశ్చర్యంలో పలకరించి వారి రాకను గౌరవించాను.

“మీరు మరోలా అనుకోకుండా, సాంఘిక సంక్లేషమ శాఖా డైరక్టర్ గారితో ఫోన్లో మాట్లాడి, మా కూతురి ట్రాన్స్‌ఫర్ గురించి సహాయం చేయవల్సిందిగా విన్నవించాలి...” అంటూ అత్యంత వినప్రుతగా వారు తమ కోరికను తెలియజేసారు.

సాక్షాత్కు సాంఘిక సంక్లేషమ శాఖామాత్యులు అయి వుండి, ఆ శాఖ డైరక్టర్తో నేరుగా మాట్లాడలేకపోతూ, నా సహాయాన్ని కోరుతున్న ఆ మంత్రిగారి తీరు నాకు ఏ మాత్రం అర్థం కాలేదు. గందరగోళంగా తోచింది. అయినప్పటికీ... ఆయన కోరికను కాదనలేక సాంఘిక సంక్లేషమశాఖ డైరక్టర్గారితో మాట్లాడాను. ఆయన నేను అడిగిన పనిని పూర్తి చేస్తానని వాగ్దానం చేసారు. తర్వాత తెల్లవారి ఆ డైరక్టర్ గారు నా వద్దకు వచ్చి అత్యంత ఆస్తికరమైన అంశాన్ని తెలియజేసారు. అది ఏంటంటే...

“ఈనాడు ఆ పెద్దమనిషి మంత్రి అవతారంలో వున్నాడు కాని, గత 10-15 సంవత్సరాలుగా సంక్లేషమ శాఖా బాలికల హస్పిట్సును రెండు మూడు వరకు నిర్వహిస్తున్నారు. అవేవీ స్క్రమంగా నడవడం లేదు. అందరూ ఫిర్యాదులు చేసారు. నేను డైరక్టర్గా ఆ హస్పిట్సును తనిట్టి చేయడం, నిర్వాహకల్ని మందలించడం కూడా జరిగింది. చెప్పాలంటే ఆ పెద్దమనిషి మంత్రి అవతారం ఎత్తి వుండొచ్చు గాని, అతడికి సామాజికంగా వ్యక్తిగతంగా తగిన స్థాయిలేదు. కాబట్టే... ఈ నాడు తన స్వంత విషయం గురించి తమ శాఖా డైరక్టర్ని అయిన నాతో మాట్లాడలేకపోయారు. ముఖం చెల్లలేదు...”

ఇదంతా విన్నాక నోరెల్లబెట్టడం ఇక నా వంతు అయ్యంది. ప్రజాసేవలో గుర్తింపు పొంది, వ్యక్తిత్వం కూడా సాధించుకోలేని ఒక స్వార్థపరుడు మంత్రిగా పదవిని అలంకరిస్తే జరిగేది ఇంతే! ఈ సందర్భంగా నేను ఒక మాట చెప్పాలనుకుంటున్నాను. అది...

మనిషికి ‘మాట’ ముఖ్యం
 మాట చాటున మానవీయత’ ముఖ్యం
 మానవీయతకు ‘నిజాయితి’ ముఖ్యం
 నిజాయితికి ‘ఆచరణ’ ముఖ్యం
 ఆచరణకు ‘సాధ్యం’ ముఖ్యం
 సాధ్యానికి ‘సంస్కరం’ ముఖ్యం
 సంస్కరానికి ‘సమాజ విలువ’ ముఖ్యం

(ii) ఉజ్జీల భవిష్యత్తుకె... :

శాసనసభ్యులుగా, ఆయా పౌర్ణీల నాయకులుగా వుంటూ, తమ పలుకుబడిని పౌర్ణీని తాకట్టు పెడుతూ, తమదైన స్వార్థనీతితో పబ్బం గడిపిన వారిని చూస్తూ బాధపడిన సందర్భాలు నా అనుభవంలో చాలా వున్నాయి.

గతంలో వేరు వేరు కాలాల్లో హోంశాఖామాత్యులుగా పనిచేసిన కీ.శే. ఇంద్రారెడ్డి గారు, మరియు కీ.శే. మాధవరెడ్డి గార్లని ఒకటికి రెండు పర్యాయాలు కలిసి, స్వార్థ నాయకుల గురించి చర్చించిన సందర్భాలు కూడా వున్నాయి.

“ముఖ్యంగా పోలీసు అధికారుల జదిలీ పైరవీలల్లో ఇటువంటి సైల్డ్ శాసనసభ్యులు కోరగానే స్పుందించడం, వారికి అనుకూలంగా నిర్ద్రయాలు చేయడం వంటి చర్యలు రాజకీయ నీతి నియమాలకు భంగం కలిగిస్తాయి” అనే నా అభిప్రాయాన్ని హోంమంత్రులు అర్థం చేసుకోవడం నాలో సంతృప్తిని కలిగించింది. ఐతే వారిరువురూ నాతో అన్న మాటలకు నేను సమాధానం చెప్పలేని స్థితిలో వుండిపోయినందుకు మాత్రం పశ్చాత్తాపం చెందడం జరిగింది.

“మీరు చెప్పే నీతి నియమాలు, ఆయా శాసనసభా నాయకులు లేదా సభ్యులకు చెప్పునున్నారు. శాసనసభ్యులు ఐచ్ఛికంగా తాము చేయకూడని పనులు చేయకుండా, తమను తాము నియంత్రించుకునే విధంగా కృషి చేయమన్నారు. గౌరవ శాసనసభ్యులు మా వద్దకు వచ్చి ఇలాంటి పనులు చేయమని అడిగితే నిమాకరించే ఆత్మస్ఫయర్యం తమలో లేదని, వీలున్నంతవరకు మంచి మంత్రిగా పేరు తెచ్చుకోవాలనే తపనతో అందరికీ సహకరిస్తాము” అనే భావాన్ని స్పష్టం చేయడం జరిగింది. వీరి అభిప్రాయాల్ని గౌరవిస్తా, తోటి సభ్యులలో మార్పు తేవడానికి తీవ్రంగా కృషి చేయడం జరిగింది. అయినపుటికీ నా కృషి ఘలించలేదు. సరికదా కొన్ని సందర్భాల్లో నా దైన రాజకీయ జీవితాన్ని అడ్డుకునే

దుస్థితి ఏర్పడింది ప్రజా ప్రతినిధిగా వున్న వారికి ఈ ఇబ్బందులు తప్పవు. సమాజంలో ‘ధనం మూలం ఇదం జగత్తే’ అను సిద్ధాంతం రోజురోజుకీ ప్రబలిపోతున్నది. అధికారం, ధనార్థం, బాగా ఉపయోగపడే పరిస్థితి నెలకొన్నది. ప్రారంభంలో ఈ ప్రత్యేకియ పరిమితంగా, చాటుమాటుగా కొనసాగింది. కాలక్రమేణా ఇదొక సంస్కృతిగా, సమాజంలో గొప్పతనానికి సూచికగా పరిణమించింది. అతి సామాన్యుడు ఆర్థికంగా బలహీనుడుగా, నలుగురిలో తెలిసిన ఒక వ్యక్తి రాజకీయాల్లోకి ప్రవేశించిన అనతికాలంలోనే అపరిమిత ఆస్తులను సంపాదించుకోవడం... తద్వారా మునుపటి జీవితానికి భిన్నంగా విలాసవంతమైన జీవితాన్ని గడప ప్రారంభించడం... అందరినీ ఆశ్చర్యపరస్థుంటుంది.

ముఖ్యంగా కొందరు వందిమాగధులు ఇలాంటి వారి గొప్ప తెలివితేటులను కొనియాడినా, సామాన్య ప్రజలు మాత్రం నిజానిజాల్చి అర్థం చేసుకుంటారు. న్యాయాన్యాయాలు, మంచి చెడులు, నలుగురిలో చర్చించబడుతాయి. పదుగురిచే పరీక్షించబడుతాయి. ఆ తర్వాత జనవాక్యంగా శిలాక్షరంగా మారుతాయి. అలాగే... విలువలను పొటస్తూ, సామాజిక స్పృహతో శక్తివంచన లేకుండా ప్రజల కోసం పాటుపడే వ్యక్తుల గురించి కూడా, అంతే అసక్తితోప్రజాసామాన్యం ప్రతిస్పందిస్తుంది. తమ హోర్ధిక సహాయసహకారాల్ని అందిస్తుంది. కొన్ని సందర్భాల్లో కొంత అతిశయోక్తితో కూడిన పొగడ్తలకు కూడా ఘానుకుంటుంది.

ప్రజాసేవలో ప్రతిఫలాన్ని ఆశించకుండా సాత్మీక ధృక్పథం కలిగి, శక్తి వంచన లేకుండా ఉడతా భక్తితోనయినా పాటుబడటం అనేది దేశభక్తిగా మిగిలిపోతుంది. అయితే ఈ నాటి ప్రపంచంలో-ముఖ్యంగా రాజకీయరంగంలో చిత్తశుద్ధిగల దేశభక్తులు కొరతగా కనిపిస్తున్నారు. కేవలం రాజకీయ ప్రార్థీల నిర్వహణలో అధికారదాహం, అందుకు ఎన్నికల ప్రక్రియ, ఇందునిమిత్తం నిర్మించుకునే వ్యాప్తి ప్రతివ్యాప్తులు, మరియు పరస్పర నిందలు వంటి వాటిల్లో సామాజిక స్పృహ... దేశభక్తి... అంశాల కంటే ‘కుల మత ధన కండబలాలకు’ అధిక ప్రాధాన్యతనివ్వడం జరుగుతుంది. అందుకే... గెలిచిన వారు ఎవ్వరైనా తాము గెలిచిన వ్యవస్థ తాలూకు పవిత్రతని, దాని పట్ల తమ బాధ్యతని అర్థం చేసుకోలేకపోతున్నారు. తద్వారా వ్యవస్థనే అప్రతిష్ట్మక గురిచేస్తున్నారు. ప్రజాసామ్య సిద్ధాంతానికి తీరని హాని కల్పిస్తున్నారు.

పరిణత ప్రజాసామ్యవాదులు, సమ సమాజ కార్యకర్తలు, ఈ పరీక్షను ఔర్ధ్వంగా ఎదురించక తప్పదు. తమ నిరంతర దీక్షాదక్షతలతో జాగ్రత ప్రజాబలంతో ఈ ప్రతీప శక్తులను మట్టి కరిపించగలుగుతారు. ఈనాటి భయంకర పరిస్థితి తాత్మాలికమే! ఉజ్జ్వల

భవిష్యత్తు మనకై, మన తరాలకై, తరతరాలకై వేచియున్నది. మానవతా, సద్ధావ, సనాతన, నిస్పార్థ, సముచిత, పవిత్ర సుచర్యలతో ఆ భవిష్యత్తుని అహ్వేనిద్దాం! అనుభవిద్దాం!

(ఎఫ్) రాజకీయ... సామాజిక... అర్థక... విశేషణ

(i) భూ సమస్య :

సభాసంఘాలు... శాసనసభ ముందుకు తేబడిన సమస్యలను కూలంకశంగా పరిశోధించడానికి, వాస్తవాలను వెలికి తీయడానికి, ఎంతగానో ఉపయోగపడ్డాయి. సభాసమయం అనవసర చర్యలతో వ్యధా కాకుండా సద్గ్వానియోగ పడటంలో ఈ సంఘాలు ఎంతగానో తోడ్పడ్డాయి కూడా! ముఖ్యంగా వివిధ సందర్భాలలో సభాసంఘాలలో, కమీషన్లలో, పనిచేసిన నా అనుభవం... సమస్యల సంక్లిష్టతలకు కారకమైన సంబంధిత చట్టాలలోని బలహీనతలను, వాటిని సంస్కరించ వల్సిన అవసరాలను, గుర్తించడంలో మిక్కిలి ఉపకరించింది.

పూర్వం ప్రభుత్వ భూముల అన్యాక్రాంతంపై విచారణ నిమిత్తం సభాసంఘంలో ప్రత్యేకంగా కృషి చేసే అవసరం ఏర్పడింది. గౌరవ శాసనసభ్యులు లేవనెత్తిన ప్రశ్నలు, తీర్మానాలు, ఘలితంగా ఈ సభా సంఘం అవసరమయ్యాంది. ఈ కాలంలో నాతో పాటుగా శాసనసభ్యులుగావున్న సీనియర్ శాసనసభ్యులు, కాకలు తీరిన రైతు నాయకులు, తీసి.పోచ.విరల్‌రెడ్డిగారు... మరుగున పడిపోయిన అనేక భూసమస్యలను వెలుగులోకి తీసుకురావడం ఓ గొప్ప విశేషం!

హైదరాబాద్ నగరానికి ఆనుకుని వున్న రంగారెడ్డి, మెదక్, నల్గొండ జిల్లాలలో వేల ఎకరాల ప్రభుత్వ భూములు అన్యాక్రాంతమైన అనేక ఘటనలు చర్చించబడ్డాయి. చట్టాలు, వాటి నిబంధనల గురించి, కొంత అవగాహన కలిగిన నేను శ్రీ విరల్‌రెడ్డి గారితో కలిసి వేల ఎకరాల ప్రభుత్వ భూముల అన్యాక్రాంతాన్ని బయటపెట్టగలిగాను. ఈ నేపథ్యంలో అనేక సందర్భాల్లో జిల్లా కలెక్టర్ గారితో సహా అధికారులు ఆయా భూములు ప్రభుత్వ భూములే కావని వాదించడం నాకు ఆశ్చర్యాన్ని విస్మయాన్ని కలిగించింది. దీంతో రికార్డు రూపంలో వుండే పొత పత్రాలను చూపిస్తూ, ఉర్దూ భాషలో ప్రాయబడిన విషయాలను తెలుగులోకి అనువదించి చూపించి, ఆ తర్వాత సదరు అధికారులు ఇక కాదనలేని పరిస్థితుల్ని కల్పించవలిసి వచ్చింది. ఇది ఒక మంచి అనుభవం! అలాగే తాసీలు కార్యాలయంలోని అధికారులు చేసిన అక్రమాలను ‘కంచె చేను మేసిన చందం’గా బుజువు చేయగలడం బహు పరిశ్రమతో కూడి వున్న పని!

తెలంగాణ ప్రాంతంలోని ఇతర జిల్లాలలో రైతు, వ్యవసాయ కార్బూక ఉద్యమాల ఫలితంగా... ఈ రకం భూముల్ని కొన్ని దళాబ్బాల క్రితమే వెలికి తీసి, నిరుపేదలకు పంచి పెట్టబడటం జరిగింది. కానీ ప్రౌదరాబాద్ నగర పరిసర ప్రాంతాలలో దళారీలు, ప్రభుత్వ భూములను దళిత వర్గాల పేర అక్రమంగా (బినామి) పట్టాలు చేయించి అధిక ధరలకు అమ్ముకోవడం యథేష్టంగా జరిగిపోయింది.

అధికారుల లంచగొండితనం ఈ దళారీలకు బాగా ఉపయోగపడుతూ, ఆయా భూములకు సంబంధించిన రికార్డులు లేకుండా చేయడం-వాటిని తారుమారు చేయడం-పక్కడందీగా జరిగిపోయిన ఓ పెద్ద కుతంత్రం! కాగా, వెలికి తీయబడిన భూములు ప్రభుత్వ భూములుగా కొత్త జి.ఎ.ల ద్వారా ప్రకటింపజేయడం జరిగింది. దీంతో బినామి భూములను కొని ఇళ్ళు కట్టుకున్న వారంతా ఇబ్బందులలో పడక తప్పలేదు. అయితే... ఒకటికి రెండుమూడు పర్యాయాలు ఈ సాప్రపర దళారీలు మాపై ఒత్తిడి తేవడానికి ప్రయత్నాలు కూడా చేసారు. మేము భయపడలేదు. లొంగిపోలేదు. అనుకున్నది సాధించడమే ద్వేయంగా వున్న మేము, వారందరికి తగు సమాధానాల్ని కలినంగా చెప్పి పంపించవల్సి వచ్చింది.

‘ప్రభుత్వ భూములు’ అని తెలియక, దళారీలు సృష్టించిన దొంగ సాధికార పత్రాలను నమ్మి, కొనుగోలు చేసి, హుదా అనుమతిని కూడా పొందిన పేదలకు, ‘అవి ఇళ్ళస్తలాలుగా వాటికి తగిన వెసులుబాటు కల్పించాలని’ తిరిగి మేము ప్రభుత్వానికి ప్రాతినిధ్యం వహించవలసి వచ్చింది. అలాంటి వాటిని రెగ్యులరైజ్ చేస్తూ చట్టబడ్డం చేయడానికి ప్రభుత్వం కొన్ని చర్చలు చేపట్టింది. అయితే ఇందులో కూడా దళారీలు ప్రవేశించి చాలామంది అమాయకులను మోసాలకు గురిచేయడం నిజంగా విచారకరం! ప్రభుత్వం అధికార, అనధికార సభ్యులతో కూడిన ‘ల్యాండ్ కమీషన్’ వేసి, భూములకు సంబంధించిన చట్టాల అమలను పర్యవేక్షించే నిర్ణయం చేసి, వాటిని సక్రమంగా అమలు పరిస్తే తప్ప ఈ భూముల సమస్యలు ఓ కొలిక్కిరావు. లేదంటే... రావణాసురి క్రినీడలు తప్పవు. అంతలేని వ్యాజ్యాలు తప్పవు. దళారీల దుర్మాగ్గలు పోచ్చుమీరక తప్పవు.

ప్రస్తుతం భూసమస్య మరోరూపంలో తీవ్రస్థాయికి చేరుకుంటున్నది. మైదాన ప్రాంతాలతోపాటుగా అడవి ప్రాంతాలలో ఈ సమస్య విపరీతంగా పెరిగిపోతోంది. చత్రీసుగ్ంధి, మహోరాష్ట్ర, మధ్యపద్మేశ్, ఆంధ్రపద్మేశ్ రాష్ట్రాల అటవీ ప్రాంతాలలో గిరిజనులను సంఘటితం చేస్తూ పెద్ద పెద్ద ఉద్యమాలను సిపిఐ (ఎమ్ ఎల్) పార్టీ నిర్వహిస్తున్నది. ఈ

పోరాటం ఇంతింతై వటుడింతై అన్నట్టగా వ్యాపిచెందుతోంది. కాగా ఈ పోరాటాన్ని అణిచివేయడానికి అయి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కేంద్ర ప్రభుత్వ సహాయం పొందుతూ పడరానిపాట్లు పడుతున్నాయి. ప్రధానంగా దీన్ని శాంతిభద్రతల సమస్యగా చిత్రిస్తూ విపరీతంగా ప్రవర్తిస్తున్నాయి. అయితే వాస్తవాలు తెలిసిన మానవతా వాదులు ఎవ్వరూ కూడా ఈ వాదనను అంగీకరించరు. ఇది ప్రభుత్వాల రృష్టిలో మాత్రమే ‘శాంతి భద్రతల సమస్య! కాని నిజాయితిగా ఈ సమస్య నూటికి నూరుపాళ్ళు ఆర్థిక సామాజిక సమస్య మాత్రమే! ఈ నేపథ్యంలో ప్రభుత్వాలు అవసరంగా ‘అణిచివేత’ ‘రాజ్యహింస’లకు పూనుకుంటే, గిరిజనులు దళితులు తమ ఆత్మరక్షణ చర్యలకు పాల్పడక తప్పదు.

చత్తీస్‌ఘుడ్లో : ఈ రాష్ట్రంలో అక్కడి ప్రభుత్వం గిరిజన యువకులకు నెలసరి వేతనాలు అందజేస్తూ... గుంపులు గుంపులుగా ‘సల్వారుయుడుం’ పేరుతో ప్రత్యేక క్యాంపల్ని నిర్వహిస్తోంది. ‘సల్వారుయుడుం’ అనగా శాంతి సంఘటనకు పేరు. ఇదేమైనపుటికీ ఈ క్యాంపలు నిర్వహించడం అర్థరహితమైన చర్య! హేయమైన చర్య! దీన్ని ఖండించవలసిన అవసరం వుంది. అలాగే... గిరిజన యువకులకు ఆయుధాలను అందజేస్తూ, వారిని తీవ్రవాదులపై ఉసిగొల్పడం ఫలితంగా అమాయక గిరిజన-దళిత-యువకులు తమ ప్రాణాలను అన్యాయంగా కోల్పేతుండటం క్షణతప్యం కాని రాజ్యహింస! దీన్ని సమాధి చేయాల్సిన అవసరం వుంది. ముఖ్యంగా ప్రభుత్వం తాము చేయవలసిన ఆర్థిక సామాజిక సమస్యల పరిష్కారాన్ని పక్కకు పెట్టి, అణిచివేత పేరుతో హింసను ప్రోత్సహించడం... హింసావాదాన్ని పోషించడం... అనేవి నాగరిక ప్రవంచానికి ఒక పెద్ద తలవంపు!

ప్రస్తుతం దేశంలో అమలులోపన్న ఛారెస్టు యూక్సు... 1927లో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య వాదులు ఆమోదించినది. స్వతంత్ర రిపబ్లిక్ అవతరణ తర్వాత చెప్పుకోబడిన మార్పులు చేయబడలేదు. అడవుల్లో జీవించే గిరిజన ప్రజలకు ఆ భూములపై పరిపూర్ణమైన న్యాయమైన హక్కులు కల్పించడానికి ఓ పెద్ద పోరాటం జరిగింది. మహాత్మాగాంధి గారు స్వయంగా ఈ పోరాటానికి నాయకత్వం వహించారు. ఈ పోరాటం ‘గోండవానా’ పోరాటంగా, ‘జంగల్ సత్యాగ్రహం’గా, చరిత్ర పుటలకు ఎక్కింది. కాగా అనాటి నుండి ఈ నాటి వరకు అడవిబిడ్డలైన గిరిజనులకు నిజమైన స్వతంత్రం రాకపోవడం నిజంగా శోచనీయం! ఇందు నిమిత్తం కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు సమాధానం చెప్పవలసిన అవసరం ఎంతయినా వుంది. అంతేకాదు, వారికి తప్పకుండా న్యాయం జరగడం కోసం ప్రభుత్వాలు మానవీయ దృక్పథంతో ప్రవర్తించాల్సిన అవసరం కూడా వుంది.

ముఖ్యంగా అడవుల్లో లభ్యమయ్యే ఖనిజ సంపదమైన ఆక్కడి గ్రామాలకు ఎలాంటి హక్కులు లేవు. వైన్స్ అండ్ మినరల్ యాక్స్ ప్రకారం బయటి కాంట్రాక్టర్లకు ఈ గనులు అప్పగించడం అనేది యథాత్మమంగా జరిగిపోతోంది. ఫలితాలు ప్రయోజనాలు అనేవి ఆయా భూ కామాందులకు గాని, గ్రామీణ ప్రజలకు గాని, దక్కించే సంస్కరణలు చేయలేదు.

ఈనాటి కార్బోరేటు సంస్కలు తమ మంది మార్గలంతో ఈ ఖనిజ సంపదను కొల్లగొడుతూ, ఇష్టారాజ్యంగా ప్రవర్తిస్తుంటే... ఆక్కడి ప్రజలు గుడ్డప్పగించి కూర్చోవడం జరగని పని. నోరు విప్పి తమ న్యాయమ్యుతమైన హక్కుల కొరకు పోరాడే గిరిజనల్ని తీవ్రవాదులుగా చిత్రించి, వారిని హింసించి, వారి పోరాటాన్ని అణిచివేసే ప్రయత్నాల్ని కొనసాగించడం అనేది ప్రజాస్వామ్య దేశంలో అనంగీకారమైన చర్య! అలాగే భూములు కోల్పోయిన ప్రజలకు 1894 నాటి కాలదోషం పట్టిన భూస్వాధీన చట్టం ప్రకారం నష్టపరిహారం చెల్లించ ప్రయత్నించడం హర్షిగా దుర్భాగ్యం! ముఖ్యంగా వైదాన ప్రాంతాలలో కూడా ఖనిజాలు మరియు నీటి ప్రాజెక్టుల కొరకు రైతాంగానికి చెల్లించే నష్టపరిహారం బహు స్వల్పం! కాగా, మాంధాతల కాలం నాటి ఈ చట్టాన్ని తీవ్రంగా సవరించి, భూములు కోల్పోయే రైతాంగానికి మంచి పరిహారంతో పాటుగా చక్కని పునఃరావస సౌకర్యాలు కల్పిస్తామని, గత 10 సంవత్సరాల కాలం నుండి కేంద్రప్రభుత్వం ప్రకటిస్తున్నది. కాని కాలుమాత్రం గడవాటడం లేదు. రైతాంగంపై ఏమాత్రం ఆభిమానం వన్నా తక్కణమే ఈ చట్టాన్ని తీవ్రంగా సంస్కరించాలి! నిర్మించబడే ప్రాజెక్టులలో రైతాంగానికి సుదీర్ఘకాలం ప్రయోజనాన్ని కల్పించే విధంగా చట్టసవరణ జరగాలి!

పీకాభప్రాయ సాధన : చైనా దేశంలో ఈ విషయంలో 20 సంవత్సరాల కాలం ఆయా బాధితులకు ప్రయోజనం కల్పించిన సంస్కరణ ఉత్తమమైనది. దీన్ని మనం అను సరించాలిన అవసరం వుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభతో పాటుగా భారత పాద్ధమెంటు ఉభయసభలలో ‘భూనేకరణ చట్టం’ సవరణ, ‘అడవి భూముల’ చట్టసవరణ, ప్రత్యేక ఆర్థిక మండళ్ళ చట్టం గురించి సభ్యులు కూలంకశంగా చర్చించారు. ఐనప్పటికీ కేంద్ర రాష్ట్రప్రభుత్వాలు తమ వైఫారిని మార్గుకుంటున్న దాఖలాలు లేవు, ప్రత్యేక ఆర్థిక మండళ్ళ ద్వారా కొత్తగా ఉపాధి అవకాశాలను పెంచడం అటుంచి, రైతాంగానికి వన్న ఉపాధి తొలిగిపోయే పరిస్థితి ఏర్పడుతున్నది. తద్వారా రైతాంగం పరిస్థితి ప్రశ్నార్థకమయ్యే అవకాశం కన్పిస్తోంది. బహుళజాతి సంస్కల కొరకు కారుచోకగా భూములను స్వాధీనం చేస్తూ, వారికి అప్పగించే ప్రజా వ్యతిరేక విధానం నిరాటంకంగా కొనసాగుతున్నది.

లక్షూడి వ్యవసాయ కార్బూకులు ఉపాధిని కోల్పోతూ, నిరుద్యోగులుగా మారే ప్రమాదకర పరిస్థితి భవిష్యత్తును భయపెడుతున్నమాట వాస్తవం! ఈ స్థితిని నిలువరించనిదే మానవాభ్యుదయం ముందుకు సాగడం దుర్దభం!

భూసమస్యల పరిపూరం, ఆర్థిక మండళ్ల ఆవశ్యకత, భూనేకరణ చట్టం సవరణ, నిర్వాసితుల పునరావాసం వంటి మౌలిక సమస్యల శాశ్వత పరిపూర్వానికి రాజీయ పార్టీలు అన్నింటికి ఏకాభిప్రాయం ఎంతయినా ఆవసరం! ఈ ఏకాభిప్రాయాన్ని సాధించడానికి బలోపేతమైన గ్రామీణ ప్రజా ఉద్యమం అత్యవసరం! ఈ ఉద్యమ బలంతో, సంఘటిత ప్రజాబలంతో, ఏకాభిప్రాయ సాధన సాధ్యమాతుంది. కాబట్టి ఈ విధానాన్ని నమ్మేవారంతా ప్రజాతంత పద్ధతులతో సమైక్యం కావాలి. తద్వారా సంపూర్ణ విజయం సాధించాలి. ఈ విజయిలక్ష్యం ఒక ప్రధాన కర్తవ్యం!

రాబోయే పార్లమెంటు సమావేశంలో ‘భూ సేకరణ చట్ట సవరణ బిల్లు’ను ప్రవేశ పెట్టబోతున్నామని ప్రధాని మన్మోహన్ సింగ్ గారు ప్రకటించారు. దీనిని కూలంకశంగా పరిశీలించాల్సిన ఆవసరం వుంది.

(ii) గ్రామాజ్ఞవృద్ధే దేశాజ్ఞవృద్ధి :

మనదేశంలో ఆర్థాటంగా చేయబడిన 73వ రాజ్యాంగ సవరణ కేవలం కాగితాల వరకే పరిమితమైపోయింది. అలాగే నిజజీవితంలో గ్రామాభివృద్ధికి తోడ్పడటం అనేది శాస్యం! ఫలితంగా గ్రామాల పరిస్థితి ఏక్షూతరబడిగా అధోగతిలో వుంది. అడవి ప్రాంతమైన షెడ్యూలు ఏరియాలో దీనిని వర్తింపజేయడానికి తగు చట్టపరమైన చర్యలు చేపట్టపలసివున్నది.

అటవీసంపద మరియు ఖనిజసంపదల నుండి వచ్చే ఆదాయాలలో, గ్రామ పంచాయితీలకు న్యాయమైన వాటా లభించే చట్టబడ్డమైన ఏర్పాట్లు ఈనాటి తక్షణ అవసరం! అలాగే అడవి ప్రాంతాలలో రోడ్ల నిర్మాణం, విద్యా సౌకర్యాలు, వైద్య సౌకర్యాలు, మంచినీటి సౌకర్యాలు, విద్యుత్ సౌకర్యాలు వంటి మౌలిక సదుపాయాల్ని సంపూర్ణంగా సమకూర్చలవల్సిన బాధ్యత కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలపై వున్నది. అయితే 62 సంవత్సరాల స్వతంత్ర్యం తర్వాత కూడా అట్టడుగునవున్న ప్రజల జీవితాలను బాగు చేయలేని దయనీయమైన పరిస్థితులు నెలకొని వుండటం అనేది జాతికి అవమానకరం! అంతేకాదు... అట్టడుగు ప్రజల అభివృద్ధే దేశాభివృద్ధి నిరూపణలో ప్రధానపొత్ర వహిస్తుందనేది నిజం కాబట్టి, పారిశ్రామికంగా నాగరికంగా మనం ఎంత పురోగతి సాధించినపుటికీ అదంతా చెన్నమనేని

‘వాపు’ తప్పిస్తే ‘బలం’ కాదనేది నగ్నశత్యం! ఇది విష్ణువాత్మక విజయాలకు ఒక సవాలీ! ఒక అగ్ని పరిక్ష!

ముఖ్యంగా ప్రభుత్వ ప్రాధాన్యతలలో ‘అట్టడుగు ప్రజల పురోగతి’ అంశం మొదటి స్థానాన్ని ఆక్రమించాలి. ఇది తప్పదు. ఒకవైపు నిధుల కొరత లేదు. మరోవైపు పెరిగిపోతున్న జాతి సంపద అభివృద్ధి కాంక్ష పథానికి ఒక సరైన నిర్వచనంలా వుంది. కానీ ఏం లాభం? పెట్టుబడి భాతాలో పది శాతం నిధులైనా ప్రాధాన్యతా క్రమంలో వెచ్చించడానికి ప్రభుత్వాలు ఏమాత్రం సిద్ధంగా లేవు.

గ్రామీణమౌలిక సదుపాయాల నిర్మాణం అనేది 70 శాతం జనాభా కలిగిన గ్రామీణ భారతావనికి అత్యవసరం. రాజకీయాలకు అతీతంగా గ్రామాభివృద్ధి మరియు గిరిజనుల సమస్యలై ఏకాభిప్రాయాన్ని సాధించి, కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అవసరమైన నిధులను వెచ్చించేందుకు ‘ఉద్యమాల నిర్మాణం’ పొరులందరి ఉమ్మడి కర్తవ్యం. ఈ కర్తవ్యం సంహారణ సాకారం పొందినప్పుడే గిరిజనులు బాగుపడారు. హర్షిస్తారు. తద్వారా గ్రామాభివృద్ధి జరుగుతుంది. గ్రామాభివృద్ధి దేశాభివృద్ధికి పునాది కాబట్టి అభివృద్ధి పథంలో దేశపయనం మరింత వేగాన్ని పుంజికుంటుంది.

దేశాభవృద్ధి బిశలో శాస్త్రీయ దృక్ఫథాలు: ప్రజాస్వామ్య ‘వినూత్తు పరిణామాల’ నేపథ్యంలో ప్రతి రాజకీయ కార్యకర్తకు ప్రత్యేకంగా అతివాద భావజాలం కలిగిన వారికి, సామాజిక స్పృహ వుండటం అవసరం! ‘దేశాభివృద్ధి’ అను గమ్యాన్ని చేరడానికి అవసరమైన మార్గం గురించిన దార్శనికత వుండటం అనేది అత్యవసరం!

గత శతాబ్దం శాస్త్రీయ శతాబ్దంగా నిద్రావస్థలో నున్న కోట్లాది శ్రమజీవులకు వెలుగుబాటు చూపింది. అనేకానేక విజయాల్ని ఈ వెలుతురులో సాధించడం జరిగింది.

ప్రతిదేశంలోని చారిత్రక, సాంస్కృతిక, వాస్తవాల వెలుతురులో శాస్త్రీయ సోషలిజం తాలూకు మూలసూత్రాల అణ్ణయింపు, ప్రత్యేక అనుభవ సంపదను అందించింది. సోషలిస్టు విష్ణువ విజయాలతో పాటుగా, సోషలిస్టు పరిపాలనల తీరుతెన్నుల గురించి సరికాత్త విజ్ఞానానికి తెరతీసింది.

1990 దశకంలో సోవియట్ యూనియన్, తూర్పు యూరప్ సోషలిస్టు వ్యవస్థల అస్తుమయం, మార్కిస్టు సిద్ధాంత భాష్యకారులందరిలో సత్యశోధన ప్రక్రియను వేగవంతం చేసింది. ఘలితంగా మనదేశంలో ప్రత్యేకంగా సామాజిక శాస్త్రవేత్తల ఆలోచనలలో నూతనపోకడలు, వినూత్తు విచార ధారలు సంతరించుకోవడం ముదావహం! ఇదంతా

ఏది ఏమైనా మార్చిప్పు మూలసూత్రాలైన చారిత్రక భౌతికవాద సిద్ధాంతం, పరిణామవాదం, అదనపు విలువ-దాని వినిమయ సూత్రం, సమసమాజ నిర్మాణ కర్తవ్యాలు అజరామర మైనవి. వీటిని సంస్కృతీ సంప్రదాయాలకు వర్తింపజేస్తూ... తోటి మానవుల పరాయా కరణు నిలువరించే ఓ గొప్ప సిద్ధాంతానికి రూపకల్పన చేయగలగడం అవసరం! మనదేశంలోనే కాదు, ప్రపంచవ్యాప్త అతివాద ఉద్యమకారులు ఈ పరిస్థితిని ఎదుర్కొనుక తప్పడం లేదు. మూలసూత్రాలకు కట్టుబడుతూ శ్రమజీవుల విమోచనం కొరకు, అంకితభావంతో చేయడంలో కృతకృత్యులం కాగలగాలి. అయితే ఈ విషయంలో దీర్ఘకాల వ్యాహం లేకుండా గుడ్డిగా ముందడుగు వేయడం చాలా కష్టం! ముఖ్యంగా నిర్దిష్టకాలమాన దేశీయ పరిస్థితులలో మనకున్న శాస్త్రియ సామాజిక అవగాహనల అనుభవాల వెలుతురులో కార్యక్రమాలను రూపొందించుకోవడం, మరియు వాటిని ఆచరించడం ఒక్కటే అర్థవంతమైన కార్యమిధానం!

‘జాతీయ ప్రజాతంత్ర విషపం’ వంటి స్వాల లక్ష్మీలను పిడివాద సిద్ధాంతాలుగా కాకుండా పేదరికి నిర్మాలన, అసమానతల నిర్మాలన, బడుగు బలహీనవర్గాల సాధికారత వంటి ఉద్యమ కార్యక్రమాలలో ఏకాభిప్రాయంతో ముందడుగు వేయడం ఆచరణాత్మకం! ఈ దిశలో సాధించే అనుభవ జ్ఞానం అత్యంత విలువైనది. గత అనుభవాలను నెమరువేసుకుంటే మనకు అర్థమయ్యే సత్యం ఇదీ!

గత దశాబ్దం నుండి సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు, ఒకనాటి మార్చిప్పుత్వ శాస్త్రవేత్తలతో నహో, అత్యాధునిక భావజాలాన్ని ప్రవేశపెడుతున్నారు. ‘పెట్టుబడి దారి సిద్ధాంతం’ సామాజిక సమస్యల శాశ్వత పరిష్కారానికి ఉపయోగపడదు సరికదా, ఆ సమస్యల్ని మరింత జటిలం చేస్తుందని ఈ శాస్త్రవేత్తలు ఘుంటాపథంగా చెబుతున్నారు. నోబెర్ బహుమానం పొందిన శ్రీ స్టిగ్లిజ్ గారు ఈ దిశలో ఆలోచిస్తున్నవారిలో అగ్రగణ్యాలు! వీరు తమ సూత్రీకరణలను వారి గ్రంథాలలో ఈ క్రిందివిధంగా వివరించి చర్చించారు.

1. దేశాభివృద్ధికి స్వాల జాతీయాభివృద్ధి శాస్త్రియమైన సూచిక కాదు. అభివృద్ధిని మానవాభివృద్ధిగా గుర్తించాలి. సామాన్య మానవుని విద్య, వైద్య, ఉపాధి, తదితర మౌలిక సదుపాయాల సముపార్జన రూపంలో అభివృద్ధి దర్శింపబడాలి.
2. జాతీయాభివృద్ధి ఫలితాలు, సంపద పెరుగుదల నేరుగా అట్టడుగు వర్గాలకు చేరడం జరగదు. ఇంకడం జరగదు. సమాజం ప్రత్యుషంగా బలహీన వర్గాలకు గానూ స్వాపలంబన సదుపాయాల సౌకర్యాలను ప్రభుత్వం ద్వారా సమకూర్చాలి. ఇది జాతీయ తక్షణ కర్తవ్యం!

3. ప్రజాధనాన్ని అదేవనిగా వివిధ రకాల సబ్సిడీల రూపంలో వృథా చేయరాదు. మానవ వనరుల అభివృద్ధి లక్ష్యంగా విద్యావైద్య విధానాలను సమ్ములంగా సంస్కరిస్తూ, వైపుళ్యతతో కూడిన విద్యాధికులను తీర్మానిధ్యాలి. స్నేహలంబనతో ఉత్సత్తిని ఉత్సాదకతను ఇనుమడింపజేయాలి. సబ్సిడీలను తాత్మాలికంగా అవసరం వున్నవారికి మాత్రమే, అవసరం వున్నంతకాలమే, నేరుగా అందజేయాలి. శాశ్వతం చేయరాదు. ఒక్కరూపాయి సబ్సిడీని అర్థత గలవారికి అందజేయడానికి, అదనగా ఒక్కబీస్టర్ రూపాయి ఖర్చును ప్రభుత్వం భరించవలిసి వస్తున్నదనే వాస్తవాన్ని గుర్తించాలి.
  4. దేశ ఆదాయ వ్యయాలలో ద్రవ్యలోటు విధానాలకు క్రమంగా స్వీచ్ఛ చెప్పాలి. నుపరిపాలనా యంత్రాంగం ద్వారా పన్నుల రాబడిని క్రమంగా పెంచకోవాలి. శ్రావికులకు ఆధునిక ఉత్పత్తి సాధనాలను సమకూర్చాలి. ఉత్పత్తిని, వారి ఉత్సాదకశక్తిని నిరంతరం పెంచాలి. వస్తు ఉత్పత్తి రంగానికి, వ్యవసాయోత్పత్తి రంగానికి, ప్రభుత్వం ప్రథమ ప్రాధాన్యతల్ని ఇప్పాలి.
  5. ప్రపంచీకరణ, సరళీకరణ, ప్రయాపేటీకరణలను, అంటరానివిగా చూడరాదు. శాస్త్ర సాంకేతిక, సమాచార, విష్వవ నేపథ్యంలో ప్రపంచం ఒక కుగ్రామంగా మారిపోతున్నది.
- సాంకేతిక విజ్ఞానం, పెట్టుబడి, మానవ వనరులు, అంతర్జాతీయం కాక తప్పరు. నైపుళ్యతగల పారిశ్రామిక వర్గం తాలూకు ప్రవాసం అనేది అటు మాత్ర దేశానికి, ఇటు అతిధ్వమిచ్చిన దేశాలకు, ఉభయ తారకంగా వుంటుందనేది ఆధునిక అనుభవం బుజువు చేస్తున్న సత్యం.

మేధివలన వాడానికి కాలం చెల్లింది. ప్రవాస భారతీయులు తమ మాత్రదేశానికి ప్రతి సంవత్సరం కొన్ని బిలియన్ డాలర్లవి దేశమారకాన్ని అందిస్తున్నారు. దేశాభివృద్ధికి ఇది ఎంతగానో తోడ్పడుతున్నది. ఐతే ప్రపంచీకరణ బహుళజాతి సంస్థలు... ధనాధ్య వర్గాల చేతులలో శ్రావికుల శక్తిని దోషించేయడానికి, అసమానతలను పెంచడానికి, పరికరంగా మారకుండా చూడాలి. ప్రభుత్వాలు తమ నియంత్రణాధికారం ద్వారా దీన్ని క్రమబద్ధీకరించాలి.

ముఖ్యంగా ఐక్యరాజ్యసమితి నియంత్రణలో ప్రపంచీకరణ, సరళీకరణ, ప్రయాపేటీ కరణలు, వాణిజ్యవ్యాపారాలు, ప్రజాస్వామ్య బధంగా... ప్రజాహితంగా నిర్వహించబడాలి.

మానవాభివృద్ధి శాస్త్రవేత్తలు పై వివరించిన అంశాలతో పాటుగా, రాజకీయ ఆర్థిక సామాజిక రంగాలలో ఆరోగ్యకర పరివర్తనలపై అనేక వినుాత్మ సూత్రాలను అవిష్కరించారు. ఐక్యరాజ్యసమితి, ప్రపంచ బ్యాంకులు కూడా ఈ సూత్రికరణలను కాదనలేక సానుకూలంగా ప్రతిస్పందించడం మంచి పరిమాణం. గత శతాబ్దీకాలంలో జరిగిన స్వాతంత్రోద్యమాలు, విష్ణవపోరాతలు, సోషలిస్టు వ్యవస్థలు స్పష్టించిన విలువలు, ముఖ్యంగా గత 30 సంవత్సరాలుగా చైనా దేశం సాధిస్తున్న అప్రతిపత్తి అభివృద్ధి వేగం, మొదలగునవి పై మార్పులకు మూలం!

భారతదేశంలోని రాజకీయ పార్టీలు, ప్రజాతంత్ర అతివాద పార్టీలు, తమ తమ వ్యాపోల గురించి పునఃరాలోచించుకోవల్సిన అవసరం ఏర్పడ్డది. ఈ భావజాలం దేశభక్తులు ఎందరిలోనో చోటు చేసుకుంటున్నది. మధ్య తరగతి, పేద ప్రజలను అనేకానేక తాత్కాలిక నినాదాలతో వెంచడించుకుపోతున్న ప్రధాన ప్రపంతిలోని రాజకీయ పార్టీలను ఒప్పించి-మెప్పించి-నిజమైన జాతీయాభివృద్ధికి మూలమైన మానవాభివృద్ధి దిశకు మళ్ళిచే ఉద్యమాల నిర్మాణం ఈ నాటి తక్షణ రాజకీయ కర్తవ్యం!

అతివాద పార్టీలు తమ ప్రకటిత సిద్ధాంతాలకే పరిమితం కాకుండా పై ఆచరణాత్మక విధి విధానాల రూపకల్పనకై అవసరమైన మార్పుల గురించి ఆలోచించడం ఆవశ్యం. ప్రధానంగా 62 సంవత్సరాల స్వాతంత్రం తర్వాత కూడా 110 కోట్ల జనాభాలో 77 కోట్లమంది శ్రమజీవులు తలసరి కేవలం 20 రూపాయల ఆదాయంతో బ్రతకవలసి రావడం కేవలం రాజకీయ వైఫల్యం మాత్రమే! మరోవైపు దేశ జనాభాలో ఒకే ఒక్క శాతానికి మించని ధనాధ్యవర్గం ప్రజల కళ్ళగప్పుతూ, లంచగొండి పాలకుల ప్రత్యేక పరోక్ష సహా సహకారాలతో, కనీసం 85 లక్షల కోట్ల రూపాయలు విదేశి స్వీన్ బ్యాంకుల్లో దాచి పెట్టుకోగలగడం జాతి దౌర్ఘాటం!

యుద్ధ ప్రాతిపదికపై కనీస కార్యక్రమం ఆధారంగా అతివాద పార్టీలే కాదు, ప్రధాన ప్రపంతిలోని ప్రజాస్వామ్య పార్టీలు అనీకూడా, ఏకాభిప్రాయానికి చేరుకునే సువిశాల ప్రజాతంత్ర ఉద్యమాలు చేపట్టబడాలి. తద్వారా సుఫలితాలు రావాలి. ఆలస్యం అమృతం విషం! ప్రజాబాహుత్యంలో చోటు చేసుకున్న అసంతృప్తిని, అసహనాన్ని మితవాద శక్తులు మరియు తీవ్రవాదులు సొమ్యు చేసుకోకముందే మేల్కొనడం అత్యవసరం.

ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ ఈనాడు ఎదుర్కూటున్న తీవ్రమైన ఆర్థిక మాంధ్యం, దాని దుష్పలితాలు, పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ శాశ్వతమైనదిగా భావించేవారి ఆలోచనలలో మౌలికమైన మార్పులకు కారణభూతమౌతున్నది.

మానవాభివృద్ధికి పెట్టబడి అనివార్యమే అయినా, పెట్టబడిదారి వ్యవస్థలో అంతర్గతంగా మానవ పరాయాకరణ విషబీజాలున్నాయని గుర్తించడం జరిగింది. ఇది గత శతాబ్దికాలపు కార్బూక్ ట్రామిక విమోచనోద్యమాల ప్రభావ ఫలితమేనని సగర్పంగా చెప్పుకోవచ్చు.

‘పోప్’ వంటి క్రిష్టియన్ మత పీఠాధిపతి, వాటికన్ నుండి వెలువడే సాహిత్యం, పెట్టబడిదారి వ్యవస్థలోని అమానుషత్వాన్ని ఖండించడం కేవలం యాధ్యభీకం కాదు. దేశాల మధ్య, ప్రజల మధ్య, పెరిగిపోతున్న తీవ్రమైన అసమానతలకు మూలకారణం ఏదో కాదు... విశ్వంభలంగా విస్తరించిన పెట్టబడిదారి మార్కెట్ వ్యవస్థనేనని వారు నిర్మించండంగా వక్కాణించడం ప్రజాస్వామ్యఉద్యమాల విజయం!

అమెరికా దేశం ఆధారంగా పెరిగిన ఆర్థిక సాప్రాజ్యవాదం, కోరలు చాచిన బహుళజాతి సంస్థలు, ప్రస్తుత సంక్లోభం నుండి మేలొన్ని తిరిగి ప్రపంచ దేశాలన్నింటి రాజకీయ ఆర్థిక స్వతంత్రాలకు ప్రమాదంగా పరిణమిస్తాయి అనుకోవడం గుణ్ణి భ్రమలుగా మిగిలిపోతాయి. ప్రపంచ పరిణామాలను శాస్త్రీయంగా విశ్లేషించే సామాజిక ఆలోచనాపరులకు అటువంటి భయం అనవసరం.

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు ముఖ్యంగా... ఆసియాదేశాలు, పరస్పర సదవగాహనతో-మార్కెట్ నియంత్రణతో కూడిన వాటిజ్య వ్యాపార సమస్యలుంతో- ప్రపంచ ఆర్థిక పరిణామాలను ప్రభావితం చేయగలిగే స్థితికి చేరుకున్నాయని ఆర్థిక శాస్త్రకోవిదులు నమ్ముతున్నారు.

జంతుకాలం అమెరికతో సహా పాశ్చాత్యదేశాలలోని విలాసవస్తువుల వినిమయ దారులు, సరుకుల ఉత్పత్తికి ప్రధాన ప్రోత్సాహక శక్తిగా నుండిన పరిస్థితి ఈనాడు పూర్తిగా మారిపోతున్నది. ఆవరించిన ఆర్థికమాంధ్యం విలాస వస్తువుల ఉత్పత్తి పరిశ్రమలను పునఃరుణ్ణివింపచేయడం దురద్రభం!

చైనా, భారతదేశాలతో పాటుగా మూడవ ప్రపంచదేశాలలో ఆవిర్భావం పొందుతున్న మధ్యతరగతి అతి విశాలమైనది. అది వస్తువాహన వినిమయానికి అత్యధిక కాలం చోదకశక్తిగా నిలువగలిగే సామర్థ్యాన్ని సంతరించుకోకతప్పదు. అందుకు కాల చక్రం కొత్తమలుపు తీసుకొనక తప్పదు. ఆర్థిక గురుత్వాకర్షణ శక్తి, పశ్చిమం నుండి తూర్పు దిశకు మరలే క్రమం ప్రారంభమవుతున్నది. విశ్వంభలంగా నిర్వహించబడిన పాశ్చాత్య మార్కెట్ వ్యవస్థ, అక్కడి గుత్త పెట్టబడిదారి వ్యవస్థకే శాపంగా మారే పరిస్థితి ఏర్పడుతుంది.

భారత, చైనా దేశాలు కాలక్రమాన్ని ప్రభావితం చేసే దశకు చేరుకున్నాయని అధునిక అర్థశాస్త్రజ్ఞులు సంతోషిస్తున్నారు. భారత్, చైనా, దేశాలతో రష్యా దేశం కూడా కలిసి ప్రయుణం చేస్తే ప్రపంచ రాజకీయ చిత్రపటాన్ని సమ్మూలంగా సంస్కరించ గల్గుతామని రాజకీయ విశ్లేషకులు భావిస్తున్నారు.

ప్రపంచ సాప్రాజ్యవాదం కాలగర్భంలో కలిసిపోవడానికి, ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి సిద్ధాంత ఆధిక్యత మట్టికరిచిపోవడానికి, ఎంతోకాలం అవసరం లేదని మానవతావాదులు నిర్మాహమాటంగా ఉద్యోటిస్తున్నారు. ఐతే మారిపోతున్న ప్రజాచైతన్యానికి దశాదిశల నిర్దేశం చేసే శాస్త్రీయ అవగాహన కలిగిన రాజకీయ సామాజిక శక్తుల పునఃరేకీకరణ అవసరం.

సామాజిక రాజకీయ ఉద్యమాలు, వాటి ఆవశ్యకతను ఈ పరిణామాలు ఎత్తి చూపుతున్నాయి. చైతన్యపూర్వక, ప్రజా ఉద్యమాలు మాత్రమే అభ్యర్థులు దిశనిర్దేశం చేయగలుగుతాయి.

రాజకీయ సమాలోచనలు పరిపూర్ణంగా జరిగి ఫలించాలి. సామాజిక సంఘటితాలు పరిపక్వంగా జ్ఞాతయాత్రచేయాలి. ఆర్థిక స్థితిగతుల నేపథ్యం అభివృద్ధి దిశకై పయనించాలి. శాస్త్రీయ అవగాహనలు అభ్యర్థులు న్నాన్ని ఆవిష్కరించాలి. అప్పుడే జాగృతం సమకూరుతుంది. జయం తథ్యమౌతుంది.

(జ) నా తాత్పొక చింతన...

రాజకీయ, ఆర్థిక, భావజాలం నుండి ఆధ్యాత్మిక ఆలోచనా ప్రపంచి దిశకు మరలితే... నా బాల్యావస్థలోనే ఆర్యసమాజ సంపర్కం ఏర్పడటం మానసిక ప్రాపంచి కావస్థలో ఓ తాత్పొక సాధికారతకు బీజం! ఆర్యసమాజపు ఈ తాత్పొక చింతనలో భావవాదమే ప్రాధాన్యతను సంతరించుకున్నా, అందులో హేతువాదానికి పెద్దపీట వేయబడిందని గుర్తించక తప్పదు.

హిందుమతం పేర ఆచరింపబడే అనేకానేక మూర్ఖనమ్మకాలను విగ్రహారాధనలకు ఆర్యసమాజం పూర్తిగా వ్యతిరేకం. దాని ప్రవక్త స్వామి దయానంద సరస్వతి రచించిన ‘సత్యార్థ ప్రకాశిక’ గ్రంథం చిస్తున్నాడే నన్ను ఎంతో ఆకర్షించింది.

సత్యం, సాత్మీకత, ప్రేమ, కరుణ, ధర్మం, దయ వంటి మానవీయ లౌకిక విలువలను శాశ్వత విలువలుగా గౌరవించి అభిమానించడం అనేది ప్రతివ్యక్తి తాలూకు వ్యక్తిప్ర నిర్మాణానికి ఉత్తమ సాధనంగా ఉపకరిస్తుంది.

నా కళాశాల దశలో యువకుడిగా అత్యంత ప్రీతితో మరీ మరీ కోరి పరించిన ‘భగవద్గీత’ - ‘గీతాంజలి’ - ‘మార్గిజం’ గ్రంథాలు ఆణిముత్యాలు! వీటి వెలుతురులో సాహిత్యాన్ని ఎన్నుకోవడం, ఆస్మాదించడం, ఉడతాభక్తితో దాన్ని ఆచరించడం, ఆచరణని ఒక పూజావిధంగా నిర్వహించడం అనేవి, నా ఆత్మ సంతృప్తికి మరియు తద్వారా నాలో అచంచలమైన ఆత్మవిశ్వాసానికి మూలకారణంగా నిలిచాయి!

నా ప్రజా జీవితం, రాజకీయ జీవితం, ఒక బాధ్యత గల ఉద్యోగధర్మంగా నిర్వహించబడినప్పటికీ... హేతువాద తాత్ప్రక చింతనకు ఉపయోగపడే పండితులతో చర్చించే అవకాశాలను జారవిడవకుండా వినియోగించుకోగలిగిన సంతృప్తి అపారంగా మిగిలింది.

ముఖ్యంగా నా చిన్నతనంలో పైసుక్కల్ విద్యార్థిగా వున్నప్పుడు తరుచూ నన్ను వెన్నుంటిన ‘భగవంతుడు వున్నాడా లేదా?’ అనే ప్రశ్న నాలోని హేతువాద ప్రభావ ఫలితమే! నాలో తీవ్రంగా చెలరేగిన ప్రశ్నకు సమాధానాన్ని గూడా తీవ్రంగా అన్నపించడం, ఇందులో భాగంగా మా నాన్నగారితో చర్చించడం, ఒక విధిగా జరిగిపోయాయి. నాలోని సందేహ నివృత్తి కోసం మానాన్నగారు తన అభిమాన మిత్రులైన కీ.శే. శ్రీ కేశవగారి రామయ్య (పారిదాసు) గారికి నన్ను పరిచయం చేసి తర్చించమన్నారు. నేను అనేక పర్యాయాలు ఆ పండితుడితో చర్చించాను. ఆయన ఒక ఉపమానంతో నన్న శాంతింపజేయడం జరిగింది. ఆ ఉపమానం ఈ క్రిందివిధంగా వుంది.

‘ఒక చిన్నపిల్లవాడు తాను చందమామను చూస్తానని గోలచేయగా, ఆ పిల్లవాడిని తండ్రి ప్రేమగా ఎత్తుకుని ఆరుబయటకి వెళ్ళి, ఆకాశంవైపు చూపిస్తూ “అదిగో చందమామ” అని చూయించాడు.

“వీదీ చందమామ? నాకు కనిపించట్టేదు?” ఆకాశం వైపు పరిశీలనగా చూస్తూ ఆ పిల్లవాడు సోరెల్లబెట్టాడు.

“అదిగో అక్కడ! ఆ చెట్టువైపుగా చూడు చిట్టితండ్రి” పిల్లవాడి దృష్టిని మరల్చాడు ఆ తండ్రి.

“ఊహా! నాకు ఎక్కడా చందమామ కనిపించట్టేదు” తండ్రి చూపించిన దిశగా చూస్తూ తలని నిరాశగా అడ్డంగా ఊహాడు ఆ పిల్లవాడు.

“ఇంకా కనిపించట్టేదా? అదిగో అక్కడున్నాడు నీ చందమామ! బాగా చూడు! ఆ చెట్టు చివరి కొమ్మల ఆకుల సందుల్లోంచి చూడూ!” బాగా విడమర్చి చెబుతూ

చూయించాడు ఆ తండ్రి. ఆ పిల్లవాడు చందుమామని చూడాలనే ప్రగాఢమైన కోరికతో వున్నాడు కాబట్టి, తండ్రి చెప్పినట్టుగా ఆ దిశగా తన చూపుల్ని కేంద్రీకరించాడు. ఆ పిల్లవాడికి చందుమామ దర్శనం కలిగింది. అంతే! ఆ పిల్లవాడిలో అవధులులేని ఆనందం, అద్వితీయమైన మానసిక ఉల్లాసం, ఏకకాలంలో కలిగాయి. దీంతో ఉచ్చితభ్యాబోయాడు ఆ పిల్లవాడు.

ఈ కథా విధానం మాదిరిగా భగవంతుడి దర్శనంకోసం తపించే భక్తజనులు పసివాళ్ళు! ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలు తండ్రులు! మైన ఉదహరించిన చెట్టుకొమ్మలాగా, దేవుళ్ళు విగ్రహార్థన అనేది ఒక సాధనం మాత్రమే కాని, అస్తులు భగవంతుడు అనేవాడు కనబడడని... భగవంతుడి దర్శనం కోసం వెంపర్లాడటం అమాయకత్వమని... ఈ అమాయకత్వమే పసితనమని... ఈ పసితనం చెట్టుకొమ్మల సందుల్లోని చందుమామని అస్పష్టంగా చూసినట్లుగా, విగ్రహార్థనలో భగవంతుడిని దర్శించుకోవడమే తప్ప మరోమార్గం లేదనేది ఆయన ప్రబోధం! ముఖ్యంగా ‘దేవుడు’ అనే మాట ఒక ఉత్తమ ఉన్నత భావమే కాని, దానికి ఒక ఆకారం రూపం ఉండదు అనే సత్యాన్ని కూడా ఆయన వివరించారు.

ఈ కథ నా బాల్యావస్థకు సంబంధించిందే అయినప్పటికీ, తత్వశాస్త్ర పరిజ్ఞానం గురించి ప్రయత్నించిన అనుభవం నాలో చాలాకాల వుండిపోయింది. భగవద్గీతతో పాటుగా శ్రీమాన్ దాశరథి రంగాచార్యులవారు తర్వాతు చేసిన ‘వేదాలు’, మరియు రామకృష్ణ పరమహంస - స్వామి వివేకానంద - విశ్వకవి రవీంద్రనాథ్ రాగుర్ మొదలగు వారు ప్రవచించిన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలు, నాలో నిద్రాణమై వున్న ఒక అలౌకిక భావనల్ని తట్టిలేపాయి. వాటిని ఎంతో ఆసక్తిగా చదవడం, చారిత్రక భౌతికవాదపు వెలుతురులో వాటిని విశేషించుకోవడం, నా ఒక అభిరుచిగా మారిపోయింది.

దేశంలోనే అత్యున్నత తత్వవేత్తగా భావింపబడే శ్రీ పుట్టపర్తి సౌయిబాబా వారితో అపూర్వమైన నా ఒక అనుభవాన్ని ఇదివరకే రేఖామాత్రంగా వివరించి వున్నాను. అలాగే కీ.శే. స్వామి రంగనాథానందగారు రామకృష్ణ మిషన్ ప్రవక్తలలో శిఖరాయమానం లాంటివారు. వీరు ప్రాద్రాబాద్ కేంద్రంలో వుండగా వీరితో రెండు పర్యాయాలు విడిగానూ-చర్చాగోప్త్వాలోనూ-మాట్లాడిన అనుభవం మరుపురానిది! వీరి ‘మారుతున్న సమాజంలోని శాశ్వత విలువలు’ అనే ఉపన్యాసాల సంకలనం, భారతీయ తత్వశాస్త్రాలపై ప్రచరింపబడిన గ్రంథాలలో ప్రముఖమైనది. ఐతే విలువల గురించి నేను వీరితో చర్చించిన మధురానుభూతిని గురించి పారకులతో పంచుకోవాలని వుంది. అది నా విష్ణుక్షధర్మంగా కూడా నేను భావిస్తున్నాను. అది...

సృష్టి పరిణామ క్రమంలో మానవుడు అత్యస్తుత స్కానాన్ని అలంకరించి వున్నాడు. ఇతర ఏ జంతుజాలంలో లేనటువంటి మేధోశక్తి మానవుడిలో చోటు చేసుకుని, క్రమంగా పరిపక్వతను సంతరించుకోవడం డార్ప్స్‌గారి పరిణామ సిద్ధంతంలోని ముఖ్యంశం! అనేకానేక పరిణామాత్మక పరివర్తనల ఫలితంగానే గుణాత్మక పరిణామి ప్రాప్తిస్తుంది. యుగ యుగాలుగా మానవులు తమ బ్రతుకు పోరాటంలో ప్రకృతి శక్తులతో పోరాడి, తమ మనుగడను రజ్జించుకోవడం జరిగింది. ఇదే ప్రక్రియలో భాగంగా తోటి మానవులతో కూడా ఘర్షణ పదుతూ, తమ ఔస్తుత్య సాధనలో అసంఖ్యాకమైన అనుభవాలను పొందడం జరిగింది.

శత సహస్రాబ్దాల అనుభవ సంపద నుండి తమ సమాజానికి ఉపకరించే ‘మంచి-చెడు’ అనుభవాలను తమ అనుభూతులుగా పోషించుకునే అవసరం ఏర్పడింది. తాత్కాలికంగానూ, దీర్ఘకాలికంగానూ, అనుసరణీయమైన అనుభవాలు పరిపక్వతను పొందుతూ శాశ్వత విలువలుగా గుర్తింపబడినవి.

స్వాలంగా వ్యక్తి జీవితానికి, సామాజిక జీవితానికి, మంచిగానో చెడుగానో గుర్తించబడిన అనుభవాలు సూక్ష్మస్థాయిలో... ప్రేమ-కరుణ-దయ-సత్యం-ధర్మం-వంటి శాశ్వత పరిణత విలువలుగా పరిగణలోకి వచ్చినవి. ఈవిధంగా సామాజిక విలువల సృష్టికర్త, వాటి పోషక కర్త, చివరకు వాటి విధ్వంస కారకుడు కూడా ‘మానవుడే’ అనే పరమసత్యం బుజువయ్యాంది.

ఒక సమాజం ఐక్యంగా వుంటూ దినదినాభివృద్ధినిసాధించాలంటే ఆ సమాజానికి ఔ శాశ్వత విలువల గురించిన విజ్ఞానం, విశ్వాసం, విధేయతలు ఎంతో అవసరం! ఇవి మానవీయ సంబంధాలను సుదృఢం చేస్తూ వారిని సుసంఘటితం చేస్తాయి. మరియు మానవ సంబంధాల మధ్య భావ సారూప్యతను పెంచుతూ భావనవైక్యతను ఘనీభవింపజేస్తాయి. మరియు ఉమ్మడి కర్తవ్యాలను ఆవిష్కరిస్తూ ఐక్య కార్యాచరణకు బాట వేస్తాయి. యుగయుగాల కాల పరీక్షకు నిలబడి మానవతా విలువలుగా వెలుగొందుతాయి. ఒక సమాజం, ఒక జాతి, ఒక కుటుంబం, చివరకు ఒక వ్యక్తి జీవితంలో పరిమళాలను నింపుతాయి. సంస్కృతీ సంప్రదాయం రూపంలో ఆకర్షిస్తాయి.

విలువల సృష్టి, వాటి వికాసం, గురించిన విశ్లేషణ హేతుబద్ధంగా భౌతికంగా వున్నది. పండితులను పామరులను ఒప్పించి మెప్పించగలదిగా వున్నది. ఐతే... స్వామి రంగనాథానందగారు... స్వామి వివేకానందగారి ప్రవచనాలను ప్రస్తావిస్తూ—” మానవ

మేధస్స సముస్త శక్తివంతమైనదని, భావభౌతిక అన్నటిని తనలో నిక్షిప్తం చేసుకోగలిగినదని, మానవని మేధోశక్తి పారదర్శకత కలిగిన పరమాత్మకు ప్రతిరూపమని, దాన్నితట్టి మేల్చొల్పుతూ... ధ్యానం చేస్తూ... దూర దృష్టినే కాదు దివ్యదృష్టిని సైతం సాధించుకోగల్లుతాడని” వివరించారు.

ఈ ఆధ్యాత్మిక నిర్వచనంలో కొంత హేతుబద్ధత లోపించి, గుడ్డి నమ్మకానికి ఆస్తిరం కల్పిస్తున్నారనే సందేహం నాలో నివృత్తి కాకపోయినా... మానవడి ప్రాధాన్యత మానవత్వ వైశిష్ట్యాన్ని ప్రాతిపదికగా ప్రకటించిన సత్యం నన్ను ఎంతో ఆకర్షించింది. దీంతో సత్యశోధనే పూర్ణసత్యాన్ని ఆవిష్కరించగల్లుతుందని సంతృప్తి చెందాను. ప్రకృతికి అతీతమైన మరోశక్తి ఉన్నదనే భావన భారతీయ తాత్ప్రక చింతనలో లేదనే భావం నన్నాకర్షించింది. ఇది హేతుబద్ధమనిహించింది.

హరిద్వారలోని ‘శాంతికుంజ్’ కి చెందిన గౌరవనీయులు ప్రజవ పొందేజీతో
ఆధ్యాత్మిక చర్చలు

వేదాలు-వేదాంతాలు అయిన ఉపనిషత్తుల చరిత్ర, ప్రపంచంలోనే అత్యంత ప్రాచీనమైన వాస్తవమని సర్వే సర్వత్రా శాస్త్రవేత్తలు ఈ సత్యాన్ని నిరూపించారు. ఇతర మతాలు అన్నీ కూడా ఒక్కాక్క వ్యక్తి, ఆ వ్యక్తి ప్రవచనాలమై ఆధారపడి దాని చుట్టూ

పరిభ్రమించగా, భారతీయ తత్వం సహస్రాబ్దాలుగా కొనసాగిన ‘మానవ జీవన పోరాట అనుభవాల సారాంశం’గా అర్థం కాక తప్పదు. అయితే ఇందులోనూ అత్యంత ప్రాచీనమైన శ్రతులు, ప్రాచీనమైన స్నేహములు, పరస్పరం సమన్వయం పొందుతూ కాలానుగుణంగా సంస్కరించబడుతూ పరిణతి చెందుతూ సనాతన ధర్మాలుగా ప్రకటించబడటం ఒక విశేషం!

న్యూమి వివేకానందుడి అభిప్రాయాల ప్రకారం... సనాతన ధర్మాలుగా వెలుగొందిన సూత్రాలు-ఆధునిక కాలానికి అనుపర్తింపదగినవిగా సంస్కరించబడటం హేతుబద్ధం! సమాజానికి ప్రయోజనకరం! ముఖ్యంగా వారి పరిభాషలో “అనుష్ఠాన వేదాంతం” ఈనాటి అవసరం. కాలపరీక్షలకు నెగ్నిన విలువలైనప్పటికీ, అందులో కూడా కొన్ని విలువలు ఈ కాలానికి సంబంధించి నిరుపయోగంగా నిర్మీవంగా మిగిలివున్న మాట వాస్తవం! ఏటిని గుడ్డిగా అనుసరించడం, అనుకరించడం, ఆచరించడం, కాలచక్రాన్ని అడ్డుకునే విధంగా నిర్దేశుకంగా వుండక తప్పదు. కాబట్టి భారతీయ తత్వంలోని సజీవ హేతుబద్ధ విలువలను ఎన్నుకోవడం, వాటిని పాటించడం, అవసరమైన రీతిలో వాటిని సంస్కరించడం, ఈనాటి తక్షణ అవసరం.

దేశ సంస్కృతీ సంప్రదాయాలను తీర్చిదిద్దిన ఈ తాత్ప్రవ్రక చింతనలో అక్కడక్కడ మిగిలివున్న నిర్మీవమైన సాంప్రదాయాలను ఉదహరిస్తూ... విశ్వవ్యాప్త నిత్యమాతన సత్యాన్ని సంతరించుకోగలిగిన భారతీయ సంస్కృతీ సంపదసు నిర్దేశుకమని, అశాస్త్రియమని, నిర్లక్ష్యం చేయడం అనేది సత్యప్రవంతి నుండి విడిపోవడమౌతుంది. ఆధునిక నాగరికత పేరుతో ఆత్మహత్యకు తెగించినట్టవుతుంది. అలాగే పరిణామశీల, సృజనాత్మక, మానవీయ, భారతీయ తత్వాన్ని దేశ కాల సామాజిక రాజకీయ కోణాలకు పరిమితం చేయడం కేవలం అజ్ఞానం మాత్రమే! ఇది విశ్వ జనీనం!

ప్రథానంగా ధరిత్రిలోని సకల సమాజాలలో సృష్టించబడిన మతాలు, కులాలు, విశ్వాసాలు, విశిష్ట మానవ సృష్టి మాత్రమే అని నమ్మిన తర్వాత... కుల మత-భాషా ప్రాంత వైరుధ్యాలకు వైపుమ్యాలకు ఆస్తార్థం వుండదు. సర్వమత సమభావం, పరమత సహానం, సహజీవనం, పరమసత్యంగా అర్థమౌతుంది. భౌగోళిక, సామాజిక, వర్గ వైవిధ్యాలతో వున్న భిన్నత్వంలో, అత్యున్నత మానవత్వం అనే ఏకత్వాన్ని చూచి తరించడం మానవ ధర్మం! కాని ‘హిందూత్వం’ దానికి విరుద్ధం. సంకుచితత్వంతో కూడి, తోటి మానవ సమాజాలని పరాయికరణకు గురిచేసే ప్రమాదం కలిగినది.

‘వసుదైక కుటుంబకం’ సర్జేజనో సుఖినోభవంతు’ వంటి వేద వాక్యాలను ఇది నిరర్థకం చేస్తుంది. మేధస్సు, మనస్సు ఒక పదార్థమే, ఆలోచించడం దాని పరిణిత గుణం! నిగ్రహంతో మానవ సమస్యలపై మనస్సుని లగ్గుం చేయగలిగితే, సామాజిక జీవితం ఉత్తమ విలువలతో ఉన్నత స్థాయికి చేరుకుంటుంది. మనస్సును శూన్యంలో స్థిరపరచడమే ‘ధ్యానం’ అనే వాదన నిర్మేతుకం! అశాస్త్రియం! అనధ్యాయకం! ఈ చరాచర జగత్తులో ఈ వాదన ఒక సమరం కూడా!

“సంక్లిష్ట ప్రాపంచిక సమస్యలపై విడిగా, లోతుగా, దృష్టిని కేంద్రీకరించి ఆలోచించడం... తద్వారా పరస్పర వైరుధ్యాల మధ్య ఆగమ్యగోచరంగా వున్న వాస్తువాన్ని అనగా సత్యాన్ని గుర్తించడం, ‘ధ్యానం’ తాలూకు ప్రయోజనం!” ఈ విశ్లేషణను స్యామివారు సవరిస్తా... ‘దానినే ఆత్మజ్ఞాన సాధనమనుకోవాలని, తద్వారా పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకోవాలని’ చెప్పారు.

‘ఇహంలో పరాన్ని దర్శించాలి! ఇహం-పరం అనేది ఒక నాణానికి వున్న రెండు ముఖాలు!’ అని కూడా స్యామి వారు ప్రబోధించారు.

‘ముఖ్యంగా తాత్పొక చింతన అనేది మనిషి ఎంతటి వాడైనప్పటికీ... అంతల్లేనంగా వున్న స్యార్దాన్ని, రాక్షసత్వాన్ని, కామగుణాన్ని చెదరగొడుతుంది. సాత్మకతను, సనాతన ధర్మాలని ఇనుమడింపజేస్తుంది. ప్రాపంచిక జీవన స్థితిగతులపై దయాగుణాన్ని పెంపాందింపజేస్తుంది. తద్వారా మానవత్వాన్ని ఆవిష్కరింపజేస్తుంది’ అని ఈ సందర్భంగా చెప్పవచ్చును.

(i) విలువలు-మర్యాదలు

విలువల్లో నీతినియమాలు, మర్యాదలు, ఒక రకం! ఇవి వౌలిక విలువలతో విడినీయరాని సంబంధం కలిగివుండి సార్వజనినమైనవిగా గుర్తింపబడుతాయి. విడివిడిగా వృత్తిధర్మాలుగా పరిగణింపదగినవి కూడా!

సొధారణంగా విలువల పతనం అనేది ఈ వృత్తి ధర్మాలకు విఫూతం కల్పించ బడినప్పుడు ఆరంభమౌతుంది. చిన్న చిన్న పొరపాట్లుగా, గ్రహపాట్లుగా, బయటపడుతూ తద్వార అవి అలవాట్లుగా గట్టిపడుతూ మొండితనంగా మొరాయిస్తాయి. చివరకు ఇవి కొరకరాని కొయ్యలుగా, ప్రతిబంధకాలుగా, ఆటంకాలుగా, నీతి నియమాల పవిత్ర విలువలకు అడ్డకట్టగా నిలుస్తాయి. వీటిని ప్రక్కాళన చేయనిదే పరిస్థితి బాగుపడని స్థితి ఏర్పడుతుంది.

శాసనసభ, పార్లమెంటు, అరంభదశలో శాసనకర్తల నీతినియమాల గురించి ప్రత్యేకంగా ఆలోచించే అవసరం ఏర్పడలేదు గాని, ఏడవ దశకం నుండి శాసనసభ నిబంధనావళిలో 'నీతి నియమాల విభాగం'ని చేర్చక తప్పని పరిస్థితి ఏర్పడింది.

శాసనకర్తలు స్వయంగా నిత్యజీవిత విధానంలో తమ కర్తవ్య నిర్వహణలో ఆదర్శంగా వుండటం అటుంచి, స్వయంగా ఆవినీతి అమర్యాదల ఊచిలోకి దిగబడటం ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకే ప్రశ్నార్థకంగా పరిణమించింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభలో ప్రప్రథమంగా ఈ నియమనిబంధనల రూపకల్పనకై నియమించబడిన సంఘంలో పనిచేసిన అనుభవం నాకు గొప్ప అనుభూతుల్ని మిగిలించి. ముఖ్యంగా ఈ విలువలు-మర్యాదలు' గురించి ఇదివరకు నేను చర్చించివున్నాను.

అర్థాటలం, అంగబలం, అధికార వ్యామోహం, నేరమయ రాజకీయం కారణంగా వృత్తిధర్మంతో పాటుగా మానవ విలువలు కూడా పతనం చెందడం అనేది ప్రజాస్వామ్య పవిత్రతకే తీర్చిని హోని! ఇది మహాఫోరం కూడానూ!

శాసనసభ నియమ నిబంధనలను గౌరవించకుండా దుర్భాషలాడుకోవడం, దురుసుగా ప్రవర్తించుకోవడం, దిగజారుడు తనానికి నిదర్శనం. సమాజంలో విశ్రంభంగా విజ్ఞంభిస్తున్న స్వార్థం అనే విష సంస్కృతి, శాసనసభారంగాన్ని కూడా కలుపితం చేయడం అత్యంత బాధాకర పరిణామం! రాజకీయ పార్టీల సంస్కరణ, ఎన్నికల విధాన సంస్కరణల ద్వారా మాత్రమే ఆరోగ్యకర రాజకీయాలను పునఃరుద్ధరించ గలుగుతాము. విజ్ఞాలు తమ పరిణత ఆలోచనలను ఈ అంశంపై కేంద్రీకరించడం ఎంతయినా అవసరం.

మా తాత్ప్రవ్యక విచారధారను ప్రభావితం చేసిన గురుదేవులు శ్రీ రామానుజు తాగుర్చారి 'గీతాంజలి' లోని 'స్వతంత్రం' గురించి నిర్వచనం, మహాత్ముడి సందేశం, కారల్మార్పు గారి ఉపాచ, భగవద్గీత. ప్రభోధాలని ఇక్కడ రేఖామాత్రంగా పొందు పరుస్తాను. వీటిని ఒంటబట్టించుకున్నవారు మహానీయులు-మానవీయులు!

1. విజ్ఞానం విశ్రంభంలం కాగలిగే

సంకుచిత అడ్డగోడల ఘలితంగా విశ్వం
ముక్కలు ముక్కలుగా చీలిపో వీలులేని
సత్యసౌధాంతరాల నుండి మాత్రమే
మాటలు వెలుబదేటి

అవిశ్రాంత పరిశ్రమ మూత్రమే పరిపక్వతకు
 మూలాధారం కాగలిగే
 మూర్ఖత్వం మూడు సమ్మకాల అలవాట్ల
 ఎదారిలో హేతువాద సజీవ ప్రవంతి
 తనదారిని కోల్పో వీలులేనటువంటి
 నీచే ముందంజ వేయబడే మనస్సు, బుద్ధి,
 నిత్యనూతన వికాసం విష్టుతం పొందే
 ఆలోచనలు ఆచరణలు కలిగినటువంటి
 స్వర్గధామమైన ‘స్వతంత్రం’లోకి
 తండ్రి, నా దేశాన్ని మేల్కొల్పు...

- రవీంద్రనాథ్ తాగూర్ - గీతాంజలి

2. నా నడకే నా సందేశం!

- మహాత్మగాంధి

3. యుగపురుషుడు కారల్మార్ట్ తమ కూతుక్కు వేసిన ఆరు ప్రశ్నలకు ఈ క్రింది విధంగా సమాధానం ఇచ్చారు.

- ఎ) ప్రశ్న : మీ ప్రత్యేకత ఏమిటి?
- సమాధానం : నిరాదంబరత
- బి) ప్రశ్న : మీ వ్యక్తిత్వంలోని ప్రధాన అంశం ఏమిటి?
- సమాధానం : ‘ఆదర్శం పట్ల అంకిత భావం’
- సి) ప్రశ్న : సంతోషం ఎలా కలుగుతుందంటారు?
- సమాధానం : “పోరాటాల ద్వారా”
- డి) ప్రశ్న : మీలో అసలే సహించలేని బలహీనత ఏది?
- సమాధానం : ‘బానిస భావం’
- ఇ) ప్రశ్న : మీ అభిమాన సూత్రం ఏది?
- సమాదానం : నేనోక మనిషిని మానవ సంబంధిత సమస్యలు నా స్వంతం
- ఎఫ్) ప్రశ్న : మీ సహజ ప్రకృతి ఎలాంటిది?
- సమాధానం : నేను సందేహ మనస్సుడను. సంశయాత్ముడిని.

4. స్వార్థకర్మలు, స్వార్థ రహిత కర్మల ముందు అత్యంత హీనమైనవి. స్వార్థపరులు తుచ్ఛమానవులు. ఓ ధనుంజయ! పవిత్ర హృదయం, బుద్ధిబలాన్ని గుర్తించ.

- భగవద్గీత - 11.49

(హోచ్) 12వ శాసనసభా సమీక్ష

శాసనసభ జయాపజయాలు, ప్రయోజనాలు, అనేక అంశాలపై ఆధారపడి వుండటం జరుగుతుంది. అధికార పార్టీ అనుసరించే విధానాలు, ముఖ్యమంత్రి వారి పరిపాలనా సరళి, అత్యంత ప్రధానమైన అంశం! అలాగే సభలో ప్రతిపక్షనాయకులు, ఇతర పక్షాల నాయకులు, శాసనసభ్యులు, వారి వారి పాత్ర ఇక్కడ ముఖ్యంశం! ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో కీలకమైన శాసనసభను సక్రమంగా నిర్వహించే సభాపతి పాత్ర అద్వాతీయంశం!

శాసనసభ అనగానే నిండుసభలో జరిగే చర్చలు, ఆమోదించబడే చట్టాలు, తీర్మానాలు మాత్రమే కాదు. అంచనాల సంఘం, పట్టిక అకొంట్స్ కమిటీ, ప్రభుత్వ సంస్థల వనితీరును పర్యవేక్షించే మూడు రాజ్యాంగబద్ద కమిటీలతో పాటుగా, మరిన్ని బాధ్యతల్ని నిర్వహించే సభాసంఘాలు వుంటాయి. వాటి పనితీరు, వారు అందించే నివేదికలు, ఆయా నివేదికలపై నిండు సభ చర్చించిన తీరు, శాసనసభ నిర్వహణలో కీలకమైన స్థానాన్ని అలంకరిస్తాయని 50 వ దశకం నుండి 2010 దశకాల మధ్య... “మూడు దశాబ్దాల” కాలంలో నాకు కలిగిన ప్రత్యక్ష అనుభవం-మరియు మరో “మూడు దశాబ్దాల”లో పరోక్షంగా కలిగిన అనుభవాన్ని - సాక్షిగా పెట్టుకుని స్థాలంగా నేనుండిన చివరి 12వ శాసనసభా కార్యలాపాలను సమీక్షించే ప్రయత్నం చేస్తున్నాను.

ముఖ్యమంత్రి, వారి మంత్రివర్గం, నిర్వహించిన సమిష్టి బాధ్యత ప్రస్తుత నా విల్సేషణ! పోర్టమెంటరీ సంప్రదాయం ప్రకారం ముఖ్యమంత్రి ముఖ్యాడు! ముఖ్యమంత్రి గారిచే నియమించబడినప్పటికీ... ఆయన మంత్రివర్గ సహచరులు కూడా అంతే ముఖ్యం! సమాన బాధ్యతలు గల మంత్రులందరిలో మొదటివాడు ముఖ్యమంత్రి అయితే ఇటీవలి కాలంలో పై సూత్రం తన ప్రాధాన్యతను కోల్పేతున్నట్టు రాజకీయ విల్సేషకులు గమనిస్తానే వున్నారు. గౌరవ ముఖ్యమంత్రి గారిచే నియమించబడే గౌరవమంత్రులు, ముఖ్యమంత్రి గారికి విధేయులుగా వుంటూ తమ పదవ్యుల్ని కాపాడుకోవడమే తమ కర్తవ్యమనే ఒక అస్వతంత్ర్యతా భావానికి గురికాబడినట్టు స్పష్టపడింది.

గౌరవ ముఖ్యమంత్రి గారు అంతకుపూర్వం వున్న ముఖ్యమంత్రులు ఎవ్వరూ చేయని విధంగా అధికారాన్ని తమ చుట్టూ కేంద్రికరించుకున్నట్టు స్పష్టంగా కనిపించారు. ఇతర శాఖలను పర్యవేక్షించడం, అందులో జోక్యం చేసుకోవడం, కార్బూదర్యులంతా ఎప్పుడు ఏ విషయమై చర్చించడలుచుకున్నా, ముఖ్యమంత్రి కార్బూలయం నుండి పిలుపురాగానే విధిగా హజరుకావడం సహజంగా జరిగిన పని విధానం! అంతేకాదు, ప్రభుత్వ సలహాదారుగా నియమించబడి, ముఖ్యమంత్రి కుడిభుజంగా పనిచేసిన వారు, ముఖ్యమంత్రిగారి అనుమతితో అంతే అధికారాన్ని నిర్వహించిన అనుభవం అపూర్వం. కుటుంబసభ్యుడితో సహా మరో మగ్గరు ఒక కూటమిగా పై బాధ్యతలను నిర్వహించిన విధానం అనేది కేవినేట్ విధానానికి గొడ్డలిపెట్టగా పనిచేసింది.

మంత్రులుగా పనిచేసినవారు, పై విమర్శను ఎంతమాత్రం ఆమోదించక పోవచ్చును. కానీ పరిపాలనా తీరుతెన్నులను సూక్ష్మర్యాప్తితో పరిక్రించినవారు ఈ సత్యాన్ని రుజువు చేయగలరు. చేస్తున్నారు. అదోక రాజ్యాంగేతర శక్తిగా పనిచేస్తూ, చట్టాలు-నిబంధనలను లెక్కచేయకుండా అన్ని శాఖలకు సంబంధించిన అన్ని అంశాలపై తమ నియంత్రణాధికారాన్ని కొనసాగించారు. ఆయా శాఖలకు సంబంధించిన సిబ్బందిని బదిలీ చేయడం, ప్రమాణస్లు ఇవ్వడం వంటి విషయాలలో వారిదే తుది నిర్ణయం! అంతటితో ఆగలేదు. వివిధ శాఖలకు వనరుల కేటాయింపులు బడ్డెట్లో కేటాయించిన మొత్తాలను తగ్గించడం, పెంచడం వంటి ఆర్థిక విషయాలలోనూ పై వారి జోక్యం హద్దులు దాటిపోయింది. కాంట్రాక్టర్ల ప్రఫేయం వుండే ప్రతి సందర్భాలలో తుది నిర్ణయానికి సంబంధించిన అన్ని అంశాలపై తమ నియంత్రణాధికారాన్ని కొనసాగించారు.

ముఖ్యమంత్రిగారికి రాత్రి కలలో ఏదైనా విషయం గుర్తుకువేస్తే, తెల్లవారేసరికి అదోక జి.ఎ.గా మారిపోతుందనే ప్రమరణ ముఖ్యమంత్రి సామర్థ్యానికి తార్మాణం కాదు, ఆయన నిరంకుశత్యానికి ఒక ప్రబల నిదర్శనం! ఈ విధంగా ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ పూర్తిగా వ్యక్తి స్వామ్య వ్యవస్థగా దిగ్జారిపోయింది. బంధుప్రీతి, ఆశీర్వాతం, స్వీరవిహేరం చేసింది. వందల వేల కోట్ల ప్రజాధనం అక్రమంగా అమితంగా చేతులు మారింది. ముఖ్యమంత్రి గారి కార్బూలయం అండడండలతో అన్ని రంగాలలోని అక్రమార్థులు నీతి నియమాలకు తిలోదకాలు ఇస్తూ, ప్రజాధనాన్ని కొల్పగొట్టడం జరిగింది. దాదాపు ప్రతిరోజు ఏదో ఒక కుంభకోణం వెలుగుచూసింది. అవినీతి రాజనీతిగా చెలామణి లోకి వచ్చింది. సాధారణ అంచనాల ప్రకారం ఈ అధికార కేంద్రం వారి కుటుంబం, వారి బంధుమిత్రులు, వారి అనుచరులు, 5 సంవత్సరాలలో వివిధ రూపాలలో

కనీసం 5 నుండి 10 వేల కోట్ల రూపాయల ప్రజాధనాన్ని హరించారు. ప్రజాస్వామ్యం కేవలం యాంత్రికంగా పనిచేసింది. ప్రజాబాహుళ్యానికి జవాబుదారి తనం, ప్రజల ప్రత్యేక భాగస్వామ్యం, పేదరిక నిర్మాలన, ప్రజా ప్రతినిధుల నిరాడంబరత, సేవాతత్త్వరత వంటి విలువలు పూర్తిగా అడుగుంటి పోయినవి. జలయజ్ఞం 'ధనయజ్ఞం'గా మారిన తీరు తెస్తుల ప్రస్తావన ఇదివరకే వచ్చింది. వేలాది ఎకరాలు ప్రభుత్వ భూములు, బలహీన వర్గాల వ్యవసాయ భూములు, బడా పెట్టుబడిదారుల హస్తగతం కావడం చూసాం. ప్రత్యేక ఆర్థికమండళ్ల పేరుతో దేశంలోని అగ్రభాగాన నిలిచిన, గుత్త పెట్టుబడిదారులకు పారిశ్రామికాభివృద్ధి పేరిట కేటాయించడం, వారు అందులోని అత్యధిక భాగాన్ని అమ్మి సామ్య చేసుకున్న ఇంకా చేసుకుంటున్న వైనాన్ని గమనించాము.

ముఖ్యంగా రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా... గత 5 సంవత్సరాలలో నాలుగు పర్యాయాలు నిరుపేదలకు నాలుగు లక్షల ఎకరాలకు మించిన వ్యవసాయ భూముల్ని పంపకం చేసినట్టు గత ప్రభుత్వం చెప్పుకున్నది. తిరిగి 2009 ఎన్నికలలో గలిచిన తర్వాత మళ్ళీ 5వ విడత భూపంపకాన్ని, వచ్చే 14 ఏప్రిల్ తేదీన అంబేద్కర్ జయంతిన పంపకం చేయమన్నామని, రెవెన్యూ మంత్రిగారు ప్రకటించడం జిరిగింది. ఇది వినడానికి ఎంతో బాగుంది. ఆనందకరంగా వుంది. బంజరు భూములు, సీలింగుకు మించిన భూములు పంచవలసినవే, నా అనుభవంలో తెలంగాణా ప్రాంతంలో పంచడానికి మిగిలిన భూములు దాదాపు లేకుండా పోయినవి. ప్రభుత్వ భూములు దళితులకు నిరుపేదలకు ఏనాడో పంచడం జరిగిపోయింది. సీలింగు చట్టానికి మించిన భూములు కూడా భూకామాందులు అమ్మిచేసుకున్నారు. చివరకు తాము తమ వ్యవసాయం కొరకు, చట్టబద్ధంగా మిగుల్చుకున్న భూములను కూడా అత్యధిక భాగం దుస్సేవారికి అమ్ముకున్నారు.

ప్రధానంగా ఆంధ్రప్రాంతంలో భూసంస్కరణల చట్టం న్యాయంగా అమలు పరచబడలేదు. భూస్వామ్యాలు అధికారుల సహాయంతో, అధిక ధరలకు అమ్మి సొమ్యు చేసుకున్నారు. పంచడానికి ప్రభుత్వ ఆధినంతో ఎటువంటి భూములు లేవు. పేద ప్రజలకు ఉపాధి కల్పించాలంటే, గ్రామ సీమల్లో ప్రభుత్వం భూముల్ని కొనుగోలు చేసి, పంపకం చేయడం ఒక్కటే మిగిలిన మార్గం! ఆర్థిక వనరులను మళ్ళించి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ దశలో తగిన ప్రయత్నం చేసినట్టయితే, బడుగు బలహీన వర్గాల నిరుద్యోగితను తొలగించడం సాధ్యపడుతుంది. అంతేకాదు, ఆపోర భీద్రతా సమస్య పరిపోర మార్గంతో వ్యవసాయ పంటల ఉత్సుక్తి పెంచడం జరుగుతుంది. ఇదంతా చిత్తపుద్ది కలిగిన రాజకీయ సంకల్పబలంతోనే సాధ్యమౌతుంది.

నాలుగు విడతలలో నాలుగు లక్షల ఎకరాలకు మించిన భూమిని పంచినామనే ప్రభుత్వ వాదన కేవలం ప్రచార ప్రధానమైంది. సలువైపులనుండి వచ్చే ప్రభుత్వ వ్యతిరేక విమర్శల్ని ఎదురించడానికి మాత్రమే ఇది ఉద్దేశింపబడింది.

నా సొంత నియోజకవర్గంలో భూపంపక కమిటీకి అధ్యక్షుడిగా పైలుపై సంతకాలు చేసినవాడిని. కనీసం 95 శాతం భూములు గత కొన్ని దశాబ్దాలలో వివిధ పద్ధతులలో పంపకం చేయబడినవే, ఐతే వాటిని లాంథనప్రాయంగా రికార్డులలోకి చేర్చడం లేదు. దానికి కారణం అధికారులు కోరినంతగా ఆయు లభ్యిదారులు ముడుపులు చెల్లించుకో జాలలేదు. ఇప్పుడు వాటిని రికార్డు చేయడమో, లేదా ఇదివరకే రికార్డు చేయబడిన భూములను తిరిగి రికార్డు చేస్తూ ప్రకటించుకోవడమో జరుగుతున్నది.

తిరిగి 5వ విడత భూ పంపకం చేయబోతున్నామనే ప్రకటన పూర్తిగా బూటుకంగా మారుతుంది. ఒక ప్రభుత్వం ఇంతటి అసత్యాలను, అర్థ సత్యాలను, ప్రచారం చేసుకోవడం కంటే, గ్రామీణ నిరుద్యోగుల కౌరకు భూములను కొనుగోలు చేస్తూ, వ్యవసాయానికి తగిన మౌలిక సదుపాయాలను సమకూర్చడం అవసరం.

ప్రచార మాధ్యమాల ద్వారా పబ్లికునే సంస్కృతికి చరమ వాక్యం పలుకుతూ, నిజజీవితంలో ఉపాధి అవకాశాలను కల్పిస్తూ, మానవాభివృద్ధిని సాధించడం ప్రజాహిత ప్రభుత్వ కర్తవ్యం. అదృష్టవశాత్తు ఆంధ్రాప్రానికి వన్న సుమారు 700 కి.మీ. తీరప్రాంతమనేది, అనేక విధాలా ఆభివృద్ధిని సాధించడానికి ప్రకృతి కల్పించిన సౌకర్యంగా భావించవచ్చును.

ఈనాటి పెట్టుబడిదారి వాతావరణంలో అనేక ధనస్వాములు విలువైన భూములను స్వంతం చేసుకునే ప్రయత్నంలో వున్నారు. ఓడరేవుల అభివృద్ధి, తదితర కారణాలతో ఈ దిశలో తమ ప్రయత్నాలను ముమ్మరం చేస్తున్నారు. ప్రభుత్వం దళారుల సహాయంతో వీళ్ళకు బహుళంగా తోడ్పుడుతున్నది. తీరప్రాంత భూముల్ని అమ్మి సాముళ్ళచేసుకునే ఆలోచన ఇటీవలే కలగడం, వ్యాపించడం, వేలాది ఎకరాలు కారుచోకగా అమ్మకం కావడం, అందరిని కలవరపరిచే పైటెక్ దోహిడి.

రాష్ట్ర ప్రజలు, భాగస్వామ్య పక్కాలు, ప్రభుత్వం, మన తీర ప్రాంతం ప్రయివేటీకరణ కాకుండా పరిరక్షించుకోవాలిన అవసరం వున్నది. రాష్ట్రం, దేశం, దీర్ఘకాల ప్రయోజనాల కౌరకు ఈ విలువైన సంపదను వినియోగించే దీర్ఘకాలిక ప్రణాళికాబద్ధ ప్రయత్నం జరగాలి.

స్వార్థపరులు తమ తాత్కాలిక రాజకీయ ప్రయోజనాలకై ప్రాకులాడటాన్ని వారి దుష్ట పన్నుగాలను, కలినంగా అరికట్టడం అందరి కర్తవ్యం. తీర భూముల రక్షణ, రాష్ట్ర ఇనిజి సంపద పరిరక్షణ, పీటిషై రాష్ట్ర శాసనసభలో “ప్రశ్నేత్తరాలు” “తీర్మానాలు” ద్వారా చర్చించడం జరిగింది. ముఖ్యమంత్రి నిర్ణయాలను వెమండితనంతో సమర్థించుకోవడం జరిగింది.

ఆనంతపురం జిల్లాలో ఇనుపథనిజపు దోషిడిని శాసనసభలో ఎండగట్టడం జరిగింది. కర్మాంక రాష్ట్రవినికి చెందిన గాలి జనార్థనరెడ్డి సోదరులు ఆ క్వారీలను చేజిక్కించుకున్న వైనాన్ని, ముఖ్యమంత్రి కుమారుడి ప్రత్యక్షప్రమేయాన్ని, తీవ్రంగా నిలదీయడం జరిగింది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఇనిజి శాఖ ప్రదర్శించిన అసమర్థతను తీవ్రంగా ఖండించడం జరిగింది. చివరకు కోర్టులు ఈ చట్ట వ్యతిరేక చర్యల పట్ల తమ తీవ్రమైన విమర్శలు చేస్తా, జరిగిన ఒప్పందాలను రద్దుపరచమని ఆజ్ఞాపించడం విశేషం. రాష్ట్రప్రభుత్వం ఏహో దిద్దుబాటు చర్యలు చేపట్టనున్నట్లు ప్రకటించడమేగాని, జరిగిన దారి దోషిడికి తెగించిన వారిని శిక్షించే దిశలో ఆలోచించుకున్న దాఖలాలు అగుపడటం లేదు.

(జీ) నేను, నా 12 వ, శాసనసభా అనుభవాలు

12 వ శాసనసభలో తెలుగుదేశం పార్టీ శాసనసభా పార్టీ ఉపాధ్యక్షుడిగా నేను, మరియు ఉపనాయకులుగా మిత్రులు శ్రీ డి. దేవేందర్ గౌడ్ గారు శ్రీ నాగం జనార్థనరెడ్డి గార్లు బాధ్యతాయుతంగా కొనసాగడం జరిగింది. ఐతే శాసనసభలో ప్రతిపక్ష పార్టీ ఉపాధ్యక్షుడిగా నిరంతరం చురుకుగా, చూరపతో జోక్కం చేసుకోవలిన బాధ్యత నాకు తప్పింది. కేవలం సభలో ఏదైనా కారణంగా ప్రతిష్టంబన ఏర్పడిన సందర్భాల్లో మాత్రమే నా జోక్కం అవసరమయింది. కాగా, సభాధ్యక్షులతో సహా సంబంధిత సభ్యులు నా అనుభవ పూర్వక జోక్కాన్ని అర్థం చేసుకోవడం నాకు సంతృప్తిని కలిగించింది.

అనేక సందర్భాల్లో చర్యల సరళి దారితప్పి, గాడితప్పి, వరస్వర నిందాలోపణలకు దిగజారిపోవడం నన్ను తీవ్రంగా కలవరచెట్టింది. ఐతే శాసనసభలో పెద్ద మెజార్చితో వన్న అధికార పార్టీ, సర్వాధికారిగా వ్యవహారించిన సభానాయకులు, ప్రతిపక్షాలపై ఎదురుదాడి చేస్తా విరుచుకుపడటం జరిగింది. ప్రధాన ప్రతిపక్షపార్టీ టి.డి.పి. కూడా అధికార పార్టీ అనుసరించే వ్యాహారికి ప్రతి వ్యాహారిక్కి రూపొందించుకుంటూ సమర్థవంతంగా తన పాత్రను పోషించగలిగింది.

తెలుగుదేశం పోర్ట్... ప్రతి విషయంలోనూ అవసరమైన సంపూర్ణ సమాచారాన్ని సేకరించి, ఆధారాలను తగువిధంగా పొందుపరుచుకుని, తమ అస్తశస్త్రాలను సంసిద్ధం చేసుకుంటూ అధికార పక్షాన్ని పూర్తిగా ఇరుకున పెడుతూ ఏకాకిని చేయడంలో సఫలత సాధించింది.

సభలో చాలా సందర్భాల్లో సోదర ప్రతిపక్ష పోర్ట్ నాయకులకు కూడా తగిన సమయం దొరకకుండా పోవడం ఇబ్బందికరంగా వుండింది. శాసనసభలో, చర్చలస్థాయి, సరళి, పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యానికి తగినట్టుగా విలువల్ని పొటించి పోషించినట్టుగా లేకపోవడం దురదృష్టకరం. పార్లమెంటు, శాసనసభలు, ఉన్నత స్థాయిలో విధానపర చర్చలకు కేంద్రాలుగా ఎదగవలసి వున్నది.

పొళ్ళాత్మదేశాలలోని అనుభవాలను విశ్లేషిస్తే అవి తర్వాతాస్త్రానికి, సత్యాన్వేషణకి, పారశాలలుగా ఎంతో ఆదర్శంగా పరిణతి చెందినట్టుగా బుజువుతున్నది. బహుశామనదేశంలో అర్థశతాబ్ది అనుభవం ఇంకా సరిపోవడం లేదనిపిస్తున్నది. ఎన్ని లోపాలు వున్నా మన పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ అనేది ప్రజాసమస్యల పరిష్కార వేదికగా... నియంత్రణ - నిరంకుశత్వం వంటి అర్థపూర్వాదల్ వ్యవస్థలను మరిపిస్తూ... సమసమాజ రూపకల్పన సాధనంగా పరిణతి చెందక తప్పటి. ఇందులో వివిధ విభిన్న స్థానాలను అలంకరించవలసిన వ్యక్తులు, తమ విద్యాగంధం - విజ్ఞానబలం ద్వారా ఈ పవిత్ర వ్యవస్థకు మొరుగులు దిద్దాలి. తద్వారా ఈ రంగంలో కూడా మహాన్నత అభ్యుదయాన్ని సాధించగలరని ఆశిద్దాం.

12 శాసనసభా సభ్యుడిగా శాసనసభ వివిధ కమిటీల పనితీరును సునిశితంగా పరిశీలించే అపూర్వ అవకాశం నాకు లభించడం సంతృప్తికరం. శాసనసభ అంచనాల కమిటి, నీతి నియమాల కమిటీలలో సభ్యుడిగా నా సలహాలను అందించవలిందిగా ఆనాటి స్పీకర్ సురేష్ రెడ్డిగారు అదేశించి, నేను ప్రతి సంపత్తరం నామినేట్ చేసేవారు.

నేను ప్రథమ శాసనసభకు ఎన్నుకోబడిన 1957 నాటికి సురేష్ రెడ్డిగారు జన్మించలేదు. అలాగే సురేష్ రెడ్డి ప్రథమంగా శాసనసభకు ఎన్నుకోబడినప్పుడు కూడా నేను శాసనసభ్యుడిగానే వున్నాను. అప్పుడు అతడు యువ శాసనసభ్యుడిగా కాంగ్రెస్ పార్టీకి చెందినవాడైనప్పటికీ... నా అనుభవాలను పంచకోడానికి ఆసక్తితో ప్రయత్నించే వారు. ఇటువంటి యువకిలోరం తర్వాతికాలంలో స్పీకర్ స్థానాన్ని అధిష్టించగా, నేను వారికి ఎదురుగా కూర్చోవడం ఒక చక్కని అనుభవం! అంతకుమించి ఒక మంచి

అద్భుతం! అయితే “ఈ అద్భుతం తమరిదే” అని నాతో హండాగా అనేవారు స్పీకర్లుగారు. ఏది ఏమైనా ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థద్వారా దేశ సేవ చేయగలగడం అందరి అద్భుతం!

సన్మాన భాగం : నా 12 వ శాసనసభా అనుభవాల సందర్భంగా “భారత స్వాతంత్ర్యరోత్సవాలు” మరియు “ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ స్వరోత్సవాలు” గురించిన ప్రస్తావన సముచ్చితం!

1997లో శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారు ముఖ్యమంత్రిగా వున్నప్పుడు... దేశంతో పాటుగా మన రాష్ట్రంలో కూడా “స్వాతంత్ర్యరోత్సవాలు” ఫునంగా జరిగాయి. అయితే ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభలో ఈ వేదుకలు జరగడం, ఈ సందర్భంగా నేను ఒక సీనియర్ శాసనసభ్యుడిగా - ఆనాటి గవర్నర్ శ్రీ రంగరాజన్గారు... చీఫ్ జిస్ట్ గారు మరియు ఆనాటి స్పీకర్ శ్రీ యనమల రామకృష్ణుడు గార్ల ద్వారా సన్మానాన్ని పొందడం మరుపురాని మధురమైన అనుభవం!

సహచర స్వాతంత్ర్య సమరయోధులతో కలిసి, రాష్ట్రంలో ముఖ్యంగా తెలంగాణా ప్రాంతంలో, అనేక స్వాతంత్ర్య స్వరోత్సవాల్లో పాల్గొనే భాగ్యం కలిగింది. ప్రధానంగా ప్రాదరాబాద్ విమావచన ఉద్యమంలో శిఖరాయమానంగా నిలిచిన పరిటాల రిపబ్లిక్ కేంద్రమైన ‘పరిటాల’ గ్రామంలో కీ.శే. కోదాటి నారాయణరావుగారితో కలిసి, ఆనాటి రిపబ్లిక్ అధ్యక్ష కార్యదర్శుల చేతులమీదుగా సన్మానాన్ని స్పీకరించడం అనేది నా రాజకీయ జీవితంలోనే అత్యంత సమున్నత సంతృప్తికర ఆనందకర సన్నిహితం!

“ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ స్వరోత్సవాలు” జరిగినప్పుడు నేను, ప్రజా జీవితంలో క్రియాశీల పొత్తును పోషించినందుకు గానూ బహుమానంగా సహచరులతో కలిసి గౌరవపురస్కారాలు పొందగలిగాను. ఇది కూడా ఎంతో గొప్ప అద్భుతం!

2007 సంవత్సరంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభలో రాజకేఖర్లెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రిగా వున్నప్పుడు, భారత పార్లమెంటు స్పీకర్లుగావున్న శ్రీ సోమనాథ్ చట్టిగారు మరియు రాష్ట్ర శాసనసభ స్పీకర్గా వున్న శ్రీ సురేష్ రెడ్డిగార్ల ద్వారా సీనియర్ శాసనసభ్యుడుగా సన్మానభాగ్యం పొందాను. ముఖ్యంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రధమ శాసనసభకు ఎన్నుకోబడి, ఆ తర్వాత కూడా నా రాజకీయ ప్రస్తావాన్ని నిరంతరాయంగా కొనసాగిస్తూ వచ్చి, ఈ 12 వ శాసనసభాకాలం నాటికి కూడా శాసనసభ్యుడిగా ఎన్నుకోబడినందుకు పొందిన ఈ సన్మానం అత్యంత సంతోషపూర్వకం!

నా ఈ ఆనందం... వేలాది అమరవీరులందరికి జోహోర్లు అర్పించిన శుభవేళ. నన్ను మలయమారుతమై చుట్టుముట్టింది. స్వాతంత్ర్యాద్యమ నాయకులందరి దివ్యసృతికి

శ్రద్ధాంజలి ఘటిస్తూ శేషజీవితాన్ని సమసమాజ స్థాపనోద్యమాలకు పునఃరంకితం చేసిన ఈ సందర్భం నాకు అమూల్యం! అపురూపం!

ఈ సన్మానాలు నా రాజకీయ, వ్యక్తిగత, సామాజిక ప్రజాజీవితానికి లభించిన అరుదైన గౌరవాలు!

(i) శాసనసభ అంచనాల కమిటీ రాష్ట్రాల పర్యాటన

నా కాశ్మీర్ పర్యాటన : శాసనసభ అంచనాల కమిటీ శ్రీ వేదవ్యాస్‌గారి అధ్యక్షతలో చాలా చురుకుగా పనిచేసింది. 5 సంవత్సరాల కాలంలో రాష్ట్రంలోని అన్ని జిల్లాలలో పర్యాటించడంతో పాటుగా వివిధ రాష్ట్రాలలోని అంచనాల కమిటీల అనుభవాలను పంచుకోగలిగింది.

దేశవ్యాప్తంగా పరిపాలనా యంత్రాంగం నిర్వహించే పనివిధానం... ఆచరించిన నియమ నిబంధనలు... తదితర విషయాల్లో అర్థశతాబ్ది స్వతంత్రానంతరకాలంలో కూడా గణానీయమైనమంచి మార్పులు చేటు చేసుకోకపోవడం విచారకరం. తోడుగా కాలం చెల్లిన విధానానికి పరిమితమైపోవడం కొట్టొచ్చినట్టు అగుపించిన జాధ్యం! అందుకే... గ్రామీణ అభివృద్ధి మరియు ప్రజా సంక్లేషమానికి కేటాయించిన నిధులు అత్యధికంగా దుర్వినియోగం కావడం కొనసాగుతుంది. పరిపాలనా సంస్కరణల ద్వారా మాత్రమే సుపరిపాలన సాధ్యమౌతుందని ఈ సందర్భంగా చెప్పచ్చు. ఈ సంస్కరణల ద్వారా ముఖ్యంగా జాతి సంపద సక్రమంగా వంపకం చేయబడుతుంది. అప్పుడు ప్రజాభాషణానికి పరిపాలనా యంత్రాంగం మై విశ్వాసం ఏర్పడుతుంది. దీనిలో భాగంగా నాకు కాశ్మీర్ రాష్ట్రానికి వెళ్ళే అవకాశం కలిగింది.

అంతకు ముందు దేశంలోని సుమారు అన్ని రాష్ట్రాలను సందర్శించే అవకాశం కలిగినపుటీకి, నేను కాశ్మీర్ రాష్ట్రాన్ని మాత్రం సందర్శించలేదు. ‘భారతదేశ పూలతోట’ కాశ్మీర్ రాష్ట్రాన్ని దాని అందచందాల్ని చూడాలనే కోరిక నాలో సహజంగానే వుండింది. కాగా నా ఈ పర్యాటనలో నాకు తోడుగా నా మనవడు సుశాంతని వెంబడించుకున్నాను. సుశాంత్ ఇప్పుడు స్వాష్టవేర్ ఇంజనీరుగా అమెరికా దేశంలో పనిచేస్తున్నాడు. తను ఏ దేశంలో పున్పుపుటికీ ఈ తాతగారి యోగక్షేమాల్ని ఎప్పటికప్పుడు బాధ్యతగా తెలుసుకుంటుంటాడు. నా విశాల కుటుంబంలో నాకు ప్రతీపాత్రుడైన సుశాంత, నా కాశ్మీర్ ప్రయాణంలో నిజంగా ఎంతో తోడ్పడ్డడు. ఎంతగా అంటే... ఏడని నీడలాగా!

కాళీర్ చరిత్ర మనదేశ స్వాతంత్రోద్యమ చరిత్రతో ముడిపడి వుండటమే గాక, స్వాతంత్ర్యానంతర చరిత్రలో... అనగా పాకిస్టాన్ ఏర్పడిన తర్వాత మరింత సన్మిహితంగా పెనవేసుకుపోయింది. దేశం స్వాతంత్రం పొందేనాటికి భారతదేశంలో నుమారు 500 సంస్థానాలు వుండేవి. ఇందులో వైశాల్యంలో అన్నింటికంటే పెద్దది కాళీర్ ప్రాంతం! జనాభారిత్యా మాత్రం వైదరాబాద్ సంస్థానం ప్రథమస్థానాన్ని అలంకరించింది. కాగా దేశం స్వాతంత్రం పొందిన తర్వాత అన్ని సంస్థానాలు భారతదేశంలో విలీనం పొందాయి. అప్పుడు కాళీర్ మహర్షాజా హరిసింగ్ తమ సంస్థానాన్ని భారతదేశంలో విలీనం చేయడం జరిగింది. ఈ విధమైన విలీన పరిస్థితుల్లో వైదరాబాద్, జూనగఢ్ రెండు సంస్థానాలు మాత్రమే భారత యూనియన్లో విలీనం కావడానికి నిరాకరించినవి. స్వాతంత్ర దేశాలుగా ప్రకటించుకున్నవి. ఇందుకుగానూ నైజాం నవాబుకు వ్యతిరేకంగా జరిగిన వైదరాబాద్ సంస్థాన విమోచనోద్యమం, తెలంగాణ సాయిధ పోరాటం, రాష్ట్ర చరిత్రలో సుప్రసిద్ధమైనవి. చివరికి సెప్టెంబర్ 17, 1948 నాడు భారత సైన్యాల తోడ్పాటుతో వైదరాబాద్ ప్రజలు నైజాం నిరంకుశపాలననుండి విముక్తిని సాధించారు.

ఈక జూనగఢ్ సంస్థానం అన్నింటికంటే చిన్నది. అక్కడి నవాబు ప్రజల స్వాతంత్రోద్యమాన్ని చూసి విదేశాలకు పారిపోవడం జరిగింది. అప్పుడు ప్రజలే తాము భారత యూనియన్లో విలీనమైనట్టుగా ప్రకటించుకోవడం జరిగింది.

కాళీర్ సంస్థానం భారత యూనియన్లో శాంతియతంగా విలీనం అయినప్పటికీ, స్వాతంత్రానంతర 62 సంవత్సరాల తర్వాత కూబా కొరకాని కొయ్యగా, పక్కలో ఐల్సెంగా మిగిలివున్నది. ఇందుకు కొన్ని ముఖ్య కారణాలు లేకపోలేదు.

కాళీర్ పర్యాటనలో అక్కడి శాసనసభ్యులు, అధికారుల, అనధికారులతో చర్చించి... అక్కడి ప్రజల మనోభావాల గురించి ప్రత్యక్షంగా అవగాహన కల్పించుకునే ప్రయత్నం చేసాను. కాళీర్ భారతదేశంలో విలీనం అయినప్పటికీ అక్కడి ప్రజాబహుళ్యంలో... ‘తాము భారతదేశంలో అంతర్భూగం అనే భావం’ 62 సంవత్సరాల స్వాతంత్రానంతర కాలంలో కూడా ఏర్పడలేకపోవడం ప్రథానంగా గమనించాలిన అంశం. గడిచిన ఈ అన్ని సంవత్సరాలలో నిరంతరం కొనసాగుతున్న కాళీర్ సమస్య వెనకగల మౌలికాంశాలను లోతుగా పరిశీలించి పరిష్కరించక తప్పదు.

స్వాలంగా కాళీర్ రాష్ట్రం మూడు విభాగాలతో కూడివున్నది. అవి...

1. హిందువులు అధికంగా వుంటూ భారత భూభాగాన్ని అనుకుని వున్న మైదాన ప్రాంతం ‘జమ్ము’ ఒకటి.

2. జమ్ము తర్వాత కొండలు, కోనలు, లోయలు, సరస్వులు, తటకాలు కలిగి.., దట్టమైన అడవులతో కూడిన 80% మించిన ముస్లిం జనాభా కలిగిన ‘కాశీర్ లోయ’ రెండవది.
3. ఈ రెండు ప్రాంతాలకు భిన్నంగా పర్వతశేణితో కూడి ఎత్తైన హిమాచల పర్వతంలో భాగమైన ‘లధఫీ’ మూడవది. ఇక్కడి జనాభా చాలా తక్కువ. ఇక్కడ భిన్నమతస్థులు వున్నారు.

కాశీర్ శాసనసభకు మొత్తం సభ్యుల సంఖ్య 87 కాగా, అందులో ముస్లిం మెజారిటి గల కాశీర్ లోయ’ నుండి ఎన్నుకోబడే వారి సంఖ్య 46. అలాగే హిందువులు మెజారిటిగా వుండే జమ్ముప్రాంతంలో నియోజకవర్గాల సంఖ్య ‘36’. ఇక మూడవ పర్వత శేణి ప్రాంతమైన లధఫీలో నియోజకవర్గాల సంఖ్య 3.

కాశీర్లోని రాజకీయ పార్టీలలో కాంగ్రెస్, పి.డి.పి. (పీపుల్ డెమోక్రటిక్ పార్టీ), ఎన్.సి.పి. (నేపసులిష్ట్ కాస్టరెన్స్), బి.జె.పి. ముఖ్యమైన పార్టీలుగా వున్నావి. ఇక సిపిఐ, సిపిఐ (ఎమ్) ఇక్కడ చాలా చిన్న పార్టీలుగా వున్నాయి. కాశీర్ లోయలో పి.డి.పి బలమైన పార్టీగా, ఎన్.సి.పి. రెండవ బలమైన పార్టీగా చెలామజిలో వున్నాయి.

కాశీర్లో కాంగ్రెస్, బి.జె.పి., నేపసుల కాస్టరెన్స్ మరియు జాతీయ కాంగ్రెసులతో కూడిన మిత్రమ ప్రభుత్వం పరిపాలిస్తూ పేక్ అబ్బల్లాగారి మనవడు అనగా ఎమ్.పి.గా వున్న పొరుఫ్ అబ్బల్లాగారి కుమారుడు ఉమర్ అబ్బల్ల ముఖ్యమంత్రిగా వున్నారు.

స్వతంత్ర సమయంలో ముస్లిం జనాభా అత్యధికంగా వున్న కాశీర్, ‘పాకిస్తాన్’లో చేరిపోవాలని ‘ముస్లింలీగ్’ వారు కోరడం జరిగింది. నాకు జ్ఞాపకం వున్నంతవరకు భారత విభజన సందర్భంలో కాశీర్ రాష్ట్రాన్ని మత ప్రాతిపదికపై రెండు భాగాలు చేయాలని, వాటిలో ఒకటి హిందుస్తాన్లో కలుపగా... రెండవది పాకిస్తాన్లో కలపాలనే ప్రతిపాదన వచ్చింది.

కాశీర్ రాష్ట్రాన్ని ‘చనాబ్’ నది స్వాలంగా రెండు భాగాలుగా విభజిస్తుందని, ఈ నది ఉత్తరం నుండి దక్కిణానికి ప్రవహిస్తుందని, తూర్పు భాగంలో హిందువులు అధికంగానూ... పడమరలో ముస్లింలు అధికంగానూ వుంటారని వారి వాదన! ఐతే... ‘కాశీర్ సింహం’గా పేరు గడించిన అక్కడి జాతీయ నాయకుడు దేశ నాయకుడు అయిన పేక్ అబ్బల్లాగారు మత ప్రాతిపదికపై విభజనను పూర్తిగా వ్యతిరేకించారు. కాశీర్ భారతదేశంలో విలీనం కావడం న్యాయసమృతం అని వాదించారు. కాగా, వీరు కాశీర్ ప్రజల భౌగోళిక స్థితి, సామాజిక మనస్తత్వం, ఆర్థిక దారిద్ర్యం వంటి కారణాల వలన

ఆ రాష్ట్రానికి ప్రత్యేక ప్రతిపత్తిని కోరేవారు. అందుకు అవసరమైన ప్రతిపత్తి 370 వ పరిచేధం ద్వారా రాజ్యంగంలో కల్పించినప్పటికీ అక్కడి ప్రజలలో ఇంకా పరాయాకరణ భావం తొలగిపోలేదు. విలీనంపై విశ్వాసం కలగలేదు. పోనీ పాకిస్తాన్లో చేరడానికి సిద్ధంగా వున్నారా అంటే అందుకు ఇష్టపడదు. భారతదేశమే పాకిస్తాన్ కంబే అనేక విధాలుగా నయం అనే భావన వీరిలో మెండుగా వున్నది కూడా!

దేశ విభజన కాలంలో మత ప్రాతిపదికపై కాశీర్ ను పాకిస్తాన్కు అప్పగించాలని కొందరు అనుకున్నప్పటికీ... నెప్రూ, ఆజాద్, షేక్ అబ్బూల్లా వంటి లౌకికవాదులు ఆ ప్రతిపాదనను పూర్తిగా వ్యతిరేకించారు. అత్యధికంగా హిందు మెజారిటి రాష్ట్రాలున్న భారతదేశంలో, ఒక్కటైన ముస్లిం మెజారిటి రాష్ట్రం దేశంలో అంతర్భాగంగా వుండటం అవసరం అని వీరు వాదించారు.

ప్రతి సంవత్సరం వందలు, వేలు, కోట్ల ధనాన్ని కాశీర్ రాష్ట్రాన్ని కాపాడుకోడానికి వెచ్చించిన వాస్తవం అందరికీ తెలుసు. 6 వ దశకంలో పాకిస్తాన్తో జరిగిన యుద్ధం ఫలితంగా, కాశీర్ భూభాగాన్ని పాకిస్తాన్ దురాక్రమణ చేయడం ఇటీవలి చరిత్రనే! చివరకు పాకిస్తాన్ వారు దురాక్రమణ చేసిన భూభాగాన్ని గుర్తించలేకపోయినా, ‘వాస్తవాధినరేఖ’ను ఆచరణలో గుర్తించి, ఎవ్వరి ప్రాంతానికి వారు పరిమితమైపోయిన అనుభవం కూడా ఇటీవలదే!

వాస్తవాధినరేఖకు పడమరగా వున్న ఆక్రమిత ప్రాంతాన్ని తీవ్రవాదులు తమ కేంద్రంగా మార్చుకుని, భారత భూభాగంలోకి చౌరబదుతూ భీథత్యాగి సృష్టిస్తున్న ఘుటనలు అనేకం! ఇది ఈసాటికీ కొనసాగుతున్న దారుణాండ! కాశీర్లో పడగల్తిన ఉగ్రవాదానికి మూలకారణం మతమౌధ్యం!

ఇస్లాం మతంలో భగవంతుప్పి దర్శించుకోడానికి విభిన్న మార్గాల్ని అనుసరించే ఉపమతాలు వున్నాయి. వీటిలో ప్రతిశాఖ ఒక మతం. కాగా ఈ ఈ మతాలకు ఒకదానికి మించిన మతజాధ్యం మరొక దానికి వున్నది. అక్కడి సైన్యం ఈ మతత్వ ఉగ్రవాదాన్ని ఉద్దేశ్యపూర్వకంగా పెంచిపోంచింది. ఈ పోషణలో భాగంగా వాస్తవాధినరేఖను అనుకొని వున్న పాకిస్తాన్ ఆక్రమిత ప్రాంతంలో ఉగ్రవాదులకు అవసరమైన మౌలిక సదుపాయాలు కల్పించబడినవి. ఆయుధాలు, బాంబులు, తయారు చేస్తూ సైనిక శిక్షణ ఇవ్వబడే కేంద్రాలు వున్నాయి. సైనికాధికారులు వారికి అన్నివిధాలా తోడ్పడటం జరుగుతున్నది. అందుకే... ఉగ్రవాదులు నిరంతరం మన భూభాగంలోకి జూరబడి దాడులు చేయడం, తప్పించుకోవడం

జరిగిపోతోంది. ఈ పరిస్థితుల్లో మన సైన్యాధికారులకు నిద్రాహోరాలు కరువయ్యాయి. అక్కడి ప్రజలకు శాంతిభద్రతలు కరువయ్యాయి. నిరంతరం యుద్ధ వాతావరణం తొలిగిపోవడం లేదు. జీవనస్థితిగతులకు మనశ్శాంతి లేదు, సుఖం లేదు.

దేశ సంపదటో సింహభాగమైన ఆరుదైన ఆర్థిక వనరులను వినియోగించడం తప్పడం లేదు. అదే ఉగ్రవాదం పాకిస్తాన్‌లో వున్న వివిధ ప్రాంతియ తత్వాల పరిష్కారానికి కూడా ఒక సాధనంగా మారి, పాకిస్తాన్ ప్రభుత్వానికి ఒక పెద్ద తలనొప్పిగా పరిణమించిన పరిస్థితిని చూస్తున్నాం.

దశాబ్దాల తరబడి ఉన్నతస్థాయిలలో చర్చలు జరిపినా, అక్కడి ప్రజల సమస్యల పరిష్కారానికి అనేక వేల కోట్లధనాన్ని కేంద్రం వెచ్చించినా, పరిష్కారం మాత్రం దొరకడం లేదు.

అక్కడికి వెళ్లి చూస్తే అదొక ఔనిక శిబిరంలా అగుపిస్తుంది. భారతసైన్యంలోని గణియమైన భాగం అక్కడే వుండటం ఆశ్చర్యకరం. ఏది ఏమైనా కాశ్మీర్ భారతదేశంలోని అవిభాజ్య అంతర్భుగంగా వుండటం నిర్వివాదాంశం! అక్కడి ప్రజల మనోభావాలను కనిపెడుతూ, వారికి సంతృప్తి కలిగే విధంగా పరిష్కరించుకోవడం అనేది భారత రాజనీతిజ్ఞుల ముందు నిలిచిన బృహత్తర కర్తవ్యం!

ఇటీవల భారత ప్రధాని మన్సోహన్‌సింగ్‌గారు పాకిస్తాన్ అధ్యక్షులు, మరియు పాకిస్తాన్ ప్రధానితో జరిపిన చర్చల ఫలితంగా ఉభయదేశాలకు స్వాలంగా ఆమోదయోగ్యంగా వుండగలిగే నాలుగు సూత్రాలు వెలుగు చూసాయి. ఐతే అవి ఇంకా చర్చించబడి ఆమోదం పొందబడలేదు. ఐనప్పటికీ ఇక్కడ పరిశీలించడగినవి. అవి-

1. వాస్తవాధీనరేఖకు రెండువైపులా వున్న ప్రాంతాలకు, స్వయం పరిపాలనా అధికారాలు ఇవ్వడం జరగాలి.
2. వాస్తవాధీనరేఖను నామమాత్రంగా వుంచుతూ, ఉభయదేశాల సైన్యాలను అక్కడినుండి ఉపసంహరించడం జరగాలి.
3. ఉభయ భాగాల మధ్య రవాణా సౌకర్యాలను నెలకొల్పుతూ, ఒకటిగా చేయడం జరగాలి.
4. భారత పాకిస్తాన్ దేశాల సంయుక్త పర్యవేక్షణలో, రెండు భాగాలలో స్వయం పరిపాలనా యంత్రాంగాన్ని నెలకొల్పి దాన్ని నిర్వహించగలగాలి.

ఈ విధంగా కాలక్రమంలో స్వయంపాలిత కాళీర్ రాష్ట్ర అవతరణ సాధ్యపడుతుంది. మన రాజ్యంగంలో పొందుపర్చబడిన ఆర్డికల్ 370కి లోబడుతూనే స్వయం ప్రతిపత్తిని సంపూర్ణంగా అనుభవించగల్లుతుంది. ఇటువంటి ప్రతిపాదన మాత్రమే కాళీర్ ప్రజల మనోగతానికి దగ్గరగా వుండగల్లుతుంది అనే అవగాహన మాలో కూడా కలిగింది.

కాళీర్ ప్రజాభాపుర్ఖులో స్వతంత్రంగా వుండాలనే కోరికకు మూల కారణాలు అనేవి వారి సుదీర్ఘ చరిత్ర, వారి సంస్కృతి, వారి సాంప్రదాయాలు, అని కూడా అర్థమాతుంది. ఈ స్వతంత్రతా భావం అత్యన్తమైంది. దీన్ని అర్థం చేసుకుంటూ గౌరవించడం తప్ప గత్యంతరం వుండదు. స్వతంత్రతను గౌరవిస్తూ స్నేహ ఒడంబడికలు చేసుకోవడమే ఉత్తమం. సన్నిహిత భవిష్యత్తులో దీనికి ఒక రూపం ఇవ్వబడుతుందని అశించవచ్చును.

ముఖ్యంగా కాళీర్ ఒక గొప్ప యాత్రాస్థలం కూడా! ప్రతిరోజు లక్షలాది భారతీయులు, విదేశీయులు, యూర్పికలుగా కాళీర్ సాందర్భాన్ని ఆస్వాదించడం, అక్కడి ప్రకృతి అందచందాలకు ముగ్గులోతుండటం, దగ్గరగా వుండి అనుభవించి చూస్తుంటే బహు ముచ్చటగా వుంటుంది. అక్కడి అటవీ సంపద, చేతివృత్తులు, పర్యాటకరంగం, ప్రధాన ఆదాయమార్గాలు.

కాళీర్ అందాల్ని అనుభవిస్తుంటే ప్రతి ఒక్కరిలో కవితాహృదయం పొంగి పొర్లుతుందని చెప్పవచ్చు.

జమ్ములో వున్న వైష్ణవీదేవి ఆలయ సందర్భం ఎంతో ఆస్కరిదాయకం! తోటి శాసనభ్యులతో కలిసి ఈ ఆలయాన్ని దర్శించుకున్న మధురాసుభూతి మరువలేనిది. అప్పటికే 82 సంవత్సరాల వయసు మళ్ళిన నేను, ఆ దేవాలయ కొండల్ని ఎక్కడం దిగడం నిజంగా ఆసాధ్యం అనిపించింది. సహచరులంతా సాహసించగా, నేను మా సుశాంత్ర కలిసి ఒక మజిలి నడిచాం. ఆ తర్వాత మరీ ఎత్తైన కొండల్ని ఎక్కడం నాకు శక్తికిమించినదిగా అనిపించింది. కాగా అక్కడి నుండి మరొక మజిలికి పోలికాప్పర్ సౌకర్యం వుండటంతో దాన్ని ఉపయోగించుకున్నాం. అయినప్పటికీ చేరుకోవాలంటే మూడవ మజిలి కొండల్ని దాటాలి. అక్కడికై గుర్రాల స్వారి వున్నది. నేను, టిల్లు (సుశాంత్ర) చెరొక గుర్రం ఎక్కి దేవాలయ సమీపానికి చేరుకున్నాం. మావాడు త్వరగా తన గుర్రంపై నుండి దిగి నా గుర్రం వద్దకు వచ్చాడు. దిగడం నాకు చాలా ఇబ్బందిగాను కష్టంగానూ వుండింది. నా కదలికల్ని గమనించిన గుర్రం పక్కకు జరిగింది. దీంతో నేను క్రింద

పడిపోయేంత పని జరిగింది. కాని సుశాంత్ అప్రమత్తుడై నన్ను ఒడిసి పట్టుకోవడంతో సురక్షితంగా బయటపడ్డాను. ఆ తర్వాత మళ్ళీ తిరిగి ఒకటి రెండు కిలోమీటర్లు కాలినడక తప్పదు. యువకుల భుజాలపై చేయవేసి నడుస్తా గమ్మాన్ని ఎట్టకేలకు చేరుకున్నాను.

మానవలోకాన్ని రక్షించే మహోమాన్విత మూర్తి వైష్ణవీదేవి దర్శనం చేసుకున్నంత నేపు మనసు ప్రశాంతంగా, తాదాత్మంగా, బడలిక మరచిన అపోదంగా వుండిపోయింది. దేవి దర్శనం జరిగిన కొండ గుహలు అత్యంత రమణీయ సౌందర్యాలు! ముఖ్యంగా అమృతార్థి దర్శనార్థమై మా సిరిసిల్ల ప్రాంతానికి చెందిన ఒక అభిమాని, అత్యంత ప్రేమాభిమానాలతో దగ్గరుండి దర్శనం చేయించడం, తీర్థ ప్రసాదాలు అందించడం ఒక మరుపురాని జ్ఞాపకం!

దర్శనం తర్వాత వెంటనే తిరుగు ప్రయాణం చేయడం, హాలిప్యాడ్కు చీకటి పడకముందే చేరుకోవడం చాలా ఇబ్బందిగా తోచింది. కాగా ఒకరిద్దరు సహాయకులు వచ్చి, మాకు తోడ్పడి, హాలికాప్టర్ ఎక్కించి వీడోలు పలకడం చాలా మానవియంగా తోచింది. ఇది వయోవృద్ధుల పట్ల తోచి యువ మానవులకు వన్న ప్రేమచింతనకు ఒక చక్కని తార్మాణం!

నదీ నదాల తీరప్రాంతాలలో కొండలపై దేవతలు, దేవాలయాలు, వెలసివుండటంలో మంచి పరమార్థం వుంది. ఇది దేశప్రజల్లో భక్తి ప్రపత్తుల పరిపోషణనిగావిస్తుంది. విషార యాత్రల ఫలితంగా ఆరోగ్య పరిరక్షణకు తోడ్పడుతుంది. ముఖ్యంగా కాశీరు నుండి కన్యాకుమారి వరకు శివాలయాలు వైష్ణవాలయాలు వున్నాయి. ప్రతిచోట రామలక్ష్మణులు సంచరించి వెళ్లినట్లుగా పుణ్యస్థలాల ప్రకటన ఉన్నది. నిజంగా ఇది భారతీయ సమైక్యతను పరిక్షించే సాంస్కృతిక సంప్రదాయంగా గౌరవించవలసిన అంశం! వీటికి తోడుగా అక్కడక్కడ బొధ్య ఆరామాలు కూడా చోటుచేసుకోవడం అనేది మన సంస్కృతిలోని భిన్నత్వాన్ని ఎత్తిచూపుతూ, అన్నిటినీ తమ ఆరాధ్య దైవాలుగా అంగీకరించే ఏకత్వాన్ని చాటి చెప్పున్న పరమసత్యం!

నా సిక్కిం పర్యటన : సిక్కిం రాష్ట్రం చాలా చిన్నదే అయినప్పటికీ ఎంతో అందమైనది. దాని అందాల్ని... ప్రకృతి రమణీయతల్ని... ఆస్యాదించుకోవడంతో పాటుగా, అక్కడి శాసనసభ మరియు సభా కమిటీల పనితనాన్ని తెలుసుకునే ఉచ్చేశ్యంతో ఎంతో ఆసక్తిగా సిక్కిం పర్యటనకు బయలుదేరడం జరిగింది.

అప్పుడు సిక్కిం గవర్నర్గా పనిచేసిన రామారావు గారు నా చిరకాల మిత్రులు. నాకు అభిమాన పాత్రులు.

పాత ఎమ్.ఎల్.వి. క్వార్టర్స్‌లో దశభ్యాల పాటుగా మా రెండు కుటుంబాలు కలిసిమెలిసి మెలిగాయి. రామారావుగారు సుప్రసిద్ధ భారతీయ జనతాపార్టీ నాయకులు. ‘గ్రామ్యవేటు’ నియోజకవర్గం నుండి మూడు నాలుగు పర్యాయాలు శాసనమండలికి ఎన్నికెన ప్రజాబంధువు. మా సోదరుడు విద్యాసాగర్ రావు బి.జె.పి.కి చెందినవాడు కావడంతో, మా మధ్య ఆత్మీయతాసురాగాలు మరింతగా ఇనుమడించడం జరిగింది. వారు, వారి సతీమణి, ఇద్దరూ కూడా నిరాడంబరులు. నా కుటుంబం, వారి కుటుంబం, ఎంతో మైత్రీబంధంతో కలిసి వున్నన్ని రోజులూ కాలక్షేపం చేయడం జరిగింది.

జదంతా ఏమైనపుటికీ... ప్రస్తుతం మేము బయలుదేరిన సిక్కిం రాష్ట్రం గురించి నా అనుభవాల్చి ప్రస్తావిస్తే... ఆ రాష్ట్రం పచ్చని పర్వతశ్రేణులతో కూడుకుని అతి చల్లగా సదా సేద తీర్పుతున్నట్టుగా వుంటుంది. లోయల్లో అక్కడి రైతులు వ్యవసాయం నిర్వహించబడే దృశ్యాలు అద్భుతంగా వుంటాయి. మంచుకొండలు కరుగుతూ నదీనదాలుగా లోయల్లోకి ప్రవహించే ప్రకృతి సౌందర్యాన్ని విస్తరించడానికి అశ్చర్యాలు సరిపడవు. ఈ సకల సుందర రమణీయతలు పర్యాటకుల్లో ఆహ్లాదాన్ని కలిగిస్తాయి. నిరంతరం అతివేగంగా ప్రవహించే పదుబాటు నీటితో జలవిద్యుత్తును సాధించే చిన్న చిన్న పరిశ్రమలు అనేకం కనబడతాయి. అక్కడి పదుబాటు నదుల ద్వారా పోందగలిగే విద్యుత్తు యావత్తు భారతదేశ అవసరాలకు సరిపోతుందని కూడా చెప్పడం ఆసక్తిదాయకం! అంతేకాదు, సిక్కిం రాష్ట్ర ఆదాయాభివృద్ధి అనేది ప్రధానంగా ఈ పరిశ్రమల వల్లే అనే నిజం ఇక్కడ గమనార్థం! ఇంకా చెప్పాలంటే... అదవి సంపద కూడా రాష్ట్రాభివృద్ధిలో గణసీయమైన పొత్తును పోషిస్తుండటం కూడా చెప్పుకోదగిన విషయం!

ఏది ఏమైనపుటికీ సిక్కిం పర్యాటన ద్వారా సామాజికంగా అక్కడి స్థితిగతుల్ని తెల్పుకోగలిగాను. రాజకీయంగా అక్కడి వాస్తవాల్ని అర్థం చేసుకోగలిగాను. వ్యక్తిగతంగా ఎంతో ఆనందాన్ని అనుభవించగలిగాను.

నా పశ్చిమ బెంగాల్ పర్యాటన : అతి అందంగా, ప్రకృతి అందాలు అన్ని అక్కడే కొలువై వున్నాయి అన్నంత అద్భుతంగా, ఎటుచూసినా ‘టీ’ తోటలమయంగా వున్న పశ్చిమ బెంగాల్‌నోని ‘డార్జిలింగ్’ పర్యాటన నా జీవితంలో ఒక వినుత్తు విషయం!

డార్జిలింగ్ జిల్లా అందానికి మారుపేరు. వేలాది మంది మహిళా కార్బూకులు అక్కడి తోటల్లో ఎంతో ఉత్సాహంగా పనిచేస్తుండడం, వారి వేషభాషల్లో కవితాత్మక సౌందర్యం వుట్టిపడుతుండటం నిజంగా మరుపురానిది.

అక్కడి సమాజాన్ని, జీవన స్థితిగతుల్ని, వారి వారి సామాజిక నేపథ్యాన్ని, ప్రత్యక్షంగా చూసాను. అర్థం చేసుకున్నాను. ముఖ్యంగా నా పర్యాటనల ద్వారా భారతావనిలోని విభిన్నత్వాన్ని దర్శించుకుంటూ... ఏ ప్రాంతం వాళ్ళతో ఆ విధంగా మమేకమైపోతూ... నా వృక్షిగతంగా నేను సంపాదించుకున్న అనుభవజ్ఞానం అపారమైనది.

(ii) శాసనభా అంచనాల కమిటీ జిల్లాల పర్యాటన :

శాసనసభ కమిటీ జిల్లాల్లో పర్యాటించిన ప్రతి సందర్భంతో, అక్కడి కలెక్టర్ అధ్యక్షతన జిల్లావ్యాప్త అధికారుల సమావేశాలను నిర్వహించడం అనేది సహజమైన కార్యాచరణ పద్ధతి! ఈ సమావేశాల్లో వివిధ శాఖలకు సంబంధించిన అధికారులు తమ తమ శాఖల్లో నిర్వహించే అభివృద్ధి కార్యక్రమాల వివరాలను తెలియచేస్తూ గౌరవ కమిటీ సభ్యులు వేసిన ప్రశ్నలకు తగు సమాధానాల్ని ఇవ్వపలసి వుంటుంది.

‘సభాసంఘం’ అంటేనే అది శాసనసభచే ఎన్నుకోబడిన సంఘం. శాసనసభకు వుండే అధికారాలు అన్నీకూడా ఈ సంఘానికి వుంటాయి. బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం ఈ కమిటీకి జవాబుదారిగా వుండాలి. అలాకానిచో కమిటీ తమ నివేదికలో ఆయా లోటుపొట్లను ఎత్తిచూపుతుంది. తర్వాత శాసనసభ దృష్టికి ఆ లోటుపొట్లను తీసుకువస్తుంది.

ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వాలు ఏర్పడి అర్థశతాబ్ది సుదీర్ఘకాలం దాటిపోతున్నప్పటికీ... పరిపాలనలో, దాని శక్తి సామర్థ్యాలలో, జవాబుదారీతనంలో, ఏమాత్రం సంతృప్తికర పరిణామం అగుపించడం లేదు. ఇది వాస్తవం!

కొందరు కలెక్టర్లు, కొందరు జిల్లాస్థాయి అధికారులు మినహాయిస్తే, మిగతా అధికారులు తమ బాధ్యతల్ని సత్కరించడం లేదనే తెలుస్తోంది. ఆర్థాటాలు, పటాటోపాలు అధికమయ్యాయి. పెరిగిన సమస్యల అధ్యయనం, వాటి పరిష్కార ప్రయత్నం లోపభాయిష్టంగా వున్నట్టుగా స్ఫుర్తిపోతుంది. ఇందుకు ఉదాహరణలుగా మా పర్యాటనలో ఎదురైన అనుభవాలు నిదర్శనాలుగా నిలుస్తున్నాయి.

ప్రకాశం జిల్లా పర్యాటకః: మా ప్రకాశం జిల్లా పర్యాటకానిలో ఒక ప్రభుత్వ పారశాల భవనాన్ని పరిశీలించడం జరిగింది. అది కొత్తగా నిర్మించిన బాలికల వసతి గృహం. కొత్తదే అయినప్పటికీ ఆ భవనం ఎటుచూసినా గోడలు పగిలిపోతున్నట్టుగా అగుపించింది. సీలింగు పూర్తిగా శిథిలావస్థలో కనిపించింది. క్రింద నడవడానికి కూడా ఏలు లేని పరిస్థితిలో పరిసరాలు వున్నాయి. ఇంకా ప్రారంభోత్సవం కూడా జరగని ఆ భవన స్థితిగతులు నన్ను విస్మయపరిచాయి.

విషయం గురించి బిల్దింగ్సాఫ్ ఇంజనీరుగారిని ప్రశ్నించగా “అది తనకూ పూర్వం పనిచేసిన అధికారుల హాయాంలో నిర్మాణం చేయబడిన భవనం”గా సమాధానం చెప్పారు. కాగా “ఫైనల్ బిల్లు సుమారు నాలుగు లక్షల రూపాయల్ని మాత్రం తానే చెల్లించినట్లుగా” అంగికరించారు. ఇక విషయం గురించి కలెక్టర్ గారిని ప్రశ్నిస్తే... “ఆ భవనం తాలూకు అనలు విషయం తన దృష్టికి ఇప్పుడే వచ్చినట్లుగా” నీళ్ళు నములుతూ మరీ మాట్లాడారు. ఏది ఏమైనా మొత్తం 20-25 లక్షల ప్రజాధనం ఆ భవన నిర్మాణ కారణంగా బూడిదలో పోసిన పన్నిరుగా వృధా కాబడటం జరిగింది.

ఇక విషయం గురించి కాంట్రాక్టర్ ని ప్రశ్నించే పరిస్థితి లేనేలేదు. ఈ విధంగా నాసిరకం కట్టడాలతో అటు ప్రజాధనాన్ని, ఇటు పసిపిల్ల జీవితాలని, నాశనం చేస్తున్న సామాజిక చీడపురుగులు అధికారుల్లోనూ అనధికారుల్లోనూ వున్నారు. వీళ్ళు కలినంగా శిక్షించబడాలి. అప్పుడుగాని సమాజం బాగుపడదు. తద్వారా పూర్వ బాగుపడదు. ఘలితంగా జిల్లా, రాష్ట్రం, దేశం, ఏవీ బాగుపడవు.

నెల్లూరు జిల్లా పర్యాటకః : నెల్లూరు జిల్లా పర్యాటకానిలో ఎదురైన అనుభవాలు సిగ్గుతో తలదించుకునే విధంగా వున్నాయి. ఆయా ఉన్నత స్థానాల్ని అధిక్షించివున్న అధికారులు తమ స్థానాలనే అవమానం చేస్తున్నట్లుగా నాకు తోచింది. ఇది వారి వారి అలసత్వమో... బాధ్యతారాహిత్యమో... ఏదైనప్పటికీ వారికి వుండవలసిన కనీస విజ్ఞానం కొరవడి వుండటం నిజంగా హస్యాన్సుదం.

జిల్లా సమావేశంలో జిల్లా ప్రణాళికాధికారిని “ప్రస్తుతం మనం ఏ పంచవర్ష ప్రణాళికలో వున్నాం?” అని ప్రశ్నిస్తే, అతడు తలగోకోవడం ప్రారంభించాడు. అదే ప్రశ్నను జిల్లాకలెక్టర్ ని చెప్పమంటాడు. ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో “అస్తులు మీ జిల్లాకు ఒక ప్రణాళిక అంటూ వున్నదా?” అని అడిగితే, అందరూ విక్రీవంగా “అటువంటిదంటూ ఏమీ లేదు” అంటూ సమాధానం చెప్పడం ఎంత నిర్మల్యం? మరెంత విచారకరం?

ఈవిధమైన పరిస్థితులు మన పరిపాలన తీరుతెన్నిల్ని ఏవిధంగా చూపేదుతున్నాయి? వీటన్నిటికి సమాధానంగా మాలాంటి వ్యక్తులు, సామాజిక బాధ్యతని నిజాయితిగా మొస్తున్న ఇతర ఉన్నతులు, అందరూ తలలుదించుకోవాలి.

వరంగల్ జిల్లా పర్యాటకం: వరంగల్ జిల్లా సమావేశంలో జిల్లా మహిళా శిశు సంక్లేషమాధికారి పనితనం మార్చిప్పికి వచ్చింది. ఆ అధికారి పనితనం అంతా గందరగోళంగా వుండింది.

జిల్లాలో “అసుప్తిలో ప్రసవించే మహిళల సంఖ్య పెరుగుదల” గురించి ప్రశ్నిస్తే... “నూటికి నూరుపొళ్ళు” అనే సమాధానం వచ్చింది. ముఖ్యంగా గ్రామాలలో ఎవ్వరి ఇంటిలో వారు మంత్రసాని సహాయంతో ప్రసవించేవారి సంఖ్య తగ్గించారు గాని, ఎంతగా తగ్గిందో చెప్పేనేలేదు.

ఈక ‘అంగన్వాడి పొష్టీకాపోరం’ గురించి ప్రశ్నిస్తే “మధ్యాహ్న భోజనం” గురించి సమాధానం వస్తుంది. ఈ విధంగా పొంతనలేని సమాధానాలతో, అతి తెలివి గారడీలతో, తమ వృత్తిధర్మాలకే కళంకం తెస్తున్న అధికారుల పనితనం సభ్యసమాజానికి సిగ్గుచేటు!

ప్రభుత్వం వివిధ శాఖల్లో అధికారుల్ని నియమించే ముందు, ఆయా శాఖలకు సంబంధించిన వివిధ అంశాలతో కూడిన శిక్షణని ఇవ్వడం... పరీక్షల్ని నిర్వహించడం, ఎన్నుకోవడం, సహజంగా జరిగిపోతున్న పద్ధతి! అయినప్పటికీ ఈ విధమైన గందరగోళ అధికారులు దర్శనమిస్తున్నారు అంటే వైఫల్యం ఎవ్వరిది? ప్రభుత్వానిదా? లేదా ఇష్టారాజ్యంగా సంపాదనలకు అలవాటుపడి, ఎదుటి అధికారుల్ని తమ అతి తెలివి తేటలతో బురిది కొట్టించాలనుకునే ఆయా అధికారుల మానసిక ప్రవృత్తిదా? ఏది ఏమైనా... పర్యవేక్షణలలో ఎప్పటికప్పుడు ఇలాంటి అధికారుల్ని ఓ కంట కనిపెట్టాలి. లేదంటే వీళ్ళ చేతుల్లో వీళ్ళ దృష్టిలో సమాజం ఒక కీలు బోమ్మగా మారిపోవడం తథ్యం!

కలీంపుగెల్లు పర్యాటకం : ఈ జిల్లా సమావేశంలో దశితులు, గిరిజనులు, వెనకబడిన తరగతుల సంక్లేషమ నిధుల వ్యయం, మరియు సాధించిన పురోభివృద్ధి గురించి ప్రశ్నిస్తే ఎదురైన సమాధానం ఈ క్రింది విధంగా వుంది.

“అస్తులు ఇక్కడ సంక్లేషమ నిధుల ద్వారా సాధించిన అభివృద్ధి గురించిన రికార్డులు లేవు”

వారి సమాధానానికి మేము తెల్లముఖం వేసుకోక తప్పలేదు. ముఖ్యంగా... “నిధుల కొరత కారణంగా అత్యధిక దరఖాస్తులు మంజూరి చేయబడలేదని “అస్తులు పనే లేదని”

వారు చల్లగా చెబుతూ చేతులెత్తేయడం అనేది మన పని చేయని పాలనా వ్యవస్థకు ఒక నిలువెత్తు నిదర్శనం.

వివిధ జిల్లాల్లో పెర్చుటన : నాకు వివిధ జిల్లాల్లో ఎదురైన అనుభవాలు చాలా విచిత్రంగా వున్నాయి. ఒక జిల్లాలో “వాటర్ పెట్ట నిర్మాణం” గురించి ప్రశ్నిస్తే అదేమిటో తెలియనట్టుగా ఆశ్చర్యాన్ని వెలిబుచ్చడం జరిగింది. మరో జిల్లాలో ఒక విద్యాధికారిని “అధ్యాపకుల కొరత - ఆ కొరతను తీర్చే ప్రణాళిక” గురించి ప్రశ్నిస్తే... అటువంచి కొరత వున్నట్లుగా తనకు తెలియదని ఎంతో దైర్యంగా సమాధానం చెప్పడం జరిగింది. కాగా ఇక్కడ ఆ వెంటనే కలెక్షన్ రుగారు జోక్కుం చేసుకుని “అధ్యాపకుల కొరత వున్నదని, రాసున్న అరుమాసాలలో ఆ కొరతను పూర్తిగా తీర్చివేస్తామని” వివరించడం జరిగింది.

ఈ విధంగా వివిధ శాఖల పనితనం వివిధ జిల్లాలవారిగా క్షేత్రస్థాయిలో అసంతృప్తిని కలిగించింది. ఎక్కుడాగూడా అభివృద్ధి వాతావరణం కనబడలేదు. రాష్ట్రస్థాయిలో, కార్యదర్శుల స్థాయిలో, ప్రభుత్వ విధానాలపై పూర్తి అవగాహన వున్నట్లు మరియు బడ్జెట్ కేటాయింపులు వాటి పంపకం గురించి తగు సమాచారం వున్నట్లు చెప్పలేము. అస్సులు ప్రణాళికాబడ్డ అభివృద్ధి నామమాత్రమే. కానీ, మండల-జిల్లా-రాష్ట్ర స్థాయిల్లో ప్రణాళికల రూపకల్పన లేనేలేదు.

కేంద్ర ప్రణాళికా సంఘం ప్రణాళికా నిధుల పేరిట అందించే విధులను వెచ్చించడమే ప్రణాళికా వ్యయంగా చలామణి అవుతుంది కానీ, క్రిందినుండి ప్రణాళికల రూపకల్పన మరియు నిధుల కేటాయింపు జరగదు.

ఈ విధమైన కలోర సత్యాలను శాసనసభ సమావేశాలలో, బడ్జెట్పై జరిగే చర్చలలో, వెలుగులోకి తెచ్చి పరిపూరం ఆశిస్తే అస్సులు ఆ అవకాశమే రాదు. శాసనసభలో అన్ని పద్మలు చర్చించబడినట్లు భావించడమే గానీ, సవివరంగా క్షణింగా చర్చించిన సందర్భాలు లేనేలేవు.

పార్ద్రమెంటరీ ప్రజాస్యామ్యం ఎన్నికలు, అధికారాలు, వారి వారి స్వంత ప్రయోజనాలను తీర్చుకునే వరకు మాత్రమే పరిమితమై పోవడం బాధకరం. ఇక ప్రజా బాహుళ్యపు సమస్యలు పూర్తిగా మరుగున పడిపోవడం శోచనీయం!

శాసనకర్తలు, ఉన్నతాధికారులు తమ తలలు దూర్భి సరిదిద్దని ఎదల, ప్రజాహిత ప్రజాస్యామ్యం లాంచనప్రాయమైపోతూ ధనస్యామ్యం - స్వార్థం - రాజ్యమేలే దురపస్థితాపరిస్తుంది. తద్వారా సామాజిక ఆర్థిక సమస్యలు పోచ్చమీరి రాజకీయ సంక్లోభానికి దారితీసే ప్రమాదం పొంచివున్నది.

కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల రెవెన్యూ ఆదాయాలు గత దశాబ్దంతో పోల్చుగా నూటికి నూరుపాల్చుగా సమ్మిద్ధిగా పెరిగినవి. పెట్టుబడి భాతాలో భర్పు చేయడానికి నిధుల కొరత అంతగా లేదు.

వివిధ జిల్లాల్లోని వాస్తవిక అవసరాలను గుర్తించి తగు ప్రాధాన్యతలను ఇస్తా, సమగ్రాభివృద్ధిని సాధించడం ద్వారా పేదరికాన్ని గణనీయంగా తగ్గించడం సాధ్య పదుతుంది. కానీ పంపక వ్యవస్థ అయిన పాలనా వ్యవస్థ ఇంకా గాడిలో పడలేకపోవడం అనేది తీవ్రంగా ఆలోచించవలసిన అంశం. కాబట్టి పరిపాలనా సంస్కరణలను యుద్ధ ప్రాతిపదికపై చేపట్టడం, పరిపాలనను వికేంద్రికృతం చేయడం, ఈనాటి తక్కు సామాజిక రాజకీయ కర్తవ్యం!

(iii) రాష్ట్రపతి దర్శనం :

మాజీ రాష్ట్రపతి శ్రీయుత అబ్బల్ కలాంగారు ఒక మంచి కార్యక్రమానికి శ్రీకారం చుట్టారు. మనదేశ స్వతంత్రోద్యమాలలో చివరి ఫుట్టుమయిన ‘క్విట్ ఇండియా’ ఉద్యమం సంస్కరణగా, ప్రతి సంపత్తిరం ఆగస్టు 9 వ తేదీన ధిల్లీలోని రాష్ట్రపతి భవనిలో ఒక వేడుకును నిర్వహిస్తారు. ఆ సందర్భంగా దేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాల నుండి, ప్రతిరాష్టం తరువసు 5 గురికి మించకుండా స్వాతంత్ర సమరయోధులను ఆహ్వానించి, వారిని సముచితంగా సన్మానిస్తారు. ఈ విధంగా దేశాధ్యక్షులు స్వతంత్రోద్యమాన్ని పవిత్రంగా మననం చేసుకోవడం జరుగుతుంది. ముఖ్యంగా వృద్ధావ్యంలో వన్న స్వతంత్ర సంగ్రామ సేనానులను సన్మానపూర్వకంగా గౌరవించడంలో అచంచలమైన దేశభక్తి పరవళ్ళు తొక్కుతుంది. అది ప్రత్యక్షంగా అందరినీ తన్నయుల్ని చేస్తుంది.

ఈ విధమైన అరుదైన అవకాశంలో భాగంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ నుండి 9-8-2007 సంపత్తురానికి గానూ అవ్యాసం పొందిన అయిదుగురు స్వాతంత్ర సమరయోధులలో నేనూ ఒకడాని! రాష్ట్రసంఘ కార్యనిర్వాహణాధ్యక్షుడిగా ఆ ప్రతినిధి వర్గానికి నేనే నాయకత్వం వహించడం జరిగింది.

శ్రీమతి ప్రతిభా దేవి సింగ్ పాటిల్ గారు అధ్యక్షులుగా ఎన్నుకోబడిన కొద్ది రోజులకే ఈ వేడుక జరిగింది. అక్కరక్రమంలో అగ్రభాగాన నిలిచిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రతినిధి వర్గానికి ముందు వరుసలో సీటును కేటాయించి అందులో ఒక సీటును భారీగా వుంచినారు. దేశాధ్యక్షుల వారు స్వాతంత్ర్య సమరయోధులను సన్మానిస్తా రెండు మూడు నిముపాల చెన్నమనేని

పాటుగా తమకు కేటాయించిన ప్రత్యేకస్థానాన్ని అలంకరిస్తారు. సమరయోధుల్ని పలకరిస్తారు. ఈ లాంఘనాన్ని పాటిస్తూ శ్రీమతి ప్రతిభా పాటిల్గారు నాపక్కనే ఆసీనుట్టారు. నేను మర్యాదహర్షార్వకంగా ఆమెతో కల్పించుకుంటూ “రెండు రోజుల క్రితం దేశంలో వ్యవసాయరంగ ప్రాధాన్యతపై ఆమె చేసి వన్న ప్రసంగాన్ని గుర్తుచేస్తూ” అభిసందించాను. అందుకుగానూ ఆమెగారు తన కృతజ్ఞతల్ని తెలియజేస్తూ సంతోషం వ్యక్తం చేశారు. ఆ తర్వాత నా సహచర సమరయోధులను పరిచయం చేయడం జరిగింది. ఆ తర్వాత ఆమెగారు రెండవ వరుసలో కూర్చున్న సమరయోధులను దర్శించుకోడానికి వెళ్ళిపోయారు.

స్వాతంత్ర్యద్వారా కాలం నాటికి నేను యువ విద్యార్థిగా వున్నాను. ఈనాడు ఈ సన్మాన పురస్కార సందర్భంగా వయోవ్యాధుడిగా వున్నాను. ఈ రెండు అనుభవాల మధ్యన నికిప్తమైవన్న దశాబ్దాల చరిత్రలో... 1942 ఆగస్టు 9 వ తేదీన జైలులో వన్న గాంధీగారి నిరాహార దీక్షకు సంఖీభావం తెలియజేసి ఇంటికి చేరుకోగానే, నన్న ఉద్ధేశిస్తూ శ్రీమతి అరుణా ఆసఫలిగారు ప్రాసిన ఉత్తరం నాకు అప్రయత్నంగా గుర్తుకు వచ్చింది.

“విద్యార్థులు ఈ ఉద్యమంలో సమరశీలంగా పాల్గొనాలి” అని సూచించిన ఆమె సందేశం నా తలంపులో మృదువుగా మెదిలింది. ఏదివెన్నో... గడిచిన 65 సంవత్సరాల రాజకీయ జీవితంలో సాధించిన జయాపజయాలకు ఈనాటి సామాన్య మానవుడి స్థితిగతులు అధ్యం పట్టుచున్నవి.

(iv) నా జన్మభిన వేడుకలు :

రాష్ట్రపతి దర్శనం తర్వాత ఒక సంవత్సరంలోనే మా అబ్బాయి రమేష్ నా 86వ జన్మదినోత్సవ నిర్వహణ ప్రస్తావన తీసుకు వచ్చాడు. అయితే బహిరంగంగా జన్మదిన వేడుకల్ని జరుపుకోవడం అనేది నిరాడంబర జీవితంలో ఒక భాగం కారాడు అనేది నా అభిప్రాయం! ఇలాగని ప్రజల మధ్య ప్రపంచ జీవితం గడిపే వ్యక్తులు ఇందుకు నిరాకరించడం కూడా భావ్యం కాదు. ఏది ఏమైనా నా పట్టిపూర్తి వేడుకల్ని మా ముగ్గురు అమ్మాయిలు దగ్గరుండి ఎంతో ఆప్యాయతగా నిర్వహించారు. ఆ శుభసందర్భాన మా సన్నిహితులు, స్నేహితులు, శ్రేయాభిలాషలు, తమ తమ శుభాకాంక్షలతో మమ్మల్ని ఆశీర్వదించారు. ప్రోత్సహించారు.

నా 76 వ జన్మదినం మాత్రం ఒక వేడుకగా విస్తృతస్థాయిలో జరిగింది. అలాగే నా 86వ జన్మదినోత్సవం అంతకన్నా విస్తృతంగా నాకు ప్రాణప్రదమైన రావినారాయణ

రెడ్డి స్వారక అడిటోరియంలో జరిగింది. ఈ వేదుకల్లో నా సహచర స్వాతంత్ర సమరయోధులు, రాష్ట్రంలోని అన్ని రాజకీయ పార్టీల నాయకులు, మంత్రులు, ప్రతిపక్ష నాయకులు, ముఖ్యంగా సిరిసిల్ల నియోజకవర్గం సన్నిహితులు, స్నేహితులు, బంధువర్గం, అందరూ పాల్గొని తమ ప్రేమపూర్వక శుభాకాంక్షల్ని అందజేసారు.

ఈ శుభ సందర్భంగా స్వాతంత్ర సమరయోధులు, తెలంగాణ సాయుధ పోరాటయోధులు, సహచరులు, శ్రీయుతులు డా॥ రాజబహదూర్ గౌడ్ గారు, వై.వి. కృష్ణరావు గారు, ఎమ్.ఎన్. రాజలింగం గారు, కొండా లక్ష్మీ బాపూజీ గారు, ఎడ్డ గురవారెడ్డిగారు, దుర్గాలాల్ గుప్తాగారు, శ్రీమతి మల్ల స్వరాజ్యం గార్లను సన్మానించడం జరిగింది.

అలాగే “సలహో” మాసపత్రిక సంపాదకులు శ్రీ మాజేటి శంకర్ గారి ఆధ్వర్యంలో శ్రీమతి శారదారెడ్డిగారి గానకచేరి నిర్వహించబడింది. శ్రీమతి శారదారెడ్డి కీ.శే. పుల్లారెడ్డిగారి ధర్మపత్ని. పుల్లారెడ్డిగారు యువజన సంఘ నాయకులుగా, తెలంగాణ అమరవీరుల స్వారక్తిస్టు కార్యక్రమాలన్నింటిలో చురుకైన పాత్రను పోషించారు.

ముఖ్యంగా సి.పి.ఐ.లో ఎవ్వరింటిలో ఎలాంటి కష్టసుభాలకు సంబంధించిన కార్యక్రమం జరిగినా, కీ.శే. పుల్లారెడ్డి గారి ప్రేమ పూర్వక సహాయసహకారాలు కళ్ళకు కట్టినట్టుగా అగుపడేవి. అందరికీ తలలో నాలుకలా వుండే ఆప్తబంధువు అకాల మరణం అటు పార్టీకి, ఇటు మిత్రబృందానికి తీరనిలోటుగా మిగిలిపోయింది.

గొప్ప స్నేహశీలి అయినటువంటి పుల్లారెడ్డిగారికి భార్యగా శారదారెడ్డిగారు గౌరవస్థానాన్ని దక్కించుకున్నారు. అలాగే మధుర గాయనిగా తనకంటూ ఒక ప్రత్యేక స్థానాన్ని కూడా సంపాదించుకున్నారు. ఇది ఎంతో సంతోషదాయకం!

కొన్ని సంవత్సరాలుగా వివిధ సందర్భాల్లో రచించిన వ్యాసాలతో కూడిన “రాజకీయార్థిక వ్యాసావళి” అను సంకలనాన్ని శాసనసభ స్పీకర్ శ్రీ సురేష్ రెడ్డి గారు అవిష్కరించారు. నా చిరకాల మిత్రులు, ప్రజాబంధువులు, ప్రజాప్రతినిధులు, తోటువులైన సోదరీ సోదరులు ఆప్యాయంగా అందజేసిన ఆదరాభిమానాలు నా మధురాసుభూతులు! ఇవి నాలో ఇంకా మిగిలిపును శక్తిని తట్టి మేల్కొల్పుతున్న చెతన్య ప్రవంతులు! తత్తులితంగా ‘నా చివరి శ్యాసనవరకు ప్రజానేవకే నేను అంకితం కావాలి’ అనే సుధృడం నాలో వేళ్ళానుకుపోయింది.

(v) నా పదవ ప్రమాదం :

ఉపయివత్తులలో ఒక ఉపయుక్తమైన నానుడి వుంది. అది... “పదవ నీటిలో వుండాలి. నీరు పదవలోకి రాకూడదు” అని! తాత్పుక చింతనలో, ఈ చిన్నవాక్యం కొన్ని గ్రంథాల నిడివిలో కూడా పొందుపరచలేనంత పెద్ద అర్థాన్ని ఇస్తుంది. కాగా నేను మాత్రం ప్రస్తుతం నా సాధారణ పదవ ప్రయాణ సందర్భాన్ని గుర్తుచేయడానికి ఈ గొప్ప నానుడిని ఉపయోగించుకుంటున్నాను.

మా శాసనసభ అంచనాల సంఘం ఒక ప్రయాణ సందర్భంగా పోలవరం నుండి రాజమండ్రి వరకు గోదావరి నదిలో పదవ ప్రయాణం చేయాలనుకున్నది. అనుకున్న ప్రకారం పర్యాటకశాఖ వారు ఏర్పాటు చేసిన పదవలో బయలుదేరాం.

కమిటీలోని శాసనసభ్యులు, శాసనమండలి సభ్యులు, పదవ సిబ్బందితో సహసుమారు 30 మందిమి ప్రయాణం కొనసాగించాము. దారిలో ‘అమరజీవి అల్లారి సీతారామరాజగారు తమ పోరాట కేంద్రంగా ఎంచుకున్న పాపికొండలను చూడవచ్చును’ అనే ఉత్సాహం మా అందరిలోనూ వుండింది. కాగా ఆ పదవ ప్రయాణాన్ని పూర్తిస్థాయిలో అనుభవించాలనే సంకల్పంతో మాలో వున్న యువతీయువకులు పదవ పై అంతస్తుకు చేరుకున్నారు. అయితే వయసు పైబడిన వారిమైన నేను, మరియు గుంటూరు జిల్లాకు చెందిన శాసనమండలి సభ్యులు శ్రీ బసవపున్నయ్య గారు, ఇద్దరం పదవలోనే ప్లాస్టిక్ కుర్చీలపై కూర్చుని వున్నాం.

గౌరవ సభ్యులు కొందరు “పదవను పక్క తీరానికి మళ్ళీస్తే అక్కడ దిగి హాయిగా మధ్యాహ్న భోజనం చేయవచ్చు” అనే అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చినారట. దీంతో ఇక మిగతా అందరూ ఆ కొందరి అభిప్రాయాన్ని అనుసరించారట. ఈ విధంగా ఆ అందరి నాయకుల ఆజ్ఞాపనను కాదనలేని పదవ టైమ్ తన పదవను వేగంగా ఆ పక్క ఒడ్డుకు చేర్చాలని ప్రయత్నించడం జరిగింది.

పదవ చోదకుడు నాయకుల మాటను గౌరవించాడే గాని, మిగతా విషయాల గురించి ఆలోచించలేదు. ఎందుకంటే... అది నావికుడికి తెలిసిన రేవు కూడా కాదు. అలాగే ఆ ఒడ్డు సహజంగా పదవలు ఆగే రేవు కూడా కాదు. దీంతో చోదకుడి ప్రయత్న ఫలితం వికటిస్తూ వేగంగా ఒడ్డుకు చేరబోయే పదవ అడుగుభాగాన్ని ఏదో పెద్ద గుండు లేదా మెట్టు లాంటిది గుడ్డకోవడం జరిగింది. ఇంకేముంది? పదవ అదుపు తప్పింది. బోల్లా కొట్టేంత పని జరిగింది. ఈ కుదుపుకు నేను, బసవపున్నయ్యగారు, ఇద్దరం

కిందపడిపోయాం. అదే సమయంలో పైన వున్న నాయకులు అందరూ కలవరపాటుగా అయ్యామయంగా ఎటూ అర్థంకాని పరిస్థితిలో పడల లోపలికి వచ్చేసారు.

ఈ స్థితిలో పడవ ట్రైవర్ తన నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ పడవ పూర్తిగా బోల్తొట్టుకుండా అదుపు చేయగలిగాడు. కాగా, పడవలో కిందపడిపోయిన బసపున్నయ్యగారు ఆ వెంటనే లేచి సర్పుకున్నారు. కాని నేను మాత్రం లేవలేని స్థితిలో కుడిభుజంపై ఆనుకుని అలాగే పడి వుండిపోయాను. ఈ స్థితిలో సహాయకుడు బి. శ్రీనివాస్ నన్ను వెంటనే లేపి కుర్చీలో కూర్చేబెట్టారు.

ఇక అందరూ “గొప్ప ప్రమాదం తప్పిపోయింది” అంటూ నిట్టుర్పులు విడిచారు. పడవ ట్రైవర్ చాకచక్కాన్ని కొనియాడారు. ఆ తర్వాత పడవ నెమ్మిదిగా ఒడ్డుకు చేరగానే అందరూ పడవ దిగి ఫోజనాలు చేసారు. నేను మాత్రం కదలకుండా అలాగే కూర్చుని వుండిపోయాను. శ్రీనివాస్ అందించిన రెండు ముద్దలు తిని మంచినీటితో సరిపుచ్చుకున్నాను.

10-15 నిముపాల్లో నా కుడిభుజానికి పెద్ద వాపు వచ్చేసింది. నొప్పి కూడా బాగా పెరిగింది. ఈ స్థితిలో సోదరులెవరో నొప్పి తెలియకుండా వుండే బలమైన మాత్రలు అందించారు. దీంతో నొప్పి పెద్దగా తెలియకుండా బాధ తగ్గింది. కాని చేయి మాత్రం కదలకుండా పోయింది.

రాజమండ్రిలో వున్న తూర్పుగోదావరి జిల్లా కలెక్టర్ గారికి సమాచారాన్ని అందజేసారు. 3,4 గంటల సుదీర్ఘ ప్రయాణం తర్వాత రాత్రి సమయానికి రాజమండ్రి చేరుకున్నాం. అక్కడికి చేరుకోగానే డాక్టర్ గారి యుక్తంగా, కలెక్టర్ గారు, వారి అధికారులు, నాకు ప్రత్యేకమైన వైద్యసదుపాయాల్ని కల్పించడం జరిగింది. ఇక తెల్లవారి జరిగే కార్యక్రమాల్లో పాల్గొనుకుండా... అందుబాటులో వున్న విమానంలో నేను, శ్రీనివాస్ ఇద్దరం హైమ్యార్చ్రాబాద్ చేరుకున్నాం.

అప్పటికే సమాచారం తెలిసి ఆందోళనలో మునిగి వున్న నా భార్య లలిత, కుటుంబసభ్యులు, నేను ఆరోగ్యంగా మెట్టెక్కి మేడమీడకు రావడం చూసి తమ ఆందోళను తగ్గించుకున్నారు. ఒకింత శాంతించారు. తర్వాత నిమ్మ డాక్టర్ సహాయంతో సుదీర్ఘకాలం చికిత్స చేయించుకోవడం ఒక చేదు అనుభవం.

30 జూన్ 2008 నాడు విరిగిన కుడిభుజంలోని ఎముక, అతకడానికి... అతికి బలపడటానికి ఒకటిన్నర సంవత్సరాలకాలం అవసరమయ్యాంది. అయితే వృద్ధాప్యంలో

ఎముకలు విరగకుండా కాపాడుకోవడం ప్రత్యేక అవసరం. ఎందుకంటే ఈ వయసులో అలాంటి ప్రమాదాలు జరిగితే తిరిగి కోలుకోవడం అనేది కష్టసాధ్యం. కాగా నా విషయంలో అదృష్టం కొద్ది తిరిగి కోలుకోగలిగాను. తిరిగి కలం కాగితం పట్టుకోగలిగాను.

(v) నేను, నా పాత్ర :

12 వ శాసనసభలో నా పాత్రను నా వయసుకి, నా అనుభవానికి, తగినట్లుగా పోషించుకోవడం జరిగింది. గత రెండు దశాబ్దాల కాలంలో చోటు చేసుకుని దినదిన ప్రవర్థమానం పొందుతున్న చర్చలు సరళి, విషయంలోని వాదం, వాదనల్లోని వేడి-వాడి, వుపయోగిస్తున్న భాషల్లో కనిపిస్తున్న అపాప్తత, అసభ్యత, నా మనసుని ఎంతగానో కలిచివేయడం జరిగింది.

పార్శ్వమెంటరీ ప్రజాస్వామ్య సిద్ధాంతం యొక్క వస్త్రాపహరణ దృశ్యాలను నేను చూడలేకపోయాను. చర్చలు, నిబంధనావళి వంటి వాటిలో నీర్దేశించిన లక్ష్మణారేఖను అధిగమించకుండా చూడవలసిన బాధ్యల నిస్సహాయతను కళ్ళారా చూస్తూ... జాలి పడిపోవడం తప్ప చేయగలిగింది ఏమీ లేని బాధాకర పరిస్థితిని భరిస్తూ... నిశ్చేష్టుడ్ని అయ్యాడిని.

ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియ పుణ్యోత్సవమైన శాసనసభను కురుక్కేతంగా దిగజార్ఘడానికి కారకులెవరో బాధ్యతలైన వారే ఆత్మపరిశీలన చేసుకోవాలి. శాసనసభ వ్యవహారాల నిర్వహక బాధ్యలలో వరసత్కరమంలో సభా నాయకులైన ముఖ్యమంత్రి, శాసనసభా వ్యవహారాల మంత్రి, గుర్తింపు పొందిన ప్రతిపక్ష నాయకులు, ఇతర ప్రతిపక్ష పార్టీల నాయకులు, అందరినీ నియంత్రించవల్సిన సభాదృష్టులు ముఖ్యాలు! ఏకకాలంలో ఎవరవ్వరు ఏ పాత్రను పోషించి ఏ చరిత్రను సృష్టించారో కూడా ఆత్మ పరిశీలన చేసుకోవాలి.

ప్రజాహితానికి, ప్రజాస్వామ్యానికి, పరిపాలనకి నిలయమైన శాసనసభ స్థాయిని పునరుజ్జీవింపజేయడానికి మరియు పునరుధరించడానికి కంకణబద్ధం కావాలి. ఇందుకు గానూ ఆర్పులైన వారినే ఎంపిక చేసి ఎన్నికల ప్రక్రియ ద్వారా వారికి పట్టాభిషేకం చేయాలి. ప్రజాస్వామ్య విలువలకు ప్రాణం పోసే దిశగా ఇది మొదటి నిబంధన!

పవిత్ర హృదయంతో ప్రమాణపూర్వకంగా రాజ్యంగాన్ని నాలుగు పాదాలపై నడిపిస్తూ... ప్రజా బాహుళ్యానికి సుఖ సంపదల్ని శాంతిభద్రతల్ని సమకూర్చే క్రమాన్ని ‘కాపలా కుక్క’ లాగా కనిపెట్టగలగాలి.

ప్రజా నాయకుల్లో తొందరపాటు, అహంకారం, స్వార్థనీతి, ప్రజాసంక్లేషమార్గంలో పార్టీ తేడాలు, నిర్దిష్ట వైభాగికతలు, వాయిదాల పద్ధతి, అస్తులు అంగీకారయోగ్యం కాదు. పూర్వం ప్రజాపాత మహారాజులో కనబడే క్షమావంతుడు, గుణవంతుడు, బుద్ధిమంతుడు, దైర్యవంతుడు, నీతివంతుడు, రూపవంతుడు (ఇక్కడ రూపం అనేది తలపెట్టే గొప్ప కార్యాలకు ఆపాదించుకోవాలి), సకల సుగుణ నిదానవంతుడు అనే ఆప్టోదశ సౌందర్య గుణాలు ప్రతి ప్రజానాయకుడికి అవసరం. కానీ నేడు కనిపిస్తున్న చాలా మంది నాయకుల్లో ఈ సుగుణాల కోసం భూతద్దాన్ని పెట్టి వెదకాల్పిరావడం బాధాకరం. మరియు విచారకరం!

(ఐ) సేవ్స్ స్వచ్ఛంద సంస్థ - రమేష్ పాత

1991 వ సంవత్సరంలో ఏర్పాటు చేసిన ఈ SEWS (సేవ్స్ ఎంప్లాయిస్ వెల్స్ ర్సాసైటి) సంస్థ గురించి ఇదివరకే కొంత విపరించి వున్నాను. కాగా దిన దినాభివృద్ధి చెందుతూ తన సేవల్ని నిరాటంకంగా సేవాపథాన కొనసాగిస్తున్న ఈ సంస్థ జైత్రయాత్ర గురించి, ఇంకా కూడా విపరించాల్సిన అవసరం ఎంతయినా వుంది.

సిరిసిల్ల డివిజన్ ప్రాతిపదికగా కొన్ని ముఖ్యమైన రంగాలలో గ్రామీణ అభివృద్ధి కార్యక్రమాల్ని చేపట్టడం జరిగింది. కేంద్రప్రభుత్వ అనుమతితో జర్మనీ దేశంలో వున్న G.S.E. అనే స్వచ్ఛంద సంస్థ సహకారంతో విదేశీనిధుల ద్వారా గ్రామాభివృద్ధి కార్యక్రమాల్ని నిర్వహించడం జరిగింది. ఇందుకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నిధులను కూడా జతపర్చడం, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను విస్తరింపజేయడం, అంతా సేవాదృక్పుధంతో సాగిపోయింది.

ముఖ్యంగా సేవ్స్ ఆధ్వర్యంలో గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు 1991 నుండి ప్రారంభించబడినప్పటికీ, 1994 నుండి ఈ కార్యక్రమాలు విస్తృతస్థాయిని అందు కున్నాయి. ఈ కార్యక్రమాలలో ప్రజలను భాగస్వాములను చేయడం, వారి నుండి సహాయ సహకారాల్ని పొందడడంలో మా కుమారుడు డా॥ చెన్నమనేని రమేష్ పాత అద్వితీయమైనది. అలాగే కార్యక్రమాల నిర్వహణలో భాగంగా సౌలభ్యం కోసమై ఎన్నుకోబడిన ప్రజాప్రతినిధులతో పాటుగా, వివిధ రాజకీయ పార్టీలు, స్థానిక నాయకులు అందరితో రమేష్ మంచి సంబంధ బాంధవ్యాల్ని పెంపాందించుకోవడం జరిగింది.

సంస్థ ఆధ్వర్యంలో రమేష్ చేపట్టిన కార్యక్రమాలు విజయవంతం అవ్యాగా, వాటిని అనుభవిస్తున్న ప్రజలు అతడిపై గొప్ప అభిమానాన్ని పెంచుకోవడం సర్వసాధారణంగా జరిగిపోయింది. ముఖ్యంగా ఈనాటి సిరిసిల్ల, వేములవాడ, చౌప్పదండి, నియోజక

వర్ధాలలో 'సేవ్స్' సంస్ మరియు రమేష్బాబు... అభివృద్ధికి మారుపేర్లగా గుర్తింపు పొందడం అనేది మంచి ఆదర్శం!

శాసనసభ్యుడిగా, మాజీ శాసనసభ్యుడిగా, సేవ్స్ సంస్ అధ్యక్షుడిగా, నేను పోవిస్తున్న భూమికలో నాకు ప్రజా సంబంధాలు సుధృదం అయ్యాయి.

మా 'సేవ్స్' సంస్ ప్రథాన కార్యదర్శిగా పనిచేస్తున్న శ్రీయతులు ఏగిన మురళిగారు అభివృద్ధికి నిర్మాణ కార్యక్రమాలలో ప్రముఖంగా తోడ్డడురు. వీరు నా చిరకాల మిత్రులు! వీరు వేములవాడలో ఆర్యవైశ్వ నితాన్నదాన సంస్తున్న కీ.శే. వెంకటయ్యగారి సహకారంతో విజయవంతంగా నిర్వహిస్తున్న ప్రముఖులు!

వాటర్స్‌పెడ్ కార్యక్రమాలను, పర్యవేష్ణిస్తున్న శ్రీ కె. మధుసూదన్ రావు గారు గత రెండు దశాబ్దాల కాలం నుండి సేవ్స్ స్వచ్ఛంద సంస్ సహాయ కార్యదర్శిగా తమ విశిష్ట సేవల్ని అందిస్తున్నారు. అలాగే సేవ్స్ సంస్ అకోంబెంట్‌గా పని చేస్తానే, మరో వైపు ఎయిష్ట్ ప్రాజెక్టు పర్యవేక్షకులుగా పనిచేస్తున్న శ్రీ జిందం రమేష్ గారి సేవలు ఈ సందర్భంగా కొనియాడదగినవి వీరితో పాటుగా వివిధ కార్య నిర్వహక రంగాలలో నిమగ్నమైన ఇంజనీర్లు, కార్యకర్తల తోడ్పాటు, సేవ్స్ సంస్ సాధించిన సాధిస్తున్న ప్రతిష్టలకు మూలకారణంగా నిలుస్తుండటం అభినందనీయం!

నిర్మాణ కార్యక్రమాల విస్తరణ : 1999వ సంవత్సరం నుండి 2004 వరకు స్వచ్ఛంద సంస్ ద్వారా మా గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు విజయవంతంగా కొనసాగాయి.

జర్నిలీలోని స్వచ్ఛంద సంస్ అధ్యక్షుడిగా డా॥ రమేష్ వుండటం, రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిగా చంద్రబాబు నాయుడుగారు వుండటం వలన మా అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు దిగ్విజయంగా కొనసాగాయి అని చెప్పవచ్చు.

మా అదృష్టం కొద్ది ఆ సమయంలో జిల్లా కలెక్టరుగా పనిచేసిన శ్రీమతి సుమితా దాప్రా గారు మా కార్యక్రమాలను ఎంతగానో ప్రోత్సహించడం జరిగింది.

వరసగా మూడు సంవత్సరాలు నెలకొన్న అనావృష్టి పరిస్థితులు గ్రామీణ జీవితాల్ని అస్వస్థం చేయడం జరిగింది. త్రాగునీటి కొరత భయానకంగా తయారయ్యాంది. రక్కిత మంచినీటి సౌకర్యాలు వున్నప్పటికీ, నీటి వనరులు ఎండిపోవడం కారణంగా తీవ్ర నీటి ఎద్దడిని ఎదుర్కొల్పి వచ్చింది. ఘలితంగా మహిళలోకం అష్టకష్టాలు పడాల్సి వచ్చింది. ఈ పరిస్థితుల నేపద్యంలో తిగిరి వెనకటిలాగా సుదూర ప్రాంతాల బావుల నుండి నీటిని మోసుకోవాల్సిన దుర్గతి పట్టింది. ఈ తరుణంలో సేవ్స్ సంస్ ఆధ్వర్యంలో

కొత్తగా లోతుగా బోర్డు చేయడం, అవి సాధ్యపడని చోట టూంకర్ల ద్వారా మంచినీటిని గ్రామ గ్రామాలకి సరఫరా చేయడం అత్యంత సంతృప్తిని కలిగించిన అనుభవం! అయితే మా సంస్కు సగభాగం నిధులను సమకూర్చల్నా.. యుద్ధ ప్రాతిపదికన ఈ పనులను నిర్వహించడానికి తోడ్పడిన కలెక్టర్ గారి కృషి చిరస్వరణీయమైనది.

సంస్క ఆధ్వర్యంలో విజయవంతమైన ఆభివృద్ధి కార్బూకమాలు మాకు గర్వకారణం. వాటిని ఒకమారు పునఃశ్వరణ చేసుకోవడం సందర్భానుసారం.

డివిజన్లో 500లకు మించి బోర్డు వేసి, త్రాగునీటి సౌకర్యాన్ని కల్పించడం జరిగింది.

75 గ్రామాలలో ట్యూంకులు, షైపులైన్ నిర్మాణం ద్వారా, ఇంటింటికి మంచినీటి సౌకర్యాన్ని కల్పించగలిగాము.

సుమారు 250 సూక్షలు గదుల నిర్మాణం ద్వారా, ప్రాథమిక పారశాలల్లో పిల్లలకు రక్షణ కల్పించగలిగాము.

కొన్ని సూక్షల్లో పిల్లలు కూర్చోవడానికి బెంచీలు తయారు చేయించి ఇవ్వడం జరిగింది.

సనుగుల, వేములవాడ గ్రామాలలో సాగునీటికై పెద్ద కార్బూకమాల నిర్వహణ జరిగింది.

వేములవాడ యాత్రికుల కేంద్రానికి తగిన డ్రైనేజి సౌకర్యం లేక, ప్రతి ఏటా అంటు వ్యాధులు ప్రబలేవి. ఈ విపరీత పరిస్థితిని పురస్కరించుకుని గ్రామం మొత్తం 26 కి.మీ. పొడవునా కోట్ల రూపాయల వ్యయంతో ఆధునికంగా మురికి కాలువల నిర్మాణం చేపట్టి పూర్తి చేయడం జరిగింది.

వైద్య సౌకర్యానికి 10 సంవత్సరాల క్రితమే సంచార వైద్యశాల సౌకర్యాన్ని సమకూర్చి, మహిళలు, వృద్ధులు, పిల్లల ఆరోగ్య పరిరక్షణకై చర్యలు చేపట్టడం ముఖ్యంశం.

జిటీవలి కాలంలో పరిశుద్ధమైన మంచినీటి సరఫరాకై, ప్రతిగ్రామంలో లక్షల వ్యయంతో త్రాగునీటి సుద్ధి కేంద్రాలను నిర్మించి, 2 రూపాయలకే 20 లీటర్ల పరిశుద్ధమైన మంచినీరు అందించే కార్బూకమాన్ని చేపట్టడం విశేషం. ఒకే సంవత్సర ఆనతికాలంలో వేములవాడ నియోజకవర్గంలో 40 గ్రామాలలో ఈ సౌకర్యాన్ని కల్పించగల్గడం గర్వకారణం.

సిరిసిల్ల పట్టణంలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వ సహాయంతో పట్టణ ఆరోగ్య కేంద్రాన్ని నిర్వహిస్తున్నాం.

విదేశీ స్వచ్ఛంద సంస్కరణ ‘ఆలయన్’ సహకారంతో కరీంనగర్ కేంద్రంగా 6-7 బ్రాంచులద్వారా ఎయిట్స్ రోగినివారణ కార్బూక్టమాలను సమర్థవంతంగా నిర్వహిస్తూ, ఈ రంగంలో జిల్లాలోనే అగ్రస్థానాన్ని అలంకరించి మంచి పేరు ప్రఖ్యాతుల్ని పొందగలగడం జరిగింది.

సంస్కరణ ద్వారా ఇంకా ఇంకా చిరస్వరణీయ కార్బూక్టమాల్ని చేపట్టే ఆలోచన వుంది.

అటంకాలు : అంతకు పూర్వం, ఆ తర్వాత కలిగిన అనుభవాలతో పోల్చుకోగా, సేవ్ సంస్కరణంలో ప్రభుత్వ యంత్రాంగం వ్యవహరించిన తీరుతెన్నాలు కొన్ని చేదు అనుభవాల్ని మిగిల్చాయి.

మన దేశంలోని ప్రభుత్వ యంత్రాంగం, అటు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదకాలం... ఇటు సైజాం నిరంకుశ పరిపాలన కాలం నుండి కొనసాగుతున్న చట్టాలు నిబంధనలు పాటించవల్సిరావడం అనేది ఒక ప్రత్యేక పరిపాలనా పరమైన దుఃఖి. వారికి ఇవ్వబడే శిక్షణ కూడా ప్రజాస్వామ్య సూత్రాలు మరియు ప్రజాహిత సిద్ధాంతాల వెలుతురులో ఇవ్వబడలేదు. అభివృద్ధి కార్బూక్టమాలకు ప్రోత్సాహం కంటే అటంకాలే అధికంగా వుండటం సర్వసాధారణం అయ్యంది.

అధికార్యలైన కొందరిలో ప్రజాహిత సేవాభావం అనేది లోపించడం, అడుగుగున నిబంధనల అడ్డగోడల్ని నిర్మించడం, లంచగొండి అధికారులు వీటిని సాకుగా వినియోగించుకోవడం వంటి కారణాల వల్ల స్వచ్ఛంద సంస్కరణ కార్బూక్టర్లకు నిర్త్యాహం కలిగింది.

స్వచ్ఛంద సంస్కరణ స్వతంత్రం, చౌరవ, పారదర్శకత, ఆదర్శం, జవాబుదారి తనం వంటి సుధర్యాలకు పై కారణాలు తలనొప్పిగా తయారయ్యాయి. విదేశీ ప్రభుత్వాలు, సంస్కరణలు, అత్యంత ఉదార స్వభావంతో నిధుల్ని కేటాయించినపుటికీ... స్వదేశీ అక్రమార్థులు సృష్టించే అటంకాల కారణంగా, ప్రజా ప్రయోజనాలకు హని కలిగించే పరిస్థితి దాపురించింది. ఈ పరిస్థితులు ఇంకా తొలిగిపోనేలేదు.

రాజకీయాలలో రాటుదేవి, ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని ప్రభావితం చేస్తూ, దైర్యంగా ప్రజలపై విశ్వాసంతో ముందడుగు వేయడం వలన మా స్వచ్ఛంద సంస్కరణ... ఎదురైన అటుపోట్లను ఎదుర్కొని స్థిరంగా నిలదొక్కుకోగలిగింది.

అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో సహకార స్వచ్ఛంద సంస్థల ద్వారానే అత్యధిక కార్యక్రమాలు నిర్వహించబడటం మంచి అనుభవం. అక్కడి ప్రభుత్వాలు అన్ని విధాలా తమ ప్రోత్సాహన్ని అందించడం వలననే ఈ మంచిమార్పు జరిగింది. మనదేశంలో ఈ రంగంలో మౌలికమైన మార్పులు అత్యవసరం. కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఈ దివశో ఆలోచిస్తూ, చట్టాలు మరియు నిబంధనలల్లో మార్పులు చేర్పులు చేయడం-అత్యవసరం. అలాగే ఔ నుండి క్రింది వరకు పరిపోలనా సంస్కరణల్ని చేపట్టి, అధికార యంత్రాంగంలో సేవాతత్వరతని, పారదర్శకతని, జవాబుద్దితనాన్ని నెలకొల్పడం ప్రజాస్వామ్య సుపరిపొలనకు జవసత్స్వామ్యి అందిప్పడము అవుతుంది.

ఈ ప్రక్రియలు విజయవంతంగా వేగవంతంగా జరగాలంటే స్వచ్ఛంద సంస్థలతో పాటుగా, వివిధ రాజకీయ పార్టీలు... వాటి కార్యకర్తలు... నాయకులు... ప్రజల మధ్య వుంటూ, రాజకీయాలకు అతీతంగా అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో కలిసి పనిచేసే సంస్కృతిని అలవర్షుకోవాలి.

రాజకీయ ఆర్థిక విధానాలలో వుండే విభేదాలను... క్లైటస్టాయిలో నిర్వహించవలిసిన నిత్య కార్యక్రమాలలో కనబడకుండా జాగ్రత్తపడాలి. రాజకీయ దైరుధ్యాలు ఆయా సందర్భాలకే పరిమితం కావాలి గాని, ప్రజాజీవితాల్ని ప్రభావితం చేయకూడదు.

ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రతి 5 సంవత్సరాలకు ఒకసారి గ్రామస్థాయి నుండి రాష్ట్ర స్థాయి వరకు, రాజకీయ నాయకత్వం... యంత్రాంగం... మార్పులకు గురి కావచ్చును. కాగా, అంతవరకే చేయబడి అమలులో వున్న మంచి కార్యక్రమాలు మాత్రం రాజకీయ మార్పులు చేర్పుల ఫలితంగా ఉపసంహరింపబడటం గాని, నిర్దారించి గురికావడం గాని జరుగరాదు.

ప్రధానంగా రాజకీయాలు అనేవి వ్యక్తిగత కక్షలు కార్పొల్యూలకు దూరంగా వుండాలి. ప్రజాహిత కార్యక్రమాల నిర్వహణలో ఏకాభిప్రాయాన్ని సాధిస్తూ, ఉమ్మడిగా ప్రజాహిత కార్యక్రమాలను నిర్వహించే క్రీడాస్వార్థి నాయకులందరికి అత్యవసరం! ఈ స్వార్థి ప్రజలలో ఆరోగ్యకర ఆలోచనలకు, క్రియాశీల భాగస్వామ్యతత్వానికి, ప్రాణప్రదమైనిలుస్తుంది.

జటువంటి ప్రజాస్వామ్య స్వార్థికి పూర్తిగా భిన్నంగా రాష్ట్రంలోని కొన్ని జిల్లాలలో, కొన్ని గ్రామాలలో, వెనకటి కాలపు ఘ్యాడల్ భూస్వామ్య వ్యవస్థ సృష్టించిన ముతాతత్వం రాక్షసంగా మేల్కొంటూనే వున్నది. కక్షలు కార్పొల్యూలతో కూడిన రాజకీయ పగల్ని శాసిస్తూనే వున్నది. ప్రతి ఎన్నికలలో ఈ పరిస్థితి తలెత్తుతూనే వుంది.

గెలిచిన వారు ఓడిపోయిన వారికి గర్భతత్తువులుగా తోస్తున్నారు. తిరిగి వారు ఓడిపోయేవరకు విశ్రమిచేది లేదనే శపథాలు బుసలు కొడుతున్నాయి. ఫలితంగా గెలిచినవారు తలపెబ్బే ప్రతి అభివృద్ధిని అడ్డుకునే విషణంస్నృతి ఒక సంప్రదాయంగా కొనసాగుతూ, స్వచ్ఛమైన ప్రజాస్వామ్యాన్ని వేళ్ళూనకుండా చేస్తోంది. ఇది శాంతి భద్రతల సమయాగా ప్రజాజీవితాల్లో భయానక వాతావరణానికి కారణమౌతున్నది!

ప్రజాస్వామ్యం అనేది పవిత్ర జీవనవిధానం! ఇక్కడ ఒకర్ని ఒకరు పూర్తిగా అర్థం చేసుకుంటూ, భీన్వత్సంలో ఏకత్వాన్ని సాధించి, ప్రజల జీవితాలను ఉన్నతస్థాయికి తీసుకువెళ్ళే ఒక ఉమ్మడి కర్తవ్యం. దీన్ని రాజకీయాలకు అతీతంగా మానవీయ హృదయాలతో ఆహ్వానించాలి. అప్పుడే సత్యలితాలు కనబడతాయి.

సమయాలను చర్చల ద్వారా ఒప్పించి, మెప్పించి, పరిష్కరించుకునే ఆధునిక నాగరికతా ప్రక్రియగా ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థను నిర్వచించవచ్చును. అలాగే... అందరూ కలిసి ఉత్సత్తుని ఇతోధికం చేస్తూ... ఉత్సత్తు ఫలితాలను సమపాశ్చలో పంచుకునే ఉత్తమ విలువగా కూడా ఈ వ్యవస్థను అభివర్ణించుకోవచ్చును.

ఈ నేపథ్యంలో రాజకీయపాటీలు అధికార సాధన ఎత్తుగడలకు పరిమితం కాకుండా, శాశ్వత పవిత్ర విలువలను ప్రజాసామాన్యంలో వేళ్ళూనేవిధంగా శిక్షణకు పూనుకోవాల్సిన అవసరం ఎంతయినా వున్నది. నాయకులు... ప్రజాసేవకులు! కాబట్టి అధికార పదవులకు దూరంగా వుంటూ, ఆదర్శవంతంగా తమ తమ పార్టీ కార్యకర్తలలో స్వార్థరహిత సేవా తత్వరతను సృష్టించి పోషించవలసిన అవసరం అనేది నాయకులకు నిండుగా వున్నది. ఈ అవసరం ఇది వరకు ఎన్నడూ లేనంతగా ఇప్పుడున్నది.

పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థలోని పరిశ్రమ, ఉత్సత్తు, ఉత్సాధకతలను పెంచే పోటీ తత్వాన్నికి బదులుగా అందులోని విషణంస్నృతి... స్వార్థం... దళారి లక్ష్మణం... ఆమాంతం కుబేరులుగా మారిపోవాలనుకునే అవలక్షణం... వికటాట్టపోసం చేయడం బాధాకరం! ఈ లక్ష్మణాలు నీతి, నిజాయితి వంటి విలువల్ని పూర్తిగా హరింపజేయడం జరుగుతుంది. ధనబలం, కండబలం, అంగబలాలతో అధికారాన్ని సులభంగా హస్తగతం చేసుకుంటూ... సాధించిన అధికారాన్ని పూర్తిగా తమ తమ స్వార్థాలకోసం దుర్మినియోగం చేస్తూ, కేవలం తమ కోసం ధనాన్ని సమకూర్చుకునేదే అస్తులైన రాజకీయంగా... అదౌక రాజకీయ కళగా... నేడు ప్రచారం జరుగుతున్నది. ఇది శోచనీయం!

సమసమాజాన్ని ప్రజాస్వామ్యాన్ని కోరే వారందరికీ ఇదొక పెద్ద సవాలి! పాట్ల అడ్డగోడలకు అతీతంగా సమైక్యంగా ఉద్యమించి, ఈ విషంస్వాతిని భూస్వాపితం చేయడం నిజమైన దేశభక్తులు అందరి తళ్ళణ కర్తవ్యం!

ఈ కర్తవ్య దీక్ష కొనసాగినప్పుడే రాష్ట్రంలో దేశంలో అభివృద్ధి నిరాటకంగా సాగిపోతుంది. నేవ్స్ వంటి స్వచ్ఛంద సంస్థల నేపలు ఇంకా ఇంకా పురోగమిస్తాయి. ఫలితంగా ప్రజాసామాన్యం హరిస్తుంది. నాయకులు ప్రజాదేవుళ్ళగా కీర్తించబడుతారు! కాబట్టి.... ప్రజాపాతాన్ని కోరుకునే ప్రజానాయకులు మేల్కొనాలి! అభివృద్ధి నిరోధకులు ఎవ్వరైనా సరే అడ్డుకోవాలి! స్వచ్ఛందంగా ఉద్యమించాలి. స్వచ్ఛంద సంస్థల్ని ఆశీర్పదిస్తూ ప్రింస్పించాలి.

ముఖ్యంగా అభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు ఆదరణ కొరవడుతున్న నేపథ్యంలో ఈ సుచీల్ల బక్కతా సందేశాన్ని ఇవ్వవల్సి వచ్చింది.

(జె) డా॥ చెన్నమనేసి రమేష్ ప్రత్యక్ష రాజకీయ ప్రవేశం

1999 వ సంవత్సరంలో జరిగిన 11వ శాసనసభకు సిరిసిల్ల నియోజకవర్గం నుండి డా॥ రమేష్ అభ్యర్థిత్వం, చౌరసత్వం సకాలంలో పొందలేని కారణంగా ఆగిపోయింది. దీంతో అతనికి బదులుగా నేను బరిలోకి దిగి ఓడిపోవడం జరిగింది. తర్వాత 2004 వ సంవత్సరంలో జరిగిన 12వ శాసనసభ ఎన్నికల్లో పోటీ చేయడానికి రమేష్ సిద్ధపడలేదు. ఈ కారణంగా నేనే మరల బరిలోకి దిగి విజయం సాధించడం జరిగింది. ఇదంతా ఇదివరకే చర్చించాను. కాగా 2009 వ సంవత్సరంలో జరిగిన 13వ శాసనసభ ఎన్నికల నాటికి రమేష్ అన్నివిధాలా సంసిద్ధుడై తన అభ్యర్థిత్వానికి సుముఖంగా వుండటం జరిగింది. అయితే నియోజకవర్గం మారింది. సిరిసిల్ల పట్టణంతో సహా, పాత నేరళ్ళ మండలాలు కలిపి వేరే సిరిసిల్ల నియోజకవర్గంగా మారింది. “వేములవాడ” పేరుతో వేములవాడ, కోసరావుపేట, చందుర్తి మండలాలతో పాటుగా పాతమొటుపల్లి నియోజకవర్గం నుండి కథలాపురం, మేడిపల్లి మండలాలను కొత్తనియోజకవర్గంలో కలపడం జరిగింది. అంతకుముందు సిరిసిల్లలో భాగంగా వున్న బోయినపల్లి మండలం ఈసారి చొప్పదండి రిజర్వులో భాగమైపోయింది. అటు నేరళ్ళలో భాగంగా వున్న ఇల్లంతకుంట మండలం ఈసారి మానకొండూరు రిజర్వులో భాగమైంది. కొత్తగా ఏర్పడిన వేములవాడ నియోజకవర్గంలో పాత సిరిసిల్ల నియోజకవర్గానికి సంబంధించిన మూడు మండలాలున్నవి. ఈ మండలాలలో రమేష్కి తెలియని

గ్రామమంటూ లేదు. పైగా రమేష్ తమ అభ్యర్థిగా వుండాలనే వాదన అంతకుమందు రెండు ఎన్నికల నుండి కలుగుతునే వున్నది. దానితోపాటుగా కొత్తగా వేములవాడలో కలిసిన కథలాపురం, మేడిపల్లి మండలాల్లో కూడా రమేష్బాబు అభ్యర్థిత్వంపై సానుకూల స్పందన కలిగింది. సేవ్స్ సంస్థ ద్వారా చేసిన గ్రామాభివృద్ధి కార్యక్రమాలు తమ ప్రాంతానికి విస్తరించబడతాయని, తమ ప్రాంతంలో కూడా కనీస హాలిక సదుపాయాల నిర్మాణం జరుగుతుందని, అక్కడి ప్రజల ఆశ ఈ నేపథ్యంలో రమేష్బాబు తగిన అభ్యర్థి అవుతాడని విజ్ఞాలంతా విశ్వసించినారు. అంతవరకే శౌరసత్వాన్ని పొందిన రమేష్, ఇక తను అభ్యర్థిగా నిలవడానికి తన సంపూర్ణ సంసిద్ధతను ప్రకటించినారు. తెలుగుదేశం పార్టీ ఆధినేత శ్రీ నారా చంద్రబాబు నాయుడు గారు రమేష్ సంసిద్ధతకు తన సంతోషాన్ని వ్యక్తం చేసారు. చిరకాలంగా రమేష్ రాజకీయరంగ ప్రవేశం కొరకై వేచి చూస్తున్న వాళ్ళందరిలోనూ గొప్ప సంతోషం వ్యక్తమయ్యాంది. అందరి అదరాభిమానాల మధ్య రమేష్ పోటీచేయడం, గెలవడం, అంతా సహజంగా జరిగిపోయింది. ఈ విధంగా రమేష్బాబు 13వ శాసనసభలో ఒక శాసనసభ్యుడిగా అడుగుపెట్టారు.

గెలువు తర్వాత రమేష్బాబు తన నియోజకవర్గంలో పర్యటించడం, ప్రజాభాపుళ్ళంతో సన్నిహిత సంబంధాల్ని నెలకొల్పుకోవడం, ఎంతో ఆదర్శనీయంగా సాగిపోయింది.

నియోజకవర్గంలో అన్ని గ్రామాలకు పరిపుట్టమైన మంచినీటి శాకర్యాన్ని కల్పించే నిర్ణయానికి రావడం, వెంటనే దాన్ని ఆచరించడం, అభినందనీయం! ముఖ్యంగా ప్రభుత్వ నిధుల ప్రమేయం లేకుండానే స్వప్పంథ సంస్థ సేవ్స్ అభ్యర్థంలో ఇప్పటికే సుమారు 40 గ్రామాలలో శుద్ధమంచి నీటి సదుపాయాలను సమకూర్చడం శ్లాఘించడగినది.

ఈ సంవత్సరం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నియోజకవర్గం అభివృద్ధి నిధులు (50 లక్షలు) ఇప్పటికోయినా, స్వతంత్రంగా 70-80 లక్షల విలువైన కార్యక్రమాలను పూర్తిచేయడం నిజంగా ఎంతో అభినందనీయం. ప్రజాసందాన్ని పెంపొందింపజేసిన ఆదర్శం. అందరికీ ఆనందకరం!

రాష్ట్రప్రభుత్వానికి ప్రత్యోమ్మాయంగా దేశ విదేశీ సంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధి బాధ్యతలను నిర్వహించడం అసాధ్యం. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం గ్రామీణాభివృద్ధికి తగు ప్రాంతాన్నిత్వి ఇప్పగలిగితే ఈనాటి పరిస్థితుల్లో నిధులకొరత అస్తులే వుండదు. విద్య,

వైద్య, సంక్షేమ కార్యక్రమాలను ప్రభుత్వం పక్కనబెట్టి... భారీ ప్రాజెక్టులు-వాణిజ్య వ్యాపారాలకు-పెద్దపీట వేయడం అనేది మానవాభివృద్ధికి తీవ్రమైన ఆటంకం కలిగించే అర్థరహితమైన చర్చ!

శాసనసభ్యుడిగా అందరి ఆదరాభిమానాలకు పాత్రుడవుతూ, కొత్తగా ఏర్పాతైన వేములవాడ నియోజకవర్గాన్ని, ఆదర్శవంతంగా తీర్చిదిద్దడంలో రమేష్జాబు కృతార్థుడు కావాలని నా ప్రగాఢవాంఛ!

సమాజంలోని ప్రజలు, ముఖ్యంగా పేద ప్రజలు, వారి వారి కుటుంబ దీనావస్త గురించి నిరంతరం ఆలోచించడం... వారిని ఉద్ధరించడానికి దౌరికిన ప్రతి అవకాశాన్ని సంహరింగా వినియోగించడం... నాయకుడి ప్రథమ కర్తవ్యం! సామాజిక స్పృహ, దేశభక్తి, కలిగివున్న ప్రజా ప్రతినిధి సమర్థవంతంగా ఈ కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించగలడు. దీనినే “సమర్థత” అంటారు. ముఖ్యంగా ప్రజాసామాన్యాన్ని ప్రేమించడం, వారి కష్టసుఖాలను పంచుకోవడం, వారి కోసం పాటుపడే కార్యక్రమాల విషయమై శక్తివంచనలేకుండా కృషిచేయడం, ప్రజాసేవకుల విధి! పార్టీ పరిమితులకు అతీతంగా ప్రజాప్రయోజనాలను వారి సమస్యలను గుర్తించి, పరిష్కరించే ప్రయత్నం చేయడం అనేది నాయకుడి ధర్మం! నాయకుడు తమ పార్టీని మరియు పార్టీ కార్యకర్తలను మాత్రమే కాపాడే పక్షపాత వైఫలిని అవలంబించకూడదు. పార్టీలకు అతీతంగా నాయకుడు శ్రమించాలి. ఆప్యుడే ప్రజాబాహుళ్యపు అభిమానానికి సంహరింగా ప్రీతిపొత్తులోతారు. పక్షపాత వైఫలి హసికరం! ఇది నా అర్థశతాబ్దికి మించిన ప్రజా జీవితానుభవం!

ఒక మంచి నాయకుడు బహుజన హితం... బహుజన సుఖం... లక్ష్మ్యంగా ముందుకు సాగుతాడు. అదే సరోవరయానికి, సమ సమాజానికి రాచబాటలు వేస్తుంది. కాగా ఈ నేపథ్యంలో నేను ఆశిస్తున్నది ఏమిటంటే... నా వ్యక్తిగత కుటుంబంలో ఎవ్వరు ఏ భావజాలంలో వున్నప్పటికీ... నిష్పలంకమైన దేశభక్తులుగా రాణించాలి! సుదీర్ఘకాలం లోని నా సడక, నా ఆలోచనాసరళి, నా మూర్తిమత్తం, నా కుటుంబీకులకే కాక సువిశాల నా బంధుమిత్రులకు... నా శ్రేయోభిలాషులకు... నా ప్రజాకుటుంబానికి... తోడ్పుడాలి.

మనముల్లారా...

మీలో ‘దేవత్యు’న్నారు...!

మానవత్వానికి మారుపేరు దైవత్వం అయితే

కరుణ కారుణ్యాల సమహారం

మీ హృదయనాదం అవుతుంది!
రండి! ఈ ప్రాపంచిక జీవనంలో మీ
గుండె శబ్దాన్ని వినిపించండి!!

(క) రాజశేఖర్ రెడ్డి గారి దుర్భరణ

శాసనసభ నిర్వహణ, ప్రజాస్వామ్య విలువల పరిరక్షణ గురించి అతిగా చర్చించడం సాధ్యం కాదు. ప్రజలే బాధ్యతతో నిబధ్ధతగల రాజకీయ పార్టీల ప్రజాప్రతినిధులను ఎన్నుకోవడం ఏకైకమార్గం.

2004-2009 మధ్య ముఖ్యమంత్రిగా పనిచేసి, తిరిగి 2009లో మరో 5 సంవత్సరాల కోసం ముఖ్యమంత్రిగా ఎన్నుకోబడిన దా॥ వై.యున్. రాజశేఖర్ రెడ్డిగారి అకాల మరణం నిజంగా దురదృష్టకరం!

సైద్ధాంతికంగా, రాజకీయంగా, తీవ్రమైన బేధాభిప్రాయాలు వున్నప్పటికీ... వ్యక్తిగతంగా రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు సామ్యలు! సమర్థులు! అనుకున్న పనిని సాధించేవరకు అవిశ్రాంతంగా పని చేసే మంచి నేర్చరులు!

ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థగల రాజకీయరంగంలో వారి మరణం వలన రాజకీయ శూన్యం ఏర్పడిందని చెప్పేము కాని, అనూహృషైన అంతరాయం మాత్రం ఏర్పడింది. పరిపాలన స్థంబించింది. ప్రజాబాహుత్యం ట్రిగ్వాంతికి గురయ్యింది. అభిమానులు హతశులయ్యారు. దుఃఖాన్ని భరించలేక ఆత్మహత్యలకు కూడా తెగించారు.

2009 సెప్టెంబర్ 2 వ తేదీన రాజశేఖర్ రెడ్డి గారిని మృత్యువు హెలికాప్టర్ రూపంలో కబళించింది. కర్మాలు జిల్లా ‘పావురాల గుట్ట’ ప్రాంతం రెడ్డిగారికి మృత్యుశయ్యను పరిచింది. ముఖ్యంగా ఇదేరోజు శ్రీ బోయినపల్లి వెంకట రామారావు గారి 88వ జన్మదిన వేదుక సందర్శించాడని అభిమానులు, మిత్రులు, బోయినపల్లి వారిని సన్మానించడానికి కరీంనగరంలో సమావేశమయ్యారు. ఇంతలోనే రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిగారు ప్రయాణిస్తున్న హెలికాప్టర్ జాడ తెలియడం లేదని, చేరవలసిన స్థలానికి చేరలేకపోయారనే వార్త, దావానలంలా వ్యాపించింది. నేను ఇక ఆ సమావేశంలో వుండలేకపోయాను. జన్మదిన వేదుకను వాయిదా వేయాలని సూచించి, ఆ వెంటనే నేను తిరుగు ప్రయాణం చేపట్టాను.

రాత్రంతా గాలింపు చర్యలు చేపట్టారు. కుండపోతగా కురుస్తున్న వర్షం గాలింపు చర్యలకు తీవ్ర అంతరాయం కలిగిస్తున్నప్పటికీ ఎవ్వరూ వెనకడుగు వేయలేదు.

అభిమానులు కలిసికట్టగా తమ ప్రియతమ నేత ఆచాకీ కోసం హెలికాప్టర్ చిక్కుకున్న నల్లముల అడవుల్లోకి చొచ్చుకుపోయారు కూడా! కాని విధి వర్తించింది. మృత్యువు జయించింది. రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు ప్రయాణించిన హెలికాప్టర్ ప్రమాదానికి గురి అయ్యి, ఆయనతో పాటుగా ప్రయాణించిన వారంతా కూడా తిరిగిరాని లోకాలకు వెళ్లిపోయి నట్టుగా మీడియా స్ప్షటం చేసింది.

అంతే! రాష్ట్రం యావత్తు వాస్తవాన్ని జీర్ణించుకోలేని స్థితిలో కూరుకుపోయింది. స్తుభుత... నిశ్చభుత.... ప్రజాహృదయాల్ని కలిచివేసింది. విషణుం ఆవహించింది. విషాదం ఏరై ప్రవహించింది.

“సాహసంబున జయమిచ్చు-చావునిచ్చు” అను అనుభవం రుజువుయ్యంది అనిపించింది. చెప్పాలంటే మేఘావృత్తమై వున్న వాతావరణంలో హెలికాప్టర్ ప్రయాణం అనేది రాజశేఖర్ రెడ్డి గారి మొండి సాహసమే అనిపించింది. కాగా, బాధ్యతగల అధికారులు... పైలట్లు... ప్రకృతి అననుకూలతను చూస్తూ కూడా, ప్రయాణాన్ని వాయిదా వేయించలేకపోవడం అనేది వారి నిస్పతోయత! ఇది బాధాకరం!

అత్యంత దైర్యశాలి, ధీశాలి, గంభీరుడు అయిన రాజశేఖర్ రెడ్డి గారు కీర్తిశేషులు కావడం అనేది నా అంతరంగాన్ని తీవ్రంగా కలవరపరిచింది. ఎంతో బాధపడ్డాను.

రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు ప్రప్రథమంగా శాసనసభకు ఎన్నుకోబడిన 1978వ సంవత్సరంలో నేను వారి సాటి సభ్యుడిని. ఒక సీనియర్ శాసనసభ్యుడిగా నాపట్ల గౌరవం, మర్యాద, భావాల్ని వెలిబుచ్చే వారి వినిప్తుత నిజంగా కొనియాడగదిగింది.

వారి మరణానికి ఒక వారం రోజుల ముందే వారి నివాసంలో రాష్ట్ర స్వాతంత్య సమరయోధుల ప్రతినిధి వర్గంతో విజయవాడలో నిర్వహించ తలపెట్టిన ‘వార్కిక మహాసభ’ను ప్రారంభించవలసిందిగా వారిని కోరదమూ జరిగింది. మధ్యంగా వారు చిరునవ్వుతో స్వాతంత్య సమరయోధుల పట్ల ఆప్యాయతానురాగాలను వెలిబుచ్చడం అనేది మరుపురాని మధుర క్షణం.

రాజశేఖర్ రెడ్డిగారిని నేను మొదట్లుంచి చూస్తూనే వున్నాను. వారిలో నెలకొని వున్న చురుకుతనం, యుక్తి, సాహసం, అతచ్ఛి ఒక ఉత్తమ నాయకుడిగా చూపెట్టడంలో తోడ్పుడటం జరిగింది. ఆ విధమైన రాజసలక్ష్మణాలు అతడికి నిజంగా పెట్టని ఆభరణాలు! ఒకమాటలో చెప్పాలంటే అతడొక రాజకీయ వీరుడు! ఏది ఏమైనా... కాలమే! రాజకీయానికి వేళాపాళా లేకుండాపోతూ, ఆకస్మిక దుర్ఘటనలో మరణించిన నాయకుడి

అంత్యక్రియలు కూడా జరగకముందే... ఆయన కుమారుడు వై.యస్.జగన్మహాన్ రెడ్డి ని ముఖ్యమంత్రిగా నియమించాలనే సంతకాల ఉద్యమం చోటు చేసుకున్నది. ఈ ప్రకంపనలు ధిలీ వరకు చేరాయి. ఈ నాటి రాజకీయాలలోని అధికార దాహం రాజకీయ వ్యవస్థకే ఆప్రతిష్టని మూటగట్టింది అని చెప్పవచ్చు.

సౌమ్యంగా స్పుందించిన అధిష్టానం సంయుక్తాన్ని పాటించింది. ఆలోచించింది. తర్వాత అనుభవజ్ఞులు, నేర్వరులు, ఆర్థికమంత్రి శ్రీ కొణిజేటి రోశయ్య గారిని ముఖ్యమంత్రిగా ఆపర్చర్చు ముఖ్యమంత్రిగా నియమించింది. ఆ తర్వాత అతడినే నుస్సిరం చేసింది.

అకాలమరణం చెందిన రాజశేఖర్ రెడ్డి గారి మరణం నాలో విషాదాన్ని మిగిల్చింది. ఈ బరువైన భావాల్ని ఇక్కడ అక్కరిస్తాను.

మేఘం వర్షించింది
వనం గర్జించింది
ప్రకృతి శాసించింది
ఓ నాయకడి కథ ముగిసింది!

ఇదిగో అభిమానం కన్నీరయ్యింది
అదిగో ప్రజాహృదయం తల్లడిల్లింది
అయ్యా! జీవనగమనం అస్తవ్యస్తమయ్యింది
ఓ నాయకడా!
నీ చరిత్ర చిరస్నురణీయం!

* * *

14. వివిధ రంగాలు-తులనాత్మక పరిశీలన

(ఎ) విద్యార్థంగం

విద్య! ప్రపంచాన్ని శాసించే పవిత్ర విజ్ఞానం! ఈనాడు ఈ ప్రపంచం అంచంచల వైన ప్రగతిని సాధిస్తూ పారిత్రామికంగా నాగరికంగా వైజ్ఞానికంగా రాజకీయంగా సామాజికంగా ఆర్థికంగా అన్నివిధాలుగా పురోభివృద్ధి బావుటాను ఎగరవేయడంలో ప్రముఖ పాత్రని వహించే జ్ఞానం ‘విద్య’కు సంబంధించింది! ఇటువంటి విలువైన విద్యను గురించి, విద్యార్థంగం గురించి, ఎంత చర్చించినా తక్కువే! కాగా కొంతవరకు ఈ విద్య గురించిన ప్రస్తుతి ఇది వరకే రావడం జరిగింది. మరోసారి దీని గురించి ప్రస్తుతించవలసిన అవసరం ఎంతయినా వుంది. ఆ వివరాల్లోకి వెళ్తే...

దేశ వెనకబాటుతనానికి మూలమైన ‘అవిద్య’ ‘ఆజ్ఞానం’ యుద్ధ ప్రాతిపదికన నిర్మాలించబడాలి.

11వ పంచవర్ష ప్రణాళికలో పేర్కొనబడిన మేరకయినా నిధుల కేటాయింపు జరిగి తీరాలి.

ప్రాథమిక, మాధ్యమిక, ఉన్నత విద్యల్లో మౌలికమైన సంస్కరణలు చోటు చేసుకుని తీరాలి.

‘విద్య’ గుణాత్మకంగా మారి నిరుద్యోగితను నిర్మాలించే పద్మనైన సాధనంగా తీర్చిదిద్దబడాలి. ఈ దిశలో గడిచిన ప్రభుత్వం చేపట్టిన చర్యలు బహు తక్కువ. బలహీన వర్గాల విద్యార్థులకు చెల్లించవలసిన స్నాలర్సిప్సలు సకాలంలో చెల్లించకపోవడం అనేది నిత్య సమస్యగా మిగిలిపోయింది. నిధుల కొరత విద్య విషయంలో ఒక సమస్య కారాదు. ఈ నేపథ్యంలో నేను కోరేది ఏమిటంటే... భారీ జలవనరుల నిర్మాణానికి ఇచ్చిన ప్రథమ ప్రాధాన్యతను విద్యార్థంగానికి ఇప్పాలి. విద్యావేత్తలు, సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు, ఆశిస్తున్న విషయం ఇదే!

ప్రతి పర్యాయం రానున్న ఎన్నికల్లో విజయం గురించి, ఆలోచించడం ప్రస్తుత అధికారం ద్వారా వీలున్నంత ఆస్తిని కూడబెట్టుకునే ఆలోచనలు మాత్రమే చేస్తున్న ఈ నాటి అధికార పార్టీల అవసవ్య, మరియు సంకుచిత జ్ఞానం, సమస్యల్ని శాశ్వతం చేస్తూ వుంది. అంతే తప్ప వాటి శాశ్వత పరిష్కారానికి ఉపకరించడం లేదు.

‘విద్య’ అన్నిసాయిలలో భాష, సామాజిక స్పృహ, కల్పనలతో పాటుగా ప్రథానంగా ఉపాధి సాధనకు ఉపకరించే విధంగా అన్నివర్గాలకు ఉచితంగా అందుబాటులోకి రాగలిగే సమ్మిళిత విద్యగా వుండి తీరాలి.

దేశాభివృద్ధికి ప్రప్రథమ పెట్టబడిగా ‘విద్య’కు గుర్తింపు రావాలి. దీన్ని సాధించాలి. అప్పుడే, విజ్ఞలు, దార్శనికతగల దేశభక్తులు, అన్ని రంగాలలో విష్ణవాత్మక మార్పులను నిర్మిషింగా సూచించగలుగుతారు.

వినియోగించుకునే కొలది తరగకుండా వృద్ధి చెందే సంపదగా, దొంగలు దోచుకోలేని సంపదగా, మనిషిలోని మహాత్మని వెలికించే సాధనంగా, జీవితానికి వెలుగుబాటల్ని పరిచే శక్తిగా, ‘విద్య’ అమోఫుమైనది. ఆద్వితీయమైనది. ఈ విద్య గురించి ఓ రెండు మాటలు చెప్పాలనుకోవడం సముచితం. సందర్భానుసారం

విద్య... అక్షరామృతం. దీన్ని సేవించాలి!

విద్య... నాగరిక సువర్ణకిరిటం. దీన్ని ధరించాలి!

విద్య... విజ్ఞాన సర్వస్వం. దీన్ని పరించాలి!

విద్య... అంతులేని ప్రయాణం. దీన్ని సాగించాలి!

విద్య... నిత్య చైతన్యం. దీన్ని స్పృశించాలి!

విద్య... అధ్యత పరిమళం. దీన్ని ఆస్మాదించాలి!

విద్య... ధృద సాంగత్యం. దీన్ని ప్రేమించాలి!

అవను! విద్య పువిత్ర తీర్థం దీన్ని సేవించాలి!

“అవిద్య” అంధకారం. దీన్ని తొలగించాలి!

నిర్వంధ విద్యాబిల్లును పొర్లమెంటులో ప్రవేశ పెట్టనున్నట్టు కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. ఈ ఆలస్యం క్షంతవ్యం కాన్విడ్సైనా, ఆహోనించదగినదే. ఆచరణ ముఖ్యం.

(బ) సంక్లేష రంగం

సంక్లేషమరంగంలో ఈ ప్రభుత్వం సాధించింది బహు స్వల్పం! గడిచిన 5 సంవత్సరాలలో దళితులు, గిరిజనులు, వెనకబడిన తరగతులు, మహిళలు, మైనారిటీలు, వికలాంగులు, శిశు సంక్లేషం, మొదలగు రంగాల్లో ప్రభుత్వం వెచ్చించిన నిధులు చాలా తక్కువ!

పెరిగిన జనాభా, దినదినం పెరుగుతున్న డ్రవ్యేల్వుణం నేపథ్యంలో కేటాయించ బడిన నిధుల్ని గమనిస్తే... పూర్వ సంవత్సరాలల్లో వెచ్చించబడిన నిధుల కంటే ఈ నిధులు 25 నుండి 30 శాతం వరకు తక్కువగా వున్నాయి.

డుత్తుత్తి రంగాన్ని విస్తరించడం, నిరుద్యోగితను తగ్గించడం, అనేవి అన్నలు జరగలేదు సరికదా... సమస్యలు మరింత జరిలంగా మారిపోవడం జరిగింది.

గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో కేంద్ర ప్రభుత్వంచే ప్రవేశపెట్టబడిన “మహాత్మాగాంధి జాతీయ ఉపాధి పోమీ పథకం” చెప్పుకోదగింది. అలాగే పావలావడ్డిపై “మహిళా స్వయం సేవక సంఘాలు” కు ఇవ్వబడే రుణసాకర్యం కూడా చెప్పుకోదగింది.

సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు, అనుభవం గల రాజకీయ నాయకులు, ఈ రెండు పథకాలల్లో ఇమిడివున్న తాత్కాలిక ప్రయోజనాన్ని.. వాటి జనాకర్షకతత్త్వాన్ని ఎత్తిచూపుతూ వాటిల్లోని రెండు బలహీనతల్ని బహిరంగంగా వినిపిస్తున్నారు.

1. పథకాలను, వాటి నిబంధనలను, పాటించకుండా దుర్మినియోగం చేయడం అనేది కొట్టొచ్చినట్లుగా అగుపిస్తున్న మొదటి బలహీనత.
2. ఇంత పెద్ద ఎత్తున నిధుల్ని వెచ్చించినపుటికీ ఆయా గ్రామాల్లో స్థిరంగా వుండే ఆస్తుల్ని స్పష్టించలేకపోవడం, నిరుద్యోగులకు పాక్షిక నిరుద్యోగులకు తత్కాలిక భూతిని సమకూర్చడమే కాని వారికి శాశ్వత ఉపాధి కల్పన చేయలేకపోవడం, రెండవ ప్రధాన బలహీనత.

వేలాది కోట్ల ధనాన్ని మన రాష్ట్రంలోనే వెచ్చిస్తుండగా, వాటిపై సామాజిక ఆడిట్ నిర్వహించిన సందర్భాలు చాలా తక్కువ. ‘ఆడిట్’ నిర్వహించిన ఈ కొన్ని సందర్భాల్లోనూ లోపాలు, అవినీతి భాగోతాలు, కోకొల్లలుగా అగుపించాయి. చెప్పాలంటే... ఇలాంటి పథకాల స్థానంలో ఇవే నిధులను వెచ్చిస్తూ శాశ్వత ప్రయోజనాల సాధన, ఉపాధి అవకాశాల కల్పన, చక్కని ఫలితాలను అందిస్తుందని విజ్ఞాలందరి ఏకాభిప్రాయం.

కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు తమ సంకుచిత ఆలోచనల అధ్యగోడలనుండి బయటకు రావడం, సువిశాల దీర్ఘకాలిక దృక్పథాన్ని అలవర్చుకోవడం, దేశాభివృద్ధికి ఎంతో అవసరం.

ఇటీవల 2010-2011 వారిక ప్రణాళికపై చర్చించే సందర్భంలో ప్రణాళిక సంఘ సభ్యులైన శ్రీ అభిజిత్ సేన్గారు, మన ప్రభుత్వంచే నిర్వహించబడిన “రెండు రూపాయలకు కిలో బియ్యం”, “ఉచిత విద్యుత్తు” “రైతుల రుణమాఫి” మరియు “సభీడీ”లు, స్వయం శక్తి సంఘాలకు ఇవ్వబడే ‘పావలా వడ్డి’, ‘ఆరోగ్యశీల్త్రి’ పథకం, ఇంకా తదితర విధానాల పనితీరును తీవ్రంగా విమర్శించడం... అవి అత్యధికంగా జనాకర్షక పథకాలుగా మారిన సత్యాన్ని ఎత్తిచూపడం... గమనించాల్సిన విషయం!

పేదల సహాయానికై వెచ్చించబడే ప్రణాళికా నిధులలో సగానికి సగం “అర్వతలు లేని వారే ఫోంచేస్తున్నారు” అని ఘాటుగా విమర్శించడం అనేది ఆత్మవిమర్శకు అవసరమైన ఒక పొచ్చరిక!

ఇండ్స్ట్రియిల పంపకం, ఇందిరమ్మ ఇండ్స్ నిర్మాణంలో సాధించిన పురోగతి, మరియు ఈ నిర్మాణంలో దొరలుతున్న అవకతవకలు, నిత్యం మనం వింటున్నవే... చూస్తున్నవే.

పేదలు స్వశక్తితో, స్వంత సంపాదనతో, నిర్మించుకునే ఇండ్స్ నిర్మాణానికి సుదీర్ఘ వాయిదాలాపై వట్టిలేని రుణాల్చి అందించడంలో అర్థం పుంటుంది. స్వావలంబన షైతన్యం పోషించ బడుతుంది. అంతేకాని ఉచితంగా, మరీ బలవంతంగా, గడువులోగా లక్షల ఇండ్స్ నిర్మాణం జరగాలని ఆశించడం వలన జరిగేది సాధించేది అభివృద్ధి కాదు. అప్పుల భారం పెరుగుతుంది. శాసన సభలో అనేక సందర్భాల్లో ఈ అంశం చర్చించబడినప్పుడు ప్రభుత్వం తన అశక్తతను బయటపెట్టిందే కాని, ఆత్మ విశ్వాసంతో అందరి సహకారంతో ఈ పథకాలను సవరించి జయప్రదం చేయాలని మాత్రం ప్రయత్నించలేదు.

పట్టణాల సమీపంలో నాలుగైదు అంతస్థలలో ఈ నిరుపేదల నివాసానికై నిర్మించబడిన ఆకాశ హోర్ట్సులలోకి వెళ్లి చూస్తే మాత్రం వారి సమస్యలు, ఇబ్బందులు, వీటి నేపథ్యంలో పొలకులకు పేదలపట్ల వున్న నిర్మాణం, కళ్ళకు కట్టినట్టుగా దర్శనం ఇవ్వడం జరుగుతుంది. ఆ ఇళ్ళ పరిస్థితి గురించి వివరిస్తే... ఒకే ఒక చిన్న గది మాత్రమే వుంటుంది. భోజనం, కాలకృత్యాలు, తీర్మానోగ్రహిగె వసతులతో సహ ఏ మాత్రం నివాసయోగ్యం లేని దుస్థితి మన నాగరికతా స్థాయిని వెక్కిరిస్తుంది. వేలాది గృహాలు ఉచితంగా ఇచ్చినా లభ్యిదారులు వాటిని తీసుకోవడానికి నిరాకరిస్తున్నారు. ఎంత పేదవాడికైనా కనీస సౌకర్యాలు కలిగిన గృహాలు అవసరం. కాబట్టి ఉత్పన్నమయ్యే సమస్యలను లభ్యిదారులందరితో చర్చించి, క్రమక్రమంగానైనా సమస్యల్ని పరిషురిస్తూ, అభివృద్ధి సాధించి తీర్చాలి. ఏదీ ఉచితం కాకూడదు. స్వంతక్కపేతో స్వావలంబన స్పృహతో నిర్మించబడాలి.

అభివృద్ధి అనేది ‘మేడిపండు చందం’ కాకుండా ప్రభుత్వం ఖచ్చితమైన విధివిధానాల్ని పాటించాలి.

కీ.శే. సందమూరి తారక రామారావు గారు ప్రారంభించిన 2 రూపాయలకు కిలో బియ్యం పథకం, పేద ప్రజల జీవితాలలో ఎంతటి మంచి మార్పును సాధించిందో చరిత్ర బుజువు చేసింది. అది తాత్కాలిక సహాయం మాత్రమే ననుటలో సందేహం

లేదు. తెల్లకార్డులు గలవారు వాటి ఆధారంగా స్వావలంబనను సాధించగలరు. స్వంత ఉద్యోగం ద్వారా సంపాదించుకున్న ప్రతిఫలాన్ని వెచ్చించి, మార్కెట్సులో స్వేచ్ఛగా సరుకులను కొనుగోలు చేసే స్వశక్తిని అందరూ కోరుకుంటారు. అందులో నుండి కొంతయినా మిగులుగా వుండాలని ఆకాంక్షిస్తారు. అయితే ముఖ్యంగా... ప్రభుత్వం అన్ని సబ్సిటీలను అందజేస్తునే వ్యవసాయం, చేతివృత్తుల వంటి వాటిపై ఆధారపడే అశేష ప్రజాసీకం వారి వారి వృత్తి విధానాల్లో గిట్టుబాటును సాధించేలా కృషిచేయాలి. సంపూర్ణ సహాయ సహకారిన్ని అందించాలి. అందుకు అవసరమైన హౌలిక సదుపాయాలను సమకూర్చాలి. అభివృద్ధి చెందిన పాశ్చాత్య దేశాలలో ఇదే జరిగింది. అలాగే స్వతంత్రం పొంది అభివృద్ధిపథంలో అతివేగంగా దూసుకుపోతున్న చైనాదేశం ఇదే అమూల్య అనుభవాన్ని అందజేస్తున్నది.

ప్రజాస్వామ్యం ఆదర్శంగా వున్న మనదేశంలో ‘పేదరిక నిర్మాలన’ ఒక ప్రహసనంగా మారింది. పేదలు కాని వారు పేదరిక నిర్మాలన పథకాలనన్నిటిలో చౌరబడి సింహభాగాన్ని అక్రమిస్తున్నారు. సబ్సిటీల విధానాలను నిర్ణయించవలసిన ‘శాసన సభలు’ ఈ కార్యక్రమాలను శాస్త్రీయంగా పర్యవేక్షణ చేయలేకపోతున్నాయి. ఏటి ఘలితంగా కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు సబ్సిడి క్రింద వెచ్చించే 5-6 లక్షల కోట్ల నిధులలో జనాభాలో 60 శాతంగా వున్న పేదలు, దిగువ మధ్య తరగతులకు, కేవలం 3 లక్షల కోట్ల చెందడం జరుగుతున్నది. అలాగే 40 శాతంగా వున్న చిన్న, పెద్ద, మధ్యతరగతి వారికి మిగతా 3 లక్షల కోట్ల చెందడం జరుగుతున్నది.

మన రాష్ట్రంలో గత ప్రభుత్వం అనుసరించిన విధానం ఘలితంగా తెల్లకార్డులు, పెన్సన్లు, విచక్షణారహితంగా పంచడం జరిగింది. అడిగిన వారందరికి లేదనకుండా ఇవ్వాలని ప్రకటించడం జరిగింది. ఆనాటి ముఖ్యమంత్రి గారు 80 శాతం జనాభాకు ఈ కార్డులను పంచేసినారు. జనాకర్డునే తమ గెలుపుకు ఏకైక ఆయుధంగా భావిస్తూ, అనాలోచితంగా చేసిన నిర్ణయం ఇది!

ఆర్థిక ఇబ్బందులలో చికిత్సాతున్న ఈ నాటి ప్రభుత్వం, ఇప్పటికే 30 లక్షల అర్థతలేని కార్డులను గుర్తించడం మరియు మరో 20 లక్షల కార్డులను గుర్తించవలసి వున్నదని అంచనా వేయడం అనేవి పరిస్థితుల తీవ్రతను తెలియజేస్తున్నది. ఒక్క కార్డుల విషయం లోనే కాదు, పెన్సన్లు తదితర అంశాలలో... పట్టణాలలో ఇవ్వబడే సబ్సిటీలలో కూడా అర్థతలేని వారి సంఖ్య అనూహ్యంగా వున్నది. రెండో వైపు పూర్తిగా అమాయకంగా

వన్న కొందరు, కార్డులు తదితర సంక్లేషమ సాకర్యాలకు నోచుకోక, పస్తులతో, అర్ధాకలితో, అనారోగ్యంతో ఆత్మహత్యలకు తెగిస్తుండడమనేది నిజంగా అత్యంత బాధాకరమైన విషయం.

ప్రభుత్వం “జనాకర్షణ” ద్వేయంగా పనిచేయకూడదు. “జన సంక్లేషమం” ద్వేయంగా పనిచేయాలి. సామాజిక, ఆర్థిక, అభివృద్ధిని ఆశిస్తూ... రాష్ట్రాభివృద్ధికి పథకాల్చి రూపొందించాలి. ప్రజల్ని శాశ్వత ఉపాధి కల్పన ప్రక్రియలో భాగస్వాముల్ని చేయాలి.

(సి) ఆదాయం వ్యయం (బడ్జెట్)

రాష్ట్రాభివృద్ధి అంటే... రాష్ట్ర ప్రజల అభివృద్ధి అని, మానవాభివృద్ధి అని, పేదరికాన్ని తగిస్తూ సర్వోదయం దిల్లో సాంఘిక న్యాయం సాధించడమని, వివిధ సంరక్షాల్లో విశ్లేషించడం జరిగింది. రాష్ట్రం లేక కేంద్రాన్ని పరిపాలించే రాజకీయ పార్టీలు వాటి సంకీర్ణాలు అనుసరించే రాజకీయ దార్శనికత, తాత్ప్రవ్రత చింతన, వీటి ఆధారంగా ఆయా ఆదాయ వ్యయ పట్టికలను రూపొందించడం, తర్వాత అమలు పరచడం జరుగువలసింది.

అధికారంలో వన్న రాజకీయ పార్టీలు ముఖ్యంగా కాంగ్రెస్ పార్టీ 5-6 పంచవర్ష ప్రణాళికల రూపకల్పనలో దేశ అర్థశాస్త్రవేత్తలపైననే ఆధారపడింది. దేశాభివృద్ధి రచనలో అర్థశాస్త్రవేత్తలతో పాటుగా సామాజిక శాస్త్రవేత్తల పాత్ర వుంటేనే ప్రాధాన్యతను సంతరించు కుంటుందనే సత్యాన్ని పూర్తిగా విస్తరించడం జరిగింది.

భారతదేశ సామాజిక ఆర్థిక ప్రత్యేకతల గురించి సూక్ష్మంగా అభ్యర్థులనం చేయడం ఇంకా జరగలేదు. అభివృద్ధి గురించి పాశ్చాత్య విజ్ఞానాన్ని మాత్రమే వినియోగిస్తూ, భారతీయ సామాజిక ఆర్థిక వ్యవస్థ విశిష్టతను దాదాపుగా విస్తరించడం జరిగింది. అంతేకాదు, సోఫలిజం గురించి ఆనాటి కమ్యూనిస్టు దేశాల విధానాలను మక్కి మక్కి అనుసరిస్తూ, దేశీయ ప్రయివేటు రంగాన్ని ఏమాత్రం ప్రోత్సహించలేదు. ఉత్సుక్తిని, ఉత్సాధకతను ఇతోధికం చేస్తూ, సంపదను పంపకం చేయడంలో సామాజిక న్యాయ సూత్రాలను పాటించాలనే సత్యాలను కూడా విస్తరించడం జరిగింది. లైసెన్స్ పర్టీ స్థానే ‘అభివృద్ధి’ని లక్ష్యంగా ఎన్నుకోవడం జరిగింది. ఫలితంగా స్వతంత్రానంతర మూడున్నర దశాబ్దాల వరకు సగటు జాతీయ ఉత్పత్తిరేటు 2-3 శాతానికి మించలేదు.

80వ దశకం మధ్యభాగం నుండి కీ.శే. రాజీవ్‌గాంధీగారు ప్రధానిగా ఆధునికతకు ప్రాధాన్యతను ఇవ్వడం జరిగింది. ఆ తర్వాత 90వ దశకం నుండి శ్రీ పి.వి.నరసింహరావు

గారు ప్రధానిగా శ్రీ మన్సోహన్‌నింగ్ ఆర్థికమంత్రిగా దేశీయ పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థకు గుర్తింపు, ప్రోత్సాహన్‌నీ ఇవ్వడం జరిగింది. ఘలితంగా దేశ స్వాల జాతీయాభివృద్ధి రేటు 5 శాతం నుండి ఈనాటి 7-8 శాతానికి చేరడం సాధ్యవాడుతున్నది.

ప్రణాళికా రచనలో వైవిధ్యాలు గల రాష్ట్ర జిల్లా స్థాయి ప్రజల అవసరాల ఆధారంగా కాకుండా, కేంద్ర స్థాయి మేధావి వర్ధం రూపొందించే ఊహాచిత్రాలపై ఆధారపడటం ఇంకా జరుగుతున్నది. ఘలితంగా సమతుల అభివృద్ధి, సామాజిక న్యాయం, ఆశించిన ఘలితాల్ని ఇప్పులేకపోతున్నది.

సమకాలీన ఆర్థిక ఆదాయ వ్యయపట్టికలను (బడ్జెట్) విశ్లేషించడంలో సైద్ధాంతిక వాస్తవాలను గమనిస్తూనే, అవసరమైన విమర్శలను చేయక తప్పదు.

స్వాలంగా బడ్జెట్లో ఆయా ప్రభుత్వాల ఆదాయం, దాని వ్యయం, సవివరంగా చూపేటడం జరుగుతుంది. మన రాజ్యంగం నిర్దేశించిన విధంగా కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు, తమ తమ పరిధిలో గల పన్నులను విధిస్తూ ఆదాయాన్ని సమకూర్చుకుంటున్నాయి. ప్రతి 5 సంవత్సరాలకు ఒక పర్యాయం కేంద్రంచే నియమించబడే ఆర్థిక కమిషన్, కేంద్రం నుండి రాష్ట్రాలకు నిధులను పంపకం చేసే విధివిధానాలను నిర్ణయిస్తుంది.

రాష్ట్ర జనాభా, దాని స్వంత ఆదాయం, వెనకబాటుతనం, ఆర్థిక క్రమశిక్షణాల ఆధారంగా అవసరమైనంత మార్పులు చేర్చులతో కేంద్రం నుండి గాని, స్వతంత్రంగా అప్పుల ద్వారాగాని, తమ బడ్జెట్సు రూపొందించుకునే అధికారం ప్రభుత్వాలు కలిగి వుంటాయి. ఆర్థిక సంఘుం నిర్దేశించిన నిధులతో పాటుగా, కేంద్ర ప్రభుత్వం తమ బాధ్యతగా వివిధ కార్యక్రమాల నిర్వహణకై రాష్ట్రాలకు గ్రాంటుగా, నిధులను మళ్ళించడం జరుగుతుంది. పైన ఉదహరించిన మూడు మార్గాలు - ఆర్థిక సంఘుం ద్వారా కేటాయింపులు, కేంద్రం అందించే గ్రాంటులు, కేంద్రం నుండి పొందగలిగే అప్పులు, రాష్ట్ర ఆదాయానికి గణనీయమైన వనరులుగా ఉపయోగపడ్డాయి. ఇంతకు మించినిగా రాష్ట్రం వివిధ రకాల పన్నుల ద్వారా తమ స్వంత వనరులను సమకూర్చుకుంటుంది. కేంద్రం - అనుమతితో దేశ విదేశీ రుణ సంస్థల నుండి కూడా రుణాలను సంపాదించుకో గలుగుతుంది. పై ఆదాయాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుంటూ, రాష్ట్రం తన వ్యయాన్ని అనగా భర్యులను నిర్ణయించుకుంటుంది.

2010 ఫిబ్రవరి 5వ తేదీన 13వ ఆర్థిక కమిషన్ తమ నివేదికను భారత పార్లమెంటుకు సమర్పించింది. ఇంతకు పూర్వపు ఆర్థిక కమిషన్ అనుసరించిన విధి విధానాలను స్వాలంగా పాటిస్తా ఈ నివేదిక కొంత కొత్తదనాన్ని ప్రదర్శించింది.

12వ ఆర్థిక కమిషన్ వారు కేంద్రం సేకరించే పన్నుల నుండి రాష్ట్రానికి 30.5 శాతం నిధుల్ని కేటాయించారు. 13వ ఆర్థిక కమిషన్ ఈ వాటాలను 32 శాతానికి పెంచింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ కొణిజేటి రోశయ్యగారు, 13వ ఆర్థిక కమిషన్ మన రాష్ట్రానికి 5 సంపత్తురాలకు ఒక లక్ష పాతికవేల రూపాయలను కేటాయించిందని, ఈ మొత్తం 12వ ఆర్థిక కమిషన్ చేసిన కేటాయింపుకు రెట్లింపుగా వుందని, తమ సంతోషాన్ని వెలిబుచ్చడం జరిగింది.

రాష్ట్రాలు తమ ఆర్థిక సుస్థిరతను క్రమశిక్షణను పాటించాలని కమిషన్ కోరడం జరిగింది. కేంద్ర, రాష్ట్రాల, ఉమ్మడి రుణం సగటు సంపదకి 68 శాతానికి మించకూడదని మంచి సూచన చేసింది. రాష్ట్రాలు తమ రాష్ట్రాభియ ఆర్థిక కమిషన్లే ద్వారా స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలకు సముచితంగా నిధులను మళ్ళీంచాలని సూచించింది. ఈ సూచనలు సంప్రదాయ సిద్ధంగా వున్నాయి. కేంద్ర ఆర్థిక కమిషన్, కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆధ్వర్యంలో ఆధీనంలో వున్నట్లు స్వప్తపడుతుంది. పూర్వం కేంద్ర రాష్ట్ర సంబంధాలపై “సర్కారియూ” కమిటీ చేసిన సూచనలను పాటించే కమిషన్గా లేదు. బలీయమైన రాష్ట్రాలంటేనే బలమైన కేంద్రం మనగల్లుతుందనే సిద్ధాంతం గుర్తింపులోకి రావడం లేదు. కేంద్రం నిధుల నుండి రాష్ట్రాలకు కనీసం 50 శాతం వాటా చెందాలనే “సర్కారియూ” కమిషన్ సూచన ఆచరింపబడటం లేదు.

పెదరల్ స్కూల్రికి బదులు అధికార కేంద్రీకరణ భావం ఇంకా కొనసాగడం అనేది జాతీయ సమైక్యత, సమగ్రత, సంతుల అభివృద్ధికి తోడ్పడుడు. సరికదా ప్రాంతీయ అసమానతలు అసంతృప్తులకు దోహదం చేస్తుంది. ఈ పరిస్థితి మారి తీరాలి.

ప్రతిసంవత్సరం ఆమోదించబడే బడ్జెట్ రూపురేఖలు కేంద్రం నుండి రాష్ట్రాలకు మళ్ళీంచబడే నిధులపై ఆధారపడి వుంటాయి. రాష్ట్రాలు ప్రధానం అని చెప్పిన రాజ్యాంగంలో ఆర్థిక వసరుల సముపార్జనలో కేంద్రానికి పెద్దపీట వేసిన పరిస్థితి గమనార్థం ఇది మారనంత కాలం రాష్ట్రాలు కేంద్రంపై ఆధారపడక తప్పదు.

13వ ఆర్థిక కమిషన్ వారు చేసిన తీర్మానాలు తిరిగి ఈ పరిస్థితికి ఆధ్యం పడ్డున్నాయి. సరుకుల అమ్మకంపై, ఉత్పత్తి చేసేవారి ఆదాయంపై, వేయబడే పన్నులు అధికంగా వుంటాయి. ఎక్కుజు ఆదాయంపై పన్నులు కేంద్ర ప్రభుత్వ భాతాలోకి చేరుతాయి. ఆయా సరుకుల అమ్మకంలో లేదా పంపకంలో వేయబడే పన్నులు, రాష్ట్ర ఎక్కుజు రిజిస్ట్రేషన్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల భాతాలోకి చేరుతాయి. పరిపాలనా బాధ్యతల నిర్వహణలో మాత్రం

రాష్ట్రాలే ప్రధానం. కేంద్రం తన వనరుల నుండి చేసే పంపకంపై ఆధారపదుతూ, ఇంతటి మాలిక కార్యక్రమాలను రాష్ట్రాలు నిర్వహించాలి. ఇది తలక్రిందులుగా నున్నది.

13వ ఆర్థిక కమిషనర్ వారి నివేదిక ప్రకారం దేశంలో విధించబడే అన్ని రకాల పన్నులలో 62 శాతం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి చెందగా, మిగతా 38 శాతం మాత్రమే రాష్ట్రాలకు చెందడం పూర్తిగా అన్యాయం.

కేంద్రం నుండి రాష్ట్రాలకు పంపిణీ చేయదగిన నిధులు గత కమిషన్ చేసిన 31.5 శాతాన్ని ఈ కమిషనర్ 32 శాతానికి పెంచడం గొప్ప మార్పు కాదు. కేంద్ర రాష్ట్ర పన్నుల మధ్య ఆర్థిక వనరుల పంపకంలో చెప్పుకోదగిన సంస్కరణ ఏమాత్రం కాదు. పన్నుల ద్వారా సమకూర్చబడే ఆదాయంలో సగటు 14 శాతం కేంద్రం తమ చేతిలో ఉంచుకుంటున్నది. మిగతాభాగాన్ని మాత్రమే వివిధ పరతులతో కూడిన అర్థతల ఆధారంగా రాష్ట్రాలకు పంపిణీ చేస్తున్నది. పన్నుల ఆదాయం కంటే అధికమైన ఆదాయం అనగా... కేంద్ర పరిశ్రమలు ప్రభుత్వరంగ సంస్కరణ ద్వారానే వచ్చే ఆదాయం కేంద్రానికి చేరుతున్నది. ఏది ఏమైనా ఆర్థిక వనరుల పంపకం పునఃసమీక్షించదగిన పెద్ద సంస్కరణ. రాష్ట్రాలు సంఘబింబంగా ఈ సంస్కరణల్ని సాధించాలి. వివిధ సిద్ధాంతాలను ప్రకటించే రాజకీయ పార్టీలు, నిత్యావసరమైరన ఈ అంశాన్ని ఉమ్మడి కర్తవ్యంగా గుర్తించడం అవసరం.

వివిధ మార్కుల ద్వారా సాధించుకునే ఆదాయాన్ని క్రోడీకరిస్తూ, దాన్ని వివిధ ప్రజా అవసరాలకు పంపకం చేసే ప్రక్రియ బడ్జెటుగా (ఆదాయ వ్యయపట్టిక) గుర్తించబడుతుంది. వ్యయాన్ని విశేషించగా కాలక్రమేణా అది ఆదాయానికి మించిపోతున్న పరిస్థితి ఏర్పడిపోయింది. లక్ష్ల సంఖ్యలో పన్న ప్రభుత్వ ఉద్యోగస్థుల జీతభత్వాలు, బడ్జెట్లోని ఖర్చుల భాతాలో సింహభాగాన్ని ఆక్రమించడం అనేది దేశవ్యాప్తంగా జరుగుతున్న పరిణామం. కేంద్ర బడ్జెటుకూడా ఈ వాస్తవాన్ని ధృవీకరిస్తుంది. పన్నుల వసూళ్ళకు, పరిపాలనా నిర్వహణకు, అవసరమైన సిబ్బందిని నియమించుకోవడం... అనుదినం పెరిగిపోతున్న ఉద్యోగాలం నేపథ్యంలో వారి జీతభత్వాలను పెంచుతూ పోవడం అనివార్యమైనదే! అయితే ఆదాయాన్ని గూడా పెంచుకోవాలి.

రెవెన్యూ (ఆదాయం) కంటే ఆ రెవెన్యూ ఖర్చు చేసే ప్రభుత్వ సిబ్బందిపై వెచ్చించే నిధి అధికమైనపుడు ఆ పరిస్థితిని రెవెన్యూ లోటుగా వర్రించడం జరుగుతుంది. ప్రతి సంవత్సరం పెరిగిపోయే ప్రజా అవసరాలను తీర్చుడానికి కొత్తకట్టడాలను నిర్మించకతప్పదు.

ఉదాహరణకు కోర్టు, పాతశాలల్లో, నీటి వనరులు, వైద్యం, విద్యుత్థక్తి వంటి సౌకర్యాలను నిర్మించి నిర్వహించక తప్పదు. ఈ కొత్త కట్టడాలపై అనగా... పెట్టుబడి భాతాలోకి రాగిలిగే వనరులు, కేంద్ర నిధులు, రుణాలు మాత్రమే! ఈ పెట్టుబడి వనరుల కంటే మించిన పెట్టుబడి భాతాక్రింద ఖర్చులు తప్పనిసరి అవుతుంటాయి. అవి గత సంవత్సరాలలోని అసంపూర్ణ కట్టడాలు కావచ్చును. లేదా ప్రజాబాహుళ్యానికి ముఖ్యంగా పేద వర్గాలకు ఇచ్చిన వాగ్దానాలను తీర్చవలసిన బాధ్యతలే కావచ్చు.

రెవిన్యూ లోటులాగానే పెట్టుబడి భాతాలో కూడా ఆదాయానికి మించిన ఖర్చులు దర్శనమిస్తాయి. ఈ పరిస్థితిని బడ్డెటులో పెట్టుబడిలోటుగా తెలియజేయడం జరుగుతుంది. రెండింటిలో ఏదో ఒక దానిలోనైన మిగులు లభిస్తే అది లోటును పూడ్చడానికి లేదా తగ్గించడానికి ఉపయోగపడుతుంది. రెండింటిలోనూ లోటు ఏర్పడితే మొత్తం “బడ్డెట్ లోటుగా” పిలువబడుతుంది. అభివృద్ధి కార్బ్రూక్రమాలకు గ్రహణం తప్పదనే భావం వ్యాపిస్తుంది. భవిష్యత్తు భయపెడుతుంది. దురదృష్టవశాత్తు గత అనేక సంవత్సరాల కాలం నుండి రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాలను ఇదే ఆర్థిక దుస్థితి వెక్కిరిస్తున్నది. ఫలితంగా రాష్ట్ర, కేంద్ర ప్రభుత్వాలు తమ లోటు బడ్డెటును పూడ్చడానికి అధిక వద్దీలపై బుణ సేకరణ మార్గాన్ని ఎన్నుకోవడం జరుగుతున్నది. ఈ రుణభారం తడిసి మోపెవుతూ ప్రతి సంవత్సరం అన్నింటికంటే మించిన పెద్ద ఖర్చుగా ప్రాధాన్యతను సంతరించు కుంటున్నది. అందుకే గత దశాబ్దం నుండి పార్లమెంటు ఒక చట్టం ద్వారా ఆర్థిక లోటును నియంత్రించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నది. రాష్ట్ర స్వాల వార్షిక ఆదాయంతో పోల్చినప్పుడు ఈ ద్రవ్యలోటు 3-4 శాతానికి మించరాదని శాసించింది. ఈ లక్ష్మణరేభ దాటిన రాష్ట్రాలు తమ ఆదాయాలను పెంచడం ద్వారా, వ్యధా ఖర్చులను తగ్గించడం ద్వారా, పొదుపు ద్వారా, ఆర్థిక క్రమశిక్షణను సాధించాలని కోరడం జరిగింది. క్రమశిక్షణ కోల్పేతున్న రాష్ట్రాలకు అందించే సహాయానికి కోతబెట్టే పోచూరికలు కూడా చేస్తున్నది. దీనివలన విచ్చలవిడిగా వాగ్దానాలు చేయడం, వ్యధా ఖర్చులు అదే పనిగా పెంచుకుంటూ పోవడం, అప్పులు చేయడం వంటి పరిస్థితి కొంత అదుపులోకి రావడం ఆరోగ్యకరమే! ఐనా సామాన్య ప్రజల కనీస అవసరాలను తీర్చాలంటే... పెట్టుబడి భాతాలో ఖర్చులు చేయడం, ఆ మేరకు రెవిన్యూ భాతా ఖర్చులు కూడా పెరగడం అనివార్యం! అభివృద్ధికి అవసరం! ప్రభుత్వాలు ఇంకా గుర్తించడానికి నిరాకరిస్తున్న అంశాలు ఇవి!

రాష్ట్ర స్వాల వార్షిక ఆదాయాన్ని క్రమంగా పెంపొందించుకోవడం, ఉత్పత్తులను పెంచుకోవడం, పన్నుల రాబడిని పెంచుకోవడం, పన్నుల ఎగవేతను తీవ్రంగా

అరికట్టడం, నల్లధనానికి లంచగొండితనానికి ముగుతాడు వేయడం వంటి చర్యలు పరిపాలనా సంస్కరణలపై తీవ్రంగా కేంద్రికరించాలి. బడ్జెట్ రూపకల్పనలో ముందే పేర్కొన్న విధంగా నిర్దిష్టమైన ఉద్యోగయకర లక్ష్యాలు వుండి తీరాలి. అభివృద్ధి లక్ష్యాలు ప్రణాళికాబద్దం కావాలి. ప్రణాళికలు ప్రజాబాహుళ్యపు దీర్ఘకాలిక అవసరాలను తీర్చేవిధంగా వారి భాగస్వామ్యంతో రూపొందించబడాలి. సామాజికంగా ఆర్థికంగా వెనకబడిన ప్రాంతాల త్వరితగతిన అభివృద్ధి సాధన దశలో వుండి తీరాలి. అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు నిర్దిష్టయించబడిన కాల వ్యవధిలో పూర్తవుతూ, ఫలితాల్ని అందించే విధంగా తీర్చిదిద్దబడాలి. సమత, సమతుల, అభివృద్ధిషై విశ్వాసం కలిగిన రాజకీయపార్టీలు వాటి సంకీర్ణాలు పరిపాలనా బాధ్యతల్ని నిర్వహించగలిగితే, అవి తమ రాజకీయ సంకల్పబలంతో పరిమిత నిధులను ప్రయోజనాత్మకంగా వెచ్చించగలుగుతాయి. బడ్జెటులో ప్రాధాన్యతాక్రమాన్ని మార్పుతూ ఉపాధి కల్పన, మానవత్వమ ప్రధానమైన ఉత్సత్తిరంగాలకు పెద్దవీట వేయగలుగుతాయి. మానవ వనరుల అభివృద్ధికి మూలకందమైన విద్య, వైద్య, హాష్టికాహారం రంగాలలో విష్ణువుత్తుక విధానపర నిర్దయాలను చేస్తూ విజయవంతంగా ఆచరించగల్లతాయి. స్థిర, చర ఆస్తులను సృష్టిస్తూ పరిపాలనకై ఆర్థిక వనరులను సమగ్రాగులుగుతాయి. ఇవి అభివృద్ధి పథానికి ఆలంభనను అందిస్తాయి. లోటు బడ్జెటు, రుణభారం, జనాకర్షక పథకాలకు క్రమంగా స్వస్తి పలుకుతూ స్వావలంబన సాధించగలుగుతాయి. ప్రపంచీకరణ, సరళీకరణ, ప్రయావేటీకరణ, ప్రవాహాలలో కొట్టుకుపోకుండా స్వదేశీ నేలపై గట్టిగా నిలదొక్కుకోగల్లతాయి. రాజకీయ పొందికలలో పై విధంగా గణాత్మక మార్పులు చోటు చేసుకోవడానికి తగిన సమయం ఇంకా రావడం లేదు. ఈనాటి రాజకీయ పొందికల నేపథ్యంలో, ప్రజాస్వామ్య ఉద్యమాల బలంతో, బడ్జెట్ రూపకల్పనలో సాధ్యమైనంత మార్పును సాధించాలి. వాటిని ధనార్థన, దళారి పెట్టుబడిదారి దిశనుండి ప్రజాహిత దిశకు మళ్ళించాలి. అభ్యుదయవాదులైన ప్రజాప్రతినిధుల పనితనంతో పై మార్పులను సాధించాలి. ఎల్లవేళలా కనీస ప్రజాహిత కార్యక్రమాల సాధనలో సువిశాల ఐక్యత, ఐక్య కార్యాచరణలు తక్షణ రాజకీయ కర్తవ్యంగా గుర్తించాలి. ఇది ఒక కల కాదు కళ! వర్గ దోషిణిని కూకటివేళ్ళతో పెకిలించే సంకల్పబలంగల త్యాగధనులు సాధించగలిగే విజయం! అధికారులు, అనధికారులతో కూడిన రాజ్యాంగబద్ద శాసనసభా సంఘాలు విస్పృతంగా నిరంతరం ఈ కార్యక్రమాలను ఆజమాయిషి చేయాలి. కాగ్ (సి.ఎ.జి) సంస్థ అందించే విశేషణలను అత్యంత బాధ్యతగా చర్చించి ప్రతి లోటుపాటును సకాలంలో సరిచేయాలి. ఆర్థిక నేరాలకు పాటుబడిన

వ్యక్తులు ఎవ్వరెనా, ఎంతటి వారైనా, దోషులుగా గుర్తించి కలినమైన క్రమశిక్షణ చ్యాలకు గురిచేయాలి.

ఇదివరకే అందోళనతో వ్యక్తం చేయబడిన విధంగా, ఈనాడు బడ్జెటు, దాని రూపకల్పన నుండి వివిధ స్థాయిలలో అనగా శాసనసభలు, సభాసంఘాలలో, రేఖామూత్రంగా కూడా చర్చించబడడం లేదు. శాసనసభ తాలూకు అత్యంత ప్రధాన కర్తవ్యం దాదాపుగా పూర్తిగా విస్మరించబడింది. లాంఛన ప్రాయం అయిపోయింది. ప్రజాధనానికి, ఆదాయ వ్యయానికి, జవాబుదారీతనం లుప్తమైపోయింది. శాసనసభ ఒక రచ్చబండ కంటే హీనంగా వ్యక్తిగత కళలు కార్పొల్యూలను తీర్చుకునే అధమస్థాయికి నెట్టివేయబడింది. “తెలాపాపం తలా పిడికెదు” అన్నట్టుగా అధికార ప్రతిపక్ష పార్టీలు, వాటి నాయకులు, ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థను శాసిస్తున్నారు. సామాజిక స్పృహలేఖివారు ప్రజాస్వామ్యం పేరుతో వ్యక్తిస్వరూపాలకు ఒడిగడుతున్నారు. ఎన్నికల చట్టాలతో పాటుగా శాసనసభ నియమనిబంధనలను అమూలాగ్రంగా సంస్కరించి, ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థకు జవసత్యాలను సమకూర్చాలి. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ ప్రజాపాత, సమసమాజ, స్థాపన దిశలలో పదునైన పరికరంగా తీర్చిదిద్దబడక తప్పదు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రజల నాడి, ప్రజలవాడి, ప్రజల వాదన, తదితర ప్రజాసంబంధ అంశాలు ప్రాముఖ్యతని సంతరించుకుని వుంటాయి. పాలకులు, ప్రభుత్వాలు, ఈ వ్యవస్థని తమ చేతుల్లో కీలుబొమ్మలుగా చేసుకుని ఆడించే దురవస్థ కూకటివేళ్ళతో నిర్మాలించబడాలి. ఇది తప్పదు.

ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ అనేది సగటు జీవన ప్రమాణాలకు ప్రాణప్రదం. ఒక మనిషి శరీర నిర్మాణ వ్యవస్థలో వివిధ వ్యవస్థలు ఏవిధమైన పాత్రలు పోషిస్తూ, ఏ విధంగా మనిషిని సంపూర్ణంగా ఆరోగ్యవంతుడిగా వుంచుతాయో, అదేవిధంగా ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలోని వివిధ మంత్రిత్వాలు కూడా సంఘజీవన స్థితిగతులపై ఆ విధంగా గొప్ప పాత్రను పోషించాలి. శరీరంలో ఏ నిర్మాణ వ్యవస్థ దెబ్బతిన్నా మనిషి ఆరోగ్యంపై అది ప్రభావం చూపించి, తర్వాత ఆ మనిషిని అనేక సమస్యలకు గురిచేస్తుంది. మంత్రిత్వ శాఖల్లో ఏ శాఖ మండకొడిగా వున్న ప్రజాజీవనం కూడా అలాగే దెబ్బతింటుంది. కాబట్టి ‘ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ’ పరిపూర్ణంగా పనిచేయాలి. ఇందుకు వ్యవస్థల సారూప్యాలైన ప్రజాప్రతినిధులు, మంత్రులు, చైతన్యవంతంగా కృషి చేయాలి.

(i) ఆర్థిక సమాచారం

పాలనా వ్యవస్థలో ప్రజలు, ప్రజాప్రతినిధులు, సమర్పించుకున్న మహాజర్లు వినతిపత్రాలకు ఎప్పటిలాగే అతిగతిలేదు. ఒక మండలాధికారికి ఇష్టబడిన ముఖ్యమైన అభ్యర్థన, రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అధికారికి చేరి నిర్ణయం కావాలంటే... ఈనాటి అంచనాప్రకారం కనీసం 25 మంది అధికారుల పరిశీలన పొంది తీరాలి. ఆ తర్వాత జరిగిన నిర్ణయం ఏమిటో ఎలాంటిదో తెలియజేసే బాధ్యత ఎవ్వరికీ లేదు. అవసరమున్న వ్యక్తి స్వయంగా కాగితంతో పాటుగా, తన ప్రయత్నాన్ని కొనసాగించిన సందర్భాలలోనే ఫలితం కనబడుతున్నది. సమాచార చట్టం అమలులో వున్నా... అది సామాన్యపోరులకు, అనుదినం జిరిగి పనులకు, ఉపయోగపడటం కష్టసాధ్యం! ప్రతి అధికార కేంద్రం జవాబుదారీతనంతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు విధిగా నిర్వహించాలి. ప్రజల వర్ధకు పాలన, సుపరిపాలనతో, ప్రజలతో సజీవ సంబంధం ప్రభుత్వానికి ప్రధానం! ఇది సార్థకం కావాలంటే సంతృప్తికరంగా సంస్కరించబడాలి.

శాసనసభలో నెలరోజుల పాటు బడ్డెట్లో వివిధ వర్ధులపై చర్చ జరిపి, వాటికి తమ ఆమోదాన్ని ఇవ్వాలి మంజూరైన నిధులను సకాలంలో మంజూరు పొందిన కార్యక్రమాలకు ఖర్చుచేయడంలో ఆయా శాఖాధిపతులు నిజాయితిగా వ్యవహరించాలి. ఆచరణలో ఆర్థికశాఖ ఈ క్రమశిక్షణను పాటించడంలేదు. ఆయా శాఖాధికారులు తమ ఖర్చులకే తిరిగి ఆర్థికశాఖ ఆమోదం పొందలేక కార్యక్రమాల నిర్వహణలో అనవసర జాప్యం జరుగుతున్నది. ఒక కార్యక్రమానికి కేటాయించబడిన నిధులు ఇతర కార్యక్రమాలకు మళ్ళీంచడం అలవాటుగా కొనసాగుతున్నది.

సి.ఎ.జి. తెలియజేసే అభ్యంతరాలను చూసిన తర్వాత కూడా ఆర్థికశాఖ తన వైఫలిని సంస్కరించుకోవడం లేదు. మంత్రులు జోక్యం చేసుకోవడం లేదు. అధికారులు బాధ్యతతో వ్యవహరించడం లేదు. ప్రజాహిత కార్యక్రమాలు నిధుల కొరత కారణంగా నిలిచిపోవడమో లేదా మారిపోవడమో జరుగుతున్నది. బడ్డెటు, ఆర్థికశాఖ విధివిధానాలు, ఇంకా ల్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదులు అనుసరించిన మార్కెట్ స్కాలంగా కొనసాగించడం సహించరాని ఆర్థిక ఛాందసం! చాదస్తం! ఆమోదం పొందిన కార్యక్రమాల నిర్వహణకి కేటాయించిన మొత్తాలను, ప్రతి తడవా ఆర్థిక కార్యదర్శి అనుమతి తర్వాతే విడుదల చేయడం అనేది అభివృద్ధిని ఆటంకపరచడమే అవుతుంది. ఈ ప్రక్రియలో చోటు చేసుకునే జాప్యం, లంచగొండితనం, అత్యంత బాధాకరం! జవాబుదారితనం లేని కారణంగా అధికారులు ఈ అంశాలపై తమ అసక్తిని గాని, బాధ్యతని గాని ప్రదర్శించడం లేదు.

మన ఆర్థిక కార్బూక్షమాలు గణనీయంగానే పెరిగాయి. 1991 సరళీకరణ తర్వాత ఈ అభివృద్ధి కార్బూక్షమాలు నిస్యందేహంగా వేగవంతం కావడం జరిగింది. రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆదాయ వనరులు ఒక దశాబ్దికాలంలో రెండు మూడు రెట్లకు పెరగడం అనేది విస్మరించవిలేని వాస్తవం. 10 సంవత్సరాల క్రితం మన దేశ వార్షికాదాయం 50 వేల కోట్ల డాలర్లకు మించలేదు. ఈ నాటికి అది పెరిగి లక్ష కోట్ల డాలర్లకు (ఒక ట్రీలియన్ డాలర్స్) మించిపోతున్నది. తాజా లెక్కల ప్రకారం 110 కోట్ల జనాభా కలిగిన దేశ వార్షికాదాయం 1.25 ట్రీలియన్ డాలర్లు (లక్ష 25 వేల కోట్ల డాలర్లు అనగా దాదాపు 50 లక్షల కోట్ల రూపాయలు) వుంటుంది. మొత్తం ప్రపంచ వార్షికాదాయానికి చైనా వార్షికాదాయం 8 శాతం వుండగా భారతదేశ వార్షికాదాయం 0.8 శాతం ఉండగా, ఇటీవల అది పెరిగి 1.2 శాతానికి చేరినట్టుగా తెలుస్తున్నది. చెప్పాలంటే మనం ఎక్కుడా? మన తర్వాత స్వతంత్రం పొందిన చైనా ఎక్కడ? సంస్కరణల ప్రక్రియ ద్వారా ఈ రాబడి ఇంకా పెంచుకోగలుగుతాము. ఆర్థిక క్రమశిక్షణ పాటిస్తూ లోటు బడ్డెటు కారణంగా ఏర్పడే అప్పులు, వడ్డీల చెల్లింపు వంటి బరువు బాధ్యతల్ని తగ్గించుకోగల్లుతాము. మానవ వనురుల్ని గుణాత్మకంగా ఇతోధికం చేస్తూ, ఉపాధి ఉద్యోగ సౌకర్యాలను విస్తరించుకోగలుగుతాము. అభివృద్ధి లక్ష్యాలలో ప్రాధాన్యతా క్రమాన్ని సంస్కరిస్తూ... సగటు జాతీయ సంపద పెరుగుదల రేటుని 9-10 శాతానికి పెంచగల్లుతాము. పేదల సంఖ్యను త్వరగా తగ్గిస్తూ, పేదరిక నిర్మాలనని ఆచరణ సాధ్యం చేయగల్లుతాము. పేదరికం ఎప్పుడైతే దూరమౌతుందో అదే అభివృద్ధి పరిపుష్టి! అభివృద్ధిని సముఖించం, సంయుక్తం సమహితం, సమతులం చేసే “రాజకీయ సంకల్పబలం” దీనికి మూలం! ఇది లేని ఎడల ధనవంతులు మరింత ధనవంతులు కావడం జరుగుతుంది తప్ప, పేదరికం “ఎక్కడ వేసిన గొంగళి” అక్కడే చందాన పేరుకుపోతుంది. పెరిగే పేదల సంఖ్య సామాజిక అసమానతల్ని కూడా పెంచుతుంది. కాబట్టి “రాజకీయ సంకల్పబలం” విస్తరించి, ఒక సామాజిక పెట్టుబడిగా అవతరించి, చైతన్యవంతం కావాలంటే బహుజనామోదాన్ని మరియు ఐక్య కార్బూక్షరణని సాధించగలిగే నూతన రాజకీయ ఆర్థిక చింతన... రాజకీయ తాత్వికత... ఎంతో అవసరం.

(డి) పోలీసు, న్యాయ వ్యవస్థలు - వాటి తీరు తెస్తులు

ప్రజలకు ఆత్మబంధువుగా వుండవలసిన పోలీసు యంత్రాంగం ఇంకా ఈనాడు ప్రజలచే ఏవగించుకోబడుతున్నది. ప్రజాకంటకుల స్వార్థాల పరిరక్షణకే తప్ప ప్రజా

బాహుళ్యపు సంక్లేషం వారి నిఘంటువులోకి చేర్చబడలేదు. నేరస్తులు పెచ్చరిల్లిపోతున్నారు. శాంతి కాముక పౌరులు అభ్యద్రతా వాతావరణంలో బిక్కుబిక్కుఘంటూ బ్రతుకు భారాన్ని ఈడ్చుతున్నారు. పోలీసు వ్యవస్థతో ముడిపడివున్న న్యాయవ్యవస్థ కూడా ఆధునిక సామాజిక దృక్పథంతో ధర్మరక్షణ బాధ్యతల్ని నిర్వహించలేకుండా వున్నది. న్యాయాన్ని సకాలంలో అందించకుండా అనవసర జాప్యం జరగడమంటే న్యాయాన్ని నిరాకరించినట్టే అవుతుంది కదా! ఒక అధికారిక అంచనా ప్రకారమే దేశంలో ఇంకా పేరుకుని వున్న కేసులన్నీ పరిష్కరించబడాలంటే అది 2038వ సంవత్సరం నాటికి సాధ్యపడుతుంది.

చట్టం, న్యాయంపై విశ్వాసాన్ని కొనసాగించాలంటే తక్కణం యుద్ధ ప్రాతిపదికపై వ్యాజ్యాల పరిష్కారం జరిగితీరాలి. నేరస్తులు ముఖ్యంగా ఆర్థిక నేరస్తులు సులభంగా శిక్షల నుండి తప్పించుకోగలగుతున్నారు. నేర నిరూపణ బాధ్యతను పోలీసు శాఖకు గాక స్వయంత్ర ప్రతివత్తి కలిగిన ప్రత్యేక శాఖకు ఇచ్చే మంచి సంస్కరణ ఆచరించబడుటలేదు. అస్సులు చెప్పాలంటే న్యాయశాస్త్రమే మార్పులు చేర్చులు పొందవలసిన ఆగత్యం వున్నట్టగా న్యాయకోవిదులు ఎందరో కోరుతున్న సత్యం!

మనదేశంలో ఈనాటికి అమలులోవున్న న్యాయశాస్త్రం దాని పీనల్కోడ్, క్రిమినల్ ప్రాసీజర్ కోడ్, సివిల్ ప్రాసీజర్ కోడ్, బ్రిటన్లోని ‘మెకాలే’ కాలంలో రూపొందించబడి కాలదోషం పట్టినవి. “వందమంది నేరస్తులు శిక్షను తప్పించుకున్న ఫరవాలేదు గాని, ఒక్క అమాయకుడు అక్రమంగా శిక్షకు గురికాకూడదు” అంటుంది ఈ న్యాయశాస్త్రం! కక్షదారులు ఇద్దరిమధ్య వున్న ‘సాక్ష్యం’ తాలూకు బరువు ప్రధానం కాని బలం ప్రధానం కాదు అని కూడా ఈ న్యాయశాస్త్రం అంటుంది. ఈ శాస్త్రం ఈ రంగంలో కూడా చోటు చేసుకున్న ఆధునిక దృక్పథంతో తీవ్రంగా సంస్కరించాలి అంటూ న్యాయకోవిదులు ఎందరో దశాబ్దాల కాలం నుండి ఆందోళనతో ప్రతిపాదిస్తున్నారు. ఒక సాధికార ‘లా’ కమిషన్ నియమించి, ఈ మాలిక సంస్కరణలని సొకారం చేసుకోవాలని, అభిప్రాయ పడుతున్నారు.

“స్వతంత్రం” “ప్రజాస్వామ్యం” అర్థవంతమోతూ జన జీవితం మూడుపుప్పులు అరుకాయలతో ప్రవర్ధమానం చెందాలంటే న్యాయశాస్త్ర సంస్కరణ అత్యవసరం.

జైశ్వ, వాటిని నిర్వహించే విధివిధానాలు, తక్కణమే సంస్కరించబడవలసిన ఆవసరం వున్నది. ఎట్టి పరిస్థితుల్లో కూడా ఔదీల కనీస మానవ హక్కుల్ని తగించడానికి వీలులేదు. జైశ్వ అనేవి దారితప్పిన పౌరుల జీవితాలలో ఆత్మవిమర్శతోపాటు ఆత్మవిశ్వాసాన్ని,

సమాజంపట్ల భక్తి ప్రవత్తులను, పునఃరుద్ధరించే కర్యాగారాలుగా మారక తప్పుదు. శైదీలు తమ శేషజీవితంలో పొరిశ్రామికులుగా ఉత్తమ హౌరులుగా తీర్చిదిద్దబడాలి. ఇందుకు అవసరమైన వ్యయప్రయాసాలను సమాజం భరిస్తుంది.

పొలకవర్గాలలో కూడా అవసరమైన సామాజిక సంస్కరణల స్పృహ చోటు చేసుకోవాలి. మనరాష్ట్రంలో గత 8 సంవత్సరాల కాలంలో 1000 మంది శైదీలు మరణించినారనే వార్త ఆందోళనకరం! ఈ లెక్కన ప్రతి మూడురోజులకు ఒక శైది మరణిస్తున్నాడు. ఇందుకు కారణం అనారోగ్యం, పనిభారం, మానసిక క్లోఫ కావచ్చను. కారణం ఏదైనా వాటిని పరిశేలించి, తష్ణణ పరిష్కారానికి ఘ్రానుకోవడం ప్రభుత్వ కర్తవ్యం. అయితే ఈ దిశలో సాధించింది బహు స్వల్పం. సాధించవల్సింది అత్యధికం.

* * *

15. పరిపొలనా సంస్కరణలు - సుపరిపొలన

ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రజాసమస్యలపై కొనసాగిన అనేక ఉద్యమాలలో భాగస్వామిని కావడంతో పాటుగా, ఆయా సమస్యల సంతృప్తికర పరిపొర్చానికి నిరంతరం కృషి చేసిన నా అనుభవ సారాన్ని తెలియజేసుకోవడం సముచితం... సందర్భానుసారం!

సుమారు ఆరుదశాబ్దాలకాలం పరిపొలనా యంత్రాంగంతో వారి నియమ నిబంధనల అచరణలో పొందిన వివిధ అనుభవాలను విడివిడిగా చర్చించడం అసంభవం. సౌప్రాయావాదులు, మహారాజులు, రాజుల, కాలాల్లో స్ఫ్రోంచి ఆచరింపబడిన పాలనా విధానాలను మరియు అప్పటి నియమ నిబంధనలను సంపూర్ణంగా రద్దుచేస్తూ, స్వతంత్రానంతర ప్రజాతంత్ర పరిపొలన వ్యవస్థను నూతన పునాదులపై నిర్మించడం ఈనాటి కర్తవ్యం!

మార్పిస్తు తత్త్వశాస్త్రంలో ప్రభుత్వం దాని వివిధ అంశాలు, పార్శ్వాల, గురించి చక్కని చారిత్రక విశ్లేషణ చేయడం జరిగింది. అది సర్వకాల సర్వవస్తులలో ఒక సత్యంగా నిలుస్తుంది. సమాజ పరిణామ క్రమానికి దిక్కుాచిగా ఉపకరిస్తుంది. ఉత్పత్తి సాధనాలతో సంబంధ బొంధవ్యం ఆ ఉత్పత్తి క్రమంలో పాల్గొనే ప్రజలను వర్గీకరిస్తుంది. ఉత్పత్తి సాధనాలపై యాజమాన్యం కలిగిన వర్గం, ఆనాటి సామాజిక వ్యవస్థ నిర్మాణక్రమాన్ని గతిని శాసిస్తుంది. వాటిని తమ స్వంత ప్రయోజనాలకు అనుగుణంగా నిర్మిస్తుంది. అనుకూలంగా మలుచుకుంటుంది. దాన్ని ఎదురించే వర్గాలను వారి ఉద్యమాలను అణచజ్ఞాస్తుంది. ఆర్థిక, విద్య, వైద్య, న్యాయ, పరిపొలనా సిద్ధాంతాలను విధానాలను తదనుగుణ్యంగా నిర్వహిస్తుంది. అన్నింటిలో అత్యంత ప్రభావశీలి అయిన రాజకీయ పరిపొలనా విధానాల్ని తమ వర్గ ప్రయోజన సాధనలో పద్ధనైన ఆయుధంగా రూపొందించుకుంటుంది. సైద్ధాంతిక పరిభాషలో చెప్పాలంటే సమాజంలో ఆర్థిక సంబంధాలు ఒక పునాదిగా పనిచేయగా వివిధ వ్యవస్థలు, సంస్కలు, ఆ పునాదిపై ఉపరితలంగా నిర్మించబడుతాయి. ఆ సత్యాన్ని యాంత్రికంగా కాకుండా, మానవ చైతన్య పరిణామ క్రమ వెలుతురులో విశ్లేషించుకోవాలి. ఉపరితలంలో చోటుచేసుకునే మార్పులు, తమ పరిమాణాత్మక బలాబలాల ద్వారా పునాదినే ప్రభావితం చేయడం- చివరకి మార్పివేయడం కూడా చరిత్రలో చోటు చేసుకున్న అనుభవాలు! అయితే విజ్ఞాన వాకిలిలో దేండ్రవ్య జ్యోతులుగా వెలుగుతున్న మహో మేధావులైన మార్పు, ఎంగెల్సుగార్లు ఇటువంటి అనుభవసారాన్ని ఊహించగలిగారు. ఆ తర్వాత మార్పిస్తు మేధావులు వివిధ అనుభవాలను

దీని వెలుతురులో శోధించి రుజువు పరచగలిగారు. మానవ సామాజిక చరిత్ర స్నాలంగా ఈ దారిలోనే కొనసాగింది. బానిస యజమానులు, భూస్వాములు, అర్థ భూస్వాములు, పెట్టుబడిదారులు, సామ్రాజ్యవాదులు, తమ వర్గ ప్రయోజనాల పరిరక్షలో అనుసరించిన విధానాలు అనేకం పై సత్యాన్ని రుజువు చేసినవి. ఈ సిద్ధాంతం అక్షర సత్యం!

మార్పిజం ఆవిష్కరించిన “సామాజిక పరిణామ వాదం”, “చలన సహాత మానవ ప్రవృత్తి”, నిత్యనూతన వైరుధ్యాల మధ్య ఉత్సవుమయ్యే సంఘర్షణ, వాటి సమన్వయం, వంటి వాస్తవ పరిస్థితుల వెలుతురులో వర్గ సమాజాన్ని - అధికార వర్గశక్తి సామర్థాలని క్షణింగా అంచనా వేయడం అత్యవసరం.

ఉత్పత్తి సంబంధాలను ప్రభావితం చేసే ఆర్థిక వర్గం, తమ ప్రత్యేకి వర్గాలు నిర్వహిస్తున్న వర్గ పోరాటాల తాకిడిని ఎంతగా ఎదురించగల్లాడుందో నిర్దిష్టంగా విశ్లేషిస్తూ... దానికి ప్రత్యామ్నాయ వ్యాపారచనకు పూనుకోవాలి. చరిత్రలో పైన వివరించిన ఉపరితలమార్పులు తమకు పునాదిగా పున్న ఆర్థిక వ్యవస్థను మార్చడానికి, సంస్కరించ దానికి, ప్రభల సాధనాలుగా ఉపయోగపడిన సమయ సందర్భాలున్నాయి. అందుకే మార్పిజం ఒక సజీవ శాస్త్రంగా, కాలమాన పరిస్థితుల విశ్లేషణ సాధనంగా, గుర్తించ బడాలని ప్రపంచవ్యాప్త అనుభవం వేనోళ్ళ చాటిచెప్పింది. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ అవతరణ, పాలకవర్గాల విశ్యంభల వర్గదోషిడికి గొడ్డలి పెట్టగా పరిణమించింది. స్వార్థవర పాలక వర్గాలు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థను నివారించడానికి ఎన్ని ప్రయత్నాలు చేసినా ఆది వర్గ దోషిడి వ్యవస్థ మధ్య, తమ స్థిర నివాసాన్ని ఏర్పాటు చేసుకోగలిగింది. ప్రపంచవ్యాప్త ప్రజా ఉద్యమాలు, ఆయా దేశాల ప్రజా పోరాటాల ఫలితంగానే ఇది సాధ్యపడింది. ఇది రక్షించబడుతుంది. ప్రజా వ్యతిరేక ఆర్థిక వ్యవస్థల విధనాలను పెకిలించడానికి, సంస్కరించడానికి, సాధనంగా ఉపకరిస్తుంది. దీనిపై విశ్వాసంతో, సమయ సూప్రతి, పట్టువిధివులతో, నిర్మించబడే ఆర్థిక సామాజిక రాజకీయ ఉద్యమాలు అతి తక్కువ కఫ్ఫనష్టాలతో అత్యధిక విజయాల్ని సాధించగలుగుతాయి.

భారతదేశ స్వతంత్రోద్యమం 1857 నుండి 1947 వరకు కొనసాగినా, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదం రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాతనే తీవ్రంగా బలహీనపడిపోయింది. పూర్వపు ఆర్థిక బలాన్ని కోల్పోయింది. నైతిక సైర్యాన్ని గూడా కోల్పోయింది. భారత ప్రజల స్వతంత్రోద్యమ చైతన్యం ఇనుమడించింది. కాబట్టి తక్కువ త్యాగాలతోనే మన స్వతంత్రపోరాటం విజయవంతం కాగలిగినట్టు భావించాలి. ఆప్రికా, లాటిన్ అమెరికాలో

బానిసలుగా వున్న అనేక దేశాల స్వతంత్రోద్యమాలు, 1950-60 కాలంలో ఘనవిజయం సాధించాయి. స్వతంత్ర్యం, ప్రజాస్వామ్యం, ఒక మహావైతన్య కెరటంలా ప్రపంచాన్ని ఆవరించింది. అసంభవాలుగా భావించబడిన విష్ణవ మార్పులు సంభవాలుగా మారినవి. అలాగే అచంచల, సుస్థిర, విష్ణవ విజయాలుగా భావించబడిన వ్యాయస్థలు... వ్యక్తి స్వతంత్రం... ప్రజాస్వామ్యాలు... తరిగిపోయి చివరకు మృగ్యం కావడం ఫలితంగా అవి పేకమేడలుగా కుపుకూలినవి. సోవియట్ యూనియన్, తూర్పు యూరప్, దేశాల అస్తమయం దీనికి ప్రబల తార్యాణం!

ఈ పరిణామాన్ని ప్రభావితం చేయగలిగే పరిపాలనలు, దాని నియమ నిబంధనల అంశాల గురించి, ప్రస్తుతం చర్చిస్తున్నాం. వందలు కాదు, వేలాది అమూల్యమైన అనుభవాలు అందించిన జ్ఞాన సంపద ప్రజాసేవలో మార్గదర్శకాలు కాక తప్పదు. స్థాలంగానైనా వాటిని గుర్తించి, సంస్కరించుకుని, సూత్రికరించుకోవడం ప్రజా జీవితంలో అత్యవసరం. ప్రజా ఉద్యమాలు, విస్తృతి, విజయాన్ని పొందడానికి ఇది ఏకైకమార్గం.

వికేంద్రీకరణ సూత్రం అత్యంత ప్రాధాన్యతగలది. ప్రపంచవ్యాప్త పరిపాలన అనుభవాల సారాంశం ఇదే! ఒక దేశంలో దాని భౌగోళిక, చారిత్రక, సాంస్కృతిక, ప్రత్యేకతలను గమనిస్తూనే పరిపాలనా సౌలభ్యానికి పెద్దపీట వేసి... చిన్న రాష్ట్రాలుగా పునఃర్మిర్మాణాన్ని చేపట్టక తప్పదు.

భౌగోళిక “పునఃర్మిర్మాణం” ప్రజాపరిపాలన కోసమే కాబట్టి, పునర్మిర్మిత వ్యవస్థలకు అధికారాలను విధులను నిధులను రాజ్యాంగబద్ధంగా చట్టబద్ధంగా దఫలుపరచడం జరగాలి. రాజ్యాంగంలోని తివ ఆర్థికల్, 73-74వ సవరణలు, ఈ కర్తవ్య నిర్వహణకి మార్గదర్శకాలుగా వున్నాయి. చిన్న రాష్ట్రాలలో చిన్న చిన్న స్వయం పాలనా వ్యవస్థల ద్వారా ప్రజా బాహుళ్యపు ప్రత్యక్ష పాత్ర, వారి సృజనాత్మక భాగస్వామ్యం, పారదర్శకత్వం, ఇతోధికమౌతుంది. అఖీవృద్ధి సమస్యలను అర్థం చేసుకోవడం, వాటి పరిపూర్వ మార్గాలను తెలుసుకోవడం సులభమౌతుంది. అప్పుడు పరిపాలనపై ప్రజలకు విశ్వాసం ఇనుమడిస్తుంది.

సామ్రాజ్యవాదం, రాచరికం, భూస్వామ్యం, పరిపాలన చేసిన రోజులలో వారి అధికారాన్ని కాపాడుకోవడానికి మరియు ఆస్థల్ని కూడబెట్టుకోవడానికి వారి వ్యతిరేక శక్తులను అణచడానికి మాత్రమే పరిపాలన యంత్రాంగం ఉధేశించబడింది. ఈనాటి పరిస్థితులు పూర్తిగా భిన్నం. ప్రజాస్వామ్యంలో పరిపాలన లక్ష్యం., ప్రజల బహు ముఖాభి

వృద్ధి అవుతుంది. అందుకే ప్రజలచే ఎన్నుకోబడి, ప్రజల చేత ప్రజలకోసం పనిచేయక తప్పదు. పాత నియమ నిబంధనలు, చట్టాలకు కాలదీషం పట్టింది. స్వతంత్రం వచ్చి ఆరు దశాల్లల కాలం గడిచిపోయినా మన రాజ్యంగ లక్ష్మీలను సాధించేవిధమైన పరిపాలనా సంస్కరణలు అమలు పరచబడలేదు.

వ్యవస్థపరంగా, చట్టపరంగా, పాత పద్ధతులకు స్వామి చెప్పి కొత్త పుంతలు తొక్కడం తక్కణ కర్తవ్యం. ‘మెకాలే’ కాలంనాటి బానిన విద్యావిధానం, పోలీసు విధానం, న్యాయశాస్త్రం వంటి మౌలిక రంగాల్లో ఏ మాత్రం మార్పులేదు. ప్రభుత్వ యంత్రాంగాన్ని యథా పూర్వకంగా నిర్వహించడం వలన సంస్కరణలు సాధ్యపడటం లేదు. ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించినా, సామాజికాభివృద్ధి, ప్రజాతంత్ర విలువల పరిరక్షణ మరియు నైతిక విలువల పునఃరుట్టేవనం సాధ్యపడటం లేదు. ప్రజాస్వామ్యం ఒక పవిత్ర జీవన విధానంగా పరిధవిల్లడం లేదు.

పాలక వ్యవస్థల వికేంద్రికరణ ఎంత ప్రధానమో గమనించడం జరిగింది. వికేంద్రికరణ వ్యవస్థను నిర్వహించే మానవ వనరులు కూడా అంతే ప్రధానం! ప్రజా ప్రతినిధులు... తాము ప్రజలచే ఎన్నుకోబడి అధికార పీరాలను అధిరోహించడమే కాదు, ఆ సంస్కరణల లక్ష్మీలను సాధించి తీరాలి. అందుకు అవసరమైన విషయాల్లనం... విజ్ఞానం... వంటి అనుభవ సంపదతో సమర్థవంతంగా కార్యసాధన గావించాలి.

ప్రజాప్రతినిధులలో వివిధ రకాల శక్తిసామర్థ్యాల స్థాయి నిరంతరం చైతన్యవంతం కావాలంటే... రాజకీయ పార్టీలు, సహకార సంఘాలు, స్వచ్ఛంద పౌర సంఘాలు, ఆ బాధ్యతలను నిరంతరం నిర్వహించాలి. కేవలం పాతలాల, కళాశాల, విద్యలపై ఆధారపడితే సరిపోదు. మన సమాజం విభిన్న భాగాలే కాదు, భిన్న సాంస్కృతిక చారిత్రిక నేపథ్యాలతో కూడుకుని వుంది. అంతేకాదు, భిన్న మతాలు కులాలు సంప్రదాయాల మిళితమై వున్నది. ఈ భిన్నత్వం ఒక వాస్తవం! ఈ అడ్డగోడలు తొలగిపోయినప్పుడు మానవత్వం జాగ్రత్తమై పుంజుకుంటుంది. రాజకీయ ఆర్థిక సామాజిక సమస్యల పరిపూర్ణ ఉద్యమాల విజయానికి పై అడ్డగోడలు స్వప్తించిన అనైక్యత తొలగించబడుతుంది. ఉమ్మడి సమస్యల పరిపూర్ణానికి విశాల ఐక్యత సాధించబడుతుంది. ఒక భావం ఆకర్షింపబడి, పదిమందిలో “మంచిభావం”గా గుర్తింపు పొందాలంటే కృతిమంగా వున్న అడ్డగోడల్ని నిరీఖ్యం చేయక తప్పదు. తద్వారా ఆ “మంచిభావం” బహుజన ఆమోదం పొందాలి. అప్పుడే అది శక్తివంతమైన, హేతుబద్ధమైన వాస్తవ అభిప్రాయంగా సత్యంగా వ్యాప్తి చెందుతుంది.

అడ్డగోడలుగా పనిచేసిన మూడు నమ్మకాలు, వ్యక్తి స్వర్ధాలు, అహంభావాలు, అవేశకావేశాలు, ఛాందస భావాలను కూల్చివేస్తూ వాటిని “మంచి భావం” అధిగమిస్తుంది. ఇటువంటి భావ విష్వవం సాధ్యపడాలంబే సమాజంలోని స్వచ్ఛంద సంస్థలు, అధికార అనధికార సంస్థలు, ఏకోన్ముఖంగా మంచిని పెంచాలి. మంచిని ప్రచారం చేయాలి. విలువల్ని పెంచి పోషించాలి. కొందరు వ్యక్తులు ఆదర్శపంతులుగా ఎదిగితే వారి చుట్టూ వున్నవారు వారిని అనుకరిస్తారు. ప్రజా చైతన్యం వేళ్ళాని విస్తరించే మార్గం, విధానం, ఇదే! పరిణామ చరిత్ర దీనికి ప్రబల సాక్ష్యం!

వ్యక్తులు శక్తిపంచనలేకుండా కృషి చేసి సాధించిన సామాజిక చైతన్యం అనేది ప్రతి సంస్కరణకి, మార్పుకి, అందుకు అవసరమైన పోరాటాల విజయానికి, గొప్ప పెట్టుబడిగా నిలుస్తుంది. ప్రగతిని, దాని పరిణామాన్ని వేగపంతం చేస్తుంది. చివరకి అజేయంగా నిలుస్తుంది. అయితే దురదృష్టవశాత్తు ఈనాటి సమాజంలో సంస్కరణలపై ఏకాభిప్రాయం కుదరడం లేదు. ఆ దిశలో ప్రయత్నం కూడా లేదు. తద్విరుద్ధంగా అన్నిస్థాయిలలో అధికారాలను హాస్తగతం చేసుకోవడమో లేకా ఉన్న అధికారాలను పదిలపరుచుకోవడమో వంటి చర్యలకై ఒకరితో ఒకరు పోటీపడటం జరుగుతున్నది. పవిత్ర ప్రజాస్వామ్య ప్రత్మియను ఇందుకు సాధనంగా మార్చుకుని దుర్మినియోగం చేయడం గూడా జరుగుతున్నది.

సామాజిక స్పృహతో, దార్శనికతతో, ఒకరితో ఒకరు చర్చించుకుని ఏకాభిప్రాయానికి రావల్సిన అవసరం ఎంతయినా వుంది. కాని ఇది జరగడం లేదు. స్వార్థం కోసం ఏర్పడివున్న వైరుధ్యాలను ప్రజాబూళ్యపు దీర్ఘకాలిక ప్రయోజనాల సాధనకి అనుబంధంగానైనా మార్చుకోవడం లేదు. వివిధ రాజకీయ సామాజిక సంస్థల్లో వున్న సాత్మ్వికులు ఈ వాస్తవాన్ని గుర్తించి పై ఆవలక్షణాల నివారణ, నిరూలనలకై, ఉమ్మడిగా ఉద్యమించడం తప్ప వేరే గత్యంతరం లేదు.

మనందరికి గర్వకారణమైన మేధావి అమర్షసేన్గారు ప్రపచించినట్టు భారతీయుడు తర్వంలో మాత్రమే పొండిత్యం పొందినవాడు కాదు. ఎదుటివాడి అభిప్రాయాన్ని ఓపికగా విని, ఏకాభిప్రాయాన్ని సాధించగలిగే నేర్చరి కూడా! అంతేకాదు బహుళత్వం నుండి ఏకత్వాన్ని సాధించి సువిశాల సద్గ్యావజ్ఞాలాన్ని స్పష్టించిన మేలు చైతన్యమూర్తి కూడా! శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞాన పరిమళాల నిత్యనూతన ఆవిష్కరణలతో పురోగమిస్తున్న ప్రచార ప్రసార సాధనాల యుగమైన 21వ శతాబ్దంలో మనం వున్నాం. సంస్కరణలో

వీకాభిప్రాయం కుదిరి అజ్ఞాన కాలపు అడ్డగోడలు తొలగించబడితే బంగారు భవిష్యత్తు అందుబాటులోకి వచ్చి తీరుతుంది.

అధికార వికేంద్రీకరణ, చైతన్యవంతమైన సామాజిక పెట్టుబడి, సాధనప్రక్రియలోనే ఈ కాలపు విధి విధానాలు-నియమాబంధనలు-మౌలిక మార్పులకు బాటలు వేయగలుగుతాయి. ప్రజానేవ, జవాబుదారీతనం, పారదర్శకత్వం, అన్నిరకాల అవినీతి నిర్మాలనలు లక్ష్మీంగా వివిధ పాలనా అంశాలను సంస్కరించడం జాతీయ కర్తవ్యం! స్వతంత్రానంతర కాలంలో కేంద్ర రాష్ట్ర స్థాయిలలో వివిధ కమిషెన్సు కమీషన్సు వేసి పరిపాలనా సంస్కరణలను పరిశీలింపజేయడం జరిగింది. దాదాపు అన్ని నివేదికలలో దీని అవసరాన్ని నొక్కి వక్కాణించడం జరిగింది. అయినప్పటికీ వాటిని ఆచరించిన చర్యల జాడలేదు. కారణం స్వప్తం.

“పాతకాలపు విధి విధానాలను ఆమూలాగ్రంగా సంస్కరించే రాజకీయ సంకల్పబలం పాలకపోదీలకు లేదు. ఈ పాదీలకు దీనిపై విశ్వాసం లేదు. తరతరాలుగా ప్రజాస్వామ్యాన్ని వ్యతిరేకించిన అధికార గణానికి సంస్కరణలపై ఆస్పలు నమ్మకమే లేదు...” ఈ నేపథ్యంలో రాజకీయ పాదీలు, ప్రజాహిత పోరసంఘాలు, సంస్థలు, వ్యక్తులను ఒకచోటికి చేర్చి ఈ దిశలో అందరికీ ఆమోదయోగ్యమైన నిర్దిశయాలు చేయాలి. అటువంటి అంకితభావం, సహనం, సమయం, ఎవ్వరికీ దొరకడం లేదు. ఎప్పటికేది ప్రస్తుతమో అంతటితో బాధ్యతల్ని ముగించుకుంటున్నారు. దీంతో సమాజం, జనజీవితం, దిశాదశలను కోల్పోతున్నది. ప్రభుత్వాలు చుక్కానిలేని నావలాగ కొట్టుమిట్టాడుతున్నాయి. ఇది ఈ నాటి దారుణమైన తీవ్రమైన విపరీతమైన పరిస్థితి ముఖచిత్రం! ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో మార్పురావాలి. సమాజం సుఖసంతోషాలతో వర్ధిల్లాలి. సమస్యల పరిష్కారం జరిగి, సకల హీనత్వాలు చెదిరి సమ సమాజం ఆవిష్కరించబడాలి.

(ఎ) సుపరిపాలనకు పది సూత్రాలు

సుపరిపాలన గురించి సనాతన భారతీయ సాంప్రదాయాలలోని ఆణిముత్యాల్లాంటి పది సూత్రాలను ప్రస్తుతం నెమరువేసుకోవడం సందర్భచితం! అవి వరుసగా...

1. అధికార నిర్వహణ బాధ్యతలు పెరిగినా కొలది అధికారులలో తమ అధికారాన్ని విచక్షణతో వినియోగించే బాధ్యత కూడా పెరుగుతుంది “విచక్షణ” అన్నింటికంటే విశిష్టమైంది.

2. బైబిల్లో చెప్పబడినట్టు “ఇతరులు నీపట్లు ఎలా వ్యవహరించాలని కోరుకుంటావో... నీవు కూడా ఇతరుల పట్ల అదే విధంగా వ్యవహరించాలి”
3. “ప్రజా బాహుళ్యపు సంతోషమే రాజుగారి సంతోషం. రాజుకు వ్యక్తిగతమైన సంతోషం అంటూ వుండరాదు” అనే కొటిల్యుడి సూత్రం అక్షరసత్యం.
4. “రాజులకు రాజే ధర్మ! ధర్మాన్ని మించింది ఏది లేదు. రాజుగారి బలంతోనే నడిచే ధర్మం ప్రజాబలం ముందు వీగిపోక తప్పదు” అనే బృహదారాయణ ఉపనిషత్తు వాక్యం నిత్యసత్యం.
5. “జీవితంలో నిన్ను నీవు నడిపించుకోవడంలో నీ తలకాయని ఉపయోగించు. కానీ ఇతరులతో వ్యవహరించే సందర్భంలో నీ హృదయాన్ని వినియోగించు” అనే స్వామి చిన్నయానంద సూత్రం వాస్తవం!
6. ప్రజల నుండి సేకరించే ధనానికి నీవు ధర్మకర్తవు. బాధ్యతగా తిరిగి ప్రజలకు జవాబుదారిగా వ్యవహరించాలి. ఇది గాంధిగారందించిన నుగంధం.
7. ఆరోగ్యకర సమాజాన్ని నిర్మించాలంటే ప్రజల అంతరంగాన్ని తీర్చిదిద్దాలి. మంచివారు, సహృదయులకే ప్రాతినిధ్యత బాధ్యతల్ని ఇవ్వాలి. ఇది మన చేదు అనుభవం.
8. విషాముకర్మ, యోగి, విద్వాంసులకంటే మిన్న ‘అను భగవద్గీత వాక్య నిత్యం... అనునిత్యం... సత్యం!
9. క్రిందివారు సహజంగా పైవారిని అనుకరిస్తారు. యథా రాజూ తథా ప్రజ.... పరిపాలనా వ్యవస్థ నిర్మాణానికి ఇది ప్రాణప్రదం.
10. స్వామి వివేకానంద చెప్పినట్టుగా “మానవుల బౌన్సుత్తం వారి బుద్ధిబలం మరియు నైతికబలం నుండి ఆవిర్భవిస్తుంది. అంతే తప్ప బలహీనతల నుండి కాదు”

సుపరిపాలన ప్రజాసుభిక్షత సు నిర్దేశిస్తుంది. పాలకుల సమర్థతను ఆవిష్కరిస్తుంది. సువర్ణపాలనకు, సువర్ణ చరిత్రకు సుపరిపాలన ఒక మార్గదర్శకం!

స్వార్థనీతితో, కుటీల బుద్ధితో, కుంచిత మనస్తత్వంతో, కేవలం స్వపయోజనాన్ని మాత్రమే ఆశించే పరిస్థితులు ఆలోచనలు అధినేతల మస్తిష్కంలోంచి తొలిగిపోవాలి. ఎప్పుడైతే ప్రజాసమస్యలు పరిష్కరించబడుతాయో, అప్పుడే ప్రజలు అభివృద్ధి పథంలో

నిలదొక్కుకోగలరు. తత్పులితంగా రాష్ట్రాభివృద్ధి... దేశాభివృద్ధి... మార్గం సుగమం అవుతాయనేది ప్రజానాయకుల మొదటి సంకల్పమై సిద్ధించాలి.

చారిత్రక విజయాలు, చారిత్రక విజయ నేపథ్యాలు, అధినేతలకు ఆదర్శం కావాలి. మహానీయుల, మేధావుల, పండితుల, ఆలోచనాసరళి పాలనాదక్షతలో ప్రవేశించి పరిమళాల్ని వెదజల్లాలి. ఒక్కవాక్యంలో చెప్పులంటే...

“పాలకుల “డఃపిరి” ప్రజల చేయూత...
ప్రజల అబివృద్ధికి “చేయూత” పాలకుల యోగ్యత...”

* * *

16. అభ్యదయ, రాజకీయార్థిక, తాత్వికత...

20 వ శతాబ్ది ప్రపంచ వ్యాపితగా వినుత్తు రాజకీయ సిద్ధాంతాల అవతరణకి వాటి ఆచరణకి పేరుగాంచింది. సామ్రాజ్యవాద వ్యతిరేక ఉద్యమాలు ఉవ్వెత్తున ఎగసి, శ్రమజీవుల ఉద్యమాలు విజయ పరంపరలు సాధించిన కాలం ఇది!

దేశ కాల మాన ప్రత్యేక పరిస్థితులలో పై ఉద్యమాల ఎత్తుగడలు విభిన్నంగా కనబడినప్పటికీ... అన్నలు విషయం మాత్రం ఒకే ఒకటి! అది....

“రాచరికం, భూస్వామ్య విధానం, సామ్రాజ్యవాదం వంటి ఉక్కుపాదాల క్రింద నలిగిన ప్రజాసామాన్యం తమ విమోచనను సాధించింది. రాజకీయ స్వతంత్రాన్ని పొందింది. ప్రజాస్వామ్యాన్ని పవిత్రమైన, ప్రబలమైన సాధనంగా తమ జీవిత విధానాలను తీర్చుదిద్దుకోడానికి ముందడుగు వేసింది”

మన దేశానికి సంబంధించి మన జీవిత వాస్తవాలను క్షుణ్ణంగా పరిశీలిస్తూ... మన స్వతంత్రానంతర వ్యాపోన్ని నిర్ణయించుకోవాల్సిన అవసరం దశాబ్దాల కాలం క్రితమే ఏర్పడి వున్నది. మన ఆనుభవాలతో పాటుగా ప్రపంచవ్యాప్త ఆనుభవాలను, మనదేశ ప్రత్యేకతల వెలుతురులో... దేశ చారిత్రక సాంస్కృతిక నేపథ్యంలో... దేశానికి అన్వయించుకోవాల్సిన అవసరం ఉంది. అనేక ప్రయోగాల ఫలితాలు ఆనుభవ సంపదలుగా మన ముందున్నాయి. ఈ ఆనుభవ సంపదను విశ్లేషిస్తూ... రాజకీయ దార్శనికతతో సత్వర సమతుల సమ్మిళిత అభివృద్ధి మార్గానికి రూపకల్పన చేసుకోవడం రాజకీయ తాత్వికతగా వుంటుంది. ఈ పరిశోధన ప్రక్రియలో జీవితకాలం పొందిన ఆనుభూతిని ఆనుభవసారాన్ని పారకలోకంతో పంచుకోవడమే ఈ విభాగంలో నేను చేసే చిన్న ప్రయత్నం...

స్వతంత్రానంతరం నుండి ఈనాటి వరకు అత్యధిక కాలం కేంద్రంలో పరిపాలించిన “కాంగ్రెస్ పార్టీ” తన రాజకీయ తాత్వికత గురించి నిరంతరం ప్రకటిస్తూనే వుంది. లాకికవాదంతో కూడిన ప్రజాస్వామ్య సోషలిస్టు వ్యవస్థ నిర్మాణం, తమ ధ్యేయమని ప్రతి సందర్భంలో పునఃశ్రబణ చేస్తున్నారు. వామ పక్షపార్టీలుగా అవతరించిన “భారతీయ కమ్యూనిస్టు పార్టీ” మొదట్లో “విష్వవాత్సక సోషలిజం” తమ సిద్ధాంతం అని ప్రకటించి నప్పటికీ... ఈనాటి పరిస్థితుల్లో “జాతీయ ప్రజాస్వామ్యం” తమ గమ్యం అని ప్రకటించడం జరిగింది. సోషలిజం తమ దీర్ఘకాల లక్ష్మీంగా స్పష్టికరించింది.

సిపిఎ (ఎమ్) పీపుల్స్ డెమోక్రసీ తమ ప్రస్తుత లక్ష్యం కాగా, సోపలిజం తమ గమ్యమేనని ప్రతి పార్టీ కాంగ్రెస్‌లో స్పష్టం చేస్తూ వచ్చింది. బి.జె.పి. ఒక బలమైన జాతీయపార్టీగా వివిధ జాతీయ మహాసభలలో విఫిన్సు పదభాలాన్ని ఉపయోగించినప్పటికీ స్వాలంగా “హిందుత్వం” వారి సిద్ధాంతంగా అర్థం చేసుకోగలుగుతాం. రాష్ట్రాలకు పరిమితమైన వివిధ ప్రాంతీయ పార్టీలు స్వాలంగా “ప్రజాస్వామ్యం” తమ సిద్ధాంతం అని చెప్పినప్పటికీ... అవి ఆయా కుల, మత, ప్రాంతీయతత్వాలకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నట్టుగా సులభంగా అర్థమాతుంది.

మార్కిస్టు, లెనిస్టు, కమ్యూనిస్టు పార్టీలుగా మాహోయిస్టు కమ్యూనిస్టు పార్టీగానున్న అతివాద తీవ్రవాద పార్టీలు స్వాలంగా విష్వవ సోపలిజం తమ తక్షణ లక్ష్యంగా ప్రకటించుకున్నవి. ప్రజాస్వామ్య సమసమాజం నమ్మిళిత ఆభివృద్ధి, జాతీయ ప్రజా స్వామ్యం... “పీపుల్స్ డెమోక్రసీ” “విష్వవాత్సక సోపలిజం” “బహుజన హితాయా” బహుజన సుభాయా” వంటి లక్ష్యాలతో రాజ్యాధికార సాధనకై కృషి చేస్తున్న పార్టీలకు మరియు దశాబ్దాల తరబడి కేంద్రం రాష్ట్రాలలో పరిపాలనను నిర్వహిస్తున్న రాజకీయపార్టీలను అభినందిస్తానే వినముతతో ఒక ప్రశ్న వేయాలని వున్నది.

“63 సంవత్సరాల సుదీర్ఘ ప్రయాణం తర్వాత మన దేశ జనాభా ఏ పరిస్థితిలో వున్నది? ఎందుకలా వున్నది?”

ఆత్మసాక్షిగా సమాధానం చెప్పాలంటే... 110 కోట్ల దేశ జనాభాలో 83 కోట్లమంది రెక్కాడినా ఊక్కాడని దైన్యంతో కొట్టుమిట్లాడుతున్నారు. మిగతా సుమారు 30 కోట్ల జనంలో 25 కోట్ల మధ్యతరగతిగా వుంటే, కేవలం 4-5 కోట్ల ప్రజలు ధనికులుగా వున్నారు. అప్పటిశ్వర్యాలతో, భోగభాగ్యాలతో, ఈ ధనికులు తులతూగుతున్నారు. ఈ ధనికులు 80 కోట్ల ప్రజల శ్రమశక్తి ఫలితాన్ని జవాబుదారితనం లేకుండా దొంగిలిస్తున్నారు.

భారతదేశ సగటు జాతీయాభివృద్ధిరేటు 9 శాతానికి చేరిందని, మధ్య కొంత తగ్గినా తిరిగి 9-10 శాతానికి చేరబోతున్నామని గౌరవ ప్రధాని శ్రీ మనోహర్ సింగ్‌గారు ఇటీవలే మళ్ళీ నొక్కి వక్కాణించారు. సమాధానం అందరికీ తెలుసు. సృష్టించబడే సంపదలో సింహాభాగం దేశ విదేశీ పెట్టుబడిదారుల. ధనాద్యుల... హస్తగతమైపోతున్నది.

ముఖ్యంగా... పట్టణాలు గ్రామాలలో కనీస వూలిక సదుపాయాల నిర్మాణానికి నిధుల కొరత తీవ్రంగా వున్నది. రాష్ట్ర, కేంద్ర, ప్రభుత్వాల వార్డుక ఆదాయాలుగా

సమకూరుతున్న 25-30 లక్షల కోట్ల రూపాయల నిధులలో కూడా సింహభాగం ఉద్యోగుల జీతభత్యాలు, రక్షణ, అప్పుల చెల్లింపులు, సబ్సిడీలు, ఉద్దీపన వంటి అనుత్పాదకపద్ధులపై వెచ్చించబడుతున్నది. మానవాభివృద్ధి, వ్యవసాయాభివృద్ధి, పారిశ్రామికాభివృద్ధి, సంక్లేషం వంటి ఉత్పాదకపద్ధులపై కనీసం మూడవ వంతయినా వెచ్చించబడటం లేదు.

కష్టజీవులు అందరూ ఆశాజీవులుగా నాయకుల వాగ్దానాలను చూసి సంతృప్తి చెందుతూ బ్రతుకు భారాన్ని ఈడ్చుతున్నారు. పేదల ఈ పరిస్థితి అన్ని రాజకీయ పార్టీల నాయకులకు తెలుసు. తెలిసీ కూడా వీళ్ళు స్పందించడంలేదు. ధనదాహం, అధికార దాహం, స్వప్రయోజనం వంటి స్వార్థాలతో వీరు ప్రవర్తిస్తున్నారు.

దేశ సగటు వార్షిక జాతీయ సంపద పెరుగుదల రేటు 9 శాతంగా వున్నప్పటికీ, దేశంలో పేదరికం ప్రతి సంవత్సరం 0.5 శాతమే తగ్గుచున్నది. ఈ లెక్కను మరో 60 సంవత్సరాలు గడిచిపోతేనే పేదరికం పూర్తిగా తొలిగిపోగలుగుతుంది. ప్రధానంగా ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో ధనికులు-పేదల మధ్య వ్యతాసం విపరీతంగా పెరిగిపోతున్నది. రాజకీయ నాయకులు ఈ బ్రహ్మరాజుసిని గమనించడం లేదు. గమనించినా పరిష్కరించలేక పోతున్నారు. కేవలం తాము గిరిగీసుకున్న తమ తమ పార్టీ పరిధులకు మాత్రమే పరిమితమైపోతున్నారు. ఉమ్మడి కార్యక్రమాల ఎంపిక, వాటి సాధనకై, ఉమ్మడి ఉద్యమ నిర్మాణ కర్తవ్యానికి ఘూనుకోవడం లేదు.

పార్టీల మధ్య పలుకుబడి, నాయకుత్వ విస్తరణ, అధికార సాధన వంటి సంకుచిత రాజకీయ ప్రయోజనాలకై పాల్పడటమే తమ తమ దినచర్యగా నాయకులు ముందుకు సొగుతుండటం అనేది క్షమార్థం కాని విషయం. చారిత్రక తప్పిదం. అయినప్పటికీ అదే తమ బ్రహ్మకిరీటంగా ఆయా నాయకులు ప్రాకులాడుతున్నారు. తమ కర్తవ్యధర్మాల్ని పూర్తిగా మంటగలుపుతున్నారు.

ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియ ఎన్నికల నిర్వహణలో దాదాపు సుస్థిరతను సంతరించుకున్నది. గ్రామపంచాయితి నుండి, పార్లమెంటు వరకు, ప్రజాప్రతినిధులు ఎన్నుకోబడి... ప్రజాహిత పరిపాలనా వ్యవహారాలను నిర్మయింగా నిర్వహించే మహత్తర అవకాశం కలిగింది. ముఖ్యంగా... ప్రజలను విభిన్న సిద్ధాంతాల పేరుతో విభజించడం గాక, కనీస ప్రజాహిత కార్యక్రమాలపై ఐక్యపరచవలసిన చారిత్రక కర్తవ్యం మనముందున్నది. ఇందుకు అడ్డగోడలుగా వున్న స్వార్థం, కులమత ప్రాంతీయ తత్త్వాలను, కూల్చివేయవలసిన అవసరం ఎంతో వున్నది. కనీస కార్యక్రమాల సాధనకై నువిశాల ఉద్యమాలను

నిర్వహించవలసి ఉన్నది. ఉద్యమాల బలం ద్వారానే రాజ్యాధికారాన్ని సాధించవలసిన అవసరం ఉన్నది. ప్రతీప శక్తులు సృష్టించే విభజించి పాలించే యుక్తులు కుయుక్తుల్ని అధిగమిస్తూ... ప్రజాశక్తిని సామాజిక పెట్టుబడిగా బలోపేతం చేయవలసి వున్నది. సామాజిక పెట్టుబడి అభేద్యమైనది. అజేయమైనది. కొందరు వ్యక్తులు, ఒకటి రెండు రాజకీయ పార్టీలు విడివిడిగా దీన్ని సాధించడం అసంభవం. కాబట్టి... రాజకీయ సామాజిక కూటముల వెనకవున్న అంకితభావం గల సమరశీల ప్రజాసేవకులు, దేశభక్తులు, ఈ ఉమ్మడి కర్తవ్యాన్ని గుర్తెరిగి కార్యరంగంలోకి రావడం ఎంతయినా అవసరం!

‘వ్యక్తికి పార్టీయే ప్రధానమైనా, పార్టీకి ‘వ్యక్తులు’ ప్రాణప్రదం! నాయకత్వంలో వున్న పార్టీ సభ్యులే... ఆయాపార్టీలు వాటిని అనుసరించే ప్రజలకి ఆదర్శం! ఇటువంటి ఆదర్శమూర్ఖుల సంబు క్రమగా తగ్గిపోతుండటం నిజంగా అందోళనకరం. సిద్ధాంతాల ప్రాముఖ్యత, తాత్ప్రవర్తన, అప్రధానమైపోయి-అధికారం, ధనార్థం, ప్రధానమైన రాజకీయ వ్యవస్థల దురావస్థ సామాజిక పురోభివృద్ధికి గుదిబండగా తయారైపోతున్నది. ఈ వ్యవస్థల్ని తీవ్రంగా సంస్కరించవలసిన తరుణం మూడు దశాబ్దాల క్రితమే ఆసన్నమైంది. ఆలస్యం అమ్ముతం విషం!

రాజకీయార్థిక తాత్ప్రవర్తన మరింత సూక్ష్మంగా విశ్లేషించడం ఉపయుక్తం. 21వ శతాబ్దంలో శాస్త్ర సాంకేతిక విజ్ఞానం... ప్రపంచ చరిత్ర పరిణామక్రమాన్ని గుణాత్మకంగా మార్పుతూ నిత్యనూతన వేగాన్ని పుంజకుంటున్నది. వినూత్తు ఉత్సత్తి సాధనాలు, ఉత్సత్తులు, ఉత్సాధకశక్తి, తదితరాన్ని ఇతోధికం చేస్తున్నది. సమాచార విఫ్లవం అనేది దేశాలు-మానవుల మధ్యనున్న అడ్డగోడల్ని కూలిచేస్తున్నది. ప్రపంచీకరణ ప్రజల జీవితాలను ప్రభావితం చేస్తున్నది. విభిధ దేశాల రాజకీయానాయకులు, ఈ నూతన పరిస్థితుల్లో తమ తమ రాజకీయ వ్యాపోలను రచిస్తూ... అవసరమైన మార్పులు చేర్చులతో ప్రపంచీకరణ విసురుతున్న సహాయాను ఎదుర్కొనడానికి సిద్ధమౌతున్నారు. ఇంతలోనే గత రెండు సంవత్సరాల కాలంలో ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ అనేది అత్యంత తీవ్రమైన ద్రవ్యసంక్లోభం మరియు ఆర్థిక సంక్లాభాల్లో దిగబడిపోయింది. అమెరికా దేశంలో ప్రారంభమైన ఈ సంక్లోభం అభివృద్ధి చెందిన యూరపు దేశాలకు వ్యాపించింది. క్రమంగా ఆ దేశాల ఆర్థిక విధానాలతో ముడిపడివున్న ఇతర దేశాలన్నీంచికి వ్యాపించింది. దీనివల్ల ఈ క్రింది పరిణామాలు చోటు చేసుకున్నాయి.

“ద్రవ్య చలామణి నిలిచిపోవడం కారణంగా బ్యాంకులు దివాళా తీయడం” అనేది మొదటి పరిణామం. “బ్యాంకుల నుండి అవసరమైన రుణ సదుపాయం నిలిచిపోవడం

ఫలితంగా అనేక పరిశ్రమలు మూతబడ్డాయి. ఇందువల్ల కార్బూకులు నిరుద్యోగులుగా మిగిలిపోయారు” ఇది రెండవ పరిణామం. “నిరుద్యోగులైన కార్బూకులు, రుణసౌకర్యం నిలిపియొన ప్రజల కొనుగోలు శక్తి తగ్గడం, సరుకులకు డిమాండు తగ్గడం” మూడవ పరిణామం. “ఎట్టకేలకు పారిక్రామికోత్సత్త్వి స్తంభించింది. ప్రజల కొనుగోలు శక్తి క్లీషించింది. దీనివలన దేశ పరపతికే తీవ్రమైన భంగం వాటిల్లింది. ఈ ఊచినుండి బయటపడటానికి ఆయా ప్రభుత్వాలు తమ ఖజానాలో నిల్వపున్న ప్రజాధనాన్ని కారుచోకగా, చివరకు వద్దీ లేకుండా దివాళా తీసిన బ్యాంకులకు ఉద్దీపనగా విరివిగా ఉపయోగిస్తే సమకూర్చుడం జరిగింది” ఇది నాల్గవ పరిణామం.

ఉద్దీపనగా ఇవ్వబడిన ప్రజాధనాన్ని దుర్యులియోగం చేస్తూ ఆర్థిక పునఃర్చూచాన్ని స్వీర్పపరులు విస్తరిస్తున్నారనే వార్తలు, విశేషంగా వెలుగులోకి రావడం గమనిస్తూనే వున్నాం. ఈ ఉద్దీపన చర్యలు సంక్షుభిత ఆర్థిక వ్యవస్థను పునఃరుస్తేవింపచేయ గలుగుతాయా? లేదా? అనే మీమాంసలు పాశ్చాత్య అర్థశాస్త్రవేత్తలకు తలనొప్పిగా పరిణమించింది.

అమెరికాదేశం మరియు యూరోపియన్‌దేశాలలో గత సంవత్సరకాలంలోనే ఒక త్రీలియన్ డాలర్ మొత్తాన్ని (లక్ష కోట్ల డాలర్లు) ఈ ఉద్దీపన ప్రక్రియలో వెచ్చించవలసి వచ్చింది. ఇది ఇంకా కొనసాగుతున్నది. ఈ సొమ్య శ్రమజీవుల సృష్టితో పొదుపు చేయబడింది. వేలకోట్లకు పడగలెత్తిన కొందరు సృష్టించిన కృతిమ సంక్లోభభారాన్ని తగ్గించడానికి, పాశ్చాత్య ప్రభుత్వాలు ప్రజాధనాన్ని ఉద్దీపనగా ఆయా కోటీ శ్వరులకు అందజేయడం అనేది పెట్టుబడి దారి దోషిడికి నిలుపుటద్దం లాంటిది. అంతలేని ధనదాహం కలిగిన పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ, అది జన్మనిచ్చిన అత్యంత విలాసవంతమైన వినిమయ సంస్కృతి, ఇంతకంటే మంచి పరిణామాలకు హేతువు కాజాలదు.

అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధి రూపొందించిన ఒక అంచనా ప్రకారం... “గత 38 సంవత్సరాలలో పాశ్చాత్య దేశాలలో 124 బ్యాంకు సంక్లోభాలు, 208 ద్రవ్య సంక్లోభాలు, 63 రుణాల ఎగవేతలు” చోటు చేసుకున్నాయి. ఆర్థిక మార్కెట్లను నియంత్రించే వ్యవస్థలు లేకపోవడం, ఒకవేళ వున్న అవి తమ సామాజిక బాధ్యతల్ని గుర్తించకపోవడం దీనికి ప్రబల కారణం.

ఒక ఉపనిషత్తులో చెప్పబడినట్లుగా “మానవులు తన శాస్త్ర సాంకేతిక బల ప్రయోగంతో ఏకంగా ఆకాశాన్నే చాప చుట్టినట్టు చుట్టేయవచ్చును. ఐనా తనలో నున్న అత్మజ్ఞాన జ్యోతిని వెలిగించకుండా తన కష్టాల నుండి కడతేరి శాంతిని సాధించలేదు”

మరింత లోతుగా పరిశీలిస్తే ఈనాటి ప్రపంచీకరణకు యథాపూర్వం రెండే రెండు కారణాలు వున్నాయి. అవి...

1. శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞన అభివృద్ధి
2. దేశ మార్కెట్ ద్వారాలను విదేశీ వ్యాపారస్థల కోసం తెరిచే రాజకీయ నిర్ణయం.

19వ శతాబ్ది చివరలో ఇదే జరిగిందని ఆర్థిక చరిత్రకారులు చెబుతున్నారు. ఈ రెండించి ఘలితంగా సంపద ఉత్పత్తి పెరుగుతుంది. ఆర్థికాభివృద్ధి అవకాశాలు పెరుగుతాయి. అయితే ఇదే సమయంలో అంతర్జాతీయ ఆర్థిక రాజకీయ వైరుధ్యాలు కూడా చోటు చేసుకుంటాయి. పాశ్చాత్య దేశాలలో కూడా పారిశ్రామిక రంగంలో నిరుద్యోగం విపరీతంగా చోటు చేసుకున్నది. సంక్లేషము కార్బూక్టమాలకు నిధులను తీవ్రంగా తగ్గించి వేసారు. మార్కెట్ సరళీకరణ మరియు ఉదారవాదం కారణంగా, అసమాన వాచిజ్య వ్యాపారాల ఘలితంగా, అంతర్జాతీయంగా కూడా సంబంధబాంధవ్యాలు బెడిసిపోవడం జరుగుతున్నది. త్రమక్తి హోకగా కోకొల్లుగా లభ్యమయ్యే వెనకబడిన దేశాలకు, తమ పెట్టుబడులను తరలించి అధికలాభాన్ని సులభంగా పొందగల్లుతామని పాశ్చాత్య బహుళజాతి సంస్థలు తమ ప్రయత్నాన్ని తీవ్రతరం చేయడం జరుగుతుంది.

అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆయా దేశాల పెట్టుబడిదారివర్గాలు, వారి ప్రభావంలో వున్న ప్రభుత్వాలతో మంతనాలు జరుపుతూ అనేక రకాల ఒడంబడికలను చేసుకుంటున్నాయి. స్వదేశంలో ఆచరింపబడే ఉద్ధిష్టపనలను వినియోగిస్తునే, విదేశాలలో జూరబడడానికి తీవ్రంగా కృషి చేస్తున్నాయి. కానీ కాలం పూర్తిగా మారిపోయింది.

మొదటి, రెండవ, ప్రపంచ యుద్ధ కాలాల్లో ప్రపంచదేశాలు, ఆర్థికంగా... రాజకీయంగా... మరీ బలహీనంగా పుండినవి. అంతకు పూర్వం ప్రపంచ వార్డ్‌కోత్పత్తిలో 50 శాతం శక్తి కలిగిన చైనా, భారతదేశాలు, రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం నాటికి రెండూ కలిసి కూడా ప్రపంచ వార్డ్‌కోత్పత్తిలో 16 శాతానికి కుదించుకుపోవడం జరిగింది. కాగా ఈనాటి పరిస్థితి గుణాత్మకంగా మారింది.

2005 నాటి లెక్కల ప్రకారం అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు, సగటు ప్రపంచ ఎగుమతులలోనే 45 శాతం మానుఫాక్చర్ చేయబడిన సరుకులను ఎగుమతి చేయగల్లుతున్నాయి. ఇవి వారి మొత్తం ఎగుమతులలో మూడింట రెండు వంతుల స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నది. రాజకీయంగా కూడా ఈ దేశాలు ప్రపంచాన్ని ప్రభావితం చేసే దశకు చేరుకుంటున్నవి. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థల ఆధారంగా సుస్థిరతను

సంతరించుకుంటున్నవి. ప్రపంచబ్యాంకు, అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధి, ప్రపంచబ్యాపార సంస్థలలో, తమ సమస్యలపై గొంతెత్తి మాట్లాడగలుగుతున్నవి. సమైక్యంగా వాదిస్తూ తమ ఆర్థిక రాజకీయ స్వతంత్రాలను పరిరక్షించుకుంటున్నవి. జి.7 దేశాల నుండి పెద్ద దేశాల సంఖ్య పెరిగింది. 20 దేశాలుగా పరిణతి చెందినది. ప్రపంచబ్యాంకు-అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధి సంస్థలలో సమానమైన ఓటింగు హక్కుకే పోరాదుతున్నవి. యూరప్ దేశాలకు ఇది వరకు వున్న ఓట్లను తీప్రంగా తగ్గించాలని, అభివృద్ధి వేగపు దామాషా ప్రకారం ఓటింగు హక్కులు వుండాలని, వాదిస్తున్నవి. అంతేకాదు, పై రెండు సంస్థలతోపాటుగా అంతర్జాతీయ వాటిజ్య వ్యాపార సంస్థల వునఃర్మిర్మాణం జరగాలని, అవి సంస్కరించబడాలని, సమన్యాయం జరగాలని, పట్టుదలతో పోరాదటం జరుగుతున్నది. ఈ నేపథ్యంలో ఆర్థిక సంక్లోభంతో కొట్టుమిట్టుదుతున్న అమెరికా-యూరప్ దేశాలు తమ సమస్యలను అంతరంగికంగా పరిపూర్ణించుకోవడం పైననే ఆధారపడక తప్పదం లేదు. ఈ దేశాలు దేశ ప్రజలు పొదువుతో ప్రభుత్వ ఖజానాలో దాచి పెట్టుకున్న ద్రవ్యాన్నే ఉద్దేపనగా ఉపయోగిస్తున్నవి. చైనావంటి పెద్దదేశం అమెరికా ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలను కొనుగోలు చేస్తూ దాచుకున్న లక్షలకోట్ల దాలర్లను, వారి అనుమతితో ఉద్దేపనగా ఉపయోగించడం జరుగుతున్నది. ఈనాటి ఇటువంటి పరిస్థితిని, గత రెండు ప్రపంచ యుద్ధకాలాల నాటి పరిస్థితులతో పోల్చుడానికి వీలులేదు.

భారత్-చైనా దేశాలు మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న మరెన్నో దేశాలు ప్రపంచ రాజకీయ చిత్రపటంలో కేంద్రబిందువుగా అవతరించినవి. భారత్-చైనా దేశాలు తమ సంపద స్వస్థతో అమెరికా దేశంకంటే ఇంకా వెనకబడిపోయివున్నప్పటికీ.. జనాభారీత్యా, అభివృద్ధి వేగంరీత్యా, ముఖ్యంగా ప్రపంచ వాటిజ్య వ్యాపార రంగంలో పొందుతున్న ప్రాధాన్యతరీత్యా, గొప్ప పలుకుబడిని సాధించుకుంటున్నాయి. రాజకీయంగా సముచిత స్థానాన్ని సంపాదించుకుంటున్నాయి. జి.20 దేశాలలో పెద్ద దేశాలుగా, ప్రపంచ ఆర్థిక రాజకీయ సంస్థలను సంస్కరించడానికి అవసరమైన నిర్మాణాత్మక చర్యలకై కృషి చేయవలసి వున్నది. అంతర్జాతీయ ద్రవ్య విధానాలు, వాటిజ్య వ్యాపార విధానాలను, పర్యావరణ పరిరక్షణతో సహా మరెన్నో అంశాలపై పరస్పర సహకారం... సంతుల అభివృద్ధికై నిరంతరం పాటుబడవలసి వున్నది. ప్రపంచీకరణ ఫలితంగానే ఇంతగొప్ప మార్పు సాధ్యపడింది. ఆసియాదేశాలు ముఖ్యంగా భారత్-చైనా దేశాలు ప్రపంచరాజకీయాలలో అత్యంత కీలకమైన స్థానాన్ని అలంకరించుచున్నాయి. రఘ్యాదేశం కూడా వీటికి తోడైతే ఈ దేశాలు నిర్ణయాత్మక పాత్రమను పోషించగలుగుతాయి అనడంలో సందేహం లేదు.

ఈనాడు ప్రపంచ సాప్రాజ్యవాదం ఓటమిపాలయ్యంది అనిగాని, దాని ద్వష్ట ప్రయత్నాలు అన్నీ కూడా నిలువరించబడినాయనిగాని, చెప్పలేదు. “పులి చికిపోయినా దాని కోరలు మాత్రం మొడ్డుబారనట్టుగా” ఇంకా అమెరికాలోని పాలకవర్గం ప్రపంచ పరిణామాలను శాసించే వెనకటి గుణాన్ని మానుకోలేదు.

ఈ అమెరికా దేశం ఇంకా తమ రాజకీయ సైనిక పలుకుబడిని విస్తరించుకునే దురాశను తగ్గించుకోవడం లేదు. పాలస్తీనా సమస్య పరిప్రేరం విషయమై, దురాక్రమణ దారులైన ఇజ్జాయిల్ పాలక వర్గాల పట్ల పక్షపాతాన్ని కొనసాగిస్తున్నది. ఆఫ్సినిస్టాన్, ఇర్కాలలో, అధర్మయుద్ధాన్ని ప్రత్యక్షంగా... పరోక్షంగా... కొనసాగిస్తున్నది. ఇరాన్‌దేశంతో కయ్యానికి కాలుదువ్వుతున్నది. మధ్యప్రాచ్యదేశాల అంతరంగిక వ్యవహరాలలో జోక్య కల్పించుకోడానికి, వారి సర్వ సత్తాక హక్కులను హరించడానికి, వెనుకాడటం లేదు. ముఖ్యంగా అక్కడి పెట్రోలు, పెట్రోల్ ఉత్పత్తులను, స్టోప్ చేయడానికి పడరానిపాట్లు పడుతున్నది.

అంతర్జాతీయ సంస్థలు సంస్కరించబడేవరకు సాప్రాజ్యవాద దౌష్ట్యాలు, కుటులు, కుతంత్రాలు, ప్రపంచానికి తప్పవు. ఐతీ 21వ శతాబ్దింతో వాటికి చరమదశ ఆరంభమైంది. ఒకటి రెండు దశాబ్దాల అనుత్తికాలంలో ప్రపంచ సాప్రాజ్యవాద చాపను చుట్టివేయడం, ప్రజాస్వామ్య సోషలిస్టు వ్యవస్థల నిర్మాణాలకు అనుకూలంగా మారే పరిస్థితులు ఏర్పడున్నవి.

ఈనాటి ప్రపంచ ఆర్థిక రాజకీయ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో... ప్రపంచవ్యాప్త స్వాతంత్య సమరయోధులు, వారి వారి అనస్య సామాన్యమైన త్యాగాలు, మనమంతా మననం చేసుకోవడం మానవతా ధర్మం!

వివిధ దేశాల ప్రజా ఉద్యమాలకు సారథ్యం వహిస్తా, బంగారు భవిష్యత్తుకే కలలుకన్న మన దార్శనికులు గుర్తుకురావడం సహజం! వారు చిరస్తురణియులు! పూజనీయులు!

మహాన్వత మానవతావాది కార్ల్ మార్క్సాగారు 19వ శతాబ్దిలో (1848) ఆవిష్కరించిన కమ్యూనిస్టు మానిఫెస్టోని సువర్ణాక్షరాలు ప్రపంచ మానవాళిని స్వీతంత్యం, ప్రజాస్వామ్యం, సమసమాజం, అనే ఆలోచనలోకి మళ్ళీంచడం జరిగింది. 20 వ శతాబ్ది మార్క్సిస్టు శతాబ్దిగా చరిత్ర పుటలలో చిరస్థాయిగా నిలుస్తుంది. ఈనాటి పెట్టబడిదారి వ్యవస్థ ఎదుర్కొంటున్న ఆర్థిక సంక్లోభం- కార్ల్ మార్క్స, ఎంగెల్న లెనిన్

వంటి మహాపాధ్యాయులు ఊహించిన విధంగా ఆ వ్యవస్థ పునాదులను తీవ్రంగానే పెకిలిస్తున్నది. ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి వర్గ సిద్ధాంతకర్తలు ఈనాటి సంక్లోభాన్ని అసలు పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ సంక్లోభంగా అంగీకరించడం లేదు. ద్రవ్య వలామణిలో ఏర్పడిన స్తుంభను, రుణ వ్యవస్థలో చోటు చేసుకున్న నియమ నిబంధనల ఉల్లంఘన, సరుకుల డిమాండు తగ్గిపోవడం వంటి కారణాలవలన ఇంత పెద్ద ఆర్థిక సంక్లోభం ఏర్పడిందని వారి వాదన.

బ్యాంకులు దివాళాతీయడం, పరిత్రమలు మూత్రపడటం, లక్ష్మలాది కార్బూకులు అమాంతంగా నిరుద్యోగులుగా మారిపోవడం వెనక... బహుళజాతి గుత్త పెట్టుబడుదారుల ధనదాహం దాగి వున్నదనే పరమసత్యాన్ని మరియు మార్పు మహాశయుడు నిర్ద్యంద్వంగా వెలిబుచ్చిన వాస్తవాన్ని విజ్ఞాలవరు విస్మరించలేరు. వేళ్ళపై లెక్కపెట్టగలిగే కొందరు తమ విలాసవంతమైన జీవనశైలి కోసం, కోట్లాది శ్రేమజీవులు తమ రక్తాన్ని చెమటగా మార్చి సృష్టించిన సంపదను కొల్లగొడుతున్నారు. అటు కోట్లాది శ్రేమైక జీవులు అర్దాకలి అనారోగ్యాలతో ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఈతిబాధల్ని అనుభవిస్తున్నారు. దీనికి మూలకారణం ఏదోకాదు, కుళ్ళి దుర్గంధాన్ని వెదజల్లతున్న బహుళజాతి గుత్త పెట్టుబడిదారి విధానమేనని మానవతావాదులంతా భావిస్తున్నారు. అర్థం చేసుకుంటున్నారు.

అమెరికాతో సహ అభివృద్ధి చెందిన దేశాలని తీవ్రంగా అతలాకుతులం చేసిన అపూర్వమైన ఆర్థిక సంక్లోభం స్వస్థంగా కనబడుతున్నదని, ఐతే ఇది కనుమరుగౌతుందని, కొందరు పాశ్చాత్య అర్థశాస్త్రవేత్తలు నమ్మబలుకుతున్నారు. రానున్న రెండు మూడు సంవత్సరాలలో అందజేయబడిన లక్ష్మలకోట్ల డాలర్ల స్థిమ్యుల్స్ (ఉద్దీపన)... సత్యలితాలను ఇస్తుందని, ఈనాటికి సాధించిన 2.5 శాతం వృద్ధిరేటు దీనికి సంకేతం అని ఈ శాస్త్రవేత్తలు అంటున్నారు.

బాగుపడితే సంతోషమేగాని, పెట్టుబడిదారి విధానం... తానే సృష్టించుకున్న విషపలయం నుండి విముక్తి సాధించడం దుర్భం! తాత్కాలిక ఉపశమనం శాశ్వత పరిష్కారం కానేరదు. పాలక వర్గాలు ఉద్దీపనలకై వేలకోట్ల డాలర్ల “ప్రభుత్వ బాండ్లను” అమ్ముతున్నాయి. తిరిగి ఈ డబ్బును వడ్డిలతో సహ చెల్లించాలి కదా! అందుకు ప్రయివేటు రంగ సంస్థలపై పన్నులు విధించక తప్పదు. ఇవ్వబడుతున్న ఉద్దీపనల మొత్తాలను సంపద సృష్టికి వెచ్చించడమే లేదు. మరి ఇక లాభాలు ఎలా వస్తాయ? పన్నులు ఎలా చెల్లిస్తారు? విదేశీ సరుకుల వ్యాపారంతో పోటీపడలేని ప్రయివేటురంగం, పెంచిన పన్నులు చెల్లించలేక చతికిలబడక తప్పదు.

ప్రభుత్వాల బెదార్యంతో పొందుతున్న పావలావడ్డి బుఱ సౌకర్యాన్ని బ్యాంకులే దుర్బినియోగం చేస్తున్నాయి. చౌకగా ప్రభుత్వంచే రుణాలను పొందుతూ, తిరిగి అదే డబ్బుతో రూపాయి పావలావడ్డి చెల్లించవలసిన ప్రభుత్వభాండ్డను కొనుగోలు చేస్తూ... లాభపడుతున్నాయి.

ఇల్లు కాలుతున్నదని ప్రభుత్వాలు నీళ్ళు చల్లి చల్లార్గా, పెట్టుబడి దారి వర్గం అక్కడ బొగ్గులేరుకుంటూ లాభపడుతున్నది. పునఃరుత్సత్తి చేయడం చేతగావడం లేదు. ముఖ్యంగా వెనకటి ఆర్థిక సంస్థల్లాలనుండి, గండాలనుండి, బయటపడటానికి శాప్త సాంకేతిక ఆవిష్కరణలు పెద్దగా తోడ్పడిన మాట వాస్తవం! ఇప్పుడీ జ్ఞానం విశ్వవ్యాప్తమైపోయింది. దీనిపై పాశ్చాత్య దేశాల గుత్తాధిపత్యం తొలిగింది. అత్యధిక లాభావేక్షకో “వీనుగనిక్కి చేసిన రుణం ఏండ్డ తరబడి తీర్చినా తరగదు” అనేది సత్యం!

మారుతున్న పరిస్థితిని భారత-చైనా దేశాలు, ఆసియాదేశాలు, తమకు అనుకూలంగా మలుచుకోగలుగుతాయి. వస్తు ఉత్సత్తి, పరిశ్రమలను ఇనుమడిస్తూ, వాణిజ్యవ్యాపారాన్ని విస్తరిస్తూ, వినూత్తు ప్రపంచమార్కెటును ఆవిష్కరించగల్లతాయి. పెట్టుబడి ప్రజ్ఞాపయోగం సామాజిక అభ్యస్తుత్తికి ఒక అవసరం! ఇది అనివార్యం! ముఖ్యంగా ఇది ఎవ్వరో కొందరి ధనదాహనీన్ని తీర్చుడానికి కానేకాదని, పరిణామాలను కళ్లారా చూస్తూ విజ్ఞలు అథం చేసుకుంటున్నారు.

దేశాభివృద్ధికి పెట్టుబడి, పెట్టుబడిదారి వర్గం అవసరం. జాతీయత, దేశభక్తి, కలిగిన పెట్టుబడిదారుల నిరంతర పరిశ్రమ అవసరం. ఏ జాతీయ ప్రభుత్వమైనా ఈ పెట్టుబడిదారి వర్గాన్ని దాని పరిశ్రమల్ని ప్రోత్సహించి తీరుతుంది. అందులో పనిచేసే కార్యికుల న్యాయసమూతమైన సమస్యలను పరిష్కరిస్తూ, పరిశ్రమలు దేశ సంపదను ఇనుమడించే రీతిలో నిర్వహించబడక తప్పదు.

చైనాదేశం గత 30 సంవత్సరాల కాలంలో సాధించిన అనుభవం ప్రపంచ మానవాళికి, పాలకవర్గాలకి అమూల్యమైనది. ప్రపంచీకరణ ప్రక్రియను దేశ స్వాపలంబన, సత్యర అభివృద్ధికి, ఎలా మలుచుకోవాలో స్ఫుఫరుస్తున్నది. ప్రభుత్వాలు ప్రయివేటు పెట్టుబడిదారులతో కలిసి సమిషిగా పరిశ్రమలను నెలకొల్చే విధానం ఆమోదం పొంది, అమలులోకి రాసున్నది. (పి.పి.పి) పబ్లిక్ ప్రైవేట్ ప్రాజెక్టులు పెట్టుబడులను సమకూర్చడం, సమర్థవంతంగా వెచ్చించడం, పారదర్శకతతో నిర్వహించడం, ఎంతో అవసరం!

(ఎ) సామాజిక సంస్కరణలు

మనదేశ ఆర్థిక సామాజిక స్థితిగతుల గురించి మరింత లోతుగా చర్చించడం ఎంతయినా అవసరం. మనదేశ ఆర్థిక సామాజిక పురోభివృద్ధి అనేది అత్యంత మందకొడిగా కొనసాగుతున్న వాస్తవం గమనించడగింది. అసంఘటిత కార్బూకులైన 77 కోట్ల మంది స్టీ-పురుషులు, ప్రతిరోజు కేవలం 20 రూపాయల ఆదాయంతో కష్టంగా కాలం గడుపుతున్న వాస్తవాన్ని గమనించడం జరిగింది. ఇది బాధాకరమైన శోచనీయమైన పరిస్థితి!

ముఖ్యంగా కేంద్ర ప్రభుత్వం నియమించిన అసంఘటిత కార్బూకుల స్థితిగతుల నిర్ధారణ కమిషన్ అయిన శ్రీ అర్జున్ నేన్ గుప్తాగారు చేసిన విశేషణను కేంద్ర ప్రభుత్వ నాయకులు ఆమోదించడం లేదు. దేశ జనాభాలో 77 శాతం కాక, 50 శాతం ప్రజల దినసరి 20 రూపాయల ఆదాయంతో బ్రతుకుతున్నారని అనుకున్నా, అది జాతికి అవమానం! అంతేకాదు, కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల తీవ్ర వైఫల్యానికి అద్దం పట్టే వాస్తవం! అయితే ఈ ఆర్థిక సామాజిక వెనకబాటుతనాన్ని, అతి త్వరగా తొలగించవలసిన చారిత్రాత్మక కర్తవ్యం విస్మరించరానిది. దీని గురించి కూడా మనం చర్చించుకున్నాం.

వర్ష-వర్గ వ్యవస్థలు: వెనకబాటుతనం దేశ సాభాగ్యానికి, దేశ పురోభివృద్ధికి, పెద్ద ఆటంకం! కాబట్టి వెనకబాటుతనం తొలగింపుకు ఆచరించవలసిన నిర్దిష్టమైన మార్గం. మన రాజకీయ ఆర్థిక తాత్కాలికతలో ప్రధానపాత్ర పోషిస్తుంది. ప్రపంచ సాప్రూజ్యవాదం, బహుళజాతి సంస్కరణలు, వీరి ఆధ్వర్యాలో గుత్త పెట్టుబడిదారీ వర్గాలు చేసిన నిర్వాకాల గురించి రేఖామాత్రంగా పరిశీలించడం జరిగింది. భారతదేశ సామాజిక వ్యవస్థలో వివిధ భౌగోళిక పరిసరాలు, వివిధ కులమతాలు, భాషాభేదాలు, సాంస్కృతిక సంప్రదాయాలు, తదితరాలతో కూడిన బహుళత్వం వుండటం గురించి సగర్వంగా చాటుకుంటుంటాం. ‘భిన్నత్వంలో ఏకత్వం’ అంటూ మన సంస్కృతిని కొనియాడుతుంటాం. ప్రధానంగా మనదేశంలో ఇన్విరోకాల వైవిధ్యాలు వున్నప్పటికీ “భారత జాతీయత” అనే ఏకత్వం దేశ ప్రజాబాహుళ్యానికి శ్రీరామరక్షగా పనిచేస్తుంది. అయితే... మన సామాజిక జీవితంలో వన్న అంతరంగాన్ని విశేషిస్తే మాత్రం మనం చెప్పుకున్నంతగా, చాటుకున్నంతగా, కొనియాడుకున్నంతగా, ప్రజల మధ్య “సంఖీభావం” ఏర్పడలేదు.

సుదీర్ఘ జాతీయోద్యమం కూడా ఆశించిన మేరకు ప్రజల మధ్య వన్న అడ్డగోడలను తొలగించ లేకపోయింది. మతం పేరిట జరిగిన దేశ విభజనే కాకుండా, అనేక

సందర్భాలలో మత ఘర్షణల కారణంగా, విలువైన జాతీయతా భావం తీవ్రంగా గాయి పడింది. ఈ పరిస్థితిని మనమంతా నిశ్చేష్టలుగా చూసి బాధపడ్డాం.

లౌకికరాజ్యంగం, లౌకిక పరిపాలన, వుండీ కూడా జాతీయ సమైక్యతా సమగ్రతను పెంచుకోలేకపోవడం విషయమై ఒక మారు ఆత్మ విమర్శ చేసుకోవాల్సిన అవసరం ఎంతయినా వుంది. ముఖ్యంగా మతపరమైన విభజన చాలడన్నట్టు దేశం వివిధ కులాలతో విభజింపబడి వున్నది. ప్రతిరాష్ట్రంలో, ప్రతిగ్రామంలో, కుల విభజన కొట్టచ్చినట్టుగా దర్శనమిస్తున్నది. ఈ పరిస్థితి ప్రపంచంలో ఏ దేశంలో లేదు. మహా అయితే గిరిజన, ఆదివాసి తెగలుగా కొన్ని సమూహాలు కనిపిస్తాయి.

ప్రధానంగా నాగరికతలో ముందుండి, ఆర్థికంగా అభివృద్ధి సాధిస్తూ, పురోభివృద్ధి దిశలో పయనం సాగిస్తూ కూడా కులాల విభజన వుండటం అనేది దేశ సమైక్యతా సమగ్రతా నిర్మాణానికి తీవ్రమైన ప్రతిబంధకంగా వున్నది.

కులవ్యవస్థ పూర్వాపరాల చర్చలోకి పోవడం అనేది సందర్భచితం కాదుగాని, కులవ్యవస్థ కారణంగా ఏర్పడిన ఆర్థిక సామాజిక సమస్యల గురించి... కుల నిర్మాలన బాధ్యత గురించి... పొందిన అనుభవాలను మాత్రం ఊటంకించడం ఎంతయినా ఉపయుక్తం! వివరాల్లోకి వెళ్లే...

భారతీయ సమాజంలో సుమారు 20 శాతం దళితులు వుండగా, మరో 40 శాతం వివిధ కులాల పేరుతో వున్న బడుగు బలహీన వర్గాలకు చెందిన వారు వున్నారు. అలాగే మతపర అల్ప సంభ్యాకులుగా వున్నవారు 10 శాతం వరకు వుండగా, మిగతా 30 శాతం ప్రజలు అగ్రవర్ధకాలకు చెందినవారుగా వున్నారు. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య వర్గాలతో పాటుగా వివిధ రాష్ట్రాలలో విభిన్న కులాలుగా ఈ అగ్రవర్ధక ప్రజలు వున్నారు. అయితే సమాజంలో దళితులు అత్యంత బలహీనులుగా... అట్టడుగువారిగా... చివరకు అంటరానివారుగా వుండటం అనేది మన దేశానికి ఒక శాపంగా మిగిలింది. మన సంస్కరానికి ఒక సపాల్గా నిలిచింది.

స్వాతంత్ర్యోద్యమం, సంస్కరణోద్యమం, ‘దళిత సాంఘిక న్యాయం’ సాధించడమే తమ ప్రథమ కర్తవ్యంగా ప్రకటించడం జరిగింది. మన రాజ్యంగం దళితులకు అన్ని రంగాలలో సమాన హక్కులు కల్పించే ప్రయత్నం చేసింది. ఆరు దశాబ్దాల కాలంలో ఈ దిశలో సాధించింది స్వల్పం.

రాజ్యంగబద్ధంగా అన్ని స్థాయిలలో రిజర్వేషన్లు వుండటం వలన, దళిత వర్గాలలో సామాజిక చైతన్యం గణనీయంగానే సృష్టించబడి అభివృద్ధి సాధించింది. కానీ అదే రాజ్యంగం ఆదేశించిన ఆర్థిక సమానత్వం మాత్రం లభించడం లేదు. ఆర్థిక అవకాశాలు సాధించుకున్న కొందరు, ఆర్థికంగా... సామాజికంగా... కూడా ఎదిగినమాట వాస్తవం! అయినప్పటికీ వీళ్ళు సమాజంలో సమభాగాన్ని నోచుకోలేకపోతున్నారు. ఇలాంటివారు ఆర్థికంగా క్రీమిలేయర్లగా మారినా, సామాజికంగా అంత్యాలుగా వుండటం అనేది గమనార్థం. దళితులలో వున్న ఉపకులాలు వారు రాజ్యంగబద్ధంగా వున్న రాజకీయ రిజర్వేషన్లను, ఉపకులాలవారిగా వారి జనభా దామాషాలో సవరించాలని అందోళన చేస్తున్నారు. రిజర్వేషన్ సిద్ధాంత వెలుతురులో వీరి కోరికను ఆమోదించడం ధర్మం! ఇది వారి సామాజిక ఆర్థిక అభివృద్ధికి చేసే బ్రతకు పోరాటానికి ఇతోధిక తోడ్పాటుని అందిస్తుందనేది వారి ప్రగాఢ విశ్వాసం.

దళితులకంటే కొన్ని మెట్లు పైన వున్నపుటికీ... సామాజికంగా... విద్యావిషయ కంగా... వెనకబడివున్న కొన్ని కులాల వారి సంఖ్య గణనీయం. వీరి సంఖ్య దళితులకంటే కనీసం నాలుగు రెట్లు అభికం! అందులో ప్రతి కులానికి వేరు వేరు పడికట్లు, సంప్రదా యాలు వుండటం విశేషం! వెనకబడిన తరగతులుగా వుండు అశేషజనం ప్రధానంగా వృత్తులపరంగా విభజింపబడి వుండటం, మనస్తత్వంలో సాంప్రదాయాలలో వ్యవహోర శైలిలో భిన్నత్వం కలిగి వుండటం, ఐనా సమైక్య జీవులుగా వృత్తిధర్మాలను నిర్వహించడం అనేది సామాజిక శాస్త్రవేత్తలకు కూడా మింగుడుపడని భిన్నత్వం! ఈ భిన్నత్వం దేశ సామాజిక ఐక్యత నిర్మాణంలో ప్రధాన ప్రతిబంధకంగా వుండటం వాస్తవం!

ప్రజాబాహుళ్యంలోని ఐక్యత, భావ సారూప్యత, ఉమ్మడి సమస్యల పరిష్కారానికై ఉద్యమించే సంకల్పబలం మొదలగునవి సామాజిక పెట్టుబడిగా పనిచేస్తాయి. సమాజాన్ని ముందుగు వేయించడానికి చోదకశక్తిగా ఒక ప్రబల సాధనంగా పనిచేస్తాయి. ఈ కుల వ్యవస్థ కారణంగా సహజంగానే ఏర్పడివున్న ‘చీలిక’ అనేది సామాజిక ఐక్యతకు మరియు దాని ప్రాణప్రదమైన భావసారప్పుతా నిర్మాణానికి గొప్ప అవరోధం అనే వాస్తవాన్ని రాజకీయ నాయకులు గుర్తించాలి.

కారల్మార్ప్స్ మహాశయుడు, తదితర సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు, పైవిధమైన జటిలమైన సమస్యలు ఎదురోలేదు. కారల్మార్ప్స్ గారు తమ ఒక రచనలో భారత సమాజంలో వున్న ఈ విచిత్ర వ్యవస్థ గురించి ఆశ్చర్యంగా ప్రస్తావించడం జరిగింది. ఈ వ్యవస్థ

భారత సమాజ ప్రత్యేకతగా కూడా ఆయన గమనించారు. కాని దానికిగల మూలకారణాల గరించి, వాటి పరిష్కారమార్గాల గురించి అంతగా చర్చించినట్లేదు.

సామాజిక శాస్త్రవేత్తల కంటే మించిన ‘బాధ్యత’, మనదేశ ఆధునిక సామాజిక శాస్త్రవేత్తలపై వుంటుంది. ఈ కుల వ్యవస్థను లోతుగా విశ్లేషిస్తూ... దీనిని సమూలంగా పెకిలించి, తొలగించడానికి, పౌరసమాజం మరియు ప్రభుత్వం చేయవలసిన నిర్విర్మించవలసిన పనుల గురించి సైద్ధాంతిక మార్గదర్శకత్వం వహించవలసి వుంటుంది. కులవ్యవస్థ అనర్థదాయకమని, ఆటంకహాతువని, హాయుమని, సామాజిక చీడ అయిన ఈ వ్యవస్థను ఖచ్చితంగా నిర్మాలించవల్సిందేనని విజ్ఞలు ఎవ్వరెనా కోరుకుంటారు. అయితే నిష్టాత్మకైన సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు మాత్రమే అందుకు నిర్మిషమైన కార్యవిధానాన్ని సమర్థవంతంగా రూపొందించగలుగుతారు. ఈ దిశలో రాజ్యాంగం, రాజనీతిజ్ఞలు, సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు, ఇంతవరకు చేసిన కృషి బహు స్వల్పం. చివరకు దేశ అభివృద్ధికై రచింపబడే ప్రణాళికా సంఘాలలో అర్థశాస్త్రవేత్తల పాత్ర బహుళంగా అగుపడుతున్నది. కాని సామాజిక శాస్త్రవేత్తల పాత్ర కనబడటం లేదు. అర్థశాస్త్రం ప్రపంచవ్యాప్తం. కాని కులవ్యవస్థ ఇలాంటిది కాదు. భారతదేశానికి మాత్రమే పరిమితమైన ప్రత్యేకత!

దేశాభ్యుదయం త్వరితగతిన సాధించబడాలంటే అర్థశాస్త్రవేత్తల ఆలోచనలను సామాజిక శాస్త్రవేత్తల ఆలోచనలతో సమీక్షం చేయక తప్పదు. అభివృద్ధికై ప్రాధాన్య తాంశాలను ఎన్నుకోకతప్పదు. ముఖ్యంగా దశితులతో పాటు వెనకబడిన తరగతులలో గూడుకట్టుకుని వున్న ‘ఆత్మన్యాసనతాభావాన్మి’ తొలగిస్తూ, వారిలో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని పెంపొందిస్తూ, దాన్ని పోషించి పెంచే ఆర్థిక సామాజిక విధానాల రూపకల్పన అనేది అత్యవసరం. అగ్రవర్షాలకు వున్న సామాజిక విలువనే కాదు, శ్రవ్మైక జీవులుగా తమ శ్రమశక్తి పెట్టుబడిగా ఔన్నత్యాన్ని పొందగలిగే వ్యాహారచన ఎంతో అవసరం. ఈనాడు ప్రకటిస్తున్న సాధికారత అర్థవంతంగా అక్కరాలా పాటించబడితే వారిలో మిగిలియున్న న్యాసనతాభావం పూర్తిగా తొలిగిపోతుంది. ఫలితంగా సమభావం... ఆత్మగౌరవం... ఇనుమడిస్తాయి.

ఉత్సత్తు సాధనాలపై సాధించే యాజమాన్యం, ఉత్పత్తికమంలో వారి ప్రత్యక్షపాత్ర, ఉత్పత్తి సంబంధాలు నెలకొల్పే బాంధవ్యం మొదలగునవి సమాజంలోని నిమ్మకులాలలో ఆత్మగౌరవాన్ని సమకూర్చుతాయి. క్రమంగా కులవ్యవస్థ స్థాపించిన హద్దులు, సరిహద్దులు, చెరిగిపోతాయి. మానవులంతా ఒకటే అనే సత్యం, శ్రవ్మైక జీవులే సమాజానికి చోదకశక్తులు

అనే గొప్ప గౌరవహర్షక సత్యం, ప్రగాఢంగా వ్యాప్తి చెందుతుంది. ఈ నేపథ్యంలో చరిత్ర సృష్టించిన చీలికను, చరిత్రనే తుడిచివేస్తుంది. ఆధునిక శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానం, మానవుల మధ్య దూరాన్ని అంతరాన్ని తొలగిస్తున్న ప్రపంచికరణ, సమాచార విషపం అనేవి ఈ ఐక్యతా పరిణామాన్ని దాని వివిధ ప్రక్రియలను వేగవంతం చేయక తప్పదు.

మనదేశంలో ఈ విధమైన వర్గ, వర్గ, కుల, మత, లింగ విభజనలు దైవికమని... ‘గీతాచార్యులు’ స్వయంగా దీన్ని ఉధారించడం జరిగిందని ఒక మూడునమ్మకం కొనసాగింది. ‘మను’ రచించిన ‘మనుధర్మశాస్త్రం’ ప్రమాణంగా పొందు ధర్మం... ఈ విభజన ప్రకృతిసిద్ధమైనదిగా, పుట్టుకతో సంభవించే చెరగని ముద్రగా, పుట్టుమచ్చగా శాసించింది. నాగరిక సమాజం గత శతాబ్ది ఆరంభం నుండే దీన్ని వ్యతిరేకిస్తూ ఖండిస్తూ వచ్చింది. ఇది కేవలం అగ్రవర్గ దురహంకారం సృష్టించిందని, మానవ సృష్టిమాత్రమేనని ఎదరుదాడి చేసింది.

మహాత్మా జ్యోతీర్థావుపూర్వే, మహామేధావి మన రాజ్యంగ రూపకర్త భాబాసాహేబ్ అంబేద్కర్ వంటి వారు, కుల నిర్మాలనను తమ తక్షణ సామాజిక రాజకీయ కర్తవ్యంగా భావించి ఉద్యమించారు. మహాత్మాగాంధిగారితో సహా సంఘసంస్కరటలు, నవయుగ వైతాళికులు ఎందరో, కుల నిర్మాలనే దేశాభివృద్ధికి ఎంతో అవసరమని నొక్కి చెప్పినారు. సోషలిస్టు భావజాల ప్రభోధకులు కీ.సే. రాం మనోహర్లోహియా గారు కులవ్యవస్థ, మరియు దాని దుష్పలితాలను సిద్ధాంతపరంగా తీవ్రంగా ఖండించడం జరిగింది. ఈ వర్గ వ్యవస్థ అధికార అగ్రవర్గాలచే సృష్టించబడి, అగ్రవర్గాలచే పోషించబడింది అనేది నిర్వాదాంశం. మహాతుడైన బుద్ధుడు, అశోకుడు వంటి మానవతావాదులు దీన్ని పెకిలించలేకపోయారు. ఇది గొప్ప చేదు నిజం. ఏదివమైనా దీని నిర్మాలనకై ప్రయత్నించే వారు దీని జాతకాల పరిశోధనలో తలమునకలయ్యే బదులు... దీని పరిసమాప్తికి ఈ శతాబ్దిలో అందివస్తున్న ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణలపై దృష్టి కేంద్రీకరించడం మంచిది.

సమాజం పరిణామశీలం, చలనసహితం, చరిత్రలో తాత్కాలికంగా ఏర్పడిన జడత్వం, నిలకడ లక్ష్మణం, అనేవి శాశ్వతం కాదు. చారిత్రక పరిణామవాదాన్ని సాత్మీక మానవాళి ఏనాడో అంగీకరించింది. సామాజిక సమభావం సమాజ ఉత్పత్తి సామర్థాన్ని పెంచుతుందని రుజువుచేసింది. ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణలు పరస్పర ఆధారితాలని, అవి సమ్ముఖీతం కావాలని, తేల్చి చెప్పింది. భూమితో సహా వివిధ కులాలకు సంబంధించిన ఉత్పత్తి సాధనాలు, వృత్తి పరికరాలు, ఆధునీకరించబడి వస్తూత్పత్తిని విస్తృతంగా చేపట్టాలి.

శాస్త్ర సాంకేతిక అవిష్కరణలను, కులవృత్తిని, దాని ఉత్పత్తి సాధనాలతో జతపరిచే నైపుణ్యతను ఆకళింపు చేసుకోవాలి. అధికోత్పత్తి, నాణ్యతతో కూడిన ఉత్పత్తి, మార్కెట్ పోటీని తట్టుకునే లక్షణాలన్ని కలగలిపిన ఆధునిక వస్తూత్వత్తి పరిత్రమలు ఆవిర్భవించ బడాలి. దేశ ఆదాయంలో సింహాగాన్ని ఈ బహుళ జనాభా తాలూకు శ్రేమశక్తి సద్వినియోగానికి మళ్ళించాలి. ఈ ఆధునిక యుగానికి అనవసరమైన కొన్ని వృత్తులు, వాటి పరికరాలు, పక్కనబెడుతూ... ఇంకా చేతివృత్తులుగా కుటీరపరిత్రమలుగా ప్రభవించ గలిగే వస్తూత్వత్తి పరిత్రమను రక్షిస్తూ ప్రోత్సహించాలి. ఇందులో నవ్యత, నాణ్యత, చోటు చేసుకునే విధంగా పరిశోధనలను బాగా ప్రోత్సహించాలి. ఇందుకు అవసరమైన చట్టబద్ధ చర్యలన్నీ చేపట్టాలి. అభివృద్ధి చెందిన దేశాల గత చరిత్ర, ఈనాడు శరవేగంగా ప్రపంచ వస్తూత్వత్తి మార్కెట్లును శాసిస్తున్న ఛైనాదేశ అనుభవం పై పరిష్కారమార్గాన్ని వేసోళ్ళ చాటి చెప్పింది.

కులాలుగా కులవృత్తులను సమర్థవంతంగా నిర్వహించిన మన సుసంస్కృతి సంప్రదాయాలను, వారి స్వంతంగా పొందిన కోట్లాదిజనం... ముఖ్యంగా యువతరం... ఈనాటి పారిత్రామిక యుగంలో అమోఫుమైన భాగస్వామ్యంతో అభండ విజయాన్ని సాధించగలుగుతుంది అనడంలో సందేహంలేదు. దేశ విద్యావిధానం ప్రాథమిక స్థాయినుండి ఉన్నతస్థాయివరకు, పై ఆశయ సాధనకు సంపూర్ణంగా తోడ్పడివిధంగా సంస్కరించబడాలి. నిరుద్యోగితను మాత్రమే సృష్టించే బానిస విద్యావిధానం ఆమూలా గ్రంగా మార్చబడాలి.

మైన చర్చించబడిన కర్తవ్య నిర్వహణలో మనదేశ అభివృద్ధి ప్రణాళికలు, రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాల విధానాలు, దాదాపు పూర్తిగా వెనకబడివుండటం బాధాకరం. అవగాహన లోపంతో పాటు సంకల్పబలం కూడా లోపించడం కేవలం దురదృష్టికరం! కులవృవస్తును బలహీనపరుస్తూ నిర్మాలించగలగడమే కాకుండా, ఈనాడు దేశం ఎదుర్కొంటున్న పేదరిక నిర్మాలన మరియు ఆదాయాలు పెంచే ప్రక్రియలకు, పైన ఉదహరించిన ‘మానవ వసరుల అభివృద్ధి’ - ‘వస్తూత్వత్తి’ - ‘పరిత్రమాభివృద్ధి’ ఏకైక మార్గం!

భారీ పరిత్రమల స్థాపనతో బహుళజాతి సంస్కలు తమ వాణిజ్య వ్యాపారాలుగా చాలా పరిమితమైన ప్రయోజనాన్ని సమకూర్చగలుగుతాయి. ఇక్కడ వారి వారి లాభాలు ఇతోధికం కావడం, దేశ సంపద కూడా పెరగడం, చాలావరకు జరగవచ్చును. కాని కోట్లాది శ్రేమజీవులకు ఉపాధి ఉద్యోగాలు సమకూర్చబడవ. వారి ముఖాలలో

“స్వతంత్ర్యం” “స్వావలంబనం” “ఆత్మగౌరవం” “సమభావం” వంటి కళలు తాండవించవు.

ఆరు దశాబ్దాల సుదీర్ఘకాలంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర, పాలకవర్గాలు ఈ విధానాన్ని నిర్మక్యం చేసినవి. ఇది కాకతాళీయంగా జరిగింది కాదు. కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు... వారి ప్రణాళికా సంఘాలు... ఉధైశ్వర్పూర్వకంగా భిన్నమైన దార్శనికతతో వ్యవహారించినవి. గ్రామసీమల్లో భూసొమ్య వ్యవస్థను కాపాడుతూ భారీపరితమలు, భారీవాణిజ్యవ్యాపారుల ద్వారా, ధనాధ్యవర్గాల ఆర్థిక సామాజిక ప్రాబల్యాన్ని పరిరక్షించడం... పోషించడం... వారి ముఖ్య ఉద్ధేశ్యం! పెరిగే సంపద, దానంతట అదే క్రమక్రమంగా పేదరికాన్ని నిరుద్యోగాన్ని తొలగిస్తుందనేది వారి సిద్ధాంతం! మన సమాజంలో బడుగు బలహీన వర్గాలైన దళితులు, వెనకబడిన తరగతుల కోసం, సంక్లేశు కార్యక్రమాల నిర్వహణ సరిపోతుందనేది వారి ప్రగాఢ విశ్వాసం! ముఖ్యంగా చెప్పాలంటే ఏరి భాషలో సంక్లేశమం అంటే... “తాత్కాలిక సంతృప్తి-కంటితుడుపు చర్చలు....” ఇవి శాశ్వత పరిష్కారం కానేకాదు ఈ వర్గాలు రాయితీలు, సభ్యించీలు, ఉచితాల రూపంలో పొందే లభిషితంగా ధనిక వర్గాలకు ఓటుబ్యాంకుగా ఉపయోగపడుతాయని వారి అనుభవవ్యాపక అవగాహన.

పోర్టీలు ఏవైనా, నాయకులు ఎవ్వారైనా, పై సిద్ధాంతాన్ని తూచ తప్పకుండా ఆచరించిన అనుభవమే స్వతంత్రానంతర చరిత్రలోని ముఖ్యాంశం! మొదటి మూడు ప్రణాళికల రూపంలో సోవియట్ రష్యాలోని సోషలిజాన్ని సమూనాగా ఏంచుకున్న ప్రధాని నెప్రశాగారు, ప్రయివేటు పెట్టుబడిదారీవిధానాన్ని ప్రోత్సహించకుండా... భారీ పరితమలను ప్రభుత్వరంగంలోనే నెలకొల్పడం జరిగింది. ప్రభుత్వరంగం పారిశ్రామికంగా పై చేయి సాధించాలని నెప్రశాగారు ఉధ్వాటించారు.

1991 వ దశకం నుండి కొనసాగిన సరళీకరణ, ప్రపంచీకరణ, వాతావరణాలు దేశ విదేశీ పెట్టుబడులకు తెరలేపినవి. దేశ సంపదను పెంచడానికి, ప్రభుత్వాల ఆదాయాలను పెంచడానికి, ఇది చాలావరకు తోడ్పడినప్పటికీ... నిజమైన మానవాభివృద్ధి కోసమై బడుగు బలహీనవర్గాల సామాజిక ఆర్థికాభివృద్ధి నిమిత్తమై మాత్రం ద్వారాలు తెరుచుకోబడలేదు. ఇది బాధాకరం!

ప్రజాబాహుళ్యానికి స్వశక్తి, సాంత ఆస్తి, అనేవి స్వావలంబన దిశలో అందని మావిగా మిగిలిపోయాయి. ప్రభుత్వాలు అందించే దానధర్యాలపై ఆధారపడటం .... గత్యంతరం లేని నైరాశ్యం మిగిలింది. మనదేశంలో ఈనాటి పరిస్థితి గురించి అభిమాన సామాజిక అర్థశాస్త్రవేత్త, నోబెల్ బహుమాన గ్రహీత, శ్రీయుత అమర్త్రసేన్గారు ఉటంకించిన అంశం గమనించడగింది. అవి ఈ విధంగా వుంది.

“భారత ప్రజాస్వామ్యంలోని లోపమంతా దానిని చిత్తశుద్ధితో దైర్యంగా ఆచరించక పోవడమే! ప్రజాస్వామ్య రాజకీయ వ్యవస్థ పరిరక్షణకై... ఏద్య, వైద్య, భూసంస్కరణలు, లింగభేదం లేకుండా అసమానతల తొలగింపు, ఆర్థికాభివృద్ధి వంటి ఉత్తమ సామాజిక అదర్శాలను సమన్వయంతో... ధృదమైన రాజకీయ సంకల్పాలలంతో... ఆచరించడం ఈనాటి తక్కణ అవసరం”

పైన చర్చించిన ఆర్థికచర్యల ద్వారామాత్రమే కులవ్యవస్థ మారదు. ఆయా కులాలలో సామాజిక సంతృప్తి సాధ్యపడదు. రాజ్యంగంలో దళితులకు ఇవ్వబడిన రిజర్వేషన్ల మాదిరిగానే, సామాజికంగా విద్యావిషయంగా వెనకబడిన కులాలకు వారి జనాభా దామాషా ప్రకారం శాసనసభల్లో రిజర్వేషన్ ఏర్పాట్లు జరగాలి. ఇందుకు అవసరమైన రాజ్యంగసపరణ విధిగా చేయబడాలి.

మన ప్రజాతంత చరిత్రలో కేంద్రం, రాష్ట్రస్థాయిల్లో వెనకబడిన తరగతులకు చెందిన శాసనకర్తలు, మంత్రులు, ముఖ్యమంత్రుల స్థానాలు వారి జనాభా దామాషాకు సరిపడి నంతగా లేవు.

1-10-1953లో ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడి, తిరిగి 1-11-1956న ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడిన తర్వాత, గడిచిన 56 సంవత్సరాలలో ఏర్పడిన 23 మంత్రివర్గాలలో, దళితుడైన శ్రీ దామోదరం సంజీవయ్యగారోక్కరే 11-1-1960 నుండి 11-3-1962 వరకు గల రెండు సంవత్సరాల రెండు మాసాలు ముఖ్యమంత్రి పదవిని అలంకరించారు. మిగతా 22 పర్యాయాలు ముఖ్యమంత్రి పీరాన్ని అలంకరించిన వారందరూ కూడా సామాజికంగా అగ్రవర్షాలకు చెందిన వారే కావడం యాధృచ్ఛికం కాదు.

ముఖ్యంగా సమర్పులైన దళిత, వెనకబడిన కులాలకు చెందిన నాయకులు మనకు వున్నారు. వారి కులాల జనాభా కావల్సినంతగా వుంది. అయినప్పటికీ సాధికారతలో వీరు వెనకబడిపోవడానికి ప్రధానకారణం అనేది అగ్రవర్షాల “సామాజిక ఆధిక్యత” మాత్రమే!

మంత్రి పదవుల పంపకంలో కూడా లోటు స్ఫ్ట్పుంగా కనిపిస్తుంది. ఈనాడు దేశంలోని అత్యధిక రాష్ట్రాలలోని రాజకీయ నాయకత్వంలో గణనీయమైన సామాజిక మార్పు చోటు చేసుకుంటున్నది. దళితులు, వెనకబడిన వర్గాలు, నిర్వహించిన ఉద్యమాల కారణంగానే ఆ మార్పు సంభవమయ్యాంది. అయితే సామాజికంగా సముచితమైన మార్పు మాటలలో

కనిపించినపుటికీ... ఇంకా ఆర్థిక అసమానతలు వున్నాయి. మరియు పేదరికం ప్రబలంగా వుంది. ఇవి విస్మరించ వీలుకాని వాస్తవాలు!

భారతదేశంలో సగటు జాతీయాభివృద్ధిరేటు 8-9 శాతానికి పెరిగినపుటికీ... దళితులు, గిరిజనులు, మైనారిటివర్గాలు అలాగే ఇతర వెనకబడిన తరగతులకు సంబంధించిన అత్యధిక జనాభా, ఆర్థికంగా సామాజికంగా బాగా వెనకడియున్న వాస్తవాన్ని శాస్త్రీయంగా విశ్లేషించిన ఒక మంచి ప్రయత్నం నన్ను ఆకర్షించింది. ఇందులోని ముఖ్యంశాలను ప్రజలదృష్టికి తీసుకురావాలనేది నా ఉధేశ్యం.

భారతదేశ మేధావి వర్గం నిర్మించిన “నేషనల్ కౌన్సిల్ ఫర్ అప్లియెంజ్ ఎకనామిక్ రీసర్చ్” (N.L.A.E.R) మరియు “ఇన్సిట్యూట్ ఆఫ్ మేరీలాండ్” U.S. గార్ల సంయుక్తంగా తయారుచేసిన పరిశోధనాత్మక నివేదిక అసక్తిదాయకమైనది. ఈ నివేదిక 2004-2005 నాటికి పూర్వపు గణాంకాలపై ఆధారపడ్డది. ఆ తర్వాత గడిచిన 5 సంవత్సరాల కాలంలో దేశ సగటు జాతీయ ఆదాయం 8 శాతం వుండటం వలన, కొంతమార్గు చోటుచేసు కోవచ్చును. ఐనా ఈ విశ్లేషణ గత 55 సంవత్సరాల పోకడను, దిశను, స్పృష్టపరుస్తుంది. వీరు దేశంలోని 33 రాష్ట్రాలలో 1503 గ్రామాలు, 971 పట్టణాలలో, 41554 కుటుంబాలను కలిసి మాట్లాడారు. వివిధ మతాలు, కులాలకు చెందిన దళితులు, గిరిజనులు, వెనకబడిన తరగతులవారిని కలిసారు. వారి వారి ఉపాధి, వ్యవసాయం, వేతనం వంటి మార్గాలలో వారి ఆదాయాన్ని అంచనా కట్టినారు. ఆదివాసీలు (గిరిజనులు) మరియు దళితుల వారికొడాయం పూర్వం కంటే కొంత మెర్కైనందిగా రూగా 4800గా వున్నది. అగ్రవర్గాలు... ముస్లిం, క్రిస్తియన్లతో సహా రూగా 5200 సంపాదిస్తున్నారు.

విపరీతంగా పేరుకుషోయిన అసమానతలకు చారిత్రకంగా ఏర్పడిన వర్గవిభీఢాలు మూలకారణం అయినపుటికీ... ఆధునిక నాగరికతా ప్రపంచంలో ఆర్థిక సంపద, సామాజిక వెనకబాటుతనం సృష్టించిన చిన్నతనాన్ని తొలగించగలుగుతుంది. కాని అల్పాదాయాల వలన ఇది సాధ్యపడటం లేదు. లక్షలాది రూపాయలు సంపాదించే సంపన్న వర్గాలలోని 80 శాతం మంది అగ్రవర్గాలకు చెందినవారై వుండటం గమనార్థం.

ఆర్థిక అసమానతల కారణంగానే దళిత, వెనకబడిన వర్గాలలోని అత్యధికులు, విద్య-వైద్య-తదితర సాకర్యాలకు దూరంగా వుండక తప్పడం లేదు. ఈ పరిస్థితుల్లో పై ఆర్థిక అసమానతలను త్వరంత్వరగా తగ్గించడం తక్కణ చారిత్రక కర్తవ్యం! పైన ఉదహరించినట్టు ఆర్థిక సామాజిక సాధికారత సాక్షాత్కరించినపుడే ఈ దేశంలో నిజమైన ‘విష్వవం’ సంభవిస్తుంది. అందుకు సామాజిక ఆర్థికపోరాటాలే ఏకైకమార్గం!

రిజర్వేషన్లు: రిజర్వేషన్ విషయంలో ఒక పెద్ద అభ్యంతరం చర్చలో వున్నది. రాజ్యంగం కేవలం దళితులకే రిజర్వేషన్ని అనుమతించింది గాని, ఇతర వెనకబడిన తరగతులకు ఆ సాకర్యం లేదనేది ఈ వాదన. అయితే దేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాలలో స్థానిక స్వపరిపాలనా సంస్థలలో దళితులతో పాటుగా, వెనకబడిన కులాలు, మహిళలకు చట్టబడ్డ రిజర్వేషన్లు ఎలా సాద్యమయ్యాంది? ఈ విధంగా రిజర్వేషన్నను రాష్ట్ర శాసనసభలు చేయడం న్యాయబద్ధం మరియు ధర్మబద్ధం అని కోర్టులు తీర్చులు ఇచ్చాయి కదా! ధర్మం సమధర్మం కావాలి. “రాజ్యంగ చట్టం” ప్రజోపయోగం కౌరకు ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజాప్రతినిధులచే రూపొందించబడింది. దీన్ని సపరించడానికి మూడింట రెండువంతుల మెజార్టీ అవసరం. ముఖ్యంగా అధికారపార్టీకి గాని, వారి కూటమికిగాని, రాజకీయ సంకల్పబలం వుంటే రాజ్యంగాన్ని సపరించడం ఒక సమస్య కానేకాదు. సుప్రీంకోర్టు తీర్చును అనుసరించి రిజర్వేషన్లు మొత్తం ఎన్నుకోబడే సభ్యులలో 50 శాతానికి మించకూడదనేది మరో వాదన!

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని వెనకబడిన తరగతుల మొదటి కమిషన్ సభ్యునిగా పనిచేసి, అర్థశతాభ్యాకాలం ఈ సమస్యపై అధ్యయనం చేస్తూ... ఉద్యమాల అనుభవాల వెలుతురులో దీన్ని విశ్లేషించే సదవకాశం నాకు కలిగింది.

50 శాతం అనేది శిలాక్షరం కాకూడదు. లక్ష్మణరేఖ కాకూడదు. “మానవసేవయే మాధవసేవ” మరియు “సంఘం శరణం గచ్ఛామి” వంటి తాత్పూర్క చింతనగల భారత న్యాయశాస్త్రం పొశ్చాత్య న్యాయశాస్త్ర పడికట్టు... పరిధులను... అతిక్రమించాలి. మాతృదేశ మహాదయం లక్ష్మంగా సత్యాన్వేషణకుపక్రమించాలి. సర్వోదయం, అంతోదయం, సమృథితాభివృద్ధి, లక్ష్మీలుగా రాజ్యంగాన్ని సపరించాలి.

మనదేశంలోని రాజకీయ పార్టీలలో “తెలుగుదేశం” పార్టీ ఈ అంశంపై స్పృష్టమైన తీర్మానాన్ని ఆమోదించడం అనేది మూడావహం! కాగా మిగతాపార్టీలు అన్నీ కూడా ఈ దిశలో సానుకూల సుస్పష్ట విధానాలను ప్రకటించడం ఎంతయినా అవసరం.

ప్రధానంగా ఇటీవలే సుప్రీంకోర్టు, ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు తాలూకు “రాజ్యంగ బెంచీ” తీర్చును రద్దుచేస్తూ ఒక సంచలనాత్మక తీర్చునిచ్చింది. అది... ఈ క్రింది విధంగా ఉంది.

“ముస్లింలలో 14 వెనకబడిన తరగతులకు విద్యా ఉద్యోగాలలో 4 శాతం రిజర్వేషన్లు కల్పించడం న్యాయసమృతం” అని తాత్కాలికంగా ప్రకటించింది. “రాజ్యంగ బెంచి

క్షుణ్ణంగా పరిశీలించి తుది తీర్పునివ్వాలి” అని సూచించింది. ఈ తీర్పు దేశవ్యాప్తంగా చర్చించబడుతున్నది.

జస్టిస్ రంగనాథ్ మిట్రాగారు “మైనారిటీలకు, దళిత క్రిస్తియన్లకు ఉపాధి విద్యావిషయంలో 10 శాతం రిజర్వేషన్ ఇవ్వాలని” చేసిన సిఫారసు అమలులోకి రాక తప్పదు. అలాగే వెనకబడిన తరగతుల వారందరికీ మతంతో నిమిత్తం లేకుండా రాజకీయ రిజర్వేషన్ సూత్రం అంగీకరించబడక తప్పదు. సామాజిక ఆర్థిక సాధికారత అనేది వెనకబడిన కులాలు, వృత్తుల వారందరి తక్షణ అవసరం. అప్పుడే ప్రగతిరథం ముందుకు నాగుతుంది.

రాజ్యాధికారం: ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణలు... రాజకీయ వ్యవస్థలు వాటి విధి విధానాలు ఆచరణలపై ఆధారపడుతాయి. ఆరు దశాబ్దాల అనుభవం ఈ సత్యాన్ని ధృవీకరికస్తున్నది. సుస్పష్టమైన పదునైన రాజకీయ తాత్పొకత మెరుగైన ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణలకి తోడ్పడుతుంది. ‘రాజకీయం’ ప్రధానంగా పరిపాలనాధికారానికి కీలకం!

చరిత్రలో చక్రవర్తులు, రాజులు పరిపాలనాధికారాన్ని, తమ నిరంకుశత్వాన్ని కాపాడుకోడానికి మరియు తమ వ్యతిరేకుల్ని అణచడానికి ఉపయోగించడం జరిగింది. ప్రజలు శతాబ్దాల తరబడి ఉద్యమాలను నిర్వహిస్తారు, అన్నయ్య సామాన్య త్యాగాలను చేస్తారు, ఆ రాజ్యాధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకోవడం జరిగింది. తర్వాత ప్రజాస్వామ్య పద్ధతులతో పరిపాలనను నిర్వహించే ప్రక్రియలకు రూపకల్పన చేయడం జిరిగింది. ప్రస్తుతం వాటిని సంస్కరించుకుంటున్నారు.

బ్రిటన్లోని పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థను మనదేశం అనుకరించింది. ప్రధానంగా మన రాజ్యంగం సంకల్పించిన ప్రాథమిక హక్కులు, ఆదేశికసూత్రాలు, సాక్షాత్కారించుకోవడానికి ప్రబల సాధనాలుగా వుండే చట్టాలను రూపొందించి అమలు పరుస్తాం.

మిశ్రమ సంస్కృతి-సంప్రదాయాలకు నిలయమైన భారతపౌరుల ఆర్థిక సామాజిక భద్రతలతోపాటు, మానసిక వికాసానికి దోహదం చేసే దార్శనికత, మన రాజకీయ తాత్పొకతకు మూలం! “తాత్పొకత” అనేది జనజీవితం, సమాజసమస్యల వంటి వాటితో పొంతనలేని ఆగమ్యగోచరంగా వుండే గందరగోళాలోచనా విధానం కాదు. ఈ నేపథ్యంలో తాత్పొకతకు నిర్వచనం చేపే.. “లక్ష్మీశుద్ధి లక్ష్మీన్ని సాధించే మార్గం గురించి ఎదురయ్యి అవరోధాలన్నింటిని అధిగమించే మేలు కలయిక తాత్పొకత” ఇది ఆచరణకి మార్గదర్శకం!

స్వామి వివేకానందుడు అనుష్టాన వేదాంతాన్ని అత్యంత సమర్థవంతంగా వివిధ కోణాలనుండి చర్చించడం జరిగింది. పాశ్చాత్య తాత్పొకులు-ముఖ్యంగా సామాజిక విషపూనికి మార్గదర్శకత్వం వహించిన కారల్స్మార్క్స్... “తత్త్వశాస్త్రం” అనేది ఆపరాంకు మార్గదర్శకం కావాలని నొక్కిపుక్కాళించారు. హేతువాదులంతా ఈ అవసరాన్ని గుర్తించి ఆచరించారు. అయితే మనం ఎన్నుకున్న పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యం మిత్రమ అనుభవాల్ని అందిస్తున్నది.

రాజ్యాధికారం... రాజకీయక్రమం తప్పకుండా వయోజనల మనోభావాలకు అనుగుణంగా మార్పుచెందే మంచి అవకాశాన్ని అందించింది. వ్యక్తి స్వేచ్ఛ స్వతంత్రాలకు రక్షణ కల్పించింది. చట్టబద్ధ ప్రజాజీవితానికి బాటలు వేసింది. విలువైన ఈ హక్కుల వెలుతురులో మనదేశ సామాజిక జీవితం ఇదివరకు ఎన్నడూ లేనంతగా పురోభివృద్ధిని సాధించిన వాస్తవాన్ని కాదనలేము.

శతాబ్దాల తరబడి పేరుకుపోయిన సామాజిక సమస్యలు, ఇంకా దేశ జనాభాలోని అధికభాగాన్ని చీకటికోణాల నుండి బయటకురాకుండా ఆటంకపరుస్తున్నవి. శరవేగంతో వాయిస్తున్న నాగరికతా ప్రపంచంలో తమ సముచిత స్థానాన్ని ఆక్రమించాలనే ఆందోళనలు అంతే తీర్పంగా చోటు చేసుకుంటున్నాయి. అవిద్య, అనారోగ్యం వంటి హాలిక సదుపాయాల లోపాలు జనాభాలోని మూడువంతుల భాగాన్ని అసంతృప్తికి గురిచేయడం జరుగుతోంది. కాగా మళ్ళీ ఇందులో సగభాగం జనాభా దారిద్ర్యరేఖకు దిగువగా వుంటూ... కనీస మానవ హక్కులకు కూడా నోచుకోలేని దయనీయమైన పరిస్థితుల్లో బ్రతుకు భారాన్ని ఈడ్చుతున్నది. గట్టిక్కలేక నైరాశ్యంలో కూరుకుపోతున్నది.

మన మెన్నుకున్న ప్రజాస్వామ్యం కేవలం రాజకీయ ప్రజాస్వామ్యంగా పరిధవిల్హిందేగాని, ఆర్థిక సామాజిక ప్రజాస్వామ్యంగా పరిణమించలేదు. ఇందుకు కారణం స్వప్తంగా కనబడుతున్నది. సామాజిక జీవితాన్ని అభివృద్ధి పథంలో నడిపించడానికి, వర్ష-వర్ష వ్యవస్థలు స్వప్తించిన సమస్యల పరిపూర్వానికి, కేవలం రాజకీయ ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలు వాటి చట్టాలు నియమనిబంధనలు సరిపడటంలేదు. వీటిని అమలు పరిచే ప్రస్తుత యంత్రాంగం ఉపయోగపడటం లేదు. ముఖ్యంగా వర్ష, వర్ష, వ్యవస్థల గురించి ఇదివరకే చర్చించుకున్నాం. పరిపాలనా సంస్కరణలు, సుపరిపాలన అవశ్యకత, గురించి కూడా నొక్కి చెప్పుకున్నాం. అయితే పై సంస్కరణలు సైతం త్వరగా ప్రజాహితంగా అమలు పరచబడాలంటే ‘రాజకీయ వ్యవస్థ’లను కూడా ప్రక్కాళన చేయడం ఎంతయిన అవసరం అంటూ... సుదీర్ఘకాల చేదు అనుభవాల సాక్షిగా చెప్పక తప్పడం లేదు.

రాజకీయ వ్యవస్థ ప్రక్కాళన చేయబడినపుడే... రాజ్యంగం ఆదేశించిన ప్రాధమిక హక్కులు-ఆదేశిక సూత్రాలు అర్థవంతంగా అమలులోకి రాగలుగుతాయి. పంచాయితిరాజ్ వ్యవస్థతో పాటుగా శాసనసభ, పార్లమెంటు, రెండింటి మధ్య పనివిభజన నిధుల పంపకం తిరిగి సంస్కరింపబడాలి. అందుకు అవసరమైన ప్రమాణాలను పునఃరుద్ధరించాలి.

ప్రజాప్రాతినిధ్యం పొందే సంస్థలు అన్నింటిలో దళితులు షైనారిటిలతో సహ వెనకబడిన కులాలన్నింటికి, వారి జనాభా దామాషాలో కాకపోయినా గణనీయమైన శాతం రిజర్వేషన్లను రాజ్యంగబద్ధంగా కల్పించాలి. అన్నిస్థాయిలలోని ప్రజాప్రతినిధులు విధానాల రూపకల్పన బాధ్యతతో పాటుగా, కార్య నిర్వాహక యంత్రాంగానికి ఇదమిద్దంగా తోడ్పాటును అందించే బాధ్యతల్ని నిర్వహించాలి. దానికి తగిన జవాబుదారి తనాన్ని వట్టబద్ధం చేయాలి.

జంతవరకు చర్చించబడిన సుపరిపాలనా ప్రక్రియలో... ప్రజాప్రతినిధుల నిర్మాణా త్వక్ క్రియాశీలపాత్ర అనేది సముచిత స్థానాన్ని అలంకరించాలి. ఎన్నికల కమిషన్ విధి విధానాలు, ప్రజా ప్రాతినిధ్య చట్టంలోని ముఖ్యాంశాలు, తీవ్రంగా సంస్కరించబడాలి. ప్రధానంగా ప్రజా వ్యతిరేక, నేరమయ, చరిత్రగలిగిన ఎవ్వరూ కూడా ప్రజాప్రతినిధులుగా ఎన్నుకోబడకుండా చూడాలి. ఎన్నుకోబడిన తర్వాత అవినీతికి పాల్పడినవారిని కరినంగా శిక్షించే చట్టబద్ధమైన ఏర్పాట్లకు పదును పెట్టాలి.

ఆయా నియోజకవర్గాలలోని ఓటల్లులోని సగభాగం కంటే మించిన ఓటల్లను పొంద గలిగిన వారిని మాత్రమే ప్రజా ప్రతినిధులుగా ఎన్నుకోబడే హౌలికమైన ఎన్నికల సంస్కరణలకు వెంటనే ఉపకమించాలి. జందుకు అవసరమయ్యే ప్రజాధన వ్యయం కంటే వందరెట్లు ప్రజాప్రయోజనం సమకూరుతుంది. ఇతర దేశాలలో అనుభవాల తర్వాత ఇటువంటి మార్పులు చేసుకోవడం జరిగింది. తాము ఎన్నుకున్న ప్రజాప్రతినిధిని తిరిగి వాపసు (వెనక్కి) తీసుకునే ఉన్నత ప్రజాస్వామ్య హక్కు ఓటరు మహాశయులకు సంక్రమించాలి. ఎన్నికల భర్యలు అన్నీ కూడా పరిమితం చేయబడి, ప్రభుత్వ భజానా నుండే వెచ్చించబడాలి. దీనితో పాటు రాజకీయపార్టీ వ్యవస్థ కూడా ఒక ప్రత్యేక స్వతంత్ర సంఘం పరిధిలోకి తేఱడాలి. సభ్యత్వం మొదలుకుంటే, అన్ని స్థాయిలలోని పార్టీ పదవులు దాదాపు పూర్తిగా అప్రజాస్వామ్యంగా నిర్వహించబడుతుండటం అనేది అందరూ చూస్తూ నిశ్చేష్టులైపోతున్న వైనం! ఫలితంగా ధనబలం, కండబలం, ముఖ్యాంగా కులతత్వం, ప్రజాస్వామ్య పవిత్రతని దాని స్వతంత్రతని నిర్విర్యం చేయడం జరుగుతున్నది.

నిధుల వసూళ్ళు, వాటి భర్యలు, పారదర్శకతకు సామాజిక ఆడిబోగీకు ఆస్థారం లేకుండా వుండటం అనేది దారుణం. పాతకాల రాచరికం లేదా పెత్తందారి విధానాన్ని మరిపించే నూతన పెత్తందారీ విధానం రాజ్యమేలుతుండటాన్ని జనసామాన్యం ఏవగించుకుంటున్నారు. ఈ పరిస్థితుల్లో ఔ సంస్కరణలు మాత్రమే ప్రజాస్థామ్యానికి దాని పవిత్రతను ప్రజాదరణను సమకూర్చుగలుగుతాయని చెప్పవచ్చ). ఇప్పటికే అన్నిస్థాయిలలో ఎన్నికలలో జరుగుతున్న అవినీతి అక్రమాలను చూస్తూ, ప్రజాభాషుళ్యం ముక్కుపై వేలు వేసుకునే స్థితి దాపురించి వుంది. ఈ స్థితిని తొలగించుకోవాల్సిన కర్తవ్యం విస్తరించరానిది. సంస్కరణల సాధన అనివార్యం.

ప్రభుత్వరంగ సంస్థలు: ప్రభుత్వరంగ సంస్ల పనితీరు, అవి సాధిస్తున్న ఫలితాలు, అత్యంత అందోళనను కలిగిస్తున్నాయి. కేంద్ర రాష్ట్ర స్థాయిలలో వేలాదిగా వున్న ఈ సంస్ల అవసరాన్ని ప్రశ్నించే అవసరం లేకపోయినా, అనేక సంస్ల అనవసరంగా రాజకీయ నాయకుల పునరావస కేంద్రాలుగా అవతరించాయనే విమర్శలు కోకొల్లలు.

మన రాష్ట్రంలోనే గత అర్ధశతాబ్దికాలంలో ఈ సంస్ల సంఖ్యను తగ్గించే చర్యలు చేపట్టడం జరిగింది. దాని పనితనం గురించి వేరే చెప్పకుర్చేదు. 5-10 శాతం సంస్లు కూడా లాభాల బాటలో నడుస్తూ స్వంతకాళ్ళపై నిలబడిన దాఖలాలు అతి స్వల్పం.

శాసనసభలో ఈ సంస్ల వారు ప్రవేశపెట్టే వారిక నివేదికలను పరిశీలిస్తే... వాటి దొల్లతనం కళ్ళకు కట్టినట్లుగా దర్శనమిస్తుంది. ఈ సంస్ల నాయకులు, అధికారులు, వారి సిబ్బందిని పోషించడానికి కేంద్ర రాష్ట్ర బడైట్లపై అనేక వేల కోట్ల బారం పడుతున్నది. ఇది పరిపాలనా సంస్కరణల్లో ఒక భాగమే అయినా, ప్రభుత్వరంగ సంస్లను కూడా తీవ్రంగా సంస్కరించవలసిన అగత్యం వున్నది.

కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆధీనంలో వున్న దాదాపు నాలుగు వందల సంస్లలో, సగం మాత్రమే నామ మాత్రపు లాభాలు సంపాదించగా, మిగతాసగం తీవ్రమైన నష్టాలలో కూరుకుని పోవడం అందరికీ తెలిసిందే! వేలాది కోట్ల ప్రజాధనం వీటి సంరక్షణకె వెచ్చించబడుతున్నది. శాస్త్ర సాంకేతిక నైపుణ్యత కొరవడడం, అనుభవరాహిత్యం కలిగిన యాజమాన్యం ఈ పరిస్థితికి మూలకారణం! అటువంటి కాయలాపడిన పరిశ్రమలను, సంస్లను, రద్దుచేయడమో... ప్రయివేటు రంగానికి హస్తగతం చేయడమో... చేయాలి. ఇదే ఏకైక మార్గం!

ఆవసరమైన సంస్కరణ ఎన్నుకుని, వాటిని ఆధునికరిస్తే ఈనాడు లాభాలు రావడం చోద్యం కాదు. ఇటువంటి అనుత్స్వాదక వ్యథా ఖర్చులను తగ్గించగలిగితే విలువైన వసరులను మానవ వసరుల ఆభివృద్ధికి మళ్ళీంచగలుగుతాం. ప్రభుత్వరంగంలోని పరిశ్రమల్లో పనిచేస్తున్న కార్బికసంఘాలు, తమ తమ జీతభత్యాల సాధనవరకే పరిమితమై పోవడం జరిగింది. ఘలితంగా... పరిశ్రమల సంరక్షణ, ఆధునికరణ, ఉత్సాధకత పెరుగుదల వంటి అంశాలపై ఏ విధమైన శ్రద్ధను ప్రదర్శించకపోవడం జరుగుతుంది. ఇది అర్థరహితం! అప్రజాస్వామికం!

ప్రభుత్వం పెట్టుబడి పెట్టకుండా, కేవలం తగు ప్రోత్సాహక చర్యలను చూపెట్ట గలిగితే, మనదేశంలో సహకార రంగంలో అన్ని రకాల ప్రజాహిత కార్బికమాలను ప్రజలచేత నిర్వహించగలుగుతాం. సాప్రమాజ్యవాదుల కాలం నాటి సహకార చట్టాలను రద్దుపరుస్తూ, ప్రజల పరస్పర సహాయ సహకార చట్టాలను ప్రోత్సహించడం రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాల తక్షణ కర్తవ్యం! అయితే ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పై నూతన చట్టాన్ని ఆమోదించి ఒక దశాబ్దికాలం గడిచినా ప్రభుత్వాలు వాటిని ప్రోత్సహించడం లేదు. సరికదా, అన్ని స్థాయిలలో అధికారులు అటువంటి మార్పును అడ్డుకోవడం విచారకరం!

రాజకీయ నాయకత్వానికి పాతరకమైన సహకార చట్టాలు తమ ఇష్టారాజ్యాన్ని నిర్వహించడానికి తెగించడం అనేది ‘సహకార’ వ్యవస్థ ‘స్వాహోకార’ సంస్కరా మిగిలిపోయిందనడానికి ఓ నిదర్శనం. ఇది గొప్ప తలవంపుగా వున్నది. అయినప్పటికీ దేశంలో, మన రాష్ట్రంలో, అక్కడక్కడా కొన్ని సహకార సంఘాలు ఆదర్శవంతంగా నిర్వహించబడటం అనేది ఒప్పుకోవాలిన వాస్తవం. ఉదాహరణకు కరీంనగర జిల్లా ముల్కసురులో రైతుల బహుళాద్ద సహకార సంఘం... రైతాంగానికి ఎంతో మేలును సమకూరుస్తున్నది. మిత్రులు... ఆభిమాన పాత్రులు... కీ.శే. అలిగరెడ్డి విశ్వనాథరెడ్డిగారు తన అంకితభావం, శక్తియుక్తులతో ఆ సహకార సంఘాన్ని పోషించిన ఆదర్శం కొనియాడదగింది. అలాగే సిరిసిల్లలో నాకు ప్రత్యేకసంబంధం వున్న విద్యుత్థక్కి సరఫరా సంఘం (సెన్) ఎంతో బాగా నడుస్తూ భారతదేశంలోనే ఆదర్శవంతమైనదిగా అందరి మనుసల్ని పొందుతోంది. వీటి స్వార్థితో సహకార ఉద్యమానికి నూతన జవసత్యాలను అందివ్వాలి. ఈ ఉద్యమం జన జీవితంలో అల్లుకున్న మల్లికలా విస్తరించాలి. పుష్పించాలి. తన పరిమళాల్ని వెదజల్లాలి. సమసమాజ నిర్మాణానికి ఇదే రాచబాట!

పాత చట్టాన్ని ఏకంగా రద్దుపరుస్తూ... కొత్త చట్టాన్ని త్వరితగతిన అమలు పరచడం, అందుకు అవసరమైన ప్రోత్సాహకాలను ప్రభుత్వం ప్రకటించడం, తక్షణావసరం! పాశ్చాత్య

దేశాలలో పొరసమాజం తమ జీవిత రంగాలలోని అత్యధిక భాగం, సహకార వ్యవస్థలపై ఆధారపడి వుంటుంది. బాధ్యతతో తమ ప్రత్యేక పొత్రను నిర్వహిస్తుంటుంది. ఇది ఒక అదర్శం. ఒక ఆచరణనీయం. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు ఒక కనువిష్టం!

సహకార వ్యవస్థ మనదేశంలో మన రాష్ట్రంలో ఖచ్చితమైన నీతి నియమాలతో ఆచరింపబడినప్పుడు, నిజాయితి ఈ వ్యవస్థల అంతర్జాగంగా పరిషవిల్లినప్పుడు, సంపూర్ణత సిద్ధిస్తుంది. పొరాజీవనం సదా అభివృద్ధి పథాన పయనిస్తుంది. ఈ అద్భుత పయనం భవిష్యత్త తరాలనైనా అలరించాలి. ఇందుకై పాలక వ్యవస్థ ‘ప్రజాసంక్లేషం’ తమ ఏకైక ధ్యేయంగా ప్రవర్తించాలి.

స్వచ్ఛంద సంస్థలు: సమాజంలో స్వచ్ఛంద సంస్థల పొత్ర ప్రజాచైతన్యాన్ని తీర్చిదిద్దడంలో అద్వితీయం! పాత మూడు నమ్మకాలను తొలగిస్తూ, దురాచారాల్ని అనాచారాల్ని నిలువరిస్తూ, అసత్యాలను అర్థసత్యాలను బట్టబయలు చేస్తూ, ఈ సంస్థలు పోషిస్తున్న పొత్ర అమోఫుమైనది.

ప్రజాస్వామ్యానికి వారి బాధ్యతల్ని గుర్తుచేస్తూ, వారిని కార్యోన్ముళ్లుల్ని చేయడంలో బధిజీవులతో కూడిన స్వచ్ఛంద సంస్థల నాయకత్వం చరిత్రాత్మకమైనది.

స్వదేశీ విదేశీ నిధులను సమీకరిస్తూ... పారదర్శకత్వంతో ప్రజల అత్యవసర అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను వారి భాగస్వామ్యంతో నిర్వహించగల్లుతుంది.

అయితే స్వచ్ఛంద సంస్థల పేరుతో కొండరు డఖారీలు తమ స్వార్థపర కార్యక్రమాలను నిర్వహించడాన్ని ఈ సంస్థలు ప్రజలకు తెలియజేయాలి. తద్వారా ప్రజలు వాటిపట్ల అప్రమత్తతతో మెలిగే విధంగా పోచురించాలి.

స్వచ్ఛంద సంస్థల్ని స్థాలంగా నిర్వచించాలంటే “ఈ సంస్థలు ప్రజల అభివృద్ధి పథంలో భాగస్వాములు! వీటి భాగస్వామ్యపు వెలుతురులో ప్రజలు చైతన్యదీపాలు! స్వచ్ఛంద సంస్థల తోడ్వాటులో ప్రజల సామాజిక జీవితం సస్యశ్యామలం! ముఖ్యంగా... చేయాతని అందించి మార్గదర్శకంగా నిలిచే అపూర్వ సహాయ సహకార సంస్థలే స్వచ్ఛంద సంస్థలు”.

దక్షాల పెట్టుబడిదాలి విధానం :

దేశానికి రాజ్యంగం ప్రకటించిన స్థాలమైన దిక్షా నిర్దేశమే తప్ప నిర్దష్టమైన

రాజకీయ రహదారి (Road map) రూపకల్పన జరగడం లేదు. అయితే ఆచరణలో కేంద్ర ప్రభుత్వం అనుసరిస్తున్న రాజకీయార్థిక విధానాలు... 11 పంచవర్ష ప్రణాళికల ద్వారా తమ లక్ష్మీన్ని దితను స్ఫుర్పచరస్తున్నాయి. ఇది సంప్రదాయబద్ధమైనది. కాగా నాకు అదృష్టహాశాత్తు మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికా ఘలితాలతో సహా 11 ప్రణాళికల ఘలితాలను క్షుణ్ణింగా పరిశీలించే అవకాశం కలిగింది.

రానున్న రెండు సంవత్సరాలలో 11వ ప్రణాళికను ముగించుకుంటూ 12వ ప్రణాళికలోకి ప్రవేశించబోతున్నాం. దేశం అనుసరిస్తున్న రాజకీయార్థిక విధానాల ఘలితాలను విశ్లేషించుకున్నాం. 30 కోట్ల జనాభాగల దేశం ఈనాడు వంద పది కోట్లకు చేరింది అంటే 300 శాతానికి మించి పెరిగింది. వివిధ అంచనాల ఆధారంగా దేశ సగటు జాతీయ వార్షికాదయం స్థాలంగా రూ॥ 1000 కోట్ల నుండి, రూ॥ 50 లక్షల కోట్లకు చేరింది. అంటే 5 వేల శాతం పెరిగింది. కోటీశ్వరుల సంఖ్య కూడా ఒక 1000 శాతం పెరిగింది.

ప్రపంచ దనవంతులలో మొదటి పదిమందిలో ఇద్దరు భారతీయులే! అలాగే పేదల సంఖ్య 60 శాతం నుండి 30 శాతానికి తగ్గగా, చిన్నా పెద్దా మధ్యతరగతి 15 శాతం నుండి 60 శాతానికి పెరిగింది. మొత్తమై ఈనాటి 110 కోట్ల జనాభాలో కనీసం 75 కోట్లమంది నిరుపేదలు, పేదలు, చిన్న మధ్యతరగతికి చెందిన వారు వున్నారు.

గత 60 సంవత్సరాలలో పేదరికపు తగ్గుదల రేటు కేవలం 6 శాతం మాత్రమే కావడం మన ఆర్థిక రాజకీయ విధానాల వైఫల్యానికి అద్దం పడుతుంది. విద్య, వైద్య రంగాల పరిస్థితి దీన్ని ప్రతిభింబిస్తుంది.

దేశ వార్షికాదాయం పెరుగుదల రేటు 7-8 శాతానికి చేరుకున్నా, వసరులు వేల శాతం పెరిగినా, అందులో అత్యధిక భాగం సంపన్న వర్గాల సంపదలు పెంచడానికి ఉపయోగపడుతున్నది. శాశ్వతంగా పేదరికాన్ని నిరూపించడానికి, తాత్కాలికంగా వారి సంక్లేషము కార్యక్రమాల నిర్వహణకు, 10 శాతమైనా వెచ్చించడానికి ప్రభుత్వానికి నిధుల కొరత ఏర్పడటం అనేది ప్రతి సంవత్సరం అనుభవిస్తున్న కలోరమైన ఆటంకం!

ప్రతి సంవత్సరం బడ్జెట్టుపై జరిగే చర్చలలో ఈ ఆటంకపు చేదునిజాలను చూపెట్టడం, ప్రత్యామ్నాయ మార్గాలను తెలియజేయడం, ఒక లాంఘనంగా మిగిలిపోయింది. ఈ నేపథ్యంలో సంతృప్తిని కలిగించే సానుకూల మార్గము సాధించలేకపోతున్నాం. పాలకవర్గాలు ప్రధానంగా భూస్వామ్య పెట్టుబడిరారి అనుకూల విధానాల్ని అనుసరించడం ఈ దుస్సితికి మూలం.

ఇదివరకే చర్చించుకున్నట్టు పెట్టుబడిదారి విధానం అనేది దేశాభివృద్ధికి తోడ్పుడే మంచి లక్ష్యాలను కలిగివున్నప్పటికీ, ఈనాడు పెట్టుబడిదారులు అనుసరిస్తున్న విధానాలు అభివృద్ధి నిరోధకాలుగా ఉన్నవి. ఇది ప్రజలకు తగిన ఉద్దేశ్యం, ఉపాధి అవకాశాల్ని కల్పిస్తూ తాము పరిమిత లాభాలతో సంతృప్తి చెందడం లేదు. అధిక లాభాలు, అత్యధిక లాభాలు, వారి లక్ష్యం! ఇందుకు అవసరమైన అసాంఖ్యిక అనైతిక దళారి విధానాల్ని అనుసరించడం వారి మార్గం! క్రోనికాపిలిజం! “దళారిపెట్టుబడిదారి విధానం” దీని మారుపేరు!

ప్రపంచీకరణ, సరళీకరణ, ప్రయివేటీకరణ, వాతావరణ నేపథ్యంలో ఈ దళారి పెట్టుబడిదారి విధానం మూడుపువ్వులు... ఆరుకాయలుతో... దిన దిన ప్రవర్థమానం చెందుతుంటం భయానక సత్యా!

దేశాన్ని పరిపాలించడానికి ప్రణాళికాబద్దంగా రాజ్యాంగం నిర్దేశించిన దిశలో సంక్లేషు రాజ్యమే కాదు, సోషలిస్టు వ్యవస్థ నిర్మాణం చేయవలసిన పాలకవర్గ పార్టీలు, తమ రాజ్యాంగబద్ద కర్తవ్య నిర్వహణలో పూర్తిగా విఫలం అయ్యాయి. సరళీకరణ ప్రక్రియను విశ్వంఖలం చేస్తున్నాయి. ప్రపంచబ్యాంకు ప్రపంచ ద్రవ్యానిధి, ప్రపంచ వాణిజ్య వ్యాపార సంస్థలు సూచించిన “వాపింగ్రూన్ కాస్పొన్సెన్స్” అను పట్టపగ్గాల్నేని ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి మార్గానికి క్రమంగా తలపడుతున్నవి.

ప్రపంచ బ్యాంకు సంస్థలో నేర్చిన విద్యలో నిష్టాతులుగా పేరుపొందిన వారే ఈనాడు మన పాలకులు కావడం మన దురదృష్టం. ఏరి సిద్ధాంతం ప్రకారం ప్రపంచంలో, మనదేశంలో, పెట్టుబడిదారి విధానం పెరగడం చారిత్రకంగా అనివార్యం! అది సృష్టించే సంపద క్రమంగా పేదరికాన్ని తగ్గిస్తుంది. తొలగిస్తుంది. కాబట్టి బహుళజాతి సంస్థల పెట్టుబడి వాణిజ్య వ్యాపారానికి మనదేశ ద్వారాలు పూర్తిగా తెరిచి ఉంచబడాలి. స్వదేశీ విదేశీ పెట్టుబడిదార్లు మనదేశంలో కారుచోకగా లభించే కార్బిక శక్తిని వినియోగిస్తూ, పోటీప్రపంచంలో అత్యధిక లాభాల్ని గడించాలి. ఈ విధంగా కేంద్ర ప్రభుత్వానికి పన్నుల రూపేణా ఆదాయ వనరులు పెరుగుతాయి. తిరిగి వాటిని వినియోగించడంలో సంపన్న వర్గాల సౌకర్య సదుపాయాలను ఇనుమడింపజేయాలి. సంప్రదీల పేదలందరిని మభ్యపెట్టాలి.

ముఖ్యంగా ప్రభుత్వరంగంలో లాభాలు ఆర్థించే పరిశ్రమల వాటాలను దేశ విదేశీ బహుళజాతి సంస్థలకు పూర్తిగా అమ్మివేసి, ప్రభుత్వం తమ ఆదాయ వనరులను

పెంచుకోవాలనుకుంటుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ భూములను ప్రయివేటు సంస్థలకు అమ్మి, సొమ్ము చేసుకోవాలి అనుకునే విధానానికి తెగిస్తుంది. బడ్జెట్లోటును పూడ్చుకోడానికి ఇదొక సులభమార్గంగా ప్రభుత్వం భావిస్తుంది. కాని ఈ విధానం స్థిరాస్థల్ని అమ్మి చరాస్థల్ని సంపాదించినట్టుగా వుంటుంది.

ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో

“ప్రభుత్వరంగ సంస్థల ద్వారా మాత్రమే పారిశ్రామికాభివృద్ధి సాధించాలనే సిద్ధాంతం” తప్పని రుజువైన మాట వాస్తవం. అలాగే “ప్రభుత్వ యాజమాన్యంతో వ్యవసాయాన్ని నిర్వహించడం కూడా శుద్ధ దండగ” అనే చేదు అనుభవం అందరికశ్శు తెరిపించింది. వాణిజ్య వ్యాపార రంగాల అనుభవం కూడా ఇంతే! రష్యా, తూర్పు యూరోప్ దేశాల అనుభవ సంపద అత్యంత విలువైనది. ఇదేవిధంగా ఆర్థిక రంగాలన్నిటిలోనూ, విద్యా వైద్యరంగాలలోనూ, ప్రయివేటు పెట్టుబడిదారి విధానానికి వారి కార్బోరేటు వ్యవస్థలకి పెద్దపీట వేయాలనే వాదన కేవలం అత్యహత్యలాంటిది.

జీవితరంగాలన్నింటిలోనూ ప్రభుత్వానికి తగు ప్రాధాన్యత ప్రాముఖ్యత వుండితీరాలి. ప్రజాహితం కోసం ప్రజాస్వామ్యబద్ధంగా జోక్వ్యం చేసుకుని నియంత్రించే అధికారం ప్రజా ప్రభుత్వానికి వుండి తీరాల్చిందే!

ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో మార్కెట్లో పోటీని తట్టుకునే నెపంతో సంపూర్ణ ప్రయివేటీకరణ అనేది దేశానికి ప్రాణాంతకంగా మారక తప్పదు. ప్రభుత్వం అన్నిరంగాలలో సాంకేతికంగా, నాణ్యతలో పోటీని తట్టుకునే విధంగా, తమ నియంత్రణావిధానాన్ని నిర్వహించకతప్పదు. పల్లీక్ ప్రయివేటు రంగాల మధ్య విధిగా వుండవలసిన సమతల్యాన్ని రక్షించక తప్పదు.

దేశ సంపదను పెంచడంతోపాటుగా దేశ సంపద విదేశాలకు తరలిపోకుండా కాపలా వుండవలసిన గురుతర బాధ్యత దేశ ప్రభుత్వాన్నిదే! శారులు, ప్రజాప్రతినిధులు, నిరంతరం ఆప్రమత్తంగా కనిపెట్టవలసిన బాధ్యతాయుత అంశం ఇది!

స్వతంత్రానంతరం ఆరు దశాబ్దాల సుదీర్ఘకాలంగా కేంద్రంలోనూ రాష్ట్రాలలోనూ పరిపాలనా బాధ్యతల్ని నిర్వహించిన కాంగ్రెస్ పార్టీ... భారతీయ జనతాపార్టీ... రెండూ పైన ఉదహరించిన ఉదారవాద విధానాల్ని అనుసరించాయి. అయితే దేశాన్ని సుదీర్ఘకాలం పరిపాలించిన కాంగ్రెస్పార్టీ గాని, దాని నుండి అధికారం కోసం చీలిన ఇతర పార్టీలు అనుసరించిన విధానాలు గాని, వేగవంతమైన దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడలేదు.

నవభారత నిర్మాతగా పేరుగాంచిన జవాహోర్లాల్నెప్రూ వంటివారే భారతదేశ వాస్తవికతను గుర్తించజాలలేదు. “సోషలిస్ట్ తరఫో సమాజం” గురించి మాత్రమే ఆలోచించారు. ముఖ్యంగా ప్రభుత్వరంగ ప్రాధాన్యతను నొక్కి వక్కాణించినపుటికీ ప్రయవేటు రంగంలో, పారిశ్రామిక-వాణిజ్య వ్యాపారాలను తీవ్రంగా నియంత్రించడం జరిగింది.

మూడుదశాబ్దాల స్వతంత్రానంతర కాలం 6 వ పంచవర్ష ప్రణాళికల నిర్మాకం తర్వాత కూడా సగటు వార్లైక దేశాభివృద్ధిరేటు 2-3-4 శాతానికి మించలేదు. మందకొడిగా జరిగిన ఈ రేటును సుప్రసిద్ధ అర్థశాస్త్రవేత్త కీ.ఎ. డి.ఎస్.రాజ్గారు “హిందూరేట్ ఆఫ్ గ్రోట్” అంటూ చమత్కరించారు. “లైసెన్స్ పర్టీత్ రాజ్జ్” అన్నారు.

వనరుల కొరత కారణంగా సామాజిక సంక్లేషమరంగాలు కేవలం నత్తునడకన అభివృద్ధి చెందినవి. ఇందిరాగాంధిగారి “గరీబి హరావో” నినాదం తమ రాజకీయ ప్రత్యర్థులను అణిచివేయడానికి ఉపయోగపడింది. అయితే నిజజీవితంలో మాత్రం చాలా కొణ్ణిగా ఉపకరించింది. నవదార్ఘనికతతో శాస్త్ర సాంకేతిక యుగధర్మాన్ని గుర్తించి విధానాలను సంస్కరించే విధంగా ప్రయత్నించిన శ్రీ రాజీవ్గాంధిగారు అకాల మరణానికి గురికావడం అనేది, దేశ సౌభాగ్యానికి తీర్చి హాని! ఆ తర్వాత శ్రీ పి.వి.నరసింహరావుగారు ప్రధానిగా గత్యంతరం లేని పరిస్థితుల్లో సరళీకరణ-ప్రయవేటురంగ ప్రాముఖ్యత గురించి చర్యలు చేపట్టడం జరిగింది. దేశ విదేశీ పెట్టుబడులను ఆకర్షించే మంచి పని జరిగింది. అయితే ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో నయా ఉదారవాదం కొనసాగించిన ముప్పెట ఆర్థికదాడిని తల్లుకుంటూ, ఆర్థిక స్వతంత్రతను పరిరక్షించుకునే స్వదేశీ స్వావలంబన సిద్ధాంతానికి నిర్దష్ట రూపకల్పన జరగలేదు. సరళీకరణ పేరుతో దేశియ పరిశ్రమలు వాణిజ్య వ్యాపారాలు తీవ్రంగా దెబ్బతినే పరిస్థితులు దాపురిస్తున్నాయి.

కేంద్రంలో వన్న సంకీర్ణ ప్రభుత్వాలు, వాటికి నాయకత్వం వహిస్తున్న కాంగ్రెస్పార్టీ... దేశ స్వతంత్రాభివృద్ధికి తగిన వ్యాపారచన చేయలేక పోతున్నది. దేశ విదేశీ బహుళ జాతి సంస్కల సలహాలకు తల ఒగ్గుతున్నది. స్వతంత్ర ఆర్థిక రాజకీయాభివృద్ధికి అపసరమైన రాజకీయ సమైక్యతని సాధించలేకపోతున్నది.

పశ్చిమబెంగాల్ మరియు కేరళ రాష్ట్రాలలో పరిమిత కాలం పరిపోలన నిర్మాణించిన సిపిఎమ్ నయా ఉదారవాద విధానాన్ని సిద్ధాంతపరంగా వ్యతిరేకించినపుటికీ, ఆచరణలో తమకున్న ఇబ్బందుల కారణంగా చెప్పుకోదగిన మార్పును సాధించలేదు. సంపదను

వేగంగా పెంచుకున్న స్థితికి చేరినప్పటికీ... మానవాభివృద్ధి-సమతులాభివృద్ధి- సమ్మిళితా భివృద్ధి ప్రమాణాలతో విశ్లేషిస్తూ మనదేశం ఇంకా చాలా వెనకబడివున్న పరిస్థితిని మనం గమనిస్తున్నాం. ఈ పరిస్థితుల్లో అభివృద్ధి సిద్ధాంతాన్ని పూర్తిగా నమ్మి అంకితభావంతో దాన్ని ఆచరించే ప్రత్యామ్నాయ రాజకీయ పొందిక అనేది తక్షణ అవసరం! ఇది సాధ్యపడాలంటే రంగంలో వున్న రాజకీయ శక్తులను ఈ లక్ష్మీసాధనకై పునఃరేకీకరణ ప్రక్రియలోకి ఆకర్షించడం ఏకైకమార్గం. దీనిని ఒక దేశభక్తి పూర్వక జాతీయ కర్తవ్యంగా భావించే పార్టీలు-గ్రూపులు-వ్యక్తులు-పరస్పరం సంప్రదించుకోవాలి మరియు సహక రించుకోవాలి. ప్రజా ఉద్యమాలతో ఐక్యతను సాధించుకోవాలి. తమ తమ పార్టీల విధానాలలో భాగంగా ముందడుగు వేయాలి. ఐక్య ప్రజాసంఘాలు మరియు ఐక్యకార్య చరణ సంఘాల నిర్మాణం జరిగితేరాలి. అన్నిస్థాయిలలో జరిగే ఎన్నికలలో, ప్రజా ఉద్యమాలలో, ఐక్యత ప్రతిధ్వనించాలి. పురోగమించాలి.

ప్రధానంగా కనీస కార్యక్రమాల ఆధారంగా వివిధ రాష్ట్రాలలో దేశవ్యాప్తంగా ఐక్యవేదిక నిర్మాణం ఆశించినంత త్వరగా సాధ్యపడదు. ప్రధాన ప్రవంతిలో వున్న రాజకీయ పార్టీలలోని నాయకత్వం-తమ అధికారం కోసం పోరాడటం లేదా అధికారాన్ని పదిలపరుచుకోడానికి ప్రయత్నించడం అనేవి తమ తక్షణ కర్తవ్యాలుగా భావించడం జరుగుతోంది. ఇది మనమంతా గమనిస్తున్నాం. అలాగే ప్రజాసమస్యలపై ఉద్యమాలు, ప్రజాసమీకరణ ప్రయత్నాల వంటివి తమ రాజకీయ అధికారానికి అనుబంధంగా ఈ నాయకత్వం భావిస్తున్నది. ఇది కూడా మనం గమనిస్తున్నాం.

రాజకీయ నాయకత్వాలు కుల, మతత్వాలకు ప్రాధాన్యతనిస్తూ ధనబలం కండబలం గలవారిని ప్రోత్సహిస్తున్నాయి. అయితే ఈ పార్టీల వెనక ఆర్థిక సామాజిక మార్పులకై రాజకీయంగా పోరాడే బలమైన వర్గాలు వున్నాయి. ఇవి తమ గొంతెత్తాలి. వారిని కదిలించే చైతన్యవంతులు ఈ బాధ్యతల నిర్వహణలో చూరప చూపాలి. ప్రజాస్వామ్యం, ప్రజాహితం, కోరే వారందరినీ ఆకర్షించే బాధ్యతా నిర్వహణలో ‘దేశభక్తి’ ప్రధానం. ఇది చైతన్యవంతుల ప్రత్యేక ఆభరణం. వదునైన ఆయుధం! వీటిని సక్రమంగా వినియోగించుకునే చైతన్యవంతులు అత్యుత్తమ పొత్రను పోషించగల్లారు.

వామపక్షాల అభ్యస్తతి

ప్రజా సంకేమార్గం నిర్వహించే బాధ్యతల్లో వామపక్ష నాయకులు తమదైన గొప్ప పాత్రను పోషిస్తారని నా వ్యక్తిగత అనుభవంతో ఆశిస్తున్నాను.

కులం, మతం, ధన ప్రభావం వంటి కారణంగా ఆయా రాజకీయ పార్టీలను బలపరిచే ప్రజలంతా ఆర్థిక, సామాజిక సంస్కరణలకు వ్యతిరేకం కాదు. పైగా ఆయా పార్టీలు జనాకర్ణణ కోసం ఈ సంస్కరణల్ని కోరుతున్నాయి. కాబట్టి సంస్కరణలు, ప్రజా సమస్యల తక్కణ పరిష్కార ఉద్యమాలలోకి, ఈ ప్రజలను ఆకర్షించడానికి వామపక్షాలు... తమ సాంప్రదాయ నియమాలలో కొన్ని కొన్ని మౌలికమైన సంస్కరణలు-సవరణలు చేయడం ఎంతయినా అవసరమని నా నామ్మకం. అవి ఈ క్రిందివిధంగా వుండాలి.

1. వామపక్ష పార్టీల నియమావళిలో కమ్యూనిస్టు పార్టీ “కార్బూకవర్గపార్టీ” అని వుంటుంది. మార్ఖిస్టు సిద్ధాంతం ప్రకారం “కార్బూకవర్గపార్టీ” అంటే కేవలం పారిత్రామిక కార్బూక పార్టీగా పరిగణించబడుతుంది. లేదా ఆ స్థానాన్ని పార్టీయే ఆక్రమిస్తుంది. మనదేశ చారిత్రాత్మక సాంస్కృతిక నేపథ్యంలో “కమ్యూనిస్టు పార్టీ భారత శ్రమజీవులందరి పార్టీ”గా సవరించబడాలి. ఈ సవరణ సిద్ధాంతపరంగా పార్టీ పరిధిని అభ్యున్నతిని విస్తరింపజేస్తుంది. ముఖ్యంగా ఈ సవరణ మౌలికమైనది. పైద్ధాంతిక ప్రాధాన్యత కలిగినది.
2. భారతదేశంలోని “కులవ్యవస్థ” పని విభజన - వృత్తిపరవిభజనలతో ప్రారంభమైనప్పటికీ చరిత్రలో అగ్రకుల ఆధిపత్యం కారణంగా ఇది శాశ్వతం చేయబడింది. ఫలితంగా సామాజిక బక్ష్యతకు సమతులాభివృద్ధికి ప్రతిబంధకంగా పరిణమించింది. వీరికి రాజకీయ ఆర్థిక సాధికారత కల్పించడం ప్రజాస్వామ్య కర్తవ్యం! ఈ దృక్కూఢంతో బడుగు బలహీన దళిత అల్పసంభాయక వర్ధాలని సమీకరించడం తక్కణ అవసరం.
3. “వామ పక్ష పార్టీలు” కులసంఘాలను అంటరానివిగా భావించకుండా, ఆయా సంఘాలనుండే “వర్గ చైతన్యం” “ఉద్యమ చైతన్యం” గల వారిని వర్గ సంఘాలు రాజకీయ పార్టీల నాయకత్వంలోకి ఆకర్షించాలి. రాజకీయ సాధికారత ఆర్థికాభీవృద్ధి కులనిర్మాలనకి అనివార్యం! ఈ అనివార్య సిద్ధాంతానికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలి.
4. కనీస కార్బూకమాల ఆధారంగా నిర్మించబడే రాజకీయ ఐక్య సంఘటనలు, వామపక్ష పార్టీల నాయకత్వంలోనే నిర్మితం కావాలనే ఆలోచన అప్రజాస్వామ్యమైనది. అచరణలో ఉద్యమబలంతో ప్రజాస్వామ్య పద్ధతిలో అందుకు చేసే ప్రయత్నం ఆహ్వానించడగినది. కానీ ఐక్య సంఘటన నిర్మాణానికి, ఉద్యమ నిర్మాణానికి, ఇటువంటి ఆధిక్యతాపోరు అనాలోచితం మరియు హనికరం.

4. వామపక్ష ఐక్యతత్తు ఆరంభంగా ఆయా పార్టీల అనుబంధ ప్రజాసంఘాలను ఏకంచేసి, ఉద్యమాలను బలోపేతం చేయడం విస్తరించడం అవసరం. ఐక్యతను, ఇతర పార్టీల అనుబంధ సంఘాలకు, రాజకీయంగా వీలును బట్టి వర్తింపజేయడం అవసరం. “ఐక్యత” అనేది తత్కషణం సాధ్యపడకపోతే ఐక్య కార్బూకమాల సాధనకై విడివిడిగా వుంటూ ఏకోన్సుఖంగా ఉద్యమించే విధానాన్ని చేపట్టాలి.

(జ) అభ్యర్థయ ఉద్ఘామాల విజయం

పారిక్రామిక కార్బూకులే విప్పవ తిరుగుబాటులో త్యాగపూర్వారిత పాత్రను పోషిస్తారనే కారల్ఫొర్మార్స్‌గారి సైద్ధాంతిక ప్రవచనను గౌరవిస్తూ... వెనకబడిన భారతదేశం మరియు ఇతర దేశాలలో ఈనాడు పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యం ద్వారా అనేక సమస్యల పరిష్కారానికి సమాయుత్తం కావాలి.

త్రామికులుగా వున్న 75 కోట్లమంది అసంఘటిత కార్బూకులను నుసంఘటితం చేయడం ప్రథమం. సంఘటితమైన కార్బూకుల్లో సామాజిక స్వార్థిని కల్పించడం ప్రథానం. ఈ ప్రథమకర్తవ్య నేపథ్యంలో... వామపక్షాలు రెండు కోట్లు మాత్రమే వున్న సంఘటిత పారిక్రామిక కార్బూకవర్గాన్ని వివిధ ట్రైడ్యెయానియన్లలో సమీకరిస్తూ వారి ఆర్థిక సమస్యల పరిష్కారానికి ఉద్యమాలు నిర్వహిస్తున్నారు. అంతటితో సంతృప్తి పొందుతున్నారు. ఇది చాలాదు.

ఇతర ప్రజాసంఘాలు అసంఘటిత కార్బూక వర్గాన్ని సంఘటితం చేయడానికి వారి కృషి సరిపోవడం లేదు. ఈ దిశలో అవసరమైన సైద్ధాంతిక నిర్మాణాత్మక చర్యలను చేపట్టాలి. పార్టీ పలుకుబడిని, ఓట్లుశాతాన్ని పెంచుకోవాలి. ముఖ్యంగా కాంగ్రెస్‌పార్టీ తర్వాత దేశ రాజకీయాలలో ప్రవేశం చేసిన జాతీయ వామపక్ష పార్టీ 85 సంవత్సరాల వయస్సు కలిగి కూడా, చెప్పుకోదగిన ప్రజాబలాన్ని సంపాదిచుకోలేకపోవడానికి అవసరమైన ఆత్మవిమర్శ చేసుకోవాలి తమ ఆలోచనల్లో ఆచరణల్లో మౌలికమైన మార్పుల్ని దైర్ఘ్యంగా చేపట్టాలి. తద్వారా రాజకీయరంగంలో సముచితమైన సుస్థిరమైన స్థానాన్ని క్రమంగా సాధించుకోవాలి. దాన్ని పదిలపరచుకోవాలి.

సుశిక్షిత అంకితభావంగల రాజకీయ ప్రత్యామ్నాయంకోసం ప్రజాసీకం వేచి యున్నది. మైత్యవంతంగా ఆహ్వానం చెప్పడానికి ఆశపడుతున్నది. ఈ అమూల్య అవకాశాన్ని రాజకీయ విజ్ఞాలు సద్విషియోగం చేసుకోవాలి. ఈ అవసరం ఎంతయినా వుంది.

మార్పిస్తు పరిభూషలో చెప్పిలంటే మనదేశం ఇంకా పెట్టబడిదారి ప్రజాస్వామ్య దశను పూర్తిచేసుకోలేదు. సామ్రాజ్యవాద అవశేషాలు వ్యాదల్ భూస్వామ్య యగుగ అవలక్షణాలనుండి విముక్తి సాధించలేదు. ఇంకా పారిప్రామికయుగం, దాని ద్వారా సాధించగలిగే ఉపాధి, ఉద్యోగాలు, ప్రజాజీవితాన్ని ప్రభావితం చేయడంలేదు. వివిధ వర్గాలు సృష్టించిన భౌతిక, మానసిక అవరోధాలను తొలగిస్తూ... అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను ప్రోత్సహించే రీతిలో విష్వవపార్టీలు తమ కర్తవ్యాలను తీర్చిదిద్దుకోవాలి. అయితే కొన్ని సందర్భాలలో ఉద్యమాలు, పోరాటాలు... అందుకు అవసరమైన త్యాగాలు... ముఖ్యంకాగా, మరికొన్ని సందర్భాలలో నిర్మాణ కార్యక్రమాలు ప్రధానం కావచ్చును. కాగా అన్ని సందర్భాల్లోనూ అతివాద ప్రజాస్వామ్య పార్టీల కార్యకర్తల అంకితభావం ఎదగాలి. రాజ్యాధికారాన్ని సమర్థవంతంగా వినియోగించగలిగే విష్వవకారులుగా ఎదగాలి. ప్రపంచ సామ్రాజ్యవాదం మిక్కిలి బలహీనపడి, గుత్తా పెట్టబడిదారి విధానం తీవ్రంగా ఆప్రతిష్టపొలైన ఈ తరుణంలో... “ప్రజాస్వామ్యం” “సమసమాజం” కోసం జరిగే ప్రతి ప్రయత్నం ఘలిస్తుంది. అభ్యాదయ వుద్యమాలు విజయవంతమౌతాయి.

భారతీయ జనతాపార్టీ ఎలాంటి దాచరికం లేకుండా “హిందుత్వ తాత్త్వికత”ను రాజకీయ విధానాలతో సమ్మిళితం చేస్తున్నది. ఆర్.ఎస్.ఎస్, భజరంగదత్ వంటి క్రియాలీ సంఘాలు యువతరాన్ని ఆకర్షిస్తున్నాయి. తమ ఆలోచనకు తగిన నిర్మాణాన్ని, ప్రజాదరణను సమకూర్చుకుంటున్నాయి. భారతీయ మిశ్రమ సంస్కృతీ సంప్రదాయాలను, జనజీవితాన్ని, సమున్సుతం చేయడానికి “హిందుత్వం” అనేది బాగా ఉపయోగపడేతత్వం. అలాగే జనజాగ్రత్తి ద్వారా సంఘాన్ని సంస్కరించే పదునైన పరికరం కూడా! బలమైన నమ్మకం కూడా! అయితే... మతమౌద్యాన్ని పెంచడానికి, పరమత ద్వేషాన్ని కల్పించడానికి ఎట్టిపరిసితుల్లో కూడా అనుమతించరానిది!

భారతదేశ వెనకబాటుతనం, ప్రజల పేదరికం, ప్రధానంగా అన్ని రాజకీయ పార్టీల ముందును ప్రధానసమస్య. వీటిని తొలగించుకోవడం ప్రథమ జాతీయ కర్తవ్యం. ఇంతటి పవిత్రమైన కార్యక్రమ నిర్వహణలో బి.జె.పి.ని అంటరాని పార్టీగా భావించడం, మతమౌద్యంగల పార్టీగా వర్షించి వ్యతిరేకించడం, హేతుబద్ధం కాదు. నిర్ధిష్టమైన ఘుటనల సందర్భాల్లో ఎవ్వరిదారి వారిదే కావచ్చును. కానీ జాతీయ పునరుజ్జీవన కర్తవ్య నిర్వహణలో అందరూ కలిసిపోరాడక తప్పదు. మౌలిక సమస్యల పరిపూర్ణానికి హేతుబద్ధ చర్యల

ద్వారా ఏకాభిప్రాయ సాధన ప్రక్రియ అనేది నిరంతరం కొనసాగాలి. సదవగాహన, విశాల ఐక్యత, సమస్యల పరిప్రాణానికి ఎంతగానో తోడ్పుతుంది. ఇదే వైభాగికి ఇతర మతపర పార్టీల గురించి అనుసరించడం సముచితం.

కాంగ్రెస్, బి.జె.పి.లతో పొంతన లేకుండా - ఇటు వామపక్షాలతో సభ్యతలేకుండా - వున్నటువంటి విధి ప్రాంతియ పార్టీలు ఈనాచి రాజకీయరంగంలో అత్యధిక స్థానాన్ని కైపసం చేసుకున్నావి. రాష్ట్రాల్లో అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకున్నావి. ఈ మధ్యమార్గ పార్టీలలో (చిన్న పెట్టుబడిదారులు మధ్యతరగతితో కూడిన) తరతమ తేడాలు వున్నప్పటికీ... చాలా రాష్ట్రాలలో భాషా, కులం, ప్రాంతం, జనరంజక కార్యక్రమాల ఆధారంగా బలపడుతున్నావి. ఈ ప్రాంతియ పార్టీల నాయకులు వెనకటి భూస్వామ్య వర్గాలు, అగ్రకుల ఆధిపత్యాలకు వ్యతిరేకంగా, ప్రజాబాహుళ్యాన్ని మేల్కొల్పడం... సంఘటితం చేయడం... అనేవి గమనించడగిన ప్రత్యేక విషయాలు! ఇతర రాష్ట్రాలైన ఉత్తరప్రదేశ్, బీపోర్, తమిళనాడు, తదితర రాష్ట్రాలలో గత రెండు దశాబ్దాల నుండి చోటుచేసుకున్న రాజకీయ వాస్తవికత ఇది!

దళిత బడుగు బలహీనవర్గాల ప్రజలు, మధ్యతరగతికి చెందినవారు, ఈ పార్టీలలో కార్యకర్తలు నాయకులు, వీరిలో ఆభివృద్ధి మానవాభివృద్ధి గురించిన శాస్త్రీయ అవగాహన కల్పించగలిగితే వెనకబడిన సమాజాలు, అభ్యుదయపథంలోకి రావడం సుసాధ్యం! వీరిలో ప్ర్యాడల్ వ్యవస్థ వ్యతిరేకత, ఆత్మాభిమానం, సాగరికతా ప్రపంచంలో సమానభాగస్వామి కావాలనే తపన కోకొల్లలుగా వుంటుంది. దీన్ని హేతుబద్ధంగా నిర్మాణయుతంగా వినియోగించే చైతన్యయుత నాయకత్వం ఏర్పడాలి. చాలా త్వరగా మంచి ఫలితాలను సాధించగలుగుతాము. అప్పుడు అత్యధిక జనాభాకు నాయకత్వం ప్రాతినిధ్యం వహించే రాజకీయ నాయకత్వం అభ్యుదయకర ఉద్యమాలను విజయవంతం చేస్తూ... సామాజిక పరివర్తనను వేగంగా సాధించగల్లుతుంది.

మన ఆంధ్రప్రదేశ్లో కీ.శే. ఎన్.టి.రామారావుగారు స్థాపించిన “తెలుగుదేశం” పార్టీ, సామాజిక పరివర్తన సాధనాదిశలో మంచి ఉదాహరణగా నిలుస్తుంది. ప్రతిరాష్ట్రంలో ప్రత్యేక పరిస్థితులు వున్నాయి. వివిధ కులాలు, కార్యక్రమాల ఆధారంగా, ప్రజా బాహుళ్యం ఆయా పార్టీల వెనకవుండటం వాస్తవం! వారు చేసిన వాగ్దానాల ఆచరణను బట్టి ప్రజాభిప్రాయం రూపొందుతున్నది. ముఖ్యంగా ఒక పార్టీకి, దాని కూటమికి, అధికారం ఇష్టం... తర్వాత 5 సంవత్సరాలకు మరో పార్టీకి, కూటమికి, అధికారాన్ని అప్పగించడం

మనం చూస్తున్నాం. కాబట్టి ఈ పార్టీలు తమ కార్యక్రమాల రూపకల్పనలో హొలిక సదుపాయాలను సమకూర్చడం పై దృష్టి కేంద్రికరించడం ద్వారా, గ్రామీణాభివృద్ధి మరియు పట్టణాభివృద్ధి సాధ్యపడుతుంది. అయితే ఈ సందర్భంగా హొలిక సదుపాయాల గురించిన స్ఫుర్త అవసరం. అది...

★ “రైల్వే లైన్లు వేయడం, విషాంకు నిర్మాణం చేపట్టడం, జాతీయ రహదార్లను చతుర్భుజం చేయడం” వంటి బాధ్యతలు ప్రధానంగా కేంద్ర ప్రభుత్వానివి.

★ “రాష్ట్ర ప్రభుత్వ బాధ్యతల విషయానికి వస్తే...” ప్రతి గ్రామాన్ని పక్కగామాలతో కలిపే కనెక్టింగ్ రోడ్ల నిర్మాణం జరగాలి. వాగులు, వంకలపై, బ్రిడ్జీల నిర్మాణం జరగాలి. అవసరం మేరకు సూక్షుల భవనాల నిర్మాణం జరగాలి. ప్రతి ఒక్క సూక్షులలో పిల్లలు అందరికీ మధ్యాహ్న భోజన సౌకర్యాల కల్పన జరగాలి. ఇందుకై ఒక హోలును ఆధునిక సౌకర్యాలతో కూడిన “డైనింగ్ హోలు”గా రూపొందించాలి. వంటశాలలో అవసరమైనవి సమకూర్చాలి. తర్వాత పరిశుభ్రమైన త్రాగునీటి సౌకర్యాన్ని ఏర్పాటుచేయాలి. ముఖ్యంగా పిల్లలందరికీ బాలబాలికలకు వేర్పేరుగా మరుగుదొడ్డ నిర్మాణం గావించాలి. ఈ మరుగుదొడ్డ పరిశుభ్రతకై తగు చర్యలు చేపట్టాలి. తద్వారా బాలబాలికల జీవితాలలో నూతన కళను సమకూర్చడం తక్షణ అవసరం. అయితే ప్రభుత్వ అధికారులు కేవలం పారశాల నిర్మాణం, ఉపాధ్యాయుల పర్యవేక్షకులకే పరిమితమైపోయారు. ఏదేమైనప్పటికీ... పై విధుమైన సూక్ష్మస్థాయి సౌకర్యాలకై నిధులను మళ్ళించడం ప్రధానం. వంచాయితీరాజ్ వ్యవస్థలోని గ్రామ పంచాయితి, మండల జిల్లా పరిపత్తులకి, ఇందుకు అవసరమైన నిధులు కేటాయించబడలేదు. రాజీవ్‌గాంధిగారు పట్టుదలతో చేసిన రాజ్యంగ సంస్కరణలు బుట్టలో వేయబడ్డాయి. ప్రతి చిన్న గ్రామీణ అవసరాన్ని తీర్చడానికి కూడా రాష్ట్ర ప్రభుత్వ తలుపులను తట్టవలసిన దుస్థితి రాజ్యమేలుతోంది. ఈ పరిస్థితి తొలగాల్సిన అవసరం పెద్దగా వుంది.”

రాజకీయ పార్టీలు అన్నీకూడా పంచాయితీరాజ్ సంస్థలకు, రాజ్యంగబడ్డంగా విధులను, నిధులను సత్యరమే కేటాయించాలనే ఉద్యమాన్ని ఒక తక్షణ ప్రజాపోరాటంగా నిర్వహించడం ఎంతయినా అవసరం. రాష్ట్ర ఆర్థిక కమిషన్‌కి అన్నివిధాలా సహకరిస్తూ నిధులను మళ్ళించే ఉద్యమం అత్యవసరం. దీనిపై విశ్వాసం కొరవడిన నాయకత్వాన్ని నిలదీన్నరూ, ఈ ఉద్యమప్రాముఖ్యతను గుర్తింపులోకి తేవాల్సిన గురుతరబాధ్యత విజ్ఞాలందరిపై వున్నది. ఇది జయప్రదంగా కొనసాగితే రాజ్యంగ ఆదేశిక సూత్రాలలో

సగానికి మించినవి ఆచరణలో సాధ్యపడతాయి. ఘలితంగా గ్రామీణ జీవితాల్లో నూతన కళ తొణికిన లాడుతుంది. ప్రజాస్వామ్యానికి ధృదమైన పునాదులు ఏర్పడతాయి. అయితే... శాసనసభ్యులు గ్రామాభివృద్ధి దిశలో పై సంస్కరణలకై నిధులకోసం ఎంత పోరాటినా ప్రయోజనం లేకుండా పోవడం దురదృష్టకరం. ప్రజాపోరాటాలు అవసరం.

ఈనాటికే 90 శాతం పారశాలల్లో టాయిలెట్ సౌకర్యాలు లేకపోవడం, 75 శాతం పారశాలల్లో పరిశుభ్రమైన మంచినీటి కొరత వుండటం, అలాగే భోజనశాలలు మరియు వంటశాలల కొరత కొట్టాచ్చినట్టుగా అగుపడటం వంటివి నిజంగా శోచనీయం. 9 శాతం అభివృద్ధితో మన జాతి వెలిగిపోతుంది అంటున్న రాజకీయ పెద్దలు పై ప్రశ్నలకు సమాధానాన్ని ఇవ్వడానికి నిరాకరిస్తున్నారు. ఈ పెద్దలు పట్టణాలలో పైపైన జరిగే అభివృద్ధిని చూస్తూ... పరిశ్రమలు, రవాణా సౌకర్యాలు, సినిమా, హోటళ్ళు, కార్పోరేట్ సంస్థల పెరుగుదలను మాత్రమే అభివృద్ధి అనుకుంటూ ఆనందిస్తున్నారు. కానీ ఇంకా పట్టణాలలో 80 శాతంగా పున్న మురికివాడల్లో మౌలిక సదుపాయాల కొరత కారణంగా అనేకానేక అసౌకర్యాలతో పేదలు, మధ్యతరగతి ప్రజలు ఇబ్బందిపడుతున్నారు. కనీస ఆరోగ్య సౌకర్యాలు లేక గ్రామీణ పట్టణ ప్రజలు విపరీతంగా తల్లిడిల్లిపోతున్నారు. పై తక్షణ కార్యక్రమాల కొరకు నిధులను కేటాయించడంలో రాష్ట్రప్రభుత్వాలు ప్రథమ ప్రాధాన్యత నివ్వాలి. ఆ తర్వాతనే చిన్నాపెద్దా ప్రాజెక్టుల గురించి ఆలోచించాలి.

చాలావరకు వెనకబడివున్న బీపోరు రాష్ట్రంలో గ్రామీణ పట్టణ మౌలిక సదుపాయాల నిర్మాణానికి ప్రపంచబ్యాంకుతో సహా, వివిధ ప్రపంచ సంస్థలు అతి స్వల్ప వహ్నిలతో రుణాలు అందివ్వడం జరుగుతోంది. మనదేశంలోనే ఖర్చుచేయడమంటూ లేకుండా లక్షల కోట్ల విదేశీమారకం మూలుగుతోంది. మౌలికాభివృద్ధిని సాధించడానికి సరిపోయే నిధులు వున్నాయి. లక్ష్యశాస్త్రి, సంకల్పబలం, లోపం కారణంగా ఈ రంగానికి తగిన ప్రాధాన్యత లభించడంలేదు. అభివృద్ధిని మానవాభివృద్ధిగా, హైప్పొకాపోరాన్ని అందించే కర్తవ్యంగా, ప్రాథమిక ఆరోగ్య సౌకర్యాల కల్పనగా, పాలకవర్గాలు చూడటంలేదు. అగ్రవర్గాల అభివృద్ధి దిశలో కార్పోరేట్ సంస్థల వ్యాపకం, వాటి పురోభివృద్ధి, తద్వారా సంపన్నుల సంక్లేషం మాత్రమే అభివృద్ధిగా భావించడం జరుగుతుంది. ఈ భావ దారిద్రాన్ని తొలగిస్తూ సమీక్షిత మానవాభివృద్ధిని వివరించే దిశలో అభ్యర్థులు అన్నీ సమాయాత్తం కావాలి. నిధుల కొరత లేదు కాబట్టి 5-10 సంవత్సరాల

అనతికాలంలో విష్ణవాత్మక మార్పులు సాధించగలుగుతాం. ప్రస్తుత కాంట్రాక్టర్ కార్బోరేట్ రాజ్యము మార్పివేయగలుగుతాం. ఫలప్రదమైన పంచాయితిరాజ్యము నెలకొల్పగలుగుతాం. తడ్వారా అభివృద్ధిప్రధాన అజేయంగా అడుగులు వేయగల్లుతాం. ప్రధానంగా పరస్పర సహాయ సహకార సంఘాల నిర్మాణం ద్వారా గ్రామీణాభివృద్ధిని స్వావలంబను సాధించగలుగుతాం.

ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థని తీవ్రంగా కుదిపేసిన ఇచ్చేవలి ఆర్థిక సంక్లేఖం మంచి గుణపాతాల్నే అందించింది. “దురాశ దుఃఖానికి హేతువు” సూక్తి అక్షరసత్యం. ఈ దిశలో గుత్తా పెట్టుబడిదారి వర్గపు దురాశకు పట్టపగ్గాలు లేవు. అయితే వీరిని నియంత్రించ వలసిన ప్రభుత్వాలు, వీరి చేతుల్లోనే కీలుబొమ్మలుగా మారినవి. ప్రపంచవ్యాప్తంగా సామాన్యపొరులు భద్రపరుచుకున్న ధనాన్ని మొత్తంగా పైవిధంగా దివాళా తీసిన బ్యాంకుల పునఃరుద్ధరణకై వెచ్చించడం అత్యంతదారుణం. ఒకమాటలో చెప్పిలుంటే ప్రపంచపెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ, దాని మార్కెట్ వ్యవస్థ, రెండూ సామాజికాభివృద్ధి బాధ్యతల నిర్వహణలో సంపూర్ణంగా ఓడిపోయినవి. దారిద్రాన్ని పెంచినవి.

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలోని ప్రజల నిత్యావసర సరుకుల ఉత్పత్తి వనరుల సమీకరణ, ఉత్పత్తుల పంపక రంగాలలో సహకార ఉద్యమానికి పెద్దపీట వేయాలి. “మార్కెటు దోషిది” అనే అంటువ్యాధి నుండి పై అంశాలు అన్నింటిని రక్షించుకోవాలి. పరిశ్రమ చేసే త్రామికులంతా వివిధరంగాల పరస్పర సహాయ సహకార సంఘాల సభ్యులుగా నిర్వాహకులుగా మారాలి. మధ్య దళారీ ప్రమేయం అనేది అసలే వుండకుండా జాగ్రత్తపడాలి. సహకారం, సమహితం, సమిషి బాధ్యత వారి జీవనవిధానంగా వుండాలి. వ్యవసాయం, వస్తూత్వాన్ని, బ్యాంకింగ్, వినిమయరంగాలలో “సహకారోద్యమం” అనేది సత్వర సంతృప్తికర ఫలితాల్ని ఇస్తుంది. ఇందులో సందేహం అవసరంలేదు. అలాగే ఎన్ని ఆటుపోట్లనయినా ఎదురించగలుగుతుంది. ఇందుకు అవసర్ముకమే అవసరంలేదు. చివరకు అనుకున్నది సాధిస్తుంది. ఫలితంగా పబ్లిక్ ప్రయావేటరంగాలకు ధీటుగా ప్రజారంజకంగా సహకార రంగం పరిధవిల్లుతుంది. దీనికి తోడుగా పబ్లిక్ ప్రయావేటు ప్రాజెక్టుల ద్వారా మౌలికసదుపాయాలను త్వరితగతిన సాధించగల్లుతాం. తర్వాత అనతికాలంలోనే చైనా తదితర దక్షిణాసియా దేశాలతో కలిసి, ప్రపంచ రాజకీయాలలో ముందువరుసలో వుండి, ప్రపంచశాంతి... శాంతియుత పురోభివృద్ధిని సాధించగల్లుతాం.

ఈ సాధన అందరి ఆనందం! ఈ ఆనందం దేశ పురోభివృద్ధికి ఆహ్వానం! ఈ ఆహ్వానం దేశచరిత్రకే గర్వకారణం! ఈ సగర్వ సమయం భవితకు యువతకు రాచబాట! ఈ బాటలో అద్భుతాలు ఆవిష్కరించబడాలి. సకల సమస్యల పరిష్కారాల పొవనం పవిత్ర నినాదమై వెల్లివిరియాలి. ప్రజలందరూ నిత్యసంతోషమై ఆశించిన విజయాల్ని అందుకుంటూ... ఉపాధిలో ఉడ్యోగాల్లో సంతృప్తిని గైకొంటూ.... భారతదేశం ఒక బంగారుదేశంగా అభివర్షించబడుతూ... ప్రపంచవేదికపై ప్రశంసల జడివాన కురవాలి. మనం తడవాలి. తడిసి మురియాలి. ఆ మురిపెం శాశ్వతమై మనల్ని అలరించాలి!

* * *

17. వామపక్ష తీవ్రవాదం

21వ శతాబ్ది రెండవ దశకంలో మనం అడుగుపెడుతున్నాం! ప్రపంచ సాప్రాజ్యవాదం స్ఫోటించిన రెండు ప్రపంచయుద్ధాల దుష్పలితాల్చి మనం అనుభవించాం! అలాగే దాదాపు ఒక అర్థశతాబ్ది కాలం ప్రపంచ ఆర్థిక రాజకీయ పరిణామాలను తీవ్రంగా ప్రభావితం చేస్తూ ఒక గండంగా గడిచిన ప్రచ్ఛన్నయుద్ధ పరిస్థితిని గమనించాం! ఇంతేనా? సోషలిస్టు ప్రపంచానికి నాయకగా నిలిచిన సోవియట్ రష్యా అస్తమయాన్ని ద్రిగ్వాంతితో తిలకించినాం! ఇంకా... ప్రపంచ పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థ పెట్టునికోటగా నిలిచి, ఏకదృవ ప్రపంచానికి మూలస్తంభంగా అగుపించిన అమెరికా ఆర్థికవ్యవస్థ విరిగి పడుతున్న వైనాన్ని కళ్యారాచూస్తున్నాం! ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థకు గురుత్వాకర్షణ కేంద్రం యూరపునుండి తరలి, ఆసియాఖండానికి వస్తున్న అహర్వ్య చరిత్రాత్మక సందర్భాన్ని అత్యంత ఆసక్తి ఆనందంతో ఆదరిస్తున్నాం! మూడవ ప్రపంచయుద్ధం ముచ్చట గూడా లేకుండా అంతర్జాతీయ సమస్యలను పరస్పర చర్యల ద్వారా పరిష్కరించుకునే శుభోదయాన్ని చూడబోతున్నాం...!

ఇంతటి మార్పు అనేది నా దృష్టిలో అనూహ్యా! కారల్మార్ఫ్యాగారి స్టివ్‌పుట ఇంత త్వరగా సాకారం పొందడం ఆ సిద్ధాంతంలో ఇమిడియస్ సత్యానికి సాక్ష్యం! ముఖ్యంగా ఉత్పత్తిసాధనాల అభివృద్ధి, శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞాన పరివ్యాప్తి, శ్రావిక జన క్రియాలేల శ్రమశక్తి, దాని సామర్థ్యం, అత్యధిక లాభార్జనపర పెట్టుబడిదారి వ్యవస్థకు ముక్కుడు వేసింది. “అంతేలేని దురాశ” “విలాసవంతమైన జీవితాలు” తీవ్రమైన ద్రవ్య సంక్లోభాన్ని స్ఫోట్సు... ద్రవ్య చలామణిని స్తంభింపజేయడం జరిగింది. లక్షలకోట్ల చలామణిగల బ్యాంకులు పూర్తిగా దివాళా తీసినవి. అమెరికాలో ఫెడరల్ ప్రభుత్వం ప్రపంచవ్యాప్తంగా చేసిన రుణాలను, ఉద్దీపనలుగా అందజేసినా “చాపు తప్పి కన్ను లోట్టులోయిన” చందంగా ఈ బ్యాంకులు బ్రతుకుజీవుడా అనే దశకు చేరుకుంటున్నాయి. అమెరికా యూరప్ దేశాల వార్డుక ఉత్పత్తి పెరుగుదల రేటు గత దశాబ్దంగా మందకొడిగా వుంటూ... గత రెండు సంవత్సరాల కాలంలో తీసికట్టగా మైనన్ నుండి ఒకటి శాతానికి చేరుకుంటున్నాయి. ఈ పరిస్థితులు మరో ప్రపంచానికి తెరతీస్తున్నాయి. అయితే ఇది మహాకవి శ్రీ గారు శంఖారావం చేసిన “మరో ప్రపంచం” వస్తున్నదనే భావం అసలే కాదు. ఇది కేవలం అంతర్జాతీయంగా అత్యంతవేగంగా చోటు చేసుకుంటున్న నూతన పరిస్థితిని వివరించడానికి మాత్రమే ‘మరో ప్రపంచం’ అని సంబోధించడం జరిగింది.

తీవ్రవాదుల నుండి మార్పిస్తుల వరకు అత్యంత ఆసక్తి, సృజనాత్మకతతో, అలోచించవల్సిన పరిస్థితి ఏర్పడుతున్నది. మారుతున్న ఆర్థిక పరిస్థితికి అనుగుణంగా రాజకీయాలను మలపు తిప్పే నేర్చరుల బుద్ధికుశలత అవసరం ఎంతో వున్నది. ముందు ఎన్నడూ లేనంత సువిశాల వైశాల్యంతో ప్రజాబహుళ్యాన్ని తమ సమస్యల పరిష్కార ఉద్యమాలలో సమీకరించి పోరాదే అవకాశాలు కలుగుతున్నవి. కాంట్రాక్టర్లు, కార్బోర్టర్లు సంస్థల పెట్టుబడిదారి వర్గాలు, తమ ఆర్థిక రాజకీయ పలుకుబడిని పెంచుకోవడానికి గల అవకాశాలు అపూర్వంగా సన్మిల్లతున్నవి. ప్రజాస్వామ్యం, మానవాభివృద్ధి, పేదరిక నిర్మాలనకు అంకితమైన మధ్యమార్గ పార్టీలు, ముఖ్యంగా “వామపక్ష పార్టీలు” ఈ సువర్ణ అవకాశాలను ఏ మాత్రం తక్కువ అంచనా వేయకుండా సంపూర్ణంగా ప్రజాసేవలో ఉపయోగించగల్లుతాయి. తక్కువ త్రమతో అతి తక్కువ త్యాగాలతో అత్యధిక విజయాన్ని స్వంతం చేసుకోగల్లుతాయి. తద్వారా అసంఘటితంగా వుంటూ దళారి పెట్టుబడిదారుల కబంధహస్తాలలో నిలువుదోషికి గురొతున్న కోట్లాది ప్రజల జీవితాలలో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని కల్పించగల్లుతాయి. అయితే “నయా ఉదారవాద సిద్ధాంత ప్రపంచీకరణ ప్రక్రియద్వారా, బహుళజాతి సంస్థల నాయకత్వం ధృడపడి-విస్తరించి, తిరిగి ప్రపంచ సామ్రాజ్యవాదంగా పరిణమించగల్లతుందా?” అని ఒకసారి ప్రశ్నించుకుంటే... ఈ ప్రశ్నను “కాదు-లేదు” అనే సమాధానం సమకాలీన చరిత్ర అందజేస్తున్నది.

ప్రస్తుతం ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థలో గుణాత్మకమైన మార్పులు చోటుచేసు కుంటున్నాయి. అభివృద్ధి చెందిన దేశాలుగా వున్న పొశ్చాత్యదేశాలు తమ ఆర్థిక ప్రాభల్యాన్ని క్రమంగా తీవ్రంగా కోల్పోతున్నాయి. ద్రవ్యలోటు కారణంగా భారీ పరిత్రమలు మూతబడుతూ ఉత్పత్తిని ఉత్పాదకతను కోల్పోతున్నాయి. నిరుద్యోగుల సంఖ్య పెరుగుతూ తిరుగులేని ఆర్థిక సంకటాన్ని ఎదురోచ్చోతున్నాయి. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల వరసక్రమంలో అగ్రగామిగా వున్న భారత్-చైనా దేశాల ఆర్థిక వాణిజ్య వ్యాపార ప్రాధాన్యత క్రమంగా పెరిగిపోతున్నది. ప్రపంచవ్యాప్త ఆర్థిక కేంద్రం... యూరప్ నుండి తరలి అసియాఫండానికి చేరుకుంటున్నది. “జి.7” దేశాల స్థానికి “జి.20” దేశాల అవతరణ అనేది ఇందుకు ప్రబల నిదర్శనం! ముఖ్యంగా ఆర్థిక సమతోల్యంతో పాటుగా రాజకీయ సమతోల్యం అనేది అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు అనుకూలంగా మారుతున్నది. విషపకారులు, రాజకీయ నాయకులు, ఈ వినూత్తు పరిస్థితిని గమనంలో నుంచుకోవడం అవశ్యం!

పై విధమైన పరిస్థితుల నేపథ్యంలో “వామపక్ష తీవ్రవాదులు” తమ వ్యాహం ఎత్తుగడలను పునఃసమీక్షించుకోవడం చారిత్రక అవసరం అనేది నా మనవి!

మార్చిస్టు, మావో సిద్ధాంతాల వెలుతురులో ఈనాటి జాతీయ అంతర్జాతీయ పరిస్థితులను విశ్లేషించడంలో ఇంకెంతమాత్రం తాత్పారం అవసరం లేదు. ముఖ్యంగా... “బహుముఖ మానవ వికాసాన్ని కేంద్ర బిందువుగా వుంచుకోవాలి” అని మార్చి మహర్షి ప్రబోధించడం జరిగింది. అలాగే... “కాలగమనంలో కాలజ్ఞానానికి ఎప్పటికప్పుడు పదును పెట్టుకోవాలి” అని మావో మహాత్ముడు ఉపదేశించారు. వంద పుష్టిలను వికసింపజేయాలని, వేయిభావాలను ఆదరించాలని, మార్పుకు సృజనాత్మకతకు ఈ మహాశయులు మెరుగులుద్దినారు. ఈ మహానీయుల ఆలోచనావిధానాన్ని భారతీయ వాస్తవికతకు అన్వయించడం వామపక్షం మరియు వామపక్ష తీవ్రవాదుల కర్తవ్యం! అయితే నేను ఎప్పరికీ వారి వారి కర్తవ్య బోధన చేయగలిగిన వాడిని కాదు. అస్తులు నేను అందుకు సాహసించను. ఆరు దశాబ్దాలకు మించిన అనుభవాన్ని, దాని సారాంశాన్ని, వినప్రతాభావంతో విఘ్వవకారులందరికి అందించడం కృతార్థుడుని కావడం నా ఉద్దేశ్యం!

అంతర్జాతీయంగా ప్రబలిపోతున్న ఉగ్రవాదాన్ని మనం చర్చించే వామపక్ష తీవ్రవాదంతో పోల్చుడానికి పీలులేదు. అది “మతమౌధ్యం” జాతీయ దురహంకారంతో అంతర్జాతీయ శాంతిని, సుస్థిరతను, తీవ్రంగా భంగపరుస్తున్నది. ఈ ఉగ్రవాదం లప్పయేతోయిఱా, అభ్యయిదా వంటి పేదలో తమ సంస్థల్ని విస్తరింపజేసుకున్నవి. ఈ సంస్థలు ప్రపంచ దేశాల మధ్య వుండే సుహృద్యావాన్ని కలుషితం చేస్తూ ప్రజలతో ప్రభుత్వాలతో వికృతంగా ఆడుకుంటున్నాయి. ఏ విధమైన సంబంధం లేకుండానే అమాయకుల జీవితాలని బుగ్గిపాలు చేస్తూ ఒకరి శోకాన్ని తమ వినోదంగా మలుచుకుంటున్నాయి. ఇతరదేశాల అంతరంగిక విషయాల్లో అనవసరంగా జోక్యం చేసుకుంటూ, హింసాత్మక చర్యలకు పాల్పడుతూ, సగటు జీవనవాతావరణాల్లో “ఎప్పుడు ఏ క్షణాన ఏం జరిగిపోతుందో?” అనే భయభ్రాంతుల్ని సృష్టిస్తున్నాయి. ప్రజాభాషణంలో ఈ విధంగా ఆత్మవిశ్వాసాన్ని సదలింపజేస్తూ... ప్రభుత్వాల్ని బలహీనపర్చడానికి కుట్రలు కుతంత్రాల సాధనంగా, జాతులు-మతాల మధ్య సామరస్యాన్ని మిక్కిలిగా భంగపరుస్తున్నాయి. ఈ ఉగ్రవాదం అంతర్జాతీయ వ్యవస్థగా రూపొంది సుసంఘటితంగా పనిచేస్తున్నది. ప్రస్తుతం ఈ ఉగ్రవాదం ప్రపంచదేశాల శాంతిభ్రద్రతల సమస్యగా పరిణమించింది. ముఖ్యంగా మతసంరక్షణ, మతవ్యాప్తి వంటి విషయమై “హింస” మాత్రమే కాదు, “యుద్ధాలు” చేయడానికి సైతం “అల్ల” అనుమతించాడని, అది తమ పవిత్ర

కర్తవ్యం “జహోద్” అని, వారి మూడు నమ్మకం! క్రూర నమ్మకం కిరాతక నమ్మకం! వీరికి అణబాంబువంచి మారణాయుధాలు దొరికితే మొత్తం నాగరిక ప్రపంచాన్ని సర్వనాశనం చేయడానికి సైతం వెనుకాడరు. చెప్పాలంబే వీరు అణబాంబు కంబే ప్రమాదకరం! విషపుర్వాల కోరల్లో మాత్రమే విషం వుండవచ్చు కాని, వీరి నిలువెత్తునా విషం వుంటుంది. వీరు మానవరూపంలో వున్న దానవులు! వీరివల్ల ఎందరో తమ తమ అనుబంధాల్చి కోల్పోయి, నాయకుల్చి కోల్పోయి, కన్నిటి సముద్రంలో భారమైన నావలో బరువుగా జీవన ప్రయాణాన్ని కొనసాగిస్తున్నారు. వీరి కారణంగా గాయపడ్డ ఎన్నో హృదయాల విషాద సంగీతపు విషణురాగాలు ఒకస్తారి నా అంతరంగ భావతరంగాలై పల్లవిస్తే...

అదిగో! అదిగదిగో!

అమాయకుల నెత్తుటిథార...

ఇక్కడ నా కళ్ళల్లో ఎరుపుజీర!

అయ్యో! అయ్యోయ్యో!

అగుతున్న అమాయకుల శ్వాస...

అది నా అంతులేని హృదయఫోప!

ఎంతఫోరం?

ఇది అసుర స్నేర విషారం!

మానవతా లోగిలిలో గాథాంధకారం!

అదిగో...

మేల్చొన్న వెటకారం

దానిపేరు జాతి దురహంకారం!

భీభి! ఇదేమి ఆచారం?

ఆకర్షించలేని అనాచారం!

ఇదిగో...

చిందిమైన హృదయాల చిత్తమంటల్లో

క్షాతగాత్రుల అర్తనాదాల్లో

వినిపిస్తున్న పైశాచిక అలారం...

వినలేక వెక్కుతోంది నా అంతరం...

విలపిస్తోంది నిరంతరం...

అక్కడంతా

మతహోధ్యపు కంపు కలవరపెడుతోంది

పాంసాజాధ్యపు కాలుష్యం కోరలు చాచుతోంది

అదిగదిగో...

“ఉగ్రవాదమే” జాలాయి

“మారణపోమపు” అక్కత్యానికి పరితపిస్తున్నాడు

ఆ తపన పాలకుల్ని సవాల్ చేస్తోంది -

ప్రజల్ని సమాధి చేస్తోంది -

ఈ దారుణకాండ దుష్టానీతి ప్రవాహంలో

‘శాంతిభద్రత’ కొట్టుకుపోతోంది

చూస్తూ నా అభ్యుదయం చలిస్తోంది...

సుస్థిరతకై నిరీక్షిస్తోంది...

“ఉగ్రవాదపు ఉగ్రపాలకై గుక్కపట్టే ఛాందస బాలుడా

చాలించు నీ దుఃఖం! ప్రేమించు నీ దేశం!”

జాతీయంగా అంతర్జాతీయంగా ప్రపంచశాంతి మానవహక్కుల సంరక్షణకై అంకితమైన వారంతా, ఉగ్రవాదానికి వ్యతిరేకంగా నడుం బిగించడం జరిగింది. ప్రధానంగా ఉగ్రవాద సిద్ధాంతాన్ని దాన్ని ప్రేరించి శక్తులని తుదముట్టించాలి. ఈనాటి ప్రపంచ పరిస్థితులలో ‘ఉగ్రవాదం’ అనేది ప్రపంచానికి ప్రథమ శత్రువుగా భావించాలి. ఉగ్రవాదం పుట్టిపెరగడానికి, ఈనాడు ప్రపంచ సుస్థిరతకే తీరని హాని తలపెట్టడానికి, మూలకారణం అనేది దశాబ్దాల కాలం నుండి అమెరికా అనుసరించిన సాప్రాజ్యవాద విధానాలనే వాస్తవాన్ని విస్మరించలేము.

పాలస్తీనా స్వతంత్రోద్యమంలో ఇజ్జాయిల్కి అనుకూల పక్షపాత వైభరి, ఆప్సనిస్తూన్, ఇరాక్ అంతరంగిక వ్యవహరాలలో అనుచిత జోక్కం, ఈనాటికి ఇరాన్ అంతరంగిక వ్యవహరాలలో జోక్కాన్ని వదలకపోవడం అనేవి ఇస్లాం మతతత్త్వాన్ని రెచ్చగొట్టినట్టుగా వున్నది. ఈ దేశాలలో పుష్టులంగా లభ్యమయ్యే పెట్రోలిపై కన్నువేస్తూ... ఈ దేశాలను విభజించి పాలించాలనే సాప్రాజ్యవాద నీతి ఈ ఉగ్రవాద విజ్ఞంభనకు మూలకారణం!

అంతర్జాతీయ మహాసభలలో మనదేశం ఈ వాస్తవాన్ని నిర్మాహమాటంగా చెప్పకపోవడం మన విదేశాంగ నీతిలోని లోపం. ఉగ్రవాద ప్రమాదం విశ్వవ్యాప్తమై

పోయిన ఈనాటికైనా, సత్యాన్ని గుర్తెరిగి దేశాలు తమవంతు కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించడం అవసరం.

మనదేశ తీవ్రవాదులు మావోయిజం హింసావాదాన్ని తమ సిద్ధాంతంగా ప్రకటించుకోవడం అనేది ఏవిధంగా చూసినా సమర్థనీయం కాదు.

ముఖ్యంగా మార్పు, పరివర్తనల గురించి వివరించిన మార్పుగారు, “ఒక వ్యవస్థకుడుపునుండి మరొక వ్యవస్థ బయటకు రావడాన్ని చిత్రిస్తూ... పాత వ్యవస్థకు ప్రసవేదనపురిబోష్టులు-రక్తస్థావం తప్పనట్టుగా విష్ణువాల సమయంలో ఇది తప్పదు” అన్నారు. అమెరికన్, బ్రిటిష్, సాప్రాజ్యవాదాలు చైనాపై దండెత్తి యుద్ధం చేసిన రోజుల్లో, అక్కడి జాతీయ నాయకులుగా ‘మావోసెటుంగ్’ సాప్రాజ్యవాదులు సాగించిన యుద్ధాన్ని జయించాలంటే ‘తుపాకీ గొట్టం’ మాత్రమే శరణ్యమని భావించారు. ఆ ఏధంగా చైనా విష్ణువం లేకా విమోచనం అనేది తుపాకీ గొట్టం ద్వారా మాత్రమే సాధ్యమంటూ తమ శ్రేణుల్ని ప్రభావితం చేసారు. అక్కడి పరిస్థితుల్లో ‘తుపాకీ గొట్టం’ నినాదం అనివార్యమే కాదు, ఒక అవసరం కూడా! అంతమాత్రాన సర్వకాల సర్వావస్థలో దానినే తారకమంత్రంగా జపించడం సద్గంది కాదు. నిజమే! కోపోద్రిక్తంలో వ్యక్తులే కాదు, సమాజం కూడా, అంతటి తెగింపుకు హింసకు రక్తపాతానికి ఏమాత్రం వెనుదీయరు. రాజ్యహింస శృతిమించిన సందర్భాలలో ప్రాణ, మాన సంరక్షణ కౌరకు ఆయుధాలు చేబూనడం ఎంతయినా అవసరమే! ప్రపంచ వ్యాప్త అనుభవాలు దీనిని రుజువు చేయడం జిరిగింది కూడా! తెలంగాణలోనే అమూల్యమైన అనుభవం అందివచ్చింది. శ్రమజీవులు తమ ప్రాణమాన రక్షణలో లాలీలు, తుపాకుల వినియోగానికి తెగించక తప్పలేదు. రక్తపాతానికి గూడా సాహసించక తప్పలేదు. ఐనా ఇది భౌతిక పరిస్థితుల ప్రోభ్సులం.

అనవసరంగా హింసావాదానికి పాల్పడిన సందర్భాలలో తీవ్రమైన కష్టనష్టాలను ఎదుర్కొన్న అనుభవాలు కూడా వున్నాయి. కాంబోడియాలోని కమ్యూనిస్టు నాయకులు పోల్పాట్ చేసిన నిర్మాకం కారణంగా ప్రపంచవ్యాపిత విష్ణువకారులు తలదించుకొనే పరిస్థితులు ఏర్పడ్డాయి. బూర్జువా విద్య చదువుకున్నవారంతా, విష్ణువ ప్రతిఫూతకులు అయిపోతారని భావిస్తూ, లక్షలమంది విద్యాపంతులు బుద్ధిజీవులను ఊదకోతకోసి సామూహికంగా సమాధి చేసారు. మహాశయుడు మార్పుగారి పేరుతో ఇంతటి అమానుషత్వానికి, అఘ్యాయత్వానికి తెగించినారు.

ప్రధానంగా మనదేశంలో వామపక్ష తీవ్రవాదానికి ఒక చరిత్ర ఉన్నది. ‘భారత కమ్యూనిస్టు పార్టీ’గా కార్బిక కర్మక సమరశీల పోరాటాలు చేసే పార్టీగా, వామపక్ష

తీవ్రవాదం విస్తరించింది. 1948 సంవత్సరంలో శీ. బి. టి. రణదివే గారి నాయకత్వంలో... పట్టణ పారిత్రామిక కార్బూకుల నాయకత్వంలో, రష్యాలో మాదిరిగా ఒకసారి విషపం సాధించబడుతుందని దేశవ్యాప్త రైల్సే సమ్మేళు పిలుపునిచ్చారు. అదికాస్తా పేలలేదు. దీంతో ఈ మార్గం కాదని, చైనాలో మాగోగారు అనుసరించిన దీర్ఘకాల గెరిల్లాపోరాటమే సరైందిగా, పార్టీ ఈ పంథాను చేపట్టింది. స్థానిక పరిస్థితులు ప్రజల చైతన్యస్థాయితో సంబంధం లేకుండా దేశవ్యాప్తంగా సాయుధపోరాటానికి పిలుపునివ్వడం జరిగింది.

వున్న పదిమంది అణిముత్యల్లాంటి నాయకులు, కార్యకర్తలు, అకాలమరణానికి గురయ్యారు. పార్టీ తీవ్రంగా దెబ్బతిన్నది. అమృత్సర్ ఉమ్మడి పార్టీ కాంగ్రెస్‌లోనే భారతదేశంలో శాంతియతంగా పోరాడి, విషపాత్సక మార్పులు సాధించగల్లతామని, పార్లమెంటరీ ప్రజాస్పోద్యమ్య వ్యవస్థ అందుకు ప్రబలసాధనంగా వుంటుందని, తీర్మానించడం జరిగింది. తర్వాత పార్టీలో చీవికలు రావడం, పార్టీ ఒకటికి రెండు... ఆ తర్వాత మూడు నాల్గు... ఇంకా తర్వాత ఐదు ముక్కలు కావడం అనేది చరిత్రలో భాగమే!

ప్రధానంగా రాజ్యహింస పెరిగిన ప్రతి సందర్భంలో దోషించి మరియు దౌర్జన్యాలకు గురయ్యే ప్రజలు, తమ ఆత్మరక్షణకై సాయుధులు కావడం అనేది అనుమతించరిగింది. అయితే మొదట్లో చర్చించినట్టు మార్పించు సిద్ధాంతం ప్రకారం ఉత్సత్తి సాధనాలపై యాజమాన్యత సంపాదించిన వర్గాలు, తదనుగుణ్యంగానే ‘రాజ్యవ్యవస్థ...’ దానికి సంబంధించిన తదితర వ్యవస్థలను నిర్మించుకోవడం జరుగుతుంది. కాబట్టి విషపకారులు పునాదిగా వున్న ఆర్థిక వ్యవస్థను పెకిలించి, ఉపరితల సంస్థలను మార్పు చేయడమే పరిపూర్ణ విషపం! ఇదే ఆర్థిక సామాజిక అభివృద్ధికి క్రమంగా దారితీస్తుంది. అయితే ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఒక పిడివాదంగా వాదించడానికి వీలులేదు. ఇది సామాజికశాస్త్రం. సమాజమంటే మానవ సమూహం! దేశ, కాల పరిస్థితుల్లో శాస్త్ర సాంకేతిక పరిస్థితులపై ఆధారపడి మానవ సమూహోలు మార్పు చెందుతుంటాయి. సగటు మానవ చైతన్యస్థాయి అన్ని వ్యాపోలకు మూలం!

19వ శతాబ్దిలో మార్పుగారు రూపకల్పన చేసిన సిద్ధాంతం మానవాళికి కరదివికగా ఉపకరించింది. అనేక విజయాలతో పాటుగా అపజయాల అనుభవ సంపదను సమకూర్చింది. 20వ శతాబ్ది మార్పించు విషపాల శతాబ్దిలో ప్రపంచాన్ని తీవ్రంగా ప్రభావితం చేసింది. ప్రధానంగా జయాపజయాల చరిత్ర అత్యంత ఆసక్తిదాయకం. సమాజిక స్పృహ మానవ చైతన్యంలో మౌలికమైన మార్పులకు దారితీసింది. ముఖ్యంగా

చెప్పులంటే... చైనావిష్వవం తర్వాత ‘నిరంతర విష్వవం’ పేరుతో “నలుగురితో కూడిన గాయంగ్” మరియు “లిన్సిపియావో” గార్ సాంస్కృతిక విష్వవం” అపారమైన నష్టాలకు గురిచేసింది. ఈ పరిస్థితుల్లో “డంగొస్టోవో” గారి నాయకత్వంలో 1978 నుండి చేపట్టబడిన బహుముఖ సంస్కారాలు చైనాదేశానికి సుస్థిరతని, సురాజ్యాన్ని, సమతుల సమీళిత అభివృద్ధిని, చేకూర్చుకున్న అనుభవం నిజంగా అపూర్వం! అమోఫం! ఇది మార్చిజం కాదా? మావోగారు తలపెట్టిన “మాతన ప్రజాస్వామ్యం” కాదా? “సిద్ధాంతాలు” కూడా మానవ సామాజిక చైతన్య మార్పుల ఫలితంగా మారక తప్పదు. చైనా అనుభవం దీన్ని వేసోళ్ళ చాటి చెప్పుతున్నది.

భారతదేశంలో మావోవాదులు నిస్పందేపంగా, నిస్పంకోచంగా, ఉగ్రవాదులు కాదు. మన ప్రధాన శత్రువులు కాదు. వీరు దేశభక్తులు! ముఖ్యంగా దేశానికి ప్రధాన శత్రువుల గురించి చెప్పవల్సివస్తే అది “పేదరికం!” దీన్ని వివరించాల్సి వస్తే... అవిధ్య, అనారోగ్యం, హాష్టికాహరలోపం, నిలువనీయలేని దుస్థితి, నిరుద్యోగం, తదితర సామాజిక రుగ్మతలు ఇందులో భాగస్వామ్యంగా వున్నాయి. ఈవిధమైన ఆర్థిక సామాజిక సమస్యల నుండి ఉద్ఘావించిన పోరాటయోధులే “మావోయిస్టులు”. వీరు నమ్మిన సిద్ధాంతం ప్రకారం వీరి గమ్యం “మాతన ప్రజాస్వామ్యం!” దీనిని సాధించే గమనం సాయుధ గెరిల్లా పోరాటం. ఈ పోరాటాల ద్వారా ప్రాంతాలను విముక్తి చేస్తూ, విముక్తి ప్రాంతాలను విస్తరించడం వీరి లక్ష్యం! ఇది చైనా మార్కెట్! అలనాడు మావో అనుసరించి విజయాన్ని సాధించినదే. ఈ సైద్ధాంతిక లక్ష్యసాధనలో దొర్లే వ్యక్తిగత హింసలు, ఎన్కోంటర్లు మామూలే! ఉదాహరణకు చత్తీస్గఢుడ్ రాష్ట్ర దంతెవాడలో జరిగిన ఘటనలో 76 మంది రక్షణభటులు తమ ప్రాణాలను కోల్పోవడం ఈ కోవకు చెందినదే! 76మంది రక్షకభటులు ఆనువులు బాసినా, 76మంది తీవ్రవాదులు ఆత్మార్పణ చేసినా అందరూ భారతమాత ముద్దు బిడ్డలే! వారి వారి అకాలమరణం దేశమాతకు కడుపుకోత! అయితే వీటికి సమాధానం చెప్పవల్సిన గురుతర బాధ్యత సమకాలీన రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాలది! ఈ బాధ్యత గురించినదే వీరి వాదన! ముఖ్యంగా మనం అంగీకరించినా, అంగీకరించకున్నా, ఇదే వారి ప్రగాఢ విశ్వాసం! రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాలు మావో నాయకత్వంతో చర్చించేకంటే, గిరిజన ప్రాంతాలతో పాటుగా దేశవ్యాప్తంగా రాజ్యానం ఆమోదించిన సూత్రాల అచరణకు పెద్దపీట వేయాలి. ప్రథమ ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలి. నిర్ధిష్టకాల పరిమితిలో నిరుద్యోగాన్ని నిర్మాలించే మహోద్యమాన్ని చేపట్టాలి. ఇదివరకే ఆమోదింపబడిన చట్టాలను గిరిజనులకు అనుకూలంగా అమలు పరచాలి. భారీనీటి ప్రాజెక్టుల నిర్మాణం, గనుల తప్పకం వంటి

పనులతో వందలాది గ్రామాలలోని వేలాది గిరిజన దళిత బలహీన వర్గాలకు సంతృప్తికర పున్సరావాస ఏర్పాట్లు లేకుండా నిర్మాణయులను చేసే దోర్జ్ న్యాన్సి తడ్డం నిలుపుదల చేయాలి. అక్కడి ప్రజల ఉపాధి, ఉద్యోగ సంరక్షణ యుద్ధ ప్రాతిపదికపై జరగాలి.

గిరిజనులు ఆడవిపుత్రులు. ప్రకృతి ఒడిలో పుట్టి పెరిగిన భూమి పుత్రులు. వీరికి సంస్కృతి సంప్రదాయాల పరిరక్షణ ప్రాణప్రదరం. అదే వీరి ఆత్మగౌరవం! అయితే ఆడవి సంపదని, భూగర్భ సంపదని, పట్టపగలే అమాసుపంగా దోచుకుపోయే ఆధునిక పెట్టుబడిదారి విధానం అనేది వీరికి కాదు, నాగరిక ప్రపంచానికి ప్రధాన శత్రువు! కాబట్టి పాలకులు తమ ఆధిబలం, అంగబలంతో పేదల ఉద్యొన్నాన్ని ఉక్కుపాదంతో అణిచివేయాలనే అక్కయ్యానికి దిగ్జారడం క్షంతవ్యం కానిది. ఇది రాజ్యాంగ స్వార్థికి పూర్తిగా వ్యక్తిరేకం. ప్రధానంగా అణిచివేత ధోరణి ద్వారా నక్కల్ని సమస్య పరిపుర్ణించబడదు. ఈ నేపథ్యంలో చర్చలు అనేవి ఉభయవర్గాలకు ఉపాధి పట్టుకోవడానికి వ్యవధిగా మాత్రమే తోడ్డుడుతాయి.

ప్రధానంగా రాజ్యాంగ స్వార్థితో ఉపాధి ఉద్యోగ కల్పన, గిరిజన సంస్కృతీ సంప్రదాయాల పరిరక్షణ, సత్యర సమ్మిళిత అభివృద్ధి వంటి ప్రయోజనాలు మాత్రమే ప్రజాభాషణంలో మానసిక పరివర్తనను సమకూర్చగలుగుతాయి. అలాగే వారిని సాధికారుల్ని చేయడం, పంచాయతీరాజ్ వ్యవస్థను ప్రజాస్వామ్య పద్ధతుల ద్వారా నెలకొల్పడం, తడ్డం కర్తవ్యం! ఈ కర్తవ్య పరిధిలో కొత్త చైతన్యమే నవ నాగరికతకు సోపానం అవుతుంది. ఇక ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో తీవ్రవాద విత్తనం మొలకెత్తదు. ప్రజలు ప్రజాస్వామ్యానికి హరతులిస్తారు.

తీవ్రవాదం ఉగ్రవాదం కాదు. సమాజ అభ్యర్థులు పరిరక్షణలో ఆర్థిక సామాజిక సంస్కరణలు వీరి ధ్యేయం! ఈ తీవ్రవాదాన్ని నిరోధించాలంటే పై ధ్యేయాలు సిద్ధించబడాలి. ఇదే శరణ్యా! ఇందుకు జాతీయ అంతర్జాతీయ పరిస్థితులు సంపూర్ణంగా సానుకూలంగా వున్నాయి. ఈ నేపథ్యంలోనే నా ఈ వినమ్రతా పూర్వక ‘తీవ్రవాదం’ గురించిన విశేషం.

వామవక్ష తీవ్రవాదం, ఉగ్రవాదం, ఉత్సవుం కాకముందే సామాజిక సేవతో రాజకీయాలలో కార్యకర్తగా బయలుదేరి, ఈనాటికి పై పరిణామాలన్నింటిని ఆసక్తిగా అవగాహన చేసుకుంటున్న నేను, సంపూర్ణ ఆత్మవిశ్వాసంతో స్ఫుర్యంతో విన్నవించుకోగలుగుతున్నాను. ప్రపంచీకరణ, ప్రయవేటీకరణ, సరళీకరణ, ప్రక్రియలు శరవేగంగా కొనసాగుతాయి. చైతన్యవంతమైన ప్రజాతంత్ర, సోపలిస్టు శక్తులు, వాటికి

ప్రజాహితి-సమహిత దిశానిర్దేశాన్ని చేయగల్లాతాయి. అప్పుడు ప్రతి మూల ములువును ప్రజల గెలుపుగా తీర్చిదిద్దగలుగుతాయి. ఇలా జరగని ఎడల ప్రపంచ ప్రతీవ శక్తులు పై చేయి చేసుకోక తప్పుదు.

మనదేశంలో కూడా ప్రపంచ గుత్తా పెట్టుబడిదారుల అందదండలతో అభివృద్ధి నిరోధక శక్తులు, దేశాన్ని విదేశీ బహుళజాతి సంస్కరణకు తాకట్టుపెట్టడం ఊహించగలం. అటువంటి సంక్షుభిత పరిస్థితుల్లో “ప్రజాఖాపులక్ష్యం” సమరశీల విష్వవాత్సక తిరుగుబాటు ఉద్యమాల బాట నడవక తప్పదు. మావోయిస్టు తీవ్రవాదులు అనుకుంటున్నట్టు పశుపతి (నేపాల్) నుండి తిరుపతి (ఆంధ్రప్రదేశ్) వరకు విముక్తి చేయగల్లారు. ఏదివైపైనా దేశభక్తులంతా సమైక్యంగా... సత్యశోధన, సకారాత్మక ఆలోచనలతో... పరిస్థితులు చేయిదాటి పోకముందే బలమైన అజేయమైన ప్రజాతంత ఉద్యమాలను నిర్వహిస్తూ ఘనమైన విజయాన్ని సాధించగల్లాతారు అనడంలో ఎంతమాత్రం సందేహం లేదు అని చెప్పవచ్చు.

ముఖ్యాతిముఖ్యంగా... వామపక్ష తీవ్రవాదంపై సుదీర్ఘంగా స్పందిస్తున్న ఈ సందర్భంలో, వామపక్ష తీవ్రవాదుల పేరుతో జరిగిన హింసాయుత చర్యలకు బలైపోయిన నా సహచరుల అనుచరుల జ్ఞాపకాలను విస్మయించలేను. తమదైన ప్రత్యేకముద్రతో చిరస్కరణియులుగా, స్వార్థిదాతలుగా, నిలిచిపోయిన ఆ మిత్రులు అందరూ నా ప్రాణానికి ప్రాణంగా, దేశభక్తులుగా, కార్యహారులుగా, నా మనోఫలకంపై చెరగని ముద్ర వేసారు. పీరు పీవ్రవాదుల అనాలోచిత చర్యల కారణంగా ఆత్మార్పణ చేసి అకాలమరణంతో తీరని బాధని మిగిల్చారు. వారి గురించిన వివరాల్లోకి వెళ్తే...

1. పెద్దపల్లి డి.ఎస్.పి.ని తీవ్రవాదులు హతమార్చారనేపంతో, కరీంనగర్ జిల్లా అలుగూరు గ్రామానికి చెందిన జిల్లా రైతు నాయకుడు నా అభిమాని శ్రీ జాపా లక్ష్మారెడ్డి గారిని పోలీసులు పట్టపగలే హతమార్చినారు
2. గోదావరిభని బోగ్గుగని కార్చికనాయకులు సింగరేణి కార్చిక నాయకులు శ్రీ ఎమ్.భాస్కరరావుగారు నిప్పారణంగా మావోయిస్టు తీవ్రవాదుల అక్కసుకు బలైపోయారు. పీరు నా ప్రియమిత్రులు. నిత్యసంతోషులు. నిష్పల్చుష దేశభక్తులు.
3. బగులాపురం గ్రామానికి చెందిన ఇందుర్తి గ్రామ సర్పంచ్గా జనాదరణ పొందిన సుప్రసిద్ధ రైతు నాయకులు శ్రీ ముసుకు రాజిరెడ్డి గారు రైతుబాంధవుడు. నన్ను అమితంగా అభిమానించిన రైతు సంఘ నాయకులు తీవ్రవాదుల దుందుడుకు చర్యకు బలి కావడం జరిగింది.

4. అదే ఇందుర్తి గ్రామానికి చెంది ఆ గ్రామానికి సర్వంచీగా పనిచేసిన నిర్వహాద కార్యాదక్షులు కూన ముత్యాలు తీవ్రవాదుల అనాలోచిత రక్తదాహణికి గురయ్యారు. వీరు నన్ను ఒక ఆరాధ్యులుగా గౌరవించిన ప్రియమిత్రులు.
5. అదే ప్రాంతానికి చెందిన గుసుకులపల్లి గ్రామ రైతు, సంఘకార్యకర్త. శ్రీ జనార్థన్ రెడ్డిగారు నిర్మేతుకంగా తీవ్రవాదుల క్రొర్యానికి గురయ్యారు. వీరికి నాపట్లు అపార విశ్వాసం, విధేయత వుండేవి. వీరు నా మంచి మిత్రులు.
6. అదే ప్రాంతానికి చెందిన జనగామ గ్రామ నివాసి, సర్వంచ్, శ్రీ అన్నబోయిన మల్లయ్య గారి నిండు ప్రాణాలను తీవ్రవాదులు తమ అనాలోచితంతో హరించడం అత్యంత బాధాకరం. వీరు అప్పటికే దాదాపు రెండు దశాబ్దాల కాలం ప్రజా ఉద్యమాలలో నాతో కలిసి పనిచేసిన నిరంతర సేవా తత్వరుదు.
7. మహమ్మదాపురం గ్రామానికి చెందిన చురుకైన కార్యకర్తగా, తన నవ్వుల పువ్వులతో అందరినీ ఆకర్షించే స్నేహశీలిగా, తనదైన సహాయ సహకారాలను ఇచ్చిపుచ్చుకునే సేవాతత్త్వరుదుగా, మంచిపేరు గడించిన శ్రీ పిట్టల వెంకటయ్యగారు తీవ్రవాదుల - ముతాకళ్ల గందరగోళంలో ఆహాతైపోయారు. ఇది చాలా బాధాకరం.
8. కరీంనగర్లో చెంజెర్ల గ్రామానికి చెందిన యువకిలోరం రంగు రాజయ్య మంచి కార్యకర్త. ఆ గ్రామ ప్రజల శత్రువులు అందించిన సమాచారాన్ని నమ్మి, తీవ్రవాదులు ఆయన నిండు ప్రాణాలను బలికొనడం జరిగింది. రాజయ్య లేని లోటు పూడ్చుకోవడం అసాధ్యం!
9. గోదావరిభానికి చెందిన సింగరేణి కార్మిక సంఘ నాయకుడుగా ఎదిగిన కత్తుల కొమరయ్య నిజంగా అక్కడి కార్మికసంఘానికి పదునైన కత్తిలాంటి కార్యకర్త. ఛైర్యసాహసాలకు ఆయనది పెట్టింది పేరు. ఆయన చురుకుతనం నన్ను ఎంతగానో ఆకర్షించింది. ఆయన అకాలమరణం నిజంగా నన్ను చాలాకాలం బాధపెట్టింది.
10. గోదావరిభానికి చెందిన చందా దుర్గయ్య 2 ఎ ఇంకెన్లో పనిచేసే యూనియన్ సభ్యుడు. మంచి కార్యకర్త. రాత్రి పిట్టేకు వెళ్లండగా తీవ్రవాద దుండగులు అమానుషంగా ఆయన్ని కడతేర్చారు. కార్మికలోకం కంటతడి పెట్టింది.
11. సిరిసిల్ల తాలూకా రుద్రంగి గ్రామానికి చెందిన ఇప్ప గంగారెడ్డి గారి నిండు ప్రాణాలను, ఆ ప్రాంత తీవ్రవాదులు రాజకీయ ప్రత్యర్థుల దుప్పచారాన్ని నమ్మి

అన్యాయంగా కడతేర్చడం జరిగింది. ఆనాటికి ఆయన చందుర్తి మండల ప్రజాపరిషత్తు అధ్యక్షులుగా వున్నారు. వీరు నా మంచి శిష్యులు. అభిమాని.

12. రుద్రంగి గ్రామానికి చెందిన గ్రామ సర్పంచ్‌గా అనేక అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను నిర్వహించి, గ్రామంలో నూతన కళను సమకూర్చిన ప్రజాసేవకుడు బెల్గుల గంగరాజయ్య మంచి సంక్లయిలం గలవారు. వీరు వెనకటి నుండినా అనుచరుణిగా, ఇటీవల కాంగ్రెస్ కార్యకర్తగా, అందరి తలలో నాలుకగా ఎదిగిన నిస్యార్థ ప్రజాసేవకులు. అయితే మంచివారు బ్రతకకూడదనే మందబుద్ధిగల తీవ్రవాదులు, ఆయన నిండుప్రాణాలను హరించివేసారు. ఘలితంగా రుద్రంగి గ్రామానికి తీరని లోటుని శేక్కాన్ని మిగిల్చారు.
13. సిరిసిల్ల తాలూకా కోసరావుపేట మండలం నిజంబాద్ గ్రామ నివాసి గోబూరి గంగారెడ్డిగారు అత్యంత అమాయకుడు. ప్రజా ప్రాతినిధ్యం కోసం తపించిన ఉత్సవుడు. చివరకు వేములవాడ మార్కెట్ కమిటీకి ఉపాధ్యక్షుడిగా ఎన్నుకోబడి, తనదైన విద్యుత్ ధర్మాన్ని సముచితంగా నిర్వహించిన మాన్యమాన్యము. అతడికి వ్యతిరేకులెవరో పన్నిన కుటులో భాగంగా తీవ్రవాదులు రంగప్రవేశం చేయడం, అన్యాయంగా అతడి ప్రాణాల్ని బలికొనడం, అంతా ఒక దుస్సమ్మంలా సాగిపోయింది. వీరి తండ్రి నా సహచరుడు.
14. నా ప్రియతమ శిష్యుడు, అభిమాని, వేములవాడ మండలం నాంపల్లి గ్రామ రైతు రాయపురెడ్డి గారి హత్య నన్ను హతాశుభ్రి చేసింది. సహకార సంఘ అధ్యక్షుడిగా, తెలుగుదేశం పాట్లే క్రియాశీల నాయకుడిగా, అతిసౌమ్యుదైన రాయపురెడ్డిగారు, సమాజంలో ఒక పెద్ద మనిషిగా తనదైన హాందాతనంతో నలుగుర్చి ఆకర్షించగలిగాడు. అందరికి తన సేవల్ని అందించాలనే తలంపు గలిగిన రాయపురెడ్డి గారికి ‘సాత్మీకుడు’గా మంచి గుర్తింపు కూడా వుంది. అయితే తీవ్రవాదులు ఇతడి నిండుప్రాణాల్ని అనవసరంగా పొట్టన బెట్టుకుని, మంచితనానికి హని కలిగించారు.

పైన పేర్కొన్న అందరి మిత్రుల, అభిమానుల, హతాశురణ వార్తలు వినగానే నేను నిలువెత్తున చలించిపోయాను. కలో నిజమో అర్థం కాక కలవరపడిపోయాను. హాటాహాటిన సంఘటనా స్థలాలకు వెళ్ళి అమరులకు జోహోర్లు అర్పించాను. ఇది నా భాగ్యం! ముఖ్యంగా వారి వారి కుటుంబాలను ఓదారుస్తూ, వారి వారి బంధుమిత్రులను

పరామర్థంచి రావడం జరిగింది. ఐతే నా గుండె లోతుల బాధకు మాత్రం కాలమే ఓదార్పు నిఖింది.

ఏరి త్యాగాలు మరపురానివి. వారి వారి అభిమానులు సహచరులు వారి అడుగుజాడల్లో పయనిస్తూ వారి ఆశయాల్ని తప్పకుండా సాధిస్తారు. వారి దివ్య సృష్టికి జోహోర్లు అర్పించుకుంటూ నా శ్రద్ధాంజలిని తెలియజేస్తున్నాను.

మిత్రులారా!

ప్రియ బాంధవుల్లారా!

అమరుల్లారా! ఆదర్శ చరితుల్లారా!

చిమ్మిన మీ రక్తపు ప్రతి బొట్టులో

మీ ఆశయాల అడుగుజాడలు...

మీ తరతరాలకు అవి చెదరని గోడలు...

మీ త్యాగం వృథాకాదు

మీ ఘనత మాసిపోదు

మీ ఆశయాల పునఃర్మిర్మాణంలో

‘గెలుపు’ గంటలు వినిపిస్తాయి! ఇది తథ్యం!

* * *

18. తెలంగాణ నగ్నసత్యలు

“తెలంగాణ మంత్రి నీడలో అక్రమాలు”

ఆంధ్ర-తెలంగాణల మధ్య భావ సమైక్యత సాధించడంలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వ వైఫల్యం పై 1969 మార్చి 7,8,9 తేదీలలో శాసనసభలో తీవ్రస్థాయిలో చర్చ జరిగింది. అధికార, ప్రతిపక్షాలకు చెందిన సభ్యులు చర్చలో పాల్గొన్నారు.

శ్రీ చెన్నమనేని రాజేశ్వరరావు ప్రసంగం :

“తెలంగాణకు అదనపు ఆదాయం వస్తోందంటే రహస్యమేమిటి? ఇక్కడ మధ్యనిషేధం లేదు. మహాత్మాగాంధీ శిష్యులమని చెప్పుకునే వారు ఆంధ్రప్రాంతంలో మధ్యనిషేధం అమలు చేస్తున్నారు. దీని వలన తెలంగాణలో ఏటా 4 నుంచి 6 కోట్ల రూపాయల ఆదాయం మిగులు ఉంటోంది. ఇది ప్రతి ప్రాంతీయకమిటీ సమావేశాల్లో అందరం పేర్కొన్న అంశమే. మరి ఈ అదనపు మిగులు నిధులను ప్రాంతీయాభివృద్ధికి ఈ పన్నెండు ఏళ్ళలో కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వం ఎందుకు వినియోగించలేదు? ప్రభుత్వం అత్యవిమర్శ చేసుకుని లోపాన్ని గుర్తించాలేగాని లోపమేలేదని బుకాయించకూడదు. తెలంగాణ కోసం నిజాం ప్రభుత్వం పన్నెండు కోట్ల రూపాయల సెక్యూరిటీ డిపాజిట్లను ఇచ్చింది. దానికి ఏటా సమాన రీతిలో అదనపు ఆదాయాన్ని కలపాలి. మొత్తం ఆంధ్రప్రదేశ్ అభివృద్ధి వ్యయంలో మూడవ వంత్తెనా ప్రభుత్వం తెలంగాణ కోసం వెచ్చించాలి. మూడవ పంచవర్ష ప్రణాళిక కాలంలో తెలంగాణ అభివృద్ధి నిధుల మొత్తం 30.5 కోట్ల రూపాయలని ముఖ్యమంత్రి బ్రహ్మనందరెడ్డి చెబుతున్నారు. అదే లెక్కను గత కాలానికి వర్తింపజ్ఞేస్తే నిధుల మొత్తం మరో 20 కోట్లు పెరుగుతాయి. ఇతర విషయాలను కూడా పరిగణిస్తే నిధుల మొత్తం మరో 20 కోట్లు జమ అవుతాయి. ఏదేమైనా ఈ నిధుల మొత్తం 60-70 కోట్ల రూపాయలుంటుంది. ఎన్ని కోట్లు అన్నది సమస్య కాదు. సమస్య పరిశోధానికి ప్రభుత్వం ముందుకు వస్తుందా అన్నదే అసలు ప్రశ్న. పన్నెండు సంవత్సరాలుగా తెలంగాణ ప్రాంతీయ కమిటీ నివేదికను ఇస్తునే ఉంది. ఆ కమిటీల అధ్యక్షులు, ప్రధాన బాధ్యులు కాంగ్రెస్ వారే. ఒకరిద్దరం ప్రతిపక్షం వాళ్ళం కూడా అప్పుడప్పుడు అందులో సభ్యులుగా ఉన్నాం. కమిటీ చర్చలలో గణాంకాల సేకరణలో సహకరించాము. ఏమి జరిగింది?

తెలంగాణ వారికి ముఖ్యమంత్రి పదవి ఇవ్వాలని లచ్చన్నగారు అన్నారు. నాకు తెలంగాణా ముఖ్యమంత్రి పదవి అవసరం లేదు. ముఖ్యమంత్రి ఏ ప్రాంతీయుడైన మంత్రివర్గం అనేడానికి సమిష్టి బాధ్యత ఉండాలిగా! వెనుకబడిన ప్రాంతం నుంచి మిగులు నిధులు అందుతోంటే, వాటి సద్విషియోగానికి వ్యాహారచన జరగాలి. ఎలాంటి పథకాలు రచించి, ఏ చర్యలు తీసుకున్నాము అని సంబంధిత మంత్రులు పట్టించుకోవాలి. ఆ పర్యవేక్షణ లేకుండా ఎందుకు పోయింది? అల్లారి సత్యనారాయణ రాజుగారు మంత్రిగా ఉన్నప్పుడు మా కరీంనగర్లో ఒక ప్రాజెక్టు నిర్మాణానికి నిధులు మంజారు అయ్యాయి. అయితే అవి వినియోగం కాకపోవడంతో నాలుగేళ్ళపాటు ఆ డబ్బు ఇతర ప్రాంతాలకు తరలిపోయింది. ఒకసారి పశ్చిమ గోదావరికి, మరోమారు తూర్పు గోదావరికి నిధులు వెళ్లిపోయాయి. అది ఆ జిల్లాల తప్ప అనలేదు. తెలంగాణాకు ప్రాజెక్టులు ప్రతిపాదించి, బడ్డెట్లో చూపించి నిధులు మంజారు అయిన తరువాత ఆ డబ్బు ఖర్చు కాలేదని చెప్పడం ఎవరి లోపం? ఇక్కడ వందల, వేల చెరువులు గండ్లుపడి వాటి కింద పొలాలు ఎండి నాశనమైపోవడం ఎవరి వల్ల జరిగింది? రోడ్లు లేవు, పారశాల భవనాలకు కొరత. వీటి నిర్మాణానికి కూడా నిధులు లేకుండా పోయాయా? ఇలా జరగడానికి కారణం మంత్రి వర్గం కానీ, ముఖ్యమంత్రి కానీ బాధ్యత వహించకపోవడమే. తెలంగాణకు జరిగిన కేటాయింపులు ఆ ప్రాంతంలో ఖర్చు అవుతున్నాయా, లేదా అని ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. సర్ప బాధ్యతలను కార్బూడర్యూలపై, ఉన్నతాధికారులపై, సిబ్బంది పై పెట్టి ఊరుకున్నారే కానీ, వాటి అమలును పర్యవేక్షించలేదు. మంత్రివర్గంలోని తెలంగాణా మంత్రులైనా పట్టించుకోలేదు. ఎందుకు ఇలా నిద్రపోయారు? ఎన్నిసార్లు ప్రశ్నించినా అంద్ర అనవసరం తెలంగాణా అనవసరం అనీ సంజీవయ్య, సంజీవరెడ్డి, బ్రహ్మనందరెడ్డి గార్ల సారధ్యంలో అంతా బ్రహ్మండంగా సాగిపోతోందనీ, పక్కపాతాలు వద్దనీ హితోక్కులు చెబుతారు. వాస్తవాన్ని పట్టించుకోరు.

నిధుల సంగతి పక్కనపెట్టి సేవల విషయం ఆలోచిద్దాం. ప్రగడ కోటయ్యగారు ఉద్దోగుల పట్ల ప్రగాఢ సానుభూతిని తెలిపారు. ఈ విషయంలో వారితో పోటీపడం. కానీ ఎన్నో ప్రయత్నాల తరువాత ఉద్దోగం సంపాదించి, కుటుంబం ఏర్పాటు చేసుకున్న వారిని ఒక్క కలంపోటుతో తీసి పారేయడం మానవత్వం కాదు. అది ప్రజాస్వామ్య విరుద్ధం. అయినా ఆ ఒప్పండం పై సంతకం చేయడానికి మా పార్టీ సిపిఎం అంగీకరించింది. కానీ ఈ అంశంపై వివాదాలన్నీ పరిష్కరించి ఖచ్చితమైన నిర్ణయం చేసి ఎక్కడి వారిని అక్కడే స్థిరపరిచేందుకు ప్రతిపాదిస్తే ఆ చిన్న విషయాన్ని అంగీకరించి

సంతకం చేసేందుకు ఒప్పుకోనిదెవరు? ఈనాడు ఆ ఉద్దోగుల విషయంలో మానవతా దృష్టితో, ప్రేమతో, సహనంతో వ్యవహరించాలనే వాక్యాన్ని ఆ పత్రంలో చేర్చడానికి కాంగ్రెస్ సిద్ధపడలేదు. కావాలంబే రుజువులు చూపిస్తాను, రికార్డులు ఉన్నాయి. పాలకపార్టీ ఎందుకిలా ప్రవర్తించింది? దీని వెనుక రాజకీయాలున్నాయి. సమస్యల్లో చికిత్స జనం వీధినపడి అవస్థల పాలైతే ఈ పరిస్థితి ఆంధ్రలోనూ, తెలంగాణలోనూ వస్తే గందర గోళంలో పడి గిలగిలలాడే ప్రజలతో ఆటలాడుడామని, శత్రువులపై రాజకీయ కక్ష సాధిద్దామని ఆలోచించిన దుర్మార్గులు కళ్ళెడుటే ఉన్నారు. వారంతా కాంగ్రెస్ వారే అని రుజువు చేస్తాను. మొత్తానికి ఉద్దోగ రంగంలో తెలంగాణకు అన్యాయం జరగడం మాత్రం నిజం. ‘ఎంత మంది ఉపాధ్యాయులు ఉన్నారు?’ అని అడుగుతున్నారు. తెలంగాణలో మొత్తం ఉద్దోగుల్లో బయటివారు దాదాపు 4,500 మంది ఉన్నారని నా అంచనా. అందులో దాదాపు సగం మంది ఉపాధ్యాయులు తెలంగాణలో ఉపాధ్యాయులకు శిక్షణ ఇచ్చే సదుపాయాలు లేవు. 1959-60 నాటి ప్రాంతీయ కమిటీ నివేదిక ప్రకారం అంధ్ర ప్రాంతంలో ఉపాధ్యాయుల శిక్షణ వసతులు అధికం, తెలంగాణలో అవి స్వల్పం. ఇక్కడ ఆ సౌకర్యాలు కల్పించాలని చెప్పాము. ఆ సమస్యకు ఎందుకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వలేదు? అందుకే జిల్లా పరిపత్తులలోని తెలంగాణ వారే ఆంధ్ర ప్రాంతం నుంచి ఉద్దోగులను తెచ్చుకున్నారు. ఇవాళ వారందరినీ తొలగించడం వ్యక్తిగతంగా వారికి, వారి కుటుంబాలకు అన్యాయం చేయడమే. అదీ కాక పరీక్షలకు పోవలసిన విద్యార్థులకు ఇప్పుడు ఉపాధ్యాయులు కరువు అవుతారు. నేడు వీధిన పడే ఉద్దోగుల గురించి సానుభూతితో ఆలోచించగల సుహృదాచావం లేదు. బడులు వద్దని విద్యార్థులు వీధిన పడ్డారు. ఈ దిగుజారిన రాజకీయ వాతావరణంలో ఇక్కడి సిబ్బందిని అక్కడికి తరలిస్తామంటే విధిలేక అక్కడ సంతకం పెట్టాము. 2,500 మంది ఉపాధ్యాయుల సంగతే కాదు, మరో అయిదారు వందలమంది నర్సుల సంగతేమిటి? వారిలో అధికులు కేరళవారు. వారంతా వెళ్ళిపోతే తెలంగాణ ఆసుపత్రుల్లో చాలా ఇబ్బంది తప్పదు. కానీ దీని వెనకాల గల శక్తులేమిటి? ఇది కేవలం ఈ 3,4 వేల మంది సమస్యేనా. ఒకరికి అన్యాయం జరిగిందని వెయ్యి మంది కార్యకర్తలు ప్రచారం చేస్తున్నారు. ఉద్దోగం సీనియారిటీ నిర్ణయించేందుకు కేంద్రం కొన్ని మార్గదర్శక సూత్రాలను ఇచ్చింది వాటిని దృష్టిలో పెట్టుకోలేదు. రెవెన్యూ, సహకారం, రోడ్లు భవనాల శాఖల్లో వందలాది గెజిట్ ఉద్దోగులకు సీనియారిటీ విషయంలో అన్యాయం జరిగింది. తీవ్ర అసంతృప్తితో ఉన్నవారందరూ రంగంలోకి దిగారు. తీవ్ర అసంతృప్తితో ఉన్నవారందరూ రంగంలోకి దిగారు. వారికి ఘలనా వారు

అన్యాయం చేశారని వ్యక్తిగత విమర్శలకు దిగం. ఈ కాంగ్రెస్ పాలనలో పలుకుబడిగల వారికి, లంచాలు ఇష్టగలిగే వారికి, బంధువ్యూతి ఆప్రీత పక్షపాతం గలవారికి పనులు జరుగుతున్నాయి. ఇవన్నీ పట్టించుకోకుండా ఇవాళ రక్తపాతం జరుగగానే కమిటీలు వేసి వాటి ఎదుటికి వచ్చి విచారం వ్యక్తం చేస్తున్నారు. ఖాధ్యతని పట్టించుకోకుండా నీ ఆఫీసులో, నీ నీడలో, నీ చేతుల క్రింద జరుగుతున్న అన్యాయాన్ని, అక్రమాన్ని గమనించే శక్తిలేని మంత్రివై ఉండి, అందులోనూ తెలంగాణా మంత్రివై ఉండి ఇష్టుడు ‘ఏమి చేయాలి?’ అంటే భగవంతుడు కూడా క్షమించడు.”

ఆంధ్రప్రదేశ్ సమైక్యతను సంరక్షించలేని కాంగ్రెస్

(తెలంగాణ అంశపై తెలుగుదేశం పార్టీచే నియమించబడిన కోర్ కమిటీకి ది.

18.06.2008 సమర్పించబడిన మొదటి పత్రం నుండి)

1. ఆరు దశాబ్దాల క్రితం సైజాం నిరంకుశ పాలన నుండి విముక్తి పొందిన తెలంగాణ ప్రాంతం, బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదుల బానిస బంధనాలను తెంచుకున్న ఆంధ్ర ప్రాంతంతో ది. 1-11-1956 నాడు కలిసి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర అవతరణ జరిగింది. భాష, కుల, మత ప్రాంతీయ విబేధాలు, వైవమ్యాలు లేకున్నా. అభివృద్ధి క్రమంలో తోటి ఆంధ్రప్రాంతంతో పోల్చినప్పుడు తెలంగాణ ప్రాంతం విద్య, విజ్ఞానం, సామాజిక చైతన్యం, పరిపాలన అనుభవంలో చాలా వెనుకబడి ఉండడం కారణంగా తెలంగాణ నాయకులలో ఆనేకానేక సందేహాలు ఏర్పడి కొందరు సమైక్య రాష్ట్రవతరణను వ్యతిరేకించటం జరిగింది. ఈ అసమానతలు, అణచివేతకు, అభివృద్ధిలో అక్రమాలకు, పక్షపాతాలకు దారితీస్తాయనే భయాందోళనలు బహిరంగంగానే వెలిబుచ్చడం జరిగింది.
2. ఆనాటి మద్రాస్ రాష్ట్రాన్ని విభజించి, అక్షోబర్ 1953లో కర్నూలు రాజధానిగా అంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడింది. అంధ్ర, తెలంగాణల విలీనాన్ని వ్యతిరేకించిన, ప్రధానంగా కాంగ్రెస్ నాయకులు మొదటి రాష్ట్రాల పునర్విభజన కమీటీ ముందు తమ తీవ్ర అభ్యంతరాలను పెట్టారు. ఈ అభ్యంతరాల సారాంశాన్ని కమీటి తమ నివేదికలో (పేజి 105) పొందుపరుస్తూ స్థాలంగా ఇలా ప్రాశారు. “కోస్తా ప్రాంతానికి చెంది, అభివృద్ధిలో ముందున్న ఆంధ్రులు తమను దోషించే చేస్తూ వెనుకబాటుతనంలో ముంచి వేస్తారేమాననేది, విద్య విషయంగా ఆర్థికంగా వెనుకబడిన తెలంగాణ ప్రాంతం వారు విశాలాంధ్ర నిర్మాణాన్ని వ్యతిరేకించటానికి ప్రబల కారణంగా

కనబడుతున్నది". జస్టిస్ ఫజల్ అలీ గారి నాయకత్వంలోని మొదటి ఎస్సార్స్ సుధీర్ష చర్చలు పరీశీలన తర్వాత ఆనాటి హైద్రాబాద్ రాష్ట్రం అంటే తెలంగాణ రాష్ట్రం ప్రత్యేకంగా ఏర్పడితేనే వారి సత్యరాఖివృద్ధికి తోడ్పుడుతుందని నివేదించారు. ఒక పదు సంవత్సరాల తర్వాత తెలంగాణ శాసన సభలో మూడింట రెండువంతుల సభ్యులు ఆమోదిస్తే ఆంధ్ర ప్రాంతంతో కలసిపోవచ్చునని కూడా ఆ నివేదికలో సూచించారు ఈ నివేదికకు తగు ప్రాధాన్యతనిస్తూ, ఆమోదించ తగినదని ఆనాటి ప్రధాని పండిట్ జవహర్లాల్ నెప్రూ గారు ది. 16-01-56 న తమ రేడియో ప్రసంగం ద్వారా జాతికి తెలియజేసినారు. ఆ తర్వాత రాజకీయ కడలికలు ఊహందుకున్నాయి. తెలంగాణ రాష్ట్రం కావాలనేవారు ఒక వైపు, ఆంధ్రప్రాంతంతో కలవాలనే వారు మరో వైపు తమ తమ పాపులను కదిలించారు. అప్పుడు ఆంధ్ర, తెలంగాణ ప్రాతాలలో బలంగానున్న భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రంగా విశాలాంధ్ర ఏర్పడాలని గట్టిగా ఆందోళన చేసింది. ఇటు కాంగ్రెస్ నాయకత్వంలో విభేధాలు ఏర్పడినవి. కొండా వెంకట రంగారెడ్డి, చెన్నారెడ్డి గారలు తెలంగాణ రాష్ట్రం కావాలనే వత్తిడి తేగా, తాము ముఖ్యమంత్రిగా చేసిన భూసంస్రాంతమను భూస్వామ్య వర్గం తిరగ తోడుచారని ఇదివరకే బలంగానున్న భారత కమ్యూనిస్ట్ పార్టీ మరింత బలాన్ని పుంజుకుంటుందని, విశాలాంధ్ర ఏర్పడితేనే వారి ఆట కట్టించ వచ్చునని, బూర్గుల రామకిషన్ రావు, స్వామి రామానంద తీర్థ, పి.వి.నరసింహరావు గారి వర్గం ప్రయత్నించింది. ధీర్ఘీలో పలుకుబడి గల్గిన నెప్రూ, వౌలనా అబుల్ కలాం ఆజాద్ గారలు చలించ లేదు. హోం మత్రిగా వున్న గోవింద్ వల్లభ్ పంత్ గారు మొదట నెప్రూ గారినే బలపర్చినా ఆ తరువాత తాను మారి, నెప్రూ గారిని కూడా మార్కివేసినారు. విశాలాంధ్ర వాదన నెగ్గింది. తెలంగాణవాడుల భయాందోళనలన్నింటిని లేకుండా చేయడానికి పరతులతో కూడిన తీర్మానం చేయడం జరిగింది. తెలంగాణ ప్రాంతం వారికి జనాభా ప్రాతిపదికన ఉద్యోగాలు, అభివృద్ధి అంతాలలో ఎలాంటి వివక్షత చూపకుండా ప్రాధాన్యత నిస్తామని ఆంధ్ర ఆసెంబ్లీ కర్నూలులో ది. 25-11-55 నాడు ఏకగ్రీవంగా తీర్మానించింది. తెలంగాణ ప్రాంత అభివృద్ధి ప్రథమ కర్తవ్యంగా నొక్కివక్కాణించింది. ఆనాటి ఆంధ్ర ఉప ముఖ్యమంత్రి గారైన నీలం సంజీవ రెడ్డి గారు ఆంధ్ర శాసనసభలో అధికార తీర్మానాన్ని (1-2-56) ప్రవేశపెట్టి ఆమోదం పొందినారు. తెలంగాణ ప్రాంత అభివృద్ధి సమైక్య రాష్ట్ర అవతరణకు ప్రధాన పరతుగా గూడా

తీర్మానించినారు. పై తీర్మానాలు రాజకీయ మంత్రాల తర్వాత కేంద్ర హోంశాఖ మంత్రి శ్రీ పంత్ గారు ధిలీలో ఆంధ్ర - తెలంగాణ నాయకుల సంయుక్త సమావేశాన్ని (19-2-56) పిలిచారు. అందులో తెలంగాణ ఆభివృద్ధి, ఉద్యోగ రక్షణలే ప్రధాన పరతుగా విశాలాంధ్ర నిర్మాణానికి అమోదం సాధించినారు. 14 అంశాలతో కూడిన అగ్రిమెంటు జెంటిల్మెన్ అగ్రిమెంట్‌గా 20-2-56 తేదిన అమోదించబడ్డది.

3. ఈ ఒప్పందం వెలుతురులో, తెలంగాణ ప్రాంతానికి ఇవ్వబడిన హామీలను అమలుపరచడంలో తోడ్పాటునిస్తూ, నిఘూ పెడుతూ, కావలి కుక్కలా పనిచేయడానికి తెలంగాణ ప్రాంత శాసనసభ్యులందరితో కూడిన తెలంగాణా ప్రాంతీయ కమిటీ నిర్మాణం జరిగింది. రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 371కి సపరణ చేస్తూ దీనిని రాజ్యాంగ బద్దం చేయడం జరిగింది. తేది. 1-2-58 నాడు భారత అధ్యక్షుడు 105 మంది శాసనసభ్యులతో కూడిన ప్రాంతీయ కమిటీని ప్రకటించినారు. ఆ తర్వాత ఈ ప్రాంతీయ కమిటీ ప్రాముఖ్యత గురించి వివరిస్తూ కేంద్ర హోం మంత్రి గారు పార్మెంటులో సుధీర్ష ప్రకటన చేశారు. తెలంగాణ విషయంలో ప్రాంతీయ కమిటీకి మరియు రాష్ట్ర మంత్రి వర్గానికి ఎలాంటి అభిప్రాయ బేధాలు వచ్చినా.. పరస్పర అవగాహనతో పరిపురించుకోవాలని, అలా పరిపురించుకోలేకపోతే రాష్ట్ర గవర్నరు గారు జోక్యం చేసుకోని పరిపురిస్తారని, వారి నిర్ణయం తుది వాక్యంగా నుంటుందని నిర్ణయించ్చారు. అంతే సంగతులు. ప్రాంతీయ కమిటీకి, ప్రభుత్వానికి ఒకటి, రెండు కాదు లెక్కలో, విధానాల రూపకల్పనలో, ఆచరణలో అనేక లోపాల గురించి విభేదాలు ఏర్పడినవి. వాటిని నామమాత్రంగా పట్టించుకోవడమే గానీ, పరిపురించబడిన దాఖలాలు లేవు. ఆంధ్ర, తెలంగాణకు చెందిన మంత్రులు, ప్రాంతీయ కమిటీకి ఇవ్వవలసిన రాజ్యాంగబడ్డ గౌరవాన్ని ఇవ్వలేక పోయారు. అనేక పర్యాయాలు ప్రాంతీయ కమిటీ అధ్యక్షులు, ప్రతిపక్ష నాయకులు ధిలీ వరకు వెళ్లి మొర పెట్టుకోవడం కూడ జరిగింది. పట్టించుకునే నాథుడు లేదు. హామీలలో ప్రకటించబడిన గవర్నరు గారి పాత్ర నామమాత్రంగా కూడా కనబడలేదు. వారి చేతికందించిన వినతి పత్రాలను యథాలాపంగా తిరిగి రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి పంపించడం వినా స్వప్తంత్రించి తీసుకున్న చర్య లేనే లేదు. రాష్ట్రం, కేంద్రంలోని కాంగ్రెస్ నాయకులు తెలంగాణ అంటూ ఒక వెనుకబడిన ప్రాంతముందని గానీ, పెద్దమనుషుల ఒప్పందాన్ని అమలు పరచవలసిన రాజకీయ నైతిక భాధ్యత తమపై ఉండని గాని భావించలేనే లేదు. దీని ఘలితంగా తిరిగి లోలోపల తెలంగాణ ఉద్యోగులు, విద్యార్థులు, మేధావి వర్గంలో ఆసంతృప్తి పెరగడం జరిగింది.

4. పెద్ద మనుషుల ఒప్పందం ప్రకారం ముఖ్యమైన ముల్చి నిబంధన నిరంతరం అచరించబడుతుందని హమీ ఇవ్వడం జరిగింది. వరుసగా తెలంగాణలో 15 సంవత్సరాలకు తగ్గకుండా నివాసం కలవారు ముల్చిలుని (స్థానికులు) చట్టబడ్డంగా నిర్ణయించడం జరిగింది. ఉద్యోగాల నియామకంలో, ప్రమోషన్లు ఇవ్వడంలో తెలంగాణ ప్రాంతం వారికి ప్రత్యేక పట్టికలు తయారు చేస్తూ దామాషా ప్రకారం దీనిని నిర్వహించే హమీ ఆచరణలో అనేకానేక సందర్భాలలో ధిక్కరించడం జరిగింది. లంచగోండితనం, బంధుప్రీతి, అశ్రిత పక్షపాతం, సైవిపిపోరం చేయగా తెలంగాణ ఉద్యోగులకు తీరని అన్యాయం జరిగింది. ముల్చి సర్టిఫికెట్లు సంపాదించటం, ప్రమోషన్లు లిస్టుల రూపకల్పనలో ఈ అనర్థం బాగా చోటు చేసుకున్నది. బాధితులు పైకోర్చు, సుప్రీంకోర్చుల చుట్టూ తిరిగి విసిగి వేసారడం జరిగింది. ఇవ్వబడిన 14 హమీలు ఈ విధంగా తృప్తికరించడం జరిగింది. తెలంగాణ ప్రాంతీయ సంఘం రాజ్యంగ బద్ధంగా పనిచేసినప్పటికి అందులో కూడా ఒక్కటంటే ఒక్క హమీ గొరవించబడలేదు. ఈ కమిటీ వారు 1956 నుండి 1969 వరకు రాష్ట్ర ఆదాయ వ్యయాలను పరిశీలిస్తూ ప్రతి సంవత్సరం తెలంగాణ ఆదాయ మిగులును ఎత్తి చూపడం జరిగింది. రాష్ట్ర బడ్జెట్ లోటుగా వుండటం సహజంగానే ఉన్నా.. తెలంగాణ ప్రాంత ఆదాయం తెలంగాణ ప్రాతంలో పూర్తిగా ఖర్చు చేయబడలేదని, ఆ నిధులు ఇతర ప్రాంతానికి మళ్ళీంచబడిన సత్యాన్ని అంకెలతో సహ రుజువు చేయడం జరిగింది. తిరిగి వచ్చే సంవత్సరం ఈ లోటును పూడ్చాలని కూడా తీర్మానాలు చేయడం జరిగింది. అయినా పట్టించుకొనే నాథుడే లేదు. జవాబుదారీతనం అవసరమనే రాజ్యంగబద్ధ హమీని తుంగలో తొక్కడం జరిగింది. ఒకటికి మించిన సందర్భాలలో ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీగారిని కూడా కలిసి జరుగుతున్న అన్యాయాన్ని వివరించడం జరిగింది. వెనుకబడిన తెలంగాణ అభివృద్ధికి అధికనిధులు కేటాయించటం దేవుడెరుగుగాని, అసలు తెలంగాణ ఆదాయాన్ని ఇతర ప్రాంతాలకు మళ్ళీంచటం సరికాదని చెప్పటం జరిగింది. సమస్యలను పరిష్కారిస్తామని, సరిచేస్తామని శుష్టు వాగ్దానాలుతప్ప కాలు గడవడాటని ఘుటనలు ఎన్నో:
5. తెలంగాణ మిగులు నిధుల మళ్ళీంపు, తెలంగాణ ఉద్యోగుల సమస్యలు చిలికి చిలికి గాలివాసలా పరిణమించి 1969 విద్యార్థి ఉద్యుమ రూపంలో తెలంగాణ జిల్లాలు భగ్గుమన్యాయి. దీనికి నాయకత్వం వహించి పదవులను పదిలం చేసుకోవడానికి రంగ ప్రవేశం చేసిన వారంతా కాంగ్రెస్ వారేను వాస్తవం

గమనార్థం. సమస్యల పరిష్కారానికి వాగ్దానం చేయడం, వాగ్దానాలను భంగపరచడం, ఉద్యమాలకు పుసికొల్పడం, తిరిగి రాజీలు చేసికొని ప్రజలను మోసం చేయడం కాంగ్రెస్ వారి రాజకీయ సంస్కృతికి ఈ పోరాటం అర్థం పడుతుంది. అనేక వేల మంది విద్యార్థి, యువకులు, శౌరులు ఈ మహార్ధమములో సమిధలయ్యారు. 11-4-69 నాడు లోకసభలో ఒక ప్రకటన చేస్తూ 8 అంశాలతో కూడిన ప్రణాళికను ప్రకటించారు. తెలంగాణ ప్రాంతీయ కమిటీకిగల అధికారాలను పెంచడం, ముఖ్యమంత్రి నాయకత్వంలో ఉన్నతాధికారాలు గల తెలంగాణ దెవలప్మెంట్ బోర్డు ఏర్పడటం, ఉన్నతాధికారులతో కూడిన కమిటీ ద్వారా తెలంగాణ మిగులు నిధుల లెక్కలు తేల్చడం, విధాయిభివృద్ధి, ఉద్యోగస్తులకివ్యబడిన రాయితీల పునఃపరిశీలనలు ఈ 8 అంశాలలో ముఖ్యమైనవి. ఇందులో ముల్కీ నిబంధనల అమలు అంశం లేకపోవడం గమనార్థం. ఇది ఆనాటికే జరిలమైన సమస్యగా తయారయ్యా, పరిషురించడానికి సాధ్యపడని స్థాయికి చేరిపోవడం ముఖ్యకారణం. పోరాట ఉధృతాన్ని చూస్తూ, తిరిగి శ్రీమతి గాంధీ గారు తెలంగాణ ప్రజా సమితి నాయకులతో సంప్రదించి 18-9-71 నాడు 6 అంశాతో కూడిన మరో ఒప్పందాన్ని చేసుకున్నారు. దీనిలో ముల్కీ నిబంధనలు రాజ్యాంగబద్ధం చేయడానికి, తదితర వాగ్దానాలను తు.చ. తప్పకుండా అమలు పరచడానికి అంగీకరించినారు. రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిగా వన్న శ్రీ బ్రహ్మనంద రెడ్డిగారిని మార్పడం, శ్రీ చెన్నారెడ్డి గారిని ఉత్తరప్రదేశ్ గవర్నర్గా అందలమెక్కించడం లాంటి పార్టీపర నిర్ణయాలను అమలుపరచినారు. తెలంగాణ ప్రజా సమితి కాంగ్రెస్ పార్టీలో విలీనమైపోయింది. 1972, అక్టోబర్ 3 నాడు సుట్రీంకోర్చు చారిత్రాత్మకమైన తీర్పునిచ్చింది. ఇది వరకు రాజ్యాంగ విరుద్ధమని, రద్దు చేయబడిన ముల్కీ నిబంధనలు పూర్తిగా రాజ్యాంగ సహాతమైనవని, వాటిని ఖచ్చితంగా పాత తేదీ నుండే అమలు పరచాలని తీర్చానించింది.

6. తెలంగాణ వ్యాపిత ఉద్యమం, ఫలితంగా మారిన కాంగ్రెస్ పార్టీ అంతర్గత సర్టిఫిక్యూషన్లు మరో సంక్షోభానికి దారితీసినవి. ముల్కీ నిబంధనలు రద్దు కావాలని లేదా ప్రత్యేకాంధ్ర రాష్ట్రం నిర్మాణం కావాలని ఈ ఉద్యమ నినాదం. అంధ్ర ప్రాంతంలో విస్తృతంగా ప్రబలిన ఈ ఉద్యమం రాష్ట్ర మంత్రివర్గం నుండి అంధ్ర ప్రాంత మంత్రుల రాజీనామాకు దారితీసింది. జనవరి 18, 1973 నాడు ముఖ్యమంత్రి పి.వి.నరసింహరావు గారు తమ మంత్రిమండలి రాజీనామాను ప్రకటించినారు.

1973, డిసెంబర్ 10 వరకు అధ్యక్ష పరిపాలన నడిచింది. ఈ దిశలో 1973లో కేంద్ర ప్రభుత్వం 6 అంశాలతో కూడిన మరొక ప్రకటన చేసి ప్రత్యేక ఆంధ్ర ఉద్యమ కోరికలను పరిష్కరించింది. దీని ప్రకారం ముల్కి నిబంధనలను రద్దు పరచడం, తెలంగాణా ప్రాంతియ కమిటీని కూడా రద్దు పరచడం ఆమోదించబడినవి. దీంతో ప్రత్యేకాంధ్ర ఉద్యమం ఉపసంహరించబడింది. తిరిగి ఆంధ్రప్రాంత మంత్రులు అధికారాన్ని చేపట్టారు. శ్రీ జలగం వెంగళరావు గారి నాయకత్వంలో కొత్త మంత్రివర్గం ఏర్పడ్డం, 6 సూత్రాల పథకం, తెలంగాణా పెద్ద మనుషుల ఒప్పందానికి ప్రాంతియ కమిటీకి పూర్తిగా విరుద్ధం. అయినా కలహించుకున్న కాంగ్రెస్ నాయకులంతా తిరిగి కలిసిపోయినారు. ప్రజలు కాంగ్రెస్ కార్యకర్తలతో సహా తీవ్రమైన వెన్నుపోటు బాధను అనుభవించినారు. 6 సూత్రాల పథకం అమలు పరచబడలేదు. తెలంగాణా ప్రాంతియ కమిటీ మాత్రం రద్దు చేయబడినది. రాజ్యాంగ సవరణ ఆధారంగా ఆంధ్ర ప్రాంతంలో విలీనం చేయబడిన తెలంగాణా ప్రజలు మొదటి రోజు నుండే వాగ్గానాల భంగపాటు తనాన్ని అనుభవించవల్సి వచ్చింది. ప్రత్యేకాంధ్ర ఉద్యమం ఫలితంగా, వాగ్గానాలను అమలు జరిపించుకునే ఆపకాశాన్ని కూడా కోల్పోవడం జరిగింది. ఆ తరువాత అసంతృప్తులు పెరగడం వినా ఆంధ్ర, తెలంగాణా ప్రజల మధ్య సంఖ్యిభావం, సద్భావం, మానసిక ఐక్యత, అభివృద్ధి చెందటం జరగలేదు. తరాలు మారినప్పటికి మనసులో ఉన్న అంతరాలు, అనుమానాలు, ఆపనమ్మకాలు తొలిగిపోలేదు. తెలంగాణా ప్రజల మనస్తత్వంలో సహజంగా కనబడేది సాత్మీకరుణం, అమాయకత్వం, సహనం అయినా ఆపనమ్మకం, అన్యాయం శ్రుతి మించితే దానిపై రాజీలేని తిరుగుబాటుతనం. ఈ గుణాలు శతాబ్దాల కాలం రాచరిక పాలన కింద అణచివేత కారణంగా చోటుచేసుకున్న తామసగుణాలు. ఆంధ్ర ప్రాంత ప్రజల మనస్తత్వంలో సులభంగా గుర్తించగలిగే గుణాలు వ్యవహోర జ్ఞానం, యుక్తిగా లక్ష్యాన్ని సాధించే నేర్చరితనం, ప్రాబల్య రాజకీయ చర్యల ద్వారా చౌరవతో ముందుకు దూసుకుపోవడం. ఇవి బ్రిటీష్ సాప్రాజ్య పాలనలో అనుభవం ద్వారా నేర్చుకున్న సద్గుణాలు. ఇది తెలంగాణా, ఆంధ్ర ప్రాంత ప్రజల మధ్య విభజననుద్దేశించి చేసున్న విశ్లేషణ కానేకాదు. ఒకే భాష, ఒకే ప్రాంతం, ఒకే సాంస్కృతిక సంపద కలిగిన తెలుగు వారిలో శతాబ్దాల కాలం విడిపోయిన కారణంగా చోటు చేసుకున్న నాగరికత, సాంస్కృతిక పొరలను గుర్తించడానికి ఉద్దేశించినది. గత అర్థ శతాబ్ది కాలంలో, చిత్తశుద్ధి ఉంటే ఈ పొరలను

తొలగించడంలో కృతకృత్యులమయ్యావారం. పాలకుల అధికార దాహం వలన తెలుగుతల్లి బిడ్డల మధ్య అవిశ్వాసం చోటుచేసుకోవడం కేవలం దురదృష్టకరం.

తెలుగుతల్లి కన్నబిడ్డలు, తెలంగాణా ఆంధ్ర ప్రాంతాల వారు మానసికంగా, భావోద్రేకతతో స్నేహంగా కలిసిఉండటానికి ఒకే భాషకు, ఒకే రాష్ట్రం కంటే భాషాప్రయుక్తంగా ఒకటికి మించిన రాప్రాలుండడం, చారిత్రక, సాంస్కృతిక ఐక్యతకు దోహదపడుతుందేమానని భావించబడుతున్నది. పరిపాలనా సౌలభ్యం ఏర్పడి, పరస్పర సందేహాల నివృత్తి చేసుకోవడానికి దోహదపడుతుందని ఆశించడం జరుగుతున్నది. తెలంగాణా ప్రాంతంలో విస్మృతంగా ప్రబలంగా ఏర్పడియున్న వేర్పాటు భావాలను సంకుచిత రాజకీయ స్వార్థపరులు దుర్మినియోగం చేయడానికి ఎలాంటి ఆస్కారం ఇవ్వని విధంగా ప్రజల మనోభావాలకు ఆర్థిక సామాజికాభివృద్ధి దిశలో మళ్ళించడానికి ఈ ప్రజాహిత విభజన బహుళంగా తోడ్పడుతుందుని కోరడం జరుగుతున్నది. జాతీయ సమైక్యత, మానవాభివృద్ధి పునాదుల పైననే బలోపేతమవుతుందనే చారిత్రక సత్యం. ఇట్టి పరిపాలన వికేంద్రీకరణను సూచిస్తునది.

తెలుగుదేశం పార్టీ అధికారాన్ని హాస్తగతం చేసుకున్న 1983 సంవత్సరం. నుండి ప్రభుత్వానికి నూతన అర్థాన్ని సంతరింపవచేయడానికి పూనుకున్నది. తెలంగాణా ఉడ్యోగులు తమకు అన్యాయం జరిగిందని తెలియచేయగానే, అటువంటి అన్యాయాన్ని తొలగించడానికి 610 జీవోను కీర్తి శేఫలు ఎన్.టి. రామారావు గారు ప్రకటించడం జరిగింది. అదే దారిలో సమస్య పరిష్కారానికి గిర్గాన్ కమీషన్ని కూడా వేయడం జరిగింది. అభివృద్ధికి సంబంధించిన ఇతర సమస్యల పరిష్కారానికి పూనుకునే దశలోనే తిరిగి ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదాన్ని లేవదీయడం జరిగింది. ఉథయు ప్రాంతాల ప్రజల మధ్య ఇంకా కోలుకోని అసంతృప్తిని సులభంగా రెచ్చగొట్టడం వెనుకటి లాగే రాజకీయ లభ్యిని ఆశించడం మనం చూస్తున్న పరిణామం. 2004 సాధారణ ఎన్నికలలో కాంగ్రెస్ పార్టీ తెలుగుదేశాన్ని గడ్డి దించడానికి చేసిన రాజకీయ ప్రయత్నాలు, ఆ తరువాత పరిణామాలు, 2006లో టీఆర్ఎస్ అధ్యక్షుని రాజీనామా, తిరిగి 2008లో టిఆర్ఎస్ పార్ట్ మెంట్, ఆసింట్ సభ్యుల రాజీనామాలు, ఉప ఎన్నికలు రావడం వాటి ఫలితాలన్నీ నిన్న మొస్తుటివి. ఇవి కూడా తెలంగాణా ప్రత్యేక రాష్ట్ర ఆవశ్యకతను, తెలుగు ప్రజల భావ సమైక్యతను పునరుద్ధారిస్తున్నవి.

జరిగిన ఉప ఎన్నికలలో ప్రజలిచ్చిన తీర్పు అత్యంత ఆసక్తిదాయకమే. కాంగ్రెస్, టీడిపి నాయకత్వం తెలంగాణా ప్రజలు ప్రత్యేక రాష్ట్రంపై గల ప్రగాఢ విశ్వాసాన్ని

గౌరవిస్తున్నట్లు, దానికి అనుగుణంగానే సరైన సమయంలో సరైన నిర్దయాన్ని ప్రకటిస్తామని ఇచ్చిన హోమీని ప్రజలు బాధ్యతగా గమనించారు. విశ్వసించారు. ఘలితంగా కాంగ్రెస్, టీడిపి అభ్యర్థులు ఊహించిన విధంగానే గెలుపొందడం జరిగింది. అంతమాత్రాన ఈ పార్టీలను బలపర్చిన ఓటర్లు ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర వ్యతిరేకులని కాని, టీఆర్ ఎస్ ను బలపర్చిన ఓటర్లు మాత్రమే ప్రత్యేక తెలంగాణాకు అనుకూలురని అభిప్రాయపడటం సరైనది కాదు. ఏది ఏమైనా త్వరలోనే రానున్న సార్వత్రిక ఎన్నికల నేపథ్యంలో బాధ్యత గల రాజకీయ పార్టీలు త్వరగానే తెలంగాణా అంశంపై తమ తుది నిర్దయాన్ని నిశ్చితంగా, నిర్ణయించంగా ప్రకటిస్తూ ప్రజల్లోకి వెళ్ళడం, ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియకు అలంకారంగా నుంటుంది.

గత ఆరు సంవత్సరాల కాంగ్రెస్ పాలన నిర్వాకం రాష్ట్ర ప్రజలలో అసంతృప్తి జ్ఞాలలను రేకిత్తించడం నిర్వివాద అంశం. ముఖ్యంగా ప్రైదారాబాద్ నగరం దాని పరిసర జిల్లాలైన రంగారెడ్డి, మెదక్, నల్గొండ, మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలో ప్రభుత్వ భూములతో పాటు లక్షలాది ఎకరాల బ్రైవేట్ వ్యవసాయ భూములను కూడా సామ, దాన, బేధ దండోపాయాలతో పరిశ్రమల పేరిట, ఎస్. కె.జెడ్ పేరిట కోటీ శ్వారులు బహుళజాతి పెట్టుబడిదారులకు కట్టబెట్టిన విధానం కేవలం అప్రజాస్వామ్యమే కాక అవినీతి, ఆలైట్ పక్షపాతం, బంధుప్రీతి లాంటి దుర్వల్కణాలకి పరాక్రష్ట ఆరు సంవత్సరాల నుండి కొనసాగిన ఈ దుశ్శాసన పర్వం తెలంగాణా ప్రజల హృదయాలను తీవ్రంగా గాయపరిచింది. ప్రత్యేక రాష్ట్ర వాదను ఇది వరకున్నదానికంటే ఇమ్మడి ముఖ్యిగా పెంచింది. తెలంగాణా ప్రాంతంలో ప్రవహించే కృష్ణ, గోదావరి నదీ జలాల వినియోగం, వివిధ ప్రాజెక్టుల రూపకల్పనలో, నిర్వహణలో ఆరు సంవత్సరాలుగా ముఖ్యమంత్రి అనుసరించిన ఏక ఛత్రాధిపత్య విధానం అందరితో పాటు తెలంగాణా ప్రజల కోపాగ్నికి ఆజ్యం పోసినట్లుగా పరిణమించింది. అశీల పక్ష సమావేశాల ద్వారా ఈ హోలిక సమస్యలను ఓపికగా చర్చించి అందరికి అమోదయోగ్యమైన నిర్దయాలను చేయాలని వేదుకున్నప్పటికి ప్రభుత్వం ఏమాత్రం లక్ష్మీ పెట్టకుండా ఏకపక్ష నిర్దయాలు చేసి అమలు పర్చడం ప్రభుత్వ నిరంకుశత్వానికి నిదర్శనం. గుడ్డిగా ధనబలం, మందబలంతో గోదావరి లోయ నీరును కృష్ణ నది లోయకు మళ్ళీస్తూ, కృష్ణ నది లోయ నీరును పెన్నా నది లోయకు తరలించే నిర్దయాలను ప్రజలపై రుద్దడం, పోతిరెడ్డిపాడు నీటి మట్టాన్ని ఏకపక్ంగా తగించడం, నీటి చౌర్యంగా సంబంధిత ప్రజలు వాపోతున్నారు, ఖండిస్తున్నారు. తెలంగాణా ప్రజలు నిశ్చేషప్పలవుతూ ప్రత్యేక రాష్ట్ర వాదను ఏకైక పరిపోర్చ మార్గంగా మరింత ధృడంగా

భావిస్తున్నారు. కాంగ్రెస్ పరిపాలన తీరుతెన్నులు, విశ్వంఖలంగా విస్తరిస్తున్న అవినీతి, ప్రజా భాషుక్యంలో అసహనాన్ని పెంచుతున్నది. ఒక్క మాటలో చెప్పులంటే 60 సంాల ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదనను ముఖ్యమంత్రి గారి అనతికాల పరిపాలన రెట్టింపుగా పెంచింది. ఎన్.టి. రామారావు గారి కాలంలో వెలువడిన 610 జీవో ఆ తరువాత చంద్రబాబు నాయుడు గారి కాలంలో మరింత స్పష్టతతో వెలువడిన ఆదేశాలను అమలు పరచడానికి చెప్పుకోడగిన చర్యలు తీసుకోవడంలో ఈ ప్రభుత్వం ఘూర్తిగా విఫలత చెందింది. ఫలితంగా తెలంగాణా ఉద్యోగులు, యువతరం, ప్రభుత్వ వృత్తిరేక భావంతో ప్రత్యేక రాష్ట్రమే గత్యంతరమనే నిర్ణయానికి వస్తున్నారు.

రాష్ట్ర సమగ్రాభివృద్ధికి ప్రజల వెనుకబాటు తనాన్ని త్వరితగతిన తొలగిస్తూ సురాజ్య స్థాపన దిశలో పరిపాలనను గుణాత్మకంగా మార్చాలంటే ఒకే భాషకు ఒకే రాష్ట్రమను సెంటిమెంట్సు ప్రక్కన పెట్టి ఒకే భాషకు ఒకటికి మించి రాష్ట్రాలు ఏర్పడటం భౌతిక పరిస్థితులు సృష్టిస్తున్న పరిస్థితిగా అర్థం చేసుకోక ఉండలేము. ఒక ప్రాంత ప్రజల భావోదేక ఘూరిత అభిప్రాయాన్ని ఆమోదించడానికి, భావోదేక రహిత ప్రాంత ప్రజాభిప్రాయంపై ఆధారపడి నిర్ణయించ ఘూనుకోవడం, సాత్మ్యక అలోచన అనిపించుకోదు. అసంబధ అలోచనగా నుంటుంది. ఇంతటి జరిలమైన సమస్యను విశాల వ్యాదయం, ప్రజా సేవపై అంకిత భావం, రాజనీతిజ్ఞత కలిగిన నాయకత్వం పరిష్కరించకలుగుతుంది. పార్టీ శ్రేణులు సంయువనంతో క్రమశిక్షణాను పాటిస్తూ ప్రజాహిత నిర్ణయానికి వేచియుండటం ప్రజాస్నాయ్ కర్తవ్యం.

* * *

“విశాలాంధ్ర”భావోదేక ఘూరిత స్వతంత్రోద్యమ నినాదం
“తెలంగాణా” వెనుకబడిన ప్రాంత, సత్వర, సమతుల అభివృద్ధి అవసరం

దశాంశ పత్రం

(తెలంగాణ అంశంపై తెలుగుదేశం పార్టీచే నియమించబడిన కోర్ కమిటీకి సమర్పించిన రెండవ పత్రం)

- 1) అంధ్ర, తెలంగాణా ప్రాంతాలు ఒకే భాష, ఒకే సంస్కృతి, భాగోళిక ఐక్యత కలిగియున్నప్పటికీ చారిత్రికంగా సుమారు 150 సంాలు విడివిడిగా నుండడం, వివిధ పాలక వర్గాల ఆధినంలో నుండడం కారణంగా ఈ రెండు ప్రాంతాల మధ్య ఒకే జాతీయత, భావ సారూప్యత కొరవడియుండడం ఒక ప్రత్యేకత. ఒకే తల్లి

చిడ్లుగా, ఒకే కుటుంబ సభ్యులుగా భావోద్రేక పూరితంగా, ఏకళిల సాధ్యంగా పరిణమించడానికి వైతన్యవంతమైన ప్రయత్నాలు చెయ్యడం అవసరం. దీనికి చారిత్రిక బంధనాల బిగింపు, జాతీయతా భావ తెగింపు, ప్రబలంగా తోడ్పడుతుంది. అరు దశాబ్దాల పరిపాలన, అనైక్యత మరియు వేర్పాటు భావజాల హేతువును నిర్మలించలేకపోయింది. సామాన్య రాజకీయ కుదురుల కారణంగా వేర్పాటు వాడం వేళ్ళానడం తరచుగా అగుపడుతున్న వాస్తవం. జాతీయతా భావం అభేద్యంగా ధృడపడాలంటే చరిత్ర స్ఫూర్థించిన సమైక్యతా విలువలను వెలికితీసి మాత్రమే ఐచ్ఛిక ఐక్యత రూపకల్పన సాధ్యపడుతుంది.

- 2) బ్రిటీష్ పాలకులు, ముస్లిం పాలకులు భారతదేశాన్ని ఆక్రమించకముందు తెలుగు మాటల్డే ప్రజలంతా కొన్ని శతాబ్దాల కాలం కలిసిమెలసిపున్న చరిత్ర తెలిసినదే. ముస్లిం పాలకులు దక్కిణ భారతాన్ని తమ స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకున్నారు. ఔరంగజీబు చక్రవర్తి తెలుగు ప్రాంతాన్ని ఆక్రమించాడు. అతని తర్వాత అతని సుబేదారు ఈ ప్రాంతాన్ని పరిపాలించాడు. ఈదశలో ఈస్ట్ - ఇండియా కంపెనీ వేషంతో విభజించి పాలించే రాజనీతిని అనుసరించిన బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యవాదులు ముస్లిం రాజ మహారాజలకు అప్పులు ఇచ్చి తదితర ప్రాంతాలకు గురిచేసి దేశాన్ని తమ ప్రత్యుషపొలన క్రిందకి తెచ్చిన తీరుతెన్నులు చరిత్రలోని ప్రధాన ఘట్టాలు. ఇదే విధానాన్ని అనుసరించి ముస్లిం పాలకులు ఉత్తర సర్కారు జిల్లాలను బ్రిటీష్ పాలకులకు అమ్ముకున్నారు. దక్కిణ కోస్తా జిల్లాలను ఫ్రైంచి పాలకులకు అమ్ముకున్నారు. బ్రిటీష్ పాలకులు ఫ్రైంచి పాలకులకు తగు మూల్యం చెల్లించి దక్కిణ కోస్తా జిల్లాలను తమ కైవసం చేసుకున్నారు. ఆ తర్వాత కొలది కాలంలోనే ముస్లిం నవాబులు రాయలసీమ అనబడే జిల్లాలను దత్త మండలంగా బ్రిటీష్ వారికి మొదలు తాకట్టి పెట్టి తర్వాత తెగనమ్ముకున్నారు. ఇవి పోగా మిగిలిన తెలుగు ప్రాంతం మరట్టాడ, కర్నాటక ప్రాంతాలతో సహా పైదరాబాదు సంస్థానం పేరుతో నైజాం పాలన క్రింద కొనసాగింది. ముస్లిం పాలకుల క్రింద వున్న తెలుగు మాటల్డే ప్రాంతాలన్ని “త్రిలింగ” ప్రాంతంగా వాడుక భాషలో అభివర్ణించబడ్డాయి. రాజమహాంద్రవరంలోని ద్రాక్షరామం, కర్నూలు జిల్లాలోని శ్రీశైలం, కరీంనగర్ జిల్లాలలోని కాకేశ్వరం ఈ మూడు లింగాలు. దీని నుండి ‘త్రిలింగ లేక తెలంగాణ’ పేరు వచ్చినట్లు వీరు మాటల్డే భాష పేరు తెలుగు అనబడినట్లు చారిత్రిక ఆధారాలు రుజువు చేస్తున్నవి. రాయలసీమతో సహ ఉత్తర, దక్కిణ, సర్కారు జిల్లాలు బ్రిటీష్

పరిపాలన క్రింద మద్రాస్ ముఖ్యపట్టణంగా ఇతర ప్రాంతాలలో కలిసి వుండడం, హైదరాబాదు నగరం కేంద్రంగా మరట్వాడ, కర్నూలుక జిల్లాలతో కలిసి మిగిలిన తెలుగు జిల్లాలు (తెలంగాణ) హైదరాబాద్ సంస్థానంగా నుండడం జరిగింది. ఈ విధంగా ఒకే తల్లి బిడ్డలుగా ఒకే సంస్కృతి, ఒకే భాష భాగోళిక ఐక్యత కలిగిన తెలుగు ప్రజలు చారిత్రికంగా 150 సంాలకు మించిన కాలం వివిధ విభిన్న పాలకుల క్రింద బానిసలుగా బ్రతకవలసిన దౌర్ఘాగ్యం తెలుగు ప్రజలు అనుభవించిన ఉమ్మడి రాజకీయ వారసత్వం.

- 3) స్వంతంత్రానంతరం, ఆంధ్ర రాష్ట్ర అవతరణ తర్వాత తిరిగి తెలుగు ప్రజలు ఒకే గొడుగు క్రిందకి రావాలనే ప్రయత్నాన్ని చేతన్య పూర్వకంగా స్వాతంత్ర సమయాధులు, రాజకీయ నాయకులు చేపట్టరు. భారత ప్రభుత్వం రాష్ట్రాల పునర్విభజన కమిషన్ నియమించింది. జస్టిష్ ఫిల్స అలీ అద్యక్షతన సుప్రసిద్ధ సామాజిక శాస్త్రవేత్త కుంజూ మరియు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుడు కె.ఎం. పాణికర్ సభ్యులుగా ఈ కమిటీ నియమించబడింది. బ్రిటిష్ పరిపాలన, సంస్థానాధిసుల పరిపాలన కాలంలో కృతిమంగా రూపొందించబడిన రాష్ట్రాల పునర్విభజనను స్వతంత్ర ప్రజాస్వామ్య దశలో ప్రజాభిప్రాయాని కనుగొంగా ముఖ్యంగా భాషా ప్రయుక్తంగా వునర్చిర్చించాలనేది ఈ కమీషన్ లక్ష్యం. నిపుణులతో కూడిన ఈ కమీషన్ ఆంధ్ర, తెలంగాణాల విలీనం గురించి కూడా విశేషించింది. అనుకూల, ప్రతికూల ప్రజాభిప్రాయాలను పరిశీలించి కేంద్రానికి నివేదికను సమర్పించింది. అందులో సుస్పష్టంగా నిర్ణయించ్చాడు. “హైదరాబాద్ సంస్థానంలో నైజాం నిరంకుశ పాలన క్రింద వెనుకబడినది తెలంగాణ ప్రాంతం. దీనితో పోల్చినపుడు కొలది శాసనసభ్యులతో వివిధ రంగాలలో కొంతవరక్తునా అభివృద్ధిని సాధించినది ఆంధ్రప్రాంతం. తెలంగాణ ప్రాంతంలో కల్లు, సారాయి వ్యాపారంపై వచ్చే అమ్మకం పన్ను ఆంధ్రప్రాంతంలో లేదు. ఏది ఏమైనా వెనకబడిన తెలంగాణ ప్రజలలో ఆంధ్రప్రాంతంలో విలీనం కావడానికి భయసందేహాలు వున్నవి. కాబట్టి కనీసం 5 సంాల పాటు తెలంగాణ ప్రాంతం వేరుగానుంటూ ఆ తర్వాత ఎన్నుకోబడిన శాసనసభ్యులు మూడింట రెండు వంతులు ఆంధ్రప్రాంతంలో విలీనం కావాలని తీర్మానించిన తర్వాత సమైక్య ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడడం సముచ్చితం”. కమిషన్ వారి ఈ ప్రతిపాదనను అనాటి హోం మంత్రి గోవింద్ వల్లభ్ పంత్ గారు, ప్రధాని నెప్పు గారు, మౌలానా అబ్బాల్ కలాం ఆజాద్ గారలు పూర్తిగా

ఆమోదించినారు. అయినా ఆనాటి తెలంగాణాలోని రాజకీయ పరిస్థితుల కారణంగా అంధ్రప్రదేశ్ అవతరణకు కేంద్ర నాయకత్వం తమ ఆమోద ముద్ర వేసింది. 1-11-56 నాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ జరిగింది. ఆంధ్ర - తెలంగాణాతో పాటు దేశ వ్యాపితంగా జరిగిన పునర్విభజన ప్రక్రియ ఒక సత్యాన్ని వెలుగులోకి తెచ్చింది. ఒకే భాష మాటల్లాడుతూ విడివిడిగా నున్న ప్రాంతాలను ఐక్యం చేసింది. ఒకే భాష మాటల్లాడినప్పటికి చారిత్రిక కారణాల వలన ప్రాంతాల మధ్య అభివృద్ధిలో గణనియమైన తేడాలు కనబడితే ఆ తేడాలు తొలిగిపోయే వరకు వాటిని విడిగా నుండం, తిరిగి మానసిక ఐక్యత ఐచ్ఛిక సమైక్యత సమకూర్చిన తర్వాత ఐక్య రాష్ట్రం చేయడం కమీషన్ అభిమతం. ఆనాడే సర్హర్ కె.ఎం. పాణికర్ గారు తమ భిన్నాభిప్రాయంలో చిన్న రాష్ట్రాల అవశ్యకతను నొక్కి వక్కాణించినారు. పునర్విభజనను ప్రజల బహుముఖ అభివృద్ధికి ఒక చక్కని అవకాశంగా మలుచుకోవాలన్నారు. కుల, మత, భాష ప్రాంతియ తత్వాలకు అతీతంగా ఆలోచిస్తూ చిన్న రాష్ట్రాలు అభివృద్ధికి సోపానాలుగా ఉపయోగపడతాయని స్పష్టం చేసారు. ఇటీవల ఏర్పడిన ఉత్తరాభండ, చత్తీస్గఢ్, జార్ఫండ్ల తదితర చిన్న రాష్ట్రాల అవశ్యకత, ప్రస్త్రి ఆనాడే వచ్చింది. ఇప్పటికే చర్చాఫీయాంశాలుగా మిగిలియున్న ఉత్తరప్రదేశ్లోని 3 చిన్న రాష్ట్రాలు, మహారాష్ట్రోని విదర్భ, పైదరాబాదు సంస్థానంలోని తెలంగాణ గురించి సర్హర్ పాణికర్ గారు అప్పాడే వాటి హేతుబద్ధతను స్పష్టం చేసారు.

- 4) పైన పేర్కొనిన చారిత్రిక నేపథ్యం, సుమారు ఆరు దశాబ్దాల అనుభవం, రాష్ట్రాల పునర్విభజన అవశ్యకతకు ఒకే ఒక ప్రధాన కారణాన్ని ఎత్తి చూపుచున్నది. అదే “సమతుల మానవాభివృద్ధి”కి సోపానంగా నుండే చిన్న రాష్ట్రాల రూపకల్పన. ప్రపంచవ్యాపిత అనుభవాలు ఈ కలోర సత్యాన్ని రుజువు చేసినవి. 70 సంాల సోపలిస్టు వ్యవస్థగా వెలుగొందిన సోవియట రష్యా, తూర్పు యూరప్ దేశాలలో చోటు చేసికొన్న రాష్ట్రాల పునర్విభజన, చిన్న రాష్ట్రాలు మానసిక ఐక్యతగల రాష్ట్రాల అవతరణకు అధ్యం పడుచున్నది. ప్రజల ఆత్మాభిమానానికి అగ్రతాంబాలం ఇచ్చిన వైనం ఆశ్చర్యాలను కలిగిస్తున్నది. యూరప్లో, మన దేశంలోని ఒక రాష్ట్రం కంటే చిన్నవిగానున్న దేశాలు అనేక రాష్ట్రాలుగా పాలనా సౌకర్యాన్ని ప్రధానాంశంగా గుర్తించిన అనుభవం నాగరికత ప్రపంచంలో కొత్తది కాదు. 30 కోట్ల జనాభా కలిగిన అమెరికా దేశంలో 50 రాష్ట్రాలుండడం కొట్టువచ్చినట్లు కనబడే పరిపాలనా

విభజన. మన దేశంలోనే చిన్న రాష్ట్రాలుగా నున్న పంజాబ్, హర్యానా, హిమాచల్ ప్రదేశ్, గోవా మరియు సికిం రాష్ట్రాలు బహుముఖ అభివృద్ధిలో ముందంజవేయడం మన అనుభవం. చిన్నగానున్న కేరళ రాష్ట్రం మానవాభ్యర్థిలో సాధించిన మహోన్నత స్వానాన్ని అమర్త్యసేన్ ప్రపంచానికి ఆదర్శమని రుజువుచేశారు. పెద్ద రాష్ట్రాలైన ఉత్తరప్రదేశ్, మధ్యప్రదేశ్, బీహార్, మహారాష్ట్ర మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాలు పరిపాలనలో ఎంత వెనుకబడియున్నాయో వివిధ అంకెలు రుజువు చేస్తున్నాయి. ప్రభుత్వం అంటే ఒక ముఖ్యమంత్రి, మంత్రివర్గం వారి కార్యదర్శివర్గానికి పరిమితమైన అంశం ఎన్నడో కాలగర్జంలో కలిసిపోయింది. ప్రభుత అనునది రాజకీయ, ఆర్థిక పాలనా అధికారాన్ని అన్ని స్వాయంలలో, అన్ని రంగాలలో సమర్థవంతంగా, సమన్వయ పూర్వకంగా నిర్వహించబడే ఒక బృహత్తర ప్రక్రియ. వివిధ వ్యవస్థలను, సంస్థలను ప్రజా బాహుళ్యం యొక్క ప్రయోజనాలను సాధించే విధంగా రూపకల్పన చేసే ప్రక్రియ. శారుల జీవితాలలో గుణాత్మకమైన మార్పులను సుసాధ్యం చేయగలిగే సుపరిపాలన మాత్రమే ప్రభుతకు ప్రాణపదం. అంతేకాదు ప్రభుతలోని ఏ ఒక్క అంశమైన దుర్బినియోగం చేయబడితే అది ప్రజా జీవితాన్ని ఎంతగానో కలుషితం చేయగలుగుతుంది. ఇలాంటి దురవస్తులకు ఆన్యారం లేకుండా ప్రజాబాహుళ్యం యొక్క నిత్య జీవితాన్ని సుఖసంతోషపాలతో సుసంపన్నం చేసే యంత్రాగమే ప్రజాతంత్ర ప్రభుత్వం. అధికార వికేంద్రికరణ, పాలనలో ప్రజల ప్రత్యక్ష పొత్త, ప్రజల నిర్ణయాధికారం, పారదర్శక వనితనం దీనికి ప్రాణప్రదం. ఇది సాధ్యపడాలంటే స్వానిక స్వపరిపాలనతో కూడిన చిన్న రాష్ట్రాల అవతరణ అనివార్యం. అందులోనూ వెనకబాటుతనం, పరస్పర అవిశ్యాసం చోటుచేసికాన్న ప్రాంతాల మధ్యన స్నేహబంధాన్ని, సభ్యతను, సదవగాహనను సృష్టించి పెంచగలిగే వజ్రాయధం చిన్న రాష్ట్రాల ప్రాతిపదిక. తెలంగాణాలో ఈనాటి పరిస్థితికి ఇదొక్కటే పరిశ్చార మార్గం.

- 5) ఆధునిక శాస్త్ర సాంకేతిక యుగధర్మం ప్రపంచికరణ. ఇది విశ్వంఖలంగా జరిగిపోతున్నది. దీని ప్రభావం గురించి అతి సూక్ష్మంగా విశేషిస్తూ మన దేశ ప్రజావసరాల పరిపూర్వానికి దీనిని ఉపయోగించుకోవడం, ఆవిధంగా దీనిని ప్రజాహిత ప్రపంచికరణంగా మలుచుకోవడం ఆధునిక సామాజిక శాస్త్రజ్ఞుల ప్రథమ కర్తవ్యం. ఇది జరగాలంటే ఇంతవరకు ఆచరించబడుచున్న కాలదోషం పట్టిన పద్ధతులకు స్వస్తి చెబుతూ విన్నాత్తు నియమ నిబంధనలకు రూపకల్పన

చేయవలసియుంటుంది. నాణ్యత గల ఉత్సవులను జన బాహుళ్యానికి అందుబాటు లోకి తేవలసియుంటుంది. శాసన, న్యాయమ్యవస్తు, పరిపాలనా సంస్థలలో తీవ్రమైన మార్పులు చేయవలసియుంటుంది. బొతిక, వస్తు వాహనాల అభివృద్ధికో పాటు విద్య, వైద్య సముప్పులను మానవాభివృద్ధి ప్రమాణాలను పాటించవలసి వుంటుంది. ఈ ప్రక్రియలో ప్రపంచంలోని 177 దేశాలలో 126వ స్థానంలోనున్న భారతేశాన్ని ఎంతో పైకి లేవనెత్తువలసియున్నది. దేశ జనాభా సగటు జాతీయ అభివృద్ధికి దీటుగా మానవాభివృద్ధిని సాధించవలసియున్నది. పరిపాలనలో విష్ణువాత్సకమైన సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా మాత్రమే ఇది సాధ్యవడుతుంది. చిన్న రాష్ట్రాలు ఇందుకు అనివార్యం. ఇదే ప్రపంచ పరిపాలనా వ్యవస్థల పరిపూర్జ అనుభవం. భారతదేశ వ్యాపితంగా చిన్న రాష్ట్రాల సిద్ధాంతాన్ని త్వరిత్వరగా అమలు పరచగలిగితే నిజమైన ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ పరిధవిల్లుతుంది. ప్రజాస్వామ్యం ఎన్నికలు, అధికారానికి మాత్రమే పరిమితమవుతున్న మనదేశ పరిస్థితులలో దీనిని ప్రజలకొరకు, ప్రజలచేత నిర్వహించబడే ప్రజల ప్రజాస్వామ్యంగా తీర్చిదిద్దడం రాజకీయ పార్టీల తక్షణ కర్తవ్యం. వెనుకబడిన తెలంగాణా ప్రాంతం ఒక చిన్న రాష్ట్రంగా ప్రపంచీకరణ అందిస్తున్న అపూర్వ ఆవకాశాలను సంపూర్ణంగా ఉపయోగించుకుంటూ సత్కరాభివృద్ధిని సాధించగలుగుతుంది.

- 6) 1991లో ప్రారంభించబడిన ఆర్థిక సంస్కరణలు మన పరిపాలనా వ్యవస్థను ప్రశ్నార్థకం చేస్తున్నవి. ప్రభుత్వం, ప్రైవేటు రంగాలలో కొనసాగుతున్న అభివృద్ధి, సంపద ఉత్పత్తి ఏకపక్షంగా కొనసాగుతున్నది. అభివృద్ధి సమయాలు, అభివృద్ధి ఫలితాల పంపకం మార్కెట్ వ్యవస్థ ప్రమేయంతో పరిపుర్ణించబడుతున్నవి. దీని ఫలితంగా అభివృద్ధి క్రమంలో హనికరమైన పోటీలు, అభివృద్ధి ఫలితాల పంపకంలో లభిదారులకు తీరని అన్యాయాలు చోటుచేసుకొంటున్నవి. ఒకటిన్నర దశాబ్ద అనతికాలంలో ధనవంతులు, పేదల మధ్య అంతరం అనూహ్యంగా పెరిగిపోతున్నది. ఉన్నత విద్య, వైద్య, గృహ వసతి, రవాణా తదితర సౌకార్యాలు పేదలకు అందని చందమామలాగా మిగిలిపోతున్నవి. నాగరిక సమాజంలో మనదేశంలోనున్న 80%జనాభా కేవలం ప్రతిదినం తలసరి 20 రూపాయల ఆదాయంతో జీవించవలసి వస్తున్నది. సంపద సృష్టికర్తలు పేదలుగా మిగులుతూ సంపన్నలు కోటికి పదగలెత్తుతున్నారు. ఈ పరిణామాన్ని నిలువరించగలిగే ప్రభుత్వాల ఆవశ్యకత, యంత్రాంగం యొక్క సామర్థ్యం ఇతోధికం చేయకతప్పదు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో

రాజకీయ సంస్థలకు ఇదో పెద్ద సవాలు. దీనికి ధీతైన సమాధానం ఇప్పగలిగే సుపరిపాలన, దార్శనికత కలిగిన సమర్థ పరిపాలన చిన్న రాష్ట్రాలలోనే సుసాధ్యం.

- 7) కుల వ్యవస్థ మన దేశంలో ఒక సామాజిక వాస్తవం. సమాజాన్ని చీల్చిన వర్ణ వ్యవస్థ సామాజిక ఐక్యతకు పెద్ద అవరోధంగా పరిణమించింది. మన రాజ్యంగం కుల వ్యవస్థ నిర్మాలన లక్ష్యంతో సామాజిక, ఆర్థిక సంస్కరణలను ఆడేశిక సూత్రాలుగా పొందుపర్చింది. దేశవ్యాపితంగా త్రిటీష్ సామ్రాజ్య వ్యవస్థ అంతవరకు వున్న ఉత్సత్తు సాధనాలను ద్వాంసం చేస్తూ ఆర్థిక పురోభివృద్ధిని తీవ్రంగా అరికట్టింది. అందువల్ల సుమారు 100కు మించిన కులాలకు చెందిన బడుగు, బలహీన వర్గాలు, దళితులు తమ కుల వృత్తులను కోల్పోవడం జరిగింది. అంతేకాదు గ్రామీణ పూర్వదీ వ్యవస్థ, జమీందారీ, జాగీర్దారీ, భూస్వామ్య వ్యవస్థలో బానిస బ్రతుకు భారాన్ని మోయవలసి వచ్చింది. బానిసలుగా, ఆస్వతంత్రులుగా బలవంతుల ఉక్కపోదాల క్రింద నలిగిపోవలసి వచ్చింది. స్వతంత్రం వచ్చిన 60 సంఖారాలలో ఈ వర్గాల జీవన పరిస్థితులలో నామమాత్రం మార్పు కనబడుతున్న అందులో 80 నుండి 90 శాతం దారిద్ర్యం, అవిధ్య, అనారోగ్యం లాంటి దురవస్తులకు బలికావడం ఇంకా చూస్తున్న వాస్తవం. తెలంగాణా ప్రాంతాలలోనైతే పైన సామ్రాజ్యవాదం, మధ్యన రాజరికం క్రింద భూస్వామ్య వ్యవస్థ ఈ మూడింట క్రింద బలహీనవర్గాలు నుంచి వేయబడినవి. ఆధునిక అవగాహన ప్రకారం స్వతంత్రానికి అర్థం, పరమార్థం ‘మానవాభివృద్ధి’ అయినప్పుడు కోట్లాది వెనకబడిన తరగతులు దళితుల పురోభివృద్ధి కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ప్రధమ కర్తవ్యం. అది సాధ్యపడాలంటే కేవలం స్వపరిపాలన గల చిన్న రాష్ట్రాల ద్వారానే సాధ్యపడుతుంది. విశాల రాష్ట్రంలో ఈ వర్గాలను పట్టించుకునే నాథుడుండడు. ఇది ఈనాడు పెద్ద రాష్ట్రాలుగా నున్న ఉత్తరప్రదేశ్, బీహార్, మధ్యప్రదేశ్, మహారాష్ట్రలో కొట్టువచ్చినట్లు అగుపడుతున్న వాస్తవం. ఉత్తరప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రిణి మాయావతి ఆనాడు శ్రీ కె.ఎం. పాణికర్ గారు చేసిన ప్రతిపాదనను ఈనాడు ఆమోదిస్తూ ఉత్తరప్రదేశ్ను 3 రాష్ట్రాలుగా విభజించే ఆలోచన చేయడం ముదావహం. అంతేకాదు పెద్ద రాష్ట్రాలలో మహిళాభూదయం, మైనార్టీల సంక్లేపం అజెండాలోని చివరి అంశాలుగా మాత్రమే మిగిలిపోతాయి. చిన్న రాష్ట్రాల అవశ్యకతను ఎత్తి చూపడానికి ఇంతకు మించిన చర్చ అవసరం లేదు.
- 8) మరో కోణం చిన్న రాష్ట్రాల అవశ్యకతను ఆకర్షిస్తున్నది. కీ॥శే॥ రాజీవ్గాంధీ నాయకత్వంలో పరిపాలనా వికేంద్రికరణ గురించి చేయబడిన 73-74 రాజ్యంగ

సవరణలు దాదాపు కాగితాలకే పరిమితమైపోయినది. అగ్రపర్చాలు, ధనాడ్య వర్ధాలతో కూడిన రాజకీయ నాయకత్వం ఈ సంస్కరణల ప్రాధాన్యతను జీర్ణించుకోలేక పోతున్నవి. అధికార కేంద్రికరణకు అలవాటు పడిన పాలకగణం, కేంద్రికృత అధికార రుచికి మరిగిన రాజకీయ నాయకత్వం పంచాయతీ రాజ్ వ్యవస్థలో అధికారాన్ని పంచుకోవడానికి ఆచరణలో నిరాకరిస్తున్నవి. రాజ్యంగం ఆదేశించిన నిధులు, విధులను మళ్ళించడానికి నిరాకరిస్తున్నవి. పెద్ద రాష్ట్రంలో ఎన్నుకోబడిన పంచాయతీ రాజ్ నాయకత్వం తమ హక్కులకై పోరాడలేక పోతున్నవి. అధికార దర్శంతో పరిపాలన యంత్రాంగం యొక్క కుయుక్తుల ద్వారా స్థానిక స్వపరిపాలనలాంటి గాంధేయ సిద్ధాంతాన్ని కాలరాచివేస్తున్నది. చిన్న రాష్ట్రాలలో సాధికారులైన ఓటరు మహాశయలు ఇటువంటి అక్రమాన్ని అరికట్టగలుగుతారు. తమ ఉనికిని చాటుకుంటూ ప్రజాస్వామ్య ప్రభుత్వానికి వన్నె తేగలుగుతారు. అలాగే కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్యనున్న సంబంధ బాంధవ్యం చిన్న రాష్ట్రాలకు ఉపయుక్తంగా నుండ గలుగుతుంది. సంఖ్యాబలం కలిగిన రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు కేంద్రాన్ని రాష్ట్రాల సమాఖ్యగా అర్థవంతం చేయగలుగుతాయి. ప్రణాళిక సంఘ నిర్ణయాలు, ఆర్థిక సంఘ సలహాలను సమన్వయం, సముతులం చేసికోగలుగుతాయి. చిన్న రాష్ట్రాలు (కేంద్రం) సమాఖ్య సభ్య రాజ్యాలుగా ప్రజల జీవిత రంగాలన్నింటిపై తమ పరిపాలనను భద్రపరుచుకుంటూ ఉమ్మడి అంశాలైన విదేశీ, రక్షణ, ద్రవ్య విధానాలను కేంద్రానికి ఆప్సగించగలుగుతాయి. ఈసాడు చిన్న, పెద్ద రాష్ట్రాలు తరతమ రాజకీయ బలా బలాలను వినియోగిస్తూ ఒక గందరగోళ పరిస్థితులలో కొట్టుమిట్టడుతున్నాయి. దీనిని, సర్కారియా కమిటీ నివేదిక వెలుతురులో ప్రక్కాళన చేసి సరిచేయవలసిన అవసరం ఎన్నడో ఏర్పడినది. రాష్ట్రాల బలహీనత కారణంగా కేంద్రం అయిప్పత ఫలితంగా ఈ దిశలో ముందడుగు పడడంలేదు. ఏది ఏమైన చిన్న రాష్ట్రాలైన తెలంగాణా, విదర్భ, ఉత్తరప్రదేశ్ లోని చిన్న రాష్ట్రాలు ఈ దశలో గుణాత్మకమైన మార్పును సాధించగలుగుతాయి. మరొక ముఖ్యంశం. పరిపాలనా సాప్తమం కొరకు పోర సంఘాలు, స్వచ్ఛంధ సంస్థలు, సహకర సంఘాల పొత్త అత్యావశ్యకము. వీటి ద్వారా దేశ అభివృద్ధికి కీలకమైన సామాజిక పెట్టుబడిని సంతరించుకోగలుగుతాం. ప్రభుత్వ అధికారులు, అనధికారులు తమ సూక్ష్మస్థాయి కృషి ప్రయత్నం ఫలితంగానే ఈ అమూల్య సామాజిక పెట్టుబడిని ప్రోగుచేయ గలుగుతారు. పెద్ద రాష్ట్రాలలో ఇటువంటి ప్రయత్నం నామమాత్రంగా కూడా

- జరగడంలేదు. అభ్యుదయానికి అవసరమైన ఈ ఇంధనం, దాని చోదకశక్తి చిన్న రాష్ట్రాలలో చేయబడే పెద్ద ప్రయత్నాల ఫలితంగానే అందుబాటులోకి వస్తుంది.
- 9) ఈనాడు కేంద్ర, రాష్ట్ర పరిపాలన వ్యవస్థలలో గూడుకట్టుకుని వున్న లంచగొండితనం, అవినీతి, బంధువీతి, ఆశ్రిత పక్షపాతం జాతి అభివృద్ధికి గొప్ప అవరోధాన్ని కల్పించడమే కాక అవమానాన్ని మూటకట్టిపెట్టుతున్నాయి. ప్రజల వద్దకు పాలన, వికేంద్రిక్తత ప్రజాస్వామ్యం, పొర్లమొంటరీ ప్రజాస్వామ్యం నామమాత్ర వశిష్టంగా మిగిలిపోయి రాజకీయమంటే కేవలం అధికార సాధన, ఆర్థిక వనరుల సంపాదనగా పరిగణించ బడుచున్నది. అందుకొరకు ధనబలం, కండ బలం విశ్వంఖలంగా వినియోగించబడుచున్నది. రాజకీయం పరిపూర్ణంగా నేరమయం కావడం కండ్లార చూస్తున్న కోరనత్త్వం. అవినీతి నిర్మాలన గురించి లెక్కకు మిక్కిలి నివేదికలు ఉన్నప్పచేంద్రికీ వాటిని వ్యక్తపరిచే నైతికశక్తిని, రాజకీయ సంకల్పబలాన్ని పాలక వర్గాలు కోల్పోతున్నవి. ప్రపంచ వ్యాపిత అనుభవాల నేపథ్యంలో ఈ అవినీతిని అరికట్టడం అసాధ్యం కానే కాదు. రాజకీయ సంకల్పబలం కలిగి సామాజిక పెట్టుబడి కొల్లలుగా ఏర్పడితే ఈ జాడ్యాన్ని తరిమికొట్టడం సాధ్యం. ఆధునిక శాస్త్ర సాంకేతిక నైపుణ్యతను వినియోగిస్తూ న్యాయశాస్త్రాలకు పదును పెడుతూ నేరస్తులకు కలినశిక్షలు విధించడం, రెండవవైపు సామాజిక స్పృహను విస్తరిస్తూ క్రమంగా ఈ దిశలో విజయపరంపరలను సాధించగలుగుతాం. రాష్ట్ర ఆదాయంలోని ప్రతిపైసా అర్థతగల లభీదారులకు చెందే విధంగా చూడగలుగుతాం. దేశభక్తికి సూతన అర్థాన్ని సంతరింపవచేయగలుగుతాం. నవసమాజ నిర్మాణానికి యువతీ యువకులను కంకణబద్ధులం చేయగలుగుతాం. ఇంతటి పరిమాణాత్మక సూక్ష్యస్థాయి బాధ్యతల నిర్వహణ వికేంద్రికరణ వ్యవస్థల ఆధారంగా దానికి మారు పేరుగా నిలిచే చిన్న రాష్ట్రాల పరిధిలోనే సాధ్యపడుతుంది.
- 10) పై రేఖామాత్రంగా నుదహరించిన విలువలు, సంస్కరణలు, ఆచరణ చిన్న రాష్ట్రాలలోనే సుసాధ్యం. పెద్ద రాష్ట్రాలలో అసాధ్యం. లేక కష్ట సాధ్యం. ఈనాడు చర్చించబడుచున్న ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం ముక్కోబీ తెలుగు వారికి నిలయంకాగా ఎనిమిదన్నర కోట్ల తెలుగు ప్రజల సాంస్కృతిక, సమైక్యతకు సాధనంగానుండాలి. సుపరిపాలన సాధనలో తోటి ఆంధ్ర ప్రభుత్వంతో స్వార్థిని పొందుతూ, పోటీ పదుతూ దేశంలోనే అదర్చవంతమైన రాష్ట్రంగా వెలుగులోకి రావాలి. అనతికాలంలోనే అన్ని రంగాలను ఆవరించిన వెనకబాటుతనాన్ని పొరదోలుతూ గుణాత్మకంగా విద్యా, వైద్య రంగాలలో అత్యంత వేగంగా ఎదగాలి. కోకొల్లలుగా నున్న

వనరులన్నింటిని సద్గునియోగ పరుస్తూ మానవాభివృద్ధిలో ముందంజ వేయాలి. భూస్వామ్య వ్యవస్థ, ధనాధ్య వర్గాలు సృష్టించిన దురవస్తులకు వ్యతిరేకంగా ప్రపంచ చరిత్రలోనే సువ్రక్షారాలతో లిఖించబడిన తెలంగాణాలోని సామాజిక విషపం సంపూర్ణం చేయబడాలి. దున్నేవాడికి భూమి, అన్ని రంగాలలోనున్న శ్రమ జీవుల శ్రమకి సంపూర్ణ ప్రతిఫలాన్ని పుప్పులో పెట్టి అందచేసే సురాజ్యం ఏర్పడాలి. ప్రాంతీయ తదితర అసమానతలు తుచ్ఛిచి పెట్టబడాలి. నాలుగువేల స్వాతంత్ర సమరయోధులు, నాలుగు వందల ప్రత్యేక తెలంగాణా పోరాట యోధుల కలలు సాకారం కావాలి. ఇటువంటి సైద్ధాంతిక పటిమ కలిగియుండి, ప్రజాతంత్ర విలువలకు కట్టుబడియుండి ఉద్యమాలే ఊపిరిగా యుండే సమర్థవంతమైన త్యాగధనుల అంకితభావంతో ఈ సవ తెలంగాణా, చిన్న రాష్ట్రమైన ప్రజా తెలంగాణా అవతరించగలుగుంది. తోటి తెలుగువారైన అంధ్రప్రాంత ప్రజల ప్రేమాభిమానాలను చూరగొంటూ పరస్పర సహకారాన్ని అందిపుచ్చుకొంటూ ఒకే భాష మాట్లాడే రెండు తెలుగు రాష్ట్రాలుగా భారతదేశంలోనే తమ విశిష్టతను, ప్రతిభను ప్రదర్శించగలుగుతాయి.

* * *

ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమం - 2009

2009 ఏప్రిల్ 16 న జరిగిన సాధారణ ఎన్నికల ఫలితాలు, 16 మే నాడు ప్రకటించబడ్డాయి. తెలంగాణాలో ఈ ఫలితాలు వివరాలు ఈ క్రింది విధంగా వున్నాయి.

మొత్తం స్థానాలు	-	117
కాంగ్రెస్ పార్టీ గెలిచినవి	-	51
టి.డి.పి. గెలిచినవి	-	39
టి.ఆర్.ఎస్. గెలిచినవి	-	10
సి.పి.ఐ. గెలిచినవి	-	4
సి.పి.ఎమ్. గెలిచినవి	-	1
ఎమ్.ఐ.ఎమ్. గెలిచినవి	-	7
పి.ఆర్.పి గెలిచినవి	-	2
లోకసభා గెలిచినవి	-	1
బి.జి.పి. గెలిచినవి	-	2

ఆంధ్ర, రాయల్సీమ ప్రాంతాల్లోనూ లభించిన మంచి మెజార్టీలో కలిపి కాంగ్రెస్ పార్టీ రాష్ట్రంలో స్థిరమైన ప్రభుత్వాన్ని ఎర్రరూకోగలిగింది. టి.డి.పి. బలమైన ప్రతిపక్షంగా అవతరించింది.

కీ.శే. వై.యస్. రాజశేఖర్ రెడ్డిగారు ముఖ్యమంత్రిగా, శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయుడు గారు ప్రధాన ప్రతిపక్ష పార్టీ నేతగా పదవీబాధ్యతల్ని స్వీకరించారు. ఈ విధంగా సమర్థవంతమైన అనుభవజ్ఞులతో కూడిన శాసనసభ, ప్రజాస్వామ్యబద్ధంగా రాష్ట్ర ప్రజానీకానికి చక్కని మార్గదర్శకత్వాన్ని అందించగలుగుతుందని హారసమాజం విశ్వసించింది. అయితే ఎన్నికలు జరిగిన మూడుస్వర మాసాల అనతికాలంలోనే 2009 సెప్టెంబర్ 2వ తేదీన జరిగిన ఫోర హెలికాప్టర్ ప్రమాదంలో ముఖ్యమంత్రి రాజశేఖర్ రెడ్డి గారితో సహ, వారి సిబ్బంది, హరాసురణం పొందడం జరిగింది. ఈ దుర్వాటున గురించి నేను ఇదివరకే చర్చించాను. ఆయన దివ్యస్వాత్మికి మరోమారు శ్రద్ధాంజలి ఘటిస్తున్నాను.

రాజకీయ చతురుడు, క్రియాశీలుడు, సంచలనాత్మక రాజకీయాలకు కేంద్రచిందువు, రాజశేఖర్ రెడ్డిగారి మరణానంతరం రాష్ట్రంలో రాజకీయంగా సామాజికంగా పలుమార్పులు చేటు చేసుకోవడం జరిగింది.

ముఖ్యంగా రాష్ట్రం నుండి కేంద్రం వరకు గల అపారమైన రాజకీయ శక్తియుక్తుల్ని ప్రయోగిస్తూ వాయిదా వేయబడుతున్న “ప్రత్యేక తెలంగాణ” ఉద్యమం తిరిగి తలెత్తింది. అధిపత్య రాజకీయాలకు అలవాటువడిన కొందరు పారిశ్రామికవేత్తలు, రాజకీయ నాయకుల అనాలోచిత దుండుడుకు ప్రకటనలు, ప్రగల్భలు, ఈ “ప్రత్యేక తెలంగాణ” సమస్య తిరిగి తలెత్తుడానికి ఆజ్యం పోసినవి. ఈ సమస్య చిలికి చిలికి గాలివానగా మారినట్టు... ‘తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి ఆధ్యక్షులు”, పార్లమెంటు సభ్యులు, శ్రీ కల్వకుంట్ల చంద్రశేఖరరావుగారు కరీంనగర్లో తమ పార్టీ కార్యాలయంలో ప్రత్యేక తెలంగాణ సాధన కొరకు నిరవధిక నిరాపారదిక్షను 2009 సవంబర్ 28వ తేదీన ప్రారంభించినారు. కాగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం వెంటనే వారిని అదుపులోకి తీసుకుని ఖమ్మం జైలులో నిర్వంధించడం జరిగింది. ఈ సంఘటన టి.ఆర్.యస్. పార్టీలో కలకలం రేపింది. తర్వాత కె.సి.ఆర్. ఆరోగ్యరిత్యా ప్రభుత్వం వెంటనే స్పందిస్తూ పైదరాబాదీలోని నిమ్మ ఆసుపత్రికి తరలించింది.

“జైల్లో వున్నా, హస్పిటల్లో వున్నా, తన దీక్ష ఆగదు అని చాటుకున్న కె.సి.ఆర్. గారి ఆరోగ్యం క్రమంగా క్లీషించుచున్నది” అనే వార్త తెలంగాణ వ్యాప్తంగా దావానలంలా

వ్యాపించింది. దీంతో విద్యార్థిలోకం తీప్రంగా ప్రతిస్పందించింది. ఉస్కాన్నియా విశ్వవిద్యాలయం, వరంగలులోని కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయాలకు చెందిన వేలాది విద్యార్థులలో సుసంఘటిత సంఘీభావ ప్రదర్శనా కేంద్రాలుగా మారిపోయాయి. తెలంగాణ వ్యాప్తంగా వున్న ఇతర విద్యాలయాలకు చెందిన విద్యార్థులు సైతం పెద్ద ఎత్తున కె.సి.ఆర్. గారి నిరాహారదీక్షకు తమ సంఘీభావాన్ని తెలియజేసారు.

గంట గంటకు ఈ అందోళనలు ఊపందరుకోవడం, విస్తరించడం, నూతన రాజకీయ సంచలనానికి తెరతీసింది. ఈ విధమైన పరిస్థితుల్లో కె.సి.ఆర్. గారి యోగక్షేపాన్ని గురించి తెలుసుకోవడానికి నేను, నాతోపాటుగా వేములవాడ శాసన సభ్యులైన మా అబ్బాయి డా॥ రమేష్ చెన్నమనేని కలిసి నిమ్మకి వెళ్లి, వారిని పరామర్థించి రావడం జరిగింది.

అయితే నేను ఆయన్ని చూసినప్పుడు చాలా నీరసించినట్లు కనిపించారు. అంతకు ముందు వారు ప్రకటించుకున్నట్టు “తెలంగాణా రావడమో, కె.సి.ఆర్. చావడమో జరగాలి” అను నినాదానికి ఆయన ప్రత్యక్ష సమాధానంగా అగుపించారు. నిజంగా ఆ నినాదం ఎంత భయంకరమైనదో ననిపించింది. అంతేకాదు, గత దశాబ్దికాలం నుండి “తెలంగాణా రాష్ట్రం” కోసం అవిక్రాంతంగా పోరాదుతున్న భట్టివిక్రమార్యుడు అస్సలు మిగులుతాడా? లేదా? అను సందేహం నాలో కొంత అందోళన కలిగించింది. నాలో నేనే కలవర పడిపోయాను. తర్వాత ‘విజయం మనదే’ అన్న ధీమాతో కె.సి.ఆర్. గారితో కరచాలనం చేసి అక్కడ్చుంచి సెలవు తీసుకోవడం జరిగింది.

కేంద్ర ప్రభుత్వ ప్రతిస్పందన గురించి నాకుండే భయాందోళన ఏమాత్రం తగ్గలేదు. శాంతియుతంగా ప్రదర్శన చేస్తున్న ఉస్కాన్నియా విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థులపై విరుచుకుపడిన పోలీస్ పాశవిక చర్య కారణంగా అందోళన మరింత పెరిగింది. 1969లో ఇదే విద్యార్థులచే నిర్వహించబడిన ‘ప్రత్యేక తెలంగాణా’ ఉద్యమ ఘట్టాలు ఈ పరిస్థితుల నేపథ్యంలో నాకు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. రాష్ట్ర, కేంద్ర ప్రభుత్వాలు అనుసరించిన దమన కాండ... 300లకు ప్రాగా ఆత్మార్పణ చేసిన విద్యార్థి యువకుల త్వాగదీక్ష కళ్ళకు కట్టినట్లుగా అగుపించింది. ఈ విధంగా వారం రోజులు గడిచిపోయాయి. తెలంగాణ జిల్లాలన్నిటిలో ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర నినాదం ఉప్పేత్తున వ్యాపించింది. ఊరూరా, వాడవాడలా, ఈ నినాదం ఒక శంఖారావమై మారుప్రొగుతుంటే... పార్టీలక్తితంగా ప్రజలు తమ ప్రాంతం కోసం, ప్రత్యేక రాష్ట్రం కోసం, ఉద్యమభాటలో నడిచారు. ఇది చారిత్రాత్మకం! ముఖ్యంగా

తెలంగాణలో ఈ విధమైన స్థితిగతుల్లో “స్వాతంత్ర్య పోరాటం” మరియు “హైదరాబాద్ విమోచనోద్యమం” చివరి రోజులనాటి పరిణామాలు సాక్షాత్కరించినవి.

అటు రాష్ట్ర శాసనసభ సమావేశం జరుగుతున్న సమయం. శాసనసభలోనూ, బయటా, ప్రత్యేక తెలంగాణ నినాదం ప్రతిధ్వనిస్తున్న తరుణం. ఈ రెండు పరిస్థితుల్ని పరిగణనలోకి తీసుకుని కేంద్ర నాయకత్వం ఆచితూచి అడుగులు వేసింది. ప్రధానంగా కె.సి.ఆర్. గారి ఆరోగ్యం అతి సున్నిత దశకు చేరుకుంటున్న వాస్తవాన్ని కనిపెట్టిన కేంద్ర కాంగ్రెస్ నాయకత్వం తమ పొవులను కదిపింది. ఇందులో భాగంగా ముఖ్యమంత్రి రోశయ్ గారిని “అభిలపక్ష సమావేశం నిర్వహించి రాజకీయ పార్టీల నాయకులు అందరి స్పృష్టమైన అభిప్రాయాలను సేకరించవల్సింది”గా ఆదేశించింది. కేంద్ర ఆదేశాన్ని పాటిస్తూ ముఖ్యమంత్రి రోశయ్గారు డిసెంబర్ 7, 2009న శాసనసభ ప్రాంగణంలోనే అభిలపక్ష సమావేశం నిర్వహించారు. “ప్రత్యేక తెలంగాణ” రాష్ట్ర ఏర్పాటు విషయమై నాయకులంతా తమ సుస్పష్ట అభిప్రాయాన్ని తెలియజేయవల్సిందిగా కోరారు.

ఈ సందర్భంగా వెలువడిన విభిన్నపార్టీల నాయకుల అభిప్రాయాలు ఈ విధంగా వున్నాయి... “కేంద్ర నాయకురాలి అభీష్టం మేరకు నిర్ణయం జరగాలి. అధిష్టానానికి మేము కట్టుబడి వుంటాం” అంటూ కాంగ్రెస్ పార్టీవారు స్పృష్టంగా చెప్పారు. తెలుగుదేశం పార్టీ తరపున పాల్గొన్న శ్రీ నాగం జనార్థన్‌రెడ్డి, శ్రీ అశోక గజపతిరాజు గార్లు, “ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రానికి తాము పూర్తిగా అనుకూలం” అంటూ తేల్చి చెప్పారు. అలాగే ఈ విషయమై అదివరకే ప్రణభ ముఖ్యరిగారికి అందజేసిన తీర్మానాన్ని ఉటంకించినారు. “శాసనసభలో ఆ తీర్మానం వచ్చినప్పుడు మేము పూర్తిగా బలపరుస్తాం” అని మీదియాతో ఘంటాపథంగా చెప్పారు కూడా! అయితే రాజకీయంగా ఇంతటి కీలకమైన సమావేశం నిర్వహించబడినప్పటికీ... తెలుగుదేశం పార్టీ అధ్యక్షులు శ్రీ నారా చంద్రబాబునాయిడు గారు అందుబాటులో వుండి కూడా పాల్గొనకపోవడం గమనార్థం! అలాగే సిపిఐ తమ అనుకూలతను, సిపిఐ(ఎమ్) తమ వ్యతిరేకటను, ఎమ్.ఐ.ఎమ్ తటస్థతను తెలియజేసినవి. బి.జె.పి ప్రత్యేక తెలంగాణ ఆవశ్యకతను పునరుద్ధారించింది.

ఈ విధమైన అభిప్రాయాలను ముఖ్యమంత్రి కార్యాలయం అతి జాగ్రత్తగా సవివరంగా కేంద్ర నాయకత్వానికి తెలియజేసింది. కేంద్ర కాంగ్రెస్ కోర్ కమిటీ ఒకటికి మించిన పర్యాయాలు సమావేశమయ్యాంది. ఇటు కె.సి.ఆర్. గారి ఆరోగ్య పరిస్థితి రోజురోజుకి ఆందోళనకరంగా క్లీషించసాగింది. సరిగ్గా ఇలాంటి పరిస్థితుల్లోనే సకాలంలో సక్రమ ప్రకటన చేస్తూ రాజకీయ పరిస్థితులకు సానుకూల దిశానీర్దేశం చేసే ఉద్దేశ్యంతో

కేంద్ర, హోంశాఖామాత్యులు శ్రీ పి. చిదంబరం గారు ఒక చారిత్రాత్మక ప్రకటన చేసారు. అది...

తేది : 09.12.2009

సమయం : రాత్రి 11 గంటలు

“ప్రత్యేక తెలంగాణ” ఉద్యమ చరిత్రలోనే ఈరోజు అత్యంత కీలకమైన రోజు!

“కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు ప్రక్రియను ప్రారంభించాలని నిర్ణయించింది. దీని ఫలితంగా తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఏర్పడియున్న అందోళనకర పరిస్థితులు కుదుట బడాలని కేంద్రం విశ్వసిస్తుంది...” అంటూ చిదంబరం గారు సుస్పష్టంగా చెప్పుడం జరిగింది. ధీల్లీలో జరుగుతున్న పార్లమెంటు ఉభయసభల్లోనూ మంత్రిగారు ఇదే ప్రకటనను పునఃరుశ్వరణ చేసారు. సభ్యులు అడిగిన వివరణలకు సంతృప్తికర సమాధానాలు ఇచ్చారు.

ఈక ఇటు అంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభలో మాత్రం అత్యంత నాటకీయంగా పరిణామాలు చోటు చేసుకున్నాయి. కాంగ్రెస్, తెలుగుదేశం, తదితర పార్టీలకు సంబంధించిన సీమాంధ్ర ప్రాంత శాసనసభ్యులు కేంద్ర హోంమంత్రి ద్వారా ఇంతటి స్పష్టమైన ప్రకటన వస్తుందని కలలో కూడా ఊహించలేదు. కాబట్టి పిడుగులాంటి ప్రకటనకు వీరంతా ఒక్కసారిగా ఉలిక్కిపడ్డారు.

సీమాంధ్ర కాంగ్రెస్ శాసనసభ్యులు యథాలాపంగా ‘తమ నిర్ణయాన్ని’ ధీల్లీలో వున్న మేడం గారికి వదిలిపెట్టారు’ కానీ చిదంబరం గారు తమని ఉరుకులు పరుగులు పెట్టిస్తారని అస్వలేపుత్రం భావించలేదు. అలాగే తెలుగుదేశం పార్టీకి చెందిన సీమాంధ్ర శాసనసభ్యులు కూడా నారా చంద్రబాబునాయుడు గారితో సహా - కేంద్ర నాయకత్వం “ప్రత్యేక తెలంగాణ” విషయంలో యుక్తితో తమదైన వైభారిని కొనసాగిస్తుంది” అనుకున్నారు తప్పిస్తే చిదంబరం గారు తమని ఖంగు తినిపిస్తారని అనుకోలేదు.

తెల్లవారి ఉదయం 9 గంటలకు శాసన సభ ప్రారంభమైంది. ప్రశ్నోత్తరాల సమయం లేకుండా ముఖ్యమంత్రి రోశయ్యగారు తెలంగాణాపై తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెడతారనే ‘భయం’ అన్ని పార్టీలకు చెందిన సీమాంధ్ర శాసనసభ్యుల్లో మొదలయ్యాయి. ఈ భయం తీవ్రమై అందోళనకు దారితీసింది. దీంతో... అధికార, ప్రతిపక్ష పార్టీలు అనే తేడా లేకుండా సభ్యులు పరుగులు పెడుతూ సంప్రదించుకోవడం జరిగింది. లాబీలలో సంప్రదింపుల సందడి ఊపందుకున్నది. ముఖ్యంగా అధికార పార్టీ సభ్యులు ప్రతిపక్ష నాయకుడి గదిలో

అత్యంత అందోళనతో మంతనాలు జరువుతుండటం చూడముచ్చటగా జరిగిన అనూహ్య రాజకీయ ప్రక్రియ! “తెలంగాణకు అనుకూలంగా రెండురోజుల ముందే తీర్మానం పెట్టండి. మేము బలపరుస్తాం” అంటూ మాట్లాడిన తెలుగుదేశం పార్టీకి అంధ్రప్రాంత శాసనసభ్యులు ఎంతో ఆశ్చర్యపూర్వకంగా, తోటి అంధ్ర సోదరులతో చెట్టావట్టాలు వేసుకోవడం...తెలంగాణ ప్రాంత శాసనసభ్యులందరిని ఆశ్చర్య చకితుల్చి చేసింది? ఇంకేమంది? నిమిషాల్లో రాజీనామా పత్రాలు తయారయ్యాయి. పార్టీల తేడా లేకుండా సీమాంధ్ర ప్రాంతానికి చెందినవారంతా సంతకాలు చేయడం, ఆ పత్రాలను స్పీకర్‌గారికి అందజేయడం, అంతా వేగంగా జరిగిపోయింది.

ముఖ్యంగా శాసనసభ్యత్వానికి రాజీనామా సమర్పించే ప్రత్యేక నమూనా ఒకటం టుండని గాని, అందుకు ప్రత్యేక బాష వుంటుందని గాని, స్పృహస్తురితో ప్రాయాలనే పురతు కూడా వుంటుందని గాని, ఎవ్వరికి ధ్యాస లేదు. ధ్యాస వున్నవారు ఇతరులు ఎవ్వరికి తెలియజేయలేదు. గౌరవ శాసనసభ్యులు వందకు మించిన వారంతా ఇటువంటి ‘రాజీనామా’లు సమర్పించారు. ముఖ్యంగా తమ అధినేత్రిపై సంపూర్ణ విశ్వాసం వుంచిన కాంగ్రెస్ శాసనసభ్యులు, తమ అధినాయకుడి అనుమతితో తెలుగుదేశం శాసనసభ్యులు, ఈ రాజీనామాల క్రతువును విజయవంతగా నిర్వహించారు. ముఖ్యమంత్రి రోశయ్యారు ఒకవేళ ‘తెలంగాణ’పై తీర్మానాన్ని ప్రవేశపడితే గనుక, దానికి ఓటువేయకుండా తప్పించుకోవడానికి ఈ బ్రహ్మండమైన యుక్తికి కాదు, కాదు, ‘కుయుక్తి’కి తెగించారు. ఇవన్నీ చూస్తున్న ముఖ్యమంత్రి గారు ఇక తీర్మానం ప్రస్తువనే చేయలేదు.

అతివేగంగా అందరి రంగు బయటపడిపోయింది. ఈనాటి రాజీకీయాలలో విశ్వాసాలు, తీర్మానాలు, ప్రకటనలు, పరీక్షాసమయంలో ఎంతటి బూటకాలుగా-మొసాలుగా-రుజువైపోతాయో కళ్ళకు కట్టినట్టుగా అగుపించింది. నా సుదీర్ఘ రాజకీయ జీవితంలో కాంగ్రెస్‌పార్టీ అనుసరించిన క్రమశిక్షణ రాహిత్యాలు అనేకం చూసాను. ఇవన్నీ ఒకటికి మించి మరొకటి అత్యంత ఆశ్చర్యాన్ని విస్మయాన్ని కలిగించే విధంగా వుండటం అనేది ఆసక్తిదాయకం!

ఈ విధంగా రాజకీయ విలువలు పతనం కావడం కేవలం దురదృష్టకరం. రాజకీయ అధిపత్యం, రాజకీయ స్వార్థం, రాజకీయ పగ, రాజకీయకళ్ళ సాధింపు వంటి ఆటవిక మనస్తత్వాలుగలవారు రాజకీయాలలో కీలకస్థానాలను అలంకరించడమే రాజకీయ విలువల పతనానికి ప్రబలకారణం!

రమేష్ రాజీనామా

దా॥ చెన్నమనేని రమేష్ పై పరిణామాలని, రాజకీయ విలువల పతనాన్ని వాటి పరిమణాలని, ఎంతమాత్రం జీర్ణించుకోలేకపోవడం జరిగింది. అవకాశవాద రాజకీయాలు రమేష్ను తీవ్రంగా బాధపెట్టాయి. మంచితనాన్ని, మానవీయతని, నిస్వార్థాన్ని, నిరాదంబరతని, పరిపూర్వంగా విశ్వసించే రమేష్ అంతరంగంలో పై రాజకీయ పరిణామాల దృష్ట్యా ఒక అంతర్యద్ధం ఆరంభమైంది. రాజకీయ దుస్థితిని నిరసిస్తున్న ఈ అంతర్యద్ధం రమేష్ని మానసికంగా కలిచివేస్తూ తీవ్రంగా స్పుంధించసాగింది. దీంతో ఇక రమేష్ ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. ఆ నిర్ణయాన్ని నాకు తెలియజేస్తూ... ఈ విధంగా నాతో చెప్పాడు.

“ఈ అవకాశవాద రాజకీయాలను నేను భరించలేను. ఇందుకు నిరసనగా తెలుగుదేశం పార్టీ సభ్యత్వానికి, ఆ పార్టీ టీక్ష్ణట్టుపై గలిచినందుకు శాసనసభ్యత్వానికి, రెండింటికీ రాజీనామా చేసేస్తాను. పార్టీ ద్వంద్వ వైభరిని నేను స్వాగతించలేను. సహాంచలేను”

రమేష్ అభిప్రాయం విన్నాక, నేను కానేపు ఆలోచించాను. ఆ తర్వాత ఈ విధంగా సమాధానం చెప్పాను.

“నేను ఈ దేశ రాజకీయాల దుస్థితి గురించి చెప్పగలను గాని, నీ అభిప్రాయాన్ని మార్చుకోవాలని మాత్రం చెప్పలేను”

నా సమాధానం విన్న రమేష్ కూడా కానేపు మౌనంగా వుండిపోయాడు. ఆ తర్వాత రాష్ట్ర రాజకీయ స్థితిగతుల గురించి సంభాషణ సాగింది. ఏది ఏమైనా రమేష్ నిర్ణయంలో మార్పు రాలేదు. ఘలితంగా డిసెంబర్ 13, 2009 నాడు, “తెలుగుదేశం పార్టీ రెండు నాలుకల ధోరణిని నిరసిస్తూ” పార్టీకి, శాసనసభ్యత్వానికి, రాజీనామాలు అందజేయడం జరిగింది. ఇదే బాటులో శ్రీ రేవూరి ప్రకాంచెర్డి గారు, శ్రీ గంగుల కమలాకర్ గార్లు కూడా, తమ రాజీనామాల్ని సమర్పించినట్టు... ఆ తర్వాత వారు వెంటనే తమ రాజీనామాల్ని ఉపసంహరించుకున్నట్టు... మీడియా ద్వారా తెలిసింది.

రమేష్తన తిరుగులేని నిర్ణయాన్ని మీడియా ద్వారా ప్రజాబాహుళ్యానికి సృష్టపరచడం జరిగింది. రమేష్కి సంబంధించిన రాజకీయ వాతావరణం వేడక్కింది. క్రమంగా స్నేకర్గారి కార్యాలయం నుండి “తమ కందించబడిన రాజీనామా పత్రాలలో ఒకే ఒక్కటి తప్ప, మిగతావన్ని నిబంధనలకు వ్యతిరేకంగా వున్నందున ఆమోదించడానికి వీలు లేకుండా

వన్నాయి. అమోదయోగ్యంగా వున్న ఆ ఒక్క రాజీనామా పత్రం రమేష్ చెన్నమనేని గారిది” అంటూ స్పష్టపరిచింది.

ముఖ్యంగా తెలంగాణా రాష్ట్ర సమితి సభ్యులైన పదిమంది శాసనసభ్యులు, బి.జె.పి. శాసనసభ్యులు ఒకరు, రాజీకీయ కార్యాచరణ కమిటీ ఆదేశం మేరకు క్రమమైన పద్ధతిలో రాజీనామాల్ని స్పీకర్ గారికి అందజేయడం జరిగింది. అయితే దాదాపు రెండు మాసాల కాలం పాటుగా స్పీకర్ గారు ఈ రాజీనామాలని అమోదించకుండా వుంచారు. ఇది వారి అభీష్టం మేరకు జరిగింది. అయితే ఒకటి రెండు పర్యాయాలు సంబంధించిన సభ్యుల మనోగతాన్ని తెలుసుకున్నారు. గౌరవసభ్యులు తమ కృత నిశ్చయాన్ని తెలియజేసిన తర్వాత, ఫిబ్రవరి 14 వ తేదీన స్పీకరుగారు వాటిని అమోదించడం జరిగింది.

ధీలీలో తెలంగాణం: డిసెంబర్ 10 తర్వాత, తెలంగాణా సమస్య రాజధాని డిలీకి చేరింది. తెలంగాణా ప్రాంతంలో ముఖ్యంగా హైదరాబాద్ పట్టణంలో పెట్టుబడి పెట్టిన సీమాంధ్రప్రాంత పారిశ్రామిక వ్యాపారవేత్తలు, రియల్ ఎస్టేట్ వ్యాపారులు, ధీలీపై తమ శక్తి వంచనలేని ఒత్తిడి తీసుకురావడం జరిగింది. వీరు తమ తమ తీవ్రతర ప్రయత్నాలతో డిసెంబర్ 9 నాటి ప్రకటనను కేంద్రం వెనక్కి తీసుకోవాలనే పరిష్కితుల రూపకల్పనకు ఆజ్యం పోసారు. ప్రజా భాషాళ్యంలో అలజడులు సృష్టించారు. 33 మంది సీమాంధ్ర ప్రాంత పార్లమెంటు సభ్యులు తమ సహాయనిరాకరణ బెదిరింపులు కూడా చేసారు.

ప్రాంతీయతత్వాలు రాజకుంటున్న తరుణం... పోరాజీవన ఆటంకం, బంధులు, అల్లర్లు, కుంటుపడుతున్న జీవన ప్రమాణాలు, ఇటువంటి పరిస్థితుల నేపద్ధ్యంలో శ్రీ చిదంబరంగారు 2010, జనవరి 5 వ తేదీన అన్ని రాజీకీయ పార్టీల అభిప్రాయాలను తిరిగి సేకరించారు.

సీమాంధ్ర ప్రాంత ప్రతినిధులంతా పార్టీలకు అతీతంగా “సమైక్యాంధ్ర” మాత్రమే తమ ఏకైక నినాదంగా స్పష్టపర్చారు. తెలంగాణా ప్రాంత ప్రతినిధుల అభిప్రాయాల గురించి వేరే చెప్పక్కాదేరు. అన్నదమ్ముల్లా విడిపోయి ఆతీయులుగా మిగిలిపోదామనేది వీరి కచ్చితమైన వాదన... వేదన... ఆరాటం! అన్నింటికి మించి ఒక న్యాయ పోరాటం! ఇలా పరిస్థితుల చదరంగం నిజంగా ఒక చిక్కముడిలా పరిణమించింది.

శ్రీ కృష్ణ కమిటీ: “ఆంధ్ర ప్రదేశ్” మరియు “తెలంగాణా రాష్ట్రం” ఆవశ్యకత గురించి, వివిధ కోణాలనుండి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజాభిప్రాయాన్ని సేకరించి సమర్పించాలని ఫిబ్రవరి

2, 2010 న “శ్రీ కృష్ణ కమిటీ” నియామకం జరిగింది. ఇది హోం డిపార్ట్మెంట్ వారిచే చేయబడిన కమిటీ మాత్రమే. దీనికి చట్టబడ్డత వుంటుంది. హోంశాఖావారు కోరిన విచారాలను సేకరించే బాధ్యత మాత్రమే ఈ కమిటీకి వుంది. అసలు సమస్యకు పరిష్కారాన్ని ప్రకటించే అధికారం మాత్రం ఈ కమిటీకి లేదు. ఈ కమిటీకి సమర్పించిన నివేదిక వెలుతురులో... ‘హోంశాఖ’ అనుసరించవలసిన తదుపరి చర్యలను అనుసరిస్తుంది. శ్రీ చిదంబరంగారు 9 డిసెంబర్ నాడు కేంద్ర ప్రభుత్వం పేరిట చేసిన తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు ప్రక్రియలో ఇదొక అడుగు! అంతే తప్ప, వేసిన అడుగుని వెనకి తీసుకునే ప్రస్తక్తి వుండదు. ఉండకూడదు.

చారిత్రాత్మక తెలంగాణ ఉద్ఘమం : 1969 తర్వాత తిరిగి ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర సాధనకై సాగుతున్న ఈ ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్ఘమం నిజంగా చారిత్రాత్మకమైనది. శ్రీ కె.సి.ఆర్ గారు తమ నిరాహారదీక్షకు ముందు ప్రకటించినట్టు... “తెలంగాణా ఒక అగ్నిగుండంగా మారనక్కరేదు. అది ప్రతి తెలంగాణా నివాసి గుండె చప్పుడుగా మారింది. తెలంగాణాలోని ప్రతి మారుమూల గ్రామాల స్త్రీ పురుషులు, విద్యార్థినీ విద్యార్థులు, అందరూ ఈ మహార్ధమంలో భాగస్వాములు అవుతున్నారు...” ఇది అక్షరసత్యం! తెలంగాణ ప్రజలు వయోధేదం లేకుండా తమ ప్రాంతం కోసం పోరుబాటపట్టారు. తల్లి తెలంగాణా కోసం తమ ప్రాణాల్ని సైతం ఘణంగా పెట్టారు. ఇంకేముంది? శాంతినేలపై యుద్ధభేరి మ్రాగింది. ప్రాంతీయాభిమానం ఉవ్వెత్తున ఎగిసింది. మహా ప్రధానమై ఉరికింది. ఉద్యమించింది.

రాష్ట్రంలో, జిల్లాలో “అభిలపక్ష రాజకీయ కార్యాచరణ సమితి” ఏర్పడి, ‘తెలంగాణ’ సాధన పట్ల తమ ప్రగాఢ వాంఘను ప్రకటించాయి. కేంద్ర కార్యాచరణ సమితి పిలుపుమేరకు ప్రజా ప్రతినిధులంతా తమ తమ పదవులకు రాజీనామా చేయాలని కోరాయి. ముఖ్యంగా ప్రత్యేక తెలంగాణ ఏర్పాటును ఇంకా వాయిదా వేయడానికి వీలులేదంటూ ముక్కకంతంతో ఉద్యమించడం ఈనాటి ప్రత్యేకత.

రాజకీయ పార్టీల సంయుక్త కార్యాచరణ సమితి’ పిలుపు మేరకు శాసనసభ్యులు, పార్ట్రమెంటు సభ్యులు, అందరూ తమ తమ పదవులకు రాజీనామాలు సమర్పించివుంటే గనుక, కేంద్రం తమ నిర్ణయాన్ని ధృదంగా అమలు చేయగలిగేది. రాజ్యాంగ సంక్లోభం కానప్పటికీ ఒకవిధమైన రాజకీయ సంక్లోభం ఏర్పడగలిగేది. తెలంగాణపై తమ రాజకీయాభివృద్ధికై, పారిశ్రామికాభివృద్ధికై, పదరానిపాట్లు పదుతున్నవారి ఆటలు కట్టినట్టయ్యేది.

వీదివ్వెనా 12 మంది శాసనసభ్యుల రాజీనామాలు వృథాకావు. తిరిగి వీరందరినీ గెలిపించి, తెలంగాణా వాదానికి మరింత బలాన్ని సమకూర్చువల్సిన అవసరం ఎంతయనా వుంది. సమకూర్చడం జరుగుతుంది కూడా! తద్వారా నీతివంతమైన రాజకీయాలు... రాజకీయ త్యాగాలకు... మెరుగులు దిద్దడం, రాజకీయ విలువలను పునఃరుజ్జీవించ చేయడం, రాజకీయ ప్రయోజనాన్ని కాపాడుకోవడం, సంపూర్ణంగా జరుగుతుంది.

ముఖ్యంగా ఈనాటి ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమం ఒక విచిత్రానుభూతిని అందించింది. అదేంటంటే... ఆధిపత్య రాజకీయాలకు తెగించిన వారంతా పార్టీలకు అతీతంగా “సమైక్యాంధ్ర” అను నినాదాన్ని లేవనెత్తారు. అయితే ఇదివరకు జరిగిన తెలంగాణా ఉద్యమ సందర్భాల్లో ఈ నినాదం కనబడలేదు. 1969 తెలంగాణా ఉద్యమం తర్వాత 1972లో “జైత్తాంధ్ర” ఉద్యమం బయలుదేరి ప్రత్యేకాంధ్ర నినాదం తెరపైకి వచ్చింది. కానీ ఈ సారి తెలంగాణాపై తమ ఆధిపత్యాన్ని వదులుకోబోము అన్నట్టగా “సమైక్యాంధ్ర” అంటున్నారు.

తెలంగాణాలోని 10 జిల్లాలో ఏ ఒక్క గ్రామ పంచాయితిగాని, ఏ ఒక్క మండల పంచాయితి గాని, లేదా పురపాలక సంఘంగాని, సమైక్యాంధ్రకు అనుకూలంగా తీర్మానించగల్లుతుందా? వేలాదిమంది ప్రజాప్రతినిధులలో కనీసం ఏ ఒక్కొనా సమైక్యాంధ్ర నినాదాన్ని బలపరుస్తారా? హిమాలయమంతటి ఈ వాస్తవాన్ని ఎవ్వరైనా కాదంటారా? మసిష్టాసి మారెడుకాయ చేయడం అనేది సాధ్యమా? ప్రజాస్ామ్రానికి కట్టు-చెపులు లేవా?

సమైక్యాంధ్ర వాదులు, వారి పార్టీల నాయకులు, ఏకపక్ష ప్రేమును ప్రదర్శిస్తున్నారు. ఈ ప్రేమ ఎలావుండంటే... “నేను నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. నీవు కాదంటే నీపై ఆసించి పోసి హతమారుస్తాను” అన్నట్టగా వుంది. వీళ్ళది కపటప్రేమ! మోసపూరిత ప్రేమ! అవసరంలేని ప్రేమ! అన్యాయపు ప్రేమ! దగాకోరు ప్రేమ! దగుల్చాజి ప్రేమ! ఈ ప్రేమ ఎవడిక్కావాలి? మీ ప్రేమని మీ దగ్గరే వుంచేసుకోండి! ఇంకా ఇంకా నటించోద్దు. నటించి విసిగించోద్దు. ఈ విసుగుతో వేసారిన తెలంగాణా ప్రాంతం ఇప్పటికే అగ్నిగుండంమై రగులుతోంది. ఇంకా మోసం చేయాలని ప్రయత్నిస్తే ఈ గుండం మీ పాలిట గండమై ఎగిసిపడుతుంది.

ముఖ్యంగా రాజకీయ పార్టీల నాయకులు రెండు నాల్గుల వ్యవహారాన్ని ప్రక్కనపెడుతూ, ఇటువంటి సంక్లిష్ట సందర్భాలలోనే రాజనీతిజ్ఞులుగా ఎదగగల్లుతాడు.

ప్రతికూల మలుపును సాట్చిక దృష్టితో ఒక గెలుపుగా మలుచుకోగల్లుతారు. “ప్రాంతీయ తత్వం” లేకా “ఆధిపత్య రాజకీయ మురికి కూపం” నుండి దూరంగా ఎగిసి దేశనాయకులుగా సువిశాల దృక్పథాన్ని అలవర్ణకోగల్లుతారు. ఐతే ఇటువంటి రాజనీతిజ్ఞుల కొరత మన ఈనాటి దురదృష్టానికి మూలం!

నడుస్తున్న కుటీల రాజకీయ చదరంగంలో మునిగి తేలుతున్న తెలంగాణ ప్రజాప్రతినిధుల దయనీయమైన పరిస్థితి బాధాకరం! ఆధిపత్య రాజకీయాలను అర్థం చేసుకోలేక, అర్థమైనా వాటిని తట్టుకోలేక వాటిని అనునయించడమే శరణ్యంగా శిరస్సు వంచుతూ కాలక్షేపం చేయడం తప్ప, వారికి వేరే గత్యంతరం... మార్గాంతరం... లేదు.

శ్రీ కృష్ణ కమీష్ ఏర్పాటు కావడం అది నిర్విమాంగా తమ పర్యాటన కార్బూకమాలను రూపొందించుకోవడం వలన రాష్ట్ర ప్రజల దృష్టి అటు మళ్ళీంది. ఉభయ ప్రాంతాల రాజకీయ పార్టీల నాయకులు ప్రజాసంఘాల నాయకులు, కుల సంఘాలు, సాంస్కృతిక సంస్థలు వైజ్ఞానిక రంగ నిపుణులు ముఖ్యంగా అడ్డుకెట్టు తమ తమ నివేదికల సహాతంగా శ్రీకృష్ణ కమీషన్ ను దర్శించుకోవడం తమ అభిప్రాయాలను నిప్పుర్గా వెల్లడించడం జరిగింది. 2010 సెప్టెంబర్ మాసం వరకు కొనసాగుతుందని కమీషన్ వారు తెలియ చేసినారు. ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజాభిప్రాయాన్ని తెలిసికోవడానికి ఇది చక్కని ప్రయత్నమని చెప్పవచ్చును. అయితే ఈ కమీషన్ వారికి ప్రజాభిప్రాయాన్ని తెలియ చేయవలసిన బాధ్యత మాత్రమే వున్నది. ఒక నిశ్చితాభిప్రాయాన్ని ప్రకటించగలిగి బాధ్యత లేదు. ఆ బాధ్యతను కేంద్ర ప్రభుత్వం మాత్రమే నిర్వహిస్తుంది. డిశెంబరు 9న ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర నిర్మాణ ప్రక్రియను సాధికారంగా ప్రకటించిన కేంద్రం తమ నిర్ణయాన్ని పై రిపోర్టు వెలుతురులో కొనసాగిస్తుందా లేక వెనకడుగు వేస్తుందా అనేది ప్రశ్నార్థకం. సత్యాన్వేషణకై వేయబడిన కమీషన్ వెలికితీనిన సత్యం గౌరవించబడుతుందా లేక సంకుచిత రాజకీయ ప్రయోజనాల కొరకు బలిపెట్టబడుతుందా చూడవలసిన పరిణామం.

రాష్ట్రం శ్రీకృష్ణ కమీషన్ కార్బూకమాలలో నిమగ్నమై వుండగానే కేంద్ర ఎన్నికల కమీషన్ తమ బాధ్యత నిర్వహణకై ఖాళీ చేయబడిన 12 అసెంబ్లీ స్థానాలను భర్తీ చేయడానికి ఉపక్రమించింది. దీనితో రాజకీయరంగంలో వేడక్కింది. రాజకీయ పార్టీలు తమ తమ పాత్రాలను స్వప్తపరచినవి. తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి ఈ ఎన్నికలను ఒక ఛాలెంజగా తీసుకుని ప్రత్యేక తెలంగాణ సాధనకై ప్రజాభిప్రాయాన్ని ఇదువరకెన్నదూ లేనంత పట్టుదలతో ప్రదర్శించడానికి సన్నాహాలు ప్రారంభించింది. కాంగ్రెస్ పార్టీ

సూత్రప్రాయంగా ప్రత్యేక తెలంగాణా కొరకు తమ సానుకూలతను ప్రకటిస్తూనే ఉప ఎన్నికలలో పోటీ చేసి గెలవడానికి సిద్ధపడ్డది. రాష్ట్ర అధ్యక్షులైన డి.లీనివాన్ గారిని నిజమాబాద్ పట్టణ అభ్యర్థిగా ప్రకటించింది. కాంగ్రెస్వారు పోటీ చేస్తున్నారు కాబట్టి తాము కూడా ఈ ఉప ఎన్నికలలో పాల్గొని తమ బలాన్ని ప్రదర్శిస్తామని తెలుగుదేశం పార్టీ ప్రకటించింది. బిజెపి మాత్రం ప్రత్యేక తెలంగాణా పట్ల తమ సంపూర్ణ సానుకూలతను పునరుశ్వరణ చేస్తూ రాజీనామా పెట్టిన 12 మంది శాసనసభ్యులను తిరిగి ఎన్నుకోవడం అవసరమని సూత్రబద్ధంగా ప్రకటించింది. నిజమాబాద్ అసెంబ్లీ నియోజకవర్గానికి రాజీనామా పెట్టిన తమ పార్టీ అభ్యర్థిని రంగంలో నుంచుతూ మిగతా వారందరిని గెలిపించడానికి సహకరిస్తామని ప్రకటించింది. సిపిఐ మరియు సిపిఎమ్ పార్టీల తటస్థ వైఖరిని ప్రకటిస్తూ స్థానికి పార్టీ యూనిట్లకు తగు విధంగా నిర్ణయించుకోమని తెలియచేసి నట్టున్నది.

తెలుగుదేశం పార్టీకి రాజీనామా పెట్టిన డాక్టర్ రమేష్ చెన్నమనేని, తెలంగాణా వుద్యమ పార్టీగా నున్న, తెలంగాణా రాష్ట్ర సమితిలో చేరి ఆ పార్టీ టికెట్సై వేములవాడ నియోజక వర్గ అభ్యర్థిగా రంగప్రవేశం చేసినారు. ఉప ఎన్నికల సందర్భంగా ఒహిర్రతమైన వివిధ రాజకీయ పార్టీల విధానాలు ఆసక్తిదాయకం. టి.ఆర్.ఎస్. మరియు బిజెపి ల వైఖరి సుస్పష్టం. అధిష్టాన నిర్ణయమంటూ కాంగ్రెస్వారు, కాంగ్రెస్వారు పోటీలో నున్నప్పుడు తాము కూడా పోటీలో నుండక తప్పదని తెలుగుదేశం పార్టీవారు ప్రకటించడం ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం పట్ల తమకున్న ద్వంద్వ వైఖరిని పునరుద్ధారించినట్లయింది. ఉప ఎన్నికలను ఒక చక్కని అవకాశంగా మలుచుకొని తెలంగాణా ప్రజల మనోభావాలని సుస్పష్టంగా ప్రకటింపవేయడానికి సిద్ధం కాకపోవడం సమైక్యవాదాన్ని సంతృప్తి పరచడానికి చేయబడిన విఫల ప్రయత్నం మాత్రమే అన్నది బుజువైనది. మొత్తం 12 స్థానాలలో రాజీనామా పెట్టిన అభ్యర్థులు అభండ మెజారిటీలతో విజయదుందుభిని మ్రాగించినారు. ఓటర్లు పార్టీలకు ఓట్లు వేసినట్లు కాక ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర సాధనకై తమ నిశ్చితాభిప్రాయాన్ని ప్రకటించారు. “తెలంగాణాకు మేము కూడా అనుకూలమే” అంటూ బిరిలో దిగిన పెద్ద రాజకీయ పార్టీలు సైతం ఓటమిపాలు కాక తప్పలేదు. గెలవలసిన స్థానాలలో డిపాజిట్లను గల్లంతు చేసుకున్న వారంతా ఆత్మవిమర్శ చేసుకోవడం కనీస రాజకీయ ధర్మం. తెలంగాణా సమస్యలై ప్రజలిచ్చిన ఈ తీర్పు శ్రీ కృష్ణ కమీషన్ మందు ప్రబలమైన ప్రజాభిప్రాయ సేకరణగా తన ప్రభావాన్ని వేస్తునదనడంలో సందేహం లేదు.

ఆత్మపుచోధం, ప్రజాబాహుళ్యపు సంకల్పబలం, తెలంగాణా ప్రజా ప్రతినిధులకు అవసరమైన నైతికబలాన్ని-శక్తిసామర్ద్యాలని-లౌకికాన్ని సమకూర్చుతాయని ఆశించవచ్చు). “ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర పోరాటం” అనేది ప్రధానంగా ఒక సరిహద్దు కోసం పోరాటం కాదు. ఒక వర్ధపోరాటం కూడా కాదు. ఇది ఒక ప్రాంత ప్రజలందరి పోరాటం! ముఖ్యంగా ‘కొన్ని షరతులపై కలిసివుండి, ఆ షరతుల నిరంతర ఉల్లంఘన కారణంగా యథాపూర్వక పరిస్థితికి సాగే గొప్పపోరాటం!’ ఇది ఒక స్వతంత్ర పోరాటం! అంతేకాదు, చారిత్రాత్మక తెలంగాణా అమరవీరులందరి కలలను సాకారం చేసే పోరాటం! భూసంస్కరణలు, పంచాయతిరాజ్ వ్యవస్థలు, కేంద్రచిందువుగా గ్రామాభివృద్ధి ప్రధాన లక్ష్యంగా వున్న పోరాటం! దళిత బడుగు బలహీనవర్గాల వంటి అల్పసంభ్యాకుల సాధికారతకై సాగే పోరాటం! కులవృత్తులన్నింటినీ ఆదునీకరిస్తూ... వస్తూత్వత్తి రంగాన్ని పునఃరుజ్జీవింపజేసే స్వావలంబనకై జరిగే ఆర్థిక స్వతంత్ర పోరాటం! ఆత్మాభిమానంతో “సర్వేజనా సుఖినో భవంతు” అను వేద వాక్యాన్ని అక్షరసత్యంగా అలరింపజేసే సమహితపోరాటం! చిన్న రాష్ట్రంలో అన్నీ సాకారం దాలుస్తాయి. అవును! ఇది నిజం! తెలంగాణా నేలపై ఇది సుసాధ్యం! ఇదే మన రేపటి సుస్వప్సు! ఈ సందర్భంగా తెలంగాణా గురించి నా ఆక్షర ప్రవాచాలు...

(నిన్న)

తెలంగాణా ఫున చరితలో అమరుల్లారా
వీరగాథల యోధుల్లారా జోహోర్... జోహోర్...
తెలంగాణా పుణ్యభూమిలో ధన్యజీవుల్లారా
త్యాగనిరతిలో గర్భజోకాల్లారా జోహోర్... జోహోర్...

(నేడు)

తెలంగాణా పోరుగడ్డపై సమరయోధుల్లారా
ఉద్యమాల దివిచీల్లారా జయహో... జయహో...
తెలంగాణా కథల గుడిలో కవి మూర్తుల్లారా
గొంతెత్తిన గానకోయిల్లారా సలాం... సలాం...
తెలంగాణా సకల సంపదల వారసుల్లారా
అనుభవించలేని అమాయకుల్లారా మేల్కోండి... మేల్కోండి...

తెలంగాణ రాజకోటలో రత్నకిరీటాలకై
అదిగదిగో దొంగలు ఎగబడుతున్నారు.
ఇంకానా దోషిడి?
జాగ్రత్త... జాగ్రత్త...

(రేపు)

ఇది నా తెలంగాణం
నా కలల సాకారం
మన ఆశల ప్రభాత గీతం
మనందరి ఉజ్జ్వల చరితం
జై తెలంగాణ
శుభం... శుభం...

* * *

ముగీంపు

ప్రపంచీకరణ గురించి చర్చించినాం ఇది పొత్తుత్వ దేశాల సామ్రాజ్యాదులు సృష్టించింది కాదు. శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానం దాని ద్వారా సామాజిక అవసరాలు తీర్చడంలో దాని గొప్ప పొత్తునుండి ఉత్సవమైన ఒక పరిస్థితి. వేగం అనుసంధానం దాని పనితనం సమాచార విఫ్పవం దీని ఘలితం. శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞాన వ్యాపకం, మానవ సంచారం, పెట్టుబడి ప్రవాహం దీని పర్యవసానం. రోజు రోజుకి ఇది మరింత విస్తృతిని వేగాన్ని పొందుతు వినుత్త ఆర్థిక సామాజిక పరిణామాలకు కారణ భూతమగుచున్నది. దీని ప్రభావంతోనే అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు తమ నిర్లక్ష్యం కారణంతో అమాంతంగా ఆర్థికమాంద్యంలోకి దిగబడి చతురికిలబడిపోగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో కొన్ని దేశాలు తమ అభివృద్ధి వేగాన్ని పెంచుకుంటున్నాయి. ఆయా దేశాలలోని రాజకీయ వ్యవస్థలు తమ సమయస్వార్తి చతురతతో ఈ ప్రవాహం నుండి ప్రయోజనం పొందగా అవి లోపించిన వ్యవస్థలు నష్ట కష్టాలనుభవించడం జరుగుతున్నది. ప్రపంచీకరణ ఘలితంగా సరుకుల ఉత్పత్తి, వాటి వ్యాపారం చేసే గుత్తా కార్బోరేటు సంస్థలు మార్కెటులో అధిక ధరలకు అమ్ముజాస్తాయి. గత్యంతరం లేక బలహీనమైన దేశ ప్రభుత్వం సంస్థలు ప్రైవేటు వ్యాపారస్థలు నిత్యావసర సరుకులను పెంచిన ధరలకే కొనుగోలు చేయక తప్పదు. ఆ ధరతో తమ లాభాలు, విధించే పన్నులను కలిపితే అవి తడిసి మోపెడై చిల్లర వర్తకులు నిమయదారులపై మోయలేని భారంగా ఉండక తప్పదు. ఇటువంటి పరిస్థితి ఆయా దేశ ప్రభుత్వాల నియంత్రణ పొత్తును ఇనుమడిస్తుంది. అత్యవసరమైన నిత్యావసర సరుకులను దిగుమతి చేస్తూనే వాటిని అర్థాలైన సామాన్య ప్రజలకి అందుబాటు ధరలకి సరఫరా చేయక తప్పదు. అందుకొరకు ప్రియమైన ఆయా సరుకులపై అమ్మకం పన్ను వ్యాట్ లాంట పన్నుల భారాన్ని తగిస్తూ అవసరమైన సబ్జిడిని కూడా జతపరుస్తూ అర్థాలను పేద ప్రజలకు సరఫరా చేయడం ప్రజా ప్రభుత్వాలవిధి. ఈనాడే ప్రకటింబబడిన పెట్రో ఉత్పత్తుల ధరల పెరుగుదల పేదల నడ్డిని విరుస్తున్నది. దీనిపై తమ నియంత్రణాధికారాన్ని కూడా పొషికంగానైనా వదులుకుంటున్నామనే ప్రకటన మరీ దారుణం. బహుళజాతి సంస్థలకు దాసోహం అన్నట్లున్నది. ఈ ధరల పెరుగుదల వలన ప్రజలపై పదే సుమారు 53,000 కోట్ల భారాన్ని ప్రభుత్వమే భరించి తీరాలి. ఆ మొత్తం కాదు అందులో పేద వర్గాలపై పదే సుమారు సగం భాగాన్ని ప్రభుత్వం భరించాలి. దేశంలో బడా పెట్టుబడిదారి వర్గాలకి వివిధ రాయితీల రూపంలో ఇస్తున్న 3-4 లక్షల చెన్నమనేని

కోట్ల ధనంతో పోల్చగా పేదల కొరకు పై అదనపు భారాన్ని మోయడం ప్రభుత్వ కనీస ధర్యం. తమ నియంత్రణాధికారాన్ని వదలుకొని మార్చెటు స్వేచ్ఛకి పచ్చజెండా చూపడం ప్రజస్నామ్య ప్రభుత్వానికి క్లాంతమ్యం కానేకాదు. ప్రజా ఉద్యమాలే దీనికి సరైన సమాధానం.

ఆర్థికమాంద్యం గురించి కొంతైనా అవగాహన కలిగిన దేశాలు తమ ఆర్థిక రాజకీయ నియంత్రణనాశక్తిని సద్విమోగం చేస్తూ తమ తమ ఆర్థిక వ్యవస్థలను కాపాదుకోవడమే కాక అలుముకుంటున్న ఆర్థిక సంక్లోభాన్ని తమకు ఉపయుక్తంగా మలుచుకుంటూ తమ ఆర్థికాభివృద్ధి వేగాన్ని పెంచుకోవడం జరుగుతున్నది. గత 2008-09 సంవత్సరాలలో అమెరికా దేశాన్ని కుదిపేసిన ఈ ఆర్థికమాంద్యం ఈనాడు యూరప్ దేశాలలోకి వ్యాపిస్తున్నది. గ్రీసు, స్పెయిన్, పోర్చుగల్, ఇటలీ, బెల్జియం లాంటి దేశాల ఆర్థిక పరిస్థితి భయంకరంగా మారుతున్నది. వాటి రుణ భారం తమ వార్డుక సగటు జాతీయ ఉత్పత్తికి 100 శాతానికి మించిపోయింది. జపాన్, ఐరోపియన్, పోర్చుగల్ ఈ అంకెకు సమీపంలో నుండగా బ్రిటన్ కూడా అదే దారిలో నుండడం గమనార్థం. అమెరికా విషయం చెప్పునక్కరలేదు. అది ఇదివరకు 100 శాతానికి మించిపోయింది. బ్యాంకులు దివాళా తీయడం, ఆస్తికి మించిన అప్పులుండడం వస్తూత్వత్తి పరిశ్రమలు మూతలడడం, నిరుద్యోగం పెచ్చ పెరగడం, డ్రవ్యలోటు కారణంగా బడ్జెట్లు తమ ప్రజోపయోగాన్ని కోల్పోవడం ఈ సంక్లోభం యొక్క ముఖ్య లక్షణాలు. ఇవి కోలుకొని తిరిగి సమతోల్యాన్ని సాధించాలంటే చాలా కాలంతోపాటు తీవ్రమైన ఆర్థిక సర్వబాటు చర్యలు అవసర మవుతాయి. అందుకవసరమైన రాజకీయ సంస్కరణలు తక్షణం అవసర మవుతాయి. వెనకటికి ఇలాంటి ఆర్థిక సంకట పరిస్థితులనుండి త్వరగా బయటపడి తిరగి తమ దేశాభివృద్ధిని సాధించడాని కొరకు ధనిక దేశాలు బలహీన దేశాల ఆర్థిక రాజకీయ వ్యవస్థలను ఇందుకు బలిపెట్టడం జరిగింది. స్వతంత్ర దేశాలతో వ్యాపారం చేస్తూ వాటిని తమ వలస దేశాలుగా మార్చడం ఆ తర్వాత బానిస దేశాలుగా మార్చడం జరిగింది. వలస దేశాలపై తమ పెత్తనాల కొరకు అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు పరస్పరం యుద్ధాలు కూడా చేసుకోవడం అవి ప్రపంచయుద్ధాలుగా మారడం పెఢగా ఆస్తిసప్పమే కాకుండా ప్రాణవస్థర కూడా విపరీతంగా జరిగింది. జరిగిన రెండు ప్రపంచయుద్ధాలు దీనికి నిదర్శనం.

19వ శతాబ్ది చివరిలో (1870) శాస్త్ర సాంకేతికాభివృద్ధి మరియు మార్చెటు వ్యవస్థల ద్వారాలను విచక్షణారహితంగా తెరుచుకోవడం వలస ప్రపంచికరణ వెల్లువ అనేక దేశాల ఆర్థిక రాజకీయ వ్యవస్థలను కుదిపివేసింది. కొన్ని దేశాలు అంతరంగికంగా అంతర్జాతీ

యంగా తీవ్రంగా నష్టకష్టాలు పొందినవి. ఈనాడు తిరిగి అదే జరుగుతున్నది. ప్రపంచీకరణ గురించి అనుకూల, వ్యతిరేక తర్వాత భర్తాలు జరుగుతున్నవి. దేశాల అంతరంగిక అంతర్జాతీయ సుస్థిరతలు ప్రశ్నార్థకమవుచున్నవి. ఈనాటి ప్రపంచీకరణ గతంలోలాగే ప్రపంచ శాంతికి భంగం కలిగిస్తూ ప్రపంచ విభజనలకు దారి తీస్తుండా అనే అంశాన్ని లోతుగా విశ్లేషించవలసియున్నది. పరిస్థితి ప్రమాదభరితంగానే అగుపించినపుటికి 1870 నాటి ప్రపంచీకరణ వెల్లువతో పోల్చగా సరికొత్త ప్రపంచ పరిస్థితులలో ఈనాటి ప్రపంచీకరణ చోటు చేసుకుంటున్న పరిస్థితి గమనార్థం.

1870 ప్రపంచీకరణ వెల్లువ కాలం నాటికి అధిక జనాబా కలిగిన పెద్ద దేశాలుగా నున్న భారత్, చైనా దేశాలు తమ ఆర్థిక రాజకీయ ప్రాధాన్యతలను కోల్పోయి యుండినవి. 1820 నాటికి అంతకు వూర్పుం ప్రపంచ వ్యాపిత సంపద ఉత్పత్తిలో ఈ దేశాలు 50 శాతానికి మించినవిగా నుండినవి. ప్రపంచ చరిత్రలో ఈ రెండు దేశాలు కలిసి ఉత్పత్తి రంగంలో అగ్రస్థానాన్ని అలంకరించినవి. ఆ తర్వాత సాప్రాజ్యవాద యుగంలో అంతర్గత అనైక్యతల కారణంగా ఈ ప్రాభల్యం క్రమంగా తగిపోయింది. 1820 నాటికి ప్రపంచ ఉత్పత్తిలో 50 శాతం పాత్రను పోషించిన ఈ రెండు దేశాలు 1870 నాటికి 30 శాతానికి తగిపోయినవి. మొదటి ప్రపంచయుద్ధం 1913-14 నాటికి అది మరింత తగి 16 శాతానికి చేరినవి. ఇరువదవ శతాబ్దం చివరలో దాదాపు 1980 దశకంనాటి నుండి ప్రారంభమై ఈనాటి సరికొత్త ప్రపంచీకరణ ఆరంభంలో భారత్, చైనా దేశాలు తమ ఉత్పత్తి వాణిజ్య వ్యాపారంతో ప్రపంచ చిత్రపటంలో తమ పాత్రను ఇతోధికం చేసుకోగలిగినవి. 2005 సంవత్సరం నాటికి ప్రపంచ సగటు ఎగుమతులలో ఈ రెండు దేశాల భాగం 45 శాతానికి మించినదిగా ఎదిగింది. వాణిజ్యరంగంలో 45 శాతం భాగస్థాయిం కాగా తమ దేశాల ఎగుమతులలో వస్తువ్వత్తి రంగం మూడింట రెండు వంతులకు మించిపోయింది. గత ప్రపంచీకరణతో పోల్చగా ఈనాటి ప్రపంచీకరణలో పై అంశం కేంద్ర బిందువు. ఉత్పత్తి కేంద్రం పాశ్చాత్య దేశాల నుండి తూర్పు దేశాలకి తరలుచున్నది. ఈ రెండు పెద్ద దేశాలతో పాటు ఆసియా, ఆఫ్రికా దేశాలు స్వప్తంత్ర దేశాలుగా అవతరించి తమ స్వతంత్ర విధానాల సమన్వయాన్ని సమకూర్చే వ్యవస్థలు సంస్థల నిర్మాణం, ఐక్యరాజ్యసమితి, అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధి, అంతర్జాతీయ వాణిజ్య వ్యాపార సంస్థ (గ్యాట్)లు రెండవ ప్రపంచయుద్ధం తర్వాత 1944లో నిర్మాణం చేయబడినవి. 60 సంవత్సరాల సుదీర్ఘకాలంలో ఈ సంస్థలు సాధించగలిగింది బహు తక్కువనే ఐనా ఇవి నెలకొనబడడమో ఒక గొప్ప మార్పు. అంతర్జాతీయ రాజకీయార్థిక

వైరుధ్యాలు విశ్వంభలం కాకుండా ఐక్యరాజ్యసమితి నియంత్రణకు లోబడి వుండాలనే రాజునీతి అతి ముఖ్యమైంది. అంతమాత్రాన ఐక్యరాజ్యసమితి భద్రతామండలి, అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధి, గ్యాజెలాంటి సంస్థలు ప్రపంచదేశాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించడంలో తమ నిర్ణయాలు చేయడంలో ప్రజాస్వామ్య సూత్రాలను పాటించుచున్నవని చెప్పలేదు. ఆనాటి పరిస్థితులలో బలాధికృత గల అమెరికా దాని మిత్రదేశాల ప్రాబల్యమో ఈ సంస్థలపై స్పష్టంగా కనబడింది. సభ్యదేశాల సంభ్యాబలాన్ని వాటి కిష్ఫబడిన ఓటింగ్ ప్రాబల్యాన్ని అమెరికా దాని మిత్రదేశాలు ఏకపక్షంగా నిర్ణయించినవి. అనేకానేక అంతర్జాతీయ సమస్యలలో అమెరికాకి అనుకూలంగా తీర్మానాలు చేయబడినవి. సోవియట్ రప్యూ ఉన్నంతవరకు ఈ అంశంపై ఐక్యరాజ్యసమితిలో నిర్మించాలని పోరాడింది. ఐక్యరాజ్య సమితి నిజంగా ప్రపంచదేశాలన్నిటికి ప్రాతినిధ్యం వహించాలని ప్రజాస్వామ్య సూత్రాల ప్రాతిపదికపైననే అవి పనిచేయాలని కోరింది. ఇటీవల భారత్, చైనా దేశాలు తదితర అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలపై అంతర్జాతీయ సంస్థలు సంస్కరించబడాలని గట్టిగా కోరుతున్న విషయం ప్రపంచ దేశాలన్నిటి దృష్టికి వస్తున్నది. ఇంతవరకు జి.8 దేశాలుగా ప్రపంచం చేసిన దేశాల జనాభా ప్రపంచ జనాభాతో కేవలం 10 శాతం మాత్రమే. ప్రపంచ వాణిజ్య వ్యాపారంలో వాటి వాటా మాత్రం 40 శాతం. ఈనాడు జి.8 స్థానే జి.20 దేశాల అవతరణ నిజంగా ప్రపంచ ఆర్థిక పరిపాలనాక్రమంలో గొప్పమార్పు. అధిక జనాభాతో దినదినాభివృద్ధిని పొందుతున్న చైనా భారతదేశాలు జి.20 దేశాలలో తమ సముచిత స్థానాన్ని పొందడం వలన అంతర్జాతీయ ఆర్థిక రాజకీయ వైరుధ్యాలను సామరస్యంగా పరిపూర్ణించుకోగలిగే అపూర్వ అవకాశాలు అందుబాటులోకి వస్తున్నది. ఇటీవల ఆర్థికమాంద్యం యొక్క దుర్ఘటభావాలను విజయపంతంగా ఎదిరించి చాలావరకు తట్టుకోగలదం ఈ దేశాలు సాధిస్తున్న గొప్ప విజయం. జి.20 దేశాలు పరస్పర సహాయ సహకారాలతో ఎదురయ్యే సమస్యలను పరిపూర్ణిస్తూ అంతర్జాతీయ సంస్థలను ప్రజాస్వామ్య సూత్రాలకునుగుణ్యంగా సంస్కరించగల్గతాయా లేదా అనే అంశం వేచి చూచిన తర్వాత గాని నిర్ధారించడం సాధ్యవడదు. ఏది ఏమైనా ఈనాటి ప్రపంచికరణ ఘలితంగా సాప్రాజ్యవాదయుగంగా పరిగణించబడినకాలం చెల్లిపోయిందని చెప్పవచ్చును. ప్రపంచశాంతి ప్రజాస్వామ్య యుగారంభంగా ఈ దశను పేర్కొనవచ్చును. ప్రపంచవ్యాపితంగా త్రమజీవులు, స్వాతంత్ర సమరయోధులు తమ నిరంతర ఉద్యమాల ఘలితంగా సాధించిన గొప్ప యుగ మార్పుగా అత్యవిశ్వాసంతో అభివర్షించవచ్చును. స్వాతంత్రం, ప్రజాస్వామ్యం, సమసమాజం కొరకు పోరాదుతూ అనస్య సామాన్యమైన

త్యాగాలు చేసి విజయాలు సాధించిన ఆసియా దేశాలు ఈ నూతన పొందికతో తమ విశిష్టమైన పాత్రను పోషించగల్లుతాయనడంలో సందేహం లేదు.

ప్రపంచంలో సగటు వారిక ఉత్సత్తి విలువ 31 ట్రైలియన్ల అమెరికన్ డాలర్లనుకుంటే అందులో ఒక అమెరికా దేశం సృష్టించేదే 13 ట్రైలియన్లు కాగా యూరప్ మరియు జపాన్ దేశాలు మరో 13 ట్రైలియన్ డాలర్ విలువగల సంపదను సృష్టించగలుగుతున్నవి. ధనం మూలం ఇదం జగత్తు అన్నట్లుగా సంపన్నదేశాలే ప్రపంచ రాజకీయాలను శాసించినవి. సుమారు 200 సంపత్కరాల సాప్రాజ్యవాదయుగం ఈనాటికి ఒక పీడకలగా మిగిలింది. అమెరికా దేశ రాజకీయ వేత్తలు కొందరు మధ్య ప్రాచ్యదేశాల అంతరంగిక వ్యవహరాలలో అక్రమంగా జోక్యం చేసుకునే దుస్సాహసాన్ని మానుకోవడం లేదు. ఆఫ్సనిస్టాన్, ఇరాక్, ఇరాన్ దేశాలలో లబ్ధమయ్యే చమరు ఇంధనం పై కన్న వేస్తునే వున్నారు. ఇజ్రాయిల్ దేశానికి మధ్యతునిస్తూ స్వతంత్ర పాలన్నేనా దేశావతరణను నిరోధిస్తున్నారు. ప్రపంచ ప్రజాభిప్రాయం ఘలితంగా ఇక్కడ గూడా వెనకడుగు వేయకతప్పదు. స్వతంత్రం ప్రజాస్వామ్యం ముందు ధనబలం, కండబలం ఓటమిపాలు కావడాన్ని చూస్తున్నాం. సుమారు మూడు దశాబ్దాలకాలంగా ప్రపంచదేశాల ఆర్థిక రాజకీయ వ్యవస్థలను తీవ్రంగా కుదిపివేస్తున్న ఈనాటి ఆర్థికమాంధ్యం ప్రపంచ సాప్రాజ్యవాదానికి చరమగీతం పాడడం చరిత్రాత్మక పరిణామమే. ఇది దృఢపడాలంటే జి. 20 దేశాలు ఐక్యరాజ్యసమితి, భద్రతామండలి, ప్రపంచ వాణిజ్య వ్యాపార మండలాలు నియమ నిబంధనలలో ప్రజాస్వామ్య ప్రజాహిత సంస్కరణలను సాధించడం అవసరం. ఆభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలన్ని కలిసికట్టుగా పై సంస్కరణలను సుసాధ్యం చేయగలగాలి. లేదా సంపద ఉత్సత్తిలో సింహాభాగాన్ని కైవసం చేసుకున్న అగ్రరాజ్యాలు తిరిగి తల ఎత్తడం, విభజించి పాలించే దుర్బీతిని అనుసరిస్తూ ప్రపంచాధిపత్యానికి ప్రాకులాడే ప్రమాదం పూర్తిగా అంతరించిపోలేదు. చైతన్యవంతమైన ప్రజాబాహుళ్యం తమ చైతన్యమే పెట్టుబడిగా ప్రపంచరాజకీయాలను శాసించే పరిస్థితి నెలకొంటున్నది. మార్కెటు వ్యవస్థ పేరుతో బహుళజాతి సంఘలు ఆర్థికంగా బలహీనమైన దేశాలను దోషిడి చేస్తున్న దురవస్థను ఎదిరించి నిరోధించగలిగే ప్రజాబలం తన ప్రాబల్యాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది. “మార్కెటు స్నేచ్ఛ”కి కళ్ళెం వేస్తూ అంతర్జాతీయ వాణిజ్య వ్యాపారాలు ప్రజాస్వామ్యబద్ధంగా త్రమశిక్షణకు లోబడి నిర్వహించాలనే వాదనకు బలం సమకూరుతుంది. ఆర్థిక ప్రాబల్యాన్ని ప్రజాబలం ప్రజాస్వామ్యం నియంత్రించగలిగే మంచి మార్పు రానున్నది.

విది ఏమైనా కాలవక్రం వెనకకి పోదు. స్వతంత్రం, సౌభ్రాత్యత్వం సమ సమాజాలను చవిచూచిన ప్రపంచ మానవాళి తల ఎత్తుకుంటుంది గాని తలదించే ప్రసక్తి లేదు.

ఈనాటి ప్రపంచీకరణ ప్రక్రియ అంతర్జాతీయంగా మిశ్రమ పరిణామాలను కల్పిస్తున్నపుటికి అభివృద్ధి చెందుతున్న భారతదేశం లాంటి దేశాల అంతరంగిక ఆర్థిక సామాజిక స్థితిగతులలో మాత్రం అనంత్యాప్తి జ్ఞాలలను వ్యాపించేయడం కొట్టవచ్చినట్లుగా అగుపిస్తున్న వైపరీత్యం. ప్రపంచీకరణ, దాని ఫలితంగా చోటు చేసుకుంటున్న సరళీకరణ, ప్రైవేటీకరణలను దేశంలోని బడా పెట్టుబడిదారి వర్గాలు వాటి సారద్యంలో నిర్వహించబడే వివిధ రంగాల కార్బోరేటు సంస్థలు పూర్తిగా తమ ప్రయోజనాల సాధన కొరకు వినియోగించుకోవడం జరుగుతున్నది. వస్తూత్వాత్మి రంగం పెరుగుదల సేవారంగం విస్తరణ, తత్పులితంగా పెరుగుతున్న విదేశీ వాణిజ్య వ్యాపారాల పెరుగుదల, దేశ సంపద పెరుగుదలల ప్రయోజనం దేశ శ్రమజీవులలో 60 శాతంగా నున్న పట్టణ, గ్రామీణ పేదల జీవితాలను బాగుపరచడం లేదు. దేశీయ పెట్టుబడిదారి వర్గాలు బహుళజాతి సంస్థ కార్బోరేటు వ్యవస్థలు తామే కుబేరులుగా మారుతూ ఉపాధి ప్రధానమైన పారిక్రామికాభివృద్ధికి పూనుకోవడం లేదు. ఉపాధిరహిత అత్యాధునిక పారిక్రామికాభివృద్ధి ద్వారా ప్రపంచ మార్కెటులో పోటీకి సిద్ధమవుతున్నారు కాని శ్రమ ప్రధానమైన మాలిక సదుపాయాల నిర్మాణం గురించి ఆలోచించడం లేదు. ఈనాటి కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు బడా పెట్టుబడిదారులు వాటి కార్బోరేటు సంస్థలు, సంబంధిత దళారి పెట్టుబడిదారులు వ్యాపారస్థల అభిప్రాయాలనే గౌరవిస్తున్నవి కాని దేశ ప్రజల ప్రయోజనాల పరిరక్షణకై వాటిని నియంత్రించే దిశలో ఆలోచించడం లేదు. ఫలితంగా దేశాభివృద్ధి జరిగి ప్రభుత్వాల ఆదాయాలు పెరిగినా సామాన్యాల జీవితాలు బాగుపడడంలేదు. వివిధ వర్గాల ప్రజలమర్యాద, పట్టణ, గ్రామీణ ప్రజల మధ్య వ్యత్యాసాలు అనమానతలు పెరుగుచున్నవి. అర్థన్ సేన గుప్తాగారు తమ అసంఘచీత కార్బూక జనావళి నిజజీవిత స్థితిగతులగురించి నివేదించి నట్లుగా పేదరికం పెచ్చుపెరిగిపోతున్నది. దేశ జనాభాలో సుమారు 40 శాతం మధ్యతరగతి పేదరికం అంచులోనున్నారు. ప్రపంచీకరణ సృష్టిస్తున్న ద్వాంద్వ పరిణామాలను క్షుణ్ణంగా విశేషించడం అవసరం. శాస్త్ర సాంకేతికత ఈ ప్రపంచీకరణకి మాత్రక. ప్రపంచ రాజకీయాలు మార్కెట్లను శాసించగలిగే స్వార్థపర వర్గాలు ఈ ప్రపంచీకరణ ప్రయోజనాలను తమ స్వంతం చేసుకునే ప్రయత్నం చేయడం సహజం. ఈ పరిణామాన్ని నిలువరించగలిగేవి అంతర్జాతీయ, జాతీయ, ప్రజాతంత్ర ఉద్యమాలు మాత్రమే. శర్వేగంగా మారుతున్న ఈనాటి పరిస్థితులలో రాజకీయ పార్టీలు తమ దార్శనికత, స్వజనాత్మకతా

శక్తియుక్తులతో తమ సిద్ధాంతాలను విధానాలను సంస్కరించుకోవడం, చారిత్రక కర్తవ్యం. పతనావస్థలో పడిపోయి ఆత్మ రక్షణకై అరాటపడుతున్న అభివృద్ధి నిరోధకుల ఆటలను శాశ్వతంగా కట్టివేయగలిగే అజేయమైన శక్తిగల వర్గాలన్నింటిని ఒక త్రాబిపైకి తేవాలి. పేద మధ్యతరగతి జాతీయ పెట్టుబడిదారి వర్గాల ఉమ్మడి ప్రయోజనాలని తమ అజెండాలోని అగ్రభాగానికి తేవాలి. ప్రధాన శత్రువులైన దేశ ద్రోహ బహుళజాతి సంస్కలు వాటి రాజకీయ ప్రతినిధులను ఒంటరిగా మార్చాలి. వర్గ శైతన్యం, సామాజిక స్ఫూర్హ దేశభక్తి గల జనవాహాని ప్రజాస్వామ్య ప్రక్రియతో రాజ్యాధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకోవాలి. ఇది ఇమవరకెన్నదూ ఊహించలేనంతగా ఈనాడు సాధ్యవడతుంది. “విస్తు చెప్పిందే వేదం” “తాపట్టిన కుందేలుకి మూడేకాళ్ళు” “నా కోడి కూస్తేనే తెల్లవారుతుంది” అను కూపస్త మండూకం (బావిలోని కప్ప) భావజాలం నుండి రాజకీయ వాదులు బయటపడక తప్పదు. ప్రజాహిత కార్యక్రమాల ఆధారంగా విశాల హృదయంతో సువిశాల వేదికల నిర్మాణం జరగాలి. రాజకీయ అంటరానితనానికి తిలోదకాలివ్వాలి. ఈనాటి అధికార రాజకీయ పార్టీలు ప్రధానంగా రాజ్యాధికారానికి ప్రాధాన్యతనివ్వడం చూస్తున్నాం. అటువంటి అధికారాన్ని వినియోగిస్తూ తమకు తమ బంధు మిత్రులకు తమ వందిమాగధుల ప్రయోజనాలను సాధించడమే లక్ష్యంగా పెట్టుకోవడం కూడా స్పష్టంగా చూస్తున్నాం. ఇటువంటి ప్రయోజనాల సాధనలో కులబలం, ధనబలం చివరకు కండబిలాన్ని ప్రయోగించడం కూడా గమనిస్తున్నాం. ఈ ఆలోచనలన్నిటికి స్వస్తి చెపుతూ దేశ ప్రజాబాహుళ్యం యొక్క ఆర్థిక సామాజిక పరోభివృద్ధికి మాత్రమే పెద్ద ప్రాధాన్యత నివ్వవలసిన అవసరం, అవకాశం, ప్రజాస్వామ్య వాదులందరి వెన్నుతట్టు చున్నది. దేశభక్తితో ప్రజాస్వామ్య పద్ధతుల ద్వారా సామాన్య మానవుల సమస్యల సత్యర పరిష్కారానికి పిలుపునిస్తున్నది. ఈ లక్ష్యసాధన దిశలో అభ్యర్థులు శక్తులు యుద్ధప్రాతి పదికపై కదం తొక్కడం అత్యవసరం.

అంతర్జాతీయ ఆహార విధానాల పరిశోధనా సంస్థ వారి ఇటీవల అంచనా ప్రకారం భారతదేశంలో రెండు కోట్లమంది పౌరులు ఆకలితో బాధపడుతున్నారు. వారు నిర్వహించిన పరిశీలనలతో ప్రపంచంలోని 88 దేశాలలో భారతదేశం 66వ స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తున్నది. 6 సంవత్సరాలలోపు వయస్సుగల బాలాలలో 10 మందిలో 6 గురు పొషికాపోర లోపంతో నున్నారు. 2009 నాటి మానవాభివృద్ధి అంచనా ప్రకారం భారతదేశంలోని ప్రజలలో 41.6 శాతం మంది రోజుకి 1.25 దాలర్ అదాయానికి దిగువగా సంపాదించేవారు పై వారిని కలుపుకోగా మొత్తం 75.6 శాతమున్నారు. విద్య, ఆయుర్వాయం, కొనుగోలు చెన్నమనేని

శక్తి అను మూడు హోలికాంశాల ప్రమాణంతో చూడగా మెత్తం ప్రపంచంలోని 182 దేశాలలో భారతదేశ స్థానం 134వది మాత్రమే. ప్రతి సంవత్సరానికి ఈస్థానం కొన్ని మెట్లు తగ్గుతున్నది. ప్రక్కదేశాలతో పోల్చగా బంగాళదేశ మనకంటే 9 మెట్లు పైనున్నది. చైనా10 మెట్లు పైనుండగా శ్రీలంక దేశం 14 మెట్లు, నేపాల్ 12 మెట్లు, మయమ్మర్ 29 మెట్లు పైనున్నవి. భారతదేశంలో చేతివృత్తులవారే కాకుండా కేవలం వ్యవసాయం పై ఆధారపడే రైతుల ఆత్మహత్యలు 1998లో 1913 ఉండగా 2008 నాటికి 22182 పెరిగిపోవడం యాధ్యచ్ఛికం కాదు. నూటికి 60 మంది తమ జీవనోపాధిగా భావించే వ్యవసాయరంగంపై ప్రభుత్వం వెచ్చించే పెట్లుబడి నామమాత్రమే. వ్యవసాయోత్త్తుత్తి పెరుగుదల ఈనాటికి శూన్యం కావడం అత్యంత అందోళనకరం. ప్రభుత్వం, ప్రైవేటురంగం పెట్లుబడులను వ్యసాయరంగానికి తరలిస్తూ పరస్పర సహాయ సహకార సంఘాలను స్థాపించి పోషిస్తూ రెండవ హారిత విషపం ద్వారా 11వ పంచవర్ష ప్రణాళిక ఆశించిన 4 శాతం 40 అభివృద్ధి రేటును సాధించడం భారతదేశంలో అసాధ్యం కానేకాదు. ఈ దిశలో రాజకీయ సంకల్పబలంతో కృషి చేయనిదే తిరిగి 2010 ఆ తర్వాత కూడా మానవాభివృద్ధి నివేదికలు ఇదే పరిస్థితిని ప్రతిబింబించే చేస్తారనడంలో సందేహం లేదు.

దేశాభివృద్ధి వేగం ఎంతగా పెరిగినా దాని ఫలితాలు క్రిందికి చేరనిదే మానవాభివృద్ధి రేటులో మార్పు రాదు. రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాలు ప్రత్యేక శ్రద్ధతో గ్రామీణ హోలిక సదుపాయాల నిర్మాణాన్ని చేపట్టిన చోట మంచి ఫలితాలు సమకూరుచున్నవి. చిన్న రాష్ట్రాలుగా ఏర్పడిన ఉత్తరాభండ్, ఛత్రీన్సఫుడ్, ఘుస్సరిబండ్ రాష్ట్రాలలో ఒక దశాబ్ద కాలంలోనే గణానీయమైన అభివృద్ధి సాధ్యపడింది. నిన్నటివరకు దేశంలో అన్ని రాష్ట్రాల కంటే వెనకబడిన బీహార్ రాష్ట్రంలో ఆశ్చర్యకరమార్పు కనబడుచున్నది. గ్రామీణ రోడ్లు నిర్మాణంతో పాటు వందలాది వంతెనల నిర్మాణం, రవాణా సౌకర్యాలను ఆ రాష్ట్రం ఇతోధికం చేసింది. లక్షలాది కూలీలకు చేతినిండా పనికల్పిస్తూ వారి వలసలను అరికట్టడం జరిగింది. రోడ్లు వేస్తే రోడ్లుపై తిరిగే కార్బేవరివి, కార్బ్రూకింద పడి చచ్చేవారెవరు? అంటూ ప్రశ్నించిన మాజీ కేంద్ర మంత్రి ఈనాటి అనుభవంతో గుణపారం నేర్చుకుంటాడను కోవచ్చును. నీటి కొరత లేకుండా చేయగల్లి పరదల తాకిడి లేకుండా చేయగల్లితే అక్కడి రైతాంగం పసిడి పంటలతో దేశాభివృద్ధికి ఎంతగానో తోడ్పడగల్లుతుంది. ప్రతి రాష్ట్రంలో అభివృద్ధికి ప్రత్యేక కార్యరంగాలున్నవి. పొలకవర్గాలు పూనుకుంటే భారతదేశం అనతికాలంలోనే అభివృద్ధి చెందిన ప్రపంచ దేశాల సరసన సగారవంగా నిలువగల్లుతుంది. వ్యవసాయ ప్రధానదేశంగా పర్యావరణ పరిరక్షణ కలిగి ఆరోగ్యంపంతమైన వాతావరణంలో

సామాన్యుని సుఖ సంతోషాలే అభ్యుదయానికి ప్రమాణంగా నిజంగానే వెలుగొందుతుంది.

పై లక్ష్మీల సాధనకై ఈ క్రింది కర్తవ్యాలను రాజకీయపార్టీలు, అభ్యుదయకాముకులు తమ కార్యావిధానాలుగా నిర్ణయించుకోవాలని కోరుతున్నాను.

1. భారతదేశానికి ప్రాణప్రదమైన వ్యవసాయరంగం యుధ ప్రాతిపదికపై సంస్కరించ బదాలి. ప్రభుత్వ పెట్టుబడులను ఈ రంగానికి మళ్ళీస్తూ ఉత్సాదకతను ఇతోధికం చేయాలి. ఉత్సత్త్విద్యార్థుడైన రైతుకి గిట్టుబాటు ధర గ్యారంటీ చేస్తూనే వినిమయదారుడి వంటగదివరకు ఆహార సరుకులన్ని సరసమైన ధరలకే లభ్యమయ్యే ప్రక్రియలన్ని చేపట్టాలి. ప్రైవేటు పబ్లిక్ భాగస్వామ్యం, పరస్పర సహాయ సహకార సంఘాల నిర్మాణం ఈ పక్తియలో ప్రధాన నిర్మాణ పాత్రను పోషించాలి. భారీ నీటి ప్రాజెక్టులు కాదు. చిన్న తరఫో నీటి వనరుల నిర్మాణం వాటి పునరుద్దరణ ముఖ్యంగా వాటర్ షెడ్యుల నిర్మాణం ప్రథమ ప్రాధాన్యతను పొందాలి. డెండవ హరిత విష్వవాంశంగా శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ప్రతిరైతు కమతానికి అందించాలి. ఈ విధంగా 12వ వంచవర్ష ప్రణాళికాంతానికైనా వ్యవసాయరంగ అభివృద్ధి రేటు 4-5 శాతాన్ని దాటాలి.
2. విద్య వైద్య రంగాల ప్రాధాన్యత తెలియనిది కాదు. ప్రపంచీకరణ నేపథ్యాన్ని సానుకూలంగా మలుచుకోగలిగే ప్రధాన రంగం విద్య. సామాజిక పొచ్చుతగ్గులను తొలగిస్తూ సమానతను సంతరింప చేయగలిగే వజ్రాయుధం విద్య, సగటు వయస్సు 25 సంవత్సరాలు కలిగిన యువతీ యువకుల సంఖ్య దేశ జనాభాలో 55 కోట్లకు చేరుకుంటున్నది. ఇది జనాభా పెరుగుదల కల్పించిన సత్కలితం. దీని సద్గ్యానియోగం చేయాలంటే విద్యారంగం పై పెట్టుబడులను ఇనుమడించక తప్పదు. ఉపాధి, ఉద్యోగాలను సమకూర్చలగలిగే నూతన విద్యా విధానాన్ని అన్ని దశలలో ప్రవేశపెట్టాలి. అంతే ప్రాధాన్యతతో ఆరోగ్య రంగాన్ని తీర్చిదిద్దాలి. ప్రాధమిక ఆరోగ్యం రోగినిరోధనకు ప్రాధాన్యతనిస్తూ బాలల పొషికాహారంపై కేంద్రీకరించడం తక్షణావసరం.
3. వొలిక సదుపాయాలను సమకూర్చడం అత్యవశ్యకం. గ్రామీణ రోడ్లు వంతెనల నిర్మాణం, విద్య, వైద్య సదుపాయాలను సమకూర్చడం, పరిశుద్ధమైన మంచినీటి సరఫరా చేయడం, మురికి కాలువల నిర్మాణం చేయడం లాంటివి సూక్ష్మస్థాయి సదుపాయాలు. తక్షణం చేపట్టవలసినవి. విద్యచ్ఛక్తి సరఫరా, రైలు విమాన చెన్నమనేని

- సౌకర్యాలు, ఓడ రేవుల నిర్మాణం లాంటి స్థాలమైన సదుపాయాలు చేపట్టడం క్రమంగా జరగవలసినది. వీటి ద్వారా నిరుద్యోగులకు ఉపాధితోపాటు రవాణా సౌకర్యాల ఫలితంగా ఆర్థికాభివృద్ధి సాధ్యపడుతుంది. హౌరజీవితం భాగపడుతుంది.
4. వస్తూత్వత్తి పరిశ్రమ అభివృద్ధి అత్యవసరం. కులవృత్తులను కోల్పోయి ఉపాధి అవకాశాలు అంతరించిన గ్రామీణ వ్యవస్థలో ఈ రంగం విష్వవాత్సకమైన మార్పును సృష్టిస్తుంది. శాస్త్ర సాంకేతిక పరిజ్ఞానం, ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో చేతివృత్తులు, కుటీర పరిశ్రమలను ఆధునికరిస్తూ వాటిని ఉపాధి ప్రథాన పరిశ్రమలుగా మలుస్తూ సంపదను సృష్టించడం, ఎగుమతి చేయడం ఈనాడు చైనా లాంటి దేశాలు పొందిన గొప్ప అనుభవం. మన దేశ అంతరంగిక మార్కెటులో అమ్మకోగలిగే మేరకైనా వస్తూత్వత్తి జిరిగితే మన ఆర్థిక పరిస్థితి అతివేగంగా అభివృద్ధి చెందుతుంది. స్వాపలంబన సాధ్యపడుతుంది. 2000 సంగా నాటి అంచనా ప్రకారందేశంలో చిన్న మధ్యరకం మరియు సూక్ష్మస్థాయి కుటీర పరిశ్రమలు 80 లక్షలున్నాయి. 4 కోట్లమందికి ఉపాధి కల్పిస్తూ ఎగుమతిలో 60 శాతం భాగస్వామ్యం వహిస్తున్నాయి. ఇవి త్వరగా పెరగాలి.
  5. అమెరికాలో అవతరించి, యూరపు దేశాలలో వ్యాపిస్తున్న ఆర్థిక మాంధ్యం అంటువ్యాధి లాంటి అవలక్షణాలు కలిగినది. పేదరికంలోనుండి ఇప్పుడిప్పుడే జాతీయ ఆదాయాన్ని పెంచుకోగల్గాతన్న మన దేశానికి ఆర్థిక క్రమశిక్షణ అత్యవసరం. విలాసవంతమైన జీవితాల ఆలోచనలను అరికడుతూ అత్యాశ, దురాశలకు తెగించే వర్గాలు, వ్యక్తుల ఆటలను కట్టించి చట్టపర చర్యలను చేపట్టాలి. అలాగే ప్రభుత్వ ఆదాయ వ్యయాలు సలక్షణంగా కొనసాగే విధంగా తీర్చిదిర్చబడాలి. ఆదాయాలకు మించిన వ్యయం (లోటు బడ్జెటు) చట్టబడ్డ పరిమితైన లక్కుఱేఖను దాటకుండా చూడాలి. రెవిన్యూ భాతా క్రింద చేయబడే ఖర్చు ఆదాయంలో సగానికి మించకుండా జాగ్రత్తపడాలి. దుబారా ఖర్చులు లోటు, బడ్జెటు, రుణభారం, ఆర్థిక సంక్షోభాలకి మూలకారణం. రాజకీయ పార్టీలన్ని ఈ ఆర్థిక క్రమశిక్షణ సిద్ధాంతానికి కట్టబడాలి. జనాకర్షణ పథకాల పరిమితిని గుర్తిస్తూ శాశ్వత పురోగమన మార్గానికి అంకితం కావాలి.
  6. చివరగానున్నా అన్నిటి ప్రాధాన్యతలను సార్థకం చేసే అంశం చిన్న రాష్ట్రాల నిర్మాణం.

దీనికి ఏకైక మూలకారణం ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజల ప్రత్యక్ష భాగస్వామ్యాన్ని సాధించడం. ఎంతటి సామర్థ్యం గల పాలనా యంత్రాంగమున్నా బహుముఖ ప్రజాస్వామ్యం పరిపూర్ణంగా ఘలించాలంటే ప్రజా ప్రతినిధుల పాత్ర అత్యంత కీలకం. ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర ఆవశ్యకత గురించి చర్చించినాం. అర్థశతాబ్ది సుదీర్ఘకాలం సమతులాభివృద్ధి వాగ్దాన భంగంతో దగాపడిన తెలంగాణా ప్రజల అభీష్టం ఈనాటి ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర నినాదం. ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం నిర్మాణ ఘలితంగా తెలంగాణానే కాదు అంధ్రప్రాంతం కూడా త్వరగా అభివృద్ధి చేయడానికి ఎంతగానో దోహదపడుతుంది.

రాజ్యంగం యొక్క 73-74వ సవరణల ఘలితంగా పంచాయితిరాజ్ వ్యవస్థలకు దఖలుపరచవలసిన విధులు, నిధులు ఇంకెంతమాత్రం జాప్యం లేకుండా అమలు పరచబడాలి. అధికార కేంద్రీకరణ భూస్వామ్య యుగ అవశేషం. దీన్ని వదులుకోవడానికి పాలకపర్చాలు వారు ఏ పార్టీ వారైనా సిద్ధపడడం లేదు. ప్రజాస్వామ్యం సార్థకం కావాలంటే వికేంద్రీకరణ సిద్ధాంతం, రాజ్యంగం ఇచ్చిన అదేశం విధిగా ఆచరించబడాలి.

పై నుచహరించిన కర్తవ్యాల నిర్వహణ జరగాలంటే మన దేశానికి తగిన ఆర్థిక స్థోమత కొరవడిందనడంలో సందేహం లేదు. పెట్టుబడిలేనిచో అభివృద్ధి అనోడ్యం. నష్టాలలో కూరుకుపోయిన ప్రభుత్వరంగ సంస్థలను వీలుంటే ప్రైవేటీకరణ చేయడం, అది సాధ్యపడకపోతే వాటిని మూలికేయడం తక్షణావసరం. విపరీతంగా జరుగుతున్న అనుత్సాద దుబారాను అరికడుతూ ఆర్థిక వసరులను రక్షించుకోగల్లుతాం. అలాగే పరిశ్రమాభివృద్ధికి దేశ విదేశీ పెట్టుబడులను సాదరంగా ఆహ్వానించాలి. లాభాలలో నున్న ప్రభుత్వరంగ సంస్థలలో కూడా ప్రభుత్వ వాటాలను 51 శాతానికి తగ్గకుండా కుదిస్తూ అదనపు వాటాలను మన దేశ విదేశీ పెట్టుబడిదారులకు అమ్మే నిర్ణయం ధైర్యంగా చేయాలి. వసరుల సమీకరణలో చౌరవ చేయకతప్పదు. వసరుల వినియోగంలో ప్రభుత్వ, ప్రైవేటు భాగస్వామ్య సూత్రాన్ని అమలు పరచాలి. పరస్పర సహాయ సహకార సంఘాల నిర్మాణం ఒక ఉద్యమంగా ప్రోత్సహించబడాలి.

ఈనాడు మన దేశానికి కలిగిన అవకాశాలలో ఒక సానుకూల పరిస్థితి ఏర్పడియున్నది. 2010 జూన్ 4 వ తేదీ నాటికి మనదేశంలో నిలువగానున్న వివిద విదేశీ మారకాలు 272.8 బిలియన్ డాలర్లు (14 లక్షల కోట్ల రూపాయలు) విలువ గలది. ఈ విలువ ప్రతి సంవత్సరం 14 శాతానికి పెరగడం కూడా ప్రత్యేకాంశం. ఈ

నిలువలను వినియోగిస్తూ మౌలిక సదుపాయాల నిర్మాణం చేయడం సమంజసమని ఆర్థిక నిపుణులంతా అభిప్రాయపడుచున్నారు. మౌలిక సదుపాయాల నిర్మాణంపై వెచ్చించే పెట్టుబడి పునరుత్సృతీకి తోడ్పడుతుంది గాజట్టి అది అనుమతించదగినదని వారి అభిమతం. దీని వెలుతురులో రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వాలు అభివృద్ధి కార్బూకమాలను చేపడుతూ తమ బడ్జెట్ కేటాయింపులకు తోడుగా పై నిధులను సద్గునియోగపరచడం అవసరం. అభివృద్ధి వేగాన్ని పుంజుకుంటూ అభివృద్ధి ఘర్షితాలని ప్రజాభాపూళ్యానికి అందించే పవిత్రకరత్వం. ఈ విధంగా సుసాధ్యమవుతుంది. దేశం సుసంపన్నమవుతుంది.

